
3 1761 07396631 9

ZEMSKÉ SNĚMY A SJEZDY MORAVSKÉ.

JEJICH SLOŽENÍ, OBOR PŮSOBNOSTI A VÝZNAM

OD NASTOUPENÍ NA TRŮN KRÁLE FERDINANDA I. AŽ PO VYDÁNÍ OBNOVENÉHO ZŘÍZENÍ ZEMSKÉHO (1526—1628).

LÍČÍ

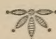
DLE ARCHIVNÍCH PRAMENŮV

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

DÍL DRUHÝ.

SOUDNICTVÍ. — PRÁVO DĚDICKÉ, PORUČENSKÉ A ODÚMRTNÉ NA STATCÍCH SVOBODNÝCH. — VOJENSTVÍ. — ÚČASTENSTVÍ MORAVANŮ VE VÁLKÁCH TURECKÝCH. — STYKY MORAVY SE SOUSEDNÍMI ZEMĚMI.

CENA 12 KORUN.

V BRNĚ.

NÁKLADEM ZEMSKÉHO VÝBORU MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO.

TISKEM MOR. AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY V BRNĚ.

1902.

LIBRARY
MAY 31 1973
UNIVERSITY OF TORONTO

Připomenutí.

Podávaje veřejnosti druhý díl práce své o zemských sněmích a sjezdech moravských, připomínám, že nemohl jsem sledovati jednotlivé otázky dopodrobna, jednak že by celé dílo nabylo velikých rozměrů, jednak že bych musil často opakovati, co již pověděno bylo jinde.

Účastenství Moravy při povstání českém připojil jsem ke kapitole o stycích Moravy s Čechami, poněvadž běží o událost, kterou upravován byl v nově právní poměr země moravské k Čechám a k ostatním zemím koruny české, jak patrno jest z veliké smlouvy konfoederační, sjednané r. 1619. Mimo to chtěl jsem dosáhnouti, aby události válečné byly vyřízeny v druhém díle úplně. Seřadění látky vůbec činí některé nesnáze, ale nesrovnalosti lze omluviti, poněvadž práce skládá se z kapitol úplně samostatných, a na konci připojen jest obsáhlý Ukazatel jmenný i věcný.

Při citování Památek sněmovních buď jest udána stránka místa příslušného, nebo — zvláště při některých sněmích do roku 1538 — jen folio počátku protokolu sněmovního, což vysvětluji tím, že mám Památky sněmovní od r. 1528—1538 ve vlastním opisu, kde jsem poznamenal jen hlavní folia.

Při vlastních jmenech, zvl. místních, užívám tvarů historických; píši tedy: Hustopeče, Víškov, Chropyň, Passov a j.

K bádání v archivech zahraničných dostalo se mi roku 1900 opětně stipendia 400 korun od Slavné české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, za čež vzdávám tímto díky nejvřelejší.

Nemenšími díky povinován jsem P. T. pp. ministerskému radovi a vrchnímu archiváři královského státního archivu uherského Dru Juliu Paulerovi, král. uherskému officiálovi téhož archivu Juliu Mayerovi, kustodovi archivu Národního musea peštského Dru Juliu Schönherrovi, úředníku téhož archivu Dru Albertu Grünnovi, městskému archiváři prešpurskému Janu Batkovi, tajnému radovi Dru Pavlu Hasslovi, řediteli hlavního státního archivu drážďanského, tajemníkům téhož archivu Dru Beschornerovi a E. Dörwaldtovi, zemskému archiváři moravskému Dru B. Bretholzovi a bibliothékáři zemské knihovny při Františkově museu brněnském, císařskému radovi Dru Vilému Schramovi za přátelskou ochotu, se kterou mne podporovali při pracích archivních. Prof. Fr. Jar. Rypáčkovi děkuji vřele za vydatnou pomoc při korrekturách.

V Brně, v měsíci prosinci roku 1901.

František Kameníček.

Část první.

A. Soudnictví.

Soudnictví moravské náleželo v 16. století k nejkrásnějším výtvorům stavovských řádů; vyvíjelo se ode dávných dob ponenáhlu a se zřízením soudním v Čechách dosti stejnoměrně, ač patrny jsou v jednotlivostech někdy i značné rozdíly.[1]) Bohužel zachovalo se ze století 12., 13. a 14. velmi málo pramenův, abychom dokonale mohli vystihnouti postup jeho rozvoje. Teprve za století 15. obecné zápisy (lantfrydy), počínající se rokem 1412, a Půhonné i Nálezové knihy, potom Knihy připovědí a naučení poskytují více světla. Na pevné půdě badatel stane až ve století 16., kdy Památky sněmovní, Knihy Tovačovská a Drnovská, soukromé záznamy jednotlivcův a zvláště zřízení zemská poskytují neobyčejně bohatého a spolehlivého základu moravskému soudnictví. S počátku 17. století nejdůležitějším pramenem jsou „Žerotínovi zápisové o soudě panském", vydané V. Brandlem o dvou dílech r. 1866.

Kniha Drnovská rozeznává s počátku 16. století na Moravě práva zemská, to jest zemský soud větší čili soud panský a soud nebo právo menší, potom manský soud markrabský, manský soud biskupský, manský soud

1) Nejdůkladněji posud o moravském soudnictví pojednal V. Brandl v Úvodě ke Knize Drnovské (1868) a v Úvodě ku I. dílu Žerotínových zápisův o soudě panském (1866), kde zvláště o zemském nebo panském soudě promluveno jest zevrubněji. O staročeském zřízení soudním vůbec napsal rovněž Brandl obšírné pojednání do časopisu Právníka, ročníku VIII. roku 1869. Poněvadž pak v pracích právě jmenovaných moravské zřízení soudní z dob nejstarších vysvětleno jest dosti podrobně a spolehlivě, obmezuji se ve stati této hlavně na 16. a na počátek 17. století.

maršálkův, soudy duchovní, městské a konečně soudy o věci služebné.[1])

I. Větší soud zemský čili panský.

Soud panský čili zemský soud větší (judicium terrae, jud. terrestre, jud. provinciale, colloquium, curia, consilium, conventus baronum) má v soudnictví moravském význam největší. V rozvoji jeho za starších dob důležit jest rok 1348, kdy zemské desky, jež původně trvaly při všech soudech krajských (župních), přeneseny byly do Olomouce a do Brna, kde potom jediné se konal zemský soud. Neméně význačný jest rok 1493, v němž král Vladislav Jagjelovec vydal nařízení, aby soudy zemské konaly se dvakrát do roka, po neděli Provodní a na den sv. Martina (11. listopadu), desky olomucké aby přeneseny byly ku právu brněnskému, a že na Moravě býti mají pouze jeden komorník a jeden sudí.[2])

1. Obor působnosti většího soudu zemského.[3])

K většímu soudu zemskému náležely všecky pře o statky zemské, v deskách zemských zapsané (počítajíc v to i spory mezní), v nichž běželo o více než o 10 kop gr. českých.[4]) Svobodné statky, v deskách zemských nezapsané, náležely ku právu purkrechtnímu. Osoby stavu panského mohly však souzeny býti vůbec jen u vyššího nebo většího soudu zemského, i když pře byla o menší částku než 10 kop gr. I král nebo králová mohli býti pohnáni před větší soud zemský, ale bylo jim dovoleno, aby odpovídali ne osobně, nýbrž svým zástupcem (prokuratorem),

---

1) „Ale práva jsú v zemi moravské rozličná: jedna, ješto sluší k dědičným zbožím, to jsou práva zemská; druhá, manská markrabina, třetí, biskupská manská, čtvrtá, maršálkova manská, pátá, duchovní, šestá, městská, sedmá, o věci služebné.“ Brandl, Kniha Drnovská, str. 12.

2) Archiv Český X., str. 314—316. List krále Vlad. II., 14. září 1493.

3) Viz k tomu Brandlův Glossář, str. 386, téhož spisovatele knihu Drnovskou a Tovačovskou (v knize Drnovské zvl. Úvod, počínajíc stranou XXIX.), potom Zápisky Žerotínovy, vydané rovněž Brandlem, I., strana XVII. a XVIII.

4) Brandl: Kniha Drnovská, str. 58.

jenž také poháněl za krále nebo královou na zemský soud. Praelati a kněží odpovídali před soudem zemským vyšším ve přích o statky zemské, ve přích o desátky a o zboží soukromně nabytá, nikoli však ze svých praebend, ač v této příčině není všechno vymezeno docela určitě.[1] Jinak náleželo kněžstvo k soudům duchovním. Města královská náležela statky pozemskými také k zemskému soudu,[2] v ostatních přích měla své soudy s odvolávacím soudem zemského podkomoří a ještě výše zemského hejtmana.[3] Poněvadž však nebylo přesně vytknuto, v čem mají města odpovídati před soudem zemským, docházelo často ke sporům a nedorozuměním.[4] Spory sirotčí souzeny byly

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXIX. až XXXI. a str. 28, 39 a 40., kdež se podrobněji uvádí, čeho páni nesoudí. — Obecný sněm brněnský r. 1567 o sv. Třech Králich na žádost pánů praelatů se přimlouval u císaře Maximiliana II., „aby [páni praelati] při právě zemským jedni druhé, komuž by potřeba ukázala, jako jiní lantfrydníci poháněti se mohli.“ Pam. sněm. II., fol. 263). Císař odpověděl, že dá o této věci náležitou a příznivou odpověď nejen praelatům, nýbrž i městům. — Na obecném sněmě olomuckém r. 1608, ve středu po Rozeslání sv. apoštolů (16. července), bylo ustanoveno o Jesuitech: „Kdež také Jezuviti statky pozemské v této zemi mají, poněvadž předešle držitelé těch statků před právem zemským odpovídali, aby i oni před týmž právem z statkův pozemských odpovídati povinni byli, a i zase podle potřeby poháněti mohli.“ (Pam. sněmovní V., fol. 395).

[2]) Archiv český XI., str. 297. K r. 1516 praví se výslovně, že jen statky zemské, řádně od měšťanů koupené a vložené do zemských desk, náležejí k soudu zemskému; domy, zahrady, mlýny, věci purkrechtní, cla a mýta a vůbec věci, které přísluší k okrsku městskému, nikoli. Osoby městské nenáležely k zemskému soudu. (Archiv Český X, str. 312.)

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXXI.

[4]) Tak na př. roku 1542 při soudě v Brně okolo času sv. Martina: „Promluvení od Jich Mstí pánuov soudcí k poslóm z měst královských. Páni poslové z měst! Jakož ste po bránění puohonu skrze pana podkomořího od sebe pověděti dali, že žádáte, abyšte při smluvách mezi námi stavy, panským, praelatským a rytířským a vámi učiněnými, a při tom nález[u], kterýž ste ukázali, zachováni byli, opovídajíce se, že jestliže byšte při tom zachováni nebyli, a Znojemským bylo rozkázáno odpovídati, že Znojemští to přikázání od vás ode všech měst mají, aby neodpovídali, a jaké by věci skrze to mezi vámi a námi povstati mohly: pak že taková slova, z poručení vašeho k nám promluvená, jsou nám lítostivá a k ublížení vejpovědi, kterúž jest král JMt, pán náš milostivý, mezi námi stavy a vámi učiniti ráčil, i tudíž k ublížení tohoto slavného soudu, práva a svědomí našeho. A protož poněvadž jste taková slova zbytečná přes vejpověď krále JMti, pána našeho milostivého, nedočkavše, abychom to podle tejž vajpovědi krále JMti rozvážili, máte-li tomu póhonu odpovídati

v zemském soudě vždy v sobotu; s konce 1. polovice 16. století stavové si přáli, aby vyhrazeny jim byly dva nebo tři dni na konci zasedání soudu.[1])

Konečně náležely k většímu soudu zemskému stížnosti poddaných na vrchnosti vyšších stavův. Naopak nenáležely k zemskému soudu na př. pře o vinohrady,[2]) o věci válečné,[3]) o židovské dluhy,[4]) věci horniční[5]) a týkající se země uherské.[6])

Soudcové nerozsuzovali dle psaného zákonníku, nýbrž dle práva zvykového, založeného na starších nálezech soudních, a dle dojmu, jaký měli ze soudního řízení;[7]) proto za starších dob mladí členové rodů panských učili se soudnictví tak, že připouštěni bývali do soudu panského (do soudní světnice), aby poznali jednání soudní i právo země moravské a věděli, co činiti, až sami vstoupí do soudu panského.[8])

Rozsudky zemského soudu většího byly nezrušitelny; neboť z nich nebylo odvolání. Ani panovník neměl práva, měniti nález většího soudu zemského, tím méně odpouštěti trest přisouzený; v tom zemský soud větší byl naprosto samostatným. Panovník se mohl nejvýše u soudu za něco přimlouvati nebo mohl býti pro-

---

či nemáte, k nám promluviti poručili, abyšte věděli, že o taková slova k nám promluvená, a co se těmi slovy tej vajpovědi krále JMti a tomuto slavnýmu soudu a právu ublížilo, krále JMti, pána našeho milostivého, s vámi za rok složený prositi budeme." (Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37., fol. 91.)

[1]) Brandl: Záp. Žerotínovi I., str. XLII. — Archiv Český XI., str. 335.

[2]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 39. Kn. nálezův a poučení M. V. 2. zemsk. arch. mor., fol. 27. Spory o vinohrady byly souzeny před právy horenskými, jichž bylo na Moravě velmi mnoho, často i na vesnicích. Nejznamenitější byla asi práva ivančické a strážnické. Od menších soudů vesnických odvolání bylo k městům, od větších práv horenských odvolávali se na Moravě ku právu Falkensteinskému v Dolních Rakousích. (Glossář, str. 67. — Kniha Drnovská, str. LXVII.)

[3]) Tamže (M. V. 2.), fol. 171'.

[4]) Tamže, fol. 232.

[5]) Tamže, fol. 278.

[6]) Tamže, fol. 234.

[7]) Brandl: Kniha Drnovská, str. V. — Rozumí se samo sebou, že soudcové řídili se často rozsudky starších případů podobných. Z toho důvodu bývaly staré rozsudky zaznamenávány do zvl. knih.

[8]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. XX.

středníkem, vznikla-li mezi soudci samými nějaká nesrovnalost.[1]) Také páni soudcové sami posílali někdy ke králi posly, aby jednali s ním o pořádcích a právě zemském.[2]) Stavové moravští, kdykoli na zemských sněmích vyhrožovali někomu zemským soudem neb odkazovali vinníky k soudu, vždy téměř dodávali: „a več mu to páni soudcové obrátí, při tom zůstaň". Nebyl-li někdo spokojen s rozsudkem zemského soudu a chtěl se odvolati, byl trestán vězením na radnici.[3]) Zemský soud moravský vyvozoval ze své souverenity také důsledky: usnášel se neobmezeně o zásadních otázkách, týkajících se nejen věcí sporných, nýbrž i zemského zřízení (usnesení na věčnost), a ustanovení taková přecházela potom pravidelně do zemských zřízení.[4])

---

[1]) V archivě jindřichohradeckém nalezl jsem dva podobné listy, české originály, s datem 19. srpna 1586. Císař Rudolf II. odesílá Viléma z Rožmberka a Adama z Hradce s listy císařskými k předním úředníkům a soudcům zemským moravským, aby se zasadili o splnění přání císařského, a jiné listy, aby zachována byla svornost a láska při nastávajícím soudě zemském. — Podobně v archivě českého místodržitelství jsou dva listy císaře Rudolfa II. z 13. března r. 1608, jeden orig. (věřící list) a jedna kopie (přípis), z nichž jedním císař oznamuje Ladislavu Berkovi, místodržícímu hejtmanství moravského, že posílá kardinála Frant. z Dietrichštejna, Viléma Slavatu a Jana Lukavského, aby zvěděli, jaké jsou příčiny roztržitostí, které se staly při brněnském soudě postním. (Dekret císařský dán těm pánům 14. března t. r., a přidělen jim za sekretáře Jan Platejs z Platnštejna.)

[2]) Roku 1549 posláni byli na př. z Brna (ve čtvrtek po Judica, 11. dubna) Jetřich z Kunovic na Uh. Brodě z pánův a Jan Zahrádecký z rytířstva, aby s panovníkem jednali o pořádcích a právě zemském. (Kopie Bočkovy sbírky č. 807.) Viz v Přílohách č. 12.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 36. I zde nalezl jsem výjimku. Léta totiž 1613 stavové dovolili při zemském soudě brněnském Maximilianovi Lvovi z Rožmitála ve známém sporu jeho s moravským sněmem, aby se odvolal k panovníkovi, jak pravili, „dle zřízení zemského." Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 323 k r. 1613.

[4]) O svobodě v soudě panském, viz v knize Drnovské, str. 19, v knize Tovačovské, str. 117—118. Ještě na obecném sněmě brněnském r. 1550, zahájeném při sv. Jiří (23. dubna), vyslovili se stavové moravští o svobodě v soudě panském takto: „Ta jest taková, že se právy psanými nespravují, než obyčeji svými starodávnými a slyšení[m] stran a pře, která se od stran líčí, aby rozeznati mohli spravedlnost mezi pravdou a křivdou, soudíc vedle zdání a svědomí svého dobrého, a mohou svá zřízení opraviti, ujíti i přičiniti jako lidé svobodní, ač jest všech k tomu vůle a svolení a JMtiKé, jakožto hlavy práva a nejvyššího lantfrydníka, v věcech velikých i menších

Soudcové sami měnili neb odpouštěli tresty již přisouzené,[1]) ale nedovolili, aby kdokoli jiný — byť to byl i panovník — zasahoval jakýmkoli spůsobem do jejich práv. Z téhož důvodu soud zemský hájil i práva volné kooptace nových členův, ale v tom byl nucen povoliti na konci 16. století úsilím vlády císaře Rudolfa II.

Za celého 16. století zachovávala se zásada, že zemský soud zahajován byl nejen jménem královým (markrabským), nýbrž také jménem zemského hejtmana, komorníka, zemského sudího a všech pánův.[2]) Bez markraběte moravského zemský soud mohl býti zahájen, ale nikoli bez zemského hejtmana, komorníka nebo bez nejvyššího sudího moravského. Zemský hejtman totiž býval za nepřítomnosti panovníkovy předsedou většího soudu, v kterémžto úřadě mohl zastupovati hejtmana nejvyšší komorník, jehož vlastním úkolem při soudě bylo, bdíti nad zemskými deskami,[3]) konati odhady jmění v záležitostech soudních, konati posudky, nařizovati exekuce a p.[4]) Nejvyšší sudí zemský pak řídil veškero jednání většího soudu zemského, pokud se týkalo stran.[5])

Stavové moravští nebáli se s konce 15. a s počátku 16. století o stavovská práva svá, ač neměli na mnohá z nich psaných privilegií. Proto nepřijali do prvních zemských zřízení (1516 a 1535) ani článku o svobodě markrabství moravského ani o svobodě v soudě panském. Teprve když král Ferdinand I. pojal záměr, obmezovati práva stavovská i v soudnictví a jal se popírati, že

---

vůle a povolení. Jakož se toto stalo za krále Jiřího, že páni přísahu činiti v soud počali, kteréž jsou prve nikdy nečinili, a to přišlo z hodných příčin; k tomu jsou v té svobodě, že u pánův do jiných zemí ortele své berou, jakž se o tom dále oznámí. Protož i ještě jest potřebí věděti i o jiných soudích, kteří také v zemi jsou, aby se všem správa dala.“ (Pam. sněm. II., fol. 13.) Znění toto jest vzato právě z knihy Tovačovské.

[1]) Jakmile však nález byl řádně zapsán, nemohl býti měněn a musel býti vykonán. (Kn. Drnovská, str. 36).

[2]) O zahájení soudu čte se v Knize Drnovské na str. 32, v Knize Tovačovské na str. 42.

[3]) Poroučel zápisy do desk a výpisy z nich a nařizoval nejv. písaři a jeho úředníkům, kdy a co z nich měli předčítati. (Viz I. díl, str. 151. — Kniha Drnovská, str. XXI. a násl.)

[4]) I. díl, str. 145—146.

[5]) Tamže, str. 148.

by stavové směli zřízení svého ujíti nebo přičiniti,[1]) vloženy byly oba zmíněné články do zřízení zemského, vydaného stavy r. 1545, z čehož potom vyvinul se dlouhý spor o toto zřízení mezi Ferdinandem I. a stavy moravskými.[2]) Král Ferdinand zvítězil, tak že pozdější zřízení zemská článků těch již nemaji. Ferdinand připouštěl sice úplnou svobodu panského soudu, ale nechtěl dovoliti, aby bez vědomí jeho nebo bez přítomnosti jeho komisařův stavové volně napravovali zřízení zemské,[3]) ať to bylo na obecných sněmích nebo při zemském soudě. A poněvadž zemské sněmy často usnášely se také o různých otázkách soudních, spor stával se tím spletitějším, neboť běželo potom o svobodu řádu a práva zemského vůbec. Král Ferdinand I. rušil prostě usnesení sněmovní (i když se týkala pouze soudu), jež učiněna byla bez jeho vědomí.[4])

Týž panovník dotkl se i v jiné příčině panského soudu: posílal totiž k obyvatelům moravským své komisaře, aby srovnávali mezi nimi rozepře i takové, jež náležely k soudu zemskému. Král však měl k něčemu podobnému právo jen v případech, běželo-li o poddané, náležející ke komoře královské, ale nikoli, týkala-li se pře zemských lantfrydníků vyšších stavů, to jest pánův a rytířů svobodných. Stavové rázně se tomu opřeli roku 1553,[5])

---

1) Viz kn. Drnovskou, str. XXI. — I. díl sněmů, str. 32.

2) Obšírně o tom promluveno v I. díle na str. 186 a násl.

3) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXII.

4) Obecný sněm v Uh. Hradišti 1559, v pondělí po Třech Králích (9. ledna) . . . „JMtiCé s pokorú poníženě prosíme, aby nad řádem a právem ruku svú milostivě držeti ráčil. Neb těchto pominulých nedávno časův JMt artikul jeden, sněmem obecním svolený, psaním svým panu hajtmanovi, aby vyzdvižen byl, poručiti ráčili a některým též psaním svým poroučeti ráčí, aby jeden druhých nepoháněli, a což se zde sněmem obecním svolí, že o to k soudu ven (z) země (čehož jest prve nikdy nebývalo) obsíláni bývají, že nás tím více obtěžovati ani na to potahovati neráčí . . .“ Král Ferdinand odpověděl, že artikul o trestání kněží ustanoven byl bez jeho vědomí, že ho tedy zrušil psaním, poslaným zemskému hejtmanovi. V ostatním prý se mu křivdí, neboť prý nečiní než, k čemu on i předkové jeho právo měli a mají. Jmenovitě prý nikomu nezastavuje práva, ani nepovolává nikoho ven ze země, leč tam, kde jest k tomu oprávněn. (Pam. sněm. II, fol. 146 a 159–160).

5) Obecný sněm v Brně, v pátek po sv. Lucii [15. prosince] 1553. O posílání královských komisařů mezi lantfrydníky. „Mnozí z obyvatelův sobě stěžují, že VKrMti komisaři [sic] mezi lantfrydníky o některé rozepře vydávati

a král Ferdinand I. v odpovědi své nejen se omlouval, nýbrž jim i vysvětlil, že byv o zakročení požádán, nemohl je dobře odepříti.[1]) Konečně také nebylo trpěno, aby obyvatelé moravští voláni byli k soudům ven ze země, hlavně k soudům českým.[2])

Větší soud zastupoval velmi často obecný sněm zemský.[3]) Za dob válečných a zvláště nebezpečných ustanovovalo se na obecných sněmích, aby zemský hejtman s nejvyššími pp. úředníky a soudci, přiberouce k sobě některé osoby ze stavů, rozhodovali o záležitostech obecných jako zemský sněm, a ustanovení jejich aby byla závazna všem obyvatelům moravským.[4]) Soud zemský

ráčíte, čímž slavný soud zlehčován býti by mohl. VKrMti poníženě prosíme, že žádných komisí mezi lantfrydníky, kromě mezi praelaty a městy [které] k koruně VKéMti náleží, poněvadž sme všickni lantfrydem ke právu zemskému zavázáni se zde v zemi viniti a nálezy trpěti a jim dosti učiniti, a svobody naše ukazují, že nikdež jinde v soud potahováni bejti nemáme, vydávati neráčíte.“ (Pam. sněm. II., fol. 44a—44b).

[1]) Král Ferdinand I. odpověděl, že neráčil vydávati komise na překážku a zlehčení soudu zemského, „leč by na dožádání stran obou se stalo, čehož by jim JMKá slušně odepříti nemohl; že chce každého při právu a řádu zůstaviti a nad soudem zemským ochrannou ruku držeti“ (Tamže, fol. 46a—b). —

[2]) Pan Zahrádecký volán byl k soudu ven ze země. Stavové žádali r. 1562, aby se to více nedálo, „neboť by pak každý, kdož by kolvěk jako říkaje zajíc přes zřízení zemské jeden druhému na gruntech jeho uštval, tehdy by se od soudu ven z země tím spůsobem vytáhnouti chtěl, a tak soud zemský v malé vážnosti by zůstal.“ Ale poněvadž se již v Praze stal nález na pana Zahrádeckého, stavové prosili JMtiCou o revers, že to privilegiím a svobodám jejich nebude na újmu. (Ob. sněm. olomucký 1562, ve středu po Třech Králích (7. ledna). Pam. sněm. II., fol. 196—197). Císař Ferdinand stavům reversu sice nedal, ale ubezpečil je, že jim to nemá býti na úkor. (Tamže, fol. 201—202).

[3]) Viz v Přílohách č. 4 (7).

[4]) Obecný sněm olomucký 1546, v pátek po Reminiscere [26. března] na př. ustanovil: „Jakž se vyrozumí, jestliže by na placení tomu lidu tato sbírka a ty peníze, kteréž sme za jiné země dali, k zaplacení postačiti nemohla, aby při soudu sv. Janském zde v Olomouci pan hejtman, páni soudci zemští a osoby z stavů, kteříž se k tomu soudu sjedú, jakž by se jim nejlépe vidělo, moc měli zříditi a na místném konci postaviti, jako sněmem obecním.“ (Pam. sn. I., fol. 232). A jinde: Jich Mti ráčili jsou k tomu povolení své dáti, poněvadž JMtKá ráčil k sobě JMt pana hejtmana a Jich Mti nejvyšší pány úředníky a pány soudce zemské obeslati, (a státi by se mohlo), že by JMt nějakou žádost na ně vzložiti chtíti ráčil, aby ráčili moc míti k sobě přivzíti pány obyvatele ze všech stavův, kteří se tak

přijímal nezřídka místo sněmu i poselstva ze sousedních zemí:[1]) naopak zase. byl-li uražen někým celý obecný sněm, to jest stavové jako zástupci zemští, zemský sněm přejal úkol žalobce i soudce, jak se stalo ve při Lva z Rožmitála.[2])

Všeobecně platila na Moravě zásada: právo jedno jiným právem nelze rušiti, a kterým právem kdo začal při, tím ji musel také skončiti.[3])

Činnost zemského soudu vztahovala se nejen na Moravu, nýbrž i na Opavsko a Krnovsko, zvláště když tamní soud, jinak samostatný, hledal poučení.[4])

---

k JMti sjedou, a uvážíc spolu s nimi žádost JMti a možnost zemskou, aby ráčili moci takové svolení učiniti, s které by páni obyvatelé a poddaní jejich bez nějaké obzvláštní obtížnosti bejti mohli." Jednání nejv. úředníkův a soudců zemských s Matyášem r. 1611 ve Znojmě. — (Sjezd nejv. úř. a soudců zemských i jiných pp. obyvatelů v Brně, jak se sešli k soudu zemskému v pondělí po Reminiscere [28. února] r. 1611. Památky sněm. V., fol. 536.)

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXIX, kde jsou uvedeny doklady.

[2]) Tamže. — Viz k tomu také Sněm držaný r. 1612, str. 56 a 57. Případy, jež uvádí Brandl v knize Drnovské na str. XXIX., jsou ojedinělé a staly se na naléhání Karla st. ze Žerotína. Byly však hlasy, které tvrdily, že zemský sněm souditi není oprávněn.

[3]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 49 a 50; potom str. 104.

[4]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXIX. a str. 18, kde obšírně se vykládá o appellaci z Opavska k zemskému soudu moravskému. — Kniha Tovačovská má totéž na str. 120. O poměru soudu opavského k zemskému soudu moravskému opakováno bylo totéž s malými změnami také roku 1550 na obecném sněmě brněnském, zahájeném o sv. Jiří. „Knížetství Opavské od starodávna s tím knížetstvím ku pomoci zemi této jest vždy bejvalo a bejti má a v jiná slezská knížetství nesluší; neb jest to knížetství vysazené z Moravy a vyňaté, jakožto i k biskupství moravskému sluší. Než co se práva dotejče, v tomto zvláštní vysazení má a soud svůj. Ani kníže ani kdo z takového knížetství má neb můž k tomu právu pohnán býti, ale tam se souditi; než to z práva jest, že když tam páni zemané o věc uhoditi nemohou a strany čeho žádají, neb jim se samým zdá, tehdy píší pře oboje na cedulích a k tomu listy, jsou-li které stranám potřebné, v svůj list zavrouce zapečetiti [má býti „zapečetí"] — a s tím sudího vypraví na sněm panský, žádajíce a prosíce pana hejtmana, ouředníkuov a pánuov za naučení a ortel. Páni to ohledajíce a rozvážíce, na to jim nález svůj psanej pošlí pod pečetí páně hejtmanovou a ouředníkuov tu, kdež se to jedná, v Olomouci neb v Brně, pře sobě sepsané zachovajíc a listův, ač sou kteří přípisové, nechají. Než listy zase jim též v svém listu zapečetěné pošlí. Tu tam povinni jsou tomu nálezu dosti učiniti bez dalšího odvolání, a zde v zemi též od nálezu písaři jako

Zemský soud větší byl — jak se zdá — za starších dob appellační instancí pro rozsudky práva menšího; v 16. století však dával úředníkům a soudcům menšího práva jen pokyny a naučení, byl-li o ně tázán.

2. Složení většího soudu zemského.

Právní moc v soudě panském na Moravě spočívala do druhé polovice 15. století na patnácti rodinách panských, jež jsou vyjmenovány v 54. kapitole Knihy Tovačovské. Jmenují se tam páni z Cimburka, z Lippého, z Lomnice, z Hradce, z Pernštejna, ze Šternberka, z Lichtenštejna, z Boskovic, z Kunštata, z Lichtenburka, z Valdštejna, z Vlašimě, ze Sovince, z Krajku a z Pecinka.[1]) Za starších dob vyskytují se však v soudě panském i zástupcové rodů jiných, a ještě koncem 15. století přibylo k vyjmenovaným několik rodů nových (mladších rodů panských), totiž páni z Doubravice, z Brníčka, z Miličína, z Tvorkova, z Ludanic, z Landštejna, z Veitmile a ze Žerotína.

Rodové tito nesměli se však do třetího kolena pokládati za rovné rodům starším.[2]) Brandl praví, že význační členové těchto rodů, zvaní hospodáři, zasedali v panském soudě s nejvyššími úředníky zemskými, hlavně se zemským hejtmanem, komorníkem, sudím a nejvyšším písařem zemským. V soudě panském bývaly zastoupeny hospodáři svými i jednotlivé větve mocných rodů panských zároveň, a dle Knih půhonných a nálezových lze bezpečně tvrditi, že do konce 15. stol. počet přísedících panského soudu moravského nebyl přesně stanoven. Na př. r. 1406 jmenuje se kromě markraběte Jošta a nejvyšších úředníků zemských na soudě panském 15 pánův,[3]) roku 1407 zase 15 pánů — (z nichž

jiní dáti mají. Také kníže Opavské můž zde v právě seděti, neb se nalézá, že sou páni dopustili při sobě v soudech knížatóm Opavským sedati“ (Pam. sněm. II., fol 13—14). (Viz str. 12).

[1]) Páni z Pecinka byli sice obyvateli království uherského, ale měli na Moravě statky. (Brandl: Kniha Tovačovská, str. 28. Kn. Drnovská, str. 20).

[2]) Brandl: Glossarium, str. 216. — Kniha Drnovská, str. 21. I členové těchto rodův objevují se jako přísedící v soudě panském.

[3]) Brandl: Libri citationum et sententiarum I, str. 136.

byli dva bratří)[1] — „cum aliis pluribus baronibus ad colloquium congregatis“ :[2]) roku 1408 jmenuje se 7 pánů s týmž dodatkem.[3]) Léta 1409 udávají se dokonce pouze jména nejvyšších úředníkův, a přísedící poznačeni jsou jen větou: „praesentibus nobilibus viris, dominis quam pluribus, terrae Moraviae baronibus“.[4])

Podobně i v jiných letech.[5]) Roku 1420 byli mezi přísedícími panského soudu dva páni Koničtí, otec a syn.[6]) V půhonech olomuckých k roku 1437 zaznamenáno jest v soudě, konaném o Třech Králích, mimo úředníky zemské 29 pánů moravských[7]) za přítomnosti Albrechta Rakouského, jako markraběte moravského; roku 1464 přítomno bylo 25 pánů.[8]) roku 1466 pouze 13:[9]) roku 1475 opět 25.[10]) Mimo pány účastnil se zasedání soudu také biskup olomucký „z práva“, byl-li z panského rodu moravského, a „z milosti“, byl-li cizincem.[11]) V případě prvém, to jest, zasedal-li biskup olomucký při zemském soudě „z práva“, přidávalo se v Knihách půhonných a ve veřejných listinách ke jménu biskupovu slovo „hodný“.[12]) Předsedal-li soudu sám pán zemský, biskup směl býti „z práva“ přítomen, i když nebyl

---

1) Na Moravě dle všeho to bylo dovoleno, ač roku 1531 na obecném sněmě jihlavském, zahájeném v pondělí po sv. Martě (31. července), stavové to zakázali na budoucí časy. Praví se tam: „Jakož na tento čas z rodů panských některých dva bratří v soudu sedají, ti aby předse seděli, pokudž by z soudu odpuštění nevzali a z něho dobrovolně nevysedli. Než napotom aby dva bratří v soudu zemském neseděli.“ Ale in margine k tomuto usnesení jest připsáno: „Zdvižen“, což znamená, že usnesení to nevešlo v platnost. (Pam. sněm. I., fol. 98 a násl. — Viz k tomu také Brandlovu Knihu Drnovskou, str. 118, a v předmluvě str. XXIII. a XXIV.)

2) Brandl: Libri citationum etc. I., str. 197.

3) Tamže, str. 257.

4) Tamže, str. 307.

5) Tamže II., str. 57, 442, 483, 547 a j.

6) Tamže II., str. 617.

7) Tamže III., pars altera, str. 425.

8) Tamže IV., str. 75.

9) Tamže, str. 184.

10) Tamže, pars prima, str.1.

11) Brandl: Kniha Drnovská. str. XXVI.

12) Od roku 1484—1497 biskupský stolec olomucký spravován byl jen administratorem, který míval v soudě panském místo „z milosti“. Jako administrator v soudě připomíná se Jan, biskup varadinský. (Libri sententiarum etc. V., pars prima, str. 139.)

z domácího rodu panského.[1]) V deskách zemských jmenuje se biskup olomucký po prvé jako přísedící roku 1447.[2]) Zvláštností jest, že v panském soudě moravském směl zasedati také kníže opavské, byl-li vůbec nějaký, „neb se nalézá, že sou páni dopustili při sobě v soudech knížatóm opavským sedati.[3]) Roku 1480 bylo při zemském soudě ustanoveno, v jakém pořádku páni v soudě mají seděti, a to:

V čele: kněz biskup.[4])

Pod ním: zemský hejtman.

Po pravé ruce:	Po levé ruce:
p. maršálek.	2. p. komorník.
1. p. komorník.	H. z Lichtenštejna.
Markvart z Lomnice.	H. z Bítova.
Jan Kuna z Kunštata.	Hynek Brtnický z Valdštejna.
Dobeš z Boskovic.	Albrecht st. ze Šternberka.
Jan z Pernštejna.	Karel z Vlašimě.
Jindřich ze Sovince.	Boček st. z Kunštata.
Jan Bítovský.	Heralt z Kunštata.
Čeněk Kuna z Kunštata.	Albrecht z Boskovic.
Hynek z Valdštejna.	Boček ml. z Kunštata.
Oldřich z Boskovic.	Albrecht ml. ze Šternberka.
Boček z Kunštata.	Půtha z Lichtenberka.
Jan Meziříčský z Lomnice.	Lacek z Lomnice.

---

1) V Brandlově Knize Drnovské, str. 18 a 19, se praví, že biskup olomucký „v soudu panském „z práva“ nesedá, leč jeho k tomu povolají a žádají, a on také seděti chce; než když král a pán země v soudu sedí, tehdy kněz biskup také seděti múž po pravé straně a súditi, však přísahu též k soudu jako jiný povinen jest učiniti... Ale jestliže jest biskup olomucký pán z rodu zemského panského, tehdy „z práva“ ač chce, má v soudu seděti a souditi, ne jako biskup, ale jako pán zemský, a má míti místo po pravé straně pana hejtmana... Protož vždy kapitola olomucká toho hleděti má pro mnohé veliké příčiny, aby vždy při tom biskupství byl biskup z rodu panského, člověk dobrý a znamenitý... Ale pohříchu páni nynější nenásledují šlepějův otcú svých; neb více syny své k nekázání frejův a nešlechetností dopustí, než k službě Boží.“

2) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXVI.

3) (Ob. sněm brněnský 1550, při čase sv. Jiří. Pam. sněm. II., fol. 13—14.) Viz o tom ve stati „o oboru působnosti zemského soudu mor.,“ str. 10.

4) Na jiných místech půhonů jmenuje se zemský hejtman v soudě před biskupem, na př. r. 1493. (Libri citationum V. 1, str. 252.

Jan Pňovský ze Sovince.	Jimram z Dúbravice.
Hynek z Ludanic.	Hynek z Osového.
Pertolt z Tvorkova.	Půtha ze Sovince.
p. Miličínský.	Zikmund Osovský.[1])

Dohromady tedy s biskupem a zemským hejtmanem 36 osob. Bylo pravidlem, že předsedící soudu zaujímali místa svá přísně dle stáří, znamenitější po pravé straně.[2]) Zemřel-li některý z přísedících, nástupce nezaujal místa jeho, nýbrž posadil se tam, kam patřil dle věku svého. Úředníci zemští měli místa svá ovšem napřed. Podobný pořádek zachováván byl i při psaní.[3])

Již za dob krále Jiřího stav rytířský učinil dle neznámých práv pokus, aby zástupcové jeho směli zasedati také v soudě panském, ale výrokem královým zůstalo při starém obyčeji. Změna stala se teprve za krále Vladislava II. Jagjelovce r. 1492, kdy rytířstvo žádalo pánův ne již z práva, nýbrž z milosti, aby zástupcové jeho vpuštěni byli s panskými rody do soudu zemského. Tehdy páni moravští, uznávajíce přátelské služby rytířstva moravského, přiznali rytířům místa v panském soudě. Nemálo zajisté přispělo k tomuto jejich rozhodnutí, že v Čechách rytířstvo také puštěno bylo v soudě mezi panské rody, a páni moravští mínili, že rytířstvo moravské nic není nižší a horší rytířstva českého. Bylo pak učiněno dohodnutí, aby odtud zasedalo v panském soudě mimo úředníky zemské, z panstva volené, 14 pánův a 6 rytířů, při čemž výslovně bylo poznamenáno, že tři z rytířů mají býti z kraje olomuckého a tři z kraje brněnského. Soudcové rytířští seděli za pány, na každé straně po třech, rovněž dle stáří. Tito zástupcové rytířstva měli míti v panském soudě táž práva, jako členové rodů panských. S tím souvisela také změna při vynášení rozsudků: dosud totiž vyhlašoval rozsudek jeden z pánů, po roce 1492 však voleni byli k tomu účelu vždy dva páni a jeden rytíř.[4]) Ale podivno! Hned téhož roku 1492

---

[1]) Tamže V. 1, str. 37.

[2]) Kniha Tovačovská, str. XVIII. a XIX.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 20. — Kniha Tovačovská, str. 37—38.

[4]) Archiv Český X., str. 307. List krále Vladislava II. z 1. pros. 1492. Kalousek: Č. st. pr., str. 363.

vybráno bylo do panského soudu **16** členů panských rodův a 6 členů z rytířstva. Neumím vysvětliti, proč místo 14 voleno bylo pánů 16; snad pro případ, kdyby někteří nemohli dojíti pro stáří nebo pro nemoc neb jakoukoli jinou příčinu, aby je nahradili zbývající dva.[1])

Mimo osoby k soudu ustanovené nesměl nikdo z pánův ani z rytířů zasednouti do lavic soudních, ani na poslech, jak bývalo zvykem za starších dob. Kteří se soudili, měli zůstati ve šrancích před stolicemi na místě jim vyhrazeném, aby se k nim netřel obecný lid.[2])

3. Doplňování přísedících většího soudu zemského.

Král Jiří Poděbradský přesně stanovil, že páni sami volí ze sebe přísedící panského soudu, kterým potom jest složiti nařízenou přísahu; kdyby některý z nich zemřel, má na místě jeho ihned jiný od pánů soudcův ostatních býti vyhlídnut, a jméno jeho králi oznámeno, tak aby jen s vůlí královskou mohl se státi přísedícím zemského soudu. Naopak zase král slíbil, kdyby některý z nejvyšších úředníků zemských zemřel, že dosadí jiného „jen s radou panskou“ a rodáka moravského.[3]) — Volba rytířských soudců dála se tím spůsobem, že rytířstvo oznámilo jména těch, které si přálo míti přísedícími zemského soudu; páni potom je prostě přijali a schválili za přísedící. Umřel-li přísedící rytířský, ostatní přísedící z rytířstva jmenovali tajně pánům soudcům ze stavu panského jméno jeho nástupce, aby se nikomu neublížilo na pověsti, kdyby od pánů nebyl přijat. Voleni mohli býti jen rytíři svobodní, nemající žádného pána mimo krále.[4])

Když vydáno bylo roku 1545 moravské zřízení zemské, králi Ferdinandovi nepříjemné, a nastalo vyjednávání o nové lepší zřízení, rytířstvo učinilo pokus, aby osoba, jmenovaná rytířstvem za přísedícího soudu zemského z kteréhokoli kraje,

---

1) Archiv Český X., str. 310.
2) Archiv Český X., str. 308.
3) Tamže, str. 311.
4) Tamže, str. 308. — Kniha Drnovská, str. XXVII.

přijata byla vždy pány bez podmínky. Vláda Ferdinandova se však tomu opřela tvrdíc, že by to bylo proti nařízení krále Vladislava z roku 1492, a žádala, aby nic podobného nebylo ustanovováno.[1]) A tak zůstalo při starém zvyku. Za to všickni stavové moravští přísně dbali, aby přísedícími panského soudu byli vždy jen rodilí Moravané stavu panského nebo rytířského, kteří měli statky v zemi.[2]) Když přísedící soudu statky na Moravě prodal, musel ze soudu vystoupiti.[3]) Koupil-li si jiný statek, mohl opět zasedati v panském soudě. Jinak úřad přísedících zemského soudu byl stálý, to jest trval třeba do smrti. Jen pro trvalou nemoc nebo pro nepořádný život mohl soudce býti zbaven hodnosti své, v prvním případě na svou žádost, v druhém vyloučením.[4]) Žádal-li kdo sám, aby byl propuštěn z panského soudu, bývalo zvykem, aby o to žádal nejen panovníka, nýbrž i soud sám, čímž se naznačovalo, že dosazování přísedících děje se stejnou měrou panovníkem i členy soudu.[5]) Po smrti panovní-

---

[1]) Archiv Český XI., str. 335. . . . . . . „když osoba od rytířstva z kteréhožkoli kraje menovati se bude, že ten do soudu přijat bejti má. A to jest proti tomu artikuli v listu krále Vladislava položeném, poněvadž tam doloženo jest, že rytířstvo mají osoby menovati, a páni o tu osobu, jestli k soudu užitečna, se snésti; neb kdy[by] ten novej artikul měl zůstati, již by páni v tom učiniti museli, což by rytířstvo chtělo, a to by bylo proti listu krále Vladislava a na zlehčení JMti.“ A protož ten novej artikul slušně se vymazati má.“

[2]) Několik výjimek lze nalézti i v této příčině; že totiž bývali přísedícími zemského soudu moravského i osoby z jiných zemí, byly-li zároveň obyvateli země moravské. Ba docela táž osoba mohla býti přísedícím soudu ve dvou zemích. Na př. Frydrych z Opprštorfa, z Dubu a z Frydštejna na Horním Hlohově a hradě Bouzově, hejtman obojích knížectví opolského a ratibořského, seděl v zemských soudech těch knížectví a zároveň v zemském soudě moravském, který se konal v téže době, jako soudy slezské. Král Ferdinand II. jej r. 1625 omlouvá pp. soudcům moravským, aby mu nezazlívali, kdyby nepřišel k soudu, a nepočítali mu to za nepilnost. (Landesgerichtsacten zem arch. mor. č. 107).

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXVIII.

[4]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 119.

[5]) Zajímavý jest list zemských soudců k císaři roku 1615, aby odvolal rozhodnutí své, jímž propustil ze soudu zemského Karla st. ze Žerotína (ovšem na jeho žádost): „poněvadž na osobě téhož pana z Žerotína, jakožto toho, kterejž práva, pořádků země této velice povědom a který nám až posavad jak v věcech VCMti vlastních, tak obecních i právních jest pilně, věrně a snažně i mnoho pracovati pomáhal a tak mnohá léta v soudu zemském sedal,

kové nově nastupující pán zemský mohl ovšem s radou panskou jmenovati nové přísedící soudu zrovna, jako měl právo jmenovati nové nejvyšší úředníky zemské, ale dálo se to neobyčejně zřídka. Zvláště král Ferdinand I. nechával stavům téměř úplnou volnost při osazování panského soudu.[1]) Podobně jednal i císař Maximilian II. Teprve za císaře Rudolfa II. učiněn byl r. 1580 první pokus, obmeziti i v této příčině moc stavovskou. Císař totiž důtklivě žádal, aby doplňování zemského soudu moravského novými osobami nedálo se bez vědomí ani vůle jeho, nýbrž aby návrh stavů napřed byl mu oznámen. Stavové moravští, shromáždění při soudě zemském, ihned vyslali poselství do Prahy (Bedřicha ze Žerotína a na Židlochovicích z panstva a Jana st. Pražmu z Bílkova na Uhřicích z rytířstva) s námitkou, že doplňování zemského soudu konalo se na Moravě bez vědomí a vůle panovnické již od časů krále Vladislava II., a že tedy prosí, aby při tom zůstalo. Když císař nepovolil, nové poselstvo moravské, vyslané z Olomouce r. 1581, ve čtvrtek po Památce sv. Tří Králů (12. ledna), žádalo rozhodněji, aby stavové moravští byli necháni při starých právech a obyčejích z dob krále Vladislava II.[2])

---

mnoho záleží, neradi bychom pána aspoň z soudu zemského pustiti a pomoci i pilných prací panských zbaveni býti chtěli.“ (Kop. k r. 1615 při brněnském soudě postním, fol. 154). Téhož roku Karel st. ze Žerotína vzdal se také úřadu zemského hejtmana moravského.

[1]) Na př. roku 1532 zdálo se mu, že moravský soud zemský není úplně osazen, vybídnul tedy po poslích panu Šebestianovi z Vaitmile na Chomútově a Janu Litoborském z Chlumu a na Hořicích) stavy, aby se postarali o úplnost soudu zemského. Stavové odpověděli: „Kdež Jste [poslové] od Kr. JMti nám poručiti ráčili, aby soud zemský dosazen byl, JKrMti od nás pověděti račte, že jsme se tak zachovali a soud zemský dosadili, že žádného nedostatku při něm není. Než poněvadž některých osob z těch pánův soudcích tu nebylo, JKrMti od nás proste, jestliže by která osoba z těch pp. soudci v soudu seděti nechtěla, a od nás JKrMti oznámeno bylo, ať to JKrMt opatřiti ráčí, aby skrze to nedostatku z strany osob při soudu nebylo.“ (Ob. sněm olomucký, zahájený v pátek před sv. Janem [21. června] r. 1532. Pam. sněm. I., fol. 122b.) Již z toho jest patrno, že stavové moravští prostě oznamovali panovníkovi, které osoby ze stavu panského a rytířského byly voleny a přijaty do zemského soudu. Na př. r. 1543 v knize přípovědí a naučení brněnské č. 37., fol. 97, prostě jest zaznamenáno: „Tyto osoby z stavu panského do soudu zemského voleny: p. Boček Kuna z Kunštata, p. Zdeněk Brtnický z Valdštejna a z rytířstva p. Václav Tetaur z Tetova.“

[2]) Památky sněmovní zem. arch. mor. III., fol. 199 a násl.

Císař ustoupil potom jen částečně: Listem, daným z Augšpurka, v sobotu po Povýšení sv. Kříže (15. září) roku 1582. oznámil stavům moravským, že dovoluje, aby zatím zemský soud moravský doplňován byl osobami, jež obecný sněm nebo soud zemský si vyvolí.[1]) Ale, zdá se, že touto odpovědí pomoženo bylo jen na okamžik a theoreticky; v praxi vláda Rudolfova žádala bezpochyby, aby zemský soud podával návrhy o nových přísedících; neboť již roku 1586. v úterý po první neděli adventní (2. prosince)[2]) a roku 1587 opětně stavové moravští žádají po poslích, aby nejvyšší úředníci a soudcové zemští měli právo, dosazovati do soudu zemského osoby hodné, jak bylo zvykem za předešlých králův českých a markrabí moravských. Kdyby císař nechtěl k tomu přivoliti, že by nejbližší soud sv. Janský nemohl se konati pro mezery, zaviněné většinou smrtí některých přísedících.[3]) Císař Rudolf II. odpověděl majestátem, daným 18. června r. 1587, jímž vyhověl ve všech jiných přáních stavům moravským úplně (upuštění od nápadův i po 6. koleně a frystunk na hory na dobu 25 let), ale v otázce zemského soudu setrval určitě na svém mínění, poněvadž v zemském zřízení i v listech krále Vladislava II. i Jiřího jest poznamenáno, že místa přísedících zemského soudu osazována býti mají „s vůlí a vědomím krále českého a markrabí moravského“; také v Čechách prý se tak děje. Ať páni soudcové navrhnou císaři osoby hodné, císař že z nich vybere tak, aby stavové neměli příčiny ke stížnostem.[4])

---

1) Orig. zem. arch. mor. — Art. Landrecht. Viz v Přílohách č. 15.

2) Obecný sněm v Brně 1586. Pam. sněm., fol. 87.

3) Poselství k JMti císaři z Brna, v úterý po Památce seslání Ducha Svatého [19. května]. Pam. sněm. IV., fol. 131 ..... „Předně strany dosazování soudu, tak aby nejvyšší páni ouředníci a soudcové zemští, poněvadž toho veliká a duoležitá potřeba pro sjití mnohých osob z soudu prostředkem smrti ukazuje, pro průchod spravedlností lidských tu moc a svobodu, kterou předkové naši za předešlých králův českých, pánův našich milostivých měli, soud zemský osobami hodnými dosazovati; nebo jestliže by se toho nestalo a JMtC k tomu, jakž předešle soud dosazován bejval, dovoliti neráčil: tehdy tento nastávající soud sv. Janský jakž pro smrt mnohejch pánuo soudcí, tak také, že někteří často nemocmi od pána Boha pokutováni bývají, průchodu svého míti nemohl, a tudy nemalé zkrácení lidem na spravedlnostech jejich bejti muselo.“

4) Pam. sněm. IV., fol. 139 a násl. — Sněmy České VII., str. 186 a násl.

Stavové skutečně povolili v této otázce jako i v jiných a navrhovali císaři vhodné osoby za přísedící zemského soudu. Císař Rudolf II. však jmenoval velmi často, dorozuměv se se zemským hejtmanem, osoby jiné, které však potom stavové nechtěli přijmouti do soudu.[1]) Konečně spor byl tak srovnán, že nejvyšší úředníci a soudcové zemští posílali na přání císařovo k trůnu zapečetěná vota, každý zvlášť, navrhujíce na každé uprázdněné místo jednu, dvě až tři osoby vhodné, z nichž císař potom si vybral.[2]) Jednou se dokonce stalo, že osoba rytířská, navrhovaná pánům za přísedícího zemského soudu, byla působením zemského hejtmana přes odpor Karla st. ze Žerotína předložena císaři ke schválení, což ovšem odporovalo ustanovení krále Vladislava II.[3])

Za panování Matyášova učiněn sice pokus moravskými stavy o volném dosazování osob stavu panského do soudu zemského nejvyššími úředníky a soudci zemskými, ale nebylo toho dosaženo.[4]) Karel st. ze Žerotína jako zemský hejtman podporoval v tom stavy velmi vřele.[5]) Císař Matyáš potom odvážil se r. 1613 jmenovati nejvyššího sudího a hofrychtéře i také přísedící soudu, nepřiznav v listech veřejných, že se řídil osobami navrženými.[6])

---

[1]) Tak se stalo roku 1596 a 1598. Kniha Drnovská, str. XXVI.

[2]) Kniha Drnovská, str. XXVI. Ve dvorním a státním archivě vídeňském nalezl jsem k r. 1602—1603 vota přísedících moravského soudu zemského. Vota dalo tenkrát 18 přísedících, někteří jmenovali osoby tři, jiní dvě, kardinál napsal pouze jméno jediné. Roku 1612 navrženy 4 osoby panovníkovi na uprázdněné místo přísedícího soudu. Někteří chtěli, aby byl ještě přidán k navrženým tehdejší pan podkomoří, ale nestalo se, poněvadž neměl posud na Moravě statku, a nevědělo se, má-li v úmyslu, koupiti si nějaký. — (Kop. k r. 1612, fol. 72).

[3]) Kniha Drnovská, str. XXVII.

[4]) Kop. k r. 1612, fol. 95.

[5]) Kop. k r. 1613, fol. 106.

[6]) Protest stavů moravských proti jmenování nejvyššího sudího zemského a sudího dvorského jest v Kopiáři k r. 1613, fol. 112—113. „Nemůžeme však VCMti tajiti, že kdyby se to v podobných příčinách více nám k zmenšení nějakému pořádků našich díti mělo, že by nám to nemohlo jinak, než velice lítostné přicházeti, jakož pak i nyní dosti nám to stížné jest, že téměř o každé psaní, které se nám jménem VCMti činí, dopisovati se a nápravu při VCMti vyhledávati musíme, k čemuž i nyní přinuceni jsme, poněvadž předně v tom obojím psaní, jakž strany dosazení pana sudího, tak strany pana hofrychtéře,

Král Jiří Poděbradský uložil roku 1464 přísedícím zemského soudu přísahu, aby povznesl vážnost soudu toho, poněvadž přísedící bez přísahy nesnažili se vždy konati povinnosti své a scházívali se obyčejně v počtu nepatrném. Přísedící přisahali, že budou činiti soud spravedlivý, velebiti pravdu a tupiti křivdu. Katolíci přisahali Pánu Bohu, Matce Boží a všem svatým, nekatolíci „Matce Boží a všem svatým" vynechávali.[1])

4. Jakým pořadem členové zemského soudu většího seděli v soudnici?

Za století 16. složení zemského soudu bylo takové, že v něm zasedali mimo přísedící stavu panského a rytířského všickni nejvyšší úředníci zemští se zemským hejtmanem v čele, který předsedal soudu, nebyl-li přítomen sám panovník.

Předsedal-li zemskému soudu panovník sám, byla mu připravena vyvýšená stolice, tak aby hlavy přísedících sahaly k jeho kolenům; před panovníkem bezprostředně seděl zemský hejtman tak, aby „týl hejtmanův kolenú královských dosáhl", tedy v téže výši s ostatními přísedícími. Biskup seděl po pravé straně panovníkově v téže výši, nejvyšší komorník po levé straně.[2]) Dlel-li panovník v místě soudu, ale ne v soudnici, zemský hejtman seděl na místě panovníkově; odjel-li, usedl na své křeslo, maje biskupa po pravé ruce v řadě s ostatními členy soudu.[3]) Za biskupem seděl maršálek, za ním jednotliví přísedící podle stáří. Po levé straně hejtmana nejvyšší komorník a za ním nejv. sudí.[4])

že Jste osoby vejš psané podle hlasu k tejmž úřadům voliti ráčili, vypuštěno jest, ježto to i za císaře Rudolfa... při dosazování nejvyšších úředníků se vždycky zachovávalo..., podobně také v tom psaní, v němž o dosazení do soudu dvou nahoře jmenovaných pánův poroučeti ráčite, abyšte je z prostředku těch osob, které jsou poznamenané odeslali, vybrati ráčili, doloženo není..., v poníženosti poddaně prosíme..., aby se v podobných příčinách na potomní časy tak psávalo, jak týž pořádek a obyčej náš sebou přináší, tak abychom nemuseli VCMt pokaždé novými stížnostmi zaměstknávati." —

[1]) Kniha Tovačovská, str. 43; Kn. Drnovská, str. XXIV.

[2]) Kniha Tovačovská, str. 41—42. — Kniha Drnovská, str. 31

[3]) Kniha Drnovská, str. 18—19.

[4]) V Knize Drnovské (str. 20) a v Knize Tovačovské (str. 38) se praví, že sudí má místo hned po komornikovi, biskup moravský hned po hejtmanovi a maršálek po biskupovi.

Dříve sedávali zemští sudí na různých místech, ale roku 1523 bylo ustanoveno na obecném sněmě olomuckém, aby nejvyšší sudí všude měl místo nad jinými pány mimo vyšší úředníky zemské.[1]) Nejvyšší písař se svými pomocníky seděl stranou (mezi okny) s půhonnými a nálezovými registry a s deskami zemskými, do nichž činil zápisy na rozkaz nejvyššího komorníka. Nejvyšší úředníci zemští nebyli v soudě rodům svým na překážku, to jest, úředníci zasedali v zemském soudě mocí svého úřadu a nikoli jako zástupcové určitého rodu, tak že vedle nich zasedali z týchž rodů v soudě ještě také přísedící.

Ač pořádek, jak přísedící v soudě zemském mají seděti, byl dosti přesně stanoven, přece za druhé polovice 16. století vznikly o to rozepře mezi staršími a mladšími rody. Nevíme sice určitě, čeho se týkaly ty spory, ale možno s dosti velikou pravděpodobností hádati, že mladší rodové panští „se vtíraly" mezi rody starožitné. Napřed chtěli spor srovnati stavové sami a nařídili na obecném sněmě znojemském 1567, aby při nejbližším soudě zemském páni soudcové přibrali k sobě některé nestranné osoby ze stavův a učinili potom platné rozhodnutí.[2]) Ale sporné strany nepodvolily se tomu rozhodnutí, a pře vznesena byla na císaře Maximiliana II., jenž nařídil reskriptem, daným 30. srpna 1568, pánům Vilémovi z Rožmberka, biskupovi olomuckému Vilému Prusinovskému, Pertoltovi z Lippého a na Moravském Krumlově, Vratislavovi z Pernštejna a Diviši Slavatovi z Chlumu a na Košumberce, aby na soudě brněnském urovnali nesvornost mezi starší a mladší šlechtou moravskou.[3])

[1]) Archiv Český XI., str. 343. Nejvyšší sudí měl při panském soudě mnoho práce. Nejen že řídil postup soudcův a posudků, nýbrž jezdil také na odhady a přidědění a konal exekuce. (Kop. k r. 1612, fol. 72).

[2]) „Což se vyhledávání z desk zemských markrabství tohoto ku potřebě někderých pánuov, kteříž rozepři o místa mají, dotejče, což by toho jedna i druhá strana potřebovala, páni stavové pánuom soudcím v moc to dávati račí, aby při nejprvnějším soudu, kterýž držán bude, přijmouce osoby stavův k sobě, kteréž by stranné nebyly, oběma stranám odpověd dali, kterouž se pan komorník i druhá strana budou věděti, jak spraviti." (Olom. kniha přípovědí a naučení č. 45., fol. 111.)

[3]) Orig. listu císaře Maximiliana II. k Vilémovi z Rožmberka zní: „Vysoce urozený, věrný Náš milý! Nepochybujem, že o tom dobrú vědomost máš, jaká jest nevuole a rozepře mezi stavem panským roduov starožitnějších a novějších

Při tom také běželo o stížnost Albrechta Černohorského z Boskovic, nejvyššího komorníka moravského, na Znatu z Lomnice a na Říčanech, nejvyššího sudího moravského, že se mu vkládá v úřad jeho komornický, bere výpisy z desk zemských a nechce mu je vydati. To dálo se s vědomím a souhlasem některých přísedících zemského soudu moravského, a poněvadž to bylo nezákonné, bylo třeba srovnati i tuto věc.[1]) Zdá se, že se to podařilo jmenovaným pánům; neboť spory utuchly po roce 1568 úplně, ale nenašel jsem o tom bližších zpráv.

Teprve roku 1583 stavové moravští usnesli se na obecném sněmě brněnském, aby přísedící zemského soudu, i když nezastávají úřadu zemského, měli v sedání i v pečetění přednost před ostatními osobami téhož stavu, které nezasedají v zemském soudě, byť byly i starší; ale přednost rodů starožitných před rody mladšími měla býti zachovávána. Za důvod stavové moravští udávali, že podobný chvalitebný spůsob se zachovává v Čechách

v markrabství Našem moravském již od dosti dávního času o místa a sedání vznikla, mezi nimižto již nejedno jednání a prostředkování přátelský od komisařuov a prostředníkuov k tomu volených bylo, však jest táž rozepře až posavad k žádnému srovnání a spokojení přivoděna býti nemohla, nad čímž My nemalou těžkost nésti ráčíme. A chtějíc My vždy, aby již psaná nevuole mezi stranami skrze nějaký mírný prostředky na místě postavena byla, nemohli jsme toho pominouti, nežli ještě jednou mezi nimi skrze komisaře Naše dáti jednati. Protož milostivě poroučíme, aby se podle duostojného Viléma, biskupa olomuckého, a urozených Pertolda z Lippého na Moravském Krumlově, nejvyššího maršálka království českého a komorníka Našeho, Vratislava z Pernštejna na Tovačově, raddy, komorníka a nejvyššího kancléře Našeho téhož království, a Diviše Slavaty z Chlumu a z Košmberka na Košmberce, věrných Našich milých (— jimž jsme o tom také poručení učiniti ráčili), hned při začátku nyní příštího soudu zemského markrabství moravského Svatokunhutského, kterýž v městě Našem Brně držán bude, konečně najíti dal a spolu s nimi touž věc vedle komissí, kterouž Vám tam do Brna odeslati ráčíme, před sebe vezmouc, na pilnosti své bedlivým mezi stranami jednáním nic sjíti nedal, na tom milostivú vuoli Naši císařskou naplníš. Dán v městě Našem Vídni, v pondělí po sv. Bartoloměji [30. srpna] létha 1568 a království Našich římského VI[o], uherského V[o] a českého XX[o]. Maximilian." (Orig. v kn. Švarcenb. archivě třeboňském, č. 4741.)

[1]) Orig. instrukce, dané komisařům jmenovaným od císaře Maximil. II., v níž děje se i zmínka o sporu mezi komorníkem a sudím, našel jsem také v archivě třeboňském, s datem rovněž 30. srpna 1568, s číslem 4742.

i v jiných zemích.[1]) Prosbě této císař zajisté vyhověl a usnesení to potvrdil, poněvadž tím zvyšovala se vážnost přísedících zemského soudu. Roku 1611 Matyáš udělil přísedícím zemského soudu moravského dokonce název královských rad.[2]) Stavové moravští to velice vděčně přijali.

Obnoveným zřízením zemským r. 1628 bylo nařízeno, aby knížata, hrabata a páni, „panovníkem privilegirovaní", byli-li by povoláni do soudu, seděli přede všemi úředníky zemskými, hned po nich zemský hejtman, potom nejv. maršálek, má-li místo své v soudě, potom nejvyšší komorník a vedle něho nejvyšší sudí. Potom s obojí strany páni starožitných rodů, potom páni nového stavu panského a naposledy šest osob stavu rytířského (mezi nimi hofrychtéř), na každé straně po třech.[3])

5. Kdy zasedal větší zemský čili panský soud?

Za starších dob konání soudu na Moravě bylo přesně stanoveno jen pro soud olomucký, jenž zasedal dvakráte v roce, po prvé o Třech Králích (O Svíčkách — 6. ledna) a po druhé o sv. Janě Křtiteli (24. června). Páni, shromáždění při soudě olomuckém, ustanovovali pravidelně sami vhodnou dobu, kdy by měl zahájen býti soud brněnský. Bývalo to obyčejně v měsíci po soudě olomuckém.[4])

Tenkráte obě práva, olomucké i brněnské, pokládána byla za jeden soud, proto se říkalo, že na Moravě konala se ročně

---

[1]) „Poněvadž v království českém i v jiných zemích ten dobrý a chvalitebný způsob se zachovává, že osoby, kteréž v soudech zemských sedají a ouřadů zemských na sobě nemají, před jinejmi všemi osobami z ubce ven z soudu, by pak jich i lety starší byly, místa svá jak v sedání, tak v pečetění mají : JJMti všichni čtyři stavové tohoto markrabství to také tímto sněmem pro vážnost soudu a osob v něm sedajících nařizovati ráčí, aby napotom vždycky osoby v soudu zemském sedající přede všemi jinými, však roduo starých nad starožitnými, nových nad novými místa svá měli." (Ob. sněm brněnský, v pondělí po sv. Vítě [20. června] r. 1583. Pam. sněm. III., fol. 307.)

[2]) Zápisky Žerotínovy II., str. 47, 50. — Kniha Drnovská, str. XXVIII.

[3]) Jireček Herm.: Cod. jur. Boh. V. 3, str. 45.

[4]) Archiv Český X., str. 314.

jen dvě práva.[1]) Pro zasedání soudu brněnského určena stálá doba teprve roku 1495 při sněmě a soudě olomuckém, zahájeném 24. června, když ustanoveno, aby v Brně odtud konal se jeden soud „tu neděli po sv. Kunhutě“ (10. září) a druhý „v druhou neděli postní“. Stavové k tomu doložili: „a při tom právě brněnském buď všecko tak a tím obyčejem zachováváno, jako při právě olomuckém svrchu dotčeném“.[2])

Ustanovení to vešlo do lantfrydu moravského roku 1496 jen částečně; totiž praví se tam, že konati se mají pro spravedlnost najméně dva sněmy o sv. Janě a o Svíčkách.[3]) Léta 1504 při obecném sněmě olomuckém byl přesně určen čas zahájeni zemského soudu moravského takto: Stane-li se, že sv. Jana nebo sv. Tří Králů padne na sobotu, mohou páni soudcové sjížděti se až v neděli a zasednouti na soud v pondělí.[4]) V Brně zahajovali soud v pondělí po druhé neděli postní, a ke druhému soudu přísedící měli se sjížděti v neděli po sv. Kunhutě.

Do počátku 16. století zemské soudy a obecné sněmy moravské konaly se zároveň. Roku 1519 stala se po prvé při zemském právě zmínka, aby obecné sněmy moravské nekonaly se zároveň se soudem panským, nýbrž jindy,[5]) a na obecném sněmě olomuckém (a zároveň i soudě), zahájeném

---

[1]) V Knize Tovačovské jsou doklady na několika místech: na př. na str. 91, „neb nic déle též listové v zprávě nestáli jsú než do šesti práv, totiž do tří let...“ — Na str. 93, „...po šesti právích aneb třech letech zběhlých té zprávy svobodni býti máme.“ Na str. 94: ...„neboť zpráva a list takový netrvá než po šest práv, totiž po tři léta, tak v Brně jako v Olomouci, ač práva jdú.“ — Za té příležitosti upozorňuji, že Brandl uvádí v Knize Drnovské (XXXIV.) na doklad z knihy Tovačovské str. 92, což jest omyl. Místo hledané jest na str. 91 Kn. Tovačovské.

[2]) Archiv Český X., str. 316—317. — Kniha Drnovská, str. 23.

[3]) Archiv Český X., str. 321. — Totéž opakuje se ve Z. Z. r. 1516, kde mluví se zase jen o dvou sněmích ke konání spravedlnosti na Moravě, „o sv. Janě a o hodu Svíčkách, ač ovšem slovo „najméně“ jest tam opět. Z toho jest patrno, že ještě s počátku 16. století stavové nemohli si navyknouti novému zařízení a počítali pořád hlavně se dvojím zasedáním soudu zemského.

[4]) Archiv Český X., str. 329. — Kniha Drnovská, str. XXXIV. a XXXV.

[5]) Rukop. zem. arch. mor. M. VI. 17, fol. 71, o sv. Martině v Olomouci.

5. ledna 1520. bylo to jednosvorně usneseno s odůvodněním, „aby soudu zemskému překážky nebylo“.[1])

Od té doby málokdy se stalo, že by zemský sněm a soud byly zasedaly v týž čas: panovníci odhodlali se k tomu vždy jen z nutnosti za dob zvláště nebezpečných, a stavové zařídili si jednání tak, že jeden den sněmovali a druhý den soudili,[2]) ale pravidelně se ohražovali proti současnému svolávání zemských sněmův a soudův.[3])

Léta 1562 stavové moravští se usnesli, aby na Moravě konaly se jen dva zemské soudy, totiž v Olomouci o Třech Králích a v Brně o sv. Trojici. Soudy tyto měly zasedati po třech týdnech, kdežto obyčejně trvaly nejdéle 14 dní. Ale zdá se, že usnesení to nikdy nevešlo v platnost.[4])

Roku 1571 mluví se již opět o čtverém zasedání zemského soudu a stanoví se o soudě brněnském sv. Kunhutském, poněvadž mnozí měli pochybnosti, padne-li sv. Kunhuty na neděli, dlužno-li se sjížděti k soudu hned příštího pondělka neb až za týden, že má se starým usnesením rozuměti „až za týden“, poněvadž se vždy zachovával zvyk, že soudcové se k soudu

---

[1]) Archiv Český XI., str. 321 a 327.

[2]) Brandl: Zápisové Žerotínovi I., str. 30.

[3]) Viz k tomu dílu I. str. 10. Také roku 1614 svolán byl zemský sněm v době, kdy zasedal sv. Janský soud olomucký. Stavové ovšem prohlásili, že s tím nesouhlasí.

[4]) Pam. sněm. II. zem. arch. mor., fol. 195—196. — „VCMti také poníženě oznamujeme, že sme se všickni čtyři stavové na tom snesli, aby v tomto markrabství toliko dva soudy zemská držána byly [sic], jeden v městě Olomouci při času sv. Tří Králův a druhý v městě Brně tu neděli po sv. Duše, to jest den sv. Trojice, a posudek v Olomouci při sv. Martině, a při každým soudu abychom tři neděle soud drželi. A při sv. Jiří a týž při sv. Martině aby posudkové tři dni držáni byli, a ouředníci menší po posudku čtyři dni půhony přijímali, potomně ve dvou nedělích zase na slunečných půhonech dva dni vyseděli v Olomouci i v Brně. Však toto snešení naše lantfrydu a zřízení zemskýmu v jiných artykulích na žádnú škodu ani našim starobylým pořádkům a obyčejům bejti nemá. Vaší CMti se vší poddaností poníženě prosíme, že nám v tomto snešení milostivý povolení svý dáti a toho nám potvrditi račíte.“ Císař Ferdinand I. odpověděl na všecbna přání a stížnosti, jež mu tenkráte stavy moravskými byly učiněny, ale o soudním ustanovení ani se nezmínil. (Tamže, fol. 198—203), a to bylo asi příčinou, že stavové mlčky se ho vzdali.

sjížděli v neděli po sv. Kunhutě a v pondělí potom že se vyhlašovaly půhony.[1])

S konce 16. století soud brněnský sv. Kunhutský byl zahajován také až za týden, když sv. Kunhuty padlo na pondělí.[2])

Závažná změna byla moravským sněmem ustanovena roku 1576 po zvláštních poradách, jež od r. 1569 konaly osoby, zvolené, aby napravily zřízení zemské.[3]) Stavové moravští totiž přeložili zasedání zemského soudu částečně na jiné doby, totiž přeložili ta zasedání, která se konala za nejpilnějších praci polních nebo dokonce za doby žní. Soud brněnský přeložen byl s druhé neděle postní na druhou neděli po Veliké noci, soud sv. Kunhutský na den sv. Martina, soud olomucký sv. Janský na neděli před sv. Bartolomějem, tak že jediné olomucký soud Tříkrálový zůstal nezměněn. Každý soud měl zasedati po dvě neděle. Také doba posudků byla stanovena jinak. Usnesení toto nemělo býti na úkor lantfrydu, císař pak byl požádán, aby je potvrdil majestátem, a bude-li potvrzeno, aby vloženo bylo do zřízení zemského.[4])

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 32. „A poněvadž tomu rozuměť [sic], jakž v zřízení zemským doloženo, že soud při sv. Kunhutě držán býti má, když jse sv. Kunhuty v neděli trefí, jako létha tohoto, že lidé na nedorozumění někteří jsou, hned-li tu neděli jse zjížděti k soudu mají, čili přes tejden etc.: i poněvadž jse to tak zachovávalo i sněmem předešle vyměřeno bylo pro jarmark, kterýž o sv. Kunhutě v Brně bejvá, když jse sv. Kunhuty v neděli trefilo, že přes tejden potom v neděli teprv jse k soudu přijíždělo, a v pondělí ráno jse puohony vyhlašovaly, ještě jse toho při tom zanechává, a všem vuobec, aby o tom vědomo bylo tímto sněmem jse předešlé nařízení obnovuje, tak abychom se vždy k soudu sv. Kunhutskému tu neděli po sv. Kunhutě sjížděli a v pondělí ráno puohony vyhlašovány byly“. Viz k tomu také Knihu Drnovskou, str. XXXV.

[2]) Brandl: Zápisové Žerotínovi I., str. 61.

[3]) Obecný sněm olomucký 1569, při času sv. Jana Křtitele. „Na tom sme se snesli, aby soud podle starobylého pořádku čtyrykrát v roce držán byl na časy uložené, jakž prve, však mohlo-li by to vyhledáno býti a jiní časové, kteříž by vší obci pohodlnější byli, se obrali, to aby ty osoby, kteří na napravování zřízení zemského seděti budou, bedlivě uvážili a vyhledali, a jakž se o to snesou, JJMtem při nejprvnějším sněmě obecním předložili, a tu při tom sněmě dále JJMt to uvažovati a zavírati ráčí. (Pam. sněm. II., fol. 310 a j.)

[4]) Ob. sněm olomucký 1576, v pondělí po sv. Jakubě [30. července]. Pam. sněm. III., fol. 121—127. „Jakož jsou soudové zemští o sv. Janě Křtiteli Božím, v neděli po sv. Kunhutě a v druhou neděli postní předešlým lantfrydem

Lhůty sotva nařízené však byly změněny ještě několikráte: Na olomuckém sněmě r. 1577, konaném za nepřítomnosti panovníkovy, přeložen bývalý soud brněnský sv. Kunhutský na neděli před sv. Vavřincem (10. srpna) a soud postní s druhé neděle na první neděli postní. Soudy olomucké zůstaly při obdobích starých (před rokem 1576).[1])

a zřízením zemským v nejpilnější díla vyměřeni byli, a takoví soudové mnohým z obyvateluov, a zvláště chudým, kteříž při těch soudech činiti mívali, nemálo na překážku živnosti jich byli: na tom jsme se také všickni čtyři stavové snesli a dotčeným soudům příležitější časy obrali a na níže psaný spuosob je přeložili, totiž soud brněnský, kterýž se, jakž dotčeno, v druhou neděli postní drží, ten aby držán byl druhou neděli po Velikonoci, druhej soud, kterýž se v neděli po sv. Kunhutě drží, aby držán byl na sv. Martina; soud pak, kterýž se držívá o sv. Janě Křtiteli Božím v Olomuci, ten aby držán byl v neděli před sv. Bartolomějem; než soud, kterýž se o sv. Třech Králích v Olomouci držívá, aby v své celosti zuostal a na ten čas budoucně držán býval; a ti soudové všickni jakž předešle, aby jeden každý dvě neděle pořád zběhlé, držáni bývali. — Item posudek olomucký, kterýž se držívá v pátek před sv. Jiřím (23. dubna), aby držán býval v pátek před sv. Vítem (15. června), brněnský pak posudek v pátek po sv. Vítě; druhý posudek, kterýž se v Olomúci drží v pátek před sv. Martinem (11. listop.), aby držán byl v druhej pátek před nedělí masopustní a v Brně hned potom v druhej pátek. A tak i puohony pořádně jedny po druhých i sluneční, jakž jsou se předešle držívaly, v obojím kraji držeti se mají. A kdyby se přihodilo, že by sv. Víta v pátek se trefilo, tehdy ten pátek před sv. Vítem posudek v Olomuci držán buď a hned potom předce přes tejden v Brně na sv. Víta. Však takové přeložení dotčených souduov a posudkuov i také jití puohonuov nemá na ublížení a újmu landfrydu, dckám zemským, svobodám a přivilegiím našim býti, nyní i na časy budoucí, než mají v své vážnosti a celosti zuostati. A JMtiCé za to prositi máme, aby nám toho artykule z strany přeložení těch souduov a posudkouv majestátem svým, což nejdřív možné bude, milostivě potvrditi račil. A když nám to od JMtiCé tak potvrzeno bude, máme to při nejprv příštím sněmu obecním dáti publikovati, vuobec vyhlásiti a do zřízení nového, kteréž se potomně tlačiti má, vepsati, a hned tu se o to snésti, aby podle toho přeložení na nejprvnější termin soud držán a potom i posudek zasednut byl. Když se tak o nadepsané přeložení souduov a posudkuov dále snesem a od JMtiCé potvrzení dojdem, aby zřízení zemské Znojemské i s těmi artykuli z strany ležení, lání, poručenství dělání a jinými, kterýchž nám předešle JMtiCá potvrditi račil, i s tímto přeložením souduov a posudkuov tisknouti se dalo."

[1]) Pam. sněm. III., fol. 151 b. Obecný sněm olomucký při čase sv. Jana Křtitele. K tomuto usnesení bylo dodáno: „Což se soudu brněnského podle přeložení, kterýž se měl v neděli před sv. Vavřincem držeti, dotýče, poněvadž již nedlouhý čas do sv. Vavřince jest, z hodných příčin ten soud se odkládá do první neděle postní."

Opět jiná změna učiněna roku 1578 při obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po Nanebevzetí Panny Marie [18. srpna]. Soud brněnský sv. Kunhutský, který položen byl roku 1577 na neděli před sv. Vavřincem, ustanoven opět jako roku 1576 na den sv. Martina; a kdyby se hodilo sv. Martina v sobotu, tedy na neděli po sv. Martině. Postní soud brněnský přeložen byl na první neděli po Veliké noci (Provodní = Quasimodo) a soud sv. Janský olomucký na neděli před sv. Bartolomějem, jako roku 1576. Také posudkům stavové ustanovili jiné doby.[1]).

Císař Rudolf II. potvrdil toto přeložení soudů majestátem, daným v Praze, v sobotu, den sv. Mikuláše [6. prosince] r. 1578.[2]) a vloženo bylo také do lantfrydu, vydaného roku 1579.[3])

---

1) Pam. sněm. III, fol. 161 b. „Jakož sou soudové zemští o sv. Janě, Křtiteli Buožím, v neděli po sv. Kunhutě a v druhou neděli postní předešlým lantfrydem a zřízením zemským v nejpilnější díla vyměřeni byli, a takoví soudové mnohým z obyvateluov, a zvláště chudejm, kteříž při těch soudech činiti jmívali, nemálo na překážku živnosti jich byli: na tom sme se také všickni čtyři stavové snesli a dotčeným soudům ještě příležitější časy mimo předešlé nedávné o to naše svolení obrali a na nížepsaný spuosob je přeložili: soud nynější brněnský, kterýž držán byl předešle o sv. Kunhutě a nyní v neděli před sv. Vavřincem, aby držán býval na den sv. Martina. A trefilo-li by se sv. Martina v sobotu, tehdy v neděli po sv. Martině aby držán byl. Soud olomuckej o Třech Králích aby na svém místě zuostal. Posudkové k těm dvěma soudům: Item v Olomouci druhý pátek před masopustní nedělí aby držán byl, item v Brně v pátek před masopustní nedělí. A tak puohonové pořád aby podle starobylého pořádku šli.

Postní soud brněnský v neděli Provodní aby držán býval v Brně. Soud sv. Janský olomucký v neděli před sv. Bartolomějem aby držán býval v Olomouci.

Posudkové k těm dvěma soudům v Olomúci v pátek před sv. Matoušem, a v Brně v pátek po sv. Matouši aby držáni bývali, a puohonové pořád aby podle starobylého pořádku šli. Než soud o nynějším sv. Martině v Brně držeti se nemůže, proto že se posudek obou soudův při času sv. Martina předce vykonati má, a že by žádní puohonové nešli, z té příčiny ten soud se do neděle Provodní odkládá . . . . A když nám to od JMtiCé tak potvrzeno bude, máme to při nejprv příštím sněmu obecním vuobec vyhlásiti a do zřízení zemského nového . . . . vepsati dáti, tak aby se jedenkaždý věděl, čím spraviti.“

2) Orig. zemsk. arch. stavovského v Brně, V. II. 91. Viz v Přílohách č. 14. Pam. sněmovní III., fol. 171—172.

3) Viz díl I., str. 394—395.

Ale dosti náhlou touto změnou nastaly v soudnictví moravském veliké zmatky, poněvadž obyvatelstvo bylo zvyklo na staré lhůty soudní, a mnozí nedocházeli vůbec spravedlnosti. Proto stavové moravští vrátili se záhy ke starým rokům. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po sv. Vítě [20. června] r. 1583, jednosvorně se usnesli, aby v rocích zemského soudu zavládl opět starý pořádek, a vyslali poselství k císaři, aby potvrdil nové toto ustanovení.[1]) Císař to učinil majestátem, daným ve Vídni 30. září r. 1583.[2]) Od té doby roky zasedání soudu zemského již nebyly měněny.

Přísedící zemského soudu sjížděli se v určité dni do Brna a do Olomouce pilněji než na zemské sněmy; neboť u soudu neplatily jakékoli výmluvy; naopak bylo nařízeno přísně, aby nejen každý přísedící přijel v čas, nýbrž aby vytrval až do ukončení nebo „vzdání“ soudu. Nemohl-li někdo splniti tento požadavek, byl ze soudu propuštěn a na jeho místo povolán jiný. A přijmouti úřad soudcovský musel každý, jak pán, tak rytíř, kdo byl navržen pány a přijat panovníkem; jen stáří nebo trvalá nemoc byly dostatečnou výmluvou; ale i v tom případě jen

---

[1]) Pam. sněm. z arch. mor. III., fol. 308. „Jakož jsou předešlými sněmy soudové zemští i posudkové od nás stavův k přeložení a k změnění byly přišly, od JMtiCís. jsou potvrzeni. Ale poněvadž takové změnění týchž soudův zemských i posudkův, kteřiž jsou se v časy nevelmi příležité trefovaly, k nemalé újmě nás všech obyvatelův i našich chudých poddaných se vztahují, posudkové pak že příliš brzo po soudech přicházejí a půhonové sluneční téměř někdy před samým zasednutím soudu zemského přijímány bejti a vycházeti museli, a tudy my obyvatelé a zvláště, kteří co posuzují, a ti, jenž o postavení lidí k svědomí pohnáni bejvají, v velikém nebezpečenství pro krátkost času stáli, na tom jsou se JichMti pan biskup a všichni čtyři stavové snésti ráčili, aby tak a na ty časy, jakž předešle od starodávna a jakž v zřízení starým Znojemským zapsáni jsou, soudové zemští i posudkové držáni bejvali. O čež páni poslové, tímto sněmem od nás stavův volení, při JMstCé, aby k tomu své milostivé povolení dáti a nám stavům toho potvrditi ráčil, jednati mají. Však pokudž by nám to od JMtiCís. stvrzeno nebylo, soudové zemští i posudkové přece tím prvním proměněným spůsobem dotud jíti a držány býti mají.“ V poselství byli: Z pánů Hynek Bruntálský z Vrbna a na Bruntáli, z praelatův kněz Šebestián Freytag z Čepiroh, opat loucký, z rytířstva Arnošt Zahrádecký ze Zahrádek a na Krhově, z měst Lorenz Ploczar, měštěnín znojemský.

[2]) Orig. zemského arch. mor., V. II. 93. V Přílohách číslo 16.

tenkrát, když panovník ho „rukou dáním propustil“. Omluviti se pro jedno zasedání mohl z jiné příčiny toliko jeden z přísedících, a to dle stáří.[1]) Nepřijel-li soudce a neomluvil se dostatečně, mohl býti trestán dle uznání ostatních pánů soudcův.[2])

6. Odklad soudu zemského.

Větší soud zemský měl zasedati dle nařízení krále Jiřího z roku 1464 vždy po dva týdny, jen v řídkých případech (zvl. za starších dob) i déle. Z vážných příčin konání soudu mohlo býti odloženo buď ještě dříve, než soudcové se sjeli, neb i tenkráte, když již byl zahájen. Odklad byl možný buď na příští lhůtu nebo na jiný čas; také olomucký soud mohl býti odložen k soudu brněnskému a naopak. Běželo-li o odklad soudu budoucího termínu, jen obecný sněm nebo nejvyšší úředníci a soudcové zemští mohli se usnésti, že z důležitých příčin, které byly jmenovány, příští soud se odkládá na dobu jinou. Usnesení takové bývalo předkládáno panovníkovi ke schválení a rozhlašováno v čas po zemi, aby každý obyvatel o tom byl zpraven. Dle knihy Drnovské mohl soud zemský odložiti také panovník sám.[3]) Bylo-li třeba odložiti soud, který byl již zahájen, zemský hejtman s nejvyššími úředníky a soudci zemskými mohli spůsobiti odklad sami, ale jen po dohodnutí se stranami, které přišly na soud. Nebylo-li lze mezi stranami docíliti shody, rozhodla většina, při čemž hlasovali i soudcové i strany,[4]) ale ti, kteří u soudu neměli co činiti ani jako soudcové ani jako strany, nesměli hlasovati. I v tomto případě odložení soudu oznamováno bylo dodatečně panovníkovi s udáním příčiny.[5]) Každý odklad soudu ihned musel býti oznámen stranám, které při soudě měly co jednati, aby

---

[1]) Archiv Český X., str. 341 až 342, XI. str. 327 a 344, potom 330—331. Kniha Drnovská, str. 112 a 113. Zápisky Žerotínovy, XXI. —

[2]) Archiv Český XI., str. 290—291.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 22.

[4]) Záp. soudní Karla st. ze Žerotína I., str. 173. — Z. Z. z r. 1535, list 53.

[5]) Brandl: Kniha Drnovská, XXXV—XXXVII; potom na str. 122.

nečekaly zbytečně.[1]) V Památkách sněmovních a v Knihách přípovědí a naučení jest velmi mnoho usnesení o odkladě soudu zemského. Zajímavější z nich jsou: Olomucký soud Tříkrálový roku 1537 rozhodl, aby brněnský soud postní odložen byl na sv. Kunhutu, poněvadž nemalý počet pánů soudců má jeti v poselství do království českého. Půhonové však měli se konati.[2]) Ale týž soud brněnský, který se konati měl o sv. Kunhutě, opět byl odložen až do příští lhůty (do 2. neděle v postě) pro různici o pana komorníka.[3]) Léta 1542 obecný sněm brněnský odložil soud sv. Kunhutský na neděli po sv. Martině, poněvadž uznával, že obyvatelé jsou obtíženi častými sjezdy, sněmy, sbírkami a jinými povinnostmi.[4]) Soud brněnský sv. Kunhutský r. 1546 odložen byl na 2. neděli postní příštího roku, a posudek sv. Martinský roku 1546 odložen na první pátek po sv. Jiří. Tenkráte byli také půhonové odloženi, ale svědkové, kteří byli stavěni menšími úředníky zemskými, byli slyšáni v Olomouci v pátek před sv. Martinem [5. listop.] a v Brně v pátek po sv. Martině [12. listop.][5]) Léta 1552 odložen byl soud zemský olomucký,

[1]) Ob. sněm. olomucký 1537, v oktáv Božího Těla [7. června]. Pam. sněm. I., fol. 140 a násl. — „Což se odložení soudu dotýče, na tom sú se všickni stavové srovnali, aby ta věc pánóm soudcím v moci byla. Když by se toho potřeba poznala, a soud odložen býti měl, že to Jich Mti rozvážiti mají a hned při zasedění soudu těm, kteří se souditi mají, oznámiti, do kterého času souditi ráčí, a na čem by se snésti ráčili, aby lidé o tom vědúc, darmo se netrávili."

[2]) Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37, fol. 26. — „Na tom sou se všichni stavové snesli, aby soud brněnský, kterýž v puostě držán bývá, poněvadž nemalý počet pp. soudcí v království českém v poselství jeti má, odložen byl do sv. Kunhuty. Než puohonové při sv. Jiří aby předse šli.

[3]) Tamže, fol. 37.

[4]) Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37, fol. 89. „Což se držení soudu dotýče, kterýž by nyní při sv. Kunhutě držán býti měl, poněvadž lidé těmito sjezdy častými i tímto sněmem nynějším obecným a dáváním sbírky obtíženi jsou i také mnohými jinými obtížnostmi, z takových hodných příčin odkládá se soudu [sic] do neděle po sv. Martině příščí, aby se k soudu páni soudci i jiní, kdož při právě činiti mají, na ten den sjeli a na zejtří podle pořádku starobylého puohonové se vyhlásili a s pomocí Boží aby se soudilo, aby lidé k spravedlnosti svý dojíti mohli." (Obecný sněm brněnský, v pondělí po sv. Bartoloměji r. 1542 (28. srpna).

[5]) Obecný sněm brněnský r. 1546, v pondělí před Povýšením sv. Kříže [13. září]. Kopiář Pam. sněm. I., fol. 274 a—b.

který se konati měl o sv. Janu Křtiteli, na neděli před sv. Vavřincem, poněvadž zemřel zemský sudí a několik přísedících a někteří byli nemocni.[1]) Roku 1553 odložen byl bez udání příčiny olomucký soud sv. Janský na neděli po sv. Kunhutě a brněnský sv. Kunhutský na 2. neděli postní.[2]) Roku 1554 soud brněnský sv. Kunhutský byl odložen do Tří Králův ovšem opět do Brna, soud olomucký Tříkrálový do sv. Jana „ze slušných příčin". Posudek olomucký však byl držán. Léta 1557 pro svatbu páně maršálkovy sestry zkráceno bylo zasedání soudu Tříkrálového, a z příčiny — jak se zdá, méně vážné mínili stavové odložiti i brněnský soud postní.[3]) Roku 1558 odložen soud brněnský sv. Kunhutský do Tří Králův a soud olomucký Tříkrálový do sv. Jana Křtitele, oba pro morové povětří. Posudek olomucký měl se konati, rovněž půhonové měli býti zapisováni, a svědkové slyšeni.[4]) Roku 1559 z téže příčiny odložen soud sv. Kunhutský brněnský na 2. neděli postní. Olomoucký soud sv. Janský r. 1565 odložen byl „pro šacunk a veřejnou hotovost" na Tři Krále příštího roku. Zapisování půhonův a stavění svědků však nebylo odloženo.[5]) Soud brněnský sv. Kunhutský r. 1566 byl odložen s podmínkou, nevrátí-li se stavové moravští z válečné výpravy aspoň 2 neděle před sv. Kunhutou. Kdyby zůstali v poli až do sv. Martina, že se odkládají i posudkové i půhonové při

---

[1]) Brněnská kniha přípovědí a naučení, fol. 201.

[2]) Tamže, fol. 222.

[3]) Zikmund Heldt z Kementu, místokancléř krále Ferdinanda I., stavům moravským zazlíval to velmi. Napsalť mezi jiným p. Jáchymovi z Hradce dne 16. ledna [1557] takto: „Soud zemský chtějí prý odložiti pro svatbu páně maršálkové sestry — pak račtež toho povážiti, co ta rota obmejšlí, pro jaké titěrky se má soud odkládati . . ." — „Také soud brněnský odložiti chtějí . . . pak nemohu se nadiviti, proč tak lehce soudu odkládají, nemajíce žádných k tomu zhola příčin. A kdyby jen v nejmenším puntíku JMtíKou jaká překážka se při soudu stala, hned by omnes na JMt křičeli, a jim jest to hřích všední, když práva nejdou. JMt velice prosím, toto mé psaní, všecko přečta, račte spáliti." (Z opisů p. arch. Tischra — z arch. jindřichohradeckého.)

[4]) Olom. kn. přípovědí a naučení č. 45, fol. 32.

[5]) Ob. sněm olomucký, v pátek po Božím Těle [22. června]. Pam. sněm. II., fol. 235.

obojím právě.[1]) Roku 1567 nekonal se olomucký soud Tříkrálový, poněvadž v téže době zasedal zemský sněm.[2]) Roku 15 ;9 odložen byl jeden soud brněnský.[3]) roku 1570 jeden olomucký, který konán byl při čase sv. Matouše (21. září].[4]) Téhož roku odložen byl také brněnský soud sv. Kunhutský až na 2. neděli postní příštího roku 1571. Soud Tříkrálový olomucký r. 1571 odložen byl pro morové povětří do sv. Jana Křtitele, soud brněnský sv. Kunhutský z téže příčiny do 2. neděle postní r. 1572;[5]) soud sv. Kunhutský brněnský r. 1572 odložen na Tři Krále příští a olomucký Tříkrálový na sv. Jana „ze slušných příčin".[6]) R. 1576 odložen byl sv. Janský soud olomucký na příští Tři Krále, poněvadž nebylo lze očekávati, že by se vrátili poslové moravští.

---

[1]) Ob. sněm olomucký. v pondělí po sv. Petru a Pavlu [1. července] r. 1566. Pam. sněm. II., fol. 248.

[2]) Obecný sněm brněnský 1567, při času sv. Tří Králů [6. ledna]. Pam. sněm. II., fol. 274 a.

[3]) O brněnském soudě sv. Kunhutském t. r. stavové se totiž usnesli, neodejdou-li poslové. zvolení na gener. sněm do král. českého, nebo vráti-li se do té doby, aby se soud konal. jinak aby byl odložen. (Ob. sněm olomucký r. 1569, při čase sv. Jana Křtitele [24. června]. Pam. sněm. II., fol. 310 a.

[4]) Olom. kn. připovědí a naučení č. 45, fol. 146. „Poněvadž se nyní k vybírání dvatcátého groše a řád k vybírání třidcátého peníze tak kvapně nařizovati má, a hned při svatém Bartoloměji ten dvatcátý groš dávati, a sotva do sv. Jana i vejše to každý nařiditi bude moci postačiti: z těch i z jiných slušných příčin stavové soudu příščího olomuckého sv. Janského odkládají až do neděle po sv. Matouši [24. září]. totiž aby se tu neděli páni do Olomuce sjeli a nazejtří v pondělí soud, kterýž o sv. Janu držán býti měl, zasedli. Soud pak brněnský, kterýž by o sv. Kunhutě příščí držán býti měl. ten se až do 2. neděle postní tolikéž odkládá". (Ob. sněm brněnský 1570, v pondělí po sv. Bonifáci [12. června]. Pam. sněm. II., fol. 329 a—b.)

[5]) Olom. sněm obecný 1571 při čase sv. Viktorina [5 září]. „. . . . Aby soud nynější sv. Kunhutský pro morový povětří. kteréž v městě Brně nemálo se rozmáhá, ...do druhé neděle postní odložen byl A jestli do sv. Martina jse nepřetrhne, aby ouředníci menší zemští kraje brněnského na puohonech při časech zřízením zemským vyměřených Vískově [sic] zasedli a puohony přijímali. V tom také, dopustí-li pan Buoh, že by v Olomúci při témž času morový nakažení bylo, aby téhož kraje menší úředníci v městě Prostějově puohony přijímali tím spůsobem a při těch časích, jakž na pořádek. Než posudek olomucký sv. Martinský v Olomúci předce aby držán byl". (Pam. sněm. III., 31b—32a).

[6]) Olom. kniha připovědí a naučení číslo 45, fol. 166.

vyslaní k obecnému sněmu na hrad Pražský.[1]) Opět pro morové povětří, jež zachvátilo téměř celou Moravu, odložen byl r. 1584 brněnský soud sv. Kunhutský. Páni úředníci menší měli přijímati půhony jako jindy, ale nikoli v Brně, nýbrž buď v Ivanovicích nebo ve Slavkově.[2]) Soud sv. Janský roku 1589 odložen byl do příštích Tří Králů, poněvadž zemský hejtman, nejvyšší sudí i jiní úředníci a soudcové zemští byli vysláni do Čech na generalní sněm.[3]) Léta 1597 odložen byl olomucký soud Tříkrálový z téže příčiny. Roku 1598 nekonal se soud olomucký sv. Janský, poněvadž zemřel zemský hejtman, Bedřich st. ze Žerotína, a nikdo posud nebyl jmenován jeho místodržícím.[4]) V letech 1604—1608 konán byl pro morovou ránu a pro válečné události [povstání Bočkajovo] málokterý soud zemský.[5])

Tak odloženy byly roku 1604 brněnský soud sv. Kunhutský[6]) a olomucký Tříkrálový roku 1605. Téhož roku odložen byl postní soud brněnský i sv. Kunhutský a olomucký sv. Janský, roku pak 1606 soud Tříkrálový olomucký i postní brněnský pro morovou ránu, jež se rozmáhala zvláště v kraji brněnském, znojemském a jihlavském.[7]) Téhož roku odložen byl i soud

---

[1]) Ob. sněm brněnský r. 1576, v pondělí po Laetare [2. dubna]. Pam. sněm. III., fol. 112 a—b.

[2]) Ob. sněm olomucký, v pátek po sv. Kylianě [13. července] r. 1584, Pam. sněm. IV., fol. 38. „Avšak páni úředníci menší mají na puohonech na časy zřízením vyměřené v Eyvanovicích neb v Slavkově, kdež by z těch dvou měst morové nakažení nebylo, seděti, a tejmž spůsobem a za touž příčinou mustrunk, předešlým sněmem nařízenej, jestliže by morová rána však předce v Brně do sv. Václava trvala, aby v Slavkově držán byl“.

[3]) Obecný sněm v Brně, v pondělí po Památce sv. Trojice [29. května] r. 1589. Pam. sněmovní IV., fol. 170.

[4]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 168, 175 a násl.

[5]) Chlumecký: Carl von Zierotin (str. 388—389) praví, že od roku 1604—1608 nebyl konán vůbec žádný z. soud.

[6]) Kdyby pro morové povětří nebylo lze konati soud, měl zemský hejtman skrze patenty po zemi to rozhlásiti; neučinil-li by tak, bylo nařízeno, aby všichni, kteří při soudu činiti mají, sjeli se do Brna. A kdyby soud se nekonal, úředníci menší kraje brněnského měli se sjeti do Slavkova a tam půhony přijímati. (Ob. sjezd v Brně, v pondělí po sv. Anně [26. července nebo 2. srpna, poněvadž toho roku sv. Anny bylo v pondělí] r. 1604. Pam. sněmovní V., fol. 211).

[7]) Ob. sněm olomucký, v pondělí po Novém létě [2. ledna] r. 1606. Pam. sněm. V., fol. 266. Příští soud brněnský, který by se konati měl v pondělí

olomucký Svatojanský, poněvadž v téže době stavové vypravili z Moravy dvě poselství, jedno do Prahy, aby jednalo o společnou defensí zemí koruny české, druhé k jednání o mír do Vídně. Brněnský soud sv. Kunhutský rovněž se nekonal, ještě pořád pro morové povetří. Roku 1607 nekonal se soud Tříkrálový olomucký, poněvadž se posud nevrátili někteří členové poselstev, postní soud brněnský rovněž ne, že panovníkem nebyl jmenován nejvyšší sudí moravský ani jeho náměstek. Soud sv. Kunhutský byl opět odložen pro morovou ránu.[1]) Sněm brněnský sv. Kunhutský r. 1608 rovněž byl odložen, ač panovník před tím byl již osadil všecky úřady zemské. Stavové tenkráte se vymlouvali jednak krátkostí času, jednak odjezdem některých význačných osob ze země s JMtíKou a konečně zemským sněmem, jehož zasedání bylo prodlouženo.[2]) Roku 1609 král Matyáš požádal stavů moravských posly svými, kardinálem Františkem z Dietrichšteina, Karlem st. ze Žerotína a Ladislavem z Lobkovic, nejvyšším komorníkem moravským, aby olomucký soud sv. Janský na krátko odložili a zatím sněmovali, poněvadž by rád dostal odpověď sněmovní dříve, než odjede za neodkladnými pracemi do Uher a do Rakous. Stavové to povolili.[3]) Léta 1610 nekonal se soud olomucký sv. Janský pro různá poselství a jednání stavů mimo zemi; r. 1611 odložen byl soud olomucký Tříkrálový pro vpád Pasovských do Čech, aby stavové moravští mohli konati veliký sjezd na obranu, a z téže příčiny odložen byl také postní soud brněnský. Za povstání českého vázlo na Moravě konání spravedlnosti úplně, a po bitvě Bělohorské za vlády kardinála Františka z Dietrich-

po ned. Reminiscere, má býti odložen do sv Kunhuty pro morovou ránu. Ale úředníci menší aby v časy vyměřené půhony přijímali a svědky vyslýchali. A kdyby ta rána morová v Brně a v Olomouci trvala, má nejv. komorník (Lad. Berka z Dubé a z Lippého na Mezříči, Jaroslavicích a Novém Hradku) obyvatelům země oznámiti, kde by takové půhony konány a svědci vyslýcháni byli.

[1]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 237 a násl.

[2]) Obecný sněm brněnský, při čase sv. Bartoloměje [24. srpna] r. 1608. Pam. sněmovní V., fol. 424.

[3]) Ob. sněm olomucký, při čase sv. Jana Křtitele. Pam. sném. VI. suppl., fol. 19b.

šteina, soudy na Moravě odkládány byly prostými jeho patenty.[1])

Mnohdy soud se již sešel, ale z různých příčin bylo nutno buď zkrátiti jednání nebo přeložiti na dobu jinou. Tak léta 1534 při soudě sv. Kunhutském v Brně páni soudcové snesli se s těmi, kteří se měli souditi, že pro mor soud se odkládá do druhého práva.[2]) Roku 1538 na soudě olomuckém, při čase sv. Jana Křtitele, hejtman zemský a páni soudcové se usnesli, aby déle jednoho týdne nebylo souzeno, poněvadž se mají rychle sebrati peníze na vypravení 3000 drábův proti Turkům, a země že má ihned svolati veřejnou hotovost.[3]) Léta 1544 odložen byl soud Tříkrálový olomucký „z příčin slušných" na Středopostí nejprve příští (20. března), ovšem opět do Olomouce. Z podobných

---

[1]) Soud brněnský sv. Kunhutský r. 1626 nekonal se pro vpád Arnošta Mansfelda a Arnošta, knížete výmarského, na Moravu. (Krajem olomuckým vpadli až do Uher). — Olomucký soud Tříkrálový r. 1627 byl odložen, že nepřítel posud byl v krají olomuckém, a že vůbec na Moravě bylo rozloženo mnoho vojska; mimo to pan kardinál povolán byl do Vídně (Patent kardinálův 22. prosince 1626). Soud postní brněnský r. 1627 také se nekonal, poněvadž pan kardinál byl posud ve Vídni (Patent kardinálův 20. února 1627). Soud olomucký sv. Janský r. 1627 nekonal se proto, že soudcům zamezeny byly cesty do Olomouce vojskem, které zvl. v kraji olomuckém v největším počtu tábořilo. Soud brněnský sv. Kunhutský r. 1627 se konal, ale zahájen byl o den později, poněvadž se v pondělí sešlo málo soudců, počkalo se tedy do úterka. (Brněnská Kniha přípovědí a naučení č. 38, fol. 419—421.)

[2]) „Poněvadž z dopuštění p. Boha Všemohoucího rána Boží na tento čas jest, že Jich Mti soudu nynějšího až do druhého práva odkládati ráčí. Což se budoucích póhonuov, kteříž při sv. Martině jíti jměli, dotýče, ti aby zastaveni byli zde i v Olomouci, až by se předešlých póhonuov odbylo. Item. Svědkové, kteříž nyní k tomuto právu postaveni jsú, ti aby od úředníkuov menších slyšáni byli. A jestliže by kdo jakých svědkuov aneb svědomí listovního od koho potřeboval ku právu olomuckému aneb budúcímu brněnskému, tákoví svědkové aby každému ku potřebě jeho postaveni byli, i svědomí listovní aby dáno bylo, a posudek ten se odkládá až do sv. Jiří." (Olom. Kniha přípovědí č. 47., fol. 184).

[3]) „Poněvadž peníze na vypravení 3000 drábuov ku pomoci Králi JMti proti Turku spěšně se sbírati mají, a veřejná hotovost nás i poddaných našich býti má, na tomto jsú se pan hajtman a páni soudci snésti ráčili, aby déle neděle souzeno nebylo, než do neděle, což se bude motci těchto pří přisouditi, o věci sirotčí, o vdovy, o závody a ouřady, o zastoupení do Brna neb zde, o svědomí, pře cizozemcuov, o dluhy, dal-li kdo co za koho." (Brněnská Kniha přípovědí a naučení č. 37.)

„slušných příčin“ odložen byl téhož roku olomucký soud Svatojanský na příští sv. Tři Krále.[1]) Léta 1546 odložen byl brněnský postní soud za příčinou příjezdu panovníkova a králové na Moravu, jakož i proto, že svolán byl do Olomouce obecný sněm na neděli po sv. Žofii (16. května).[2]) Roku 1549 odložen byl olomucký soud Tříkrálový, poněvadž onemocněl zemský hejtman, komorník a několik přísedících, do sv. Jana Křtitele, ale soud tento opět se nekonal pro nedostatek přítomných pánů soudcův a odložen do Tří Králův.[3]) Podobně pro malý počet přítomných odložen byl sv. Janský soud olomucký r. 1556 do Tří Králů příštích.[4]) Léta 1560 odložen byl sv. Kunhutský soud k příštímu soudu olomuckému, poněvadž někteří z pp. přísedících, koupivše části Špilberka, odjeli platit.[5]) Soud sv. Kunhutský v Brně roku 1596, konal se jen do pátku před sv. Matoušem (20. září) a byl potom odložen pány soudci za souhlasu přítomných z obce, poněvadž na pondělí po sv. Václavě (30. září) svolán byl panovníkem obecný sněm. Páni soudcové spěchali tedy domů, aby tím více sjelo se jich na sněm.[6]) Léta 1609 zemský soud olomucký Tříkrálový začal se ve středu po sv. Třech Králích (7. ledna), konal se do příštího úterka (13. ledna) a potom byl ukončen, poněvadž stavové vypravovali poselství k panovníkovi do Vídně (v něm

---

[1]) „Podle pořádku a obyčeje starobylého sjedúce se sem do Olomouce k soudu na den sv. Tři Králi s pilností sme uvážili, že z příčin slušných toho soudu, kterýž by se nyní držeti měl, odkládá se do času Středopostí nejprve příštího sem do Olomouce.“ (Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 37., fol. 101 a 110.)

[2]) „Tento soud se odkládá pro příčinu příjezdu Krále a Králové Jich Msti do země a položení sněmu obecního v Olomúci až do tří nedělí po Veliké noci příští, totiž do neděle po sv. Žofii. A svědkové, kteříž se stavějí, od úředníků menších aby slyšáni byli. Puohonové se odkládají do posudku sv. Martinského. (Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 37., fol. 123.)

[3]) Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 37., fol. 158 a násl.

[4]) Tamže.

[5]) Olomucká Kniha připovědí a naučení č. 45., fol. 47.

[6]) „Ten soud se nedržel než až do pátku před sv. Matoušem a jest odložen od Jich Mtí s dovolením a snešení [sic] o to s obcí pro příčinu, že sném obecní od JMtiCé k pondělku po sv. Václavě položen, a tak obyvatelé domů jeli, aby se jich tím více k sněmu obecnímu sjelo.“ (Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 168.)

byli mnozí pp. úředníci a přísedící soudu) a jiné poselství ke stavům rakouským do Rohův.[1]) Téhož roku 1609 král Matyáš žádal stavů moravských na sněmě olomuckém, konaném při čase sv. Jana Křtitele, aby rychleji sněmovali, že by rád ještě vyslechl odpovědi stavovské na své žádosti, a zemský soud, který se konati měl v téže době, aby odložili. Stavové však ustanovili, aby hned po zavření sněmu zahájen byl zemský soud, jenž neměl trvati déle dvou týdnův, aby páni soudcové nemuseli býti dlouho mimo domov.[2])

Léta 1610 zahájen byl sice postní soud brněnský, ale záhy byl odložen, poněvadž páni soudcové nechtěli seděti vedle pana Maximiliana Lva z Rožmitála, jenž byl nejvyšším sudím moravským.[3]) A soud olomucký sv. Janský téhož roku nebyl konán zase proto, že Maximilian Lev neodevzdal klíčův od desk Vilémovi z Roupova, jak mu bylo poručeno zemským hejtmanem. Bez zemských desk pak soud konati se nemohl.[4])

Soud zemský měl býti zahájen přesně toho dne, kdy zřízením zemským bylo ustanoveno; nebylo-li to možno, bývala vždy udána příčina, pro kterou se to nestalo.[5]) Práva, překládati

---

1) „Létha P. 1609 v soudu zemském sv. Třikrálovském olomouckejm, kterýž začat byl v středu po Třech Králích a za příčinou vypravení k JKrMti do Vídně i tolikéž ku pánuom Rakušanuom do Hornu Jich Msti nejv. pánuov ouředníkuov a soudcuov zemských drahně osob, z slušnejch a hodnejch příčin jest týž soud v outerý po památce Tří Králích vzdán bejti musel.“ (Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 247).

2) Obecný sněm olomucký 1609, při sv. Janu Křtiteli. Pamětní Kniha kopiová 1606—1619, fol. 19–20.

3) Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 282.

4) Tamže, fol. 286—287. Kop. pam. sněm. k r. 1611, fol. 53–54.

5) Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 401. Soud postní brněnský r. 1626. „Paměť, proč soud hned v pondělí podle obyčeje nebyl zahájen. — J. V. K. M. pan kardynál a kníže z Dytrychštejna, jakožto správce ouřadu hejtmanského, vůbec promluviti ráčil že včerejšího dne, to jest v pondělí [9. března], soud dle chvalitebného pořádku se zahájiti nemohl pro svátek slavný dvou biskupův, apoštolův Ciryli [sic] a Metudia, dnes pak, to jest v outerý, že by Jich Mti rádi byli, jakž pořádek sebou přináší, nález první učiniti ráčili, než poněvadž půhonové noví ještě všichni vyhlášeni bejti nemohli, a čas krátký dnes jest, pro příčiny oznámené se to vše do zejtřejšího dne poodkládá.“

a odkládati panské soudy, stavové moravští hájili ještě r. 1612 proti Matyášovi.[1] Odložili na př. soud brněnský sv. Kunhutský roku 1614 pro morovou ránu a olomucký soud Tříkrálový roku 1615 z důvodu, že sjelo se k němu jen 5 osob. Roku 1616 odložen byl postní soud brněnský rovněž pro nedostatek přísedících. Sešlo se sice 12 soudcův, ale 3 z nich měli vlastní pře, a když by byli zavoláni, museli by ze stolic vystoupiti, a bylo by zůstalo přísedících jen 9. Téhož roku odložen byl pro nepatrný počet přítomných soudců (sjelo se jich jen 8) sv. Janský soud olomucký.[2])

Soud olomucký Tříkrálový roku 1617 odložen byl z téže příčiny, jako postní soud brněnský r. 1616; o soudě olomuckém sv. Janském téhož roku se praví v kopiáři, že se nekonal, a olomucký soud Tříkrálový r. 1619 konečně odložen pro nebezpečné doby. Vůbec za povstání českého i na Moravě činnost soudů byla téměř zastavena.

Nebylo-li při zasednutí soudu některého z nejvyšších úředníků zemských, hejtmana, komorníka nebo sudího, to jest, nebyli-li panovníkem jmenováni v čas, čekalo se na jmenování ještě jeden den, potom se soud rozešel.[3])

Soud zemský mohl na žádost jednotlivých stran se soudících odložiti rozhodnutí do příštího období, ale jen při dokázané nemoci některé strany a vůbec jen „pro bezelstnou a důležitou příčinu".[4])

7. Kterým jazykem se jednalo?

Jazykem jednacím při zemském soudě moravském byl výhradně jen jazyk český, jímž hned od roku 1405 konaly se zápisy do Půhonných knih a od r. 1480 i zápisy do zemských desk. Zvláště v 16. a s počátku 17. století nebylo při zemském soudě dovoleno vůbec mluviti jinak než česky; nejen že se

---

[1]) Kop. k r. 1612, fol. 96—98.

[2]) Kop. k r. 1616, fol. 171, 172—173.

[3]) Zápisky Karla st. ze Žerotína I., str. 173. — Brandl: Kniha Drnovská, str. XXXVII.

[4]) Brněnská Kniha připovědí a naučení č. 37., fol. 197 k r. 1551. — Landesgerichtsacten zemsk. arch. mor., č. 45. k r. 1573.

nepřipouštěla němčina, ale ani latina.[1]) Soudní spisy skládány byly výhradně česky, a bylo-li něco německého, překládalo se napřed, aby v soudě mohlo býti čteno. Platnost českého jazyka při soudě měla význam tím větší, že všecko jednání bylo ústní; neboť jednání písemné zavedeno teprve Obnoveným zřízením zemským roku 1628. Před tímto rokem nebylo na Moravě ani obvyklo ani prospěšno, ba ani dobře možno, aby si byl někdo vzal německého právního přítele. Obyvatelé Velikého Losína v severní Moravě podali na př. s konce 16. století německou stížnost k zemskému soudu na svou vrchnost a vzali si německého právního zástupce. Páni při soudě shromáždění rozhodli, že nelze o stížnosti jednati, pokud nebude přeložena na jazyk český. Jiná řeč že není přípustnou, a že by to bylo proti starodávným zvyklostem a obyčejům. Zvláště pak vytkli za neobvyklé, že Losínští si vzali německého advokáta.[2])

Kdo byl pohnán před panský soud, mohl se hájiti, uměl-li, také sám, ale směl mluviti pouze „českým jazykem neb moravským“.[3]) Mluviti se muselo s patra, nic předčítati, a neměl-li někdo paměti, směl si dáti napovídati od člověka, který stanul za ním. Nález panský se psal zase jen česky, a opis jeho mohl býti vydán i stranám.[4]) Německé přípisy na soudě zemském byly přijímány od osob neb úřadů, které neuměly česky psáti, ale na panovnících svých stavové žádali neústupně, aby jak oni tak i nejvyšší úřady, zvláště kanceláře česká a dvorská, na Moravu

---

[1]) Jest známo, že kardinálu Františkovi z Dietrichšteina, biskupu olomuckému, nebylo dovoleno při zemském soudě mluviti ani latinsky ani německy, ani tlumočníkem. Prohlásil sice, že si bude stěžovati, ale konečně povolil a naučil se česky. Celá tato záležitost obšírně se čte v Zápiscích Žerotínových I., str. 237 a násled. — Zajímavé jiné doklady, týkající se německého i latinského jazyka, jsou v týchž Zápiscích na str. 62, 73, 125 v díle I. a na str. 144 v díle II.

[2]) Našel jsem jediné německé oznámení, které poslal zemský soud moravský r. 1581 zmíněným již poddaným panství losiňského (20 vesnic, náležejících Janu ml. ze Žerotína). Ale již následující oznámení týmž lidem jest české. (Olom. Kn. připovědí a naučení č. 45, fol. 280 a násl.).

[3]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 47.

[4]) Tamže, str. 46—47. — Kniha Drnovská, str. XXXI. a XXXII., potom strana 35.

jak na sněm, tak i na soud, psaly česky. Když roku 1603 císař Rudolf II. poslal pánům, shromážděným na soudě v Olomouci, německý dopis ve sporné záležitosti Kryštofa Jaegra, páni soudcové list sice přijali, ale důtklivě císaře požádali, aby na Moravu posílány byly panovníkem jen české přípisy, poněvadž jest to obyčej a pořádek zemský, a mimo to, že někteří páni soudcové umějí německy velmi málo, jiní vůbec že neumějí.[1]) R. 1613 žádalo poselství moravské na Matyášovi mezi jiným, že nemá v soudních věcech dopisovati si jen se zemským hejtmanem, nýbrž s celým soudem.[2])

8. Kde se konal větší soud zemský?

Soud zemský konal se za století 16. v refektářích dominikánských klášterů v Olomouci a v Brně, za dob starších také na radnicích zmíněných měst a za nejstarších dob na různých místech v zemi, jako na př. na hradě Špilberku.[3]) Ale poněvadž refektáře klášterní při vzrůstající agendě soudní nestačily, stavové rozhodli r. 1579, aby v obou městech vystavěny byly nové soudnice. Za tou příčinou koupena od obou klášterů

---

[1]) „. . .Za to se vší ponížeností prosíme, poněvadž jest toho předešle, aby psaní a milostivá poručení VCMti v jakýchkoli příčinách nám do soudu zemského markrabství tohoto učiněná, v kterém jiném jazyku, kromě řeči české, vycházeti měla, nebývalo, nýbrž vždycky jazykem českým jak všelijaká taková psaní a poručení vycházela a činěna bejvala, tak aby v jiném žádném jazyku kromě v též řeči české před soudem a právem zemským mluviti a přednášeti se nedopoušti [sic]: že se k nám v tom milostivě a laskavě nakloniti a to při kanceláři VCMti, aby dotyčná psaní mimo starej obyčej a pořádek a řeč českou v jiných jazycích na potomní čas nevycházela, milostivě nařiditi poručiti ráčíte; nebo i toho před VCMtí poddaně netajíme, že mnozí z nás, kteříž v soudu zemském sedáme, německého jazyka právě dobře neumíme, někteří pak německy ani neumějí. Jsouce Vaší CMti té celé a poddané naděje, že nás v žádosti této naší ponížené a pokorné milostivě oslyšeti neráčíte. VCMti se milostivé ochraně, lásce a milosti císařské poroučíme. Kardinál biskup, hejtman, nejvyšší úředníci a soudcové zemští markrabství moravského, nyní při soudě zemském (v Olomouci) spolu shromáždění.“ (V úterý před Navštívením Panny Marie [1. července]. — Pam. sněmovní zemsk. arch. mor. Kopiář 1601—1610, fol. 11).

[2]) Kop. k r. 1613, fol. 100.

[3]) Zápisky Žerotínovy I., str. XXXI.

v těsném sousedství stavební místa. Se stavbou začalo se napřed v Brně, a peníze na náklad měl objednati půjčkou zemský hejtman, ježto nebylo hotových.[1]) Roku 1582 povoleno z peněz poslední berně na stavbu soudnice brněnské 3000 zl., a poněvadž bývalý zemský hejtman Hanuš Haugvic z Biskupic přijal již dříve něco peněz k témuž účelu, měly býti z těch peněz vydány účty. Místodržící úřadu hejtmanského p. Zachariáš z Hradce a na Telči, nejvyšší komorník moravský, a opat Zábrdovský starali se o řádné rozměření místa, dva měšťané brněnští najímali dělníky a platili jim.[2]) Práce pokračovala však velmi pomalu, a roku 1583 pořád byla teprve v začátcích. Vlaští zedníci a kamenníci žádali veliké mzdy, ale stavům se zdálo, že málo pracovali. Zvolili tedy ze sebe osoby, jimž uloženo vyšetřiti, kolik ti cizinci mají dodělávati za vyplacenou mzdu, a v té době je nutiti, aby pracovali rychleji. Zároveň bylo ustanoveno, že při nejbližším soudě mají býti povoleny další peníze na stavbu,[3]) a poslední částka 1900 zlatých povolena roku 1584.[4]) Poněvadž dosud měla země na ozdobu soudnic pouze jedny čalouny a jeden koberec, které převáženy byly vždy z Brna do Olomouce nebo naopak, koupeny byly ještě jedny čalouny a koberec, aby nebylo potřebí je převážeti. Zároveň svoleno, aby vykonána byla oprava a přístavba soudnice olomucké.[5]) Po zralé úvaze však vystavěna byla i v Olomouci soudnice nová v bezprostřední blízkosti soudnice staré, které dle mínění stavů měl jako dosud užívati stav rytířský při obecném sněmování za síň poradní a úředníci práva menšího, kraje olomu-

---

[1]) Obecný sněm brněnský, zahájený v pondělí po neděli Jubilate [11. května] r. 1579. Památky sněm. III., fol. 198.

[2]) Obecný sněm brněnský, zahájený v pondělí po neděli Provodní [23. dubna] roku 1582. Pam. sněm. III., fol. 269.

[3]) Obecný sněm brněnský, zahájený v pondělí po sv. Vítě [20. června] r. 1583. Pam. sněm. III., fol. 315.

[4]) Ona soudnice se zachovala po dnes. Jest to starý stavovský dům na hořejší části Dominikánského náměstí. Náleží k nejpěknějším a nejrázovitějším budovám brněnským.

[5]) Obecný sněm [snad soud?] olomucký, zahájený po Třech Králích, [9. ledna] r. 1584. Pam. sněm. IV., fol. 20.

ckého.[1]) Ale převor a konvent kláštera sv. Michala prohlásili, že stará soudnice, jako bývalý refektář klášterní, náleží jim, a žádali, aby vrácena byla původnímu účelu, totiž klášternímu. Stavové odporovali tomuto mínění dokazujíce, že místo k nové soudnici bylo od kláštera koupeno a nikoli za starou soudnici vyměněno, že ve staré soudnici od starodávna zasedal i soud i stav rytířský za sněmování bez překážky konal porady své, a že by stavové soudnici starou vydali klášteru ihned, mají-li převor a konvent na to nějaká privilegia. Ba stavové dokonce byli ochotni, kdyby nejvyšší úředníci a soudcové zemští uznali, že konvent má právo na starou soudnici, dáti klášteru přiměřenou náhradu.[2]) Za tím, co trvala pře o starou soudnici, nejen soudnice

---

[1]) Bočkova sbírka zemsk. arch. mor. č 855 k roku 1599, v pátek po neděli Exaudi [28. května]. Kopie.

[2]) „Jakož kněz Michal Capellus, převor, a konvent kláštera sv. Michala v městě Olomouci v pokoj ten, v kterýmž se za starodávna [lépe by bylo řečeno „**od** starodávna"] spravedlnosti lidské od předkův našich, nejvyšších pánův úředníkův a soudcův zemských, soudily, se nyní vkládati a právo míti chtějí, tu správu dávajíc, že týž pokoj předešlých převorův a bratří téhož konventu refectorium bývalo, a na místo toho pokoje že v témž klášteře jiné místo, kdež nyní soudnice nová jest, postoupeno bylo; což kdyby vskutku tak bylo, a převor s konventem téhož kláštera na to jaká privilegia měli, nebyli bychom my stavové proti tomu, abychom jich při tom zanechati neměli. Než poněvadž se to nachází, že téhož pokoje, soudnice staré, jak při soudech zemských Jich Mti nejvyšší páni ouředníci a soudcové zemští, tak i při sněmích obecních stav rytířský vždycky od starodávna bez překážky všech převorův předešlých jsou užívali a v moci své měli, a že to místo, kdež nová soudnice nákladem nás stavův ustavena jest a mimo to ještě jiné pokoje pro pohodlnější sněmování každého stavu obzvláště ustaveny býti mají, ne změnou, než jistým kupem od téhož kláštera od předkův našich objednáno jest, tak že nadepsaný převor s konventem svým nám stavům v túž súdnici starou se vkládati žádné příčiny slušné nemá, a poněvadž týž pokoj již velmi zašlý jest, má zase obnoven, a což potřebného jest, spraven [sic] býti, tak aby jak stav rytířský při sněmích obecních téhož pokoje užívati, tak i úředníky práva menšího zemského, kraje olomuckého, v něm soudy menší zemské, jakž od starodávna bývalo, držeti a lidem k témuž právu náležejicím k spravedlnostem dopomáhati mohli; avšak my stavové, jestliže by Jich Msti nejvyšší páni ouředníci a soudcové zemští uznati ráčili, že bychom my tu v čem scestni byli, uvážíce to, aby se to jim nahraditi nemělo, proti tomu býti nechceme, nýbrž to Jich Mti v moc dáváme" (Ob. sněm olomucký, zahájený v pondělí po ned. Křížové [17. května] r. 1599. Pam. sněm. IV., fol. 433).

stará, nýbrž i soudnice nové, brněnská i olomucká, musely býti opraveny. V Brně i v Olomouci bylo ustanoveno po dvou osobách měšťanských k náležitému dohledu, a mimo to měl si všímati práce také zemský purkrabí. Ondřej Zeydle z Pramsova, pomocník direktora zemských peněz, vydával dozorčím osobám na výplaty, z kterýchžto peněz měly býti časem složeny účty za vědomí pana purkraběte zemského.[1]) Roku 1606 nařídili stavové, aby při olomucké soudnici vystavěno bylo několik pokojů pro pány stavy, a aby byl na ta stavení udělán model. K ohledání staveniště zvoleny byly osoby ze všech stavův.[2]) Zdá se, že buď stará soudnice s vedlejšími místnostmi nestačila stavům k poradám, nebo, což jest také možno, stavové vrátili starou soudnici klášteru. Ale otázka přístavby vedlejších pokojů z příčin neznámých vázla, tak že roku 1609 o sv. Janě Křtiteli stavové usnesení své z roku 1606 důrazněji museli opakovati,[3]) a potom teprve přístavba vykonána.

Soudní sály jak v Brně tak v Olomouci byly v jedné části své zahrazeny zvláštním zábradlím (šraňkem), za nímž seděli nej-

---

[1]) „Poněvadž toho důležitá potřeba ukazuje, aby střechy nad oběma soudnicemi, olomouckou i brněnskou . . . opraveny, též ten pokoj, slove stará soudnice, při soudnici olomouckej spraven byl: k tomu jsme všichni čtyři stavové povolili, aby se to neprodleně na náklad zemský vykonalo a podle potřeby spraviti dalo. A protož v každém městě (v Olomouci a v Brně) osoby dvě od ouřadů týchž měst nařízené býti [mají], a aby se náležitě dělalo, s pilností dohlídati, a pan purkrabě zemský též ke všemu tomu přihlédati. A co by peněz zemských od pana Ondřeje Zeydle osobám k tomu nařízeným na to vydáno bylo, z toho počet pořádný s vědomím téhož pána purkrabího k zemi učiniti mají.“ (Obecný sněm brněnský r. 1602, v úterý po sv. Dorotě [12. února]. Pam. sněm. V., fol. 121).

[2]) Obecný sněm olomucký r. 1606, v úterý po Navštívení Panny Marie [4. července]. Pam. sněmovní V., fol. 327—328.

[3]) „Poněvadž toho důležitá potřeba jest, aby svetnice [sic] pro jmenované stavy při soudnici olomoucké přistavěny byly, protož jak by světnice [sic] k sněmování pro stavy praelatský, rytířský a městský při též soudnici olomoucký dělány a vystavěny býti měly, jsou k tomu z každého stavu dvě osoby nařízené, aby místo shlídli a model, jak by to stavení býti mělo, udělati dali, a to JichMtem nejvyšším úředníkóm a soudcům zemským neprodleně přednesli. Kdež podle moci od nás stavův danej JichMt ráčí moc míti dále o tom stavení nařizovati. (Obecný sněm [snad soud] olomucký při čase sv. Jana Křtitele [24. června] 1609. Pam. sněm. V., fol. 453).

vyšší úředníci a soudcové zemští. Od roku 1531 nesměl mimo soudce nikdo vstoupiti do šraňku leč ti, kteří byli na soud vyvoláni. Vstoupil-li do nich někdo neprávem, zaplatil 15 gr. bílých pokuty.[1]) V soudnicích připomínají se ještě šraňky menší, kde byly rozloženy soudní spisy a různá akta; bylo-li potřebí, úředníci menší předčítali je odtud.[2])

9. Jak se oznamovalo zasedání většího soudu zemského.

Tři týdny před přijímáním půhonů bylo voláno v městech a městečkách o trzích, že panovník i páni „svolili právo pustiti, a půhonové že mají jíti“. Kdo tedy při právě má činiti, ať ohlásí půhony. Takové provolávání konalo se třikrát, to jest po tři týdny vždy o trzích. Po třetím provolání v nejbližší pátek menší úředníci zasedli k přijímání půhonů v domě pana purkrabího zemského nebo v domě nejvyššího pana písaře v Olomouci a následující pátek v Brně a seděli v obou městech po tři pátky vždy střídavě, aby nezmeškali Olomučtí, kdyby chtěli někoho pohnati v Brně a naopak. Po těch šesti pátcích v nejblíže příští pátek konaly se půhony sluneční.[3]) Ze statků, jež náležely do obvodu desk olomuckých, poháněло se v Olomouci, ze statkův okrsku brněnského v Brně. V Olomouci se na půhony zasedlo vždy v pátek před sv. Jiřím; padl-li na tu dobu Velký pátek, tedy až v pátek po sv. Jiří.[4]) Výslovně nemuselo se poháněti

---

[1]) „Do šraňkuov aby žádný nevstupoval, kterýž se nesoudí aneb na roku nestojí; pakli by kdo nesoudě se, aneb na roku nestoje, do šranku vstúpil a těm, kdož se soudí a na roku stojí, místo zaměstnal, takový každý dáti má XV gr. bílých, a ty penize obráceny buďte tu, kdež páni soudci potřebu uznati ráčí.“ (Obecný sněm v Jihlavě 1531, v pondělí po sv. Martě [31. července]. Pam. sněm. I., fol. 98 a násl. — Kn. Drnovská, str. 119. Tam jest chybně udáno „po sv. Martině“ (str. 117).

[2]) Brandl: Záp. Karla st. ze Žerotína I., str. 38.

[3]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 28—29. — Glossář, str. 281.

[4]) Brandl: Kn. Drnovská, str. 22—23. — Podobné usnesení učiněno v Jihlavě na ob. sněmě, v pondělí po Invocavit [11. března] r. 1585. „Poněvadž toho roku v svátky velkonoční sv. Jiří se trefí, a půhonové v kraji olomouckém podle zřízení zemského ten pátek před sv. Jiřím jíti by měly, a tak by se toho roku v Veliký pátek sezení na puohonech v Olomouci trefilo, za tou příčinou úředníci menší puohony v Olomouci ten pátek po

ani k soudu do Brna ani do Olomouce; stačilo pouze „na panský soud“.

10. O půhonech.

Půhony byly nezbytnou částí soudu zemského; neboť bez nich soud nebyl možný. O svou věc poháněl každý sám; ani otec za syna nesměl poháněti.[1]) Výjimku činil pouze panovník, jako zemský pán, jenž směl zmocniti listem kohokoliv, aby za něho poháněl.[2]) Obyčejně poháněl svými úředníky (prokuratorem), jež opatřoval za tím účelem mocným listem královským.[3]) Za lidi poddané poháněli jejich páni, a naopak, vrchnosti byly poháněny za poddané lidi své, kteří neměli pozemských statků, zapsaných v deskách.[4]) Z měst královských mohl každý volně poháněti o zboží své a dávati plnou moc. Pohánějící napsal žalobu svou (půhon) na lístek a sám ji odevzdal menším úředníkům, půhony přijímajícím, kteří museli zapisovati půhon doslovně i s případnými chybami do soudních register půhonných a dostávali za půhon, v němž se opovídala škoda, 7 grošův, za půhon bez opovězené škody 5 grošův.[5]) Při přijímání půhonů musel

sv. Jiří a druhý pátek potom v Brně přijímati mají.“ (Pam. sněmovní IV., fol. 65.).

[1]) Ale bývalo možno s výslovným dovolením zemského hejtmana a nejvyšších úředníkův i soudců zemských, zjednati si na př. na dobu nepřítomnosti v zemi nebo z jiných vážných důvodů — prokuratora statku, který potom „z toho statku mohl všecko činiti i na místě [majetníka] odbývati, pokudž by toho potřeba bylo.“ (Olom. Kn. připovědí č. 47, fol. 116 k r. 1508). Zemský soud dával také ženám zmocnění na manžele, aby za ně mohli poháněti a půhony přijímati. Tamže, fol. 30.

[2]) Brandl: Kn. Drnovská, str. 30.

[3]) Tamže, str. XLII.

[4]) Tamže, str. 30. — Ob. sněm olomucký r. 1537, v oktáv Božího Těla [7. června]. Pam. sněm. I., fol. 140 a násl. „Komuž by člověk aneb služebník od kohožkoli zbit aneb do vězení vzat byl, o to bude moci pán jeho sobě k nápravě pohnati.“

[5]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 30. — Až do r. 1405 — jak již řečeno, zapisovaly se puohony latinsky, od toho roku ponejvíce česky. — Že pohánějící osobně půhon odevzdával úředníkům, jest jasně pověděno slovy Knihy Tovačovské (str. 30), „ne po poslu, ani po listu, ani po žádném příteli, než má sám [půhon] úředníkům . . . podati“, a slovy Knihy Drnovské (na str. 31), kde také výslovně se praví, že by pohnaný půhonu se mohl ubrániti, kdyby půhon osobně pohánějícím úředníkům nebyl dodán.

býti přítomen aspoň komorník nebo sudí menší a dva nebo tři písaři, aby lidé při dodávání půhonův a stavění svědků nebyli obmeškáváni.[1]) Půhon měl býti napsán jasně, s úplným jménem i stavem poháněјícího i pohnaného, s udáním částky, o kterou byla pře. Částka ta musela býti udána správně; neboť „přesáhl-li“ někdo summu v půhonu, ztratil při.[2])

Odkázal-li kdo za živa statek nebo zboží závětí, ten, kdo zdědil, i když měl závěť v rukou, nemohl z těch zděděných věcí poháněti, pokud živ byl původní majetník, nýbrž mohl býti jen zástupcem poháněјícího vlastníka při soudě samém, byl-li v půhoně jmenován plnomocníkem jeho. Zdědil-li kdo řádným způsobem statek nebo zboží s někým jiným, směli jen oba plnými jmény poháněti o to zboží. Ale s vůlí a vědomím pánů soudců bylo lze zmocniti jiné osoby k půhonu i k vedení pře; ovšem žádalo se, aby i v tom případě ten, kdo někoho zmocnil, dodal půhon úředníkům osobně. Zvláště manželky mohly se svolením pánů soudců zmocniti k soudu manžely své.[3]) Chudí lidé, vdovy nebo sirotci, byli-li pohnáni nebo poháněli-li jiného, když došli k soudu a neměli, kdo by za ně vedl při, dostávali od soudu zástupce, osobu hodnou a výmluvnou.[4]) O sirotčí věci poháněli poručníci, pokud statky sirotčí spravovali sami; jinak pohánĕl a odpovídal ten, kdo měl sirotčí statek buď pronájmem nebo jinak, třeba jako příbuzný s právem nápadnictví.[5])

---

[1]) Obecný sněm brněnský 1580, po neděli Laetare [14. března]. Pam. sněm. III., fol. 219.

[2]) Arch. Český XI., str. 325. — Brandl: Kniha Drnovská, str. 30.

[3]) Archiv Český XI., str. 317 a 352. — Kn. Drnovská, str. 31 a 121. V rukopise zemsk. arch. mor., M. VI. 17., poznamenáno jest na fol. 109 k roku 1524 výslovně toto: „Což se zmocnění k soudu dotýče, to aby při starodávním obyčeji zuostalo, aby žádný žádného k soudu zmocniti nemohl, leč by prve na pány soudce vznesl, a páni, majíc slušnú příčinu, jemu k tomu povolení své dáti mohú. Než co se manželek dotýče, ty manžele své, vznesouc na pány, mohú k soudu zmocniti do živností jejich“. — Podobně v Olomucké Knize přípovědí a naučení č. 47, fol. 238 k r. 1526.

[4]) Archiv Český XI., str. 319 a 349.

[5]) Archiv Český XI., str. 336 k roku nejspíše 1545. — Byl-li poručníkem zemský hejtman, poháněli za něho jménem sirotků komorníci menší. (Soud olom. sv. Janský 1542. Pam. sněm. I., fol. 199 a).

Pohnaný odpovídal vždy osobně a nesměl o své újmě poslati za sebe jinou osobu ani s plnou mocí.[1]) Praelat, mimo biskupa, nebyl-li stavu panského, nesměl pohnati zemana ani měšťana před zemský soud o částku menší 20 zlatých.[2]) Biskup, byl-li jako biskup pohnán, nemusel odpovídati.[3]) Podobně byl-li pohnán opat bez konventu.[4]) Rovněž nebyl dovolen půhon na světský dluh právem duchovním.[5]) Mnozí praelati v nově dosazení, nechtěli odpovídati právu zemskému, že v půhoně nejsou jmenováni, poněvadž pohnaný praelat byl zatím, než došlo na soud sesazen. Ale stavové se bránili proti tomu, a nařídili, aby takový půhon měl platnost, a nový praelat za předchůdce svého že odpovídati musí.[6]) Spor většího rozsahu vznikl na Moravě o otázku, smí-li býti pohnán panovník. Král Ferdinand I. totiž neuznával, že by stavové moravští měli právo poháněti i pána zemského na svůj soud, již také z toho důvodu, že osoboval si právo, schvalovati všecka usnesení sněmovní i sjezdová, z nichž mnohá se týkala i zemského soudu, a proto chtěl, aby povznesen byl nad pořádky zemské jako osoba nedotknutelná a nikomu nezodpovědná. Příležitost k rozvoji této zásadní otázky zavdal pan Zdeněk ze Žampachu, který pohnal krále Ferdinanda r. 1532, ale půhon byl odložen na přání královo se záminkou, že bude jednáno se Žampachem o smírné dohodnutí. Žampach čekal nějakou dobu, počne-li Ferdinand jednati o smír, a když se tak nestalo, prosil stavy o prostřednictví, poněvadž by jinak musel

---

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 31.

[2]) Tamže, str. 28.

[3]) Kniha připovědi a naučení, zemsk. arch. mor., M. V. 2, fol. 175 asi k r. 1500.

[4]) Tamže, fol. 34 k roku 1516.

[5]) Tamže, fol. 156 k roku 1530.

[6]) Ob. sněm v Brně 1612, po Památce Nanebevzetí Panny Marie [16. srpna]. „Mnozí praelati jsou často z dědin k právu zemskému pohnáni, pod půhonem z praelatur ssazováni a praelati nově dosazeni půhonům odpovídati nechtějí, že prý v půhonu jmenováni nejsou.“ To se více státi nesmí, „nýbrž jestliže by se trefilo, že by některý opat, probošt, převor neb jiný zákonu neb konventu předložený i s konventem svým pohnán byl a potom dříve, nežli by na ten půhon . . . . přišlo, jakýmkoli způsobem z té praelatury ssazen byl neb jí zbyl: aby po něm nastalý, neboližto dosazený praelat tomu a takovému půhonu odpovídati povinen byl.“ (Pam. sněm. VI., fol. 17—18).

setrvati na půhonu. Stavové moravští nařídili poselstvu, které posílali tenkráte ke králi Ferdinandovi, aby panovníka upozornilo na při se Žampachem.[1]) Ferdinand I. však prohlásil, že jako zemský pán není povinen na půhony odpovídati. Když potom stavové mu namítli, že předkové jeho, králové čeští, jako na př. král Ludvík, na půhony odpovídali, a že on sám již odpovídal na půhon pana Mikuláše Prusinovského, žádal, aby mu stavové ukázali o tom stará privilegia. Na půhon však Mikuláše Prusinovského že si stěžoval, a že nebyl spokojen s výpovědí soudní. Král dále tvrdil, že takového práva není ani v Čechách ani v jiných zemích. Konečně však připustil možnost půhonu ze statku dědičného, ležícího v zemi moravské, ale aby napřed byl prošen a požádán o to, co by bylo zanedbáno, a teprve kdyby spravedlivě neučinil, potom aby byl pohnán. Doložil pak, že v takových případech by odpovídal a k půhonu stál panem podkomořím, neb osobou, kterou by k tomu zmocnil.[2]) Ale stavové

---

[1]) Sněm obecný v Brně 1532, v pátek po Provodní neděli [12. dubna]. „Item. JKrMti oznamte, že jest nám pan Zdeněk Žampach připomenul, kterak jest JKrMti o svú spravedlivost pohnal, a JKrMt s ním jednati ráčil, že jest na žádost JKrMti k tomu vuoli dal, aby ten póhon odložen byl do druhého práva, že JKrMt v tom čase s ním jednati poručiti o srovnání toho póhonu ráčí. S kterýmž až posavad jednáno není, žádajíc nás k JKrMti za přimluvu, JKrMti od nás proste, aby JKrMt mezi tímto časem a sněm[em] příští[m] brněnským ráčil poručiti, aby o ten póhon s ním srovnáno bylo, neb jestliže by se s ním o to nesrovnalo, praví, že by předce podle póhonu při právu státi chtěl.“ (Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.)

[2]) Ob. sněm znojemský 1535, po ned. Invocavit [15. února]. Král Ferd. I. byl přítomen. — „Na první artikul JMtKá tuto odpověď stavuom dávati ráčí, že JMtKá pro jiné toho na stavích, aby ukázali, jaké svobody a vejsady krále, pány své, poháněti a nálezy činiti, mají, žádati neráčil, než poněvadž stavové v artikulích svých puohony postavili, jak král Jiří pohánčn byl, chtíc snad JMtKou k těm podobným puohonóm také potahovati, ješto by skrz to duostojenství a mocnosti JMtiKé ublížení jse státi mohlo; protož nezdálo se JMti a nezdá bez dostatečného vejsad neb svobod, ač by která jměli, ukázání toho dopustiti a v to uvésti dáti, več jsú předkové JMti a předešlí králové mimo povinnost svú uvésti se dali; neb JMtKá podnes věděti neráčí, z kterého gruntu a z jaké spravedlnosti předešlí králové i král Ludvík pohnáni byli, a nic toho stavové JMti ještě neukázali, že jsú to učiniti mohli, a tak spravedlivě býti jmělo. Než kdež dokládají, že JMtKá sám od Mikuláše Prusinovského pohnán byl, a nález na JMt učiněn, to jest JMt sobě hned z počátku stěžoval a slušně stěžovati i podnes ráčí. A protož vidúc, že stavové v svých těžkostech

setrvali na svém původním stanovisku, a tu král Ferdinand přesně žádal nejen zprávu o půhonech na krále, kterou mu stavové předložili, nýbrž i nálezy na ty půhony na krále Jiřího, dále žádal vysvětlení, o které věci stavové mohli poháněti krále i králové, a konečně chtěl věděti též o místě, které bylo vykázáno v šrancích panovníkům jako pohnaným. Také opakoval dřívější svou žádost, aby mu ukázány byly svobody a výsady listovní v té příčině, poněvadž by se nerad podvoloval povinnostem, které na sebe přijali mimo právo a dobrovolně králové předešlí. Dosud prý král Ferdinand zjistil, že o věci služebné a o věci cizí král ani nikdo jiný v tomto markrabství poháněni býti nemají.[1]) Zatím se přidružili ke Zdeňku Žampachovi s půhonem

---

práva sobě napravují, nezdálo se také JMtiKé toho pominúti, aby JMtiKé spravedlivá těžkost s strany těch a takových póhonuov, kteříž jsú k ublížení JMti k napravení přede všemi jinými přivedena býti neměla, neb v království českém ani v jiných zemích JMti nikdyž toho za obyčej ani za právo nemají takovými póhony JMtKú poháněti, jakž v tomto margkrabství začátek na JMt jest učiněn; avšak aby vždy stavové sobě nejměli co do JMtiKé slušně stěžovati, JMtKá jako král křesťanský z své dobré, svobodné, královské vuole a z lásky, kterúž k tomuto margkrabství má, k tomuto se poddávati ráčí: když by se statku dědičného, kteréhož by JKrMt v držení v tomto margkrabství býti ráčil, dotýkalo, a že by JMtKá, jsúc prve za to požádán a prošen, ráčil zanedbati o ten statek spravedlivé od sebe učiniti, o takovú věc aby poháněno býti mohlo s tou poctivostí, kteráž na krále a pána jich náleží, a JMt skrze podkomořího svého v tomto margkrabství, kterýž by toho času byl, ku právu, aneb, kohož by v tej při zmocnil, odpovídati ráčí. A jestliže by také JMtKá s kým v tomto margkrabství, ježto by se statku pozemského dotýkalo, činiti jmíti chtěl, o to JMtKá k jednomu každému právem margkrabství moravského přikročiti ráčí. (Kopiář Pam. sněm. I., fol. 66 b. — Kn. Drnovská, XLIV a XLV.)

[1]) Na témž sněmě znojemském. — „JMtKá také jest v jiné artikule, což se napravování práva dotýče, jak jsú se stavové tohoto margkrabství snesli, nahlédnúti a ty sobě přečísti a vyložiti dáti [ráčil]; kdež pak JMtKá při počátku najíti jest ráčil zřízení, kterak by králové a margkrabie moravští poháněni, a skrz které osoby póhonové dodáváni neb Jich Mtem posíláni býti jměli, a při tom póhony dva, kteříž by na krále Jiřího učiněni býti jměli, ale žádných nálezuov na ty puohony, aby učinéni a právem rozsuzovani byli, věděti jest neráčil. Protož JMtKá žádá, aby JMti, jestliže ty pře podle již psaných póhonóv vedeny a nálezové na ně jací učiněni byli, a jaké svobody na to mají, aby krále a margkrabie, pány své, a o které věci poháněti mohli, a králové před právem zemským v témž margkrabství i před nimi jakožto poddanými svými stávati, a jakž jsú vyměřili na šrancích, neb kdež by poctivé místo Jich Mtem ukázali, sedati povinni býti jměli, všecko ukázali a JMti předložili, jak jsú toho

na krále páni Žerotínští ze Strážnice. Král Ferdinand prohlásil, že obě strany pohánějí ho věcně neprávem, poněvadž na něm žádají částky peněz, které byly vypůjčeny králem Ludvíkem v Uhrách, a tam že také byla splacena část toho dluhu. Jest tedy nespravedlivě „obtěžován“ půhony ku právu moravskému a žádá, aby odporné strany upustily od svých půhonův; učiní-li tak, že dá svolati po 4—6 pánech soudcích a radách z Čech, Moravy a Slezska, a co ty osoby uznají za spravedlivo, v tom že bude práv Žampachovi i Žerotínským.[1])

v ustavičném od jednoho k druhým králi v obyčeji v užívání byli, a JMtKá vyrozumějíc a vidúc, jaké spravedlivosti, svobody a vejsady listovní na to mají, ráči se v tom ve všem spravedlivě a milostivě k nim zachovati; neb JMt nerad by se toho dopustiti a v to uvésti dáti ráčil, več jsú snad předešlí králové mimo povinnost svú jse těch časuov k újmě duostojenství svému královskému potahovati a k právu o věci, z kterejchž poháníni býti nejměli, pohánění dopouščeli: neb JMtKá, jakožto král křesťanský a spravedlivý, ráčí jednomu každému spravedlivé od sebe uděliti, a což by povinen byl, a JMti se dostatečně svobodami a privilegími neb vejsadami tohoto margkrabství ukázalo, z čeho, ješto by JMt, jsúc prve o to požádán, nechtěl od sebe spravedlivého učiniti, před právem viněn býti jměl, a JMt za spravedlivé uznati ráčil, toho také JMt zbraňovati by se neráčil. Ale JMt toho zprávu jmíti ráčí, že o věci služebné král ani jiný pohánění v tomto margkrabství býti nemají; také o věci cizí zde že se nesoudí.“ (Kop. Pam. sněm. I., fol. 69 a. — Kniha Drnovská, str. XLV.)

[1]) Na témž sněmě znojemském r. 1535. — „Jakož jsú p. Zdeněk Žampach z Potnštejna a páni Žerotínští na Strážnici JMtKú dosti z znamenitých sum ku právu brněnskému pohnali, chtíc JMtKou z takových dluhuov, kteří JMti vlastní nejsú, aniž jich JMt nadělati ráčil, na tom právě viniti, ješto jest věc vědoma, že jsú dluhové uherští a odtad pošlí, a tam od krále Ludvíka paní hraběnce z Pezynku od Bornamisy počalo se platiti. A jakž JMt zprávu jmíti ráčí, na pět tisíc na ten dluh jí tam dáno jest; protož JMtKá stavuov margkrabství Moravského žádati ráčí, aby takovými póhony o dluhy předešlých královuov a předkuov JMti o věci v království Uherském zašlé JMt mimo spravedlivé obtěžován a ku právu margkrabství Moravského o to pohnán nebyl. Než JMtKá v dobrej paměti jmíti ráčí a nepochybuje, že stavové také o tom dobrú vědomost mají, na jaký zpuosob jest se JKrMt u Vídni o dluhy předešlých králuov českých a margkrabí moravských k zaplacení, a skrze koho by takoví dluhové rozvažováni býti jměli, podvoliti ráčil, při čemž JMt spravedlivě zachován býti má. Avšak i nad to JMtKá k tomuto se z milosti své královské jakožto král milostivý a spravedlivý poddávati ráčí, aby strany odporné od svých póhonuov, jakž svrchu dotčeno, pustily, tehdy JMt slušný počet osob, čtyři nebo šest z pánuov soudcí zemských z margkrabství Moravského, tolikéž z království Českého a z knížetství Slezského po šesti osobách rad svých vydati ráčí, a

Zdeněk Žampach i páni Žerotínští přistoupili na návrh ten, jen prosili, aby zmíněná komise vyslovila rozsudek nejdéle do sv. Kunhuty, to jest, do příštího soudu brněnského.[1])

Ve sporu o půhony proti králi docíleno konečně zásadní shody se stavy moravskými tím spůsobem, že přesně bylo vytčeno, z kterých věcí panovník může býti pohnán. Za té příležitosti vyřízeny byly i některé otázky menšího dosahu, jež souvisely s půhony na krále a týkaly se stykův jeho i stykův jeho úředníků se zemským soudem. Články ty přijaty byly do tištěného zřízení z roku 1535 i do všech ostatních.[2])

cožkolivec [sic] ty rady a osoby v tom počtu, jak se svrchu píše, spravedlivě vyhledají a na své přísahy rozeznají, tomu JMtKá všemu dosti nadepsaným osobám od sebe učiniti ráčí.“ (Pam. sněm. I., fol. 127b. — Také v Kopiáři I., fol. 67b a násl.)

1) Týž sněm znojemský r. 1535. — „Což se puohonuov od pana Zdeňka Žampacha a pánuov z Žerotína na Vaši Král. Mt učiněných dotýče, k tomuto jsú dobrovolně přistoupili, že ty póhony zdvihají a je vymazati rozkázati chtí na takový zpuosob, abyšte VKrMt podle svého milostivého podvolení ten počet osob z těch zemí jmenovaných k mocnému rozsudku těch pří vydati ráčili mezi tímto časem a svatú Kunhutú [10. září] zde v tomto margkrabství, a ty osoby aby o ty pře mocný rozsudek a místný konec mezi VKrMtí a jimi beze všech dalších pruotahuov učinili.“ (Pam. sněm. I., fol. 128a).

2) „Z těchto artykulů král JMt poháněti se má: Najprve, z statkuov pozemských, kteréž by JKáMt aneb potomci JKéMti v tomto margkrabství v držení a užívání k rukám svým býti (má však stati míti) ráčili. Druhé, jestliže by od JKrMti neb potomkuov neb úředníkuov JKrMti v statek anebo v grunty mimo řád a právo komu saženo bylo. Třetí, komuž by JKrMt na nějaké statky, JKéMti náležité, zápisy dáti a toho držitele (ač by z toho od koho obviněn byl) v tom zápisu zastúpiti podvoliti se ráčil. Čtvrté, jestliže by kto z obyvateluov tohoto margkrabství od JKéMti v rukojemství zač uveden byl a své dáti musil, z takových půhonuov aby JKráMt skrze podkomořího svého margkrabství tohoto neb jinú osobu, kterú by JKrMt k tomu zmocniti ráčil, kdyby JKrMt s tou poctivostí, kteráž JKéMti předložena jest, jak se jest za předkův JKrMti zachovávalo, pohnán byl, odpovídati ráčil. Též když by JKrMt na koho póhony oč činiti ráčil, aby na místě JKéMti skrze pana podkomořího aneb jinú osobu, kteráž by k tomu od JKéMti zmocněna byla, póhony činěny byly. — Toto také aby se od JKéMti i potomkuov JMti při úřednicích JKéMti opatřilo, jestliže by kto jakých svědků, lidí JKéMti potřeboval, aneb lidé JKéMti komu jaký základ propadli anebo dluhy jaké spravedlivé povinni byli, když by se ti úředníci požádali, aby každému k potřebě jeho bez póhonu ty svědky stavěli a o základy neb jiné dluhy spravedlivé činili. — K těm svrchupsaným artykulóm, z čeho JMtKá i budúcí JJMti pohánéni býti mají přistúpiti jest ráčil.“ (Z. Z. r. 1535, list 14.—15. — Z. Z. roku 1545, list 19.—20. — Z. Z. roku 1562, list 11. až

Také panovnice mohly býti poháněny na zemský soud a neobránily se ani na přímluvu královu. Léta 1529 pohnána byla králová Marie, vdova po Ludvíkovi Jagjelovci, Janem Kunou z Kunštata. Moravský podkomoří předložil stavům list Ferdinandův, aby půhon byl odložen. Stavové však nepovolili odkladu, protože list královský „nebyl podle pořádku tohoto margkrabství“.[1]) Poněvadž králová Marie i později bývala poháněna na soud zemský nebo sama pohánčla ze statků svých, jež měla na Moravě, dala se roku 1532 na přímluvu Jeho MtiKé zastupovati na dobu tří let při půhonech Jindřichem Meziříčským z Lomnice a Vilémem z Víckova; jí samé by to bylo bývalo obtížno, poněvadž dlela v Nizozemsku.[2])

11. O druzích půhonův.

Rozeznávalo se několik druhů půhonů, jak dle spůsobu, kterým se pohánělo, tak i dle toho, z čeho se pohánělo, konečně i dle času, kdy půhon byl učiněn nebo dodáván. Význačnější se nazývaly: a) půhony sluneční, b) trhové, c) zatkyně, d) k svědomí a o svědomí, e) k právu a k přísaze, f) k listu, g) ke dckám a h) půhony rukojemské.[3])

a) Půhony sluneční konaly se po obyčejných půhonech, tedy až v poslední pátek před sv. Janem a před Svíčkami (sv. Tři Králové), a dovoleny byly těm, kteří z jakékoli příčiny zmeškali půhony první. Měly obsah i podobu jako každý obyčejný půhon. Slunečnými nazývaly se proto, že musely býti dodány těm, kteří jimi byli pohnáni, hned následujícího dne sobotního

---

12. — Z. Z. r. 1604, list 17.—18. — Brandl: Kniha Drnovská, str. XLVI. až XLVII.).

1) „Pane podkomoří, víte dobře, když ten list od krále JMti přinešen byl, že jsme jej u sebe rozvažovali. A poněvadž podle pořádku markrabství tohoto nebyl, aby se podle vuole JKrMti odklad státi mohl na ten puohon, kterýmž byla králová Její Mt od pana Jana Kuny pohnána, z té příčiny u nás místa neměl.“ (MS. zem. arch. mor. M. VI. 17., fol. 134. Brunae, feria post Reminiscere [22. února] 1529. — Olom. Kniha připovědí č. 47., fol. 154.).

2) Olomucká kniha připovědí a naučení č. 47., fol. 173 k r. 1532.

3) Mimo to jmenují se také půhony o zástavu, o kvitanci, půhon k průvodu svému svědky, o cedule ztracené, z pychu a j. (Kniha Tovačovská, str. 30. — Kn. Drnovská, str. 24, 25 a 26).

nejdéle do západu slunce. Byl-li takový půhon dodán pohnanému po západu slunce, nemusel odpovídati. Byl-li pohnaný od Brna neb Olomouce daleko, pohánějící byl povinen dáti poslovi koně; byl-li blízko, posel dodával takový půhon pěšky.[1]) V kraji olomuckém bylo za dodání půhonů slunečných placeno půhončím po roce 1537 od míle po dvou penězích jako od půhonův obyčejných.[2]) Poněvadž pak doba jediného dne k dodání půhonu slunečného byla velmi krátká, a lidé přicházeli často o spravedlnost, ustanovil roku 1523[3]) obecný sněm olomucký, zahájený 24. června (snad to byl zemský soud a nikoli sněm), aby sluneční půhonové dodáváni byli do týdne těm, kteří jimi byli poháněni. To zůstalo potom trvale v platnosti, a bylo přijato i do zřízení zemských.[4]) Zároveň bylo vytknuto, oč se smí půhonem slunečním poháněti.[5])

b) Půhon trhový byl takový, který ohlašován byl veřejně na trhu v městě, jež bylo nejbližší obydlí pohnaného. Vyhlašován byl tímto spůsobem proti obviněným, kteří neměli stálého sídla a snad ani pozemkového jmění, tak že jim nemohl býti

1) Kn. Drnovská, str. 26. — Kn. Tovačovská, str. 35—36. — H. Jireček: Codex jur. Boh. II., p. 258. — Glossář Brandlův, str. 281. — Záp. Karla st. ze Žerot. I., XXIV.).

2) Ob. sněm olomucký 1537, ve čtvrtek ochtáb Božího Těla [7. června]. „Item. Což se puohonuov slunečných dotýče, od těch pohončím v kraji olomuckém aby více od míle placeno nebylo, než po dvú penězích jako i od jiných puohonů.“ (Pam. sněm. I., fol. 140a).

3) Nikoli roku 1526, jak jest v Knize Drnovské, str. 26.

4) Archiv Český XI., str. 342. „Což se pόhonuov slunečných dotýče, to jsme uznali, že jest jim z zvyklosti starodávní čas velmi krátký uložen byl; z kteréžto příčiny lidé z nebezpečnosti jsú stáli. I na tom jsme se srovnali, aby pόhonové sluneční od vydání jich v témdni dodáváni byli těm, kteříž se pohánějí.“

5) „A takovými slunečnými pόhony z jiného poháněno býti nemá, než o svědomí listovní, a [o] postavení svědkuov, a [o] položení listuov krom poselacich, o zastoupení, o rukojemství za peníze nebo správu.“ Z. Z. r. 1535, list 18. — Z. Z. 1604, list 32. — Z. Z. 1545, list 25., má ještě dodatek o platu půhončím za půhon slunečný v kraji olomuckém. — Kn. Tovačovská (str. 35) udává, že slunečný půhon připadá vždy na pátek před Svíčkami (Třemi králi) a při druhém právě na pátek před sv. Janem. — Viz k tomu také Glossář Brandlův, str. 315.

dodán na určitém místě.[1]) Předpokládalo se, prohlásí-li se půhon na trhu veřejně (snad i vícekráte na několika trzích), že pohnaný se o něm dozví, ať již, že sám byl na trhu, nebo že mu to oznámili jeho krajané, kteří slyšeli půhon vyvolávati. Rychtář a dva konšelé města, kde půhon trhový byl vyhlášen, ztvrzovali úředně, že půhon na trhu řádně byl oznámen, aby pohnaný nemohl se vymlouvati; nepřišel-li potom na soud, ztratil při.

Půhon trhový nebyl v 16. století již obvyklým, nýbrž jest původu staršího.[2]) U nás se ho užívalo ve 14. a v 15. století.[3])

c) Půhon zatkyně vydáván byl na ty, kteří neměli jmění pozemkového, jsouce buď cizozemci v zemi neusedlí, nebo lidé, žijící na cizích statcích (tkáče — tkáčata).[4]) V půhoně zatkyní bylo vyznačeno, kde pohnaný bydlivá, v kterém městě nebo místě, na jakém panství, a všude, kde by byl zastižen, aby každý se jím zajistil a slibem zavázal, že přijde k soudu. Zvláště vrchnosti, na jichž statcích pohnaný byl přistižen, měly za povinnost, ujistiti se jím, a když toho neučinily, musely jíti samy za pohnaného k soudu a nahraditi spornou částku.[5])

Člověk zatkyní pohnaný, postavil-li se k půhonu, sliboval na svou víru i čest, že přijde k soudu a zaručoval se dvěma rukojmími,[6]) a když potom přece nepřišel, ztratil čest. Skrýval-li se, původ (poháněјící) mohl si vyžádati u zemského hejtmana nařízení, aby všude byl vzat na závazek, kdekoli by byl postižen. Měl tedy půhon zatkyní velikou podobnost s nynějším zatykačem, jaký se vydává na provinilce. Kněz kněze, mnich mnicha nesměl poháněti zatkyní na Moravě od r. 1511, a menší úředníci nesměli

---

1) V takovém případě na místě udání bydliště pohnaného bývalo poznamenáno „odnikud". (Glossář, str. 191).

2) Brandl: Kniha Drnovská, str. XLIX. — Glossář, str. 343.

3) První česky psaný půhon trhový vyskytuje se r. 1412 v Olomuckých půhonech. (Kn. Drnovská, str. XLIX.)

4) Viz Glossář, str. 342.

5) Brandl: Kniha Drnovská, str. 26. a 109. — Kn. Tovačovská, str. 34—35. Glossář, str. 382. — Záp. Žerotínovy I., str. 14, 27, 28, 83. — Obšáhlý článek o půhonu zatkyně má Z. Z. 1545, fol. 23—24 a Z. Z. z r. 1604. fol. 28—30.

6) Záp. Žerotínovy I., str. 28.

přijímati takové půhony.[1]) Kdo měl pozemský statek a byl pohnán zatkyní, nemusel odpovídati.[2]) Zatkyní nemohl býti na Moravě pohnán také cizozemec, který měl statky ve své vlasti. O tom učinili stavové moravšti rozhodnutí roku 1528 „pro budoucí pamět a pro správu všem“.[3]) Jak se půhon zatkyně oznamoval pohnanému, když v městě byl přistižen, zachovalo se usnesení měst moravských na panský a rytířský stav z r. 1535 v tento smysl: Byl-li půhon zatkyně dodán starostovi města, poslal rychtáře městského se dvěma konšely i s půhončím do hospody, kde byl pohnaný. Tam mu byl půhon půhončím oznámen, a on musel slíbiti rychtáři na čest a víru, že přijde podle půhonu na panský soud. Nechtěl-li slíbiti, ať muž nebo žena, byl vsazen třeba násilně do věže.[4]) Byl-li pohnán zatkyní

---

[1]) Archiv Český X., str. 345.

[2]) Kniha nálezův a poučení. MS. zem. arch. mor. M. V. 2, fol. 61 a 62 k roku 1520. Výjimku činily osoby stavu panského nebo rytířského, které měly vedle statků, v deskách zemských zapsaných, svobodné dvory, mlýny neb domy na cizí půdě, v deskách zemských nezapsané. Z těchto statků mohli býti poháněni, pokud se osob jejich dotýkalo, ze zatkyně; ale statky samy náležely k právu purkrechtnímu. (Ob. sněm. brněnský 1583, 20. června. Pam. sněm. III, fol. 309).

[3]) Soud sv. Kunhutský v Brně 1528. „Páni JichMti pro budoucí pamět a pro správu všem vuobec nález tento činiti ráčí: Jakož jest vysoce urozený p. p. Franz, hrabě od sv. Jiří a z Pezinku, přijeda sem do Brna, póhonem zatkyně pohnán od pana Jindřicha z Lichtnburgha a na Bíthově, jsa obyvatelem království uherského a v témž království ku právu osedlý, a tam z toho podle práva vinín není, že tomu pan hrabě odpovídati nemá. A napotom aby od žádného více takoví póhonové na ty, kdož by statky pozemské v jiných zemích pod právem jměli, činěni nebyli, a úředníci menší takových póhonóv přijímati nemají.“ (Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 153. Z. Z. 1545, fol. 24 a 25.)

[4]) Ob. sněm ve Znojmě, v pond. po Invocavit [15. února] r. 1535. Artikul, podaný od měst na panský a rytířský stav. „Což se půhonu z zatkyně dotýče, na potomní časy aby o to různice nebejvaly, toto zdání naše jest: Kdyžkoli půhon purkmistru dodán bude, má purkmistr rychtáře se dvěma konšely s půhončím poslati do tej hospody, kdež pohnaný jest; najde-li jeho tu, má puohonči předstoupiti k pohnanému a pověděti, že jej tento a tento a tento zatykuje a říci k rychtáři, již aby se k tomu zachoval, jakž od starodávna. A ten hned má slíbiti čest a víru, že se chce k puohonu k vyhlášenýmu před JichMti pány postaviti. A pan sudí JMt ráčí se k takovému podle pořádku zachovati. Pakli by slibovati nechtěl, má ten pohnaný, ať muž neb žena, jíti na rathous s rychtářem a puohončím do věže; a kdyby opět nechtěl, ať jej

obyvatel města ze stavu panského nebo rytířského, i když nebyl přítomen, ale vědělo se, že přijede do zasednutí příštího soudu zemského, měšťané sami byli povinni, zavázati jej slibem, aby stál k půhonu. Podobně i kdyby někdo poháněn byl v městě zatkyní ne jako obyvatel, nýbrž jen jako host. Kdyby však půhon zatkyní v městě ho nezastihl, měšťané půhončímu půhon prostě vrátili.[1]) Ujel-li někdo před půhonem zatkyní a zastižen byl potom na panstvích stavovských, každý, komu zemský hejtman dopsal, byl povinen ujistiti se jím a postaviti jej před nejblíže příští soud zemský.[2]) Osoby ženské, zatkyní pohnané, neměly-li hodných rukojmí za sebe, byly brány na závazek cti a víry. Nedostála-li závazku, byla pokládána za osobu na poctivosti zmařenou, a po nálezu na ni učiněném mohl ji vzíti i pan sudí na závazek, neposkytla-li za sebe rukojmí.[3]) Rozdíl mezi půhonem zatkyní a trhovým byl hlavně ten, že při půhoně trhovém se

rychtář s posly svými k tomu připraví. A kdyby pohnaného puohončí v hospodách v městě nenašel, má hned zase puohon přijíti od rychtáře. Chce-li kdo po druhé, po třetí pohnati, týmž pořádkem, jako na hoře. Což se listu od JMti p. hejtmana z zatkyně dotýče, když přinese puovod ten puohon purkmistrem, má do hospody rychtáři [sic] jíti a před jeho osobú tu zatýkán býti má. A jestliže by najden nebyl, aby se podle pořádku svrchu psaného zachovalo". (Kodex duchcovský, fol. 295.)

[1]) Obecný sněm olomucký, v oktáv Božího těla [7. června] r. 1537. „Na tom zuostáno: Což se puohonuov zatkyně dotýče, kdož by pohnán byl z obyvateluov kterého města z stavu panského neb rytířského, měšťané toho města povinni jsú jej slibem, ač by i doma na ten čas nebyl, a mezi tím časem a soudem příštím přijel, zavázati, aby k tomu póhonu stál. Než host, kterýž by pohnán byl, v kterémž by městě puohonem zastižen byl, povinni jsú toho pohnaného slibem zavázati a to tak opatřiti, jak zřízení předešlé o tom ukazuje. Než nebyl-li by kdo z hostí póhonem v městě zastižen, tehdy puohon pohončímu aneb poslu navrátiti mají." (Pam. sněmovní I., fol. 140a).

[2]) Archiv Český X., str. 345 k roku 1511. — Glossář, str. 382. — Jiný dodatek a výklad o půhonu zatkyně jest v Arch. Českém XI., str. 336, že totiž p. sudí před soudem má se pohnaným zatkyní ujistiti, což vešlo také do Z. Z. r. 1535, fol. 16 a 17, 1545, fol. 23 i Z. Z. 1604, fol. 29.

[3]) Obecný sněm brněnský, v pond. po neděli Křížové [4 května] r. 1587. „Když by se tak trefilo a která osoba ženská zatkyní pohnána byla a za sebe hodných rukojmí bezelstně míti nemohla, má na závazek cti a víry vzata a zavázána býti. A kteráž by závazku svému za dosti neučinila, aby za osobu na poctivosti zmařenou držána byla tím způsobem, kdyby po nálezu na ni vyšlém rukojmí za sebe míti nemohla, aby od nejvyššího pana sudího také na závazek vzata byla." (Pam. sněm. I., fol. 112).

nezatýkalo, nýbrž byl jen rozhlašován. Ale v 16. století půhonem zatkyně nahražován byl půhon trhový, kterého se již neužívalo.

Půhony zatkyně objevují se i v Obnoveném zřízení zemském.[1])

d) Půhon k svědomí. Původ poháněl někdy tím způsobem, že prostě obvinil pohnaného z určitého činu a dodal: „Zná-li se mi (pohnaný), zná se v pravdě; pakli přie (popírá-li), „chci naň svědomím provésti", nebo „chci svědky dokázati".[2]) V takovém případě původ musel záhy postarati se o svědky; neboť vyžadovalo se svědkův sedm, z nichž třem bylo přisahati a čtyřem, hodnověrným a rytířským lidem, svědčiti. Nepostavil-li původ tolik a takových svědků, ztratil při. Proto knihy Drnovská a Tovačovská dokládají, že lépe jest poznamenati při takovém půhonu, „ač svědomí mám, chci na panském nálezu dosti míti": neboť soudcové vyslyšeli svědectví, která byla, a rozhodli potom dle vlastního uznání a dle podstaty věci, nikoli dle toho, vyhovělo-li se formě čili nic.

Půhon o svědomí znamenal, že někdo pohnán byl o postavení svědků před soudem. Stal-li se půhon prvního pátku (při prvním sezení), pohnaný mohl postaviti svědky již druhého pátku nebo třetího, i při půhoně slunečním. Nepostavil-li jich při zasezení k půhonům, musel je postaviti k výslechu před soudem. Pohnaný měl vždy oznámiti původu, kdy chce vésti svědky k výslechu, aby původ mohl buď osobně nebo zástupcem svým podati zprávu úředníkům vyslýchajícím, nač svědkové mají býti tázáni, čili, co vlastně mu mají dosvědčiti. Kdo vedl svědky, platil jim po dvou groších od míle a dával jim ztravu, pokud dleli u výslechu. Svědkům, kteří z jakéhokoli důvodu vážného nemohli jíti pěšky, dávalo se od míle po čtyřech groších, a z toho si platili povoz.[3])

e) Půhon k právu a k přísaze měl název odtud, že původ žádal na pohnaném, necítí-li se vinníkem, aby potvrdil nevinu

---

1) Jireček Herm.: Cod jur. Boh. V., 3., str. 221 a násl.

2) Brandl: Kn. Drnovská, str. 25. — Kn. Tovačovská, str. 34. Zápisky Karla st. ze Žerotína I., str. XXVII.

3) Brandl: Kn. Drnovská, str. XLVII.

svou přísahou. Měl-li obviněný přisahati a jak, ustanovovali soudcové (viz stať o přísaze).[1])

f) Půhony k listu týkaly se nejčastěji zápisův a dluhův. Dály se tím způsobem, že původ prohlásil v půhonu, kdyby pohnaný zapíral, z čeho jest poháněn, že dokáže právo své listem a pečetí pohnaného i rukojmí. Proto mohl původ pohnati nejen jistce, nýbrž i rukojmí, buď všecky nebo jen některé, a tím jistěji dosáhl cíle. Také o kvitanci bylo lze poháněti.[2])

g) Půhon ke dckám konal se tak, že ten, kdo poháněl, prosil zároveň pány soudce, aby ohledali desky zemské, a dle toho, jak v nich naleznou, aby rozhodli.[3]) Výpisy z desk bývaly pečetěny nejvyššími úředníky zemskými, a za výpisy k soudu se platilo.[4])

h) Půhony rukojemské týkaly se rukojmí, kteří se zaručili za jistce. Neplatil-li jistec dluhu, rukojmi byl povinen platiti v určité lhůtě za něho, a neučinil-li tak, věřitel mohl jej pohnati.[5]) Tyto půhony souzeny byly dle řádu soudního napřed, a někdy bývalo jich tolik, že na ostatní pře docházelo až ke konci zasedání soudního, nebo bývaly vůbec odloženy. Stavové moravští pomýšleli v té příčině na nápravu teprve na konci století 16. Sněm obecný brněnský roku 1593 uložil soudcům zemským hledati nějaký prostředek, aby soud rukojemskými spory přespříliš nebyl zaneprázdněn, ale zároveň aby tím neutrpěly půhony rukojemské.[6]) Na čem se páni soudcové rozhodli, nenašel jsem.

---

1) Brandl: Kniha Drnovská, str. 25. — Kn. Tovačovská, str. 34.

2) Týž: Kniha Drnovská, str. 25. — Kn. Tovačovská, str. 33.

3) Týž: Kn. Drnovská, str. 24. — Kn. Tovačovská, str. 32. V Archivě Českém X., str. 300—301, jest podrobně vysvětleno, jak se soudily půhonové ke dckám, a jak se výpisy přenášely z Olomouce do Brna. — Kn. Tovačovská, str. 63.

4) Kniha Tovačovská, kap. 93 na str. 58.

5) Kniha Drnovská, str. 26. — Kniha Tovačovská, str. 33.

6) Ob. sněm. brněnský, v pátek před Pam. Zvěstování Panny Marie [19. března] r. 1593. „Z strany pak půhonův rukojemských, kteréž JichMtem při soudech zemských veliké zaneprázdnění činí, skrze což mnozí k spravedlnostem svým za dlouhý čas přicházeti nemohou, tolikéž i ten artykul, jak by takové rukojemské půhony bez zaneprázdnění soudu zemského souzeny byly

Měl-li půhon formální chybu, byl-li učiněn neprávem, nebo týkal-li se věci, která již byla rozsouzena, nazýval se potvorný, a ten, kdo potvorně poháněl, býval trestán. Za potvorný pokládal se také půhon, když v něm někdo posměšně byl nařknut, když někdo poháněl k deskám zemským, k listu, k svědomí, k ručení, a potom toho neprokázal.[1]) Půhony potvorné bývaly trestány.[2])

Poháněti před panským soudem mohl jen domácí obyvatel moravský. Cizincům (hostem) bylo dovoleno poháněti jen tehdy, když se zaručili rukojmími, kdyby oni pohnáni byli z nějaké viny, že postaví se na soud moravský. Kdyby neměli rukojmí, páni soudcové mohli si je vzíti do stolic a tak dlouho je tam držeti, až by právu dosti učinili.[3])

Útraty a škody, spojené s půhony, nebyly nahrazovány tím, kdo prohrál při, a to proto, aby chudí lidé se nebáli, že by museli bohatému platiti útraty, kdyby na něm prohráli při, čímž by z pouhého strachu přicházeli o svou spravedlnost. Pohnal-li někdo o útraty, byl to půhon potvorný.[4])

Ztratil-li kdo ceduli, kterou byl pohnán, mohl jíti k menším úředníkům a dáti si za groš přečísti půhon; opis nemohl mu býti vydán. Ztratil-li půhon, kdo poháněl, mohl za groš dostati opis.[5])

12. O půhončích a poslích.[6])

Půhony, učiněné za předsednictví nejvyššího písaře zemského menším úředníkům zemským po zmíněné čtyři pátky, zapsány byly do register půhonných, a těm, kteří byli pohnáni, půhony byly potom ohlášeny tam, kde měli nemovité jmění, nebo kde jejich ženy byly domovem. Již od patnáctého století

a nicméně lidé o takové věci tím spěšněji k nálezuom a podle nich k záplatám svým přicházeti mohli, JichMti nějaký jiný dobrý prostředek aby obrati ráčili. To se též JichMtem tímto sněmem od nás všech čtyř stavů v moc dává.“ (Pam. sněm. IV., fol. 233).

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 28. — Kn. Tovačovská, str. 36.

[2]) Z. Z. z r. 1535, fol. 19. i v ostatních zřízeních zemských.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 30. — Kn. Tovačovská, str. 36.

[4]) Kn. Drnovská, str. 29.

[5]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 26.

[6]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 23. — Kniha Tovačovská, str. 29.

výslovně bylo ustanoveno, že nebyl půhonu prázden, kdo si vyjel z Moravy do Rakous, do Polska, do Slezska, do Čech nebo jinam za hranice, poněvadž se to nepokládalo za pobyt v cizině. Jen kdo odjel „pod obradružství“ (na dobrodružnou cestu) na př. do Francie, do Vlach nebo k Božímu hrobu a půhon ho nezastihl, neztratil pře, když nepřišel k soudu. Kdo byl ženat, měl vždy pohnán býti tam, kde bydlela jeho žena.[1])

Půhony dodávali na Moravě pohnaným v kraji olomuckém půhončí (camerarii, Kämmerlinge, Gerichtsboten), osoby ze stavu zemanského neb aspoň svobodníci, mající statky zpupné, to jest takové, z nichž neplatili daně.[2]) Byli podřízeni nejvyššímu komorníkovi. V kraji brněnském roznášeli půhony prostí poslové.[3]) Na každém půhoně olomuckém podepsán byl půhončí, který jej donesl pohnanému. Za nejstarších dob chodíval s půhončími posel zemského sudího a dva bezúhonní lidé z okolí, později půhončí pověřovali se rejstříkem všech půhonů, které roznášeli.[4]) Na cedulích měli napsáno, kdo koho pohání, a ukazovali je tomu, kdo byl pohnán.

Dostávali od míle po dvou penězích, kdežto poslům brněnským placen byl od míle jeden groš. Chodili pěšky, jen půhony slunečné mohli roznášeti i jízdmo, na koních, jichž jim poskytli původové. Krále nepoháněli půhončí, nýbrž dva urození páni. Nebyl-li panovník v zemi, ten, kdo poháněl krále, došel si ke dvěma pánům a žádal jich, aby poslali králi půhon ve svém listě.[5]) Podobně poháněna byla králová. Ostatní obyvatele moravské,

---

[1]) „Páni jednostejně nalezli, že buď pán nebo panoše a na zemi má, odtud má býti pohnán, kdež jeho žena dvorem jest neboli bydlí; a kdož by vyjel z země do Rakous, do Polsky, do Slezska, do Čech nebo jinam přes mezi moravskou, proto nemá půhonu prázden býti, kromě kdož by pod obradružství anebo k Božímu hrobu jel, nebo do Frankreichu neb do Vlach vyjel a půhon jeho nezastihl. Ale kdož ženy nemá, tu má pohnán býti, kdež svým obydlím bývá.“ (Kniha nálezů zem. arch. mor. M. V. 2, fol. 159 z 15. století).

[2]) Půhončí v Čechách nazývali se komorníci.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. XLIII. a XLIV.

[4]) V Čechách měli půhončí otisk pečeti zemské a v ruce hůl nebo prut. (Kn. Drnovská, str. XLIII.)

[5]) Kniha Drnovská, str. 27. — Kniha Tovačovská, str. 31. — Kdo byl vyzván, nesměl toho odepříti.

bez rozdílu stavů, poháněli půhončí, ale bylo dovoleno, aby původ poslal půhon pohnanému po svém vlastním poslu, zvláště bylo-li to mimo zemi; ovšem půhon musel býti psán rukou zemských písařův.[1]) Nezastihl-li půhončí nebo posel pohnaného doma, oznámil domácím nebo čeládce, že tam byl, a na důkaz, že vykonal povinnost svou jako půhončí, učinil si někde tajné znamení, nebo vyříznul na dveřích nebo v okně třísku, kterou se vykázal u soudu. Vymlouval-li se potom pohnaný před soudem, že půhončí u něho nebyl, vyslána byla komise do jeho bytu a zjistila buď znamením nebo vyříznutou třískou, byl-li tam půhončí, a oznámil-li řádně půhon. Mluvil-li pohnaný nepravdu, když vinil půhončího, byl potrestán, nedodal-li půhončí skutečně půhon, byl trestán tělesně a po dvě neděle vězněn; mimo to musel zjednati za sebe osobu jinou, jež by za něho roznášela půhony.

Činil-li kdo půhončím překážky při dodávání půhonů, byl trestán jako odbojník.[2]) Naopak usnadňoval se jim úkol jejich různými výhodami, jako na př. že byli úplně osvobozeni od platu mýtného.[3]) Dlel-li pohnaný člověk v sousední zemi, půhončí odevzdal půhon jeho domácím nebo příbuzným, a ti ho poslali za ním; byl-li dál, než v zemích sousedních, půhon se za ním neposílal. Půhon měl býti dodán do týdne od vydání; byl-li dodán později, pohnaný musel sice přijíti na soud, ale mohl se „obrániti půhonu“ před soudci, dokázal-li, že mu půhon dodán byl „neobyčejně“.[4]) Za starších dob půhončí dodávali půhony pohnaným dopoledne, v 16. století toho nebylo žádáno; stačilo, byl-li dodán půhon do západu slunce.

Půhončí bráni byli za století 16. v kraji olomuckém ze sedmi dědin v počtu 34 a byli za to od starodávna osvobozeni od robot i ode všech poplatkův. Statky měli svobodné a zapsané v zemských deskách.[5])

---

1) Kniha Drnovská, str. 24.

2) Brandl: Kniha Drnovská, str. 23. — Kn. Tovačovská, str. 29—30.

3) Archiv Český XI., str. 305, k roku 1518.

4) Brandl: Kniha Drnovská, str. 23.

5) Povinnosti jejich obsaženy jsou ve Z. Z. z r. 1535 na listě 12. a 13. — Ve Z. Z. r. 1545 na listě 17. a 18; ve Z. Z. r. 1604 na listě 26. a 27.

Za první polovice století 16. platilo se jim od míle po jednom groši, za druhé polovice téhož století po dvou bílých penězích: i s tím byli spokojeni. Ale roku 1596 na obecném sněmě brněnském stalo se usnesení, aby většina jich byla prodána; jen šest aby jich zůstalo ve službách zemských k roznášení půhonů v kraji olomuckém; pro kraj brněnský pak aby bylo koupeno také šest půhončích, ostatek peněz, získaných prodejem půhončích, aby zůstal zemi. Článek tento odevzdán byl v moc nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, aby nahlédli do svobod a privilegií týchž půhončích a učinili konečné rozhodnutí při nejblíže příštím soudě zemském.[1]) Půhončí prosili pány soudce, aby nebylo saháno na jejich svobody a práva; nedostali však ani odpovědi a při soudě olomuckém r. 1597 byli prodáni. Napřed se museli přiznati, co platili dosud nejvyššímu komorníkovi „pro snažší živení“ v Olomouci, když se konaly soudy, a podle těch platů byli potom odhadnuti.[2]) Sedmnáct jich koupil zemský hejtman, šest Jetřich Podstatský a pět Mikuláš Kobylka; zároveň byla zrušena jejich privilegia. I jinak stav jejich se zhoršil: dříve mohli býti trestáni jen na radnicích, nyní mohli býti vsazeni i do šatlav. Poněvadž však konečné rozhodnutí o nich bylo odloženo do příštího soudu olomuckého Tříkrálového (roku 1598), prosili císaře za ochranu, aby zachováni byli při svých starých právech.[3]) Žádáno na nich, aby ukázali psaná privilegia; poněvadž jich neměli, zůstal prodej v platnosti. Půhončí však nechtěli poslouchati nových vrchností

---

1) Ob. sněm brněnský 1596, ve středu po Invocavit [6. března]. „Týž zůstáno, aby půhončí v kraji olomouckém prodáni byli, toliko aby jich pro roznášení půhonův v témž kraji šest zuostalo a na místě těch prodaných zase v kraji brněnském pro touž potřebu zemskou tolikéž šest přikoupilo, a ostatek peněz, což by z prodeje týchž půhončích mimo přikoupení těch šesti v kraji brněnském zůstávalo, k dobrému zemskému náležeti mají. Však se tento artykul tímto sněmem JichMti nejvyšším pánům úředníkům a soudcím zemským v moc dává, tak aby JichMti nahlédnouce v privilegium a svobody týchž půhončích při nejprvnějším soudu zemském . . . . to k místu a konci přivésti ráčili.“ (Pam. sněm. IV., fol. 340).

2) Platili mu 30 měřic ovsa, 30 slepic a 6 kop vajec.

3) Bočkova sbírka z. arch. mor. č. 854. — Kopie k r. 1597. Viz v Přílohách č. 23.

svých, jimž byli prodáni, tak že obecný sněm olomucký roku 1599 nařídil, aby k poslušenství přivedeni byli tresty a násilím.[1]) Týž sněm opět se usnesl, aby koupeno bylo 6 půhončích pro kraj brněnský. Menší úředníci kraje brněnského měli vyhledati do času sv. Kunhuty šest vhodných usedlých, kteří by se hodili za půhončí a oznámiti je nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, aby je definitivně koupili, uznají-li je za způsobilé.[2]) Prodaní půhončí domáhali se však neustále práv svých, tak že zemský sněm brněnský roku 1603 uložil nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, aby srovnali vše s pány, jimž půhončí byli prodáni.[3]) Roku pak 1606, na obecném sněmě brněnském, zvoleni byli ze stavu panského Ladislav Berka z Dubé a z Lippého na Meziříčí, Jaroslavicích a Novém Hrádku, nejvyšší komorník moravský, a Ladislav z Lobkovic, z rytířstva Jindřich Blekta z Outěchovic na Kyselovicích a Hartunkově s Janem Bukůvkou z Bukůvky na Třemešku a Ejvanovicích, aby jednali s pány, kteří koupili půhončí olomucké, o zrušení kupní smlouvy: ale půhončí aby zatím stáli pánům svým v poslušenství a v povinnosti, jimiž pánům svým spravedlivě jsou zavázáni.[4])

---

[1]) Ob. sněm olomucký 1599, v pondělí po ned. Křížové [17. května]. „. . . . Avšak se to nachází, že též odprodaní půhončí těm, kterýmž tak prodáni jsou, v poslušenství žádném státi nechtějí, což jistě nám stavům s velikým podivením jest. A protož jsme se všichni čtyři stavové na tom snesli, aby častopsaným půhončím od pánův vrchností jejich to déleji trpěno nebylo, nýbrž aby je pro takovou velikou všetečnost a nevážnost jejich skutečně ztrestali a k poslušenství svému, jak mohou, přivedli.“ (Pam. sněm. IV., fol. 437—438).

[2]) „A poněvadž posud v kraji brněnském podle již psaného předešlého brněnského snesení sněmovního jiných půhončí [sic] šest k potřebám zemským koupeno není, a potřeba toho ukazuje, mají úředníci menší kraje brněnského mezi tímto časem a soudem sv. Kunhutským . . . . o to se bedlivě starati a šest osob usedlých, kteříž by se za půhončí toho kraje hoditi mohli, optati a JichMtem nejvyšším pánům úředníkům a soudcům zemským při témž soudu zemském o to zprávu učiniti . . . . A JichMti uznajíc těch lidí hodnost, ráčí míti takové půhončí poroučeti koupiti a týmiž penězi, kteréž za půhončí v kraji olomuckém odprodané vzaty jsou, je zaplatiti.“ (Pam. sněm. IV., fol. 437—438).

[3]) Ob. sněm brněnský 1603, ve středu po neděli Provodní [9. dubna]. (Pam. sněm. V., fol. 162).

[4]) Ob. sněm brněnský 1606, ve středu po sv. Kylianě [12. července]. „Na tom sme se všichni čtyři stavové snesli, aby mezi tímto časem a příštím

Roku 1607 skutečně byl prodej zrušen, a kupcům vráceny peníze i s úroky,[1]) ale půhončím uloženo, aby platili všecky berně i sbírky zemské i panovnické jako jiní svobodní dvořáci, a menší komorník kraje olomuckého měl za jejich statky vydávati přiznávací listy na berně.[2]) Pro kraj brněnský půhonči vůbec nebyli koupeni, nýbrž téhož roku 1607 a na témž sněmě stavové dali najmouti čtyři posly přísežné, jimž by se platilo ročně 12 zlatých služby stálé a mimo to od každé míle po dvou groších bílých. Brňané měli vyhledati vhodné osoby a vzíti je do přísahy.[3]) Když Brňané později oznámili, že nemohou najmouti posly za tu odměnu, a že ani poslové zemští, kteří dosud roznášeli půhony a patenty a znají cesty, nechtějí déle konati ty služby, a poněvadž nesedí na pozemcích městských, že je k tomu nemohou ani nutiti, stavové zvýšili odměnu tak, aby mimo 12 zlatých služby placeno bylo přísežným poslům od míle po pěti krejcařích, a vrchnosti, na jichž statcích dosavadní poslové aneb jiné osoby k tomu vhodné sedí, aby Brňanům v najímání byly nápomocny.

---

soudem brněnským sv. Kunhutským p. Ladislav Berka z Dubé a z Lippého na Mezříči, Jaroslavicích a Nov. Hrádku, nejvyšší komorník markrabství moravského, a pan Ladislav z Lobkovic etc., z rytířstva pak p. Jindřich Blekta z Outěchovic na Kyselovicích a Hartunkově a p. Jan Bukůvka z Bukůvky na Třemešku a Ejvanovicích s těmi pány obyvateli, kteří takové půhončí odkoupili, o to jednali, aby zase od nich upustili, a oni půhončí aby zatím pánům svým v náležitém poslušenství stáli a povinnosti své, jimiž spravedlivě povinni jsou, vykonávali.“ (Pam. sněm. V., fol. 297—298).

1) Ale ti páni, kteří půhončí koupili, nechtěli je propustiti „k zemi“; spor o to nebyl ukončen ještě ani 1617. (Pam. sněm. VI., fol. 106).

2) Ob. sněm olomucký 1607, v úterý po Památce Navštívení Panny Marie [3. července]. . . . . . „Ti pak všichni půhončí a jeden každej z nich obzvláštně všelijaké berně a sbírky jak JMtiCís. tak i k zemi svolené, jako jiní svobodní dvořáci (z nichž se pan komorník menší kraje olomuckého přiznávati má) napotom dávati a spravovati mají a povinni budou“. (Pam. sněm. V , fol. 326—327).

3) Ob. sněm. olomucký 1607, v út. po Pam. Navšt. P. Marie [3. července]. „Poněvadž při rozesílání půhonův a patentů po zemi často meškání se stává, všichni čtyři stavové se snesli, aby v kraji brněnském, totiž v městě Brně čtyři poslové přísežní pro potřebu zemskou chováni byli. Takový pak čtyři osoby aby páni Brňané, kteříž by k tomu hodni byli, vyhledajíc, jim přísahu vydali. Kterýmžto čtyřem poslům zemským každému z nich do roka z peněz zemských služby 12 zl. dáváno a od každej míle po dvou groších bílých placeno bejti má.“ (Pam. sněm. V., fol. 329—330)

Kdyby pak něco vinou poslů těch bylo obmeškáno ve věcech zemských, že nejvyšší úředníci a soudcové zemští nebudou je za to trestati.[1])

Půhonči olomučtí nebyli spokojeni ani s posledním vyřízením sporu svého, a ještě roku 1612 zdráhali se platiti berně jako svobodní dvořáci. Stavové byli nuceni odkázati to k dalšímu řízení nejvyšším úředníkům a soudcům zemským.[2]) V Brně pak ještě téhož roku 1612 bylo najato o dva posly více.[3])

Úřad půhončích trval po celé 17. a 18. století, ale nenáleželi již do pravomoci úředníků zemských, nýbrž byli podřízeni vrchnostem, v jejichž obvodu měli statky své.[4])

13. Čtení desk zemských.

Po rozeslání půhonů bylo vše připraveno k vlastnímu zasedání soudnímu. Od roku 1523 bylo usnesením sněmovním nařízeno, aby vklady, učiněné do zemských desk při posledním zasedání zemského soudu, čteny byly ještě před zahájením soudu příštího, konaného v témž městě, a zdálo-li by se komu, aby směl k zápisům i mluviti.[5]) Proto bývaly desky zemské donášeny do soudnice, což se dálo za přítomnosti nejvyšších úředníkův

---

[1]) Ob. sněm brněnský 1607, ve středu, den Obětování Panny Marie [21. listop.]. „I poněvadž páni Brňané nám všem čtyřem stavům . . to přednesli, že by na tu záplatu od jedné míle nařízenou žádných poslův posavad jmíti a objednati nemohli, též že by poslové, ježto v posílání v potřebách zemských posavad v užívání byli a cest povědomi sou, na gruntech jich městských přísedící nebyli, kterýchž že za tou příčinou k tomu přidržeti nemohli a nemohou: na tom sme se všichni čtyři stavové snesli, aby mimo jmenovaných 12 zlatých takovým poslům přísežným od každé míle po pěti krejcařích placeno bylo, a má jedna každá vrchnost, na jichž gruntech tu při městě Brně poslové neb ti, ježto by v poselství užíváni býti mohli a cest dobře povědomi jsou, se zdržovali, pp. Brňanům aby taková zemská poselství na se přijali, dostatečně ku pomoci býti. Také bylo-li by co příčinou jich v věcech zemských obmeškáno, aby od JichMtí, nejvyšších pp. ouředníkův a soudců zemských k nim o to hledíno nebylo.“ (Pam. sněm. V., fol. 358—359).

[2]) Ob. sněm brněnský 1612, po Pam. Nanebevzetí Panny Marie [16. srpna]. (Pam. sněm. VI., fol. 21).

[3]) Brandl: Sněm držaný 1612, str. 64, 68.

[4]) Brandl: Glossář, 283. — Záp. Karla st. ze Žerotína I., str. XXVI.

[5]) Arch. Český XI., str. 342. — Kn. Drnovská, str. 44 a 45. — Záp. Žerotínovi I., str. XXX. — První nařízení o deskách, ale v jiném smyslu, stalo se již roku 1493. (Arch. Český X., str. 315).

a soudcův. Za starších dob konalo se to velmi obřadně a slavnostně.[1]) za století 16. však jednodušeji a s menší opatrností.[2])

Zemské desky byly zařízením velmi důležitým. Za starých dob konaly se do nich zápisy většinou latinsky, od roku 1480 bylo dovoleno zapisovati česky, po vydání Obnoveného zřízení zemského (1628) také německy. Zapisovalo se do nich veřejně a za dozoru nejvyšších úředníků zemských. Péro a kalamář směl míti jen nejvyšší písař zemský,[3]) který činil zápis na rozkaz nejvyššího komorníka zemského. Desky tvořily kvaterny, spořádané dle nastupování nových komorníků; neboť každý komorník dal při nastoupení zříditi k zápisům knihu novou a opatřoval ji znakem svým. Desky chovány byly na radnicích, a odtud úředníci donášeli je do soudnice. Byly v truhlách o třech zámcích, z nichž jeden měl nejvyšší komorník, druhý nejvyšší sudí a třetí nejvyšší písař, tak že mohly býti otevřeny jen za přítomnosti všech tří úředníků, kteří mimo to dávali na zámky své pečeti, a vždy bylo před otevřením zjištěno, jsou-li pečeti neporušeny.[4]) Za dob nebezpečných, byla-li Morava ohrožována nepřáteli, stavové moravští uschovávali desky zemské s dovolením stavů českých na Karlštejně.[5]) Zápisy do zemských desk měli velikou

---

[1]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 55—56.

[2]) Týž: Kniha Drnovská, str. 42—43.

[3]) Tamže, str. 42.

[4]) Brandl: Glossář, str. 31.

[5]) Obecný sněm v Brně 1529, na den sv. Lucie [13. prosince]. „Item. O opatření desk, svobod a jiných všech register a potřeb tohoto margkrabství, jestliže by se toho ta potřeba poznala, aby do království českého na Karlštejn dovezeny byly k věrné ruce, a pan komorník a pan sudí aby s nimi jeli a je tam dovezli; a pan hejtman nynější neb budúcí, byla-li by toho taková potřeba, aby [se] s nimi vypravil. Všakž aby se na truhlách cedule sepsaly, že se to pánóm úředníkóm Karštajnským [sic] na ten zpuosob schovávati dává k věrné ruce, kdyby toho koli stavové margkrabstvie moravského požádali, aby jim vydány byly, a též stavové aby dcky a jiné svobody zase pánóm městóm na táž místa položili." (Pam. sněm. I., fol. 70 a násl.) — Deputace moravská, vyslaná roku 1529 do Budějovic Č. na generální sněm, měla v instrukci za tou příčinou na stavy české prosbu, jež zněla: „Item. S Jich Mtmi rozmluvte, jestliže by toho potřebi bylo, a my dcky a svobody naše pro nebezpečenství z země odsad do království českého poslati chtěli, že JichMtí za to žádáme, aby o tej věci ráčili zříditi, aby to přijato bylo na Karlštain a schováno a opatřeno při svobodách království českého. A když bychom toho stavové tohoto

důležitost, zvláště před soudem; neboť byly svědectvím tak závažným, jako žádné jiné.

Do zemských desk vkládány byly smlouvy o spolky, změny ve statcích pozemských, později postupy, závěti, poručenství, věna, nadace, nápady od krále, odpory proti vkladům a podobné.[1])

Vkládati do desk směli původně všichni obyvatelé, kteří měli zemské statky, i židé; v patnáctém století (do roku 1486) jen páni, rytíři a zemané; kněží, kláštery, měšťané a sedláci jen za jistých okolností, totiž s milostí pána zemského a s dovolením pánův.[2]) Roku 1486 stalo se však dohodnutí mezi stavy a městy tak, že vyšší stavové směli kupovati v městech domy, a měšťané za to směli vkládati si do desk zemské statky, nově koupené.[3])

Každý obyvatel moravský musel žádati za vklad do zemských desk, obecný sněm a panovník dávali svolení. Byl-li vklad povolen, ten, kdo si přál vkladu, odevzdal obsah zápisu, napsaný na zvláštní ceduli doslovně tak, jak bylo ve smlouvě, nejvyššímu komorníkovi, na jehož vybídnutí potom nejvyšší písař zemský

---

margkrabství požádali, aby nám zase vráceno bylo.“ (Tamže). Při postním soudě brněnském roku 1551 bylo pro války turecké opětně ustanoveno, aby zemské desky i s jinými svobodami odvezeny byly na Karlštejn. — „Item. Což se desk dotýče, svobod, registr a jiných potřeb zemských, ty, jakž pan hajtman do pole obsílati bude, aby hned pan sudí na Karlštain dovezl, přijma k sobě pana Václava Haugvice a Jana Lhotského ze Ptení, sudího menšího, a ty aby k věrné ruce úředníkóm na Karlštainé schovati dali a cedule na truhlicích sepsali, že se to na ten zpuosob jim k věrné ruce schovávati dává, když by koli stavové margkrabství moravského toho požádali, aby jim zase vydány byly.“ (Pam. sněm. I., fol. 87 a násl.). Za století 16. bylo nutno sáhnouti k tomuto opatření ještě několikráte.

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 46 a násl.

[2]) Týž: Kniha Tovačovská, str. 64. — Kniha Drnovská, str. 43 a 44. Ustanovení to platilo i s konce 16. a s počátku 17. století. R. 1596 na př. stavové moravští svolili na ob. sněmě brněnském, zahájeném v úterý po sv. Václavě [1. října], aby abatyše kláštera sv. Kateřiny v Olomouci směla koupiti dědičný dvůr v Kožišanech, ale aby týž dvůr vymazán byl panem komornikem z desk zemských a uveden v purkrecht. (Pam. sněm. IV., fol. 358.) — Naopak zase r. 1604 dovoleno bylo na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po Invocavit [8. března], Jiřímu Pavorynovi, opatu hradišťskému, aby směl do zemských desk „vložiti si“ 14 poddaných, které přikoupil ke klášteru od Jiříka Fischera, měšťana olomuckého, ve vsi Mezicích. (Pam. sněm. IV., fol. 197).

[3]) Týž: Záp. Žerotínovi I., str. XXXVII.

napsal vklad do desk, hlasitě přečetl zápis a roztrhal ceduli. Zápis čten byl hlasitě proto, aby se zjistilo, že byl zápis řádně učiněn. Nesouhlasil-li kdo s obsahem zápisu, mohl ihned učiniti proti němu odpor.[1]) Neobyčejné, zmatené a nejisté věci nesměly býti do desk vkládány.[2]) Podobně stavové na sněmích dovolovali činiti výpisky z desk zemských. Kdo si za jakýmkoliv účelem přál výpisu z desk, žádal o to zemského sněmu, který potom nařídil, aby páni, kteří měli klíče od desk, opatřiti dali takové výpisy pod svými pečetmi a s vlastními podpisy.[3])

Platy od vyhledávání v deskách, za dávání výpisů, bývaly ustanovovány na obecných sněmích zemských, zrovna jako platy za půhony, nálezy a naučení; někdy bývala úprava platů takových zemským sněmem svěřována nejvyšším úředníkům a soudcům zemským,[4]) kteří také nařizovali výmazy z desk. Jen roku 1624 král Ferdinand II. poručil o své újmě, aby vymazány a za neplatné prohlášeny byly všecky vklady, jež byly učiněny do zemských desk za vlády krále Bedřicha Falckého.[5]) Stalo se to při zemském soudě Tříkrálovém v Olomouci roku 1626.[6])

14. Zahájení většího soudu zemského.

Teprve po přečtení zápisů do desk zemských panský soud byl zahájen „pána Boha Všemohoucího mocí, matky Boží mocí

1) Tamže I., str. XXXII. — Kniha Tovačovská, str. 58—59.

2) Brandl: Kn. Tovačovská, str. 63.

3) Pam. sněm. VI., fol. 19 k r. 1612 (ob. sněm brněnský, po Pam. Nanebevzetí P. Marie [16. srpna]).

4) Ob. sněm v Brně 1608, při času sv. Bartoloměje [24. srpna]. „A co se pak taxy anebo placení od vyhledávání ve dckách zemských, dávání vejpisů z desk dotejče, to tímto sněmem páni stavové nejvyšším pp. ouředníkům a soudcům zemským v moc dávati ráčí, tak aby to budoucně při korrigování zřízení zemského nařiditi mohli. Strany placení od půhonův, nálezův, též naučení, aby při tom, jakž zřízení zemské vyměřuje, zůstaveno bylo.“ (Pam. sněm. V., fol. 421). — Viz také Knihu Drnovskou, str. 43. Roku 1620 stavové usnesli se na sněmě olomuckém, aby za zápis o poručenství platilo se 6 zl., od smlouvy trhové 4 zl. a od spolku každého 2 zl. (Pam. sněm. VI., fol. 211). Ovšem usnesení to bylo po válce zrušeno.

5) Kop. zem. arch. mor. Art. Landrecht. Ve Vídni 1624, v pátek po Nanebevzetí Panny Marie [16. srpna].

6) Běželo při tom jen o vklady sv. Janského soudu olomuckého roku 1620, které byly vyřezány a zahozeny. (Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 38, fol. 399. Viz v Přílohách č. 42.)

i Všech svatých mocí, Nejjasnějšího knížete pána, pana N. N., uherského a českého krále, markrabího moravského mocí, páně hejtmanovou mocí, páně komornikovou a páně sudího i všech pánův a z vladyk mocí tak, aby při tomto soudu chudý i bohatý plnou svobodu měl svou spravedlnost vésti v žalobách i v odpořích, poctivost i řád při tom zachovávaje. Pakli by kdo proti tomu učinil, ten kázán bude podle zavinění svého".[1]) Hned po zahájení byli přijímáni do soudu noví přísedící (soudcové) spůsobem, jak jest vypsán v Knize Drnovské,[2]) vykonali přísahu[3]) a byli potom nejvyšším komorníkem zemským uvedeni na svá místa.[4]) Zasedal-li někdo již dříve v zemském soudě, z jakékoli příčiny vystoupil, a dostav se nově do soudu, po druhé byl přijímán za přísedícího, skládal sice přísahu jako po prvé, ale usedl potom bez komorníkovy pomoci na místo, na němž seděl druhdy.

Při zahájení soudu zemského měli býti přítomni všickni nejvyšší úředníci a soudcové: nikdo se nesměl vymlouvati ledabyle, nýbrž jen příčinou vážnou, kterou sděloval soudcům písemně, a soudcové prozkoumavše ji, buď ji uznali za dostatečnou, nebo nepřítomnému uložili pokutu.[5]) Roku 1520 v lednu plnomocný výbor stavů moravských ustanovil přesně, že členové soudu zemského mají sjížděti se v čas a neodcházeti, pokud soud se neukončí, leč by zemský hejtman a soudcové dali dovolení.

---

1) Archiv Český X., str. 283 k roku 1481. — Záp. Žerot. I., str. XXX. Viz k tomu v Přílohách č. 4., odst. 10. z r. 1517.

2) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXVIII. — potom v Záp. Žerotínových I., str. 1 a 2.

3) Arch. Český X., str. 283. — „Slibujem a přisaháme pánu Bohu, Matce Boží i Všem svatým a Nejjasnějšímu knížeti a pánu panu N. N . . . . českému králi a markrabí moravskému etc., že chcem a máme v súdu a právě zemském chudobnému i bohatému, duchovnímu i světskému, což najdál rozum náš snésti muož, spravedlivé činiti a súd spravedlivý vésti, pravdu velebiti a křivdu tupiti, nehledíc na přízeň ani na nepřízeň, ani na které jiné věci; tak nám pán Buoh pomáhej, Matka Boží i všetci svatí." Z. Z. z roku 1604 má některé dodatky (list 36 a 37). — Kniha Drnovská, str. 32—33. — Olom. kniha připovědí č. 47, k r. 1516, fol. 47.

4) Ze soudu se také z různých příčin vylučovalo. Karel st. z Žerotína byl na př. r. 1602 „vysazen ze soudu", že vzpíral se usnesení o přísaze „na Matku Boží a Všecky svaté". (Záp. Žerot. I., str. 6.)

5) Archiv Český XI., str. 290 k r. 1516. Viz k tomu také str 28 a 29 této práce.

Kdo z přísedících k soudu vůbec nepřijel, dostatečně se neomluviv, byl obeslán k příštímu soudu zemskému, kde ho zemský hejtman se soudci slibem zavázali, aby v určitý den postavil se před krále JMt. Tohoto slibu mohl býti sproštěn jen samým panovníkem. Soudcové museli se scházeti k hodině, zemským hejtmanem určené,[1]) a nesměli s sebou bráti, co nenáleželo k soudu; neboť mohly býti rozsuzovány jen půhony napřed ustanovené a pokud možno v určitém pořádku. Bylo-li nutno rozsuzovati také „pře postranné“, mohl zemský hejtman po ukončení soudu nechati při sobě soudce z kraje, v kterém soud zemský právě se konal, tedy z brněnského v Brně, z olomuckého v Olomouci, a s nimi potom rozsoudil ty pře. Za zvláštních okolností směl zemský hejtman povolati k sobě na rozsuzování postranných pří soudce z obou krajův.[2]) Téhož roku 1520, na obecném sněmě brněnském, důrazně se vytýká, aby páni soudcové docházeli přesně k hodině ustanovené, a aby nebylo jich potřebí hledati po hospodách. Zvláště soudcové že nemají se obmeškávati v povinnostech svých, aby lidé neměli mnoho útrat, čekajíce dlouho na rozsudky.[3]) Toto usnesení, jež objevuje se také ve zřízeních zemských, bývalo na pozdějších sněmích obecných prostě připomínáno.[4]) V Jihlavě zvolena byla na obecném sněmě r. 1531 za přítomnosti krále Ferdinanda I. komise, aby vyhledala články, náležité ke zprávě soudu zemského. V komisi byli: Stanislav, biskup olomucký, a ze stavu panského Jan Kuna z Kunštata a na Lukově, hejtman markrabství moravského, Jindřich Mezřický z Lomnice na Jemnici, Jan z Pernštejna a na Helfenštejně, Dobeš z Boskovic na Rosicích, Linhart z Lichtenštejna na Nikolšpurce, Jaroslav ml. ze Šelnberka a z Kosti na Rožnově, Wolf ml. z Krajku na Vratěníně, Jan z Kunovic na Brodě Uherském, podkomoří markrabství moravského; z rytířstva Vilém z Vickova na Cimburku, Jan Kyjovský z Kyjovic na Kobylnicích, Přemek

---

1) Viz v Přílohách č. 4. Řád z r. 1517, odst. 3.

2) Archiv Český XI., str. 327 k r. 1520.

3) Archiv Český XI., str. 331 k r. 1520.

4) Na př. roku 1531 na ob. sněmě jihlavském a roku 1537 na ob. sněmě brněnském, v neděli před sv. Jiřím [22. dubna]. (Pam. sněm. I., fol. 198 a násl. a fol. 138 a násl.).

z Vickova na Prusinovicích, Vilém Valecký z Mírova a na Okárci, Jan z Doubravky na Blanště, doktor: z vládyk Zdeněk ze Švábenic na Konici, Jindřich Březnický na Dunajovicích, Jan Lhotský ze Ptení, sudí práva menšího. Vyhledali třiatřicet článků, v nichž obráží se celé zařízení soudní se všemi podrobnostmi a formalitami, aby zachována byla úplná vážnost této důležité instituce zemské.[1]) Ustanovení sněmu jihlavského byla vzata skoro úplně do zřízení zemských. Výjimku činilo pouze usnesení, že soud zemský může právoplatně rozhodovati, je-li přítomno mimo nejvyšší úředníky zemské aspoň 12 přísedících soudu. Článek tento byl sice komisí usnesen, ale nebyl sněmem jihlavským přijat, a z příčiny neznámé ihned byl škrtnut a prohlášen za neplatný.[2]) Proto také není v zemských zřízeních. Od roku 1535 platilo za pravidlo, že soud zemský mohl se platně usnášeti, bylo-li přítomno aspoň 10 přísedících.[3]) Zemští hejtmanové však dbali, aby přítomno bylo vždy více, a kárali někdy dosti přísně každé opozdění.[4])

Veliký význam zemského soudu měl za důsledek, že přísedícím bylo zachovávati vážnost v soudě i mimo soud.[5]) Nikdo

---

[1]) Pam. sněm. I., fol. 98 a násl. — Ob. sněm v Jihlavě 1531, v pondělí po sv. Marketě [31. července]. Kniha Drnovská, str. 117 a násl., kdež jsou všecky články vytisknuty.

[2]) „Item. Soud zemský tak osazen buď, jakž list krále Vladislava JMti slavné paměti ukazuje. A nebyl-li by ten počet pánů soudcí zúplna pospolu, páni soudce nemají nálezu činiti, leč by nejméně 12 soudcí z pánuov a z rytířstva kromě pánů úředníkuov v soudu sedělo.“ [In margine: „Tento artykul aby zdvižen byl a při prvním zuostaveno bylo.“ Tento artykul není snešení.] (Pam. sněm. I., fol. 98 a násl.) — Kn. Drnovská, str. 118, ale není tam poznamenáno, že článek ten nebyl sněmem přijat.

[3]) Brandl: Žerotínovi zápisové o soudě panském, str. XXI. Já jsem tohoto usnesení nenašel. Viz k tomu téže knihy str. 41, kde skutečně se mínění Brandlovo potvrzuje, ovšem až k r. 1596, ale jest patrno, že jest to usnesení staré. Také roku 1612 nemohl se konati brněnský soud postní, poněvadž se nesešlo 10 soudců, jak zákon kázal. (Kopiář k r. 1612, fol. 71.)

[4]) Roku 1596 při postním soudě brněnském Karel st. ze Žerotína zdržel se v sobotu ráno (druhého týdne zasedání soudního) s panem podkomořím u pana biskupa. Zemský hejtman poslal pro ně drabanta, a když do soudnice přišli, dal . . . „oběma dobrou kapitolu, a artykul z řízení zemského čísti dal, že se páni soudci k hodině od pana hejtmana jmenované na horu scházeti mají. Potom se utišil“. (Žerot. zápiskové I., str. 39.)

[5]) Z roku asi 1517 zachovalo se „Zřízení při zemském soudě“, v němž promlouvá se zvláště o tom, jak soudcové se mají chovati Olom.

v okrsku soudním nesměl míti zbraně, pouze přísedícím z rodu panského bylo dovoleno nositi malou dýku za pasem.[1]) Teprve od roku 1583 bylo dovoleno, že všichni nejvyšší úředníci a soudcové zemští, potom purkrabí a drabanti mohou nositi zbraně.[2]) Když soud zasedl, nebylo trpěno v městě ani křikův ani rvaček, ba nebylo dovoleno ani pořádati zábavy, nebo průvody. Každý takový přestupek byl přísně trestán, a zemští hejtmané nebo jejich zástupcové kárali často veřejně v zemském soudě, dopustil-li se některý soudce činu, který ho uváděl v neváżnost.[3]) Nepomohla-li taková pokárka, neslušný soudce mohl býti zbaven úřadu svého. Nejpřísnější pořádek zachováván byl v soudnici samé. Ať se týkalo postupu v jednání, nebo vystupování stran nebo mluvení, každý musel se spravovati obvyklým řádem.[4]) V soudnici nebylo dovoleno ani jísti ani píti. Musel-li někdo za tím účelem vyjíti ze soudu, přibral k sobě druhého soudce, aby neupadl v podezření, že se stýkal se stranami mimo soudnici a porušil tím nestrannost soudcovskou. Chtěl-li se jen napiti vody, mohl to učiniti před šraňkem.[5]) Nikdo nesměl mimo své vyhrazené místo ani se postaviti ani sednouti. Král, když se soudil, měl místo ve šraňku;[6]) páni, jako strany, měli také místo ve šrancích, zemané u šraňkův. Také člen rodu panského, zastupoval-li zemana, zůstal jen u šraňkův. V šrancích mohli za starších dob mimo soudce býti starší i mladší členové rodů panských, přišli-li k soudu poslouchati. Směli bráti od stran

---

kniha připovědí a naučení č. 47., fol. 72—74. Viz v Přílohách č. 4. Brandl klade zřízení ono do r. 1508. (Kniha Drnovská, str. XXXVIII.)

[1]) Brandl: Kn. Drnovská, str. 32. — Kniha Tovačovská, str. 42 — Žerotínovi zápiskové I., 262, II., str. 126.

[2]) Brandl: Kn. Drnovská, str. XL. — Viz k tomu dílu I. této práce str. 416. Přestupky pokutovány byly 5 kopami grošův.

[3]) „Této noci ráčili jsou někteří z prostředku JJMtí časté a veliké střílení slyšeti. Jaká to neváżnost a lehkomyslnost od těch jest, kteří se toho v pokojné zemi, v císařském městě v noci a při zahájeném soudu, kdež jest-li kdy jindy, obzvláště řád, pokoj, vážnost a stud zachováván býti má, dopustili, snadno jest každému souditi . . .“ (Žerotínovi zápiskové I., str. 18.)

[4]) Žerotínovi zápiskové I., str. 141.

[5]) Brandl: Kn. Tovačovská, str. 50.

[6]) Král Albrecht sedl prý si na šraňk, ale zdálo se to býti neslušné. (Kn. Tovač., str. 50.)

listy a svědectví a podávati je nejvyššímu písaři; konali po případě i jiné práce, když jim byly nařízeny nejvyššími úředníky zemskými.[1]) Paní rodů panských, když se neprovdaly za zemany, měly také místo ve šrańcích.[2]) Tak bývalo ve století 15.; s počátku století 16. za panování krále Ludvíka Jagjelovce mnoho se změnilo: páni, i když se soudili, vystupovali ze šraňkův, a vůbec každý, ať byl stavu kteréhokoli, soudil se stoje mimo šraňky. Tenkráte již také nebylo mimo soudce nikoho trpěno v šraňcích, jakmile byl soud zahájen; pouze bylo dovoleno, že znamenití poslové a páni smějí se o soudě posaditi u samé zdviže šraňkův. Přes šraňk nesměl také nikdo mluviti. Soudcové před nálezem nesměli vycházeti, leč se svolením zemského hejtmana, a nesměli býti za žádným důvodem ze soudnice vyvoláváni.[3]) V soudním řádě z r. 1517 bylo prohlášeno, že v soudě dlužno zachovávati přísný pořádek a žádati, aby nejen soudcové, nýbrž i ostatní jej zachovávali, poněvadž soud v pravdě jest těžký; neb se odtud dále žádný nemůže odvolati, a záleží toliko na hlavách soudcův. Soudcové že mají seděti tiše na místech a mluviti jen dle pořádku, jak ustanovil zemský sudí, to jest dle stáří.[4]) Ještě obšírněji vyslovil se o vážnosti zemského soudu jihlavský sněm r. 1531, o čemž již se stala zmínka.[5]) Roku 1581 stavové svolili na sněmě olomuckém, aby zemský purkrabí postavil ke dveřím soudnice jednu hodnou osobu a dva drabanty, kteří by přetrhovali všecky neřády.[6]) Roku 1582 sněm olomucký postaral se o plat zemskému purkrabímu a drabantům;[7]) r. 1583

---

[1]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 50–51, zvl. pozn. 5.

[2]) Tamže.

[3]) Ob. sněm brněnský 1537, v neděli před sv. Jiřím [22. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 138 a násl.

[4]) Brandl: Kn. Drnovská, str. XXXVIII. Podobně v Pam. knize naučení olom. č. 47., fol. 72, k r. 1517. Viz v Přílohách č. 4. odst. 2, 5.

[5]) Zvlášť se tam ukládá pokuta 15 gr. b. k účelu, jaký naznačí soudcové těm, kteří by v soudnici křičeli nebo mluvili nebo neprávem do šraňku vstoupili. Kdo byl třikráte napomenut, aby se slušně choval, a neposlechl, byl trestán vězením na radnici.

[6]) Ob. sněm olomucký 1581, v pond. po sv. Petru a Pavlu [3. července]. (Pam. sněm. III., fol. 236.)

[7]) Ob. sněm olomucký 1582, v pond. po sv. Trojici [11. června]. Na zemského purkrabí ze stavu rytířského a 2 trabanty pro soudnici měl zemský

vymezeny byly konečně povinnosti, jaké měli purkrabí a drabanti při zemském soudě.[1])

Běželo-li v zemském soudě o při povahy choulostivé, mladí šlechtici, paní a panny nesměli býti v soudnici.

15. Soudní řízení vlastní.

Řízení soudní začalo se tím, že písař zemský četl půhony, jak byly učiněny, což ve století 16. vlastně bylo žalobou, kterou dříve vykonával buď tak zvaný volavčí neb žalobce.[2]) Žalující i pohnaní museli býti přítomni hned prvního dne, a pře byly souzeny tak, jak se dály půhony, ale bylo možno dle uznání soudců vynechati některý půhon, zvláště byl-li dlouhý a složitý;[3]) mimo to některé půhony a pře zákonně musely býti souzeny napřed. K nim náležely po přednosti půhony rukojemské, o nichž dlužno se zmíniti obšírněji.

Mezi původem,[4]) jistcem[5]) a rukojmím[6]) byl přesný právní poměr: jmenovitě bylo určitě stanoveno, kolik musí býti rukojmí, aby věřitel byl zabezpečen před dlužníkem. Rukojmí — obyčejně počtem šest — ručili buď společně a nedílně („rukú společnú a nerozdílnú"), nebo jen každý za určitý díl. V onom případě, zbyl-li na konec z jakékoli příčiny třeba jediný rukojmí, musel ručiti za všecko, v případě druhém ručil však jen za svůj díl, který na něho připadal. Rukojmí dávali ke smlouvám své pečeti, a když se vyvadili z rukojemství, byla od listiny dlužní pečet jejich ustřihnuta a vrácena. Rukojmí, kteří nekonali povinností, za něž se byli zaručili, mohli býti poháněni na soud zemský, a půhony takové souzeny byly napřed. Byl-li rukojmí pohnán „k listu svému", to jest k částce, za niž se zaručil, vyvadil se,

---

hejtman vypůjčiti 3000 kop gr., aby z úroků jim byla dávána služba. Ty 3000 kop měly býti zaplaceny z příští zemské berně. (Pam. sněm. I., fol. 293.)

[1]) Viz Díl I. této práce, str. 415 a násl.

[2]) Brandl: Kniha Drnovská, str. L a LI. — Žerotínovi zápiskové, str. XXXI—XXXII.

[3]) Žerotínovi záp. I., str. 15.

[4]) Glossář, str. 262.

[5]) Tamže, str. 83.

[6]) Tamže, str. 302.

zaplatil-li oddíl svůj. Nezaplatil-li, mohl na něho puštěn býti zvod, to jest, mohlo býti sáhnuto na jeho jmění. Pohnal-li potom rukojmí jistce svého (dlužníka pravého), vyvadil se jistec, vyplatil-li díl toho rukojmí.[1]) Umřel-li jistec, rukojmí jeho stali se jistci, to jest dlužníky.[2]) Zemřel-li jistec i rukojmí, dědic jistcův musel obnoviti dlužní list a opatřiti nové rukojmí.[3]) Podvolil-li se jistec vyvaditi z rukojemství jednoho rukojmí, ostatní mohli toho na něm také žádati právem, a on byl povinen to učiniti.[4]) Slíbili-li rukojmí veřejně, že chtějí za někoho ručiti, byl takový slib platným i tehdy, když nepřitiskli sami pečetí svých k dlužnímu listu; postačilo, přitisknul-li někdo jiný pečet svou za ně a oni tomu hned neodpírali.[5]) Vypověděl-li rukojmí věřiteli rukojemství, nebo zemřel-li, věřitel vyzval dlužníka, aby vydal novou smlouvu a opatřil nového rukojmí do dvanácti týdnův: neučinil-li toho jistec, byli prosti rukojemství i ostatní rukojmí.[6]) Roku 1530 bylo usouzeno „na věčnost“, „když kdo svého na jiných rukojmí jmíti nemůže, můž se na jednoho zase navrátiti“.[7]) Byl-li dlužník, za něhož rukojmí ručili, marnotratným, rukojmí mohli se jím zajistiti, po případě dáti jej i uvězniti;[8]) z vězení pak mohl býti

---

[1]) „Naučení panské panu komorníkovi o rukojmí, kteříž k listům svým pohnáni jsou, že každý rukojmí, kteříž sou živi, muož oddílem svým odbýti, což naň přijde. Pakli by neodbyl, zvod naň puštěn býti. Též také pohnal-li by kdo z rukojmí jistce svého, a on chtěl zaň oddíl jeho dáti, má od něho to přijato bejti“. (Kniha nálezů a připovědí, M. V. 2, zem. arch. mor., fol. 174. — Konec 15. století).

[2]) Tamže, fol. 171.

[3]) Tamže, fol. 141—142.

[4]) Tamže, fol. 176. Jak se za právo uznávalo, vystěhoval-li se rukojmí ze země, čtenář nalezne ve Z. Z. 1535, fol. 44.

[5]) „Když řekne slíbiti za koho, by pak i pečeti své nepoužil, nýbrž nic proti tomu neměl, když jiný za něho pečet svou přitiskne, povinen jest oddíl svůj dáti.“ (Tamže, fol. 242—243, k roku 1517).

[6]) Ustanovení toto, původu staršího, obnoveno bylo na obecném sněmě brněnském 1549, v pondělí po ned. Judica (8. dubna). Pam. sněm. II., fol. 9—10.

[7]) Kniha nálezův a připovědí, M. V. 2, zemsk. arch. mor., fol. 156 k roku 1530.

[8]) Srovnej k tomu Glossáře Brandlova, str. 302—303, heslo „rukojmě“. — Obecný sněm brněnský r. 1549, zahájený v pondělí po ned. Judica [8. dubna], o tom praví: Kdo by statek ztratil svévolně a rukojmí své zavedl bez příhody ohně neb válek aneb takových příčin, má býti uvězněn na Špimberku

propuštěn pouze na závazek, že přijde k soudu, bude-li pohnán, a zaručil-li se jistou částkou, kterou zvláštním listem museli určiti rukojmí „na statku mající“ slovy, že tou částkou propadnou, kdyby nepřišel, kdo byl vzat na závazek. Jediné smrt byla zde dostatečnou omluvou.[1])

Po půhonech rukojemských rozsuzovány byly dle starého zvyku na zemském soudě půhony, kterými se zastavoval zvod.[2]) Roku 1615 pak bylo ustanoveno, aby pře o lichvy mezi stavy vyššími byly souzeny na zemském soudě hned po půhonech rukojemských a zvodových. Bylo-li potom ostatních půhonů velice mnoho (často zbytků ze zasedání předešlých), soudcové určovali někdy hned s počátku, které půhony budou přesouzeny, aby lidé nemuseli zbytečně čekati na pře, které se na konec musely odložiti k soudu příštímu.[3]) Soudcové pravidelně roz-

---

a odtud aby nebyl puštěn až do vůle rukojmí. (Pam. sněm. II., fol. 9—10). (Viz díl I. str. 317. pozn. 1).

[1]) Olom. Kniha připovědí a naučení č. 45, fol. 47—48, k r. 1560, při času sv. Kunhuty v Brně.

[2]) Ob. sněm brněnský 1615, v pond. po sv. Alžbětě [23. listopadu]. „Jakož zřízení zemské pod artykulem o ručení zvodu to vyměřuje: Jestliže by se komu zdálo, že se naň nespravedlivě vede, že bude moci toho, kdož se na něj zvedl, hned zase pohnati, a po půhonu že má vedení práva zastaveno až do rozeznání soudu zemského býti, i poněvadž kdyby takovým rozeznáním soudu prodlívati se mělo, lidé by strany statku a spravedlností svých na nemalém zmatku zůstávati museli: z té příčiny jsme se na tom společně snesli (zvláště, poněvadž se to od starodávna tak zachovávalo), aby takoví půhonové, kterýmiž by zvod zastaven byl, hned při nejprvnějším soudu zemským od nejvyšších pánův ouředníkův a soudcův zemských z pořádku jiných půhonův vyňati a hned po půhoních rukojemských souzeni a při témž soudu nálezem Jich Mtí k konci přivedeni byli“. (Pam. sněm. VI., fol. 78).

[3]) Roku 1533, při času sv. Jana v Olomouci. „Snešeni pánů soudcí se pány praelaty, rytířstvem a městy o soud. Poněvadž se to zná, že póhonuov mnoho a veliký počet jest a dvoje právo, svíčkové a sv. janské, se zběhlo, by se těch všech puohonuov odsouditi jmělo, že by k tomu čas dlúhý slúžiti musil, a tomu že by se nikterakž, aby se vykonalo, dosti státi nemohlo, a že by lidé toho soudu čekajíc k velikým útratám a k těžkostem přijíti musili: i na tomto jsme se všickni stavové snesli, aby póhonové staří přesouzeni byli až do puohonuov svíčkových, a těch puohonuov svíčkových i nynějších svatojanských aby odloženo bylo až do Svíček najprvnějších, a těm všem póhonóm aby se při tom času konec stal a přisouzeni aby byli. Což se pak posudku, kterýž by zde i v Brně při svatém Martině držán býti jměl, a též i póhonů, kteříž by při tom čase jíti jměli, dotýče, těch posudků i póhonů se odkladá až do

hodovali o odložení některých půhonů se stranami, jichž se týkaly; pře paní, panen, vdov a sirotků, soudcové z pozornosti k nim dosti často rozsuzovali napřed.[1]) Měly-li však s sebou poručníky, byly slyšány, až na ně došlo.[2]) Vůbec bez půhonu mohly býti před soudem slyšány vdovy, které nemohly po mužích zemřelých dosáhnouti věna svého, k němuž měly právo dle zřízení zemského.[3])

Jindy brány dříve v úvahu půhony stran, které byly z nejvzdálenějších končin země. Někdy se stalo, že zatím, co půhon byl odložen, strana zemřela. V tom případě platila určitá pravidla, stanovená soudci moravskými již s konce století 15. Zemřel-li, kdo pohnal, měli právo na soudní nález řádní jeho dědicové; podobně odpovídati museli dědicové za nebožtíka pohnaného. Zůstali-li po mužském, který byl pohnán, sirotci, odpovídali jejich poručníci.[4]) Roku 1520 k těmto ustanovením bylo

sv. Jiří najprv příštího. A jestliže by kdo jakých svědkuov aneb svědomí listovního od koho potřeboval, poněvadž póhony zastaveny jsú, takoví svědkové aby postaveni byli ku potřebě každého aneb listovní svědomí dáno bylo.“ (Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 182.)

[1]) R. 1535, v sobotu po sv. Janu Křt. [26. června] v Olomouci. „V sobotu po sv. Janě v Olomouci snešení pánuov soudcí a těch, kteříž se při tomto právě souditi mají, aby póhonové staří předešlí a puohonové, kteříž jsú učiněni létha 1531, přisouzeni byli; a póhonové, kteříž jsú k vedení ouřadu, o svědomí dání, o zastúpení, o rukojemství, panny a paní, kteréž by zde osobně stály, sirotci a vdovy; a byl-li by který póhon o zastavení práva po zvodu, to má souzeno býti.“ (Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37, fol. 7.) Podobně roku 1536, při olomuckém soudě Tříkrálovém: „V sobotu po Sv. Třech Králích [8. ledna] léta P. 1536 na tomto jsú se páni soudce se pány a rytířstvem a s těmi, kteříž se súditi mají, snésti ráčili, aby póhonové staří všichni přesouzeni byli až do póhonóv sv. Martinských, nyní minulých, a v nových póhoních o svědomí a svědky stavení, o listy kladení, o zastoupení při tomto právě neb v Brně o úřady vedení, o svody, o dluhy, kdož by co za koho dal, aneb kdo komu co dlužen jest, o obnovení listuov a vkládání do desk, a kdož by na se jaké pře mocně přijal, aneb kdo by s kým na přátelích mocně přestati řekl, a póhony pannen a paní, kteréž by zde osobami svými přítomny byly.“ (Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37, fol. 14.)

[2]) Ob. sněm brněnský 1540, v pátek po sv. Ludmile [17. září]. Pam. sněm I., fol. 180.

[3]) Ob. sněm brněnský 1549, v pond. po Judica [8. dubna]. (Pam. sněm. II., fol. 9—10.)

[4]) Archiv Český X., str. 305—306 k roku 1492. — Olom. kniha připovědí a naučení 47, fol. 68 k r. 1492.

přidáno, že půhony rukojemské pokládány byly za „umrlé“ a nevztahovaly se na potomky, zemřel-li pohnaný dříve, než páni soudcové vynesli rozsudek.[1]) Nejvyšší úředníci a soudcové zemští mohli odložiti při také na žádost strany, byly-li k tomu vážné důvody,[2]) a takovým odkladem bylo lze dosáhnouti za příznivých okolností i značných výhod pro spor. Vůbec platilo: pokud nález nebyl vynesen, i když přelíčení bylo již vykonáno, vždy ještě bylo lze uplatniti nová svědectví a nové důkazy.[3]) Pohánějící i pohnaní měli přijíti vždy hned k začátku soudu, když půhony byly vyvolávány, a prohlásiti, že k soudu stojí, to jest, že chtějí půhony zažalovati nebo na ně odpovídati. Tomu se říkalo vysvědčování půhonův. Která strana nepřišla, ztratila při tak zvaným právem ústanným, leč by nebyla mohla přijíti pro nemoc nebo že byla uvězněna, což se muselo dokázati dle práva na posudku.[4]) Nepřišel-li pohánějící k vysvědčování půhonův bez dostatečné příčiny, nejen že ztratil při, nýbrž mohl býti uvězněn na dva týdny do věže a pohnanému

---

[1]) Arch. Český XI., str. 331 k roku 1520. — Kn. Drnovská, str. 115. Ustanovení tato s různými varianty a doplňky obsažena jsou také ve všech zřízeních zemských, totiž z r. 1535 na listě 48—49; z roku 1545 na listě 69 a násl.; z r. 1604 na listě 58 a násl.

[2]) Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 38, fol. 418, k roku 1626, v Olomouci při Janu Křtiteli. „Když kdo pohnán jsouc a k žalování pře přijde, a Jich Mt za odklad toho půhonu za příčinou, že jiného o zastoupení zapohnal, žádá, má oznámiti, při kterém sedění o tu věc pohnal; když to učiní, má toho odkladu užíti.“

[3]) Soud brněnský postní 1529. — „Item. Když by se přihodilo, a pře od obou stran provedená pány k učinění nálezu odložena byla, a v tom časi, prve než by se na tu při nález panský stal, některá strana něčeho se doptala buďto v nálezích panských aneb v registřích zemských, anebo listu a kvitancí pod sedmi pečetmi, tej pře se dotýkajících, to bude moci a přede pány pokázati. Než po provedení pře svědomí sobě polepšovati k tej při žádný nemá.“

[4]) Archiv Český X., str. 316 a násl. k r. 1495. — Tamže, str. 318 k r. 1496. — Glejt u soudu se nepřipouštěl. Kdo měl glejt, musel se ho vzdáti, poněvadž každý musel právu dostáti; glejt ho neuchránil. (Kn. Drnovská, str. 33.) O vysvědčování půhonův obšírnější výklad jest v Olom. knize přípovědí a naučení č. 47, fol. 72—74. Viz v Přílohách č. 4., odst. 11, 12, 13. Půhony vysvědčené měly se potom souditi po pořádku. Strany měly čekati spíše na soudce než naopak.

musel zaplatiti 10 kop grošův.[1]) Ovšem trestán mohl býti i pohnaný vedle toho, že ztratil při.[2]) Ale od roku 1519 pohánějící nesměl hned na po prvé prohlašovati ústanné právo na pohnaného, když by nepřišel, nýbrž čekalo se, až byly vyhlášeny všecky půhony: když ani potom pohnaný nestál, ústanné bylo dovoleno.[3]) Bez půhonu nemusel k soudu přijíti nikdo mimo zloděje.[4]) Příčiny, které omlouvaly stranu, že nepřišla, byly: nemoc[5]) nebo když půhon nezastal pohnaného v zemi; potom byl-li pohnaný ve válce, nebo byl-li nepřítelem obklíčen; a konečně poslal-li panovník pohnaného někam ve svých službách.[6]) Slíbil-li kdo postaviti se k roku a nepostavil se, neomluviv se dostatečně, ztratil poctivost[7]) a býval buď uvězněn nebo vzat na závazek zvláštním listem nebo reversem.[8])

---

[1]) Archiv Český X., str. 346 k roku 1511. — Tamže IX, str. 309 k r. 1518. — Tamže XI, str. 329 a násl. k roku 1520, kde se praví, že půhon má býti třikrát prožalován, a kdyby pohánějící nikdy nestál, že potom teprve má půhon býti vymazán.

[2]) Archiv Český XI., str. 330.

[3]) Olom. kniha přípovědí a naučení č. 47, fol. 213 k roku 1519 na soudě brněnském. „Při vyhlašování póhonů to stanné právo aby změněno bylo, aby tak kvapně žádný stanného práva nedával, než teprú, když by se všickni půhonové vyhlásili; tu již kdož by nestál k půhonu, na toho aby stanné právo dáno bylo, a toho stanného práva již aby jemu dopomoženo bylo podle práva". — Viz k tomu totéž ustanovení v Arch. Českém XI., str. 324, kde se klade k r. 1520.

[4]) Archiv Český X., str. 347 k r. 1511.

[5]) V takovém případě žádalo se o rok nemocný. — Soud olom. 1542 o sv. Janu Křtiteli. „Jakož kněz Martin, opath hradišťský, a Vilím z Vickova, najvyšší hofrychtýř, na pana hajtmana a pány soudce Jich Mti od Stibora Drnovského vznesouc žádali roku nemocného, aby jemu jej dáti ráčili pro těžkost nemoci jeho; kdež Jich Mt jemu na ty póhony, kterýmiž on poháněl a od jiných pohnán jsa, rok nemocný dávati ráčí." (Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37, fol. 80).

[6]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 38—39.

[7]) Kniha Drnovská str. 33. a 34. — Kniha nálezův a přípovědí, M. V. 2, zemsk. arch. mor., fol. 317 k r. 1584.

[8]) Olom. soud o sv. Janu Křtiteli 1541. — „Já kněz Martin, opath kláštera hradišťského, slibuji svú dobrú a křesťanskú vírú a pod svým kněžství důstojenstvím panu Václavovi z Ludanic, hajtmanu markrabství moravského, i budúcimu hajtmanu, že mám se při najprvnějším sněmu obecním aneb soudu, kterýž v tomto margkrabství držán bude, před panem hajtmanem a pány a jinými stavy postaviti, státi a dostáti, nic sobě ku pomoci neberúc, a z čehož

Každý pohnaný měl napřed právo buď sám nebo svým zástupcem (mluvčím) brániti se po třikráte půhonu. Nejvyšší úředníci a soudcové radili se po každé obraně a prohlásili vždy, uznávají-li ji nebo zavrhují.[1]) Uznali-li obranu, pohnaný nemusel odpovídati půhonu, když obrany neuznali, pohnaný odpovídal. Roku 1550 ustanoveno, že příště má býti dovoleno brániti se půhonu pouze jednou, poněvadž tím soudové se velmi zdržovali. Ale půhony již zapsané (tedy starší) mohly býti bráněny ještě třikráte.[2]) Jednotlivé případy, v nichž uznáno bylo soudci, že pohnaný nemá odpovídati, bývaly pravidelně zaznamenány v „Knihách připovědí a naučení“ jako vzory pro jiné pře podobné. Na př. pohnal-li někdo z určité částky a neudal druhu mince, pohnaný nemusel odpovídati.[3]) Podobně neodpovídalo se, bylo-li jedním půhonem poháněno ze dvou věcí:[4]) nebo byla-li ze dvou sester

---

bych tu obviněn byl, ze všeho práv býti a toho slibu potud, pokudž bych od pana hajtmana, nynějšího neb budúciho, z oust v uši rukú dáním s vuolí všech čtyř stavů propuštěn nebyl, prázden býti nemám“. (Brněnská kn. připovědí a naučení č. 37., fol. 68). Jiné podobné vzetí na závazek z téhož roku a soudu týkalo se vraždy. „Balcar Štoss slíbil jest p. hejtmanovi rukú dáním, jestliže by jeho přátelé nebožtíka Vítka šafáře, kteréhož v Litenčicích zabil, z toho mordu viniti chtěli, když by jemu Jan Kropáč šest neděli napřed věděti dal, že se před panem hajtmanem a pány JichMtmi postaviti, a z čehož by jej přátelé téhož zabitého viniti chtěli, práv býti chce. A jestliže by posel páně Janů Kropáčů téhož Balcara Štosse v těch šesti nedělích s listem jeho najíti nemohl, tehdy to panu Kropáčovi ke škodě býti nemá“. (Tamže, fol. 65). — Byl-li kdo uvězněn a chtěl se z vězení dostati, musel dáti rukojmí, nebo neměl-li jich, dal revers (zápis) pod ztrátou cti a hrdla, že neodejde nikam ze země, pokud nebude stavy sproštěn toho zápisu, a že přijde tam, kam bude obeslán nejvyššími úředníky a soudci zemskými. (Pam. sněm. V., fol. 566 k r. 1611).

[1]) Velmi často se stávalo, že pohnaný vyžádal si lhůtu nějakou k obraně a za jistý den k jejímu přednesení. Podobně činil i pohánějící, aby mohl na obranu odpověděti. Obě strany užívaly při tom různých úskokův a kliček, tak že postup prací na soudě byl zdržován. Teprve roku 1626 byly všecky takové výhody zakázány, a nařízeno, že brániti se i na obranu odpovídati musí každý ihned. (Viz o tom podrobněji v Přílohách číslo 43.)

[2]) Obecný sněm v Brně 1550, při času sv. Jiří [23. dubna]. Pam. sněm. II., fol. 14.

[3]) Kniha naučení a nálezů, M. V. 2, zem. arch. mor., fol. 88 a 287.

[4]) Tamže, fol. 227—228. — Vybral jsem případy jen nejvýznačnější; v ostatním odkazuji na tuto knihu naučení, kterou bude záhodno brzy vydati tiskem. Jest právnicky důležitější, než obyčejné knihy půhonné.

nedílných pohnána pouze jedna;[1]) nebo byli-li pohnáni kněží kapituly olomucké o zločince na místě úředníků jejich;[2]) nebo byl-li zemský hejtman pohnán o statek sirotčí;[3]) nebo byl-li pohnán úředník místo pána; nebo poháněli-li purkrechtní lidé na místě pánů svých.[4]) Měla-li ves více pánův a pouze jeden z nich byl pohnán, nemusel odpovídati.[5]) Podobně neplatil půhon o věci svěřené,[6]) nebo byl-li kdo pohnán o smlouvu, a neudalo se v půhoně, mezi kým se smlouva stala.[7]) Konečně pohnaný nemusel odpovídati, když právo žalobníkovo bylo promlčeno, což se dálo v 25 letech. Takové promlčení neplatilo jediné tenkrát, byly-li za těch 25 let doby nepokojné nebo válečné, a nemohl-li se konati pravidelně zemský soud.[8]) Nejobyčejnější obrana však byla „titulem". Nemohl-li pohnaný ubrániti se půhonu jinak, pátral, vyhovuje-li půhon ustanovení, že pohnaný má v půhonu jmenován býti správným jménem a „titulem". Mnozí pohnaní bránili se potom půhonům i vytáčkami; když totiž třeba již po vyhlášení půhonův nebo po odložení pře dostali novou důstojnost a s ní nový „titul", nechtěli odpovídati na půhony staré, a soudcové, držíce se přesně litery zákona, přijímali tyto obrany. Případy takové množily se za druhé polovice století 16. měrou nebývalou, a mnozí pohánějící ztráceli pro tuto formálnost své spravedlivé pře. Teprve obecný sněm brněnský, konaný roku 1598, postaral se o nápravu, nařídiv, že postačí, je-li v půhoně pohnaný jmenován tím „titulem", který měl tehda, když půhon byl úředníky menšími zapisován, a měl-li pohnaný více důstojností a „titulů", že postačí udati z nich nejpřednější. Aby pak nález s půhonem se srovnával, ač prý takové srovnání rozuměti se má ne o slovích, nýbrž o smyslu a rozumu pře — bylo ustanoveno, že v rozsudku

---

[1]) Kniha pamětí a naučení, M. V. 2, zem. arch. mor., fol. 237 k r. 1507.

[2]) Archiv Český XI., str. 312 k r. 1518.

[3]) Kniha pamětí a naučení, M. V. 2, fol. 58 k r. 1520.

[4]) Tamže, fol. 133, 134, 142 k roku 1523.

[5]) Tamže, fol. 265 k r. 1528, kdy pohnán byl jeden ze 4 pánů vsi „Řepština".

[6]) Tamže, fol. 139—140.

[7]) Tamže, fol. 142.

[8]) Registr ouzký zem. arch. mor., fol. 60. — Glossář, str. 278.

— je-li potřebí — má vždy při jméně udán býti „titul“ s dodatkem „na onen čas“ a „na ten čas“. Ustanovení toto nemělo však platnosti zpětné, nýbrž nejvyšší úředníci a soudcové zemští měli se jím spravovati teprve od ukončení toho sněmu.[1])

Vytrhovati se z řádu a práva zemského tím, že pohnaný prodal statek, nebylo dovoleno ustanovením sněmovním z roku 1518, leč s podmínkou, vydal-li takový obyvatel zápis, „že o všecky předešlé věci, které se v tomto margkrabství zasáhly, nemá než řádem a právem téhož před se bráti.“[2])

Půhony, které učiněny byly na Moravě za povstání, zrušeny a roztrhány byly jako neplatné při olom. soudě Tříkrálovém

---

[1]) Obecný sněm brněnský 1598, v pondělí po neděli Cantate [20. dubna]. „Artykul o bránění se tytulem. Jakožto pořádek zemský sebou přináší, aby pohnaný, jestli by mu se vidělo, mohl se odpovídání půhonu až do třetice vedením a ukázáním slušných obran svých na uznání pánův soudcův brániti, a mnozí, nemajíce jiných obran, tím se, že jim tytul náležitý dán není, aneb že tytule toho, který dán jim jest, neužívají, hájili, což jim i postačovalo netoliko v jiných, ale i v takových příčinách, když kdo ouřadu nějakého a s tím tytule nového po vyhlášení půhonu, anobrž i po odložení pře dostal, tak že i nálezy na takový obrany se stávaly za příčinou tou, aby se nález s půhonem srovnával: I poněvadž se již to příliš zhusta užívá, a lidi tudy na spravedlnostech svých hynou, a pře skrze to k dlouhým a škodlivým odkladům přicházejí, na tom sme se snesli, aby takovým obranám strany tytulů, po dodání puohonu ku právu nabytých, a jakž se lidi v tom často mění, v nově dostalých neb pozbytých neb proměněných, více místo dáváno nebylo; než kdož by koli druhého pohnal, a v půhonu ho pravým jeho jménem a jmenem rodu jeho jmenoval, a tytul ten, kteréhož by tehdáž užíval a jemu náležel, aneb jestli by jich více měl, jeden nejpřednější z nich v něm dostavil, takový puohon aby za pořádný byl usouzen, a pohnaný jemu odpovídati povinen; a aby nález s půhonem se srovnati mohl, ač takové srovnání ne o slovích, než o smyslu a rozumu pře má rozuměno býti, avšak aby to naše snešení žádnému na uctivosti jeho ke škodě nebylo, má těmito slovy (na onen čas) a (na ten čas) v nálezu postavenýmu [sic] to opatřeno býti, tak aby ten, kdož by již tytule v půhonu položeného na sobě neměl, přece v nálezu s týmž tytulem, avšak s doložením toho (na onen čas) postaven byl. A kdož by tytule, který mu v půhonu dán není, dostal, tomu aby v nálezu s doložením toho (na ten čas) dán byl, však s tou při tom znamenitou vejminkou, kteří puohonové aneb pře dřív, než se toto nařízení stalo, jsou zašly, aby jim k žádnému užitku ani platnosti nesloužilo, a těm, ježto by se ním odpovídání brániti chtěli, aby před právem nic postačovati nemohlo, než od zavření tohoto sněmu teprv začnouce na potomní časy vždycky, tak jakž jest nařízeno, aby svou mocnost a podstatu mělo“. (Pam. sněm. IV., fol. 395—396).

[2]) Archiv Český XI., str. 315—316 k roku 1518.

r. 1626 s výslovným prohlášením, že o tytéž věci bude lze každému znovu poháněti.[1])

Nařídil-li soud, aby pohnaný odpovídal, mluvil buď sám, což se uznávalo i v soudě za nejlepší, nebo mluvil za něho plnomocník (prokurator) — obyčejně za odměnu. Prokuratora mohli míti původ i pohnaný, ale jen s dovolením soudu.[2]) Zemští úředníci směli se svolením soudu zemského vésti pře svým přátelům, služebníkům nebo pánům.[3]) Pravda zjišťovala se důkazy, jako listinami, zápisy, smlouvami, listy, pravidelně také svědky anebo dokonce přísahou. Důkazy listinné byly soudci zkoumány, a přisuzována jim různá váha, některé vůbec byly odmítány.[4])

16. O svědcích a dávání svědomí.

Již od století 15. bylo na Moravě v zemském soudě zásadou, kdo měl více svědků, že obdržel při.[5]) Svědectví (svědomí) dávána bývala již při půhonech, a při soudě se výpovědi svědků jen četly. Na sebe svědčiti nemusel nikdo.[6]) Svědkem mohl býti kdokoliv, pán, rytíř, praelat, měšťan i sedlák. O selských svědomích bylo roku 1500 ustanoveno, že nemají, jako posud, tajně býti slyšána, spisována a tajně od pánů čtena, nýbrž úředníci, přijmouce přísahu od svědkův, tajně že je mají vyslechnouti, výpovědi napsati a zapečetiti, ale páni v soudě že je mají veřejně čísti. Lidem poddaným nesměl nikdo brániti, aby nesvědčili, ani je za svědectví trestati nebo se na nich mstíti. Kdo by to byl učinil, měl býti trestán dle uznání pánův.[7]) Léta 1511 nařízeno, aby každý selský svědek vyslýchán byl úředníky zvlášť, nikoliv jako dosud, kdy jeden vypovídal i za jiné.[8]) Měšťané nechtěli dávati svědectví před soudem zemským, nýbrž purkmistr

---

[1]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 395. Viz v Přílohách č. 41 k r. 1626.

[2]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 46. — Žerotínovi zápiskové I., str. 91.

[3]) Týž: Kniha Tovačovská, str. 47.

[4]) Na př. roku 1520 nejvyšší úředníci a soudcové zemští praví, že „na registra kupecká přísudy se konati nemají". (Archiv Český XI., str. 324.)

[5]) Kniha nálezův a naučení, M. V. 2., z. arch. mor., fol. 158.

[6]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 36—37.

[7]) Archiv Český X., str. 328 k roku 1500.

[8]) Tamže X., str. 346 k r. 1511.

a rada vyslýchali svědky na radnici, pečetili svědomí městskou pečetí a posílali soudu zemskému po dvou přísežných osobách.[1]) Týkala-li se však pře jich samých, to jest, bylo-li město samo pohnáno před zemský soud, nebo pohánělo-li někoho, bývali také městští svědkové vyslýcháni před menšími úředníky zemskými. Svědomí o meze a hranice měšťané museli vydávati i bez půhonu.[2]) Byl-li kdo pohnán „o svědomí listovní", mohl takové svědectví poslati původu do jeho domu, a kdyby je přijmouti nechtěl, tedy přímo k soudu, ale osobně nemusel choditi na svědectví.[3]) Byl-li kdo pohnán, aby postavil poddané své za svědky, nemusel s nimi jeti osobně, nýbrž mohl je poslati buď se svým fojtem nebo služebníkem. Kdo svědky vedl, ten jim také platil.[4]) Byla-li pře vyhrána, vítěz mohl žádati za svědky náhradu na tom, kdo ztratil při. Vydal-li kdo někomu svědectví a jinému podobného dáti nechtěl, mohl býti pohnán před soud, že nechce dáti svědectví.[5]) Z domácích obyvatelů (z Moravy, z Opavska, Krnovska nebo z Čech) směl každý pán a urozený člověk vydávati svědectví prostě pod svou pečetí, ale musel na konci připojiti: „což svědčí, že to béře na svou víru a na svou duši, že jest to v pravdě tak." [6]) Cizozemci museli dávati svědectví osobně, ač i v tom stavové moravští připouštěli výjimky.[7])

---

[1]) Landesgerichtsakten z. arch. mor. č. 10 k r. 1583, v pondělí po sv. Bartoloměji [29. srpna].

[2]) Archiv Český X., str. 347 a 348 k r. 1512. — Olom. kn. přípovědí a naučení č. 47, fol. 118 s nepatrnými změnami slovnými.

[3]) Tamže XI., str. 291 k r. 1516.

[4]) Archiv Český XI., str. 292 k r. 1516. — Potom str. 309, 310 a 315 k r. 1518.

[5]) Tamže, str. 301—302 k roku 1517.

[6]) Tamže, str. 312 k r. 1518.

[7]) Byl-li cizozemec a nebyl z markrabství moravského aneb z království českého nebo z knížectví opavského neb krnovského — musel svědčiti osobně a dáti svědectví po přísaze, leč by strana druhá trpěti chtěla svědectví jeho bez přísahy. (Z. Z. 1535, fol. 38). Roku 1546 podáno bylo stavům moravským z Rakous písemné svědomí zapečetěné. Stavové ho neuznali a nedali ani čísti. Teprve když stavové rakouští prohlásili, že dle svých zvyklostí přijímají vždy u svých soudů písemná svědectví zapečetěná, mor. sněm olomucký, zahájený v pátek po Reminiscere [26. března] r. 1546 se usnesl, aby zapečetěná svědomí ze zemí rakouských byla přijímána a dle nich souzeno. (Pam. sněm. I., fol. 233.)

Ale naopak stavové nedovolovali, aby Moravané voláni byli dávati svědectví ani do Čech, běželo-li na př. o statek moravský[1]) neb o záležitost, týkající se pouze Moravy.[2]) Nebyl-li půhon učiněn, neměli ani nejvyšší úředníci ani soudcové práva, dávati rozkazy na kladení listů jakýchkoli nebo volati lidi před soud; výjimku činili pouze zloději a vůbec zločinci.[3]) Na zemském soudě brněnském (1519?) bylo ustanoveno, aby úředníci menší vyslýcháni byli veřejně ve přích o hranice, a svědkům, kteří vedeni jsou k přísaze, aby placeno bylo od míle, a to dříve, než učiní svědectví. Nezaplatil-li jim původ, nemuseli svědčiti. Svědkům se platiti muselo i v tom případě, když byli sice obesláni, ale původ před soudem prohlásil, že nepotřebuje svědectví jejich. Kdyby se byl původ zpěčoval srovnati se s nimi, mohli ho pohnati z 10 kop gr. českých.[4]) I páni soudcové mohli býti tázáni „o pamět", což znamenalo vlastně dáti svědectví,

---

1) Takový případ stal se r. 1560. Zemský hejtman moravský, nejvyšší komorník, potom p. Bartolovský, Pavel Šanovic a Jan Šindel byli povoláni na hrad Pražský, aby tam svědčili Janu Leskovcovi proti Augustinu Mackovi o statku, zapsaném v deskách moravských. Stavové si stěžovali na to u císaře. Při vyšetřování té věci ukázalo se, že nebylo řádně zjištěno, kde statek onen leží, zda v Čechách, či na Moravě. (Ob. sněm brněnský 1560, v pondělí po sv. Valentinu [19. února]. Pam. sněm. II., fol. 150 a 157.)

2) „Což se pana Jana Zahrádeckého dotýče, aby ven ze země k slyšení o to, což se všemi čtyřmi stavy zde v tomto markrabství zavře, potahován nebyl, neb se to nenajde v žádných pamětech, aby kdy který lantfrydník o to ven z země k slyšení potahován bejti měl, než vždycky se ten obyčej od starodávna zachoval: Což jest se všemi čtyřmi stavy v tomto markrabství zavřelo, že to zde slyšáno a rozvažováno bývalo, a JMtCá nám takových dobrých a zvyklých obyčejů milostivě potvrditi ráčil." (Instrukce poslům moravským k arciknížeti Maximilianovi, daná z ob. sněmu brněnského 1560, v pátek po sv. Kunhutě [8. března]. Pam. sněm. II., fol. 171.)

3) Tamže, str. 312 k r. 1518.

4) „Úředníci menší o vedení hranic aby nahlas slyšáni byli. — Svědkóm, kteříž se k přísaze vedú, aby od míli jim placeno bylo, než přísahu k svědomí učiní, a pokudž by jim nezaplatil, aby nesvědčili, ač by jim zaplatil tu hned před pány úředníky menšími. A jestliže by někdo o svědky požena, aneb na žádost jeho že by mu je súsed postavil a potom že by jich nedal slyšeti pravíc, že mu jich třeba není, proto aby těm svědkóm předse od míli zaplatil a z hospody je vyplatil. Pakli by toho neučinil, číž sú lidé, aby jej mohl hnáti z 10 kop gr. českých". (Olom. kniha připovědí a naučení č. 47., fol. 213. — Arch. Český XI., str. 323 k r. 1520.)

ale jen v záležitostech soudu se týkajících, a paměti takové dávány jen na soudě. Chtěl-li však kdo buď na svůj prospěch nebo na prospěch přítele svého dáti si zapsati takovou pamět v registra památná, mohl to učiniti se svolením pánů soudcův, a takové paměti, i když se týkaly věcí, které před soudem prostě byly mluveny, mohly potom vydávány býti na prospěch každého v zemi i ven ze země.[1]) Vydávati pamět v záležitostech mimo panský soud, nebylo dovoleno, a stavové moravští hájili práva tohoto i proti panovníkovi.[2]) Ustanovení o svědcích za století 16. pořád byla přísnější. Léta 1529 bylo nařízeno, aby každý, kdo potřebuje svědkův a o ně pohnal, oznámil pohnanému, že je má

---

[1]) „Anno Domini 1520, v sobotu po ochtábu Sv. Tří Králův [14. ledna], páni a vladyky, v soudu zemském sedající, na tom jsú se ustanoviti ráčili, jestliže by kdo nějakej paměti na JMti žádal krom potřeby soudu, že žádnému dáno býti nemá, než tu při soudu, a což by k tomu soudu náleželo, povědíno býti má, pokudž by pamět panská byla; než kdož by chtěl a znal toho potřebu svú potomní aneb přítele svého, ten bude moci s vuolí panskú v registra památná dáti sobě zapsati to, což by přede pány soudci mluveno bylo; a taková pamět ku potřebě každého v zemi i ven ze země muož vydána býti." (Olom. kniha přípovědí a naučení č. 47, fol. 125. — Arch. Český XI., str. 324.)

[2]) Roku 1554 král Ferdinand žádal o pamět soudu panského na některé artikule, jež jim prostě poslal. Stavové odpověděli Ferdinandovi po poslích (Václav Berka z Dubé a z Lippého na Šternberce, nejv. sudí mor., a Jan Zdounský ze Zástřizl na Buchlově) takto: „Podle VKrMti milostivé vůli pamět svú na artikule od VKéMti nám odeslané . . ., pokudž by samo v sobě bylo, tak jakž sme předešle vždycky činívali, náležitě a poddaně se chovali, i v tomto též vůli VKéMti [bychom] vyplnili, ale majíc před sebú artikul zřízení, kteréž o tom, jak se při tom, kdož by pánuo soudcí za jakou paměth žádal, zachováno bejti má, kteréhož VKéMti vejpis po poslích svých odsíláme a za to poníženě prosíme, všakž s VKú milostí na žádný odpor nevstupujíc, že téhož při tom zachovati račte. A zdálo-li by se VKéMti to některé osobě poručiti, aby s takovejmi artikuli před soud zemský předstúpíc, toho do registr zemských zapsati žádal, tak jakž předešle bejvalo, se zapíše a VKéMti odešle, aby strana druhá taková zapsání, které zjevné bývá, slyšeti mohla." — A hned potom v plném sněmě ustanovili: „Jestliže by kdo nějaké paměti na pánich soudcích žádal krom potřeby soudu, že žádnému dána bejti nemá. Než tu při soudu, což by komu soudu náleželo, povědíno bejti má, pokudž by paměth panská byla. Než kdož by znal toho potřebu svú potomní aneb přítele svého, ten bude moci s vůlí panskou v registra sobě dáti zapsati, a což by před pány soudcími mluveno bylo, a to aby na ceduli pánům soudcím sepsáno dal, a Jich Mt toto ohledají, sou-li ty řeči tak sepsané, jak sou mluvené, do registr zapsati rozkáží. Pakli by co více napsáno bylo, než jest mluveno, to vymazati ráčí.

postaviti před úředníky menšími, a každé svědomí listovní mělo býti vydáno v čas. Nechtěl-li by někdo ani svědky postaviti ani svědomí listovní vydati, a původ proto přišel ke škodě, mohl pohnati vinníka ze škody té.[1]) Podobné, ba ještě určitější nařízení dáno bylo roku 1532 na obecném sněmě brněnském: svědkové že mají býti slyšeni po tři pátky k předešlým půhonům od úředníků menších; svědomí listovní k soudu nebo před pana hejtmana má na požádání vždy býti vydáno, ať se týká běžných neb odložených půhonův; a kdo by odepřením svědectví listovního nebo tím, že požádán byv, svědků nepostavil, spůsobil někomu škodu, mohl o ni býti pohnán před soud.[2]) Kdo měl postaviti svědky před úředníky, buď je přivedl osobně, nebo poslal s nimi úředníka svého, který měl na ceduli seznam otázek, které jim měly býti dány soudci. Pán neb úředník odevzdal ceduli úředníkům a odešel, nechav svědky a úředníky o samotě. Rovněž každý svědek, když vypověděl, odešel, a nesměl se zastaviti u jiných svědkův ani s nimi mluviti, nad čímž bděl zvláštní sluha menších úředníkův. Prohřešil-li se který svědek proti tomu, byl trestán dle uznání pánů soudcův. Byli-li stavěni svědkové proti bratru některého z pánův úředníků, příslušný úředník nesměl býti přítomen při výslechu těch svědkův.[3])

A taková paměth k potřebě každého v zemi i ven z země múž vydána býti." (Pam. sněm. II., fol. 48.)

[1]) Obecný sněm brněnský 1529 o sv. Lucii [13. prosince]. „Jestliže by kdo svědkuov, o kteréž jest pohnal, potřeboval a na tom nějaké obmeškání spravedlnosti své znal, tehdy aby tomu, kohož pohnal, oznámil, aby je jemu před úředníky menšími postavil. Též také kdož by svědomie listovního od koho potřeboval, má jemu dáno býti; pakli by kdo svévolně svědkuov postaviti aneb svědomí listovního komu dáti nechtěl, a on skrze to ke škodě přišel, aby o takovú škodu k němu hleděti mohl." (Pam. sněm. I., fol. 70 a násl.)

[2]) Ob. sněm brněnský 1532, v pátek po neděli Provodní [12. dubna]. „Item. Což se svědkuov dotýče, ti slyšáni od úředníkuov býti mají k předešlým póhonóm při obojím právě po tři pátky. Též také kdož by svědomí listovního potřeboval, má jemu dáno býti, buď k soudu neb před pana hajtmana. A jestliže by kdo jakých listuov k předešlým a odloženým póhonóm potřeboval, pan hejtman nynější neb budúcí má rozkázati takové listy ku potřebě toho, kdož jich žádá, položiti a ukázati. Pakli by kdo svévolně svědkuov postaviti aneb svědomí listovního komu dáti nechtěl, a on skrze to ke škodě přišel, aby o takovú škodu k němu hleděti mohl." (Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.)

[3]) Obecný sněm olomucký 1537, v oktáv Božího Těla [7. června]. „Item. Kdož svědky před úředníky stavěti chce, má je sám přivésti anebo po služeb-

Vrchnosti byly povinny, posílati své poddané dávat svědectví také k soudům městským, a když toho neučinily, pán poddaného, který pro to byl poškozen, mohl pána, jenž odepřel svědectví poddaných svých, pohnati před zemský soud z částky, kterou poddaný jeho tou pří byl poškozen. Lidem poddaným, jako svědkům, placeno bylo od míle dle pořádku zemského.[1])

Žádný soudce nesměl v téže při svědčiti a zároveň souditi.

Soudcové nesměli stranám v ničem raditi ani od nich přijímati, „poněvadž se dary mnozí lidé převracují".[2])

Do druhé polovice 16. století nesměly dávati svědectví ženy za života svých mužů, kdežto vdovy a plnoleté neprovdané ženy mohly svědčiti. Teprve roku 1587 bylo usneseno, že poctivé a dobře zachovalé osoby ženského pohlaví, vyššího i nižšího stavu, třebas byly provdané, mohou tak dobře svědčiti, jako poctivé panny a vdovy.[3])

---

níku poslati a na ceduli sepsati, oč se jich tázati mají; a pán neb služebník těch svědků po dodání cedule má od svědků odjíti; a kteréhož svědka vyslyší, tomu páni úředníci hned přikázati mají, aby od nich jdouc, mezi jinými svědky se nezastavoval a s nimi nic nemluvil. A hned na to páni úředníci služebníka svého postaviti mají, aby hleděl, aby ten svědek od nich jdouc s jinými, kteříž ještě svědčiti mají, nemluvil; a pak-li že [by] se který svědek tak nezachoval, má trestán býti podle uznání pánuov soudcí."

„Item. Když by svědkové proti bratru kterého z úředníků se stavěli, při slyšení těch svědků ten úředník býti nemá." (Pam. sněm. I., fol. 140 a násl.)

[1]) Obecný sněm brněnský 1537, v neděli před sv. Jiřím [22. dubna]. „Item. Když by se přihodilo, že by nětčí člověk neb lidé, majíc ku právu městskému činiti, potřeboval nětčích lidí k svědomí, a ti lidé nechtěli tomu člověku aneb těm lidem svědomí dáti, tehdy ten pán aby psal pánu těch svědků, aby lidem svým rozkázal svědomí dáti; a jestliže by nerozkázal, tehdy ten pán, čímuž by člověku na těch svědomích při právě na spravedlnosti jeho sešlo, bude motci toho pána k nápravě člověku svému ku právu zemskému hnáti z tej summy, zač jest ta pře stála. A jestliže by ti lidé k svědomí šli, aby jim podle pořádku zemského učiněno a zaplaceno bylo." (Pam. sněm. I., fol. 159 a násl.)

[2]) Archiv Český XI., str. 336 k roku 1545.

[3]) Obecný sněm brněnský 1587, v pondělí po neděli Křížové [4. května]. „Na tom jsme se všichni čtyři stavové snesli, aby poctivé a dobře zachovalé osoby ženskeho pohlaví, které manžely své mají, vyššího i nižšího stavu, tak dobře svědomí dávati mohly, jako jiné poctivé panny a vdovy je dávají, a na to aby se od JMti Cís. potvrzení zjednalo." (Pam. sněm. IV., fol. 112. — Viz k tomu I. díl Sněmův a sjezdů, str. 435. V českém archivě místodržitelském jest o tom kopie, ale poznačen na ní rok 1583?).

Dovolával-li se kdo před soudem veřejného mínění a nikoho nejmenoval, říkalo se, že se brání svědectvím (svědomím) slepým.

17. Přísaha.

Dávání svědectví často spojeno bývalo s přísahou, která buď předcházela nebo zakončovala svědectví, to jest byla důkazem, že vše jest pravdou, co svědek vypověděl (věrování).[1]) Mnohem větší význam však měla přísaha tenkráte, když soudcové uznali, aby původ nebo pohnaný připuštěni byli k přísaze, jež potom rozhodovala o vině nebo nevině. Nejčastěji soudcové poroučeli, aby pohnaný přísahou zaručil se nevinou svou. Taková přísaha dála se o posudcích, a přisahalo se jen o všedních dnech, ráno a za lačného žaludku.[2]) Den ku přísaze oznamoval purkrabí a byl jí přítomen s menšími úředníky zemskými. Mužští přisahali beze zbraně, bez přikrývky na hlavě, bosi, v košili bez pásu, stojíce proti slunci a majíce zdvižené dva prsty pravé ruky. Ženské přisahaly jinak: buď přeložily ruce křížem na prsa, nebo položily dva prsty pravé ruky na levý holý prs.[3])

Přísah bylo několik druhů; hlavní však byly „s kléskou" nebo „bez klésky". Přísaha bez klésky byla přisahajícímu předčítána, a on ji doslovně opakoval; ovšem nesměl zaměniti ani jediného slova, měla-li přísaha býti platnou.[4]) Přísaha s kléskou konala se obřadněji v ambitě před oltářem, kde kněz stává. Přisahající položil dva prsty na nohy Ukřižovaného mezi kolenem a nártem a nesměl jich odstraniti, pokud mu purkrabí neporučil. Při tom byla přisahajícímu předčítána přísaha na př. takto: „Ty Jindřiše (Bathelovský), na tom přisaháš Pánu Bohu, Matce Boží i Všem svatým, jakož jsi pohnal pana Jindřicha z Lomnice ze 300 kop grošů peněz drobných, kterejchž jsi ty puojčil otci jeho, nebožtíku panu Janovi z Lomnice, že jest to tvuoj dluh spravedlivej. Tak tobě toho Pán Buoh pomáhej

---

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. LXI a 51.

[2]) Záp. Žerotínovi I., str. 24.

[3]) „To sprav přísahou na prsu svém tú, kteráž jí vydána a čtena bude bez klésky." (Kniha nálezův a poučení, M. V. 2, fol. 175 k r. asi 1500).

[4]) Brandl: Kniha Drnovská, str. LX.

i jeho svaté umučení." Jindřich Bathelovský pak přisahaje odpovídal: „Já Jindřich na tom přisahám Pánu Bohu, Matce Boží i Všem svatým, jakož jsem pohnal pana Jindřicha z Lomnice za 300 kop gr. peněz drobných, kterejž jsem puojčil otci jeho, nebožtíku panu Janovi z Lomnice, že jest to muoj dluh spravedlivej. Tak mně toho Pán Buoh pomáhej i jeho svaté umučení."[1])

Vykonal-li přisahající vše řádně, směl vstáti; chybil-li buď držením prstů nebo v přísaze, byl napomenut slovy: „oprav se", a čtena mu přísaha po druhé; chybil-li opět, byla mu přísaha čtena ještě po třetí. Chybil-li i tenkrát, prohrál při, poněvadž nevykonal přísahy „s kléskú".[2]) Přísaha „s kléskú" konala se vždy v pátek na posudcích. Mnozí přisahající vědouce, že smějí dvakráte chybiti, chybili úmyslně a potom veřejně spílali těm, jichž vinou byli pohnáni k přísaze s kléskou; teprve po třetí přisahali správně.[3]) Takové nadávky a veřejná spílání byla za 16. století zakázána; kdo se proti tomu prohřešil, ztratil při, a bylo-li jednání jeho úmyslné a škodolibé, mohla mu býti pod pranýřem i ruka uťata.

Nebyla-li pře veliká, a běželo-li o osoby zachovalé (rytířské), ukládána bývala soudci zemskými přísaha bez klésky, zvaná **rytířská**, jež rozhodovala úplně o výsledku pře, jako přísaha s kléskou.[4]) Přisahal-li kdo falešně, nejen že ztratil při, nýbrž nad to byl přísně trestán tím, že mu uťaty byly dva prsty, jimiž přisahal, nebo dokonce mohl býti i sťat.[5])

---

[1]) Olomucká Kniha přípovědí a naučení, č. 47, fol. 94, k roku asi 1514.

[2]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 50.

[3]) Týž: Kniha Drnovská, str. 51.

[4]) Soud brněnský 1546, v pond. po třetí neděli velikonoční [17. května]. „Já Jan přisahám Pánu Bohu, Matce Boží i Všem svatým: Jakož mne Mathes Fuks o 100 zlatých, že bych jemu jich na 1000 zlatých nedodal, viní, že sem jemu zúplna ten 1000 zlatých vyčtl a dal a z těch 1000 zlatých při sobě 100 zlatých nenechal. Tak mi Pán Buoh pomáhej, Matka Boží i Všichni svatí." (Brněnská kniha pamětí a připovědí č. 37, fol. 124). Podobně r. 1547 (soud olomucký Tříkrálový) Bohuslav Drahanovský odpřisáhl, že u Tovačova zranil v bitce Jana Tochorského [Tuchorského], a on že potom zemřel; zabiti však že ho nechtěl. (Tamže, fol. 131.)

[5]) Brandl: Kniha Drnovská, str. LX. — Vilém Pirnus byl roku 1582 (v pátek po Třech Králích [12. ledna]) v Olomouci pro falešnou přísahu a svádění k falešné přísaze sťat. (Kniha nálezův a poučení, M. V. 2, fol. 316–317).

18. Rozsudek.

Jednotlivé případy sporné byly přidělovány k posouzení dvěma zpravodajům (relatorům), byla-li pře složitější, i třem.[1]) Zpravodajové v plném soudě učinili určité návrhy, jež soudcové vyslechli a odešli k poradě. Uradivše se, vynesli rozsudek dvěma pány a jedním rytířem, které k tomu určili. Nález, čili rozsudek byl vyhlašován povýšeným hlasem jménem soudcův,[2]) ale mnoho nálezů začíná slovy: „Na poručení JMtiKé."[3]) Zněl-li nález, že pohnaný tomu **půhonu** nemá odpovídati, původ mohl pohnati v nově; zněl-li však nález, že **tomu** odpovídati nemá, byla pře pro pohánějícího ztracena.[4]) Nález musel býti uznán od obou sporných stran; odvolání nebylo dovoleno.[5]) Právě proto žádalo se na soudcích, aby bedlivě uvažovali každou při a dbali v rozsudcích přísné spravedlnosti.[6]) Odpovídal-li pohnaný, nález byl činěn dle dojmu, jakého nabyli soudcové z líčení ústního; bylo však dovoleno soudcům, aby se v případech podobných nebo souhlasných odvolávali na starší rozsudky zemských soudcův. Bylo-li třeba rozhodnouti o při nezvyklé, nové, jíž podobné nebylo pamětníka ani záznamu, soudcové mohli usnésti se o všeobecné zásadě pro takové případy (ustanovení na věčnost) a dáti ji zapsati do register zemského práva, nebo dokonce do zřízení zemských jako zákon.[7]) Mnohá

---

[1]) Viz na př. Brněnskou knihu pamětí a naučení č. 37, fol. 82, 83, 84 a j.

[2]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. XIX. Viz k tomu str. 13.

[3]) Na př. v Brněnské knize pamětí a naučení, č. 37, fol. 163 a j. Viz k tomu v Přílohách číslo 4 (6).

[4]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 48. V těchto případech ovšem nebylo konáno ani přelíčení.

[5]) Tamže, str. 49.

[6]) Tamže.

[7]) Pouze v letech 1619 a 1620 stala se výjimka tím, že naučení v těch letech zapsaná (poněvadž to bylo za povstání) byla vyříznuta z register. Tvořila 5 listův, a na místě nich čteme: „Notandum. Tyto listy proto se z poručení J. V. KnMti (kard. F. z Dietrichštejna) a Jich Mtí nejvyšších pánův ouředníkův a soudcích zemských vyřezaly, že za času rebellie na nich některá naučení a zmocnění nepořádně vepsané byly. Actum v Brně o soudu postním létha Páně 1625. Jan Štiasnej z Prusinovic." Teprve od roku 1625 počal zase řádný soud svou činnost. (Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38., fol. 380). Zinventovaná

taková „ustanovení na věčnost“ učiněna byla i na obecných sněmích zemských.[1])

Někdy spokojily se sporné strany pouhým rozhodnutím zemského hejtmana, na něhož vložily při svou, a nikoli na zemský soud. Takové rozhodnutí nazývalo se „nález na mocné přestání“.[2])

19. Ukončení většího soudu zemského.

Když byly všecky pře rozsouzeny, které rozsouditi bylo ustanoveno, a nikdo si nepřál více ničeho, zemský hejtman ukončil zasedání zemského soudu slovy: „páni soud ráčí vzdávati“. Hned potom soudcové vystupovali ze šraňkův, zatím co zemský písař a jeho pomocníci zapisovali právo ústanné, to jest prohlašovali za ztracené pře těch, kteří nepřišli ani bránit se půhonům ani jich hájit. Konečně byly přineseny zemské desky, a zapsáno do nich, co uznáno bylo o zemských statcích za právo právě ukončeným soudem zemským.[3])

20. O posudcích.

Posudky[4]) konaly se po ukončení panského soudu ročně dvakráte v Olomouci a dvakráte v Brně; v Olomouci v pátek před sv. Jiřím [sv. Jiří 23. dubna] a v pátek před sv. Martinem [sv. Martina 11. listopadu], v Brně v pátek po sv. Jiří a po sv. Martině. Padl-li den sv. Jiří nebo sv. Martina na pátek, konal se posudek olomucký v pátek před tím, brněnský pak zrovna

---

a popsaná registra zemského práva brněnského i olomuckého měli pod ochranou nejvyšší písař zemský a jeho místodržící. (Orig. zem. arch. mor., Art. Landrecht, k roku 1567).

1) Brandl: Kniha Drnovská, str. XXXIII.

2) Takových případův jest dosti v knihách přípovědí a naučení v zem. archivě moravském v Brně. — Viz také Brandlův Glossář, str. 157.

3) Žerotínovi záp. I., str. 35 a násl. Praví se tam mylně „do roku“ 1523, místo „od roku“. — Zápisy, které byly učiněny, čteny potom, jak již řečeno, na počátku příštího soudu, který se konal v témž místě, tedy zápisy brněnského soudu o příštím soudě brněnském, zápisy olomuckého soudu o příštím soudě olomuckém.

4) O posudcích viz v Knize Tovačovské, str. 65. a následující.

v den sv. Jiří a sv. Martina.[1]) Měl-li posudek připadnouti na veliký pátek, býval odložen na pátek po sv. Jiří v Olomouci a na následující pátek v Brně.[2]) Když v letech sedmdesátých století 16. stavové přeložili zemské soudy na doby jiné, než bylo obvyklo, změněny byly příslušně i doby posudků (viz str. 25 a násl.), ale zařízení to se neosvědčilo, tak že roku 1582 zvolena byla komise ze stavův, aby vyhledala vhodnější dobu k posudkům. Komise, jíž přiděleni byli také menší komorníci obou krajů, radila se na Náměšti.[3]) Roku pak 1584 obnoveny byly na Moravě i staré doby soudův i posudkův.[4]) Za doby postní posudky nesměly se konati „pro čest a slávu času, aby v ten čas přisaháno i jiných k tomu času věcí nepříslušných jednáno nebylo.“[5])

Na posudcích vykonávány byly nálezy panského soudu. Zasedali v nich nejvyšší komorník, nejvyšší sudí zemský a menší úředníci, po případě někteří z přísedících soudu zemského. Konaly se v téže místnosti, jako zemské soudy[6]) pravidelně před polednem, bylo-li potřebí, téhož dne také odpoledne a následujícího dne ráno; bylo-li zvláště mnoho práce, i téhož dne ještě po poledni až do 20. hodiny na celém orloji, to jest do druhé

---

[1]) Archiv Český XI., str. 316 k roku 1519. — Stavové ustanovovali také někdy o své újmě, aby více soudů se vyřídilo jediným posudkem. (Arch. Český XI., str. 352 k roku 1524.)

[2]) Olom. kniha přípovědí a naučení č. 45., fol. 91 k roku 1565. Podobně roku 1601 bylo ustanoveno na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po sv. Matěji [26. února]: „Poněvadž roku tohoto svatého Jiří v pondělí velikonoční se trefí a v veliký pátek na posudek a půhony zasednouti by se dostalo, že pak toho času všeliká práva stojí, za tou příčinou přeložen jest [sic], aby ten pátek po sv. Jiří v Olomouci a druhý pátek hned potom následující v Brně posudkové držáni byli.“ (Pam. sněm. V., fol. 67).

[3]) Obecný sněm brněnský 1582, v pondělí po neděli Provodní [23. dubna]. „Posudkové na Moravě velmi nepříležitě se držívají, tak že v kraji olomuckém, když nejdéle se trefí, od zdání soudu zemského přes jedenáct dní až do posudku nepřebíhá, a v kraji brněnském puohonové sluneční téměř až do vyhlášení puohonuov při soudu docházejí“. (Pam. sněm. III., fol. 271).

[4]) Ob. sněm olomucký 1584, v pondělí po Třech Králích [9. ledna]. (Pam. sněm. IV., fol. 18).

[5]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 65.

[6]) Tamže. — Kn. Drnovská, str. 50. — V knize Tovačovské se praví, že na posudcích byl přítomen i písař zemský (str. 65).

hodiny odpolední.[1]) Žalobce mohl poslati na posudek za sebe zástupce, ale pohnaný měl přijíti sám. Dle zřízení zemského z roku 1535 však bylo dovoleno, že oba, žalující i pohnaný, mohli míti plnomocniky.[2]) Takovým plnomocníkům bylo přinésti k posudku zvláštní pověřující list pod pečetí od toho, koho zastupoval.[3]) Kdo toho opominul, ztratil při, i když byla již rozhodnuta na jeho prospěch.[4]) Plnomocníci mohli platně posíláni býti na posudek jen z nejvážnějších příčin, zvláště pro nemoc, a stalo se, že lidé prohráli při, poněvadž nepřišli osobně na posudek, kdy byli již zdrávi, domnívajíce se, že jim platí rok nemocný, kterého si byli vymohli za soudu.[5])

Byl-li odsouzený na posudku vyvolán, aby vykonal, co mu bylo soudem přisouzeno, a on buď nebyl přítomen, nebo váhal vykonati rozsudek nebo nemohl, za starších dob hned byl na něho uručen zvod, to jest původ mohl býti uveden v jeho majetek;[6]) od roku 1523 čekalo se však až do vzdání posudku, a teprve když do té doby nezplnil, k čemu byl odsouzen, vyhlášen byl zvod. Nepřišel-li na posudek, kdo vysoudil při, nebo neposlal-li plnomocníka a byl na posudku vyvolán, ztratil při; odsouzený totiž předstoupil před pány úředníky a prohlásiv, že může ihned rozsudku dosti učiniti, byl uznán za nevinna.[7])

Zvod uručiti znamenalo, že ten, kdo vyhral při, mohl si činiti nároky na část jmění odsouzeného, nechtěl-li se podvoliti rozsudku nebo jej vykonati. Ale nesměl sáhnouti na větší část, než mu bylo přisouzeno.[8]) Kdo se uručil zvodem, zaplatil

---

[1]) Archiv Český XI., str. 345 k r. 1523. — Kn. Drnovská, str. LIX.

[2]) Z. Z. z r. 1535, fol. 55. Vyhranou při — třeba i jménem ústanným — každý mohl prodati nebo na jiného převésti. (Z. Z. 1535, fol. 41).

[3]) Landesgerichtsacten zem. arch. mor., č. 5., k r. 1594, ve středu po neděli Provodní [20. dubna]. Plná moc na vyzdvižení přisouzených peněz na posudku dána od Jana Munky st. z Ivančic Pavlovi z Katarů, zemskému purkrabí moravskému.

[4]) Archiv Český XI., str. 316.

[5]) Kniha Drnovská, str. 54.

[6]) Archiv Český XI., str. 345.

[7]) Zápiskové Žerotínovi, str. XXXVIII.

[8]) Archiv Český XI., str. 291 k r. 1516; str. 307 k r. 1518 a str. 345 k r. 1523.

vyšším úředníkům do dvou týdnů po posudku z částky, o kterou běželo, z každých 10 zlatých nebo z každých 10 kop po 1 zlatém nebo po 1 kopě a menším úředníkům 4 hřivny grošův.[1]) Úředníci menší vypravili se 14 dní po posudku na statek, na který zvod byl žádán, a oznámili rychtáři i konšelům toho místa, nač zvod jest uvalen a proč. Nezaplatil-li vinník ani nyní ještě, původ požádal zemského sudího a písaře, aby po dalších 14 dnech vyjeli na odhad uručeného zboží.[2]) Konečně po 6 nedělích od doby, co odhad byl vykonán, nejvyšší komorník se sudím, písařem a menšími úředníky odjeli v nově na statek, který obtížen byl zvodem, a přidědili[3]) jej tomu, kdo se uručil zvodem. Se střechy statku vytržen byl kus slámy, došek nebo šindel, a podán tomu, komu statek měl býti přiděděn, s prohlášením, že statek jest jeho i se všemi poddanými, jimž nová vrchnost byla oznámena, a oni hned jí skládali slib poslušenství. Takový přiděděný statek býval za nejbližší příležitosti vložen novému pánu do zemských desk. Zvody se konaly na statky pozemské, na předměty cenné, na deputáty, ale nikoli na peníze. Běželo-li pouze o zvod na svršky, nepočítalo se k nim ani stavení ani světnice.[4])

Zvodu, řádně konanému, nesměl se nikdo protiviti, a kdo se protivil, trestán byl jako odbojník, to jest mohl býti zbaven statku i hrdla.[5]) Úředníky, když vyjeli za příčinou zvodu na statek, živil původ, ovšem na útraty toho, na jehož statek zvod byl uručen.[6]) Měl-li kdo zboží nějaké v zástavě, soud, zvod i odhad konány byly na něho, jako na pána dědičného,[7]) ale přiděděni nebylo dovoleno. Odhad se mohl činiti jen v částce, v níž byla zástava, a dědičný pán, zaplatil-li zástavu, mohl se ujmouti ihned svého statku.[8])

---

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 52.

[2]) Týž: Kniha Drnovská, str. 52. a Tovačovská, str. 68.

[3]) Týž: Kniha Drnovská, str. 57, a v předmluvě str. LXII. a LXIII.

[4]) Kniha nálezův a přípovědí zem. arch. mor., M. V. 2, fol. 213. poč. 16. stol.

[5]) Kniha Drnovská, str. LXV. a 57; Kniha Tovačovská, str. 71.

[6]) Žerotínovi zápiskové I., str. XXXVIII. a XXXIX. — Kniha Drnovská, str. LXII. a LXIII., potom str. 53.

[7]) Kniha Drnovská, str. 53.

[8]) Tamže, str. 53.

Zvod neplatil, byl-li žádán až po roce od půhonu, proto každý musel býti v té příčině pozorliv. Byl-li zvod zmeškán vinou úředníků, poškozený mohl je pohnati ze škody, která mu tím byla spůsobena.

Zvod dále nebyl uznán za platný, když ten, na jehož statek byl učiněn, pohnal soka svého z nepravého zvodu hned při nejbližším přijímání půhonův. Záležitost byla potom souzena na zemském soudě[1]). Prohral-li, kdo pohnal, byl trestán radnicí, poněvadž neprávem oddálil zvod.[2]) Za jistých okolností mohl býti zastaven odhad, když totiž po uručení zvodu zastaveno bylo přijímání půhonů, poněvadž se mohlo státi, že ten, na něhož zvod se stal, nebyl by mohl původa pohnati ze špatného zvodu. Zvod sice platil, ale odhad nesměl se konati.[3]) Zvod, učiněný na nepravý (cizí) statek, neplatil, a škodu musel nahraditi, kdo neprávem zvedl.[4])

Zvodem, odhadem a přiděděním končilo se řízení soudní většího soudu zemského vůbec.[5])

II. Roky lidí selských. Pře stranné.

S jednáním většího soudu zemského souvisely přímo roky lidí selských, nepřímo tak zvané pře stranné.

1. Roky lidí selských. Pře selské a robotné.

Poddaní měli právo stěžovati si na vrchnosti u zemského soudu většího, a sporům takovým byly vyhrazeny dva dni při každém soudě, což však někdy nestačilo. V kraji olomuckém na př. nashromáždilo se stížností selských s počátku století 17. tolik, že mnohé byly by po léta zůstaly nerozhodnuty, proto obecný sněm brněnský

---

1) Na sněmě brněnském r. 1615 bylo ustanoveno, aby takové půhony, kterými byl zvod zastaven, byly souzeny hned po půhonech rukojemských a také hned rozsouzeny. (Pam. sněm. VI., fol. 78.) [Viz k tomu str. 76, pozn. 2.].

2) Tamže, str. 54.

3) Brandl: Kniha Drnovská, str. 54.

4) Tamže, str. 55.

5) Tamže, str. LXV. Jak upraven byl zemský soud Obnoveným zřízením zemským, čtenář nalezne u H. Jirečka: Cod. jur. Boh. V., 3, str. 65 a násl.

roku 1612 ustanovil, aby na příštím soudě olomuckém (Tříkrálovém) věnován byl robotním přím celý druhý týden, ovšem bez újmy starých zvyklostí a svobod.[1])

2. Stranné nebo postranné pře.

Zemský nebo panský soud zabýval se pouze spory, v nichž běželo o statky zemské, počínajíc určitou výší ceny sporného předmětu. Spory čestné (nářek o čest) nebyly souzeny soudem zemským, nýbrž buď zemským hejtmanem nebo nejvyšším maršálkem.[2]) Nedávaly se na ně půhony,[3]) nýbrž jen roky u zemského hejtmana, to jest, kdo byl na cti dotknut, požádal zemského hejtmana za rok, který za století 15. kladen byl až na dobu po ukončení zemského soudu,[4]) s počátku století 16. však (asi do roku 1520) i za doby zasedání tak, že určen býval k takovým přím pátek jako den rokový, na němž souzeny tyto tak zvané postranné pře.

K postranným přím zemský hejtman povolával za přísedící, koho chtěl ze soudců zemských, ale mohl jmenovati také osoby mimo zemský soud.[5]) Rok na strannou při mohl dostati od zemského hejtmana jen pán nebo rytíř, a o kom byla pochybnost, musel dříve dokázati, že jest šlechticem.[6]) Pře o čest zapisovány byly i s ustanovenými roky do zvláštních register postranných pří, jež u sebe míval zemský hejtman, tak že tato registra hejtmanská neměla určitého místa k uschování, nýbrž zapisovalo se do nich, jak se zdá, na sídlech jednotlivých hejtmanův.[7]) Rozsudky vynášel zemský hejtman jménem pánův

---

1) Obecný sněm brněnský 1612, po Památce Nanebevzetí Panny Marie [16. srpna]. (Pam. sněm. VI., fol. 18—19). Zápiskové Žerot. I., str. 230. — Glossář, str. 299.

2) Tamže, str. LXVI. a 40.

3) Archiv Český X., str. 346 k roku 1511.

4) Také v neděli mohly býti souzeny pře postranné, jak uvádí se v Olom. knize připovědí a naučení č. 47., fol. 72—74, okolo r. 1500. — Viz v přílohách č. 4. (8).

5) Záp. Žerotínovi, str. XXXIX. — Kn. Drnovská, str. LXV. a LXVI.

6) Od roku 1612 mohly roky dávány býti také praelatům. (Zápiskové Žerotínovi I., str. XLIII).

7) Čelakovský Jaromír: V Ottově Nauč. slov., VII., str. 361.

a rytířův.[1]) Potřeboval-li žalující nebo žalovaný svědkův, oznámil jména jejich zemskému hejtmanovi, a on sám dal vyzvati ty osoby, aby daly svědectví, o něž jsou žádány, buď listem pod pečetí neb osobně před úředníky menšími, kteří svědomí zapečetili a dodali stranám.[2]) Nebyla-li strana spokojena s rozsudkem, mohla se odvolati k panovníkovi.[3]) Nestál-li šlechtic k roku, byl souzen právem ústanným, nepřišla-li žádná ze stran se soudících, rok byl vymazán a pokládán za vyřízený.

Roku 1520 při panském soudě, zahájeném v Olomouci 6. ledna, stalo se usnešení, aby se postranné pře konaly až po ukončení zemského soudu, a aby si zemský hejtman nechal za tím účelem vždy při sobě některé osoby ze soudců, totiž v Olomouci z kraje olomuckého a v Brně z kraje brněnského. Byla-li pře rozsáhlá, zemský hejtman mohl povolati soudce z obou krajův, a nikdo nesměl odjeti, byl-li zemským hejtmanem ustanoven za přísedícího k postranným přím. Kdo neposlechl, byl trestán, jako by se byl neúčastnil zemského soudu.[4]) Od té doby konaly se postranné pře — jak se zdá — nejen po vzdání soudu zemského, nýbrž i v pátky za jeho zasedání; ba dokonce pátky byly ve větší oblibě. Nové usnešení učiněno teprve roku 1549 při obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po neděli Judica [8. dubna], aby totiž postranné pře souzeny byly poslední dva dny před ukončením soudu.[5]) Důležité ustanovení o postranných přích stalo se roku 1524 na obecném sněmě brněnském, zahájeném 11. listopadu: byloť zrušeno stavy moravskými právo stran, odvolati se k panovníku ve přích postranných, týkajících se nářku cti, a výslovně bylo dovoleno, kdyby jedna strana se odvolala, druhá že není povinna přijíti před JMtKou.

---

[1]) „N. N. zemský hejtman, páni a rytířstvo nalezli". (Kn. Drnov., str. LXV.)

[2]) Mají všecka Z. Z. s různými vysvětlivkami. — Archiv Český X., str. 346—347.

[3]) Archiv Český XI., str. 312 k roku 1518. Kdo se odvolal ke králi JMti, musel přijíti k roku, který panovník ustanovil na projednání pře.

[4]) Archiv Český XI., str. 321 k roku 1520.

[5]) „Soud zemský aby beze všech překážek pořádně dvě neděle pořád sběhlé držán bejval, a na postranných přech potom před vzdáním soudu aby dva dni sedíno a jich slyšáno bylo, a žádnej z pánuov soudcí aby nikam do vzdání soudu neodjížděl". (Pam. sněm. II., fol. 10).

Každou při o čest měl napřed zemský hejtman s některými pány a rytíři hledět srovnati, a kdy by nebylo lze, vznesl spor k nejprvnějšímu soudu zemskému a tam ji rozsoudil po vzdání zemského soudu pomocí soudců zemských, potom čtyř nestranných osob stavu panského a osmi osob stavu rytířského.[1]) Stavové moravští zrušili tímto usnešením ustanovení své z roku 1518, domnívajíce se, že mají na to právo, „poněvadž sami, stav panský a rytířský, o to se byli svolili".[2]) Ale panovník byl jiného mínění. Prohlásil, že zrušením appellace ubližuje se autoritě královské, nepotvrdil usnešení stavů z roku 1524, a stavové byli tedy přinuceni usnešení své odvolati. Učinili to při obecném sněmě olomuckém roku 1525,[3]) a od té doby odvolání se ke králi bylo dovoleno trvale.[4])

Soudní řízení ve přích postranných náleželo úplně do kompetence zemského hejtmana, který mohl po dorozumění se soudci odkládati pře k budoucímu právu, ukládal stranám libovolně roky a rozhodoval o rozvržení pří na jednotlivé pátky.[5]) Byly-li odloženy postranné pře z jakékoli příčiny do příštího zemského soudu, a zemřel-li někdo z těch, kteří měli již určený

---

[1]) Tamže, strana 348 k roku 1524.

[2]) Tamže.

[3]) „O tom zřízení, což se nářku cti dotýče, které se v Brně stalo, aby se žádný na krále JMt odvolávati nemohl, že by králi JMti duostojenství ublíženo bylo, aby takové zřízení zdviženo bylo a z register zemských vymazáno, neb jest JkráMt, jakožto nejvyšší lantfrydník, povolení svého dáti neráčil". (M. S. zemsk. arch. mor., M. VI. 17, fol. 110 k roku 1525).

[4]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 177—178. Kniha Drnovská, str. 119—120 ve zřízení jihlavském z r. 1531.

[5]) Obecný sněm brněnský 1542, v pondělí po neděli Provodní [17. dubna]. „Item pan hajtman s raddú pp. soudcí těch všech roků a pří, kteréž sou zde k slyšeni přijíti nemohly, odkládá do druhého práva sem do Brna. A poněvadž pan hajtman den jmenovitý k stání stranám pokládá, již od toho času strany ke dni od pana hajtmana jmenovanému povinni budú stávati. A kteráž by strana nestála aneb slušné příčiny nestání neukázala, druhá strana bude moci nám právo stanné dáti. A pan hajthman při skládání roku má to pilné rozvážiti, co by první a druhý pátek pří ku přesouzení postačiti mohlo, aby všickni rokové na jeden pátek pokládáni nebyli pro obtížnosti a outraty lidské, neb se pře pořád slyšeti a souditi budú". (Brněnská kniha pamětí a připovědí č. 37., fol. 70).

rok, dřív, než příští soud se konal, nestalo se mu tím újmy ani na cti ani na dobré pověsti.[1])

Spory o čest a dobrou pověst byly na Moravě také srovnávány čestnými soudy, na nichž soud nebo sporné strany se sjednotily, nebo veřejným odvoláním nebo soubojem.

Čestný soud konal se na příklad s počátku 16. století mezi Janem Buchlovským z Domamyslic a Petrem z Proseče o rvačku v Břeclavi a o řeči hanlivé i listy, které potom vznikly. V čestném soudě tenkráte zasedali biskup olomucký, Jan Kuna z Kunštata a na Rožnově, hejtman markrabství moravského, Jan z Pernštejna a na Tovačově, Arkleb z Boskovic a na Vranově, Vojtěch z Pernštejna a na Pardubicích.[2])

---

1) Soud brněnský při času 2. neděle postní 1543. „Což se roků a pří postranných o poctivost před pana hajtmana položených dotýče, poněvadž jest pan hajtman z potřeby domů s povolením stavů odjeti musel, a registr postranných pří roků pokládaných, do kterýchž se to zapisuje. jest zde nechati zapomenul: z tej příčiny se všech těch pří do druhého práva a soudu, kterýž v Brně držán bude, odkládá. Pakli že by se kdo na krále JMt podle zřízení zemského odvolati chtěl, toho aby každý vuoli měl, ohlásíce se k tomu. A jestliže by v tom času na koho z těch, kteříž roky položené mají, pán Buoh smrt dopustiti ráčil prve, nežli by soud příští držán byl, že ten nárok jednomu každému má býti bez újmy jeho cti a dobré pověsti, nyní i na potomní časy". (Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37., fol. 96). — Brandl, Kn. Drnovská, str. LXVI., klade usnesení to k r. 1535, snad správně.

2) Olom. kniha přípovědí č. 47, folio nepaginované mezi fol. 140 a 141. „Jakož jsou na nás Stanislavovi, biskupu olomuckém, Janovi Kunovi z Kunštatu a na Rožnově, hajtmanu markrabství moravského, Janovi z Pernštejna a na Thovačově, Arklebovi z Bozkovic a na Vranově, Vojtěchovi z Pernštejna a na Pardubicích mocně přestali urozené vládyky Jan Buchlovský z Domamyslic a Petr z Proseče o tu ruoznici a bitvu, kteráž se mezi nimi zběhla v Břeclavi, i také o všecky řeči a psaní, kteréž jsú mezi nimi z též ruoznice pošly; kdež my svrchupsaní smluvce, slyšíce je obě straně i obú stran jich pře líčení, tomu sme vyrozuměli, že ta půtka a sváda, kteráž se jest mezi nimi stala, že jest se zběhla z kvasu večerního, a psaní dotklivé, keréž jest od Petra Janovi Buchlovskému učiněno, že z jiného učiněno není, než z lítosti slov, keráž by týž Jan Buchlovský o něm mluviti měl. A Petr toho nepraví ani vede, aby týž Jan Buchlovský kdy co učinil, což by dobrému činiti nenáleželo. A protož seznati teho nemuožem, aby to bití, řeči i psaní, kteréž se jest mezi nimi zběhlo, k újmě jich poctivostem a dobrým pověstem v čem býti mělo. A proto my napřed jmenovaní smluvce ty všecky věci, svádu i ruoznici, kteráž se jest koli a jakžkoli mezi nimi zběhla bitím, řečí i psaním, též také i bitvu zdviháme, v nic obracujem a to vypovídáme, že obojím stranám ta bitva, psaní ani

Prosby za odpuštění neb odvolání dály se buď osobě, kterou kdo urazil,[1]) nebo, jak máme doklady, i celému sněmu moravskému, byli-li stavové uraženi jako celek. Na př. Jindřich Meziříčský z Lomnice odvolal r. 1542 pomluvy, kterých se byl dopustil na stavích a na zemském hejtmanovi, prohlásil vše za nedorozumění a prosil za odpuštění. Stavové, prohlédajíce k jeho šedinám, a pro jeho zásluhy o vlast odpustili mu jeho provinění, ale dodali, aby se toho více nedopouštěli ani on ani jiní, „neb toho žádnému trpíno nebude".[2]) A známo jest, že proti Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála zemský sněm moravský na důrazné zakročení Karla staršího ze Žerotína byl žalobcem i soudcem.[3])

---

mluvení ke škodě a k újmě jich ctem a dobrým pověstem nejsou a býti nemají, nyní ani na budúcí věčné časy".

[1]) Soud olomucký o sv. Janu Křtiteli 1542. Náprava dle nálezu soudního ve při mezi Marketou z Polanky a Vilémem Doupovcem z Doupova. „Paní Marketo milá! Jakož sem pravil, že Jste k . . . ., a pojmeli Vás Jiřík Lorecký, že bude lotr, znám, že sem v tom Vám křivdu činil a neduovodně mluvil; prosím Vás pro Pána Boha, že mi to odpustíte, a já Vás mám za ctnou, dobře zachovalou vdovu, jako Vás jiní páni a dobří lidé mají a drží." (Brněnská kniha pamětí a naučení č. 37, fol. 82). Podobná náprava a odvolání prohlášeno bylo roku 1515 pro spílání lotrův, a že jiná osoba „pánu svému vyjebeně, lotrovsky, nešlechetně a zrádně slouží". (Tamže, fol. 118).

[2]) Jindřich Meziříčský z Lomnice skládal účty ze zemských peněz, a ukázalo se, že jest dlužen 9899 zl. rýnských, 11 grošův a 3 denáry. Částku tu musel ujistiti rukojmími, polovici pak zaplatiti v Brně výběrčím hned, druhou polovici ve 4 nedělích na radnici brněnské. Jindřich Meziříčský za to stavům vytýkal různé nesprávnosti, kteréžto výtky potom odvolal. — „VMt pane biskupe, pane hejtmane a VMt páni milí, páni preláti, páni rytířstvo a páni poslové z měst! Jakož VMt všickni čtyři stavové ráčíte se do mne psaníma panu hajtmanovi i někderým jiným ode mne do tohoto margkrabství činěná stěžovati, což se lsti, oukladu a pohrůžky dotýče, tak jakž ste mi to VMt obšírně a rozumně předložiti ráčili, a pan hajthman s těmi pány a z rytířstva a z měst, kteříž sou podle něho do Skalice vypraveni byli, obzvláštně 1. že bych já tej správě, kterouž sou na Kroměříži knězi biskupovi a jiným osobám z stavův, Jich Mtem, že by drábóm po dvou groších dáno bylo, křivou správu dávali a že toho nikdá za pravé neučiní. 2. že bych v psaní svém doložil, tím-li mi se stavové odplácejí. 3. že se o ty ouklady a lsti, kteréž se o mně skládají, nestarám. 4. že by se mimo zřízení sněmovní bez obce vědomí vkládají [sic], 5. že sem před pp. komisaři JKrMti a všemi stavy tej správě, kterouž sou dávali, odepřel, pravíc, že pan hejtman ani jiní, dokud sou živi, toho za pravé neučiní, 6. kdež sem pana hajtmana psaním z zlobivosti dotekl" — to vše odvolal. (Úterý po sv. Janě [27. června] v Olomouci r. 1542. Brněnská kn. přípovědí č. 37, fol. 85).

[3]) Brandl: Sněm držaný r. 1612.

Souboj konečně připomíná se na Moravě k roku 1549 mezi Jiříkem Štossem z Kounic a Jiříkem Rozhonem z Kopřic;[1]) svědky byli ze stavu panského Vaněk z Lichtenburka a Václav Haugvic, ze stavu rytířského Jan Kropáč starší a Jan Ždánský z Zástřizl. Zemský hejtman ustanovil, co zápasníci mají míti na sobě a při sobě. Dálo se to zvláštními cedulemi na rozkaz pánů soudců.[2])

Léta 1599, v den, kdy roky byly rozsuzovány, zemský hejtman navrhl, aby obnoveno bylo staré právo z dob krále Václava, dané Petrovi z Kravař, jímž směl zemský hejtman moravský rozsuzovati sám pře o nářku cti, a teprve čeho by sám nemohl rozsouditi, aby vzneseno bylo na soud. K návrhu tomu páni soudcové nepřivolili: poznaliť, že zemský hejtman chce úplně obnoviti starý soud hejtmanský o čest proti dosavadním zřízením a sněmům zemským, proto raděno zemskému hejtmanovi, aby si nepřidával zbytečně práce.[3])

III. Menší soud zemský.

K většímu soudu zemskému družil se těsně menší soud zemský, jako podstatná část zemského práva vůbec. Při menším soudě zemském zasedali menší úředníci s několika přísedícími

[1]) Olomucký soud o sv. Janu Křtiteli 1549. „Páni nalezli: „Jakož jest pan Jiřík Štoss panu hajtmanovi svědomí dal proti Jiříkovi Rozhonovi vyznávajíc, že jest týž Rozhon před ním panu hajtmanovi šibaly dával, a Jiřík Rozhon tomu odpírá a praví, že jest toho o ctném pánu nemluvil, a svědkové obú stran o to se nesrovnávají, a pan Štoss dal od sebe pověděti, že jest to svědomí pravdivé jako ctnej pan dal, a jestli by co jemu na svědcích scházelo, že to chce na Rozhona rukú vésti a za právo učiniti; a od Rozhona též zase pověděno, což pan Štoss svědčí, že jest toho nemluvil, a že též chce panu Štossovi rukú odpírati a slova svá za právo učiniti, páni toho při tom nechávati ráčí, a pan hajtman podle pořádku tohoto markrabství aby jim cedule k bitvě hned zde v Olomouci při tomto soudu vydal a rok k vykonání toho při soudu příščím v Brně ten pátek po zasednutí puohonuov položil." (Brněnská kniha pamětí a přípovědí č. 37, fol. 166.)

[2]) Cedule od pana hajtmana panu Jiříkovi Štossovi z Kounic a Jiříkovi Rozhonovi z Kopřic k bitvě vydané, co na sobě a při sobě míti mají. Item. Na hlavě helmeliny, obojček, přední a zadní kus. plechovice, rukávy, šorce, a každý z nich aby měl meč, dýku a dřevo; a na koně sedla plechová zasedací bez fortele." (Tamže.)

[3]) Žerotínovi zápiskové I., str. 195.

stavu zemanského, kteří byli povoláváni menšími úředníky zemskými za přísedící. Mimo to měli býti přítomni purkrabí olomucký a zemský písař; poslední dotud, pokud zapisovány byly do register půhony, potom mohl odjeti, kam se mu zlíbilo.[1]) K zemskému soudu menšímu půhony zapisovány byly v téže době, jako půhony k soudu většímu v Brně a v Olomouci.[2]) Soud tento rozsuzoval pře, v nichž běželo o méně než 10 kop grošů českých, a souzeni byli jím jen zemané. Obyčejně se pohánělo z „10 hřiven bez věrduňka", což byla stálá formule, ať se potom pohánělo o 9 hřiven nebo o několik jen denárův.[3]) Biskup, páni a praelati poháněli zemany a měšťany vždy jen k soudu většímu i v případech, když pře náležela vlastně před soud menší. Byl tedy menší soud zemský téměř výhradně určen zemanům, když se navzájem poháněli z menší částky než z 10 kop grošův.[4])

Pohnaný musel přijíti nejdéle ve dvou nedělích od pátku, kdy půhon se stal, před menší soud a odpovídati; soud menší neměl totiž do konce 15. století přesně stanovené doby, jako soud větší. Teprve roku 1493 král Vladislav Jagjelovec ustanovil, že menší právo má rozsuzovati pře v ty pátky a časy, kdy budou půhonové puštěni.[5])

Vynesli-li menší úředníci se zemany rozsudek, odsouzený měl splatiti přisouzenou pokutu nebo podvoliti se trestu; váhal-li, pustili úředníci menší zvod a odhad na něho.

Z menšího soudu zemského nebylo vlastně také odvolání; pouze, byla-li pře složitá neb obtížná, soudcové a úředníci menšího práva mohli si na větším soudě vyžádati rady a dobrého zdání a potom teprve rozsuzovati. Práv soudu menšího všichni stavové vždy hájili zrovna jako práv soudu většího. Odpor proti rozsudku práva menšího byl trestán neméně přísně než odpor na soudě panském.[6])

---

[1]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 29 a 118.

[2]) Tamže, str. 29.

[3]) Deset hřiven bylo asi našich 40 K. Kn. Drnovská LXXXIII, v poznámce.

[4]) Brandl: Kniha Drnovská, str. LXXXIII a 58.

[5]) Archiv Český X., str. 316.

[6]) Žerotínovi zápiskové I., str. XXXIX. Kniha Tovačovská, str. 118.

Počátkem století 16. menší soud konal se dle Knihy Drnovské v ambitech kaplí dominikanských klášterů v Brně a v Olomouci, a každý zeman musel jíti a souditi, byl-li vyzván menšími úředníky; jen vážná příčina mohla jej povinnosti té sprostiti.[1]) Zemané soudili bez přísahy dle zdání a rozumu svého. Bylo-li potřebí nahlédnouti do zemských desk, byla pře odložena do nejbližšího soudu panského, kdy jedině zemské desky byly otvírány. Úředníci menšího práva, kteří přijímali svědectví a měli na starosti manipulační práce jak při větším tak při menším právě, nesměli za nikoho mluviti, ani za darmo ani za peníze, ani na roku státi, leč by se naskytla taková pře, která nepotřebovala svědkův, a při které běželo o dobrého jejich přítele.[2]) Osobně menší úředníci byli úplně svobodni, nemajíce pánem než krále.[3]) Léta 1537 bylo jim uloženo, vybírati zadržené berně a vymáhati účty na těch, kteří nečinili počtů z přijatých peněz.[4])

Menší soud zemský nebyl nikdy ve skutečnosti mnoho vážen, právě jako menší úředníci, kteří byli neoblíbeni jednak pro své zaměstnání, že přijímali půhony, vyslýchali svědky, byli přítomni o přísahách a vykonávali rozsudky, jednak proto, že nemajíce služného, vybírali za mnohé práce větší platy, než byli oprávněni, a nové platy si přidávali. Měli-li býti živeni na komisích, dávali si raději místo stravy hodně platiti, tak že někteří tím i zbohatli. S konce století 15. a počátku 16. byly úřady menší na Moravě tak neoblíbeny, že řádní lidé se o ně ani ne-

---

[1]) Brandl: Kn. Drnovská, str. 58 a LXXXIV. Brandl míní, že počátkem století 16. menší soud zemský konal se zároveň se soudem panským, určito to však není, ba ani ne podobno pravdě.

[2]) Archiv Český XI., str. 311 k roku 1518.

[3]) Z. Z. z r. 1545, fol. 68.

[4]) Zemský soud olomucký při Třech Králích 1537. „Item. Což se předešlých berní dotýče, počnúc na vejplatu zámku znojemského až posavad, poněvadž podle svolení sněmovních předešlých někteří počtuov z nich činiti nechtí a nemalé summy za sebú drží, k tomu i ti také, kteříž sou těch předešlých berní nedodali, k tomu se zmocňují ouředníci obojího práva menšího, aby ty osoby hned při posudku zde i v Brně pohnali, že před panem hejthmanem a pány JJMtmi, soudci zemskými, počtu učiniti nechce [sic], a pan hejthman ty osoby napsané ouředníkóm obojím daj.“ (Pam. sněm. I., fol. 137 a násl.)

hlásili. I vyšší úředníci zemští vystupovali velmi pánovitě za každé příležitosti proti menším úředníkům a veřejně je zahanbovali, chránice je málokdy proti křivdám a útiskům.[1])

IV. Manský soud markrabský.

Manský soud markrabský rozhodoval jako nejvyšší soudní úřad nad zeměpanskými lenníky. Předsedal mu dvorský sudí (hofrychtéř moravský), jmenovaný panovníkem, a to od roku 1538 vždy ze stavu rytířského.[2]) Dvorský sudí jmenoval sám přísedící tohoto soudu. Pohříchu nenašel jsem podrobnějších zpráv, tak že nemohu udati ani počet přísedících, ani dobu jeho zasedání. Tolik však jest jisto, že manský soud markrabský neměl v století 16. valného významu, poněvadž lén královských na Moravě ubývalo tím, že většina jich stala se statky svobodnými a dědičnými.[3]) Nenašel jsem ani register manských, jež míval pod ochranou dvorský sudí a do nichž zapisoval změny v panstvích panovnických.

V. Manský soud maršálkův.

Manský soud maršálkův měl sídlo v Moravském Krumlově, hlavním sídle moravském pánů z Lippého. Větší

---

[1]) Viz k tomu úvod Brandlův ke Kn. Drnovské, str. LXXXV a LXXXVI. Viz v Přílohách č. 4. (posl. odstavec 14.).

[2]) Nikoli od r. 1523, jak praví Brandl v Glossáři na str. 325. Viz k tomu tamže na str. 44 heslo „dvorský soud“.

[3]) Mnozí manové JKrMti bývali nezřídka nuceni ke službám jim nenáležitým různým vrchnostem nebo i městům. Příklad našel jsem v Památkách sněmovních (I., fol. 105, a násl.). Na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pátek po neděli Provodní [12. dubna] roku 1532, stavové moravští přimlouvali se u krále za many JKrMti, náležející ke kounickému klášteru. Praví tam: „Item. Také JKrMti oznamte, kterak jsú manové JKrMti, k klášteru kounickému příslušející, nám oznámili, že za některých proboštů kounických truhla jejich, v kteréž svobody své jměli, jim vylámána a z knih a svobod jejich manských některé svobody vyřezány, a již jich skrze to v některé věci jim nenáležité a v úřady městské potahují: JKrMti od nás proste, aby JKrMt jim zase knihy a svobody jich manské napraviti a těch svobod, poněvadž JKMti povinnost manskú učinili, kterýchž jiní manové v tomto margkrabství užívají, potvrditi a jim je dáti ráčil, aby se jich právóm žádnému neublížilo, a hofrychtéře, kterýmž by se spravovali, usaditi ráčil.“

zmínka stala se o něm již v I. díle na str. 131 a 132, více pak nelze zatím pověděti.

VI. Manský soud biskupův olomuckých.

Manský soud biskupův olomuckých byl na Moravě i v století 16. zařízením důležitým.[1]) Biskup olomucký byl mimo stavy a v důstojenství před zemskými hejtmany, tak že usnešení sněmovní vyhlašována byla, jak již řečeno, jménem biskupa, hejtmana a všech čtyř stavů zemských. Před zahájením obecného sněmu stavové moravští hromadně navštěvovali biskupa v jeho příbytku a potom teprve odešli do sněmovny.[2]) Jak a kdy se biskupové olomučtí účastnili panského soudu, bylo již obšírněji vysvětleno na str. 11 a násl.

Biskupové olomučtí měli na Moravě rozsáhlé statky[3]) s přečetnými many, jim úplně poddanými. Biskupové dávali jim i mocné listy na poručenství,[4]) chodili za ně na obecné sněmy[5])

[1]) O poměru biskupův olomuckých k zemi za starých dob čtenář doví se v článku Brandlově: „Manský soud biskupství olomuckého“ v Časop. Mat. Mor. v sešitě 1. a 2. ročn. XV. (1891) a v Glossáři na str. 200 a násl.

[2]) Brandl (Glossář, str. 201) vykládá, že tyto pozornosti byly ještě zbytkem staré slávy biskupův olomuckých, kdy Morava udělována byla lénem jako markrabství. Tenkráte byli biskupové olomučtí vedle markrabí a nikoli pod ním.

[3]) Statky biskupské dělily se na stolní, komorní a manské; vypočítává je Brandl v Časop. Mat. Mor. roč. XV. Viz také Glossář, str. 143—145 s heslem „Manství koruny České“.

[4]) Kniha Petřvaldská zemského musea Františkova v Brně č. 260, fol. 248 a 249. Viz v Přílohách č. 30.

[5]) S konce 16. století učiněn byl pokus, aby manové biskupští vyšších stavů chodili osobně na sněmy zemské. Biskup Stanislav Pavlovský se tomu rozhodně opřel listem k císaři, poslaným z Kroměříže 8. října roku 1589. Praví se tam: „Was aber die Beschickung der bischöflichen Lehenleute von dem Herrn Hauptmann des Marggrafthumbs Maehren zu dem gemeinen Landtag betrifft, dieweil ihnen nicht allein, sondern allen Landeinwohnern dieses Marggrafthumbs solcher Landtag ausgeschrieben vnd kundtgethan wird, belangendt, nun dessen alles, was auf solchen Landtägen beschlossen vnd von Ewer Kais. Mt beliebet wirdt, so erzeigen meine bischöflichen Lehenleute, sie sein gegenwertig oder nicht, dennoch allen gethanen Bewilligungen ohne eintzige Waigerung eingenügen [sic], ungeachtet viel aus denselben etwas weiters in dem fürstlichen Troppawischen Crays an den schlesischen Gräntzen oder anderwerts ihre Gütter und Sitz haben, geschaft sein vnd genenten

a měli pro ně v Kroměříži samostatný manský soud, jehož byli nejvyššími ochránci a jehož každý rozsudek potvrzovali. Předsedal mu dvorský sudí lenní, nebo, jak Brandl praví, biskupský sudí dvorský (judex curiae episcopalis), mohl však také předsedati biskup sám nebo hejtman biskupství olomuckého (capitanus episcopatus olomucensis).[1]) Přísedícími byli od roku 1529 sami manové, stavu rytířského nebo vládyckého, a nazývali se páni soudcové manští.[2]) Před rokem 1529 manský soud biskupský neměl určité doby zasedací; teprv od jmenovaného roku bylo ustanoveno na manském soudě kroměřížském, aby soudcové manští scházeli se v neděli po Nanebevstoupení Páně do Kroměříže, a v pondělí aby zasedli na soud.[3]) Léta 1531 ujednána pak byla smlouva mezi biskupem olomuckým a stavy moravskými, v níž ustanoven byl poměr mezi panským soudem a manským právem biskupským, mimo to pak, že manský soud biskupský má se konati dvakrát v roce.[4]) Dle toho bylo

---

Landtägen nicht beiwohnen, doch so weit sich die maehrischen Stände mit mir, als ihren Herrn vertragen, sie diesem ein Genüge thun. Wann aber einer dem Landtagsschluss nicht zeitliche Satisfaction thete und die Termin, wie sie verwilliget worden, nicht ablegte, als dann thuet mein Hofrichter einen jeden solchen ermahnen und laut des Landttags-Schluss ausgemessenen Straffen gegen denselbigen, welcher dies, was er schuldig ist, bei den verwilligten Terminen, wie obgemelt, nicht obrichtet, verfahren: dass also Euer Königl. Mt hierinnen nichts entgehet, obgleich die Lehenleuth bei dem Landtag nicht wehren, so kann dadurch keine Unordnung oder Strittigkit nicht erschöpfet werden; es sei dann, dass eczliche Lehensleuthe meines Bisthumbs vor vnlengst abgewichener Zeit, welche kein erbliche Gueter gehabt, ohne Bewust vndt Bewilligung meiner Vorfahrer zu gemeinem Wesen seind gezogen worden, damit aber nun inskünftig zu Erhaltung gueter Ordnung, Lieb vnd Einigkeit zwischen mir vnd den maehrischen Ständen hienführ ohn mein und meiner Nachkomben Willen und Consens dergleichen sich nichtmehr ereignen möchten, Eur Königl. Mt ich vnderthänigst bitte, geruhen solche gnädigste Verordnung anzubefehlen.“ (Dvorní a státní arch. vídeňský — kopie německá.)

[1]) Brandl, v Časop. Mat. Mor., roč. XV., str. 13. Manský soud olomucký založil r. 1258 biskup Bruno.

[2]) Kniha Petřvaldská zem. Frant. musea brněn. č. 260, str. 197. „Urozeným p. p., urozeným a statečným rytířům a vladykám, panu hofrychtéři a pánům soudcům manským knížectví biskupství olomuckého.“

[3]) Brandl: Glossář, str. 201 a 202. Časop. Mat. Mor. r. XV., str. 13.

[4]) Orig. stavov. arch. mor. v Brně. V. II. 81, v Brně 22. září 1531. V Přílohách čís. 9.

roku 1532 při soudě manském uznáno, aby druhé zasedání soudu konalo se v pondělí po první neděli adventní.[1])

K soudu manskému konaly se půhony jako k soudu zemskému;[2]) roznášeli je za dob starších dva manové, od roku 1529 placení poslové. Od téhož roku byly všecky půhony vydávány česky. Zvláštní desky půhonné a trhové měli manové biskupův olomuckých v Kroměříži,[3]) do nichž mohly býti činěny zápisy nejen osobně, nýbrž i plnomocenstvím.[4]) Před manský soud biskupský mohl býti pohnán i sám biskup olomucký, a musel odpovídati. Poněvadž pak biskupové bývali poháněni i na soud zemský, čemuž odpírali, stalo se roku 1531 mezi nimi a stavy dohodnutí v ten rozum, že biskupové olomučtí nemají před právem zemským odpovídati ze svého zboží stolního, které není zapsáno v deskách zemských; kdyby však biskupové přikoupili zboží, která by náležela k právu zemskému, že mají z těch zboží odpovídati před právem zemským, pokud by se pře týkala těch koupených statků, lidí neb úředníkův. Kdyby někdo potřeboval poddaných nebo služebníků biskupových ku svědectví na zemský soud, má prositi biskupa o postavení týchž osob; podobně kdyby biskup potřeboval svědků ku svému právu, má o ně tolikéž požádati vrchnosti, jimž dotyční lidé náležejí. Konečně bylo dodáno: prodal-li by biskup statky, jež vyňaty byly z práva zemského a pustil je pod právo zemské, jiné pak statky za ně v nově koupil, že i ty nově koupené statky mají býti vyňaty z práva zemského.[5]) Poněvadž však nebylo

---

[1]) V Glossáři Brandlově str. 202.

[2]) Léta 1529 manský soud se usnesl, že poslední půhony mohou býti vydány nejméně 6 neděl před zasednutím soudu. (Časop. Mat. mor. r. XV., str. 16.)

[3]) Desky tyto zachovaly se od roku 1388 a přechovávají se v arcib. archivě kroměřížském. (Jaromír Čelakovský v Ottově Nauč. slov., VII., str. 361.) Za doby povstání manské desky olomucké byly z Kroměříže vzaty a spojeny s deskami zemskými. Ale roku 1626 byly na žádost manského sjezdu kroměřížského zase vráceny původnímu účelu a odvezeny do Kroměříže. (Viz v Přílohách č. 40 dle brněnské knihy přípovědí a naučení č. 38, fol. 394).

[4]) Viz v Přílohách č. 29.

[5]) Orig. stavov. arch. mor., V. II. 81. — V Přílohách č. 9. — Kopie jest také v Bočkově sbírce s číslem 784. — V knize Drnovské [str. 124] udává se mylně rok 1513.

přesně ustanoveno, jak dlužno v soudních věcech zacházeti s těmi obyvateli rodů vyšších i nižších, kteří usedli na statcích biskupských anebo vstoupili do jejich služeb, stávalo se, že takoví manové biskupští poháněni bývali k zemskému soudu. Biskup stěžoval si na to na obecném sněmě olomuckém roku 1582 a stížnosti jeho bylo vyhověno;[1]) dovolávalť se starých práv a privilegií již z dob Joštových a Prokopových, kdy v lantfrydě, složeném za biskupa Mikuláše z Riesenburka (1388—1397) oceněn byl plně význam biskupského soudu manského.[2]) R. 1586, 29. září, zvláštní komise, skládající se z Viléma z Rožmberka a na Krumlově, nejvyššího purkrabí pražského, a Adama z Hradce na Hluboké, nejvyššího kancléře českého, srovnávala spor mezi biskupem olomuckým Stanislavem Pavlovským a nejvyššími úředníky i soudci zemskými o volání duchovních před zemský soud při urážkách na cti. Obě strany shodly se na tom, aby konečné rozhodnutí vyhrazeno bylo panovníkovi,[3]) což se stalo teprve roku 1590, kdy císař Rudolf II. vymezil přesně práva biskupství olomuckého: přiznal mu samostatnost a význačné

---

[1]) Ob. sněm olomucký 1582, v pondělí po sv. Šťastným [15. ledna]. „Kdež jest JMt kněz biskup stížnost svou před JichMtmi, pány stavy, přednésti a oznámiti ráčil, že osoby stavu panského i rytířského i také prostého řádu, kteříž v městech, městečkách, ve vsech, na statcích JMti manských neb stolních usedlí, aneb při dvoře JMti v službě jsou a obydlení své mají, ku právu zemskému poháněni bejvají a pod JMtí se zatýkají: i na tom jsou se JJMti páni stavové snésti ráčili, aby se takoví půhonové na ty osoby stavu panského a rytířského, i na jiné, kteříž na statcích manských a stolních, JMti knězi biskupovi náležitých, sedí a obydlení své, aneb při dvoře Jeho Mti služby mají, od žádného potud více ku právu zemskému poháněni a pod JJMtí zatykováni nebyli; než kdo by koho z čeho viniti chtěl, a kterého z nich buď k svědomí neb jináč potřeboval, aby jej ku právu a k soudu manskému a ne zemskému pohánĕl a k němu hleděl.“ (Pam. sněm. III., fol. 249—250.)

[2]) V Kroměříži, 8. října 1589. „Item were Sache, dass Jemandt mit dem Bischof zue Olmitz, oder mit seinen Mannen zue thuen oder zue schaffen hette, was sein Bericht anrühret, derselbe soll auch seine Sachen bringen vor dem gemelten Bischof und an seine Ambtleuthe vnd Manne, daselbst sol ihm ein Recht vnd gleich geschehen nach dem, dass es lange von Alters Jahr Recht und Gewohnheit gewest, et sei vmb geistliche Sachen oder weltliche, vnd was ihm also der Bischof vndt seine Ambtleuthe vnd Manne vor ein Recht fünden, dabey soll Jedermann bleiben vnd soll daran genug haben.“ (Kopie německá dvorního a státního arch. ve Vídni.)

[3]) Orig. zem. stav. arch. v Brně, V. II. 96. V Přílohách číslo 18.

místo na Moravě (knížectví olomucké), nechal mu lenní soudy s právem odvolacím ke králi — toto právo bylo vždy manům přiznáváno — všem, kteří sedí na statcích biskupských nebo jsou ve službách — stavu kteréhokoli —, ale s výhradou, aby všickni lenníci biskupští připojovali pečeti své k lantfrydu i jej zachovávali, a aby vydávali sami listy přiznavací na jmění za účelem vyměřování berní. Lenníci biskupovi měli se účastniti při svolání zemské hotovosti vojenských přehlídek, a jen přímí vasalové biskupští, kteří neměli zemských statků, vypravovali se osobně do pole ve vojsku biskupově, který totiž měl právo vytrhnouti do pole se svými vasaly pod zvláštním praporcem.[1]) Také biskupové měli dávati reversy k lantfrydům; a protivil-li by se kdo z vasalů jejich kterémukoli lantfrydu, bylo ustanoveno, aby byl potrestán manským soudem biskupským.[2]) Biskup olomucký poháněl na svůj manský soud i osoby, které nebyly k němu v manském poměru, naopak které třeba náležely k rodu vznešenému neb i vyššímu, než byl biskup sám. K manskému soudu biskupovu byl na př. dvakrát pohnán kníže Karel Minsterberský, vždy z 25.000 hřiven grošů českých širokých, že r. 1583, po smrti manželky své, kněžny Kateřiny Berkové z Dubé a Lippého, kněžny minsterberské, olešnické a hraběnky kladské, zabral neprávem zámek a ves Medlice, městečko Domašov, 9 poddaných lidí ve vsi Madlejovicích, Novou Vesku, Rejhartice, Dobrou Lhotku, Krakořice, Skřípov, Bělou, Heczendorf, pustou ves Bušovec, Hranice, Kunčice, Gerhartice, jež spravedlivě připadnouti měly biskupovi, a že Karel Minsterberský nechtěl odevzdati jmenované statky hofrychtéři biskupskému a dvěma manům, aby je spravovali do vyřízení té pře. Ale k soudu nedošlo, nýbrž spor byl mírně srovnán tak, že Karel Minsterberský biskupovi olomuckému se svolením opata a konventu kláštera žďárského za ty statky fundatorské postoupil práva na klášter žďárský se vším k tomu klášteru náležitým příslušenstvím. Klášter onen zároveň měl se státi manským statkem biskupským za onu

1) Viz k tomu stať o vojenství.

2) Německá kopie dvorního a státního archivu ve Vídni. Prag, Samstag nach der h. Margarethe [14. července] r. 1590.

spornou pozůstalost po paní Kateřině Berkové z Dubé, ovšem s podmínkou, že k té záměně svolí král český, jako markrabí moravský, a moravští stavové usnesením sněmovním, což se obé stalo. Smlouva byla potom zapsána do zemských desk, a na jmenované půhony biskupem dán byl poklid.[1]) Takové a podobné změny na statcích bylo lze učiniti vždy, když zemský sněm k nim dodatečně svolil.[2])

Zasahování stavů moravských neb úředníků zemských do oboru působnosti soudu manského a vůbec do manských poměrů biskupství olomuckého nebylo dovoleno, ani když běželo o vymáhání povolených berní na restantnících. Manové a obyvatelé měst biskupských, kteří zůstali berně dlužni, oznamováni byli od úředníků zemských manskému hofrychtéři po vyjití každé lhůty, a hofrychtéř sám potom zavedl exekuci na many biskupské, vymohl zadržené berně a odevzdal menším úředníkům. Kdyby to byl některý hofrychtéř z liknavosti obmeškal, stavové moravští mohli zabrati jeho statky.[3]) Manové biskupa olomuckého nesměli

[1]) Smlouva stala se r. 1588 [30. listopadu], a schválení císařské vydáno r. 1590 na hradě Pražském, v pondělí po neděli Provodní [30. dubna]. Prostředníky byli: Albrecht Sedlnický z Choltic a na Bartošovicích, nejv. sudí knížectví opavského, Jan Jetřich ml. ze Žerotína a na Strážnici, Mikuláš z Hrádku a na Novém Zámku, podkomoří markrab. mor., Ondřej Bzenec z Markvartovic na Klimkovicích, hofrychtéř dvora JMti knížete pana biskupa olomuckého, Jakub st. Vojska z Bogdunčovic a na Veselí, JMti cís. řím., uh. a čes. krále prokurator v markrabství moravském, Petr St. Pražma z Bílkova a na Ejvanovicích, Jindřich Šíp z Braniče, Lorenc Eder ze Šťávnice a na Sovinci — „jako přátelé dožádaní“. (Orig. st. arch. vratislavského. Oe.) Viz v Přílohách č. 20.

[2]) Na př. r. 1596 stala se záměna některých statků Karla ze Žerotína za manské statky biskupské s p. Jiříkem Rogojským. Stavové k tomu svolili, když se obě strany dohodnou s biskupem, a výsledek měl býti oznámen při nejbližším soudě, soudcové pak ať nařídí, co za dobré uznají. (Ob. sněm brněnský 1596, ve středu po Invocavit [6. března]. Pam. sněm. IV., fol. 341.)

[3]) Obecný sněm brněnský 1595, v pondělí po Misericordias Domini [10. dubna]. „Kteří by koli z pánův manův i také z měst JMti svrchu dotčených tímto sněmem v nově svolených zbírek při terminech na hoře jmenovaných pánům úředníkům menším zemským nespravili a od týchž pánův úředníkův panu hofrychtéři manskému po vysezení a vyjití každého terminu poznamenaní odesláni byli, má a povinen bude dotčený pán hofrychtýř manský k těm všem restantníkům ihned po dodání jemu takového poznamenání restantovního osob, žádnému v tom, kdo by koli ten byl, neušetřujíc, tím vším spůsobem,

byli voláni ani k soudům ani k jiným povinnostem ven ze země, i když skutečně bydleli jinde než na Moravě.[1]) Vznikl-li spor mezi biskupem a jeho many, býval odklizen častěji mírnou smlouvou za prostřednictví zemského hejtmana a nejvyšších úředníků zemských, než manským soudem.[2]) Kardinál František z Dietrichštejna, odvolávaje se na některé milosti, jichž se dostalo předchůdci jeho Stanislavovi Pavlovskému od císaře Rudolfa II. za věrné služby jeho, chtěl na újmu práv a svobod zemských vystupovati příliš samostatně. Stavové moravští uznávajíce, že mnohá z těch privilegií a milostí nelze srovnati s pořádky zemskými, složili roku 1609 komisi, která s biskupem vyjednávala o odstranění hlavních odporův.[3]) Jednání konalo se přátelsky,

---

jako úředníci menší zemští k těm, kteří na dědictví statky své mají, tak i on, pan hofrychtéř manský, k těm, kteříž statky manské drží a pod správu úřadu jeho a ku právu JMtiKn. pana biskupa manskému náleží, executi nahoře vyměřenou tím neodkládajíc zachovati, takové zadržalé sbírky zemské na nich dobývati a ty úředníkům menším zemským bez odtahu odvozovati. A jestliže by v tom panem hofrychtéřem manským co obmeškáno bylo, o to budou moci všichni čtyři stavové markrabství tohoto k němu a statku jeho hleděti.“ (Pam. sněm. IV., fol. 306).

¹) Obecný sněm olomucký 1530, ve čtvrtek po sv. Dorotě [10. února]. „Item. S JKrMtí mluvte o many kněze biskupa JMti, kteří jsú od starodávna příslušející do margkrabství moravského, a vždycky všech věcí hrdly i statky svými podle kněze biskupa JMti do margkrabství moravského odbývají ve všech věcech, oč se kdy margkrabství moravské snese, berněmi i jinak, a nikdá jsú jinam potahováni nebyli: než teď času nynějšího, když se knížata slezská o nějaké berně a dávky svolili, i potahují lidi jejich, kteříž blízko Opavy a Krnova sedí, aby podle svolení jejich slezských dávky dávali, a o to je stávkami hyndrují a trápí; i prostež JKrMti, ať takovú věc týmž Opavským a Krnovským zastaviti, a tu obtížnost z těch manuo sníti ráčí, neb toho ta knížectví neprokáží, aby ti manové anebo lidé jejich jakými berněmi, dávkami neb jinak jim příslušeli.“ (Pam. sněm. I., fol. 80).

²) Kniha Petřvaldská Františkova zem. musea, č. 260, fol. 1—3 k roku 1573, v pátek před sv. Markem [24. dubna]. Smlouva tato, učiněná na předhradí olomuckém, jest velmi důležita. Viz v Přílohách č. 13.

³) Obecný soud v Olomouci 1609 při času sv. Jana Křtitele [24. června]. „Na tom zůstáno, aby nížepsaní komisaři od nás nařízení při nejprvnějším sv. Martinském posudku do města Brna se sjeli a s JMtíKniž. p. kardinálem o ty všecky věci, kteréž by se tak na újmu práv a svobod zemských v týchž privilegiích obsahovaly aneb vztahovaly, pokudž nejvýš možné na schválení pp. stavův urovnali a na místě postavili. Pokudž [by] pak to všecko neb na díle srovnáno nebylo, abychom o to JKrMt za vyslyšení a rozeznání těch věcí

ale trvalo dlouho: neboť ještě roku 1612 nebylo ukončeno, naopak jmenováni byli někteří noví komisaři.[1]) Zdá se, že stavové na konec mnoho nevyřídili, poněvadž císař Rudolf potvrdil všecka zmíněná privilegia i kardinálovi Františku z Dietrichštejna, jenž potom ovšem práv svých hájil. Když pak nastalo české povstání, stavové, jsouce rozhorleni na biskupa, propustili všecky many jeho ze závazku a prohlásili je za dědičné. Ve čtyřech nedělích od ustanovení toho všichni manové biskupští museli přijíti k direktorům a smluviti s nimi spůsob, jakým by statky jejich měly býti prohlášeny za svobodné. Všichni museli se prohlásiti ke konfoederaci s Čechy, a kdyby tak učiniti nechtěli, mělo s nimi býti naloženo, jako s nepřáteli vlasti.[2]) Manové sešli se před pány v brněnské soudnici, děkovali za svobodu, ale netajili se s nesnázemi, které jim vzniknou, až budou propuštěni z manství.[3])

VII. Právo duchovní.

Biskupové olomučtí měli přirozeně také právo duchovní nad kněžími své dieceze, tak že stavové nesměli poháněti duchovní před své soudy. K soudům duchovním náležely také pře manželské, lichvy, cizoložstva a snad i právo podací kostelní (patronátní).[4])

---

mezi námi a odporův vzniklých za spravedlivou vejpověď a náležité opatření žádali. Osoby nařízené z pánů: Karel st. ze Žerotína, zemský hejtman, Ladislav z Lobkovic, nejv. komorník, Maxim. Lev z Rožmitála, nejv. sudí, Jiří st. Bruntálský z Vrbna, Jeronym Václav hrabě z Thurnu; z praelatů: Ondřej Hortensius, opat velehradský, Lukáš Tomicius, opat hradištský, Zikmund Kohelius, opat loucký; z rytířstva: Václav Zahrádecký, nejv. hofrychtýř markr. mor., Jan Čejka z Olbramovic, nejvyšší písař markr. mor., Vilém Dubský z Třebomyslic, Hanuš Petřvaldský, Jindřich Zahrádecký, sudí menšího práva kraje brněnského: z měst: Jan Kleinfeind a Jiří Hovorius, oba z Brna. Kdyby někdo z nich umřel, úředníci a soudcové zemští měli právo, povolati do komise jinou vhodnou osobu. (Pam. sněm. V.)

1) Ob. sněm brněnský 1612, po Památce Nanebevzetí P. Marie [16. srpna]. (Pam. sněm. VI., fol. 14—15).

2) Obecný sjezd v Brně 1619, ve středu po Proměnění Krista Pána [7. srpna]. (Pam. sněm. VI., fol. 155).

3) Orig. Bočkovy sbírky zem. arch. mor. č. 890, k r. 1619, v Brně, 7. září.

4) Kalousek: Č. st. pr., str. 364. Ve věcech světských, zvláště, pokud se týkalo statkův, náležely i duchovní osoby k soudům světským.

Biskupové trvali na tomto právě, ač nikdy na ně neukázali určitých a jasných privilegií.[1]) Od století 15. bylo obvyklo, že knězi bylo přisluhovati svátostmi a konati obřady církevní všem osadníkům pod jednou i pod obojí. Za to vrchnosti a osadníci povinni byli dodávati kněžím desátky i povinné platy jiné, byly-li smluveny. Zadržel-li kdo knězi plat jeho, mohl si stěžovati zemskému hejtmanu a pánům, a kdyby mu nechtěli pomoci, biskupovi nebo praelatovi nadřízenému, který měl obeslati zemského hejtmana a pány, aby knězi dostalo se spravedlnosti. A nepomohlo-li ani to, býval puštěn půhon k duchovnímu právu. Kněz však mohl pohnati také k zemskému soudu, týkala-li se pře osoby stavu panského. Nechtěl-li kněz přisluhovati osadníkům dle povinnosti své, osadníci nebyli povinni nic mu dáti, a vrchnosti měly hájiti lidu proti takovým kněžím.[2]) Jen biskup měl právo, trestati duchovní, jak patrno ze sporu o kněze Bartoše, faráře vážanského roku 1528.[3])

VIII. Soudy městské, vrchnostenské a vesnické.

O soudech městských, vrchnostenských a vesnických není v Památkách sněmovních téměř ani zmínky. Soudy v městech královských byly pod ochranou zeměpanskou, totiž

---

[1]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 105. Viz v Přílohách č. 3 a, b, kde praelati o těchto otázkách podali stížnost dvěma vyšším stavům (r. 1516).

[2]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 120—121. — Kniha Drnovská, str. 104—105.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 105. — Jan Dubčanský dal upáliti kněze, který naváděl a najímal člověka, jenž by vypálil dvůr a ves Dubčanského a jeho samého zabil. Proti upálení toho kněze vystoupil biskup olom., že tím ublíženo bylo důstojenství krále JMti a stavu duchovního. Stavové žádali, aby listinami se prokázalo, jakým spůsobem se to dotýká důstojnosti krále a stavu duchovního. Biskup dal předložiti stavům potvrzovací listinu privilegií, vydanou Karlem IV., s podotknutím, že listy a privilegia, na něž se ten císařský majestát vztahuje, má ve škatuli u sebe. Zemský hejtman žádal, aby biskup ukázal ty listy jemu a snad ještě některému důvěrníkovi, což on neučinil. — A proto zemský hejtman prohlásil jménem stavů, že není, z čeho by viděli, že upálení zmíněného kněze týkalo by se důstojnosti královské a stavu duchovního — a připomněl ještě, že kněz onen nebyl pálen jako kněz, nýbrž jako zhoubce zemský. — Ostatně prý dříve již z řádu kněžského vystoupil a dal se v stav jiný.

pod dohledem moravského podkomoří, jenž dozíral i na volbu městského sudího.[1]) V Knize Drnovské[2]) jest obšírná zpráva o srovnání rozepře mezi pány a rytířstvem s jedné, a mezi královskými městy s druhé strany z roku 1486, jež týkala se mezi jiným i poměru zemského soudu k soudům městským. Vyšší stavové přiznali královským městům právo, vkládati do zemských desk všecka zboží řádně koupená, za to však že města mají odpovídati z takových statků před právem zemským.[3]) Naopak páni a rytířstvo měli poháněti měšťany před právem městským ze všeho ostatního, co nepříslušelo k zemskému právu. Co náleželo purkrechtu, nesmělo býti předkládáno soudu zemskému, nýbrž každý měl se dožadovati spravedlnosti v té dědině, nebo v tom místě, kde purkrecht ležel.[4]) Král Vladislav Jagjelovec potvrdil tyto úmluvy a částečně i vysvětlil 17. prosince 1493, a za století 16. pojaty byly do všech zřízení zemských.[5]) zvláště také z toho důvodu, že roku 1532 zástupcové vyšších stavův a měst dohodli se v Olomouci dne 19. ledna, že dle smlouvy z roku 1486, potvrzené a vysvětlené králem Vladislavem roku 1493, přestati má všecko vzájemné zasahování práva zemského do práva městského a naopak. Všichni lupiči, vrahové a zločinci, třebas byli poddanými pánů, rytířů nebo praelatů, mohli dle tohoto ujednání býti souzeni před soudy městskými, ale bylo jim dovoleno, odvolati se na své pány, úředníky a přátele. Nesprávné půhony královských měst před zemské právo byly vůbec zrušeny, jiné odkázány právu městskému. Při tom prohlášeno bylo výslovně, že žádný člověk městský nemá býti poháněn zatkyní. Tenkráte stala se také vhodná opatření k dávání svědomí, o stávkách (zabavování) pro dluhy a o stávkách cizinců

---

1) Brandl: Glossář, str. 151.

2) Str. 99 a násl. Smlouva učiněna byla r. 1486, v sobotu, den 11.000 panen [21. října].

3) Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 121, zaznamenává podobné usnesení zem. soudu sv. Kunhutského v Brně k roku 1516. Viz v Přílohách č. 2.

4) Kn. Drnovská, str. 100. Arch. Český V., str. 428—432.

5) Arch. Český V., str. 450—452. — Z. Z. r. 1535, fol. 127 a 135; Z. Z. z r. 1545, fol. 132; Z. Z. r. 1604, fol. 131 a 135. — Pam. sněm. I., fol. 18.

a rukojmí.[1]) Téhož roku 1532 král Ferdinand domlouval městům moravským, aby nevěznila osoby stavu panského nebo rytířského, poněvadž to nepřísluší soudům městským.[2]) Ale města musela přijímati zločince do vězení, i když náleželi stavům vyšším, byli-li jim posláni zemským soudem. Města se tomu nevzpírala, jen si přála, aby výslech takových zločinců v městských vězeních konal se za přítomnosti zvláštní osoby od stavů k tomu určené, jež by fojtovi oznámila, nač má býti zločinec tázán. Města přijímala do vězení také provinilce, kteří jim posláni byli jednotlivci stavu panského nebo rytířského, ale ten, kdo zločince poslal, musel platiti náklad za věznění, mimo jiné na stravu týdně 8 gr. českých. Mimo to, kdo byl poškozen, musel ihned zločince, jejž dodal do města, žalovati a po případě platiti i popravu. Ale zločinci, kteří veřejně po cestách a silnicích lidi přepadali, o jmění obírali a zemi pálili, pokládáni byli za vězně zemské, a náklad na soudní řízení proti nim uhrazován byl z peněz zemských.[3]) Výslech takových lidí konal se rychle, a byly-li shledáni nevinnými, ti, kteří je dali uvězniti, museli si je hned vzíti domů, poněvadž v městském vězení nebyli déle trpěni. Fojt při výslechu nesměl se tázati na žádnou osobu stavu panského nebo rytířského o své újmě, nýbrž směl dávati jen otázky, které mu

[1]) Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. II. 82, v Olomouci, v pátek před sv. Fabiánem a Šebestiánem [19. ledna] roku 1532. Viz v Přílohách č. 10. Obě smlouvy (z r. 1486 a 1493) potvrdil také král Ferdinand I. listem daným z Olomouce r. 1546, 7. dubna s dodatkem, kdyby nastala pochybnost, náleží-li případ před zemské nebo městské právo, že mají rozhodnouti zemští soudcové se zemským hejtmanem. (Orig. zem. arch. mor., V. II. 85. — Viz v Přílohách č. 11.)

[2]) V Inšpruku 1532, v první neděli v postě [18. února]. Kodex duchcovský, fol. 247.

[3]) Obecný sněm brněnský 1542, v pondělí po neděli Provodní [17. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 188. — Roku 1584 na ob. sněmě olomuckém, v pátek po sv. Kylianě [13. července] bylo o knechtech, povalečích a škůdcích zemských ustanoveno: „Než kdo by takové do měst dodal, povinen bude v týmdni pořád zběhlým na ně žalovati a podle práva (zasloužili-li by toho) jim konec dáti učiniti. A kdo by je tak do vězení dal, povinen bude od toho zaplatiti. A dokadž by v tom vězení držáni byli, na osobu po 1 groši na den k stravě aby dáváno bylo; a nezažaloval-li by ten, kdo je do vězení dal, na ně ode dne vzití jejich do vězení v týmdni pořád zběhlým, nebude to město povinno déleji jich u vězení držeti.“ (Pam. sněm. IV., fol. 40.)

byly napřed oznámeny; prohřešil-li se proti tomu a byl-li z toho obviněn, stihl jej trest podle uznání zemského hejtmana, moravského podkomoří, purkmistra a starších dotyčného města.[1]) Tato ochota přivodila městům mnohé svízele. Vězňové zemští (poslaní zemským hejtmanem nebo zemskými soudci do měst) zůstávali často velmi dlouho v městském vězení, než byli vyslechnuti, a za jejich stravování městům se neplatilo.[2]) Na četné stížnosti o tom stavové moravští nařídili z obecného sněmu brněnského roku 1608, aby náklad za vězně zemské uhražován

---

1) Olom. soud sv. Janský 1536. — „Milostivý pane a VMt, páni milí! Na žádost, kterúž Jste VMt na nás [Olomučany], což se zločincuov dotýče, abychom jich od VMtí do vězení našeho přijímali, VMtem tuto odpověd dáváme, že všecko rádi, což na tom možného jest, pro VMt učiniti chceme, jakož jsme pak vždycky až posavad činívali, a k vězňóm panu hejtmanovi a pánóm soudcím Jich Mtem kázni, fojta i jiné osoby, k takovému vězení příslušející, dopřiti chceme, však na takový zpuosob, aby od VMtí k tázání osoby také zřízené byly, kteříž by fojtovi oznámili, oč vězeň tázán býti má, neb artikule na ceduli sepsané jemu dali, aby tu v přítomnosti jich podle takového sepsání fojt tázati se jeho dal.

Což se pak zhúbců zemských, kteříž od osoby jedné buď z stavu panského neb rytířského sem dodáváni bývají, dotýče, také je na žádost VMtí přijímati chceme tímto spuosobem, aby ten hned, kdož jeho sem posílá, úředníka neb fojta neb konšela svého sem s ním i s nákladem, což na takového zločince za stravu na týden 8 gr. a jiné potřeby dávati přijde a sluší, vypravil. A ten neb ti, kteříž tak s ním vypraveni budú, aby se tak při tázání, jakož nahoře psáno stojí, zachovali. A jestliže vinen bude, aby se přičinili, aby se jemu spěšný konec státi mohl, pakli by vinen nebyl, aby jej s sebú zase domů vzali, odkud jeho přivezli. A nechtěl-li by jeho s sebú vzíti, VMtem se opovídáme, že jeho v vězení svém dále chovati nebudem. Při tom také, jestliže by se přidalo, že by fojt náš mimo poručení VMtí na koho z stavu panského neb rytířského svévolně ptáti se dal, a téhož fojta z toho kdo viniti chtěl, aby jeho před panem hejtmanem, panem podkomořím Jich Mtmi a panem purgkmistrem a staršími města tohoto vinil; našlo-li by se to na fojta, aby podle uznání pana hejtmana, pana podkomořího Jich Mtí a pana purgmistra a starších o to trestán byl. A takoví póhonové proti smlúvě aby se více nedáli. A toto slušné poddání naše aby v registra zemská zapsáno bylo, VMtí prosíme.“ (Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 37, fol. 22.).

2) O takové vězně soudy městské nestaraly se mnoho. Brňanům bylo na př. r. 1612 vytýkáno, že biřič pustil o své újmě některé vězně na svobodu. Mnozí měšťané brněnští navštěvovali vězně ve vězení, tam s nimi kvasili a dobrou vůli měli. Byli za to pokáráni na zemském sněmu sv. Janském v Olomouci roku 1612 a nařízeno, aby potrestáni byli všichni vinníci. (Kop. k roku 1612, fol. 81–82.)

byl z peněz zemských; pošle-li však některý obyvatel o své újmě někoho do vězení městského, aby náhradu platil sám.[1]) Z městského vězení mohl býti každý vězeň propuštěn na zvláštní zástavu nebo záruku.[2])

Svědectví dávána byla stranám při soudech městských písemně v listech otevřených. Poněvadž se tím však velmi stěžovalo konání spravedlnosti, obecný sněm brněnský ustanovil roku 1604, aby svědectví ku právu městskému dávána byla vždy pečlivě zapečetěná. Přinesl-li by kdo svědomí otevřené, že nemá býti vůbec ani čteno.[3])

Bezprostředným představeným královských měst byl zemský podkomoří moravský, který byl odpověden zemskému hejtmanovi nebo místodržícímu úřadu hejtmanského jako náměstkům panovníkovým. Zemští hejtmané anebo místodržící toho úřadu vyvozovali z toho právo, že smějí povolávati k sobě obyvatele královských měst a dávati jim různé rozkazy. Města královská práva toho neuznávala. Zvláště Olomučtí a Brněnští nechtěli se staviti před

1) Ob. sněm brněnský 1608, při času sv. Bartoloměje [24. srpna]. Pam. sněm. V., fol. 428.

2) Příklad takového zápisu nalezl jsem v Brněnské knize připovědí a naučení č. 37, fol. 99, k r. 1543. Obecný sněm v Olomouci, při času 2. neděle postní [18. února]. „Já Bartoš známo činím tímto listem všem vuobec, kdož jej uzří anebo čtúce slyšeti budú: Jakož sem byl vzat do Volomuce [sic] do vězení, jakož jest mi rozkázáno, abych rukojmě JMti panu hajtmanovi postavil, i nemajíc zde známosti v tak krátký čas žádného, i na místě rukojmí zastavuji summu svú těch 260 zl. v městě Přerově na měščanech přerovských; kdež já dále chci rukojmě životní postaviti vedle té summy svrchupsaný, což JMt rozkázati ráčí. Dán v Olomuci létha 1543."

3) Obecný sněm brněnský roku 1604, v pondělí po neděli Invocavit. [8. března]. „Kdež to také nastává při některých právích v městech, že vysvědčení lidí městských a purkrechtních té straně, kteráž takové svědky ku potřebě své podle práva zavozuje, odevřené se vydává: poněvadž se tím spůsobem spravedlnost a pořad práva při vyřizování lidských rozepří netoliko neředruje, ale více k skrácení druhé straně, proti kteréž se takoví svědkové zavozují, vztahuje, protož aby se toho napotom více nedálo, a taková svědomí osob městských, purkrechtních neb robotních při právě městském podle práva a zřízení zemského pod závazkem přijata a zapsána, zevnitř upečetěna a straně nejinak, nežli dobře opatřena vydána a k tomu právu, kdež rozepře jest, podle příležitosti strany zavřené a neporušené [sic) dodána bejvala. Pakli by kdo takové svědomí odevřené ku právu přinesl, toho v ničemž užiti nemá." (Pam. sněmovní V., fol. 197).

zemské hejtmany, poručení jejich „za hřbet kladli“ dovozujíce, že mají za povinnost, stavěti se jen před osobu panovníkovu a poslouchati jen jeho. Vyšší stavové podali v té příčině stížnost roku 1613 a žádali na císaři Matyáši, aby města královská určitě podřízena byla zemskému hejtmanovi a podkomoří moravskému, a jen odvolání aby směla přednášeti kanceláři dvorské. Přímo však, s opominutím úřadu hejtmanského aby nebylo panovníkem nic přijímáno.[1])

Důležitými zařízeními při nižších soudech byly: odvolání se nebo žádosti za poučení a stávky čili obstávky.

1. Odvolání a žádosti o poučení od soudů městských, to jest od tak zvaných vrchních práv nedály se do roku 1548 jednotně. Dle Praskových výzkumů[2]) bylo právo saské na severní Moravě panujícím a tolikéž i v nynějším rakouském Slezsku. Naučení těmto krajinám ve věcech soudních dávalo město Vratislav. Kam se obracela pro naučení vrchní práva jižní a západní Moravy, není dosud přesně stanoveno, lze však podobně pravdě souditi, že do Vídně.[3]) Z měst královských i nekrálovských, z městeček a soudů vrchnostenských žádána bývala naučení u měst, která měla vrchní práva, často i z Čech k městům moravským, jmenovitě k Jihlavě.[4]) Tak hledali v Jihlavě naučení Chotěbořští, Polenští,[5]) ba i Kolínští, kteří však se roku

---

[1]) Kop. pam. sněm. k r. 1613, fol. 107—108.

[2]) Vedle Tovačovské knihy ortelův jest to zvláště poslední publikace Praskova s názvem „Organisace práv magdeburských na severní Moravě a v Rak. Slezsku“. Olomouc 1900, k níž čtenáře odkazuji.

[3]) Našel jsem o tom jediný příklad k roku 1505 (13. října) v Pamětní knize jihlavské (MS. zem. arch. mor., M. VI. 26), fol. 138 a násl. Praví se tam, že nedospělý hoch v Meziříčí nad Oslavou zabil v hádce o klobouk svého druha. Meziřičtí nevěděli, jak hocha souditi, poněvadž byl nedospělý, a žádali v Jihlavě o poučení přípisem českým. Jihlavští radili, také česky, aby nebyl provinilý hoch mučen na kole, až by zemřel, nýbrž aby byl utracen mírnějším spůsobem, totiž utopením. Ale pro lepší jistotu učinili v té příčině ještě dotaz k městu Vídni přípisem německým. Vídeňští odpověděli, že by takového chlapce vůbec neusmrtili, nýbrž pouze do smrti uvěznili o chlebě a vodě. — Prasek se vůbec domnívá, že jižní Morava byla v soudních věcech ve spojení s Vídní.

[4]) Zvláštní jest, že na př. ve Znojmě vrchního práva nebylo.

[5]) Zajímavě čte se na př. odpověď Jihlavských na dotaz Polenských z r. 1487 ze dne 7. září. „Služba naše, opatrní súsedé milí! Jakož nám píšete

1545 s Jihlavskými v appellaci nedohodli.[1]) Tenkráte již právo jihlavské klesalo.[2])

Od roku 1548, kdy zřízen byl appellační soud na hradě Pražském,[3]) královská města zemí českých měla se odvolávati jen do Prahy, ač ještě dlouho trvalo, než si zvykla.[4]) Od-

oznamujíc, kterak Vám šibenice padla, a že jste před sě povolali troje řemeslo, totiž krajčí, mlynáře a tkadlce rozkazujíc, aby oni šibenici zase udělali, jakož pak to v městě Vašem od starodávna za právo máte, že ta řemesla to dílo a práci podstupovali, totiž mlynáři srúbili, tkalci kopali a krejčí zdvihali, a že mlynáři bez odporu srúbili, ale krajčí a tkadlci proti tomu odpor učinili, zpírajíc se toho díla a práce podstúpiti, o to se poddávajíc na vyšší právo. A skrz to vyslali Jste k nám dva spolupřísežná Vaše s listem, žádajíc a prosíc od nás, abychom Vám na to dali naučení . . . Přátelé a súsedé milí, vězte, že taková příhoda a potřebnost v městě našem na nás nepřichází, poněvadž popravu takovú vyzděnú máme, nébrž ani otázky k tomu podobné od měst a městeček práv našich užívajících, nebo každe město a městečko v takové věci mají své zvláštní zřízenosti a zvyklé starodávní obyčeje, a vedle takových obyčejóv v takové věci a potřebnosti zachovávají se až podnes. A Vy se také vedle toho zpravte.“ (Pamětní kniha jihlavská — MS. z. arch. mor., M. VI. 26, fol. 153.) V téže příčině žádali na Jihlavských poučení Meziříčtí okolo r. 1500 a dostali v odpověď: „Služba naše etc. Jakož nám píšete, co se šibenice Vaší dotýče, nemoha žádného míti ani za peníze, aby Vám p ř í k l a d na šibenici vtáhli a kladli; kdež se k nám o takovú věc utikáte, na to naučení žádajíc, i milí páni přátelé, toho za naučení mějte: poněvadž šibenici máte vyzděnú a jiného není potřebí, než toliko p ř í k l a d z dřeva na ni klásti, ať to učiní tesaři všeci ze spolka, což jich máte v městě nebo v předměstí, a ti všeci jim ku pomoci buďte, kteříkolvěk při městě Vašem sekerú z peněz dělají, buď mlynáři neb ktokolvěk jiný, a Vy jim máte za jich práci na spropití dáti z peněz obecních, pokud se Vám bude zdáti. Tak my se v té věci zachováváme.“ (Tamže: fol. 164.)

[1]) Za pře mezi Václavem Zubem a rychtářem Zálabským Kolínští odvolali se k Jihlavským. Odpověď byla taková, že žádná strana s ní nebyla spokojena, poněvadž prý byla nesrozumitelna a zmatena. Obě strany se odvolaly ke králi, jenž si dal akta předložiti. Kolínští to těžce nesli a napsali Jihlavským, že se nebudou již odvolávati k nim, poněvadž jim poslali naučení zmatené a nesrozumitelné. (V Kolíně, v pátek před sv. Václavem [25. září] r. 1545.) Jihlavští rozhorleně odpověděli, že nikdy o to nestáli, aby Kolínští u nich brali poučení („poněvadž sme prve Vás v takových věcech žádostivi nebyli a ještě nejsme“). V Jihlavě, v pondělí po sv. Diviši [12. října] r. 1545. Tamže, fol. 236.

[2]) Viz k tomu: T o m a s c h e k: „Der Oberhof Iglau in Mähren“, str. 15 a násl.

[3]) Sněmy české II., str. 547 a 548.

[4]) P r a s e k: Organisace práv Magdeb., str. 8. — V Olomucké knize ortelů končí se odvolání do Vratislavě r. 1565.

volávání od menších měst a míst i také poddaných (ovšem se svolením vrchností) ke královským městům však zůstalo. Když pak některá z nich, nejsouce spokojena ani s naučením ani s appellací měst královských, odvolávala se dále ke králi JMti, stavové moravští zakázali to na obecném sněmě po prvé r. 1579, rozhodněji na sněmě brněnském roku 1583.[1]) Prvé usnesení stavovské potvrzeno bylo císařem Rudolfem II. 13. dubna 1583, druhé 24. října téhož roku.[2]) Ale ve přích pánů, rytířův a praelatů s měšťany královských měst nebo ve sporech mezi měšťany královských měst samými appellace byla dovolena dle zemského zřízení.[3]) V rozsudcích mezi poddanými lidmi a vrchnostmi poslední slovo měl zemský čili panský soud.[4]) Roku 1609 stavové moravští žádali na králi Matyášovi zvláštní appellací moravské,[5]) ale nedosáhli jí, ač jim byla slíbena.

Od jednotlivých soudů moravských mimo rozhodnutí soudu zemského bylo lze odvolati se také ku králi; takové pře roz-

---

1) Ob. sněm brněnský 1583, v pondělí po sv. Vítě [20. června]. „Poněvadž se nachází, že některé osoby mimo starobylý pořádek a předešlé snešení nás všech čtyř stavů, i také proti milostivému dekretu JMti cís., pána našeho nejmilostivějšího, nám všem čtyřem stavům na to danému na ortelích a naučeních, které se z měst JMtiCís., jakožto z práva vyššího městského do měst, městeček a dědin našich o věci purkrechtní vydávají, přestávati nechtí, nýbrž na appellací se táhnou a odvolávají, JMtCou o to nabíhají a tím JMti zaměstnání činí, toho aby více nebývalo, a z takových naučení a ortelův o věci šosovní a purkrechtní z měst JMti Cís., jakožto práva vyššího, do měst, městeček a dědin našich vydaných, aby jinam appellací brána bejti nemohla, a žádnému ze všech stavuo markrabství moravského, kdož by se koli na právě městským o věci šosovní soudil, ani lidem obecním aby puščena nebyla, jakž jsme pak JMtiCé i psaní o to učinili a JMti poníženě prosili, aby nad tím, na čemž jsme se tak jednomyslně snesli, což od JMtiC. již prve nám milostivě povoleno a pod pečetí JMti potvrzeno jest, milostivou ochranú ruku držeti ráčil tak, aby lidé nepokojní při pořádku práva těm lidem, s kterýmiž vymyšlené odpory zdvihají, v spravedlivostech jejich průtahuov, překážky a zmatku nečinili.“ (Pam. sněm. III., fol. 315.) — Usnešení z r. 1579 viz u **Praska** (Organisace atd.) str. 9.

2) Orig. zem. arch. mor. stavov., V. II., č. 95. — Viz v Přílohách číslo 17. — Kopie v **Bočkově** sbírce č. 857.

3) Tamže.

4) Doklady v Brněnské knize připovědí a naučení č. 38, fol. 267, 271, 292, 296, 298, 308, 309, 314, 319, 329, 335, 370, 375 k letům 1609—1618.

5) Ob. sněm olomucký r. 1609, při času sv. Jana Křtitele. (Pam. sněm. V., fol. 463).

suzoval při dvoře panovnickém **soud komorní**, jehož osudy za století 16. a s počátku 17. podrobně vypsal Kalousek ve svém Č. st. právě na str. 113—121.

2. Obstávka — stávka. Nedostálo-li město, místo nebo i jednotlivec svým povinnostem a závazkům, mohla na něho kdekoli vznesena býti obstávka nebo stávka. Zhusta bývala obstávka vyhlašována na města královská, neplnila-li závazků svých k panovníkovi, podobně činily vrchnosti svým poddaným. Věřitel měl právo. obstaviti nejen dlužníka, nýbrž každého obyvatele téhož místa, z něhož pocházel dlužník, ale musel obstávku ohlásiti zvláštním listem městu, městečku, vsi nebo vrchnosti a přiložiti dva bílé peníze opovědného. Vyšší stavové dle zemského zřízení obstaveni býti nemohli.[1]) Také neměli býti obstavováni obyvatelé z cizích zemí, nýbrž každý měl býti práv ve své zemi.[2]) V století 16., zdá se, bylo však na Moravě dovoleno, obstavovati i cizince. Aspoň stavové moravští vznášeli stávky zvláště na obyvatele zemí českých, „poněvadž v tom jednostejného práva požívaly,“[3]) ba docela Vilém Kuna z Kunštata vymohl si na stavích moravských dovolení, aby směl obstavovati služebné a poddané královy polské všude, kde by se objevili v markrabství moravském, potud, pokud mu nezaplatí dluhu svého.[4])

---

[1]) Viz k tomu Brandlův Glossář. str. 185—186 s heslem „obstávka“, potom Knihu Tovačovskou, str. 112 a Knihu Drnovskou, str. 90—91.

[2]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 112. — Kn. Drnovská, str. 90.

[3]) Ustanovení zem. soudu moravského okolo r. 1500: „Item. Zjednáno jest o stávky, aby žádný pro dluh druhého, nevznesa na rychtáře, konšely nebo pána svrchního, nikdyž žádného staviti nemohl, leč by se jemu po vznešení na dědině nebo pána vrchního státi nemohlo. Než jestliže by jistec jistce, host hostě kde nalezl a staviti chtěl podle obojích zemí svobod a obyčeje, poněvadž v tom jednostejného práva požívají, staviti bude moci.“ (Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 74).

[4]) Obecný sněm olomucký 1532. v pátek před sv. Janem [21. června]. „Jakož páni poslové od JKrMti žádost na p. Viléma Kunu vzložili, což se tej stávky, kteráž jemu od stavuov margkrabství tohoto na služebníky a poddané králové polské JejíMti a na statky jejich puščena jest, [dotýče], aby tomu ješče shovění jměl a nestavoval do slušného času, že jest JKrMt králi polskému JMti psáti ráčil, aby jemu dluh jeho zaplacen byl. Pakli by tomu jaký odpor učiniti ráčil, aby od JMti komisaři vydáni byli, že JMtKá také s strany pana Vilíma Kuny komisaře vydati ráčí, aby ta věc jimi slyšána byla a svůj konec vzíti mohla. A jestliže by toho král polský aneb králová JMt učiniti a těch

Chtěl-li kdo obstavovati obyvatele moravského v jiné zemi, měl napřed domáhati se práva svého u soudu příslušného v zemi moravské; nepostačilo, poslal-li snad jen list, opovídající obstávku, jak bylo obyčejem v království českém. Teprve když soud nepomohl žalujícímu k právu jeho, bylo lze správně ohlásiti obstávku.[1])

komisařuov vydati neráčili, že JKrMt téhož pana Vilíma Kuny jako poddaného svého v tom opouščeti neráčí a jemu k jeho spravedlivosti dopomoci. Kdež týž pan Vilím Kuna na takovú JKrMti žádost připověděl v tom strpení jmíti a nestavovati až do vánoc najprv příštich na takový zpuosob, jestliže by JKrMt v tom času toho k místu a k konci přivésti neráčil, tehdy aby týž pan Vilím Kuna hned po vánocích podle prvního svolení všech stavuov služebníky a poddané králové polské JejíMti stavovati mohl a list od pana hejtmana, nynějšího neb budúcího, aby jemu dán byl, kdež by koli v tomto margkrabství služebníky a poddané králové polské JejíMti neb statky jich našel, aby jemu na ně stávka puščena byla, a v tom aby se jemu od JKrMti a od stavuov margkrabství toboto víc překážek a odtahuov nedálo.“ (Pam. sněm. I., fol. 122 a). — Záležitost tato nebyla dlouho vyřízena, jak patrno z brněnského usnešení sněmovního z roku 1536: „Což se dluhu pana Vilíma Kuny od králové polské JejíMti dotýče, na tom jsme se snesli, aby králi JMti psaní učiněno bylo, aby JKrMt králi polskému JMti ještě dostatečně psáti ráčil, aby JejíMt královú polskú přidržeti ráčil, aby panu Vilímovi Kunovi dluh jeho spravedlivý zaplacen byl; pakli by toho skrze psaní JMt obdržeti nemohl, aby již vuoli svú k tomu dáti ráčil, aby pan Vilím svého spravedlivého dluhu podle lantfrydu dobývati mohl, a JKrMt i my podle téhož lantfrydu panu Vilímovi dluhu jeho dobývati pomohli a jeho neopúščeli.“ (Pam. sněm. I., fol. 151 a další). — Jasněji se stavové moravští vyslovili o té věci r. 1546 při druhém sněmě olomuckém, zahájeném v pátek po Reminiscere [26. března]: byloť p. Vilému Kunovi povoleno, „kdež by služebníky a poddané králové polské v tomto markrabství statky postihnúti mohl, aby jemu v každém městě, městečku neb ve vsi na ty statky, kteréž s sebú jmíti budú, stávka puščena byla podle práva. A týž pan Vilém Kuna má a povinen bude podle pořádku a práva toho města, městečka aneb vsi při tej obstávce jse zachovati.“ (Pam. sněm. I., fol. 234).

1) Ob. sněm brněnský 1574, při času sv. Vavřince [10. srpna]. „Také stavové JMtCís., pána svého nejmilejšího, tejna nečiní, jak sou purkmistr a rada města Jihlavy na místě vší ubce skrze supplikací svú na tomto sněmu obecním na stavy vznesli, že by některé osoby z stavův v království Českém pro dluhy své některé osoby z města Jihlavy, nežalujíc prve tu při právě jihlavském, na ně toliko list podle obyčeje království Českého opovídajíc obstávku pošlíc hned v tém král. Českém obstavovali; což se proti svobodám a privilegiím od králů českých a markrabí moravských jim daných, i proti smluvám, kteréž z království Českého mají, jest [sic], žádajíc nás stavův, aby se jim toho napotom nedálo, a kteříž tak nyní obstaveni jsou, aby z obstávky propuštěni byli.“ Stavové se za to u císaře přimlouvají. (Pam. sněm. III., fol. 71–72.)

Zvláštní druh obstávky byl, když cizozemec vysoudil právem zemským statek, peníze nebo klenoty a shledáno, že stala se při soudě nějaká závada, zaviněná tím, že jednou ze sporných stran byl cizozemec; vysouzené zboží mohlo býti nižšími úředníky obstaveno na posudku a uschováno až do příštího soudu, který závadu vyšetřil. Uručil-li cizinec vysouzené zboží hodnými rukojmími, kteří v zemi bydleli, bylo mu vydáno, ale byl povinen státi v té věci, jako by o ni byl pohnán.[1])

IX. Soudy ven ze země.

Stavové dbali, aby právo moravské bylo ve vážnosti, a nikomu aby nenapadlo hledati spravedlnosti jinde, za hranicemi, nebo volati obyvatele moravského k soudům do jiných zemí. Již v lantfrydu z roku 1434 se čte, že každý má hledati spravedlnosti před markrabskou milostí nebo před zemským hejtmanem jako jeho náměstkem právem zemským v zemi moravské a před pány téže země; mimo zemi že smí lantfrydník hledati spravedlnosti, jen když hejtman zemský, biskup a páni svolí nebo k tomu poradí.[2]) Stavové moravští sami často bývali voláni panovníky,

[1]) Obecný sněm brněnský 1538, ve čtvrtek po sv. Kunhutě [7. března]. „Na sněmě ode všech stavů svoleno: když by některý neobyvatel v tomto markrabství statek na penězích hotových, aneb na listech hlavních, aneb na klínotech právem zemským vysoudil, a na tom že by nějaká závada byla, tehdy takové peníze, listy, klenoty budú moci u pánuov úředníkuov na posudku obstaveny býti, a páni úředníci aby je dali na rathouz schovati až do příštího soudu, kterýž by v Olomouci neb v Brně najprv držán byl. A tu strany před pana hajtmana a pány soudce předstúpiti a o tu závadu rozeznány býti mají; a což mezi nimi za spravedlivé uznati ráčí, při tom se zachovati. Než jestliže by ten neobyvatel chtěl ty peníze hodnými rukojmími, obyvateli tohoto markrabství, vyručiti, mají jemu pod ujištěním na spuosob svrchupsaný vydány býti. A on bude povinen státi a dostáti, jako by o to pohnán byl.“ (Pam. sněm. I., fol. 156 b a násl.)

[2]) Archiv Český X., str. 251 k roku 1434. — Také ve Slezsku knížata a stavové domáhali se v soudnictví různých výhod, ale cestami křivými. Vpravili totiž do listiny, kterou král Vladislav stvrzoval práva a svobody slezské, záludně mezi jiným ustanovení, že spory mezi králem a knížaty i také spory mezi knížaty samými mají býti rozsuzovány jen slezskými knížaty a jejich radami, a žaloby proti vasalům, rytířům, městům a obyvatelům panství jejich že podávány býti mají před příslušnými soudy jednotlivých knížectví. Král Ludvík Jagjelovec prohlásil z hradu Pražského 18. září 1522 toto privilegium za ne-

aby prostředkovali ve sporných otázkách českých. Nastal-li případ, že obyvatel moravský musel na soud na př. do Čech nebo Čech na Moravu, což se stávalo velmi často, zvláště vyžadovala-li toho sama pře, nebo bylo-li potřebí dáti svědectví, konaly se mezi stavy českými a moravskými úmluvy o různých formálnostech. Na př. roku 1534 bylo ujednáno, budou-li Čechové míti přednost před obyvateli domácími při výslechu na soudech moravských, že totéž stane se obyvatelům moravským při soudech českých.[1]) Téhož roku biskup, páni a rady markrabství moravského a knížectví slezského byli s králem Ferdinandem rozhodčími ve při mezi stavem panským a rytířským s jedné a pány Pražany Starého města Pražského se strany druhé. Vyšší stavové žalovali, že Pražané odkazují před svůj městský soud spory o závěti a nápady na statky zemské, ač vědí, že pře takové náležejí soudu zemskému. Král Ferdinand se svými radami moravskými a slezskými dal vyšším stavům za pravdu.[2]) Když pak následujícího roku 1535 vznikla pře mezi Starým a Novým městem Pražským o appellační právo, král Ferdinand I. poslal z Moravy do Čech Jana z Pernštejna a na Helfenštejně, Jana z Kunovic na Uherském Brodě, podkomořího moravského, aby, přiberouce k sobě některé osoby z panstva, z rytířstva, potom úředníky, soudce zemské a rady královské, konali s Pražany schůzi v sobotu před nedělí Laetare [6. března] na hradě Pražském a pohnuli je k pokoji až do příjezdu panovníkova do Čech. Byli tedy Moravané tenkrát prostředníky mezi spornými stranami v Čechách

---

platné, poněvadž král Vladislav je podepsal neznaje obsahu — jak sám byl prohlásil, tak že nebylo správně vydáno. (Orig. v dvorním a státním arch. vídeňském — pověřený opis ve stavovském zemském archivě moravském, V. II. 116/b p. 174.) Viz v Přílohách č. 7.

[1]) Sněmy česke I., str. 387.

[2]) „Léta Páně M. D. XXXIV, v středu po sv. Floriánu [6. května] král Ferdinand s knížetem, pány a radami markrabství moravského a knížectví slezského, kteréž při sobě na ten čas měl, slyšel při mezi stavem panským a rytířským s jedné a pány Pražany Starého města Pražského s druhé strany. Žalovali páni, že jim Pražané v to, což ku právu zemskému náleží, vkračují na ublížení práv a soudu zemského, chtějíce na svém právě městském souditi o kšafty a nápady statků pozemských etc.“ — (Z rkp. Budišínského č. 32, fol. 7 b. — E libris privilegiorum urb. Pragens., fol. 195 b.)

a spůsobili odložení té pře do sv. Václava.[1]). Léta 1547 zasedlo dokonce několik Moravanů s králem Ferdinandem k soudu nad odbojnými stavy českými.[2]) Také do sporných záležitostí slezských zasahovali někdy vynikající mužové moravští, prostředkujíce jak u stavů českých tak u panovníkův.[3]) V jedné věci však byli stavové moravští velmi citliví: vždy rozhodně se ohražovali, aby moravští obyvatelé byli úředně povoláváni k soudům ven ze země. což se nejčastěji dálo do Čech. Ohražení takových jest v Památkách sněmovních velmi mnoho, a podávány o tom také stížnosti k panovníkům.[4]) Nejčastěji voláni byli obyvatelé

[1]) „Jakož jest král JMt. pán náš Nejmilostivější, poslati nás ráčil, Jana z Pernštejna a na Helfenštejně a Jana z Kunovic na Uherském Brodě, podkomoří markrabství moravského, abychom na hradě Pražském byli tu sobotu před nedělí, jenž slove Laetare. [6. března] a tu abychom k sobě přivzali pány a vladyky, úředníky a soudce zemské a rady JMti, a o tu nevoli, kteráž začala se a povstala mezi městy Pražským, Starým a Novým, nahlédli a to jednali, aby ta města v pokoji byla až do šťastného přijezdu JKrMti sem do tohoto království." Pře odložena do sv. Václava. (1535, 12. března. — Z rukop. Budišínského č. 32, fol. 80 b. — E. II. libro privileg. Vet. urb. Prag., fol. 202 b).

[2]) Sněmy české, II., str. 322 a 473.

[3]) „Wilhelm v. Pernstein, her vnd vorwalter des Hauses Rosenbergh, an die obristen Landofficierer, Stathalter und Radte in der Cron Behaim. Er vernehme, dass der längst durch den Kaiser in Person vnd seine höchsten Räthe vnd Landesbeamten entschiedene Streit zwischen der schlesischen Kammer vnd den Breslauern wegen die Jurisdiction von neuen ausgebrochen sei: er bitte im Interesse der Breslauer bei etwaigen neuen Verhandlungen von dem höchsten böhm. Gerichtshofe den Kaiser auf die alte Entscheidung aufmerksam zu machen und sich der gerechten Sache der Breslauer anzunehmen." (1572, v Děkanově, kraje čáslavského, 28. října. — Měst. archiv vratislavský, A, 21, f.). Také současná česká kopie tamže.

[4]) Na př. r. 1538. „Aby obyvatelé z Moravy nebyli k soudům ven ze země povoláváni. (Kopiář Pam. sněm. I., fol. 75 a násl). Roku 1543 uherský magnát Banfy poplenil okolí Bánova panu Burianovi. — Král Ferdinand dověděv se o tom, oznámil zemskému hejtmanovi, aby Banfy i Burian obesláni byli do Vídně, tam že zjedná Burianovi dostiučinění. — Stavové moravští se proti tomu ohradili, že nemohou k tomu přistoupiti, ani p. Burianovi toho dovoliti, „aby jměl o to, co jest se do tohoto markrabství stalo, k jakému rozeznání jinde přistoupiti, než v tomto markrabství. Neb kdybychom toho dopustiti jměli, známe, že bychom landtfrydu svému, kterýž za největší svobodu máme, ublížili a proti tomu učinili. Než JMtiKé od nás (stavů) proste (poslové), ať JMtKá v tomto markrabství to slyšeti ráčí s námi spolu, jakožto s JMti landtfrydníky. A což se tu kolivěk za spravedlivé najde, aby při tom zuostaveno bylo." (Kop. Pam. sněm. I., fol. 172). Léta

moravští k cizím soudům za panování Maximiliana II., a když na Moravě vznikl proti tomu odpor, Maximilian prohlásil, že spravuje se míněním a praxí otce svého Ferdinanda I., jakož i jeho odpovědi, kterou dal stavům o tom r. 1562. Tím však stavy moravské jenom pobouřil: odpověděli mu, že sporná otázka tato posud rozhodnuta není, a dokud se to nestane, aby vůbec nikdo nebyl volán k soudům mimo zemi[1]). Nejvíce se zasadili o Jana Dubčanského, zakladatele vyznání bratří Luleckých, který

1544 Olomučtí žádali pány, praelaty a rytířstvo na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po sv. Valentinu [18. února], aby nemusili choditi k soudu ven ze země k JMtiKé. Stavové se usnesli, aby páni soudcové dopsali o té věci JMtiKé, že si přejí býti zachováni při svých svobodách a smlouvách. (Pam. sněm. I., fol. 220.) — Když r. 1563 arciknížeti Maximilianovi bylo na Moravě holdováno, stavové prosili Maximiliana mezi jiným o přímluvu u císaře, aby nebyli voláni k soudům „ven ze země", což prý se velmi často přihází. (Ob. sněm olomucký 1563, při času sv. Martina [11. listop.]. Pam. sněm II., fol. 222). Maximilian slíbil, že se za to u JMtiCís. přimluví. (Tamže, fol. 226.) — Léta 1576 málem byl by povolán býval k soudu do Čech sám zemský hejtman moravský Zdeněk Lev z Rožmitála a z Blatné, jak o tom svědčí jednání stavů moravských na obecném sněmě olomuckém 1576, v pondělí po sv. Jakubu [30. července]: „Podle toho VMt pane posle [JMtiCé], tejna nečiníme, že jest na nás stavy urozený pán, pan Zdeněk Lev z Rožmitála a z Blatné, hejtman markrab. moravského, stížnost svou, kterouž ku paní Anně Eyczingarové z Bibrštejna míti se praví, vznesl, a to v tom, že dotčená paní Anna v statek sirotčí, k zámku Landštejnu náležející a do markrabství tohoto příslušející, přes hranice království českého s markrabstvím tímto dělící, na újmu velikou sirotčí sáhla, nemalý počet obilí a jiných věcí pobrati a služebníka páně, kterýž nad tím statkem od pana hejtmana ustanoven byl, moci vzíti, do železukovati a do vězení vsaditi dala. A když jest pan hejtman na JMtCís. a potom na JMtKou takovou její vejtržnost vznesl, tu jest táž paní v odpovědi své, aby pan hejtman ji z toho před JMtíCou aneb soudem zemským království českého vinil, doložila. I poněvadž by to, aby obyvatelé země této, zvl. pak pan hejtman, jakožto přední osoba a místodržící JMtiCís. v zemi této, ven z země k soudům o to, což by se v markrabství tomto sběhlo, potahován byl, k újmě, svobodám a prilegiím našim, ouřadu pak hejtmanskému na veliké zlehčení bylo, JMtiCís. poddaně prosíme, aby JMtC. toho dopouštěti neráčil, nýbrž to dotčené paní z Bibrštejna i panu manželu jejímu přetrhnouti, a to od nich p. hejtmanovi na místě sirotčím k nápravě podle JMti Cís. jistého reversu přivésti, a což tak tu od té paní pobráno jest, zase navrátiti poručiti ráčil; a má-li táž paní, aneb pan manžel její ku panu hejtmanovi jakou stížnost, bude sobě ta moci pokojným právem v této zemi k místu vésti." (Pam. sněm. III., fol. 122.)

[1]) Ob. sněm brněnský 1567 o Třech Králích. Pam. sněm. II., fol. 264.

volán byl na soud do Čech i se svými tovaryši. Na sněmě olomuckém r. 1538 stavové prohlásili, že Jan Dubčanský, Albrecht Vojkovský a Petr Malý neprávem povoláni byli na soud ven ze země, a že mají z rukojemství a závazku býti propuštěni; dodali pak, že panovník nemá práva, volati k soudům svým ven ze země obyvatele a lantfrydníky mimo nářek cti a poctivosti (appellace ku králi), poněvadž tak psáno jest ve svobodách a právech zemských, panovníky ztvrzených.[1]) Král Ferdinand I. odpověděl, že činí vždy jen, co se srovnává s právy a svobodami zemskými, jež stavové ukáží, a že by nerad se vzdal, čeho předešlí králové užívali. Dubčanský a tovaryši jeho mohou býti ihned zbaveni závazku a propuštěni, zachovají-li se dle zápisu svého.[2]) Aby totiž ukázal, že dbá přímluvy stavů moravských,

---

[1]) Obecný sněm (snad soud?) olomoucký 1538, při času sv. Jana u přítomnosti krále Ferdinanda I. — „Artikule na témž sněmu od stavuov králi JMti předložení. — O obsílání k soudóm ven z země. Najprve, že VMtKá obyvatele a spolu lantfrydníky v tomto markrabství pod právem usedlé, na něčí správy aneb obžalování ne s strany poctivosti, o kterúž se každý z obyvateluov tohoto margkrabství na VKrMt odvolati může, ale o jiné věci ven z země k slyšení, k rozsudkóm bez obvinění zde v tomto margkrabství obsílati a potahovati ráčíte; kdež pak i někteří, nechtíc rozkázání VMtKé pominúti, před VMtKú na hradě Pražském jsú stáli a skrze takovú povolnost a poslušenství k závazkóm, k vězení i jinak k velikým těžkostem a útratám přicházejí; jakož pak ještě pan Jan Dubčanský, pan Albrecht Vojkovský a Petr Malý od VKrMti podnes v rukojemství i v závazku jsú, ježto za královuov JichMtí, pánuov našich, předkuov VKrMti, obyvatelé a spolu landtfrydníci pod právem usedlí, o takové věci od JichMti ven z země k slyšení a k žádným rozsudkóm potahováni nebyli, jakož pak lantfrydem všickni sobě se zavazujem práva podnikati, řád a právo ve všem zachovati; a protož VKMti s najvyšší pokorú a poddaností, jako pána svého milostivého prosíme, že VKrMt nás obyvateluov a spolu lantfrydníkuov pod právem usedlých o jiné věci, chyba [vyjma] poctivosti k slyšení a soudóm potahovati neráčíte a nás při tom zachovati, při čemž jsme od královuov Jich Mtí, předkuov VMtiKé a pánuov našich, zachováni bývali, tak jakž lantfryd sám v sobě zní, v svobody od královuov Jich Mtí nám nadané a od VKrMti stvrzené v sobě šíře ukazují, že od VMtiKé při všech řádích, dobrých, starobylých obyčejích, zachováni býti máme; při tom VMtiKé se vší pokorú a poddaností prosíme, že VMtKá téhož pana Dubčanského s tovaryši jeho z toho rukojemství a závazku milostivě propustiti a svobodny učiniti ráčíte.“ (Kop. Pam. sněm. I., fol. 75 a násl.)

[2]) „JMtKá nikdy na jiném býti neráčil, než k poddaným svým věrným milým ve vší spravedlivosti jako král křesťanský a spravedlivý se zachovati. A tak i potomně nic méně, jakž jsú předešlí králové čeští činili, stavy marg-

král Ferdinand dovolil Janu Dubčanskému a jeho přátelům, aby se vystěhovali do příštích vánoc ze všech zemí JMtiKé, zaručivše se napřed ctí a věrou, že ani nyní ani budoucně nebudou mluviti o svém vyznání, jež si byli smyslili, že se nebudou o to dávati v hádky ani traktáty spisovati.[1]) Ale dle mínění stavů král neměl práva žádati takové záruky, poněvadž spolulantfrydníkům a obyvatelům všem vždy se dopouštělo, aby se stěhovali do jiných zemí beze všech závazkův a zápisův.[2]) V odpovědi své na mínění stavů moravských o celé události s Dubčanským král Ferdinand dokazoval, že na Dubčanského upozorněn byl nějakým poustevníkem, jehož Dubčanský byl z pouště vyhnal a všelijak obtěžoval; potom že Dubčanský napsal, neohlížeje se na zákaz královský, hanlivý traktát o církvi katolické a veřejně se k němu také přiznal. Pro tu neposlušnost že byl se svými tovaryši vzat na závazek a poslán do věže a sice z rozkazu krále.

krabství moravského při lantfrydu, svobodách, privilegiích, což by pokázali, zuostaviti ráčí, jsúc též od stavuov naděje, že oni také duostojenství a vrchnosti JMtiKé žádnému súžovati a odjímati nedopustí; neb JMtKá nic jiného před se bráti neráčí, jedině, čehož předešlí králové čeští užívali, toho by JMtKá také nerad se spustiti a sobě odjíti dáti ráčil. A což se Jana Dubčanského s jeho tovaryši z rukojemství a závazku propuštění dotýče, ta věc při jich samé dobré vuoli jest, chtějí-li závazku a rukojemství tohoto prázdni býti, tehdy ať se podle zápisu svého zachovají a tomu dosti učiní." (Týž sněm. — Kop. I., fol. 81 a násl.)

[1]) . . . JMtKá panu hajtmanovi odpověď dáti ráčil, že na žádost a na přímluvu naši to učiniti a k tomu povolovati ráčí, aby se týž Jan Dubčanský a tovaryši jeho ze všech zemí JMtiKé vyprodali a jich prázdni byli, a to konečně do vánoc naprv příštích. Při tom také aby se on Dubčanský s tovaryši svými pode ctí a věrou JMtiKé zapsali, takž jakž jiní, v ten rozum přípis vydati rozkázati ráčí, že nyní i na časy budúcí, kdežkoli věk budú, o té sektě, jednotě jejich, kterúž sú sobě smyslili, mluviti, v žádné hádky se dávati, ani jakých traktátů o tom spisovati nemají a nebudú." (Ob. sněm brněnský r. 1538, ve čtvrtek po sv. Kunhutě [12. září]. (Pam. sněm. I., f. 159 b.)

[2]) „. . . jakož pak netoliko jim [Dubčanskému a tovaryšům] obyvatelóm a spolulantfrydníkóm a stavu rytířského, ale i jiným všem vždycky se dopouštělo a podnes od JKrMti dopouští beze všech a všelijakých závazků a zápisů do jiných zemí se stěhovati, a poněvadž my od JKrMti nic nového a prve nebejvalého nežádáme, . . . ať JKrMt také obtížnostmi nahoře předloženými nás obtěžovati a věci prve nebývalé mimo lantfryd a svobody naše podtahovati neráčí, neb nám nové náležité a možné, z lantfrydů, svobod a dobrých, starobylých pořádků a obyčejů, nám od předkuo našich pozuostavených a od prvních králů Jich Mti, i tudíž od JKrMti potvrzených, vystúpiti."

jako panovníka křesťanského, jemuž náleží víry hájiti a ne soudcům zemským.[1]) Na přímluvu stavů bylo jim dovoleno vystěhovati se po záruce, že nebudou jinde šířiti svých bludův. Tím se panovník ukázal jim býti milostiv, poněvadž je mohl dáti potrestati jako kacíře; naopak zase, kdyby se nebyli ničeho dopustili, měli by úplnou volnost stěhovati se, kam by chtěli, jako jiní obyvatelé.[2])

---

[1]) „. . . neb předešlí králové čeští a křesťanští takových znovu smyšlených a prve nebývalých sekt a rouhání proti svaté víře, jakž kroniky i lidské paměti ukazují, nikda netrpěli. nébrž z mocnosti a duostojenství svého královského bránili a takové neřády zastavovali. A v takových věcech, svaté víry křesťanské jse dotýkajících, n e s o u d c ů m z e m s k ý m, než JMtiKé, jakožto vrchnosti křesťanské, opatrování a zastavení těch zlých neřáduov přísluší a spravedlivě náleží . . .“ (Kopiář Pam. sněmovních I., fol. 87 a násled.)

2) Ob. sněm brněnský r. 1538. — „Na ten artikul [o Jana Dubčanského a tovaryše] JMtKá tuto odpověď dávati ráčí, že jest JMtiKé s nemalým podivením, čím se Jan Dubčanský s tovaryši svými zastírati a stavy na to vésti a jim vzkazovati smějí, čemuž stavové prve rozumějí, že JMtiKé předsevzetí i odpovědi Dubčanského a jeho spolutovaryšuov jim dané od spravedlivosti podle boha i spuosobu křesťanského jse neděly. A což jest JMt témuž Dubčanskému s tovaryši jeho za odpověď dáti ráčil, to jest se na častú přímluvu stavuov margkrabství moravského z milosti stalo, neb stavové dobře tomu rozuměti mohú. že Dubčanský s tovaryši svými pro ten nekřesťanský, bludný a z úmysla smyšlený, tištěný traktát, ku kterému jse, jakž svrchu dotčeno seznal, a majíc Dubčanský od JMtiKé prve v Znojmě sobě pod skutečným trestáním přikázání a jisté poručení. aby kázání a učení sekty neboližto jednoty tej zanechal, u skládání knih s jinými tovaryši svými se jest dal, a tedy pro své úpurné neposlušenství v trestání a v nemilost JMti jest upadl a tak i na závazek od JMtiKé vzat. potom na přímluvy některých osob v království českém na rukojmí a k tomu pode ctí a věrú, jakž zápis ukazuje, na postavení vydán, v kterémž podnes jest. A JMtKá majíc i mohúc podle provinění k němu i k tovaryšóm jeho jináče se zachovati, však proto jako král křesťanský a milostivý, vzhlédnúc na přímluvy stavuov, když Dubčanský s tovaryši svými k jedné ani k těm pod obojí spuosobú víře jse přiznati a podle toho věřiti a zachovati nechtěli, toho jim podati ráčil: poněvadž nemíní svého bludného předsevzetí a sekty se spustiti, že by JMti, jakožto králi křesťanskému více povolovati a takových neustupných lidí v jich smyšlených sektách pod sebú v království a zemích JMti trpěti náležité ani chvalitebné ani ublížení svědomí i poctivosti JMti býti nemohlo [sic], aby ze všech zemí JMti jse vyprodali a vystěhovali a těch prázdni v jmenovaném času byli a zápis pode ctí a věrú na sebe, jakž požádáno, i přípis jim vydán býti jměl, kterak by se budúcně zachovati jměli, u lélali; neb ač JMtKá na přímluvu stavuov margkrabství moravského těch osob jmenovaných z zemí svých odbyti ráčí, však proto JMtKá jse povinného uznává, víru svatú křesťanskú jako král křesťanský obhajovati a to opatrovati, aby oni skrze tu milost, kteráž od JMti jim podána

Konečně král Ferdinand I. dodal, že z příčin vysvětlených zanechává vše při dřívějších odpovědech svých. Spor nebyl ani tím vyřízen, poněvadž stavové moravští nesouhlasili ani v zásadě s jednáním Ferdinandovým tvrdíce, že pro víru a proticírkevní spisy nemůže nikdo býti trestán světskou mocí, nýbrž jen mocí duchovní,[1]) a tak vyměňovány byly mezi panovníkem a stavy názory o tom ještě roku 1539. Stavové hájili svobod zemských tak rozhodně, že Ferdinand konečně propustil Dubčanského i tovaryše jeho z vazby na záruku 10.000 kop gr. českých a když byli slíbili, že nebudou ani písemně ani ústně vykládati články víry. Od té doby král nevolal nikoho na soud pro víru ani v zemi ani mimo zemi; podobně jednali nástupcové jeho až do povstání českého. Pokud se však týkalo pří o čest a poctivost, jež náležely v obor soudní kompetence zemského hejtmana a panovníka, stavové nic nenamítali, povolával-li si je panovník třeba i na hrad Pražský, když tam sídlel.[2]) Byl-li obyvatel moravský vězněn mimo zemi, ať právem nebo nevinně, stavové nebo zemský podkomoří žádali, aby byl vydán, že bude souzen

---

jest, jinde bludy a sektami svými smyšlenými lidí křesťanských od pravé víry neodvozovali. A z tej příčiny zápis od nich žádati a jmíti ráčí, nečiníc v tom nic proti lantfrydu a svobodám margkrabství moravského; neb lantfryd, svobody, privilegia a starodávní dobří pořádkové křesťanští takovým lidem bludným a neposlušným, kteříž v nemilost a v trestání JMtiKé upadli a v závazku i v rukojemství JMti sú, prospěšni býti nemohli, a na jiné se nevztahují, než na svobodné a poslušné poddané obyvatele, že ti a takoví, kteří proti králi a pánu svému nepřečinili a v neposlušenství neupadli, zachovajíc v tom pořádek a obyčej země, svobodně se vystěhovati mohl[i], ale tuto s Dubčanským a s jeho tovaryši daleký jest rozdíl, poněvadž jest [sic] pro své bludy a neřády u víře v neposlušenství a v nemilost JMtiKé upadli a v závazek vešli, aby JMt túž svobodu měl jim pustiti jako jiným svobodným, poslušným obyvatelóm margkrabství moravského, toto jse JMti z příčin svrchudotčených učiniti nezdá, a také by slušné ani spravedlivé nebylo; protož JMtKá ráčí tej věci při první i druhé odpovědi od JMtiKé dané zanechávati.“ (Kopiář Pam. sněm. I., fol. 89 a násl.)

1) O této otázce pojednám blíže ve stati o náboženství v III. díle, kamž zatím odkazuji.

2) Orig. zem. arch. mor., Art. Znaim II. k roku 1556. Zemský hejtman Václav z Ludanic ohlašuje, aby lidé, kteří rok mají, nejezdili do Prahy, poněvadž král odložil pře na příští svou návštěvu v Praze. — Viz k tomu také Sněmy české, IV., fol. 271, k roku 1575 „o rozepřích mezi osobami z příslušejících zemí do království českého sročených“.

a po případě vězněn tam, kam patří.[1]) Uprchlíci ze zemí sousedních na Moravu nebo naopak bývali někdy vydáváni úřadům, odkud utekli, někdy však nikoli. Stavové moravští jednali vždy tak, jak se chovaly jiné země.[2]) Sami však uručovali se vždy provinilými osobami z jiných zemí, zvláště mimočeských.[3]) Kdo byl z jakýchkoli důvodů zapleten v soudy mimo zemi, byl na Moravě uznáván za poctivého a čestného, dokázal-li, že vše řádně urovnal a vždy rytířsky si vedl.[4])

---

1) Adam Černohorský z Boskovic, podkomoří markrab. mor., prosí arciknížete Maximiliana [22. března r. 1563 z Brna] o přímluvu u krále polského, aby měšťan brněnský Kryštof Pezler propuštěn byl z krakovského vězení. (Orig. dvorního a státního archivu ve Vídni, český. Přiložen jest také kousek textu německého a list (také německý) Pezlerovy manželky Anny k Adamu Černohorskému.)

2) Tak na př. s konce století 16. moravští stavové po delší dobu nevydávali uprchlíků z Čech na Moravu. (Sněmy české, VIII. str. 243, 245, 258 a j.).

3) Obecný sněm brněnský 1588, v pondělí po neděli Judica [4. dubna]. „O nález pana hrab. z Pezynku v Zřízení zemském znojemském postavený a ručení cizozemců ku právu. — Na tom sme se snesli, aby nejvyšší pan písař, přivezmouc k sobě pana Jakuba Vojsku, JMtiCis. prokuratora, a pana Matyáše Žalkovského, ty oba artikule, jakej kterého rozum jest, tak aby každý ten artikul v plnosti rozumu a smyslu svého při právě užívány býti mohly, vyjádřili a vysvětlili, a to nejvyšším pánům úředníkům a pánům soudcím zemským při nejprvnějším soudu zemském, kterýž v tomto markrabství držán bude, k uvážení podali, a na čem to Jich Mti postaviti ráčí, to při tom aby zuostalo.“ (Pam. sněm. IV., fol. 155.) Toto vysvětlení, učiněné na prospěch ručení cizozemců, čte se ve Z. Z. z r. 1604. na listě 31., kde se podává výklad k předcházejícím dvěma článkům zřízení, jež pocházejí z doby starší. — Viz k tomu také Z. Z. z r. 1545., fol. 24 a 25. — Jiný případ vyskytl se r. 1600. - Vlach Jan Baptista Pierio byl obžalován před zemským soudem moravským a z nařízení nejvyšších úředníkův a soudců zemských dán byl v Olomouci do vězení. Ale z rozkazu císařského byl z vězení vzat a odvezen do Prahy. Stavové moravští pokládali to za ponižování zemského práva moravského a žádali, aby opět byl vrácen do vězení olomuckého. Císař odpověděl, že Pierio byl na rozkaz Karla st. ze Žerotína neprávem uvězněn, poněvadž měl cís. glejt. Konečná zpráva bude prý dána stavům, až bude vše vyšetřeno. (Odpověď císařská z hradu Pražského, dne 17. září 1600.) [Pam. sněm. V., fol. 69—70.]

4) Vilém Brabantský žádal r. 1606, aby byl od stavů opatřen na své poctivosti. Stavové se usnesli, aby jim předložil hodnověrné vysvědčení, že stanné právo, dané a zapsané na jeho osobu v knížectví opavském, již jest vymazáno a srovnáno. (Obecný sněm brněnský 1606, ve středu po sv. Kylianě [12. července]. Pam. sněm. V., fol. 299—300.)

Ale jako v jiných věcech, tak i v soudnictví stavové moravští ponenáhlu přivykali různým novotám a nezákonným opatřením. Tak na př. roku 1600 Karel st. ze Žerotína byl obviněn u císaře Rudolfa II. od Zikmunda z Dietrichštejna, zemského podkomořího moravského, z různých nepřístojností. Císař obeslal ho do Prahy a dal ho vyslýchati radami svými. Stavové moravští nenamítali nic proti tomu, a Žerotín sám je musel upozorniti, že tím porušena byla práva země moravské.[1]) Stavové zvolili teprve potom komisi, skládající se z dvou pánů, dvou praelatů, dvou rytířův a jednoho měšťana, za účelem vyjednávati se stavy českými o různých potřebách zemských a zvláště, aby obyvatelé markrabství moravského nebyli obtěžováni půhony do království českého ani k soudům voláni.[2]) Ještě roku 1611 žádán byl panovník ze soudu sv. Kunhutského, aby nejvyšší purkrabí pražský neposílal půhony obyvatelům moravským. Pokud se týkalo svědectví u soudů cizích, ustálilo se pravidlo,

---

1) Orig. český dvorního a státního archivu ve Vídni. V Rosicích, 3. února 1601. „Službu svú VMtem atd. — Netajím před VMtmi, že sem minulého roku na poručení JMtiCís. před raddami království českého na obvinění pana Zikmunda z Dytrychsteina, podkomořího markrabství moravského, se postavil, avšak abych tam, nejsouce pře v Moravě zalomena [sic], státi a odpovídati povinen nebyl, všelijak bránil. Nicméně poněvadž jest mi to od JichMtí, že téměř panu podkomořímu před osobou JMtiCís. a raddami JMti království českého odpovídati povinen sem, přisouzeno i také nálezem stvrzeno, to má své místo. Ale že v tom nálezu vedle zdání mého něco se VMtí dotejkati chce, VMtem takovej nález, jsa tím jakožto jeden spolulandfrydník povinen, odsílám, pokudž by VMtem co ublíženo bylo, abyšte o to rozmluviti a uraditi se moci ráčili. S tím atd. Dat. na Rosicích, třetího dne měsíce Februaria a. 1601. VMtí služebník K. z Zierotína.“

2) Obecný sněm brněnský 1601, v pondělí po sv. Matěji [26. února]. Pam. sněm. V., fol. 60. — Tenkráte Karel ze Žerotína byl ještě přísedícím zemského soudu moravského, ale zdá se, že tam již nechodil; a následujícího roku 1602 byl úřadu toho sproštěn, když páni na sněmě brněnském se usnesli, že místodržící úřadu hejtmanského má odníti Karlu st. ze Žerotína klíč od svobod zemských a dáti jej Václavovi hraběti z Thurna. — O vyloučení ze zem. soudu vyslovuje se Žerotín sám ve svých Zápiscích takto: „A hned na druhý den [o soudě Tříkrálovém] já jsem vysazen z soudu, a nechodil jsem do potazu, až jsem zase léta 1607 o soudu postním mezi ně zavolán“. (Zápiskové I. str. 6.)

že povolení na svědectví mimo zemi může dáti zemský hejtman moravský v případech zvláště důležitých.[1])

Tím vysvětlil jsem stručně nejdůležitější soudní zařízení moravská. Stať není úplná, a bude lze ostatní doplniti, až vydány budou knihy připovědí a naučení, knihy ortelův a snad i registra hejtmanská a podkomořská, budou-li nalezena. Mně také běželo po výtce o větší zemský čili panský soud moravský, jenž měl se zemskými sněmy nejvíce stykův, ač jinak byl samostatným. Vzájemný poměr obou institucí za století 16. lze vymeziti asi takto: Zemské sněmy a sjezdy nesměly se konati za doby zasedání většího soudu zemského; zemské sněmy nezastupovaly nikdy panského soudu (mimo při s Maximilianem Lvem z Rožmitála), ale soudy panské bývaly dosti často pověřovány pravomocí

---

1) Karel st. ze Žerotína, když potřeboval r. 1617 svědectví některých obyvatelů moravských ve při své proti Pertoltovi z Tvorkova, hejtmanu knížectví opavského, jež měla býti rozhodnuta před panovníkem, požádal císaře Matyáše, aby jako král český a markrabí moravský vymohl na zemském hejtmanovi moravském Ladislavu z Lobkovic listy odevřené o svědomí na každého, koho by k vedení pře své za svědectví požádal. List Matyášův zem. hejtm. moravskému zní: „Urozený Náš milý: Vědětiť milostivě dáváme, že jest na Nás poníženě vznesl urozený Karel st. z Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a hradě Přerově, radda a komorník, věrný Náš milý, kterak by k rozepři té, kdež před vlastní osobu Naši císařskou, jakožto krále českého, nejvyšší ouředníky a soudce zemské, též raddy Naše soudu dvorského a komorního s urozeným Pertholdem z Tvorkova a z Kravař na Radimi a Suchých Lazcích, raddou, hejtmanem a místodržícím ouřadu komornického knížetství Našeho Opavského, věrný Náš milý, od Nás sročen jest, některých svědomí v margkrabství Našem moravském proti nadepsanému Pertholdovi z Tvorkova a z Kravař potřeboval, Nás v tom, aby mu táž svědomí od jednoho každého, kohož by k tomu potřebovati chtěl, bez odpornosti vydávána byla, za milostivé opatření a list odevřený poníženě prosíce. Jehožto prozbu znajíce My býti slušnou, protož Tobě milostivě poroučeti ráčíme, aby jemu od ouřadu Tvého hejtmanského list odevřený na již jmenované svědky vydal, tak aby on v spravedlnosti své žádného skrácení nenesl, vidouce, že na tom jistou a milostivou vůli císařskou naplníš. Dán na hradě Našem Pražském, v pátek u Vigilií sv. Šimona a Judy [27. října] létha 1617 a království Našich římského šestého, uherského devátého a českého sedmého. Matthiass.

Sdenco Poppl de Lobcowics, R. S. Boh. cancellarius. — Ad mandatum S. Caes. Mtis proprium Pavel Michna.

Orig. v arch. Nár. musea v Pešti (Extranea).

Obsah pře patrný jest z obsílky císaře Matyáše, učiněné zem. hejtmanovi opavskému. Viz v Přílohách č. 31.

sněmovní, totiž tehdy, když zemský sněm ustanovil, aby to neb ono rozhodli za sněm páni soudcové, neb aby zemský hejtman s pány soudci, přiberouce k sobě osoby z jiných stavů, rozhodovali platně v zájmech zemských na místě sněmu; zemské sněmy a sjezdy odkazovaly k vyřízení a konečnému rozhodnutí všecky složitější a zásadní otázky pánům soudcům a nejvyšším úředníkům zemským; zemské sněmy usnášely se často o odročení většího soudu zemského, oznamovaly rozhodnutí své i příčinu panovníkovi a ustanovovaly nezřídka různá pravidla i normy, soudu se týkající; zemský soud neměl působnosti ani na konání ani na nekonání neb odročení zemských sněmův; zemské sněmy konečně hájily vždy rozhodně samostatnosti zemských soudův jako vrcholu všeho práva moravského a chlouby své, odkud nebylo odvolání, a hájily také proti panovníkům — pokud bylo lze — zvykového práva volné kooptace přísedících. Že tohoto práva neuhájily v plném rozsahu, dlužno přičítati více neustupnosti panovníkův a jejich vlád, než slabosti a poddajnosti stavovské.

B. O právě dědickém, poručenském a odúmrtném na statcích svobodných.

1. Právo dědické a poručenské.

Právo dědické vyvíjelo se na svobodných statcích v Čechách a na Moravě souhlasně až do století patnáctého.[1]) V práci této nelze ovšem zabývati se obšírněji výkladem jeho vývoje — odkazuji v té příčině na vzpomenutou práci Kalouskovu —, nýbrž pouze ukázati, jaké změny události se v něm za 16. a s počátku 17. století, a to zvláště spolupůsobením zemských sněmův.[2])

Základním pravidlem bylo, že otec rodiny měl neobmezenou moc jak nad jměním, tak i nad členy rodinnými, hlavně nad dítkami, ať vlastními nebo nevlastními; měl právo rozhodovati o majetku svém volně a rozděliti jej členům rodiny, jak se mu vidělo. Ale časem ustálila se určitá zákonná pravidla, jež v tom právě značně obmezovala otce rodiny. Pravidla tato bývala určována nejčastěji zemskými sněmy nebo větším soudem zemským. Zemřel-li otec a zanechal děti nezletilé, spravoval jmění jejich poručník, kterého otec za života byl ustanovil;[3]) nebyl-li

---

[1]) Kalousek: O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách i v Moravě. Rozprav České akademie třídy I., ročníku III. číslo 1. (1894).

[2]) V ostatním odkazuji na jmenovanou již práci Kalouskovu „o staročeském právě dědickém“, a na práci Rubrovu „Beiträge zur Geschichte des Vormundschaftsrechtes in Mähren“ (1883). K témuž předmětu částečně odnášejí se práce Hanělova v Právníku, roč. IX. (1870): „O létech práva staročeského“, a práce Brandlova v témž časopise: „O vdání v právě českém“.

[3]) Poručenství pro případ smrti dálo se trojím spůsobem: buď deskami nebo spolkem, nebo na mocný list královský. Jakmile závěť byla vepsána do zemských desk, nebylo jí lze změniti. Poručenství spolkem nebo na mocný list byla opatření výjimečná, nebylo-li zákonných dědicův,

poručník za života ustanoven, ujal se nezletilých sirotků zemský hejtman a buď jim opatřil poručníka nebo sám spravoval jmění až do zletilosti jejich, což jest zvláštnost, jakou se každá země nemůže vykázati. Zbyl-li po smrti otcově dospělý syn, převzal sám správu jmění i za své sourozence, a poručníka nebylo potřebí.[1]) Utrácel-li takový bratr svým nezletilým sourozencům jejich podíly, příbuzní směli na něho žalovati.[2]) Potomci ženského pohlaví nesměli bez svých bratří nebo poručníkův ničeho podniknouti, ba ani se vdáti; nebylo-li poručníkův ani bratří, dával svolení zemský hejtman a nejvyšší soudcové zemští. Jmění otcovské mohlo býti spravováno pořád společně (děti mohly spolu chlebiti), nebo se mohlo děliti, jak jednotliví z nich dospívaly, a každý zvlášť mohl tedy spravovati podíl svůj. Dospělý syn mohl žádati na otci ještě za života jeho svůj díl, po smrti otcově pak na svých starších bratřích hned, jak dospěl. Se svým podílem potom mohl hospodařiti, jak chtěl: chlebili-li však dědici společně, nesměl bratr bez vědomí ostatních zadlužiti podíl svůj.[3]) Do roku 1497 platila v Čechách (na Moravě jen do r. 1437) zásada, že po otci mohli děditi jen dědici nedílní, nikoliv ti, kteří byli odděleni již za jeho života.[4])

---

o čemž bude pojednáno později. (Kn. Tovačovská, str. 87—88.) Statky dědičné odkazovaly se „dobrou vůlí“ deskami, spolky nebo na mocný list, svršky bylo lze poručiti prostým listem s pečetí svou a dobrých lidí, hotové peníze mohl každý odkázati třeba před sedláky bez listu. (Kniha Drnovská, str. 74.)

[1]) „Naučení p. Janovi Kunovi z Kunštatu, hejtmanu margkrabství moravského, a Prokopovi z Prusinovic. Poněvadž Prokop podle zřízení zemského ve všecek statek po Jetřichovi z Prusinovic, otce jeho, pozůstalý se uvázal a bratřím svým díly položil a mladších bratří svých, kteří leth nejměli, díly k sobě přijal, že ti sirotci k úřadu p. hajtmanovu k opatrování nenáleží.“ (Olom. soud Tříkrálový 1535. — Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37, fol. 2.)

[2]) Na sněmě olomuckém r. 1620 stav panský a rytířský změnili posavadní zařízení toto v ten smysl, že nezletilým dítkám mají býti ustanovováni poručníci, i když jsou zletilí bratří (jeden nebo více). Nejstarši ujme se sice celého jmění, ale má v půl roce určiti sourozencům nezletilým jejich podíly, a kdyby nechtěli, aby podíly ty určili nejbližší příbuzní. Nad podíly těmi mají pak bdíti ustanovení poručníci. Ovšem toto ustanovení nenabylo v platnosti. (Pam. sněm. VI., fol. 206—207.)

[3]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. XXVI—XXVII.

[4]) Kalousek: Staroč. právo děd. a odúmrtné, str. 13., 18. a násl.

Dcera, která byla dána do kláštera, nedědila celého podílu, nýbrž jen tolik, „aby se mohla živiti podle statku zbuoží".[1]) Vdané a vyděděné dcery mohly dostati jen dary z milosti. Dcery šlechtické, které šly za muže bez povolení otcova nebo těch, jimž byly podřízeny, ztratily vůbec právo na dědictví.[2])

Dědici byli dvojího druhu: dědici praví, to jest pozůstalí po otci, po bratřích nebo strýcích nedílných (po matkách dítky neměly dědictví, leč byly-li opatřeny spolkem), potom dědici nepraví, kteří nabyli práva ke statku koupí nebo soudem.[3])

Dělili-li se bratří o statek otcovský, dělil nejstarší, a ostatní vybírali si díly, počínajíc nejmladším;[4]) podobně dělila-li starší sestra.[5])

Roku 1484 zemský hejtman a páni soudcové moravští učinili zásadné ustanovení „na věčnost", že otec smí poručiti statek svůj, „aby jmění od rodu neodešlo", příbuzným buď deskami nebo spolkem nebo na mocný list královský, i má-li dcery, ale takový dědic že má dceři nebo dcerám, které byly vynechány, vyplatiti vše, co jí neb jim bylo otcem platně věnem zadáno, aneb otec sám musel napřed odděliti dcery své. Dcery, kterých vůbec neoddělil, měly vždy právo na dědictví.[6]) Otec nemohl trvale odděliti syna, jak by byl chtěl, proti jeho vůli; učinil-li to, syn přijal částku přiřknutou, ale jen do smrti otcovy, potom mohl činiti nároky na další díl. Chtěl-li však syn sám na otci podíl za jeho života, nedostal podílu, jaký mu náležel, nýbrž takový, jaký usoudil otec po úradě s přáteli; v takovém případě otec mohl si nechati dva díly. Takový syn byl již potom vyděděn, a po smrti otcově neměl práva na další podíl, leč by

---

[1]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 81.

[2]) Kalousek: Star. pr. d. a odúmrtné, str. 46. — Archiv Český X., str. 255. — Ruber (str. 40) tvrdí, že byly i soudně stíhány se svými muži.

[3]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 66. — Kn. Tovačovská, str. 80.

[4]) Týž: Kniha Drnovská, str. 66.

[5]) „Když sestra starší v dílčích cedulích sestrám mladším díly nerovné položí, povinna jest znova díly klásti". (Kniha nálezův a naučení zem. arch. brněnského, M. V. 2, fol. 251 k roku 1527.)

[6]) Arch. Český X., str. 287. Viz k tomu také Arch. Č. X., str. 299—300. Knihu Drnovskou, str. 111, Knihu Tovačovskou, str. 89 a u Kalouska (o staroč. pr. d.) str. 23.

mu z milosti přiznali něco ostatní bratří, posud nevyděděni. Vdala-li se dcera beze svolení otcova nebo bratří, nebo, byla-li sirotkem, bez svolení poručníkova, či utekla-li z domu otcovského, pozbyla práva na dědictví, i kdyby matka k tomu všemu byla svolila.[1]) Vdal-li otec, bratří nebo poručník dceru, sestru nebo svěřenku a nedal jí přiměřeného věna, měla se svým mužem právo, hlásiti se o věno patřičné do dvou let u zemského hejtmana a při zemském soudě. Nekonal-li se právě soud, mohla při svou ohlásiti zemskému hejtmanovi před dvěma hodnověrnými svědky; nebylo-li v zemi hejtmana, postačilo, oznámiti stížnost dvěma pánům, jinak pozbyla práva na dědictví. Toto poslední ustanovení o nepřiměřeném věně platilo však, jak se zdá, jen v letech 1498 až do r. 1513, kdy bylo z rozkazu panského soudu vymazáno z register zemských.[2])

I náboženství mohlo býti za stoletÍ 16. na závadu dědictví. Novokřtěncům (pikhartům) na př. nesměl nikdo poručiti statek nijakým spůsobem, ani na mocný list královský.[3]) Poněvadž pak v závětech vyskytovaly se různé klausule, týkající se víry dědiců nebo těch, kteří by byli chtěli statek koupiti, na př. že statek nesmí býti prodán člověku, přijímajícímu pod jednou nebo pod obojí, nebo že dědici pozbudou nápadů svých, nepřidrží-li se téže víry, jaké byl původce závěti, zemský sněm brněnský, zahájený roku 1608, zakázal podobná ustanovení v závětech, poněvadž se jimi porušuje láska a svornost v obyvatelstvu. Podobné výhrady že nemají v závětech míti platnosti a že nesmějí býti vkládány do zemských desk.[4]) Bratr starší mladšímu, ani naopak, rovněž

---

1) Archiv Český X , str. 300. — Kn. Tovačovská, str. 90. — Únosce ovšem býval také potrestán. (Kn. Tovačovská, str. 90, zvl. pozn. 4.)

2) Archiv Český X., str. 325 k r. 1498. — Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 68 k roku 1498.

3) Archiv Český X., str. 330 k roku 1505.

4) Obecný sněm brněnský 1608, při času sv. Bartoloměje [24. srpna]. „O poručenství neobyčejná. Jakož někteří z stavu panského, též rytířského, pominulých časů některé poručenství činili v nich dokládajíc, aby statkové po nich pozůstalí osobám, pod obojí neb pod jednou spůsobou přijímajícím prodáváni nebyli, aneb kteříž by náboženství toho, kteréhož kšaftující byl, se nepřidrželi, aby o své nápady přicházeli: na tom zuostáno, aby se toho více od tohoto času pro zachování mezi obyvateli lásky a svornosti nedálo. A jestliže by se

bratří sestrám nebo poručníci svěřencům nesměli utráceti statku.[1]) A učinili-li to, byl dán nezletilým dědicům poručník jiný. Totéž se stalo, pozbyl-li poručník rozumu.[2])

Zadlužený statek mohl býti prodán, a zbytek po výplatě dluhů musel býti uchován nezkrácený dědicům.[3]) Byl-li statek zapsán dvěma nebo více osobám, mohly odkazy býti činěny jen společně;[4]) žena nesměla nic odkázati ani zastaviti, pokud měla muže; „neboť žena není sobě mocna, dokudž muže má, a zvláště toho, což mají ve dckách, utratiti nemůž bez muže."[5]) Ale panna sirotek, mající léta a rozum, mohla dáti nebo prodati statek svůj, komu chtěla; také mohla dáti vložiti ustanovení svá do zemských

---

kdy napotom od koho z obyvatelův taková poručenství učiněná nacházela, aby v tom artikuli žádné moci neměla, ani ve dcky na časy budoucí vkládána nebejvala." (Pam. sněm. V., fol. 424.)

[1]) Archiv Český X., str. 330 k r. 1505. Také ve všech Z. Z. — Ob. sněm olomucký 1581, v pondělí po sv. Petru a Pavlu [3. července]. „Starší bratří mladším statku utráceti nemají. Jakož se to trefovalo, že bratří starší mladším statky utráceli, i pro přetržení toho na tom se Jich Mti páni stavové snésti ráčili: když by se který takový marnotratný bratr našel, aby přáteli, litujíc těch mladších bratří, před Jich Mti pány soudce zemské předstoupili a to předložili, a Jich Mti mají to tak opatřiti, aby mladší bratří skrze marnotratnost staršího bratra o statky své nepřicházeli." (Pam. sněm. III., fol. 237.) Jiné ustanovení o tom učiněno bylo roku 1599 na obecném sněmě olomuckém, zahájeném v pondělí po neděli Křížové [17. května]. „O bratřích, kteří sestrám věna jich utrácejí a na vychování jich nic jim dáti nechtí. — Poněvadž Jich Mti toho správu jistou míti ráčí, že jakž mezi stavem rytířským někteří bratří, zůstanouce po otci v statcích a mají sestry, statek utrácejí a sestry své tudy o věno a vejpravu jejich, což by jim po otci i po mateři spravedlivě náleželo, připravují, a někteří ani na šaty a jiné potřeby jim, sestrám svým, nic vydávati nechtí, protož na tom sme se stav panský a rytířský snesli, jestliže by bratr nebo bratří v statku po otci svém zůstanouc, statek a věno sestrám svým utráceli, aneb na vychování jich nic vydávati nechtěl aneb nechtěli, aby mohly a budou moci ty sestry, kterýmž by se takové zkrácení od bratra anebo bratřích . . . stalo, buď samy nebo skrze přátely své na Jich Mti nejvyšší pány úředníky a soudce zemské vznésti, a Jich Mti podle mocnosti své ráčí a mají takovou věc podle potřeby a uznání svého opatřiti a naříditi, tak aby sestrám věno a vejprava jejich utrácena nebyla, a na vychování jich podle náležitosti se jim vydávalo." (Pam. sněm. IV., str. 429.)

[2]) Ruber: Vormundschaftsrecht, str. 84 a násl.

[3]) Archiv Český X., str. 330 k roku 1505.

[4]) „Když dvěma co zapsáno, jeden bez druhého nemůže odkázati." (Kniha nálezův a připovědí v zemsk. arch. moravském, M. V. 2, fol. 15 b, k roku 1437.)

[5]) Kniha nálezův a připovědí z. arch. mor., M. V. 2, fol. 157 k r. 1437 (?).

desk, „obyčejem ženským“.[1]) Vdovy měly věnné právo na statcích mužů přede všemi, i před nápady královskými, ba dokonce i kdyby statek nepřáteli byl zabrán. Věnné dluhy musely býti placeny před jinými dluhy, což se nazývalo odvěnění. Vdově dáváno odvěnění dvakráte tolik, „kolik po sobě jmenovala“, to jest místo každého sta dvě stě; panně dva a půlkrát tolik, to jest místo každého sta dvě stě padesát. Vdova mohla odkázati věno i statek svůj dědičný spolkem nebo dskami, komu chtěla. Zameškala-li to, statek spadl na panovníka; výjimku činilo, měla-li dítky, a žila-li s nimi společně na statku až do smrti: potom dítky její měly první nárok na dědictví.[2]) Vdovám náleželo také právo k svrškům, ale byl rozdíl mezi vdovou panskou a rytířskou: vdově panské mimo svršky obyčejné náležel vůz a koně k němu, postel, na níž líhala s mužem svým, polovice ostatních postelí, třetina všeho dobytka dvoukopytného, potom klenoty, které měla za života mužova a konečně vše, co jí zvláště manžel její ještě poručil;[3]) vdově rytířské patřily svršky jako vdově panské mimo koně k vozu a postel, na které s mužem svým líhala.[4]) Poněvadž se často stávalo, že manželé odkazovali manželkám svým mimo věno i značné částky jmění vlastního, a věřitelé tím potom byli zkracováni, olomucký sněm obecný roku 1620 se usnesl, aby žádných z vyšších stavův . . . . jako i z měšťanův . . . nemohl na škodu věřitelům a rukojmím nic manželce své darovati buď dskami neb jinak pojišťovati, nýbrž aby i z takových zápisů dluhové rukojemští byli vypláceni. Ovšem na věno nesmělo se sáhnouti.[5])

---

[1]) „Páni nalezli, že panna sirotek, majíc léta a dobrý rozum a jsouc svobodna, nejsouc zavázána poslušenstvím, tomu, komuž by své zboží dáti neb prodati chtěla, že to může učiniti a obyčejem ženským ve dcky vložiti.“ (Tamže, M. V. 2, fol. 159.)

[2]) Brandl: Kniha Drnovská, str. 61 až 79. — O spůsobu vydávání věna vdovám, tamže na str. 62. — Kniha Tovačovská, str. 78.

[3]) Týž: Kniha Drnovská, str. 61. — Kn. Tovačovská, str. 76. Kniha Drnovská praví o dobytku, že má dostati „třetinu kopyta rozdílného“, Kniha Tovačovská, „což kopyto dělí“, dlužno mysleti tedy dvoukopytníky.

[4]) Tamže strana 61. (Kn. Drnovská), str. 77. (Kn. Tovačovská). V Kn. Drnovské se vykládá, že manželská postel se má rozděliti, a rovněž prý není jisto, má-li vdova dostati vůz.

[5]) Pam. sněm. VI., fol. 207. I toto usnešení po válce prohlášeno neplatným.

Chtěl-li dědic prodati někomu část nebo celé dědictví, musel napřed sám řádně a právně se v ně uvázati a jím se zajistiti: opominul-li toho, takový prodej neměl platnosti, a dědic mohl buď panovníkem (odúmrtí) nebo jiným příbuzným zbaven býti svého dědictví.[1])

Nezletilým dítkám ustanovovali otcové před smrtí poručníky[2]) mocné a věrné, nebo na spolek, to jest, když zemřeli sirotci dříve, než stali se plnoletými, statek jejich připadl poručníkovi, byl-li ustanoven na spolek. Při poručenství věrném a mocném statek spadl na příbuzné neb odúmrtí na panovníka, jen v tom případě spadl na poručníka mocného nebo věrného, náležel-li mu právem dědickým nebo příbuzenským. Poručníci mocní, věrní i na spolek učinění, kteří byli ustanovováni deskami zemskými, nebyli povinni činiti účty z hospodářství, poněvadž měli úplné plnomocenství.[3])

Neopatřil-li však otec za života nezletilých sirotků svých poručníky, jak náleželo, měl na poručenství napřed právo nejbližší příbuzný po meči; bylo-li takových více, nejstarší z nich. Statek byl odhadnut dle zdání zemského hejtmana, a poručník musel se dobrými rukojmími zaručiti o třetinu výše, než byl odhad; nemohl-li se zaručiti tou částkou, poručenství připadlo následujícímu nejbližšímu příbuznému dle stáří, až konečně mohlo dojíti i na příbuzné po přeslici. Nemohl-li nikdo z nich zaručiti se tou částkou, tedy panovník nebo zemský hejtman uručili statek s radou panskou, a buď opatřili vhodného poručníka, nebo zemský hejtman převzal poručenství sám. Poručníci, ustanovení panovníkem anebo zemským hejtmanem, museli skládati účty z poručenství svého sirotkům, když dospěli.[4]) Opominul-li zemský hejtman dáti sirotkům poručníka, a statek byl utracen, sirotci, když dospěli, mohli žádati statku svého na panovníkovi nebo na zemském hejtmanovi před zemským soudem. Zemští hejtmané, jako poručníci

---

[1]) Kn. Drnovská, str. 70.

[2]) Poručníkem mohla býti každá osoba dospělá a zachovalá, mimo osoby duchovní. (Brandl: Kniha Tovačovská, str. 86.)

[3]) Tamže, str. 74. — Kn. Tovač., str. 87.

[4]) Brandl: Kn. Drnovská, str. 74.

sirotků, měli právo, nahrazovati si z důchodů statku sirotčího všecky útraty, které jim vzešly ze správy poručenské, a sirotkům, **když dospěli, složiti z toho účty.**[1])

Zemští hejtmané byli těmito sirotčími starostmi velmi přetíženi; neboť se jim hromadilo pořád více a více takových poručenstev. Příbuzní totiž nechtěli nikdy zaručovati se za statky sirotčí ani přijímati poručenství, vědouce, kdyby sirotci zemřeli, že nápad na dědictví jich nemine. Aby se v tom stala náprava, obecný sněm znojemský, zahájený v pondělí, den sv. Marcella [16. ledna] r. 1542, ustanovil, že příbuzní, chtějí-li podržeti práva nápadu, musejí poručenství přijmouti, neboť kdyby zemřeli nedospělí sirotci, za něž příbuzní jejich nechtěli přijmouti poručenství, že jeden díl statku připadne za práci zemskému hejtmanovi — byl-li poručníkem — a dva díly zemi. Také příbuzní bydlící v cizí zemi měli býti otázáni, chtějí-li užiti nápadu a chtějí-li statek uručiti úřadu hejtmanskému. Zněla-li odpověď záporně, ztratili rovněž právo k nápadu. Stalo-li se však, že obsilky nedostali, a přijdouce do země řádně to dokázali, nápad na sirotčí dědictví musel jim býti přiznán. Nechtěli-li převzíti poručenství nad sirotky příbuzní, mohli požádáni býti nejbližší jejich sousedé, a teprve, když ani ti ho nepřijali, ujal se takových statků zemský hejtman až do plnoletosti sirotkův.[2]) Usne-

[1]) Pam. sněm. I., fol. 196a—197a, Kn. Drnovská, str. 75.

[2]) Posud bylo zvykem a ustanovením sněmovním: „Kdož bez poručenství dítek a statek po sobě nechajíc, zemřel, že nejbližší přítel, tak jakž zřízení zemské o tom ukazuje, statek sirotčí ouřadu hajtmanskému pod pečet ručil. A nebylo-li přátel, anebo že ručiti nemohl, tehdy teprve sirotci a statek v opatrování ouřadu hajtmanského přicházeli.“ Ustanovení toto zvrhlo se na velikou obtíž úřadu hejtmanského: „Ale již těchto časů mnozí, mohúc uručiti, nechtěli se v to dávati, pravíc, proč bych se v práci a starost dával; všecko to pan hajtman opatřiti musí, a zemrú-li sirotci, proto mne nápad nemine.“ Stavové se tedy usnesli: „Kdož by bez poručenství z tohoto světa šel, dítek a statku po sobě nechajíc, aby hned pan hajtman ten statek podle pořádku země sepsati dal, a přátely těch sirotků k sobě obeslal a na ně toho podal, aby najbližší přítel po meči statek uručil. A jestliže by ten, moha ručiti, zúmyslné nechtěl, tehdy jiný přítel z těch po meči, kterýž by uručiti chtěl. A jestliže by se jich více hlásilo, ať uručí ten, který jest nejbližší. A kdyby žádný po meči ručiti nechtěl, tehdy buďte požádáni přátelé po přeslici. A kdyby ani ti nechtěli, tedy nejbližší soused. A kdož by ten statek

šení toto stavové moravští oznámili králi Ferdinandovi I. téhož roku 1542;[1]) staralť se sám výdatně, aby za neustálých válek zemští hejtmané moravští nebyli v ostatních povinostech svých zdržováni nepříjemnými starostmi sirotčími, a udělil vyšším stavům moravským za tím účelem zvláštní milost, aby totiž počínajíc rokem 1542 za 10 let mohli činiti závěti a poručenství o statcích svých bez mocných listů královských. Kdyby si stavové přáli, slíbil, že jim dá na to i písemné stvrzení.[2]) Tím ovšem stavům

ručili, na ty nápad jdi. Než co se ručení přátel neb přítele dotýče, to zůstaň při nápadích starého obyčeje. Pakliž by sirotci k letóm přišli, což by ten držitel na potřeby sirotčí v držení svém naložil, to počtem ukaž; a pakliž by i ti sousedé žádný ručiti nechtěl, tehdy pan hajtman ty sirotky a statek jejich podle pořádku země až do leth přirozených jejich v opatrování svém měj. A jestliže by pán Buoh na ty sirotky smrt, prve nežli by leth svých dospělých přišli, dopustiti ráčil, tehdy ten statek jeden díl za práci na pana hajtmana připadni a dva díly na zemi. Než byli-li by přátelé v cizí zemi, na kteréž by podle svobod nápad svědčil, ty má pan hajtman obeslati, že jest přítel jejich umřel, chtí-li nápadu užiti, aby k němu přijeli a statek úřadu hajtmanskému uručili. A jestliže by se tak nezachovali, že by o nápad přišli. A pakli by takové obeslání páně hajtmanovo jeho nedošlo, a on přijeda do země, to slušně pokázal, tehdy ten o nápad toho statku přijíti nemá. Pan hajtman, kterýž by sirotky a statek jejich v opatrování svém měl, což by v potřebách těch sirotkuov utratil, to sobě zase z duochodu toho statku sirotčího vzíti má a sirotkám při počtu ukázati.“ (Pam. sněm. I., fol. 196a—197b).

1) Stavové moravští poděkovali napřed králi, že míní zmírniti práci zemským hejtmanům a dodali, „že jsme my se, stav panský a rytířský, kterýchž stavů se to týče, o to snesli pro polechčení ouřadu hajtmanského, jestliže by kdo bez poručenství umřel, jak přátelé statky sirotčí urukovati [sic] mají; a kdož by jich na ten spůsob, jakž o to svoleno a registry zapsáno bude, neuručil, aby nápadu svého zbaven byl.“ (Kopiář Pam. sněm. I., fol. 161).

2) Ob. sněm znojemský, 16. ledna 1542. — „Také v paměti majíc, kterak jsou předešlí hajtmané nejednú, nýbrž častokrát, a teď nyní urozený Václav z Ludanic na Chropyni, hajtman téhož margkrabství moravského, věrný náš milý, na Nás své těžkosti a nebezpečnosti, což se sirotkuov opatrování v tom margkrabství dotýče, vznesli, a v tom Nás pro polechčení úřadu hajtmanského poníženě prositi nepřestávali, abychom takovú těžkost z strany sirotkuov z ouřadu hajtmanského sníti a na předešlú přímluvu stavuom margkrabství moravského, kterúž jsou učinili, toho dopustiti ráčili, kdež znajíc my nynějšího nebezpečného času mnohá jiná častá a znamenitá zaneprázdnění hajtmana Našeho v margkrabství moravském, kteráž pro opatření před nepřátely téhož margkrabství bez přestání míti musí, tak že by sirotčích věcí a statkuov opatrovati nemohl a na sebe skrze to nebezpečenství i škody očekával, protož na tento čas pro polehčení úřadu hajtmanského z příčin dotčených toto sme učiniti a nadepsaným stavům povoliti ráčili, aby jeden každý od toho času

usnadnil, aby zavčas mohli se postarati o řádnou závěť a o opatření statku svého i svých dítek po smrti, kdežto posud vždy trvalo dlouho, než král udělil mocný list. Podobné ustanovení o poručenství jako roku 1542 stavové moravští učinili na obecném sněmě léta 1574 v Olomouci. Nové jsou v tom usnešení pouze dvě věci, totiž, že zemský hejtman měl hned po smrti majetníka dáti zinventovati a popsati všecek majetek a potom teprve požádati nejbližších přátel po pořádku o poručenství a uručení; kdyby nikdo z nich uručiti nechtěl a zemský hejtman byl správcem statku, přátelé pozbyli práva nápadu v případě, že by sirotci umřeli nezletilí; jeden díl z pozůstalosti připadl panovníkovi, druhý zemi a třetí zemskému hejtmanovi. Usnešení toto nesmělo se týkati nápadníků nezletilých, kteří nemohli býti poručníky, a netýkalo se také zeměpanského práva k nápadům.[1])

Nechtěli-li příbuzní ani sousedé ujati se správy statku sirotčího jako poručníci proto, že byl zadlužen, zemský hejtman mohl s radou panskou prodati statek takový, zaplatiti dluhy a zbytek uložiti sirotkům, jež směl dáti na vychování přátelům, když se zaručili, že je budou vychovávati náležitě a stavu přiměřeně. V tom případě dávána sirotkům na šaty a různé potřeby

---

počítajíc, za 10 leth pořád sběhlých vuoli jměli bez listu našeho mocného o statku a dětech svých kšaft pořádný učiniti; a takový kšafť tolikéž jmíti má a bude [moci], jako by na list Náš mocný udělán byl. A na takové milostivé naše povolení, když toho stavové u nás hledati budou, list Náš královský jim dáti ráčíme.“ (Kop. Pam. sněm. I., fol. 157.)

[1]) Obecný sněm olomucký roku 1574 při Novém roce. „Jestliže by kdo bez poručenství smrtí z světa sšel a děti po sobě pozůstavil, má pan hejtman takový všecek statek zinventovati a popsati dáti a potom nejbližšímu příteli sirotkuov těch po meči o tom oznámiti, a chtěl-li by ten statek podle starobylého pořádku ručiti, ten jemu pustiti; jestli by ten přítel nechtěl, ale druhému nebo třetímu příteli. Jestliže by se pak ti přátelé po meči v to dáti a toho statku držeti nechtěli, tehdy jiným přátelóm po mateři, kteříž by takový statek ručiti chtěl[i], aby puštěn byl, a tak až do posledního přítele těch dětí. A kdyby pak i ti přátelé po mateři o to se ujíti a toho statku sirotčího ručiti nechtěli, a ti děti nebo sirotci zemřeli, tehdy aby toho statku jeden díl na pána země, druhý na zemi a třetí na pana hejtmana připadl. Však nápadníkóm těm, kteříž by leth neměli, a nápadóm pána země podle starobylé zvyklosti a svobod aby toto snešení na újmu a škodu nebylo.“ (Pam. sněm. III., fol. 58—59). Viz k tomu pozn. 2 na str. 143—144, kde se praví, že jeden díl statku po sirotcích umrlých připadne zemskému hejtmanovi, dva díly k zemi.

z pozůstalosti ročně určitá částka, obyčejně pět kop grošův.[1]) Nemohl-li zemský hejtman vzíti si naučení u zemského soudu o takových zadlužených statcích,[2]) žádný věřitel nesměl do nejprv příštího soudu upomínati sirotky do ležení pro dluh svůj, nýbrž bylo třeba čekati, až zemský soud dá naučení panu hejtmanovi o těch sirotcích; potom teprve mohli věřitelé ohlásiti své požadavky, předložiti zápisy na jistinu i úroky a po případě společně upomínati.[3]) Zbyly-li po výplatě všech dluhův ještě hotové peníze, zemský hejtman měl právo, uložiti je nebo půjčiti a poznačil vedle sebe za věřitele také sirotky a jejich případné dědice. Svršky, které by se byly mohly zkaziti, než by sirotci dospěli, bývaly prodány, a zemský hejtman uložil peníze stržené na prospěch sirotkův.[4]) Když dospěli sirotci, zemský hejtman složil jim účty a dostal stvrzení, že jim byl ve všem práv; totéž učiniti bylo i poručníkovi, ustanovenému zemským hejtmanem.[5])

---

[1]) Olomucký soud Tříkrálový r. 1539. — Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37.

[2]) To se mohlo státi, když zemský soud na př. pro „morové povětří" byl náhle odložen, nebo když pro válečné časy nebo z jakékoli jiné příčiny vůbec se nekonal.

[3]) Ob. sněm v Olomouci 1606, v pondělí po Novém létě [2. ledna]. „Jakož jest pan Karel z Lichtnštejna, hejtman markrabství moravského, na nás všechny čtyři stavy to vznésti ráčil, že jest několiko obyvatelův v tomto markrabství b e z p o r u č e n s t v í . . . . z tohoto světa sešlo, po kterýchžto sirotci i statkové pozůstali a nemálo dluhův na těch některých statcích od těch sirotkův dlužných pozůstává, i poněvadž za příčinami slušnými, totiž pro ty nepokoje a nakažení morní soudové zemští k odložení svému přišli, tak že nadepsaný pan hejtman o týž sirotky a statky jim náležité žádného naučení podle starobylého pořádku bráti moci neráčí, i aby pan hejtman ke škodě přijíti neráčil, a ti sirotci škodlivě zavedeni nebyli, na tom jsme se všichni čtyři stavové snesli, aby žádný věřitel, komu by tak co z těch statků sirotčích dlužno bylo, o peníze jemu povinné do ležení neupomínal až do nejprv příštího soudu, kterýž by v tomto markrabství držán byl, však s tou jistou výminkou, jestliže dluhové spravedliví budou a zápisy na ouroky svědčí, že potom po vydání od Jich Mtí nejvyšších pánův a ouředníkův a soudců zemských panu hejtmanovi zemskému o ty sirotky naučení budou moci týž věřitelé jak o jistiny i ouroky své společně upomínati, tak že jim na tom nic nesejde." (Pam. sněm. V., fol. 263).

[4]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37, fol. 96. — Brněnský soud postní roku 1593.

[5]) B r a n d l: Kniha Drnovská, str. 74 a 75.

Zemřel-li zemský hejtman moravský, synové jeho nebo vůbec dědici odevzdávali věci sirotčí hejtmanovi nově jmenovanému. Obě strany podržely si zapečetěné inventáře o věcech sirotčích, poněvadž novému zemskému hejtmanovi nenáleželo, aby po předchůdci svém přijímal účty.[1])

Za českého povstání záležitosti sirotčí byly opatřeny velmi špatně; neboť nebylo od doby, co sesazen byl s úřadu z. hejtmana Ladislav z Lobkovic, řádné vlády na Moravě, a když potom roku 1624 pověřen byl tím úřadem kardinál František z Dietrichštejna, nebyl povinen odpovídati za sirotky, osiřelé v letech 1619—1624. Bylo mu pouze uloženo, aby ujal se věcí sirotčích od r. 1624 a za tou příčinou aby se informoval o všech sirotcích, i o těch, kteří osiřeli před r. 1624 a dosud nepřišli na záhubu.[2])

Sirotci panského rodu mužského pohlaví dospívali v 16 letech, dívky v 14 letech; sirotci stavu rytířského chlapci v 18,[3]) dívky v 15 letech, z nižších stavův a vrstev obyvatelstva chlapci v 18 letech, dívky v 16. Zemský hejtman nebo poručník jím ustanovený museli tedy vzdáti se poručnictví při jinochu panského rodu, když mu bylo 16 let, při jinochu z rytířského rodu, když mu bylo 18 let. Jinak bylo při dědictvích podle závětí. Každému otci bylo dovoleno, nařiditi závětí dětem svým poručníky až do 20 let, a dítky musely se tomu podrobiti. Po 20tém roce, ať syn nebo dcera neprovdaná, přejali správu statku za mladší bratry a sestry, ale nesměli jim nic svévolně utráceti.

---

[1]) Brněnský soud postní 1558. „Naučení panu hajtmanovi o přijímání věcí sirotčích od synuov nebožtíka pana Václava z Ludanic, hajtmana, dané, aby pan hajtman každých sirotkuov, kterýchž statků na naučení panské v spravování nebožtík pan Václav podle úřadu hajtmanského byl, ujiščení těch statkuov, inventáře, registra pořádná, cedule řezané, kvitancie, listy vyvazené i na dluhy sirotkóm i na sirotky aneb ouřadu hajtmanskému svědčící, peníze hotové, klenoty, svršky, což kterým sirotkóm náleží, přijímal, a páni z Ludanic takové sirotčí věci panu hajtmanovi do posudku příštího olomuckého odvésti mají. A což tak pořádně pan hajtman přijme, aby spečetěné inventáře na obě strany mezi sebú měli. Než počtu z sirotčích statkuov panu hajtmanovi přijímati nenáleží.“ (Olomucká kniha připovědí a naučení č. 45, fol. 28—29.)

[2]) Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 387 k r. 1625, při brněnském soudě postním. (Viz v Přílohách č. 39.)

[3]) V Knize Drnovské na str. 76 udává se 17 let.

Zemřeli-li náhodou, ujali se správy téhož statku za nedospělé dědice opět dřívější poručníci. Teprve roku 1574 bylo ustanoveno, že i poručníci, kteří statek uručili, to jest, kteří nebyli závětí za poručníky ustanoveni, mají spravovati jmění sirotkům až do roku 20tého, nikoli do 16. a 18.[1])

Panovníci přidávali často let sirotkům, to jest prohlašovali je dříve za plnoleté, než bylo stanoveno zákonem, ale dálo se to vždy jen ze zvláštní milosti a po úradě s nejvyššími úředníky a soudci zemskými[2]) Článek, týkající se doplňování let sirotkům, objevuje se ve zřízení zemském dvakrát, po prvé

1) Ob. sněm olomucký 1574, při času Nového léta. „Na tom jsme se stavové panský a rytířský snesli, aby jedenkaždý otec buď stavu panského neb rytířského o synu neb synech svých mohl poručenstvím pořádným nebo dekami až do 20 let řiditi a poručníky jemu poručenstvím nařiditi; to aby povinen byl každý syn do týchž let držeti. A trefilo-li by se, že by více synův a dcer než jednoho kdo po sobě zanechal, a nejstarší syn aneb dcera podle poručenství a vyměřování otcova leth došel a tomu synu neb dceři poručníci statku postoupili a on statek bratřím mladším utrácel a přátelé to na soud vznesli, má pan hejtman a páni soudce Jich Mti jej před sebe obslati [sic] a to podle náležitosti opatřiti, aby jim statek utracen nebyl. Pakli by toho syna nejstaršího aneb dcery, kterému od poručníkův aneb od pana hejtmana statek postoupen byl, a v tom pán Buoh smrti ho neuchoval a mladší bratří leth neměli, tehdy bude moci každý otci [?] nařiditi, aby se též poručníci zase v týž statek podle poručenství toho uvázali a jej, jakž i předešle, těm mladším sirotkóm až do leth jich [uchovati], a tak až do posledního sirotka. — Co se pak týče dcer, o těch také bude moci tím spusobem řiditi do týchž leth (ač by před tím časem s radou poručníkuov k vdání nepřišla). Pakli by k vdání přišla, to zůstaň při předešlém pořádku. Než jestliže by který otec o dítkách svých žádného poručenství na list mocný královský neb dekami nenařídil a panu hejtmanovi k opatrování sirotci a statek by přišli, tehdy jakž by který stavu panského 16 leth a stavu rytířského 18 leth došel, bude jemu povinen pan hejtman podle předešlého pořádku v těch letech statku postoupiti. A ti, kteří jsou předešle jaký statky sirotčí ručili, to také těm sirotkóm podle toho ručení, když předešlých vyměřených leth dojdou, jim postoupiti mají. Než již na budoucí čas, kdož by statek sirotčí pod počet ručil, toho statku nemá sirotku mužského pohlaví, až do 20 let dojde, postupováno býti a sirotkóm ženského pohlaví (ač by se před tím časem s radou přátel nevdala); než kdyby se s radou přátel vdala, to zůstaň při předešlém způsobu.“ (Pam. sněm. III., fol. 58.) Ustanovení tato schválena byla listem císaře Maximiliana II., daným z Vídně, dne 4. června r. 1574. (Viz v Přílohách I. dílu číslo 34.)

2) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 87 a násl. — Kniha Drnovská, str. 74—76.

roku 1545.[1]) po druhé 1604 ve smyslu proti roku 1545 poněkud změněném.[2]) Stavové moravští ihned vystihli, že změnou — jako by nahodilou — má býti obmezena při povolování let sirotčích součinnost nejvyšších úředníkův a soudců zemských, proto žádali roku 1608, aby za první příležitosti článek onen upraven a vysvětlen byl dle původního znění.[3]) Ale k tomu již nedošlo, poněvadž nové zřízení zemské před povstáním českým nebylo vydáno.

Za starších dob plnoletí osob mužských a ženských nebylo stanoveno lety, nýbrž ohledávalo se hochům na lůně, dívkám na prsou zemským sudím moravským za přítomnosti svědka z rodu panského.[4]) Poněvadž spůsob tento shledán nepřiměřeným a choulostivým, určena byla přesně léta plnoletí, při čemž se ovšem předpokládal zdravý rozum.[5])

Záležitosti sirotčí upravovány byly zvláště s počátku 16. stol. četnými nálezy sněmovními a soudními. Již léta 1511 na obecném sněmě olomuckém, zahájeném dne 25. června, obnoveno bylo staré právo, „aby žádný statku svého jinému poroučeti nemohl k soudu, leč otec synovi aneb bratr bratrovi nedílnému, nebo strýc

---

1) Z. Z. 1545, list 101: „Leth také sirotkóm z příčin hodných muož pán země přidati pro lepší sirotčí s radou panskou soudu zemského". Viz v témž zřízení list 105.

2) Z. Z. 1604, list 76: „Také JMtCá. jakožto král český a margkrabě moravský, z příčin hodných z soudu zemského sirotkům pro lepší opatření jejich let přidávati a je doplňovati moci ráčí".

3) Obecný sněm olomucký 1608, ve středu po Rozeslání svatých apoštolův [16. července]. „O doplňování let sirotčích od pána země. Kdež také artikul ten strany doplňování leth sirotkům od pána země v novém zřízení zemském mimo předešlý a chvalitebný řád i mínění a vůli pánův stavův jináče vepsán a změněn jest, má zase, jakž by nejprve zřízení zemské přehlédnuto bylo, obnoven a vysvětlen býti, a doloženo, že taková léta s raddou nejvyšších pánův ouředníkův a pp. soudcí zemských, totiž vedle jistého Jich Mtí snažení a nejináče sirotkům od pána země doplňována a dávána býti mají, nebo Jich Mtem, jako povědomým těch věcí, i prospěch i škoda těch sirotkův nejlépe známé [sic] a povědomé býti může." (Pam. sn. V., fol. 393.) Z toho lze předpokládati, že stal se zajisté pokus o doplňování let panovníkem bez určitého usnešení nejv. úřadníkův a soudců zemských.

4) Brandl: Kn. Tovačovská, str. 111. — Kn. Drnovská o takovém ohledávání již se nezmiňuje.

5) Týž: Kn. Tovačovská, str. 110—111.

strýci nedílnému.[1]) V prvním tištěném zřízení zemském z r. 1516 nařizuje se zemskému hejtmanu, aby se zvláště staral o sirotky, kteří zůstali bez poručníkův. V každém takovém případě že má obeslati k sobě přátele jejich i nejbližší sousedy a při nejbližším soudě zemském vznésti na pány soudce, jak by takoví sirotci a jejich statky nejlépe mohli býti opatřeni.[2]) Zároveň bylo zemskému hejtmanu přikázáno, že nesmí prodávati statky sirotčí neporadí-li se napřed s pány a rytíři, zasedajícími na soudě zemském.[3]) Také bylo přísně zapovědêno, aby sirotci nepostupovali části svého dědictví aneb celého někomu jinému dříve, než sami se stali plnoletými, to jest, než sami v dědictví mohli se pravoplatně uvázati. Takové a podobné smlouvy neměly platnosti.[4]) Když sirotci dospěli, ujali se sami dědictví a vykvitovali poručníky před zemským hejtmanem a nejvyššími soudci zemskými. Kvitance, přijaté bez vědomí zemského hejtmana a soudu, neměly platnosti.[5]) Poručníků mocných a otcovských se nařízení toto netýkalo.[6]) Většina těchto ustanovení dána byla i do tištěných zřízení zemských.

Nápadníci k dědictví mohli se hlásiti po smrti příbuzného svými zápisy nebo přípověďmi (přihláškami) k zemskému soudu a prositi, aby jejich přípovědi zapsány byly do zemských desk. Soudcové zemští zkoumali, je-li přípověď spravedliva a slušna, dle výsledku zkoumání pak nařizovali, má-li býti zaznamenána do register čili nic. Registrovaná přípověď bývala potom nápadníkovi velmi prospěšnou.[7])

1) Archiv Český X., str. 346 a XI., str. 309 k r. 1511 a 1518.

2) Archiv Český XI., str. 293 k roku 1516.

3) Tamže, str. 293.

4) Tamže XI., str. 314 k r. 1518.

5) Tamže, str. 322 k roku 1520.

6) Tamže, str. 327 k roku témuž.

7) Zemský soud brněnský postní asi r. 1520. „Přípověď a zápis k dědictví. Pan Heralt z Kunštatu. Milostivej kněze biskupe, pane hejtmane a VMti, páni milí! VMtem oznamuji, že po nebožtíku panu Hynkovi Bočkovi, strýci mém, k jeho ke všemu statku, kterejž po něm pozuostal, k tomu ke všemu statku právo bohdá mám a k tomu statku ke všemu se připovídám a VMti prosím, že tuto přípověď mú v registra zemská ráčite rozkázati vepsati; neb já bohdá na tom jsem, jakž najprve budu moci, o spravedlnost svú k tomu statku hleděti. Jestliže by mne pak pán Buoh smrti uchovati neráčil, i přátelům,

Věnné listy a závěti musely býti správně psány, zvláště se správnými jmény a názvy těch, jimž se dědictví určovalo. Ale i v tom časem dovolovaly se úlevy a značné úchylky.[1])

Léta 1535 zrušen byl článek o nápadech věnných jako zastaralý a neplatný, který již dávno nahrazen byl jinými svobodami a právy, uštědřenými stavům z milosti panovnické. Olomucký soud sv. Janský zmíněného roku nařídil, aby odpadl zvláště druhý odstavec článku „o nápadích věnných", jak byl omylem přijat pro zřízení tištěné r. 1535.[2])

---

kterejmž by ta věc po mně spravedlivě náležela, aby tato připověď ku pomoci též byla. Kdež páni Jejich Mti tuto připověď v registru rozkázali vepsati." (Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 123.)

1) Obecný sněm brněnský, při sv. Lucii [13. prosince] 1529. „Item. Na tom také zuostáno, jakož jest byla nebožka Barbora z Nevědomi a na Leštné dala dobrú vuoli na list věnný manželu svému, urozenému vladyce Albrechtu Vojkovskému z Milhostic, a v tej dobrej vuoli jej postavila a jmenovala, vypustivši „vladyku" tytulem tím, kterýž na stav panský přísluší, a skrze to ta dobrá vuole za nepořádnú usúzena a nálezem panským odsouzena jest: jestliže by kde jaké dobré vuole aneb jací listové a smlúvy předešlé byly, ježto by rytířským lidem svědčily, a v nich týž tytul postaven byl, že to žádnému k újmě jeho spravedlivosti býti nemá, a žádný nemá toho nálezu sobě ku pomoci bráti, než již potomně aby listové a dobré vuole a smlúvy obyčejně dělány a psány byly, a tak aby se každý při tom zachovával, jakž na čí stav přísluší." (Pam. sněm. I., fol. 80.)

2) Olomucký soud sv. Janský r. 1535. „O vytištění z omylu artikule starého „o nápadech věnných". Jakož jest se v tom zřízení o napravování práva v Znojmě vydáviti dal mezi jiným zřízením z omylu jeden artykul starý „o nápadích věnných", kterýž v tato slova takto zní: Pakli by se v tom zmeškala, tehdy ten statek dědičný i věnné právo na krále neb markrabí spadne, leč by děti jměla a s nimi na statku chlebila obyčejně, ač jsú-li dílní do smrti, tehdy na děti spadne, s kterýmiž chlebila, ale na jiné nic. — Po kterémžto artikuli, někdy dávno zapsaném, od králuov Jich Mtí, jakožto pánuov našich milostivých, jsú nám svobody o nápadích dány, kterýmižto svobodami ten svrchupsaný artykul „o nápadích věnných" k zničení jest přišel, a jakž pak koli ten svrchupsaný artykul, kdežkoli v kterých zřízeních napsán neb vydáven jest, má všudy vymazán býti. A pakli by kde nevymazaný zuostal, žádnému ke škodě býti nemá. Kdež pro paměť toto páni a rytířstvo i jiní stavové při soudu v Olomouci v registra zemská zapsati rozkázali." (Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37, fol. 11.) Stavové měli pravdu. Druhý odstavec článku „o nápadech věnných" byl úplně bezpředmětný po vydání privilegia krále Vladislava v Olomouci 10. března 1510. (Viz Kalousek: O staroč. pr. dědickém etc., str. 49 a následující.)

Měl-li obyvatel vyšších stavů statky v obvodě městském, mohl o nich učiniti platně závěť podle spůsobu městského, ale vykonavání takové závěti, zvlášť opatrování sirotkův a peněz hotových, náleželo dle pořádků zemských úřadu hejtmanskému.[1]) Sirotčí peníze městských a poddaných lidí opatrovaly úřady příslušného města, městečka nebo vsi, ale nesmělo se jimi hnouti bez vůle vrchnosti, a každoročně skládány z nich účty. Sirotci vždy měli věděti, kde mají uschovány své peníze, aby se mohli o ně hlásiti, až dospěli.[2]) Mnohé vrchnosti nechávaly sirotčí peníze u sebe se záminkou, že jich potřebují na vychování sirotkův, ale často je utratily samy. Jiné vrchnosti braly sirotky selské do svých služeb, ale nedávaly jim platu, nýbrž nechaly je živiti ze statku sirotčího. Tyto a podobné přehmaty byly ovšem zakázány, poněvadž jimi sirotci selští, bez toho chudobní, ztráceli poslední majetek.[3])

Svobodné dvory dědičné pánův a rytířův, jež nebyly vloženy do zemských desk, náležely v otázkách dědických do pravomoci města, městečka nebo vsi, v jejímž obvodě ležely. Po smrti majetníka, jenž zanechal po sobě sirotky, úřadové příslušného města, městečka nebo vsi zinventovali s radou a vědomím své vrchnosti všecek majetek (půdu, svršky, dobytek i úrodu) a opatřili vše sirotkům na prospěch; vyplatili za sirotky dluhy po nebožtíkovi, měl-li kde půjčené peníze, vyupomínali je, a když časem sirotci dospěli, učinili jim ze všeho řádný počet. Páni takových svobodných dvorů náleželi osobně k soudu zemskému, ale dvory samy k právu purkrechtnímu. Z pozůstalosti klenoty, hotové peníze, zápisy na peníze i konečně sirotci osobami svými náleželi pod ochranu zemského hejtmana, který také vždy se staral o takové sirotky, a dával si na vychování jich platiti z po-

---

1) Olom. soud sv. Janský 1542. „Poněvadž jest doktor Dominik statek v okršlku města Olomouce měl a o tom pořádkem města poručenství učinil, to poručenství v mocnosti své zuostaň. Než poněvadž jest Dominik stavu rytířského užíval a peníze na listech pořádkem tohoto markrabství měl, sirotci a ty peníze na listech k vopatrování k ouřadu hajtmanskému náleží.“ (Brněnská kn. připovědí a naučení č. 37, fol. 84.)

2) Brandl: Kniha Drnovská, str. 97.

3) Archiv Český XI., str. 338—339 k roku 1520.

zůstalosti od úřadů městských, nezůstalo-li hotových peněz nebo klenotů, jež opatroval zemský hejtman sám.[1])

Zemřela-li osoba panská nebo rytířská, neučinivši pořízeni o dvorech, mlýnech a domích na cizích pozemcích, úřadové dotčeného města, městečka nebo vsi přizvali k sobě v rovném počtu přísežné osoby z jiného panství, odhadli celou pozůstalost a prodali ji s vůli vrchnosti své, peníze pak uložili na prospěch zbylých sirotkův u hejtmanského úřadu. Byly-li takové dvory, mlýny nebo domy zapsány v deskách zemských, náležely k statkům dědičným a netýkalo se jich toto sněmovní usnešení, jež se stalo r. 1614.[2])

[1]) Obecný sněm brněnský 1583, v pondělí po sv. Vítě [20. června]. „Co se dvorů svobodných a dědičných, kteréž stav panský a rytířský listy osvobozené na čichžkoli gruntech drží a mají a do desk zemských vložené nejsou, dotýče, když by se to koli přihodilo, že by pán Buoh kterou osobu buď stavu panského nebo rytířského z tohoto světa povolati ráčil a ten sirotkuov po sobě nechal, tehdy úřadové tohoto města nebo městečka i z každé vsi mají a budou povinni s vědomostí a radou vrchnosti své každý takový dvůr se vším jeho příslušenstvím i se všemi svršky a dobytky k sirotčímu dobrému opatřiti, a všecko, což by k takovému dvoru náleželo, i užitky toho dvoru zinventovati a sepsati, dluhy po rodičích těch sirotkův platiti i také, jestliže by těm sirotkům na purkrechtích anebo jiným spusobem purkrechtním lidé co povinni byli, upomínati a ze všeho toho, což by koli ku právu purkrechtnímu náleželo, když by sirotci k letóm přišli, počet pořádný učiniti a tak sirotkům statku jistého a nezávadního postoupiti. Však to se při tom znamenitě vymiňuje, že ti a takoví všichni svobodní a dědiční dvorové při své svobodě a dědičnosti, tak jakž nadání jejich ukazuje, na budoucí časy zuostati mají; a poněvadž do desk zemských nevešly, ti všickni, kteříž takové dvory drží a na budoucí časy držeti budou, mají ku právu zemskému pohánění z zatkyně (což by se toliko osob jejich dotýkalo) bejti. A tak ti dvorové se všemi k nim náležejícími grunty a všelijakými věcmi k nim přislušejícími ku právu zemskému nenáleží, než před právem purkrechtním z nich odpovídati povinni budou. Všakž klenoty, penize hotové, zápisy na peníze i s i r o t c i osobami svými panu hajtmanovi k opatrování podle starobylého spůsobu náležejí. Jestliže by pak takoví sirotci nic toho, což by panu hajtmanovi k opatrování náleželo, neměli, má z toho statku purkrechtního od ouřaduo na vychování jich podle slušnosti na kvitanci panu hajtmanovi vydáno bejti.“ (Pam. sněm. III., fol. 309.) — Z. Z. z r. 1604, fol. 98 a násl.

[2]) Obecný sněm olomucký 1614, ve čtvrtek po sv. Kylianu [10. července]. „O poručenství purkrechtních dvorů, mlýnů. — Když by nějaká osoba stavu panského neb rytířského zemřela a siroty zanechala, statky budou za ně do plnoletí spravovány. Kdyby však byly nějaké dvory, mlýny a domy na cizích gruntech, o kterých se poručenství nestalo, aby ty dvory, mlýny atd. od ouřadu města, městečka atd. s přibránim osob v rovném počtu z gruntu jiného pána.

Manské statky biskupské osob panských a rytířských náležely, pokud se týkalo dědičnosti, v obor působnosti biskupovy, který dával svým manům i mocné listy na poručenství. Na biskupa spadaly takové statky jen jako odúmrti. Roku 1584 stavové moravští ve sporu mezi biskupem a zem. hejtmanem usnesli se, aby manský hofrychtéř spravoval hotové peníze, užitky, svršky i klenoty za pozůstalé sirotky; a kdyby takoví sirotci zemřeli dříve, než dospěli, aby odevzdával svršky nejbližším příbuzným, ale i toto ustanovení bylo zrušeno hned následujícího roku 1585. Také osoby sirotkův, ač i o to byl spor, byly svěřovány dozoru zemského hejtmana a nikoli hofrychtéři manskému.[1])

Byl-li statek odevzdáván poručníkem řádnému dědici, a vznikly-li při tom nějaké spory, dvorský sudí zemský nebo jeho zástupce s úředniky menšími zakročovali osobně a na místě; co

---

přísežných, byly odhadnuty a s vuli vrchnosti prodány, a peníze k úřadu hejtmanskému k ruce sirotkův aby byly odvedeny. Na dvory a mlýny etc., které na dědictví sou a do desk zemských vešly, na ty se to nevztahuje, ty patří k jiným statkům dědičným.“ (Pam. sněm. VI., fol. 56—57.)

[1]) Obecný sněm olomucký 1584, v pátek po sv. Kilianu [13. července]. „O rozepři mezi biskupem a hejtmanem, komu by sirotci stavu panského a rytířského, kteří by statek pozemský na dědictví v manství i také klenoty, svršky i jiné nádbytky [sic] na statku manském zuostali, k opatrování náležeti měli. — Poněvadž se to vyhledalo, že hofrychtéř manský ze všech a všelijakých užitku, hotovejch penéz i na listech, týž svršku a klenotu, když by sirotek k letóm přišel, aneb jestliže by pán Bůh sirotka, prve nežli by let svých dospělých došel, z tohoto světa povolati ráčil, nejbližším přátelum téhož sirotka to všecko odvésti a počet pořádný učiniti povinen jest, tak že na pana biskupa nic více, než toliko sám statek manský připadá: za tou příčinou aby takové peníze, listy, klenoty, svršky a jiné všelijaké nábytky, kteréž by na statku manském se našly, h o f r y c h t ý ř i m a n s k é m u k opatrování zustaly, všichni čtyři stavové povolujeme. Což se pak osoby vlastní sirotka aneb sirotkuv, kteří by, tak jakž vejš dotčeno, statky pozemské na dědictví i také na manství měli, komu by osoby jejich, panu hejtmanovi, čili hofrychtýři manskému k vopatrování náležely, dotejče, poněvadž pan hejtman bez jistého dovolení JMtiCís. o to rozeznán bejti nechtěl, toho artikule při tom zanecháváme“. (Pam. sněm. IV., fol. 39.) Ale roku 1585, na obecném sněmě jihlavském, zahájeném po neděli Invocavit [11. března], stavové prohlásili, že ustanovení z roku 1584 není správno, a opravili je v ten rozum, že svršky nemají se dávati hofrychtéři manskému, nýbrž že vše má zustati při starobylém spusobu a pořádku. [Tamže IV., fol. 65—66.]

nedovedli srovnati sami, vzneseno bylo na zemského hejtmana, který o sporech takových rozhodoval s nejvyššími úředníky a soudci zemskými.[1]) Stalo se také, že se po 20 let nehlásil dědic o statek, který mu nápadem náležel. Stavové prodali takový statek po spravedlivém odhadě a výtěžek uložili na prospěch toho, kdo by k němu prokázal nejbližší právo dědické. Bylo to opatření rozumné, aby statek nespustl, byl-li dlouho opuštěn.[2])

---

[1]) Obecný sněm olomucký 1599, v pondělí po neděli Křížové [17. května]. „Jakož statek broumovský vedle poručenství nebožtíka pana Zdeňka Říčanského Kavky z Říčan, na onen čas na Broumově, pan Bernard Drnovský z Drnovic, nejvyšší hofrychtýř markrabství tohoto, jakožto mocný a otcovský poručník v témž poručenství vedle jiných nařízení, již toliko sám v živnosti pozůstávající, hned po smrti paní Johanky Trčkové z Lippy, vdovy po témž nebožtíku panu Zdeňkovi z Říčan pozustalé, kteráž téhož statku v držení a do smrti své v užívání býti měla, se uvážic, pánům nápadníkům, týmž poručenstvím zřízeným, jej postoupiti měl, na JichMti pány soudce zemské nejednou vznášejíc, kterak by to rád vykonal, než paní Mandalena Broumovská z Lomnice, vetrouce se o své újmě v držení téhož statku, jemu jeho postoupiti se zbraňuje, kteráž, ač o to několikero psaní od Jich Mtí pánů soudcí učiněno bylo, však na taková poručení netoliko téhož statku postoupiti, ale ani k žádnému soudu se posavad postaviti nechtěla. I poněvadž pan Jan Říčanský Kavka z Říčan na Čechnicích, JMti římského císaře rada a kraječ, kterémuž jistý nápad v témž statku náleží, na téhož pana hofrychtéře, aby jemu takový nápad, a což jemu více v témž statku náleží, spraven byl, nastupovati nepřestává: takto o tom tímto sněmem všichni čtyři stavové dle našeho společného snešení nařizujem, aby úředníci menší kraje olomuckého, co nejdřív možné, snesouce se o jistý den se panem hofrychtýřem aneb zmocněným jeho, tam na Broumov sjeli a v týž statek, což k němu náleželo a náleží, se uvázali, panu hofrychtýři jej s svršky a jiným vším k tomu příslušenstvím postoupili, rejstra správní na týž statek odvedli a lidi obešlíc v poddanost uvedli. Jestliže by pak téhož statku táž paní Mandalena z Lomnice neb pan Tikovský, manžel její, dobrovolně úředníkům menším vždy postoupiti nechtěl, v zámek se uvázati bránil, a lidé k témuž statku náležející že by též slibovati nechtěli, mají dotčení úředníci zemští menší tu věc na JMt pana hejtmana zemského znésti, a pán, obešlíc k sobě nejvyšší pány ouředníky a soudce zemské, to vše uvážiti a dále, jak by se v tom podle pořádku země této postupovati mělo, nařídití míti ráčí.“ (Pam. sněm. IV., fol. 434—435.)

[2]) Obecný sněm olomucký 1594, v pondělí po sv. Šťastným [17. ledna]. „Poněvadž více nežli ode dvaceti let na velikou škodu držiteli vsi Velikých Lesinek, tvrz i nějaké rolí, nápadníku po nebožtíku panu Jiříkovi Mrakšovi náležité, pusté leží, a nápadník po témž nebožtíku panu Mrakšovi ani rukojmové, kteříž za nebožtíka slibovali, jich se ujímati nechtějí, na tom tímto sněmem od nás všech čtyř stavu snešeno a k tomu, aby takové role panu Arnoštovi Fliglovi prodané byly, dovoleno jest, ku kterémužto prodaji nařizují

Vznikla-li pochybnost o správnosti závěti, rozhodovali páni soudcové při zemském soudě.[1])

2. Právo odúmrtné.

Dle privilegia krále Jana Lucemburského z roku 1311 (18. června), vydaného o rok dříve také Čechám, měli nárok na dědictví příbuzní nedílní do čtvrtého kolena; nebylo-li takových, jmění připadlo komoře královské jako odúmrť. Statky zločincův a statky skonfiskované připadly ihned komoře královské; dědicové neměli k nim práva vůbec.[2]) Dědické pře o statcích svobodných souzeny byly na Moravě před zemským soudem, a věnovány jim pravidelně čtyři dni o každém soudě.[3]) Zvláštní sněmovní komise ustanovila roku 1437 (dne 19. února), že stará práva dědická zůstávají v platnosti; nově pak nařídila, že děditi mohou také dílní bratří se svými potomky, kdyby nebožtík nezanechal zákonných dědiců do čtvrtého kolena.[4]) V ustanovení z r. 1437

---

se: pan Mikuláš starší Kobylka na Bílé Lhotě, komorník práva menšího zemského kraje olomouckého, a p. Jan Bukuovka z Bukůvky a na Třemešku, kteřížto mezi tímto časem a soudem brněnským se společně o jistý den snésti, na ty role vyjíti, je i tvrz bedlivě shlídnouti, zač by spravedlivě stály, šacovati a dotčenému panu Arnoštu Fliglovi prodati mají: a pan Fligl, zač jemu ty role prodané budou, takovou summu povinen bude ku právu zemskému podle prodeji smlouvy, mezi ním a k tomu prodaji nařízenými osobami učiněné, položiti, a kdo by k takové summě právo míti chtěl, ten aby se před Jich Mtmi pány soudci ohlásil a právo své ukázal.“ (Pam. sněm. IV., fol. 293—294.)

[1]) „Oldřich ze Zvole ukázal jest před panem hejtmanem a pány nějaké poručenství, kteréž Čeněk, přítel jeho, učinil před konšely městečka. Kdež se pánóm zdálo, že by to poručenství dostatečné nebylo, než Oldřich, aby se v ten statek pozuostalý, jako přítel nejbližší uvázal a sirotku dochoval, všakž tak, aby ten statek uručil k ruce pana hajtmana, nynějšího i budoucího, aby utracen nebyl, než sirotku dochován.“ (Olom. kniha připovědí č. 47., fol. 58 k roku 1510.)

[2]) Kalousek: Star. pr. děd. a odúmrtné, str. 17.

[3]) Ruber: Beiträge zur Gesch. d. Vormundschaftrechtes, str. 88. — Brandl: Glossář, str. 312.

[4]) Archiv Český X., str. 254—255. Jest to patrno ze slov: „A jestliže by kto aneb někteří zmeškali se dzkami aneb listem margkrabiným aneb posly ke dzkám, jakož se svrchu píše, tehdy takové zbuoží na bratry spadnúti má. A jestliže by bratrů nebylo, tehdy na bratrovy syny podle svobod.“ Kn. Tovač., str. 82 a 83. — Kn. Drnovská, str. 68. — Kalousek, c. str. 42. a n.

nevyskytuje se sice slovo „dilný“, ale ze smyslu, jak Kalousek důmyslně ukázal, nelze mysliti dědice jiného než dilného.[1]) Tehdejší neurovnané poměry byly asi příčinou, že usnesení to schváleno bylo teprve králem Jiřím Poděbradským, majestátem, daným v Kladsku, dne 20. srpna r. 1459.[2]) Bylo ovšem lze vyžádati si na králi nebo markrabí cestou milosti práva k nápadu neb odúmrti, ale takoví nápadové, měli-li míti platnost, museli býti vloženi do zemských desk.[3]) Král Matyáš Korvín dal 9. dubna r. 1484 stavům moravským právo, děditi statky do pátého kolena, nahoru, dolů i po straně, a při tom vysvětlil přesně nároky provdaných a vyděděných dcer k dědictví, ustanoviv, že „vdaná osoba ženská nemá práva k dědictví, že však otec nebo nedílný pokrevenec, chce-li, může ji při vdavkách výslovně zůstaviti při právech nedílnosti“ nebo ji opatřiti deskami zemskými nebo spolkem, aby mohla děditi.[4])

Za století 15. stavové moravští měli tedy právo, děditi statky svobodné jen do pátého kolena. Král Vladislav Jagjelovec, jenž se byl r. 1497 vzdal v Čechách úplně práva odúmrtného[5]), vydal také Moravanům privilegium o právě odúmrtném, v Olomouci roku 1510 (10. března), ale jiného obsahu, než mělo privilegium české; neboť v něm byl pouze určitě vymezen postup v dědictví čili v nápadech. Zvláště připuštěno k dědictví také ženské příbuzenstvo oddělené, po meči i po přeslici.[6]) Dědičnost se však ustanovovala jen do pátého kolena. Výslovně se tam sice páté koleno nejmenuje, ale dotvrzují to určitě privilegia následující.[7]) Víme totiž, že teprve král Ludvík rozšířil dědické právo na Moravě do šestého kolena po meči i po přeslici majestátem, daným z Olomouce 9. dubna 1523, v němž vzpomněl také privilegií předchozích,

---

[1]) **Kalousek**: Staroč. právo děd. a odúmrtné, str. 43 a násl.

[2]) **Týž**: O star. pr. d., str. 43., má datum 23. srpna, jak udáno jest v Pam. sněm. Arch. Č. X., str. 271 a 272.

[3]) **Brandl**: Kniha Tovačovská, str. 61. — Kn. Drnovská, str. 48.

[4]) Majestát dán v Budíně, 9. dubna 1484. Arch. Český X., str. 284—286.

[5]) **Kalousek**: O staroč. právě d. a odúmrtném etc., str. 35 a násl.

[6]) **Týž**: O staroč. pr. d. etc., str. 49 a násl.

[7]) **Týž**: O staroč. pr. děd. etc., str. 49 a násl. Viz v Přílohách č. 1.

jež se týkala té věci. O Vladislavově listině z r. 1510 není tam zmínky, zajisté pro její neurčitost, pokud se týkalo rozsahu dědičnosti.[1]) Léta 1577 stavové moravští žádali po prvé na císaři Rudolfovi II., aby vzdal se úplně práva na odúmrti; v Čechách že každý může odkázati statek i nejvzdálenějším příbuzným.[2]) Dosáhli toho až roku 1587, kdy císař listem, daným z hradu Pražského dne 27. dubna, upustil od práva odúmrtního i po šestém koleně, čímž nastala v té věci v Čechách i na Moravě rovnost.[3]) Týž panovník vzdal se v Čechách nápadů na pokuty a propadení statků movitých i nemovitých, čehož stavům moravským povolil teprve císař Matyáš listem, daným z Lince 26. června roku 1614, za veliké služby, jež předkům jeho i jemu vždy prokazovali, nelitujíce statkův ani životův svých ani poddaných.[4])

---

[1]) Týž ve zmíněné práci, str. 51. — Arch. Č. XI., str. 389 a 390. Viz v Přílohách č. 8. (Orig. ve stavov. arch. mor., V. II. 109.)

[2]) Obecný sněm Olomucký 1577, při času sv. Jana Křtitele. (Pam. sněm. III., fol. 156.)

[3]) Orig. zem. stavov. arch. v Brně, V. II. č. 98. Český koncept také v arch. min. vnitra ve Vídni, IV., H. 1. — Kalousek: O staroč. pr. děd. a odúmrt. etc., str. 52. — Viz v Přílohách č. 19. — Nápadno jest, když r. 1577 za přijímání cís. Rudolfa II. za pána zemského stavové moravští žádali na obecném sněmě olomuckém, aby se panovník vůbec vzdal odúmrtí, že při tom se zmínili, jako by měli právo odúmrtné dosud jen do pátého kolena. Nesrovnalost tu vysvětluji nedopatřením nebo chybou písařskou; neboť nelze se domýšleti, že by celý sněm obecný neznal práva svého ve věci tak důležité. Vždyť i všecka zřízení zemská (1535, 1545 i 1562) mluví vesměs o koleně šestém. (Pam. sněm. I., fol. 125. — Kopiář I., fol. 68.)

[4]) „My Mattiáš etc., k věčné budoucí paměti oznamujem tímto listem všem, jakož jsou toho při Nás stav panský, praelatský, rytířský a městský, všichni čtyři stavové markrabství moravského, — ve vší poníženosti vyhledávali, abychom ode všech pokut, kteréž by v témž markrabství skrze provinění někoho z obyvatelův propadením statku na všem neb na díle na Nás, jakožto krále českého a markrabí moravského, připadnouti měly, upustiti a jim tu milost, jakož i císař Rudolf, pan bratr Náš nejmilejší, slavné a svaté paměti, stavum království českého učinil, tolikéž milostivě učiniti ráčili na takový spůsob, aby takový propadený statek na nejbližšího přítele nápadem spravedlivým podle řádu a práva země nejináč, nežli jako by táž osoba, kteráž zavinila, mrtva byla, přišel. Což ačkoliv obzvláštní regale Naše, jakožto krále českého, markrabí moravského a pána země jest, však nicméně, aby dotčení stavové tím větší lásku a Naši k nim náklonnost seznati mohli, k takové žádosti jich ponížené jsme milostivě povoliti ráčili a tímto listem s dobrým rozmyslem Naším,

3. Spolky nebo sstupky a mocné listy královské.

Odúmrtní právo královské bývalo však i před rokem 1587 obmezováno některými zařízeními, z nichž nejdůležitější byly a) spolky nebo sstupky a b) mocné listy královské.

a) Spolek nebo sstupek[1]) bylo sdružení dvou majetníků svobodných statkův, třeba i nespříznělých tak, že druh bez druha nesměl činiti ani posledního pořízení o majetku svém, poněvadž po smrti jednoho statek připadl druhému. Na Moravě směl udělovati spolky mimo pána zemského i zemský hejtman, ale jen na půdě moravské; dlel-li mimo zemi, nemohl dávati spolky, kdežto panovník měl právo, povolovati jich kdykoliv a kdekoliv. Spolky byly zapisovány do register hejtmanských přede dvěma svědky (hospodáři) a to na určité zboží, které majetník měl, po případě i na zboží, „které míti bude". V záznamu bylo přesně udáno, kde se spolek stal, na kterém hradě nebo tvrzi,

---

jistým vědomím, s radou věrných Našich milých a mocí královskou v Čechách, jakožto markrabě moravský, povolovati a od té pokuty propadení statkuv mohovitých a nemohovitých, na čemž by ty koli byly a záležely, nic ovšem nevyminujíc v jakýchkoli příčinách a proviněních Nám náležejících, od sebe i na místě budoucích Našich, králuv českých a markrabí moravských, z štědroty a obzvláštní milosti Naší císařské a královské, prohlédajíce k jich mnohým věrným a platným službám, které jsou slavným předkum Našim i Nám, nelitujíce statkuv svých i také poddaných chudých lidí živnosti, prokazovali a na sněmích znamenité a veliké svolení činívali, též aby budoucně to činiti příčinu měli, docela upouštěti ráčíme tím vším spusobem, jak jsou toho od svrchupsaného bratra Našeho, nejmilostivějšího, stavové království českého dosáhli, chtíce tomu konečně, aby na Nás neb budoucí krále české a markrabata moravská nikdyž víceji nyní i na budoucí časy žádní takoví v pokutě propadení statkové nepřicházeli, než toliko na nejbližší krevní přátely, jakž svrchu dotčeno, a oni stavové při této milosti Naší aby beze všeho přerušení držáni a zachováváni byli, připovídajíce a přiříkajíce slovem Naším císařským a královským a jakožto markrabě moravský za sebe a za budoucí krále český [sic] a markrabata moravská, že se zase na takové pokuty stracení neb propadení statkuv (jakožto na věc již dokonce umrtvenou) a z zřízení zemského mocí nynějšího tohoto majestátu Našeho vyzdviženou a v nic obmezenou nijakž navracovati a na nic nastupovati neráčíme, moci nebudeme a nebudem, nyní i na časy budoucí. A věčně tomu na svědomí k listu a majestátu tomuto pečet Naši císařskou přivěsiti jsme rozkázati ráčili. Dán v městě našem Linci, ve čtvrtek po svatém Janu Křtiteli Božím [26. června] létha 1614." (Koncept archivu ministerstva vnitra ve Vídni.)

[1]) Ruber: Beiträge zur Gesch. des Vormundschaftsrechts, 1883, str. 22 a násl.

v kterém městě, městečku nebo vsi a kterého léta i dne s konečnou poznámkou, ke kterému právu přísluší. Z register hejtmanských spolky zapisovány byly do zemských desk o zasedání zemského soudu, když se otevřely desky; po ohlášení a zapsání spolků registra hejtmanská byla roztrhána a spálena.[1]) Koupili-li členové spolku společně statek, a jeden z nich zemřel bez dědiců, statek koupený nespadl na druha spolkového, nýbrž na komoru královskou. Druh spolkový dědil jen to zboží, které poznačeno bylo v registrech hejtmanových, vlastně v deskách zemských, vyjímaje jmění po ženě.[2]) Byl-li panovník v zemi, směl jediné on udělovati spolky, nebyl-li, náleželo právo to vedle něho ještě také zemskému hejtmanovi,[3]) a zdá se, že před rokem 1614 i nejvyššímu komorníkovi moravskému. Po roce 1614 spolky měl právo udělovati jen panovník a zemský hejtman moravský po úradě s pány soudci zemskými za součinnosti nejvyššího písaře a komorníka zemského.[4])

Spolkem obcházelo se znamenitě odúmrtné právo panovnické, a užívalo se tohoto spůsobu zvláště u příbuzných, kteří nemohli děditi po sobě obyčejnou cestou, na př. u bratří dílných, potom aby

---

[1]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 57 a 58. — Kn. Drnovská, str. 44 a 45.

[2]) Kalousek: O staroč. pr. d. a odúmrt., str. 29.

[3]) Dlel-li zemský hejtman mimo zemi a byl požádán o udělení spolku, musel napřed vstoupiti na půdu moravskou a potom teprve mohl platně rozhodnouti o spolku, to jest směl i spolek odepříti. (Kniha Drnovská, str. 49. — Kn. Tovačovská, str. 20, — Glossář, str. 319.)

[4]) Obecný sněm olomucký 1614, ve čtvrtek po sv. Kylianu [10. července] rozhodl o spolcích takto: „aby všecky spolky, kteréž sou koli až posavad buďto od hejtmana aneb nejvyššího komorníka dány a do desk vešly, v své celosti a váze zůstaly a svou moc v platnosti měly, na budoucí pak časy od žádného jiného, krom JMti Cís., jakožto krále českého a markrabí moravského i budoucích králů českých a markrabí moravských, aneb v nebytnosti JJMtí v zemi na místě JJMtí od hejtmana země buď při času soudu nebo krom soudu vedle starobylých pořádkův dávány nebyly. Když by se pak přihodilo, že by kdo při času soudu zemskýho s kým se spolčiti chtěl, má to nejprve na hejtmana v soudu sedícího vznésti, za propujčení spolku žádati, a hejtman potaz svolaje, takový spolek uvážiti a k ouřadu nejvyššího písařství ku přečtení podati, a když přečten bude, má nejvyšší komorník potaz svolati a v tom se dále zachovati tak, jak v potazu uváženo bude. Kterýžto artykul výš psaní stavové markrabství moravského slovo od slova do sněmu vložiti a vypsati dáti moci budou.“ (Pam. sněm. VI., fol. 55.)

muž děditi mohl po ženě, nebo dítky po matce a j.[1]) Spolky mohl míti i poručník se sirotky (ovšem jen do jejich plnoletí), jak bylo již vzpomenuto.[2]) Panna nebo vdova, provdala-li se, mohla přijmouti na spolek jen muže svého[3]) a nikoho jiného, pokud muž žil; zemřel-li, mohla vzíti na spolek dítky. Byla-li by vzala na spolek dítky za života mužova, nemělo to platnosti, to jest, děti po smrti mužově nemusely dostati nic, zvláště když matka změnila svůj názor a nechtěla dítkám nic dáti. Stačila prostě výmluva, že spolek učinila s dítkami na rozkaz svého muže, jehož musela poslechnouti. Sjednala-li však spolek s dětmi jako vdova, dítky byly po smrti její bez námitek pravoplatnými dědici. Zemřela-li žena dříve, než učinila spolek s mužem, jmění její („dědičné zboží panské“) spadlo na krále v případě, že neučinila za života řádného a platného opatření jiného s vědomím mužovým. Z toho následovalo přirozeně, že muž z ženina statku nesměl ani utratiti ničeho, ani nic prodati, ani zastaviti, ba ani o své újmě dáti vymazati z desk zemských. Kdyby komorník byl přivolil, aby z takového statku, který byl věnný, neprávem něco z desk bylo vymazáno, žena mohla po smrti muže svého žádati na komorníkovi náhrady a dostala ji.[4]) Členové spolku nesměli také druh bez druha ničím své části zavazovati; stalo-li se přece něco podobného, a druhý nedovolával se práva proti tomu do určité lhůty, spolek se uvolnil a pozbyl platnosti.[5]) Byl-li spolek zjednán, a jedna strana chtěla učiniti o jmění svém opatření jiné, než spolkem bylo dovoleno, na př. dáti je jinému dědici, nemohlo se to státi, leč se svolením druhého člena spolku.[6]) Stalo-li se však, že členové spolku oddělili se od sebe dobro-

1) Kalousek: O staroč. pr. d. a odúmrt., str. 28.

2) Brandl: Kn. Tovačovská, str. 85 a 88. — Jarom. Haněl: O poručenství starého práva českého se zřetelem k právu moravskému. Právník VIII. (1869), str. 522.

3) Tamže, str. 62.

4) Brandl: Kniha Drnovská, str. 49—50.

5) Kalousek: O staroč. pr. d. a odúmrt., str. 29.

6) Právě proto bylo lze sjednati spolek nejen pro osoby, nýbrž i „pro jejich dědice“, a v tom případě, zemřela-li jedna strana, příbuzní její, byli-li ve spolku jmenováni, mohli děditi, a spolek trval. — (Kn. Tovač., str. 84. — Kn. Drnovská, str. 69.)

volně ještě za svého života, tak že jmění své spravovali samostatně, přestal spolek, a příbuzní každého z nich mohli právem činiti nápad na dědictví.[1])

b. Jiný spůsob, kterým bylo lze volně a platně rozhodovati o jmění v případě, chybělo-li dědiců zákonných, byl, že majetník vyžádal si na poručenství m o c n é h o l i s t u k r á l o v s k é h o. Takové listy udělovány byly panovníky na zvláštní žádost, a jak se zdá, i za poplatky dosti značné. Mocnými listy panovníci dovolovali, aby majetník mohl statek svůj dědičný, zápisný, manský, movitý i nemovitý, který již měl nebo časem teprve si zjednal, dáti, poručiti a odkázati za zdravého života nebo před smrtí komukoliv dle vůle své; podobně aby mohl ustanoviti i poručníky, vše s takovou mocí a platností, jako by to zapsáno bylo v deskách zemských anebo spolkem před hejtmanem zemským dotvrzeno. Mocné listy bývaly zapisovány také do zemských desk, buď na žádost těch, kteří je dostali, nebo na žádost poručníků jimi ustanovených.[2]) Duchovním osobám nesmělo se na mocné listy královské nic odkazovati.[3]) Poručenství na mocné listy královské dála

1) Kniha Tovačovská, str. 84.

2) Uvádím příklad mocného listu královského z r. 1494, vydaného v Košicích, v úterý po sv. Urbanu [27. května]. „Vladislav, z Bozie milosti uherský, český, dalmatský, charvatský etc. král, markrabě moravský, lucemburské, slezské knieze a lužický markrabě etc., oznamujem tímto listem všem, že jsme prošeni jménem slovutného Beneše z Hustopeč na Štramberku, věrného Našeho milého, abychom jemu povoliti k tomu ráčili, aby on o svém statku mohl pořízení učiniti. I jsúce k té prosbě milostivě nakloněni, s dobrým rozmyslem, z milosti a moci Naši, jakož král český a markrabie moravský, témuž Benešovi k tomu jsme svolili a tímto listem svolujem, povolenie Naše královské dávajíce a chtíce, aby on, když se jemu kolvěk viděti bude, statek svůj dědičný, zápisný, manský, movitý i nemovitý, kterýž má, nebo ještě v časích budoucích mieti bude, dáti, poručiti, odkázati mohl a moc měl společně nebo rozdílně za zdravého života nebo na smrtelné posteli, komuž se jemu zdáti a líbiti bude, kteréžto dánie, poručenie a odkázanie tak, jakož svrchu dotčeno jest, i také statku i děti poručníkuov zdělánie, chceme, aby tolikéž moci a pevnosti mělo, jako by dskámi zemskými anebo před hejtmanem to spolkem zapsáno a utvrzeno bylo, přikazujíce větším i menším úředníkóm desk a práva země moravské, věrným Našim milým, když by kolvěk od jmenovaného Beneše anebo od poručníkuov, které zdělá, požádáni byli, aby tento list ve dsky zemské vložiti a vepsati dopustili, jinak toho nečinice. Tomu na svědomí etc.“ — (Orig. zemsk. arch. mor. — Landesgerichtsakten č. 34).

3) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 86. — Kn. Drnovská, str. 73.

se na pergameně s pečetí toho, kdo činil poručenství, a s šesti pečetmi dobrých lidí panských nebo rytířských. Byla-li záveť opatřena za života původce svého pečetí jeho a dvou hodnověrných svědků, mohly ostatní pečeti přidány býti dodatečně i po smrti odkazovatelově, bylo-li zjištěno, že nebožtík je o to požádal před smrtí svou.

Za let válečných, nebo nebylo-li panovníka ani zemského hejtmana, bylo lze činiti platné závěti také bez mocných listů královských; žádalo se však, aby k takové závěti byly přivěšeny pečeti dvou nebo tří dobrých lidí, a aby závěť dodatečně aspoň potvrzena byla panovníkem nebo deskami zemskými a radou panskou.[1]) Chtěl-li, kdo již učinil závěť, něco v ní změniti, mohl, ale opět pod pečetí svou a dobrých lidí, a bylo-li to výslovně v první závěti vyhrazeno, jinak změna závěti neplatila.[2]) Dodatečné závěti zůstaly ležeti při mocných listech, a zemřel-li původce takové závěti, mocný list jeho i dodatečná závěť vkládány bývaly do zemských desk na prospěch nových dědiců, pro něž dodatek byl sdělán.[3]) Co bylo napřed dědicům zemskými deskami zabezpečeno, nemohlo se ničiti novou závětí.[4])

Na obecném sněmě znojemském r. 1535 stavové moravští žádali na králi Ferdinandovi, aby všecky závěti, shotovené na pergameně se sedmi pečetmi visutými, platny byly i bez mocného listu panovnického, poněvadž mnozí obyvatelé, nemohouce se dočkati mocného listu, umírají bez poručenství a nechávají dítky a dědice své na zmatcích. Také svobody zemské ukazují, že statky dědí se na Moravě v příbuzenství až do šestého kolena. Stavové dokazovali, že by se tím stala úleva i zemským hejtmanům moravským.[5])

---

[1]) Tamže.

[2]) Archiv Český X., str. 330 k roku 1505, a XI., str. 294 k roku 1516.

[3]) Archiv Český XI., str. 294 k r. 1516. — Kn. Drnovská, str. 110.

[4]) Brandl: Kn. Tovačovská, str. 86. — Kn. Drnovská, str. 73.

[5]) Obecný sněm znojemský 1535, v první neděli v postě [14. února] za přítomnosti krále Ferdinanda I. „ . . . . kdož nechtěl dckami zemskými zřízení a poručenství o statku a dietkách svých činiti, ten maje list mocný od VKrMti mohl na ten list listovně poručenství učiniti, a mnozí nemohúc k listu mocnému přijíti ani ke dckám, bez poručenstvie zemřeli a statku i dítek na zmatku nechali. I prosíme VKrMti, že nám list pod majestátem VKrMti

Král Ferdinand I. tenkrát ještě nesvolil, dokládaje, že stavové moravští dostali již od předešlých králů českých tolik svobod a milosti, že již málem ani nemají, oč prositi. Kdyby i v této otázce stavům vyhověl, stala by se veliká újma nejvyššímu kancléři českému a tedy i stavu panskému, z něhož bývají bráni kancléři; bez toho prý se v kanceláři české nevyřizuje téměř nic mimo listy erbovní a mocné. Ať tedy stavové na ten čas spokojí se s posavadním stavem. Snad bude lze něco učiniti, až se o to poradí se stavem panským v království českém.[1]) Stavové spokojili se zatím touto odpovědí; neboť postřehli, že král neřekl posledního slova, nýbrž že míní se napřed poraditi se stavem panským v Čechách. Když pak roku 1538 král Ferdinand zase byl osobně přítomen obecnému sněmu olomuckému, připomněli mu žádosti své z roku 1535, ukazujíce na tehdejší jeho milostivou odpověď.[2]) Král Ferdinand I.

---

na to dáti ráčíte, kdož by poručenstvie řádné listem na pergameně s sedmi pečetěmi visutými udělal, aby to pevné a stálé bylo, neb na tom VKrMti nic nesejde, poněvadž svobody naše od předkuov VKrMti dané a VKrMti nám potvrzené to ukazují, že na přátely, přibuzné statkové s jedněch na druhé až do šestého kolena po meči i po přeslici spadati mají. A když VKrMt tak učiniti ráčíte, nemalé polechčení úřadu hejtmanskému se stane.“ (Pam. sněm. I., fol. 124 a—b. — Kop. I., fol. 65 a násl.)

[1]) Týž sněm obecný. „Což se pak žádosti tej od stavuov na JMtKou o listy mocné a svobody daní, aby každý o statku a dietkách svých zřízenie a poručenstvie řádné listem na pargameně s sedmi pečetmi visutými udělat mohl, dotýče, JMtKr. nejednom [sic] takovú milost stavóm margkrabstvie moravského, jakž žádají a prosí, ale mnohem větší, pokudž by JMti spravedlivě náleželo, učiniti by ráčil; než poněvadž stavové znají, že od předešlých králuov českých mnoho toho jest upuščeno, což mocnosti královské náleželo, tak že již poddaní při králi, pánu svém, nemají oč mnoho prositi a ke dvoru JMti jezditi, a také v kancelláři mimo erbovní a mocné listy jiných nemnoho listuov psáti mají, a skrz takové odjetí listuov mocných újma nejvyššímu kancléři královstvie českého a tomu úřadu proti starobylému řádu a obyčeji státi by se musila, nad čímž i stav panský proto, že z toho stavu kancléři bývají, těžkost jmieti a o to k JMtiKé domlúvati by se mohli, protož JMtKá žádá, aby stavové na tento čas o takové privilegium nestáli a strpení jměli, až by JMtKá prve s stavem panským v království českém o to rozmluviti a snésti se mohl.“ (Pam. sněm. I., fol. 124 a násl. — Kop. I., fol. 68 b).

[2]) Obecný sněm olomucký 1538, při času sv. Jana Křtitele za přítomnosti krále Ferdinanda I. „. . . Také VKrMti připomínáme, že při sněmu obecním v Znojmě VKrMti jsme prosili, poněvadž nápadové na VKrMt a na potomky VKrMti nepřipadají, než teprúo po šestém koleně, a lidé poručenství dokonalých dělati nemohú, leč dckami, aneb na list mocný královský, ku kterémuž

vymluvil se tenkráte, že zapomněl promluviti o té otázce se stavy království českého, a že stavů moravských žádá, aby mu té věci připomenuli, až pojede do Čech.[1]) K částečnému vyřízení došlo až roku 1542, kdy král, aby ulehčeno bylo úřadu hejtmanskému, dovolil stavům moravským na 10 let, aby činili závěti a poručenství docela svobodně i bez mocných listů královských.[2]) K tomu pak Ferdinand I. roku 1549 ještě dovolil, kdo měl mocný list královský, že může prostým listem i bez řádné závěti odkázati jmění své, komu chce.[3]) Tím však se neposloužilo věci tak, jak panovník očekával: proti poručenstvím zdviháno mnoho odporův, tak že s konce století 16. zůstalo v platnosti málokteré pořízení i v případě, když bylo učiněno na mocný list královský.

ne každý z chudých snadně přijíti muože, abyste nám VMtKá list dáti ráčili, aby každý z obyvateluov margkrabstvie tohoto o statku svém zřízení a poručenstvie udělati mohl, tak jako by od VMtiKé neb budúcích králuov JichMtí obzvláštní list mocný měl, a to poručenstvie aby tak mocné a stálé bylo, jako by na takový list mocný uděláno bylo, a též ve dcky zemské aby vcházeti mohlo: ráčili Jste VMtKá toho odložiti, že VKrMt ráčíte o to s radami království českého rozmluviti a nám na to odpověď dáti. Ale až podnes není nám od VMtiKé na to žádná odpověď dána. A protož VKMti se vší pokorú prosíme, poněvadž VKrMti ani budúcím králóm, JichMtem, žádná újma není, a stavu panskému i rytířskému a zvláště pak úřadu hajtmanskému veliké polehčení se státi muože, neb skrze to, že lidé ne vždycky ke dckám přicházeli, a ne každý listu mocného dosáhnúti muože, veliké zmatky a mnozí soudové pocházejí a hajtmanu i pánóm soudcím mnoho prací přičiní, neb mnozí bez poručenstvie zmírají, že VKrMt nám takový list dáti ráčíte." (Kop. pam. sněm. I., fol. 75 a násl.).

[1]) Obecný sněm olomucký 1538 o sv. Janu Křtiteli, za přítomnosti krále Ferdinanda I.: „A kdež žádají za povolení, aby každý z obyvateluov margkrabstvie moravského o statku svém zřízení a poručenstvie udělati mohl, tak jako by od JMtiKé mocný list měl, a to poručenstvie aby mocné a stálé bylo, JMtKá ráčí předešlú stavuov v sněmu obecním v Znojmě o túž věc žádost v milostivé paměti jmieti, ale poněvadž JMtKá na ten čas to sobě na rozmysl až do Čech byl vzieti ráčil, a byvše JMt v Čechách, od stavuov margkrabstvie tohoto žádného připomenutí nemajíc, tak jest s stavy královstvie českého mluviti o to zapomenul, protož když JMt zase do Čech přijeti ráčí, budú motci stavové JMtiKé žádost svú o ty mocné listy připomenúti, a JMt při tom času jim odpověď dáti ráčí." (Kop. pam. sněm. I., fol. 81 a násl.).

[2]) Viz str. 144, poznámku 2.

[3]) Obecný sněm brněnský 1549, v pondělí po ned. Judica [8. dubna]. „Kdož má moc své dáti, komuž se jemu zdá, listem a milostí královskou, ten můž i listy bez dobré vůle na touž milost královskou poručenstvím, komuž se jemu líbí, dáti; též i dckami, k čemuž právo má." (Pam. sněm. II., fol. 106).

Proto stavové moravští nařídili roku 1590 přesně, jak závěti mají býti sdělávány, aby jim nemohl nikdo odpírati. Předně: Poručenství na mocný list královský budiž sděláno na pergameně se sedmi pečetmi visutými, z nichž jedna jest toho, kdo poručenství činí, ostatní šesti pánův a rytířů, dožádaných na svědectví. Poručenství takové má platnost, i když panovník, který dal mocný list, již zemřel; jest však potřebí, aby mu dán byl patřičný název, a datování poručenství musí býti pozdější, než mocného listu královského. Za druhé: Činí-li poručenství, kdo jest k tomu oprávněn podle zřízení zemského. Za třetí: Týká-li se poručenství osob, které mohou děditi dle moravského zřízení zemského. Za čtvrté: Netýká-li se poručenství věcí šosovních, které nenáležejí ku právu zemskému. Za páté: Jsou-li dědici jmenováni v poručenství vlastním jménem a rodem svým; důstojnosti a tituly, které se často mění, mohou býti i vynechány. Za šesté: Když nikdo z těch, jimž se něco odkazuje v poručenství, nepřitiskl pečeti své k poručenství jako svědek. Konečně dodáno, že ustanovení toto netýká se poručenství, proti nimž podáni jsou již odporové při zemském soudě.[1])

---

[1]) Obecný sněm brněnský 1590, v pondělí po Misericordias Domini [7. května]. „O poručenství na mocný list JMtiCís. činěná, aby mohly v svej mocnosti zůstávati. — Poněvadž posavad zřídka které poručenství, ač na mocný list JMtiCís. . . . udělané, v mocnosti své vůle zůstávalo, a to pro odpory, kteří se za dosti špatnými příčinami takovým poručenstvím od mnohejch dály, tak že lidé již téměř nevědí, kterak by poručenství svá bezpečně spisovati mohli . . . . . i aby to přetrženo bylo, a ti, kteří poručenství dělati chtějí, spokojenější mysl a svědomí . . . . . jmíti . . . . . mohli, protož na tom sme se snesli, aby z takových bezpotřebných odporuv, kterýmž poručenství a jistá poslední vůle mnohých poctivých lidí s divnými vejklady rušena byla a k zkažení přicházela, sešlo, aby na tomto sněmě o to jistý artykul, jak by poručenství řízena a činěna býti měla, sepsán . . . byl, totiž to: Nejprve, když poručenství na mocný list pána země, krále českého a markrabí moravského, by pak JMt již toho času, když se poručenství dělá, v živnosti býti neráčil, na pergameně s sedmi pečetmi visutými, s jednou toho, kdož poručenství činí, a s šesti jiných pánův a dobrých rytířských lidí, k tomu na svědomí dožádaných, přitištěnými uděláno a v něm tytul náležitý pánu země . . . . položen, datum pak poručenství posléze, nežli v listu mocném postaveno jest. Za druhé, když ten, kdož toho podle zřízení zemského a pořádku markrabství tohoto mocen jest, poručenství činí. Za třetí, když se poručenství na ty, kterýmž zřízení zemské statky pozemské, hotové neb listy ujištěné penize, klenoty od zlata, stříbra

Císař Rudolf II. potvrdil usnešení toto majestátem, daným 3. dubna roku 1595 z hradu Pražského,[1]) a císař Matyáš dovolil roku 1608 na sněmě brněnském, zahájeném o sv. Bartoloměji, aby stavové moravští konali poručenství i bez mocných listů královských, ale jen na dobu, pokud se nestane králem českým. A skutečně, jakmile byl korunován, nařídil, že nikdo nemůže učiniti platné závěti, kdo si napřed nevyžádal z kanceláře královské mocného listu, ale že takové listy mají vydávány býti každému **rychle** a **bez** odporu.[2])

V Čechách byl obvyklý ještě třetí způsob, jímž obcházeno bylo právo odúmrtné, totiž nápadní zápis s místem. Majetník svobodného statku dal zapsati jiné osobě a jejím dědicům do zemských desk dluh, obyčejně pouze předstíraný, s výslovným

---

perel a drahých kamení, svršky a nábytky poroučeti a odkazovati poručenstvím na mocné listy královské dopouští, vztahuje. Za čtvrté, když věci šosovní a ty, kteréž ne ku právu zemskému, nežli k jiným náležejí, do poručenství potaženy nejsou. Páté, když ten, komuž poručenství, aneb, co v ně svědčí, jménem a rodem svým vlastním se jmenuje, by pak jinší připadný tytul jeho (poněvadž v takových tytulích někdy často se proměny dějí) vypuštěn byl. Šesté, když ten, komuž se v témž poručenství všecko nebo na díle poroučí, na svědomí k poručenství pečeti své nepřitiskl. Taková poručenství v mocnosti své zůstávati mají a jinými příčinami a odpory, jako posavad, kažena býti nemají. Než ta poručenství, o kteréž již do tohoto času a sněmu odporové při právě zemském jsú, ty při předešlém spůsobu zůstati mají." (Pam. sněmovní IV., fol. 192. — Kopie českého místodržitelství v Praze).

[1]) Original zemského archivu moravského v Brně, V. II. 101 a, b, v pondělí po neděli Provodní [3. dubna]. — Konc. a pokažený orig. na pergameně v arch. min. vnitra ve Vídni, IV. H. 1.). Viz v Přílohách číslo 22.

[2]) Obecný sněm brněnský 1608, při času sv. Bartoloměje [24. srpna]. „O kšaftování bez mocných listů královských. — Jakož JMtKá. pán náš milostivý, na poníženou nás dvou stavů, totiž panského a rytířského, žádost z příčin slušných a jistých, JKrMti od nás předložených, tou milostí k nám se nakloniti a k tomu z štědroty a milosti své královské povoliti ráčil, abychom jedenkaždý z nás obyvatelův markrabství tohoto poručenství o manželkách, dítkách i statcích svých a o svém vlastním bez brání mocných listů královských (jakž předešlý pořádek to sebou přinášel), činiti a říditi mohli, však potud toliko, až by bohdá šťastně na království české korunován býti ráčil: což když se bohdá šťastně stalo, aby na předešlý pořádek zase přišlo, a listové mocní žádáni a bráni, z kanceláře pak jednomu každému beze vší odpornosti vydáváni byli. Pročež, aby se jedenkaždý věděl čím spraviti, z snešení našeho společného to se tímto sněmem všem v známost uvozuje." (Pam. sněm. V., fol. 424).

podotknutím, že má býti zaplacen až po smrti dlužníkově, a kdyby nebyl zaplacen, věřitel může se uvázati v dlužníkův statek.[1] Na Moravě nenašel jsem nic podobného.

Zásadní změny v právě dědickém, jak v Čechách tak i na Moravě, staly se Obnoveným zřízením zemským: Morava a Čechy postaveny byly v dědičnosti úplně na roveň, odstraněno vyžadování mocných listů, zakázáno vstupovati ve spolky a činiti jakékoli zápisy (míněny tím hlavně zápisy s místem), zrušen úplně rozdíl mezi dědici dílnými a nedílnými, a jako hlavní zásada ustanoveno, že majetník má úplnou volnost učiniti o statku svém pořízení jakékoliv, ovšem s příslušným zřetelem na příbuzné „dle krevné blízkosti.“ Obnovené zřízení zemské obsahovalo vůbec přesná a podrobná pravidla, jak dlužno upravovati dědické poměry. Rezeznává totiž patero poručenství: 1. zemského hejtmana nad sirotky; 2. krevních přátel nad sirotky; 3. poručníkův, ustanovených závětí nebožtíkovou; 4. poručníkův, ustanovených panovníkem nebo zemským soudem; 5. dospělého bratra.[2])

Zemřel-li kdo bez závěti, bylo lze děditi dle Obnoveného zřízení zemského rovněž paterým spůsobem: 1. sestupně (dolů); 2. vzestupně (nahoru); 3. směrem pobočným (přátelé krevní); **4. manželů mezi sebou; 5. dědictví fisku.**[3])

O statcích provinilcův, jež dle ustanovení císaře Matyáše z roku 1614 nespadaly na panovníka, nýbrž na dědice a příbuzné, praví se v Obnoveném zřízení zemském, že záleží na vůli panovníkově, jak s nimi naložiti. Ale četné konfiskace, vykonané v Čechách i na Moravě již před vydáním Obnoveného zřízení zemského, byly patrným důkazem, jak pohlížel na tu otázku dvůr panovnický a nejvyšší úředníci císařští.[4])

---

[1]) **Kalousek: O staroč. pr. d. a odúmrtném, str. 29.**

[2]) Jireček Herm. Cod. jur. Boh. V. 3. str. 301.

[3]) Tamže. str. 331.

[4]) Tamže. str. 53 a násl. Kalousek podrobně ukazuje, jak se lišilo v odstavcích o dědičnosti Obnovené zřízení české od moravského a dospívá k závěru, že změny nejsou vůbec podstatné, ale ve znění moravském že jest mnoho chyb, vzniklých z toho, že vývoj dědického práva v 16. a na počátku 17. století na Moravě byl poněkud jiný, než v Čechách, a na to že se zapomnělo. Proto prý jest patrno, že „mezi redaktory moravského Ob. zř.

O poručenství a dědičnosti dle práv městských nelze v rámci této práce pojednávati. Odkazuji v té příčině na zmíněné dílo Rubrovo (Vormundschaftsrecht), počínajíc str. 91. —

zem. nebylo znalce právní historie moravské". (Tamže, str. 59.) — Srovnej: Hermenegild Jireček: Constitutiones Marggraviatus Moraviae anno 1628. Cod. jur. Boh. V. 3, str. 301. a násl.

Část druhá.

A. Zřízení vojenské.[1])

Vojsko moravské bývalo jako dříve tak i za století 16. stavovské a žoldnéřské. Vojsko stavovské skládalo se z obyvatelů vyšších stavův a jejich poddaných tím spůsobem, že vrchnosti vypravovaly dle odhadu majetkového[2]) určitý počet jízdných a pěších (dvacátého, desátého nebo pátého muže), jež posílaly na ustanovená místa v zemi a odtud na bojiště nebo na pomezní hrady k obraně zemské. Někdy měly vrchnosti vojáky pouze připravené, tak aby každé chvíle mohli vytrhnouti proti nepříteli. Vojsko žoldnéřské bylo najímáno na útraty zemské buď z obyvatelstva domácího nebo ze sousedních zemí, z Čech, z Německa, z Uher, z Rakous, ze Slezska, z Polska, někdy až z Ruska (Tataři). Lid domácí nezdal se vždy vhodným a dosti statným ani zkušeným k úspěšnému vedení války, proto stavové najímali velmi často žoldnéře z řemesla.

Právo, ustanovovati „zemskou hotovost“, najímati žoldnéře a vůbec sbírati vojsko měl zemský sněm, který určoval i počet lidu válečného a výši zemské berně k tomu potřebné. Obecné sněmy ustanovovaly, jak dlouho má zemská

---

[1]) Poněkud stručněji pojednal jsem o této otázce již r. 1897 v Annalech Františkova musea brněnského.

[2]) Odhad jmění a dle něho i rozvrh vojenských povinností býval často nespravedlivý; byloť některým vrchnostem ukládáno mnohem více vojáků, než se slušelo. V takových případech vrchnosti mohly si stěžovati u nejvyšších úředníkův a soudců zemských, kteří utvořili za tím účelem ze sebe komisi, přibravše na poradu krajské hejtmany a osoby, vybrané ze stavův. (Pam. sněm. IV., fol. 287—288. Ob. sjezd sv. Martinský v Brně 1593.)

hotovost zůstati v poli a kam má vytrhnouti;[1]) ustanovovaly spůsob výzbroje a nařizovaly obyvatelstvu, jak má vojsko na výpravě podporovati. Jen za náhlého nebezpečenství, když nebylo lze svolati zemský sněm, směl zemský hejtman vzíti k sobě hodnověrné osoby ze stavu panského a rytířského a rozhodovati s nimi na místě sněmu o vojenských potřebách zemských.[2]) Hotovost zemská vyžadovala se přísně: kdo nepřišel na obeslání s určitým počtem lidí a neukázal se krajským hejtmanům, byl zemským hejtmanem trestán dvounedělním vězením ve sklepě, a stavové určili mu další trest při nejbližším sněmě zemském. Nechtěl-li se podvoliti trestu hejtmanovu, propadl zemi celým statkem svým.[3]) Nebyl-li panovník spokojen s vojenskými opatřeními, jež stavové učinili, neměl moci ani prostředku, aby je přiměl k jinému rozhodnutí; mohl jim pouze přimlouvati, nebo jich slušně žádati, aby buď přidali vojska nebo peněz, nebo aby dovolili zemské hotovosti, zůstati déle v poli. Stavové setrvávali však téměř pravidelně při prvotném usnešení svém tvrdíce, že ustanovují hotovost vždy dle času a nebezpečenství.[4])

V ů d c o v é a p o l n í h e j t m a n é bývali voleni rovněž zemským sněmem, vždy rodilí Čechové (ze zemí koruny české), nej-

---

[1]) Obecný sněm brněnský r. 1531 po 2. neděli postní [6. března] „a to, pokudž se toho potřeba pozná a možnost naše nejvyšší stačí“.

[2]) Za dob válečných dovoloval zemský sněm velmi často, aby zemský hejtman nebo velitel vojska moravského směli po úradě s některými vyššími a třeba i nižšími stavy neb i sami rozhodovati o potřebách vojenských. — „A jestliže by v tom času na toto markrabství potřeba přišla, tehdy pan hejtman, přijmúce k sobě osoby z stavu panského a rytířského, které se pánu zdáti bude, aby moc měl pro potřebu země počet jízdných i pěších ze všech krajuov zdvihnúti, pokudž toho potřebu poznati ráčí“. (Obecný sněm brněnský 1539, v pondělí po sv. Bartoloměji [25. srpna]. Pam. sněm. I., fol. 164). — „Přišlo-li by k zdvižení země, neb některého kraje aneb jaká potřeba jiná, aby pan hejtman mohl a moc měl k sobě obeslati osoby, kteréž by se jemu koli zdály a líbily z k t e r é h o ž k o l i s t a v u. A ti obeslaní ničím se nevymlouvajíc, na takové páně hajtmanovo obeslání přijeti a v tom se slušně zachovati mají. A tu pan hajtman s radú jich, pokudž by potřeba byla, tím také hýbati má.“ (Ob. sněm brněnský 1541, v pátek první v postě [4. března]. Pam. sněm. I., fol. 184.) — Podobně ustanovil ob. sněm brněnský r. 1608, při času sv. Bartoloměje [24. srpna]. Pam. sněm. V., fol. 422.

[3]) Pam. sněm. I., fol. 61 k roku 1529.

[4]) Archiv Český XI., str. 344 k r. 1523. — Pam. sněm. I., fol. 174—175.

častěji ovšem rodáci moravští. Někdy bývaly ze sněmu voleny komise, aby se poradily o vhodné osobě a učinily sněmu návrh.[1]) Volba dála se buď na celou válku nebo jen na určitou dobu; potom buď byl zvolen vůdce jiný, nebo prodloužena smlouva nejvyššímu hejtmanovi dosavadnímu.[2]) Nejvyšší měl nad vojskem úplnou moc, ale nesměl bez vědomí stavův a zemského hejtmana vytrhnouti jinam, než bylo ustanoveno.[3]) Dbal, „aby ve vojsku vše křesťansky a pobožně se vedlo"; za tím účelem vydržoval si mistra popravčího a směl dáti na místě popraviti lotry a zbujné vojáky. Vzdal-li se velitelství neb ukončila-li se válka, byl povinen složiti účty stavům nebo jejich pověřeným zástupcům.

Důležitý úkol vedle vůdců měli komisaři, volení rovněž od stavů na sněmích obecných, kteří byli neustále (i za hranicemi) s vojskem, aby zjišťovali zvláště při výplatě, souhlasí-li registra úřední se skutečným stavem vojska, a vyplácí-li se opravdu smluvený žold: potom „mustrheřři", jimž náleželo konati za stavy přehlídky vojenské, a „colmistři", kteří vypláceli vojsku žold, dojíždějíce za tím účelem až do cizích zemí, zvláště na pomezní hrady při tureckých hranicích, o jejichž posádky staraly se hlavně země české a alpské.[4])

---

[1]) Ob. sněm. olomucký 1542, v pond. po sv. Janu Křtiteli [26. června]. Pam. sněm. I., fol. 198 a násl.

[2]) „Což se hajtmana polního dotýče, z slušných příčin do vyjití těch čtyř měsícu, které jsme jemu připověděli, poněvadž čas krátký jest, náležité nám není, jeho toho úřadu zbaviti, neb nám se jest podvolil počet udělati . . . Než při tom čase chcme osobu hodnú, kterýž by hajtman nad tím lidem, kterýž v poli držeti budem, byl, opatřiti." (Pam. sněm. I., fol. 169. — Ob. sněm olom. 1542, v út. po sv. Janu Křtiteli [27. června].)

[3]) Zvláštní případ se stal roku 1610: Karel st. ze Žerotína byl tenkrát zemským hejtmanem i nejvyšším nad vojskem. A tu stavové dali mu na obecném sjezdě olomuckém, v úterý před sv. Janem Křtitelem [22. června] pro případ náhlé potřeby plnou moc, „aby v tom ve všem, což by se pánu za nejlepšího a zemi této nejužitečnějšího bejti vidělo, podle svého dobrého zdání postupovati, a to vše, což se pánu za potřebné viděti bude, s lidem naším válečným nařizovati moc míti ráčil." Ale kdyby měl čas, radili, aby se přece poradil s nejvyššími úředníky a soudci a snad i s některými nejblíže přisedícími obyvateli zemskými. (Pam. sněm. V., fol. 497—498).

[4]) Pam. sněm. IV., fol. 340, a V., fol. 159—160. Stavové moravští se domnívali, že colmistři jejich mají právo, vybírati si volně při tureckých hranicích hrady a zámky, kde by vypláceli z peněz zemských vojsku žold. Císař Rudolf II.

Ani vojsko stavovské ani žoldnéřské nepřisahalo věrnosti panovníkovi, nýbrž bylo zavázáno slibem poslušenství jen stavům moravským a vůdci svému. Bylo to odůvodněno již povahou vojska samého i také zřízením zemským, které připouštělo, aby jen stavové moravští zavazovali se slibem poddanosti panovníkovi svému.[1])

Pro lepší obranu zemskou a snažší i rychlejší sbírání vojska Morava byla rozdělena od roku 1529 na čtyři kraje: jičínský, olomucký, brněnský a hradištský.[2]) V každém kraji byli

---

však to zakázal, nařídiv, že bez vědomí panovníkova není dovoleno colmistrum vybírati si místa k výplatám vojenským. (Tamže III., fol. 230.) Ob. sněm. olom. 1581, v pond. po sv. Petru a Pavlu [3. července].

[1]) Za století 16. nežádalo se také opravdu nikdy, aby zemská hotovost moravská nebo vojsko stavy najaté přisahaly poslušnost panovníkovi. Teprve s počátku století 17. učiněny byly v tom některé pokusy, a zvláště král Matyáš si toho přál roku 1610, boje se, že stavové sbírají vojsko proti němu, ač ve skutečnosti zbrojili, aby sebe hájili proti Passovským, kdyby jim napadlo útočiti na Moravu. — Matyášovi pak odpověděli: „Abychom pak lid náš, nákladem vlastním naším sebranej a vyzdviženej, přísahou VKrMti zavázati dáti měli, poněvadž by to bylo věcí mezi námi od starodávna neobyčejnou, (ačkoliv, jakž sme teprv zde toho něco naslechli, teď pominulých let těchto z něho vykročeno a od někoho bez vědomí a povolení našeho nadíle teprv sem uvedeno a začato jest), jsme k VKrMti té ponížené, poddané naděje, že toho při nás vyhledávati neráčíte; neb jsouce my, jakožto VKrMti poddaní, **slibem poddanosti** VKrMti prve zavázáni a tudy VKrMti věrností a poslušenstvím povinni, nevidíme, podle čeho by se od lidu našeho obzvláštní povinnosti a závazku, poněvadž bez toho VKrMti vedle nás k službě jest obrácen a zjednán, žádati mělo, nýbrž to poznáváme, že kdybychom mimo obyčej předešlej k tomu povoliti měli, že bychom netoliko novotu, kteráž sice ve všech věcech jest nebezpečná, na sebe uvésti musili, než taky v podezření a domnění u jiných vešli, jako by nám od VKrMti méně, nežli od slavných pp. předků VKrMti předkům a otcům našim ano i nám věřeno bylo, poněvadž sou toho po nich ani po nás nikdy vyhledávati neráčili, a my toho taky, jakož i oni krom těch časův, jakož zmínka nahoře, nikdy nečinili. Než když by koli k tomu přišlo, od čehož p. Bůh zachovati rač, že by k VKrMti a k zemím VKrMti jaké nebezpečenství se blížiti chtělo, vskutku to prokázati chceme, že pro žádnou jinou příčinu ani k jinýmu cíli najímán a jednán nebyl [lid válečný], než aby k obraně a k ochraně VKrMti a věrných VKrMti poddaných užit býti mohl.“ (Ob. sjezd v Brně, ve čtvrtek po ned. Cantate [13. května] r. 1610. Pam. sněm. V., fol. 486 a násl.)

[2]) Pro správu berní stavové rozdělovali Moravu nejčastěji pouze na kraj olomucký a brněnský; při velikých berních rozeznávali také kraj jihlavský, znojemský a uh. hradištský, dle královských měst, „která stavu požívala“. — Roku 1541, když Turci zakládali v Uhrách pašalik budínský, obnoveny byly

jmenováni dva krajští hejtmané: jeden ze stavu panského, druhý z rytířstva. Starali se o bezpečnost svého kraje tak, jako zemský hejtman o bezpečnost celé země.[1]) Nastalo-li nebezpečenství, sbírali na rozkaz zemského hejtmana vojsko,[2]) bývali ustanovováni sněmem veliteli nad hotovostí svého kraje, konali vojenské přehlídky,[3]) bděli nad správným odhadem jmění obyvatelstva,[4]) dávali zprávy o nepříteli sousedním krajským hejtmanům a hejtmanovi zemskému. Každému kraji zřízen byl zvláštní „praporec", pod nímž vojsko se sbíralo. Krajští hejtmané měli při sobě a v každém větším městě kraje svého několik spolehlivých osob, po nichž rozesílali poselství, kam bylo potřebí. Stavové byli totiž přesvědčeni, že země upadla nejednou do velikého nebezpečenství, když nedostalo se obyvatelstvu rychlých zpráv.[5]) Za míru a klidných dob ubývalo v krajích krajských hejtmanův;

---

všecky jmenované čtyři kraje a trvaly potom za několik desítiletí. (Pam. sněm. I., fol. 181 a násl. — Ob. sněm brněnský 1541, v pátek první v postě [4. března]). Roku 1576 stavové moravští zvolili komisi, aby vymezeny byly přesně hranice jednotlivých krajů, „poněvadž se o tom, pokud by který krey beyti měl, jistotně věděti nemuože". Komise měla se sjeti na den sv. Jana Křtitele [24. června] do Olomouce. V komisi byli, v kraji olomuckém: Zdeněk Říčanský Kavka z Říčan z panstva, Ctibor Syrakovský z Pěrkova z rytířstva; v kr. brněnském: Jan z Boskovic z panstva, Bernart Drnovský z rytířstva; v kr. znojemském, (místo jičínského): Bedřich Březnický z Náchoda z panstva, Jiřík Zahrádecký z rytířstva: v kr. hradištském: Jetřich z Kunovic z pansiva, Lacek Janaur ze Strachnova z rytířstva. (Ob. sněm brněnský 1576, v pondělí po Laetare [2. dubna]. Pam. sněm. III., fol. 112.)

[1]) Pam. sněm. I., fol. 206 k roku 1543. Ob. sjezd brněnský o 2. ned. postní [18. února].

[2]) „Což se opatření země dotýče, na tom zuostáno, aby pan hajtman hned po zemi oznámil, aby všichni s počty koní jízdných i pěšich, jakž jest na koho uloženo podle prvního svolení, pohotově byli, a když by od pana hajtmana oznámeno bylo, k místu uloženému s těmi počty táhli. A jestliže by se kdo tak nezachoval a na obeslání pana hajtmana zemského neb hajtmanů krajních najíti se nedal, má od pana hajtmana obeslán a slibem zavázán býti, aby se na rathouz postavil." (Ob. sjezd brněnský 1543 o 2. ned. postní [18. února]. Pam. sněm. I., fol. 204.)

[3]) Pam. sněm. I., fol. 61. Ob. sněm brněnský 1529.

[4]) „Hejtmané krajní mají každý v svém kraji, pokud možné, vyhledati, jakých kdo statkův a zejmena v tom kraji v držení jest, a o tom p. hejtmanovi oznámiti, tak aby se vědělo, jak mustrovati". (Pam. sněm. III., fol. 99.)

[5]) Pam. sněm. I., fol. 181 a násl.

jen před válečnou výpravou nebo za nepřátelských vpádů do země úřad ten býval obnovován nebo doplňován v krajích, kde náhodou žil posud některý z hejtmanů starých.[1])

Krajským hejtmanům stavu panského platívalo se měsíčně po 150 kopách grošův, stavu rytířského po 100 kopách: jejich pobočníkům po 50 a praporečníkům po 30 kopách. Z krajských hejtmanů býval nezřídka jmenován i nejvyšší polní hejtman.

Význačny byly v moravském vojenství za 16. století všeobecné nebo částečné přehlídky čili mustrunky. Dobu i místo všeobecných přehlídek ustanovoval zemský sněm.[2]) Mimo to polní hejtmané měli uloženo, konati v poli přehlídku vojska svého každého měsíce, aby zjistili, kolik mužů z vojska ubylo. Stavové neposílali totiž více peněz na výplatu žoldu, než kolik bylo nutno dle přehlídky, poněvadž nejednou se stalo, že vůdce žádal více než měl k výplatě vojska, a podržel si zbytek.[3]) Takovými pravidelnými přehlídkami zjistilo se ovšem také, kolik mužův uprchlo od vojska, což bylo za století 16. zjevem obyčejným.

Nejdůležitější byly ovšem přehlídky, konané s počátku každé výpravy. Týkaly se buď zemské hotovosti, je-li vyzbrojena řádně a vypravena plným počtem, nebo přehlíženy byly čety najatých žoldnéřů, aby jim byly zjištěny potřeby a plat. K takovým přehlídkám ustanoven byl řád tohoto znění: . . . . „aby dvě osoby, hodné k mustrunku (mustrheřři), vybrány byly, a ty osoby aby přísahu k zemi učinily, že spravedlivý mustrunk držeti mají . . . ., a ti páni, kteří ten mustrunk držeti mají, aby oznámili polnímu hejtmanu, že munstrunk držeti chtí, aby již místo vybráno bylo, kdež přijeti chtí, aby se hejtman s tím počtem,

---

[1]) Stalo se tak na př. r. 1553 pro 5 krajův (olomucký, brněnský, znojemský, hradištský a jičínský), r. 1559 pro 4 kraje, r. 1575 rovněž pro 4 kraje. (Pam. sněm. II., fol. 38, 149 a—b: III., fol. 99.)

[2]) Pam. sněm. II., fol. 275. Ob. sněm brněnský 1567 o Třech Králích.

[3]) „Hajtman polní, aby každý měsíc mustrunk držel, a což by tu na lidech jízdných i pěších v jakémžkoli čase sešlo, to aby poznamenati dal, aby tomu rozumíno bylo, jaká summa na těch ubylejch žoldnéřích sejde, a pan hajtman aneb místo jeho držící z těch ze všech přijmův, vydání řádný počet zemi z toho učiniti mají“. (Ob. sněm znojemský 1542, v pond. den sv. Marcella [16. ledna]. Pam. sněm. I., fol. 195).

nač penize béře, najíti dal. A tu již ti, kteří mustrunk držeti budú, aby po desátcích je přehledávali, jestliže každý tak s tím pohotově jest, jakž na válečný lid sluší, a nač službu béře. A jestli by se v tom počtu která osoba s nedostatkem zbraně . . . . našla, aby vymustrována byla. A též i každý jízdný na svém koni aby se ukázal, nač službu béře. A jestliže by se též u kterého jízdného nedostatek v čem našel, aby tolikéž vymustrován byl. A tak což by osob hodných nalezeno a vybráno bylo tak, jakž na válečné lidi sluší, ty aby zapsány, a na ty osoby penize hejtmanu polnímu dány byly, a což by peněz mimo celý mustrunk zbylo, ty aby zase panu zemskému hejtmanu dány byly, a když by potřeba mustrovati byla, aby se ta summa u pana hejtmana najíti mohla; a což by se nedostalo z týž summy, která u pana hejtmana zůstala, aby od pánů výběrčích, jak zřízeno jest, vzato bylo. A ti páni, kteří mustrovati budou, aby panu hejtmanu oznámili, co jest na kterém mustrunku sešlo, aby pan hejtman o tom vědouc, pánům výběrčím, jakou summu na měsíc na ten lid panu hejtmanovi polnímu vydati mají, poručili věděl."[1]) „Mustrheřři" byli zodpovědni zemskému hejtmanovi a stavům; na nich záleželo, kolik vojínů bylo vyřazeno pro nedostatečnou výzbroj nebo jiné nedostatky, a kolik peněz dostal nejvyšší velitel na vojsko své. Někdy býval „mustrherr" pouze jeden, jindy dva nebo tři i více. Výsledek přehlídky oznamován byl nejen zemskému hejtmanovi, nýbrž i panovníkovi.

Hlavní přehlídky vojsk moravských konány byly nejčastěji u Víškova, u Brna, u Hodonína, u Znojma, u Olomouce, u Jihlavy, u Sudoměřic i j.,[2]) a bývalo za starších dob zvykem, že jednotlivé oddíly přehlíženy byly za různých dob a na různých místech, hlavně na území královských měst, nikoli na panstvích soukromých. Doba přehlídek rozhlašována byla obyvatelstvu listy

---

1) Ob. sněm brněnský 1542, v pond. po neděli Provodní [17. dubna]. Pam. sném. I., fol. 190.

2) Za dnů přehlídky sjíždělo se a scházelo tolik vojska a lidí, že domy měšťanův a chalupy v okolních vesnicích ani nestačily k ubytování; proto ukládáno vojsko na nocleh i do šlechtických domů proti zemským zvyklostem a pořádkům. Stavové se ovšem proti tomu ohrazovali. (Pam. sněm. V., fol. 266.)

a obsílkami, v nichž také přesně bývalo vytčeno, jak má býti oblečen každý vojín, jízdný i pěší, a jakou zbraň si má opatřiti, jak mají býti upraveny přípřeže (proľanty) a jejich pacholci. A tu se stávalo, že vrchnosti vypůjčovaly si koně i vojenskou úpravu z krajů, kde již přehlídky byly vykonány. Veřejná hotovost byla při přehlídce ovšem shledána v pořádku, ale jenom na oko; ve skutečnosti obyvatelstvo dopouštělo se podvodu. Proto bylo r. 1556 ustanoveno na obecném sněmě olomuckém, aby přehlídky zemské mohly býti sice konány na různých místech, ale téhož dne. „A kdyby se to na některého z rejtharů našlo, že by který svého počtu koní nemaje, k mustrunku odjinud koně sobě vypůjčil, anebo vozníky z vozů místo jízdných do mustrunku vzal, takový aby od nejvyššího hejtmana trestán byl.[1]) Podobně trestány byly vrchnosti, když neposlaly k přehlídce uložený počet koní a pěších, nebo vypravivše je, vzaly si je po přehlídce od praporů domů, bez dovolení nejvyššího.[2]) Od roku 1556 voleno bývalo za „mustrherry“ více osob, někdy až deset. Aby jízdná vojska docházela k přehlídkám v čas, rytmistři mívali již napřed zamluvený určitý počet rejtharův, kteří ihned na daný rozkaz přijížděli na ustanovená místa nebo přímo na bojiště, o čemž rozhodovali zemský a polní hejtman, nejvyšší páni úředníci a soudcové.[3]) Každá vrchnost měla konati předběžnou přehlídku svých lidí, aby se přesvědčila, vypraven-li je každý bojovník, jak náleží. Shledala-li vše v pořádku, odeslána byla družina k přehlídce hlavní.[4])

[1]) Ob. sněm olomucký 1556, při času sv. Trojice [31. května]. Pam. sněm. II., fol. 86 a násl.

[2]) Obecný sněm olomucký 1606, v pond. po Nov. létě [2. ledna]. Pam. sněm. V., fol. 265.

[3]) Tamže III., fol. 17. Ob. sněm olom. 1571.

[4]) Na Moravě bylo v 16. století výnosným zaměstnáním, voditi stavům koně k přehlídkám nebo i na bojiště. Obstarávali to „wartgeltníci“, kteří měli o tom s vrchnostmi smlouvy, v nichž je značně šidili. I v tom sněm obecný, zahájený v Brně 1595, v pond. po Misericord. Domini [10. dubna] zakročil tímto usnešením: „Jakož se to nachází, že sou mnozí, majíce od obyvatelův zemských počet koní jejich vísti, záplatou a wartgeltem nadmíru přetahovali a s nimi se o to umlouvali a smlouvy činili, i uznávajíce v tom mnohých obyvatelův velikou obtížnost i soužení býti, protož takové smlouvy z strany wartgeltu v této zemi učiněné tímto sněmem zdviháme, tak že ty smlouvy již

Na rejtharech se žádalo, aby měli dobré koně s náležitým sedlem, pochvy, náhlavek, dvě ručnice, kecher, toulec, šturmhaub,[1]) přední i zadní kus, šorec, zárukáví pancéřové, dobrý meč a plechovice. Pěší aby měli dobré ručnice dlouhé, toulce a vůbec vše, co se sluší na střelce. Na kopinnících žádána šturmhaub, přední a zadní kus, šosy, pancéřové rukávě, dobrý meč nebo tesák, oštěp a krátká ručnice. U vozu měl míti každý hákovnici, nebo dlouhou ručnici, dva rýče, dvě motyky a všechny potřeby, k vozu náležité.[2]) Na rejthařích žádáno nejčastěji ozbrojení barvy černé.

Stavové moravští rádi posílali jízdné kopinníky (spisary) nebo jízdné střelce (šorcary). Oni mívali dobrého koně, na sobě pancíř, přední i zadní kus, šosy a náholenky, „orenzeichy" neb zárukáví, dobrý obojíček, šturmhaub nebo helmelin, plechovice, plechové sedlo, pancéřový šorc, ručnici a šircar. Tito též dobrého koně, zbroje přední a zadní kus, obojíček, šturmhaub nebo piklhaub, plechovice, šorc (část krunýře, jež kryla dolní část těla a kyčle), zárukáví a dvě ručnice. Každému bylo dovoleno, poslati buď kopinníky nebo střelce.[3]) Střelci s dlouhými ručnicemi sluli arkabuzíři.

Žádný ze stavů nesměl vésti k přehlídce nebo do pole více než šest koní, či jinými slovy, každým šesti jezdcům měla býti v čele osoba stavu panského nebo rytířského, což platilo i pro

---

od tohoto času více v žádné mocnosti býti, ani napotom žádný v takové smlouvy s žádným se dávati nemá. A kdož by se toho dopustil a v takové smlouvy přes toto sněmovní snešení se dával, ten aby podle uznání Jich Mti pánu úředníků a soudcu zemských trestán byl." (Pam. sněm. IV., fol. 310.)

1) Výklad u **Wintra**: Děj. kroje v zemích čes. IV., str. 581 a násl.

2) Ob. sněm olomucký 1565, v pátek po Božím Těle [22. června]. (Pam. sněm. II., fol. 233—234.)

3) „Každý z stavu panského, praelatského, rytířského i městského, kdož jakej počet při zdvižení země do pole by vypraviti měli, kterýž by za spisara bejti měl, má míti kůň hodný, přední a zadní kus, šosy a náholenky, orenzeichy, neb zárukáví, obojček dobrý, šturmhaub neb helmelin, plechovice, sedlo plechové neb jiné hodné, šorc pancéřový, ručnice a šircar. A střelci též kůň hodný, přední a zadní kus, obojček, šturmhaub neb piklhaub, plechovice, šorc a zárukáví, dvě ručnice: a každý toho vůli míti šorcara (?) neb střelce vypraviti." (Ob. sněm v Olomouci při sv. Trojici [31. května]. Pam. sněm. II., fol. 90.)

obyvatelstvo královských měst; ale dovoleno, kdyby nebylo lze dostati osoby urozené, vypraviti ke každým šesti jezdcům osobu sice nešlechtickou, ale zkušenou ve věcech válečných.[1]) Nemohl-li kdo z pánů nebo z rytířstva vyjeti osobně do pole nebo k přehlídce, směl za sebe vypraviti jinou „hodnou“ osobu panskou nebo rytířskou; podobně praelati, poněvadž sami neválčili, mohli za sebe vypravovati osobu rytířskou. Místo jízdného mohli býti vystrojeni čtyři pěší a naopak.

Na obecném sněmě olomuckém r. 1571 stavové nařídili, aby z 500 vojáků vždy jedno sto mělo na místě dlouhých ručnic dobrou halapartnu nebo dobrý oštěp, krátkou ručnici při pásu a na sobě zbroj přední i zadní, obojíček a šturmhaub, tak aby v každém praporci bylo 100 halapartníkův a ostatních 400 střelcův. Ručnice měly býti za míru schovávány na radnicích nebo na místech, kam by nařídila vrchnost. Ke každým 50 pěším vypravován byl vůz s hákovnicemi (pušky, které měly na pažbě hák, jenž při střelbě býval zaražen do dřevěného berana, upevněného

---

[1]) Za příklad uvádím nařízení stavuv, učiněné při obecném sněmě brněnském r. 1588, zahájeném v pondělí po neděli Judica [4. dubna]. „Poněvadž jest . . . potřeba, aby všichni dle nařízené defensí v hotovosti byli . . .. mají se všichni obyvatelé tohoto markrabství s čeládkú, s koňmi svými zbrojnými i se všemi rejtharskými a válečnými potřebami tak shotoviti a k tomu spraviti, aby, kdykoli toho potřeba byla . . .. žádnému v ničemž nedostatku nebylo, a mustrunkové zemští, ti aby na dvou místech v tomto markrabství držáni byli, ve čtvrtek po Památce slavného seslání Ducha sv. nejprve příští [9. června], jeden v městě Olomouci, při kterémž se všichni obyvatelé kraje olomuckého i ti, kteří do kraje hradišťského ukázáni byli, druhý v Brně, při čemž se také ti, kteří do Brna a do Hustopeč odkázáni byli, i také oba praporce arkabuzérů mustrovati mají, ku kterýmžto mustrunkům do Olomouce i do Brna ve středu sv. dušní [8. června] . . . všichni obyvatelé se sjeti aneb na místě svém vypraviti mají; než vozův a stanů, kteréž všichni obyvatelé v domích svých napřed pohotově jměti mají, k těm mustrunkům bráti a s sebou voziti, kdo by chtěl, potřebí nejní. Také jsme se na tom snesli, aby žádný ze všech stavů, kdož by od koho počet koní jeho k mustrunkům a k budoucímu . . . vojenskému tažení vedl, většího počtu, než toliko šest koní zbrojných nepřijímal a vésti nemohl, a vždycky ku každým šesti koňům . . . aby osoba stavu panského neb rytířského ode všech stavů . . . tolikéž také od stavu městského vypravena byla. Pokudž by pak města JMtiCis., kteří stavu užívají, osob stavu rytířského míti nemohli, budou moci osobu v válečných věcech prve bývalú a zkušenú s koňmi poslati. Do pole dlužno vypraviti čeládku hodnu a také koně dobré i s úpravou, nikoli „kleprlíky“ a „kočárské vozníky“. (Pam. sněm. IV., fol. 156.)

v zemi), dvěma rýči, dvěma motykami a lopatami. Nejvyšší polní hejtman ustanovoval vozům zvláštního hejtmana, pobočníka a praporečníka.[1])

Města královská starala se dle starého zvyku o vojenské potřeby, o prach a koule a také o dobré puškaře.[2]) Nečinila to ráda; naopak dokazovala, že to dělají jen z dobré vůle a nikoli z povinnosti. Ostatní tři stavové neodporovali, jen si přáli, aby jim měšťané ukázali privilegia, že nejsou povinni dávati k výpravám vojenským ani střelbu, ani prach, ani koule ani jiné střelivo.[3]) Takového privilegia města ovšem neměla. S počátku 17. století úřady královských měst organisovaly dokonce zásobování vojska obilím ve svém kraji a mimo něj.[4])

Zvláštní výsadu měli manové a služebníci biskupa olomuckého, kteří náleželi k manskému právu jeho, že totiž za válečné výpravy mohli býti přehlíženi jen „v houfě“ biskupově[5]) a pod jeho praporem vytrhli do boje.

---

[1]) Tamže III., fol. 18.

[2]) Na př. ustanovení z roku 1588 zní: „Poněvadž města JMtiCís. od starodávna tím povinni jsou, aby, když by v tomto markrabství jaké tažení do pole vyzdviženo bylo, že k takovému tažení počet střelby v starých sněmích zapsaný, prachy, koule k dělám a k vozóm koně, obzvláště pak dobré puškaře i jinou všelijakou k tomu potřebnou municí dáti mají, povinni jsou to všecko na hotově jmíti a dobrými puškaři se opatřiti.“ (Ob. sn. brněnský 1588, v pondělí po ned. Judica [4. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 158.)

[3]) „JJMti tři páni stavové ráčili sou štvrtýmu stavu, totiž městskýmu, poručiti, aby to před JJMtmi pány stavy při budoucím sněmu obecným ukázali, že k výpravám vojenským střelby, prachu, kulí a všelijaké jiné municí z práva dávati povinni nejsou.“ (Ob. sněm olomucký 1606, po Památce Nov. léta [2. ledna]. Pam. sněm. VI. (suppl.), fol. 1.) Městům bylo totiž na témž sněmě uloženo, aby „úřadové měst JMtiCís. opatřili se dostatečně střelivem a zásobami“ i potravními. [Pam. sněm. V., fol. 266—277.] Města nechtěla to učiniti, že nejsou k tomu povinna.

[4]) „Na tom také snešeno jest, aby ouřad města Znojma a města Jihlavy po dvou osobách mezi sebou nařídili, ti aby ku pp. obyvatelům v tom kraji aneb jinejm dojížděli a ovsy pro rejthary skupovali. Kterýžto oves podle snešení JJMtí pp. obyvateluv, kdož tak co od ovsů prodá, má po 15 groších i s furou až do týchž měst krajských z peněz zemských placen bejti. Avšak jim rejtharům po pul rejnským toliko zase prodáván bejti má.“ (Ob. sjezd brněnský 1610, ve čtvrtek po neděli Cantate [13. května]. Pam. sněm. V., fol. 491.)

[5]) Zlomek kopie arch. čes. místodržitelství L. 34, 1512—1566 bez data, ale jistě po roce 1582.

Mustrheřři vytýkali při přehlídce nedostatky, jež shledali, a vytknuté vady bylo nutno odstraniti do určité doby. Těm, kteří nepřišli, nebo vyřazeni byli jako nedostateční, krajští hejtmané mohli uložiti za čtrnáct dní přehlídku novou. Kdo neposlechl, byl z prvu oznámen zemskému hejtmanovi a postaven před zemský soud,[1]) ale později byly sněmem zemským ustanoveny určité pokuty: kdo neposlal dostatečného počtu koní ani mužstva k první lhůtě, zaplatil za každého koně nevypraveného 10 zl., a dána mu lhůta jiná; nepřišel-li opět, — 20 zlatých; a nepřišel-li ani k třetímu roku s koňmi nařízenými, menší úředníci zemští směli sáhnouti na celý jeho statek.[2])

Vojenské přehlídky, zvláště cizího lidu, byly stavům i obyvatelstvu velmi na obtíž, poněvadž vojsko dopouštělo se při nich násilností a různých přehmatův. Stavové prosili co chvíle císaře, aby nedával přehlížeti cizí vojska na půdě moravské,[3]) což dálo se téměř pravidelně, poněvadž Morava byla shromáždištěm vojsk zemí sousedních na výpravách do Uher. Stavové také obmezovali, jak mohli, i vlastní přehlídky domácí, a byla-li příležitost, hradili si škody, spůsobené přehlídkami, z berně domovní nebo z posudného.[4]) Panovníci naopak, aby aspoň částečně vyhověli přáním stavovským, navrhovali různé spůsoby, jak by vojenské přehlídky mohly se upraviti, aby nebyly na škodu, nýbrž snad i na prospěch obyvatelstva. Císař Rudolf II.

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 98. Ob. sněm brněnský 1575.

[2]) . . . . Kdo by s ustanoveným počtem koní k první lhůtě nepřišel, má za každého koně zaplatiti 10 zl. . . . . a má mu dána býti nová lhůta; kdyby ještě potom nepřišel, 20 zl.; a kdyby po třetí nepřišel s koňmi nařízenými, mají páni úřadníci jako při jiných sbírkách „o pokutu na jeho statku se hojiti“. (Ob. sněm brněnský 1587, v pond. po ned. Křížové [4. května]. Pam. sněm. IV., fol. 109.)

[3]) Roku 1596, 22. března, stavové mor. oznámili císaři Rudolfovi II., že docházejí pana J. Křineckého zvláště od Znojemských mnohé stížnosti na lid válečný, poněvadž za vychování své nic neplatí a činí mnohé škody. Žádali pak, aby Znojemským nahrazeny byly škody ze žoldu zadrženého, a budoucně aby mustrunkové cizího vojska na Moravě se nedáli. (Kopie arcib. arch. praž.)

[4]) Panovníkovi však byla ohlášena jména škůdcův, aby si na nich hledal náhrady za úbytek zadržených berní. (Pam. sněm. V., fol. 112. — Ob. sněm brněnský 1602, v úterý po sv. Dorotě [12. února].

radil na příklad roku 1603 ke spůsobu, jaký byl obvyklý v zemích rakouských, totiž: 1. kde by koli přehlídka byla položena, aby všecka země nesla spůsobenou škodu, a lid aby byl vychováván „conjunctis viribus“ (spojenými silami) z obecného důchodu; 2. aby se jednalo s nejvyššími nad rejthary, nebylo-li by lze přehlížeti lid mimo Moravu, když by dostali určitou částku na penězích; též nejvyšší nad lidem pěším aby zůstávali při městech a městečkách se vším vojskem svým a brali na vychování jistou částku od stavův. Nemohlo-li by se toho od nich dosíci, aby přesně bylo ustanoveno, jaká potrava a v jaké ceně by měla býti knechtům dávána, a okolní městečka a vsi aby přispívaly potravinami dle slušné rovnosti, ti pak, kteří jsou vzdálenější, aby posílali peníze na takovou útratu, a tak aby si navzájem pomáhali. Přehlídky aby konány byly téhož dne, kdy bylo ustanoveno, a aby nebyly odkládány, i kdyby chybělo mnoho lidu. Kdo přijde, ať jest zmustrován a vypraven dále; 3. aby každý nejvyšší, rytmistr a hejtman vydal stavům r e v e r s a zaručil se svou službou, kdyby se stala obyvatelstvu jeho lidem jaká škoda, že chce bez odporu vše nahraditi, a že se zasadí, kdyby komukoli ze stavů nebo jejich poddaných ublíženo bylo knechty buď na životě nebo na zdraví neb uškozeno manželkám, dítkám, čeládce, i třeba dobytku, aby vinník náležitě byl potrestán, a v budoucnosti takové případy zamezeny.[1]) Stavové uznávali sice výhody takového zařízení, ale přece žádali v nově, aby ušetřeni byli přehlídek vojsk cizích. A záhy se ukázalo, že soudili dobře: když totiž vymáhali na vůdcích cizích vojsk reversy, buď jich vůbec nedostali, nebo jim nebyly nic platny, poněvadž cizí vojska plenila jako jindy, a vůdcové se nestarali o náhradu; nebylo také moci, která by je k tomu byla přinutila.

Někdy bylo nutno, odložiti přehlídky — zemské i krajské — již ohlášené. Stávalo se to nejčastěji, když osoby, zvolené za „mustrherry“, nemohly přijíti pro jiné veřejné služby (na př. poselství do Čech nebo různé komise zemské). Ale obyvatelé po krajích museli býti připraveni s vojáky svými, kdyby jmenován

---

[1]) Ob. sněm brněnský 1603, ve středu po neděli Provodní [9. dubna]. Pam. sněm. V., fol. 148.

byl nenadále krajskými hejtmany nový den ku přehlídce.[1]) Nejčastěji bylo určování doby k přehlídkám svěřováno obecným sněmem zemskému hejtmanovi, aby vše zařídil vždy dle potřeby a vhodnosti.[2]) Časem zjistilo se při přehlídkách i také na bojištích, že služebný lid vrchnostenský hodí se k boji mnohem lépe, než venkovské obyvatelstvo domácí. Stávalo se tedy často na přání stavů, že páni, praelati, rytíři, svobodná města, dvořáci, manové, ba i poddaní z měst a městeček vydržovali na bojištích oddíly jezdců, složené z čeledi služebné. Způsob tento byl záhy v takové oblibě, že jízda ze služebných bývala vydržována i za dob méně nebezpečných.[3]) Stavové moravští vůbec snažili se vždy posílati

---

1) „Strany pak držení v krajích mustrunkuov, tak jakož to tím předešlým sněmem nařízeno bylo, poněvadž z těch osob, kteříž za hejtmany krajské a mustrherry voleni byli, některé osoby v poselství do království Českého nařízeny jsou, a při těch mustruncích by bejti nemohly, z těch příčin se těch mustrunkuv do jiného času odkládá. Avšak nicméně, aby podle toho předešlého svolení jedenkaždý z obyvateluv s počtem svým pohotově byl a potomně, když by se jednomu každému od hejtmanu krajských den jmenoval, aby se každý v místo uložené s počtem svým jízdných i pěších najíti dal.“ (Ob. sněm brněnský 1576, v pondělí po neděli Laetare [2. dubna]. Pam. sněm. III., fol. 112.)

2) „Co se dotejče mustrování lidu válečného, jízdnýho i pěšího, Jich Mti se snésti ráčili, aby se ještě, dokudž by se JMti panu hejtmanu vidělo, s mustrunkem poprodlilo, avšak tu věc strany mustrování téhož lidu JMti p. hejtmanu jak předešle tak i ještě v moc dávati ráčí, kdy se koliv pánu za dobré a potřebné viděti bude, aby ten obojí lid pro ochranu země zmustrovati dali, moc míti ráčil.“ Mimo to stavové přidali zemskému hejtmanu na pomoc větší počet osob stavovských. (Ob. sjezd brněnský 1610, ve čtvrtek po ned. Cantate [13. května]. Pam. sněm. V., fol. 490). — Téhož roku Karel st. ze Žerotína skutečně odložil přehlídku, položenou k Víškovu, ze dne 19. července na 2. srpen, poněvadž nejvyšší úředníci a soudcové zemští i Karel ze Žerotína sám museli na sjezd knížat německých do Vídně. (Orig. zem. arch. mor. **Art. Znaim II.**)

3) „. . . . **Těchto všech časuov z mnohejch příčin v spuosobích válečných** zřetedlně to jse spatřilo, jak lid služebný ve všech řádích tolikéž naproti nepříteli všelijak lépeji, nežli domácí vyslanej lid jse říditi muože“. — Proto bylo navrženo: „Aby předkem stav panskej, praelatskej, rytířskej i tolikéž města a tolikéž svobodní dvořáci a manové i jiní poddaní z měst, z městeček společně do dvou let 600 koní dobrejch, zbrojnejch, kterejžto každej rejthar má míti kůň dobrej, s dobrejm rystunkem, na koni a na sobě zbroj černou, přední zadní kus, obojček s dlouhými náramky, šturmhaub, šorc a zárukáví, dvé ručnice se všemi potřebami, meč dobrý při boku . . . . . a v čas potřeby spěšně aby ten počet před rukama byl“. — Mimo to bylo o oněch 600 rejtharech ustanoveno: „Kdyby JMt [zemský hejtman] do pole osobně vytrhl, mají

do pole vojsko zdatné a pokud možno i cvičené v pochodech i ve zbrani. Za druhé polovice 16. století doporučovali větším městům královským (Olomouci, Brnu, Jihlavě a Znojmu), aby za pomoci zemského podkomoří konali s městským lidem častá cvičení vojenská, a aby za tím účelem bylo vybráno zemským nákladem v každém z oněch měst po 250 mužích, v nichž by bylo aspoň 75 tak zvaných „doppelsoldarův“ (vojínů, kteří brali dva žoldy) a ostatek střelcův; jen takto bylo prý lze sebrati za náhlého nebezpečenství dostatek řádného vojska k obraně zemské.[1]) Velmi dobrý vzor — pokud se týkalo výcviku — stavové moravští měli v knechtech německých, polských a litevských, kteří ve službách císařských osvědčovali se znamenitě,[2]) třeba v plenění vynikali

---

oni rejthaři místo stavu moravských s ním vytrhnouti, že takovým lidem služebným už mustrovaným lépe a platněji i s větším poslušenstvím slouženo býti může, nežli obecní veřejností. A když by taková výprava měla nastati, JMtCá má to zemskému hejtmanu oznámiti, a ten ostatní s polním hejtmanem, nejvyššími úředníky a soudci nařiditi.“ (Ob. sněm olomucký 1571. v pond. po sv. Prokopu [9. července]. Pam. sněm. III., fol. 16—18.)

[1]) „Také Jich Mt páni stavové za dobré a užitečné této zemi uznávati ráčí, aby pan podkomoří hlavním městům JMti císařské v této zemi, jako Olomučanům, Brňanům, Jihlavským, Znojemským poručil, aby tím častěji lidu městskému v válečných věcech cvičení nařídili, a v tom každém městě 250 nejméně lidu pěšího k tomu obrali, mezi nimižto aby 75 duppelsolderů a vostatek střelcu bylo, tak aby, jestliže by nenadále potřeba této zemi nastala, nejvyšší náš tím snáze počet lidu pěšího, k defensí nařízeného (však na záplatu zemskou) shledati mohl.“ (Ob. sněm brněnský 1588. v pondělí po ned. Judica [4. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 158.)

[2]) Zachoval se německý řád o výcviku knechtů německých, polských a litevských z r. 1604, v němž podrobně se vypisuje, jak dlužno postupovati, má-li se voják naučiti střileti a jaký mají a mohou míti oděv. Přísně pak bylo zakázáno vojáky týrati nebo jim spílati. Řád, který znám byl všeobecně také na Moravě, zní: „1. Fur allen Dingen müssen Sie die Unterthanen, es sein Deutsche, Polen oder Littawen, nicht mit Schelten, Schmehewörten, Flüchen, vielweniger mit Schlägen abrichten, denn dadurch werden die Leute ungeduldig, verdrossen und gar scheu gemacht, dass Sie die Lust zum Schüssen vnd allen andern Übungen gar verlieren, sondern man muss sie mit guten Worten unterweisen, damit sie bei gutem Willen erhalten werden, und je länger, je mehr Lust gewünnen etwas zu lernen. Da wir auch erfahren sollten, dass einer oder anander Beuehlichhaber die arme Leute mit Schlägen abrichten wollte, sollte uns nicht allein kein Gefallen daran geschehen, sondern derselbe sollte auch seiner Besoldung und seines Dienstes dadurch quit werden. — 2. Es ist viel darangelegen, wie und welcher Gestalt man die Leute unterrichtet: etliche meinen, es sei genug, wann

nad každé jiné vojsko. Když pak roku 1590 arcikníže Matyáš navrhoval císaři Rudolfovi, aby mladí šlechtici čeští a moravští

---

sie nur placzen und schüssen können, ober daran ist es nicht, sondern vielmehr darangelegen, ob sie recht wohl und zierlich schüssen, und alles am Becken anschlagen können, wie es sich gebüret und vonnöthen ist. Dann der Gebrauch, den einer im Schümpf und Scherz an sich nimbt, den behalt er auch, wann er das Schüssen im Ernst gebrauchen soll, dadurch dann nichts, als lauter unvörmliche Fehlschüsse vergebens und umbsonst geschehen. — 3. Derowegen ehe vnd zuvorn dan der Befehlhaber die unerfornen Unterthanen lest scharf oder nur mit Pulffer und Papir schüssen, so müssen sie erst mit allem Vleiss unterwisn werden, wie sie recht stehen, das Rohr oder die Muschkete recht in der Hand, oder auf der Achsel halten, die Lunten zwischen den Fingern halten, dieselben aus den Fingern nehmen, ablassen, vffschrauben müssen, die Pfane verwahren, vffthuen, anschlagen vndt rechtstehen sollen, hieran ist ammeisten gelegen, vnd hiervon muss der Beuehlichhaber den Anfang machen, vnd nicht vom Schüssen es so lange ohne Unterlass treuben, und nicht eher vffheren oder Schüssen lassen, bis sie die obgemelten Stücke recht woll gelernet. — 4. Wann sie es nun können und wissen, so mag man sie in der Erste etwas Pulvers auf die Pfanne allein schitten, vnd vngeladen obbrennen lassen, damit sie des Feuers allgemach gewohnen, und das drönnen im Anfang sie nicht scheu mache. — 5. Wann sie nun solches durch eine Zeit lang getrüben haben, so mag man sie darnach schiessen lassen, erstlich nur mit Pulfer vnd Papir, darnach auch scharf geladen zum Ziel. — 6. Was auch den vermöglichen Leuten in Stetten oder in Derffern vorhanden, dieselbe können mitt guten Worten gebeten werden, dass, wann sie sich ohne des kleiden, dass sie sich in Farben und vf soldatisch kleiden wollen, oder dass sie täglich in soldatischen Kleidern zugehen bedenkens hetten, dass sie das ein Kleidt vein farben, ob es schon so gar köstlich nicht wehre, sondern von gar schlechten Tuch zeigen wollen, und dasselbe bei den Musterungen und Übungen gebrauchen. Was dann eine guette Seitenwehr, einen guten Tolich vffen Rucken anlanget, ingleichen auch ein hüebschen Huet mit Federn, hübsche Hosenbender, dazzue werden sich die Vermöglichen und Reichen selbst mit der Zeit bekwemen, und das Gelt davor lieber, als vor Bier ausgeben. — 7. Mit den Armen muss man einwenig Gedult haben und sie dahin anweisen, dass sie destoweniger in den Krückh gehen vnd so viel erfahren, dass sie wo nicht vom schlechten Tuch, doch von Leunwand sich also kleiden, damit sie nicht so gar pawerisch und zerlumpt zu den Musterungen erscheinen. Was darnach andere Stückh vndt Übungen anlanget, davon sollten Beuehlichsleuten ein sonderbarer Bericht zuekommen und ist dieses mehrers Theils dahin angesehen, damit die Unterthanen mit gueter Bescheidenheit vnd nicht mit puldern (poltern), Schelden oder Schlagen unterwiesen vnd abgerichtet werden. Es sollen auch die polnischen und littawüschen Unterthanen von den Beuelchhabern dazue gehalten werden, damit sie die Hor vf ihren Haupt nach ihrer Art [nicht] tragen, sondern den Schöpf obschneiden und eine Kolbe gleich anderen Teutschen Unterthanen tragen." (Königsbergh, 7. Dezember 1604. — Kopie Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 863.)

posláni byli do Uher, hájit měst báňských,[1]) stavové moravští nedlouho potom ustanovili, aby mladí lidé stavu panského a rytířského, kteří nemají pozemských statkův ani nekonají služeb veřejných, nýbrž daremně maří čas, cvičeni byli ve službě vojenské a zvláště aby posíláni byli proti Turkům. Usnešení to mělo býti vykonáváno přísně, a ustanoveny tresty těm, kteří by se zdráhali a lživě se vymlouvali.[2])

Na obecném sjezdě brněnském roku 1601 nařídili stavové, aby zřízeny byly v Brně a v Olomouci zbrojné komory se zbraní a všemi potřebami vojenskými pro 9000 pěších, vše koupené ze zemských peněz.[3]) Bylo-li potřebí, vypraviti vojsko náhle, obyvatelé moravští mohli si koupiti ve zbrojné komoře za

---

[1]) Orig. říšského fin. arch. vídeňského, IV., 1. Ve Vídni 15. března 1590.

[2]) „Rozjímajíce my stavové to u sebe, s jakou velikou nenabytou škodou i vší země obecně i každého obzvláštně mnozí mladí lidé nicméně, než aby vlasti své se hoditi a sloužiti chtěli a mohli, na to nemyslíc, mezi tím toliko kratochvílí a času maření, a což nejhoršího jest, samých zahálek a toho, což se z nich plodí a pochází, ožralství a všelijakého neřádného obcování a bezbožného života hledíc, svůj mladý věk, zdraví, sílu a jiné dary od p. boha sobě propůjčené, daremně a ničemně vynakládají, a protož k přetržení toho sme se snesli, že takoví mladí lidé, tak dobře stavu panského jako rytířského, zvláště pak ti, kteříž by v řádné službě nebyli, mají se netoliko v věcech válečných cvičiti a jim obvykati, nýbrž kdykoli toho potřeba nastala, k dobrému země této v službě vojenské volně se potřebovati a proti nepříteli Turku, ničím se nezastírajíc, užiti dáti mají. Jestliže by pak kteří zoumyslně, nemaje [sic] slušné příčiny, toho se učiniti zbraňovali, o takovém každém aby JMti panu hejtmanovi oznámeno bylo, a takového každého, který by se toho dopustil, pan hejtman před sebe obeslati a jeho pode ctí a vírou na závazek vezmouc, jemu poručiti má, aby se na rathouze v městě JMtiCís., kdež mu od JMti pana hejtmana oznámeno bude, na den uložený postavil a odtud za čtvrt léta pořád zběhlého nevycházel. Chtěl-li by pak před tím časem rathouzu prázden býti, ten každý povinen bude prve, než by z rathouzu vyšel, jedno sto kop gr. českých k dobrému zemskému úředníkum menším zemským téhož kraje, v kterémž se na rathouze držeti bude, spraviti a od sebe odvésti; avšak nicméně spravíce touž pokutu, přece do Uher jeti a v službě vojenské proti nepříteli se užiti dáti a v tom, jakž na poctivého pána a rytířského člověka náleží, sobě i vlasti své k dobrému a poctivému chovati se má". (Ob. sjezd sv. Martinský v Brně 1593 [11. listop.]. Pam. sněm. IV., fol. 288—289.)

[3]) Podobné zbrojnice byly také v cizích zemích, zvláště v Německu, kde se připomínají za století 16. v Drážďanech, ve Vittenberce, v Lipsku, v Pirně, ve Cvikově, v Magdeburce a ve Slupsku (Stolp). (Státní arch. drážďanský. Kriegssachen k r. 1562.)

hotové zbraní všeho druhu tak lacino, jak je sama země koupila. Zbraní měl nakoupiti Ondřej Zeydl z Pramsova.[1]) Správcem zbrojných komor byl „ceykmistr" (Kryštof Jager z Puysprunu a na Ubřicích) a opatrovníkem zbraní „ceykwarter". Mimo ně ustanovováni sluhové „platnýři", jimž uloženo, aby zbraně čistili a chovali v pořádku, za což dostávali měsíční plat.[2]) Vrchní dozor nad zbrojnými komorami měla osoba, ustanovená rovněž sněmem, hned po zřízení, jak již řečeno, Kryštof Jager, potom Matouš Židlochovský a po něm roku 1607 „Dyckert z Hosenau". Jak se zbrojné komory osvědčily, není nikde zaznamenáno, a zdá se, že byla vlastně zřízena komora jediná. Ze zprávy Dyckertovy, učiněné na sněmě brněnském roku 1607, lze souditi, že zařízení ono nepřispělo valně ke zlepšení vojenství moravského.[3]) Staré nedostatky při přehlídkách objevovaly se jako jindy.

Vytrhl-li do pole panovník nebo zemský hejtman moravský, každý pán a rytíř byl povinen, účastniti se výpravy osobně, anebo vystrojiti za sebe osobu jinou, také stavu panského nebo rytířského, s nařízeným počtem jízdných i pěších, vyzbrojených

---

[1]) „Poněvadž všichni obyvatelé nemají zbroj a zbraně pohotově a mnozí jich ani dostati nemohou, stavové se snesli, aby v Olomouci a v Brně zřízena byla zbrojná komora, do kterýchž [sic] by ale na 9000 lidu pěšího zbroje a všelijaké munycí a braně za peníze zemské koupeno a zjednáno bylo, k čemuž by jedenkaždý z obyvatelův pro lid svůj pěší, jaký by mu počet vypraviti přišlo, o braně v čas nenadále nastalé potřeby se utéci mohli, a jim takové zbroje a braně za týž peníze (však hotové), zač by k zemi koupeny byly, aby se pouštěly. A mají pan hejtman a nejvyšší pan komorník markrabství tohoto Ondřejovi Zeydlovi z Pramsova, jakožto služebníku zemskýmu o tom poručiti, aby toho pilen byl a hodných zbrojí a všelijakých zbraní i jiné munycí pro pěší lid, jakž nahoře dotčeno, za mírné peníze skoupil." K opatrování komor zvolen za zemského „czeykgmistra" Jan Kryštof Jagr z Puysprunu a na Uhřicích. (Ob. sjezd brněnský 1601, v úterý po sv. Kunhutě [6. března]. Pam sněm. V., fol. 80 a násl.)

[2]) Platnýři dostávali měsíčně po 30 zl. Ale již roku 1607 zvýšeno jim služné na 50 zlatých, poněvadž se vidělo, že práce jest mnoho, a že dlužno získati osoby spolehlivé. (Pam. sněm. V., fol. 330 a 357.) Vrchní dozorce neměl vůbec odměny.

[3]) Dyckert shledal, že zbraně jsou v nepořádku a většinou poškozeny. Obecný sněm brněnský roku 1607, zahájený ve středu, den Obětování Panny Marie [21. listop.], ustanovil komisi, aby vše shlédla a dala opraviti řemeslníkům, čeho potřebí. (Pam. sněm. V., fol. 357.)

dle rozkazu sněmovního. Kdo neposlechl, mohl býti potrestán pokutou až 100 zlatých za každého nevypraveného nebo špatně vystrojeného jezdce, a 30 zl. za pěšího. Pokuty vymáhali menší úředníci na prospěch zemský, ale bylo pravidlem, že povinnost, vypraviti ony jezdce a pěší, nepřestala, i když pokuta byla zaplacena.[1]) Doma směli zůstati jen ti, jež zemský hejtman sám propustil z toho závazku. Byli to pravidelně páni nebo rytíři, kteří měli statky při hranicích, kde bývalo největší nebezpečenství, aby hájili zámkův a tvrzí svých a tím zamezili nepříteli vpád do země.[2]) Mimo to zemský hejtman nechával v každém kraji dvě osoby šlechtické, aby vypravovaly za vojskem zásoby a různé potřeby, ale musely za sebe vystrojiti do pole několik jízdných a pěších.[3]). Byla-li vyzdvižena celá země nebo některý kraj,

[1]) „Kdyby taková veliká a nevyhnutedlná potřeba, že by JMtCá sám osobně do pole vytrhnouti míti ráčil, [nastala], všichni čtyři stavové se snesli, aby jedenkaždý z obyvatelův s počtem koní na sebe předešlejmi sněmy uloženém [sic], s čeládkou hodnou při témž počtu koní oupravně, též s poddanými svými, doma časně zmustrovanými nahotově měl [vlastně „byl“]. Kterýžto lid pěší jedenkaždý člověk má jednu dlouhou a jednu krátkou ručnici, aneb místo krátké ručnice obušek a jinou dobrou zbraň při sobě míti a každého času v dobré a bedlivé hotovosti státi, a kdyby komu přišlo a od JMti pana hejtmana zemského aneb hejtmanů krajských o vyzdvižení téhož lidu napomenutí se po zemi stalo, aby jedenkaždý s počtem koní svých i lidu pěšího v místo ukázané a k času oznámenému neobmeškávajíc sebe i jiných vedle JMti-Cís. osobně táhl, a se poslušně, kdež by toho potřeba byla, najíti dal, anebo na místě svém osobu hodnú stavu panského aneb rytířského vypravil, a to pod pokutou za jednoho každého nevypraveného koně anebo ne tak, jakž náleží, oupravného, jednoho sta zlatých a za pěšího 30 zl.; kteroužto pokutu ouředníci menší zemští k dobrému země na jednom každém, jakž předešlými sněmy vyměřeno, dobývati mají; nicméně jedenkaždý takový počet koní svých a lidu pěšího zouplna aby předce vypraviti povinen byl.“ Podobně bylo, i když zemský hejtman vyjel osobně do pole. (Ob. sněm brněnský 1598, v pond. po ned. Cantate [20. dubna]. Pam. sněmovní IV., fol. 394.)

[2]) „Jestliže by pan hejtman hlavou svou sám táhl, tehdy každý z pánův, z rytířstva osobú svú táhnúti má. A když se spolu stáhnú, to uvážiti ráčí, jaká toho v kterém kraji potřeba jest, který by pomezník v domu svém, zámku nebo tvrze své, odkud by se nepřátel obávali, navrátiti se měl, toho aby pustili, a on zámek neb tvrz svou opatř.“ (Ob. sněm brněnský 1541, v pátek první v postě [4. března]. Pam. sněm. I., fol. 183.) Výjimku tvořil rok 1571, kdy ustanoveno, aby na místě stavů vytrhlo s JMtí 600 rejtharův. (Viz str. 183 poznámku 3.)

[3]) „Pan hejtman aby v každém kraji dvě osoby usadil, a to ty, kteréž by doma zuostati měly. A ty osoby aby po kraji jely a vypravovaly z měst,

zemský nebo krajský hejtman směli si zavolati na radu osoby z kteréhokoliv stavu. Obeslaní museli přijíti.[1]) Na výpravě každý pán a rytíř staral se sám, aby lidé jeho nikde nečinili škody, a kdyby přece, zemský hejtman vyšetřil škodu a přivedl k nápravě.[2])

Zemskému i krajským hejtmanům bylo dbáti o vhodné a rychlé zvědy. Kdo věděl o osobách k tomu schopných, oznámil o nich zemskému hejtmanovi, který je najímal do služeb zemských.[3]) Za tím účelem povolována téměř pravidelně částka 600 zlatých; nebylo-li hotových, zemský hejtman mohl si vypůjčiti, než se sešly zemské berně.[4])

Vyzvědači podávali zprávy o pohybech vojska nepřátelského krajským hejtmanům, neb aspoň nejbližšímu z nich; ten potom učinil hned potřebná opatření ve svém kraji a oznámil vše hejtmanovi zemskému i krajským hejtmanům sousedním.[5])

---

z městeček a ze vsí potřeby za vojskem vésti. A odkud by vésti nechtěli, aby trestáni byli a k vezení potřeb přinuceni: avšak proto ty osoby, kteréž doma zuostaly pro vypravování potřeb, počet jízdných i pěších na svém místě vypraviti mají.“ (Týž sněm, tamže.)

[1]) „Item. Na tom zuostáno: Přišlo-li by zdvižení země aneb některého kraje aneb jaká jiná potřeba, aby pan hajtman mohl a moc jměl k sobě obeslati osoby, kteréž by se jemu koli zdály a líbily z kteréhožkoli stavu, a ti obeslaní, ničímž se nevymlúvajíc, na takové páně hajtmanovo obeslání přijeti a v tom se poslušně zachovati mají; a tu pan hajtman s radú jich, pokudž by potřeba byla, tím tak hýbati má.“ (Ob. sněm brněnský 1532, v pátek po ned. Provodní [12. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.)

[2]) Ob. sněm brněnský 1541. Pam. sněm. I., fol. 183.

[3]) Pam. sněm. I., fol. 61 k r. 1529.

[4]) „Item. O špehy, na ty aby se pan hajtman vdlužil, a to potom aby z těch berní, kteréž se vybírati mají, zaplaceno bylo.“ (Ob. sněm olomucký 1538 o sv. Janě Křt. [24. června]. Pam. sněm. I., fol. 149 a násl. Viz k tomu též ob. sněm olomucký o sv. Janě Křtiteli r. 1609. Pam. sněm. V., fol. 459—460. Ob. sněm brněnský 1612. Pam. sněm. IV., fol. 15. a ob. sněm olom. 1614. Pam. sněm. VI., fol. 56.)

[5]) Ob. sněm brněnský 1529 nařídil: když by špehové oznámili příchod nepřítele, krajští hejtmané ohlásí to hejtmanům sousedním a hejtmanovi zemskému. A hned budiž stříleno z děl a z hákovnic na zámcích, tvrzích, v městech a městečkách, v kostelích pak zvoněno na poplach. (Pam. sněm. I., fol. 61 a násl. Podobně r. 1541 na ob. sněmě brněnském. Pam. sněm. I., fol. 182—183).

Panovník vydržoval své vlastní zvědy, zvláště při hranicích tureckých až v jižních Uhrách, a tak bylo vyzvědačství úplně organisováno. Vše záviselo na obezřetnosti osob, které byly pověřeny tím úkolem.[1])

Nejvyššího polního hejtmana, rytmistry, pobočníky a praporečníky, mustrherry, profantmistry a colmistry volíval — jak již praveno — celý sněm zemský, ale byly možny výjimky: Sněm dával velmi často plnou moc zemskému hejtmanovi, nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, aby vybrali vhodné osoby k úřadům a k důstojnostem vojenským a sjednali s nimi také měsíční plat. Vlastní volbu vykonal potom buď sněm, neb opět zemský hejtman s nejvyššími úředníky a soudci, přijavše k sobě některé osoby stavovské. Kdo byl zvolen, neměl-li závažné příčiny, musel úřad přijmouti.[2]) Nejvyššímu býval přidělen pobočník (leytynger) ze stavu panského nebo rytířského a rytmistři (velitelé jednotlivých oddělení jízdy), kteří bývali v čas potřeby posíláni na přání zemského hejtmana nejvyšším velitelem do růz-

---

1) Poselství stavů moravských, vypravené k císaři z obecného sněmu brněnského 1532, zahájeného v pátek po ned. Provodní [12. dubna], mělo mezi jiným v instrukci: „Také JKrMti oznamte, že my špehy, jakéž jsme nejvýhodnější zpuosobiti mohli, duole držíme, ale známe za potřebné, aby blíže k Turkóm i v Turcích špehy své svědomitější, než my je měti muožeme, od JKrMti držáni byli. A protož JKrMt proste, ať JKrMt špehy své jisté, což najdále býti muož, držeti ráčí. A což by od těch špehů jistého přezvědíno bylo, aby to od regentuo, kteréž JMt v království uherském a arciknížectví rakúském jmieti ráčí, panu hajtmanovi našemu spěšně oznámeno bylo, aby pan hajtman v čas lidi v zemi proti týmž nepřátelóm vyzdvihnúti mohl.“ (Pam. sněm. V., fol. 105 a násl.).

2) Když roku 1571 bylo potřebí nejvyššího nad zemskou hotovostí, stavové na sněmě ustanovili: „A protož, kterouž by koli osobu z obyvateluov toho margkrabství pan hejtman zemský a nejvyšší páni ouředníci a soudci zemští, přijmouc k sobě některé osoby z stavuov oblíbili a ji voliti ráčili, při tom tak zuostaň. A ten aby k sobě to bez odpornosti přijal.“ O pobočníkovi pak nařídili: „A ten leytyngar ouřad polního maršalkství k sobě též přijíti má, tak aby tudy nákladu stavům na takové nařízení tím míně šlo.“ (Ob. sněm olomucký 1571, v pond. po sv. Prokopu [9. července]. Památky sněm. III., fol. 15—16.) Roku 1615 zemský hejtman jmenoval s úředníky a soudci zemskými nad jízdou zemskou Petra Sedlnického z Choltic, nad 1000 koní najatých Jiřího z Náchoda, nad plukem knechtů Albrechta z Valdštejna, a sněm brněnský potvrdil to téhož roku. (Pam. sněm. VI., fol. 76—77).

ných končin země.[1]) Na platy rytmistrů bývaly nezřídka vypisovány zvláštní berně zemské.[2]) Oddělením čili praporcům pěších stáli v čele rotmistři.[3]) Mimo to připomínají se praporečníci, strážmistři, kvartyrmistři, profantmistr, wognmistr, lékař s lékárníkem, kaplan, tulmači, fořýři, rumormistři, trubači, bubeníci a řemeslníci. Za dob válečných a nebezpečných ustanovován býval strážce potřeb vojenských (czeygwarter).[4])

Platy důstojníkům a vojsku byly za století 16. dosti značny, ač stavové moravští snažili se platiti co nejméně, spíše hleděli uspokojiti vojáky přírodninami na místě peněz. Nejvyššímu vůdci bývalo placeno měsíčně 500 zl. a příplatek na 20 koní. Z toho měl si opatřiti pobočníka, strážmistra, trubače, kněze a barvíře. Nastalo-li „veřejné tažení", byli pobočník, strážmistr a ostatní

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 15 k r. 1571.

[2]) „Co se pak peněz na rytmistry zvolených a vybraných dotýče, na tom snešeno, aby p. Václav Podstacký, předešlý nejv. hofrychtéř, počet pořádný při příštím soudu zemském sv. Janském zde v Olomouci osobám k tomu nařízeným učinil, a což by těch peněz za ním zůstalo, ty aby od sebe odvedl; a kteříž by z stavův takové sbírky nespravili, o těch aby panu hejtmanovi oznámil a pánu poznamenané dal, a pan hejtman ty osoby k tomu přidržeti má, aby to neprodlévajíc dali a spravili." (Ob. sněm olomucký 1575. v pond. po Filipu a Jakubu [2. května]. Pam. sněm. III., fol. 83. Podobně o 2 léta dříve na ob. sněmě olom. 1573. — Pam. sněm. III., fol. 42—43.)

[3]) Rytmistři i rotmistři bývali osoby stavu panského nebo rytířského, pokud možná, obyvatelé země moravské. Roku 1552 bylo usnešeno na obecném sněmě olomuckém, zahájeném v pátek před sv. Janem [21. června]: „Rotmistrům aby na koně služba dávána nebyla, poněvadž ti rotmistři ne na koních, ale pěšky potýkati se mají, než na zbroji, na pavezy, na praporce ať jim jde služba podle starodávného běhu a obyčeje margkrabství tohoto . . . A chtěl-li by pak který rotmistr kuoň jmíti, aby jměl kuoň hodný, a místo toho koně aby jemu sešli dva drábi . . . Každý rotmistr, když by k bitvě přišlo, při rotě své aby pěšky zuostal a činil, což na dobrého muže sluší." Pam. sněm. I., fol. 117 a násl. Kod. duchcovský, fol. 153. Také na rotmistry bývaly vypisovány berně. Zpráva o tom v Brněnské knize naučení a připovědí č. 37, fol. 21 k r. 1536.

[4]) „Poněvadž páni stavové neuznávají toho potřeby býti, aby zeygwarter na záplatu zemskou na ten čas chován beyti měl, na tom sou se snésti ráčili, aby z tej služby týž czeygwarter propuštěn a od něho počet pořádný přijat byl, a pokudž by mu co na jeho službu pozůstávalo, zaplaceno bylo." (Ob. sněm v Olomouci 1607, v út. po Navštívení P. Marie [3. července]. Pam. sněm. V., fol. 330).

placeni zemskými penězi zvlášť.[1]) Výjimkou byl zvýšen plat roku 1547 polnímu hejtmanovi Karlu ze Žerotína na 700 zlatých měsíčně, poněvadž si stěžoval, že slouží zemi se škodou.[2]) Nevytrhl-li velitel osobně do pole, nebyl mu vyměřený plat vyplacen.[3])

Také se zachovaly podrobnější zprávy o platech důstojníkův a jejich družin. R. 1567 nejvyšší polní hejtman Zikmund Prakšický měl 500 kop měsíčně, jeho pobočník 50 kop, 4 trabanti dohromady 32 kop, 2 trabanti pobočníkovi dohromady 16 kop, strážmistr 500 (?) kop a na 4 trabanty 32 kop; jeho pobočník 50 kop a dva jeho trabanti 16 kop; podvůdci dostávali po 300 kopách a příslušné částky pobočníkovi a trabantům; praporečníci dostávali po 24 kopách a na 1 trabanta po 8 kopách; foryrům placeno po 24 kopách, 8 trubačův a jeden bubeník dostávali v celku 24 kop; kvartyrmistru dáváno 100 kop a na 2 trabanty 16 kop; profantmistru 60 kop, wogenmistru 60 kop, rumormistru 60 kop, čtyřem šteknknechtům 100 kop, knězi 50 kop, barvíři 60 kop, lékaři a lékárníku 60 kop, 2 tulmačům 48 kop, špehýřům 50 kop, třem koňařům 72 kop a zámečníkovi 24 kop.[4]) Mustrherrům a colmistrům, když vyjeli platit válečnému lidu na hranice, povolen byl plat na 16 koní, a na koně a osobu za noc a den po půl zlatém.[5])

Roku 1621 bylo placeno v pluku polního maršálka Tomáše Caracciola: Generálovi, mimo víno, pivo, dříví a potraviny všeho druhu, denně 30 zl., strážmistrovi 12 zl., setníkům po 5 zl.,

---

[1]) „Na tom jest zuostáno: Když by kolivěk nejvyšší velitel od tohoto markrabství lid vedl, že se jemu na měsíc 500 zl. rýnských a na XX koní služba dávati má, tak jako jiným. A pan Karel [ze Žerotína] leitingarem, wochtmistrem, trubači, knězem, barvířem opatřiti se má. Než jestliže by se země hnula a tažení bylo, wochtmistra, leitingera, trubače, kněze, barvíře pan hejtman jednati a penězi zemskými platiti má.“ (Ob. sněm brněnský 1546, v pond. před Povýšením sv. Kříže [13. září]. Kop. I., fol. 273).

[2]) Ob. sněm olomucký 1547, při sv. Třech Králích. Pam. sněm. II., fol. 4—5.

[3]) Orig. Bočk. sbírky v z. arch. mor. č. 862. V Praze 1604, v 1. středu postní [10. března].

[4]) Ob. sněm brněnský o sv. Třech Králích 1567. Pam. sněm. II., fol. 285.

[5]) Ob. sněm brněnský 1575, v úterý po Obětování P. Marie [22. listop.]. Pam. sněm., fol. 101.

jednomu z nich dokonce 6 zl., adjutantům 3 zl., praporečníkům po 2 zlatých, seržantovi 1 zl., desátníkovi 30 kr., auditorovi 4 zl., jeho písaři 30 kr., prvnímu kaplanu 1 zl. 30 kr., ostatním kaplanům po 45 kr., kvartyrmistrovi 3 zl., vrchnímu foryrovi 1 zl. 30 kr., kapitánovi setniny 1 zl. 30 kr., ranhojiči 1 zl., jeho pomocníkům po 30 kr., nejvyššímu bubeníkovi 45 kr., plukovnímu tajemníkovi 12 zl., reform. praporečníkovi 1 zl. 50 kr., reform. seržantovi 45 kr. a obyčejným vojínům po 15 kr. — Při pluku Dona Viléma de Verdugo bylo téhož roku placeno denně: nejvyššímu lieutenantovi 15 zl., setníkovi 5 zl., reform. setníkovi 4 zl., praporečníkovi 2 zl. 30 kr., reform. praporečníkovi 2 zl., šikovateli 1 zl. 30 kr., reform. šikovateli 1 zl., prvnímu kaplanovi 2 zl., ostatním po 30 kr., adjutantům po 2 zl., auditorovi 5 zl., lékaři 3 zl., ranhojiči 2 zl., nejvyššímu forýrovi 2 zl., profósovi 2 zl., desátníkovi 24 kr., nejvyššímu bubeníkovi 36 kr., ostatním po 12 kr., pištci 12 kr., holiči 12 kr., obyčejnému vojínovi 12 kr.[1])

V Čechách platilo se za 2. polovice století 16. nejvyššímu nad 1000 koní měsíčně 500 zl. a roční přídavek 300 zl.; rytmistři dostávali po 250 zl., velitelé lancknechtů po 300 zlatých.[2])

Byla-li výprava větší a počet velitelů, důstojníkův a jejich pomocníků značnější, rozepisována po zemi zvláštní berně na „beffelichshabery“.[3]) Vidělo-li se stavům, přidávali platu buď jednotlivým důstojníkům nebo všem.[4])

---

[1]) Orig. Bočkovy sb. zem. arch. mor. Znaim. Všeob. l. B. k r. 1621. V jízdě byly platy celkem vyšší. Nejvyšší strážmistr dostával na př. denně 14 zl., kapitán setniny 6 zl., praporečník 3 zl., pobočník 4 zl., desátník 30 kr., bubeník 30 kr., forýr 45 kr., obyčejný jezdec 20 kr.

[2]) Arch. čes. místodržitelství v Praze, asi k r. 1587 (?).

[3]) „Na tom sme se snesli: Poněvadž nemalý náklad na beffelichshabery a správce válečný jíti musí, aby jedenkaždý z poddaných našich usedlých, žádného nevyjímajíc, ihned pojednou na den sv. Martina po 1½ groši bílém vrchnostem svým složili.“ (Ob. sněm brněnský 1604. Pam. sněm. V., fol. 210.)

[4]) „Páni stavové na tom jsou se snésti ráčili, aby panu Petrovi Sedlnickému, nejvyššímu nad koni zbrojnými zemskými, pro lepší vychování beffelichshaberů jeho z peněz zemských na měsíc 3000 zl. rýnských, a to tak po 3 měsíce, pořád sběhlé, dáno bylo, a on, pán nejvyšší, aby to mezi pefelichshabery své rozdělil.“ (Ob. sjezd brněnský 1610, ve stř. po Reminiscere [10. března]. Pam. sněm. V., fol. 472).

O zásobování vojska staral se nejvyšší profantmistr s oddělením zásobovacím. Měl právo, kupovati v zemi vše, co se mu hodilo k zásobování vojska.[1]) Stavové povolovali k tomu účelu téměř každoročně značné částky a nařizovali, aby sedláci vozili obilí a jiné potraviny za vojskem, aby za války nevyváželi nic ze země, nýbrž aby vše prodávali vojsku domácímu za slušné ceny.[2])

Také bedlivě dbali, aby vždy byl dostatek zbraní a vůbec všeho, čeho bylo potřebí k vystrojení vojska. Za tou příčinou zakazovali často, prodávati ze země ručnice a hákovnice.[3]) Koně nesměli býti kupováni a ven do cizích zemí prodáváni (leč na veřejných trzích) ani od domácích lidí.[4]) Ale bylo dovoleno,

---

1) Ob. sněm brněnský 1542, v pond. po ned. Provodní [17. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 190.

2) Ob. sněm brněnský 1536, ve středu před sv. Kateřinou [22. listop.]. Pam. sněm. I., fol. 131 a násl. — Ob. sn. znojemský 1542, v pond. po sv. Marcellu [23. ledna]. Pam. sněm. I., fol. 195. — Zvláště bylo zakázáno, prodávati obilí Turkům. „Majíce my stavové od JMtiCís. dvě psaní, aby obilí ze země nebylo vyváženo ani Turkům dodáváno . . . ., na tom sme se všichni čtyři stavové dokonale snesli, aby jeden každý z nás mezi poddannými svými to všelijak zastavil a přetrhl, aby žádnému ven z země žádného obilí žádným spůsobem prodávati a vésti nedopouštěli. A kdo by při tom postižen byl, tomu aby od pána to obilí bylo pobráno a k dobrému země obráceno. Kdo by však měl duověřený list, že obilí veze do křesťanského ležení pro arciknížete Matyáše, ten aby byl fedrován.“ (Ob. sjezd sv. Martinský 1593 v Brně. Pam. sněm. IV., fol. 285). Roku 1619 byly v zemi zřízeny vojsku císařskému zásobovací komory (profanthausy), a sice v Brně, v Olomouci, ve Znojmě a v Uh. Hradišti, do nichž bylo sváženo obilí ze všech stran. (Kop. zemsk. arch. mor. Všeob. listiny). — Téhož roku jednalo se, aby byli císařem jmenováni dva profantmistři, z nichž jeden by kupoval v zemích zásoby, druhý rozděloval vojsku v ležení. (Orig. fin. arch. vídeňského.) Tím mělo býti pomoženo od velikého nedostatku císařského vojska. Zásobování vojska stavu moravských, císaři odbojných, opatřovali v letech 1619—20 páni a rytířstvo. (Všeob. listiny zem. arch. mor. 1620, 25. září.)

3) Na př. ob. sněm olom. 1530, v úterý po ned. Provodní [26. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 81 a násl.

4) „Nikdo nesmí mimo jarmarky a trhy kupovati koní a vyvážeti je ven ze země. A ti, kdož na jarmarcích a trzích takové koně kupují, ať zaplatí daň JMtiCís. . . . a na to dostane [sic] kvitanci. Kdo by z obyvatel koně mimo trhy pro svou potřebu kupoval, ať vydá osobám, které koně kupují, list pod sekretem svým, kolik koní pro něho koupiti má a nač.“ (Ob. sněm. brněnský 1587, v pond. po ned. Křížové [4. května]. Pam. sněm. IV., fol. 110 a 111). —

kupovati koně pro císaře, pro stavy české a slezské, kdyby jakých potřebovali.[1]) Neméně přísně bylo zakázáno, kupovati v zemi sanýtr a vyvážeti ho ven ze země. To bylo dovoleno jen osobám k tomu sněmem zvláště zvoleným. Nalezl jsem, že s počátku století 16. dělán byl sanýtr v Brně, na Hradišti u Olomouce, v Holešově, v Kojetíně na panství pana z Pernštejna, v Kroměříži, ve Víškově na panství pana biskupa, v Mikulově na panství pana Liechtenštejna, v Mor. Krumlově na panství zemského maršálka, v Hodoníně, v Pavlovicích a v Zaječí.[2]) Vojsku císařskému a také císařské komoře sanýtr se ovšem směl vždy prodávati.[3]) Roku 1576 bylo zakázáno osobám, které měly obchod se sanýtrem, prodávati zboží své i stavům moravským.[4]) Opatření

A na ob. sněmě brněnském 1593. v pátek před Pam. Zvěst. P. Marie [19. března], „na tom zuostáno: poněvadž se nemálo koní na škodu všech obyvateluv skupuje a ven z země vede, aby to zastaveno a v takový řád uvedeno bylo. kdož by se koli toho dopustil a zde v zemi po městech, městečkách a všech koně kromě jarmakuv a trhuv svobodných kupoval a ven z země vésti chtěl anebo handlířum prodával, takové koně všecky každému tomu pobrány býti mají. A polovici těch koní aby k zemi náleželo a druhá polovice tomu, kdož by takové koně vzal, aby zuostala.“ (Pam. sněm. IV., fol. 236). A téhož roku při sjezdě sv. Martinském zakázáno to bylo židum a „roskauferum“ i jiným kupcům a handlířům. (Pam. sněm. IV., fol. 286).

[1]) Ob. sněm olomucký 1599. v pond. po ned. Křížové [17. května]. Pam. sněm. IV., fol. 430—431.

[2]) Koncept německý v říšském fin. arch. vídeňském k r. 1538. Později dělali sanýtr zajisté i jinde.

[3]) „Na tom zuostáno, že to v městech JMtiCís. a na gruntech JKrMti p. biskupových, panských, praelatských a rytířských ihned skutečně a dostatečně nařízeno býti má a tímto sněmem se nařizuje, aby sanýtru ven z země, kromě ku potřebě a na jisté poračení JMtiCís. pod žádným spuosobem a jakýmkoli obmyslem [se] nevyvážželo a od vrchnosti toho žádnému dopuštěno nebylo. A kdo by se toho dopustil a sanytru ven z země jinam kromě k potřebě JMtiCís. prodával nebo vyvážel, tomu aby takový sanýtr pobrán, a jestli by se při tom jaký podvod našel, ten aby do vězení vzat a o to dostatečně trestán byl.“ (Ob. sněm olomucký 1593. v pond. po Pam. Bož. Těla [21. června] Pam. sněm. IV).

[4]) JMC prý nařídil, že osoby, které v sanýtru handlují, nikam jinam ho prodávati nemají, než do Vídně do komory JMtiCís., skrze což ani nám, obyvatelům tohoto markrabství, takového sanytru prodávati nemají. Což kdyby to tak zapovědíno býti mělo, tehdy bychom my stavové v této nastávající dosti nebezpečné potřebě, zvláště pak, poněvadž jsme tuto veřejnou hotovost mezi sebou nařídili, znamenitý nedostatek z strany prachu trpěti musili. Protož

tato byla proto tak přísná, poněvadž býval značný nedostatek prachu střelného i v zemi samé[1]) i ve vojsku císařském.

Často procházela Moravou cizí vojska, německá, slezská, polská, česká i lužická, jež byla ve službách císařských; bylo potřebí, starati se i o jejich zásobování. Obyvatelé udávali profantmistrovi a jeho zřízencům, kolik mají v zásobě obilí staršího i nového, mnoho-li mohou prodati potravin nebo dobytka, a k čemu se přiznali, museli dovážeti do ležení a prodávati cizím vojskům za slušné ceny. Za to však bylo zakázáno cizím vojskům pleniti a dopouštěti se násilí na obyvatelích. Poněvadž se zákazu toho nešetřilo, stavové stěžovali si často císaři[2]) a žádali, aby taková vojska kladena byla do ležení jen na statcích komory královské v městech zavřených.[3]) Byly-li zásoby dováženy vojsku za hranice, neplatilo se z takových povozův ani cel ani mýt.[4]) Hraniční města,

JMtiCís. za to ponížené prosíme, aby ty osoby nám stavům, obyvatelům této země, prodávati sanýtr směly.“ Přitom stavové prohlásili, že nic nenamítají proti tomu, zapoví-li císař prodávati sanýtr do cizích zemí. (Ob. sněm olomucký 1576, v pond. po sv. Jakubu [30. července]. Pam. sněm. III., fol. 122.)

[1]) Jako se stalo Znojemským roku 1538. (Říšský fin. arch. vídeňský. Orig. něm., 1538, dne 29. srpna.)

[2]) „Lid válečný, který skrze toto markrabství táhne, nám obyvatelóm i chudým lidem našim znamenité škody činí, je v domích jejich vybíjejí, střílejí, truhly jim lámou, koně, dobytky a všelijaké potravy mocí berou, a poněvadž z této země nemálo profantu do vojska dodáváno býti má, takovým spůsobem neměli by lidé naši týmž profantem čím vojska fedrovati ani sněmovnímu svolení dosti učiniti. — Protož JMtCou ponížené prosíme, aby hejtmané, kteříž nad těmi lidmi sou, to tak opatrovali, aby nám i chudým lidem našim taková moc a svávolné braní více se, když skrze tuto zemi potáhnou, nedálo, milostně [sic] poručiti ráčil.“ (Ob. sněm olomucký 1566, v pond. po Petru a Pavlu [1. července]. Pam. sněm. II., fol. 244).

[3]) „Jestliže by lidé služební pána země táhli v jakých JMti potřebách, ti mají bez škody táhnouti a též jako jiní platiti a jinde ne kladeni k ležení, než na komoře královské v městech zavřených, kdež by potřeby jmíti mohli za své peníze. Pakli by komu kterú křivdu učinili, ten opověda se pánu země neb hejtmanu, a oni toho nezastúpili, muož jich se ctí hleděti jako nepřátel svých.“ (Ob. sněm brněnský 1567 o Třech Králích. Pam. sněm. II., fol. 263.) Císař slíbil nápravu, (tamže, fol. 266) ale stavové mu přece připomenuli, že se obávají, aby poddaní se na vojsku nemstili, že se tedy může státi i něco horšího. (Tamže, fol. 268.)

[4]) Ob. sněm olom. 1566, zaháj. 1. července. Pam. sněm. II., fol. 238—239. Ob. sněm brněnský 1596, v úterý po sv. Václavě [1. října], usnesl se o tom takto: „Na tom sme se všichni čtyři stavové, znajíc toho obzvláštní potřebu,

zvláště v jihovýchodní Moravě, dostávala od země peníze, aby kupovala vojenské zásoby, a skládala potom stavům účty, jak toho máme doklad u měšťanů hradištských.[1])

Najímání vojska vykonávali polní hejtmané nebo na místě hejtmanů pobočníci jejich.[2]) S počátku století 16. platilo se drábům po 1 kopě měsíčně nebo nejvíce po 3 zl. rýnských, povozníkům (formanům) po 1 kopě týdně, a z toho si platili ztravu i obrok.[3]) V Čechách platili žoldnéřům pravidelně více, než na Moravě: rejtaři dostávali měsíčně až 10 zlatých, pěší 4 zl. Léta 1543 žádalo 500 jezdců, vydržovaných stavy moravskými, o zvýšení žoldu po spůsobu českém, kde žold byl zvýšen nad 10 zlatých. Stavové moravští odepřeli přídavek, poněvadž se neshodli se stavy českými o vojenské platy; neboť pravili, že více než 10 zlatých z příčin důležitých dáti nemohou.[4]) Stavové při tom prohlásili, pokud hejtmané a rotmistři najímali mužstvo, nikoli nejvyšší vůdcové, že je to stálo méně peněz.[5]) Také v posádkách

---

snesli, aby jedenkaždý z nás obyvateluv, zvláště pak ti, kteří při hranicích uherských blíže přísedící jsou, při poddaných svých to nařídil, aby proffianty i jiné všelijaké, lidu válečnému náležité potřeby do ležení vezli a dodávali, a kdož by tak co toho do ležení anebo zase sem odtud do této země vezl, takovej každej aby z toho žádného mejta a cla zde v zemi dávati povinen nebyl. Však ten každej od pána svého aby kundšafft, že takový proffianty anebo jiné věci do ležení veze, měl, a jej na mejtech ukazovati povinen byl.“ (Ob. sněm brněnský 1596, v úterý po sv. Václavě [1. října]. Pam. sněm. IV., fol. 357.)

[1]) „Poněvadž se to nachází, že za měšťany hradištskými z toho, co jim předešle na skupování proffiantův k zemi odvedeno bylo, nětco peněz i tolikéž obilí zůstává, mají též měšťané hradištští s tím neprodlévajíc z toho všeho, což jsou tak k sobě přijímali i vydávali, před osobami k přijímání počtův zemských předešlými sněmy nařízenými se dáti najíti a z toho ze všeho pořádnej počet vykonati, a což by tak toho za nimi zůstalo a se našlo, od sebe odvísti a spraviti.“ (Ob. sněm brněnský 1596, v út. po sv. Václavě [1. října]. Pam. sněm. IV., fol. 338—359.)

[2]) Ob. sněm znojemský 1542, v pondělí, den sv. Marcella [16. ledna]. Pam. sněm. I., fol. 196.

[3]) Ob. sněm brněnský 1529 o sv. Kunhutě [3. března]. — Pam. sněm. I., fol. 61 a násl. — Ob. sněm olomucký 1538 o sv. Janu Křt. — Tamže, fol. 149 a násl.

[4]) Ob. sněm brněnský 1543, v pátek, den sv. Víta [15. června]. Pam. sněm. I., fol. 207.

[5]) Týž sněm. Tamže, fol. 188.

na zámcích pohraničních jevila se značná různost v platech, a stavové moravští prosili císaře Rudolfa II., aby svolal za účelem jednotného platu zástupce Čech, Moravy, Slezska i Lužic ke společnému jednání.[1])

Za dob nebezpečných panovníci zakazovali veřejnými patenty, aby obyvatelé moravští bez dovolení nevstupovali do jiné služby vojenské mimo službu zemskou, markrabskou nebo císařskou, a kteří již se dali do takové služby cizí, museli ji neprodleně vypověděti, nechtěli-li propadnouti statky svými. Komisaři, kteří najímali vojáky císaři, měli pověřené listy, a každý je měl v práci podporovati.[2]) Podobné patenty byly vydávány i jiným zemím

---

[1]) Ob. sněm brněnský 1583, v pond. po sv. Vítě [20. června]. Pam. sněm. III., fol. 313. Nesnáze byly někdy v té příčině dosti značné. Václav Tetaur z Tetova nemohl na př. r. 1555 najmouti šancknechty k Vídni, poněvadž nechtěli sloužiti za nabízený žold. (Orig. říšského fin. arch. vídeňského. List Václava Tetaura králi Maximilianovi, psaný z Malenovic 13. června 1555).

[2]) Orig. tištěného patentu krále Ferdinanda I. jest v zem. arch. mor. Landesgerichtsakten č. 100. V Řezně 1546, v úterý Svatodušní [15. června]. Zní doslovně: „V paměti máte, že jsme Vám času nedávno jminulého skrz mandáty a listy Naše odevřené přikázati ráčili, aby žádný v markrabství moravském ven z země mimo císaře římského JMti, pána a bratra Našeho nejmilejšího, a Nás v službu se vydával a jinému do pole nesloužil. I správu míti ráčíme, že by někteří v témž markrabství, neohlédajíc se na přikázání a zápověď Naši, se jinam v služby dávati chtěli, čehož nechtíc My dopustiti, poněvadž by císař JMt aneb My na ten čas sami pro obranu království, zemí a poddaných Našich proti Turku, vpádóm a sjezdóm jeho nenadálejm, lidí do pole potřebovati mohli, protož jakž předešle, tak i nyní Vám všem vuobec i jednomu každému zvláště poroučíme přístně přikazujíc, aby žádný z Vás, kteréhož by koli stavu byl, žádnému ven z markrabství moravského a z země (kromě císaři JMti a Nám) bez zvláštního a jistého povolení Našeho v službu polní, a leč by od císaře aneb od Nás kdo listy hodnověrné měl, se nedával, nesloužil a nezamlouval. Pakli kto již od koho v jiných zemích službu přijal a se zamluvil, aby ji zase nemeškajíc vypověděl. I znajíce jistou a konečnou vuoli Naši býti, tak se všickni i jeden každý z Vás zachovajte pod povinnostmi, kterýmiž Nám jedenkaždý jest zavázán a pod uvarováním hněvu nemilosti Naší královské i propadením všeho statku a k tomu jistého i skutečného trestání Našeho. Při tom Vám také všem i jednomu každému zvláště poroučíme, kdež by se kolvěk kto s listy od císaře JMti aneb od Nás mezi Vás zahodil aneb přitrefil a císaři JMti neb Nám lid jízdný i pěší přijímati chtěl, abyste se k tomu jednomu každému povolně najíti dali a je fedrovali i skutečně, v čem by Vás potřebovali, pomocni byli, tak aby tudy císaře JMti i Naše potřeby obmeškány nebyly, jináče nečiníce. Dán atd. (Pečet červená

českým.[1]) Přál-li si cizí panovník žoldnéřů ze zemí českých nebo rakouských, mohl je dáti najímati jen se svolením panovníkovým a jeho vojenské rady.[2])

Polní hejtmané nebo jejich pobočníci nesměli najímati více vojska, než bylo ustanoveno sněmem, a bylo jim šetřiti také přání sněmovního v příčině druhu.[3]) Stavové dávali v nouzi najímati žoldnéře i v jiných zemích, ale za poměrův obyčejných přímo nařizovali, aby, pokud možno, brán byl do služeb hlavně lid moravský.[4])

Vojsko zemské posíláno do pole pod praporem země moravské; dělilo se na oddíly, obyčejně po 500 mužích, v jichž čele byli hejtmané nebo rotmistři, a při každé takové četě byl menší praporec, ozdobně připravený. Nositi jej směl jen „dobrý, urozený člověk“, jemuž placeno bylo žoldu čtyřikráte tolik, jako muži obyčejnému. Praporečníci přisahali při přehlídkách pánům, kteří

porouchaná). — Kopie téhož patentu jest v arch. třeboňském, ale datována 27. června. — Podobný patent rozhlašoval r. 1555 zemský hejtman mor. Václav z Ludanic z Chropyně, v sobotu před sv. Matějem [23. února]. Patent sám vydán byl Ferdinandem I. z Augšpurka, ve čtvrtek po Hromnicích [7. února]. Orig. zemského arch. mor. Art. Znaim II. — Na ob. sněmě brněnském 1536, zahájeném 22. listopadu, usnesli se sami stavové, aby žádný obyvatel nejezdil nikam na službu ven ze země, ale článek ten byl s vůlí stavu vymazán. (Pam. sněm. I., fol. 131 a násl.)

[1]) Na př. Slezákům zakázáno cís. Rudolfem II. vstupovati do cizích služeb patenty r. 1590 (28. července) a r. 1595 (15. března). (Městský arch. vratislavský. Orig FFF 478 a 590.)

[2]) Roku 1612 na př. dovolila vojenská rada císaře Matyáše listem, daným 29. března, najímati vojsko králi polskému v Rakousku, v Moravě a ve Slezsku. (Kopie arch. čes. místodržitelství, 1611—1617).

[3]) Jindřich Meziříčský najal roku 1542 více jízdných než 300, jak sněm byl ustanovil, a za dva Kozáky, když jich nemohl dostati, najímal těžké jezdce. Spůsobil tím zemi škodu 9899 zlatých rýnských 11 grošův a 3 denáry. Stavové mu uložili, aby nahradil škodu, ač sebe hájil, že to učinil na prospěch země, a že Kozáků nebylo. Ale konečně přece musel zajistiti rukojmími celou částku a zaplatiti. Spor trval 4 léta. (Ob. sněm olomucký 1542, v pondělí po sv. Janu Křtiteli [26. června]. Pam. sněm. I., fol. 200—201. — Ob. sněm. olomucký 1546, v pátek po ned. Reminiscere [26. března]. Pam. sněm. I., fol. 235.

[4]) „Co se vypravení 500 koní do pole dotýče, má rytmistr, kterýž by takový počet vésti měl, stavu panského neb rytířského osoba, z tohoto markrabství obyvatel býti, i rejtharuv, což by jich z téhož markrabství objednáno býti mohlo, aby se přijalo.“ (Ob. sněm znojemský 1567, při času Filipa a Jakuba [1. května]. Pam. sněm. II., fol 285).

přehlíželi vojsko, že dbáti budou všech pravidel, obvyklých při nošení praporce. Mimo praporečníka při každém oddílu bývali pištec, bubeník nebo trubač, kteří dostávali po dvou žoldech.[1]) Za vojskem jely vozy se zbraněmi, střelivem a potravinami, jež opatřovalo obyvatelstvo zemské. Úprava vozů bývala určována sněmy.[2])

Praporce bývaly rozděleny na desátky, v nichž byl vždy jeden kopinník se sudlicí nebo s dobrým oštěpem, druhý s pavezou; potom pět střelců se šaršounem (dlouhým mečem) a ruční sekyrou, konečně tři pěší s oštěpy, tesáky a ručními sekyrami.[3])

Vytrhlo-li moravské vojsko společně s českým do pole a s vojsky ostatních zemí koruny české, náleželo mu místo druhé, slezskému třetí a lužickému poslední. Za nejvyššího uznáván byl v takovém případě vždy vůdce vojska českého.[4]) Vytrhlo-li vojsko zemí českých společně s vojskem císařským, nejvyšší vůdce býval jmenován císařem; země uznávaly ho bez odporu a někdy skládaly se poměrně na jeho službu.[5]) Jinak panovník

---

1) Ob. sněm brněnský 1540. Tamže, I., fol. 177.

2) „Najprve když k tažení proti nepřátelóm přijde, aby v vozích vozníky dobré každý podle možnosti své jměli, a při každém voze aby jměl dvě sedla jízdecké, dvě uzdě, dvoje ostrohy, a to proto, byla-li by toho potřeba, aby drábi na ty koně vsedati mohli, a dva šafalúny aneb dvě dřevce husarské, a chce-li kdo kusy jmieti při voze, muož to také učiniti. A ke dvaceti drábóm aby vuoz byl a hákovnice podle předešlého zřízení. A pakli by kdo chtěl k 10ti neb k 15ti drábóm vuoz jmieti, toho vuoli bude jmieti, a hákovnici s dostatkem kulek a prachu. Také při každém voze aby jměli dva rýče, dvě motyky a sekyry.“ (Ob. sněm brněnský 1532, v pátek po ned. Provodní [12. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.)

3) Ob. sněm brněnský 1543, v pátek, den sv. Víta [15. června]. Pam. sněm. I., fol. 206.

4) Na př. roku 1543 stavové moravští poslali svého polního hejtmana k Trnavě do Uher a přikázali mu, že se tam má ve všem spravovati „nejvyšším hejtmanem polním, nad lidem z království českého usazeným“. (Ob. sněm brněnský 1543. Kop. Pam. sněm. I., fol. 189—190). Podobně se zachovávali stavové slezští. (Státní arch. vratislavský k r. 1579, A. A. 2o).

5) „Hejtmanu polnímu, kterýž by od JMtiKé usazen byl, má jemu placeno bejti, což by na tuto zemi přišlo. A lid služebný, kterýž by od této země vypraven byl, má se jím spravovati.“ (Ob. sněm olomucký při času sv. Trojice [31. května] r. 1556. Pam. sněm. II., fol. 87).

uhrazoval náklad války takové nejčastěji sám z berní povolených; ale trvala-li výprava dlouho, stavové jednotlivých zemí starali se o koně, vozníky, o puškaře, o prach a koule i jiné válečné potřeby, aby ukázali, že jsou dobrými poddanými.[1]) Poslali-li vojsko na svůj náklad, zadrželi si většinu povolených berní.

S počátku století 16. posíláno bývalo císaři z Moravy za hranice mnoho povozův, ovšem za slušný plat; ale stávalo se téměř pravidelně, že povozy buď se již nevrátily vůbec, nebo že s nimi bylo velmi krutě nakládáno, tak že v druhé polovici století 16. nechtěl již nikdo jezditi za hranice a zvláště ne ve službách císařských. Jindy přepadáni byli moravští kupci, kteří rozváželi zboží v sousedních zemích na prodej, a císařské vojsko nutilo je, aby sloužili i s povozy účelům vojenským. Proto když císař Maximilian II. chtěl roku 1567 na Moravanech povozy k Vídni, stavové ukázali na posavadní nepřístojnosti a doložili, že nebudou nutiti povozníky, poddané své, za hranice, ale slíbili jen císaři podporu, kdyby dal najímati povozníky osobami svými na Moravě nebo kupovati zásoby vojenské.[2]) A panovník se spokojil odpovědí takovou.[3])

Bylo-li lze předvídati nepřátelské vpády do země, učiněna bezpečnostní opatření na hranicích. Zasekány průsmyky.

[1]) Pam. sněm. I., fol. 189—190.

[2]) „VCMti poníženou zprávu dáváme, kterak mnohých nás poddaní, kteří furami obchody své vedou, pro tu příčinu, že sou předešle mnohokráte ve Vídni zdržováni a jinam s vozy a koňmi svými obracováni bývali, i o koně, vozy a tak o živnosti své přišli . . .. že na některých panstvích a statcích našich takových formanův veliký již nedostatek jest, avšak ráči-li VCMt některé osoby sem do tohoto markrabství vyslati a nařiditi k objednání takových formanuov, rybníkářuov nebo šancknechtuov i také k skupování profantuov, k tomu rádi nápomocni, pokudž možné bude, býti chceme. Než abychom které formany z lidí svých k tomu nutiti jměli, toho nám z příčiny nahoře oznámené možné učiniti není.“ (Ob. sněm brněnský 1567 o Třech Králích. — Pam. sněm. II., fol. 271.)

[3]) JMtCís. odpověď tu od stavuv milostivě přijal a té naděje býti ráčí, „že stavové toho mezi sebou na tomto sněmu nařídí, kdyžby koli JMtCá k objednání formanuov a šancknechtuov, též také k skupování profantuov jisté osoby do téhož markrabství vysla i ráčil, že je [sic] v tom všelijak, aby obmeškáni nebyli, pro nastalé potřeby, pokudž možné, nápomocni budou.“ (Tamže, fol. 272.)

ale tak, aby silnice zůstala volnou,[1]) opatřeny pomezní hrady,[2]) což obyčejně konaly vrchnosti a majetníci hraničných statkův. Na hranicích rozestaveny oddíly vojenské, rejthaři, arkabuzírové nebo husaři, což dálo se zase na útraty zemské.[3]) Jen když na příklad za doby zimní hraničná horstva zavána byla sněhem, anebo když neustálé deště činily pobyt vojsku na hranicích nemožným, stráže a oddíly vojenské bývaly rozloženy v okolních vesnicích, nebo z větší části rozpuštěny a domů poslány. Stala-li se z Uher na některém panství moravském škoda, zemský hejtman byl povinen zakročiti a zjednati nápravu; nešlo-li to po dobrém, třeba i násilím, totiž vpádem do Uher na statky toho, jenž byl vpadl na Moravu. Hejtman zemský měl i právo, nařiditi krajským hejtmanům, aby v takových náhlých případech svolali zemskou hotovost svého kraje.[4]) S počátku století 17. stavové moravští zabývali se myšlenkou o zjednání „stálého a dobrého řádu“ proti nenadálým vpádům nepřátelským,[5]) a vyzývali každého z oby-

---

[1]) „Item. Hory od pomezí uherského, kdež by se potřeba poznala, aby zasekány byly, než silnice, ty aby svobodné a otevřené nechali, a na Moravě přívozy, brody a mosty také opatřeny a zakopány aby byly; jestliže by nepřátelé táhli, aby ty záseky a brody opatřeny a osazeny byly lidmi, kteříž by toho nepřátelóm hájili.“ (Obecný sněm brněnský 1536, ve středu před sv. Kateřinou [22. listop.]. Pam. sněm. I., fol. 131 a násl.)

[2]) „Item. Zámky, tvrze a města a kláštery a zvláště pomezní, ty aby každý pán špíži, děly, prachy, střelbú i jinými potřebami podle své najvyšší možnosti opatřil, tak aby skrze to země ke škodě nepřišla.“ (Tamže.) Viz k tomu také Pam. sněm. V., fol. 236 a násl., kde učiněna pronikavá opatření na hranicích mor.-uherských proti Bočkajovcům.

[3]) Roku 1575 stavové moravští měli na hranicích uherských 250 rejtharů, 50 arkabuzíruv a 600 husaruv, jejichž vudcem byl Bedřich ze Žerotína. (Ob. sněm brněnský 1575. — Pam. sněm. III., fol. 99—100.)

[4]) „Bylo-li by z královstvi uherského komužkoli co vzato a škoda učiněna byla, v tom pan hajtman osoby neb osob s radú těch, kteréž by k sobě tak náhle obeslati ráčil, opouštěti nemá, ale je tak opatřiti, jakž lantfryd ukazuje; a nemohl-li by tak náhle, kterýmž by se škoda dála, opatřiti, má těm, na kteréž by z Uher do markrabství mor. taženo bylo, dopustiti, aby s tím lidem, kterýž by k tej potřebě zdvižen byl, mohl o škodu svú zase do Uher na toho, kdož jemu ji učinil, sáhnúti a zase jemu vzieti. A když by pan hajtman, poznajíc toho takovú potřebu, hajtmanum krajním oznámil, mají kraje, aneb jakž by toho potřeba poznána byla, zdvihnúti.“ (Ob. sněm brněnský 1539, v pond. po sv. Bartoloměji [25. srpna]. Pam. sněm. I., fol. 163.)

[5]) „Mají všichni obyvatelé markrabství tohoto s počtem koní na jednoho každého uloženým, též také s desátým a pátým člověkem pěším, doma časně

vatelův, aby o tom bedlivě přemýšlel, a co by vymyslil, aby sepsal a oznámil osobám, které zvoleny byly sněmem k úpravě takového řádu.[1])

Hraničné pevnosti při Uhrách bývaly prohlíženy osobami, zvolenými zemským sněmem, a výsledek oznamován buď sněmu nebo nejvyšším úředníkům a soudcům. Prohlídka dála se vždy za vědomí, po případě se svolením nejvyššího velitele vojenského v těch končinách, a osoby od stavů k tomu pověřené dostávaly za to plat.[2]) O pokoj na hranicích zemských bylo se ovšem nejvíce starati příslušným hejtmanům krajským, a bývaly za tou příčinou za pohnutých dob přesně určovány zemskými komisemi hranice jednotlivých krajův.[3])

Výprava za hranice z Moravy mohla býti podniknuta jen se svolením zemského sněmu, právě jako v Čechách. Právo toto uchovaly si sněmy zemí českých od starých dob a kladly

---

zmustrovaným, pohotově býti. Nicméně jak by proti takovým nenadálým nepřátelským vpádům s dostatečným opatřením stálý a dobrý řád ustanoven býti mohl, poněvadž jsme stavové na tom zuostali, abychom sobě mezi tímto časem a sv. Janem, najprv příštím, sněm obecní o touž věc a mnohé jiné, velice potřebné potřeby zemské, položili, to potom dáleji s pomocí p. Boha při témž sněmu uvažováno bude.“ (Ob. sněm brněnský 1601, v pondělí po sv. Matěji [26. února]. Pam. sněm. V., fol. 60—61.)

[1]) „Aby jedenkaždý z obyvatelův markrabství tohoto mezi tímto časem a příštím sv. Václavem na to bedlivě a zdravě pomyslil a podle nejvyššího rozumu svého u sebe považil, jakým by způsobem a dobrým prostředkem to, což by zemi k dobrému sloužilo, vyhledati se mohlo.“ (Ob. sněm brněnský 1606, ve středu po sv. Kylianu [12. července]. Pam. sněm. V., fol. 287).

[2]) Na př. roku 1588 byli posláni na prohlídku hradů pomezních pp.: Jakub hrabě z Thurna na Přešticích z panstva a Petr Skrbenský z Hříště a na Bílovicích z rytířstva. Onen dostával denně na 12 koní (na koně za noc a den 3 zl.), tento na 8 koní. Plat jim byl povolen na měsíc napřed s dodatkem: „kdyby se dříve vrátili, mají to, co jim zůstane, vrátiti; kdyby déle měsíce tam byli, bude jim doplaceno.“ (Ob. sněm brněnský 1588, v pond. po ned. Judica [4. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 159—160).

[3]) Roku 1576 zvoleny byly na příklad v Brně na obecném sněmě k vymezení krajských hranic tyto osoby: Pro kraj olomucký z panstva Zdeněk Říčanský Kavka z Říčan, z rytířstva Ctibor Syrakovský z Pěrkova; pro kraj brněnský z panstva Jan z Boskovic, z rytířstva Bernard Drnovský; pro kraj znojemský z panstva Bedřich Březnický z Náchoda, z rytířů Jiří Zahrádecký ze Zahrádek; pro kraj hradišťský ze stavu panského Jetřich z Kunovic, z rytířského Lacek Janaur ze Strachnova. Všichni měli se sjeti o sv. Janu Křtiteli do Olomouce a vyhledati to. (Pam. sněm. III., fol. 112).

na nè důraz za každé příležitosti. Tak r. 1518 bylo ustanoveno při obecném sněmě brněnském: K vojnám ze země „obyvatelé pánu svému povinni nejsú, leč z žoldu, než toliko po meze, a těch brániti mají.“ [1]) I roku 1524, když běželo o moravskou pomoc do Uher proti Turkům, stavové na sněmě, konaném rovněž v Brně, prohlásili, že vytrhnou za hranice, „ale z své dobré a svobodné vůle — a z žádné povinnosti.“ [2]) A této zásady se drželi po celé století 16. i s počátku 17. Za neustálých válek tureckých vytrhli za hranice zemské jen tehdy, byla-li napřed země moravská bezpečna před nepřáteli, poněvadž nechtěli opustiti manželky ani dítky své, potom když slíbily pomoci také všecky ostatní země, stojící pod panstvím habsburským, a konečně když vydán jim byl napřed císařský revers, že výprava za hranice jest dobrovolná, že ji podnikají pouze z lásky ke svému panovníkovi, a že nebude na újmu privilegiím a svobodám jejich, ani nyní ani na časy budoucí.

Neposlal-li panovník reversu v čas, jako se stalo na př. roku 1566, stavové moravští sice nařídili, aby vojsko sešlo se na určité místo k zemským hranicím (tenkrát k Sudoměřicům v jihovýchodní Moravě), ale dříve, než by překročilo hranice zemské do Uher, měli vůdcové míti v rukou revers císařský.[3])

Když roku 1609 král Matyáš na stavích žádal, aby mu oznámili, kolik vojáků by chtěli poslati za hranice proti Turkům, dostal za odpověď, že učiní vše dle dohodnutí s ostatními zeměmi, ale zároveň mu bylo připomenuto, že stavové nejsou povinni k takové výpravě.[4])

---

[1]) Archiv Český XI., str. 306. — Opakuje se tím, co zaznamenáno jest již v Knize Tovačovské [Brandl, str. 114] a v Knize Drnovské [Brandl, str. 103].

[2]) Archiv Český XI., str. 350.

[3]) „Aby JMtCá ráčil nás v tom milostivě opatřiti a revers dáti, že toto tažení naše (od Sudoměřic za hranice) dobrovolné ven z země přes hranice, kteréž z lásky, kterúž k JMti máme, činíme, privilegiím a svobodám našim na újmu nyní ani na časy budúcí býti nemá.“ (Ob. sněm olomucký 1566, v pond. po sv. Petru a Pavlu [1. července]. Pam. sněm. II., fol. 241 a fol. 245).

[4]) „Však abychom my stavové ven z země této přes hranice Jich Mtem, VKrMti, pánům svým, lidem válečným kdy sloužiti měli, tím povinni jsme nebyli, aniž jsme to z povinnosti jaké kdy vykonávali, nýbrž když taková potřeba

Za výpravy přes hranice zemské bývaly vždy na Moravě poměry mimořádné: na př. nikdo nesměl upomínati o dluhy, a věřitelé nesměli vůbec posílati rukojmí do ležení.[1]) Zemské sbírky, jež byly povoleny panovníkovi obecným sněmem, byly sice vybrány, ale stavové nechali si je na potřeby zemské a na výpravu přes hranice, což se stávalo i tehdy, když svolána byla zemská hotovost třeba jen na obranu zemskou, poněvadž taková hotovost musela býti vydržována z peněz zemských. Konečně za výpravy přes hranice nebyla konána v zemi spravedlnost, poněvadž zemský soud se nescházel a půhony nebyly přijímány.

Podnikli-li výpravu za hranice s vojskem moravským zemský hejtman, stavové, nejvyšší úředníci a soudcové, volívali ze sebe podle starého zvyku několik osob panských a rytířských, jimž svěřena byla správa zemská, a k nimž mohl se každý uchýliti ve svých starostech. Osoby ty mohly k sobě přibrati ještě ony pány, rytíře a praelaty ba i měšťany z královských měst, kteří nemohli se účastniti výpravy za hranice z jakékoli příčiny, a raditi se s nimi platně o jakémkoliv opatření země.[2]) Praelati vůbec vyjížděli jen zřídka do pole se svými družinami, a stavové jich k tomu nenutili, jsouce toho mínění, že jim spíše sluší modliti se.

---

nastala. JJMti, předkové VKrMti. jsou takovou věc na nás stavy vznášeli a žádostivě pomoci při nás milostivě vyhledávati ráčili.“ (Ob. sněm olomucký 1609 o sv. Janu Křtiteli. Pam. sněm. V., fol. 438).

[1]) „Od času počátku výpravy každé upomínání peněz přestati má. Kdo by přece do ležení upomínal, bude povinen dle uznání panského to napraviti. Kdyby však tažení pominulo, každý bude moci upomínati. Zadržené úroky ..... mají ještě před sv. Jiřím zaplaceny býti.“ (Ob. sněm olom. 1566. Pam. sněm. II., fol. 248).

[2]) „Poněvadž hejtman náš i také jiní ouředníci a soudci zemští vedle jiných z vobce ven z země, jakž naše milostivá žádost a konečná naděje jest, s námi do pole potáhnou, aby podle starobylého spuosobu osoby z sebe volili a nařídili, kterým by země svěřena, a jedenkaždý doma zuostávající k nim útočiště své jmíti, a země opatřena býti mohla. Jakož pak o tom nepochybujem, že stavové to budou věděti, pokudž náležité jest, jak opatřiti.“ — Stavové na to odpověděli . . . : „Kteříž z stavu panského neb rytířského v zemi zůstanou, neb páni praelati a páni z měst, a od osob, jakž dotčeno, obesláni by byli, přijeti a potud, pokudž by co najlepšího a nejužitečnějšího pro zachování bez škody a opatření země raditi a pomáhati povinni budú.“ (Ob. sněm olomucký 1566, v pond. po sv. Petru a Pavlu [1. července]. Pam. sněm. II., fol. 238). Na fol. 243 a 247 jsou jména osob z panstva a rytířstva, které v zemi zůstaly.

S počátku století 16. král Ferdinand žádal na stavích moravských, aby mu poslali k vojsku za hranice vybrané osoby za rady válečné, ale stavové toho neučinili, poněvadž mají rady válečné při zemském hejtmanovi. Uznají-li však toho potřebu, že budou vždy ochotni, poslati rady válečné za hranice zemské s celou výpravou.[1])

Služebníci byli povinni, vytrhnouti se svými pány přes hranice, a bylo jim zakázáno vystupovati za výpravy ze služby, nebo žádati o zvýšení platu. Odešel-li služebník ze služby od jedné vrchnosti a dal se do služby u jiné a vytrhl s ní potom do pole, neměl býti trpěn ani v zemi ani při vojsku. Služebníkům bylo dovoleno, vystupovati ze služeb teprve po výpravě.[2]) Kdo utekl od vojska nedoslouživ a byl chycen, pokládán byl za lotra a trestán po případě i smrtí.[3]) Vyskytovaly se i vzpoury

---

[1]) „Což se rad válečných dotýče, nezdá se nám za potřebné, aby od nás VKrMti nym dávání býti jměli: neb pan hajtman markrabství tohoto rady válečné zřízeny jmíti bude. Než kdyby naše vytažení ven z země bylo, pozná-li se toho potřeba pro dobré VKrMti i naše, na ten čas vuole VKrMti v tom naplněna bude moci býti.“ (Jednání s králem Ferdinandem I. v Brně na ob. sněmě 1531, po 2. neděli postní [6. března]. Kopiář Pam. sněm. I., fol. 49 a násl.).

[2]) „Jakož od starodávna vždycky ten pořádek bejval, když země vyzdvižena byla, že služebníci stavu panského, rytířského i jiní, u kohož taková potřeba kterého zastihla, od pánu svejch služby se nevytahovali, než se pány svejmi z tej služby, v kteréž sou prve pánóm svým sloužili, do pole táhnouti povinni byli, a protož při takovém starobylém obyčeji se to zastavuje, a žádnej se nemá mimo toto stavuov snešení, aby jakú větči službu služebníku svému dávati měl, vytrhovati, leč by sobě kdo nového služebníka, kteréhož by tato potřeba v službě u pána nezastihla, jednal. A jestliže by se služebník kterej od pána svého mimo vuoli jeho v takovú potřebu odtrhnouti chtěl, nemá v zemi ani při houfě trpěn býti, než když by se nám pán Buoh domů navrátiti pomohl, kterýž by služebník čas svuj, dokud se u pána svého zjednal, dosloužil a déle bejti nechtěl, nemá ho ten pán držeti.“ (Ob. sněm olomucký 1566, 1. července. Pam. sněm II., fol. 248).

[3]) Ob. sněm brněnský 1542. Pam. sněm. I., fol. 189. — V kodexu duchcovském (str. 154) zaznamenáno jest usnešení ob. sněmu olomuckého z r. 1532 (v pátek před sv. Janem 21. června), v němž se praví: Kdo by od vojska utekl, nemaje odpuštění od p. hejtmana, pod kterýmž jest, ať jest trestán. A ten, kdo by ho postihl, má se ho zmocniti, a pán toho uprchlika nemá tomu zbraňovati. Podobně žoldnéři, kteří by se rozkradli, mohou na hrdle trestáni býti; kteří by nechtěli sloužiti mohouce a povalovali se po městech,

ve vojsku proti představeným. Najatí drábi protivili se vůdcům, zapomínali se nad přísahou, opouštěli prapory a rozutíkali se po zemi jako povaleči a lotři.[1]) Na Moravě chytáni byli také vojenští sběhové ze sousedních zemí, když o to požádán byl zemský hejtman.[2])

Po větších výpravách do Uher nebo za hranice vůbec vracela se vojska do Čech, do Slezska i do Lužic obyčejně Moravou, čekala tam na výplatu a rozpuštění mnohdy několik týdnův a dopouštěla se na obyvatelstvě mnohých příkoří. Buď v odděleních nebo jednotlivě vpadali do vesnic a drancovali. Když byly stížnosti pořád četnější, zemský sněm dovolil, aby takoví knechti byli jímáni a vězněni, po případě, byli-li vyššího stavu, posíláni do měst do vězení. Ale ten, kdo je dal do vězení, musel je pohnati v týdnu na soud a platiti za ně do té doby denně groš. Nestalo-li se to, město nebylo povinno vězniti je.

---

městečkách a vesnicích, mohou býti trestáni podobně. Více o tom v Pam. sněm. I., fol. 117 a násl.

[1]) O takovém případě rokoval obecný sněm brněnský 1597, zahájený ve středu po Invocavit [26. února]. „Na tom sme se všichni čtyři stavové snesli: Poněvadž ti drábi, kteříž pod Czornickým do království uherského minulého roku posláni byli, v nemalé, nýbrž veliké neposlušenství se vydali, nad řádem dobrým, přísahou a povinností svou se zapomenuli a hejtmanu svému představenému, se netoliko zprotivili, nýbrž nad ním a praporcem zradili a od nich utekli, aby týmž drábům takový zlý skutek a nevážné předsevzetí jejich nijakž prominuto nebylo, nýbrž jiným ku příkladu a k vejstraze aby o to trestáni byli. Protož to panu hejtmanu a též pánum hejtmanům krajským kraje hradištského v moc dáváme a pana Petra Skrbenskýho, též pana Václava Witha k tomu nařizujeme, což jim o touž věc od pana hejtmana a pánů hejtmanů krajských poručeno a oznámeno bude, v tom se týž pán Skrbenský a V. Witha tak chovati mají.“ (Pam. sněm. IV., fol. 379—380). Také r. 1620 vznikly vzpoury ve vojsku Buquoyově, jež spůsobili Kozáci a Valloni. (List jeho ze dne 22. března králi Ferdinandovi II. Orig. něm. ve dvor. a státním arch. vídeňském).

[2]) Vůdce vojsk slezských, markrabě braniborský a kníže krnovský, oznámil zemskému hejtmanu moravskému Ladislavu Velenovi ze Žerotína, že mnozí knechti slezští vykrádají se od jeho praporuv a toulají se někde po venkově a městech, snad i na Moravě. Proto listem daným z Olomouce 31. srpna 1620, zemský hejtman nařídil, aby takoví sběhové všude, kde se objeví, byli chytáni a posíláni do nejbližších měst na soud k potrestání. (Všeob. listiny zem. arch. mor.). Dopustili-li se krádeže, nebo násilí, byli trestáni zvlášť.

Zařízení toto se neosvědčilo, proto sněm dovolil, že každý obyvatel sám loupežné knechty a rejthary tělesně trestati (sbíti) a ze země vyhnati; ti pak z knechtů, kteří najati byli ve službě, měli bydleti při městech, nikoli na venkově, a platiti obyvatelstvu za všecko. Kdyby větší oddíly knechtů dopouštěly se násilí, a jednotliví obyvatelé nemohli jich sami zmoci, bylo dovoleno, povolati si na pomoc sousedy, a každý, byl-li volán, musel přispěti na pomoc pod pokutou 100 kop grošů, které připadly tomu, kdo volal na pomoc.[1]) Jiní žoldnéři přepadali při zemských hranicích kupce a obchodníky, kteří jezdili za obchodem do Uher, tak že i v té příčině bezpečnost země byla ohrožena.[2]) K tomu

---

[1]) „Jakož jsou se mnohé rozdílné stížnosti dály, kterak knechti a rejthaři a jiný lid válečný v této zemi znamenité, anobrž nenabyté škody sou dělali, netoliko po desíti, více i méně do městeček a vesnic se dostanouce, tu že sou za některý dosti dlouhý čas se zdržovali, nýbrž všelijaké příkoří chudým obyvatelum činili, je plundrovali, šacovali, ani toho, což sou jim podle možnosti své udělovali, za vděk přijíti nechtice, odtad netoliko nebezpečenství mnohá pošla, nýbrž i ohně jsou vycházely, protož . . . . . všichni čtyři stavové se snesli, aby takoví knechti, rejthaři i jiný lid válečný hned od zavření tohoto sněmovního snešení pod žádným způsobem od žádného na gruntech jeho přechovávání ani trpěni nebyli, nýbrž, ač by kteří v služby se dali a hned se k válečným věcem propůjčiti chtěli, ti mimo městečka a vsi hospody sobě při městech vyhledávati a jednati, jiní pak všichni z země ven vybiti se mají. Nad to nade všecko, ač by se událo, že by budoucně jaký lid válečný do této země z rejtharů neb knechtů se dostali [sic], ti se netoliko pokojně chovati, nýbrž obyvatelům za stravu a jiné potřeby podle slušnosti platiti povinni budou . ." Kdyby některý nějakého příkoří se dopustil, a nebral za vděk tím, co se mu dává, to každý z obyvatel sám k nápravě může přivésti, aby ani hejtmana se nedotazoval. Kdyby sám nemohl, ať si přibere sousedy. . . . Tuláci a povaleči, kteří o sobě pravili, že jsou z lidu válečného, byli jímáni. (Ob. sněm brněnský 1596, ve středu po Invocavit [6. března]. Pam. sněm. IV. fol. 346—347). Podobné usnešení stalo se také roku 1602 na obecném sněmě brněnském, zahájeném v úterý po sv. Dorotě [12. února]. Památky sněmovní V., fol. 119—120. Právě nejhůře bylo na Moravě za válek tureckých okolo r. 1600, a svízele ony trvaly až do ujednání mírů vídeňského a žitvatorockého r. 1606.

[2]) „Poněvadž toho jistou zprávu máme, že by se obyvatelům markrabství tohoto, kupcům i handlířům, obzvláštně z kraje hradištského, kteří do království uherského na jarmarky i po jiných handlech svých jezdí od husarův pana Petra Revojího [Révaje] a p. Symeona Fargaczie pro nedoplacení služby, v níž jsou od pp. stavuom [sic] toho markrabství létha 1595 užíváni byli, obstavováním i na cestách braním veliké škody díti měly, protož nařizujeme, aby zvolená komise předešlým sněmem účet s tím vojskem učinila a vše doplatila,

i domácí vojsko dopouštělo se násilností, nebylo-li zásobováno tak, jak se slušelo, a jak bylo zvykem.[1])

Když byla marna všecka opatření dosavadní proti řádění cizích i domácích vojsk, usnešeno roku 1602, aby škody, způsobené obyvatelstvu jak při přehlídkách, tak při průtazích i od loupežných čet žoldnéřských, byly úředně vyšetřovány a nahražovány z berně domovní a z posudného.[2]) A pro tažení cizích vojsk zemí moravskou sjednán byl na sněmě a rokem 1595 zaveden určitý řád: byli totiž jmenováni zemským hejtmanem ze stavů komisaři, aby prováděli cizí vojska Moravou.[3]) Kdykoli byli zemským hejtmanem vyzváni, museli na hranice, převzali oddíl cizího vojska a provedli ho zemí, bedlivě dbajíce, aby se vojáci nedopouštěli nikde škod ani násilností, ale také aby se jim dostalo od obyvatelstva za slušné peníze všeho, čeho by potřebovali.[4]) Ale poněvadž se ukázalo, že ani zemští komisaři

---

aby se více škody nikomu nedály.“ (Ob. sněm znojemský 1600, v pond. po ned. Devítníku [31. ledna]. Z tišt. sněmů 1594—1602, str. 234.)

[1]) Abych ukázal, kolik potřebovala jediná setnina o 100 koních a příslušných vozích denně na potravinách, uvádím, co bylo sjednáno opatřovati setnině rytmistra Zahrádeckého s počátku 17. století. Místo vína 210 zl. rýnských, masa hovězího, telecího a skopového 12 centů, slepic 20, chleba 150 pecnů, másla 30 mázů, piva 6 beček, ovsa rejtharským koním 3 mty 10 měřic, ovsa koním u vozů 1 met 20 měřic, sena a slámy, kolik bylo potřebí, vajec aspoň 1 kopa. (Kopie česká dvor. a státního arch. vídeňského.) Když to nebylo opatřeno, vojsko bralo si samo, činíc násilí i lidem. Ladislav Berka z Dubé prosil na př. císaře Rudolfa r. 1608, listem daným z Vel. Meziříčí 4. dubna, za ochranu své osoby a rodiny proti přehmatům vojenským, poněvadž nebyl bezpečen s manželkou a dítkami svými dne ani hodiny. (Orig. v čes. arch. místodržitelském).

[2]) Pam. sněm. V., fol. 112.

[3]) Plat ustanovoval zemským komisařům původně zemský sněm, později stavové postoupili jednání o tom nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, „aby to Jich Mti při nejprvnějším soudu zemským uvážiti a nařiditi ráčili“. (Ob. sjezd brněnský 1610, ve čtvrtek po neděli Cantate [13. května]. Pam. sněm. V., fol. 492).

[4]) Ustanovení zemského sněmu o volbách zemských komisařů ku provádění cizích vojsk zemí moravskou zní: „Jakož pominulého roku od lidu válečného, který z jiných skrze toto markrabství do království uherského táhl, nemalé, než veliké škody nám i poddaným chudým našim se činily, a v mnohých místech i mordové za touž příčinou vznikli, protož aby tomu zlému časně nějak v cestu vkročeno býti mohlo, na tom sme se všichni čtyři stavové snesli, když by k tomu koliv přijíti mělo, a JMt pan hejtman osoby za komisaře ku

nedovedli úplně zameziti škod vojenských, zřízeni byli po žádosti stavu moravských roku 1596 ještě komisaři císařští, aby provaděli cizí vojska zemí společně se zemskými. Za komisaře zemské i císařské měly býti voleny vždy takové osoby stavu panského nebo rytířského, jež bydlely blízko sebe, aby se mohly vždy brzy spolu sjeti.[1]) Nejvyšší nebo rytmistři i hejtmané, jakmile přitrhli k moravským hranicím, museli komisařům dle usnešení říšských sněmův augšpurského r. 1567 a špýrského r. 1570 vydati revers,[2]) že nahradí škody, které by vojsko jejich spůsobilo, a že zaplatí všecko, co vojsko protráví. Ručili za to statkem i jměním svým a mimo to ještě rukojmími. Na všech místech, kde stanuly jednotlivé oddíly takového vojska, rytmistři a hejtmané museli udati jména svá, aby se vědělo, kdo smí býti za učiněné škody stíhán.[3]) Od té doby zmenšily se škody značně, ale přece

---

provedení takového válečného lidu z obyvateluv markrabství tohoto nařiditi a jim o touž věc psaní učiniti a o té věci poručiti ráčil, tehdy se v tom jeden každej, ničímž se nevymlouvajíc ani druhého psaní a poručení od JMti očekávajíc, poslušně podle poručení JMti sobě učiněného zachovati a v místo jemu oznámené jeti a takovou práci na sebe přijmouc, ji bez odpornosti vykonati. a toto všelijak, aby se chudým poddaným našim od takového lidu válečného zoumyslně žádné škody nečinily, pilně šetřiti, a také zase aby týž lid válečný za slušné peníze vychování své jmíti mohl, k tomu dohlídati a to opatrovati mají. Kdo by se v tom poslušně nezachoval, aby se při nejprvnějším sjezdu, sněmu nebo soudu před JMti, nejvyšší pány úředníky a soudce zemské postavil, a več atd. . ." (Ob. sněm brněnský 1595, v pond. po Misericordias Domini [10. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 311). Viz k tomu také ve Sněmích českých IX., str. 692.

[1]) Ob. sněm brněnský 1596, ve středu po Invocavit [6. března]. Pam. sněm. IV., fol. 341—342.

[2]) Ob. sněm. brněnský 1598, v pondělí po Cantate [20. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 396.

[3]) Revers nejvyšších, rytmistrův a hejtmanů měl zníti: „Já .N. z N. známo činím tímto listem přede všemi, jakož jest sv. říše na sněmích říšských léta 1567 v Augšpurce a léta 1570 v Speyru o tom nařídila, aby jedenkaždý nejvyšší, rytmistr a hejtman, i ten každý, kdož by jakýkoli lid válečný skrze sv. říši a jiné pokojné země vésti chtěl, revers dostatečný, že pokojně protáhnouc s lidem, k své správě přináležejícím, tažením skrze zemi žádnému nižádné škody ani jakého ublížení nicméně i chudým poddaným lidem nižádného ublížení činiti nebude, nýbrž což kdekoli protráví, to všecko docela a zouplna že zaplatí, jakž též sněmuov říšských nařízení to v sobě šíř obsahujíc zavírají, od sebe dal i odvedl. I jsouce já svrchupsaný .N. od nejvyššího knížete a pána, pana Rudolfa II. . . . . za nejvyššího nad .N. koňmi, rytmistra nad .N.

se stávalo, že vojska prošla sice klidně zemí, ale sotva je opustili komisaři na hranicích, vracela se a poplenila kraje pohraničné.[1])

Při menších vpádech do země, na př. z království uherského, byla-li komu z obyvatelstva učiněna škoda, zemský hejtman s osobami k sobě přivolanými měl dbáti o náhradu podle obecného zápisu (lantfrydu), v němž se pravilo, dála-li by se komu křivda, aby vznesl spravedlivý požadavek svůj na panovníka, na zemského hejtmana a na stavy. Co mu přisoudí, na tom aby přestal. Kdyby mu však nemohli nebo nechtěli zjednati

---

koňmi, nejvyššího nad .N. tisíci knechty, hejtman [a] nad .N. sty knechty etc. nařízen a do pštollunku JMtiCís. přijat, znajíce se tím povinen býti, což jest tak v tom svatá říše nařídila, abych to všecko podnikl a tomu dosti učinil, že podle téhož nařízení mocí listu tohoto slibuji a připovídám, předně, že lid pod mou správu náležející tažením skrze zemi tuto (markrabství) žádnému žádné škody ani jakého ublížení niméně i chudým, poddaným lidem nižádného obtížení činiti nebude, nýbrž cožkoli protráví a spotřebují, to všecko zcela a zouplna zaplatí, za čež za všecko já sám jistcem a dlužníkem býti a zaplatiti chci a povinen jsem. Chci také, když se skrze toto markrabství potáhne, při jednom každém houfu neb rotě rytmistra, hejtmana neb jiného na místě jeho nařiditi, který by jméno své v místech těch, kudy se potáhne, oznámil, aby se mohlo věděti, že jsem já takový lid vojenský najímal tak, aby, chovali-li by se na té cestě v čem nenáležitě, ke mně to hledíno bylo. Druhé jsem povinen, lid válečný od mne vedený, k tomu přidržeti, tak aby se ve všech věcech vedle lantfrydu, nařízení a snešení sv. říše zachovali, a o tom všecken statek a jmění své, kdež by se co kde a na čemkoliv najíti a vyhledati mohlo, tímto listem zavazuji a nejlepší formou, jakž by býti mohlo, zastavuji a pro další toho důvěření a artykulův všech svrchupsaných zdržení já .N. dožádal jsem se .N. N. jakožto rukojmí, že jsou to za mne jakožto rukojmí, že jsou se za mne jakožto hejtmana a jistce v rukojemství postavili, že to všecko, co se svrchu píše, tak vedle nařízení sněmů říšských učiniti a vyplniti chci; pakliže bych v jednom anebo víceji již oznámeným a ode mne připověděným artykuli neposlušně a nedbanlivě se zachoval a tak tudy připovědi své dosti neučinil, že netoliko já, ale také i oni rukojmové moji, společně neb rozdílně, všecky škody a outraty, jakž by se na kterém místě spravedlivě našly a vyhledaly, beze všeho prodlévání napraviti máme a chceme; to vše vedle předepsaných sněmův říšských nařízení a ustanovení, a to pod ztracením našich jmění a statkův. Tomu na svědomí a pro zdvižení toho já .N. jakožto jistec a my .N. N. jakožto rukojmové jeho a zaň jedenkaždý z nás pečeti své vlastní přitiskli jsme k tomuto listu reversnímu. Jenž jest pán . . . .“ (Ob. sněm brněnský 1598, v pond. po Cantate [20. dubna]. Pam. sněm. IV., fol. 402—403).

[1]) Ob. sjezd brněnský 1602, v pond. po sv. Kunhutě [4. března]. Pam. sněm. V., fol. 135.

dostiučinění a náhradu, má se ho zastati celá země, a co by podnikl sám s dovolením královým a hejtmanovým i stavovským, v tom nemělo mu nikým býti bráněno.[1]) Obecný sněm brněnský r. 1539 k tomu dodal, že zemský hejtman, uzná-li za potřebné, smí nařiditi, aby za tím účelem krajští hejtmané zdvihli své kraje.[2]) S počátku století 17. dálo se v zemi moravské takových vpádův a škod velmi mnoho, proto obecný sněm olomucký ustanovil roku 1609, aby obyvatelé všech stavův oznamovali písemně neb osobně zemskému hejtmanovi, čeho kde o jakých škodách doslechli, nebo co viděli vlastníma očima, aby se v tom za pomoci nejvyšších úředníkův a soudců mohla co nejdříve státi náprava.[3])

Zůstalo-li domácí vojsko delší dobu v zemi, bývalo rozloženo nejčastěji po městech královských; vojska císařská volila vždy zase raději venkov, aby mohla drancovati a kořistiti. Vojsko v městech bývalo ubytováno v domích měšťanských a v předměstích, a nebylo dovoleno posílati vojáky na byt do domů panských nebo rytířských.[4]) Roků 1571 císař Maximilian II. také zakázal pokládati vojsko do kollejí, domův a obydlí jesuitských, poněvadž členové toho řádu jsou tím vyrušováni v konání svých prací a úkolův.[5]) Když sjednán byl mír s Bočkajem, stavové

---

[1]) Lantfryd z roku 1516. Arch. Český XI., str. 287.

[2]) Pam. sněm. I., fol. 163.

[3]) „Aby obyvatelé ze všech stavů markrabství tohoto i jiní, kteří v zemi bydlejí, když by cos takového, co by nějaké nebezpečenství neb škodu neb neřád s sebou neslo, doslechli, odjinud se dověděli, aneb sami očitě spatřili, to ihned . . . . panu hejtmanu skrze psaní neb osobně v známost uvedli. A JMt pan hejtman, nemohl-li by toho sám podle ouřadu svého opatřiti, obešlíce k sobě Jich Mti nejvyšší pány ouředníky a soudce a Jich Mtem to v známost uvedouc, bude moci vedle uvážení věci s Jich Mtmi v tom dále, jakž potřeba ukáže, postupovati.“ (Ob. sněm olomucký 1609 o sv. Janu Křtiteli. Pam. sněm. V., fol. 460).

[4]) Opětný zákaz toho na stížnost vyšších stavů v Olomouci učiněn byl r. 1606 na ob. sněmě, konaném v pondělí po Novém létě [2. ledna]. Pam. sněm. V., fol. 266. „Jakož sou sobě někteří z pánův obyvatelův do stavu městskýho, že by jim do domův jejich, které v městech JMtiC. mají, lid válečný, jízdný i pěší, kladli, stěžovali, na tom sme se snesli, aby se toho od stavu městského pánům obyvatelům více nedálo, a napotom aby lid válečný, jak jízdný ani pěší, do domův jejich, které tak v městech JMtCís. mají, pokládán nebyl.“

[5]) Orig. lat. z hradu Pražského 16. února 1571. Pečet chybí. Platil všem zemím, v nichž Maximilian II. vládl. (Arch. nár. musea v Pešti — Extranea).

moravští naléhali, aby rozpuštěny byly některé císařské oddíly, které tábořily na Moravě; zvláště jim běželo o rozpuštění pěšího pluku hraběte Vratislava.[1]) Nemenší příkoří dálo se obyvatelstvu od císařských vojsk za povstání českého a po něm. Léta 1622 císař Ferdinand II. byl nucen vydati všemu vojsku jízdnému i pěšímu mandát, jímž zakázal pod přísnými tresty obtěžovati obyvatelstvo, jemuž uložena byla válečná kontribuce na vydržování vojska, a více že není nikdo povinen dáti.[2])

Domácí vojsko nebylo o nic lepší. Roku 1610 byly umístěny v Olomouci tři praporce pěchoty, v Uherském Hradišti dva, v Brně tři, v Uničově dva, ve Znojmě 400 a v Jihlavě 600 koní.[3]) Poněvadž si měšťané olomučtí stěžovali, že vojsko činí jim i poddaným veliké škody, stavové ustanovili, aby lid umístěn byl po domech v předměstích, jak u Olomouce tak u Brna. Nejvyšší i podřízení vůdcové měli míti na něj větší pozor.[4])

S konce století 16. země koruny české vyjednávaly po dlouhá léta o společnou defensi proti nepřátelům. Podporovaly se sice navzájem vždy, ale tenkrát měly podobné pomoci upraveny býti zákonem dle velikosti země. Podnět k takovému jednání dal císař Rudolf II. na sněmě moravském roku 1585, a hned potom oznámil přání své stavům českým, kteří sezvali si zástupce jednotlivých zemí ke společnému jednání,[5]) a roku

[1]) Dobré zdání nejvyšších pp. úředníkův a soudců zemských císaři Rudolfovi II. o rozpuštění pluku Vratislavova jest v arch. českého místodržitelství s datem 7. prosince 1608.

[2]) Mandát vydán byl ze Šoproně 1. srpna 1622. (Orig. něm. dvor. a stát. arch. vídeňského).

[3]) Pam. sněm. VI. suppl., fol. 26. Ob. sjezd v Brně 1610.

[4]) Ob. sjezd olomucký 1610, v úterý před sv. Janem Křtitelem [22. června]. Pam. sněm. V., fol. 499.

[5]) „Desgleichen die aus dem Marggrafthumb Märhern, Fürstenthumber Schlesiens, Ober und Nieder-Lausitz erwelte und deputirte Personen zu gewisser Zeit erfordert und wegen solicher Landtberaitschaft aine gewisse und standthaftige Anordnung geschehen müge, wie vnd wasgestalt soliche beraitschaft auf teuglichist vnd sicherist, auch was für Unkosten vnd woher derselbe [sic] darauf gewendet von Ihrer Kais. Mt mit den obristen Land-Officirer und Rechtsitzern sambt allen obschriebenen Erwelleten vnd darzue beschikten Personen diesem Khünigreich vnd dero Incorporirten Landen zum besten mechte angeordnet werden, darbei solle es verbleiben vnd sein statt haben.“ Arch. čes. místodržitelství v Praze, asi k roku 1585—6).

1587 umluven byl v té příčině zvláštní řád, jejž později jednotlivé země schvalovaly na obecných sněmích nebo při zemských soudech (na Moravě).[1]) Řády takové ujednávány byly na kratší doby, a bylo jich potřebí obnovovati,[2]) při čemž se vždy smlouvalo. Poselstva scházela se obyčejně v Praze, jednou také v Brně (1608),[3]) ale pro neustálé války nebylo možno jednati s rozvahou a potřebným klidem. Největší nesnáze vždy působilo, že stavové jednotlivých zemí vymiňovali si výhody, kterých nechtěli přiznati jiným; každá země chtěla k defensi přispívati co nejméně, a tak úplné dohodnutí nebylo téměř ani možno.[4]) Na generálním sněmě pražském

---

1) Řád z roku 1587 obsažen jest ve slezských památkách sněmovních (Fürstentage IX., str. 94 a násl.) v městském archivě vratislavském.

2) Ob. sněm brněnský 1602, v úterý po sv. Dorotě [12. února]. Pam. sněm. V., fol. 99—100. Podobně ob. sněm brněnský 1612, po Pam. Nanebevzetí P. Marie [16. srpna]. Pam. sněmovní VI., fol. 16. Stavové slezští vyžadovali si na císaři reversu, že vysílání poslů k jednání o defensi nemá býti na ukor jejich právům ani svobodám. (Měst. arch. vratisl. [P. 35], 20. března 1606 z Prahy).

3) Pam. sněm. VI. suppl., fol. 10.

4) Stavové moravští na př. upravovali si řád již přijatý dle svého pohodlí. Na ob. sněmě brněnském 1589, v pond. po Pam. sv. Trojice [29. května], bylo totiž stanoveno: „Poněvadž o ten artikul při JMtiC. skrze pány posly, z markrabství tohoto KJMti vyslané, ještě se připomenouti má, když odpověď od JMtiC. nám na ten artikul [o uvedení v řád defensi] dána bude, páni stavové JichMtem nejvyšším pp. úředníkum a pánóm soudcím zemským to v moc dávají, aby JichMti při soudu zemském, když by se JichMtem vidělo, přivezmouce k sobě některé osoby z obce, ten artikul strany defensí v snesitedlnější a lehčejší, pokudž by býti mohlo, řád a spusob, však bez újmy počtu v defensí, na hradě Pražském svoleného, uvésti, a potom jak to JichMt nařídití ráčí, pánom stavóm a všem obyvatelóm publikovati moc míti ráčí: podle čehož se všickni stavové a obyvatelé tohoto markrabství tak zachovati povinni budou.“ (Pam. sněm. IV., fol. 170). — Nemohl-li jednati na Moravě o defensi sněm, dávána plná moc zemskému hejtmanovi, nejvyšším úředníkum a soudcum zemským. „Poněvadž pro velikost této věci [defensi] a pro krátkost času ta věc při tomto sněmu k místnému vyřízení opět přijíti nemohla, na tom jest od nás všech stavův zůstáno: aby ta věc nejvyšším pánum ouředníkum a soudcum zemským jako předešle v moc dána byla, tak aby se JichMti ten den před sv. Kunhutou [9. září] podle snešení do města Brna sjeti ráčili. Též také pan hejtman aby mohl osoby z obce, ježto by k té práci prospěšné býti se viděly, nařiditi. Kteréžto osoby k tomu nařízené aby se také do Brna na týž den konečně, budouc od JMti pana hejtmana obeslány, sjely, ten sepsaný defensionordnung spolu s JichMti přehlídli, uznali-li by v něm co potřebného, buďto přijati nebo ujíti, toho napraviti nápomocni byli. A jakž by koliv ta věc

r. 1615 dohodla se sice Morava s Čechami v ten rozum, kdyby Čechové poslali do pole 2000 jízdných a 6000 pěších, že Moravané pošlou polovici, ale nestalo se dorozumění, jak dlouho jsou obě strany k tomu povinny, tak že ani tato shoda neměla trvání, ale vyjednáváno opět a opět.[1]) Poslední zmínky o společné defensí objevují se před samým českým povstáním r. 1618, a za povstání r. 1619 při úmluvách konfoederačních, v nichž přesně bylo ustanoveno, kolik vojska jednotlivé země mají posílati na vzájemnou obranu.

Správu peněz, které se sešly ze sbírek na potřeby válečné, měl správce zemských peněz [direktor], jímž bývala osoba stavu panského, vážená a poctivostí proslulá. Úřad tento zastávali svým časem kardinál František z Dietrichštejna a Karel st. ze Žerotína (zároveň jako zemský hejtman). Direktorovi zemských peněz býval přidělen s počátku jediný pomocník, urozený šlechtic, později dva, kteří vybírali od výběrčích na kvitance berně i poplatky a rozesílali je tam, kam nařídil direktor. I při veliké opatrnosti stavů moravských správcové zemských peněz hospodařili velmi často pro sebe, nebo zaviňovali nepořádky, ačkoli v určitých obdobích, obyčejně po válce, skládali účty z direktorství podobně, jako polní hejtmané. Za století 16. vyskytlo se dosti případů, že ani polní hejtmané ani správcové zemských peněz nechtěli skládati účty, vymlouvajíce se, že nejsou k tomu povinni. Stavové opominuli totiž někdy vyžádati si hned při volbě takových osob slibu, že poctivě složí účty za dobu, na kterou byli zvoleni za vůdce nebo správce zemských peněz. Naopak zase někteří zvláště dobří vůdcové a správcové [direktoři], nebylo-li po ruce hotových peněz zemských, vypláceli ze svého jmění vlastního. Karel st. ze Žerotína učinil to několikrát, a podobně kardinál František z Dietrichštejna, jak patrno z díků,

---

od JichMtí z uvážení společného uznána a schválena i potom k vyhlášení vůbec publikována byla, při tom aby zustalo, a v tom jedenkaždý aby se tak zachovati povinen byl." (Ob. sněm olomucký 1609, při času sv. Jana Křtitele. Pam. sněm. V., fol. 451).

[1]) Ob. sněm brněnský 1615, po Pam. sv. Alžběty [19. listop.]. Kop. pam. sněm., fol. 165 a násl.

jež jim za to byly vzdány na obecných sněmích; ale bývaly to jen půjčky, jež stavové vrátili vždy z nejbližší berně zemské.

Kořist válečná bývala majetkem zemským, a stavové řídili se v té příčině zásadou: Co bylo vzato v boji a násilím, nevrátí se, co bylo vzato za příměří nebo po úmluvě mírové, vrátí se. Výjimku učinili r. 1608 s jediným dělem, které bylo ukořistěno na zámku Brániči v Uhrách již po uzavření míru, a na němž byl nápis: „Contra Marchionatum Moraviae.“ Nechali si je, ale poslali náhradou do Uher dělo jiné.[1]) V celku však bývalo velmi málo kořisti, jež připadla zemi, poněvadž nezřízená vojska žoldnéřská i domácí pacholci a knechti rozchvátili a pečlivě ukryli všecko cennější.

Zajatí ve válkách bývali na zemské útraty vykupováni nebo vyměňováni, zvláště zajatci ve válkách tureckých.[2]) Léta 1610 na př. stavové moravští poručili na žádost Skaličanův, aby vráceny byly dva „kousky“ děl, ale Skaličané aby za to nezdržovali u sebe poddaných ani sirotkův moravských, nýbrž jim je vydali a tak zachovávali dobré sousedství.[3])

Moravané, kteří ještě za první polovice století 16. byli stateční a proto váženi a hledaní bojovníci, nevynikali nikterak s počátku 17. století, zvláště za vpádů Bočkajovců do země. Byl to následek neustálého života vojenského, který je ponenáhlu svedl k dobrodružnosti, lehkomyslnosti a nemravnosti. Šlechta vyhýbala se, kde mohla vojenské povinnosti, a byla-li přece nucena vypraviti se do pole, na místě boje a strádání

---

1) Ob. sjezd Tříkrálový v Olomouci 1608, v úterý po sv. Šťastným [15. ledna]. Pam. sněm. VI. suppl., fol. 10.

2) „Aby ta věc předně JMti p. hejtmanu a JJMtem nejvyšším pánům ouředníkům a soudcím zemským v moc dána byla, a JMt p. hejtman aby některé osoby správné k tomu poručiti obrati a jim do Uher neb v ta místa, kdež by se toho, jací by tam v zajetí a vazbě nepřátelské zůstávali, tejně jíti a jak vysoce šacováni jsou, vyzvěděti a na to se s pilností vyptati nařiditi ráčil. A potom dostanouce pán o tom jistejch zpráv, JJMtem v známost uvésti, a JJMti podle svého uvážení aby o těch věcech nařizovati moc míti ráčili: však aby to do sněmu nevcházelo. Pan Doczy má také o těch některých vězních zpráva dáti.“ (Ob. sněm. olomoucký 1609 o sv. Janu Křtiteli. Pam. sněm. VI. suppl., fol. 22).

3) Ob. sjezd brněnský 1610, ve čtvrtek po neděli Cantate [13. května]. Pam. sněm. V., fol. 492.

hledala pohodlí a radovánky. Byly u nich oblíbeny nádherné oděvy s pentlemi a primky, řádnou zbraň a vojenské potřeby pokládali za věci vedlejší. Vojsko moravské doprovázela ke Skalici r. 1605 sta osob ženských, fantasticky oděných, na koních i na vozích.

Veřejná hotovost, pokud se skládala z lidu selského, byla vojskem nedostatečným, nebyla ani otužilá snášeti obtíže pochodův, ani dostatečně vycvičena ani řádně potravinami opatřena. Došly-li do tábora za vojskem peníze, stávalo se často, že byly rozebrány od vůdcův a důstojníkův; vojsko nedostalo nic leč sliby. Chudáci potom jedli, co našli na polích nebo na stromích, zvláště nezralé ovoce, z čehož ovšem vznikaly nemoci. Proto si panovníci nepřáli veřejné hotovosti k výpravám za hranice, nýbrž raději žádali o peníze neb o vojsko žoldnéřské. Zemská hotovost zůstávala doma, k obraně zemské, ale ani při tom nebyla mnoho platna, poněvadž vrchnosti nedbale opevňovaly a opatřovaly zámky své; přední hrad zemský Špilberk byl za 2. pol. 16. stol. téměř v rozvalinách.

Vůbec vojenství moravské pokleslo za stol. 16. proti dobám dřívějším: nic nového nebylo přidáno, nic ze starých opatření nezlepšeno, naopak mnohá dobrá zařízení starší upadla v zapomenutí. Pěkným, ale téměř ojedinělým úkazem bylo, že vojsko moravské bojovalo na Bílé hoře statečně, a že většina z něho padla čestně.

Jazyk český byl ovšem ve stavovském vojsku moravském jediným prostředkem dorozumívacím. Stavové moravští však dbali, aby byl brán vážný zřetel k němu i při společných výpravách za hranice nebo za obecných výprav, kdy vojska z různých zemí bývala pod společným velením. Čechové a Moravané chtěli míti také české vůdce a bránili se, aby měli poslouchati jen cizích velitelův, a přání svá i stížnosti dovedli podávati až ke stupňům trůnu.[1])

---

[1]) Srov. k tomu Č. Mat. Mor. r. 1892, str. 65 a násl.

B. Účastenství země moravské ve válkách tureckých.[1])

Hlavním předmětem porad sněmovních na Moravě byly za století 16. válečné události v Uhrách vůbec a nájezdy turecké zvláště. Jimi znesnadňována byla neustále prospěšná a klidná práce sněmovní. Jako nyní otázka národnostní a jazyková tvoří skoro neodstranitelný balvan, tížící většinu sněmů zemí rakouských, tak za století 16. obrana zemí uherských před Turky ochromovala činnost sněmů zemí českých tou měrou, že nebylo lze klidně dohodnouti se o jiných vážných a bližších otázkách, jakými byly na př. spory stavovské a náboženské. Útoky tureckými do Uher trpěla za století 16. celá země moravská, a tím se také vysvětluje, že předlohy královské na moravský sněm vždy napřed široce pojednávaly o nebezpečenství tureckem a poskytly stavům kladenými požadavky tolik látky k jednání, že na některých sněmích nerokovalo se vůbec o ničem jiném.

Turci napadali země uherské sice již za století patnáctého, ale hlavní útoky zahájeny byly teprve po nastoupení tureckého sultana Solimana II. (1520—1566), který jako spojenec Jana Zápolského jal se ohrožovati i Vídeň a ze zemí českých zvláště Moravu, jako zemi Uhrám nejbližší.

První větší pomoc Moravané poslali na pole moháčské roku 1526 králi Ludvíkovi Jagjelovci.[2]) Bojovalo tam 1300 mužů

---

[1]) O témž předmětě pojednal jsem částečně již v Rezkově Sborníku Historickém v ročníku IV. (1886). Stať ona týká se však jen let 1526—1568. Zvlášť připomínám, že pro úplnost neobmezím se jenom na války turecké, nýbrž vpletu do vypravování také jiné válečné události v Uhrách. Hospodářství a zařízení turecká v Uhrách vystihuje obsažně kniha Salamonova: Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft. Z maďarského přeložil Gustav Jurány. 1887.

[2]) Král Ludvík žádal jich o pomoc již v červnu r. 1526, ale nejevili mnoho ochoty, jak patrno z Olomucké knihy připovědí, kde se praví: „Protož pokudž

vojska moravského, které najal v zemi za peníze papežské Jan Burgio, uherský kancléř a biskup srěmský,[1]) a do Uher vedl Hannibal z Cypru. V bitvě veleli spojeným Čechům a Moravanům Petr Korlátkövy, maršálek uherský, Ondřej Trepka a Štěpán Šlik. Z bitvy vyvázl z nich málokdo; vůdcové padli i s vojskem. Větší oddíly vojsk českých a moravských byly v den bitvy moháčské na cestě mezi Rábem a Stolním Bělehradem.

Vojsko Solimanovo drancovalo po vítězné bitvě v Uhrách déle čtyř neděl a spůsobilo nejen v Uhrách, nýbrž i v zemích českých tolik strachu, že i volba nového panovníka ustoupila v prvních chvílích do pozadí. Až do Čech dostaly se zprávy, jak Turci vše pálí a zabíjejí asi 12 mil pod Strážnicí.[2]) Od té doby počínají také Moravané účinněji, než kdykoli dříve, pomýšleti na sebeobranu.

Již dne 23. září, tedy několik jen týdnů po bitvě moháčské, stavové moravští sešli se na obecný sněm do Brna, kdež zvolen byl nejprve za zemského hejtmana Jan z Pernštejna a na Helfenštejně. Potom ihned bylo zahájeno rokování, jak by Morava budoucně mohla nejlépe býti opatřena proti vpádům tureckým, a ustanoveno, aby každá vrchnost měla pohotově desátého člověka; vždy ke dvaceti vojínům že má býti připraven vůz, při

---

nepoznáme, v jakej hotovosti páni Uhři jsou, a jak tu věc před se vzíti ráčí, též jaká by pomoc JKrMti z jiných zemí učiněna baiti jměla, že neznáme za užitečné a prospěšné mimo první odpověď naši JKrMti co za pomoc přiříkati, než podle nejvyšší možnosti naší chcem v hotovosti baiti. A poznáme-li to, že JKrMt s jinými zeměmi svaimi co skutečně a užitečně protiv nepříteli svému i všeho křesťanstva před se vzíti ráči, že my také neodpirámy JKrMti podle možnosti naší slušné pomoci učiniti, tak jakž jsme se i prve vždycky skutečně nacházeti dali a činili." (Zemský arch. brněnský. Olom. kn. připovědí č. 47, fol. 224). — Opsaná korrespondence nejvyššího purkrabí pražského Zdeňka Lva z Rožmitála o válce turecké v Uhrách a o českých a mor. sněmích i o různých poradách stavů mezi 22. červnem a 13. červencem jest v arch. třeboňském s číslem 3895 a jiná, bezpochyby z téže doby, s číslem 3919.

[1]) Isthuanffi: Regni Hungariae Historia, p. 79. — Fessler-Klein: Gesch. Ungarns, dílu III., str. 363.

[2]) Sněmy české I., str. 21. — Zlomek korrespondence Zdeňka Lva z Rožmitála, obsahující zprávy o tažení Ferdinanda Rak. proti Turkům a o vzetí Stol. Bělehradu i Budína Turky, jest v arch. třeboňském s čís. 3903. Má datum 10. září 1526.

každém voze hákovnice, dva rýče, dvě motyky a dvě sekery. Tyto válečné sbory měly býti přehlédnuty (mustrovány) o sv. Martině [11. listop.]. I jiní lidé poddaní měli býti neustále připraveni, kdyby nastalo vážné nebezpečenství, a do pole aby vytrhl každý pán osobně s polovicí lidí svých i s počtem koní, který mu bude uložen.

Berně aby dodávána byla z lidí poddaných po půl úroku pololetním. Každý farář měl zaplatiti ze svých důchodů desátý zlatý, židům uložen čtvrtý díl lichvy; stříbro mělo býti vzato ze všech kostelův a obráceno na potřeby válečné. Mimo to stavové ustanovili k témuž účelu všeobecnou daň zemskou. Ze zbytečných zvonů lita nová děla, a pánům i praelatům uloženo, kolik děl má každý vystrojiti; ke každému kusu měla býti připravena kopa kulí a dostatek prachu. Z děl nemělo míti žádné méně pěti centnýřův.[1])

Přípravy tyto byly učiněny ovšem jen na obranu zemskou, kdyby Turci vtrhli na Moravu. Bylo však i jiné nebezpečenství: v Uhrách vyvstal proti Ferdinandovi Rakouskému jako nápadník na trůn mocný magnát Jan Zápolský s takovou energií, že válka byla na obzoru. Obyvatelstvo uherské s většinou šlechty mu přálo, on pak sám hledal spojence na všech stranách,[2]) dokonce i u papeže, jehož přízně a pomoci se domáhal zvláštním listem,

[1]) Památky sněmovní I., fol. 48 a násl. — Obecný sněm brněnský, v neděli po sv. Matouši [23. září] 1526. Celé jednání tohoto sněmu jest vytisknuto v Arch. Českém XI., str. 358 a násl. Jest tam podrobně udáno, po kolika jezdcích bylo uloženo moravským pánům, rytířům a praelatům každému zvlášť, tak že tím seznamem zachovala se nám jména tehdejších stavů moravských. Na konec čtou se i jména manů biskupa olomuckého. Viz k tomu také Rezkův Sborník Historický, roč. IV. (1886), str. 17 a násl., kde jest vše podrobně vysvětleno a v nově otištěno.

[2]) V Uhrách samých Zápolský žádal na poddaných bez rozdílu, od nejvyšších až do nejnižších, desetinu všeho jmění i dobytka na výdaje válečné. Při tom sliboval, že již nikdy nebude žádati takové berně. Orig. latinský archivu Národního musea v Pešti (Magyar nemzeti Museum leveltára. V Budě, 25. března 1527). — Sibiňským psal 24. srpna r. 1527 z ležení u Jagra, že zajisté vědí, kterak cizinec [exterae nationis homo] zvolen byl za krále národa uherského. Jest prý však přesvědčen, že mu zůstanou věrni pod ztrátou hrdel a statkův. Má prý pohromadě již mnoho vojska, jímž nejen vyžene nepřítele ze země, nýbrž potrestá ho také za jeho smělost. (Lat. kopie Nár. musea v Pešti. Orig. v Sibini).

datovaným v Ostřihomě, 20. ledna roku 1527.; a aby tím jistěji získal papeže, sliboval mu, až se zabezpečí v Uhrách, že chopí se zbraně proti Turkům.[1])

Jest přirozeno, že i Ferdinand Rakouský, sotva že zvolen byl za krále českého, přikročil k organisaci strany své v Uhrách[2]) a ku přípravám vojenským v zemích svých dědičných i v zemích českých. Když pak byl v Praze korunován, žádal stavů koruny české o vydatnou pomoc proti Zápolskému i proti Turkům, kteří se mu chystali na pomoc. Hranice Štýrska, Rakous i Moravy jsou prý úplně bez ochrany.[3]) Přijímaje pak holdování stavů moravských roku 1527 při obecném sněmě brněnském, žádal k témuž cíli od země moravské 6000 pěších a 1000 jezdcův. Stavové odpověděli, že nemohou mu poskytnouti tak veliké pomoci vojenské pro jiná nesnesitelná břemena, zvláště pro zemské dluhy, z nichž částečně platí i lichvářské úroky, a povolili 2000 pěších se 100 jezdci na 6 měsícův. Mimo to zemský hejtman Jan z Pernštejna najímal v zemi na rok 1528 proti Zápolskému 1000 pěších na útraty Ferdinandovy, který mu k tomu účelu slíbil 3000 zlatých.[4])

Zatím nadarmo učiněny byly pokusy o mírné srovnání mezi Ferdinandem I. a Janem Zápolským v Olomouci za prostřednictví polského,[5]) a Zápolský jal se vyjednávati se stavy morav-

---

[1]) Starý koncept v archivě Nár. musea v Pešti.

[2]) Ku konci roku 1562 Ferdinand I. oznámil nejvyšším úředníkům a praelatům uherským, že těm, kteří mu zůstanou věrni, udělí milosti, že jim nahradí statky ztracené na Zápolském a že vykáže bezpečná místa ženám, dítkám i starcům. (Orig. lat. v arch. Nár. musea v Pešti. Pečet visutá se ztratila). Také vdova po králi Ludvíkovi, Marie, sestra Ferdinandova, podporovala vřele zájmy Habsburků v Uhrách. Žádala na př. listem ze dne 26. listopadu 1526 z Prešpurka Krupinských za věrnost a slibovala jim vojenskou pomoc. (Orig. německý v arch. Nár. musea v Pešti).

[3]) MS. zemsk, arch. brněnského, Bočk. sbírky č. 2280. Sněmy české I., fol. 237.

[4]) Archiv dvorní komory vídeňské. Opis v zem. arch. pražském (6. července 1527). Jan z Pernštejna najímal zatím vojsko za své peníze, a král Ferdinand uvolil se vyplatiti mu slíbenou částku 3000 zl. nejdéle do sv. Jakuba [25. července] r. 1528, nebo že mu zastaví klášter kounický. (Arch. dvor. komory vídeňské 1512—1531, fol. 47. — List z Prahy 23. června 1528.)

[5]) Konc. v arch. třeboňském. Zdeněk Lev z Rožmitála píše Janovi ze

skymi, aby se přidali na jeho stranu.[1]) Král Ferdinand o tom věděl a radil stavum, jak mají Zápolskému odpověděti.[2]) Snahy Zapolského hatily se i jinde, zvláště v Německu, odkudž připravováno bylo značné vojsko Ferdinandovi na pomoc,[3]) ač Zapolský stavům říšským obšírně vysvětlil právo své na Uhry a poukazoval na nebezpečenství, jež hrozí střední Evropě od Turkův.[4]) Také ve Slezsku a v Lužicích učiněna byla přiměřená opatření od krále Ferdinanda proti Janovi Zápolskému,[5]) tak že tomuto na konec zbývala jen pomoc polská, francouzská a hlavně spolek s Turky, jejichž panovník Soliman chystal se v zájmu Zápolského vypověděti Ferdinandovi a říši německé válku, k níž došlo roku 1529. Moravané povolili králi Ferdinandovi na obecném sněmě brněnském již v dubnu roku 1528 značnou pomoc, totiž 3000 mužů pěších a 200 jezdcův. Obětovnost a horlivost jejich se však zvýšila, když o turecké válce již nebylo pochybnosti. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném ve středu, dne 3. března r. 1529, Morava rozdělena byla na čtyři kraje, aby sbírání, najímání i přehlížení vojska konáno býti mohlo rychleji a snáze:

I. Na kraj Bystřický po Odru a Dřevnici k řece Moravě, k němuž náležela města a místa: Olomouc, Přerov, Lipník, hrad Helfenštejn, Hranice, Rožnov, Nový Jičín, Fulnek, Štramberk, Hukvaldy, Kelč, Moravská Ostrava, Libava, Budišov a Osoblaha. Za krajské hejtmany v území tomto byli ustanoveni ze stavu panského

---

Švamberka, že vyjednávání v Olomouci mezi králem Ferd. I. a posly vojv. uh. a krále polského se nezdařilo. (V Praze, 6. července 1527).

1) Konc. arch. třeboňského. — List Zd. Lva z Rožmitála, psaný v Praze 8. července 1527.

2) List Zd. Lva z Rožm. z Prahy 9. července 1527. — Koncept arch. třeboňského.

3) Ferdinand I. oznámil listem ze dne 30. listop. r. 1528 do Uher, že jmenoval tři komisaře, aby se starali o zásoby vojsku německému, až vkročí na půdu uherskou. Byli jimi: Nagh de Nádasd, Jakub Segney a Frant. Dobó. (Zemský arch. v Budíně. Monumenta historica B. (Torténelmi Emlékek Beliigy).

4) Latinská kopie v arch. Národního musea v Pešti. List, datovaný z Trnavy 13. dubna 1528. V téže věci Zápolský psal ještě jednou papeži. (Koncept bez data v témž archivě peštském).

5) List Ferdinandův městské radě vratislavské z Prahy 12. července 1528. (Městský arch. vratislavský, E. E. E. 372).

Bertholt ml. ze Žerotína na Fulnece a ze stavu rytířského Přemek z Vickova.

II. Na kraj z druhé strany Dřevnice k Uhrám a k řece Moravě na jihu, na severozápadě po Svratku a Hanou. Sem příslušela města: Kroměříž, Uherské Hradiště, Napajedla, Brúmov, Uherský Brod, Hluk, Ostrov, Veselí, Strážnice, Bzenec, Tlumačov, Hodonín, Břeclav, Podivín, Hustopeče, Židlochovice, Měnín, Slavkov, Kyjov, Víškov, Račice a Dambořice. Hejtmany krajskými byli ustanoveni z pánů Jan z Kunovic a z rytířstva Jan Tetaur.

III. Na kraj od Olomouce a Bystřice na druhé straně řeky Moravy až ke Svratce a Hané a odtud ke hranicím českým a slezským. Význačná města a místa: Tovačov, Prostějov, Plumlov, Lomnice, Černá Hora, Letovice, Boskovice, Kunštat, Jevíčko, Trnávka, Mor. Třebová, Zábřeh, Šumperk, Rymařov, Uničov, Úsov, Litovel, Búzov, Svitavy, Šumvald, Mírov, Šternberk, Dvorec a Domašov. Hejtmany byli: z pánů Petr ze Žerotína, nejvyšší komorník moravský, z rytířstva Vaněk Rájecký z Mírova.

IV. Na kraj brněnský od Svratky až po hranice rakouské a české. Tam náleželo Brno, Rajhrad, Veveří, Tišnov, Pernštýn, Moravský Krumlov, Náměšť, Bíteš, Kounice, Veliké Meziříčí, Brtnice, Jihlava, Třebíč, Telč, Jemnice, Dačice, Bítov, Jaroměřice, Mor. Budějovice, Vranov, Znojmo, Jevišovice, Tavikovice, Hrušovany, Mikulov, Drnholec, Hrotovice, Hrádek, Rosice, Dalešice a Oslavany. Hejtmany se stali Jindřich Meziříčský z pánův a Mikuláš z Vickova z rytířstva.[1])

Každý pátý muž byl vypraven do pole, a krajští hejtmané konali přehlídky v prvním kraji mezi Lipníkem a Drahotušemi, v druhém u Kyjova, v třetím „na Blatech“ u Těšetic a ve čtvrtém

---

[1]) Pam. sněm. I., fol. 62 a násl., potom 64—68. V měst. arch. vratislavském (Hs. A. 846a, fol. 267—270) jest německá kopie usnešení sněmovního z r. 1529, ale poznačena jest rokem 1528, ač doba „3. března, při sv. Kunhutě v Brně“ jest správna. — Pilař a Moravec (Historia Moraviae III., str. 33) nazývají ty kraje bystřický, kyjovský, těšetický a moravsko-budějovský. — Podobně jako Morava rozděleno bylo i Slezsko r. 1529 na 4 kraje: 1. zaháňský s Lehnicí a Javorem, 2. vratislavský, 3. svídnický a 4. opolský s Ratibořskem, Opavskem, Těšínskem, Krnovskem a Bohumínskem. (Městský archiv vratislavský — Fürstentage, 1526—1540, fol. 168).

u Moravských Budějovic. Kdo nepřišel, byl vsazen na dva týdny do sklepa a potom souzen před stavy. Nepřišel-li k soudu, propadl statek zemi. Pánům, praelatům, rytířstvu a městům určeno bylo přesně, kolik má každý vystrojiti koní.[1]) Jiná ustanovení týkala se spůsobu vyzbrojení a všeobecného návodu. Hájení hranic zemských mělo se opatřovati střídavě vždy dvěma kraji. Tábořilo-li vojsko dvou krajů na hranicích ve zbrani po 2 neděle, zemský hejtman obeslal do zbraně zase druhé dva kraje, aby převzaly hájení hranic zemských na místě prvních dvou krajův.[2]) Kdyby vyzvědači donesli zprávy, že nepřítel Turek zemi se blíží, nejbližší krajský hejtman měl povolati do zbraně ihned kraj svůj a oznámiti to hejtmanům krajův ostatních; potom aby hned stříleno bylo z hákovnic a děl na zámcích, tvrzích, v městech i v městečkách a v kostelích aby zvoněno bylo na poplach.

Žoldnéřům aby platilo se měsíčně po kopě grošů českých, nebo nejvíce po třech zlatých rýnských,[3]) povozníkům po jedné kopě grošův týdně, z čehož si měli opatřovati stravu i obrok.[4]) Na útraty zemské byly shotoveny čtyři praporce, každému kraji jeden; mimo to nařízeno, aby korouhev zemská byla opatřena znakem markrabským, a došlo-li by k bitvě, aby ji měla osoba hodná, k tomu zvlášť vyvolená. V každých desíti mužích byl jeden kopinník, jeden povozník, pět střelcův a tři mužové s oštěpy, tesáky a sekerami.

Zemskému hejtmanovi, jako vrchnímu veliteli vojsk moravských, bylo přiděleno osm rádců, čili podvůdců: ze stavu panského Dobeš z Boskovic, Hanuš z Lichtenštejna, Linhart z Lichtenštejna a Bernart st. ze Žerotína; ze stavu rytířského Vilém z Vickova, Žibřid z Bobolusk, Jan Procek z Cetně a Vilém Kurovský z Vrchlabí.

---

[1]) Pam. sněm. I., fol. 61 a násl.

[2]) Tamže, fol. 61 a násl. — „Přišlo-li by k tomu, že by dva krajové, zdviženi jsúc, dvě neděli na hranicích ležeti jměli, tehdy pan hejtman má obeslati druha dva kraje, aby k těm dvěma nedělím, když by vycházeti jměly, na ta místa přijeli a na místo těch dvú krajuov prvních se položili. a ti aby domuov táhli.“

[3]) Jeden zl. rýnský rovnal se dvaceti čtyřem gr. českým.

[4]) Pam. sněm. I., fol. 62.

Krajští hejtmané měli se starati, aby za výpravy dováženy byly vojsku na hranice zemské neb i mimo zemi všechny potřeby i potraviny, a aby byly prodávány vojínům levně.[1]) Konečně bylo ustanoveno, že každý dospělý smí na svou obranu nositi ručnici, v celé zemi pak zakázány veselosti, posvícení, hody, tance, zpěv i hudba, „aby Bůh odpustil lidstvu hříchy a osvobodil křesťanstvo od plenění tureckého.“[2])

Moravané sebrali roku 1529 asi 20.000 mužů pěších a 1600 jízdných,[3]) v nich mnoho vzácných osob z panstva a rytířstva. Čtyři největší města moravská vypravila mimo to na obranu Vídně na své útraty několik švihovnic: Olomučtí poslali pět, Brněnští pět, Znojemští a Jihlavští po třech. Kusy byly ovšem malé, tažené pouze jedním koněm.[4]) Vozův moravských bylo prý 200, děl 40 a 10.000 ručnic.[5]) Čechové vyslali do pole roku 1529 asi 40.000 pěších a 20.000 jízdných.[6]) A také v jiných zemích Ferdinandových pilně konala se zbrojení.[7]) Když sultan turecký již

---

[1]) Mělo se u vojska prodávati: Kyjovská měřice mouky režné za 4 groše, měřice pšenice za 5 gr., hrachu za 6 gr., ječmene za 4 gr., ovsa za 3 gr., vůz sena, slušně nabraný, za 15 gr., vůz slámy za 4 gr., „zemský“ vůl za 4 zl., vůl uherský, „zač by stál“, kráva za 2 zl., dobrý skop za 10 gr., krmná hus za 3 gr., slepice za 8 den., kbel másla za 16 gr., kbel sádla za 20 gr., kopa vajec za 2 groše. Maso, chléb, víno, pivo, slanina, kaše, sůl, koření bylo prodáváno za ceny, jež určily osoby, zemským hejtmanem ustanovené. Voziti zásoby za vojskem musely všecky dědiny, a když neposlechly, hejtman mohl tam poslati vojsko, jež si vzalo samo, čeho potřebovalo. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II., k roku 1529.)

[2]) Pam. sněmovní zem. arch. mor. I., fol. 63.

[3]) Beckovského Poselkyně (k vydání upravil Rezek) I., str. 56 udává 25.000 pěších a 1600 jízdných. 1600 jízdných pokládám za správnější, než udání 16.000 jízdných, jak se objevuje jinde.

[4]) Quellenschriften I., Iglau, str. 82. I jednotlivá města najímala „knechty“, jak patrno z listu městské rady slavonické Adamovi z Hradce ze dne 3. března 1529. (Orig. něm. v arch. jindřicho-hradeckém.)

[5]) Beckovského Poselkyně I., str. 57.

[6]) Sněmy české I., str. 308—309. Viz práci Bohuslava Miltnera: Účast Čechů při obraně Vídně r. 1529, kdež se mluví také o Moravě.

[7]) Již v lednu r. 1529 Kocián vybíral berni v Uhrách od báňských měst na najímání a udržování vojska. V srpnu pak téhož roku král Ferdinand vyzýval zvláštním mandátem knížata a stavy slezské, aby s vojskem svým přitrhli k Mostu nad Litavou (měst. arch. vratislavský, E. E. E. 384. List z Lince, 18. srpna). Vratislavským zase bylo nařízeno, aby co nejdříve, a to 9. října,

táhl od pole moháčského k Budínu, král Ferdinand I. opětně vybízel majestátním listem, daným z Lince 28. srpna 1529, všechno obyvatelstvo zemí svých, aby horlivěji přispívalo na obranu svých vlasti; ukázalať se totiž na mnohých místech značná liknavost.[1]) V zemích rakouských Ferdinand mínil zastaviti nebo prodati na výlohy válečné čtvrtinu jmění praelatského a klášterního; spokojil se však, když mu praelati slíbili 24.000 zl. rýnských, a nesáhl na statky církevní. Jen v případě, kdyby ujednaná částka nebyla vyplacena v čas, prohlásil, že vykoná úmysl svůj.[2])

Vojsko moravské bylo rozděleno na dvě části: jeden díl poslán byl na pomoc ohrožené Vídni, a vůdce Jan z Pernštejna stanul s ním u Korneuburka na levém břehu dunajském, aby bránil Turkům přechod přes řeku. Ze Znojma psal stavům českým (17. října), aby rychle přitrhli s vojskem svým za ním.[3]) Druhý díl vojska moravského určen byl k obraně zemské na jižních hranicích Moravy, hlavně u Znojma. Při všech vojenských poradách a podnicích byl velmi činným tehdejší biskup olomucký Stanislav Thurzo a kancléř jeho Jan z Doubravky a z Hradiště, jenž vynikal politickým i vojenským rozhledem.[4]) Jan z Doubravky byl právě vrchním velitelem moravských vojsk obranných.[5])

První oddíly turecké stanuly před Vídní 21. září, a 27. září přitrhl sultan sám. Vídeňská posádka, vedená hrabětem Mikulášem

---

s vojskem byli u Břeclavě. (Měst. arch. vratislavský, E. E. E. 388. List Ferdin. 20. září 1529.) Vratislavští půjčili mimo to Ferdinandovi 60 centů prachu. (Městský arch. vratislavský E. E. E., 411. List. Ferdin. o tom z Inšpruku 8. listop.) — Na Moravě organisován byl Ferdinandem dovoz i vývoz dobytka, jak svědčí o tom jeho list Kociánovi, datovaný v Budějovicích, 13. července r. 1529. (Orig. německý archivu Nár. musea v Pešti.)

[1]) Kopie česká v archivě jindřicho-hradeckém.

[2]) Listina německá s velikou visutou pečetí, téměř neporušenou, daná z Lince králem Ferdinandem I. dne 15. září 1529. (Archiv Nár. musea v Pešti — Extranea.) — V jak velikých nesnázích peněžitých byl Ferdinand, jest patrno i z toho, že manželka palatina uherského Štěpána Bathoryho odevzdala mu na žádost králové Anny klenoty své. (List Ferdinanduv o té věci z Prahy, 9. února 1530. — Orig. latinský v zemském archivě budínském. Monumenta B.)

[3]) Pešina: Mars Moravicus II., str. 145.

[4]) Pilař a Moravec: Moraviae Historia III., str. 7.

[5]) „. . . quod non politica solum sciencia, sed bellica etiam virtute praestaret.“ Tamže, str. 7. Týž biskup byl také nedlouho před tím v Polsku, žádat o pomoc krále Zikmunda. (Tamže, str. 5—6.)

Salmem a Vilémem z Rogendorfa, skládala se částečně z Čechův a z Moravanův.[1]) Poněvadž útoky na město neměly úspěchu, mstili se Turci drancováním a pálením okolí, s počátku pouze na pravém břehu dunajském, později pronikli i na levý břeh a plenili na Moravském poli. Snad by se byli dostali i na Moravu, kdyby Julius z Hardeka nebyl je náhle přepadl se dvěma sty jezdci moravskými u Štokravy. Bylo jich asi tisíc a plenili v okolí Manhartského pohoří. Co z nich nepobil Hardek, zničil Jiří z Lichtenburka.[2])

Po 23 dnech marného obléhání Vídně Soliman II. odtáhl [14. října] s velikou hanbou a za veliké radosti celého křesťanstva, ač se vědělo, že to nebyla poslední výprava sultanova do zemí Ferdinandových, poněvadž Jan Zápolský, chráněnec turecký, nebyl dosud přemožen, a sultan mu slíbil, nedojde-li mezi ním a Ferdinandem k míru, že mu přitrhne na pomoc hned příštího roku. Zápolskému se ovšem zazlívalo všeobecně, že se spojuje s Turky, on však svaloval všecku odpovědnost za to na Ferdinanda, jenž prý nechce s ním žíti v přátelství.[3]) Zápolský omlouval se také císaři Karlu V., že několikráte nabídl Ferdinandovi smír prostřednictvím jeho i krále polského, a že teprve, když všecky snahy jeho byly marny, požádal Turky o pomoc. I nyní že jest vždy ochoten smířiti se a prosí císaře o podporu a prostředkování.[4]) Podobně ujišťoval o své dobré vůli knížata a stavy slezské a vybízel je, aby pokládali Ferdinanda za svého nepřítele a neposkytovali mu pomoci. Neposlechnou-li, že stihne je osud zemí rakouských.[5])

Král Ferdinand zase by si byl přál, aby vojska, jež země jeho povolily proti Turkům, vytrhla po osvobození Vídně do Uher a zlomila odpor Zápolského úplně. Nenalezl však nikde ochoty:

---

[1]) Miltner: Účast Čechů při obraně Vídně r. 1529.

[2]) Pešina: Mars Moravicus II., fol. 153. — Pilař Moravec III., str. 7.

[3]) Lat. orig., daný z Budína 12. prosince 1529. Zemský archiv v Budíně. Monumenta hist. B.

[4]) List Zápolského, daný v Budíně 22. července 1530. Kopie lat. v arch. Národního musea v Pešti.

[5]) List Zápolského z Budína. 24. ledna 1530. Městský arch. vratislavský C. C. 2. b.

nejen že všecka pomocná vojska byla rozpuštěna, ale ani posádka vídeňská (asi 16.000 mužů) nebyla ochotna k výpravě do Uher. Pouze několik tisíc mužů pod Janem Hardekem a Kociánem obsadilo Ráb, Komárno, Trenčín, Ostřihom město (hrad nikoliv), ale na Budín se neodvážili a na rok 1530 přezimovali v Prešpurce a v Trnavě.

V Čechách a na Moravě konaly se zatím porady na obranu proti příštím útokům tureckým. Jednání ukončeno na generálním sněmě česko-budějovském, v lednu roku 1530. Moravští stavové uvolili se poskytnouti budoucně vždy čtvrtiny, čeho Čechové; při velikém nebezpečenství že povolí třetinu.[1]) Tak oznámili poslové moravští stavům na sjezdě brněnském dne 7. února 1530. Tenkráte vydán byl také veřejný patent Ferdinandův o válečné výpravě proti Turkům, v němž líčeny ukrutnosti jejich, páchané na křesťanech a vybízeno ke štědrosti v dávkách a k hojnému i rychlému posílání vojska. Také papež prý podporuje výpravu proti Turkům.[2]) K výpravě sice nedošlo, ale paša smederevský Mohamed prodral se s četným vojskem Uhrami až na levou stranu dunajskou a poplenil na konci roku 1530 okolí Nitry, Lévy, Sv. Benedikta a Teplic u Trenčína.[3]) Moravané očekávali bezpečně také útok přes hranice moravské a vyslali rychle poselstvo do Čech o pomoc.[4]) Obavy jejich se však nesplnily, tak že Čechové byli pobouřeni zbytečně.

Válka v Uhrách proti Zápolskému nedařila se králi Ferdinandovi ani roku 1530. Turci nepodnikli slíbené výpravy do Uher ve větších rozměrech, poněvadž Ferdinand jal se s nimi jednati o mír. Byla tedy příležitost, postupovati v Uhrách vítězně; ale nepatrná vojska Ferdinandova dopouštěla se tam takových ukrutností, že vzbudila proti sobě odpor i u dosavadních přívrženců̊v. Zápolskému pak vytýkána zase přílišná láska k Ludvíkovi Grittimu, prostředníku mezi ním a Turky, jehož byl učinil správcem stolice marmarošské, později správcem celých Uher

---

[1]) Pam. sněm. I., fol. 78. — Pešina: Prodromus Moraviae k r. 1530.
[2]) Orig. tištěný v arch. Národního musea v Pešti. Dán v Praze 1. března 1530.
[3]) Isthuanffi, str. 114.
[4]) Pešina: Mars Moravicus II., str. 155.

(gubernator), strážcem pokladny a stálým radou svým.[1]) Mysli na obou stranách se utišily na krátko, když pronikly na veřejnost zprávy, že král polský a kurfirst Jiří saský prostředkují od delší doby mezi oběma stranami mír ve Vratislavi a v Poznani.[2]) Poněvadž Zápolský chtěl celé Uhry, nedošlo k míru, nýbrž ujednáno pouze příměří od 1. ledna až do konce dubna r. 1532.[3]) O králi Ferdinandovi slyšeti bylo na Moravě, že chtěl r. 1531 opustiti země rakouské pro bezpečnost osoby své a uchýliti se do Německa.[4]) Zprávy ty byly klamné: naopak, Ferdinand pilně konal přípravy nejen k pokračování ve válce proti Zápolskému, nýbrž i na obranu proti Turkům, kteří ohlásili velikou výpravu do Uher na rok 1532. V Čechách žádal 300.000, na Moravě 150.000 zlatých. Moravští stavové povolili mu v Brně r. 1531 (při 2. ned. postní) něco vojska a malou berni; radili pak, aby

---

[1]) Roku 1530 Jeronym Lasko byl správcem Marmaroše, Ludvík Gritti pak pokladníkem kraje jagerského. Ale již léta 1531 Ludvík Gritti sám se píše: „Gubernator regni Hungariae, comes perpetuus terrae Maramorusiensis, summus thesaurarius et consiliarius.“ (Arch. zemský v Budíně. Monumenta hist. B. k r. 1530 a 1531. V zemích českých se říkalo, a král Ferdinand to také přiznával, že L. Gritti byl sultanem na ty úřady dosazen, aby Zápolský nesměl nic podniknouti o své újmě. [Kop. Pam. sněm. I., fol. 43 a násl.]

[2]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 42 a násl. Jednání o příměří nezastavilo války v Uhrách, naopak vůdce Ferdinandův Vilém z Rogendorfa odvážil se ku konci roku 1530 oblehnouti i město Budín. Sultan se proto mrzel velmi, Ferdinand však prohlásil, že u národů se válčí potud, pokud příměří není ustanoveno. (Arch. zemský v Budíně. Monum. historica B., k roku 1531.)

[3]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 60. — Huber praví, že příměří bylo na tři měsíce, od 1. února do 1. května 1532, ale v listině, jež byla sdělána, výslovně se praví od 1. ledna až do 30. dubna r. 1532. Listina obsahovala 14 článkův. Zvláště kupcům povolena volnost. (Lat. kopie v arch. Nár. musea v Pešti).

[4]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 45. Jednání v Brně při 2. ned. postní 1531. „Milostivý králi! Jakož Jste VKrMt skrze nejvyššího pana hofmistra království českého nám oznámiti ráčili, že by VKrMt zprávy docházely, kterak by snad někteří v nás to vkládali, že byste VKrMt z těchto zemí do říše odejeti ráčili pro opatření osoby své a jako byste VKrMti o nás malú péči jmíti a nás opustiti ráčili, . . . majíce my spolu o to rozmluvení, na to jsme se s pilností ptali, . . . pak všickni jednostajně na tom jsme se srovnali, že žádné vědomosti o tom nemáme . . . A kdyby které osoby takové řeči o VKrMti mluvili a v nás vkládali, VKrMt tej celej a nepochybnej víry do nás býti račte, že bychom předkem takovým řečem neslušným u sebe místa nedali a takovú věc nemeškajíc, VKrMti . . . oznámili.“

u Prešpurka na ostrově a na břehu dunajském byly zdělány bašty, podobně u Komárna a Ostřihoma; aby sneseno bylo v Rakousích k břehu dunajskému hojně lesních klad, a kdyby bylo potřebí, aby byly puštěny k Prešpurku; veliký řetěz prešpurský, kterým bývala řeka Dunaj přetažena, aby byl spraven, a aby ho bylo užíváno proti nepřátelům.[1]) Král Ferdinand v odpovědi své pochyboval, že by bylo lze vystavěti při Dunaji bašty, poněvadž není peněz, že však se postaral o obranu Dunaje loďstvem.[2])

Praelatům a klášterům moravským bylo uloženo, aby opatřili děla a, co k nim náleží: opat loucký měl dáti šest švihovnic, tři kopy kulí, tři centy prachu, dobrého puškaře a koně; opat želivský, probošt hradišťský u Znojma, převor znojemský u sv. Kříže, probošt v Nové Říši, opat jerušský (Geras v Dolních Rakousích), který měl statky také na Moravě, dvě švihovnice, jednu kopu kulí, centnýř prachu a jednoho koně; opat žďárský jednu švihovnici, třicet kulí, půl centnýře prachu, dobrého koně; kartusa z Nové vsi jednu švihovnici, půl kopy kulí atd., jako předešlý; převor u sv. Tomáše v Brně dvě švihovnice, jednu kopu kulí, cent prachu, koně; kapitola brněnská a křižák na Starém Brně dvě švihovnice, jednu kopu kulí atd.; probošt rajhradský, opat vilímovský a opat

[1]) Jednání v Brně 1531. Kop. I., fol. 47 a násl. „Máme zprávu, že by na Prešpurku měl býti řetěz, kterýmž se muož Dunaj přetáhnúti, i prosíme VKrMti, že račíte rozkázati ten řetěz zpraviti, aby v čas potřeby proti těm nepřátelóm mohl k užitku přijíti. — A také jest zdání naše a za potřebné se býti vidí, abyšte VKrMt v Prešpurku na tom vostrově a na břehu . . . . bašty zdělati dáti ráčili, též proti Komárnu a Ostřehomu, a odtud aby Dunaje bráněno bylo, a břehové oba aby v moci VKrMti stáli. Také se nám za potřebné zdá, abyšte VKrMt ráčili to rozkázati v arciknížetství Rakúském opatřiti a zpuosobiti, aby na březích dunajských lesu tím víc svezeno a položeno bylo; jakž by se potřeba poznala, aby ten les k Prešpurku, aneb na jiná místa spěšně po Dunaji puščen býti mohl k bránění Dunaje.

[2]) . . . „prve od JKrMti VMtem jest předloženo a oznámeno, že Dunaje a břehuov nemuože dobře žádný obdržeti a nepříteli spíše a dostatečněji uškoditi, než tudy, več se JKrMt stavóm říšským podvoliti ráčil, totiž aby s lodmi velikými a menšími, s násadami, s šiřami a na vodě zvyklými a válečnými lidmi, děly, prachy a jinými k tomu potřebami na vodě dobře vopatřeni byli: pak že VMt tomu rozuměti muožete, že nerci toliko nahoře psané potřeby peněz jest znamenitých potřebí, ale i k tomu stavení, těch bašt dělání, a jakož jste dotkli, břehuov opatření a zachování.“ (Kop. Pam. sněm. I., fol. 47.)

zábrdovský dvě švihovnice atd.; opat velehradský dvě švihovnice atd., opat hradišťský tři švihovnice, půl druhé kopy kulí, půl druhého centu prachu, koně a puškaře; kapitola olomucká pět švihovnic, dvě a půl kopy kulí, dva a půl centu prachu, koně a puškaře; z proboštství kounického dvě švihovnice atd.; probošt u Všech svatých v Olomouci jednu švihovnici atd.; kartusa olomoucká a probošt šternberský dvě švihovnice atd.; panna abatyše Králové kláštera dvě švihovnice atd.; od převora z Dalešic, od sv. Anny z Brna a od Matky Boží u Znojma jednu švihovnici atd.; od převora u sv. Kateřiny a abatyše od sv. Kláry v Olomouci pouze dva centnýře prachu; od abatyše pustiměřské jednu švihovnici, půl centu prachu, 30 kulí a koně.[1])

Zemské desky, registra i svobody měl nejvyšší sudí zemský odvézti k uschování na Karlštejn za pomoci Václava Haugvice a Jana Lhotského ze Ptení, menšího sudího zemského.[2]) Poněvadž vyzvědači přinášeli zprávy (ovšem liché), že Turci u Bělehradu se již hýbou, bylo rozhlášeno po zemi, aby vojsko se sešlo k Nové vsi, mezi Hodonínem a Břeclaví. Nastalo-li by nebezpečenství vážné, měl býti připraven každý pátý člověk. Také bylo vysláno poselství do Čech, žádat o pomoc. Konečně ustanoveno, aby posláni byli moravští vyzvědači nejen k Budínu do Uher, nýbrž až na jih k Srbskému Bělehradu.[3]) Téhož pak roku 1531, v neděli postní Judica [26. března], zahájen byl obecný sněm v Brně za přítomnosti krále Ferdinanda I., kde schválena dřívější usnešení a v nově ustanoveno: Na každých 1000 kop gr. českých aby vyslán byl do pole jeden kůň s pacholkem. Žádný obyvatel moravský, ani chudý ani bohatý, nesměl se stěhovati ani na službu jezditi ven ze země, a kdo by neposlechl, aby jeho statek propadl k zemi, a on ze země navždy byl vyhostěn.[4]) Stavu panskému bylo uloženo, sebrati 40 děl, stav praelatský měl připraviti (jak již zmíněno) 33 švihovnic, stav rytířský 38; města měla dáti 40 kusův, a to Olomučtí 12 švi-

---

1) Pam. sněm. I., fol. 88 a—b.
2) Tamže.
3) Pam. sněm. I., fol. 89 a násl.
4) Tamže, fol. 92.

hovnic, Brněnští 10, Znojemští 6, Jihlavští 8, Hradišťané 2 a Uničovští rovněž 2, dohromady 151 švihovnic a děl. Platy vojsku byly ustanoveny tak, že puškařům se mělo platiti na týden po 1½ zlatém, vojákům pěším na měsíc 3 zl., povozníkům po 4 kopách.[1])

Zámky, tvrze, města, kláštery, zvláště pomezní, aby opatřeny byly vrchnostmi špíží, děly, prachem a vůbec vším, čeho jest potřebí, aby země neměla škody. Nikdo nesměl vyvážeti ze země zbraní, ani prachu ani sanytru; ze zbytečných zvonů kostelních aby lita byla děla.

S konce roku 1531 Ferdinand vyslal poselstvo do Cařihradu, aby se pokusilo o mír. Poselstvo se však dostalo jen do Niše, kde setkalo se již se sultanem, táhnoucím do Uher. Odpověď Solimanova na návrhy Ferdinandovy byla zamítavá, tak že nezbývala, než válka. Sultan 20. července 1532 překročil Drávu.

Moravští stavové byli na rok 1532 dobře připraveni; když pak Turci počali se již sbírati, svolán byl na 12. dubna 1532 obecný sněm do Brna, kde s velikou jednomyslností nařízen byl všeobecný odhad jmění, a ustanoveno, aby hotov byl k obraně zemské dle potřeby dvacátý, patnáctý anebo dokonce pátý člověk. Kdyby se nepřítel blížil k hranicím moravským, aby stříleno bylo a zvoněno se všech tvrzí, měst a městeček. Hejtmané krajští měli se postarati o četné a spolehlivé vyzvědače, jimž placena byla služba ze zemských peněz. Vytrhl-li by do pole zemský hejtman osobně, měl vytrhnouti s ním každý pán i rytíř. Vojsko nesmělo se dopouštěti škod na pochodě Moravou; vůdcové byli za to odpovědni. Hejtmané krajští měli míti u sebe zvláštní posly, aby je v čas mohli rozesílati po zemi se zprávami; neboť zkušenost učí, že země mnoho trpěla, nebylo-li vše nejrychleji oznámeno. Hory na hranicích moravských měly býti zasekány, brody a mosty přes řeku Moravu mužstvem obsazeny. Krajští hejtmané měli ustanoviti ve svých krajích osoby, které by jen po kraji jezdily a posílaly zásoby i vše potřebné vojsku. Kdo měl mnoho obilí, aby mlel mouku; kdyby pak vojska z Čech

[1]) Tamže, fol. 91 a násl.

a ze Slezska táhla Moravou, mělo jim vše dáno býti na výživu. Venkované měli voziti do ležení špíži, obroky i jiné potřeby a prodávati za slušnou, pevně ustanovenou cenu. Králi Ferdinandovi stavové povolili 25.000 zl. rýnských, a kdyby nebylo dosti hotových peněz, mělo býti doloženo z berně zemské. Zemský hejtman měl si dle vůle své vyvoliti ze stavů za rádce některé osoby, aby se dálo vše opatrně a po zralé úvaze.[1])

Král Ferdinand měl dobře opatřiti města, ležící blíže hranic moravských, zvláště Vídeň, Prešpurk,[2]) Staré hrady a Trnavu. Všeobecný odhad jmění vykonán byl na Moravě za první polovice roku 1532, a hned potom stavové moravští sešli se 21. června do Olomouce na obecný sněm, kdež nařízeno, že dle odhadu z každých 5000 kop gr. českých jmění vrchnosti mají vypraviti do pole po 2 jezdcích a 10 pěších.[3])

Král Ferdinand I. vydal 29. června reskript obyvatelům Čech a Moravy, jímž nařizoval, aby podporovali ve všem Jana Čecha, který kupoval v zemích těch potřebné koně k válce turecké.[4])

Veškera tato obranná a vojenská opatření stavů moravských učiněna byla tenkráte zbytečně, neboť Turci byli zadrženi na pochodě, jak známo, před hradem Kyskem, jehož hájil Mikuláš Jurišič plných 19 dnů s takovým zdarem, že Soliman konečně se odhodlal Kysek mu darovati, vztýčí-li bílý prapor na cimbuří.

Zatím král Ferdinand postaral se o veliké vojsko z říše německé, z Čech, Moravy, Slezska, Lužic a všech ostatních zemí svých. Vojska česká vedli Zdislav Berka z Lippého a Albert Šlik, Moravany Jan z Pernštejna, zemský hejtman moravský, a Jan z Kunštata.[5]) S vojskem, čítajícím dle vlastního udání Ferdi-

---

[1]) Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.

[2]) Prešpurští vyslali tenkrát do Prahy poselství prosit, aby Pražané přimluvili se u stavů za pomoc jejich městu. Magistrát a rada města Prahy odpověděli, že vše rádi učiní, poněvadž Prešpurští byli vždy ochotni a podporovali Čechy. Slíbili pak Prešpurským na pomoc dobře vyzbrojené vojsko z Čech, Moravy a Slezska. (Arch. Nár. musea v Pešti. — V Praze, 10. června 1532).

[3]) Pam. sněm. I., fol. 117 a násl.

[4]) Kopie v arch. třeboňském, č. 3987.

[5]) Pešina: Mars Moravicus II., str. 160. — Isthuanffi, str. 120.

nandova asi 80.000 pěších a 6.000 jízdných,[1]) čekal vůdce falckrabí Bedřich u Vídně, ale Soliman neutkal se s ním v otevřeném poli, nýbrž vrazil do Štyrska a způsobiv na všech stranách ohromné spousty, vrátil se Charvatskem do své říše.[2])

Ochranná vojska moravská stála dílem u Skalice pod Jindřichem Meziříčským jako nejvyšším hejtmanem, odkudž poslána byla pomoc Prešpurským,[3]) dílem tábořila u Uh. Hradiště. Na zprávu o výsledcích boje u Kyska část rytířstva moravského odtáhla z ležení, ale ostatní byli odhodláni táhnouti dále.[4]) Brzy však se vrátili všickni. U Prešpurka stala se Moravanům nehoda: Vojtěch z Hořic a Jan z Doupova oznámili 29. října, že tam pobrána a zastavena byla drábý moravská děla zemská, někteří z vinníků že bydlí v Prostějově, a že jest tedy nutno, aby byli uvězněni, což se také stalo.[5])

Nezdar u Kyska působil na Solimana II. mírumilovně. Ferdinand dostal pokyn, aby vyslal poselství do Cařihradu, že by nyní mohlo býti dosaženo příměří snadno. Ferdinand poslechl, a po některých jednáních podařilo se opravdu r. 1533 sjednati s Turky mír „na věčné časy“, jak sultan pravil, poněvadž prý si váží bratra svého (císaře Karla V.) i syna (Ferdinanda). Shody docíleno ve Vídni za přítomnosti četných magnatův uherských a českých. Z Čechův a Moravanů byli přítomni: Jan Phlug, Albert Šlik, Ladislav z Lippého, Jošt z Rožmberka, Jan z Kunštata a bratří Meziříčtí.[6]) Ovšem bylo to pouze příměří, a sultan pomáhal si jím z nesnází, poněvadž mu nastávala válka s Peršany a

---

[1]) Isthuanffi udává počet vojska císařského na 90.000 pěších a 30.000 jízdných, což se nikterak nesrovnává se zprávami jinými a spolehlivějšími.

[2]) Císař Karel a král Ferdinand nebyli ve vojště přítomni, nýbrž sídleli ve Straubinkách v Bavořích. Proto Soliman II. tvrdil, že před ním utekli, a že se ho bojí.

[3]) Kodex duchcovský, fol. 245 a násl. k roku 1532. Jednání v Kyjově 22. července.

[4]) Jan z Kunovic psal v tom smyslu Znojemským z ležení u Hradiště 2. září 1532. Orig. z. arch. mor. Art. Znaim II.

[5]) Orig. Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 787. List Janu Kunovi z Kunštata, zem. hejtm. moravskému, z Bohdalic 29. října 1532.

[6]) Isthuanffi: Regni Hung. Historia, str. 128. — Moravec a Pilař III., str. 11.

s Benátčany. Ferdinandovi zbýval tedy pouze boj se Zápolským, s nímž ostatně sjednáno také příměří do konce prosince r. 1532. Vědělo se však, že k trvalému míru nedojde, proto Kocián staral se již s konce roku 1532 o peníze na další vedení války.[1]) Rovněž král Ferdinand zjednával si neustále v Uhrách mezi magnáty nové přátely,[2]) což bylo tím více možno, poněvadž příměří bylo se Zápolským několikráte prodlouženo a zároveň neustále jednáno o trvalý mír.[3]) Zápolský byl velmi opatrný, setrvával neustále v přátelství s Francií a vystříhal se všeho, čím by mohl Turky podrážditi.[4])

Na Moravě nebylo pro tu chvíli značnějšího zbrojení, pouze v některých krajinách byli najímáni žoldnéři do Uher. Sněmy zemské konány sice každoročně, i berně povolovány králi Ferdinandovi pravidelně, ale strach před Turky ustupoval blahodárnější činnosti hospodářské.

Stavové čeští povolili králi Ferdinandovi na sněmě, zahájeném dne 2. března r. 1534 berně na tři léta napřed.[5]) To bylo asi příčinou, že roku 1535 žádáno bylo na stavech moravských, aby povolili berně na 5 let ve výši ročních 50.000 zl. moravských. Bylo to však Ferdinandovi odepřeno, a berně povolovány dle potřeby ročně.[6])

Ale roku 1536 Turci skončili vítězně válku s Peršany a hned jali se opět zasahovati do záležitostí uherských, kde Jan Zápolský byl ve vážných nesnázích, chtěje se již spokojiti pouze severními Uhrami a názvem královským, odměnou 200.000 dukátův a některá z princezen habsburských měla mu býti dána za

---

1) Žádal na př. 3000 zl. na hornických městech uherských. List z Trnavy 28. října 1532. (Arch. Nár. musea v Pešti.)

2) Jako na př. Alexia Thurza de Bethlemfalva (Orig. zem. arch. v Budíně. List Ferdinandův z Kadaně, 24. června 1534. Monumenta B) a Tomáše Nádaždě. (Tamže. List Ferdin. z Vídně, 9. května 1535.) Nádaždy byl již r. 1536 magister tavernicorum a r. 1539 bánem charvatským.

3) S počátku roku 1533 vyjednáváno v Prešpurce, kde dleli právě poslové Zápolského. (List Jana Zápolského z Budína poslum do Prešpurka, 19. února 1533. Arch. Nár. musea v Pešti.)

4) Arch. Nár. musea v Pešti k r. 1534.

5) Sněmy české I., str. 376 a násl.

6) MS. zem. arch. mor. Sbírka Bočkova, č. 2280.

manželku. Jakmile však poznal, že má zajištěnou pomoc tureckou, odhodlal se k další válce. Situace byla mu přízniva. Císař počal právě novou válku s králem francouzským Františkem I., a Ferdinand byl neustálým bojem v Uhrách nejen vysílen, nýbrž i značně zadlužen.

V létě r. 1536 vniklo do Charvatska na plen 20.000 Turků, všude pálili, plenili a lidi zajímali. Přes 30 hradů bylo jimi dobyto. Král Ferdinand vyslal sice poselstvo do Cařihradu se stížnostmi, ale věda již napřed, že takové kroky téměř nic nepomohou, jal se ihned činiti válečné přípravy; neboť vyzvědači oznamovali mu určitě, že sultan umínil si podniknouti velikou výpravu do Uher s jara roku 1537 a že již vytrhl z Cařihradu. Také stavové moravští zpraveni byli svými vyzvědači o stavu věcí na jihu. Sešli se tedy ve středu před sv. Kateřinou (22. listopadu) r. 1536 na obecný sněm do Brna, kde smluvena byla obrana zemská proti Turkům. Král Ferdinand byl opětně vyzván, aby dal opraviti hradby prešpurské, trnavské a při Starých Hradech. Uhři měli opevniti jižní hranice zemské a místa při vodách.[1]) Když by pak došlo k výpravě proti nepříteli, ustanoveno, aby vypravena byla zemská hotovost, k níž určena byla podrobně celá výzbroj.

Ale hlavní přípravy ve všech zemích Ferdinandových počaly se teprve r. 1537. Již 25. ledna vyzváni byli obyvatelé komitátu šoproňského, aby ve všem poslouchali Tomáše Nádaždě, a na jeho rozkaz aby káceli stromy na obou březích řeky Ráby, čímž mělo býti zabráněno přechodu nepřátelskému přes řeku. Hrady Saarvar a Kapuvar měly býti důkladně opevněny, aby tam mohli se utéci před Turky ženy, dítky a starci.[2]) Na týž den Ferdinand svolal uherský sněm do Prešpurka, kdež dostalo se mu značné pomoci, a na 22. dubna svolal za týmž účelem obecný sněm moravský do Brna, dav se zastupovati Janem z Pernštejna a Wolfem starším z Krajku. Sněm český zahájen byl již 5. března

---

[1]) Památky sněmovní I., fol. 133—134. Viz podrobně ve Sborníku Hist. 1886, str. 29.

[2]) List Ferdinandův z Vídně 25. ledna 1537. Zemský arch. v Budíně Lat. orig. Monumenta B).

na hradě Pražském, a usnesení jeho byla známa, když poslové Ferdinandovi žádali na stavech moravských větší pomoci proti Turkům než jindy. Moravané odpověděli, že povolí čtvrtinu toho, co povolili Čechové, totiž 250 jezdcův a 1000 pěších.[1]) Na odpovědi té moravští stavové také setrvali. Když totiž na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 7. června r. 1537, poslové Ferdinandovi žádali o nových 400 jezdcův a 3000 pěších a mimo to ještě o válečnou berni, Moravané postěžovali si, co již všecko byli učinili pro jednotu země uherské, že síly jejich jsou nyní již vyčerpány, a odkázali konečně posly královské na ustanovení předešlého sněmu brněnského, kde povolena byla čtvrtá část toho, co povolili Čechové. Nebezpečenství nebylo tenkráte naléhavé, tím vysvětluje se odpor stavů moravských proti neustálým předlohám Ferdinandovým. Turci plenili pouze ve Slavonii, v okolí Oseka.

Jako vůdce vojska Ferdinandova stál proti nim Jan Kocián se 16000 muži pěchoty a 8000 jezdci. Později přibyli k nim ještě 2000 jezdcův.[2]) Ve vojsku tom bylo dle zpráv bezpečných oněch 1000 jezdcův a 4000 pěších z Čech a 250 jezdcův i 1000 pěších z Moravy.[3]) Jízdu českou vedl Petr Rašín, vojsko pěší Albert Šlik; moravské jízdě velel Jan z Kunštata, pěchotě Jan Meziříčský. Štyřany vedl Jan Ungnad, Korutance Erazim Majer. Přítomno bylo také mnoho šlechty české i moravské.

Jan Kocián střetl se na konci roku 1537 s Turky v bitvě u Oseku, ale byl poražen, a značná část vojska jeho padla. Vedle vůdců (pouze Šlik utekl v čas) Čechové ztratili ze stavu panského Václava ze Švamberka, Jeronyma z Biberštejna, Kryštofa Sezimu a dva členy rodiny Berků; z rytířů Karla Lažanského, Hynka Vamberského, Ladislava Běšína a Adama Klusáka. Z Moravanů padli Václav Drnovský a Václav Vlachovský.[4]) Zajati byli:

---

[1]) Pam. sn. I., fol. 140. — Stavové čeští povolili totiž 1000 jízdných a 4000 pěších. Mimo to uvolili se zaplatiti ve 4 měsících 25.000 kop gr. na děla, prach a jiné potřeby. (Sněmy české I., str. 407.)

[2]) Isthuanffi, str. 139.

[3]) Vojsko české táhlo 17. června částečně Jihlavou. (Quellenschriften I., Iglau, str. 88.)

[4]) Pilař a Moravec jmenují také Jakuba Horeckého z Horky. (III. str. 12).

Albrecht mladší z Vrbna, Zdeněk Švábenský, Ditmar Rosenštejnský, Linhart Lamberk, Jiří Teufel a Gebhart Welser.

Z mužstva českého a moravského bylo v půtce pobito přes 5000 mužův.[1]) Vrchní vůdce Jan Kocián vyvázl sice životem, ale byl od krále Ferdinanda svržen s velitelství, a vůdcem jmenován statečný Mikuláš Jurišič.[2])

Proti Zápolskému dařilo se králi Ferdinandovi roku 1537 lépe: vojsko jeho dobylo Tokaje a obsadilo jej trvale. Zatím po celý rok 1537 vyjednáváno mezi oběma soupeři o mír, až konečně v únoru roku 1538 došlo k obapolnému dohodnutí ve Velikém Varadíně zásluhou plnomocníka císařského Jana Were, arcibiskupa lundského.[3])

Několik dní před tím císař Karel V., papež, Benátčané a Ferdinand shodli se v Nizze o velikou výpravu válečnou proti Turkům na rok 1539. Ještě nebyla tato jednání ani ukončena, a král Ferdinand I. již staral se o značnější pomoci ze svých zemí. V Čechách nenalezl ochoty, ač byl za tím účelem svolal na hrad Pražský dva sněmy brzy po sobě (22. ledna a 20. března 1538). Teprve na třetím sněmě obecném, zahájeném 29. dubna, na němž byl osobně přítomen, a k němuž také pozval plnomocníky ostatních zemí koruny české, bylo mu povoleno z každých

---

[1]) Čechové a Moravané bojovali také nejstatečněji. Isthuanffi, str. 141—142. — Pešina II., str. 171—175).

[2]) Paměti Pavla Korky z Korkyně, uveřejněné Palackým dle rukopisu roudnického v Č. Č. Musea r. 1829. Praví se tam k roku 1537: „Léta 1537 bylo silné tažení do Uher z Čech i ze Štyrska i Vlachův. Pan Kocián byl nejvyšším hejtmanem, ale pro pýchu jiní ho nechtěli poslouchati, a tak jsou poraženi; ač Kocián ujel, pan Šlik ujel, pan Ungrad [sic] ujel, Uhři ujeli, Čechové utrpěli. , . .“. Čistý to byl hejtman, ten Kocián, mnoho králi Ferdinandovi platných služeb učinil, potom byl ve vězení ve Vídni. Dobyl se z vězení z Vídně ze zámku, a tak tuším chtěl se mstíti, chtěl Turku sloužiti, proto jej úkladně hrabě ze Serinu zabil; bál se, aby Turka opět do Uher nepřivedl.“ (Str. 30—31).

[3]) Mír velkovaradínský má datum 24. února 1538. Kopie latinská, vidimovaná v zemském archivě budínském. Monumenta B. . . Pamatováno bylo v něm i na to, kdyby Zápolský měl posthuma, nebo kdyby se vdova po něm vdala. Ferdinand a Zápolský odtud žili v přátelství. Na př. r. 1539, dne 30. září, Zápolský psal Ferdinandovi z Budína a nazývá ho „amice, frater, confoederate noster charissime“.

2000 kop gr. jmění po třech pěších anebo po jednom jízdném. Vojsko to mělo však býti do pole vypraveno jen tehdy, vytrhnou-li proti Turkům papež, císař, Benátčané i jiní křesťanští páni. Vůdcem vojska českého měl býti rodilý Čech.[1])

Na Moravě král Ferdinand svolal zemský sněm teprve o sv. Janě Křtiteli do Olomouce a byl tu osobně přítomen. Žádal značnějších pomocí, ale stavové moravští nabídli mu jen 2000 pěších, jež chtěli postaviti do pole ke dni sv. Bartoloměje, nebo z každých 2000 kop gr. č. jednoho jezdce nebo tři pěší, jak povolili Čechové. Ferdinand dokazoval, že Moravané nemají se, povolujíce pomoc proti Turkům, nikdy ohlížeti na Čechy, poněvadž Morava jest nebezpečenství mnohem bližší, a žádal nejméně 3000 mužů na pět měsíců.[2]) Konečně mu bylo povoleno 3000 pěších, ale pouze na čtyři měsíce.[3]) Odvážil se sice žádati ještě téhož roku stavů moravských o dodatečné povolení půl druhého tisíce pěších na čtyři měsíce, ale nedostal nic.[4])

V Uhrách Ferdinand vystupoval po míru velkovaradínském jako budoucí pán, dávaje z Prahy pokyny uherskému obyvatelstvu po nejvyšších úřednících zemských.[5]) Sněmy svolával do Prešpurka, ovšem jen ze své části Uher, při čemž báňská města uherská dostávala pozvání zvlášť.[6]) Také obranu Uher proti Turkům řídil sám, zvláště roku 1539, kdy se proslýchalo, že sultan spojil se s Tatary a že již dal stavěti mosty přes Sávu, Drávu a přes Dunaj. Ale nepodařilo se mu vymoci na zemích koruny české větších pomocí, než byly povoleny roku 1538.[7]) Čechové dobře tušili, že Turci nepomýšlejí na

---

[1]) Sněmy české I., str. 452—456.

[2]) Památky sněmovní I., fol. 149.

[3]) Tamže, fol. 150.

[4]) Tamže, fol. 155.

[5]) Arch. Národního musea v Pešti. List Ferdinandův z Prahy obyv. uherskému, dne 5. května 1538.

[6]) Tamže. List Ferd. z Prahy, 16. května 1538.

[7]) Sněmy české I., str. 459—463. Stavové moravští povolivše pomoc, dodali, aby nebyla jinam obrácena než na válku tureckou. Král Ferdinand jim tudíž nabídl, aby si zvolili ze sebe dvě osoby, které by neustále byly při něm a radily mu, jak takových pomocí nejlépe využitkovati. — Dostal v odpověď, že by to mělo smysl, kdyby také z jiných zemí byli zvoleni takoví důvěrníci.

větší výpravu do Uher, a že také úmluvy v Nizze byly jen smlouvou jalovou. Ferdinand I. válčil tedy r. 1539 s nepatrnými silami vojenskými na hranicích slavonských: teprv 1. ledna 1540 podařilo se mu dosíci příměří na šest měsíců. Přece však na sněmě lednovém v Praze dosáhl povolení 2000 jízdných na ochranu hranic proti Turkům po celý rok 1540.[1])

V první polovici roku 1540 se zdálo, že příměří s Turky promění se v řádný mír, když dne 22. července Jan Zápolský náhle zemřel, zanechav sotva narozeného mužského potomka Jana Zikmunda, jehož mu porodila manželka jeho Isabella, princezna polská. Soliman II. činíval si již dříve nároky na Uhry a Sibiňsko, nazývaje vždy Zápolského „služebníkem a chráněncem svým“, nyní vystoupil otevřeně jako pán uherský a obhájce mladého Zápolského. Ferdinand, opíraje se o mír velkovaradínský, žádal právem Uher sobě, ale sultan, Isabella a Jiří Utěšinovič, jeden z poručníků Jana Zikmunda, postavili se na odpor, tak že boj o Uhry a Sibiňsko vzplanul znova, zvláště když Soliman II. uznal a rozhlásil Jana Zikmunda za krále uherského.

Císař ujišťoval Ferdinanda pomocí za sebe i za říši německou; Čechové, Rakušané, Moravané, Slezáci, Lužičané a konečně i přívrženci Ferdinandovi v Uhrách pochopili rázem vážnost situace. Stavové moravští povolili na obecném sněmě brněnském, zahájeném 17. září 1540 po delším jednání 2000 pěších na tři až čtyři měsíce a nařídili přehlídku u Hodonína.[2]) Rotmistr Václav Žeranovský[3]) velel nad 500, pan Běšický nad 600 (z nich však měl postoupiti panu Lutvicovi 100), páni Přibíkové nad 500 a Burian Meškal nad 400 dráby. Na jednoho muže dostávali 3 zl. měsíčně. Ke 100 pěším přidělen vždy jeden kůň s jezdcem,

---

(Ob. sněm znojemský 1539. Kop. I., fol. 94. Ob. sněm brněnský 1539. Kop. Pam. 105.)

1) Sněmy české I., str. 473. Sněm tento nebyl uznáván ani od stavu rytířského ani městského, poněvadž se jim nedostalo pozvání. (Tamže, str. 486.)

2) Památky sněmovní I., fol. 170 a následující. — Již o Třech Králích roku 1540 v Olomouci poslové Ferdinandovi radili stavům moravským, aby Uhry byly podporovány, „že radši u souseda nepříteli odpírati, nežli jeho do domův svých očekávati.“ (Pam. sněm. I., fol. 124.)

3) Pilař a Moravec ho jmenují „Ziccanovsky“. (III., str. 14.)

který se pokládal za tři pěší. Každý rotmistr měl si ku svému sboru opatřiti vozů, kolik chtěl. K přehlídce byly ustanoveny sněmem zvláštní osoby, a nad celým tím vojskem nejvyšší hejtman, kterému rotmistři i desátníci slibovali rukou dáním, že ho budou ve všem poslouchati. Výzbroj byla stanovena přesně, rovněž žold hejtmanovi i rotmistrům, a nařízeno, že po přehlídce u Hodonína celý sbor má vytrhnouti k Prešpurku. Ve třetím měsíci polní služby mělo býti drábům zvýšeno služné. Berně z kraje olomuckého měla býti co nejdříve poslána do Koryčan a odtud za bezpečného průvodu k Hodonínu; peníze z kraje brněnského měly býti odevzdány Znojemským, kteří právě byli v Brně, a oni je měli poslati se svou berní rovněž k Hodonínu. Mělo pak býti posláno z Olomouce 6250 zl. rýnských čili 2500 kop gr. č., z Brna 1500 zl. čili 600 kop, ze Znojma 500 zl. čili 200 kop, a na stravu Jindřichovi Meziříčskému z Lomnice a panu Mikulášovi, kteří byli posláni do Hodonína, aby vykonali přehlídku, povoleno bylo 50 zl. čili 20 kop; dohromady 8300 zl. čili 3320 kop.[1])

Podobně bylo zbrojeno i v jiných zemích českých a rakouských.[2]) Král Ferdinand chtěl se zmocniti napřed Budína.

---

[1]) Památky sněmovní I., fol. 177 a násl. — Mimo to král Ferdinand koupil od měst moravských 260 centů prachu za 3410 zl. (Říšský archiv fin. ve Vídni. — V Brně 18. září 1540.) Sněm tento (sv. Ludmilský) jest zajímavý také tím, že stavové moravští svolávání zemské hotovosti a úpravu její pokládali za věc soukromou, o které panovník nemusí býti ani zpraven. Král Ferdinand s tím nebyl srozumen, nýbrž chtěl věděti vše i o zemské hotovosti, „aby se měl nač ubezpečiti po případě k čemu se přiměřiti.“ (Pam. sněm. I., fol. 174.) Stavové na to odpověděli: „Což se hotovosti dotýče, tu jsme mezi sebú podle času vždycky řídili, poněvadž nyní čas rozdílný od jiných býti vidíme, také toho nepomineme, ale mezi sebu, tak jakž čas a potřebu známe, nařízení o hotovost, odtud se nerozjíždějíce, učiníme.“ (Tamže.) Konečně stavové mor. žádali při témž sněmě krále Ferdinanda, aby svolal společný sjezd zemí českých a rakouských za účelem obrany proti Turkům. Král to slíbil, ale na dobu, až bude moci osobně býti přítomen. („. . . a také by jim dopřáti ráčil i sjezdu zemí českých se zeměmi rakouskými, kdyby jen při tom sjezdu přítomen býti mohl, neb takoví sjezdové a potřeby těch jednání bez JMti osoby dobře ani tak skoro, jak se zdá, k zavření a vykonání svému přivedeny býti nemohú, muosí čas prostranný k tomu se obrati, na kterýž JMtKá pomysliti ráčí.“ (Pam. sněm. I, fol. 174b.)

[2]) Pilař a Moravec III., str. 15.

jejž držel Jiří Utěšinovič. K tomu účelu byly by asi dosavadní prostředky postačily; ale záhy se rozšířila zaručená zpráva, že sultan připravuje velikou výpravu do Uher na rok 1541, proto bylo potřebí, žádati o zvýšené pomoci vojenské i peněžní a o řádnou obranu jednotlivých zemí. Již v únoru r. 1541 král Ferdinand žádal válečné pomoci na Uhřích, v březnu na Moravanech a Češích. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném 4. března r. 1541, učiněna byla velmi rozsáhlá opatření na obranu zemskou, a králi Ferdinandovi povolena nová berně, a nařízena válečná hotovost tím spůsobem, aby vypraven byl do pole každý desátý člověk. Uznáváno všeobecně, že země Ferdinandovy vůbec a Morava zvláště nebyly posud nikdy v takovém nebezpečenství. Morava byla opětně rozdělena za příčinou obrany na kraje:

1. Na kraj jičínský, od řeky Moravy podle řeky Bystřice vzhůru až po Odru; odtud k řece Dřevnici a k Moravě. Hejtmany v tom kraji byli ustanoveni ze stavu panského Bedřich ze Žerotína, z rytířstva Petr Pražma z Bílkova;

2. na kraj olomucký, od řeky Bystřice na sever na levém a ke Svratce a Hané na pravém břehu řeky Moravy až po hranice české. Hejtmany ustanoveni: Přemek ze Žerotína z panstva a Zdeněk Konický ze Švábenic z rytířstva;

3. na kraj brněnský, od řeky Svratky na jih k hranicím rakouským s Jihlavou. Hejtmany se stali ze stavu panského Zdeněk Meziřičský z Lomnice, ze stavu rytířského Vilém Valecký z Mírova;

4. na kraj hradištský, od řeky Dřevnice na jih až k hranicím uherským a k řece Moravě; na pravém břehu řeky Moravy až po Svratku a na sever po Hanou s městem Kroměřížem. Hejtmany byli z pánů Jan ze Žerotína, nejv. komorník, z rytířů Václav Tetaur z Tetova.[1])

Na ochranu země bylo ustanoveno, aby ve všech městech bez rozdílu, v městečkách i ve vsech vyzbrojen byl z každých 35 lidí osedlých jeden jezdec; měl míti obojíček, piklhaubnu, míšky, plechovice, anebo místo míšků zárukáví, dřevce husarské,

---

[1]) Pam. sněmovní I., fol. 181 a násl. — Čechy byly rozděleny r. 1540 na 14 krajův, a v každém byli 2 krajští hejtmané. (Arch. třeboňský č. 4085).

meč a sekeru husarskou nebo kladivo; na koni sedlo a což přísluší k sedlu, úzdu, ostruhy atd. K výzbroji dána lhůta do sv. Jiří [23. dubna]. Jezdcům takto vypraveným placeno bylo hejtmany krajskými pět zl. rýnských měsíčně z každého statku a místa mimo lhotníky. Svobodní dvořáci a půhončí olomučtí měli také platiti. Zemský hejtman oznamoval hejtmanům krajským, jaký počet koní má býti připraven v každém kraji; hejtmané krajští museli potom ihned učiniti vhodná opatření a přijíti s vojskem tím na ustanovené místo. Jindřichovi Meziříčskému z Lomnice bylo poručeno, aby zjednal na útraty zemské dva puškaře. Ze zemských peněz mělo býti najato několik vyzvědačův, osob hodných, spolehlivých a opatrných; najímati je mohl zemský hejtman za pomoci hejtmanů krajských.[1])

Když by vyzvědači oznámili, že se blíží nepřítel, krajský hejtman, jemuž se stalo oznámení, měl ihned obeslati svůj kraj a oznámiti vše krajským hejtmanům ostatním i hejtmanovi zemskému a jeho radám, aby záhy bylo vše připraveno k obraně. Města, když by donesena byla k nim taková zvěsť, měla ihned poslati na ustanovené místo děla, prach a koule a k dělům puškaře. Vytrhl-li by do pole osobně zemský hejtman, museli s ním všichni páni a rytíři moravští, a když se v poli sešli, rozhodli, které pomezní hrady a tvrze by měly býti silněji obsazeny, a páni, jichž se týkalo, byli posláni ihned domů, aby vše řádně opatřili. Nikdo nesměl nikde činiti škody, a kdyby se přece stalo, hejtman musel ihned ji nahraditi. Lid naopak měl prodávati vojsku všecky potřeby za slušnou cenu. Každý krajský hejtman měl míti ve svém kraji dvě spolehlivé osoby, které jezdily po kraji a vypravovaly za vojskem zásoby a vše potřebné. Ke každým pětadvaceti jízdným měl býti zjednán vůz s dobrými koňmi, a kdo by pro malý majetek nemohl vypraviti takových 25 jezdců, měl se shodnouti o vůz se sousedem.

---

1) „Pan hejtman aby se spěšně o osoby hodné, špehy, staral, a ty v těch místech, kdež by s těmi osobami, kteréž k radě sobě obešle, za nejužitečnější uznal, držel, a hajtmané krajní i jiní, kdož by věděli osoby k tomu hodné, aby panu hajtmanovi oznámili a jednati pomohli. A kteří se zjednají, těm pan hajtman penězi zemskými platí.“ (Pam. sněm. I., fol. 182 a násl.).

Berně zemská byla uložena všem obyvatelům bez rozdílu, i dělníkům, podruhům a lidem potulným.[1])

Města moravská, jimž bylo uloženo, aby opatřila prach a děla, vymlouvala se většinou, že jim toho nelze učiniti, aspoň ne v takové míře, jak se po nich žádá.[2]) Pouze Jihlavští poslali k Vídni 300 centů prachu, ale prosili, aby nemuseli více posílati.[3]) S počátku dubna mimo to král Ferdinand žádal zvláštními listy na městech moravských, aby poslala k Prešpurku co nejdříve 200 koní vozníkův.[4])

Vyzvědači donesli zatím z vojiště tureckého biskupovi olomuckému tak smutné zprávy, že Václav z Ludanic, zemský hejtman moravský, svolal ihned sjezd důvěrný do Kroměříže, tehdejšího sídla biskupova, a tam bylo ustanoveno, aby místo jednoho jezdce z každých 35 lidí, jak bylo ustanoveno v Brně, zdvižena byla celá země: každá vrchnost aby vypravila do pole desátého člověka a z každých 2000 kop gr. jmění jednoho jezdce do sv. Vavřince [10. srpna] mezi Uherské Hradiště a Kunovice nebo k Břeclavi.[5])

Sněm český, svolaný na den 28. března r. 1541, neustanovil vlastně nic na obranu zemí uherských a českých: stavové nemohli se dohodnouti, byl-li sněm, konaný roku 1540, řádně svolán čili nic, a konečně prosili královských poslů, aby vypsán byl za účelem povolení pomocí vojenských sněm nový, k němuž

---

[1]) Viz k tomu Rezkův Sborník Historický, ročník 1886, str. 72 a 73. — Slezsko vypravilo do pole 2000 knechtů, 500 koní a 500 Kozákův. Vůdcem byl hrabě Hanuš z Waldeka. (Městský archiv ve Vratislavi. Fürstentage I., fol. 532—534).

[2]) Olomučtí prohlásili, že v posledních 4 letech prodali 100 centů prachu, a nyní že nemohou prach dělati pro nedostatek vody. Také prý jim není možno vypraviti 8 děl. Znojemští se vymlouvali chudobou. — (Orig. český v říšském fin. archivě ve Vídni, v úterý po Laetare [29. března] 1541. Jiný list tamže ze dne 5. dubna. — List Znojemských 2. dubna). Také brněnští se omlouvali, že nemohou poslati více prachu pro nedostatek vody; co mohli, že poslali k Prešpurku. Prach prý dělali ručně místo tlaku vody. (Tamže, 27. března a 3. dubna).

[3]) Říšský fin. arch. ve Vídni. Orig. německý ze dne 4. dubna 1541.

[4]) Ve Vídni, 10. dubna 1541. Orig. zemsk. arch. mor. Art. Znaim III.

[5]) V Kroměříži, ve středu před sv. Maří Magdalenou [20. července] 1541. (V Bočkově sbírce č. 795.)

by přišel král Ferdinand osobně.[1]) Ale tento druhý sněm nemohl býti v čas svolán pro události uherské.

Vilém z Rogendorfa obléhal totiž od 3. května r. 1541 s více než 20.000 bojovníky Budín, jehož statečně hájil pouze 2400 muži odvážlivý Utěšinovič. Moravští stavové poslali mu s konce června 3000 pěších, které najali rychle na dva, po případě na tři měsíce.[2]) Mezi Ferdinandem však a Isabellou dály se potajmu úmluvy, dle nichž Utěšinovič měl býti zajat, město Budín vydáno Ferdinandovi, a Jan Zikmund měl se spokojiti za Uhry a Sibiňsko hojným odbytným. Ale Utěšinovič zvěděl o těch úmluvách a překazil je; také jiné pokusy Ferdinandovy o získání Budína byly zmařeny. A poněvadž se o těchto podnicích Ferdinandových vědělo, jednotlivé země zbrojily velice pomalu a nestaraly se o vojsko u Budína. Když pak výprava Rogendorfova skončila 21. srpna potupnou porážkou vojska jeho od Turků při přechodu přes Dunaj k Pešti tak, že všecka děla Ferdinandova byla ztracena, nezbývalo ani času, aby mohlo býti sebráno rychle nové vojsko proti Solimanovi, který sám v několika dnech [26. srpna] dorazil k Budínu. Třetího dne potom, dne 29. srpna, sultan Soliman vyřkl již osudná slova, že Budín se vším územím mezi Tisou a Dunajem zůstane pod panstvím tureckým, za Tisou pak a v Sibiňsku že vládnouti má Jan Zikmund jako vasal sultanův. Soliman ovšem slíbil, že budínský pašalik nechá pod svou

---

[1]) Sněmy české I., str. 482 a násl. — Viz k tomu Rezkuv Sborník Historický, roč. 1886, str. 73 a 74.

[2]) Olom. soud sv. Janský 1541. „— Při témž soudu na tom sou se osoby ze všech čtyř stavů tu shromážděné snesly, aby tři tisíce pěších spěšně přijato a králi JMti ku pomoci pro retunk toho lidu, kterýž u Budína leží, vypraveno bylo. A ti aby byli přijati na dva měsíce, a byla-li by další toho potřeba, i za třetí drželi [sic]. A tomu lidu aby byly dány peníze od pánuov vejběrčích, kteříž puol berně, šefflgelth a zbírku z hlav přijímali ze všech tří krajóv, pokudž těch peněz postačí. A jestliže by jiné osoby z stavu, kteří zde nebyli, potomně o to ku pánóm vejběrčím se domlouvali a hleděli, že sou ty peníze bez svolení všech stavuov a sněmu obecního vydali, tehdy ty osoby z stavuov, kteříž sme zde byli, máme je v tom zastoupiti tak, aby oni na svých dobrých pověstech ani statku skrze vydání těch peněz žádné škody nenesli.“ Popis drábů měli vykonati u Hodonína Jan z Lichtenštejna a Mikuláš z Vickova a peníze odevzdati rotmistrům. (Brněnská kniha připovědí a naučení č. 37., fol. 58).

spravou jen potud, než Jan Zikmund se stane plnoletým, potom že mu odevzdá Uhry celé; ale slibům těm nevěřil tenkrát již nikdo, tím méně Utěšinovič a Isabella, jichž se celá záležitost týkala nejvíce. Než odpor proti výroku sultanovu nebyl možným. Nejméně ovšem by se byl k odporu mohl odvážiti Ferdinand, jehož země počaly se po dobytí Budína Turky starati pouze o hájení vlastních hranic a na útok ani nepomyslely. Zvláště stavové čeští vzchopili se tenkrát k vydatné pomoci na obranu hranic moravských a rakouských. Na sněmě v Praze, zahájeném 12. září, povolili 2000 jízdných a 6000 pěších hlavně na pomoc Moravanům k Břeclavě. Jízdu vedl Zbyněk Berka z Dubé, pěší Václav Pětipeský z Krásného Dvora. Kdyby Turci skutečně vtrhli na Moravu, byla ustanovena veřejná hotovost, z každých 1000 kop gr. českých po jednom jezdci a čtyřech pěších za vůdcovství Zdislava Berky z Dubé a z Lippého. Kdyby pak i Čechám hrozilo nebezpečenství, nejvyšší purkrabí pražský byl splnomocněn, aby učinil jakákoli slušná opatření beze sněmu, jen se svými radami.[1]) Vojsko moravské, k boji připravené, stálo u Strážnice: tam se měli s ním spojiti také Čechové.[2]) I knížata a stavové slezští povolili na zvláštní žádost Moravanům 4000 knechtů, jež mohli sebrati v rychlosti; učinili tak „ze sousedského přátelství".[3])

Sultan Soliman, ač původně pomýšlel vytrhnouti k Vídni a na Moravu, změnil úmysl svůj a dne 22. září dal rozkaz ke zpátečnému pochodu. Jednotlivé oddíly vojska jeho plenily ještě několik dní v okolí Budína a Pešti, kde zůstala trvale silná posádka turecká. Ale poněvadž nastalo chladné počasí, vědělo se, že Turci již nepodniknou nic.[4]) Tu teprve nastala doba klidnějších úvah: Celý křesťanský svět viděl, že pašalik budínský znamená počátek poroby Uher. Jednotlivé stolice uherské valem posílaly žádosti Ferdinandovi, aby napjal všecky síly a opatřil si pomoc

[1]) Sněmy české I., str. 495—497.

[2]) Městský archiv vratislavský. Fürstentage, fol. 82. (Dne 26. srpna u Strážnice).

[3]) Tamže. Fürstentage II., (1541—1551), fol. 39—41, a fol. 60. Náklad na 4000 knechtův obnášel 35.000 zl.

[4]) Listy arcib. ostřihomského Křemnickým 29. září a 22. prosince 1541. (Arch. Národního musea v Pešti).

odkudkoli, jen aby se pokusil ještě jednou o sjednocení Uher a o vypuzení Turků ze země. Utěšinovič a Isabella jali se opět vyjednávati potajmu s Ferdinandem na základě smlouvy velkovaradínské, ale na konec se nedohodli přece. Král Ferdinand svolal tedy rychle čelné a věrné magnáty zemí svých do Brna k poradě, jak by možno bylo vysvoboditi Uhry. Důvěrníci se usnesli, aby sebráno bylo veliké vojsko v říši německé, k němuž by se připojily s pomocmi svými, co nejčetnějšími, všecky země Ferdinandovy. Za tou příčinou nastalo sněmování jak v říši německé (v Řezně a ve Špýru), tak i v zemích českých, uherských a rakouských.

Na den 5. prosince r. 1541 Ferdinand svolal všeobecný generální sněm na hrad Pražský (původně byl svolán do Kutné Hory) a předsedal mu sám. Byli k němu pozváni mimo poselstva zemí českých také zástupcové zemí alpských, ale nepřišli všichni.

Král Ferdinand upřímně oznámil, že Soliman II. chce s ním ujednati mír, ale s podmínkou, bude-li mu vydán Ostřihom, Stolní Bělehrad, Vyšehrad a Tata (Totis); z ostatních pak držav bude-li mu Ferdinand platiti roční poplatek. „Z toho“ — Ferdinand dodal — „stavové zemí českých i všickni ostatní mohou snadně vyrozuměti, jaký úmysl a předsevzetí tureckého císaře jest, a kdyby se témuž Turku všecko tak podle vůle a žádosti jeho vykonalo, jaká by naděje stálého pokoje býti mohla, vzhlédnouc na předešlá toho Turka předsevzetí a jednání, o kterých se výše zmínka činí, že žádného příměří, ani toho, co připoví, nedrží, ano nynějšího času přes svá připovídání, baše, který na Budíně jest, po nynějším tureckého císaře odtažení nejednou se jest již o poddané naše v Uhřích pokoušel i nájezdy jim činil.“ Poněvadž pak pokládá ona žádaná místa za klíč k ostatním zemím svým, proto zamítl nestoudnou onu žádost. Konečně oznámil Ferdinand, že císař míní poslati velikou pomoc, a on sám že poručil najmouti zatím 2000 lehkých jezdcův, aby bránili výpadům tureckým do okolí z Budína a Pešti. Říše německá že slíbila na tři léta do Uher 20.000 pěších a 4000 jízdných s podmínkou, pošle-li Ferdinand ze svých zemí ve spojení s Poláky

a Vlachy 20.000 lehkých koní a polní střelbu, čehož ovšem nebylo lze zaručiti, poněvadž Poláci a Vlaši nejsou povinni poskytovati pomoci válečné, proto prý Ferdinand jen slíbil, že se přičiní o hojnou válečnou hotovost, a výsledek že oznámí stavům říše německé na sněmě špýrském, který měl býti zahájen 14. ledna roku 1542. Žádal tedy rozhodně, aby povolena byla nejen rychlá, nýbrž veliká a trvalá pomoc ode všech zemí, na sněmě zastoupených.

Přítomní stavové schválili jednání Ferdinandovo a ustanovili, aby dle všeobecného odhadu,[1]) jemuž se podrobiti měli všickni obyvatelé bez rozdílu, kromě lidí pohořelých a lhotníků, placeno bylo z každých 1000 kop po 10 kopách, polovice o Hromnicích, polovice o sv. Vavřinci [10. srpna]. Za ty peníze každá země měla sebrati lid pěší i jízdný a opatřiti všecky potřeby, jako děla, koule, prach, puškaře, vozy, koně a p. Vojsko každé země aby mělo svého hejtmana, za nejvyššího pak měl býti zvolen ihned rodilý Čech, neb aspoň příslušník koruny české. Všecko vojsko mělo se sejíti mezi Skalicí a Holíčem. Za nejvyššího polního hejtmana byl zvolen Zdislav Berka z Dubé a z Lippého a na Zákupí, nejvyšší hofmistr království českého, a za pobočníka byl mu přidělen Ondřej Ungnad ze Sunneka. Berkovi povolena za přípravné práce částka 750 kop gr. č., Ungnadovi 250 kop. Potom bylo přikročeno k poradám o vyzbrojení lidu v jednotlivých zemích podle povolených berní.

Čechy měly přispěti 375.000 zlatými rýnskými.
Z toho bylo určeno na 3000 jízdných po 6 zl. na

---

[1]) Zvláště Slezáci se přimlouvali za společný sjezd všech zemí a za jednotný odhad i za rovnoměrné rozvržení vojenských pomocí, . . . „damit die Irrungen, so wir im frischem vnd genedigem Gedenngk tragen, vnnd die sich zuvor inn solchenn Hulffenn, wann ein idliches Land auf volkh gegangen, zwuschen der Chron Behem vnnd den eingeleibetenn Lannden gehaltenn, dass ein Idlich Lannd nach irem altenn Brauch gegen der Chron Beheim Hulff, die ihnen thun wollen, welche bei dem gemeinen Mann ein grosse Ungleichkeit vnnd beschwerd eingefurt, hingelegt vnnd verkommen werde.“ (Městský arch. vratislavský. Fürstentage II. [1541—1551], fol. 290. — A na str. 291 tamže se čte: . . . „damit in allem eine Gleichheit gehalten, vnnd dass solche Hulff, wie sich die Stend vnnd Ausschus dorumben vergleichen, von Idem Land aufs fvrderlichst eingebracht wurde.“

8 měsíců . . . . 144.000 zl.[1])
Na 6000 pěších s měsíčním platem po 3·50 zl. na
8 měsíců . . . . 168.000 zl.
Na potřeby válečné na 8 měsíců . . . . 48.000 zl.
Dohromady . . . . 360.000 zl.
Zbývalo tedy nejvyššímu hejtmanovi, důstojníkům a úředním osobám 15.000 zl.

Markrabství moravské mělo dáti 150.000 zl. r.
Z toho určeno na 2000 mužů lehké jízdy po 6 zl.
na 8 měsíců . . . . 96.000 zl.[2])
Na 300 těžkých jezdcův po 10 zl. měsíčně, na 8 měsíců 24.000 zl.
Na 500 pěších po 3·50 zl. r. na 8 měsíců . . 14.040 zl.
Na válečné potřeby . . . . 13.482 zl.
Dohromady . . . . 147.522 zl.
Zbylo hejtmanovi polnímu, úředníkům, důstojníkům pouze 2478 zl.[3])

Ve Slezsku mělo býti sebráno mimo Svídnicko a Javorsko 167.000 zl.
Z toho bylo ustanoveno na 1000 mužů lehké jízdy po
6 zl. měs. na 8 měsíců . . . . 48.000 zl.
Na 500 mužů těžké jízdy po 10 zlatých měsíčně, na
8 měsíců . . . . 40.000 zl.
Na 1800 mužů pěších po 3·50 zl. měsíčně, na 8 měsíců 50.400 zl.
Na potřeby válečné . . . . 24.000 zl.
Dohromady . . . . 162.400 zl.
Vůdcům a důstojníkům zbylo 4600 zl. rýnských.

Knížectví svídnické a javorské měla zvlášť poskytnouti 33.116·5 zl. r.
Z toho na 1000 pěších po 3·50 zl. měsíčně, na 8 měsíců 28.000 zl.
Na 100 mužů lehké jízdy po 6 zl. měs., na 8 měsíců 4.800 zl.
Dohromady . . . . 32.800 zl.
Zbylo na vůdce a úředníky 316·5 zl. rýnských.

V Horní a Dolní Lužici mělo býti sebráno 50.000 zl.
Z toho na 1050 mužů pěších po 3·50 zl. měsíčně, na
8 měsíců . . . . 29.400 zl.

---

1) Sněmy české I., str. 532, udávají nesprávně 194.000 zl.
2) Tamže udáno nesprávně jen 24.000 zl.
3) Tamže, str. 533, udáno nesprávně 2482 zl.

Na 400 mužů lehké jízdy po 6 zl. měs., na 8 měsíců 19.200 zl.
Dohromady . . . . 48.600 zl.
Zbylo na vůdce atd. 1400 zl. rýnských.

Rakouské země dědičné měly poskytnouti 400.000 zlatých r.
Z toho na 3500 mužů lehké jízdy po 6 zl. měsíčně, na 8 měsíců . . . . 168.000 zl.
Na 500 mužů těžké jízdy po 10 zlatých měsíčně, na 8 měsíců . . . . 40.000 zl.[1]
Na 2000 mužů pěších po 3·50 zl. měs., na 8 měsíců 56.000 zl.
Na 1000 mužů martholosů po 4 zl. měs., na 8 měsíců (lodníci a námořníci) . . . . 32.000 zl.
Na různé potřeby válečné . . . . 64.000 zl.
Dohromady . . . . 360.000 zl.
Zbylo nejvyššímu hejtmanovi, důstojníkům a úředníkům na platy 40.000 zl. r.

Země koruny české a dědičné země rakouské přispěly tedy na rok 1542 ohromnou částkou 1,175.116·5 zl. rýnských. Za ty peníze mělo býti vypraveno do pole 24.650 mužův, a to: 1300 mužů těžké jízdy, 10.000 lehkých jezdců, 12.350 pěších a 1000 námořníkův.[2] Země alpské, které nebyly v Praze zastoupeny, daly k těmto ustanovením schválení dodatečně. Ze všeho toho vojska mělo 8000 mužů lehké jízdy rozloženo býti při hranicích moravských u Skalice. Žádali o to zvláště Moravané, poněvadž jim každou chvíli hrozil nepřátelský vpád do země, a právě nedávno byli ochráněni před Turky jen náhodou. Hned totiž po odchodě sultanově od Budína vypravil se značný oddíl vojska tureckého pod bašetem bosenským na loupež do Moravy; ale řeka Váh

[1]) Tamže, str. 533, nesprávně udáno 56.000 zl.

[2]) Čísla zde uvedená jsou úplně správná. Na doklad uvádím, že nejen v Pam. sněm. moravských, nýbrž i ve slezských knihách sněmovních jsou zaznamenána. (Městský arch. vratislavský, Fürstentage II. [1541—1551], fol. 222—224.) Jen Moravě se ve slezských knihách (zajisté nesprávným přepisem) usuzuje 250.000 zl. místo skutečných 150.000 zl., Svídnicku a Javorsku 33.117 zl. místo 33.116·5 zl. — Důstojníkům platilo se dosti mnoho, na př. Janu Streybochovi ze Streybocha, který ustanoven byl za hejtmana nad 100 koňmi moravskými, platilo se měsíčně: 12 zl. r. na koně, 60 zl. na kuchyni, 12 zl. na 2 drabanty, 12 zl. na fu̇rýra, a na trubače dostal jako za muže pěšího. (Bočkova sbírka z. arch. mor., orig. č. 796.)

byla rozvodněna tak, že vojsko turecké nemohlo najíti přechod, proto sešlo z útoku.[1])

Po ukončení generálního sněmu na hradě Pražském sněmováno v jednotlivých zemích. Na Moravě stavové sešli se do Znojma v den sv. Marcella [16. ledna] r. 1542 a nařídili dle usnešení generálního sněmu obecný odhad jmění. Z každých 1000 kop gr. č. mělo se platiti 10 kop berně, polovice do první neděle postní [do 26. února], ostatek do sv. Vavřince [10. srpna] t. r.[2]) Zdeněk Meziříčský jmenován byl sněmem za nejvyššího „profiantmistra", který měl přijmouti celou berni od výběrčích, a nejvyšším hejtmanem polním ustanoven Jindřich Meziříčský z Lomnice a na Jemnici, jemuž dáno právo, aby najímal lid válečný, pokud stačila berně.[3]) Vojsko moravské mělo býti přehlíženo u Skalice.[4])

Na žádost stavův uherských svoleno na témž sněmě, aby města moravská půjčila do Uher jedenáct polních kusův, a na opětnou stížnost krále Ferdinanda nařízeno v nově, aby pomezný hrad Kunovice byl opraven a opatřen posádkou i všemi válečnými potřebami. Panu Zvolskému, majiteli hradu, dána lhůta do Středopostí [23. února]. Podobně usnešeno bylo o hradě Špilberce, Cornštejně a hradě Znojemském.[5]) Konečně staly se podstatné změny v osobách hejtmanů krajských: v jičínském kraji nastoupil na místě Bedřicha ze Žerotína Vilém ze Žerotína; v brněnském kraji na místě Zdeňka Meziříčského Jetřich z Boskovic a na místě Viléma Valeckého Jan Tavikovský; v hradištském kraji na místě

---

[1]) Hammer-Purgstall: Gesch. des osm. Reiches.

[2]) Zvláštností jest, že kvitance na přijatou berni toho roku byly tištěné, vpisovala se pouze částka, kterou výběrčí přijali. (Orig. zem. arch. mor. Landesgerichtsakten č. 24.)

[3]) Vzal si na pomoc přítele svého Antonína Brusa z Mohelnice, jehož vynikající vlastnosti král Ferdinand I. tenkrát poznal po prvé. (Pilař a Moravec III., str. 16.)

[4]) Pam. sněm. I., fol. 190 a násl. Značná část vojska mor. stála u Skalice již s počátku dubna. Jindřich Meziříčský, polní hejtman mor., žádal odtud již 11. dubna po 2000 zl. od výběrčích olomuckých a brněnských na lid válečný, na puškaře, děla a prach. (Bočk. sbírka č. 797 a 798.) Stavové čeští slíbili na obranu Moravy 2000 koní, ale stavové rakouští připojili je ke svému vojsku proti ujednání. Stížnost na to čte se v Kop. I., fol. 161. (17. dubna 1542).

[5]) Pam. sněm. I., fol. 197.

Jana ze Žerotína Pavel ze Žerotína; v olomuckém kraji na místě Zdeňka Kounického Jan Kropáč starší z Nevědomi.[1])

Na Moravě konány byly téhož roku 1542 ještě dva sněmy zemské: první zahájen byl v pondělí po neděli Provodní [16. dubna] v Brně, na němž uloženo polnímu hejtmanovi, aby pilně nepřítele střehl a každého času o něm věděl, a jakmile by vyšetřil, jak mnoho má vojska, aby to hned oznámil zemskému hejtmanovi.[2]) Druhý sněm obecný svolán byl na pondělí po sv. Janu Křtiteli [26. června] do Olomouce, kdež bylo mezi jiným usnešeno, aby všecky potřeby válečné, děla, prach, koule a jiné dováženy byly z celé země na Strážnici zemskému komorníkovi Janu ze Žerotína.[3]) Několik týdnů před tím vydán byl v Čechách tištěný patent krále Ferdinanda, aby ze všech konců země připravovány byly vozy a vozníci proti nepříteli Turku.[4])

Král Ferdinand vymohl zatím na říšských stavích ve Špýru (v 2. polovici března) dvojnásobnou pomoc, totiž 40.000 pěších a 8000 jízdných, ale knížata německá si vymínila, aby říšské vojsko bylo vydržováno v zemích Ferdinandových na jeho útraty a zároveň opatřeno lodmi na Dunaji, střelivem a vším potřebným. K tomu Ferdinand ovšem neměl prostředkův, a proto žádal již 4. května na hradě Pražském stavů českých, aby ho neopouštěli a zapůjčili mu na vydržování vojska německého 50.000 rýnských, totiž polovici částky, které bude potřebovati k tomu účelu. Druhých 50.000 zl. že mu zajisté opatří země ostatní. Čechové půjčili mu žádanou částku z první berně své do sv. Jiří [23. dubna] 1543. Kryštof z Ejcinka zaručil se těmi penězi jménem Ferdinandovým.[5])

Poněvadž pak i v ostatních zemích Ferdinandových bylo tenkráte dosti ochoty, přispěti silami co největšími, výsledek byl znamenitý: v červenci stálo u Vídně přes 60.000 mužů, v jichž čele byl váhavý kurfirst Jáchym Braniborský. Na Dunaji

---

1) Tamže I., str. 197—198.

2) Památky sněmovní I., fol. 189 a násl.

3) Tamže I., fol. 199.

4) Tištěný patent krále Ferdinanda I. ze dne 15. května 1542, v archivě jindřicho-hradeckém.

5) Sněmy české I., str. 540.

stálo připravené malé loďstvo. Vojsko bralo se do Uher velmi pomalu. Dne 15. srpna stálo u Komárna, jsouc rozmnoženo četnými posilami novými, tak že čítalo přes 80.000 mužův.[1]) Odtud Jáchym vytrhl, provázen jsa dunajským loďstvem, okolo Ostřihoma k Pešti, který byl Turky méně chráněn než Budín. S počátku října učiněn byl nepodařený útok na město, a hned potom vojsko s hanbou se rozešlo, jednak že „prý“ mu nebyl řádně placen žold, hlavně však na zprávu, že Turci pod Ahmetem, beglerbegem rumelským, postupují v počtu 25.000 mužův od Srbského Bělehradu k Pešti.[2]) Jáchym nechal v Uhrách pouze 7000 jízdných a pěších přes zimu, aby osadili pevná místa a chránili sousední země před vpády tureckými.[3]) „Větší hanby se říši německé ještě nestalo“, psal Ferdinand bratrovi svému, císaři Karlu V.; „neboť se zdálo, že celou tou výpravou mělo se vlastně ukázati, jak veliké vojsko mohla by německá říše posta-

---

[1]) Říše německá poslala dle Pešiny (Mars Morav. II., str. 207) 30.000 pěších a 7000 jízdných, tedy méně, než byla slíbila. Z Čech, Moravy, Slezska a Lužic sešlo se rovněž tolik vojska, „jen o něco málo méně“. Pavel Korka z Korkyně (Č. Č. M. 1829, str. 31) praví, že z koruny české vysláno bylo více než 35.000 mužů „výborného lidu“.

[2]) Týž Pavel Korka vyslovuje se o vojsku Jáchymově s nadšením: „Bylo to znamenité vojsko a hlučné, že jsem jaktěživ potom takového lidu neviděl . . . . . Husarů ještě tehdáž bylo 25.000. Kurfirst Braniborský byl tenkráte nejvyšším hejtmanem tohoto lidu . . . . Nic neprovedli, nýbrž zavedli.“ — Dle zpráv jeho připadl na vojsko mor, kterému padlo za oběť 25.000 knechtův. (Č. Č. M. 1829, str. 31).

[3]) Král Ferdinand jmenoval 30. prosince 1542 gubernatorem Uher (locum tenentem) Pavla de Warda, arcibiskupa ostřihomského, s velikou mocí . . . . „quod habet facultatem administrandi justiciam extra omnem appellationem, quod possit judicare conventum particularem regni Nostri necessitate requirente omnibus statibus pro commodo Nostro et illius; quod habeat authoritatem mandandi omnibus confinia tenentibus et officialibus caeterisque fidelibus Nostris in omni publica administracione; quod habeat jus conferendi personis dignis bona ad triginta duos colonos de extendentia, quae sive per notam, sive per defectum seminis aut alio quocunque modo ad collationem Nostram legitime spectarent; quod habeat jus conferendi beneficia ecclesiastica in bonis ecclesiis, exceptis tamen abbatiis, praeposituris que maioribus; quod habeat facultatem et plenam authoritatem omnibus redipiscentibus et ad obedientiam Nostram redire volentibus Nostra persona graciam faciendi.“ (Ve Vídni, 30. prosince 1542. — Arch. Nár. musea v Pešti).

viti proti Turkům".[1]) A v zemích koruny české vznikla z toho taková roztrpčenost, že král Ferdinand uznal za vhodné omluviti se veřejně v předloze ku sněmu českému, svolanému do Prahy ke dni 3. března roku 1543.[2])

Na témž sněmě král Ferdinand oznámil stavům českým, že Moravané žádali ho na sjezdě brněnském za ochranu proti Turkům, vybízejíce ho, aby za tím účelem svolal, pokud možná brzo, do Prahy generální sněm, poněvadž sultan — jak vyzvědači jednomyslně udávali —, připravoval již opět velikou výpravu do Uher na rok 1543. Mimo to Moravané byli neustále znepokojováni zlotřilou cháskou uherskou, jež činila vpády do země, obsazovala cesty, olupovala kupce o zboží a pálila vesnice.[3])

---

[1]) Sněmy české I., str. 547. — Fessler-Klein: Gesch. Ungarns, dílu III. str. 521 a násl. Ani ve vojsku ochranném při pomezí zemí českých nebylo úplné jednoty ani svornosti, jak svědčí o tom list zemského hejtmana moravského Linhartovi z Felsu, nejvyššímu hofmistrovi královskému. (Z Chropyně, 7. srpna 1542. Orig. český. — Kop. něm. dvor. a státního arch. ve Vídni).

[2]) „. . . že jest se tím lidem při tom času málo užitečného proti nepřátelům provedlo, majíc My nad tím srdečnou lítost, nevíme co jiného k tomu říci, než Pánu Bohu poručiti musíme, jsouc sebou jisti, že jest pilností, prací i nákladem Naším nic neсešlo, aniž co takového slušně od koho Nám přičítáno býti může . . . Všecko, co jest na Nás spolu s královstvími, zeměmi a poddanými, Našimi věrnými milými, od stavů svaté říše vloženo bylo, jakožto lehcí koně, střelba s jejím příslušenstvím, lodí, špíže i jiné potřeby válečné, to jsme bez nedostatku, ač s nemalou Naší i poddaných Našich škodou i obtížností, vychovati i držeti ráčili, tak že při těch všech potřebách válečných žádného nedostatku . . . nebylo, nýbrž i zbytek se našel, jakž pak kurfirst Braniborský, nejvyšší hejtman polní nad lidem říšským, stavům svaté říše psaním svým vyznal. Což proto stavům království českého oznamovati ráčíme, aby, majíc o tom zprávu pravdivou, Nás sami při sobě i těch, kteříž by něco toho o Nás (jakobychom My byli nezdaru toho příčinou) v lidi vtrušovali, výmluvna měli." (Sněmy české I., str. 246—247.) Jest patrno, že nepravidelné vyplácení žoldu, o kterém mluví Huber, nebylo hlavní příčinou nezdaru výpravy.

[3]) Právě roku 1542, zatím co vojsko české s vojskem říše německé zbytečně stálo v Uhřích, četné loupežné bandy uherské hospodařily neurvale v okolí Uh. Hradiště. Chásku tu vedli prý bratří Jan a Rafael Podmaničtí. Na sněmě v Prešpurce byli odsouzeni na smrt, ale později dána jim milost. (Mars Morav. II., str. 214—215. — Isthuanffi, str. 167.) — S počátku roku 1543 magnát uherský Bánfy poplenil okolí Bánova moravskému pánu Burianovi. Král Ferdinand chtěl oba rozsouditi ve Vídni, kamž si Bánfyho i Buriana obeslal, ale stavové moravští k tomu nepřivolili. (Viz str. 126, pozn. 4. — (Kop. Pam. sněm. I., fol. 170 a násl.)

Proto Ferdinand vybízel stavy české, aby se připravili na generální sněm a povolili hned nyní trvalou pomoc hlavně na vydržování vojska v pevných hradech. Stavové čeští uznali v zásadě důležitost obrany proti Turkům, vyslovili politování nad poslední nezdařenou výpravou a povolili značnou berni (z 1000 kop gr. 10 kop), ale pouze na pomoc Moravanům. O dalších krocích měl rozhodnouti generální sněm, svolaný co nejdříve do Prahy.[1])

Soliman II. konal opravdu veliké přípravy do Uher na rok 1543. Již v lednu toho roku Utěšinovič dostal rozkaz, aby připravil hovězí dobytek, ovce, mouku a vůbec vše, čeho jest potřebí k výživě vojska; neboť prý míní vytrhnouti do pole již v dubnu. A v pravdě hnul se již 23. dubna z Drinopole a v červnu a v červenci dobýval některých hradů (Valpó a Sziklós) při dolním toku drávském.

Král Ferdinand svolal na 29. duben generální sněm do Prahy a byl mu osobně přítomen. Oznámil shromážděným stavům a poslům (poslové slezští nepřišli —), že dědičné země rakouské slíbily pomoc proti Turkům jako roku minulého; stavové říše německé pak že povolili na sněmě norimberském peníze na 20.000 pěších a 4000 jízdných, které si Ferdinand měl najmouti sám. Konečně se také vědělo, že císař Karel V. ujistil obyvatelstvo uherské, že jako vždy i budoucně bude podporovati bratra svého Ferdinanda proti Turkům.[2]) Země koruny české dohodly se tedy rovněž o touž pomoc jako roku 1542, totiž vypsaly berni z 1000 kop gr. po 10 kopách. I lidé poddaní měli přispěti z každé kopy groše po 5 denárech. Polovice berně té měla býti odevzdána vyššími stavy do sv. Jana Křtitele, poddanými do sv. Markety (13. července), ostatek do sv. Bartoloměje [24. srpna] a do sv. Matouše [21. září]. Všecky země české měly přispěti mimo berni také válečnou hotovostí, kterou měl Ferdinand opatřiti děly, kdežto stavové slíbili, že zapraví z berně výlohy na prach, koule, puškaře, koně a j. Nedoplacené berně z roku 1542 měly býti odvedeny do sv. Petra a Pavla. O 50.000 zlatých, za které

[1]) Sněmy české, I., str. 552.

[2]) List Karla V. z Barcelony, dat. 10. dubna 1543, obyvatelstvu uherskému. (Orig. lat. v zemském arch. budínském, Monumenta B.) Podobný list tamže od stavů říše německé z Norimberka, 20. dubna.

se zaručil r. 1542 Kryštof z Ejcinka, mělo býti definitivně rozhodnuto na budoucím sněmě zemském. Král Ferdinand totiž žádal, aby panu Kryštofovi byla prodloužena lhůta ručebná. Zástupcové Moravy měli jednati s knížaty a stavy slezskými, aby uznali a schválili usnešení generálního sněmu.

Čechové ustanovili si tenkrát i svolání zemské hotovosti pro případ, kdyby Turci vpadli do Čech, a poznačili za vůdce jejího Wolfa st. z Krajku a na Nové Bystřici, nejvyššího purkrabího pražského, jehož zástupcem měl býti Jaroslav ze Šelnberka a na Kosti, nejvyšší komorník český.[1])

Moravský zemský sněm obecný svolán byl do Brna o sv. Vítě (15. června). Stavům byla oznámena usnešení generálního sněmu českého, což vzato prostě na vědomí, a berně povolena dle toho jako v Čechách, totiž z 1000 kop gr. č. 10 kop; do zbraně měl býti vypraven každý desátý člověk. Vojsko moravské, určené Ferdinandovi za hranice, mělo se sejíti s vojskem českým u Mušova na Moravě a vytrhnouti odtud k Prešpurku a k Trnavě, kamž se mělo vůbec sejíti všechno vojsko nejdéle do sv. Jakuba (25. července).[2]) Hrady a tvrze moravské, zvláště pomezní, byly prohlédnuty a důkladně opraveny. Při tom se ukázalo, jak nedostatečně byly opatřeny i za těchto nebezpečných dob hrad Špilberk u Brna a hrad Znojemský; a stavům moravským přece velmi záleželo zvláště na hradě Špilberce, „poněvadž by ztracením toho zámku království českému i zemi moravské mnoho zlého se stalo, a především město Brno přišlo by ku zkáze.“ Zvláštní komise, jíž v čele byl Václav z Ludanic, hejtman zemský, shlédla Špilberk, aby se přesvědčila, opatřen-li jest dostatečně proti útokům nepřátelským. Výsledek prohlídky byl zdrcující: hrad byl sešlý a zanedbaný a tak špatně opatřen, že tam bylo všeho všudy dvanáct hákovnic a šest ručnic; čtrnáct ručnic bylo u zámečníka. Dva měděné kusy byly dobré, dva železné byly pokažené; někde v komoře ležela ještě stará děla, nespravená. Ze

1) Sněmy české I., str. 562.

2) Pam. sněm. I., fol. 206—208, potom fol. 211—212. Vojsku moravskému, ač mělo svého vůdce, bylo se u Trnavy podříditi nejvyššímu hejtmanovi polnímu nad lidem českým. Tak přál si král Ferdinand. (Kop. Pam. sněm. I., fol. 189—190).

zásob byla na hradě bečka prachu, dvě bečice síry, dvě bečky sanytru, dvě nebo tři bečky šípův. Zdi zámku, nekryté, byly na spadnutí; pouze vinné sklepy byly prý v dobrém pořádku. Posádkou hradní byl úředník Hanuš Olstorfer z Němčího, šest pacholkův a dvě pacholata; dva z pacholků bývali na hradě velmi zřídka, poněvadž byli ženati a usedli na brněnském předměstí. V podobném stavě byl také hrad Znojemský, jak zjistila jiná komise sněmovní, jež tam byla poslána.[1])

Berně, povolená na sněmě Svatovítském v Brně, nepostačila, proto byla vypsána o sv. Kateřině [25. listopadu] berně nová. Stavové moravští byli totiž slíbili na sněmě brněnském, konaném 6. srpna, k hájení Vídně 2000 pěších, kteří měli rozmnožiti tamější posádku, vedenou Linhartem z Felsu a hrabětem Mikulášem Salmem.[2])

Pomoci české a moravské, určené za hranice k Prešpurku a k Trnavě, scházely se velmi pomalu, tak že 25. července nebyl u Mušova téměř nikdo. Král Ferdinand vyslovil se o tom nelibě v patentě, vydaném z Prahy 31. července, kde praví, že Turci oblehli Ostřihom a že směřují k Moravě i k Vídni, žádal pak, aby se veřejná hotovost z krajů českých sešla u Znojma nejdéle do sv. Bartoloměje [24. srpna].[3])

I potom ještě byla horlivost na všech stranách tak nepatrná, že teprve po 10. září pomýšlelo se na pochod od Znojma k Prešpurku, kamž se vojsko ze zemí českých dostalo až v druhé polovici září.[4]) Zdá se, že král Ferdinand měl tenkrát mezi Prešpurkem a Trnavou značné vojsko: za peníze, povolené říší německou, najal 20.000 pěších a 4000 jízdných, ze zemí koruny

---

[1]) Ob. sněm brněnský 1543, v pátek, den sv. Víta [15. června]. Pam. sněm. I., fol. 209—210.

[2]) Sjezd obecný v Brně, 6. srpna 1543. (Kop. Pam. sněm. I., fol. 193.)

[3]) Patent krále Ferdinanda z hradu Pražského, v úterý před sv. Petrem a Pavlem (31. července) 1543. — Landesgerichtsakten z. arch. mor. č. 104.

[4]) Orig. arch. třeboňského a list Jana ml. z Valdštejna Jaroslavovi z Šellnberka, datovaný ze Znojma 10. září 1543, č. 4129. Chválí se v něm svornost Čechů, Moravanův a Slezákův. Brzy prý vytrhnou k Prešpurku. — Jiná zpráva o tom, jak se vojsko shromažďuje u Znojma, jest v témž archivě s datem 7. srpna 1543 bez čísla.

české bylo mu posláno více než 20.000 mužů, potom přišly 4000 Italů, více než 8000 Uhrův a Rakušanův, konečně děje se ještě zmínka o zvláštních 8000 pěších, najatých v říši německé, dohromady bylo to více než 60.000. I Poláci přispěli prý tenkráte značnou posilou.[1])

Jako vůdcové českých a moravských i slezských vojsk se jmenují Zbyněk Berka, Václav Hostounský, Vilém Švihovský, Ondřej Ungnad, Bohuš Kostka, Jan ml. z Valdštejna, Karel ze Žerotína.[2]) Bernart Žehušický z Nestajova, Jindřich Dráchovský, Honsjirgl Raicenštajnar, Petr Muchek z Bukové a Bohuslav Tetaur z Tetova. „Leitingerem“ nad Čechy byl prý Šebestian z Weitmile, větší korouhev česká svěřena Adamovi ze Šternberka, menší korouhev Vilémovi Klenovskému.[3])

Sultan Soliman II. zatím dorazil po dobytí hradů Valpó a Sziklóše k Budínu dne 22. července, odtud vytrhl ke Stolnímu Bělehradu, dobyl ho a oblehl Ostřihom. Po více než čtyřnedělním obléhání, dne 1. září, padl Ostřihom. Ferdinand chtěl aspoň toto město vyrvati z moci turecké a hnul se k němu. V tom dostal zprávu, že sultan dal rozkaz ke zpátečnému pochodu, a vojsko jeho že plení v celých jihozápadních Uhrách. Jako jindy, tak ani tenkrát vojska Ferdinandova nevytrvala, nýbrž ihned se proti vůli jeho rozešla, „nemohouc nic provésti z některých příčin v radě uvážených a pro zimu“.[4]) Sultan však nechal v pašaliku budínském asi 40.000 mužův, aby pokračovali v boji. Proto

---

[1]) Jsou zprávy, které udávají počet vojska Ferdinandova na více, než 80.000. Tak jmenovitě Pavel Korka z Korkyně praví: „... veliké, znamenité vojsko měl (Ferdinand) z Čech, z Moravy, ze všech zemí k tomuto království příslušejících, z Rakous Dolních i Horních, z Kraňska, ze Štyrska, z Tyrol, z Polsky Kozáků, víc než 80.000 všeho lidu krom Uhrů ...“ (Č. Č. M. 1829, str. 32).

[2]) Karel ze Žerotína byl již věhlasný válečník, který si byl zjednal pěknou pověst na výpravě v Alžíru. (Pilař a Moravec III., str. 18.)

[3]) Sněmy české I., str. 561. — Kop. Pam. sněm. I., fol. 192. — Orig. arch. třeboňského s číslem 4129.

[4]) Sněmy české I., str. 575. — Nějaké potýčky přece však byly mezi Turky a oddíly vojska Ferdinandova. Ctibor Pták z Čejkova psal 1. října 1543 Jindřichovi ze Švamberka o špatném postupu vojska křesťanského proti Turkům a o častých menších potýčkách, které s nimi svedl Karel ze Žerotína. (Orig. český arch. třeboňského č. 4134. — Pilař a Moravec III., str. 18.)

vůdcové čeští žádali krále Ferdinanda, aby zatím byly opatřeny a vojskem obsazeny hranice zemské, než sejde se nový generální sněm, na němž by učiněna byla rozsáhlejší opatření ochranná. O tom se měla státi úmluva i s dědičnými zeměmi rakouskými.

Moravští stavové poskytli králi Ferdinandovi hned po dobytí Ostřihoma pomoci na ochranu hranic moravských, uvolivše se vydržovati na Komárně po šest měsiců 500 koní lehkých a 500 drábů, s měsíčním platem jezdci po 4 zl. rýnských, pěšímu po 3 zl.[1])

Uhři byli nad takovým jednáním vojsk pomocných velmi rozezleni a dali králi Ferdinandovi na srozuměnou, míní-li ostatní země hájiti vždy pouze svých hranic, že stavové uherští budou nuceni, aby se jinak postarali o pokoj v zemi své. Ve slovích těch byla patrna výhrůžka, že se poddají po případě Turkům, jak také již mnozí si přáli. Ale král Ferdinand ukonejšil magnáty uherské na obecném sněmě v Bystřici Báňské 19. listopadu r. 1543 a povzbudil je k další válce. V lednu a v únoru léta 1544 přemluvil také Utěšinoviče a Isabellu k nepřátelství proti Turkům.

---

1) MS zem. arch. mor. č. 2280. Stavy moravské velmi tížil vysoký žold, jaký se platil najatému vojsku. Zvláště stavové slezští (nejvíce Vratislavští), platili více, než všecky jiné země. Kozáci na př. dostávali od nich měsíčně po 8 zl. r., kdežto v zemích ostatních platilo se po 6 zl. (Městský arch. vratislavský. List Ferdinandův o tom z Prahy 24. července 1534 — EEE 575.) Proto vysláno bylo z obecného sněmu olomuckého, zahájeného v úterý po Všech Svatých [6. listopadu], poselství moravské na společný sjezd českých zemí, při němž byli přítomni i zástupcové rakouští, a mezi jiným bylo mu uloženo, aby se také jednalo o stejný žold a možno-li o jeho snížení. — „Také se vidí, že bez toho, aby lid služebný od království českého, nás i jiných zemí přijímán býti neměl, nebude moci býti, veďte k tomu, ať jest to na slušné míře postaveno, co by na měsíc na kuoň, též i na pěšího dáváno býti mělo, aby takoví žoldové velicí, kteříž jsou se tato všecka léta lidu služebnému dávali, na tej míře, čemuž bychom dosti činiti mohli, postaveni byli; neb mělo-li by při tom jako prve zuostati, není podobné, aby Jich Mt, my i s lidmi a poddanými svými mohli tomu dosti činiti, a v tom placení služebným aby ve všech zemích jednotná rovnost zachována byla a zvláště toho, což jest v zemích našich nikda prve nebývalo, jakožto onzuguov a obzuguov i jiných věci nových, aby ještě nebylo. A poznáte-li mimo to co potřebného a užitečného s pomocí pána Boha všemohúcího, obmejšlejte a jednejte, jakož nepochybujem, aby Vaší pilností co sjíti mělo.“ (Obecný sněm olomucký 1543, zahájený 6. listopadu. **Kop. I., fol. 197.**)

Král Ferdinand věděl zcela dobře o příčinách, pro které zůstaly posavad bez účinku všecky jeho výpravy proti Turkům. Předně bylo mu neustáte doprošovati se pomoci od sněmů jednotlivých zemí vlastních i od sněmů říšských. Často mu nezbývalo, než jezditi ze země do země a všude výmluvností svou nakloňovati stavy ku značnějším pomocem; tím ztrácel mnoho času a peněz. Potom, i když vymohl pomoci, scházely se obyčejně pomalu, v menší míře, než bylo povoleno, a přicházely pravidelně pozdě. Sedláci činili potíže hned při odhadu jmění, nechtějíce „dávati svědomí“. Kraje nechtěly poskytovati přípřeží, čímž vázlo zásobování vojska.[1]) A sešla-li se někdy náhodou značná pomoc válečná v čas, chybilo obratných vůdců, dobré vůle i vytrvalosti. Země vymlouvala se na zemi, každá hájila pouze hranic svých před vpády tureckými a nic víc; nebylo-li takového nebezpečenství, nechtěl nikdo zůstati v poli. S povolenými berněmi hospodařilo se špatně, poněvadž nebylo jednotného vedení, a zájmy strannické kladeny výše, než prospěch obecný. Ferdinand nedůvěřoval stavům zemí svých, a stavové naopak jemu. Povolené a rozepsané berně byly proto velmi vlažně sbírány, panovník nedostal jich pravidelně ani do rukou, což mu působilo nesnáze tím, že podniky jeho finančně nebyly nikdy zabezpečeny.

Výlupkem lhostejnosti a povrchnosti byla v té příčině říše německá, zmítaná reformací, které přece mělo po přednosti záležeti na důstojném hájení zájmů křesťanských proti Turkům. Země koruny české konaly mnohem více, ale drobily síly své opatřováním vlastních hranic proti vpádům nepřátelským: teprve až co zbylo, — ne vždycky — posíláno za hranice. Ale vojska a žoldnéři zemí českých bojovali ve všech bitvách tureckých za století 16. a krváceli na hradbách všech tvrzí a pevných měst uherských. Nejvíce jest se nám podivovati právě králi Ferdinandovi, že přes všechny tyto nesnáze staral se vytrvale o blaho království uherského i všech zemí svých, a že dovedl nadchnouti vždy opět a opět stavy říšské i vlastní k novým bojům a k novým obětem. Tak právě neklesl na mysli ani po oněch dvou nezda-

---

1) Doklady k tomu v arch. třeboňském k r. 1528 a 1532. Kopie v zem. arch. českém.

řených výpravách roku 1542 a 1543, nýbrž hned v listopadu (26.) roku 1543 dal svolati obecný sněm do Prahy, na němž stavům českým i přítomným poslům ostatních zemí českých vysvětlil příčiny dosavadních nezdarův a dodával jim chuti k novým podnikům. Oznámil také, že říše německá poradí se o nové výpravě proti Turkům ve Špýru za přítomnosti samého císaře, a že tedy bezpečně očekává vydatnou pomoc od zemí českých. Nežádal vojska, nýbrž stálé berně, jež by splacena byla v čas, a potom si přál, aby stavové zemí českých řádně opevnili tvrze, hrady a města; konečně slíbil, že svolá co nejdříve generální sněm zemí českých i zemí dědičných.

Slíbený sněm generální sešel se již 7. ledna roku 1544 na hrad Pražský, kde za přítomnosti Ferdinandovy, zástupců Moravy, Slezska, Horních i Dolních Lužic a poslů dědičných zemí rakouských ujednáno bylo, vybírati dle obecného odhadu z každých 1000 kop gr. č. po 7 kopách. Berně tato měla býti splacena na třikrát: první díl (3 kopy z 1000) o Středopostí [20. března], druhý díl (2 kopy z 1000) v pondělí po sv. Duše [2. června] a ostatek ten den po sv. Bartoloměji [25. srpna]. Lidé poddaní měli platiti z kopy grošů čtyři peníze české.[1]) Vedle zmíněné berně slíbili shromáždění stavové, že budou vydržovati na Komárně 200 pěších, a třem stům pěších, které tam posud král drží, slíbili dávati měsíčně po třech kopách míšenských. Na opravu pevnosti Komárna povoleno ze všeobecné berně 8000 kop s přáním, aby také Uhři povolili přiměřenou částku. Z výtěžku ostatní berně mělo býti najato v zemích českých vojsko za vůdcovství Karla ze Žerotína, jemuž přidělen jako „mustrherr" Votík z Bubna. Vojáci měli býti vybráni jadrní a ne mnoho, totiž 3000 lehkých jízdných, 500 těžkých jízdných a 500 pěších, ale připomenuto, „kdyby polní hejtman toho potřebu uznal, aby se lidu jízdného nebo pěšího více přijalo, že to má panu zemskému hejtmanu moravskému oznámiti, a pan zemský hejtman neprodlévajíc radu s nimi o to vzíti, a pokudž by se toho potřeba poznala, počet lidí přijat býti; a tomu [počtu lidí] se na spůsob svrchupsaný ode všech zemí platiti má, avšak nic výše, než

[1]) Sněmy české I., str. 584 a násl.

pokudž by té summy ze šacuňku sebrané postačilo.“ Konečně ustanoveno, aby vypraven byl ode všech zemí z každých 2000 kop gr. jmění jeden jezdec. Kdyby se spojila všecka vojska, česká, rakouská i uherská, měl býti nejvyšším hejmanem polním Linhart z Felsu, a padl-li by, nebo vzdal-li by se velitelství, aby se král Ferdinand smluvil s radami království českého o jiného vůdce nejvyššího.[1]) S Karlem ze Žerotína a s Votíkem z Bubna starati se měli o výpravu a o nejvyšší hejtmanství polní z Čech Jan z Pernštejna na Helfenštejně, Šebestian z Weitmile na Chomútově jako zástupci stavu panského; z rytířstva Oldřich Pouzar z Michnic, Kryštof Skuhrovský ze Skuhrova; za města Jiřík Komedko a Jan Srna z Karlovy Hory. Z Moravy za stav panský Jindřich Březnický z Náchoda; za rytířstvo Vilém Prusinovský z Vickova, hofrychtéř markrabství moravského; za města Zvuonek z Ottrstorfa, písař brněnský.[2])

Když se rozešel generální sněm pražský, král Ferdinand svolal jednotlivé sněmy zemské, aby rychle mohla býti vykonána usnešení pražská. Na Moravě zahájen byl zemský sněm v pondělí po sv. Valentinu [18. února 1544] v Brně, na němž poslové moravští přednesli stavům ustanovení sněmu generálního. V tom smyslu byla také povolena berně válečná i najímání vojska[3]) s dodatkem, kdyby bylo potřebí vypraviti více jízdných, než generální sněm se usnesl, aby zemský hejtman moravský svolal na příhodné místo některé osoby ze stavův a dle rady jejich aby zařídil, čeho bude třeba.[4]) Ostatní porady sněmovní týkaly se hlavně obrany zemské. Poněvadž Turci zmocnili se některých měst a zámků při Dunaji a opatřili je posádkami, stavové nepochybovali, že pokusí se co nejříve o vpád do země moravské. Nařídili tedy, aby na ochranu lidí poddaných dávána byla hesla z děl a zapalováním ohňů na zámcích, tvrzích i v pomezních městech. Až lidé uslyší střelbu a uzří ohně, aby všickni, kteří umějí zacházeti se zbraní, vytrhli k místům, odkud dáno bylo

---

[1]) Tamže, I., str. 587.

[2]) Sněmy české I., str. 589.

[3]) Pam. sněm. I., fol. 214—219.

[4]) Tamže I., fol. 217a.

heslo. Ženy, ditky a starci ať utekou se ihned na místa bezpečná, jež jim za tím účelem budou vykázána. Střileno a znamení ohněm dávána býti měla z Mikulova, z Dívčích Hradů, z Břeclavě, z Hodonína, ze Strážnice, z Ostroha, z Uherského Brodu, z Buchlova, z Lukova, ze Světlova, z Brumova, z Meziříčí pod Rožnovem, ze Starého Jičína, ze Štramberka, z Hukvaldův. Oznámi-li vyzvědači, že nepřátelé se hnuli a že míní učiniti vpád do země, aby znamení dáno bylo dvěma ranami a zapálením ohňův; kdyby Turci bližili se již k hranicím, aby vystřeleno bylo třikrát a ohňové zapáleni; a konečně kdyby nepřátelé byli již na dohled, aby vystřelilo se čtyřikrát a ohně zapáleny.

Kostely, tvrze a vůbec místa, kam obyvatelé se statky svými utíkali a se skrývali, měly býti opraveny, což uloženo hejtmanům krajským, kteří měli vůbec prohlédnouti a k obraně připraviti všecka místa vhodná při hranicích zemských. Ochrana lidem chudým měla býti všude poskytována zadarmo, i v klášteřích a na zámcích vrchnostenských, a nikomu nesmělo býti překáženo, chtěl-li se zase vrátiti na svůj statek. Kdo by se v tom provinil, měl býti soudně stíhán.[1]) Přípřežím ustanoveny byly platy dle zemí rakouských: za dopravu obilí těžkého, totiž pšenice, rži, hrachu a ječmene mělo se platiti za každou měřici vídeňskou od míle po dvou denárech vídeňských; od měřice ovsa za míli po jednom denáru; od vědra vína nebo piva za míli po třech denárech; od sýra, másla, sádla a podobného nákladu za centnýř po čtyřech denárech za míli.[2])

O těch, kteří by nevytrhli do pole dle nařízení sněmovního, nebo by se dříve vrátili proti vůli nejvyššího hejtmana polního, bylo ustanoveno, aby se ospravedlnili na příštím zemském soudě olomuckém. Karel ze Žerotína byl splnomocněn, aby objednal řádné vyzvědače a vydržoval je na útraty všech zemí, a co by od nich zvěděl bezpečného, aby ihned oznámil nejbližšímu hejtmanovi krajskému.[3])

---

1) Památky sněmovní I., fol. 219—220.

2) Tamže I., fol. 220.

3) Tamže I., fol. 221. Také se staly změny tenkrát v některých osobách krajských hejtmanův.

Značné přípravy válečné, učiněné zeměmi Ferdinandovými na rok 1544, byly však odloženy na dobu pozdější, když císař Karel V. oznámil dne 7. května t. r., že pošle veliké vojsko pomocné do Uher teprve roku 1545, a že potom se přikročí k útoku. S počátku nevěřil tomu slibu zajisté ani sám císař, tím méně Ferdinand nebo stavové zemí českých, rakouských a uherských: ale slib císařův stal se podobnějším pravdě, když Karel V. jal se vyjednávati o mír s králem francouzským Františkem I., a když došlo mezi nimi skutečně ke shodě dne 18. září r. 1544 v Crespách.

Mohamed, baše budínský, zmocnil se zatím během roku 1544 Vyšehradu, Nového Hradu a Hatváně, poněvadž král Ferdinand neměl v Uhrách dostatek vojska, poddaní obyvatelé moravští pak dokonce zahájili i přátelské a obchodní styky s pašalikem budínským, dodávajíce Turkům nejen potraviny, nýbrž i zbraně a střelivo, zajisté jen proto, že Turci dobře platili. Král Ferdinand zakázal to ovšem ihned velmi přísně, a dovolil pouze dovážeti s vědomím vrchností do Uher takové zboží na prodej, které by jich nepodporovalo v jejich útočných podnicích.[1]) Zvláštním listem

---

1) List Ferdinandův o tom, daný z hradu Pražského, ve středu po sv. Lukáši [22. října] 1544. „Nejednou Nás jisté zprávy docházejí, že z mnohých míst v markrabství Našem moravském poddaní Naši netoliko potravy a spíže, ale k tomu i zbroje, panciře, braně [sic] i jiné všeliké potřeby Turkóm, nepřátelóm všeho křesťanstva, do Uher vezou a dodávají a zase od nich jiné věci kupují a nakládají, nad čímž slušně i spravedlivě nemalú těžkost i nelibost, vědouc, že se to k znamenité újmě křesťanstva a poddaných Našich a zase Turkóm k dobrému užitku i forteli jejich děje, nésti račíme. Kdež znajíc My nejednom Naši, markrabství moravského a zemí i poddaných Našich, ale všeho křesťanstva vysoce dúležitou potřebu býti, to časně přetrhnouti a opatřiti, aby pruochodu svého více nemělo, a ti, kteříž by se přes toto jisté poručení Naše poslušně nezachovali, skutečně trestáni byli, protož Vám všem vuobec i jednomu každému zvláště poroučíme, přísně přikazujíc, a tak konečně jmíti račíme, abyšte s vejš zapověděnými věcmi, jakožto s spíží, ručnicemi, prachy, sanytry, voštipy, zbrojí, pancíři, železem a volovem i s jinými všelijakými válečnými potřebami, jakž by koli jmenovány býti mohly, kteréž by se nepřátelóm Turkóm k forteli a obraně jich hodily, žádného handle a kupectví s dotčenými Turky nepřáteli neprovozovali, jim těch nedodávali ani komu jinému dodávati dopouštěli, nébrž kdež by kolvěk ten neb ti postiženi byli, těch hejtmanu markrabství moravského, věrnému Našemu milému, k trestání podávati neobmeškávali: pakli byste jich dodati a z to [sic] býti nemohli, tehdy bez

pak, datovaným z Vídně ze dne 24. prosince t. r., nařídil místokancléři českému a podkomořímu moravskému, aby se zasadili na budoucím sněmě moravském o pravidelné a hojné zásobování vojska císařského při jarním tažení; bylať tenkrát na Moravě veliká úroda. Komisaři císařští, opatřeni úředním pověřením, chodili po Moravě, kupovali obilí a všecko, co vidělo se jim vhodným.[1])

Král Ferdinand velice spoléhal na rok 1545, kdy císař slíbil vytrhnouti osobně do Uher, a proto nežádal na zemích, aby řádně byly vyplaceny berně, povolené na sněmích roku 1544. Tak se stalo, že ani Moravané nesebrali berně povolené, naopak ustanovili na sněmě brněnském, zahájeném dne 29. září, aby vrácena byla berně těm, kteří ji zaplatili; že však má každý míti peníze připravené, aby mohl ihned zaplatiti, kdyby toho vyžadovala náhlá potřeba. Myslila se tím ovšem slíbená výprava císa-

meškání takového každého zejmena oznámili a podle tohoto jistého poručení Našeho poslušně se zachovali, a to pod uvarováním nemilosti Naší královské i skutečného a jistého trestání, ač by se kto tak, majíc toho milostivé napomenutí Naše, zachovati a vejš dotčené pokuty se uvarovati nechtěl. Však při tom nezapovídáme, nébrž toho milostivě dopouštíme, ktož by z sukny, plátny, nožemi, hedbávím i jinými kupeckými věcmi, kteréž by se k válečným věcem nepřátelóm nehodily, kupčiti chtěl, ten aby toho svobodu a moc měl na ten spuosob, aby o tom prve vrchnosti, kteréž poddán jest, oznámil, a s vědomím tejž vrchnosti a pána svého s vrchu oznámenými věcmi do Uher kupčil a zas všelijaké kupecké věci z Uher do království a zemí Našich vésti mohl. Protož také všem obyvatelóm a poddaným Našim ze všech stavuov markrabství moravského, věrným milým, přístně poroučíme, abyšte na panství, zboží, statcích a gruntech Vašich i také v městech Našich královských Vaše zvláštní a pilné zření na to měli, od kohožby koli Vám kto z takových výstupných osob oznámen byl, aneb sami kterého postihli, takového hned i s tím, kterýž by jemu toho dopouštěl a o tom vědomost majíc, Vám o něm neoznámil, do vězení vzíti a outrpným právem k němu přikročiti dadouc, ty všecky věci, kteréž při něm nalezeny budou, k Naší ruce vzali a tomu každému, kdož by tu neb ty osoby postihl a jich Vám i s tím, což při něm nalezeno bude, dodal, jednu polovici těch věcí konečně vydali a druhú polovici, jakž nyní dotčeno, Nám zaslali a dalšího oznámení Našeho o tom očekávali a tak se podle tohoto poručení poslušně zachovali, i nad Našimi mandáty, jakž o Vás všech i jednom každém zvláště nepochybujem, ruku drželi pod uvarováním nemilosti Naší královské, jináč nečiníce.“ (Červená pečeť, úplně zachovaná. — Landesgerichtsakten zemského arch. mor. č. 105).

[1]) Orig. český arch. třeboňského s vlastním podp. Ferdinandovým č. 4147.

rova. Ferdinand mínil však dosáhnouti za takové příležitosti větších pomoci a jal se proto svolávati s počátku roku 1545 zemské sněmy v zemích svých v nově, ale zdá se, že země mu počaly nedůvěřovati: mluvilo se, že vynucuje rok za rokem na turecké války veliké berně, že však jich potom užívá k jiným účelům.

Stavové čeští povolili mu sice hned v lednu (sněm zahájen byl 7. ledna) r. 1545 v Praze výjimečně velikou berni, totiž po 12 kopách z každého 1000 kop gr. č. tak, aby část splacena byla do pondělka po neděli Provodní (do 13. dubna), ostatek do pondělka po sv. Janu Křtiteli (do 29. června), ale dodali, že berně té má býti užito pouze na vypravení jízdy, najaté v zemích českých. Kdyby pak nevytrhli do Uher ani císař ani král Ferdinand, že berně nemá býti vydána od výběrčích nikomu beze zvláštního povolení sněmovního. Čechové také prohlásili, že ihned by přestali vydržovati 1200 jízdných na hranicích moravských, kdyby také stavové moravští nechtěli spolu platiti, a konečně si stěžovali na Karla ze Žerotína, poněvadž prý nemá tolik vojska, na kolik se mu vyplácí žold, že mu tedy služné má býti zmenšeno.[1])

Podobná nedůvěra k Ferdinandovi objevila se i na Moravě. Na sněmě brněnském, zahájeném 16. března, nařízen byl do 12. dubna nový odhad jmění (mimo pohořelé a lhotníky), a berně ustanovena v té výši, jako v Čechách, totiž z 1000 kop gr. č. po 12 kopách: na sv. Filipa a Jakuba čtyři kopy, na sv. Jana Křtitele čtyři kopy, na sv. Bartoloměje ostatek. Jmění poddaných bylo odhadováno tak, že bráno všecko v úvahu mimo šaty, ve kterých chodili a leželi, a z kopy jmění uloženo jim platiti po čtyřech denárech, po jednom na první a druhou lhůtu, výše jmenovanou, po dvou na lhůtu Bartolomějskou. Dlužníci museli potom v osmi nedělích platiti dvojnásobně. Celá berně byla povolena s výhradami: předně že peníze, které se sejdou, nemají býti vynaloženy ani obráceny jinam, než na oznámené potřeby k válce, a že mají býti vydávány pouze colmistrem stavovským, zvláště k tomu zřízeným;[2]) potom kdyby císař ani král nevytrhli osobně

---

1) Sněmy české I., str. 615 a násl.

2) Kop. Pam. sněm. I., fol. 240. Král Ferdinand si tenkráte přál pomoci jen peněžité a za ni chtěl si v zemích českých najmouti vojsko sám.

proti Turkům, že berně nemá nikomu býti odevzdána, pokud stavové zvlášť o ní nerozhodnou; a kdyby tažení nebylo vůbec podniknuto, že má býti vrácena obyvatelstvu.[1]) Konečně připravena byla menší zemská hotovost na obranu zemskou, „pokud by císař v poli ležeti ráčil", totiž z každých 2000 kop gr. českých po jednom jezdci a dvou pěších od stavu panského, praelatského a rytířského.[2])

Nedůvěřivost českých a moravských stavů byla tenkráte důvodna: císař nepodnikl slíbené výpravy do Uher, jsa příliš zaměstnán v Německu, kde chtěl zničiti snahy reformační zvláště uskutečněním koncilia tridentského. Když mu uherští magnáti počali připomínati slib daný, poslal k nim na sněm trnavský posla svého Veltwika, který jim měl chytře napověděti, že císař sotva bude moci vytrhnouti do Uher. Magnáti uherští přijali zprávu jeho s největší nevolí. „Nikdy v životě", psal Veltwik císaři, „neslyšel jsem takových nadávek jako na sněmě trnavském proti VMtiCís. a proti JMtiKr. Pravilo se, že VMCá již napodobujete bratra Svého (Ferdinanda), že Vaši poslové vždy šidili národ uherský, a že i já jsem přišel, abych slíbil za císaře, co splniti mu ani nenapadá; že VMCá odpadla vůbec od křesťanství, poněvadž jednáte s Turky o mír."[3]) Ostatní řeči Veltwik neodvážil se ani napsati. Přece však podařilo se mu uchlácholiti stavy uherské aspoň tak, že povolili králi Ferdinandovi berni jako země ostatní, a že přece očekávali výpravu císařskou. Ovšem nedočkali se jí. Jakmile zásluhou císařovou sešlo se koncilium tridentské, stavové říše německé odepřeli pro Ferdinanda veškeru pomoc na sněmě vormském, ač původně byli ochotni ke značným obětem. Nyní naopak si přáli míru s Turky. Na zprávu o těchto věcech stavové moravští a čeští chtěli navrátiti poddaným sebranou berni a přáli si, aby rozpuštěna byla najatá vojska,[4]) ale král Ferdinand vyvedl je z klamu. Byl sice po dlouhém jednání do-

[1]) Pam. sněm. I., fol. 225—226.

[2]) Kopiář Pam. sněm. I., fol. 241.

[3]) Fessler-Klein: Gesch. Ung., díl III., k roku 1545. Král Ferdinand za souhlasu císařova jednal skutečně o příměří s Turky již od prosince r. 1544.

[4]) Listy Olomuckých zemskému hejtmanovi o násilnostech najatých žoldnéřů z r. 1545. (MS. z. arch. mor. čís. 799 a 800).

sáhl na konci roku 1545 (10. listop.) příměří s Turky na půldruhého roku, ale na sněmích v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, konaných roku 1546, přesvědčil stavy, že potřebuje povolených berní i vojska k hájení pomezných hradův i za příměří. Vypůjčil prý si 200.000 zl., z nichž platí lichvu, a konečně chybějí prý mu i prostředky na slušné vydržování dvora a na výchovu dítek. Přáním Ferdinandovým bylo vyhověno jak v jiných zemích tak i na Moravě. Obecný sněm olomucký, zahájený dne 26. března r. 1546, uvolil se vypraviti na zemský náklad 500 jezdcův lehkých a 500 drábů na osazení Komárna. Měli tam zůstati 6 měsíců: jízdným bylo placeno po 4, pěším po 3 zlatých rýnských. Po šesti měsících sněm si vyhradil další rozhodnutí. Na opravu Komárna povoleno 3000 zl. a posudného po prvé ze sudu čtyřvěderního po groši bílém.[1])

Ale vývoj událostí v Německu spůsobil, že pomoci, které byly povoleny zeměmi českými proti Turkům, mělo býti užito proti spolku šmalkaldskému, který zahájil s císařem válku. Již 27. června r. 1546 král Ferdinand vydal z Řezna přísný rozkaz obyvatelstvu moravskému, aby nevstupovalo do cizích služeb vojenských, poněvadž „doba jest nebezpečná a branného lidu nejvýše bude třeba". Dovoloval vstupovati pouze do služeb císařských.[2]) Na obecném sněmě brněnském, zahájeném 13. září r. 1546, pak mimo pomoc, povolenou do Uher, žádal o vojsko z Moravy do Německa, z každých 2000 kop grošů českých po jednom jezdci a čtyřech pěších; zemské hotovosti mělo býti posláno do sv. Václava buď 1000 jezdců těžkých nebo 2000 jezdců lehkých k městu Kadani do Čech. Po zemi byly zároveň rozesílány a na veřejných místech přibíjeny tištěné mandáty císařské i Ferdinandovy, v nichž se pravilo, že císař nechce nikoho pronásledovati válkou pro víru, nýbrž že chce toliko trestati neposlušné.[3])

---

[1]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 259 a násl. — Co povoleno v Čechách. čtenář nalezne ve Sněmích českých II., str. 3—25.

[2]) Opis patentu Ferdinanda I., daného z Řezna 27. června 1546. (V arch. třeboňském, č. 4166).

[3]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 270.

Stavové na sněmě nařídili, aby z každých 2000 kop gr. č. byl pohotově jeden jezdec, a každý desátý člověk aby byl připraven na pomoc králi Ferdinandovi proti komukoli. Kdo by neposlechl, že musí vypraviti potom do sv. Martina dvojnásob. Ale 1000 jezdců těžkých nebo 2000 jezdců lehkých že nemohou vypraviti, poněvadž mají posud vojsko u Komárna. Žádali tedy krále, aby jim nezazlíval; také doba, určená ke shromáždění u Kadaně, byla jim velmi krátká. Páni a rytíři nemuseli osobně na výpravu, nýbrž bylo dovoleno, poslati za sebe s příslušným počtem jezdcův a pěších osobu „hodnou" stavu rytířského.[1]) Moravským stavům se zdálo, že země není dosti bezpečna proti Turkům; neboť příměří, s nimi sjednané, chýlilo se ku konci. Další příměří, na pět let, bylo podepsáno teprve 19. července r. 1547; také neminulo měsíce, aby Turci nebyli učinili vpád z pašaliku do zemí Ferdinandových; Morava pak, jako země Uhrám velmi blízká, ohrožována byla neustále. Na sněmě olomuckém, zahájeném o Třech Králích r. 1547, stavové zvolili tudíž větší komisi, aby ohledala pevná místa v zemi a přesvědčila se, jsou-li dostatečně chráněna. Zasedali v ní ze stavu panského: zemský hejtman Václav z Ludanic, komorník Jan ze Žerotína a na Strážnici, Jindřich Meziříčský z Lomnice, Jan z Lichtenštejna, Bartoloměj ze Žerotína a Nyáry; z rytířstva: Mikuláš z Vickova, Vilém Valecký z Mírova, Jan Zahrádecký ze Zahrádek, Václav Běšický z Běšic, Zikmund ze Zástřizl, Záviše z Vickova, Jan Kolář z Prostějova; z měst: Kristin Patík z Olomouce, Jan a Jakub Boršičtí z Hradiště a Ondřej z Uničova.[2]) Sanytr nesměl býti vyvážen ze země ani prodáván, poněvadž ho potřebovala města moravská, zámky a tvrze, nejvíce ovšem komora královská za války šmalkaldské, jíž Morava byla ušetřena zvláštní obezřetností zemského hejtmana Václava z Ludanic, který tím zachoval zemi moravskou v nezkráceném držení práv i privilegií, ba i trpěných zvyklostí, k nimž náležela zvláště volnost náboženská. Odbojní stavové čeští a města pražská žádali důtklivě stavů moravských v druhé polovici března r. 1547, aby se s nimi spojili a poslali

[1]) Tamže, fol. 271—272. — MS. zem. arch. mor. č. 2280.

[2]) Pam. sněm. II., fol. 3—4.

vojsko do Čech na pomoc, že nepřítel se již blíží ke království českému; sami že vytrhnou do pole v pondělí po neděli Květné [4. dubna], do té doby aby moravská vojska přirazila k českým u Prahy, později aby táhla k Bečovu. Čechové také žádali stavů moravských, aby nepropouštěli zemí svou husarů Ferdinandových, kteří jsou na pochodu do Čech.[1]) Moravané však značnou většinou nepřáli odboji proti králi Ferdinandovi,[2]) ač nechybělo na jednotlivcích, kteří se k tomu klonili.[3]) Z měst moravských jediná Jihlava dala se strhnouti všeobecným proudem vzpoury, jako město, jež bylo v čele ruchu reformačního na Moravě. Pykala za to později značně. Král Ferdinand, zvítěziv, vydal na Moravu patent, datovaný 25. dubna, k biskupu olomuckému Janovi a nejvyšším úředníkům zemským, Václavovi z Ludanic, Vilémovi Kunovi st. z Kunštata na Hrádku, Jiřímu Žabkovi z Limberka na Kounicích, Přemkovi z Vickova na Prusinovicích a Václavovi Tetaurovi z Tetova na Malenovicích, jimž prostě oznámil vítězství své u Mühlberka,[4]) kdežto měšťany jihlavské potrestal pokutou 25.000 tolarův a závazkem, že na příští časy budou mu platiti posudného z každého sudu piva po jednom groši bílém.[5]) Naopak zase Veliké Meziříčí prohlášeno bylo přípisem královským ze dne 16. srpna 1548 za město svobodné, jehož obyvatelé postaveni byli na roveň měšťanům měst královských, že po delší dobu živilo 3000 mužů jízdných vojska Ferdinandova.[6]) Jinak oznamovány byly po bitvě mühlberské na Moravě z rozkazu Ferdinandova pouze achty, vydané na osoby stavovské, které krále neodprosily a z Čech

---

[1]) Sněmy české II., str. 182 a násl. — Poselství stavů českých k Moravanům přineslo listy, datované v Praze 29. a 30. března 1547. (Arch. jindřichohradecký. Kopie v arch. rakovnickém.) Mezi posly jmenuje se Kašpar Strnad.

[2]) Naopak posláno mu bylo k Litoměřicům vojsko pomocné, jež vedl Karel ze Žerotína. (Pilař a Moravec III., str. 21.)

[3]) V archivě třeboňském [číslo 4207] jest originální český dopis Jana z Pernštejna, který měl také statky na Moravě, ze 4. dubna 1547, na Půtu z Ludanic a z Rokytnice, v němž oznamuje, že pošle své mužstvo k Bydžovu [má zajisté býti k Bečovu].

[4]) Orig. patentu tištěného v jazyku českém ze dne 25. dubna 1547. (Arch. třeboňský, číslo 4209.)

[5]) Chlumecký: Regesten der Archive im Markgrafthume Maehren I., str. 60—61.

[6]) Tamže I., str. 193.

prchly.[1]) V soudě nad odbojnými Čechy zasedali z Moravanů biskup olomucký, zemský hejtman Václav z Ludanic, Pertolt z Lippého, Jan z Lichtenštejna, Dětřich z Kunovic, Václav Tetaur, nejvyšší písař, Přemek z Vickova, moravský podkomoří, a Jan Kropáč z Nevědomí.[2]) Teprve roku 1550 na obecném sněmě brněnském, zahájeném 23. dubna, král Ferdinand učinil pokus, bylo-li by lze na Moravě obmeziti částečně aspoň náboženskou svobodu. Ale potázal se se špatnou: netoliko že nedosáhl úmyslu svého, nýbrž vznítil proti sobě na sněmě velikou nevoli, která vyvrcholila v tom, že mu zemský hejtman uvedl na pamět přísahu, kterou učinil zemi při svém nastoupení, a stavové moravští rázně odvolali se na článek Zřízení zemského o svobodě země moravské, jak se čte v Knize Drnovské na str. 17. a v Knize Tovačovské na str. 28.[3])

Roku 1551 počaly se opět války turecké, ačkoli nebylo dosud uplynulo pětileté příměří. Příčinu zavdalo Sibiňsko. Jiří Utěšinovič chtěl zachovati jednotu zemí uherských za každou cenu, a když nemohl toho dosíci pod panstvím Jana Zikmunda Zápolského, rozhodl se pro Ferdinanda. Po dlouhých tajných úmluvách[4]) Isabella se svým synem přijali dne 17. června r. 1551

---

1) Na př. acht na Viléma Křineckého, Melichara Rora a Jindřicha Wildbacha, kteří prohlášeni za zrádce, rebelly a zbavené cti, života i jmění. V Praze. 24. července 1547. (Arch. Nár. musea v Pešti.) Dne 29. července vydána byla stavům moravským zpráva o achtu na Kašpara Phluga z Rabštejna a na Albina Šlika z Holejče, aby jich na Moravě nikdo nepřechovával a ujistil se jimi, kdyby se někde ukázali. (V Praze, v pátek po sv. Jakubě [29. července]. — Landesgerichtsakten zem. arch. mor. č. 102. Tištěný list bez pečeti.) Ostatně většina stavů českých odprosila krále Ferdinanda na vyzvání, které se stalo 4. července r. 1547. Ve stát. arch. drážďanském jest zpráva (Kriegssachen č. 9142, fol. 46), že vzdalo se na milost 35 hrabat a pánův a 700 měšťanův.

2) Podrobnosti viz u Tieftrunka: Odpor stavů českých atd. Seznam přísedících soudu královského nad neposlušnými stavy v Čechách čte se ve stát. arch. drážďanském (Kriegssachen, č. 9142, fol. 43). Jmenuje se tam také Jan ze Žerotína „von der Weite", kdežto biskup olomucký jest vynechán.

3) Týž článek o svobodě země moravské přijat byl také do zřízení mor. r. 1545. V jiných zřízeních není. Viz I. dílu str. 186.

4) Král Ferdinand ustanovil k jednání zvláštní komisaře s obsáhlou instrukcí. Dat. ve Vídni 30. března 1551. (Lat. orig. v zem. arch. budínském. Monumenta B).

tuto záměnu: Jan Zikmund měl dostati za panství své v Uhrách a v Sibinsku vojvodství opolské a ratibořské s ročními příjmy 25.000 zl., a nejmladší dcera Ferdinandova Jana měla mu dána býti za manželku. Isabelle mělo býti vyplaceno 100.000 dukátův, a za věno, obnášející 140.000 zl. uherských, které měla pojištěno na některých zámcích a hradech sibiňských, postoupil jí Ferdinand I. zatím knížectví minsterberského a panství frankštejnského. Panství ona byla zajištěna Janovi Zikmundovi i Isabelle také v případě, kdyby Sibiňsko dostalo se proti všemu nadání v moc tureckou.[1])

S počátku srpna stavové sibinští holdovali již králi Ferdinandovi. Jiří Utěšinovič marně zatajoval Turkům smlouvu. Sultan se dověděl o ní záhy a vyslal ihned rumelského beglerbega Mehemeda Sokoloviče s 80.000 muži, aby smlouvě zabránil. Sokolovič oblehl Temešvár, ale Utěšinovič s Castaldem, vůdcem Ferdinandovým, osvobodili město a zmocnili se téměř celého Banátu.[2]) V bojích tamějších vyznamenal prý se Karel ze Žerotína při obléhání města Lipy.[3]) Při tom Utěšinovič vyjednával neustále se sultanem, aby ho zdržel od kroků rozhodnějších, přivodil si však tím nedůvěru Ferdinandovu, jenž ho dal Castaldem stříci; ten pak z řevnivosti dal Utěšinoviče zavražditi na hradě Alvinci 17. prosince r. 1551.

Smrt Utěšinovičova zavdala podnět k dalším bojům s Turky. Veliký vezír Ahmet zmocnil se s Mehemedem Sokolovičem opět Temešváru a obsadil Banát. Král Ferdinand měl sice tenkrát v Uhrách vojsko dosti početné, ale přece žádal na svých zemích nových obětí. Na generálním sněmě koruny české v Praze (4. ledna 1552) prohlásil, že vydržuje v Uhrách na své útraty 26.000 mužů

---

[1]) Kopie té smlouvy, latinská, s datem 19. července 1551, jest v témže archivě budínském. Viz k tomu sněmy české II., str. 677.

[2]) Král Ferdinand dobře soudil, že sultan začne válku, proto již 4. září žádal z Vídně stavu českých, aby připravili zemskou hotovost proti Turkům, případně na pomoc Moravě a Rakušanům. (Kopie Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 809.)

[3]) Pilař a Moravec III., str. 25. Mysli vojska pak výmluvností svou povznášel kněz Ant. Brus z Mohelnice, jehož si byl král Ferdinand oblíbil již za bojův dřívějších.

jízdných i pěších, což prý vyžaduje měsíčního nákladu 150.000 zl.[1]) Přál si tedy, aby mu byla povolena veliká berně válečná, totiž z 1000 kop gr. č. po 15 kopách a posudného ze sudu po 2 gr. Generální sněm povolil z 1000 kop jen po 12 kopách, splatných ve dvou lhůtách (do dvou neděl po sv. Jiří a do dvou neděl po sv. Bartoloměji), s posudným, jak si král žádal; jen Moravané byli částečně vyňati: měli totiž platiti posudného místo dvou grošů pouze jeden groš, poněvadž nedávno byli zaplatili již po jednom groši. Ve Slezsku a v Lužicích mělo se platiti na místě posudného postryšné (ze strychu obilí).[2]) Za té příležitosti vydal Ferdinand I. 25. ledna t. r. stavům revers, že postoupení Opolí a Ratiboře Janovi Zikmundovi Zápolskému nebude na újmu privilegiím jejich.[3])

Sotva se rozešel generální sněm zemí českých, vyvstal v Německu proti císaři Karlu V. jako obhájce protestantství Moric Saský, a proslýchalo se, že chce císaře zbaviti trůnu. Tím nastalo nebezpečenství také zemím českým. Král Ferdinand, poněvadž sám musel zůstati v Uhrách, aby byl na blízku války turecké, poslal do Čech syna svého Maximiliana jednat s nejvyššími úředníky a soudci o případnou obranu, a stavy moravské vyzval písemně, aby zavčas připravili si za tím účelem zemskou hotovost.[4])

Zatím válka v Uhrách se rozvinula úplně. Za peníze, které byly povoleny na generálním sněmě pražském, král Ferdinand dílem vydržoval vojsko, které již bylo v Uhrách, dílem najímal posily: v Haliči najal 4500 mužů, v Německu 3000 pěších a 250 jízdných, na Moravě asi 800 pěších. K tomu přidružilo se něco jízdy uherské, tak že přibylo asi 10.000 mužův. V čelo celého vojska uherského postaven byl Erasmus Teufel, jenž však utrpěl porážku od bašete budínského 10. srpna u Dregele. Němci dali se první na útěk, a tím přivedli do zmatku vojsko ostatní.[5])

---

[1]) Sněmy české II., str. 624.

[2]) Tamže II., str. 638.

[3]) Česká kopie vidovaná č. 1731 ve dvorním a státním archivě vídeňském s datem v Praze 25. ledna 1552.

[4]) List Ferdinandův, daný v Prešpurce, první středu v postě (9. března). (Orig. v zem. arch. mor. — Landesgerichtsakten č. 12.)

[5]) Isthuanffi, str. 219.

Teufel byl zajat. Turci dobyli potom Szolnoku a oblehli Jager, jehož hájil statečně Štěpán Dobó až do 18. října, kdy konečně odtáhli s nepořízenou. Dobó doufal ustavičně, že Moric Saský, který po smlouvě passovské vypravil se na konci září do Uher na pomoc Ferdinandovi, přitrhne k Jagru, a že Turky úplně potrou. Ale Moric neměl odvahy; tábořil asi 2 týdny se značným vojskem svým u Rábu a v říjnu odtáhl, ničeho nevykonav.[1])

Uherské obyvatelstvo reptalo i na Morice i na Ferdinanda; jednotlivé stolice uherské smluvily se, že budou si vydržovati samy posádky v městech a se starati o jejich opevnění; byloť všeobecným přesvědčením, že Turci záhy přijdou pomstit se za nezdařené obléhání Jagra. Král Ferdinand chtěl zase účinnější výpravou nahraditi národům svým, čeho bylo zameškáno roku 1552 liknavostí Moricovou. Za tou příčinou svolal hned s počátku roku 1553 sněmy zemské, aby vyjednával o nové pomoci proti Turkům. Již dne 20. února přítomen byl druhorozený králův syn Ferdinand obecnému sněmu českému na hradě Pražském a dosáhl berně ve výši, jako roku minulého, totiž z 1000 kop po 12 kopách, splatných opět při sv. Jiří a při sv. Bartoloměji. Stavové čeští přidali však podmínku, kdyby ostatní země koruny české nepovolily berně v téže výši, že nevyplatí nic. Na obranu zemskou měl býti vypraven z každých 2000 kop jmění jezdec a čtyři pěší; nastalo-li by nebezpečenství zvláště veliké, mohlo býti vypraveno i po 2 jezdcích a po 8 pěších.[2])

Na Moravě účastnil se Ferdinand sám obecného sněmu, zahájeného 17. března v Brně, a dokazoval stavům, že Turci podniknou následujícího roku velikou výpravu do Uher i do zemí sousedních. Vylíčil smutné postavení své v Uhřích i všecky potíže, které má a měl s Janem Zikmundem Zápolským a

---

[1]) V pamětech Korky z Korkyně se píše o té výpravě, že vedle Morice Saského byli vůdci kníže Jindřich z Plavna a Jan Ungnad. Karel ze Žerotína byl nejvyšším nad 1000 jízdných českých, kteří byli přehlíženi v Domažlicích . . . Později onemocněl a ležel ve Vídni. Na výpravě se nic nevykonalo, nýbrž pomřelo jen mnoho lidu, a nejvíce z vojska německého. (Časop. Č. Musea r. 1830, str. 433—434).

[2]) Sněmy české II., str. 651 a násl.

s Moricem Saským. Konečně žádal o takovou berni, jakou povolili stavové čeští, a doložil, že berně té nemá býti užito než na výpravu proti Turkům. Stavové moravští povolili, čeho si přál; polovice berně měla býti vyplacena do neděle po sv. Trojici [4. června], ostatek do dvou neděl po sv. Diviši [do pol. října]. O hotovosti zemské bylo usnešeno, že ze 2000 kop gr. má býti vydržován jezdec a z poddaných lidí vypraven každý desátý člověk. Krajští hejtmané, kteří byli v nově jmenováni, měli opatřiti pevnosti, tvrze, města, kláštery, zasekati hory, zabezpečiti silnice, připraviti zemskou hotovost a postarati se o zásoby. Došlo-li by k výpravě za hranice, měly býti přidány zemskému hejtmanovi k radě vždy dvě osoby z každého stavu.

Poněvadž stavové moravští řídili se tenkráte v povolování berně usnešením sněmu českého, král Ferdinand vydal jim revers, že nestalo se to na úkor jich privilegií, svobod a výsad, ani nyní ani na časy budoucí.[1])

Smlouva s Janem Zikmundem Zápolským a s Isabellou o Sibiňsko a Zátisí nezůstala v platnosti. Isabelle a Janu Zikmundovi nelíbilo se v zanedbaném Opolsku a Ratibořsku, král Ferdinand pak — jak se zdá —, váhal zplniti některé podmínky smlouvy.[2])

Isabella prohlásila konečně smlouvu s Ferdinandem za neplatnou a žádala v Cařihradě o pomoc, aby synovi jejímu Sibiňsko bylo vráceno. Zatím však Ferdinand vymohl si s velikými obětmi na Turcích šestiměsíční příměří (po vyjití příměří pětiletého),[3])

---

[1]) Pam. sněm. zem. arch. mor. II., fol. 28 a násl.

[2]) Běželo o vyplacení 106.000 zlatých uherských, za které se zaručilo 7 slezských měst s Vratislaví, Svídnicí a Javorem v čele. Purkmistři a rady zmíněných 7 měst zavázali se listinou, danou v Hradci Slez. 6. ledna 1553, že zaplatí Isabelle za Ferdinanda I. do sv. Tří Králů r. 1554 na hradě Opoli 106.000 zl., případně, že je vyplatí každému, kdo by měl na ně zápis. (Orig. v arch. Nár. musea v Pešti — Extranea, se 7 pečetmi visutými, z nichž pouze 2 úplně neporušené.) Lhuta však nebyla dodržena, neboť peníze ty nebyly zaplaceny ještě ani r. 1554. (Městský arch. vratislavský H. H, 5c. Tamže Par. 6, 115 ke dni 2. září 1554.) Král polský hrozil již za Isabellu repressaliemi, aby ona částka konečně byla zaplacena. — V. Bucholz: Ferdinand — VII., str. 321 a násl.

[3]) Litterae Ferdinandi regis Antonio Wrancio et Francisco Zay, oratoribus ad principem Turcarum destinatis datae. (Arch. universitní v Pešti. Tom. XXX. k r. 1553).

jež bylo prodlužováno; proto se sultan neujímal tenkrát Isabelly opravdově, a na válku zatím nepomýšlel nikdo. Ale v Sibiňsku samém přibývalo Janu Zikmundovi den za dnem více přívrženců̊v.

Moravští stavové vyplatili za takového stavu věcí jen první polovici berně povolené, ostatek si nechali. Teprve na brněnském sněmě obecném, zahájeném 15. prosince r. 1553, král Ferdinand dosáhl osobním zakročením, že mu byla vyplacena i druhá částka mimo 2500 kop gr. českých, které si stavové nechali, poněvadž neměli v zemské pokladně ani haléře.[1])

Rok 1554 vyplněn byl vyjednáváním Ferdinandovým s Turky o Sibiňsko; neboť sultan žádal, aby v Zátisí a v Sibiňsku obnoven byl stav před rokem 1551, kdežto král Ferdinand si přál, aby záměna zemí těch za Opolsko a Ratibořsko v Cařihradě byla schválena, a marně nabízel sultanovi větší poplatek, ba byl také ochoten, dáti i Janu Zikmundovi větší náhradu. Konečně, když byl odmítnut se všemi návrhy smírnými, nabízel Janu Zikmundovi Sibiňsko bez Zátisí s některými podmínkami, jako na př., aby Sibiňsko připadlo Ferdinandovi, kdyby Jan Zikmund zemřel bez potomkův, a roční dar sultanovi aby byl zmenšen.[2]) Sultan odepřel potom vůbec další vyjednávání a dal Ferdinandovi lhůtu do 28. listopadu r. 1555, aby se rozhodl, chce-li vrátiti Janu Zikmundovi Sibiňsko i se Zátisím bez podmínky. Ač tedy roku 1554 nebylo žádné výpravy válečné, vyžadovalo přece značného nákladu opatření hranic proti Turkům. Na obecném sněmě českém, který konán byl na hradě Pražském po 27. srpnu r. 1554, Ferdinand dosáhl osobním zakročením na opatření hranic, 150 mil dlouhých, z každých 1000 kop gr. po pěti kopách od lidí svobodných a po třech kopách od lidí poddaných. Tolikéž povolili stavové moravští na obecném sněmě brněnském při času sv. Jeronyma (30. září). Polovice berně moravské měla býti zaplacena do Hromnic, ostatek do svátků Svatodušních roku 1555. Také ostatní země Ferdinandovy jevily dosti ochoty, poněvadž se vědělo, že král potřebuje i za míru nejméně 1,000.000 zlatých

---

[1]) Pam. sněm. II., fol. 40 a násl.

[2]) Ostatní podmínky čtenář najde v Rezkově Sborníku histor. 1886, str. 175.

ročně, za války ovšem mnohem více.[1]) Berně byly tedy povoleny, ale panovník nedostal z nich mnoho. Král Maximilian, syn Ferdinandův, stěžoval si otci v dubnu r. 1555, že z Čech, z Moravy a ze Slezska nedošly vůbec žádné peníze, a že posádky přirozeně jsou již netrpělivy.[2]) Později ovšem vybral něco královský colmistr, ale nedostatek peněz přece byl takový, že na Moravě na př. nebylo lze najmouti ani 300 šancknechtů, jichž si přál král Maximilian,[3]) a Václav Krajíř z Krajku marně domáhal se 2000 kop gr. českých, které mu byly povoleny za služby válečné.[4])

V říjnu roku 1555 král Ferdinand I. povolal si do Vídně přední osoby ze zemí koruny české a ze svých zemí dědičných, aby se s nimi poradil o sultanově ultimatu v záležitosti sibiňské. Shromážděné přední osoby neschválily ani postoupení Sibiňska, tím méně Zátisí, poněvadž sultan chce si ty země vlastně přivlastniti; naopak žádaly, aby s Turky bylo s pomocí Boží dále bojováno, a za tou příčinou aby se Ferdinand postaral o pomoc z říše německé a svolal zemské sněmy, do Prahy pak aby dal rozepsati generální sněm zemí českých. S Isabellou že dlužno se vyrovnati za každou cenu a vyplatiti jí všecko, co má zaručeno ve smlouvě.[5]) Císař Karel V. radil také Ferdinandovi, aby nepouštěl Sibiňska z moci své, poněvadž by Turci stali se Uhrám tím nebezpečnějšími. Ferdinand poslal tedy do Cařihradu 14. listopadu r. 1555 odpověď odmítavou, že nemůže bez svolení sněmů zemí svých vydati ani Sibiňsko ani Zátisí, aby mu tudíž sultan povolil za tím účelem roční příměří. Sultan prohlásil odpověď tuto za lstnou a vyhýbavou, jmenoval ihned kleštěnce Aliho bašetem budínským a poručil mu, aby opět dosadil Jana Zikmunda za vojvodu do

---

[1]) Pam. sněm. II., fol. 50 a násl. Ferdinand žádal také po 6 groších z bečky piva posudného, ale dostal jenom po 2 groších bílých. (Tamže, fol. 57.)

[2]) List krále Maximiliana z Vídně 9. dubna 1555. (Říšský finanční archiv ve Vídni).

[3]) List Václava Tetaura z Tetova na Malenovicích a Petra Korky z Korkyně, hejtmana na Špilberce, ze dne 6. dubna 1555. (Říšský fin. archiv ve Vídni.) O témž předmětě jedná také list Půty z Ludanic Janovi, opatovi velehradskému. (Tamže — kopie).

[4]) Tamže k r. 1555 bez data. — Originál.

[5]) Sněmy české II., st. 683—686.

Sibiňska; dříve však Ali měl se zmocniti pevného Szigeta na pravém břehu dunajském v Uhrách.

V zemích koruny české konaly se zatím přípravy na generální sněm. Na Moravě zvoleno bylo poselstvo do Prahy na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 8. prosince 1555, kdež učiněna byla zároveň také opatření na obranu zemskou, a nařízeno Janu staršímu ze Žerotína, panu z Kunovic, Smilu Bílíkovi, Adamovi z Lomnice a manželce jeho z hor Světlovských, Václavu Tetaurovi, Jiříku Vlachovskému, Vilému Hřivínovi, Adamovi Ořechovskému, panu Nedachlebskému, Hradišťanům, Václavovi Zvolskému a Václavovi ml. Podstatskému z Prusinovic, aby dali zasekati hory při hranicích uherských. Totéž uloženo do příštího Středopostí vrchnostem okolo Jičína, Meziříčí, Rožnova a Vyzovic. Jiří Vlachovský, Jan Prakšický ze Zástřizl a Jan Kolář z Prostějova byli ustanoveni, aby prohlédli záseky na útraty zemské. Při zasekávání hor každá vrchnost měla míti k dozoru zvláštního úředníka.[1])

Generální sněm sešel se na hradě Pražském ve středu po neděli Provodní (15. dubna) r. 1556 za přítomnosti krále Ferdinanda, „tří stavů království Českého, pánů Moravanů, JJMtí knížat slezských a jiných stavů z týchž knížectví a obojích Horních i Dolních markrabství lužických, k tomuto království jakožto oudů vtělených příslušejících.“ Král Ferdinand, vysvětliv spor o Sibiňsko, žádal všech přítomných o peněžitou i vojenskou pomoc. Země uherské již mu slíbily z poddaného každého po 2 zlatých a z osoby po půl zlatém; ze 100 poddaných po 10 jezdcích a 10 pěších; kdyby osobně vytrhl do pole, po 13 jezdcích. Generální sněm povolil z 1000 kop gr. po 12 kopách na najímání vojska, a kdyby Ferdinand sám vypravil se do pole nebo některý z jeho synů, stavové všech zemí slíbili, že se vypraví také a pána svého neopustí.[2])

Ujednání generálního sněmu schválena byla na Moravě v Olomouci při sv. Trojici (31. května). Část berně měla býti zaplacena do sv. Jana Křtitele, ostatek do sv. Václava. Všech peněz (asi 17.000 kop gr.), jež se sejdou, mělo býti užito jen

---

1) Pam. sněm. II., fol. 67—77; fol. 80 a násl.
2) Sněmy české II., str. 700—715.

na vychování lidu válečného proti Turkům.[1]) Přehlídky měly se konati ve všech městech téhož dne, aby nikomu nenapadlo podváděti. Jan z Kunovic sám se přihlásil za „musterherra". O zemské hotovosti bylo usnešeno, aby každý pán, praelat i rytíř vypravil z každých 2000 kop gr. jmění po jezdci a lidé poddaní z každých 2000 kop po čtyřech pěších. Páni a rytíři měli se účastniti osobně přehlidek i výpravy, tak aby v každých osmi jezdcích byla aspoň jedna osoba šlechtická. Kdo nemohl sám, směl poslati za sebe náhradníka, ovšem také vyššího stavu. Poněvadž se moravští stavové domýšleli, že války turecké přicházejí na křesťany z dopuštění Božího za těžké hříchy lidské, zakázali všecky slavnosti, pitky, hry a hrubé poklesky proti mravnosti jakož i přestupování ke straně pod obojí nebo k protestantství a nařídili, aby zvláště kněží i vrchnosti předcházeli ve ctnostech dobrým příkladem.[2])

Ale berně povolená scházela se velmi liknavě: den sv. Václava se blížil, a převalná část obyvatelstva neměla dosud zaplacené první polovice.[3]) Zemský hejtman Václav z Ludanic vybízel tedy týden před sv. Václavem stavy moravské, aby vyrovnány byly do sv. Václava nedoplatky i druhá polovice berně.[4])

Baše budínský Ali obléhal již od 24. května r. 1556 město a tvrz Sziget, jehož obhájcem byl Marek Horwáth, muž statečný a vytrvalý, který Turkům spůsobil mnohé nesnáze. Jemu na pomoc sebralo se v Charvatsku a v jižním Štyrsku asi 7000 mužů,

---

[1]) Za colmistra ustanoven byl Petr Čertoryjský, jemuž uloženo, aby berni přijímal, vše vyplácel a budoucímu zemskému sněmu složil ze všeho účty.

[2]) Pam. sněm. II., fol. 81 a násl.

[3]) Král Ferdinand psal 19. června z Vídně výběrčím moravským, aby první polovici berně (8500 kop gr. č.) odevzdali Melchioru Phintzingovi, královskému komisaři, jenž peníze odevzdati měl ihned na výdaje válečné. (Koncept řiš. fin. arch. ve Vídni k r. 1556).

[4]) MS zem. arch. mor. č. 814. — Na Moravě nebylo vše v pořádku, pokud se týkalo poslední berně: neboť Zikm. Heldt z Kementu psal 15. září 1556 z Brna Jáchymovi z Hradce, nejvyššímu kancléři: „Velmi bych tomu rád [byl], abych ještě zde zvěděti od VMti mohl, kterak se rozdělování a rozvržení berní stalo, co na kterou zemi chovati přijde: neb zde to divně chtí valchovati, a já nevěda o ničemž, nevím se, k čemu přimlouvati." (Arch. jindřichohradecký).

jimž veleli Mikuláš Nádaždi a Mikuláš Zrinský. Vytrhli z Charvatska k Baboči, dobře opevněné tvrzi, která byla obsazena Turky. Dne 18. července konána pod hradem vojenská porada vůdců Ferdinandových, v níž ustanoveno, že o zásoby vojsku starati se má okolí Baboče, zvláště město Kaniža; všecka místa okolní aby byla shlédnuta, zvláště aby se vyhledalo, kde by husaři mohli volně bojovati; aby vyslýcháni byli kastelán a ti, kteří znají hrad, o poloze a všech podrobnostech místních; vyzvědači aby vysláni byli na všechny strany, možno-li až k hradu szigetskému: a konečně aby zbořen byl most u hradu Baboče;[1]) vědělot se, že Turci přitrhnou od Szigeta Baboči na pomoc. Ali skutečně přikvapil asi s 30.000 muži dřív, než se kdo nadál, a dne 24. července svedena byla u Baboče prudká bitva, v níž vojsko císařské bylo poraženo a uteklo až k Veliké Kaniži, kde se položilo táborem, očekávajíc po šest týdnů posily, jež měly býti poslány od krále Ferdinanda z Vídně za vůdcovství druhorozeného syna jeho Ferdinanda. Arcikníže Ferdinand vytrhl z Vídně přes Šoproň do Uher teprve 24. srpna a spojil se s Nádažděm u Veliké Kaniže; přivedl na pomoc asi 9000 mužů, tak že potom bylo všeho vojska 16.000, v nich mnoho panstva z Čech, z Moravy, z Rakous, z Uher, ze Štyrska i z Charvatska. Z Čechův a Moravanů se jmenují: Julius, hrabě z Hardeka, dvorní maršálek, Ondřej Teufl (vedl 800 těžko oděných jezdcův a 400 střelců), Karel ze Žerotína (vedl 1400 jezdců z Čech, Moravy a Slezska), Vratislav z Pernštejna, Berthold z Lippeho, maršálek zemský, Václav Zajíc, Jan z Weitmile, Jaroslav ze Smiřic, Jaroslav z Kolovrat, Jan z Valdštejna, Lacek a Jan ze Šternberka, Jan a Radslav ze Vchynic, Beřkovský, Vančura, Dohalský, Pavel Korka a m. j.[2])

---

[1]) Zemský archiv v Budíně. Monumenta B. — Starý koncept latinský.

[2]) Isthuanffi, str. 239. Paměti Pavla Korky v Č. Č. M. 1830, str. 434—435. — Boje okolo hradu Szigeta a u Baboče roku 1556 vypsány jsou podrobně v rukopise zem. arch. mor. ve sbírce Bočkově s číslem 813. Rukopis jest nadepsán: „Historia vera expeditionis anni 1556, seu de rebus gestis per Ungariam sub Serenissimo principe Ferdinando, Austriae archiduce. Authore Petro Raymundo Amadono, MDre. Dr. Petr Raymund účastnil se výpravy arciknížete Ferdinanda, již také popsal a spisek věnoval biskupovi olomuckému Vilémovi Prusinovskému. Celou práci Raymundovu jsem uveřejnil ve Zprávách o zasedáních Král. České Spol. Náuk

Posledně jmenovaní, počínajíc Karlem ze Žerotína, byli v oněch 1400 jezdcích.

Spojené vojsko Ferdinandovo a Nádažďovo bylo by mohlo teprve nyní učiniti pokus o vybavení Szigeta. Toho však nebylo potřebí; neboť hrad byl uvolněn již od počátku srpna, poněvadž Turci vzdali se naděje na dobytí tvrze hned po bitvě u Baboče následkem několika prudkých výpadu Horwáthových a odtáhli ke Pětikostelí. Nemálo je polekala také zpráva, že z Vídně vytrhne Szigetu na pomoc větší vojsko, mluvilo se až o 30.000 mužích. Když tedy Sziget byl osvobozen, arcikníže Ferdinand ustanovil s předními rádci svými, aby dobyto bylo blízké pevné tvrze Korotny, obsazené Turky, a po ní všech ostatních pevností okolních. Korotny dobyl markrabí Sforza Pallavicini, podvůdce Ferdinandův, dne 13 září, a spůsobil tím tolik strachu Turkům, že opustili všecky tvrze okolo Szigeta i s městem Babočí. Teprve 25. září posláni byli Zrinský a Karel ze Žerotína k Szigetu, aby přinesli Horwáthovi potraviny a vůbec všeho druhu zásoby. Výpravy účastnila se všechna jízda Žerotínova. Vše se úplně podařilo, a vojsko vrátilo se bez úrazu do ležení.[1]) ač den po dni přicházely určité zprávy, že Turci hnuli se od Pětikostelí v ohromném počtu (až 80.000 m.) k západu, aby svedli s vojskem Ferdinandovým novou bitvu. Této se arcikníže Ferdinand ovšem nechtěl odvážiti se svými 16.000 muži, proto nařídil rychlý ústup k Rábu, kdež vojsko dílem rozpustil, dílem rozložil po okolních pevnostech. Výprava skončila se v polovici října,[2]) a výsledkem bojův okolo Szigeta bylo, že Turci se nezmocnili tvrze této, nýbrž ustoupili s nemenší hanbou, než po nezdařeném obléhání Jagra.

Král Ferdinand I. zaměstnán byl roku 1556 více než jindy v Německu, kde císař Karel V. vzdal se trůnu, on pak sám ujal se tam po některých nesnázích vlády. Mimo to

---

v Praze (1887) a podrobně význam její jsem ocenil v Rezkově Sborníku Historickém v roč. 1886 na str. 321 a násl.

[1]) Podrobně o tom ve zmíněném rukopise Raymundově (Bočkova sbírka zem. arch. mor. č. 813). Spletené zprávy mají Pešina (Mars Moravicus II., str. 236—237) a Isthuanffi, str. 240.

[2]) Pilař a Moravec III., str. 26—27.

nebyl dosud srovnán poslední spor mezi ním, Isabellou a Janem Zikmundem o Sibiňsko. Ferdinand opět svolal ve druhé polovici roku 1556 do Vídně přední osoby zemí českých a zemí ostatních, aby jim vyložil průběh dalšího jednání. Stěžoval si, že Isabella i její syn zmocnili se Sibiňska se Zátisím, ale že se nechtějí vzdáti ani knížectví opolského ani ratibořského. Neví prý, jak je k tomu donutiti, poněvadž pro neustálé války turecké jest úplně zadlužen. Důvěrníci poradili, aby si stěžoval na Isabellu a Jana Zikmunda u krále polského, na dluhy pak že by mu zajisté přispěly zemské sněmy; nejlépe však že by mu mohl pomoci sněm generální, k němuž by byli pozváni také stavové zemí uherských a dědičných zemí rakouských.[1]) Král Ferdinand neznal ovšem také jiných prostředkův.

Na Moravě svolal zemský sněm do Olomouce na pondělí po sv. Lucii (14. prosince) a dal se zastupovati komisaři královskými. Syna svého Maximiliana poslal na sněm do Uher, a druhorozeného Ferdinanda do Čech. Předloha královská na sněm moravský byla tenkrát velmi obsáhlá: Král projevil v ní radost, že Turci nezmocnili se Szigeta, ale hned vyslovil obavu, jak bude dále, poněvadž sultan chystá na budoucí rok velikou výpravu proti Vídni, čímž hrozí nebezpečenství celému křesťanstvu. Poněvadž Moravané posud nejméně byli pronásledováni válkami, lze očekávati, že povolí trvalou pomoc proti nepříteli křesťanstva a předstihnou tím jiné země. Král již obětoval na války turecké i vlastní statky své, a pokladny jeho jsou prázdny; i v jiných zemích zastaveno jest všecko jmění korunní dílem od něho, dílem od králů Vladislava a Ludvíka. Berně, kterých poskytovali Čechové a Moravané, byly vždy nepatrné, tak že větší část vojska sbírána vždy za peníze císaře Karla V. nebo za jeho vlastní. Sibiňsko, kterého nechce ponechati Turkům, vyžadovalo již na králi přes 2 a půl millionu zlatých, a války turecké dosud přes 10 millionův.[2]) I za příměří dlužno vydržovati mnoho posádek jízdných i pěších v pohraničních městech, na hradech, tvrzích, i v klášteřích

---

[1]) Sněmy české II., str. 752—782.
[2]) Sněmy české II., str. 678, kdež jsou tytéž číslice.

uherských a konečně i na hranicích moravských, charvatských, kraňských, štyrských a rakouských. Bašům a vezírům posílány drahocenné dary, aby působili smířlivě na sultana, a každý ví, jak nenasytni jsou dvořané cařihradští. Poslední berně, povolené na obranu Szigeta, byly tak nepatrné, že větší část vojska bylo nutno sebrati na dluh. Také nyní, kdy říše německá strojí se na velikou výpravu proti Turkům, jest potřebí mnoho peněz na lidi, špíži, střelivo, vyzvědače a podobné. Král Ferdinand nezapomněl ve své dlouhé předloze sněmovní také připomenouti, že ho Bůh obdařil četnou rodinou, a že tedy jest mu vydržovati veliký dvůr a nákladný. Nejstarši syn že byl docela na vychování ve Španělsku. Po těchto výkladech panovník žádal, aby stavové zvolili poselstvo, opatřené plnou mocí, na generální sněm do Prahy, k němuž přijde osobně i se svými třemi syny, aby vymohl si dostatečnou pomoc proti Turkům a na zaplacení dluhův. Doba generálního sněmu že bude oznámena co nejdříve.[1])

Moravští stavové zvolili četné poselstvo na sněm generální a slibili, že o dluzich královských poradí se na příštích sněmích, ale přejí si napřed zvěděti, jak míní král Ferdinand zaříditi celou tu záležitost.

Generální sněm na hradě Pražském konal se za přítomnosti Ferdinandovy i poslů zemí jeho po 22. březnu 1557. Měl průběh klidný a povolil vše, čeho si panovník přál. Potom rozjela se poselstva do jednotlivých zemí, aby povoleno a opatřeno bylo

---

[1]) Pam. sněm. II., fol. 92—106. Místo o Ferdinandových poměrech rodinných znělo: „Jakož také věčný všemohoucí Bůh [v] svrchované své milosti Nás a paní manželku Naši nejmilejší slavné paměti mnohejmi milejmi zdařilejmi ditkami (syny a dcerami) obdařiti račil, museli sme podle povolání stavu jich i také Nám a zemím Našim k poctivosti mnoho let pořád obzvláštni dvory chovati, a i ještě jináče se změniti nemůže, a zvláště poněvadž již dorostly a na vychování dvorů svejch více nežli prve, dokud sou v mladších letech byly, potřebovati musejí: a protož beze všeho zbytku, což se vše s vědomím a nařízením Naším děje, na vychování týchž dvoruv, a tolikéž pak předkem dvůr Náš, což při nejmenším a nejskrovněji býti může, se obmejšli, působí a drži.“ (Pam. sněm. II., fol. 102.) Ferdinand také připomenul, že ročně mnoho vyžaduje vydržování úřednictva pro blaho poddaných (zvl. soudnictví), vydržování dvora Maximiliana, nejstaršího syna, jeho svatba, několikaletý pobyt ve Španělích a vdavky čtyř dcer královských (Tamže, fol. 103). Také prý byly nákladné dvě cesty Maximilianovy do Španěl s družinami.

vše, jak ustanovil sněm generální. Na Moravě stalo se to v Brně na sněmě, zahájeném 26. dubna 1557. Nařízena berně jako v jiných zemích z 1000 kop grošů po 12 kopách, opatřeny pomezní hrady, a povoleno také posudné na vydržování dvora královského. Z každých 2000 kop jmění vypraven byl jezdec a čtyři pěší. Poněvadž pak země byla znepokojována loupežníky, kteří utíkajíce z Uher pelešili na Moravě a přepadali pocestné, vydán přísný rozkaz, aby u silnic vysekáno bylo z každé strany křoví a houští za půldruhého provazce, což opatřoval každý obyvatel při svém poli.[1])

Právě za sněmování bosenský baše Ferhad podnikl loupežnou výpravu do Charvatska s 3000 muži a poplenil zemi až k Záhřebu. Polní hejtman Ferdinandův Lenkovič, vůdce hraničných stráží štýrských, přepadl Turky asi se 350 jezdci mezi Záhřebem a Ivánczem u Szentilona a porazil je. V bitvě účastnili se také bojovníci čeští a moravští.[2])

Přes to Ferdinand vyjednával neustále s Turky o příměří.[3]) Vedle královských komisařů působil nejvíce při jednání biskup pětikostelský. V poslední chvíli, když poslové chtěli se vrátiti s nepořízenou, sultan při audienci na rozloučenou 1. srpna prohlásil, že jest konečná vůle jeho, aby „král římský" dal úplně zbořiti hrad Sziget a aby poslal poplatek, jejž zůstal dlužen již po dvě léta. Tím spůsobem že sultan pokojně zanechá Ferdinanda v té části Uher, kterou právě má v moci. Král Ferdinand měl se tedy rozhodnouti: buď přijmouti podmínky a dosáhnouti příměří,

---

[1]) Pam. sn. II., fol. 115 a násl. Stavové moravští tenkrát přesně zachovávali usnešení sněmu generálního, povolujíce vše tak, jak bylo ustanoveno v Praze.

[2]) V pamětech Pavla Korky praví se o tom boji, že Lenkovic porazil 250ti [sic] jezdci 3000 Turkův. „Pán Bůh svůj div tu ráčil ukázati." Z Čechů prý byli přítomni: Jiřík Jablonský, Vilém Malovec Kosoř, Václav Pětipeský z Krásného Dvora, Albrecht, bratr jeho, Vojtěch Kaplíř, Hynek Kekule a bratří jeho Jan a Albrecht, „i jiní dobří muži a rytíři, kteří se dobře, jak na rytíře sluší, chovali". Jiřík Jablonský udeřil prý se svými tovaryši první na Turky a zvítězil. (Časop. Č. M. 1830, str. 435.)

[3]) Ve státním archivě budínském (Monumenta B) jest latinský originál s pečetí přitisknutou, obsahující instrukci arciknížete Maximiliana Mikuláši Zrinskému a komisařům k Szigetu, aby tam jednali. (Ve Vídni 30. března 1557.) V první polovici roku 1557 jednáno právě nejhorlivěji.

nebo je zavrhnouti a pokračovati ve válce. Každým spůsobem sešlo s výpravy turecké na Vídeň, poněvadž sultan čekal rozhodnutí. Ale zbořiti Sziget znamenalo, otevříti Turkům cestu do Štyrska a zemí rakouských. Jiný, méně zkušený panovník, byl by tenkráte sotva jednal rozvážně, poněvadž situace byla příznivá. Zemské sněmy byly svorně povolily značné pomoci na další válku, a neméně značná byla také pomoc říše německé, poněvadž bylo slíbeno „dvojnásobné tažení“ čili „římská výprava“, to jest 8000 jízdných a 40.000 pěších.[1] Ale král Ferdinand věda, že berně povolená není ještě berní vyplacenou, že slíbená pomoc vojenská není ještě pomocí skutečnou, a že stavové všech zemí pojali k němu nedůvěru a svádějí na něho posavadní nezdary, uznal za nejvhodnější, vyzvati přední osoby z koruny české a z ostatních zemí svých, aby se sjely do Vídně 1. prosince r. 1557 a poradily se o návrzích sultanových. Sjezd se konal a radil Ferdinandovi, aby svěřil otázku tu ke konečnému rozhodnutí sněmům jednotlivých zemí svých.[2] A tak se také stalo. Na Moravě konán byl obecný sněm za týmž účelem o první neděli postní (27. února 1558) v Brně, kdež stavům oznámeny byly návrhy Solimanovy, aby se o nich vyslovili; v každém případě žádána však nová berně, poněvadž dlužno platiti dar do Cařihradu již za několik let. Stavové moravští rozhodli se podobně, jako stavové v ostatních zemích, buď pro mírnější podmínky, nebo raději pro válku, ale Szigeta nebořiti za žádnou cenu. A hned povolili novou berni, totiž z 1000 kop gr. č. po šesti kopách; část do

[1]) Král Ferdinand zbrojil již od jara r. 1557 a byl by mohl sebrati ze svých zemí každou chvíli značný počet vojska. V květnu (20.) na př. t. r. zmustrováno bylo u Znojma 1500 jezdců. (List Ferdinandův Jakobovi Schullenburkovi z Prahy 13. dubna 1557. — Koncept v říš. fin. arch. vídeňském.) — V Uhrách projížděla komise křížem a příčky územím Ferdinandovým prohlížejíc hrady a tvrze, jak jsou opatřeny. Byla v Košicích, v Šároši, v Trenčíně, v Jagru, v Muráni, v Krapině a jinde: o všem sepsán protokol, a připojeny návrhy na opravy a nová zařízení. Komise vykonala úkol svůj od srpna 1557 do března 1558. (Zpráva o výsledku — latinský originál — jest ve státním archivě uherském v Budíně. Monumenta B). — V téže době Ferdinand vyjednával s moravskými městy Olomoucí, Znojmem a Brnem o dodávání sanytru a o opatření peněz na další výrobu. (List Ferd. I. z Vídně 5. listop. 1557 v říš. fin. arch. vídeňském.)

[2]) Pam. sněm. II., fol. 118 a násl. — Sněmy české II., str. 814.

pondělí Svatodušního (30. května), ostatek do čtyř neděl po sv. Václavu, totiž do sv. Šimona a Judy (28. října).[1])

Podobně přály válce i ostatní země: Stavové čeští povolili v listopadu roku 1558 na tři léta z 1000 kop po 12 kopách a posudného po třech groších; stavové dolnorakouští na čtyři léta 690.448 zl. rýnských, to jest ročně 172.612 zl.; mimo to na tři měsíce 335 jezdcův, a bylo-li by potřebí, desátého muže (bez měst a městeček), což obnášelo 8000 bojovníkův. Na dluhy a na vychování rodiny královské povolili na čtyři léta 200.000 zl. Na vyzbrojení desátého muže slíbili 336.400 zl., tak že v celku povoleno 1,226.848 zl. Stavové knížectví štyrského povolili na čtyři léta 600.000 zl. rýnských, 700 jezdců, 2000 střelcův a 6000 pěších; na dluhy a na vydržování dvora 120.000 zl., celkem 1,152.000 zl.[2])

Král Ferdinand měl dáti odpověď sultanovi do sedmi měsícův, ale neodpověděl, nýbrž protahoval konečné rozhodnutí a zatím pilně zbrojil.[3]) Turci zavdávali mu neustále příčiny ke stížnostem, poněvadž porušovali příměří loupežnými vpády a zvláště útokem na město Tatu. V polovici roku 1558 podniklo dokonce 3000 Turkův útok do Spiše a zajali tam na 2000 křesťanův; zajatci byli však vysvobozeni od vojsk císařských.[4]) Nejvíce však dodalo mysli k dalšímu odporu králi Ferdinandovi proti Turkům všeobecné hnutí obyvatelstva sibiňského proti Isabelle a synovi jejímu. Dne 27. června r. 1558 Ferdinand oznámil sultanovi, že nastoupil vládu císařskou v Německu, že právě důstojnost císařská nedovoluje mu ani zbořiti hrad Sziget ani posílati obvyklý roční dar 30.000 dukátův. Ferdinand tím chtěl naznačiti, že jako císař německý nebojí se již Turkův, a domníval se, že sultan se zalekne jeho sebevědomí. Ten však odpověděl, že zničí Ferdinanda s celou jeho říši německou a jal se konati přípravy k nové válce, jež hrozila býti horší prvních.

---

1) Pam. sněm. II., fol. 118 — 127.

2) Sněmy české III., str. 25—33.

3) V červnu opět vyjednával s moravskými městy, Znojmem, Brnem a Olomoucí o dodávání sanytru. (Říšský fin. arch. vídeňský k r. 1558, 22. a 25. června.)

4) Sněmy české III., str. 24.

Císař Ferdinand chtěl se tenkrát postarati dle příkladu Čech, Dolních Rakous a Štyrska i v jiných zemích o stálou berni proti Turkům. Také v říši německé mínil si vymoci berni na několik let najednou, aby nemusel pokaždé svolávati říšské sněmy, nýbrž aby potom stačily pouhé okružní listy. Stavové říše německé však nepřistoupili na přání jeho, tak že mu bylo žádati o každou berni na říšském sněmě zvlášť.

Lépe dařilo se mu v jeho vlastních zemích. Na Moravě si vymohl na obecném sněmě v Uh. Hradišti (zahájený 9. ledna 1559) berni na tři léta najednou, z 1000 kop gr. č. 12 kop;[1] šest kop vždy do úterý Svatodušního (16. května), ostatek do sv. Martina.[2] Výběrčí měli však z první sbírky nechati na potřeby zemské 750 kop. Posudného povoleno na dalšího půldruhého roku po dvou groších zvláště na úhradu dluhů královských.[3] Nepříjemný Ferdinandovi byl zajisté dodatek, aby již stavy berněmi nepronásledoval, že Morava jest úplně vyčerpána, a za všecky služby a důkazy věrnosti aby zachovával řád i právo zemské, jmenovitě obyvatelé moravští aby nebyli obsíláni k soudům mimo zemi, čehož nikdy nebývalo.[4] Konečně obnoveny byly čtyři kraje moravské, a zvoleni krajští hejtmané: v kraji olomuckém Půta z Ludanic a Balcar Schweinic;[5] v kraji brněnském Albrecht z Boskovic a Václav Hodický; v kraji znojemském Václav z Krajku (a kdyby v zemi nebyl, tedy Jindřich Meziříčský z Lomnice) a Jan Krokvicer; v kraji hradištském Václav Tetaur a Beneš Pražma.[6]

[1]) Žádáno bylo komisaři královskými po 15 kopách.

[2]) Památky sněmovní II., fol. 132—144.

[3]) Komisaři žádali posudného na 6 let a po 5 groších. Mimo to si přáli, aby ti, kteří nemají pivovaruv, platili na zaplacení dluhů ze všech užitkův, z ryb, z obilí atd. Nepřijde prý platiti na každého ani tolik, co by utratil častým sněmováním a zameškal na práci (Tamže II., fol. 140.)

[4]) Pam. sněm. II., fol. 146. Mnoho jednáno na témž sněmě o loupežích, jež páchány na Moravě. Zase bylo nařízeno, vysekávati křoviny a houští při silnicích, ba i stromoví. Ručnice směli nositi jen páni, praelati, rytíři a z měst pouze úředníci na obranu svou; sedlákům však ani řemeslníkům, ani měšťanům ani jiným nebylo dovoleno nositi zbraň.

[5]) Z hejtmanů krajských vždy jeden byl ze stavu panského, druhý ze stavu rytířského.

[6]) Pam. sněm. II., fol. 149—150.

Císař Ferdinand I. opatřil si takto berně na tři léta ve všech zemích svých mimo říši německou, ale k válce s Turky nedošlo, poněvadž sultanu bylo pokořovati povstání vlastních synův.[1]) V letech 1560 a 1561 byl celkem pokoj; neboť zachováván klid zbraní i s Janem Zikmundem Zápolským a s Turky vyjednáváno pilně o mír. Jedině posádky turecké v městech uherských odvažovaly se na loupež do zemí Ferdinandových, nad čímž se již vůbec nikdo nepozastavoval. Více nesnází působily stavům moravským organisované loupežné vpády uherských šlechticů na Moravu.[2]) Zvláštní poselství moravské stěžovalo si na tyto násilnosti u císaře Ferdinanda, který slíbil přísné vyšetření a potrestání vinníkův. Jinak rokovalo se na sněmích moravských roku 1560 jen o záležitostech správních a zemských, zvláště o koupi Špilberka.[3])

Roku 1561 nekonal se na Moravě vůbec žádný sněm; teprve s počátku roku 1562 zahájen byl 7. ledna obecný sněm olomucký, poněvadž již docházelo tříletí, na něž berně byly povoleny. Císař Ferdinand žádal po poslích o novou berni na čtyři léta, totiž z 1000 kop gr. po 14 kopách, a o zvýšení posudného. Za důvod uváděl, že jednak musí se připraviti na válku proti Turkům, s nimiž dosud nepodařilo se mu smluviti mír, jednak že potřebuje peněz, aby mohl dáti korunovati syna svého Maximiliana za krále českého.[4]) Stavové povolili z 1000 kop jen

---

[1]) Ale Soliman přece pomýšlel na výpravu do Uher r. 1559, poněvadž ubezpečoval Jana Zikmunda, že ho neopustí. Psalť mu („quod te fratrem meum juratum, Joannem videlicet, regem Hungariae, in nulla tua perarduissima [sic] quaque necessitate dereliquam [sic]“). (Arch. Nár. musea v Pešti. Stará kopie.) Císař Ferdinand také činil opatření válečná v Uhrách. Sbírali tam peníze na potřeby válečné Zikmund Heldt a Přemek z Vickova. (Orig. z r. 1559 v říšském arch. fin. ve Vídni.)

[2]) Na př. Jakub Dyák Trenčinský vybil r. 1559 obec Bilnici na Brúmovsku, a Petr Pálfy olupoval měšťany kroměřížské, vyzovské a klobucké. — Že však přes to válka s Turky nebyla vyloučena, patrno jest ze zákazu o vyvážení koní ze zemí českých do Polska, Litvy a Pruska. (Státní archiv vratislavský A. A. III. 23a b 343, k roku 1561.)

[3]) Císař Ferdinand chtěl za Špilberk koupiti statek Pardubský s Kunětickou Horou. (Viz k tomu Pam. sněm. II., fol. 165, a Rezkův Sbor. Histor. 1886, str. 203.)

[4]) Dne 18. srpna 1562 císař Ferdinand I. upozorňoval obyvatelstvo království českého, že syn jeho Maximilian s manželkou svou pojede z Lince do

12 kop na dvě léta, vymínili si však ročně 2000 kop na potřeby zemské. Ani na posudném nepřidali, nýbrž povolili také na dvě léta jen po dvou groších, splatných v dávkách čtvrtletních. Také se uvolili poskytnouti veřejné hotovosti proti Turkům, žádali však, aby císař opatřil posádkami Trnavu, Fryštak a Šintavu.[1])

Také mladý arcikníže Maximilian žádal stavů moravských o pomoc na zaplacení dluhů svých. Dostal posudného ze sudu po jednom groši na dvě léta a po jedné kopě z 1000 kop ročně od těch, kteří neměli pivovarův. Stavové moravští vyžádali si tenkrát reversu na obě berně.[2]) Poněvadž země moravská byla přetížena neustálými berněmi, a nebylo peněz na zemské potřeby, stavové prosili císaře, aby za tím účelem mohli si vybírati nedoplatky předešlých berní, což jim bylo povoleno. Radostně pak uvítána byla všude v zemích Ferdinandových a zvláště na Moravě, zpráva, že v červnu roku 1562 konečně zjednán byl se sultanem mír na osm let za podmínek sice dosti krutých, ale přece snesitelných. Císaři bylo se podvoliti i příště poplatku 30.000 dukátův, a mimo to měl zaplatiti tříletý dluh částkou 90.000 dukátův. I vezírům zabezpečeny byly značné roční dary. O něco dříve sjednáno příměří také s Janem Zikmundem Zápolským.[3])

Ale stavové zemí českých a rakouských velmi se klamali domněnkou, že jim po míru s Turky nastanou lepší časy. Císař i jeho syn Maximilian byli tak zadluženi, že většina posavadních berní obrácena byla jen na jich splácení, na dary a poplatek do Cařihradu nestačilo nikdy. Stavům bylo mimo to povoliti

---

Prahy na korunování, a že stavové zemí českých a rakouských sjízděti se budou za tím účelem do Prahy zvláště od Lince a Znojma. Maximilian že pojede od Vyššího Brodu na Kaplice, Č. Krumlov, Veselí, Soběslav, Tábor, Miličín, Votice, Benešov a Jesenice, aby tedy silnice byla upravena a v hospodách aby všude bylo dosti potravin a obroku. Také do Prahy aby dováženo bylo dosti zásob všeho druhu. (Archiv Národního musea v Pešti. Extranea. Přitisknuta pečet královská, úplně odlepená.) Listina jest český tisk na spůsob patentu s podpisem Ferdinandovým.

1) Pam. sněm. II., fol. 184 a násl.

2) Tamže II., fol. 186 a—b.

3) „Copia litterarum inducialium filio regis Ioannis datarum“ ve státním arch. v Budíně. Monumenta B. Kopie stará s datem v Praze 12. dubna 1562.

Ferdinandovi i Maximilianovi berni, obvyklou při nastupování na trůn. O sv. Martině (11. listopadu) r. 1563 konán byl obecný sněm v Olomouci za přítomnosti krále Maximiliana, kde žádána berně na poplatek turecký a berně korunovační. Mimo to Maximilian žádal veliké berně, totiž z 1000 kop gr. po 14 kopách na čtyři léta, aby pomezní a okolní města, hrady a tvrze mohly býti proti Turkům řádně opatřeny; neboť prý válka s Turky trvá i za míru. Konečně Ferdinand žádal na dluhy o posudné dvou grošů na čtyři léta a Maximilian o posudné na dluhy a na útraty cestovní do Slezska, do Lužic, do Čech i do Německa. Stavové moravští věru nevěděli, kterou ze žádaných berní by měli povoliti napřed — a to za míru. V celku však byli dosti povolnými. Holdovali Maximilianovi, přijavše jej za markrabí moravského, a povolili berni po 12 kopách z 1000 kop jmění s výhradou 2000 kop na potřeby zemské. Posudného slíbili císaři po 2 groších, Maximilianovi po 1 groši na dvě léta, prosili však, aby jich panovník budoucně více šetřil a nežádal na nich tolik pomocí, že jsou i s poddanými svými již velmi ochuzeni. Maximilian přijal povolené berně s výhradou, že budou zaplaceny, i kdyby nastala válečná výprava.[1])

Rok 1564 byl rokem míru; jest však význačný tím, že císař Ferdinand I. zemřel 25. července.[2]) Syn a nástupce jeho Maximilian II. byl mnohem méně energický než otec jeho, a to bylo zlým znamením pro další postup proti Turkům, kteří hned prohlásili mír za zrušený a žádali, aby Maximilian učinil s nimi smlouvu, na zbývajících šest let, potom aby zaplatil dvouletý poplatek, jejž byl dlužen, a dary vezírům. Maximilian II. povolal do Vídně zástupce zemí svých i říše německé na poradu. Uhři, a jak se zdá, i země rakouské a české byly pro válku, císař s říší německou pro mír, proto vše nasvědčovalo tomu, že bude zachován mír, zvláště když poselstvo Maximilianovo složilo

[1]) Pam. sněm. II., fol. 212—228.

[2]) Pavel Korka praví o něm: „Mnozí proň (pro Ferdinanda) měli velikou žalost. Proti Turkům neměl žádného štěstí. Za mé paměti často byly vysílány vojska do Uher a málo co provedly . . . Za paměti mé mnoho uherské země ubývá a bude vždy ubývati; a to pravím: kdyby Turci tak mužni byli, jako před 30 roky, měli by ji dávno všecku.“ (Č. Č. M. 1830, str. 437.)

4. února 1565 sultanovi poplatek 60.000, a dar vezírům částkou 30.000 dukátův.[1]) Na obranu proti Turkům Maximilian neučinil nic, než pouze nařídil s konce prosince roku 1564 komitátu prešpurskému, aby pilně sekán byl na Dunaji led, aby Turci nemohli po něm přecházeti na levý břeh.[2]) V ostatních krajinách jeho uherského panství pouze oznámeno, že Turci chtějí porušiti mír, ujednaný na 8 let, aby tedy obyvatelstvo připravilo se k válce.[3]) Za to pokračováno v boji po prošlém příměří s Janem Zikmundem Zápolským. Z Moravy posláno bylo do Uher pod dvěma rytmistry[4]) 500 těžkých jezdců na pomoc vůdci císařskému Lazaru Schwendiovi,[5]) který se zmocnil s počátku roku 1565 několika měst a pevností v Zátisí a vypáliv Debrecín, položil se táborem u Szatmara, kde Jan Zikmund Zápolský s ním ujednal příměří, aby neztratil ještě více. Sotva se o tom dověděl sultan, přerušil ihned jednání o mír s císařem žádaje napřed, aby posledně dobytá města vrácena byla Janu Zikmundovi; baša temešvárský Hasan zmocnil se Maximilianova hradu Pankoty, a vojvoda sibiňský byl vybídnut, aby se spojil s Turky. Jan Zikmund poslechl, spojil se s Hasanem a v červnu oba společně oblehli Erdöd, po jehož pádu vytrhli k hořejší Tise a Sámoši. Lazar Schwendi spěchal za nimi s 18.000 muži, svedl s vojskem jejich několik menších šarvátek, ale na konec přiklonil se k příměří s Hasanem, kdežto proti Zápolskému pokračoval v boji, dobývaje měst při hranicích sibiňských. Na zimu odtáhl ke Košicům.[6])

---

[1]) Isthuanffi, str. 292 praví, že to byl poplatek za tři léta.

[2]) Orig. Maximiliánův s přitisknutou pečetí, daný z Vídně 28. prosince 1564. (Archiv státní v Budíně. Monumenta B.)

[3]) Orig. cís. Maximil. s přitisknutou pečetí, daný z Vídně 12. března 1565. (Archiv státní v Budíně — Monumenta B.)

[4]) Jedním z nich byl Bedřich ze Žerotína, seděním na Židlochovicích, proslulý válečník a vojevůdce té doby. (Pilař a Moravec III., str. 32.)

[5]) Archiv jindřicho-hradecký. — Nařízení cís. Maximiliana II. ze dne 26. října 1564.

[6]) Pavel Korka vypravuje o událostech r. 1565 v Uhrách dosti obšírně a chválí zvl. Čechy a Moravany, vedené Žerotínem. (Č. Č. M. 1830, str. 438.) Isthuanffi, str. 300—301, o Češích a Moravanech mlčí. Viz také Rezkův Sborník Hist. 1886, str. 272. pozn.

S konce roku 1565 jednání s Turky o mír přerušeno bylo úplně. Císař poznal hned v polovici roku, že smír není možný, ale potřeboval času, aby se mohl řádně připraviti na válku. Pevnosti na Drávě, Sávě a Kupě byly rychle opevňovány s ohromným na ten čas nákladem stavů štyrských a kraňských. V ostatních zemích žádány pomoci vojenské i peněžité. Na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 22. června r. 1565, předloha královská zmiňuje se již o možnosti války turecké, a císař žádal, aby stavové mimo veřejnou hotovost vyvolili ze sebe několik vážných osob, zběhlých ve válečnictví, do stálé rady panovnické. Stavové jali se zbrojiti pro mladého císaře horlivěji než jindy, domnívajíce se, že s novým panovníkem nadejde i štěstí. Slíbili všickni vytrhnouti do pole s císařem, a nařídili, aby z každých 3000 kop jmění[1]) připraven byl jezdec a pro pěší vojsko každý desátý člověk. Místo jezdce bylo lze vypraviti čtyři pěší. Jezdci měli míti černou zbroj. Berně povoleno z 1000 kop gr. po 6 kopách, posudného z bečky po 3 groších.[2]) S konce června povoleny značné pomoci na sněmě českém. Říše německá slíbila na říšském sněmě augšpurském v prosinci roku 1565 12.000 jezdcův a 20.000 pěších na 8 měsícův, mimo to na dva a půl roku 4000 jezdců na obranu hranic zemí rakouských. Jen v Uhrách bylo sněmování bouřlivé. Stavové, svolaní na den 2. února 1566 do Prešpurka, horšili se, že císař nepřišel na sněm osobně, poněvadž prý mají mnoho stížností, a povolili po delším jednání ze selského statku po 2 zlatých jen z krajin, které nebyly roku lonského popleněny. K tomu dodali, že podají císaři pamětní spis, týkající se všech jejich stížností, zvláště vylíčení bídného stavu země uherské. Konečně povolili i válečnou hotovost.[3])

Také ve Štyrsku, v Korutanech, v Charvatsku i ve Slavonii zbrojeno bylo účinně, poněvadž Turci rozhlásili na jaře r. 1566 v zemích svých válku proti všemu křesťanstvu. Dne 1. května

---

[1]) V Památkách sněmovních psáno jest všude chybně ze 3 kop gr. č.; patrně má býti ze 3000 kop.

[2]) Pam. sněm. II., fol. 232 a násl.

[3]) Isthuanffi, str. 302.

Soliman II. vytrhl již z Cařihradu a 16. června byl v Srbském Bělehradě. Obětovnost všech zemí císařských byla tím značně zvýšena.[1]) Stavové moravští nařídili na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 1. července 1566,[2]) aby hotovost zemská sešla se do 29. července u Sudoměřic (jižně Strážnice). Než vytrhne za hranice, aby císař vydal revers, že výprava jest dobrovolná. Nejvyšším byl jmenován zemský hejtman Pertolt z Lippého, za pobočníky Bedřich ze Žerotína, Jan z Kunovic a Záviše z Vickova. Praporce zemské měli nésti: Čeněk z Lippého první, Jan st. ze Žerotína druhý a Oldřich z Kounic třetí; z rytířstva při praporcích býti měli Aleš Krčma a Jan Kbelský.[3]) Moravané však prohlásili, že nevytrhnou za hranice, pokud neprošel zemí cizí lid válečný, a kdyby nepřátelé chtěli útočiti na Moravu, že se vojsko moravské ihned vrátí hájit vlasti své. Přehlížení vojska najatého dálo se na různých místech: tak u Jihlavy bylo „mustrováno" v druhé polovici července 1000 jezdců, jimž v čelo postaven byl Ondřej Teufl, svob. pán z Gundersdorfa. Odtud táhli teprve k Sudoměřicům. Jiné oddíly přehlížel Ludvík Ungnad ve dnech 8.—12. července u Znojma, kamž přitrhla také vojska česká pod Vilémem z Rožmberka, poněvadž 22. července měl býti „dvorní mustrunk";[4]) proto nastal u Znojma veliký nedostatek píce, a vojsko české pospíšilo raději k Prešpurku, kde shromažďovali se Slezáci a Rakušané s vojskem německým.[5])

---

[1]) Již v dubnu (20.) r. 1566 arcikníže Karel nařizoval za bratra svého císaře Maximiliana v zemích soupis obilí, vína a všech zásob pro potřeby vojenské. (Archiv zemský v Budíně. Monumenta B. Orig. s pečetí, daný z Vídně). Císař Maximilian II. pak vydal patent o zemské hotovosti v zemích českých 3. června z Augšpurka. (Arch. čes. místodržitelství L. 34 I. Tiskopis).

[2]) Pam. sněm. II., fol. 236 a násl.

[3]) Pam. sněm. II., fol. 247 a 248. Ve vojště moravském byli mimo to na útraty zemské: „wachtmistr, kvartyrmistr, profantmistr, wogenmistr, doktor s apatykářem, kaplan, pět tulmačů, pět furýrů, 10 trubačův a bubeníkův.

[4]) Sněmy české III., str. 291.

[5]) Orig. v arch. třeboňském k r. 1566 ze dne 8. července, ze dne 12. července, ze dne 17. července č. 4648 a mimo to č. 4651; ze dne 17. července list Waltera z Walteršperga k Vilémovi z Rožmberka o vůli císařské, aby Čechové vytrhli k Prešpurku, a list císaře Maximiliana II. k témuž Vilémovi Rožmberskému ze dne 22. července, aby vyhledáni byli původcové nepokojův u Znojma. (V témž archivě č. 4654.) Čísla 4598 a 4602 téhož archivu obsahují seznam

Najatý lid, který nevytrhl za hranice, měl býti postaven na pomezí moravském. K hájení země byli za nepřítomnosti zemského hejtmana zvoleni: biskup olomucký Vilém Prusinovský, Ludvík Meziříčský z Lomnice, Jetřich z Kunovic, moravský podkomoří, Bedřich Tetaur z Tetova, Jan Kropáč z Nevědomí z panstva; ze stavu rytířského Václav Hodický, nejvyšší hofrychtéř, Václav Podstatský, Jáchym Zoubek ze Zdětína, Beneš Pražma z Bílkova a Jan Feldorfer z Borotína.

Lonské obilí mělo dováženo býti jen do Uher, rovněž dobytek a různé potraviny, vše bez mýt a cel; obilí nové aby rychle bylo mláceno, a každý aby ohlásil profantmistru nebo jeho zřízencům, kolik by mohl prodati obilí a zásob potravních.[1])

Zatím co stavové moravští ještě sněmovali, procházela již vojska zemí sousedních Moravou do Uher a dopouštěla se na obyvatelstvu velikých příkoří a násilností. Stavové pohrozili císaři, nepostará-li se, aby vojska cizí chovala se v zemi pokojně, že obyvatelstvo nebude moci dosti učiniti usnešením sněmovním a žádali, aby za škody ručili hejtmané, kteří jsou ustanoveni nad vojsky. Zvláštní stížnost podala kapitola olomucká, poněvadž vojska žoldnéřská nešetřila ani kostelův, ani klášterův ani jmění duchovního. Císař vyřídil ony stížnosti teprve v lednu r. 1567 přísným mandátem, jímž zapověděl zvláště pobyt a plenění vojsk v domích církevních a na statcích duchovních.[2]) Téhož roku vyšetřeny byly škody, spůsobené vojskem německým ve stolici šoproňské.[3])

Na usmíření hněvu Božího stavové obnovili rozkaz, nekonati posvícení, přástek, zábav a her, ráno pak, v poledne a večer mělo se zvoniti při všech kostelích.[4])

Na obranu země proti vpádům tureckým měly býti opět zasekány hory v celé východní Moravě, hlavně však na hranicích

vudcuv a české i mor. šlechty, kteří se účastnili výpravy, a seznam osvobozených šlechticuv od vojenské služby. Také jest tam mnoho žádostí (originálů o sproštění vojenské povinnosti. O mustrunku u Znojma viz konečně Sněmy české III., str. 286, 289, 291 a násl.

1) Pam. sněm. II., fol. 238—239.

2) Orig. v Bočkově sbírce z. arch. mor. č. 822 s datem v Brně 21. ledna.

3) Orig. lat. zemského archivu v Budíně. Monumenta B. k r. 1567.

4) Odtud vzalo počátek dosud obvyklé zvonění ráno, v poledne a večer.

zemských v průsmycích karpatských. Vše ostatní, čeho bude potřebí, měl zaříditi biskup s osobami přidělenými, k nimž v poslední chvíli stavové přidali Matyáše z Hartunkova a Matyáše Žalkovského.

Upomínati o dluhy nesměl nikdo, pokud vojsko nevrátilo se z výpravy; pouze úroky sv. jirské bylo dlužno zaplatiti ještě před výpravou. Služebníkům nařízeno, aby vytrhli do války se svými pány, a nikomu nebylo dovoleno, přestupovati do jiné služby; tím více pak se přikazovalo, aby nikdo neujel z výpravy o své újmě domů.[1])

Země koruny české vyslaly roku 1566 za hranice přes 10.000 mužův, říše německá 40.000 pěších a 8000 jezdcův, italská knížata asi 4000,[2]) alpské země 12.000 mužův, a Uhry vydržovaly na různých místech 20.000 bojovníkův; dohromady tudíž na 90.000 pěších i jízdných.[3]) Papež poslal 50.000 dukátův na útraty válečné a na najímání žoldnéřův.

Vojsko německé stálo s vůdcem svým, Wolfgangem Zweibrückenským, u Starých Hradův; Eckhart Salm pak čekal s 30.000 muži u Komárna. Dne 15. srpna přitrhl ke Starým Hradům císař Maximilian II. s bratrem svým Ferdinandem asi s 8000 jezdci a 3000 pěšími, v nichž bylo mnoho Čechů, Moravanův a Slezanův.[4])

[1]) Mandaty do Čech, Moravy a Slezska o tom viz ve Sn. českých III., str. 307.

[2]) Isthuanffi udává jen 3000 mužů (str. 310).

[3]) V klášteře strahovském jest souvěký rukopis, jenž obsahuje podrobný seznam císařského vojska r. 1566 v Uhrách. Bylo pak 40.000 jízdných a 23.800 mužů pěších, dohromady 64.000. Mimo to měl Lazar Schwendi 9000 pěších a jízdných, tedy v celku 73.000 mužův. Tento počet jest správným součtem jednotlivých položek. Ale rukopis strahovský v celkovém součtu udává 49.900 jízdných a 41.400 pěších, čili 91.300 mužův. Tu jeví se nesrovnalost, kterou snad lze vysvětliti tím, že do konečného počtu přibrány jsou čelnější posádky uherských měst a posily, které později přivedl císař Maximilian II. s bratrem svým Ferdinandem, který byl ustanoven za nejvyššího vůdce všeho vojska. Ostatně se zdá, že nebylo vůbec známo, „jak silný na ten čas (13. října r. 1566 v ležení u Rábu) . . . na lidu válečném, jízdném i pěším, JMCá býti ráčí.“ (Sněmy české III., str. 304—305). — Isthuanffi má také jiné číslice (str. 311). Podrobněji o tom čtenář se dočte v Rezkově Sborníku Histor. r. 1886, str. 278—279.

[4]) Isthuanffi, str. 304 a 310. — Fessler-Klein: Gesch. v. Ungarn III., str. 599.

Tyto vojenské síly mohly se měřiti zcela dobře s Turky před Szigetem, a někteří vůdcové si toho také přáli, ale císař Maximilian, rozmrzený špatným zásobováním vojska,[1]) byl nerozhodný a podporoval v poradě vojenské návrh, aby se k útoku vyčkalo příhodného okamžiku. Na konec nebylo učiněno vůbec nic, ač Zrinský žádal několikrát o rychlou pomoc; Turci totiž velikými ztrátami byli seslabeni, a konečně i pověsti proskakovaly o sultanově nemoci a smrti.

Za to boje szigetské staly se pomníkem chrabrosti křesťanské. Nepatrná posádka, složená z 2600 Uhrův a Charvatů pod Mikulášem Zrinským, odolávala do posledka ohromnému vojsku tureckému. Zrinský dokrvácel s hrstkou zbylých vojínů dne 7. září, sultan zemřel v noci ze dne 5. na 6. září. Smrt jeho tajena byla do 24. října, dokud v Cařihradě nenastoupil syn jeho Selim.

Turci vystavěvše v nově Sziget a opatřivše jej posádkou, vrátili se 21. října s ohromnými davy zajatcův a za strašného plenění k Srbskému Bělehradu.[2]) Na zprávu o tom císař Maxi-

[1]) Také Moravané měli v ležení nedostatek. Hejtman markrabství moravského a nejvyšší vůdce Pertolt z Lippého poslal o tom z ležení u Prešpurka biskupovi olomuckému stížnost. Biskup dal potom rozhlásiti v zemi patent tohoto obsahu: „My Vilém, z Boží etc. věděti . . . dáváme, že jest nám včerejšího dne od pana Bertholda z Lippého, hejtmana moravského etc., . . . z královského uherského z ležení psaní učiněno na místě všech obyvatel země této, kteří v potřebě JMti císaře, pána našeho nejmilostivějšího, a všeho křesťanstva proti úhlavnímu nepříteli víry a jména pána Krista ve vojenském tažení a v poli jsou, ve kterémž nám oznamuje, jakú újmu a nedostatek se strany obrokuv a chlebů mají: protož znajíc podle takového oznámení toho důležitú, náhlú a spěšnú potřebu býti, aby za nimi do ležení obroky a chleby vezeny byly, nás všech vůbec, zvláště obyvatele, správce, úředníky v tomto markrabství neopomíjejíc, poroučíme, že to dostatečně nařídíte a opatříte, aby lidé poddaní pod správou Vaší obilí všelijaké, obzvláště pak ovsy beze všech odtahů, co nejspěšněji býti může, mlátili, na trhy do měst, městeček, a kteří by koně a vozy k tomu příhodné měli, za nimi až ku Dunaji do Prešpurku, aneb do ležení vozili, tak aby od těch osob, kterým poručeno jest, se kupovati a do ležení moravského dodávati a je fedrovati mohli; kteréžto obilí a obroky ve slušném trhu od nich kupovány a hotovými penězi placeny budou. Dán na Vyškově, v sobotu, den sv. Bartoloměje (24. srpna) léta Páně 1566. (Orig. Bočkovy sb. z. arch. mor. č. 820. — Sněmy české III., str. 306.)

[2]) Zároveň se Szigetem oblehán byl od Turkův uherský hrad Gyula, jehož hájil Ladislav Querencius (Quercenius?), pán na Mikulově. Když se ne-

milian opustil ihned ležení a odjel do Vídně; vojska pak se rozešla.[1]) Jen 10.000 mužů zůstalo v Uhrách jako posádky v pomezních hradech, ve spišských a báňských městech uherských.[2])

Nezdařenou výpravu císařskou do Uher roku 1566, jež spojena byla s ohromným nákladem, lze omluviti pouze strachem před nepřemožitelností tureckou; ostatně jeden dobrý následek zdánlivě měla přece; neboť Turci spokojili se pouze dobytím Szigeta a popleněním okolí a neodvážili se dále k severu. Tak aspoň se domýšlel císař a jeho vůdcové, kteří zapomněli, že vlastní příčinou odchodu vojsk tureckých byla smrt sultanova.

O novém panovníkovi tureckém se proslýchalo, že podnikne co nejdříve novou výpravu do Uher, aby se zmocnil Rábu a Komárna, tedy měst, ležících téměř u samých hranic moravských a rakouských. Zprávy ty byly dostatečným důvodem, že císař žádal na stavích zemí svých hned na jaře roku 1567 nové berně a pomoci vojenské. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném o Třech Králích roku 1567, poděkoval stavům za pomoci, jež poslali do Uher minulého roku a přál si nové berně na tři léta ve výši 12 kop z tisíce také od poddaných, posudného po 5 gr. ze sudu na tři léta, a na místě osobní výpravy žádal 1200 rejtharů „střelcích“, jež by stavové vydržovali mimo berni dle potřeby; konečně aby měli jako zemskou hotovost připraveného každého desátého muže. Stavové povolili z 1000 dvanáct kop berně, posudného po 3 groších ze sudu, obé na dvě léta. Na místě 1200 jízdných slíbili, kdyby JMtCís. osobně vytrhla do pole, z 3000 kop gr. českých po 1 jezdci, a od poddaných po 2 pěších střelcích. Městům uloženo, postarati se o střelbu. Nastala-li by výprava za hranice, berně povolené zůstanou stavům.[3])

mohl udržeti, smluvil s Turky svobodný odchod posádky, ale sotva vojsko vytrhlo z tvrze, bylo pobito, a Querencius zajat. Později byl po způsobu Regulově usmrcen. (Pešina: Mars moravicus II., str. 256. a násl. Rukop. Cerron. sb.)

[1]) Sněmy české III., str. 311. Fessler-Klein III., str. 600.

[2]) Pam. sněmovní II., fol. 251 a—b.

[3]) Pam. sněm. II., fol. 249 a násl. — Zemskému hejtmanovi bylo dovoleno, stalo-li by se zdvižení země nebo kraje, aby směl povolati k sobě osoby z kteréhokoli stavu na radu a zaříditi s nimi vše, co by se jim zdálo. (Tamže, fol. 275). Pešina (Mars moravicus II., str. 261) klade usnešení sněmovní s poč. roku 1567 na rok 1566. Také obsah usnešení jest nesprávný. Na témž sněmě

Jiné země povolily císaři posudného čtyři groše, proto žádal i na stavech moravských, aby mu přidali aspoň ten čtvrtý groš. Také s ostatními pomocmi nebyl valně spokojen, poněvadž určitě nevěděl, kolik by vydalo, kdyby z každých 3000 kop jmění vypraven byl jezdec; přál si tedy paušalně 1500 jezdců na výpravu za hranice, a kdyby osobně nevytrhl do pole, jen 1000 jezdců na pět měsícův. Po delším jednání císař dosáhl na obecném sněmě znojemském o sv. Filipu a Jakubu (1. května) posudného 4 gr.; na místě 1500 jezdců dostal jen 500 na tři měsíce a na obranu hranic z každých 3000 kop po jednom „zbrojném koni“,[1]) od poddaných po dvou pěších střelcích.[2])

Na sněmě českém, zahájeném 3. března 1567, císař žádal o 2000 jízdných na pět měsícův. Stavové povolili mu po dlouhých poradách z každých 5000 kop gr. jmění po jednom jezdci a posudného po čtyřech groších na dvě léta.[3])

Zprávy, že nástupce Solimanův podnikne co nejdříve do Uher novou výpravu, se nesplnily. Selim II. byl člověk zženštilý a rozkošnictví oddaný; poněvadž pak i jeho nový veliký vezír miloval podobný spůsob životní, vyjednáváno o mír mezi Cařihradem a Vídní hned od počátku r. 1567, a přes všechny překážky dosaženo po roce shody. Dne 17. února 1568 podepsán byl konečně mír na osm let o 25 článcích, z nichž valná většina byla císaři nevýhodná.[4]) Podržel v Uhrách jen to, co mu zůstalo po dobytí Szigeta, Kaniže a Gyuly od Turkův, za roční poplatek 30.000 dukátů mimo jiné obvyklé dary nejvyšším úředníkům

---

císař žádal, aby mu stavové opatřili dělníky a šancknechty na opravu pozemních měst, zvláště Rábu a Komárna. (Tamže, fol. 269).

[1]) Pam. sněm. II., fol. 277 a násl. Sněmu znojemskému přítomen byl císař osobně, poněvadž měl právě cestu Moravou. Ukazoval zvláště na ochotu stavů slezských a českých. Stavové moravští odpověděli, že je nelze srovnávati se stavy slezskými, poněvadž ve Slezsku se konají odhady jinak než na Moravě, zvláště že odhadu nečiní ti, kteří peníze mají na úrocích; podobně že platí posudného 4 groše z větších sudů, než jsou na Moravě, a pivo že prodávají dráže. V Čechách pak jsou také jiné poměry: tam neplatí berně vrchnosti ze svých měšců, nýbrž poddaní.

[2]) Pam. sněm. II., fol. 285.

[3]) Sněmy české III., str. 325—376.

[4]) Fessler-Klein III., str. 603.

sultanovým. Ale za slovo mír obětováno všecko. Stavové zemí českých, rakouských i uherských se těšili, že nastanou nyní časy klidnější, zvláště pak, že ustavičné zbrojení, přehlídky vojsk, opatřování povozův a zásob vojenských nebudou stálým předmětem porad sněmovních. Byl to bohužel klam; nevzpomnělo se, že musejí býti zahojeny rány, jež zasazeny byly komoře královské válkami tureckými, že bude třeba starati se o hmotné povznešení lidu poddaného a konečně, že přece bude nutno vydržovati značné síly vojenské na hranicích tureckých, poněvadž jednak posádky turecké při hranicích zapomínaly často na mír a činily vpády do zemí císařských, jednak v obyvatelstvě samém tvořily se loupežné čety, ohrožující bezpečnost zemskou. Rozdíl nastal jen v tom, že dříve se vyžadovalo mimo peněžité oběti více vojska, nyní obrácen zřetel na umoření dluhů panovnických, jež dostoupily značné výše, a na osazení pomezních hradů, což nebyla starost nepatrná, jelikož hranice při zemích Maximilianových byly přes 1000 km dlouhé.

Hájení hranic uherských císař přenechal po přednosti stavům zemí uherských, ač v posádkách na hradech a tvrzích značnou část mužstva tvořili žoldnéři čeští, moravští, slezští a rakouští; umořování dluhů připadlo zase zemím neuherským.

Císař Maximilian II. byl roku 1569 značně churav, ale zabýval se přece záměry dalekosáhlými: předně, aby si získal Jana Zikmunda Zápolského, tělesně úplně sešlého, potom aby zjednal rovnováhu v příjmech a vydáních. Nejen že nebylo peněz na roční dar do Cařihradu, nýbrž chybělo na prostředcích, aby rodina královská mohla vystupovati důstojně. V otázce první jednání bylo vleklé pro rozmarnost vévody sibiňského, v otázce druhé zažil císař hojného zklamání na sněmích jednotlivých zemí svých; nebyloť jiné pomoci, než žádati, aby jednotlivé země se zaručily poměrným dílem za část dluhův. Čechy měly ručiti za 3,000.000 kop míšenských na deset let i s úroky, Morava za 1,500.000, Slezsko za 1,800.000 kop, Lužice za 500.000. Dolní Rakousy za 2,000.000, Horní Rakousy za 1,000.000. Jest přirozeno, že ve většině zmíněných zemí jevil se odpor proti takovým požadavkům; neboť mimo to bylo dlužno platiti všechny

berně i s posudným. Čím více pak se stavové snažili, aby zbaveni byli takového břemene, tím pilněji císař naléhal, tak že doba v r. 1568—1576 vyplněna jest neustálým vyjednáváním o této otázce.

Na Moravě svolán byl za tou příčinou sněm do Olomouce na den sv. Jana Křtitele za přítomnosti královských komisařův. Předloha sněmovní obsahovala díky stavům za dosavadní jejich obětovnost a žádost za nové berně. Mír s Turky vyžádal prý na císaři mimo roční dar přes 100.000 kop grošův. Turci ukořistili při poslední výpravě mnoho nových, nákladných děl, jež musejí býti nahrazena novými. Na udržování a opevnění hraničných tvrzí potřebí ročně na 1,000.000 kop. Poslové tedy žádali na tři léta po 100.000 kopách na dar turecký a na vypláceni statkův, posudného, také na tři léta, po 4 groších a zvláště důtklivě naléhali, aby stavové se zaručili, že v 10 letech zaplatí z panovnických dluhů 1,500.000 kop míšenských. Císař za to sliboval, že pošle na Moravu syna svého Rudolfa, aby si stavy oblíbil, a i jinak prý jim poskytne důkazů přízně své.[1]) Žádost pak svou o převzetí části dluhů poslové císařovi provázeli výkladem obšírnějším, to jest návrhy, jak by lze bylo splatiti brzy žádanou částku 1,500.000 kop. Císař dával na uváženou:

1. Nebylo-li by prospěšno, aby stavové ustanovili na 10 let daň z vína domácího i cizího, zvláště z vín rýnských, uherských a rakouských.

2. Snad mohla by se také platiti daň z ryb, ze štik a z kaprů dle velikosti nebo z kopy, daň, kterou by platil kupující i prodávající.

3. Daň z obilí všeho druhu, jak prováženého zemí, tak i ze země prodaného mimo ječmen, z něhož se vaří pivo.

4. Daň z hlavy. Z každé osoby aby placen byl týdně jeden vídeňský anebo za měsíc jeden krejcar, což by ročně dalo za osobu 12 krejcarův. Bohatý mohl by platiti více, chudobný méně dle popisu osob, jehož bylo by potřebí.

5. Daň z peněz na úroky půjčených, v zemi nebo mimo zemi, poněvadž z těchto příjmů neplatí se dosud daň, ač by se spravedlivě měla platiti.

---

[1]) Pam. sněm. II., fol. 289 a násl.

6. Konečně navrhována daň z ovčí vlny a z barvy „rett“ zvané.[1])

Velmi skrovnou útěchou byla stavům slova, že sice částka 1,500.000 kop míšenských zdá se ohromnou, „však s pomocí Pána Boha všemohoucího stavům k vyplnění a spravení dosti příjemě a lehce přijíti moci bude, poněvadž jest na 10 let.“ Rod Habsburský získá prý tím opět úvěru. Aby pak mezi všemi zeměmi českými stalo se jednotné dorozumění, císař slíbil svolati na konci roku generální sněm do Prahy a vybídl stavy, aby zvolili za tím účelem poselstvo s plnou mocí.

Odpověď na předlohu královskou byla stručná: stavové prohlásili, že nemohou přispěti na dluhy ani se jimi zaručiti, ale že císaři odpouštějí všecky peníze, kterých mu půjčili.[2]) Dle přání panovníkova zvoleni byli poslové na slíbený generální sněm, kde by stalo se dohodnutí o ostatních přáních, jak obsažena byla v předloze královské.[3])

Bylo patrno, že stavové moravští nesouhlasili s prostředky, jež císař Maximilian II. doporučoval na snažší úhradu dluhův. Bylť země koruny české, a z nich zvláště Morava, přinesly již nesmírné oběti peněžité na obranu zemí uherských, tak že patrný byl úbytek národního jmění. Ještě roku 1552 přiznáno bylo při všeobecném odhadě v Čechách 8,724.975 kop. gr. českých, kdežto po 12ti letech (1564) již jen 4,288.003 kopy. Na Moravě zapraveno bylo dle odhadu jmění na daních roku 1553 ještě 117.497 kop míš., roku 1557 již jen 104.109, roku 1564 jen 60.318 kop, roku 1567 dokonce jen 34.540 kop, když z každých 1000 kop se platilo daní po 12 kopách. Ve Slezsku vynášela daň za těchže okolností roku 1552 plných 118.734 tolarů, kdežto roku 1563 bylo přijato pouze 78.659 tolarův.[4])

Ovšem nelze tvrditi, že by dle toho na Moravě se bylo ztenčilo jmění národní o dvě třetiny a ve Slezsku o třetinu, poněvadž mnoho spadá na vrub obyvatelstva, které nepři-

---

1) Pam. sněm. II., fol. 305—307.
2) Tamže II., fol. 306.
3) Tamže II., fol. 307.
4) Sněmy české III., str. 427—428.

znávalo spravedlivě jmění svého, ale pravdou jest aspoň tolik, že národní jmění se nezvětšilo v těch letech, a v tom již lze viděti úpadek zajisté velmi povážlivý; císař nemohl se oddávati velikým nadějím na štědrost jednotlivých zemí ani na generálním sněmě. Než však k němu došlo, nastaly zápletky v Uhrách: císař totiž, poznav nespolehlivost uherských vojevůdcův, úředníkův a vůbec magnátů, dal osazovati nejvyšší úřady, civilní i vojenské, cizozemcům. Tím pobouřena byla hrdost maďarská, a několik magnátů se smluvilo, že vypudí císaře z Uher a přivedou celou zemi pod moc Jana Zikmunda Zápolského. Pomocí tureckou mělo býti dobyto Prešpurka, Báňské Bystřice, Levy, Nitry a Trnavy. Spiknutí bylo sice utajováno všemožně, ale Maximilian II. byl přece o něm zpraven s několika stran, a tím zastrašeni byli původcové jeho tak, že prosili o milost. Císař sice odpouštěl ale bylo patrno, že docela neodpustil, proto Bočkaj, jeden z hlavních původců povstání, utekl zavčas do Sibiňska. Ostatní přišli pokorně na sněm prešpurský, který byl svolán ke dni 1. srpna. Tam zatknuti byli hlavní strůjcové odboje Štěpán Dobó a Jan Balassa, kdežto Bočkaj prohlášen byl jako uprchlík za zrádce vlasti a zbaven všech svých statkův. Jinak bylo zasedání sněmu prešpurského klidné: Stavové slíbili na dvě léta značnou berni, a poněvadž jim panovník nechtěl povoliti volbu palatína, prosili, aby povolal některého syna svého ze Španěl a dal jim ho za správce.[1]) Sněm uherský trval do 26. října.

Generální sněm český zahájen byl teprve 19. prosince. Stavové čeští povolili na dvě léta proti Turkům po 75.000 kopách grošů ročně, 37.500 do sv. Bartoloměje a 37.500 kop o Vánocích. Z každého domu nebo chalupy, mimo kovářské, pastýřské a ovčácké, potom mimo lázně a chalupy ve vsech, na kterých hospodáři nejsou usedlí, mělo se platiti po 20 groších ročně. V městech královských z každého domu po půldruhé kopě grošů a tolikéž z domů panských, rytířských a duchovních v ostatních městech a na předměstích. Kapitalistům uloženo, aby platili z 1000 kop po 5 kopách ročně, židům přes dvacet let po dvou zlatých uherských nebo po půldruhé kopě gr. českých, od 10

1) Fessler-Klein III., str. 606. Isthuanffi.

do 20 let po 1 zlatém nebo 45 groších. Nádenníci a nádennice měli přispěti z kopy jmění jedním grošem.[1]) Přebytek nad 37.500 kop stavové si vymínili na potřeby zemské.

Poslové moravští neuvolili se k určité částce, ale slíbili, že rozepíšou daň na Moravě v témž spůsobu jako Čechové, až na to, že židům bude uloženo platiti po 3 tolařích ročně místo uherských zlatých. A co se takovým spůsobem sejde berně, z toho že se nechá na potřeby zemské 1750 kop, ostatek že se vyplatí císaři.[2]) Slezáci povolili na 2 léta po 70.000 tolarech ročně, poslové Horních Lužic po 15.000 tolarech, Dolních Lužic po 10.000 tolarech. Posudného povoleny 4 groše císaři a 1 groš císařové. Poněvadž pak žádáno také něco na úhradu dluhů, generální sněm rozhodl, aby k tomu účelu placen byl ze všech prodejů mimo pšenice a ječmeny 30tý peníz, jenž měl býti vybírán svědomitě, aby nikdo nemohl užívati „fortele". Konečně také pamatováno na zemskou hotovost. Bylo-li by potřebí, a vytrhl-li by proti Turkům z jakékoli příčiny císař osobně, měl býti vypraven z každých 3000 kop grošův jmění jeden jezdec dle posledního odhadu z roku 1565; neúčastnil-li by se císař výpravy, tedy až z 5000 kop, vždy na 4 měsíce. Mezi 6 osobami, takto vypravenými do pole, vždy měla býti aspoň jedna osoba stavu panského nebo rytířského. Za výpravy válečné odpadly všecky jiné berně.[3])

Větší ochotu, pokud se týkalo úhrady dluhův, císař nalezl ve svých zemích dědičných. Dolní Rakousy uvolily se bez odporu, že splatí v 10 letech 2 mill. zlatých i s úroky ve výši půl millionu; Horní Rakousy zaručily se za 1 million, splatný v 10 letech i s úroky ve výši 200.000 zl.[4]) Naopak znamenal skutečně velmi málo 30tý peníz, povolený v zemích českých ze všech prodejův, a to tím více, že byl všeobecně nedbale sbírán; v Chebsku, v Loketsku a v Kladsku dokonce nebylo usnešení generálního sněmu ani uznáváno, poněvadž tamější obyvatelstvo

---

[1]) Sněmy české III., str. 488 a násl.
[2]) Tamže III., str. 492.
[3]) Sněmy české III., str. 500—502.
[4]) Tamže, str. 447.

hájilo historické samostatnosti své. Loketsko a Kladsko podrobily se však brzy bez velikých obtíží, s Chebskými bylo dlouho jednáno, až konečně císař spokojil se 4000 zlatými na místě všech berní, a pro budoucnost vyslovil přání, aby Chebští vždy se shodli se stavy českými.[1]) Rovněž válečná berně nebyla dostatečná; neboť roční potřeba na vojsko vyžadovala 1,053.382 zlatých, kdežto dle povolení stavovského sešlo se ze všech zemí ročně 633.666 zl.:[2]) chybělo tudíž ročně 419.776 zl., kterážto částka mohla býti uhrazena jen novými dluhy. Bylo tedy přirozeno, že dvorská komora česká upozornila císaře, aby se postaral o zvýšení berní v jednotlivých zemích svých aneb aspoň o pořádné a úplné jich placení. Císař to učinil v Čechách i na Moravě, ale s malým úspěchem.[3]) Na Moravě dosáhl na sněmě brněnském roku 1570, zahájeném dne 5. června, že mu slibeno správné odvedení povolených berní, a zároveň byl požádán, aby svolal na rok 1571 zemský sněm, na němž stavové chtěli se určitě rozhodnouti, jak přispějí na zmírnění dluhů panovnických.[4]) Na témž sněmě byla schválena usnešení posledního generálního sněmu, pokud se týkala Moravy, a ustanovena přehlídka zemské hotovosti u Víškova.[5])

Císař nemohl pro tu chvíli důrazněji naléhati na stavy, aby mu povolili větší pomoci a berně, poněvadž byl zaměstnán v Uhrách, kde dobrodruh Jiří Karasson spůsobil selskou bouři. Odboj však byl záhy potlačen. Mnohem důležitější mu bylo, že v polovici srpna toho roku došlo konečně k dohodnutí s vévodou sibiňským. Jan Zikmund Zápolský podržel Sibiňsko a část Zátisí s názvem knížecí Výsosti pod svrchovaností císařskou; ale kdyby sám nebo jeho potomci — měl-li by jaké — byli ze Sibiňska

---

[1]) Tamže III., str. 521 a násl.

[2]) Na str. 550 III. dílu Sněmů českých udáno jest nesprávně 683.666 zl. Správná částka vypsána jest číslicemi i slovy na str. 571.

[3]) V Čechách jednalo se o tom na ob. sněmě pražském v dubnu r. 1571. Ustanoveny tresty na dlužníky, a jednáno o otázce, nebylo-li by výhodno, pronajímati vybírání posudného soukromým osobám, jež by výnos zaplatily napřed. (Sn. české III., str. 551 a násl.)

[4]) Pam. sněm. II., fol. 312 a násl.

[5]) Tamže II., fol. 328—329.

Turky vyhnáni, mělo se jim dostati náhradou slezských knížectví Opolska a Ratibořska.[1]) Obsah smlouvy, ač měl zůstati zatajen, záhy pronikl do Cařihradu, a Turci začali hned menší útoky do zemí císařských. Když pak 14. března roku 1571 Jan Zikmund Zápolský zemřel, poměry se ještě zhoršily, poněvadž stavové sibiňští nepodrobili se císaři, nýbrž z vůle sultanovy zvolili si nového vojvodu, Štěpána Báthora. Maximilian II. nechtěl ho s počátku uznati, na konec však se s ním spřátelil, když byl zachránil v Sibiňsku aspoň stín moci své. Učinil to ovšem z nezbytnosti, poněvadž na válku nebylo peněz; vždyť stavové zemí českých nepřijali posud ani úhrady dluhů starých, a berně, povolené na rok 1569 a 1570, nestačily ani na běžné výdaje. Císař, ač nevedl války, byl nucen žádati již roku 1571 na sněmě pražském (zah. 30. dubna) o zvýšení berně nejméně o 50.000 kop míšenských a důtklivě přimlouval stavům, aby na úhradu dluhův uložili větší poplatky na ryby, obilí, vlnu, aby ustanovili daň z hlavy a 30. peníz z jistin, uložených na úroky.[2]) Zvýšené berně nedosáhl, nýbrž poslední berně byla mu prodloužena na další dvě léta. Na dluhy povolen 30. peníz ze všech prodejův a slíbeno, že berni a třicátek dostane úplně. Ale starou liknavost a částečně i fysickou nemožnost nebylo lze odstraniti ani sliby ani mandáty. O nic lépe císař nepochodil na Moravě. Svolal obecný sněm do Olomouce na pondělí po sv. Prokopu (9. července) 1571 a dal se zastupovati komisaři. Předloha královská byla velmi obsáhlá: dokazovala, že po pádu Szigeta a Gyuly tím důrazněji chráněno býti musí ostatní panství císařské v Uhrách. Již císař Ferdinand I. nemohl vystačiti pravidelnými příjmy, ač měl všecky země alpské pod svým panstvím, což teprve nyní, když většinu zemí dědičných mají Maximilianovi bratří. V dalším učiněna zmínka o námořské výpravě proti Turkům, jež právě byla podniknuta (bitva u Lepanta) a o smrti Jana Zikmunda Zápolského. V první příčině císař ukazoval v předloze, zvítězí-li Turci, že nastanou také v Uhrách nové nepokoje, v druhé pří-

[1]) Novější kopie o tom ve státním arch. v Budíně. (Monumenta B). Originál ve dvorním komorním archivě. Fessler-Klein III., str. 607).

[2]) Sněmy české III., str. 573—575.

čině jest nebezpečenství, že sultan zmocní ze Sibiňska, což by znamenalo zhoubu Uhrám, Slezsku, Moravě i Čechám. Jest prý známo, že ze Sibiňska lze se snadno zmocniti Uher, ale nikoli naopak. Stavové říše německé slíbili na sněmě špýrském větší pomoc, tak že jest žádoucno, aby Morava nezůstala pozadu a povolila mimo posudné na rok 1572 najednou 80.000 mor. zlatých,[1]) jež by úplně odvedeny byly přímo do Uher. Již tím by se ročně ušetřilo na 30.000 zlatých, jež bývají dávány rozsudím. Aby berně vyplacena byla celá, má se za ni zaručiti několik předních osob stavovských, jež by v ustanovený čas vyplatily celou částku, i kdyby se nesešla. Ti pak, kteří zůstali dlužni, aby potom platili berni i s úroky. Také by mohly statky dlužníků vzaty býti do správy stavovské a z nich prodáno tolik, kolik činí berně. Aby se zabránilo podvodům a nepořádkům, měl býti ustanoven zvláštní účetní (puchhalter nebo regenšreyber = rechenšreyber) vedle výběrčích. — Dále bylo v předloze žádáno, aby stavové přijali na sebe část dluhů královských ($1^1/_2$ mill.) i s úroky, poněvadž 30. peníz málo vynáší a jest obyvatelstvu obtíží. Čechové sice nepřevzali také dosud ony 3 milliony, které jim připadly, ale stavové moravští nemají toho dbáti, poněvadž jsou věrní a poslušní poddaní. Nejlépe by bylo, aby každá vrchnost uvolila se zaplatiti určitou částku věřitelům, které císař by poslal, a stavové sami aby potom vybírali si berni, jakou by uznali za potřebnou.[2]) Konečně poslové královští žádali, aby i bez sněmu nařízena byla veřejná hotovost, kdyby za ni požádali úředníci císařští.[3])

Sněm byl tenkrát velmi slabě obeslán; mnozí zůstali doma, že císař nepřišel osobně, ač to bylo všeobecným přáním, jiní že mělo se rokovati o úhradě dluhův, jiní konečně se mrzeli, že panovník dával na sněmě vždy jednati jen o svých předlohách, a na stížnosti a přání stavů že nedošlo nikdy.[4]) Přece však stalo se usnešení o všech přáních, jež předložili komisaři královští.

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 4—5.
[2]) Tamže III., fol. 6—8.
[3]) Tamže III., fol. 9.
[4]) Tamže III., fol. 25.

Berně povolena na další rok v téže výši, jako roku 1569 a 1570. a z ní nechány na potřeby zemské 2500 kop. Rozdělení na všecky vrstvy obyvatelstva mělo býti spravedlivo, dle přesného popisu poddaných. Částky dluhů královských nepřijali stavové, nýbrž setrvali na třicátku ze všech prodejů svých (nikoli poddaných) mimo ty, z nichž se platilo posudné.[1]) Jako válečnou hotovost uvolili se stavové vydržovati stále 600 jezdců dobře ozbrojených a najatých, poněvadž se žoldnéři hodí lépe do boje, než lid domácí. Zemskému hejtmanovi uloženo, aby jmenoval nejnovějšího hejtmana polního, rytmistra, pobočníky atd. Za hranice směli býti posláni jen, kdyby sám císař nebo syn jeho Rudolf vytrhli do pole; v tom případě zůstala by stavům první část berně a výnos 30tého peníze. Kdyby pak výprava za hranice se prodloužila až přes sv. Bartoloměje, vymínili si stavové i druhou část berní.[2]) Mimo jízdu zmíněnou měl býti připraven na míru válečnou každý 30tý muž. V každých 500 pěších 400 mělo býti ozbrojeno dlouhými ručnicemi, 100 mužů halapartnami a krátkými ručnicemi. Usnešení tato sdělena byla komisařům císařským s prosbou, aby Maximilian II. chránil zemi před ochuzením úplným, a že obyvatelstvo nyní již nemůže posílati veliké pomoci do komory královské.[3])

Sněm olomucký neuspokojil císaře, jenž byl úplně zpraven o zákulisních snahách stavů moravských proti převzetí dluhů panovnických i proti značnějšímu povolování berní; věděl také o slabém obeslání sněmu zemského. Odhodlal se tenkrát k činu neobvyklému: dal totiž svolati na den 5. září téhož roku nový obecný sněm zemský do Brna. Sám nepřišel zase, ale v předloze vyslovil svými komisaři stavům nelibost, že na minulém sněmě málo vyřídili a zvláště že projevili nepatrnou ochotu při povolování berní i při úhradě dluhů panovnických, ač před rokem slibovali více. Proto svolán byl ihned druhý sněm, aby stavové

---

[1]) Tamže III., fol. 13. „ze všech prodejů, kromě zástav pozemských, manských, městských, purkrechtních, sedlských, kromě pšenic a ječmenů, z nichž se pivo vaří.“

[2]) Tamže III., fol. 17. Každý rejthar měl dostati měsíčně žoldu 10 zl.

[3]) Tamže III., fol. 19 a násl.

mohli napraviti neochotu svou. Na uhražení dluhů na př. povolili mnohem méně, než roku 1569 a 1570, totiž 30tý peníz jen ze svých vlastních prodejů, vyňavše z nich poddané. Císař žádal tedy nyní důrazněji, aby převzali částku $1^1/_2$ millionu i s úroky, poněvadž se jim urodilo víno; a kdyby mimo nadání nemohli to učiniti, aby za tím účelem povolili berni, jaká se povolovala proti Turkům, totiž z 1000 kop jmění po 12ti kopách; a kdyby ani to nechtěli, čehož neočekává, aby povolili vůbec větší berni jako stavové slezští; a kdyby se vzepřeli i tomu, aby tedy aspoň povolili 30tý peníz z prodejův ode všech obyvatelů moravských, tedy i od poddaných, jak učinili stavové čeští. Posudného žádal sobě po 4 groších a pro císařovnu po jednom, a konečně zdálo se býti příliš málo 600 koní na případnou výpravu proti Turkům.[1])

Předloha královská byla obsahem příkrá se zjevnou známkou nelibosti panovníkovy. Stavové zarazili se sice s počátku, ale konečně povolili zase co nejméně, stěžujíce si na všeobecnou chudobu, nouzi a drahotu. Posudného slíbili na dvě léta po 4 groších císaři, pátý groš císařové pak že zaplatí z peněz zemských. Na úhradu dluhův setrvali při 30tém penízi, ale z prodejův ode všech obyvatelů, žádného nevyjímajíc, do 2 let pořád zběhlých, počnouc od sv. Václava roku 1571. Rovněž setrvali na původním ustanovení o 600 jízdných; neboť jest prý to počet nejvýše možný, a že nemohou povoliti více, než jest možno. V celku tedy povoleno o málo více, než na sněmě předešlém, a stavové se netajili, že se nutí do této nepatrné povolnosti; nad to vyžádali si reversu, že takové povolení berní nebude na újmu ani svobodám ani výsadám zemským.[2])

Tak byl císař opatřen berněmi na příští dvě léta; proto roku 1572 nebyl konán na Moravě žádný zemský sněm. Nastala doba krátkého oddechu, poněvadž sultan umírnil se po smrti Jana Zikmunda Zápolského, a nezačal války, ač jí původně hrozil. Maximilian II. užil vhodné chvíle té a dal korunovati syna svého Rudolfa za krále uherského (1572), sám pak po

---

[1]) Tamže III., fol. 25—28.

[2]) Tamže III., fol. 30—31.

vymření rodu Jagjelovského marně ucházel se o korunu polskou, buď pro sebe nebo pro druhorozeného syna svého Arnošta,[1]) poněvadž neměl dostatek prostředků, které pořád nestačily ani na uhrazení obyčejných potřeb, a bylo dlužno opatřovati peníze i spůsobem často neobvyklým. Tak na př. arcibiskupství ostřihomské nebylo obsazeno po 20 let, a příjmův z něho užíváno na potřeby vojenské a na opevnění pomezních hradův. Ač byly berně v jednotlivých zemích neustále sbírány a posílány na patřičná místa, nebyl přece vojsku na hranicích vyplácen žold po celých 20 měsícův, a žoldnéři utišováni pouhými slovy. Nepořádek ve výplatách sváděn na liknavost zemí, zvláště na veliký počet dlužníkův. Stížnosti na to objevily se v Čechách i na Moravě.

Synové císařovi, Rudolf a Arnošt, prohlásili na obecném sněmě pražském, zahájeném dne 28. ledna 1573, že mnozí obyvatelé dluží berně od roku 1552. Přede dvěma roky Čechové uvolili se vydržovati na obranu zemskou 2100 dobře vystrojených jezdcův, ale nesplnili toho. Dále slíbili, že povolají do zbraně třicátého člověka, ale na konec vymluvili se morovou ranou a neučinili nic. Naopak ještě si stěžovali, že císař nepřijíždí osobně na sněm český, bez něho že nemohli voliti polního hejtmana a proto nesbírali ani vojska. Dlužné berně nechtěli vůbec platiti, ale Rudolf, jenž byl v Čechách velmi oblíben, pohnul je na konec přece k povolnosti, tak že dosaženo i nových pomocí.[2])

Na sněmě moravském, konaném v Olomouci po neděli Cantate [20. dubna], poslové císařští vyličovali nebezpečný stav vojska na pomezních hradech. Posádky prý žádají buď peněz, neb opustí tvrze a přenechají je Turkům. Stavové zůstali zatvrzeni; povolili minulou berni ještě na příští rok, ale zastavili vybírání 30tého peníze na dluhy, poněvadž jest obyvatelstvu na

---

[1]) „Oratio a legatis ordinum regni Bohemiae, habita Warsaviae in conventu regni Poloniae pro Ernesto, Bohemiae principe, in regem Poloniae assumendo“ jest v archivě universitním v Pešti. Rovněž jest tam odpověď sněmu polského poselstvu císařskému, v němž byli Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna. (V dubnu r. 1573).

[2]) Sněmy české III., str. 735 a násl.

obtíž.[1]) Berně tížily zemi tou měrou, že poddaní opouštěli menší statečky a raději nádenničili. Tím, že na Moravě nebyl povolen 30tý peníz na upláceni dluhů, dán byl zlý příklad zemím ostatním. Císař učinil tudíž nejvyšším kancléřem českým dotaz ke komoře dvorské, co by se mělo státi, aby upláceni dluhů neuvázlo docela. Komora dvorská radila, aby svolal přední osoby a nejvyšší úředníky zemí českých, pod jednou i pod obojí, na poradu o konečném umoření dluhů panovnických;[2]) neboť ačkoli rakouské země přejaly 3,700.000 zlatých, a přes to, že některé země vybíraly na umořování dluhů 30tý peníz z prodejů, dluh činil ještě 7,000.000 zl. — Jelikož však porada, svolaná do Prahy, nedařila se tak, jak si panovník přál, svoláni byli v říjnu t. r. nejvyšší úředníci zemští z Čech a z Moravy do Vídně na novou poradu.[3]) Z Čech byly pozváni: Vilém z Rožmberka, nejv. purkrabí pražský, Jan z Valdštejna, nejvyšší komorník (nepřijel), Bohuslav Felix z Hasištejna, nejvyšší sudí, Smečanský, purkrabí karlštejnský (nepřijel), Burian Trčka, zemský podkomoří, a Albrecht Kapoun, purkrabí kraje hradeckého (nepřijel). Z Moravy: biskup Olomucký Jan XIV. Grodecký (nepřijel), a nejvyšší úředníci zemští, totiž zemský hejtman, maršálek, komorník, sudí, podkomoří a hofrychtéř (nepřijel). Také fojtové lužičtí byli pozváni. Rádcové tito navrhovali císaři, aby odložil český sněm, svolaný na den 12. listopadu, nemůže-li se ho účastniti osobně; jestiť potřebí, aby se na českém sněmě jednalo zase jednou o zemských potřebách a o stížnostech stavovských za přítomnosti panovníkovy, což se odkládá neustále, tak že stavové čeští docházejí na sněmy s velikou nechutí:[4]) neboť nelze dobře rokovati o stížnostech stavovských bez přítomnosti císařské. Obrany proti Turkům a nákladu s tím spojeného nezdolají země české a rakouské samy, nýbrž jen za nejvydatnější pomoci všech křesťanských panovníkův a zvláště říše německé.[5])

---

1) Pam. sněm. III., fol. 33 a násl.

2) Sněmy české III., str. 774 a násl.

3) Tamže III., str. 782.

4) Tamže III., str. 783.

5) „ . . . . . toho neuznáváme, abychom pomocmi našimi a snad i jiných zemí VCMti k takové veliké a znamenité potřebě posloužiti mohli bez další

Poněvadž císař trpěl dnou a nebyl by mohl přijeti na český sněm, odložil jej na radu důvěrníků napřed k 1. prosinci r. 1573 a hned brzy potom — jelikož se nemoc nelepšila, — k novému roku léta 1574,[1]) kdy se zároveň měl konati také sněm moravský v Olomouci. Ale ani tenkrát císař nemohl se účastniti sněmování osobně, nýbrž poslal do Čech syna svého arciknížete Arnošta (Rudolf byl také nemocen) a na Moravu jen komisaře. Mladý arcikníže byl však v jednání se stavy málo obeznalý a zběhlý, proto sněmování české zakončilo se po delších poradách a vyjednáváních se dvorem vídeňským 19. ledna dosti neobvykle tím, že berně žádané nebyly povoleny a stavové se rozjeli dříve, než byl uzavřen sněm.[2]) Teprve jiný sněm, svolaný do Prahy na den 11. června, při němž císaře zastupoval oblíbený Rudolf, povolil berně nové.

Na Moravě dosaženo pomoci hned na obecném sněmě lednovém, ale pouze na půl roku: stavové povolili domovní daň od poddaných po 10 groších, od měst po 1½ kopě z každého domu „v okršku zdí" a z lidí na předměstích po 10 groších. Židé obojího pohlaví měli platiti po 1½ kopě, svobodní přes 10 let po 10 groších. I 30tý peníz na dluhy byl opět povolen, ač stavové se domnívali, „že jím již budou ušetřeni"; měl býti však vybírán od Hromnic do sv. Ducha (30. května). Z berně mělo býti necháno na potřeby zemské 750 kop. gr. Posudného povoleno po 5 groších. O veřejné hotovosti usneseno, aby z každých 3000 kop grošů jmění vyzbrojen byl jezdec a desátý

---

dostatečnější pomoci jiných křesťanských potentátův a knížat, zvláště pak sv. římské říše, kterýmž téměř více náleží takové těžké a [ne] snesitelné břemeno obrany všeho křesťanstva na sobě míti, držeti a o ně se starati nežli nám, kterýmž toho jest nemožné vykonati: protož by naše ponížené zdání bylo, abyste V. C. Mti o to nejvíce a předně pečovati a starati se ráčili, aby stavové sv. říše, a jiní potentátové křesťanští takovou vysoce důležitou potřebu svou vlastní i všeho křesťanstva k srdcím svým připustic, pomocí a radou svou dostatečnou, jak by dále mocí nadepsaného nepřítele všeho křesťanstva odoláno a země VCMti křesťanské zachovány býti mohly, VCMti neopouštěli". (Tamže III., str. 784.)

[1]) Tamže III. str., 784.

[2]) Sněmy české IV., str. 1. — Potřeba na vydržování posádek na hranicích dělala tenkrát 989.139 zl. (Podrobný seznam v městském archivě vratislavském.)

muž. Přehlídka měla se konati ve Víškově v pondělí po sv. Trojici (7. června).[1]) Půlroční berní ovšem nebylo posloužено císaři; bylť dlužen do Cařihradu poplatek za několik let, také nebylo lze platiti úroky z dluhů, a Turci ke všemu počali útočiti na jeho državy v Uhrách. Již v únoru 1574 větší oddíl tureckého vojska přepadl Kaniži, dobyl předměstí, vypálil je, asi 100 lidí usmrtil a více než 700 odvedl do otroctví. Beg ostřihomský udeřil zase na klášter sv. Benedikta v uherském Rudohoří. Klášter s blízkým městečkem zachráněn byl venkovským lidem, který se tam byl utekl z okolí.[2]) Za těchto okolností císař nemohl odpustiti stavům moravským berně v 2. polovici r. 1574, nýbrž vymohl si je na obecném sněmě brněnském, zahájeném 11. srpna; jen 30tý peníz na úhradu dluhů nebyl mu povolen z důvodu, že působí na Moravě drahotu a nouzi.

Předloha královská na tento sněm teskně zmiňovala se, „že starší hrdinové umírají, lehká jízda uherská zaniká, a mladší pokolení, poněvadž se mu neplatí řádně žold, raději si hledí hospodářství. Hraničné tvrze jsou velmi chatrny a málo opatřeny. A přece jest lépe u souseda ohni brániti, nežli se toho doma dočekati.“[3])

Berně, povolená sněmem srpnovým roku 1574, vybírána byla i za první polovice roku 1575 dle usnešení obecného sněmu olomuckého, zahájeného 2. května. Stavové nechali si z ní 1000 kop, za ostatek žádali, aby opevněna byla místa na hranicích moravsko-uherských. Komisaři královští zase napomínali stavy, aby bedlivěji přihlíželi k posudnému, jehož se schází rok za rokem méně, a vyřídili přání císařské, aby nikdo ze sněmu neodjížděl, pokud není komisaři uzavřen.[4])

Rokem 1575 končilo se první osmiletí míru, sjednaného s Turky roku 1568. Častěji a častěji se opakující vpády turecké do území císařského v Uhrách byly předzvěstí, že Turci chtějí si vynutiti prodloužení míru s obvyklými dary a starým po-

---

[1]) Pam. sněmovní III., fol. 48 a násl.
[2]) Tamže III., fol. 64 a násl.
[3]) Tamže III., fol. 65—66.
[4]) Tamže III., fol. 77 a násl.

platkem.[1]) Poněvadž pak byla dokonce i obava, nezvýší-li Turci požadavků svých, císař uznal za vhodno, připraviti se i na novou válku s nimi, a jal se svolávati ve svých zemích obecné sněmy za účelem všeobecného zbrojení. Na obecném sněmě brněnském roku 1575, zahájeném 22. listopadu, dosáhl, že prodloužena mu byla stará berně i na 2. polovici roku, ale bez 30tého peníze,[2]) obnoveny staré čtyři kraje, a jmenováni krajští hejtmané. Z každých 3000 kop gr. jmění nařízeno vypravení jezdce a 10. člověka, kteří měli býti přehlídnuti (zmustrováni) po sv. Trojici roku 1576 v Olomouci, v Brně, v Uh. Hradišti a ve Znojmě. Na zemské útraty mělo býti postaveno na hranicích zemských 350 jezdců, 50 arkibuzírův a 600 husarů pod Bedřichem ze Žerotína, jemuž bylo ihned vyplaceno na různé potřeby 1000 kop gr.[3]) Na vydržování vojska vypsána byla nová berně, totiž z každých 1000 kop gr. po 12 kopách, z čehož polovice měla býti zaplacena o Středopostí (29. března) roku 1576, ostatek o sv. Bartoloměji. Poddaní měli platiti po 3 kopách gr. za jednu lhůtu, novokřtěncům mimo to uložena daň z hlavy, počínajíc 10tým rokem věku; ať muž nebo žena, každý platil ročně po 8 groších. Konečně žádali poslové královští, aby stavové zvolili poselstvo na generální sněm do Prahy, jejž císař hodlal svolati, poněvadž toho vyžadoval povážlivý stav říšský a jednání s Turky o prodloužení míru, jehož si císař toužebně přál.[4])

Zatím konal se v Čechách od 2. polovice února téměř do konce září veliký náboženský sněm na hradě Pražském, jejž byl zahájil sám císař Maximilian II. omluvou, proč dříve nedocházel častěji na sněmy české. Ač si stavové přáli, aby napřed jednáno

---

[1]) Císařští velitelé v Uhrách také vždy nechovali se klidně. Tak na př. právě roku 1575, 23. května, Vratkovič, velitel ujvárský, přepadl ve vesnici blízké 9 Turků, vlákav je tam, 2 z nich přivedl živé a donesl 3 hlavy jiných. Dostal za to důtku. (Orig. lat. v zem. arch. v Budíně. Monumenta B.)

[2]) Pam. sn. III., fol. 95. „. . . JMtiCís. se vší ponížeností prositi nepřestáváme, poněvadž vždy JMti podle nejvyšší možnosti své pomoci činíme, aby nás v tom milostivě a otcovsky dále obtěžovati neráčil."

[3]) Tamže III., fol. 100.

[4]) Naznačuje to v instrukci, dané poslům svým na sněm slezský, který se konal po 21. listopadu r. 1575. Praví tam, velebě mír: „Pax optima rerum, nulla salus bello." (Městský archiv vratislavský).

bylo o nabožensské otázce a o různých stížnostech, císař přece dosáhl, že hned po zahájení sněmovním přečtena byla předloha královská, v níž se žádalo o 200.000 kop míšenských na hájení hranic a 50.000 kop na stavbu tvrzí, konečně po 250.000 kopách ročně na úhradu dluhův.[1]) Řád válečný pro budoucí léta měly smluviti rozumní a zkušení důvěrníci všech zemí českých.[2]) Ale jednání o těchto návrzích odročeno bylo na příští generální sněm, který měl býti svolán brzy. Než k němu došlo, konal se také na Moravě zemský sněm v Brně, svolaný na 2. dubna roku 1576. Poslové panovníkovi naléhali, aby stavové moravští co nejdříve vystrojili slíbených 600 husarův, poněvadž jich bude potřebí do Polska, kde Maximilian zvolen byl za krále od části šlechty polské.[3]) Na místě povolených 350 jezdců německých a 50 arkibuzírů císař žádal peněz na opevnění hradu Nových Zámkův (Ujvára), za kterýmž účelem povolili již také Rakušané a Uhři slušné částky. Stavové moravští odpověděli, že nemohou poslati slíbené husary ani na hranice, ani do Polska, na opevnění Nových Zámků pak že nepovolí ničeho; naopak žádali, aby císař sám opevnil řádně místa hraničná a opatřil je vojskem i všemi potřebami, poněvadž mu poslední berně byla povolena jen s tou podmínkou.[4]) Jelikož pak bylo nutno, aby uložena byla obyvatelstvu nová sbírka na moravské poselstvo ke generálnímu sněmu českému, stavové zastavili sbírku na vydržování 600 husarův, odložili všecky přehlídky vojenské, ale nařídili, aby všecky vrchnosti měly připravenou zemskou hotovost. Potom zvolili poselstvo moravské na generální sněm. Císař měl jim dáti revers, že vyslání poslů nebude na úkor svobodám zemským, a měl se postarati, aby poselstvo bylo opatřeno „dobrými hospo-

---

[1]) Sněmy české IV., str. 160 a násl.

[2]) Tamže IV., str. 171 a násl.

[3]) Bedřich ze Žerotína, nejvyšší vůdce těch husarů, byl ochoten vypraviti se s nimi do Polska, přál si však za pobočníka velitele komárenského, který se nazýval Samary. Stavové moravští měli s ním o tom vyjednávati. Císař Maximilian vyzýval stavy moravské na výpravu do Polska již s počátku roku 1576, listem z Vídně, daným v úterý po Novém létě (3. ledna). Orig. zem. arch. mor. Art. Maehren im Allgem.

[4]) Pam. sněm. III., fol. 109—110.

dami v místech příležitých".[1]) Zvláštní komise stavovská měla se sjeti v Olomouci a ustanoviti přesně hranice krajů zemských, poněvadž staré kraje z let 1529 a 1541 pozbyly již určitých hranic.[2])

Konečně dána byla poslům do Prahy obsáhlá instrukce: 1. aby se postarali na generálním sněmě o řádné opatření hranic uherských proti vpádům tureckým; 2. aby ustanoven byl při svolávání zemské hotovosti týž spůsob a postup ve všech zemích; 3. aby sjednán byl spůsob obrany hranic moravských a osazení průsmyků horských: poslové neměli dopustiti na Moravu větších břemen, než výpravu 600—800 jezdcův; 4. aby vydán byl z generálního sněmu zákaz o lehké minci, jež zanášena byla zvláště na Moravu.[3])

Usnešení generálního sněmu, pokud se týkala Moravy, zněla: 1. aby na ochranu zemí českých připraven byl na Moravě z každých 3000 kop grošů zbrojný kůň a z poddaných lidí 10tý a 5tý člověk. Po první výzvě má Morava poslati na pomoc kterékoli zemi 500 jízdných a 10tého člověka, na druhou výzvu zase 500 jízdných a 5tého člověka, ovšem jen k obraně hranic a nikam dále; 2. do Uher aby posláno bylo — nastalo-li by nebezpečenství — 500 husarův a 100 arkibuzírův, kteří mají se položiti u hranic moravských a nehýbati se nikam bez svolení stavů moravských. Císař (vlastně jeho zástupce arcikn. Rudolf) nesouhlasil s tímto ustanovením, nýbrž si přál, aby směl hýbati s vojskem tím každou chvíli, jak by uznal za vhodno, a sliboval, že by tak nikdy neučinil zbytečně a bez potřeby; 3. aby vybírána byla na Moravě ve dvou krátkých lhůtách berně domovní po 20 groších z každého poddaného, v městech z domu po $1^1/_2$ kopě grošův; 4. také posudného aby se platilo králi a jeho manželce po 5 groších na dvě lhůty, a to, pokud možná, hned po ukončení tohoto sněmu; 5. snad bude potřebí výpravy do

---

[1]) Tamže III., fol. 110 a.

[2]) Kraj olomucký přidělen byl Zdeňkovi Říčanskému z Říčan a Ctiborovi Syrakovskému z Pěrkova; kraj brněnský Janovi z Boskovic a Bernartovi Drnovskému z Drnovic; kraj znojemský Bedřichovi Březnickému z Náchoda a Jiřímu Zahrádeckému ze Zahrádek; kraj hradišťský Jetřichovi z Kunovic a Lackovi Janaurovi ze Strachnova.

[3]) Pam. sněm. III., fol. 113—115.

Polska, kde císař Maximilian II. již prý se ujal vlády se svolením předních osob zemí českých, jež byly za tou příčinou obeslány do Vídně na poradu; jelikož poslové moravští neměli k jednání o tom plnomocenství ani instrukcí, měla se otázka tato projednati na sněmě moravském zvlášť.[1])

Stavové moravští mívali jindy ve zvyku, přijmouti vždy bez odporu usnešení generálních sněmův, tenkráte však učinili výjimku a na sněmě olomuckém, zahájeném 30. července, projednali usnešení generálního sněmu bod za bodem a změnili, co se jim nezdálo výhodným; zvláště nevyhověli císaři, aby směl s vojskem jejich hýbati, kam by chtěl, poněvadž vojska toho potřebují na hranicích. Lhůty na vybírání berně domovní nepovolili krátké, nýbrž první o Narození Kr. Pána, druhou o sv. Kylianu [8. července]; v každé lhůtě však zůstavili si na potřeby zemské 3500 tolarův, a nastala-li by nutná výprava za hranice, vyhradili si výnos berně celý. Posudného povolili císaři po 4 groších na 4 lhůty a císařové groš na 2 lhůty, počínajíc od Všech Svatých, a nikoliv od uzavření sněmovního. Konečně stavové rádi vyslechli, že císař ujal se koruny polské, ale prohlásili, že na případnou výpravu do Polska nepovolí více, než ostatní země české a knížata říše německé, nýbrž jen dle poměru a velikosti země moravské.[2]) Za to však císař měl prominouti obyvatelstvu dlužné berně od r. 1570 a dovoliti, aby sanytr mohl býti prodáván v zemi moravské, poněvadž by snadno mohl nastati nedostatek prachu; byloť přísně nařízeno, že všecek sanytr má se prodávati jen do zbrojnice vídeňské.

O veřejné hotovosti schváleno bylo vše dle usnešení generálního sněmu. Za vůdce jejího měli býti ustanoveni hejtmané dle krajů tak, aby ve dvou krajích jmenovány byly osoby stavu panského, ve dvou osoby stavu rytířského, dohromady čtyři, z nichž jmenován byl stavy hejtman nejvyšší. Hejtmanovi stavu panského mělo se platiti měsíčně 150 kop grošů, stavu rytířského 100 kop, pobočníkům po 50 a praporečníkům po 40 kopách,

---

[1]) Generální sněm pražský r. 1576 konán byl po 2. květnu za přítomnosti prince Rudolfa. (Pam. sněm. III., fol. 115—118.)

[2]) Pam. sněm. III., fol. 118—121.

ostatním, jako kvartyrmistru, furýru, profantmistru, rentmistrovi, „wogenpurkmistru“, knězi, doktoru, barvířům, trubačům, bubeníkům, profósům a j. měl upraviti platy zemský hejtman s hejtmany krajskými.[1])

Kdyby vytrhlo za hranice prvních 500 husarů, mělo býti v zemi postaveno do pole nových 500 a jmenováni noví čtyři hejtmané, tak že nad tisícem jízdných by jich bylo bývalo 8. Kdyby dle odhadu vypraveno bylo obyvatelstvem více než 1000 jezdců, zbytek určen byl jen na obranu zemskou. Nejvyšším nad prvními 500 a nad 100 arkibuzírův ustanoven byl Jan ml. ze Žerotína. Městům uloženo opatřiti, jako jindy, děla, koule a prach. Aby všecko dálo se správně, ustanoveni za přehlížitele vojska a za colmistry Hanuš Wolf Streyn a z rytířstva Štěpán Kusý, a mělo je provázeti 16 jezdců, kdyby museli vyjeti za vojskem na hranice zemské.

Císař Maximilian II. činil zatím neustále přípravy na tažení do Polska, ač byl povážlivě churav, a ač věděl, že Turci budou podporovati na trůně polském soka jeho Štěpána Báthora; ovšem vydával se tím v nebezpečenství, že vyvolá novou válku tureckou, neboť osmileté příměří nebylo dosud obnoveno. Na sněmě řezeňském vymáhal si pomoc říšskou, ale neskončil již vyjednávání; zemřelť nemocí plicní 12. října 1576.

Smrt panovníka, v náboženství naprosto snášelivého, byla zemím, v nichž většina obyvatelstva znala se k jiným vyznáním, než ke katolickému, ranou citelnou, poněvadž nástupce Maximilianův, císař Rudolf II., byl rozhodným katolíkem, vychovaným ve Španělsku. Účinky byly záhy patrny i na Moravě, kde nekatoličtí stavové nad to znepřátelili se s biskupem olomuckým Janem Mezonem Telečským, který nepřál svobodě náboženské, tak že nebyl zvolen ani do poselstva, které posláno bylo do Prahy, pozvat císaře Rudolfa na Moravu, aby přijal holdování a potvrdil staré svobody zemské.

Císař Rudolf přijal proto moravské poselstvo velmi nemilostivě, vytknuv, že biskup olomucký ani není v poselstvě osobně

---

[1]) Tamže III., fol. 124—125.

přítomen, ani na instrukci vlastnoručně podepsán.[1]) Potom teprv odpověděl na vlastní pozvání, že korunováním v Čechách stal se také markrabím moravským, svobody že potvrdí a v náboženství že učiní, co bude k dobrému předem Bohu všemohoucímu a potom obyvatelstvu. Slíbil také, že přijede brzy na Moravu, ale stavové očekávali ho marně. S počátku roku 1577 svolal dokonce obecný sněm do Brna, jemuž svými komisaři dal přednésti různá přání svá, ale tu narazil na odpor. Stavové moravští, kteří byli v Brně shromážděni při soudě zemském, odpověděli poslům císařským, že nikdy toho na Moravě nebývalo, aby král český rozepisoval zemské sněmy, ukládal nebo přijímal berně dříve, než přijal holdování.[2]) Císař Rudolf byl tedy nucen, svolati nový sněm do Olomouce, potvrditi zemské svobody a přijmouti od stavů holdování.[3]) Předloha královská na tento sněm jedná mnoho o častých vpádech tureckých do území císařského v Uhrách. Padl prý již Modrý Kámen, Tybín, Sponet Someský a jiná místa, mimo to pak odvedeno mnoho mladých lidí do otroctví.[4]) Povolí-li země i říše německá větší pomoci, Turci se leknou. Čechy, Slezsko a Lužice vyhověly již přáním panovnickým, a stavové moravští zajisté budou následovati jich příkladu a povolí od sv. Kyliana [8. července] nejprve příštího po 20 groších z každého usedlého, z domů městských a od židů po půldruhé kopě, bez ohledu na pohořelé a lhotníky a na potřeby zemské. Posud není sebrána minulá berně, a také posudné (4 groše panovníkovi a 1 groš panovnici) není řádně placeno. Má-li býti Morava řádně opatřena proti vpádům nepřátelským, dlužno opraviti a zásobami opatřiti báňská města uherská, o čemž bude třeba jednati na příštím generálním sněmě. Také se uznávalo za potřebno, aby co nejdůkladněji opevněna byla v severozápadních Uhrách tvrz, jež by Turkům bránila v útocích na Moravu. Jak již zmíněno,

---

[1]) Stavové moravští podepsali totiž sami biskupa olomuckého.

[2]) Pam. sněm. III., fol. 138.

[3]) Obecný sněm olomucký, zahájený 25. července r. 1577. O pobytě císaře Rudolfa II. v Olomouci viz mou stať „Císař Rudolf II. na Moravě r. 1577“ ve Sborníku, vydaném Klubem historickým v Praze na oslavu Tomkovu (1888).

[4]) Pam. sněm. III., fol. 142.

bylo proto vyhlédnuto místo při řece Nitře, jež slulo Ujvár (Nové Zámky).[1]) Stavové tenkrát povolili opravdu značné berně: z domů v městech a ze židů po 3 kopách na dvě lhůty: první o Vánocích a druhou o sv. Kylianě r. 1578. Do Vánoc že není možno vyplatiti žádnou berni, poněvadž vyžaduje mnoho nákladu vojsko, postavené na hranicích zemských. Za to však slíbili císaři o sv. Havle [16. října] dar 25.000 zlatých, ale vyhradili si jako jindy, že podrží si celou berni, budou-li nuceni vydržovati vojsko v Uhrách. Na opevnění a opatření báňských měst uherských nebylo povoleno ničeho; císař měl vyjednávati napřed se stavy českými, slezskými a lužickými. Zvolena pouze na přání císařovo komise, aby prohlédla ona místa s komisaři jiných zemí a podala časem o tom zprávu. V komisi té byli Jan ml. ze Žerotína a na Strážnici, Tas Meziříčský z Lomnice a na Jemnici ze stavu panského; z rytířstva Jan Skrbenský z Hříště a Jan Nekeš z Landeka.[2]) Konečně stavové moravští odepřeli zvoliti poselstvo na generální sněm, poněvadž cesta do Čech jest velmi nákladná, a lépe jest, vysloví-li panovník přání svá na sněmě zemském přímo, že vždy vykonají vše, co jim bude možno.[3])

Zatím podařilo se dosíci na Turcích prodloužení míru na dalších osm let.[4]) Císař platil pilně roční dar do Cařihradu, a veliký vezír se domýšlel, že činí dosti, nepodniká-li do císařského území v Uhrách výpravy veliké; že však pašové pohraničných krajin tureckých podnikali loupežné výpravy do zemí Rudolfových často až s 10.000 muži, o tom jako by v Cařihradě ani nevěděli. Vláda císařská chtěla zastaviti i tyto menší útoky,[5]) a proto svoláni byli v srpnu roku 1577 do Vídně důvěrníci všech zemí císařských. Poradili, aby obrana zemí

---

[1]) Pešina: Mars Moravicus II., str. 266—267. Na stavích moravských požadovány byly odtud neustálé pomoci penėžité na stavbu zmíněné pevnosti.

[2]) Pam. sn. III., fol. 150. Takové komise byly zvoleny také v jiných zemích.

[3]) Tamže III., fol. 148—149.

[4]) Dne 25. prosince 1576. (Fessler-Klein IV., str. 5.)

[5]) Císař Rudolf II. se totiž dověděl, že některé pohraničné osady, aby měly pokoj, vzdaly se Turkům dobrovolně. Císař dal hned bratrem svým, arciknížetem Arnoštem prohlásiti, že jest to nepřístojnost, kterou bude přísně trestati. (Orig. lat. z Vídně 15. dubna 1577. Arch. zemský v Budíně — Monumenta B.)

charvatských a slavonských zůstavena byla zemím nejbližším, totiž zemím alpským, rakouským a uherským; o hranice moravské, slezské a o města v severních Uhrách že se postarají země ostatní. Arcivévoda Karel Štyrský svolal tedy hned potom schůzi důvěrníků zemí svých do Mostu nad Murou, kteří mu povolili na hranice stálého vojska 1300 Hajduků, 500 husarů, 300 myslivcův a 320 lancknechtův;[1]) mimo to měla býti opevněna místa, mající důležitost strategickou. Ale i přes tato obranná opatření válčeno bylo na hranicích charvatských a slavonských po celý rok 1578, a náklad na posádky byl tak veliký, že císař byl v ustavičných nesnázích tím více, že povolené berně buď vůbec v zemích nebyly sbírány, nebo velmi liknavě.[2]) Stavové moravští povolili sice nové pomoci na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po Nanebevzetí Panny Marie (18. srpna) r. 1578, a na sněmě olomuckém o Novém roce 1579 zvolili také poselstvo na generální sněm do Čech, ale císaři z povolených berní nebylo odevzdáno téměř nic, ba stavové nezaplatili ani daru 25.000 zl., slíbeného již r. 1577; byloť z něho zaplaceno s počátku roku 1579 asi 6000 zlatých. Na sněmě brněnském, konaném po 10. květnu 1579, císař žádal, aby mu byl zbytek poslán co nejdříve, poněvadž s ním počítá; mimo to přál si, aby mu bylo povoleno 5 gr. posudného, dva groše na vydržování dvora královského, který byl již od r. 1577 v Praze, a tři groše na uplácení dluhův, neb aspoň úrokův.[3]) Stavové částečně vyhověli císaři, jen splácení dluhův odkázali na generální sněm, který byl v Praze zahájen již v pondělí po Hromnicích [9. února][4]) a povolil císaři značné berně nové. Poselstvo moravské uvolilo se na jeden rok k domovní berni dvacátého groše, v městech královských z domu po 3 zlatých a z peněz na úroky po 4 kopách z každého 1000. Rytíři a dvořáci měli platiti ze svých

---

[1]) Fessler-Klein IV., str. 6.

[2]) Roku 1577 bylo na př. praeliminováno berní ze zemí českých, rakouských a uherských 1,150.084 zl. — ale zaplaceno jen 596.492 zl. 40 kr. — Nedostávalo se tedy jen toho roku 553.591 zl. 20 kr. (Sněmy české V., str. 212.)

[3]) Pam. sněm. III., fol. 178b.

[4]) Možno, že má vlastně býti datováno: v pondělí, v den Hromnic (2. února), nikoli v pondělí **po** Hromnicích.

dvorů po 3 zlatých mimo lhotníky a ty, kteří byli postiženi pohromami živelními, židé ženatí po 3 zlatých, neženatí přes 10 let po dvaceti groších. Výnos berně té určen byl dle usnesení pozdějšího sněmu moravského jen lidu válečnému na zámcích hraničných a na vydržování nově povolených 250 jezdcův a 100 arkibuzírův.[1]) Pouze na stavbu Ujvára stavové si vyminili 2500 kop. Na obyčejné potřeby zemské ustanoveny poplatky z vín všeho druhu, z obilí, koní a p. Židům a novokřtěncům vyměřena daň z hlavy po 4 groších. Pro veřejnou hotovost měl býti připraven z každých 1000 kop gr. jmění jezdec a z poddaných každý 10tý člověk s ručnicí dlouhou a krátkou. Přehlídky ustanoveny u Olomouce, u Brna, u Znojma a u Hradiště. Lid, určený do tvrzí uherských, měl přehlížeti Wolfart Streyn ze Švarcenavy, a za colmistry byli zvoleni Karel st. ze Žerotína z panstva a Kryštof Vencelík z rytířstva.

Kdyby vyjeli na přehlídku nebo k výplatě lidu válečnému, odpustí se Karlu st. ze Žerotína 10 jízdných a Vencelíkovi 6, které by jinak musili vypraviti, a mimo to, jakmile vyjeli z domu, dostávali na den po 20 groších bílých.[2]) Českému colmistru, jel-li by Moravou, měl býti dán bezpečný průvod. Aby povolená částka na stavbu Ujvára vydána byla skutečně jen za tím účelem, Bedřich ze Žerotína pověřen byl úkolem, aby dohlížel často na stavbu a nařizoval vydávání peněz. Země české mu za to platily 3000 zl. ročně: 1000 zl. při Navštívení P. Marie (2. července), 1000 zl. při Obětování P. M. (21. listopadu) a ostatek na konci roku. Mohl najímati „šancknechty“, jimž se platilo měsíčně po 4 zlatých, a na pomoc k dozoru povoleni mu byli „baucolmistr“ a „bauschreiber“, kteří vykonávali jen to, co jim Bedřich ze Žerotína poručil.[3])

---

[1]) Posádky na hranicích zemských v Uhrách vydržovaly všecky země koruny české. Roku 1579 bylo na tvrzích hraničných z Čech 250 jezdců, 100 arkibuzírův a 800 husarův; z Moravy 200 jezdců, 100 arkibuzírův, 200 husarův a 200 pěších; ze Slezska 200 jezdců, 100 arkibuzírův a 200 husarův; z Lužic 100 jezdcův, dohromady ze zemí českých 2150 jezdcův a 200 pěších. (Městský arch. vratislavský, Fürstentage VI., fol. 210 k r. 1579.)

[2]) Pam. sněm. III., fol. 194.

[3]) Ve dvorním a státním archivě vídeňském jest německý koncept, datovaný 31. prosince 1579, obsahující list arciknížete Arnošta císaři o vyjednávání

Povolené berně a pomoci byly tenkrát přesně určeny jednotlivým potřebám státním a zemským, tak že nebylo lze jich užiti jinak: tím se stalo, že na vydržováni dvora královského vybývala částka nepatrná: bylo pak dosti pochybno, povolily-li by více zemské sněmy, kdyby za tím účelem v nově byly svolány. Císař učinil dotaz ke dvorské komoře české, žádaje o dobré zdání, jakými prostředky bylo by lze vyváznouti z těch nesnází. Dostal podivnou odpověď. Komora dvorská radila, aby císař užil na vydržování dvora královského klášterních příjmů ze zemí českých a příjmů z biskupství olomuckého a vratislavského,[1]) což ovšem císař učiniti nemohl, nýbrž hledal spůsob jiný. Bylo mu ideálem, zabezpečiti si od zemí berně stálé a rovnoměrně placené, jimiž by mohl hospodařiti dle svého uznání, a zkusil hned na jaře roku 1580 v jednotlivých zemích, bylo-li by lze toho dosáhnouti. Na Moravě svolal za tím účelem obecný sněm do Brna na pondělí po neděli Laetare [14. března], kde svými komisaři žádal, aby mu povolena byla na tři léta stálá berně ročních 80.000 zl., jichž by se užilo jen na obranu zemskou proti Turkům, a stavové mohou si zvoliti osobu, jež by vyplácela sama peníze jen za tím účelem. Sešlo-li by se na berních více než 80.000 zlatých, zbytek že může zůstati v zemi, kdyby se však 80.000 zl. nesešlo, aby stavové sami uhradili ostatek nebo vyhledali nějaký prostředek, jímž by dosaženo bylo celé částky jmenované. Zvláštní příspěvek žádán byl na stavbu Ujvára. Komisaři prohlásili dále, že císař nemá prostředků na vydržování dvora svého ani na vychování dítek — (císař Rudolf nebyl ženat, ale měl dítky nemanželské). Důchody prý má tak skrovné, že nemůže opatřiti ani vládu v jednotlivých zemích, což teprve uhrazovati potřeby královského dvora. Přál by si ročně místo posudného 60.000 zlatých, a stavové mohli by si posudné vybírati sami. Pochodili by znamenitě, kdyby daň tato byla vybírána přísně. Nezdá-li se jim návrh panovníkův vhodný, ať povolí posudného 6 grošů, 4 na dvůr královský, 2 groše na úhradu dluhův, které tíží panovníka

---

s Bedřichem ze Žerotína strany převzetí dozoru na stavbu Nových Zámkův (Ujvára). Také mu měl býti dán název nejvyššího nad 1000 koní.

[1]) Orig. něm. v říšském fin. archivě ve Vídni. V Praze 24. června 1579.

pořád víc a více: neboť ročně jich přibývá o 600.000 zlatých, tak že za posledních 10 let zvětšily se o 6 millionův. Nejvíce k tomu přispěla mimo války turecké snaha císaře Maximiliana, aby získal trůn polský. Stavové moravští mohli by na sebe přijmouti aspoň 1 million zl. nejen u domácích věřitelů, nýbrž i u zahraničných, aby zjednán byl císaři nový úvěr. Vdově po císaři Maximilianovi II. neplatí se rovněž výměnek 20.000 „korun“, jenž jí přísluší právem.

Stavové moravští nepovolili stálé berně 80.000 zlatých, nýbrž shodli se o větší berni domovní na příští dvě léta; ze statku po 20 groších a z měst královských a od židů po 3 zlatých. Z této berně mělo se vyplatiti 5000 zl. na stavbu Nových Zámkův, a ostatek určen pouze obraně hranic moravských z této strany Dunaje. Posudného povoleno jen 5 grošů: 3 na královský dvůr, 2 na úhradu dluhův, které učiněny byly na Moravě. Poněvadž pak byly císaři vypověděny některé dlužní částky, stavové prodloužili vybírání tří grošů z vína, z obilí, z koní, potom platy židův a novokřtěnců ještě o jednu lhůtu (do sv. Jana Křtitele 1580), a z výnosu měly býti spláceny jenom dluhy, učiněné na Moravě. Teprve kdyby něco zbylo, mělo dáno býti císaři na úhradu dluhů jiných. Za 1 million dluhův, jak císař žádal, stavové se nezaručili, ani nepřispěli na výměnek císařové vdovy, poněvadž se věc ta netýkala stavů moravských. Vdova po císaři Maximilianovi II. má zápis na městech, která leží v Čechách.

Císař přál si, aby sorganisováno bylo jednotně i sbírání veřejné hotovosti v zemích koruny české, a zval Moravany za tím účelem ke společné schůzi důvěrníků na hrad Pražský. Ani toho nedosáhl; neboť stavové prohlásili, že opatřili zemskou hotovost již na sněmě předešlém, že jim tedy není třeba, aby posílali posly do Prahy. A kdyby tam bylo usnešeno něco vážného, prosili, aby JMtCá ráčil jim to oznámiti na nejbližším sněmě zemském.[1]) Císařová vdova podala na týž sněm o své

[1]) Pam. sněmovní III., fol. 203—229. Za colmistra ke stavbě Ujvára zvolen byl Jiří Teyprecht. S penězi na hranice k vojsku vysláni Kryštof Wencelík z Vrchovišť a Petr Skrbenský z Hříště. Za musterherra na 2 léta zvolen Jan Nekeš z Landeka a za colmistra k placení lidu Jan Hodějovský z Hodějova.

újme žádost za dar, a stavové se usnesli, že poskytnou jí 5000 zlatých, jakmile budou vyupomínány dlužné berně.[1])

Císař nedosáhl tedy stálých pomoci v určité výši, jak si byl přál, ale nemohl neviděti, že stavové moravští jsou dosti ochotni v povolováni berní dle potřeby a dle nebezpečenství. Vědělo ť se, že sultan zapletl se již roku 1578 do války s Peršany, jež trvala dosud, tak že nebylo třeba obávati se větších výprav. Naopak v Charvatsku císařští právě roku 1580 měli malý úspěch proti Turkům tím, že bej požežský poražen a zabit byl od Jiřího Zrinského, Františka Nádasdě a Balthasara Batthyána.[2]) Běželo tedy hlavně o dostatek prostředků na královský dvůr, na úhradu dluhův a na výplatu posádkám hraničním. Na vydržování dvora našlo se konečně vždy dosti peněz, úhrada dluhů vázla neustále, a vlastně dělány dluhy nové: posádkám bylo placeno nejnutnější. Colmistři, volení zeměmi českými, přinášeli na hranice velmi málo, poněvadž se berně scházely nedbale. Nejvíce ještě posílali, ač byli nebezpečenství nejdále, stavové čeští. V rozhorlení nad tím konečně se usnesli, že sice berně seberou, ale nevydají ven ze země dříve, dokud ostatní země nevyplatí, k čemu se byly uvolily. Císař měl se postarati na sněmích, aby svoláni byli důvěrníci všech zemí k poradám o rovnoměrném rozvrhování pomocí. V Čechách byli zvoleni: Zdeněk z Vartenberka na Napajedlích, Jaroslav Libštejnský z Kolovrat na Petršpurce, lantfojt Dolních Lužic, Jaroslav Bořita z Martinic na Veltrubích, nejvyšší komorník, Petr Boubínský z Oujezda na Střele, Jan Kapoun ze Svojkova na Bartošově a Jindřich Dobřenský z Dobřenic na Valech nad Labem. Místo schůze mělo býti ustanoveno do sv. Bartoloměje r. 1581.

Císař Rudolf II. dal svolati za tím účelem sněm moravský na den 8. května. Sešlo se k němu z různých příčin nahodilých tak málo stavů, že nebylo lze jednati. Svolán byl tedy sněm jiný na den 30. června do Olomouce, kde komisaři císařští oznámili zmíněná rozhodnutí a přání česká, žádali nové pomoci na

---

1) Pam. sněm. III., fol. 218.

2) I na jiných stranách měly zbraně císařské malé úspěchy. (Fessler-Klein IV., str. 8.)

stavbu Nových Zámků, zaplacení 20.058 zlatých, které moravští colmistři zůstali císaři v Uhrách dlužni, a konečně stavové moravští měli císaři předložiti výňatky z register berních za poslední dvě léta, aby císař se mohl přesvědčiti, jak mnoho jest nedoplatkův. Stavové moravští souhlasili se schůzí důvěrníkův, a zvolili ze stavu panského: Zdeňka Říčanského Kavku z Říčan a na Broumově, Hynka Bruntálského z Vrbna a na Bystřici, Frydrycha ze Žerotína a na Židlochovicích; z rytířstva: Jana Nekše z Landeka a na Žeravicích, Jana Hodějovského z Hodějova a na Markvarci a Petra Skrbenského z Hřiště a na Dřínovém. Komise měla se raditi také o příspěvcích na stavbu Nových Zámkův, a císaři zvlášť mělo se doporučiti, aby říše německá také přispívala.[1]) Rovněž ostatní přání císařova byla vyřízena příznivě, ale stavové odkládali se vším, co byli slíbili, tak že císař byl nucen svolati do Olomouce nový sněm hned s počátku r. 1582 (po svatém Šťastném — 15. ledna). Komisaři Rudolfovi oznámili stavům, že císař učinil opět novou půjčku, aby mohl zaplatiti posádkám na hranicích, poněvadž nedostal dosud dlužných 20.058 zlatých, a osoby, zvolené k jednání o rovnoměrném povolování berní, odložily všecko na příští generální sněm. Berních register císař také posud nedostal ani „in originali", ani opisů řádně vidovaných. Sněm se usnesl, aby ihned zaplaceno bylo z berně 20. groše dlužných 20.058 zlatých zemskému podkomořímu Mikuláši z Hrádku. Výňatky z register a účty colmistrův, o které císař také žádal, stavové vydati nemohli, poněvadž neměli jich v rukou: colmistr Karel ze Žerotína těžce onemocněl, a Kryštof Vencelík zemřel, a poručníci jeho jsou většinou v Čechách, tak že jest s nimi zdlouhavé jednání. Při tom stavové vyslovili přání, aby císař odpustil dlužné berně z let 1552—1569.[2])

Mimo otázku o rovnoměrném povolování berní v zemích koruny české, bylo zvolené komisi čili důvěrníkům raditi se také o spůsobu, jak se má vojsku v Uhrách žold vypláceti a kým. I v této příčině bylo nutno urovnati nesrovnalosti. Císař by si byl přál, aby berně dávány byly colmistrům jeho, země trvaly

---

1) Pam. sněm. III., fol. 223 a násl.

2) Pam. sněm. III., fol. 243—245.

na tom, aby vypláceli colmistři zemští (stavovští). Císař vyžádal si o tom dobré zdání arciknížete Maximiliana, a po delším jednání, jež se konalo roku 1581, rozhodl, že i zemští colmistři a mustrmistři smějí vypláceti posádkám a vojskům za hranicemi a na hranicích, ohlásí-li se u císaře nebo jeho komisařův a oznámí, kolik přivezli peněz.[1]) Tím však otázka ta nebyla rozřešena, nýbrž v jednání se pokračovalo v letech následujících.[2])

Koncem roku 1581 vyšla berně, povolená císaři na dvě léta r. 1579, bylo tedy nutno, postarati se o povolení berní nových. Stalo se na obecném sněmě brněnském, zahájeném v pondělí po neděli Provodní [23. dubna] r. 1582. Císařští komisaři žádali o prodloužení povolených berní na jeden rok a posudného 5 grošův. Zemští mustrheřři a colmistři měli se vypraviti do 20. května na hranice zemské a vyplatiti vojsku, co mu náleží; za výplaty měli se spravovati míněním buď arciknížete Arnošta nebo císařských komisařův, aby vše bylo řádně rozvrženo. Stavové dále měli nařiditi, aby colmistři po výplatě složili ještě určitou částku peněz na místě bezpečném jako zálohu, které bývá vždy potřebí. Konečně si přál císař, aby složili účty, jak bývalý dozorce při stavbě Nových Zámků Jiří Teyprecht, tak i tehdejší dozorce Melichar Richter. Rozumí se, že zároveň žádán nový příspěvek na další stavbu. Stavové prodloužili vybírání berní na rok, ale ustanovili jiné lhůty; polovice berně domovní, totiž 10 grošův, měla býti zaplacena do pondělka po Narození P. Marie [10. září], ostatek o Středopostí [17. března] roku 1583. Zvláštní daň uložena novokřtěncům, totiž po 4 groších z každé hlavy přes 18 let věku. Potřebám zemským zůstaveno z výtěžku berničního 2500 kop gr., o každé lhůtě polovice. Posudného slíbeny jen 3 groše „pro velikou chudobu lidu". Také colmistr moravský přijede s penězi na hranice do 20. května, ale stavové si přáli, aby tam nebyl dlouho zdržován. Zálohu pak není lze dáti při nejlepší vůli, poněvadž není peněz, ať císař založí zatím vojsko sám. Na stavbu Nových Zámků Moravané byli ochotni přispívati jen s podmínkou, totiž budou-li na pevnost tu nakládati také jiné země české

[1]) Sněmy české VI., str. 82, 96, 111, 118, 100 a násl., 129 a násl.
[2]) Sněmy české VI., str. 200.

i rakouské a zvláště říše německá. Colmistrům, Teyprechtovi i Richtrovi, nařízeno, aby složili účty 1. května zvláštní komisi, v niž zasedali z panstva Kryštof Tyffenpach z Tyffenpachu na Drnholci, z rytířů Mikuláš Doupovec z Doupova a na Šardičkách, z praelatů kněz opat loucký a za města Michl Reych z Brna.

Poněvadž nebylo dosud učiněno dohodnutí o pravidelném a rovnoměrném povolování pomocí proti Turkům v zemích koruny české, žádali stavové, aby císař určil místo, kde by se mohli sjíti poslové jednotlivých zemí k dalšímu jednání; konečně prosili, aby císař vzal s sebou na říšský sněm německý Bedřicha ze Žerotína, který by se přimluvil za Moravu a požádal o vydatnou pomoc říšskou.[1])

Usnešení tato neuspokojila císaře, tak že dal svolati nový sněm do Olomouce na den 11. června t. r. a nařídil svým komisařům, aby vytkli zvláště, že stavové neprávem prodloužili druhou lhůtu berní až do Středoposti r. 1583, čímž panovník jest zkrácen o tři měsíce; dlužno, aby obě lhůty položeny byly do roku 1582. Od placení berně domovní nemají býti osvobozeni „lhotníci", nýbrž pouze obyvatelé, kteří byli postiženi pohromami živelními, a to jen na zvláštní povolení královské. Rovněž jest nesprávno, že stavové osobují si výplatu vojsku na hranicích svými colmistry, a že posádky dlužno vydržovati jen na určitých místech; neboť vyplácí se nerovnoměrně, jedněm více, jiným méně, nikoli dle zásluhy, potom, a to jest velmi vážné, mnohá místa důležitá nejsou vůbec chráněna. Císař si přál, aby výplaty dály se aspoň za vědomí komisařů královských, a rozložení posádek s levé strany dunajské aby ponecháno bylo dobrému zdání panovníkovu a jeho vůdcův.[2]) Stavové poslali 20. května pouze 37.000 zl. na hranice, a žold vyplacen byl jen těm posádkám, jimž Moravané obyčejně platívali; tím se stalo, že nebylo zaplaceno ani žoldnéřům na hranicích slezských ani posádce na Nových Zámcích

---

1) Pam. sněm. III., fol. 250—278.

2) Císař připouštěl, že Moravané nejsou povinni vydržovati posádky na pravém břehu dunajském, nýbrž jen na levém, ale nesouhlasil, aby si vymiňovali, kde mají býti posádky rozloženy, a aby vypláceli žold jen posádkám některým, zvláště těm, které ležely na samých hranicích moravských.

i jinde; a poněvadž posláno bylo o 17.000 zl. méně, císař se bál, že ztratí zálohy, jež vojsku byl učinil, a tomu prý stavové snad přece nedopustí. Stavové moravští mají příště vykonati vše tak, aby všecky strany i vojsko byly spokojeny. Snad by mohl býti snížen žold, aby se vystačilo s penězi déle, a bylo by záhodno, aby se o tom poradili zemští colmistři s komisary císařskými. Tři groše posudného císař pokládal za nedostatečné, žádal o pět grošův, ale sliboval, že více nebude žádati nikdy. Konečně poslové císařští prohlásili stavům, že nelze se obejíti bez příspěvku moravského na Nové Zámky, ať tedy stavové pošlou co nejdříve aspoň obyčejný příspěvek svůj, 5000 tolarův.[1])

Stavové moravští setrvali při lhůtách, dříve ustanovených, i při starém zvyku, aby „lhotníci" neplatili berní, poněvadž se obávali, že by se nikdo neusazoval na pustých místech. Ale připustili, aby colmistři vypláceli žold jen po dorozumění s komisaři císařskými, jimž mají vždy oznámiti částku, kterou přivezli. Ovšem napřed má se platiti posádkám, ležícím na hranicích moravských. Císaři ponecháno rozhodnutí, kde mají státi vojska moravská, ale že to má býti „z této strany Dunaje", tedy s levé strany, a blízko hranic moravských. Oněch 37.000 zlatých byly jediné peníze, jež stavové moravští měli, poněvadž z téže berně zaplatili napřed panovníkovi 20.000 zlatých, jež byl zapůjčil posádkám. Nyní již nebude potřebí zakládati vojska hraničná, poněvadž se bude platiti žold pravidelně každého půl roku: s radostí by však stavové uvítali snížení žoldu a každou jinou úlevu vojenskou. Posudné zvýšili o žádané 2 groše, ale tak, že výnos měl zůstati v zemi, to jest, že jim měly býti zaplaceny částky, které císař dlužil stavům moravským. Ostatně stavové připomenuli císaři, že posudné jest vůbec daň dobrovolná, kterou platí jen z lásky a z ochoty, jak to dosvědčují reversy jejich. Na stavbu Nových Zámků povoleno 5000 zl., budou-li přispívati aspoň ostatní země české a Uhry.[2])

Císař byl by opravdu rád snížil žold posádkám a neméně rád by byl zmenšil počet jich, ale nebylo lze odvážiti se toho

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 280—285.

[2]) Pam. sněm. III., fol. 286—292.

ani onoho, ač jinak doba zdála se příznivou: neboť příměří s Turky trvalo, a sultan zaměstnán byl válkou s Peršany. Snížiti žold bylo by lze jen tehdy, kdyby řádně byl vždy placen, a kdyby se bylo hlásilo hodně nováčků do služeb vojenských, čehož obého nebylo; a snížiti počet vojska na hranicích nebylo radno z důvodu, že Turci, jakmile by se o tom dověděli, začali by hned útoky do zemí císařských, zvláště kdyby byli poraženi Peršany; neboť potom by si hledali náhradu v zemích křesťanských. A když se Turci v Uhrách něčeho zmocnili, toho nebylo lze snadno dobyti opět.

Konečně nezbývalo císaři, než malovati vždy černěji stavům zemí svých nebezpečenství turecké, poněvadž jen tím spůsobem pohnul je k novým pomocem, které mu byly povolovány dosti nerady, a byly-li, tedy vždy jen na rok. Z téhož důvodu dostal také na Moravě prodloužení starých berní na rok 1583, ale jen ve výši poloviční: z každého domu mimo lhotníky a pohořelé po 10 groších, z domů městských po $1\frac{1}{2}$ zlatém, podobně od židův, a od novokřtěnců z hlavy přes 18 let věku po 2 groších. Berně tato měla se vybírati pouze v jedné lhůtě, totiž ve 14 dnech, počínajíc sv. Jiljím (1. zářím). Stavové pak žádali energicky, aby císař svolal konečně důvěrníky všech zemí koruny české na poradu o jednotném žoldu lidu válečnému a o poměrném povolování berní a vojenských pomocí.[1]) Na dluhy královské žádána v posledních letech jen část posudného, obyčejně 2 groše z pěti, jednak na placení úroků, hlavně však na úhradu dluhův, učiněných v zemi moravské. Teprve roku 1584 podniknut byl v té věci zase krok rozhodnější. Na obecném sněmě olomuckém, zahájeném t. r. v pondělí po Třech Králích [9. ledna], na předním místě byla žádost panovníkova, již oznámili komisaři, aby na úroky z dluhů povoleny byly 3 groše posudného a na úhradu dluhů z každého 1000 tolarů peněz půjčených po 6 tolařích. Stavové požadavek ten odmítli[2]) a povolili jen obyčejnou berni vojenskou

---

[1]) Pam. sněm. III., fol. 300—313.

[2]) . . . „ač jsme se o dluhy JMti nikda neujímali, aniž jich placení kdy na sebe přijímali, ani nám jich přijímati možné není: však jsme té ponížené naděje k JMti, že JMt ráčí na obyvatele markrabství tohoto, kteříž JMti pro-

v částce 50.000 zlatých na dvě lhůty (o sv. Jiří a o sv. Václavě). Na stavbu Nových Zámků nedali nic, vymlouvajíce se na Čechy, kteří nepovolili ničeho již roku 1583. Stavové moravští setrvali na tomto usnešení svém i na obecném sněmě olomuckém, konaném po sv. Kylianě [8. července] téhož roku. Vymluvili se na veliké sucho a neúrodu.[1]) Sněm tento jest Moravě důležit tím, že ustanovil, aby 4. říjnem r. 1584 zaveden byl v zemi kalendář Gregorianský,[2]) a že na něm stavové moravští po prvé volili důvěr-

---

pujčováním peněz i stavením se v rukojemství za JMt ponížené slouží, obzvláštní milostivou paměť míti. Dále kdež i toho JMtCá milostivě žádati ráčí, aby osoby, kteréž na úrocích peníze mají, z 1000 kop po 6 na pomoc placení dluhův JMti dáti se uvolili, před JMtíCís. . . . toho tajiti nemůžeme, že jest mnoho chudých a potřebných obyvatelu, vdov a sirotků v tomto markrabství moravském, kteří po skrovných summách, a nejedni po několika málo toliko stech zlatých na úrocích majíce, ne odjinud, než z samých toliko takových úrokuv vyživení a vychování své s mnohými nedostatky s manželkami a dítkami svými mají, kteřížto, kdyby měli od takového vychování skrovného svého co utrhovati, museli by veliké soužení trpěti a snad i na to mysliti, aby summy své z toho markrabství vyzdvihnouc, jinam je k lepšímu svému užitku obrátili, skrze což by i ti z obyvateluv, kteříž nemalými dluhy obtíženi jsou, k znamenitým škodám a těžkostem a snad i o statky přijíti musili. Protož JMtCís. ve vší poníženosti prosíme, že jsme se o takovou pomoc snésti z napřed položených příčin nemohli, že nás stavy milostivě u sebe omluvena míti ráčí." (Pam. sněm. IV., fol. 12b.)

[1]) Císař na tomto sněmě prohlásil komisaři svými, že Čechové povolili na úpravu hradu Pražského 61.000 zlatých, že tedy nemohli platiti na Nové Zámky. Žádal tedy na Moravanech aspoň 10.000 zl. Mimo to si přál zvýšení berně vojenské aspoň na 70.000 zl., z 1000 peněz na úroky pujčených po 6 tolarech neb aspoň 15.000 kop grošuv a posudné. (Pam. sněm. IV., fol. 29 a násl.)

[2]) Císař Rudolf II. nařídil stavům moravským již roku 1583, aby přijali nový kalendář, oni však neposlechli, poněvadž jim to bylo nařízeno. Proto opakoval rozkaz svuj roku následujícího; stavové sice tenkrát poslechli „k milostivé libosti JMtiCé", ale dodali: „Všichni čtyři stavové velice žalostivě snášíme, že nám JMt opět znovu o přijetí jeho (kalendáře nového) poroučeti ráčí: neb kdyby nám bylo možné tím spůsobem ten kalendář přijíti, byli bychom hned na prvnější poručení JMtiCís. jej přijali a s jinými zeměmi JMti se srovnali. Ale poněvadž takové JMti všech čtyř stavů se týkající poručení a rozkazování proti našim dobrým, chvalitebným a zvyklým starobylým obyčejum a pořádkum jsou, a předkové JMtiCís., slavné a svaté paměti, nikdy týmž spusobem, jak výše dotčeno, což se tak všech čtyř stavuv dotýkalo, obyvatelům tohoto markrabství . . . poroučeti neráčili, JMtiCís. se vší poníženosti prosíme, aby nás napotom takovými a k těm podobným poručeními ušetřiti ráčil." (Pam. sněm. IV., fol. 36.) — O změně kalendáře má zmínku také Pešina, II., str. 268—269.

níky do Čech k jednání o společné defensí, čili jak by se měly země české vzájemně podporovati proti společnému nepříteli. Císař si takové schůze přál a dal to rozhlásiti svými komisaři ve všech zemích českých.[1]) Konečně složili tenkrát účty stavům colmistři moravští Jan Hodějovský z Hodějova za léta 1582 a 1583 a Mikuláš st. Kobylka z Kobylího a na Střílkách za rok 1583. Ukázalo se, že pomoci moravské do Uher i v těchto letech byly dosti slušné: Roku 1582 přijal Hodějovský od výběrčích 20. groše a od restantníků 57.625 kop 11 gr. a $5^1/_2$ denáru. Z toho vydal vojsku uherskému 55.012 kop 18 gr.; vedlejších vydání (za různé práce, drabantům, povozníkům atd.) bylo 2083 kop 2 gr. a 3 den. — Zůstalo tedy 529 kop 21 gr. a $2^1/_2$ den. Roku 1583 přijal 40.064 kop 14 gr. 2 den. a vydal 32.099 kop 25 gr. 1 den., tak že zbylo 7964 kop 19 gr. 1 den. Mikuláš Kobylka přijal roku 1583 berně 20. groše 23.400 kop 1 gr. $^1/_2$ d. a vydal 21.289 kop 24 gr. 6 den. — Zbylo tedy 2110 kop 6 gr. 1 den.[2]) — Tenkrát nebylo v severních Uhrách mezi Turky a císařskými vůbec bojováno, nýbrž menší potýčky strhly se pouze na jihu roku 1584.[3]) Ferhad paša bosenský vpadl do Kraňska, byl však poražen hrabětem Thurnem, velitelem na charvatských hranicích, a bánem Erdödëm na zpátečním pochodě tak, že asi 2000 Turků bylo pobito, a zajatci osvobozeni. V Uhrách pak zajat byl Štěpánem Istvánffem bej koppánský, když chtěl zmocniti se Veszprima.[4]) To byly asi příčiny, že císařský jednatel v Cařihradě, baron Eyzing, dostával z Prahy šifrované pokyny, aby nehody turecké v Uhrách a při hranicích charvatských neměly za následek pravidelného obnovení války.[5]) Byly to obavy jalové. Sultanu, zdá se, že tenkrát nejvíce záleželo na zachování

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 38. Viz k tomu str. 213, kde udává se rok 1585, poněvadž až toho roku skutečně došlo k jednání. — Tenkrát byly zvoleny také některé osoby ze stavův, aby s JMtiCís. jednaly o veřejné hotovosti.

[2]) Orig. Bočkovy sbírky zem. arch. mor. č. 832.

[3]) Roku 1583, dne 11. června, prodloužen byl mír s Turky na dalších 8 let. Fessler-Klein IV., str. 9. — Pešina II., str. 268 nemá údajův o tom správných.

[4]) Huber: Gesch. Oesterreichs, IV., str. 374.

[5]) Orig. v arch. státním v Budíně. Monumenta B k r. 1584. První depeše z 28. února, druhá z 31. července.

muru, jak patrno z veršované básně, kterou poslal Filipovi II. Španělskému, v níž velebí jeho moc a dotýká se přátelství říše turecké s říší španělskou. Sultan připojil k básni i stkvostné dary.[1]) Nemůže býti tedy divno, že za těchto okolností císaři bylo velmi těžko, aby dosáhl zvýšení berní a zvláště větších pomocí na Nové Zámky.

A stavové moravští nebyli lepší ostatních. Povolili sice na sněmě jihlavském roku 1585 na tři léta k obraně zemské po 56.000 kopách grošův[2]) a na stavbu Nových Zámků po 4000 kopách, ale vymínili si, že nejvyšším na Nových Zámcích má býti jmenován Čech, Moravan nebo Slezan, a na dluhy nedali nic. Také posudného povolili jenom 5 grošův, ačkoli císař žádal 6. Když pak svolán byl hned brzy potom obecný sněm do Brna,[3]) kde komisaři Rudolfovi chtěli na stavích dosáhnouti hojnějších pomocí a poukazovali na ostatní země, které prý jsou ochotnější, stavové v rozhorlení nepovolili ani o groš více, než na sněmě předešlém, a důtklivě se ohradili proti častému svolávání zemských sněmů, k nimž potom nikdo nechodí, a zvláště vytkli, že markrabství moravské jest sice předním údem království českého, ale jinak zemí úplně svobodnou, která není povinna, aby se spravovala v něčem zeměmi jinými.[4]) Z téhož sněmu vysláno bylo

---

[1]) Kopie lat. v arch. Nár. musea v Pešti. Extranea k r. 1585.

[2]) Císař žádal o 70.000 kop. — První sněm r. 1585 (jihlavský) zahájen byl v pondělí po ned. Invocavit [11. března].

[3]) Zahájený v pátek po neděli Misericordias D. [10. května].

[4]) „. . . předkem takové časté pokládání sněmů velice nám všem obyvatelům netoliko stížné, ale k nemalé záhubě jest, tak že již mnozí z nižšího, ano i z vyššího stavu pro nemožnosti své ku sněmům se sjížděti, mnohem méně při jednáních sněmovních setrvati nemohou, což při tomto nynějším sjezdu VMti. p. komisaři, sami očitě viděti a spatřiti Jste moci ráčili. A předkové naši v tak malém počtu sněmu nedržívali, coz i nám nyní v tomto malém počtu jináče činiti dosti nebezpečno jest bylo. A druhé, abychom v pomocech, kteréž JMtiCís. z ponížené lásky a z své dobré, svobodné vůle od sebe činíme, jiným zemím JMtiCís, vrovnati se mohli anebo tím povinni byli, jsme to ponížené naděje k JMtiCís. jako ku pánu našemu Nejmilostivějšímu, že smejšleti, mnohem méně nás v to milostivě potahovati neráčí. Nebo svobody naše, kteréž od slavných předkuov JMtiCís. za předkův našich i naše věrné a ponížené chování a služby nám dané a od JMtiCís. potvrzené to v sobě obsahují: Že toto markrabství jako přední úd království českého tak také svobodné jest, aniž kdy v pomocech JJMtem. pánům svým po jinejch

poselství do Prahy k jednání o společné defensí. Schůze konala se po 19. květnu, a poslové moravšti slibili, že za nebezpečenství Morava poskytla by 1500 jízdných a 1500 pěších, polovice, kolik uvolili se dáti Čechové. S ujednáním tímto stavové moravšti nesouhlasili, poněvadž Morava vždy poskytovala jen třetiny toho, co Čechy, proto zvolili jiné poselstvo k novému jednání, přímo s císařem Rudolfem II. (na obecném sněmě brněnském, zahájeném v úterý po neděli první adventní [2. prosince] roku 1586) s instrukcí, aby zemi moravské sleveno bylo z předešlého ustanovení aspoň 500 pěších. Poslové moravští předložili císaři žádost stavův, ale odjeli bez odpovědi, poněvadž císař jim dal vzkázati, že nemůže nahlédnouti do spisů pro svátky velikonoční. Později jako by se bylo na tu věc zapomnělo.

Císař sice odpověděl 18. června 1587, ale na jiná přání stavů moravských; o úlevě ve vojenství se vůbec ani nezmínil, bezpochyby proto, že mír v Uhrách byl ohrožen menšími půtkami mezi Turky a vojskem císařským, které trvaly již od delší doby. Hned roku 1586 poplenil bej szigetský ostrov, zvaný murský, kdežto při Blatném jezeře Mikuláš Pálffy a Nádasdy porazili zase beje, sídlícího ve Stolním Bělehradě. V únoru r. 1587 Nádasdy pronikl přes zamrzlé jezero Blatné k místu Koppány, zajal tamního beje a odvedl mnoho lidí jeho do zajetí. Když však chtěl udeřiti i na Budín, byl přepaden Turky a poražen. V náhradu za tuto porážku zničil při hranicích štyrských velitel kanižský Zrinský ve spolku s Nádasděm, Batthyánem a Trautmansdorfem asi 2000 Turkův a 1500 jich zajal.[1]) Nebyla tedy naprosto vhodná doba k nenáhlému odzbrojování. Naopak naléhal císař, aby všechny země byly připraveny na možné útoky turecké. Na Mo-

---

zemích postupovati povinno bylo, nýbrž když JMtCá milostivě na to se vyptati, skutečně to bohdá najíti ráčí, že jsou obyvatelé tohoto markrabství větší i delší pomoci (podle malosti země) nejednou od sebe i od poddaných svých pánům svým, slavným předkům JMti, nežli jiné země činívaly, aniž by nám milejšího nebylo, aby i nyní ta možnost naše i poddaných našich byla, abychom nejenom jiným zemím rovni býti, ale i větší pomoci JMtiCís. činiti mohli.“ (Pam. sněm. IV., fol. 72—73.)

[1]) Huber: Gesch. Oesterreichs, IV., str. 374—375. — Fessler-Klein IV., str. 10.

ravě zakázáno mimo veřejné trhy kupovati koně a vyvážeti je ven ze země, aby nenastal nedostatek jich,[1]) nařízena sbírka zemská na plat nejvyššímu a důstojníkům,[2]) do zemských služeb přibíráni husaři a Hajduci, kteří se lépe hodili k obraně hranic, poněvadž znali spůsoby tureckého válčení,[3]) a Bedřich st. ze Žerotína, jako náměstek zemského hejtmana a nejvyšší nad vojskem, staral se o německé rejthary, aby opatřeni byli na Moravě vším, čeho by potřebovali.[4]) V okolí Bílska a Těšína plenili a pálili vesnice Tataři, u Budína pak v Uhrách sbíralo se několik bejů tureckých k novým útokům na území císařské. Na zprávu o tom rozkázal Hynek Brtnický z Valdštejna, zemský hejtman moravský, aby vystrojena byla zemská hotovost, a přehlídky 10. člověka aby se konaly u Brna a Olomouce. K 1. listopadu pak svolal do Brna nejvyšší úředníky a soudce zemské i některé vážné osoby stavovské na sjezd za účelem řádného opatření země.[5]) Na hranice slezské neprodleně bylo posláno proti Kozákům a Tatarům 300 jezdců německých, 100 arkibuzírův a 500 střelcův.[6]) Stavové slezští byli Moravanům za to vděčni.[7])

Zároveň s těmito podniky obrannými císař ucházel se marně o korunu polskou pro bratry své Arnošta nebo Maximiliana (v poselstvu byl také Stanislav, biskup olomucký, který často byl pověřován diplomatickými úkoly), a na obecném sněmě brněnském, zahájeném 4. května roku 1587, vystoupil důrazně, aby dosáhl vydatnější pomoci na dluhy. Vyslal na sněm jako komisaře nejvyšší úředníky české, Viléma z Rožmberka a na Krumlově Českém, nejvyššího purkraběte pražského, Adama z Hradce a na Hluboké,

1) Pam. sněm. IV., fol. 110—111.

2) Tamže, fol. 111.

3) Sněmy české VII., str. 192 a násl.

4) Orig. Bočkovy sbírky zem. arch. mor. č. 833.

5) List Hynka Brtnického, daný z Brtnice, 26. října 1587. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II.)

6) Městský archiv vratislavský, Fürstentage IX., fol. 296 a násl. k r. 1587.

7) Něm. koncept, daný ve Vratislavi 31. ledna 1588. Státní archiv vratislavský A. A. I. 27b. V listu děkovacím výslovně se praví „für die Bewilligung eines Zuzuges an Kriegsvolk zur Deckung der Landesgrenze, zur Beschützung dieser Lande bei diesen jetzigen gefährlichkeiten vermöge der Prägischen Defension.“

komorníka a nejvyššího kancléře českého, Michala Španovského z Lisova na Pacově a Vožici, nejvyššího písaře, a Buriana Trčku z Lípy u Světlé nad Sázavou, nejvyššího podkomořího českého, s instrukcí, aby vymohli na stavích značnější sbírky aspoň na pět let za příkladem Čechů, kteří „učinili znamenitý počátek“ na sněmě pražském již léta 1586.[1]) Císař sliboval revers, že nové berně nebudou na úkor svobodám ani výsadám stavů moravských. Žádost Rudolfova byla tenkráte tak důtkliva, že sněm povolil na tři léta, počnouc ode dne sv. panny Markety [13. července] roku 1587, značné sbírky s výslovnou výhradou, že nepřevezme na sebe žádného dluhu, nýbrž že chce těmi sbírkami jen přispívati na uplácení dluhů nejnaléhavějších. Mělo se platiti: z vědra vína domácího, též z vín, jež by vyvážena byla za hranice, bez jakékoli výjimky po 4 groších, z vědra vína rýnského, uherského po 15 gr. bílých, z rakouského po 12 groších; z muškatele, rivoli, pineolu a podobných sladkých vín z „laku“ po 1 tolaru; za provážení vín sladkých zemí moravskou z laku po $^1/_2$8 groši; z cizích piv, zvláště vratislavského, svídnického, kladského a opavského, z vědra po 5 groších; z obilí stav panský, praelatský, rytířský i městský, dvořáci i lidé poddaní z každé prodané měřice pšenice, rži, hrachu a ječmene po 1 groši bílém; z prosa, pohanky, ovsa a jarého obilí z měřice po 1 groši, při prodeji za hranice po 2 groších nejen z obilí, nýbrž i z mouky a sladu. Prodá-li však někdo v zemi ječmen na slad, nemusí platiti, poněvadž se platí z piva. Z koní, prodaných za hranice, po 2 zl., z klisen po $^1/_2$ zlatém, z prodejů v zemi nic; z kopy kaprů po 5 groších, ze štik 30tý groš; z kamene vlny vrchnosti, dvořáci i ovčáci po 4 groších; ze sýrův a másla 30tý peníz a groš (kromě poddaných); ze zlatohlavův a stříbrohlavův, ze zlata a stříbra, taženého nebo uncového, z tkanic zlatých nebo stříbrných, též z ozdob, medajlí, knoflíčků zlatých i jiných klenotů s drahým kamením, také z ozdob sklenných, ze sobolin a rysův každý 8mý zlatý; z peněz na úrocích z každého 1000 ročně po 4 zl., počínajíc jistinami většími než 2000 zlatých. Sbírky tyto měly se platiti po 3 léta dvakrát ročně, o Vánocích a o sv. Janě

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 95.

Křtiteli výběrčím v Olomouci a v Brně. Kdo by jakýmkoli způsobem chtěl se vyhnouti sbírce, ztratí zboží, z něhož polovice dána bude císaři, polovice tomu, kdo případ udal. V každém městě a městečku byly ustanoveny osoby, které přijímaly peníze a odevzdávaly je výběrčím, ti pak mohli vypláceti přímo věřitelům, a na konec bylo jim ze všeho složiti účty. Stavové ovšem nezapomněli si vyhraditi, kdyby začala válka, že sbírek užijí na výplatu vojsk a teprve zbytek že odevzdají císaři.[1])

Byla to obtížná daň, kterou uložili stavové sobě a poddaným, ale císař přece nebyl spokojen, jednak že sbírky byly povoleny jenom na 3 léta místo na 5 let, jednak že sazba v některých případech byla nízká: tím — soudil císař — dán byl špatný příklad Slezsku a Lužicím, kde běželo o povolení podobných pomocí. Císař žádal na stavích, aby povolili ze sudu vína vyváženého ze země po 5 groších, z rakouských a uherských vín sladkých a zemí provážených místo $1/_2 8$ po 10 groších, a svolal za tím účelem nový sněm do Olomouce téhož roku o sv. Janě Křtiteli. Tam dosáhl skutečně, že sbírky mu byly povoleny na 5 let, ale počínajíc teprve sv. Vavřincem [10. srpna], poněvadž by usnešení sněmovní nemohlo býti rozhlášeno do sv. Markety, z vín pak domácích, rakouských a uherských, zemí provážených, povoleno bez rozdílu z vědra po 5 groších.[2]) Uváží-li se, že mimo tyto sbírky stavové a obyvatelstvo platili ročně 56.000 zl. na opatření hranic, posudného 6 grošův a na Nové Zámky ročně 4000 zl., jest pochopitelno, že právem stěžovali si na přetěžování, když císař žádal na obecném sněmě brněnském roku 1588 týchž berní na další 3 léta.[3]) Dosáhl však povolení jen na 2 léta mimo příspěvek na stavbu Nových Zámkův, o nichž stavové moravští tvrdili, že je vlastně staví Moravané sami. Obětováno již za tím účelem 30.000 zlatých; další příspěvky budou povoleny, až dojdou zprávy, kolik slíbily ostatní země. Na ochranu zemskou ustanoveny přehlídky zemské hotovosti i arkibuzírů v Olomouci (pro kraje olomucký a hradišťský) a v Brně (pro kraje brněnský a husto-

---

[1]) Pam. sném. IV., fol. 103.
[2]) Tamže IV., fol. 125—128.
[3]) Obecný sněm brněnský v pondělí po neděli Judica [4. dubna] r. 1588.

pečský) na čtvrtek Svatodušní [9. června]. Města královská, zvláště Brno, Olomouc, Jihlava a Znojmo, měla stále vydržovati si po 250 mužích a dáti je cvičiti, mimo to měla míti na starosti jako jindy prach, koule a dobré puškaře. Arcikníže Arnošt, jako vrchní vůdce vojsk císařských v Uhrách, vybídl stavy moravské, aby vyslali několik osob k shlédnutí hranic a pevností uherských, poněvadž dlužno zjistiti, co se posud na hranicích vystavělo za jejich peníze, a co by se ještě mělo vystavěti. Stavové vyslali ze stavu panského Jakuba hraběte z Thurna a na Pršticích; z rytířstva Petra Skrbenského z Hříště a na Bílovicích.[1]) Císař sám pak vyslal zvláštní komisaře do Uher, aby vyšetřili královské příjmy, ať se týkaly čehokolvěk.[2]) Komisaři měli si všímati zvláště zámožnosti obyvatelstva, poněvadž berně z Uher byly nápadně malé, a stavové tamější zdráhali se podporovati pomocná vojska ze zemí sousedních, nýbrž místo nich žádali pomoci peněžité, o vojsko najaté že se postarají sami. Za důvod bylo uváděno, že císařská část Uher jest úplně schudlá a Turky vypleněna. Na štěstí nebylo potřebí za těchto let zvláštních výprav do Uher; neboť v letech 1588—1592 připomínají se jen dvě větší potýčky mezi vojskem císařským a Turky: v říjnu totiž r. 1588 zvítězili císařští nad značným oddílem vojska tureckého při řece Hernadě, a roku 1592 v červnu zmocnil se bosenský baše Hassan Biháče, poslední pevnosti rakouské při řece Uně.[3]) Císař vystačil s pomocmi, které byly povoleny na posledních sněmích. Na Moravě dal si prodloužiti roku 1590[4]) berně posledních let na další tři léta, tak že v letech 1591 a 1592 zemské sněmy na Moravě konány nebyly.

O zemskou obranu stavové moravští starali se ovšem sami jako jindy. Roku 1589 žádali císaře o dovolení, aby směli za tím účelem najímati si uherskou jízdu (husary a Hajduky), ale nebylo

---

[1]) Povolen jim byl značný plat na celý měsíc. Kdyby nebyli za hranicemi celý měsíc, měli vrátiti přebytek, a kdyby tam zůstali déle, stavové slíbili jim náhradu. (Pam. sněm. IV., fol. 160.)

[2]) List císaře Rudolfa II., daný z Prahy 18. července 1588. (Lat. orig. zem. arch. v Budíně — Monumenta B.)

[3]) Huber: Gesch. Oesterr. IV., str. 375. — Fessler-Klein IV., str. 15.

[4]) Pam. sněm. IV., fol. 175—177.

jim to dovoleno po dobrém zdání arciknížete Arnošta a nejvyšších úředníků českých.[1]) Téhož roku došly zakončení na generálním sněmě pražském snahy domu rakouského o získání koruny polské,[2]) čímž poněkud usnadněno bylo hájení hranic proti Turkům. Pomýšlelo se, aby mladých šlechticů, moravských a českých, užito bylo k hájení báňských měst uherských;[3]) bylo o tom jednáno, arcikníže Matyáš požádán i za dobré zdání, ale na konec myšlenka padla, poněvadž mladá šlechta sama nejevila dosti ochoty. Úmluv o rovnoměrném rozvrhování pomocí válečných za účelem obrany zemské (defensí) šetřeno bylo zvláště v Čechách a na Moravě úplně,[4]) a po pádu Biháče konány porady, jak by bylo lze po příkladu Čech a Moravy dosáhnouti slušných pomocí proti Turkům i od zemí ostatních.[5]) Jako by císař i poddaní jeho byli tušili, že míru nebude lze déle zachovati, což se také splnilo měrou vrchovatou. V létě totiž roku 1593 přepadl Hassan baše s 18.000 Turky město Sisek, byl však úplně poražen od nepatrného celkem vojska císařského. Hassan baša a šest bejů zahynulo, a tisíce Turků padli dílem zbraní, dílem utopili se v blízkých řekách Kupě a Sávě. Bohužel nebylo lze využitkovati tohoto slavného vítězství, poněvadž vojsko císařské nemohlo odvážiti se bez zásob do jižnějších krajin, úplně zpustošených.[6]) Porážka turecká u Siska byla počátkem dlouholetých válek v Uhrách; neboť sultan prohlásil mír za porušený a poslal do Uher značné vojsko, vedené velikým vezírem Sinaanem bašou.

---

[1]) Sněmy české VII., str. 391. — Koncept v arch. čes. místodržitelství, L. 34, 1580—1589.

[2]) Akta o volbě arcikn. Maximiliana za krále polského, jeho porážka, zajetí a mír, celkem 83 kusů, jsou v archivě třeboňském s číslem 5399. Viz k tomu také mé pojednání v Č. Č. Musea roku 1888 (Diarium Smila Osovského z Doubravice a na Třebíči do Polska r. 1587).

[3]) Sněmy české VII., str. 524 k r. 1590.

[4]) Orig. přípisu zem. hejtm. mor. Hynka Bruntálského z Vrbna Petru Vokovi z Rožmberka o repartici v archivě třeboňském ze dne 17. září 1591 s číslem 5554.

[5]) Sněmy české VIII., str. 134.

[6]) Huber: Gesch. Oesterr. IV., str. 375—376. — Fessler-Klein IV., str. 17.

Císař vynasnažil se, aby mysli poddaných jeho nadchly se k novým obětem jak na výpravy do Uher, tak na obranu zemí vlastních. Vítězství sisecké bylo na rozkaz císařský oznamováno lidu s kazatelen,[1]) a zvláště vypočítávána ohromná kořist, které se vojsko císařské bylo zmocnilo.[2])

Říše německá, Španělsko, papež, knížata italská, země alpské, Uhry, Charvatsko i Slavonie, konečně i Čechy povolovaly rok za rokem dílem peněžité příspěvky, dílem vojsko pomocné nebo oboje dle sil svých; neboť válka v Uhrách tenkrát skutečně byla pokládána za čestnou otázku světa křesťanského.[3])

Na Moravě bylo lze pozorovati mimořádné hnutí již s počátku roku 1593. Pavel Korka z Korkyně najímal u Hustopeč jízdu na rozkaz císařský již v lednu a zdržel se na Moravě až do Hromnic.[4]) Na 19. březen pak vypsán byl obecný sněm zemský v Brně, na němž poslové císařští žádali sice jen o prodloužení dosavadních berní na další tři léta, ale tím spůsobem, aby výtěžku jich užito bylo na vydržování hraničního vojska i v případě, kdyby na Moravě musela býti svolána veřejná hotovost. Turci prý se všude hýbají a připravují veliký útok na země císařské. Komisaři varovali stavy, aby nenechali padnouti tvrze uherské, poněvadž potom bylo by jim stavěti jiné tvrze na Moravě, a důtklivě upozorňovali, že jest lépe hájiti sebe proti Turkům v Uhrách, než ve vlastní zemi. Stavové povolili berně na další tři léta v téže výši jako dříve, ale setrvali na svém starším usnešení, kdyby nastala veřejná hotovost, že by nevyplatili císaři povolených pomocí, nýbrž užili jich na vydržování hotovosti. Proti Turkům uvolili se vydržovati po 3 měsíce na hranicích 300 jezdcův arkibuzírův a na stavbu Nových Zámků že

---

[1]) Tištěný original v archivě Národního musea v Pešti. Vídeň, 5. července 1593.

[2]) Jména utopených Turků v řece a seznam kořisti obsahuje útržek latinské kopie staré v arch. Nár. musea v Pešti, 22. června 1593.

[3]) Huber: Gesch. Oesterr. IV., str. 377. — Z roku 1593 pochází také známá „Instrukcí vojenská čili zpráva a naučení kratičké strany věci vojenské od Zikmunda Chotka z Chotkova v městě Tauškově nad Mží sepsaná.“ Orig. o 42 listech foliových v arch. jindřicho-hradeckém s novějším opisem.

[4]) Č. Č. Musea roč. 1830, str. 442.

připěji dle zemí ostatních. Na konec si přáli, aby císař dohodl se o společnou defensi se všemi svými zeměmi, a stěžovali si na Melichara Redera, který, táhna s vojskem z Čech Moravou, poplenil celé okolí Znojma.[1])

Vypravení 300 arkibuzírů na hranice zemské uloženo zemskému hejtmanovi a Bedřichovi ze Žerotína.

Stavové moravští neurčili na sněmě brněnském přesně lhůty, kdy povolené berně se budou vybírati, nýbrž naznačili všeobecně „na podzim a na jaře“. Císař si přál, aby lhůty byly přesné, a pokud možno, souhlasné s usnešením stavů českých, aby se mu takto sešlo více peněz najednou; místo 300 arkibuzírů na 3 měsíce byl by raději měl 500 jezdců na 5 měsíců, a možno-li, také ještě praporec střelcův. Dal tedy za tím účelem svolati nový sněm zemský do Olomouce na den 21. června, kdež poslům jeho bylo se brániti proti výčitce stavův, že nezáleží na určitých lhůtách, jen když berně jest sebrána v čas; ostatně že císař často nedává si vyplatiti peníze připravené, které někdy dlouho a zbytečně leží u stavův. Aby se to budoucně nedálo, odveze nyní sebranou berni zvláštní zvolená osoba na hranice a bude tam vypláceti sama, počnouc prvním hradem, tak dlouho, pokud vystačí. Poslové císaře Rudolfa II. namítali proti tomu, že ponechávání berně u stavů bylo úmyslné, poněvadž se vyplácel vojsku žold vždy za 11 měsíců, čímž panovník ušetřil měsíce 12tého, za který nikdy neplatil; neboť žoldnéři byli rádi, že dostali dluh. A poněvadž na takovou výplatu 11měsíční nestačilo 56.000 moravských, čekalo se, až se sešly berně z ostatních zemí. Císař nemůže přistoupiti na spůsob placení žoldu tak, jak navrhují stavové, poněvadž chce také míti kontrollu, nýbrž má zůstati vše při starém obyčeji. Konečně se strany shodly, aby důvěrník stavovský vyplácel sice žold na hranicích z berně moravské, ale za dozoru komisařů císařských. Stavové zvolili k tomu úřadu Jana Jaegra z Puisbrunu.[2]) Aby pak císaři vyhověli aspoň v něčem, uvolili se vydržovati na hranicích 300 jezdců na celých 5 měsícův.

---

1) Pam. sněm. IV., fol. 208 a násl.

2) Viz str. 187, kde jiný člen téže rodiny se píše Jager z Puysprunu.

Stížnosti na vojsko Rederovo měly býti přísně vyšetřeny císařskými komisaři.[1])

Ale 300 jízdných nebylo lze na Moravě najmouti, tak že na konec svěřena byla péče o to colmistru Adamovi Věžníkovi z Věžník a na Trnávce a zvláštní komisí stavovské, v níž zasedali: Bedřich ze Žerotína, Jindřich Slavata z Chlumu na Košmberce a Chropyni, Smil Osovský z Doubravice a na Třebíči z panstva; z praelatů kněz Ekhart, opat velehradský, Ambrož, opat zábrdovský; z rytířů Petr Skrbenský z Hříště a na Březolupích, Pavel Katharin z Katharu na Dalečíně; z měst Justin Kocer z Olomouce a Jiřík Šolc z Brna.[2])

Zdeněk Berka z Dubé a z Lippého na Meziříčí, válečný rada, a Václav st. Hodický na Rudolci posláni byli do Prahy k císaři, aby mu podali zprávu o zbrojení moravském proti Turkům. Týž poslové měli žádati také českých stavův o pomoc, kdyby Morava octla se v nebezpečenství.[3]) Císař milostivě odpověděl dekretem ze dne 28. září 1593, v němž pochválil stavy, že již vypraveno jest na hranice 300 jezdcův, a že bude dle potřeby vypraven 30tý, 20tý nebo 10tý muž. Arcikníže Matyáš byl zároveň v dekretě poznačen za vrchního velitele, který má právo, povolati vojsko, kam uzná za dobré. Čeští stavové pak určitě slíbili, že pošlou pomoc na Moravu proti Turkům, kdykoli bude potřebí.[4])

Zatím válka turecká se rozvinula. Na jihu dobyli Turci Siska, a veliký vezír Sinaan zmocnil se v říjnu Veszprima a Paloty. Když byl odtáhl k jihu do zimního ležení, hrabě Ferdinand Hardegg, Mikuláš Pálffy a Jiří Zrinský oblehli s vojskem asi 40.000 bojovníků Stolní Bělehrad a s počátku listopadu porazili úplně bašu budínského Hassana, který přitrhl městu na pomoc.

---

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 240 a násl.

[2]) Pam. sněm IV., fol. 260 a—b. — Těmto třem stům jízdných velel prý Karel Tetaur, jak udává Pešina II., str. 273.

[3]) Sněmy české VIII., str. 290. — 14. září 1593.

[4]) Kopie Bočkovy sb. z. arch. mor. č. 839, s dat. 2. listop. 1593 (v úterý po Všech Svatých). — Sněmy české VIII., str. 347 mají omylem 3. listopadu. Viz v Přílohách č. 21.

Později padl do rukou císařských také Fülek a několik menších zámků v severozápadních Uhrách.[1])

Poněvadž válka blížila se hranicím moravským, sešli se stavové do Brna o sv. Martině (11. listop.) na sjezd, aby učinili pronikavější opatření na obranu zemskou. Za vrchního velitele moravského vojska zvolen byl Bedřich st. ze Žerotína, muž ve válečnictví zkušený a osvědčený, který ten úřad již několikráte byl zastával, a krajským hejtmanům nařízeno, aby ho ve všem poslouchali. Pro všecky případy mělo býti připraveno do pole 700 jezdců, totiž 500 rejtharů německých a 200 arkibuzírův, nad nimiž mělo býti jmenováno po dvou rytmistrech, pokud možno, z rodáků moravských. Vedle toho mělo býti připraveno 1000 střelců se 4 hejtmany, také rodáky moravskými. Stavové si přáli, aby střelci najímáni byli napřed na Moravě, a teprve, kdyby nestačilo, v zemích sousedních. Na stálou ochranu zemskou svolána zemská hotovost desátého člověka. Vrchnostem uloženo, aby lidi své přehlížely několikrát v roce a chovaly je v úplném pořádku. Bedřich ze Žerotína poslán byl s některými důvěrníky moravskými na hranice rakouské a uherské, aby vyhledal místa, vhodná k opevnění. Na úhradu potřeb zemských vypsána byla veliká sbírka zemská; každý obyvatel, bez rozdílu náboženství a zaměstnání, nevyjímajíc ani lhotníkův a pohořelých, měl svědomitě udati stav jmění svého a počet lidí poddaných a platiti ročně za každou osobu po půl zlatém na dvě lhůty: první část o Hromnicích příštího roku, druhou v neděli před Božím Tělem [5. června]. A poněvadž se již napřed vědělo, že sbírka tato vynese málo, stavové dovolili zemskému hejtmanovi a nejvyšším úředníkům, aby vypůjčili 20.000 zlatých. Nikdo nesměl vyvážeti obilí ze země ani je prodávati, zvláště Turkům nikoli, a neposlušným mělo býti zboží zabaveno. Naopak bylo nařízeno, aby posíláno bylo obilí za vojskem křesťanským, zvláště žádal-li by toho nejvyšší velitel arcikníže Matyáš. Podobně zakázán prodej koní do ciziny. Městům uloženo, aby se zavčas opatřila sanytrem.[2])

[1]) Huber: Gesch. Oesterreichs IV., str. 378. — Fessler-Klein IV., str. 20. — Pešina II., str. 274 a násl.

[2]) Sanytr se dělal tenkrát na Moravě zvláště v Olomouci, v Uničově a Šternberce. (Sn. č. VIII., str. 579).

prachem, obilím a střelivem.[1]) V krajích jmenováni noví hejtmané, mužové zkušení a obeznalí ve válečnictví, kteří měli míti stálé styky s nejvyšším velitelem zemským a starati se, aby všecka opatření vojenská vykonána byla rychle a úplně. Za každého nevypraveného jezdce směli uložiti pokutu 50 zlatých, za nevypraveného pěšího 25 zlatých. Poněvadž některým vrchnostem bylo nařízeno, aby vypravily více jezdcův, než bylo spravedlivo, nejvyšší úředníci a soudcové zemští byli pověřeni, aby každému vyměřili určitý počet koní i pěších dle správného odhadu. Nejzajímavější bylo usnešení poslední: Stavové nařídili, aby mladíci stavu panského a rytířského, kteří si hledí jen kratochvíle a zahálky, cvičili se ve věcech válečných a dle potřeby vypravili se i za hranice na obranu vlasti. Kdo by tak neučinil, aby trestán byl na radnici čtvrtletním vězením, a měl-li by býti dříve propuštěn, aby zaplatil na prospěch zemský 100 kop grošů českých.[2])

Usnešení sjezdu sv. Martinského schválena byla na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 17. ledna roku 1594. Týž sněm povolil nad to, aby pobyt 300 jezdců na hranicích prodloužen byl po uplynutí pěti měsícův o další 3 měsíce, a do Uher aby posláno bylo nově zmustrovaných 500 střelcův. Kdyby válka v Uhrách se rozvinula v náhlé nebezpečenství Moravě, císař Rudolf II. dostal plnou moc, aby s nejvyššími úředníky zemskými směl učiniti bez sněmu nutná opatření k obraně zemské; k poradám o tom aby však byly přibrány některé osoby stavovské.[3]) Práva toho císař Rudolf II. opravdu užil, poněvadž události v Uhrách vytvářily se velmi nepříznivě.

S počátku roku 1594 zmocnil se sice arcikníže Matyáš Nového Hradu, ale marně obléhal Ostřihom, od něhož mu bylo ustoupiti koncem června.[4]) S podobným nezdarem skončilo se Tieffenbachovo

---

[1]) Šest kusů záznamů města Telče o výlohách vojenských na výpravu do Uher z roku 1593/4 obsahuje archiv jindřicho-hradecký.

[2]) Pam. sněm. IV., fol. 278 a násl.

[3]) Tamže IV., fol. 225 a násl.

[4]) Zprávy o obléhání Nového Hradu a obléhání Ostřihoma r. 1594 jsou v arch. třeboňském č. 3733. Anonymní list z bojiště o událostech válečných u Ostřihoma jest v Bočkově sb. z. arch. mor. č. 845. — Pešina II., str. 277 a násl.

obléhání Hatvaně. Naopak veliký vezír Sinaan dobyl na císařských města Tatesa, kláštera na Hoře sv. Martinské a oblehl s konce července město Ráb, jehož se zmocnil koncem září tím, že obhájce města Ferdinand z Hardegga vydal město dobrovolně za svobodný odchod posádky.[1]) S počátku října Sinaan oblehl Komárno.

Tento vítězný postup vojsk tureckých udržoval obyvatelstvo zemí českých a rakouských v rozčilení po celý rok 1594. Již v březnu komora dvorská radila císaři, aby vyjednáváno bylo o půjčku s králem dánským a velikým knížetem moskevským, v říši německé pak o peněžitou zálohu.[2]) Ve Slezsku povolán 10tý člověk do zbraně na pomoc zvláště Moravě, a výpravy měli se účastniti na koních všichni stavové.[3]) Podobně připravovala se pomocná vojska z Čech.[4]) Přehlídky těchto vojsk konaly se na Moravě, přirozeně na velikou škodu obyvatelstva. Největší přehlídka byla 7. září roku 1594 u Znojma,[5]) a to vojsk českých: pluku Pavla Korky z Korkyně z okolí Chomútova, Křivoklátu, Přimdy, Zbiroha a Dobříše v počtu 507 mužův; praporce Beneše Bohuchvala z okolí Pardubic, Poděbrad, Chlumce a Brandýsa n. L., asi 495 m.; praporce Jana Bořka Hamzy ze statků císařských a panských, asi 505 m.; praporce Pavla Korky (lid nejvyššího purkrabí), asi 481 m.; praporce měst pražských (373 m.), Plzně (66 m.) a Budějovic (77 m.), dohromady 516 m.; praporce Karla Korky, sebraného ze šlechty, asi 485 m.; praporce Julia Schwendia, rovněž ze šlechty, asi 500 m.; praporce Zik-

---

[1]) Pešina II., str. 279 a násl. Hardegg byl za to později sťat.

[2]) Městský archiv vratislavský. Fürstentage XI., k roku 1594, fol. 380.

[3]) Sněmy české VIII., str. 499, 16. března 1594. Zároveň komora dv. připomíná, že císař má z Moravy pravidelných příjmů tak málo, že by z toho ani dustojníci nemohli býti vydržováni. Prodati ze statků komorních na Moravě že také nelze již nic. (Str. 501 a 502).

[4]) Reskript cís. Rudolfa II. z Řezna 24. července 1594, jímž se poroučí Adamovi z Hradce, aby konány byly co nejrychleji přehlídky. (Arch. jindřicho-hradecký).

[5]) Přehlídka měla se konati již 4. září, ale sešlo se málo vojska. (Sn. české VIII., str. 658, 662, 665.) Za komisaře byli ustanoveni: Jan st. z Valdštejna, Zeydlicz, Jan Malovec a Kryštof Vratislav. (23. srpna.) Arch. jindřicho-hradecký.

munda Chotka (rovněž ze šlechty), asi 496 m; praporce Jiřího Chotka (rovněž ze šlechty), asi 471 mužův; a konečně praporce Oldřicha Malovce (opět ze šlechty), asi 478 mužův.[1]) Hned po přehlídce na špatné zprávy, došlé z Uher od Rábu, Bedřich ze Žerotína žádal Jana st. z Valdštejna o část vojska českého na ochranu hranic českých. Císař však rozhodl, že k obraně Moravy postačí část vojska slezského a lužického; ostatek musel do Uher,[2]) kamž byly válečnou radou volány pomoci ze všech zemí.[3]) V září posláni byli z Moravy Jáchym Haugvic a Václav Zahrádecký v záležitostech válečných k Petru Vokovi z Rožmberka, nejvyššímu vůdci vojsk českých proti Turkům, ale nevíme, o čem spolu jednali, poněvadž známe jen pověřující list poslů moravských.[4]) Dle všeho běželo o obranu Rábu a Pápy a o společné operace v Uhrách. Vojsko moravské, které posláno bylo za hranice, leželo táborem u Čaštína, odkudž přicházely znepokojující zprávy o pádu Rábu i Pápy, ne sice zcela zaručené, ale skutečnost ukázala, že byly pravdivy.[5])

U Šandorfa ležela jiná část vojska císařského, odkudž velitel žádal stavů moravských, aby poslali co nejdříve do Uher jízdu, kterou byli slibili. Nikterak nezatajoval, že vojsko má velikou nouzi, že se neposílají peníze, a proto že se nevyplácí žold. Ne-

---

[1]) Tamže, 7. září 1594.

[2]) Jako vůdcové se jmenují Jan z Pernštejna, Jiří Hodický a Gynther Golcz. Pešina II., str. 284.

[3]) Sněmy české VIII., str. 674, 680, 681, 683; 10. září 1594.

[4]) Arch. třeboňský č. 5756, 13. září 1594.

[5]) Orig. Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 843: „Strany Rábu nejednostejný noviny máme. JMt p. hejtman psaní mně ukázati jest ráčil, že netoliko Ráb, ale i Pápu Turkum poddali. Pan z Kreyku také přivedl ke mně dvú svých drábů, ti toho také jistili pravíc, že dnes tejden [26. září] z Rábu jsou byli propuštěni, a Turci že jich spolu s jinými, vezna [sic] jim brané všelijaké, až do St. Hradů provodili, a že sou viděli, když Sinan baša s hrabětem po městě se procházel, a hrabě že jemu všecko, co kde v tý pevnosti bylo, ukázalo. Ke mně pak přišel teď kněz jeden přespolní oznamujíc, že u něho včera nocoval jeden mládenec, který ve čtvrtek jminulý [29. září] z Rábu vyšel a psaní s sebú nese do Čech, a ten že pravil, kterak Turek netoliko na sté šturmu pod Rábem ztratil, a naši že ho posavad drží. Mnozí Uhři také tomu místa dávají, že z okoličných měst a vesnic žádného zde viděti není a mezi námi také všecko ticho, krom že jeden každý o tom rozpráví, jakž co kdo slyšel.“ (Psáno v Čaštíně, v pondělí před sv. Františkem [3. října] 1594.)

mají zač koupiti ani chleba, tak že zastavují i své zbraně a kde co mají, aby se uchránili hladu.[1]) Ale z Čech a z Moravy nebylo posíláno ani více vojska ani peněz; jelikož tam byla obava, padne-li Komárno, že země české octnou se v největším nebezpečenství, proto připravována raději vlastní obrana. V tom smyslu psal také Adam z Hradce Petru Vokovi z Rožmberka, nejvyššímu vůdci českého vojska v Uhrách.[2]) Komárno sice nepadlo, ale vojsko turecké rozloženo bylo přes zimu při hranicích rakouských a moravských, a bylo lze očekávati důvodně, že na jaře roku 1595 začnou se nové ostré útoky, proti nimž císař připravoval obranu, vyjednávaje s papežem, králem španělským, polským a dánským, zvláště však radostně pozoroval, že se od Turků počali odvraceti vojvodové sibiňský, valašský a multanský. Tak aspoň oznamovali poslové císařští na obecném sněmě moravském v Brně, zahájeném 18. prosince roku 1594, kdež mimo jiné naléhali zvláště důrazně, aby konal se v Praze za účelem defense generální sněm, jehož by se účastnila poselstva všech zemí českých „cum absoluta potestate". Stavové moravští se dle toho zachovali,[3]) rovněž stavové jiných zemí českých, a tak se konal generální sněm s počátku února [svolán byl na 10., zahájen 13. února] roku 1595. Dle usnešení jeho měli stavové moravští mimo roční peněžitou pomoc 56.000 zl. vypraviti do pole na své útraty 500 jezdců těžkých, 500 arkibuzírův, 500 jezdců lehkých a 2000 pěších na místa, kde jich bude potřeba.[4]) Lid tento měl býti vydržován plných 6 měsíců, mimo to počítalo se 14 dní na cestu do Uher a 14 dní na návrat, tak že vlastně bylo dlužno počítati 7 měsícův. Jednotliví velitelé a rytmistři měli uloženo, aby co nejdříve najímali mužstvo, mustrovali a posílali do Uher, jak rozkáže JMtCá a zemský hejtman moravský. Usnešení generálního sněmu, pokud se týkala Moravy, schválena byla na obecném sněmě brněnském, zahájeném 10. dubna, kdež

---

[1]) Orig. Bočkovy sb. z. arch. mor. č. 840. V Šandorfě 9. října 1594.

[2]) Orig. arch. třeboňského z 18. října 1594. List poslán byl z Prahy.

[3]) Jména poslů moravských čtou se v Sněmích českých IX., str. 118.

[4]) Pilař a Moravec praví, že vůdcem Moravanů byl Jan z Pernštejna. III., str. 57. Táž čísla udává i Beckovský, str. 375. — Viz k tomu také Sněmy české IX, str. 4., 63 a 104.

také hned učiněna opatření, aby zjednány byly k tomu dostatečné prostředky. Nařízena všeobecná daň z hlavy: každému obyvateli, křesťanu nekřesťanu, nevyjímajíc ani lhotníků, potom vrchnostem a městům bylo platiti z poddaných a předměšťanů po 1 zlatém čili po 25 groších 5 denárech za osobu dospělou. Měšťané z domů svých (mimo domy panské, praelatské, rytířské, farní, špitální a školní) měli platiti po 1 zlatém, počítaném po 30 groších; lidé poddaní sami a předměšťané po 20 groších; čeládka mužského pohlaví ze zlatky služby po 1 groši, podruzi dle uznání vrchností. Osobám stavu panského a rytířského, kteří seděli ve dvorcích nebo mlýnech a jiných statků neměli, svobodným dvořákům a vůbec všem podobným lidem svobodným uloženo po 2 zlatých, půhončím kraje olomuckého po 3 zlatých; kněžím a oltářníkům uložena daň z každých 100 zlatých příjmů po 1 zlatém, mlynářům a novokřtěncům, kteří měli mlýny, z kola po 1 zlatém, kteří měli mlýny pronajaté, z kola po 7 groších. Novokřtěnci měli platiti mimo to z každého domu s kuchyní po 10 zlatých, obchodníci v městech, nebyli-li postiženi městskou daní, po 2 zlatých starostovi a radě městské.

Berně tyto vybírali zemští úředníci menší; první část po 26. květnu, druhou po 28. září v Olomouci a v Brně. Dlužníkům měly býti zabaveny svršky, po případě i část majetku pozemkového, pokud by nezaplatili.[1])

K přehlídkám vojska moravského, určeného do Uher, byli ustanoveni: Jiří Kryštof Teufl z Kundersdorfa na Tavikovicích a Polici a Hons Jakub, svobodný pán z Thurna, ze stavu panského; Arnošt Zahrádecký ze Zahrádek na Krhově a Baltazar Omštan ze Stokyně a na Malkovicích, ze stavu rytířského, pro 500 jezdců těžkých (německých) a 500 arkibuzirův; 500 lehkých jezdců (husarů) měl přehlédnouti Emerich Farkač z Jimeše na Jimeši a Komnači; 900 německých knechtů Wolfart Streyn ze Švarcenavy a na Bítově, Vilém z Roupova a na hradě Znojemském a Mladenovicích ze stavu panského, Jiří Hodický z Hodic a na Plavči a Jiřík Krz z Plotišť ze stavu rytířského; 1100 mužů lidu uher-

---

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 303 a násl.

ského měli zmustrovati Emerich Doczy z Nutlučí a na Vyzovicích za stav panský a Ferencz z Malého Sseryna za stav rytířský. Cizím vojskům měl zemský hejtman ustanoviti zvláštní komisaře na cestu Moravou, kteří se měli starati, aby vojsko nedopouštělo se násilí ani plenění, nýbrž aby si kupovalo vše od obyvatelstva za peníze.

Vedle vojska, které posláno bylo do Uher, stavové nařídili také hotovost 30tého muže na obranu zemskou, o kterou se měli starati hejtmané krajští. Kdo v čas a řádně nevypravil jezdce, platil pokuty 100 zl., za každého nevystrojeného nebo nedbale vypraveného pěšího platilo se 30 zl.[1]) — Bedřich st. ze Žerotína upozornil stavy na nebezpečenství již v lednu roku 1595 a vybízel je, aby se připravili s čeládkou i s poddanými a byli pohotově k obraně vlasti na povel císařský. Arcikníže Matyáš, jako nejvyšší vojska císařského v Uhrách, sliboval, že zavčas dá jim zprávy.[2]) Bylo také potřebí, brániti zemi před četami vojska císařského, které uprchly z Uher se záminkou, že jim nebyl vyplacen žold, a působily na Moravě veliké škody.[3]) Podobně pleněny byly jednotlivé kraje vojskem, které v zemi bylo přehlíženo. Zvláště česká vojska byla mustrována nejčastěji v okolí Jihlavy nebo Znojma.[4]) Konečně bylo nutno přísně vystoupiti proti překupníkům cizím, kteří kupovali na Moravě obilí u vrchností i sedláků pro vojsko turecké. Bedřich ze Žerotína přikázal jménem císařovým, aby takoví překupníci byli jímáni a vězněni; obilí že se vůbec nesmí prodávati ze země.[5])

V Uhrách zatím sebralo se četné vojsko císařské za nejvyššího vůdcovství arciknížete Matyáše, jemuž přidělen byl jako nově

---

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 306 a násl.

[2]) Orig. český, daný ze Židlochovic 8. ledna. Sbirka Grottefendova ve státním archivě vratislavském.

[3]) List abatyše kláštera starobrněnského o tom ze dne 18. února a jiný list Mikuláše z Hrádku ze dne 26. února v archivě jindřicho-hradeckém.

[4]) Sněmy české IX., str. 161 a 277. List Hynka Brtnického k Adamovi z Hradce, aby mustrunky na Moravě se nekonaly, psaný z Brtnice 19. července 1595, v arch. jindřicho-hradeckém.

[5]) Orig. Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 846. List Bedř. ze Žerotína, psaný ze Židlochovic 13. října 1595. Někteří překupníci zajišťovali si u vrchností a sedláků obilí peněžitými závdavky.

jmenovaný podvůdce statečný Karel hrabě z Mansfelda. Vojenské pomoci došly z Hollandska, z Italie od papeže, velkovévody toskanského a některých menších knížat. Značné pomoci povolily Uhry, země české, rakouské i říše německá, tak že bylo pohromadě asi 60.000 mužův. Turci nemohli tenkrát vrhnouti se do Uher s celou svou mocí válečnou, poněvadž byli zaměstnáni válkou s vojvody sibiňským, valašským a multanským, kteří, jak již řečeno, odvrátili se od Turkův. Vojvoda sibiňský Zikmund Báthory sjednal dokonce s císařem v Praze 28. ledna r. 1595 spolek proti Turkům a pojal za manželku arcikněžnu Marii Kristinu, dceru štyrského arciknížete Karla.[1]) Vojsko císařské v Uhrách udržováno bylo Mansfeldem v přísné kázni, jejíž příznivé účinky se ukázaly záhy. Dne 1. července obležen Ostřihom a přinucen po 2měsíčním obléhání [2. září] ke kapitulaci, ač zatím Mansfeld byl zemřel; brzy potom vzdal se i Vyšehrad. Další postup na Budín nebyl možný[2]) hlavně pro nedostatek hmotných prostředků, jenž způsobil po smrti Mansfeldově všeobecnou nespokojenost a nekázeň.[3])

Pád Ostřihoma a Vyšehradu pohnul sultana Mohammeda III., že připravoval na rok 1596 velikou výpravu do Uher za osobního vedení. Zprávami o tom znepokojen byl nejen císař, nýbrž i vojvoda Zikmund Báthory, který se domýšlel, že výprava bude platiti hlavně jemu za porážku, kterou Turkům způsobil ve Valašsku. Vyžádal si tedy osobně na císaři v Praze hojné peněžité i vojenské pomoci a slušného opatření, kdyby ze Sibiňska byl vypuzen, Také na obranu Uher pamatoval císař: za nejvyššího velitele ustanovil v Uhrách bratra svého Maximiliana a dožadoval se pomocí jak za hranicemi tak i v zemích vlastních. Žádáno všude co nejvíce, poněvadž se proslýchalo, že Mohammed III. nezadá

---

[1]) Huber: Gesch. Oesterreichs IV., str. 381 a násl.— Fessler-Klein IV., str. 29, udává dne 25. ledna.

[2]) Menší výprava k Budínu byla přece podniknuta Pálffym a Švarcenberkem hned po vzetí Ostřihoma. Brzy však oba vůdcové se vrátili a přivedli s sebou asi 600 zajatých nepřátel. (Fessler-Klein IV., str. 31).

[3]) Také při hranicích štyrských a charvatských vojska císařská dobyla některých úspěchů, zvl. dobytím Baboče a Petrině, v severních Uhrách pak zámku sv. Mikuláše s některými okolními tvrzemi. Pešina II., str. 293.

statečnosti Solimanu II., a že míní vpadnouti částí vojska do Sibiňska, částí do Uher a částí do Charvatska.

Moravané měli povoliti peníze na 2500 jezdcův a 4500 pěších, jež by si císař sám vybral svými komisaři; nejlépe se mu hodili Valoni, ač byl ochoten přijímati do svých služeb vojenských i Moravany zkušené. Lid měl zůstati v poli 6 měsícův, a stavovští komisaři měli mu vypláceti žold. Dobyté pevnosti na Turcích v Uhrách byly značně pobořeny, proto císař žádal další mimořádné podpory na jejich opravu; nejvíce poškozená tvrz Kokorn[1]) měla býti vystavěna na příhodnějším místě. Na ochranu hranic císař žádal obvyklé berně 56.000 zl. na 3 léta a posudné na vydržování dvora. Konečně stavové měli povoliti větší částku peněz na kupování zásob vojenských i potravních, aby včas mohly býti opatřeny.[2]) Stavové však slíbili na 6 měsíců (s přídavkem jednoho měsíce na cestu do Uher a nazpět) jen 1500 jízdných, německých rejtharů neb arkibuzírův, a 2500 pěších z lidu moravského nebo z okolních zemí, jež by i sami najímali. Vojsko to aby zůstalo, pokud možná, při hranicích moravských, a kdyby císař vytrhl do pole a stavové moravští s ním, že se má vojsko moravské ihned připojiti k nim a s nimi bojovati. Žold bude vypláceti zvláštní stavovský colmistr. Na opravu dobytých pevností uherských povoleny 4000 zlatých počtu moravského s přáním, aby těch peněz bylo užito jen na stavbu pevnosti Kokorna. Na ochranu hranic slíbeno 56.000 zlatých 20 kr.[3]) na tři léta s podmínkou, nebude-li veřejného tažení do Uher. Také v příčině posudného stavové vyhověli císaři; za to však odepřeli jakoukoliv pomoc na kupování zásob. Konečně zemský hejtman dostal na přání komisařů císařských plnomocenství, aby za náhlého nebezpečenství směl s nejvyššími

---

[1]) Viz u Pilaře a Moravce III., str. 57. (Kochera, Kobern). Sněmy české IX., str. 227 a 265.

[2]) Obecný sněm brněnský, ve středu po neděli Invocavit [6. března] 1596. (Pam. sněm. IV., fol. 321 a násl.)

[3]) Omylem jest udáno v Památkách na str. 327, IV., 65.333 zl. — Správněji by mělo býti 56.333 zl. (Viz tamže IV., str. 329).

úředníky zemskými na místě sněmu činiti opatření na obranu zemskou a rozhodovati o společné defensí.[1])

Aby se mohlo vykonati vše, co bylo povoleno, vypsány sbírky a platy v celé zemi (asi v rozsahu, jak ustanoveno bylo na úhradu dluhů roku 1587) od 28. dubna roku 1596 do 19. února r. 1597.

Poněvadž stavové moravští věděli ze zkušenosti, že vojsko se chová tiše a nejméně zloby působí, když se mu pořádně vyplácí žold, umínili ti, že opatří peníze ihned, aby nemuseli čekati, až zaplaceny budou berně. Vybrali tedy ze sněmu tři důvěrníky, totiž Hynka staršího Bruntálského z Vrbna na Bruntále a Helfenštejně, Jana st. Sedlnického z Choltic a na Hradě Dívčím a Hanuše Wolffarta Streyna na Bítově a Nových Uherčicích, aby vydlužili peníze jménem země, zdělali zápisy, stavové že budou státi za ten dluh. Potom zvoleni byli dva rytíři: Jan Zahrádecký ze Zahrádek na Třtěnici a Višňovém pro kraj brněnský a Jan Žalkovský ze Žalkovic na Dobromělicích a Brodku pro kraj olomucký, aby sbírali zaplacené berně od menších úředníkův a výběrčích a složili potom účty tak, aby se vědělo, kolik se vybralo které berně a kdo zůstal dlužen. Tíž důvěrníci byli pověřeni, aby vydávali z poručení pana hejtmana peníze na účely válečné a z poručení Karla st. ze Žerotína (prokuratora) na ostatní potřeby zemské. Také jim bylo uloženo, aby v obou krajích založili přesná registra o příjmech a vydáních. Dozor nad rytířskými úředníky stavovskými měli z panstva: Ladislav Šleynic ze Šleynic a na Hostimě, ze stavu rytířského Jan Munka st. z Ivančic na Troubště a Moravci, jsouce zase odpovědni nejvyšším úředníkům a soudcům zemským.[2]) K mustrování 1500 německých rejtharův a arkibuzírů zvoleni byli ze stavu panského Oldřich z Kounic a na Slavkově, ze stavu rytířského Bernart Pražma z Bílkova na Chropyni a Bílovci. K přehlídce 2500 pěších

---

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 326 a násl.

[2]) Osobám rytířským placeno bylo za přijímání a účtování berní za rok 200 zlatých, osobám dozorčím, které byly odpovědny úředníkům a soudcům zemským, povoleno bylo na den a noc po 6 zlatých osobě panské, po 4 zlatých osobě rytířské.

vyslaní byli z panstva Hanuš Wolffart Streyn ze Švarcenavy a na Bítově, z rytířstva Václav Zahrádecký ze Zahrádek a na Budikovicích. Komisařem, který by neustále byl v Uhrách při vojsku, jmenován Arnošt Zahrádecký ze Zahrádek na Krhově, colmistrem Viktorin Freyberger z Wasserhoffu a na Domaželicích. Nemohla-li by některá ze jmenovaných osob vykonati úkol přidělený, zemský hejtman byl zmocněn, aby jmenoval na místě stavův osobu jinou. Na císaři pak bylo žádáno, aby jmenoval také sám zvláštní komisaře své, kteří by s komisaři stavovskými provázeli válečný lid Moravou, poněvadž komisaři zemští sami nemohli zabrániti vojsku drancování.[1])

Zatím co na Moravě najímáni byli rejthaři a knechti, nejen domácí, nýbrž i ze sousedních zemí, a mustrováni, procházela již cizí vojska do Uher,[2]) a některá z nich byla na Moravě přehlížena. V Čechách u Králové Hradce zmustrováno bylo 15.000 lancknechtů, velmi zdatných s dobrou kázní[3]) a posláno rovněž Moravou do Uher. Rada komory uherské nařídila Prešpurským, aby se postarali o potravní zásoby vojsku českému, německému, moravskému i rakouskému a o bezpečný převoz přes Dunaj.[4]) Všecka opatření, aby země moravská cizími vojsky nebyla pleněna, zůstala marna,[5]) tak že zemský soud moravský byl nucen nastoupiti přísněji: usnesl se, aby žádným jezdcům ani pěším nebylo dovoleno, zdržovati se na statcích obyvatelů moravských déle než po dvě noci.[6])

Do polovice srpna roku 1596 byla pohromadě značná síla vojska císařského, a nejvyšší vůdce arcikníže Maximilian oblehl Hatvan, jehož se 3. září zmocnil s velikým krvepro-

---

[1]) Pam. sněm. IV., fol. 334—342.

[2]) Orig. Boček. sbírky z. arch. mor. č. 851. List Bedřicha st. ze Žerotína, dán na Slavkově 20. června 1596, v němž oznamuje, že nařídil za komisaře Adolfa Křineckého a Václava Hrubčického, aby prováděli zemí lid saský, a vybízí stavy, aby jmenovali komisaře své.

[3]) Orig. německý v arch. jindřicho-hradeckém ze dne 1. července 1596.

[4]) Městský archiv prešpurský, orig. 9. června 1596.

[5]) Viz na př. Sněmy české IX., str. 277.

[6]) List Bedřicha ze Žerotína o tom ze Židlochovic, 26. července 1596. Orig. Boč. sb. z. arch. mor. č. 850.

litím, kdy sultan s vojskem asi 130.000—150.000 mužů stál již u Szegedina. Vojsko císařské neodvážilo se s ním boje, nýbrž ustoupilo dílem k Ostrihomu, dílem do severních Uher, kamž zamířil také Mohammed III., oblehl Jager a dobyl ho dřív, než arcikníže Maximilian přispěl městu na pomoc.[1]) Od východu blížil se s vojskem kníže sibiňský, spojenec císařský, a také jiné oddíly vojska přirazily k hlavní armádě, tak že vzrostla dobře na 50.000 mužův a 100 děl. Arcikníže Maximilian odvážil se s tímto vojskem na naléhání vojvody sibiňského bitvy u Keresteše, 26. října, ve které byl na konec úplně poražen, a vojsko jeho rozprášeno tak, že najednou zmařeny byly všecky naděje, které obyvatelstvo zemí císařských skládalo na tuto výpravu, na níž zahynulo několik význačných Moravanů, jako Hynek Haugvic, Melichar Bořita a Václav Kokorský.[2])

Ani se nemyslelo, že tak brzy dojde k rozhodnutí. Ještě 1. října poslové císařští oznamovali stavům moravským na obecném sněmě brněnském, že sultan chce udeřiti na Vídeň, válka že bude vedena celou zimu, a že třeba oblehnouti některou větší pevnost uherskou, k čemuž bude potřebí více lidu pěšího než jízdného. Stavové byvše žádáni, aby nechali v jižních Uhrách přes zimu všechen lid svůj, poněvadž se vyznamenává zkušeností a znalostí nepřítele, starali se obětovně doma o zemskou obranu i o značnou pomoc k hájení Vídně. Vypsali nové berně, jmenovali krajské hejtmany, konali přehlídky dvacátého muže a pečovali o dostatek zásob vojenských; ale nemohli se definitivně rozhodnouti, ponechají-li vojska svá přes zimu v Uhrách, nýbrž prohlásili, že zemský hejtman soukromně napíše o tom císaři, jaké jest v zemi všeobecné smýšlení, z čehož lze bezpečně souditi, že výsledek byl záporný.[3]) Jednak nevěřilo se mnoho v zimní válku, jednak přicházely z Uher zprávy klamné. Vždyť na př. 21. října Bedřich

---

[1]) Posádka jagerská skládala se z větší části z Čechův a Moravanův. Pilař a Moravec III., str. 58. Podobně Pešina II., str. 297 a násl. Fessler-Klein však praví, že posádka byla „ein Gemisch aus allerlei Nationen" (IV., str. 34).

[2]) Pilař a Mor., str. 58. Jan z Pernštejna se však zachránil útěkem. (Pešina II., str. 304).

[3]) Pam. sněm. IV., fol. 352 a násl.

ze Žerotína rozhlašoval na Moravě, že sultan obrátil se od Jagru k Budínu a že směřuje k Ostřihomu.[1]) K čemu by bylo tedy bývalo potřebí vojska v jižních Uhrách? Dne 28. října týž poroučel obyvatelstvu jménem císaře Rudolfa, aby všecek válečný lid a zemská hotovost moravská poslána byla do Uher.[2]) O čtyři dni dříve (24. října) vydán byl v Čechách mandát císařský, aby nové pomoci české sešly se po vykonaných přehlídkách u Znojma, odkudž vytrhnou proti Turkům.[3]) Zatím v prvních dnech listopadu došly zprávy o bitvě u Keresteše a o porážkách vojsk císařských. Bedřich ze Žerotína, nejvyšší nad lidem moravským, svolal ihned do Olomouce nejvyšší úředníky a soudce zemské i také některé osoby váženější ze stavův a radil se s nimi o opatření země, kdyby sultan se přiblížil hranicím zemským. Na jejich radu nařídil obyvatelstvu listem, daným z Olomouce 9. listopadu, aby svolána byla zemská hotovost na místa, kde se konaly dříve přehlídky, k pondělí před 1. nedělí adventní [25. listop.]. Krajským hejtmanům zároveň ukládáno, aby při mustruncích byli přísnější než jindy, aby se neohlíželi ani na přátele ani na nepřátele; kdo by poslal špatného jezdce nebo koně, aby byl potrestán, jako by vůbec nikoho nebyl vypravil.[4])

Ale Turci utrpěli v bitvě u Keresteše tolik ztrát, že spokojili se svým vítězstvím a vrátili se na Balkán. Jager ovšem zůstal v jejich moci jako největší výtěžek výpravy. Také vojska císařská se rozešla, a kteří zůstali v Uhrách, odkázáni byli na plen a kořist, poněvadž nebylo peněz na vyplacení žoldu.[5]) Arcikníže Maximilian byl i potom v čele vojsk císařských, ale v zimě nepodnikl ničeho. Teprve na jaře roku 1597 podvůdce

---

[1]) Orig. Bočkovy sb. zemsk. arch. mor. č. 847. V Židlochovicích, 21. října 1596.

[2]) Orig. Bočkovy sb. zemsk. arch. mor. č. 849. V Židlochovicích, 28. října 1596.

[3]) MS. městského archivu pražského č. 3352. Na hradě Pražském, 24. října 1596.

[4]) Orig. Bočkovy sbírky č. 848.

[5]) Arcikníže Maximilian psal 5. prosince Prešpurským z Vídně, aby mu oznámili, až přijedou colmistři čeští a moravští, kteří se byli zpozdili, ač byli toužebně očekáváni. (Arch. prešpurský k r. 1596).

Pálffy zmocnil se města Taty [Tates],[1]) a později, když přibyly do Uher pomoci z Německa, z Čech, od papeže a od knížat italských, dobyto i Pápy. Vojska německá a česká procházela zase Moravou na velikou škodu obyvatelstvu, tak že bylo nutno, rozmnožiti počet komisařů stavovských, kteří by zabraňovali drancování.[2]) S konce roku 1597 přitrhl do Uher vezír Saturdži baše s vojskem tak značným, že arcikníže Maximilian po nešťastném pokusu o dobytí Rábu[3]) musel ustoupiti ke Komárnu, a město Tates opět padlo v moc tureckou. Více toho roku nebylo podniknuto; za to však na jaře (v březnu) 1598 dobyli císařští za vůdcovství Adolfa Švarcenberka[4]) a Pálffa Rábu, což způsobilo v křesťanstvu velikou radost a povzneslo kleslé mysli. Do Uher posílány hojné pomoci vojenské,[5]) tak že v červenci bylo pohromadě již zase větší vojsko, které by bylo mohlo vykonati mnoho prospěšného, kdyby bylo bývalo opatřeno peněžitými prostředky. V nouzi však obmezilo se jen na to, že obsadilo v nově Tates, Palotu a Veszprim. Teprve v říjnu marně pokoušelo se o dobytí Budína, jako Turci marně dobývali Velikého Varadína. Útok na Budín obnoven teprve na jaře roku 1599, rovněž bez úspěchu, poněvadž město bylo dobře opatřeno, kdežto císařští měli málo vojska; neboť pomoci a berně, povolené roku 1596 na tři léta, právě vycházely. Konány sice sněmy ve všech zemích, aby povolily nové pomoci, ale všude dosaženo mnohem méně,

---

[1]) Z Moravanů byl ve vojsku císařském Jan z Pernštejna, který užíval zvláštního přístroje (petardy) na boření hradův a hradních bran. Pešina II., str. 306 a násl. — Pilař a Moravec III., str. 60. — Fessler-Klein IV., str. 38, udává, že zacházeti s tím strojem naučil vojáky Mansfeld.

[2]) List Bedřicha st. ze Žerotína o tom psaný ze Židlochovic 22. července 1597. (Boček. sbírka, č. 852). Jednání cís. Rudolfa s Čechy o pomoc proti Turkům a osazení pomezních hradů částečně se zachovalo v arch. třeboňském s číslem 5849. Jest to odpověď stavů českých na přání císaře Rudolfa.

[3]) Také u Rábu osvědčil se přístroj Pernštejnův, ale vynálezce jeho při dobývání padl. Pilař a Moravec III., str. 60. — Pešina II., str. 308.

[4]) Švarcenberk byl za svou statečnost odměněn penězi a mimo to dostal od císaře město Hustopeče. (Pilař a Moravec IV., str. 61). Jakých důstojností se dostalo Pálffovi a Švarcenberkovi, udává Fessler-Klein IV., str. 39.

[5]) Tenkrát značně popleněny byly některé krajiny moravské plukem Hanuše Preynera.

než bylo žádáno. Podobně na Moravě: Císařští komisaři žádali do Uher 1500 jízdných a 4000 pěších, ale dostali jen 1400 jízdných a 600 arkibuzírův na 5 měsícův, kteří měli býti zmustrováni dílem u Mikulova, dílem u Hustopeč. Za vůdce ustanoveni Kryštof Teufl z Gundersdorfa a Jiří z Hodic, onen oddílu mikulovského, tento hustopečského. Berně povolena sice na tři léta, ale jen ve staré částce ročních 56.000 zlatých a s výminkou, kdyby konaly se v zemi přehlídky cizích vojsk, nebo kdyby v zemi byla cizí vojska rozpouštěna [abdank] a země tím utrpěla škodu, že všecka ztráta nahradí se z oněch 56.000 a z posudného, které bylo povoleno také na tři léta.[1]) Na štěstí nebylo potřebí toho roku velikých pomocí do Uher; neboť Turci, když se byli marně pokusili o Ostřihom, začali vyjednávati o mír. Aby pak přinutili císaře k povolnosti, jali se v severních Uhrách ve spolku s Tatary hrozně drancovati.[2]) Část Tatarů vpadla také na Moravu u Hrozenkova a spůsobila tolik násilností, že stavové již připravovali obranu hlavních měst svých, zvláště Brna.[3]) Císařští plenili v odvetu okolí Blatného jezera. Vyjednávání o mír se rozbilo, ale ve válce pokračováno s obou stran velmi vlažně. Turkům vzniklo r. 1600 povstání v Asii, a císaři nedostávalo se naprosto peněz, tak že hladovící posádky bouřily se i proti vlastním vůdcům.[4]) Tento povážlivý stav pohnul jednotlivé země, že na rok 1600 zvýšily příspěvky své do Uher. Moravané na př. povolili císaři na sněmě znojemském 180.000 zl., v čemž zahrnuty byly také pomoci na opevnění Komárna, Ostřihoma a Nových Zámkův.[5])

---

[1]) Obecný sněm olomucký, v pond. po ned. Křížové [17. května] 1599. (Pam. sněm. IV., fol. 403 a násl.)

[2]) Pešina II., str. 341.

[3]) Zpráva o tom (německá) z 18. října 1599 v arch. třeboňském s čís. 5923. Arkleb z Kunovic dal proti Tatarum udělati na hranicích veliké šance, které roku 1600 byly pobořeny obyvateli uherskými z panství beckovského při vpádech na panství uhersko-brodské. — (Ob. sněm znojemský, zah. 31. ledna 1600. — Pešina II., str. 346 a násl.)

[4]) Císař pomýšlel tenkrát zastaviti všecky klášterní statky v zemích českých a horlivě dal o tom vyjednávati. (Sněmy české IX., str. 701). Roku 1601 činěn v té příčině návrh jiný. (Sněmy české X., str. 196 a 235).

[5]) Částka ta měla býti vyplacena na tři lhůty: o Nanebevstoupení P., o sv. Martině a o Středopostí r. 1601 penězy moravskými, uherskými i polskými, nikoli, jak císař si přál, jen moravskými. (Týž sněm znojemský).

S konce roku 1600 podnikli Turci přece ještě výpravu do Uher. Veliký vezír Ibrahim dobyl při hranicích štyrských Baboče a s počátku září oblehl Kaniži, jež se vzdala v druhé polovici října. Pod dojmem této události se všech stran přicházely pomoci do Uher, až od papeže[1]) a ze Španělska. Část vojska císařského byla poslána, dobyt nazpět Kaniže,[2]) ostatek oblehl Stolní Bělehrad za velení hraběte Russworma. Bělehradu bylo dobyto, ale Kaniža se uhájila. Vojsko císařské pod arciknížetem Ferdinandem bylo nuceno pro nastávající zimu a špatné opatření zanechati před městem i děla a mnoho nemocných.[3])

Roku 1601 Morava velmi trpěla cizími vojsky, jež procházela zemí. Pluk německých knechtů Adolfa z Althana poplenil panství jaroslavské, novohradské a okolí Mikulova, prapor jezdců hraběte z Thurna okolí Šatavy.[4]) Hradišťanům mnoho škod spůsobili husaři, tak že žádali, aby jim dána byla náhrada z peněz zemských.[5]) Stížností takových předneseno bylo více na obecném sněmě brněnském, zahájeném 6. února 1601, za veliké rozmrzelosti stavů, kterým bylo čekati 5 dní na komisaře císařské, poněvadž se opozdili. Mysli stavů se však uklidnily, když jim bylo slíbeno, že bude vydán zvláštní řád pro přehlídky a pro vojska, jež procházejí cizí zemí. Na konec povolena i veliká pomoc válečná 200.000 zlatých, ačkoli císař žádal za vojsko, totiž 1500 jízdných a 2 pluky knechtův. Rozumí se, že vypsána byla zároveň veliká berně zemská. K jednání o společnou defensi v Praze zvoleno bylo nové poselstvo.[6])

Stavové moravští sešli se toho roku ještě jednou. Císař nařídil, aby se konal při sv. Kunhutě obecný sjezd, na němž by se jednalo pouze o veřejné hotovosti a o obraně zemské. Svolán byl do Brna. Poslové císařští žádali, aby vypraven byl na tři měsíce „jistý a řádný“ počet jízdných i pěších, jichž by mohlo

---

1) Také Pilař a Moravec mají zprávy o tom, III., str. 63.

2) Z Moravanů mezi vůdci se připomíná Jiří Hodický. Pešina II., str. 362—363.

3) Huber: Gesch. Oesterr. IV., str. 407 a násl. — Pešina II., str. 364.

4) Orig. Bočkovy sbírky z. arch. mor. č. 856.

5) Tamže č. 857.

6) Pam. sněm. V., fol 40 a násl.

býti užito i k hájení Vídně, domovní berně však aby nebyla zadržována, nýbrž císaři vyplacena. Na obranu zemskou aby stavové připravili určitou částku peněz, které by se užilo pouze na vydržování vojska.

Stavové povolili z každých 20.000 zlatých jmění jednoho jezdce a 10. člověka pěšího. Za nejvyššího velitele navrhli císaři Hanuše Wolffarta Streyna ze Švarcenavy na Bítově a Nových Uherčicích, Maximiliana z Dietrichšteina, svobodného pána na Holnburce, Finkenštejně, Tallenburce a na Nyklšpurku a Arkleba z Kunovic na Brodě Uherském a Konopišti, aby si z nich vybral. Také nejvyšší lieutenant, rytmistři a hejtmané měli býti rodilí Moravané. Plat jim měl býti určen dle uznání zemského hejtmana, nejvyšších úředníkův a soudců zemských i některých osob stavovských, přibraných k poradě.[1])

S počátku roku 1602 stal se generálem vojsk císařských v Uhrách vedle arciknížete Matyáše, jako nejvyššího, statečný a odvážný Russworm, jenž dobře usoudil, že se Turci pokusí, aby nazpět dobyli Stolního Bělehradu, odkudž Budín mohl býti stále ohrožován. Jal se tedy svolávati vojsko do Uher ze všech stran. V některých zemích konány byly zemské sněmy dříve, než Russworm nastoupil, ale povolené pomoci nedocházely. Na Moravě zahájen byl obecný sněm brněnský hned 12. února r. 1602, kde císař žádal na tři léta 1500 jízdných a 3000 pěších nebo na místě vojska 400.000 zlatých ročně. Slíbeno však pouze na dvě léta po 200.000 zlatých. Berně domovní žádáno 70.000 zl. ročně na 3 léta, povoleno však jako jindy pouze po 56.000 k výplatě lidu válečnému na zámcích hraničných. Při výpravě za hranice berně domovní neměla býti vyplacena; rovněž si umínili stavové nahraditi z ní škody, jež by měli z přehlídek vojenských. Na Ujvár (Nové Zámky) nebylo povoleno nic. Stavové doporučovali, aby si panovník vzal na stavbu Nových Zámků z povolených velikých sbírek, jež byly slibeny teprve na rok 1603.[2]) Poněvadž však

---

1) Ob. sjezd brněnský, v úterý po sv. Kunhutě roku 1601. Sv. Kunhuty bývalo 3. března, přenesení 10. září, kteréžto datum zvláštního významu nabylo, že v té době konal se zemský sněm brněnský. Proto dle 10. září datuje se tento sjezd, jenž se tedy konal 11. září. (Pam. sněm. V., fol. 73 a násl.

2) Pam. sněm. V., fol. 82 a násl.

veliký vezír turecký se již blížil v polovici roku 1602 k hranicím uherským, poručil císař, aby hned po vzdání Sv. Janského soudu zemského konal se v Olomouci obecný sjezd, na němž žádal, aby stavové moravští vyplatili oněch 200.000 zlatých anticipando rentdýnrovi císařskému Ondřeji Zeydlovi, i kdyby si je měli vydlužiti. Stavové to odepřeli, poněvadž prý nevědí, kdo by jim půjčil tak velikou částku peněz.[1]) Moravané spíše pomýšleli na obranu vlastní země, poněvadž veliký vezír se již blížil ke Stolnímu Bělehradu a oblehl jej s počátku srpna. Jan st. Bruntálský z Vrbna, místodržící nejvyššího úřadu hejtmanského, svolal všeobecnou zemskou hotovost již 24. července a vyzýval stavy, aby konali v krajských městech přehlídky.[2]) Když potom 29. srpna Stolní Bělehrad padl v moc Turkům, císař sám nabádal stavy moravské, aby si připravili vojsko aspoň na 3 měsíce.[3]) Vymlouvali se, že jim nelze učiniti vše, čeho se na nich žádá, ale nedlouho potom, když císařské vojsko začalo vážné operace proti Turkům, vzchopili se přece k novým obětem. Veliký vezír totiž odtáhl po dobytí Stolního Bělehradu do Sibiňska, které tenkráte již bylo državou císařskou. Hrabě Russworm, uživ příhodné doby, zmocnil se počátkem října Pešti a oblehl pevný Budín. Měl-li podnik tento skončiti úspěchem, bylo třeba soustřediti u Budína co nejvíce vojska; neboť veliký vezír náhle vrátil se od východu a oblehl Pešť, tak že se objevilo světu nezvyklé divadlo: v Pešti obléháni byli císařští a v Budíně Turci. Most přes Dunaj byl již dříve Russwormem zbořen.

Císař poslal na Moravu psaní po zvláštním kurýrovi,[4]) aby ihned posláno bylo k Budínu 3000 pěších. Místodržící nejvyššího hejtmanství zemského [Jan st. Bruntálský z Vrbna] svolal ihned do Brna obecný sjezd na pondělí před sv. Havlem (14. října) a dle jeho usnešení nařídil zvláštními patenty, aby žádané 3000 pěších sebrány byly co nejdříve. Každý 10tý člověk měl býti

---

[1]) Sjezd konal se v úterý po sv. Prokopě (9. července).

[2]) List psán na Krumlově, ve středu před sv. Jakubem (24. července). Orig. Bočkovy sbírky č. 859. — Kopie zem. arch. mor. Art. Maehren allgem.

[3]) Na obecném sjezdě brněnském, 17. září. (Pam. sněm. V., fol. 131 a násl.)

[4]) List psán v Praze, ve čtvrtek po sv. Jeronymě (3. října).

vypraven do Brna k přehlídce do 25. října z kraje znojemského, brněnského a jihlavského, do 28. října z kraje olomuckého, hradišťského a uničovského. Ze všeho mužstva mělo býti potom vybráno 3000 nejlepších a posláno k Budínu,[1]) kde se ještě účastnili obléhání města. Ač i arcikníže Matyáš přirazil s vojskem k Budínu, přece nedosaženo úspěchu: v polovici listopadu, když nastaly prudké mrazy, upuštěno od obléhání vůbec. Moravané posláni do Pešti a zůstali tam i část roku 1603 za velikého nedostatku a nouze,[2]) jež byla přirozeným následkem všeobecné ochablosti zemí císařských a malé ochoty států sousedních, které dříve posílaly pravidelně peníze na válku v Uhrách, a někdy i pomoci vojenské. Císař odkázán byl hlavně na země české, rakouské a charvatské, jež osvědčovaly neustále podivuhodnou ochotu, ač byly již téměř úplně na mizině. Této obětovnosti dlužno diviti se tím více, že se vědělo, kterak se plýtvá penězi při dvoře panovnickém, že veliké částky berní zůstávaly generálům a důstojníkům, na místě, aby se vojínům vyplácel povinný žold, a konečně, že s počátku 17. století císař rok za rokem žádal větších berní, i nebylo-li valného nebezpečenství, jako na př. roku 1603, kdy Turci se neodvážili více, než opatřiti zásobami Budín. A přece císař žádal pomocí větších než jindy. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném 9. dubna roku 1603, nabádal stavy, aby přijali do svých služeb na 7 měsíců nových 3000 knechtův (od května do listopadu), a aby převzali na sebe dluh 58.964 zl., které si panovník vypůjčil, poněvadž se nescházely berně z Moravy. Nemohli-li by stavové přijmouti do služeb 3000 knechtův, aby povolili na místě jich 200.000 tolarův. Císař dále žádal 80.000 zlatých na platy lidu hraničnému, posudného 6 grošů ze sudu a 100 vozů k Vídni na převážení zásob a střeliva, každý vůz o 4 koních a 2 pacholcích. Vozy měly býti u Vídně 1. května a ukázati se nejvyššímu ceygmistrovi. Konečně císař vyslovil přání, aby stavové nesráželi si z berní škod, způsobených v zemi cizími vojsky a přehlídkami, nýbrž aby

---

[1]) Pam. sněm. V., fol. 136.

[2]) Tamže V., fol. 152. Stavové si tenkrát vyžádali na panovníkovi reversu, že nejsou povinni k tak veliké pomoci.

vyplatili vždy úplně i berni domovní i posudné, a důtklivě žádal o příspěvek na stavbu Nových Zámkův.

Stavové povolili 1000 arkibuzírův a 2000 knechtů na 6 měsícův, od posledního června do konce listopadu, s podmínkou, aby za nimi zůstalo 200.000 zlatých, povolených roku 1602 na rok 1603, a aby ihned propuštěny byly z Pešti 3000 knechtů, loni zmustrovaných. Nejvyšším nad arkibuzíry a knechty jmenovali Ladislava Berku z Dubé, hejtmana a komorníka moravského, a přidělili mu dva pobočníky. Dluhu císařského nepřevzali. Na výplatu lidu hraničného povolili jako jindy 56.000 zlatých a posudného jen 5 grošů, poněvadž vojsko, které táhne zemí, vypije každoročně mnoho set sudů piva zadarmo. Povozů k Vídni neposlali: na Moravě jich ani není, poněvadž lid moravský hledí si jen svých rolí a pluhu, mnozí pak nemají vůbec koní, nýbrž jen voly. Konečně ustanoveno, aby škody, způsobené v zemi cizími vojsky, nahrazovány byly z berně domovní a z posudného, poněvadž velitelé cizích vojsk nechtějí dávati stavům reversy na škody a zůstanou někdy na místě několik dní. Na stavbu Nových Zámků povoleno tenkrát 10.000 zlatých.[1]) Zemskému hejtmanovi dovoleno na zvláštní žádost, aby vydržoval si vyzvědače na hranicích zemských a v Uhrách jako hejtmané dřívější, a určena k tomu roční dotace 600 zl. počtu moravského.[2])

Operace Russwormovy v Uhrách r. 1603 byly dosti úspěšny: s konce září porazil část vojska tureckého na ostrově Čepelském[3]) a brzy potom dobyl Hatvaně.

V prosinci zemřel sultan Mohammed III. Syn a nástupce jeho Ahmed I. pověřil svého velikého vezíra, aby ve válce pokračoval, což znamenalo zemím českým a rakouským nové zbrojení a poskytování dalších pravidelných pomocí. Když však poslové císařští žádali na obecném sněmě brněnském, zahájeném 8. března 1604, na 6 měsíců 1500 jezdcův a 3000 knechtů, nedostali vojska vůbec, nýbrž byly povoleny všecky sbírky z roku loňského mimo

---

[1]) Pam. sněm V., fol. 140 a násl.

[2]) Tamže V., fol. 160.

[3]) Pešina II., str. 372, praví, že Turci poraženi mezi Budínem a Vacovem.

berní z koní zbrojných (z 20.000 zl. jmění), která zůstala na úhradu zemských dluhův. Císař měl si za peníze moravské najmouti vojsko, jaké chtěl, pouze za nejvyššího velitele stavové doporučovali Kryštofa Teufla z Gundersdorfa a na Tavikovicích, komorníka arciknížete Matyáše, muže, který se byl již osvědčil „a měl přirozenou chuť i mysl k válečným věcem“. I v ostatním stavové setrvali na usnešení z roku loňského, povolivše opět jen 56.000 zl. na vydržování vojska hraničného, posudného 5 grošův a místo 6. groše 6000 zl. Odmítli žádosti komisařů císařských, aby ručili za dluhy, učiněné císařem na Moravě, aby dodávali do Uher tvrdé obilí a oves, a aby poslali již dříve také žádaných 100 vozův.[1]) Viktorin Freyberger poslán byl do Nových Zámkův, aby shlédl, co vystavěno bylo za 10.000 zlatých, povolených roku minulého, a podal o tom určitou zprávu nejvyšším úředníkům a soudcům zemským při nejbližším soudě.[2])

Teprve když vojsko turecké blížilo se dvěma proudy do Uher, ze Sibiňska a z jihu, stavové moravští slíbili poslům císařským na obecném sjezdě brněnském, zahájeném 2. srpna, bude-li potřebí, že svolají veřejnou hotovost, z každých 20.000 zlatých jmění po jednom jezdci a 20. člověka, a že vypraví na 3 měsíce svým nákladem 2000 pěších k Vídni, k Novým Zámkům, ke Komárnu nebo k Novému Městu.[3]) Na služné vůdcům a důstojníkům uložili vrchnostem z každého poddaného po $1^1/_2$ groši bílém na den sv. Martina (11. listopadu), a zároveň ustanoveno, kdo bude zemským hejtmanem navržen a vyzván za vůdce nebo velitele vojska, že musí přijmouti úřad ten bez výmluvy.[4]) Jest karakteristické, že bylo potřebí takového nařízení, a vysvětluje

[1]) Ob. sněm v Brně, v pond. po Invocavit [8. března] 1604. Pam. sněm. V., fol. 166 a násl.

[2]) „Poněvadž o těch 10.000 zl. předešlého léta na zpevnění Ujvára svolených a tam donesených i složených, žádné až posavad zprávy nemáme, protož nařizujeme pana Viktorina Freybergara, aby neprodleně na náklad zemský do Ujváru sjel, a co na takovou summu postaveno, jak a pokud vyložena jest, na to se bedlivě vyptal a očitě spatřil, a potom po navrácení Jich Mtem pp. ouředníkům a soudcům zemským dostatečně zprávu při nejprvnějším soudu učinil.“ (Pam. sněm. V., fol. 191).

[3]) Tamže V., fol. 203 a násl.

[4]) Tamže V., fol. 210.

se jím, že pro neochotu sil osvědčených dostávali se začasté v čelo oddílů vojenských velitelé nedostateční a nezkušení, dokonce i zbabělí, jak se ukázalo právě roku 1604 v Uhrách. Na první zprávy o příchodu velikého vezíra vyklízeny byly úplně bez boje a zapáleny Pešť, Vacov i Hatvan, tak že Turci stanuli až u Ostřihoma, kdež teprve narazili na houževnatý odpor. Když všecky pokusy, zmocniti se města, zůstaly marny, veliký vezír jal se císaři nabízeti mír za podmínek dosti slušných a přijatelných.[1]) Ale císař Rudolf II. přeceňoval poslední menši úspěchy vojska svého a dal se mimo to přemluviti k další válce legátem španělským a nunciem papežským, kteří slibovali pomoci nové. Veliký vezír ustal sice 11. října od obléhání Ostřihoma a opustil Uhry, ale v tom vzniklo v Uhrách a v Sibiňsku povstání, jež hrozilo býti císaři osudnějším, než posavadní války turecké. Příčiny toho povstání byly dílem politické, dílem náboženské.

Vévoda sibiňský, Sigmund Báthory, byl od roku 1595 spojencem císařovým. Jeho těkavá mysl práhla po neustálé změně, tak že si vymýšlel s horečnou přímo rychlostí různé plány o záměně Sibiňska za jiná vhodná panství ve Slezsku nebo v Čechách. Dle smlouvy ze dne 23. prosince r. 1597 měl dostati za Sibiňsko knížectví opolské a ratibořské ve Slezsku a roční důchod 50.000 tolarův.[2]) Dne 10. dubna Zikmund Báthory opustil zemi svou, jež dostala zvláštního správce císařského. Záhy se ukázalo, že klidná správa Sibiňska za nedostatku peněz a za nespokojenosti vojska jest nemožnou. Po prvních násilnostech některých posádek císařských, které nahrazovaly si žold loupeží, obyvatelstvo sibiňské zjevně projevovalo nespokojenost. Císař nad to dopustil se neopatrného skutku tím, že mocného magnáta uhersko-sibiňského Štěpána Bočkaje, velitele velkovaradínského, zbavil jeho hodnosti. Návodem Bočkajovým a některých sibiňských magnátů Zikmund Báthory vrátil se již v srpnu toho roku do Sibiňska a ujal se v nově vlády. Sotva se upevnil na trůně, jal se s císařem vy-

---

[1]) Huber: Gesch. Oesterreichs IV., str. 412.

[2]) Listiny o tom, originály, jsou v dvor. kom. archivé. Kopie novější ve státním arch. budínském (Monumenta). Zápis na Opolí a Ratiboř jakož i holdovací listina Zikmunda Báthora císaři Rudolfovi II. má datum v Opolí 22. června 1598. (Orig. ve dvor. a státním arch. vídeňském č. 1807.)

jednávati o novou záměnu a vzdal se po druhé panství svého s konce března r. 1599.[1]) Po prudkých bojích stal se správcem Sibiňska neoblíbený vojvoda valašský Michal, po něm r. 1600 císařský generál Basta, ale magnáti sibiňští přáli si buď bratra císařova arciknížete Maximiliana nebo nového knížete pod svrchovaností císařskou, a když se to nestalo dosti rychle, prohlásili novou volbou Zikmunda Báthora za vojvodu, a on ujal se po třetí vlády (27. března 1601). Byl však Bastou a vojvodou valašským Michalem poražen a na počátku roku 1602 přinucen vzdáti se po třetí Sibiňska, tenkrát naposled — za panství roudnické a libochovské v Čechách. Basta zůstal správcem a měl úmysl rozumnou správou zahojiti rány posledních let; ale na dvoře císařském zvítězilo mínění, aby zničeny byly svobody stavovské i svoboda náboženská, a v zemi aby zavládl absolutism. O potvrzení starých svobod stavovských nechtěli komisaři císařští, kteří byli Bastovi přiděleni, ani slyšeti. Povstání Mojžíše Székela, mocného magnáta sibiňského, bylo záhy potlačeno za pomoci vojvody valašského Radula. Basta začal potom v Sibiňsku krutovládu v nejhorším významu slovním. Lid snášel sice všecka příkoří, ale tajně připravoval vzpouru novou. Příležitost k ní dána byla z Uher, kde vznikly prudké spory politické i náboženské. Nebyloť po mnohá léta osazeno důležité místo palatina uherského, nýbrž za správce Uher jmenován vždy některý biskup jako gubernátor. Význačné důstojnosti vojenské, jak ve vojsku řádném tak ve tvrzích uherských, dávány cizincům, a podobně odstraněni z Prahy uherští rádcové císařovi. Smlouvy dědičné porušovány, duchovní jmění saekularisováno, ustanovení sněmovní rušena. V náboženství nastala s konce století 16. a s počátku 17. prudká protireformace nejen v Sibiňsku, nýbrž i v Uhrách. Chrám v Košicích, který byl od 50 let v rukou protestantských, byl násilím odevzdán 8. ledna r. 1604 kapitole jagerské a v nově katolicky vysvěcen. Podobně bylo jednáno i jinde. Prosby k císaři neměly vůbec účinku, proto nekatoličtí stavové uherští žádali v březnu na sněmě prešpurském o potvrzení svobody náboženské. Žádosti té nejen že nebylo vyhověno, nýbrž císař dal k 21 článkům sněmovním

[1]) Huber: Gesch. Oesterreichs IV., str. 418.

přidati ještě o své vůli 22tý, jímž se uváděly na paměť náboženské mandáty předešlých králů proti všem, kdož by chtěli rušiti posavadní zvyky náboženské. Nekatolíci uherští potom se usnesli na zvláštním sjezdě, že nebudou platiti berní, pokud 22tý článek nebude vymazán z usnešení sněmu prešpurského. Všeobecná bouře vypukla, když František Barbiani, velitel košický, a Baptist Pecz, hejtman pěšího lidu německého, jali se krvavě pronásledovati nekatolíky po obou stranách řeky Tisy a přepadli také Štěpána Bočkaje, ač jim byl před tím poslal větší částku peněz, aby ušetřili jeho statkův. Bočkaj, jenž byl od některého času tajně umlouval s Gabrielem Bethlenem a Valentinem Homonayem odtržení Sibiňska od Uher, aby se tam stal sám panovníkem, odešel k protestantským Hajdukům a s nimi dal heslo ke všeobecnému povstání proti císaři na ochranu svobod náboženských. Bočkaj sám byl kalvinistou a odhodlal se k revoluci dílem z vlastenectví, dílem z horlivosti po náboženské svobodě, dílem ze ctižádosti.[1])

Když 15. října vojsko Bočkajovo zvítězilo u Dioseka, protestanté uherští povstali všichni, Košičtí pak volali úpěnlivě Bočkaje na pomoc, jednak proti vojsku císařskému, jednak proti výbojným katolíkům tamějším. Bočkaj přitrhl, obsadil město 29. října a vyslechl stížnosti obyvatelstva.[2]) Košice zůstaly potom trvale sídlem jeho. Ponenáhlu dobyto celých severních Uher. Vůdce císařský Basta zvítězil sice nad Bočkajovci u Edeléna (v listo-

---

[1]) O povstání Bočkajově viz obšírné pojednání W. Wl. Tomka v Č. Č. M. r. 1855. Podrobné zprávy mají Catona, Isthuanffi, Fessler-Klein, Krones, Gindely. O vpádech Bočkajovců na Moravu četné zprávy zaznamenal Pešina II., str. 377 a násl.; Chlumecký (Carl von Zierotin und seine Zeit, str. 327 a násl.); Jan Tenora: Turci na Moravě (Zlatá Praha II., str. 202 a 210 a násl.). Kameníček vydal v Histor. Arch. Č. akademie (číslo 4.): „Prameny ku vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí koruny české" a obšírné pojednání dle těch pramenů v Č. Č. M. roč. 1895 s týmž názvem. Odkazuje laskavého čtenáře k práci této, připomínám, že postup událostí v Uhrách i na Moravě v letech 1605 a 1606 vylíčím na tomto místě co nejstručněji. Z maďarských pramenů viz: Monumenta Hungariae Historica. Scriptores XXX. r. 1880, str. 295—353: Querela et protestatio regni Hungariae etc. od r. 1604—1605. Vydal Szilágyi Sándor.

[2]) Stížnosti podány Košickými 31. října. Viz k tomu arch. třeboňského číslo 6054.

padu), ale pro nedostatek hmotných prostředků dlel nečinně v Prešově až do počátku roku 1605. Zdá se, že byla obava, aby povstání nerozšířilo se také do zemí českých; dokonce i bylo mínění, že čeští bratří (pikarti) připravují nějaké spiknutí, ale zprávy a domněnky takové byly klamné.[1])

Arcikníže Matyáš radil se zatím s radami uherskými o potlačení vzpoury; zvítězilo mínění, že Bastovo vojsko (asi 15.000 mužů) k tomu postačí.[2]) Bylo jen potřebí zjednati více děl a opatřiti hojnost střeliva. Císař Rudolf požádal sám Vratislavských, aby dopravili do Uher, čeho v této příčině proti povstalcům se nedostává.[3]) S počátku roku 1605, když pokus o mírné srovnání se nezdařil, pokračováno ve válce. Císařské vojsko vypovídalo poslušnost, poněvadž nedostávalo žoldu, a Basta byl nucen ustoupiti na Slovensko, kdež se spojil s Koloničem, tamějším velitelem císařských vojsk. Ale ani spojená jich vojska neodolala povstalcům, nýbrž oba byli zatlačeni až k Prešpurku. Dne 20. dubna Bočkaj uznán byl svou stranou na sněmě v Serenči za vojvodu sibiňského s názvem knížecím a prohlásil za té příležitosti úplnou svobodu vyznání augšpurského i kalvinského.[4]) Uherské Slovensko bylo Bočkajovci celé popleněno.[5])

Povstání Bočkajovo dotklo se také citelně zemí českých. První známka o něm stala se na obecném sněmě pražském již 4. února roku 1605. Císař žádal na jeden rok (od 1. května 1605 do 1. května 1606) do Uher 2000 arkibuzírův a dva pluky pěších po 3000 mužích s platem za 9 měsíců, počítajíc každý měsíc po

---

[1]) Sněmy české X., str. 652.

[2]) Kopie arch. spoj. dvor. kancel. ve Vídni I. A. 1. Opis v zem. arch. českém.

[3]) Listy (2) císaře Rudolfa z Prahy dne 11. ledna 1605. Orig. lat. v měst. arch. vratislavském I. I. I. 937 a—b.

[4]) Sném šerenčský zahájen byl 17. dubna, nikoli v březnu, jak se často uvádí. Viz k tomu Isthuanffi na str. 533. — Huber: Gesch. Oesterr. IV., str. 455. Stavové sibiňští zvolili Bočkaje za vojvodu sibiňského již 22. února 1605. — Akta sjezdu jsou v zemském arch. budínském (Monumenta B).

[5]) Šlechta trenčínského komitátu volala na pomoc Moravany i Slezany; zvláště žádala Karla z Lichtenštejna, aby se přimluvil u císaře o vydatnější pomoc do Uher. (Zemský archiv uherský v Budíně. Bibliotheka Thurzoviana, fasc. I., č. 8.)

40 dnech, 100 vozů po 4 koních a 2 pacholcích s měsíčním platem na vůz po 50 zlatých z pokladny císařské; na opevnění Ostřihoma, Komárna a Nových Zámků žádáno 10.000 kop grošů českých, a na obranu zemí českých měla býti zdvižena zemská hotovost. Stavové povolili jen 1500 arkibuzírův a jeden pluk pěších o 4000 mužích na 9 měsícův. Povozů nepovolili, ač jim bylo v replice dokazováno, že jest potřebí nejméně 1200 vozův.[1]) Arkibuziři a pluk pěších měli býti vydržováni ze všeobecné berně. Vrchnostem uloženo, aby platily z každého usedlého poddaného z vlastního měšce po 40 gr. míš. Pražanům a městům královským určena berně v roční částce 25.000 kop; poddaní měli platiti z každého statku na tři roční lhůty po kopě a 12 groších, faráři po 3 kopách a dle toho poměrně ostatní. Mimo to povolena berně z prodejův a sbírka z komínů po 20 groších míšenských, a to tak, že každý oheň na krbu pokládán za komín.[2]) Návrhy na svolání veřejné hotovosti na obranu zemí koruny české, zvláště Moravy a Slezska, měl dle usnešení sněmovního připraviti k budoucímu obecnému sněmu zvláštní sjezd nejvyšších úředníků, soudců zemských, rad soudu dvorského, komorního a osob, volených z krajů, kteří se měli co nejdříve sejíti na hradě Pražském.

Na Moravě jednáno po prvé o povstání uherském na obecném sněmě víškovském, zahájeném 1. března, tedy až za měsíc po sněmě českém. Stavové moravští měli poslati do Uher 1500 jízdných a 3000 pěších na 9 měsíců po 40 dnech. V předloze královské se slibovalo, že za velitele budou přijímáni Moravané, navržení sněmem, ale že budou podřízeni nejvyššímu a jeho lieutenantu, kteří budou jmenováni císařem. Na obranu zemskou žádána podobně jako v Čechách zemská hotovost, z peněžitých pomocí přál si císař povolení berně domovní ve výši 80.000 tolarův, a na stavbu Nových Zámků 12.000 zlatých. Konečně jako v Čechách tak i na Moravě žádáno 100 vozů k Vídni a z každých 20.000 kop jmění (giltpferd) po půl mtu (16 měřic) obilí tvrdého a tolikéž ovsa, neb aspoň 10 měřic obilí tvrdého a 5 měřic ovsa. Pro

[1]) MS. městsk. arch. pražského č. 1083. fol. 318—322.

[2]) MS. v knížecí Lobkov. knihovně v Praze. Opis v zem. arch. pražském.

případ náhlého nebezpečenství navrhovali komisaři císařští, aby zvoleny byly jisté osoby, které by na místě sněmu obecného směly zaříditi všecko, co by uznaly za potřebné.

Stavové uložili veliké berně obyvatelstvu i s poddanými pouze z majetku pozemkového, z peněz na úrocích, z vín, z piva a ze zboží. Ze všech prodejů nařízena berně dvacátého groše, z každých 20.000 zl. jmění 10 zl. na výlohy válečné a 5 zl. na úhradu zemských dluhův. Z výtěžku těchto berní mělo zůstati 56.000 zlatých na výplatu lidu hraničnímu, za ostatek dovoleno císaři najati vojsko do Uher pod vůdci Maximilianem z Lichtenštejna, Jiřím Kryštofem Teuflem, Güntherem z Golczen a Kryštofem Dykerem z Hoselav.[1]) Přehlídky najatých vojsk neměly se konati na Moravě. Na stavbu Nových Zámků nebylo povoleno nic, za to slíbeno, že bude sebrána zemská hotovost 20tého, 10tého, po případě i 5tého muže; v krajích olomuckém, brněnském, hradištském, znojemském a jihlavském jmenováni byli noví krajští hejtmané pro případ, bylo-li by potřebí, aby země rychle byla zdvižena. Plnomocný výbor k zařízení obrany zemské nebyl zvolen, nýbrž doplněna stará komise k jednání o společné defensí zemí koruny české, aby konečně tato otázka byla vyřízena.[2])

Usnešení sněmu víškovského byla sice velmi obsažná, ale vykonáno z nich málo; pouze nějaké najaté vojsko moravské posláno bylo do Uher, jinak nebylo postaráno ani o řádné opatření pomezních hradů v Karpatech ani o záseky průsmykův,

---

[1]) Viz k tomu str. 187.

[2]) Pam. sněm. V., fol. 212 a násl. — Ze všech povolených sbírek zemských nahrazeny měly býti po přísném vyšetření všecky škody, jež by se v zemi staly přehlídkami nebo vojenskými taženími. „Komuž by se koliv od lidu vojenského buď při mustrunku na mustrplacu, při tažení nebo odtažení jaká škoda stala, ten každý má z berní, JMtiCís. svolených, jaké summy a proč za sebou zanechává, v listu svým přiznavacím, vejběrčím daným, vejslovně doložiti a touž věc hned na pana direktora peněz zemských vznésti a takovou škodu před ním prokázati. Pan direktor má to vznésti při nejblíže příštím soudu zemském na nejvyšší pány úředníky a soudce zemské, ti pak mají k tomu jisté osoby nařiditi, aby vše bedlivě uvážily, a co by škod za spravedlivé uznaly, má sobě každý, komu se škoda stala, z nadepsaných sbírek nahraditi.“ (Pam. sněm. V., fol. 228).

aby mohl býti odražen aspoň první náraz Bočkajovcův, od nichž nebylo lze očekávati nic dobrého. Stavové moravští však neviděli nebezpečenství, ani když Hajduci plenili nejbližší uherské Slovensko. A přece měli Moravané několik vyzvědačů v Uhrách, kteří neustále podávali zprávy zemskému hejtmanovi o vývoji vzpoury uherské.

Slezané povolili pomoci do Uher — 2000 arkibuzírův a 1600 pěších pod knížetem těšínským — na sněmě vratislavském, zahájeném již 28. února. Část toho vojska (pěší) byla však přehlížena teprve 23. května v Odrách, ostatek (jízda) 1. června u Fulneka. Měli zůstati v poli 6 měsícův, a mimo to povoleno na obranu hranic 70.000 tolarův. V Lužicích konány za týmž účelem obecné sněmy v březnu, a povoleno na obranu zemí českých 41.000 kop.[1]) V druhé polovici dubna přicházely zprávy od vyzvědačů moravských, že povstalci uherští připravují vpády na Moravu. Petr Reday, přední vůdce Bočkajův, nařídil totiž podvůdcům svým Michalu Dengeleghovi a Řehoři Nemethovi, aby několika vpády na Moravu zastrašili obyvatelstvo a pohnuli stavy ke spolku s povstalci, což nezdálo se býti nedosažitelno, poněvadž nekatolikům moravským nedařilo se tenkrát valně. Zprávy vyzvědačů byly určity, a proto zemský hejtman moravský Karel z Lichtenštejna svolal bez vědomí císařova obecný sjezd do Brna ke dni 27. dubna, jehož se účastnili všichni krajští hejtmané, nejvyšší úředníci a soudcové zemští. Ale neradili se o opatření země, nýbrž vyslali poselstvo k císaři a listy ke stavům českým, slezským i lužickým, prosit o pomoc. Obrana zemská stavy samými odkázána i nyní na příští sjezd, který se měl konati co nejdříve. Byly sice nějaké posádky v městech a hradech jihovýchodní Moravy, ale průsmyky karpatské zůstaly volny. Bylo to tím povážlivější, že povstalci uherští oblehli již Trenčín a Skalici při samých hranicích, a 1. května vpadli po prvé na Moravu a to k Uh. Brodu, kde zničili vesnici Strání.

Ve dnech od 3. do 14. května vypáleny byly jimi Strážnice, Uh. Brod, Rohatec, Lanžhot, Bilovice, Veselí, Ostroh, Hluk, Lípov

---

1) Koncepty v arch. čes. místodržitelství v Praze k r. 1605.

a okolní četné vesnice až ke Zlínu[1]). Když byl 14. května zapálen Bzenec, poslán byl s malým oddílem vojska proti Bočkajovcům Kryštof Tykart směrem ke Skalici, ale byl na výpravě prostřelen z půlháku a zemřel. Po něm byl za hejtmana zvolen Jiřík z Hodic, který si najal u Nového Rousinova na útraty zemské 500 jezdcův, Maximilian z Lichtenštejna zmustroval zase v Koryčanech pluk pěších.[2]) Dne 16. května psal císař Rudolf II., zajisté na zprávy zem. hejtmana moravského, Vratislavským, aby poslali na Moravu několik centů prachu a olova. Moravané vypotřebovali všecko, co měli, kdežto Vratislavští prý mají dost. Běželo přirozeně o koupi prachu, nikoliv o dar.[3])

Zemský hejtman moravský Karel z Lichtenštejna svolal dle usnešení sjezdu brněnského stavy moravské na 15. květen do Uherského Hradiště. Sám tam odejel dříve, aby hájil země moravské proti nepřátelským vpádům; byloť v Hradišti i něco vojska, ale neodvážilo se ani nejmenší obrany, aby „nepřítele nedráždilo“.

Na sjezdě samém, jehož se účastnili jen členové stavu panského a rytířského, za města královská pak jen královský podkomoří Jan Mošovský, byl zvolen za nejvyššího nad zemskou hotovostí „s celou, plnou a dokonalou mocí“ zemský hejtman moravský, ale pouze vnitř hranic zemských. Vytrhnouti za hranice směl jen se svolením osob, které mu byly přiděleny ze stavů zemských,[4]) s nimiž vůbec směl podniknouti vše, ať se týkalo

---

[1]) Zprávy o vpádech Bočkajovců na Moravu za dnů 7.—14. května jsou v arch. třeboňském s číslem 6067.

[2]) Beck: Geschichtsbücher, str. 350.

[3]) Orig. německý v měst. arch. vratislavském — Praha, 16. května 1605, sign. F. F. F. 933.

[4]) Do výboru toho byli zvoleni: Ladislav ml. z Lobkovic na Šternštejně, Neyštatě, Rybnicích a Holešově, JMtiCé rada; Weykhart hrabě z Salmu a Neyburgku nad Inem a na Tovačově; Jáchym Haugvic z Biskupic a na Rokytnici; Karel st. ze Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a hradě Přerově; Voldřich z Kounic a na Slavkově; Jiřík Hodický z Hodic na Plavči a Rudolci ze stavu panského. Ze stavu rytířského a vladyckého: Vilém Zoubek ze Zdětína na Zdounkách a Habrovanech, nejvyšší písař markrabství moravského, Václav Zahrádecký ze Zahrádek a na Budiškovicích; Václav Nekeš z Landeka na Lukové a Rymnicích; Jan st. Zahrádecký ze Zahrádek na Višňovém a Krhově, sudí menšího práva zemského kraje brněnského; Václav Ombštejn ze Stokyně

věcí vojenských nebo peněžných, co uznáno za vhodné na obranu vlasti. I snesitelné berně směli ukládati, dluhy za zemi činiti a a zajišťovati, vojsko přijímati a propouštěti. — Zemský hejtman moravský psal hned 16. května císaři o přípravách na obranu Moravy proti povstalcům uherským. V jiném listě, datovaném 18. května, žádal, aby na Moravu poslán byl pluk hraběte Althana, sebraný na útraty zemské.[1])

Stavovský výbor moravský svolal po delších úradách z celé země veřejnou hotovost 20tého, 10tého a 5tého muže. Sbírala se velmi nedbale; někteří zůstali doma k obraně svých statkův, a ti, kteří se shromáždili u Hradiště Uherského, byli většinou nezkušení sedláci, jimž bylo věru těžko, měřiti se s jízdnými Hajduky. Stavové, ač většinou zůstali v Hradišti, aby užili veselého života vojenského, stranili se boje úplně a psali jen horlivě císaři a Čechům o rychlou pomoc. Při každém výpadě uherském k Hradišti utekli všichni na pravý břeh řeky Moravy.

Zatím vůdcové Bočkajovi činili pokroky i v Uhrách. Překročivše Dunaj mezi Prešpurkem a Komárnem, poplenili všecko území okolo Blatného jezera, hraničné krajiny dolnorakouské, štyrské, charvatské i slavonské.

Císař Rudolf, jsa ve veliké tísni, svolil k jednání o příměří s Bočkajem hned 28. května, dav plnou moc arciknížeti Matyášovi, ale strany dlouho nemohly se dohodnouti o místo, kde by se mělo jednati.[2]) Když celé severní Uhry i se Slovenskem octly se v moci povstalců, Bočkaj hledal spojence nejen v Turecku, nýbrž i v sousedních zemích křesťanských, na Moravě, ve Slezsku, v Rakousích a v Polsku. Již 8. května psal z Košic Karlovi st. ze Žerotína, který poslal Bočkajův list císaři, aby se nezdálo, že

a Karel Pergar z Pergu na Miloticích a Vořechovém. Teprve po volbě stavové přidali ke jmenovaným osobám ještě biskupa [kard. Fr. z Dietrichštejna] a nejvyšší úředníky i soudce zemské, kdyby náhodou byli v místě, kde se zemský hejtman radil s výborem. (Kop. Pam. sněm. k roku 1605.)

[1]) Německé překlady listů oněch jsou ve dvorním a státním archivě vídeňském.

[2]) Již tenkráte vystupoval do popředí jako prostředník mocný magnát uherský Štěpán Illyesházy, který pro různé neshody s císařem zbaven byl svých panství Hodonína, Sv. Jiří a Pezinka. Žil napřed jako vyhnanec v Polsku, později se přidal k Bočkajovi.

si dopisuje tajně s povstalci. Dne 18. května psal Žerotínovi ze Skalice v téže příčině Michal Czobor, vůdce Bočkajův, a připojil hrozbu, nepodrobí-li se Morava, že bude úplně zničena. Žerotín neodpověděl ani na tento list. Stavům moravským byly poslány do Hradiště od povstalců dva listy: jeden 13., druhý 21. května, v nichž vylíčeny byly příčiny odboje a doloženo, že ani v jiných zemích nebude lépe, stavové-li se neoprou. Také tyto listy byly poslány císaři do Prahy.[1])

Polákům, Čechům a Rakušanům poslána z Uher „protestací, čili zjevné osvědčení", v němž mimo jiné obsažena byla i omluva, proč Bočkaj a jeho stoupenci sjednávají spolek s Turky.[2]) Listy jejich nenalezly však nikde ohlasu, a Morava, jako země Uhrám nejbližší, za to pykala. Dne 26. května vpadli Bočkajovci do země od Skalice a poplenili krajiny až ke Zlínu a Malenovicům; jiný útok podniknut byl téhož dne do okolí Brúmova. Jednotlivé oddíly zabíhaly až k Holešovu a Val. Meziříčí. Na jihu poplenili okolí Břeclavě až k Valticům a Cáhnovu. Jakýsi zajatý Tatar se přiznal, že jest jich přes 7000, ale jen 300 že se jich přepravilo přes řeku Moravu. Všeobecně pak se vypravovalo, že u Prešpurka v táboře pevném jest přes 30.000 Bočkajovců, větším dílem luzy a sedlákův.[3]) Dne 31. května vypálen Zlín, a 1. června vehnán byl celý oddíl vojska moravského mezi Strážnici a Rohatcem do řeky Moravy a zničen. Potom vypálen Kyjov a 12 blízkých vesnic. Právě když se strojili na Brno, postavili se jim na odpor s menším počtem jízdy Vilém Popel a Jiřík z Hodic a zahnali je přes řeku Moravu ke Skalici. Mnoho Uhrů zahynulo na útěku v řece Moravě, poněvadž vůdcové uherští z nedopatření dali zbořiti most přes řeku dříve, než všecky oddíly vojska jejich přešly. Vítězství Jiříka Hodického bylo důkazem, že k obraně Moravy byla by postačila dosti povrchní organisace zemské hotovosti, ale že ani té nebylo. Zemský hejtman Karel z Lichtenštejna skutečně císaři oznámil 6. června, že v zemi jest naprostý nepořádek, a že nemůže spoléhati na nikoho mimo Hodického.

---

[1]) Kameníček: Vpády Bočkajovců na Moravu atd., str. 21—23.
[2]) MS. bibl. univ. pražské XVII. D. 20, fol. 9 b — 11 a.
[3]) Zprávy o tom v arch. třeboňském z 29. a 30. května 1605 s č. 6070.

Úspěch jeho konečně také mnoho neznamenal; neboť již 10. června povstalci uherští pokoušeli se o Uh. Brod a Nový Světlov a 14. května plenili okolí hodonínské a rohatecké. U Brodu a Světlova s úspěchem jim čelil Jiřík Hodický, v okolí Hodonína a Rohatce pobil více než 400 Uhrů Kryštof Teufl, který přitrhl Moravě na pomoc s oddílem jízdy až ze Sibiňska.[1])

Právě 14. června vypsána byla na Moravě značná berně válečná, aby upokojeno bylo zvláště najaté vojsko moravské (Kozáci a Valoni), a 15. června posláni byli do Prahy Vilém Zoubek ze Zdětína a Jan st. Zahrádecký, prosit císaře o urychlení české pomoci a odstranění jízdy Teuflovy i pěších Althanových, kteří v zemi hůře plenili než nepřátelé.

V Čechách nebylo s počátku také dosti energie, aby rychle poslána byla pomoc na Moravu. Když nebyl svoláván sjezd nejvyšších úředníkův ani soudců zemských, ustanovený únorovým sněmem pražským, císař nařídil Janovi Jiřímu ze Švamberka na Ronšperce, Boru a Vorlíku, nejvyššímu sudímu dvorskému království českého, aby přišel 26. dubna na hrad Pražský a navrhl i upravil pro sjezd články o veřejné hotovosti.[2]) Když se to stalo, a z Moravy neustále přicházely poplašné zprávy,[3]) konaly se okolo 1. května četné porady nejvyšších zemských úředníkův českých o předlohách sjezdových, při nichž nebylo dosti jednoty; jmenovitě nejvyšší hofmistr Kryštof z Lobkovic nechtěl připustiti, že by Moravě hrozilo tak veliké nebezpečenství, jak se píše, dokládaje, že zlé příhody vždy se oznamují, dobré nikdy.[4]) Císař si přál, aby nejen na Moravu, nýbrž i do Uher posláno bylo proti Turkům větší vojsko z Čech, a jmenoval hned 30. dubna nejvyšším vůdcem do Uher Petra Voka z Rožmberka.[5])

Dlouho připravovaný sjezd zahájen byl konečně 5. května v Praze, kdež ujednáno dle předloh, císařem pověřených, aby vypraven byl do pole ze všech krajů každý 10tý člověk. Část

[1]) Kameníček: Vpády Bočkajovců, str. 28—30.

[2]) Orig. arch. třeboňského ze dne 1. dubna 1605. Opis v zem. arch. českém.

[3]) Listy stavů mor. lze čísti v Kopiáři Pam. sněm. III., fol. 37.

[4]) Koncept místodržitelského archivu českého R. 109, 14. 1. ledna 1605.

[5]) Orig. český arch. třeboňského ze dne 30. dubna 1605 — s čís. 6065.

zemské hotovosti že má zůstati doma, ostatek poslán býti na pomoc Moravě a Slezsku. Výprava povolena jen na 3 měsíce, a směla vytrhnouti za hranice do Uher nebo do Rakous, kdyby obleženy byly Nové Zámky, Ostřihom, Komárno, Ráb nebo Vídeň.[1])

Návrhy sjezdu pražského schválil jen částečně obecný sněm moravský, svolaný na 1. června. Z každých 5000 kop gr. českých jmění a z 12.500 kop gr. českých na úrocích mělo býti vyzbrojeno po dvou koních. Na koho připadlo šest koní, musel s nimi poslati osobu stavu panského nebo rytířského; ostatní vždy při šesti koních měli se dohodnouti o takovou osobu. Vytrhl-li by do pole panovník osobně, měli se s ním vypraviti všichni páni a rytíři, kteří měli štíty.

Královským městům s Prahou v čele uloženo po osmém muži, poddaným po desátém.[2]) Lid měl zůstati v poli sice jen tři měsíce, ale teprv od hlavní přehlídky, jež se měla konati u Brna.[3]) Nejvyšším úředníkům a soudcům zemským dána moc, aby učinili další opatření, kdyby povolená pomoc nestačila. Arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé, ač měl dle popisu vypraviti jen 2 jezdce a 36 pěších, poslal 4 jezdce a 48 knechtů na 3 měsíce za vůdcovství Hynka Berky z Dubé.[4]) Za nejvyššího vůdce všeho vojska, poslaného na Moravu, zvolen byl Adam ze Šternberka, nejvyšší komorník království českého.[5]) Jiná část vojska připravena doma na ochranu zemskou.[6])

Již 2. června vydán byl císařský mandát, jímž vybízeno k rychlé pomoci Moravanům, „spolubratřím a milým přátelům“.

---

[1]) Archiv čes. místodržitelství $\frac{\text{L. 34}}{1600-1605}$.

[2]) Kopie čes. místodržitelského archivu v Praze $\frac{\text{L. 34}}{1600-1605}$.

[3]) Vojsko mělo se původně shromažďovati u Znojma, ale sešlo z toho.

[4]) Arcibiskupský arch. v Praze: Correspondentiae variae. Opis v zem. arch. českém.

[5]) Navrženo bylo terno: Petr Vok z Rožmberka, Kryštof z Lobkovic a Adam ze Šternberka, který stál v čele vojska českého již roku 1602. Kopie arch. čes. místodržitelství $\frac{\text{L 34}}{1590-1599}$.

[6]) Kameníček: Vpády Bočkajovců, str. 34—35. — Kopie arch. kutnohorského k r. 1605.

Dne 20. června měl všecek lid býti již u Brna, kdež mu budou dány další rozkazy Adamem ze Šternberka.[1]) Penězi vypomohl zatím, než by se sešly berně, Bartoloměj Castello (200.000 zl.); mimo to stavové přijali půjčku 1 millionu od jakéhosi Vlacha za 25 annuit po 40.000 zl.[2]) Byloť potřebí peněz také na opatření hraničných posádek v Uhrách.[3])

Pomoc česká obnášela v celku 10.000 mužů pěších i jizdných; později posláno ještě 1500 jízdných a 3000 pěších. Za podvůdce byli přiděleni Adamovi ze Šternberka J. hrabě z Thurna, Wolfgang Vřesovský a Vilém hrabě Vratislav z Mitrovic. Také kníže těšínský poslal část vojska svého od hranic do vnitř země k Víškovu, obyvatelstvu více na potíž než na obranu.[4])

Stavové moravští měli u Hradiště Uh. 500 arkibuzírův a 7 praporců pěších s menším počtem najatých Kozákův.[5]) Nevítali zvlášť radostně pluků českých, poněvadž věděli, že pomoc česká přichází jen na obranu Moravy a nikoli k útoku, a přece bylo potřebí, aby povstalci uherští byli zastrašeni alespoň výpady ke Skalici a k Trenčínu. Proto již 25. června stavové moravští prosili císaře o přímluvu u stavů českých, aby pomoc jejich směla táhnouti za hranice kamkoliv.[6]) Naopak zase Adam ze Šternberka seznal, že vojsko moravské nemá kázně, a že jest ho velmi málo. Mimo hlavní vojsko u Hradiště Uh. tábořilo několik praporcův u Brna, něco Slezanův bylo u Víškova, Teufl a Althan chránili jižní Moravu, ale vojska jejich tam plenila jako v zemi nepřátelské.

Kardinál František z Dietrichštejna vypravil teprve s konce července many své do pole za osobního velení a pod svým pra-

---

[1]) Rukopis arch. města Prahy č. 1083, fol. 355. Opis patentu v arch. třeboňském č. 6071.

[2]) Kopie v arch. kutnohorském. Viz k tomu také kopii v říšském fin. arch. ve Vídni k r. 1605.

[3]) Kopie z archivu spojených kanceláří dvorských ze dne 31. května 1605. I. A. 1.

[4]) Chlumecký: Carl v. Zierotin p. 340. Listy Žerotínovy, vydané Brandlem.

[5]) Zpráva o tom v arch. kutnohorském, koncem května 1605.

[6]) Kopiář sněmů moravských 1601—1610, fol. 43 b.

porcem, kteréžto právo si byl na stavích vymohl po delším sporu.[1])

Adam ze Šternberka zůstal do polovice července u Brna, čekaje na odpověď stavů českých o výpravě za hranice. Vojsko jeho bylo ve smutném stavu, poněvadž nedostalo žoldu, a 1000 jezdců ujelo mu ke Králové Hradci, kde byli původně zmustrováni. Od hranic uherských přicházely zprávy pořád smutnější: Hajduci vydrancovali 9. července Velkou, 12. července poplenili okolí Hodonína a Břeclavě, 14. července zapálili i sám Hodonín a rozdělivše se, jedni plenili v okolí Uh. Hradiště, jiní až k Dívčím Hradům, odkudž jeden oddíl zaběhl až téměř k Vídni. Jiné oddíly octly se v téže době v okolí Hustopeč a Rosic.[2])

Teprve v polovici července došlo z Čech povolení stavovské o volných výpravách za hranice, a hned 16. hnul se Adam ze Šternberka k Uh. Hradišti, aby se tam spojil s vojskem moravským. Poněvadž však Moravané dosud nebyli pohromadě, vojsko české táhlo samo dále a stanulo 28. července v táboře u Strážnice. Bočkajovci zatím vypálili Komnu, Bojkovice, Krhov, Bzovou, Záhorovice, Nezdenice, Šumice a Bánov. Hlavní tábor jejich byl u Skalice, tak že české vojsko, ležící u blízké Strážnice, vidělo se s nepřítelem denně.[3])

Konečně 1. srpna přitrhli Moravané v nádherné sice výzbroji, ale ve stavu velmi zdemoralisovaném; současně přivedl Kolonič i vojsko císařské a Schnekenhaus pomoc slezskou. Hned 2. srpna ustanoveno v radě vojenské, aby učiněn byl pokus o dobytí Skalice, Holíče a Braniče, pohraničných pevností slovenských, a 3. srpna byla Skalice již obležena částečně, 4. srpna úplně. V pátek 5. srpna podniknut první útok, 6. srpna dobyto hlavní městské tvrze Pelanky a v noci ze soboty na neděli velitel povstalců, Štěpán Horváth, opustil město, jež Adam ze Šternberka obsadil. V pramenech vytýká se podezřelé chování zem-

---

[1]) Listinu o tom uveřejnil Kameníček: Vpády Bočkajovců etc. na str. 37—38. Viz v Přílohách č. 24.

[2]) Kameníček: Vpády, str. 38—40.

[3]) O pobytu Adama ze Šternberka na Moravě veliký význam mají listy jeho, psané panu Vokovi z Rožmberka, zvl. listy ze dne 1., 12., 30. července a 7. a 17. srpna. Orig. jsou v třeboňském archivě č. 6075.

skému hejtmanu moravskému Karlovi z Lichtenštejna, který nedovolil, aby nepřátelé byli pronásledováni, ač vezli s sebou velikou kořist, a byl prý ve Skalici již v sobotu odpoledne.[1])

To bylo asi příčinou, že po vzetí města přejal vrchní velení nad vojskem moravským kardinál František z Dietrichštejna.[2])

Další podniky začaly se teprve po 12. srpnu, kdy přestaly několikadenní prudké deště, a obsazeny Branič, Holič, Plavče i Šaštín.[3]) Dne 21. srpna po vypálení Čachtic přitrhli moravští rejthaři s pěchotou k Novému Městu, které bylo opuštěno; neboť obyvatelstvo vystěhovalo se i se svým jměním na Beckov za řeku Váh. Moravané chtěli se zmocniti i Trnavy, ale byli odtud Hajduky zahnáni.[4]) Město bylo hájeno Dengeleghem, jemuž Štěpán Illyesházy zavedl ve vojsku přísnou kázeň.[5]) Adam ze Šternberka chtěl s částí vojska svého udeřiti na Trenčín,[6]) dobytý Bočkajovci 22. července, ale nedošlo k tomu, poněvadž povstalci spojili se konečně s Turky, a proskakovaly pověsti, že spojená jich vojska táhnou k Prešpurku. Bylo tudíž nutno, aby dobře osazeny byly vojskem Skalice, Holič, Branič a Šaštín, průsmyky karpatské pak aby byly zasekány. Baše turecký zamýšlel opravdu vpadnouti do Moravy.[7]) Vratislavští opět byli vybízeni císařem, aby rychle poslali na pomoc děla, jízdu a povozy.[8])

---

[1]) Lamentace země mor. v Pram. ke vpád. Bočk. — Pavel Urbanides. (Bočkova sb. č. 10670).

[2]) Volný: Kirch. Topogr. Olom. I., str. 88. Některé listy Jindř. hrab. z Thurna ze srpna roku 1605 jsou ve státním arch. vratislavském A. A. II.

[3]) List Schnekenhausův od Skalice 26. srpna 1605, psaný biskupovi vratislavskému. Haní v něm vojska česká i moravská, že prý s nimi táhnou ženské. Neví, má-li s Čechy a Moravany táhnouti hloub do Uher. Ale v radě prý mu bylo řečeno: „Weil die Herren Böhmen rucken, so soll ich auch rucken". Žádal o rozkaz biskupův. (Orig. čes. stát. arch. vratislavského. A. A. II., 3r 2. sv.)

[4]) Lamentace, fol. 33a.

[5]) Arch. spoj dvor. kanceláři I., A. 1.

[6]) List Schnekenhausův biskupu vratislavskému o událostech u Skalice, o výpravě Čechův a Moravanův (4000 boj.) k Novému Městu a Trenčínu a o vyjednávání o mír, psaný ve Skalici 24. srpna 1605, jak ve státním arch. vratislavském se sign. A. A. II., 3r 2. sv. — Orig. německý.

[7]) Tak psal lieutenant Pavel Herman svému hejtmanovi Bedřichu Pöttingerovi z Persingu, při čemž si stěžoval na úplný nedostatek střeliva i potravin. Vojsko prý nemá ani vody a pije z příkopův. (Státní archiv vratislavský. Orig. něm. Schospurg 21. srpna r. 1605. Sign. A. A. II, 3r 2. sv.)

[8]) Orig. v měst. arch. vratislavském z 21. srpna 1605. (F. F. F. 941).

Bočkaj však záhy poznal, že úmysly turecké nesou se dále, než podporovati ho proti císaři, a proto přijal v druhé polovici srpna od císařova plnomocníka, arciknížete Matyáše, nabídku na vyjednávání o mír. Podmínky, kladené z obou stran, byly tak různy, že mizela úplně naděje na konečnou shodu; ale Turci činili zatím v Uhrách takové pokroky, že nastávalo nebezpečenství Bočkajovcům i císařským. Dne 2. září veliký vezír dobyl Ostřihoma, záhy potom obsadil Palotu a Veszprim, a nejraději by se byl zmocnil také Nových Zámků, jež byly obléhány vůdcem Bočkajovým Homonnayem, a jemu se také vzdaly. Bočkaj nemohl neviděti, že Turci pokládají se za pány Uher, a proto raději snažil se dohodnouti s císařem, aby zachránil samostatnost svých držav. Ale i při této dobré vůli jednání bylo obtížné, poněvadž Bočkaj nejednal o své újmě, nýbrž jen za souhlasu své strany. Určitých návrhů císařských nezkoumal sám, nýbrž, když se mu zdály býti přijatelny, předložil je v druhé polovici listopadu sněmu přívrženců svých v Krupině, kdež však byly zamítnuty. Že vyjednávání ani potom nebylo přerušeno, o to zásluhu měl Štěpán Illyesházy,[1]) dosavadní prostředník mezi arciknížetem Matyášem a Bočkajem, který si vymohl na sněmě krupinském plnou moc k dalšímu jednání o mír ve Vídni. Za pomocníka dal si přiděliti Petra Mladoševiče. Příměří, ujednané v polovici října na tři měsíce s císařem a s Moravany, zůstalo v platnosti.

V polovici září uplynuly tři měsíce, ustanovené pobytu českého vojska za hranicemi. Ač se císař snažil, aby sněm zemský v Praze povolil další tři měsíce,[2]) nedosáhl toho, nýbrž vojsko Adama ze Šternberka, již velmi prořídlé, bylo 26. září rozpuštěno, a na Moravě zůstali pouze 3000 pěších a 1500 jezdců Thurnových a Vřesovcových částečně pod novými vůdci: nad plukem pěších ustanoven za nejvyššího Vilém Vratislav z Mitrovic, nad tisícem koní Vřesovcových JCísMti pan truxas a nad pěti sty koňmi Adam Ek z Lobkovic. „Mustrherrem“ a „colmistrem“

---

[1]) Illyesházy byl na Moravě již v srpnu, ale nedařilo se mu, málem byl by býval zajat. (Arch. spoj. kanc. dvorských I., A. 1).

[2]) Konc. arch. česk. místodržitelství v Praze. $\frac{\text{L. 34.}}{\text{1600—1605.}}$ k 21. srpnu 1605. Sněm český svolán byl na hrad Pražský na den 29. srpna.

ustanoven byl Jindřich Libštejnský z Kolovrat, a dozor nade všemi svěřen Kryštofovi z Lobkovic na Pátku a Divicích.[1]) Císař chtěl, aby česká pomoc chránila báňská města uherská a pevnosti dunajské, sněm český však ustanovil, aby zůstala při hranicích moravských.[2])

Rozpuštěná vojska česká i německá zůstávala ještě dlouho na Moravě se záminkou, že válka dosud není ukončena, a že jim nebyl vyplacen žold. Také 1000 jezdcův a 800 pěších ze Slezska tábořilo neustále na Moravě.[3]) Nejvíce však plenili v zemi žoldnéři Teuflovi, Trautmansdorfovi, Thurnovi, Rotvicovi, Vřesovcovi a Althanovi, z nichž většina čekala na výplatu žoldu a konečně rozpuštění celých 20 týdnův. I pluk Vratislava z Mitrovic byl stavům moravským v zemi na obtíž, poněvadž trvalo příměří, a proto byl císař Rudolf II. požádán ze sněmu olomuckého, zahájeného 2. ledna 1606, aby poručil zaplatiti žold všemu vojsku a vykliditi Moravu.[4])

Ale rozpustiti všecka vojska bylo těžko, poněvadž příměří končilo se 15. lednem r. 1606. Císařští vůdcové nebyli nakloněni

---

[1]) Rukopis arch. města Prahy č. 1083, fol. 371. — Kameníček: Vpády, str. 47 a 48.

[2]) Kopie místodržit. arch. čes. $\frac{\text{L. 34}}{\text{1600—1605}}$ s dat. poč. září. V téže době vpadli spojení Čechové a Moravané do nitranské stolice. (Fasc. Hungarica, 10. září.)

[3]) Jiří Charvát Plavecký z Plavče a na Vladislavi stěžoval si 24. srpna 1605 biskupu vratislavskému, že 2 praporce slezské, jeden červený a jeden bílý, ležely 4 týdny na jeho statcích a zpustošily je. Žádal náhrady, totiž aby jim komisaři strhli při výplatě žoldu. (Státní arch. vratislavský. Orig. český 24. srpna, psaný z Vladislavě. A. A. II. 3^r. 2. sv. Viz k tomu Kopiář p. sn. III., fol. 55.) Sněm grotkovský ustanovil, aby ze všeho vojska slezského (2000 jízdných a 1600 pěších) 1000 jezdcův a 800 pěších spojilo se s vojskem českým a moravským, ostatní pak aby zůstali na Moravě. (Arch. čes. místodržitelství s datem 31. srpna 1605.) V listopadu (7.) žádal kard. Frant. z Dietrichštejna Slezanův, aby vojsko jejich smělo vytrhnouti tam, kde by ho bylo třeba. 9. listopadu žádal o totéž Lad. ml. z Lobkovic. (Měst. arch. vratislavský. — Fürstentage 16.) Když potom v lednu r. 1606 stavové moravští uslyšeli, že slezské vojsko potáhne zemí moravskou, žádali 14. ledna ze sněmu olomuckého Jana, biskupa vratislavského, jako slezského hejtmana, aby lid se choval pokojně a nečinil obyvatelstvu škod. (Státní arch. vratislavský A. A. 3^5. — Orig. český.)

[4]) Listy, které stavové moravští poslali Teuflovi a jeho komisařům, jsou v Kopiáři pam. sněm. III., fol. 54 a násl.

míru, doufajíce, že povstání bude na konec přece úplně přemoženo. Byltě Bočkaj stár, nezhojitelně nemocen, a strana jeho se rozpadala. Proto hned s počátku roku 1606 zbrojeno ve všech zemích císařských. Na moravských stavích poslové císařští vymohli na sněmě olomuckém výplatu zadržených berní z roku 1605, ale nedostali peněz ani na vojáky Althanovy ani Teuflovy. Opatření hranic a země moravské na rok 1606 svěřeno bylo zemskému hejtmanovi, nejvyšším úředníkům a soudcům zemským s osobami stavovskými, které by si přibrali. Výběr polních hejtmanů, — došlo-li by ke zdvižení zemské hotovosti — dán v ruce sněmem Ladislavovi ml. z Lobkovic, Jiříkovi z Hodic, Vilémovi Zoubkovi ze Zdětína a Bernardovi ze Zástřizlí s krajskými hejtmany. Seznam jich i s návrhy na služné měl býti při budoucím nejbližším sjezdě předložen zemskému hejtmanovi, nejvyšším úředníkům a soudcům zemským. Sbírky zemské povoleny v nově tak, jako roku 1605. Na zemské dluhy uloženo ze zbrojného koně (20.000 zl.) po 15 zlatých, tedy o 5 zl. více, než roku 1605, z poddaných po 5 groších, z městských domů po $^1/_2$8 groši, od novokřtěnců po 10 zlatých z domu. Než se tyto berně sejdou, měl každý obyvatel půjčiti zemi dle počtu zbrojných koní po 200 zlatých, obyvatelé královských měst po 2 zlatých, ostatní po 1 zl. Půjčka musela býti vybrána ve 14 dnech po 13. únoru. Kdo půjčil více, než platil berně, dostal později náhradu, kdo nepůjčil vůbec, musel platiti berně dvojnásob. Konečně ustanoveno, aby opět zahájeno bylo jednání o společnou defensi, poněvadž úmluvy, konané roku 1605, nevedly k cíli.[1])

Zatím nastal v jednání o mír příznivější obrat. Dne 5. ledna přijeli do Vídně poslové Bočkajovi Štěpán Illyesházy a Petr Mladoševič, a dne 6. ledna počalo se nové jednání. Za tou příčinou prodlouženo bylo napřed příměří až do 24. června. Stavům moravským záleželo tolik na tom, aby jednání mělo výsledek, že poslali 14. ledna k císaři do Prahy z pánů Karla z Lichten-

---

[1]) Pam. sněm. V., fol. 240 a násl. — Knížata slezská byla vyzvána 16. prosince 1605, aby vyslala své důvěrníky k jednání o defensi, jež mělo býti zahájeno 15. ledna 1606. (Konc. čes. místodržitelství.) Dne 4. ledna konala se o tom ve Vratislavi zvl. schůze. Dne 7. ledna poselství posláno.

štejna, Jana Říčanského Kavku z Říčan, Weykharta hraběte ze Salmu, Zdeňka Brtnického z Valdštejna, z rytířů Viléma Zoubka ze Zdětína, Václava Zahrádeckého a Jiříka Martinkovského z Rozseče a na Litenčicích prosit, aby jednání o mír s Bočkajovci a s Turky mělo úspěch, a k jednání aby přibrány byly také osoby z Moravy, jež by podporovaly obě strany při poradách,[1]) které skutečně vázly. Vídeňský biskup Melchior Khlesl psal 20. ledna kardinálovi olomuckému Františku z Dietrichštejna že Uhři, znajíce nesvornost a jiné slabosti jednotlivých zemí i nesnáze císařovy, chtějí arciknížete Matyáše přemluviti, „aby kousl do kyselého jablka“, a že jednání o náboženských otázkách položeno bylo až na konec.

Po pětinedělním jednání dohodly se strany dne 9. února na podmínkách, z nichž patrna jest dobrá vůle obou stran. Smlouva obsahovala 15 článků všeobecných a 16 odstavců, týkajících se Bočkaje, nové jeho državy a vzájemného poměru nového knížectví k Uhrám.

V náboženství mělo vše zůstati tak, jak bývalo za Ferdinanda I., Maximiliana II. a jiných křesťanských panovníkův. Článek 22. usnešení prešpurských byl zrušen. Za úředníky směli býti jmenováni katolíci i nekatolíci, jen když byli rodáky uherskými, neb aspoň v Uhrách přijati za obyvatele. Gubernátorovi uherskému přiřknuta moc neobmezená. Volba palatina měla se dáti dle zemského řádu po předchozím svolení sněmovním; podřízen byl nejen králi, nýbrž i gubernátorovi. Biskupy měl příště jmenovati panovník,[2]) za to povolování a vybírání berní necháno úplně stavům.

Bočkaj dostal Sibiňsko a část Uher za Tisou v rozsahu panství Zikmunda Báthora, ale na znamení poddanství měl po-

---

1) Kopiář Pam. sněm. III., fol. 56a. Poselství mělo se u císaře také přimluviti za vrchnosti při hranicích uherských, které ztratily všecko, aby se jim dostalo nějaké náhrady.

2) O biskupovi jagerském zvlášť bylo usnešeno, že nesmí býti sesazen ani poslán do vyhnanství bez předchozího vyšetření, nýbrž že pře s ním má býti srovnána na příštím sněmě uherském. (Konc. arch. čes. místodržitelství K. $\frac{1}{130}$ Opis v zem. arch. čes.)

silati císaři ročně dary a zvláštní posly ke sněmům uherským. Po jeho smrti, neměl-li by potomků, panství celé mělo spadnouti na císaře. Konečně Bočkaj nesměl bez vědomí císařova s Turky ani jednati ani smluv uzavírati.[1])

Zvláštní byla ustanovení článku druhého a posledního: dle onoho měl býti co nejdříve sjednán mír také s Turky, dle tohoto žádáno, aby podmínky smlouvy vídeňské zvlášť potvrzeny byly zeměmi koruny české, zeměmi rakouskými a Štyrskem. Toto potvrzení čili ratifikace mělo býti vykonáno na sněmě prešpurském, svolaném na den 24. dubna. Gubernátorem uherským jmenován byl hned 21. března arcikníže Matyáš.[2])

V Čechách zvoleno bylo poselství ratifikační již 17. března na obecném sněmě pražském,[3]) ale žádáno, aby také Uhři ratifikovali týž mír.[4])

Také na Moravě, ve Slezsku a v Lužicích měly se konati co nejdříve zemské sněmy, aby zvolily poselstva na prešpurský sněm.[5])

Bočkaj svolal sněm strany své na 19. březen do Košic, kde chtěl předložiti podmínky smlouvy únorové ke schválení. Ale sněm košický se toho dne nekonal, naopak docházely zprávy, že podmínky nebudou schváleny ani Bočkajem ani jeho stranou.

Zprávy ty byly pravdivy; neboť když se košický sněm konečně s počátku května sešel, učinil ke většině článků smlouvy únorové dodatky, o nichž bylo dlužno jednati v nově. Stoupenci Bočkajovi chtěli totiž, aby lépe zaručena byla svoboda nábo-

---

[1]) Obsah ujednání ze dne 9. února vytisknut jest v Pramenech ke vpádům Boč. na Moravu. Také u Katony, Tom. IX., str. 495—510.

[2]) Katona: Hist. crit. regum Hung., Tom. IX., str. 510—512.

[3]) Viz k tomu Kameníčkovy Vpády Boč. atd. str. 57, poznámka 67.

[4]) Kopie něm. Bočkovy sb. z. arch. mor. č. 866 a 868 v arch. česk. místodržitelství K. $\frac{1}{130}$. (Opis v zemsk. arch. česk.). Instrukce a plnomocenství českým poslům do Prešpurka jakož i list císařův k arcikn. Matyášovi za podporu pro ně jsou rovněž v místodržit. arch. českém K. $\frac{1}{130}$.

[5]) Stavům moravským o tom bylo z nařízení císařského dopsáno dvakrát: 28. března a 8. dubna. (Pamětní kniha města Brna v zemsk. arch. mor. G.) Ve Slezsku svolán byl za tím účelem sněm na 14. dubna. (Orig. v arch. česk. místodržitelství). V Lužicích konaly se sněmy také v dubnu.

ženská, než ustanovoval 1. článek smlouvy únorové, a trvali na tom, aby obdarování Bočkajova i udělené jim důstojnosti zůstaly v platnosti. Bočkaj zase žádal celého Zátiší. Nedošlo tedy přirozeně ke sněmu prešpurskému, naopak Bočkajovci hrozili, že vpadnou opět na Moravu, kdežto Turci měli znepokojovati země rakouské a štyrské.

Císař nedůvěřoval Bočkajovi ani po 9. únoru, dav prohlásiti na sněmě pražském v březnu, že útoky jeho stoupenců na země české mohou býti obnoveny každou chvíli. Žádal tedy na stavích českých, aby mu povolili na rok 1606 2000 arkibuzírův a 6000 pěšich, peněžitou pomoc na opravu tvrzí a hradův, 1000 knechtů Vratislavových na osazení Nových Zámků, než by se tam vložila císařská posádka, a pro případ nebezpečenství vlastního aby učiněna byla opatření ke svolání zemské hotovosti.

Stavové se sice vymlouvali, že roku 1605 měli na Moravě a v Uhrách 21.500 mužův, ale povolili přece 2000 jízdných a značnou berni, za kterou si císař měl opatřiti vojsko pěší. Také slíbili veřejnou hotovost, ale nikoliv posádku do Nových Zámků, poněvadž byli vojsku Vratislavovu dlužni již 80.000 zlatých.[1]) Zároveň obnoveno bylo na sněmě pražském jednání o defensi zemí koruny české. Porady řídil Basta. Docíleno úplné shody, zvláště hofmistr český Kryštof z Lobkovic prohlásil za Čechy, že „Moravany neráčí chtíti až do nasazení hrdel a statků svých opouštěti“. Zástupcové jednotlivých zemí českých žádali však reversů, že společná defense nebude na úkor ani právům ani svobodám jejich; ustanoveno pak, aby společné dohodnutí schválily obecné sněmy jednotlivých zemí, ovšem kromě sněmu českého. Hned potom 22. března požádán byl kardinál František z Dietrichštejna, aby zaplatil penězi českými žold některým oddílům vojska, ležícího na hranicích a je rozpustil, ostatek že bude rozpuštěn a uspokojen později.[2])

---

[1]) Kopie v mnichovském st. archivě $\frac{50}{1}$. Opis v zemsk. arch. českém. Sněm pražský konal se od 25. února do 22. března 1606.

[2]) Orig. arch. česk. místodržitelství s datem v Praze, 22. března 1606. — Přes to však 11. dubna stěžovali si nejvyšší úředníci království českého u císaře Rudolfa II. na rejthary Teuflovy, kterým nebyl dosud vyplacen žold.

Ale několik dní potom arcikníže Matyáš poslal zprávu z Vídně, že asi 15.000 Hajduků bouří se proti Bočkajovi, poněvadž nedostali platu, a že 7000 Turků táhne Bočkajovi na pomoc ke Košicům. Upozorňoval tedy na nebezpečenství, jež hrozí zemím koruny české.[1]) Bezpochyby týž arcikníže radil císaři, aby starému vojsku vyplacen byl úplně dlužný žold, a v rychlosti aby byly najaty tři nové pluky pěších, 2000 německých a 1000 kozáckých jezdcův. Z toho počtu aby vydržovaly Dolní Rakousy 1000 jezdcův a pluk pěších, Morava 1000 jezdců, Horní Rakousy pluk pěších a Čechy 1000 Kozákův s jedním plukem pěším. S králem španělským aby se jednalo o vydržování dvou pluků pěších, a papež prý by zajisté poslal také pomoc, kdyby mu císař slíbil prostřednictví v jeho sporu s Benátčany. Mnoho peněžité pomoci bylo by lze vyzískati osobním zakročením císařovým u hrabat, praelatův i jiných majetných poddaných, ostatek potom lehce by se zjednal půjčkami. Razeno i k tomu, aby podníceni byli k boji Poláci a Rusové; křesťané v Bulharsku a v Srbsku aby byli získáni k odboji proti Turkům a Hajduci aby byli penězi odlouzeni od Bočkaje. Nyní prý s málo penězi bylo by lze udělati více, než později nahrazovati učiněné škody ohromnými částkami.[2])

Pokud se císař spravoval těmito radami, nevíme, pouze jest známo, že Karel z Lichtenštejna půjčil na účely válečné 200.000 zlatých, když se byli za dluh zaručili nejvyšší úředníci čeští.[3]) Vedle toho vypůjčeno jiných 200.000 zl. na záruku českých

---

a proto poplenili Moravu a vtrhli i do Čech. K podobnému vpádu do Čech strojili se i rejthaři Trautmansdorfovi. Císař byl žádán, aby tomu nepřipustil. (Kopie arch. česk. místodržitelství $\frac{\text{L. 34}}{1606-1608}$.)

[1]) Tak oznamovali nejv. úředníci čeští císaři radíce, aby dal rozepsati zemské sněmy. (Kopie arch. česk. místodržitelství s datem na hradě Pražském 6. dubna 1606.)

[2]) Konc. arch. česk. místodržitelství K. $\frac{1}{30}$ (Opis v zemsk. arch. českém).

[3]) Říšský finanční archiv vídeňský s datem 16. dubna a 13. května roku 1606.

měst.[1]) Konečně Kryštoř z Lobkovic půjčil na uspokojení vojska 120.000 zlatých.[2])

Ještě dříve, než ukončilo se příměří, sjednané v lednu, obnoveno bylo ve Vídni jednání o mír tím, že vzaty v úvahu požadavky sněmu košického. Z Moravy byl přítomen zemský hejtman Karel z Lichtenštejna jako úředník, nikoli jako zástupce stavův. Od 14. do 20. června jednáno o náboženských otázkách a o podmínkách všeobecných, od 21. do 23. června o přáních Bočkajových. Dvůr císařský, papež, Khlesl i kardinál František z Dietrichštejna, který dlel posud u Skalice v Uhrách s vojskem moravským, zrazovali arciknížeti Matyášovi každou povolnost hlavně v otázkách náboženských, a zvláště na Moravě horlivě činěny přípravy k další válce. Důležitější města jihovýchodní Moravy byla obsazena vojskem Vratislavovým, a v Uhrách opevněny tvrze Branič i Holíč, poněvadž Hajduci se blížili. Císařské patenty vyhlašovaly v zemi svolání zemské hotovosti desátého muže, a také v Čechách již počínali najímati vojska, když došla zpráva, že 23. června smluveny jiné podmínky míru mezi arciknížetem Matyášem a stranou Bočkajovou, v nichž značně vyhověno bylo přáním sněmu košického i Bočkajovým.[3])

Hlavní zásluhu o shodu měli Štěpán Illyesházy a arcikníže Matyáš. Onen dokazoval, že povolnost k přáním Bočkajovým nic neznamená, poněvadž jest stár, nemocen a bezdětek, tak že země jeho beztoho co nejdříve připadnou císaři, tento jako gubernátor uherský jednal dosti samostatně a rozhodně i vůči dvoru císařskému. Arcikníže Matyáš pokládal se již tenkrát za více, než za gubernátora uherského, a proto nebylo mu lhostejno, jak o něm obyvatelstvo smýšlí; při jednání o mír byl

[1]) Orig. dvor. a státního arch. vídeňského, fasc. 3. s datem v Praze 18. dubna 1606.

[2]) Konc. v říšském fin. arch. ve Vídni s datem 10. června 1606, v němž stavové čeští prosí Kryštofa z Lobkovic, aby ten dluh počkal ještě jeden rok.

[3]) Wolf Novohradský z Kolovrat, nejvyšší sudí království českého, psal téhož dne 23. června Petru Vokovi z Rožmberka, že se otázka míru rozhodne teprv asi ve 2 nedělích, poněvadž Uhři žádají na císaři věci nemožné. Na Lnářích 23. června 1606. (Orig. arch. třeboňského. Opis v zem. arch. českém.)

povolný, poněvadž to bylo přáním všeobecným, a mezi Uhrami a Moravou vykupováni i zajatci.[1])

Ale od nějaké doby patrna byla při dvoře císařském nedůvěra k arciknížeti Matyášovi, který byl nedávno za císařovy choroby zvolen za hlavu rodu Habsburského; povolnost pak Matyášova při jednání o mír poměr ten ještě přiostřila. Císař neminil postoupiti z Uher Bočkajovi ničeho, nýbrž nechati mu jen Sibiňsko, a v náboženství nechtěl učiniti žádných ústupků, jsa v tom podporován vyšším duchovenstvem uherským. Proto shoda ze dne 23. června nebyla daleko ještě mírem, zvláště když i Turci počali zase útoky na země rakouské a štyrské: byla pak obava, že udeří také na Moravu. Ve Slezsku bylo proti nim povoleno již s konce května 2000 arkibuzírův a 1600 pěších se čtyřměsíčním pobytem v poli, počínajíc srpnem.[2]) Na Moravě povolil brněnský sněm červencový 100.000 zl. na 1500 jízdných a 3000 pěších; také v Čechách nejvyšší úředníci a přísedící soudu radili, aby zemská hotovost byla připravena k obraně do 23. září.[3]) Za vůdce k dalšímu válčení byli ustanoveni Hohenlohe, Mansfeld a Gaisberger.[4]) Stavové všech zemí vůbec doufali, že novým zbrojením přinutí nejen Bočkaje, nýbrž i Turky k povolnosti a ke konečnému míru.

Smlouva mezi císařem a Bočkajem měla býti potvrzena ve Vídni 1. srpna r. 1606 zároveň s ratifikací zeměmi českými a rakouskými. V ostatních zemích byla poselstva k tomu účelu již dávno zvolena, na Moravě stalo se to až na sněmě brněnském, konaném od 12. do 26. července. Byli zvoleni ze stavu panského:

---

[1]) Hungarica zemsk. arch. mor. k r. 1606. Congreg. gener. in Nagy Tapolcsány.

[2]) Knechti měli býti v Těšínsku přehlíženi 1. srpna, jízda 8. srpna (Orig. arch. česk. místodržitelství, 22. května 1606. — 1000 arkibuzírů měl vésti Scheckenhaus, 1000 vévoda Karel Olešnický, 1600 knechtů Vilém Blomberg. (Městský arch. vratislavský, Fürstentage XVI., 8. června.)

[3]) Pam. sněm. V., fol. 275 a násl. — Koncept arch. česk. místodržitelství $\frac{\text{L. 34}}{\text{1606—1608}}$, 4. září 1606.

[4]) K nim se připojil také Karel Olešnický s 1000 arkibuzírův. (Beck: Geschitsbücher, str. 353. — Chlumecký: Carl v. Zierotin, str. 361. — Kameníček: Vpády, str. 61).

Karel z Lichtenštejna, zemský hejtman, Weykhart, hrabě ze Salmu, Jiří Hodický z Hodic; z rytířstva Vilém Zoubek ze Zdětína, nejvyšší písař zemský, Václav Zahrádecký ze Zahrádek a Günther Golz z Golczen.[1]) Poselstvo dostalo věřící list arciknížeti Matyášovi do Vídně, poslům království českého, vyslaným slezským a konečně obšírnou instrukcí, v níž stavové moravští vyslovili některá dosti závažná přání a stížnosti v příčině smlouvy Matyášovy s povstalci uherskými.[2]) Každou chvíli měli býti vypraveni na cestu. Ostatní usnešení sněmu červencového týkala se veřejné hotovosti a opatření peněz na potřeby válečné.[3])

Štěpán Illyesházy odejel do Vídně již 7. července, aby vymohl do 1. srpna schválení míru vídeňského u strany Bočkajovy. Ale Bočkaj dával schvalovati podmínky smlouvy nejen svou stranou, nýbrž radil se i u velikého vezíra, na konec pak žádal o změnu tří hlavních článků: předně, aby vyznání katolické, lutheránské a kalvínské prohlášena byla za rovnoprávná, potom aby palatin uherský nebyl v ničem podřízen gubernátorovi, nýbrž aby se spolu jen dorozumívali, a konečně aby vypuštěn byl z červnové smlouvy článek o společném postupu císařově s Bo-

---

[1]) Stav praelatský a městský nebyly zastoupeny, ale dostalo se jim ujištění, že se to nestalo na úkor jich právům ani svobodám. Karlu z Lichtenštejna, jako zemskému hejtmanu, povoleno denně na 50 koní, ostatním pánům na 30 koní, rytířům na 20 koní. (Pam. sněm. V., fol. 285 a násl.).

[2]) Pamětní kniha brněnská G, fol. 40—41. — Kopiář Pam. sněm. III., fol. 70—77. — Kameníček: Vpády, str. 63 a násl.

[3]) Každý obyvatel měl o způsobu obrany zemské napsati dobré zdání své do sv. Václava a odeslati je zvoleným osobám, které by je potom prohlédly a nejlepší z nich předložili stavům na nejbližším sněmě obecném. Do zbraně povolán dle soupisu jmění každý 30tý člověk. Na každého jezdce má se platiti hned od přehlídky měsíčně po 10 zl. na pěšího po 4 zl. Peníze měl opatřiti správce zemských peněz, čili direktor, jímž byl tenkrát zemský hejtman. Nemohl-li by sehnati peněz v zemi jinak než dary, nebo na směnku, nebo na vysoký úrok, má se o to poraditi s nejvyššími úředníky a soudci zemskými. Nemohl-li by peněz vůbec získati, a země pro to utrpěla škodu, nemělo mu to býti přičítáno za vinu. Každý krajský hejtman měl si vybrati z obecenstva svého kraje 4 osoby, které za nebezpečenství měly dáti zprávu sousedním hejtmanům o zdvižení hotovosti. Poslům takovým platilo se ze zemských peněz od míle po 5 krejcařích. Konečně obnoveni byli hejtmané v některých krajích, zvláště v kraji znojemském a uh. hradišťském. (Pam. sněm. V., fol. 285 a násl.)

čkajem proti Turkům, žádali-li by při jednání o mír věci nesplnitelné, což zajisté stalo se na přání velikého vezíra. Těmito novými podmínkami stávala se situace kritickou; byltě císař Rudolf II. schválil úmluvy vídeňské již 6. srpna,[1]) a od počátku téhož měsíce dleli ve Vídni poslové jednotlivých zemí, aby mír stvrdili (ratifikovali). A tu teprv 7. září přijel Illyesházy do Vídně s novými přáními Bočkajovými. Místo ratifikace nastaly nové porady, jež skončily se po několika dnech zásluhou Matyášovou konečným dohodnutím, aby ve smlouvě prohlášena byla vůbec volnost vyznání s dodatkem „bez újmy římsko-katolického náboženství", a o zbývajících dvou přáních aby se pojednalo na příštím sněmě uherském.[2]) Potom teprve se přikročilo k ratifikaci. Poslové zemí českých, zvl. Moravané, přednesli své žádosti a chtěli o nich jednati se stavy uherskými přímo; ale arcikníže Matyáš nepřivolil, a tak jednáno bylo prostřednictvím jeho. Byl mu podán obšírný spis latinský, v němž čtou se téměř u věrném překladě některé články z instrukce poslů moravských, s prosbou, aby se přimluvil u plnomocníků Bočkajových za jejich splnění. Zvláště kladen důraz, aby stavové uherští podali poselstvům bezpečné záruky (revers), že nebudou více podnikati ani vpádův ani útoků na země koruny české. Ale odpověď byla překvapující: stavové uherští prohlásili, že nikdy nepřepadli Moravanův, nýbrž naopak, že byly vždy podnikány útoky z Moravy do Uher, a co Hajduci učinili, za to že nemohou. Jim tedy není potřebí dávati záruky, také proto ne, že se strany uherské učiněny byly Illyesházem první nabídky smírné. O ostatních přáních poslové uherští nemohou jednati, poněvadž nemají instrukcí.[3]) Teprv na tuto smělou řeč uherskou stavové zemí českých v obšírné replice dokázali, že Morava byla naprosto bezbranná, když učiněny byly první útoky uherské, a že vojska česká pouze vyhnala nepřítele

---

[1]) Katona: Hist. crit. reg. H. IX., str. 564—565. Na hradě Pražském 6. srpna.

[2]) W. Wl. Tomek: Bouře Štěp. Bočkaje. Č. Č. M., 1855, str. 406—407.

[3]) Odpověď stavův uherských lze dobře vyvoditi z repliky stavů českých, jak jest uveřejněna v mých Pramenech str. 219 a násl.

ze svého území. Illyesházy, nepřítel císařův, nemá o mír zásluh, aspoň stavové českých zemí jich neuznávají.[1])

Obě strany stály tak příkře proti sobě, že ratifikace stala se úplně pochybnou, ne-li nemožnou. A zase to byl arcikníže Matyáš, který na stavích uherských aspoň tolik vymohl, že slíbili, chovati se ke stavům zemí českých přátelsky a dodržeti podmínky míru.[2]) Stavové zemí českých nechali se tím uchlácholiti a stvrdili mír vídeňský s ostatními zeměmi dne 23. září r. 1606.[3]) Byloť nutno podříditi soukromá přání zájmům celku: neboť Turci blížili se již k uherskému Slovensku.[4]) Také nelze zazlívati moravskému poselstvu, že se dožilo neúspěchu při ratifikaci míru i v přáních, která byla podporována všemi plnomocníky zemí českých.

Mír vídeňský v konečné své úpravě značně se liší od původního ujednání únorového, a sice změny učiněny jsou většinou na prospěch Uhrův a Bočkaje, který dostal Sibiňsko s částmi

---

[1]) Replika dána byla ve Vídni po 18. září. Viz Prameny, str. 224 a násl.

[2]) Prameny, str. 227. — Katona: Hist. cr. r. H. IX., str. 593 a násl. — Městský arch. vratislavský, Privilegia č. 27.

[3]) V ratifikační listině (orig. latinský) se mimo jiné praví: „. . . . jménem stavu království českého a zemí přivtělených, za souhlasu JMtiCís. svobodně a bez přinucení vyznáváme a pana Bočkaje i všechny stavy království uherského ubezpečujeme, že netoliko JMtCá tento mír s Uhry dodrží, nýbrž že ani stavové slavného království českého a přivtělených zemí nic proti Uhrám nepřátelského nepodniknou, nýbrž podle starých úmluv, jež nyní obnovujeme, s nimi v dobrém sousedství a lásce žíti budeme a s obou stran volný obchod křesťanů propustíme nejinak, než jakoby všechno toto na veřejných obecních sněmích království českého, markrabství moravského, knížectví slezských a markrabství lužických projednáno a ustanoveno bylo: budiž nám také totéž dopřáno od národa uherského, jak list nám v té věci zvláště poslaný v sobě obsahuje a zavírá.“ (Kop. Bočk. sbírky v překladě, číslo 866. — Katona: Hist. crit. reg. H. IX., str. 545 a násl. — Prameny, str. 226. — Akta o ratifikaci čtou se také v slezských Pam. sněmovních (Fürstentage XVI. v měst. arch. vratislavském, fol. 470 a násl.

[4]) Dne 2. září poslové stavu českých radili z Vídně císaři, aby rychle sjednal mír s Turky, že hrozí českým zemím veliké nebezpečenství. (Dobner: M. hist. Boh. II., fol. 467—470). — Dne 4. září nejv. úředníci a soudcové čeští podali císaři dobré zdání, aby do 23. září svolal zemskou hotovost zvl. k obraně hranic moravských. (Konc. arch. česk. místodržitelství $-\frac{L.\ 34.}{1606-1608.}$ Opis v zemsk. arch. českém).

uherskými, jež měl Zikmund Báthory, potom Tokaj, město Liczku, sev. Tokaje, stolice ugočskou, berežskou a pevnost Szathmar s komitátem dědičně tak, aby po jeho smrti celé panství připadlo zákonnému králi uherskému. Článek (2.), že mír vídeňský nabude platnosti, stane-li se dohoda také s Turky, valně seslaben byl ustanovením konečným: „kdyby s Turky nemohl býti sjednán slušný mír, a oni trvali na podmínkách, které by byly škodlivy Uhrám i zemím sousedním, Bočkaj bude bojovati s císařem proti nim.“[1])

V míru vídeňském týče se Moravy pouze jedno místo: stavové moravští si přáli, aby směli vydati Skalici, Šaštín, Holíč a Branič jen císaři; ale ustanovilo se prostě, že místa ona budou vydána. Později se nikdo o ně nehlásil, a tak zůstala dlouho v držení vojska moravského. Ještě v září roku 1607 císař Rudolf II. nařizoval, aby se jmenovanými městy stalo se tak, jak nařídí arcikníže Matyáš.[2])

Štěpán Illyesházy, který měl skutečné zásluhy o mír vídeňský, dostal milost. Vrácen mu na Moravě Hodonín se všemi požitky a právy, na Slovensku dostal nazpět města Sv. Jiří i Pezinek, jež mu druhdy byla odňata.[3])

Následky povstání Bočkajova pro Moravu byly velmi smutné: téměř celá jihovýchodní část země byla pouští, obyvatelstvo pobito neb odvlečeno do zajetí, tak že zanikla značná část osad. Strážnice, Hodonín, Rohatec, Kyjov, Hustopeče, Uherský Brod, Ostroh, Veselí, Brúmov, Zlín a jiná města počítají vpády Bočkajovců k nejsmutnějším dobám svým. Také škody, učiněné pluky

---

[1]) Obsah míru vídeňského v plném znění viz v Pramenech, str. 229 a násl. dle kopie v Bočkově sbírce z. arch. mor. č. 866.

[2]) Státní a dvor. arch. vídeňský, 23. září 1607.

[3]) Pamětní kniha brněnská z. arch. mor. G, fol. 41—43. Hodonín byl majetkem Štěpána Illyesháza, ale komora královská ho zabavila jako jiné statky. Byl mu slíben již za vyjednávání o mír, ale Moravané nedovolili ani jemu ani manželce jeho, aby se ujali toho panství; nechtěli mu vydati ani šaty, které měl na hradě Hodoňském, ba nevydali prý manželce jeho ani peřin, pro které si poslala. (Dobner: Monum. II., fol. 465—467.— Isthuanffi, str. 547). Císař Rud. II. nařídil 23. září r. 1607, že Hodonín nemá býti dříve vydán Illyesházovi, dokud neodškodní Hanuše Madačanského. (Konc. něm. ve státním arch. vídeňském).

Althanovými, Teuflovými, Rotwicovými a Vřesovcovými byly tak ohromny, že i sám kardinál s četnými šlechtici moravskými žádal císaře za náhradu.[1]) Konečně tížili zemi veliké dluhy, jež mohly býti jen ponenáhlu spláceny.[2])

Nedlouho po ratifikaci míru vídeňského smluven také mír s Turky, o nějž marně se zasazoval arcikníže Matyáš již od delší doby. Vážné vyjednávání začalo se teprve počátkem července roku 1606, když sultan jmenoval své plnomocníky. Obtíže činila dlouho otázka místní, poněvadž císařští nechtěli vykročiti daleko za Komárno, poslové turečtí za Ostřihom. Zásluhou Illyesháze a zástupců Bočkajových vůbec konaly se porady při ústí říčky Žitvy do Dunaje nedaleko Komárna, kdež 9. listopadu[3]) obě strany se shodly: každá podržela, co právě bylo v její moci, tak že Turkům zůstaly Jager a Kaniža, císaři Vacov, Nový Hrad, Fülek s místy okolními. Roční dary do Cařihradu přestaly, císaři bylo pouze jednou pro vždy zaplatiti 200.000 zlatých. Sultan po prvé jednal s císařem jako se sobě rovným panovníkem, nejlepší důkaz, že půlměsíc v moci své poklesl.

Oba míry uvítány byly obyvatelstvem zemí císařských s upřímnou radostí, jako počátek dob klidnějších.[4])

Ještě téhož roku (29. prosince) zemřel churavý Bočkaj, a všeobecně se očekávalo, že uherské državy jeho ihned budou bezprostředně spojeny s panstvím císařským. Ale stalo se jinak: Bočkaj sám radil svým poddaným všem, aby si zvolili nového knížete — ovšem pod svrchovaností císařskou, a doporučoval

---

[1]) Dne 26. července 1606 přimlouvali se stavové mor. na obec. sněmě brněnském, aby nahrazeny byly z pokladny císařské škody, jež spůsobila vojska císařská na statcích p. kardinála, Lad. Berky z Dubé, Jeronyma Václ. hrab. z Thurna, Zdeňka Brtnického, opata louckého, Vil. Zoubka ze Zdětína, Viléma Dubského, Arkleba z Vickova a jiných. (Kop. Pam. sněm. III., fol. 63—64).

[2]) Viz k tomu moje „Vpády Bočk.", str. 74. — Roku 1606 stavové mor. prosili knížete Karla Minsterberského o půjčku několika tisíc zlatých „na polehčení a spokojení obtížnějších dluhův." (Kop. Pam. sněm. III., fol. 67—68).

[3]) **Huber**: Oest. Gesch. IV., str. 471 má 11. listopadu.

[4]) Wolf Novohradský z Kolovrat radostně sděloval Petru Vokovi z Rožmberka zprávy o zdárném jednání s Uhry i s Turky. (Orig. arch. třeboňského č. 6095.

Valentina Homonnaye. Sibiňští zvolili si však Zikmunda Rákócze, a když se vzdal roku 1608, povznesli na trůn Gabriela Báthora, jehož i porta uznala.[1])

Změny tyto vykonány byly celkem klidně. Ale zatím se připravovaly nové nesnáze z jiné strany. Císař Rudolf II. podrobil se podmínkám míru vídeňského a žitvatorockého jen z nutnosti, poněvadž v onom se mu nelíbily přílišné koncesse náboženské, v tomto značné rozšíření panství tureckého v Uhrách. Potvrdil sice mír s Turky 9. prosince r. 1606,[2]) ale nevydal originálu z rukou ani neposlal smluvených 200.000 zlatých. Naopak jal se vyjednávati se Španělskem, s papežem a jinými panovníky evropskými i se svými zeměmi o nové pomoci vojenské na další vedení války. S počátku roku 1607 se sice zdálo, že válka bude zažehnána, poněvadž císař vydal (31. března) arciknížeti Matyášovi potvrzenou listinu mírovou, ale brzy potom nařídil, aby nebyla nikomu vydána. Matyáš nadarmo domlouval a prosil; popuzoval tím jen císaře proti sobě a utvrzoval ho v domněnce, že usiluje o jeho pokoření a ukládá mu o trůn.

Téhož mínění byli také někteří rádcové císařovi, a tak, na místě aby mysli obyvatelstva se uklidnily, rozčilení se stupňovalo. Bylo to patrno i na Moravě, když císař žádal na obecném sněmě olomuckém, zahájeném 2. července 1607, všech obvyklých berní na další 3 léta, po případě i více, aby mohl najmouti 1500 jízdných a 2500 pěších. Stavové si velmi stěžovali na všeobecnou nouzi, „tak že mnozí utíkají i ze svých statkův", ale povolili přece na rok 1607 značnou částku 100.000 zl. na dvě lhůty, posudného 6 grošů jako jindy na čtyři lhůty (císař chtěl 80.000 najednou), pouze na stavbu Nových Zámků nedali nic, ač císař žádal aspoň 10.000 zlatých.[3]) Válka v Uhrách pokládána na Moravě za ukončenou, proto učiněno bylo usnešení, aby válečný lid, držený zbytečně u Skalice a jinde, byl rozpuštěn, a slovenské pevnosti aby vydány byly císaři, jak bylo ustanoveno mírem vídeňským.[4])

---

[1]) Pešina II., str. 408.

[2]) Arch. státní v Budíně. Monumenta. Lat. kop. míru žitvatorockého z 9. prosince r. 1606.

[3]) Pam. sněm. V., fol. 304 a násl.

[4]) Tamže V., fol. 323—324.

Pluku Gaisbergrovu, jenž tábořil dosud v zemi, dána lhůta desíti dní, a stavové slíbili mu denně 500 zl. rýnských, dá-li revers, že nebude na Moravě déle, a že vojáci se budou klidně chovati.[1]) Byla však na Moravě ještě i jiná vojska, jež čekala na svůj žold a nerozcházela se; tak na příklad pluk Peczův, který hubil zemi ještě v listopadu. Sněm brněnský žádal energicky za jeho odstranění s dodatkem, aby nebylo vkládáno do země žádné vojsko jiné.[2]) Týž sněm, na němž byly povoleny berně na rok 1608, povolil místodržícímu zemského hejtmanství 600 zlatých na vyzvědače v Uhrách, kde připravovalo se hnutí na prospěch arciknížete Matyáše,[3]) který se byl odhodlal k obraně proti dvoru císařskému. Poněvadž uherští Hajduci jali se umlouvati volbu nového panovníka, a Turci podporovali snahy jejich, arcikníže Matyáš důrazně žádal císařského dvora o pomoc; nedostalo se mu však ani odpovědi. A přece pouhé prohlášení, že císař schválil mír žitvatorocký, bylo by Turky pohnulo k pokoji a uklidnilo národy, kteří jevili ve všech zemích značnou nespokojenost s vládou Rudolfovou, snášejíce neradi přílišnou protireformaci náboženskou, za kteroužto příčinou zvláště stavové uherští, rakouští a moravští jali se přemýšleti o prostředcích na obranu svobody víry své. Když pak se ukázalo, že císař nechtěl o přáních jejich ani jednati, a poselstva vrátila se z Prahy s nepořízenou, přiklonili se k arciknížeti Matyášovi. Na sjezdě prešpurském, konaném v druhé polovici ledna 1608, spojili se s ním magnáti uherští proti každému, kdo by rušil mír s Bočkajem a s Turky,[4]) dne 1. února přidali se k němu stavové obojích Rakous,[5]) a nedlouho potom přistoupili ke konfoederaci také vyšší stavové moravští za vedení Karla st. ze Žerotína a Karla z Lichtenštejna. Uhry k tomu také přispěly svým hrozivým vystupováním.

Již v polovici března totiž počala se sbírati vojska uherská k hranicím moravským. Illyesházy poslal 200 Hajduků do Ska-

[1]) Pam. sněm. suppl. VI., fol 3.

[2]) Ob. sněm. brněnský. ve středu. den Obět. P. Marie (21. listop). Pam. sněm. V., fol. 334 a násl.

[3]) Tamže, fol. 356.

[4]) Státní arch. uherský v Budíně. Monumenta B. Kopie latinská z r. 1608.

[5]) Archiv university peštské, Tom. XIII.

lice, do Strážnice, do Veselí a do Hodonína; jiný vůdce uherský Reday měl přiraziti co nejdříve za nimi s malou armádou 10.000 mužů z okolí spišského.[1]) Jan Zahrádecký oznamoval 20. března, že Hodonín jest obsazen 1500 muži, a u Kbelu, dvě míle za Skalicí, že leží 15.000 Hajdukův.[2]) Ladislav Berka žádal téhož dne císaře o pokyn, jak se má zachovati k vojsku, které přichází z Uher do země.[3]) Nejvyšší úředníci moravští podali sice císaři podrobnou zprávu o nespokojenosti stavů moravských jak v otázkách politických tak náboženských,[4]) přece však dosud nebylo zjevno, zamýšlí-li Morava spojiti se s Uhrami a s Rakousy, a vůbec hrozí-li nějaké nebezpečenství. Poslední vyšetření té věci uloženo bylo císařským komisařům, ardinálu Františkovi z Dietrichštejna, V. Slavatovi a Janovi Lukavskému, kteří měli zastupovati Rudolfa II. na sněmě moravském, svolaném do Brna ke dni 29. března.[5]) Na sněmě tom objevily se již zřetelněji záměry stavů moravských, když přes všecky přímluvy praelatův a zástupců městských vyšší stavové rozhodli, že neobešlou generálního sněmu, svolaného císařem na polovici dubna do Prahy, nýbrž ustanovili si v téže době sjezd v Ivančicích. Zatím, co Karel st. ze Žerotína vyjednával s Illyesházem, Karel z Lichtenštejna odjel do Vídně, aby povzbudil arciknížete Matyáše k rozhodnosti. Uhři byli požádáni, aby poslali na Moravu další vojenské pomoci,[6]) a v zemi samé najímán lid válečný.[7]) S podivem císař Rudolf ještě pořád důvěřoval stavům moravským: 12. dubna psal stavu panskému a rytířskému, aby připravili zemskou hotovost proti vpádům uherským do zemí českých[8]) a zakázal konati sjezd ivančický. Ovšem marně. Vyšší stavové moravští spojili se s Matyášem po boku stavův uherských a rakouských, a výpravou do Čech císař

---

1) Orig. arch. čes. místodržitelství. List Jakuba Nedělkovského z Nedělky, psaný v Uher. Hradišti 17. března.
2) Kopie arch. čes. místodržitelství s datem 20. března.
3) Tamže s týmž datem.
4) Tamže s datem 24. března.
5) Tamže s datem 26. března.
6) Tamže s datem 5. dubna — orig.
7) Tamže s datem 9. dubna, orig.
8) Tamže s datem 12. dubna.

Rudolf přinucen byl Matyášem smlouvou libenskou (1608) vzdáti se panství ve všech třech jmenovaných zemích a po vpádu passovském r. 1611 i panství v Čechách.[1])

Události, jež se sběhly mezi arciknížetem Matyášem a císařem Rudolfem v letech 1608—1611, spůsobily, že se zapomínalo hraničných posádek a tvrzí, kde vznikl nedostatek střeliva, a vojsko vyslalo poselství do Vídně stěžovat si, že posádky dlouho nedostaly žoldu, jednotlivci že se bouří a z hradův utíkají. Sanytr a prach prodávány byly do jiných zemí, a vojsko domácí jich nemělo. Pevnosti Nové Zámky a Komárno byly nedostavěny, poslední dar do Cařihradu neodeslán. Arcikníže Matyáš účastnil se tedy osobně obecného sněmu olomuckého, zahájeného 24. června r. 1609, a žádal stavův, aby pomoc, svolenou na tři léta, ročních 50.000 zl., zvýšili na 100.000. Na Komárno a Nové Zámky aby povolili 12.000 zlatých, sanytr a prach aby zakázali vyvážeti ze země a vůbec aby sanytrníkům a pracharům vydán byl zvláštní řád. Konečně žádal 25.000 zl. na dar do Cařihradu a větší pomoc na splácení dluhů zemských.

Stavové přidali k ročním 50.000 zlatých ještě výnos berně domovní, na stavbu Nových Zámků povolili 6000 zlatých s výhradou, že tam bude jmenován nejvyšším rodilý Čech,[2]) a Komárnu nic. Obmezení prodeje sanytru a prachu odmítli, poněvadž směřovalo proti právům a svobodám zemským. Na dar do Cařihradu určili 20.000 zl. a na úhradu dluhů na 3 léta po 80.000 zl. Jinak žádali, aby Matyáš převzal všecky zemské dluhy sám.[3]) Jest podivno, že bylo lze sebrati na Moravě ještě tolik peněz,ováží-li se, že jihovýchodní Morava[4]) byla Bočkajovci úplně

---

[1]) Události let 1608—1611 budou obšírně vypravovány v kapitole o stycích Moravy se sousedními zeměmi, k čemuž tuto odkazuji.

[2]) Peníze tyto nebyly vyplaceny najednou, nýbrž po částkách v létě roku 1610. Stavové moravští napřed poslali 2000 zl., potom, když na stavbě přibylo dělníků, poslali další částky. (Pam. sněm. V., fol. 500—501).

[3]) Obecný sněm olomucký o sv. Janu Křtiteli (24. června). Pam. sněm. V., fol. 430.

[4]) Od roku 1607 stěhovali se do popleněných krajin moravských chudobní obyvatelé slovenští, rakouští a zvláště anabaptisté švýcarští. (Kopiář Památek sněmovních 1601—1610. fol. 136 a násl.

poplenéna, a že i ve střední a východní Moravě některé krajiny a města byly od daní osvobozeny.[1])

Císař Rudolf II. zemřel v lednu roku 1612, a bratr jeho Matyáš stal se také císařem německým.

Vláda Matyášova v zemích českých a uherských nebyla lepší Rudolfovy. Spory náboženské a stavovské neustále se ostřily, a vojvoda sibiňský Gabriel Báthory, panovník ukrutný, lehkomyslný a při tom ctižádostivý, zahájil politiku, zemím Matyášovým nepřátelskou, jež mu však zjednala přízeň sultanovu. Poměry byly tím povážlivější, že za posledních sporů mezi Rudolfem a Matyášem obrana zemí českých, rakouských a uherských proti Turkům byla zanedbávána, tak že větší útok turecký mohl se jim státi velmi nebezpečným, ne-li osudným. Jako v jiných zemích tak i na Moravě žádány tedy větší berně na opatření pomezních hradův a na dostavění Nových Zámkův. Na sněm brněnský, zahájený 16. srpna 1612, poslán byl arcikníže Maximilian, ale všecka námaha jeho rozbila se o neústupnost stavův. Nepovolili ani berně na úhradu dluhův, ani proti Turkům; slíbili jen místo domovní berně 50.000 zlatých na dvě lhůty, jimiž zvláštní moravský colmistr měl vyplatiti žold vojsku na hradech pomezních. Na stavbu Nových Zámků nepovolili nic. I proti posudnému jali se mluviti, ale konečně přece uvolili se platiti do tří let úhrnnou částku ročních 40.000 zlatých. Konečně slíbili, že císaři rádi prodají sanytru, kolik bude potřebovati.[2]) Za takového stavu věcí Matyáš byl ovšem nucen, aby raději mírným vyjednáváním zabránil válce. V březnu r. 1613 sjednal přátelskou smlouvu s vojvodou sibiňským v ten rozum, že císař uznal Gabriela Báthora vojvodou, naopak on zase slíbil císaři pomoc proti každému nepříteli mimo Turky. Za tuto smlouvu

---

[1]) Matyáš osvobodil také na 6 let měšťany skalické ode všech platu, daní, cel a poplatků pravidelných i nepravidelných pro pohromy, „quae ipsi ex conflagratione et ruinosa superiorum motuum devastatione accepisse dicuntur, volentes etiam eorundem paupertati gratiose providere et auxilio Nostro subvenire, quo a calamitatibus suis respirare ipsorumque combustionem et ruinosam devastationem restaurare possent.“ (Ve Vídni 10. září 1609. Arch. Nár. musea v Pešti. Orig. latinský.)

[2]) Pam. sněm. VI., fol. 1 a násl.

byl Gabriel Báthory sultanem sesazen a hajduckými vůdci zastřelen, za vojvodu pak byl sněmem zvolen chráněnec turecký Gabriel Bethlen, ovšem proti vůli málomocného císaře. Turci za této příležitosti vtrhli do Sibiňska, a proslýchalo se, že chtějí udeřiti na uherskou pevnost Lippu a tvrze okolní.[1]) Neméně pobouřilo dvůr císařský, že sultan nechtěl uznati míru vídeňského z roku 1606, v němž Sibiňsko bylo prohlášeno za knížectví, císaři poddané, a byla obava, že i mír žitvatorocký bude brán v pochybnost, poněvadž prý jej — tak se tvrdilo v Cařihradě — dosud neschválil nejvyšší mufti.

Císař Matyáš odhodlal se tedy přes všecky nesnáze k pokusu, bylo-li by lze opatřiti si peníze na válku aspoň proti Gabrieli Bethlenovi. Svolal za tím účelem obecný sněm do Českých Budějovic a žádal za větší válečné pomoci. Stavové však odepřeli vůbec jakékoli berně vojenské a povolili jen berně obyčejné. Ke svolání sněmu moravského v té době ani nedošlo. S počátku února totiž sultan odhodlal se listem, daným z Drinopole, pohroziti císaři válkou, nevrátí-li ihned statků ve východních Uhrách, jež byly od Sibiňska odtrženy po smrti Gabriela Báthora. Běželo při tom o města a tvrze Nagy Bányu, Tasnád, Hust, Kövar a Ecsed, jež byly rodinnými statky Báthorovců. Zabráním těch statků byl dle mínění sultanova mír žitvatorocký porušen.[2]) Císař dostal sultanův list v květnu a rozhodl se, nevydati oněch tvrzí. Bylo pak ujednáno v radě císařské, aby svoláni byli zástupcové všech zemí českých, alpských a uherských na společný sněm do Lince, aby svorným dohodnutím dosaženo bylo rovnoměrných a vydatných pomocí. Ve všech zemích konány tedy sněmy, aby do Lince připravily poselstva.

Na Moravě svolán byl sněm do Olomouce na 10. července a konal se za přítomnosti arciknížete Ferdinanda Štyrského.

---

[1]) Karel st. ze Žerotína oznamoval 13. srpna 1613 z Rosic stavům moravským, že Turci se dle zpráv uherského palatina hýbají, že míní oblehnouti pevnost Lippu a tvrze okolní, kázal tedy, aby připravili zemskou hotovost. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II.)

[2]) Památky sněmovní VI., fol. 44 a násl. List sultanův začíná zajímavě: „Z potentátův Krista největší a mezi rodem Ježíše volený nejpřednější pane, všech národův křesťanských opatrovniče, uděliteli spravedlnosti a dobrotivosti, sousede Náš dobrý, příteli císaři Mathiáši atd.“

V předloze kladen veliký důraz, že Sibiňsko dostalo se v moc tureckou, pevnosti Szolnok, Temešvar, Jager že jsou z rozkazu sultanova opravovány a některé tvrze v okolí Nového Hradu, Šaštína a Nových Zámků že byly přinuceny, aby se Turkům vzdaly. Krátce, že se blíží válka, a že dlužno zbrojiti. Na stavích žádáno, aby poskytli císaři na 6 měsíců 1000 jezdcův a pluk pěších, a za účelem ostatních pomocí aby zvolili poselstvo s plnou mocí na sjezd do Lince ke dni 27. července. Na stavbu Nových Zámků žádáno mimo obvyklou částku 6000 zl. ještě na 3 léta po 10.000 zlatých. Na splácení dluhů přál si císař 100.000 zlatých. — Stavové odpověděli chytře: Na vedení války doba již pokročila, mimo to má býti svolán sjezd linecký, proto počkají, až na čem se usnese. Kdyby skutečně nastala válka, pro první chvíli jest připravena zemská hotovost,[1]) a bylo-li by potřebí více, zemský hejtman a nejvyšší úředníci mají plnou moc, aby zařídili další. Do Lince bude posláno poselství, ale bez plné moci, jen „ad audiendum a referrendum";[2]) na stavbu Nových Zámků povolili na rok 6000 zlatých a na uplácení dluhů mimořádně a jednou pro vždy 60.000 zlatých na dvě lhůty.[3])

Sjezd linecký nekonal se koncem července, nýbrž byl zahájen až 11. srpna za přítomnosti císaře, arciknížat a asi 70 poslů jednotlivých zemí. Z Čech pro odpor stavů přišli z nařízení císařského jenom nejvyšší úředníci zemští. Výsledek jednání byl, že téměř všechny země vyslovily se pro mír, to jest pro mírné vyjednávání.

Poněvadž i Khlesl byl pro mír, císař odhodlal se vyjednávati s Bethlenem i s Turky a dosáhl od obou podmínek dosti slušných. Bethlen slíbil, že zachová starý přátelský poměr k rodu Habsburskému i také podmínky míru vídeňského. Stavům sibiň-

---

[1]) Zemská hotovost byla připravena i na rok 1615. Za velitele nad jízdou zemskou byl jmenován zemským hejtmanem Petr Sedlnický z Choltic, nad 1000 koní najatých Jiří z Náchoda a nad plukem knechtův Albrecht z Valdštejna. (Ob. sněm brněnský 1615. Pam. sněm. VI., fol. 76—77.)

[2]) Odpověď stavů moravských Matyášovi na žádost o obeslání sjezdu lineckého jest v I. díle na str. 89, v poznámce 1.

[3]) Pam. sněm. VI., fol. 38 a násl. — Ostatní berně, jako posudné, berně 20. groše, byly také povoleny s dodatkem, že by zůstaly za stavy, kdyby došlo ke zbrojení.

ským zaručena svobodná volba knížecí. Císař podepsal mírovou listinu, ujednanou s Bethlenem v Trnavě, 15., Bethlen 18. května.[1]) V druhé polovici června učiněno ve Vídni dohodnutí i s Turky dle míru žitvatorockého, jenž byl prodloužen na dalších 20 let. Vyskytly se sice později některé nesrovnalosti mezi dvorem cařihradským a vídeňským, ale všecky byly hlavně záslulou Khleslovou záhy odstraněny.[2]) Podobně zmařen byl pokus Jiřího Drugetha z Homonny, aby vévoda sibiňský Bethlen zbaven byl Sibiňska, a úmluvy trnavské obnoveny v červenci roku 1617.

Císař i Khlesl pokládali míry za veliký úspěch a zvláště si cenili, že sultan sám poslal důvěrníky své s dary do Vídně. Na obecném sněmě brněnském, zahájeném 23. listopadu 1615, poslové císařští vytkli to zvlášť v obsáhlé předloze sněmovní, aby mohli dovoditi, že navzájem císaři bylo dávati sultanovi neméně vzácné dary, které zaplatiti lze jen z příspěvků jednotlivých zemí. Čechy již povolily, na stavích moravských pak žádáno k tomu účelu 60.000 zlatých. Obyčejné berně měly býti tenkrát povoleny na 5 let, totiž daň 20. groše nebo ročně 70.000 zlatých na udržování posádek pomezních, na stavbu Nových Zámků po 6000 zlatých, obvyklé posudné a pravidelná pomoc neb úplné převzetí dluhů panovnických. — Stavové, ač rádi přijali zprávu o sjednání míru s Turky, nedali na dary ani na dluhy nic pro velikou nouzi obyvatelstva, pro nesnesitelné dluhy zemské a pro neúrodu posledních dvou let. Ostatní berně povolili jen na 3 léta, počínajíc rokem 1616; rovněž povolili posudné a na Nové Zámky,[3]) jak si panovník přál, ale na vydržování vojska dali méně, jen 50.000 zlatých, s podmínkou, aby ročně svolán býval zemský sněm, na němž by se jednalo o potřebách zemských. Kdyby toho panovník neučinil, že nedají ani posudné ani oněch 50.000 zlatých.[4])

[1]) Jednání s Gabrielem Bethlenem r. 1615 jest v zem. arch. budínském, Monumenta B.

[2]) Definitivní stvrzení trvalého míru mezi císařem a Turky stalo se 27. února r. 1618 v Komárně.

[3]) Nejvyšším na Nových Zámcích byl tenkrát Moravan Rudolf z Tiefenbacha, proto byli stavové tak ochotni. Také se při stavbě s penězi lépe hospodařilo. (Pam. sněm. VI., fol. 72).

[4]) Pam. sněm. VI., fol. 63 a násl.

Ač povolené částky nepřesahovaly obyčejné míry, ba byly skoro menší, přece tížily zemi neobyčejně, poněvadž mimo ně bylo potřebí mnoho peněz na úhradu dluhů zemských, to jest takových, které stavové buď sami si vypůjčili, nebo za které se byli zaručili. Proto žádány tenkrát na obyvatelstvu dávky značné.[1]) Mimo to měli platiti roku 1617 Ferdinandovi Štyrskému 15.000 zlatých, jako obvyklou berni za přijímání pána zemského, 10.000 zlatých na dary do Cařihradu, k nimž se uvolili jen mimořádně „k milostivému zalíbení JMtiKé“, a 20.000 zlatých odpustili císaři, které si vypůjčil ze zemských peněz od nejvyšších úředníkův.[2])

Rokem 1618 končí se na více než 40 let války turecké v Uhrách. Častá povstání Gabriela Bethlena, vojvody sibiňského, proti císaři, jejichž jevištěm byly většinou Uhry, těsně souvisejí s povstáním českým, které zaměstnávalo v letech 1618 - 1620 téměř celou střední Evropu, a jehož účastnila se také Morava, s počátku jako neúnavný prostředník mezi císařem a stavy českými, později jako spolubojovník na straně české, o čemž vypravuji na místě jiném.

---

[1]) Každý obyvatel měl zaplatiti ze zbrojného koně jmění ročně 100 zlatých na 4 lhuty, kdo mohl, nejlépe najednou. Měšťanům uloženo z domu po 6 zlatých, předměšťanům a poddaným po 2 zl. Dvořáci a vrchnosti z mlýnův a dvorův platili po 5 zl. Novokřtěnci platili z každého kuchyňského domu po 100 zlatých ročně, a když nedbali, výběrčí měli moc, prodati z jejich statku dobytka, vína, obilí neb jiných užitkův tolik, kolik obnášela dlužná berně. Židé platili jen po 2 zlatých.

[2]) Pam. sněm. VI., fol. 85 a následující.

Část třetí.

Styky Moravy se sousedními zeměmi.[1])

1. Styky s Uhrami.

Po nastoupení krále Ferdinanda I. a vlastně již za jeho volby byl malý spor o Moravu mezi Čechami a Uhrami. Jan Zápolský domáhal se jí rovněž jako Slezska a Lužic dle smlouvy z roku 1478, vysílal poselstva ke stavům moravským,[2]) ale nenalezl u nich ohlasu. Stavové moravští zůstali věrni králi Ferdinandovi a na vzkazy Jana Zápolského nechtěli ani odpovídati;[3]) poněvadž pak Jan Zápolský psal se v listech markrabím

[1]) V této stati naznačuji v hrubých rysech jen to, o čem není pojednáno ve zvláštních kapitolách. Větší důraz položil jsem pouze na právní poměr Moravy k Opavsku a k Čechám. V části o povstání českém a o sporu opavském měl jsem hlavně na zřeteli, abych doplnil podrobnostmi, vzatými z Památek sněmovních a získaných vlastním studiem archivním, čeho jsem se nedočetl u Gindelyho, pokud se týká povstání, a u Dudika, pokud se týká Opavska.

[2]) Dne 14. listop. Jan Zápolský poslal ze Stolního Bělehradu posla Jiříka z Gaydaczie ke stavům moravským a nařídil mu: . . .“ Při tom jim pověz od Nás, poněvadž z dopuštění Božího smrtí král JMt těchto časů z tohoto světa sjíti račil, ... že bezpochyby v dobré vědomosti mají smlouvy a zápisy, které jsou se staly mezi slavné paměti králem Mathiášem a králem Vladislavem JJMtmi s povolením stavů království českého a markrabství moravského, a to takové, že král Vladislav slavné paměti s vůlí království českého a markrabství moravského ráčil připojiti markrabství moravské i některé jiné země království uherskému, na jaký spůsob, to zápisové ti, kteří sú se stali, v sobě ukazují a zavírají, a bezpochyby o tom držeti račíme, že to nahořepsaní stavové všeckno v dobrej paměti mají . . . . . Jestliže by od kohokoliv proti takovým smlouvám a zápisóm a Naší zjevné spravedlnosti kam jinam potahováni byli, aby se bez vědomí Našeho v nic nepoddávali . . .“ (Kopie zem. arch. mor. č. 775). — Tomek: Dějepis města Prahy XI., str. 25. — Sněmy české I., 89—90.

[3]) Archiv Český XI., str. 375 a násl.

moravským, omluvili se králi Ferdinandovi, že za to nemohou.[1]) Ferdinand slíbil stavům, že je bude chrániti proti Uhrám i proti Zapolskému a vydal jim na to i zvláštní revers.[2]) Války v Uhrách Moravané si nepřáli, naopak vytýkali Ferdinandovi, že sporem se Zápolským zavinil vpády turecké do Uher, jimiž ohrožována byla i Morava;[3]) žádali pak, nedojde-li brzy k míru s Turky, aby mohli se sjeti s osobami království českého a ostatních zemí českých a umluviti společnou obranu.[4]) K Zápolskému, jako „k nejjasnějšímu knížeti, uherskému, dalmatskému, charvatskému etc. králi“, vyslali poselství, aby netrpěl násilných vpádův uherských obyvatelů přes hranice moravské.[5]) Král Ferdinand však zakázal.

[1]) „Což se tytule pana vejvody dotýče, kterýž v psaní svém zachovává margkrabí [sic] moravským se píšíc, JKMt znáti ráčí, že my jemu toho zabrániti nemuožem, aby se on tak neb jinak nepsal, jak se jemu líbí. Než že jsme my jeho za pána svého nikda nepřijímali a nemáme, než JKrúMt a královú JejiMt a JJMti dědice za pány své jsme přijali a JMt za margkrabí moravského držíme a ten tytul dáváme a žádnému jinému. A protož že se nám zdá, že takový tytul v psaní jeho žádné urážky poctivostem našim nepřináší a přinésti nemuož.“ (Obecný sněm v Olomouci, v úterý po Provodní neděli 1530 [26. dubna]. Pam. sněm. I., fol. 81 a násl.)

[2]) Kalousek: Č. st. pr., str. 87—88. Král Ferdinand učinil to při sněmě brněnském r. 1527, když přijímán byl za pána země, ale neplnil toho. Stavové moravští připomenuli králi slibu toho roku 1532. Vyslali k němu poselství, které žádalo mezi jiným, aby stavům vydal slíbený list. . . . „jestliže by která těžkost od vejvody aneb království uherského na nás o to, čímž jest nás vejvoda víc než jednú upomínal, šla, že JKrMt má to opatřiti a nás obhajovati, abychom při poctivostech i statcích svých zachováni byli. A prostež JKrMt, ať nám ten list po vás poslati ráčí.“ (Pam. sněm. I., fol. 105 a násl.). Král Ferdinand poslal žádaný list, ale obsah jeho nebyl takový, jak si přáli stavové; proto po poslích prosili panovníka v nově, aby jim poslal takový list, jaký dáti slíbil, a jakého oni také na něm žádali. (Pam. sněm. I., fol. 122b. — k roku 1532 při obecn. sněmě olomuckém, v pátek před sv. Janem [21. června]).

[3]) Král Ferdinand omlouval se stavům moravským, že Zápolskému Uher nechati nemůže, „poněvadž JKrMt a JKrMti najmilejší manželka k tomu království uherskému praví nápadníci a erbové jsú, a také potom řádným volením k tomu voleni a korunováni, že by to bylo obtížné i s lehkostí, aby se JKrMt svého práva, nápadu a dědictví k témuž království spustiti a tak lechké osobě neslušně a nespravedlivě se odstrčiti dáti měl.“ (Jednání v Brně 1531 s JMtíKou v 2. ned. v postě — 5. března —. Kopiář I., fol. 42 a násl.)

[4]) Obecný sněm v Brně při času sv. Bartoloměje 1539. — Taková společná porada měla se konati do příštích Vánoc. (Kop. I., fol. 118 b.)

[5]) Do poselství byli voleni: z pánů Smil Kuna z Kunštata, z rytířů Mikuláš z Vickova a na Syrovicích. Stavové moravští v instrukci prohlásili,

aby příště nikdy nevypravovali takových poselství, poněvadž Zápolského neuznával za krále.[1])

Ale se stavy uherskými směli Moravané jednati; roku 1543 konána byla dokonce schůze zástupcův obou zemí v Prešpurce za účelem společné obrany proti nepřátelům.[2]) Podobné porady Uher a Moravy byly velmi vzácné, za to tím častěji sjížděly se z obou zemí komise na pomezí zemská, aby upravovaly hranice mezi sousedícími vrchnostmi uherskými a moravskými. Zvláště páni Podmaničtí a poddaní jejich činili od roku 1538 vpády do země moravské na statky Adama Brúmovského a Buriana Světlovského.[3]) Napadených zastali se všichni stavové moravští jako spolulandfrydníkův.[4]) Roku 1541 [16. dubna] i sám král Ferdinand I. napomínal Emericha Balassu a jeho bratry, aby obraceli raději zbraně proti nepřátelům místo proti klidným sousedům, a hrozil jim přísnými tresty.[5]) Roku 1612 a 1617 stavové moravští

že hranice mezi Moravou a Uhrami přesně ustanoveny byly za krále Zikmunda. Zápolský odpověděl, že jemu o tom nic známo není. (Ob. sněm v Brně 1539 při sv. Bartoloměji. Kop. I., fol. 120 a násl.)

1) Pam. sněm. I., fol. 165. K jiným panovníkům sousedním vysílati poselstva nezakazoval.

2) Ob. sněm v Brně 1543. Pam. sněm. I., fol. 208 a násl.

3) Pam. sněm. I., fol. 149 a násl. — Kopiář. Pam. sněm. I., fol. 76—77 a 81 a násl. Příležitost k zjevnému nepřátelství dána tím, že p. Adam dal na panství svém brúmovském dělati rybník, a lidé Podmanického pobili některé rybnikáře, jiné zranili. (Kop. Pam. sněm. I., fol. 120. Sněm Bartol. v Brně 1539). — Roku 1531—1539 učinil lid Podmanického pána veliké škody na statcích Jana z Kunovic a na Brodě Uh., podkomořího moravského. Petrovi a Pavlovi Antalovi z Nivnice vzali 4 koně za 60 kop na horách Hrozénkovských, když vezli sukna do Báňské Bystřice, a při tom zabili Mikuláše Sýkoru z Nivnice. V téže době vzali jiné 4 koně, kteří potom byli viděni na zámku p. Podmanického v Bystřici. Roku 1531 sebrali Nivnickým 6 koní a r. 1539 Brodským 4 koně. Všech škod nadělali za 2531 kop. (Arch. Nár. musea v Pešti.) Pánu z Pernštejna učinili lidé Jana Podmanického (jeho „záškodní“) r. 1536 škod na panství rožnovském a meziříčském za 1670 kop. (Tamže.)

4) . . . „neb jestliže by taková věc skrze JMtKr. zastavena a k slušné nápravě přivedena nebyla, že bychom my jich jako spolulantfrydníků opustiti a tomu, aby nám země ujímáno býti mělo, déle dívati se nemohli; pak co by skrze to JKéMti i těmto zemím škodného přijíti mohlo, že to JKrMt dobře znáti ráčí“. (Kop. Pam. sněm. I., fol. 228 k r. 1544. Ob. sněm. v Brně při času sv. Václava).

5) Arch. Nár. musea v Pešti.

stěžovali si přímo u císaře na vpády uherské do Moravy[1]) a roku 1612 psali v téže příčině i palatinovi uherskému.[2])

Spory o hranice zemské srovnávány byly mírnou cestou komisemi (ubrmany), vyslanými na sporná místa.[3]) Nebylo-li lze docíliti shody na místě, komisaři vše shlédli, sepsali, přičinili svá dobrá zdání a celou zprávu odeslali panovníkovi, jenž učinil po zralé úvaze rozhodnutí.[4]) Dobu, kdy komise sejíti se měly na sporné místo, ustanovoval panovník, zemský hejtman potom časně oznámil rok sporným stranám i komisařům. Sporné strany mohly při jednání dotvrzovati výroky své listy výsadními a výpisy z desk, jež si samy opatřovaly u těch, kteří měli klíče od zemských svobod.[5]) Někdy byly komisím přidány k radě i členové zemského soudu.[6]) Byla-li panovníkem jmenována ke schůzi nepříhodná doba nebo nepříhodné místo, stavové nebo soudcové zemští mohli žádati o jmenování vhodnější doby a jiného případnějšího místa.[7]) V letech sedmdesátých (1573—1576) voleno bývalo na zemských sněmích moravských až šestero komisí, aby srovnávaly pomezní spory,[8]) a panovníkům připomínáno, aby svolávali zvolené komise, že vleklé spory vedou k hádkám a vraždám. Poněvadž někteří komisaři voleni byli na různé hranice, bylo nutno svolávati jednotlivé komise na různé časy.[9])

Král Ferdinand učinil pokus, mohl-li by sám ve Vídni se svými radami rozhodovati o sporech hraničných a škodách při

---

1) Kop. k r. 1612, fol. 78 a násl. a k r. 1617, fol. 182—183.

2) Kop. Pam. sněm. k r. 1612, fol. 79 a násl.

3) První zprávy za století XVI. o komisích na hranice uherské čtou se v Arch. českém XI., str. 344, 347 a 350.

4) Pam. sněm. II., fol. 26—27. O určování mezí a o sporech hraničních mezi obyvateli moravskými za starších dob viz Kn. Tovačovskou, str. 127 a Kn. Drnovskou, str. LXIX. a násl., potom str. 59. Spory takové náležely panskému soudu.

5) Pam. sněm. II., fol. 142, 146, 150—151 k r. 1560, 227 k. r. 1563 a zvláště 329—331 k r. 1570.

6) Tamže, fol. 334 a násl. k r. 1571.

7) Tamže, fol. 338 k r. 1571.

8) Pam. sněm. III., fol. 39—47, fol. 60—61, fol. 122—123.

9) Tamže, fol. 57 a—b. r. 1574 při ob. sněmě olomuckém o Novém roce.

hranicích učiněných, ale stavové moravští ohradili se velmi energicky proti tomu, poněvadž by to bylo porušením lantfrydu.[1])

V letech třicátých 16. století byla vleklá pře o hranice při Uhrách, tak že stavové moravští naléhali na Ferdinanda I., jako krále českého a uherského, aby obyvatelům moravským (pánům Žerotínským a jiným) pomohl ku právu.[2])

Roku 1549 bylo třeba srovnati větší při o hranice mezi Pertoltem z Lippého, nejvyšším maršálkem království českého, a Petrem Bakytem z Laku a na Holíči. Král Ferdinand nařídil, aby stavové moravští zvolili na sněmě zemském za tím účelem větší komisi, kdežto v Uhrách jmenoval komisaře sám a doložil, kdyby se komisaři obou stran nemohli dohodnouti, aby akta poslána byla jemu ke konečnému rozhodnutí. Schůze komisařů byla ustanovena do Skalice na 13. červenec. Jak vážně stavové moravští na takové spory pohlíželi, patrno z toho, že volívali vždy nejvážnější osoby, tenkráte na př. Václava z Ludanic, zemského hejtmana, Půtu z Ludanic, Hynka Bilíka z Kornic na Veselí z rodu panského, a Viléma z Vickova na Cimburku, nejvyššího hofrychtéře moravského, Jana st. Kropáče z Nevědomí a na

---

1) Bánfy, magnát uherský, poplenil r. 1543 okolí Bánova panu Burianovi Světlovskému. Král Ferdinand oznámil zemskému hejtmanovi moravskému, že přijede brzy do Vídně, aby tam přišli Bánfy i Burian, a že je rozsoudí. Stavové zakázali Burianovi, „aby jměl o to, co jest se do tohoto markrabství stalo, k jakému rozeznání jinde přistoupiti než v tomto markrabství. Neb kdybychom toho dopustiti jměli, že bychom lantfrydu svému, kterýž za největší svobodu v tomto markrabství máme, ublížili a proti tomu učinili.“ (Kop. Pam. sněm. I., fol. 172. Sjezd brněnský 1543, v druhou neděli postní [18. února]. Viz str. 126, pozn. 4.

2) . . . . „Což se hranic uherských dotýče, VMtiKé prosíme, že VMtKá, poněvadž jest již ten čas, v kterýmž se ta věc vykonati měla, vyšel a pominul, to spuosobiti ráčíte, aby skrze to větších ruoznic nepovstalo, neb se tomu tak rozumí, že páni Uhři na tom jsú, těch gruntuov, o kteréž jest ruoznice, motcí užívati, což by nám nikoli snesitedlné nebylo, tomu se dívati; než bylo-li by do tohoto margkrabstvie na ty grunty motcí saženo, musili bychom spoluobyvatelóm a lantfrydníkóm našim, tak jakž jsme sobě zavázáni, pomáhati, aby při svém zuostati mohli. Pak poněvadž obojí poddaní VKrMti jsme, VMtKá, jako pán náš obojích, takovú věc snadně k místnému konci přivésti ráčíte. A poněvadž jsú páni Žerotínští i jiní těch gruntuov vždycky v držení a užívání byli, aby toho ještě užívali.“ (Ob. sněm olomucký o sv. Janě 1538. Kop. pam. sněm. I., fol. 77).

Litenčicích, Jana Ždánského ze Zástřizl a na Buchlově ze stavu rytířského.[1]) Léta 1576 srovnáván komisemi spor stavů moravských o hranice zemské se Štěpánem Telekessem,[2]) roku 1602 ustanoveny přesně hranice mezi Moravou, Uhrami a Slezskem[3]), a roku 1617 přeli se Skaličtí o hranice se Sudoměřickými; běželoť o potok Sudoměřičku, který měl dvojí řečiště, staré a nové.[4]) Menší spory hraniční srovnávány byly komisemi r. 1559 (Jakub Dyak z Trenčína vpadl s několika sty lidmi do okolí Brúmova),[5]) 1560 (mezi Karlem ze Žerotína a pány Nekši),[6]) 1573 (trojí komise)[7]) a roku 1574 (docela 4 komise).[8])

Styky obchodní mezi Moravou a Uhrami nebyly valné, ač úplně bylo dovoleno kupcům českým a moravským prodávati své zboží v Uhrách a naopak. Kupci však museli míti pověřující listy svých vrchností. Ze zboží prodávalo se nejvíce v Uhrách sukno, plátna, hedvábí a nože.[9]) Kupci, kteří zboží svého nevozili,

[1]) Komise dostala instrukci, opatřenou 32 pečetmi přitisknutými a datovanou z Brna, v sobotu před Květnou nedělí [13. dubna]. Praví se v ní: „A jim sme dali plnú moc a tímto listem dáváme, aby mohli na místě všech stavuo o hranice zemské, a oč jest mezi stranami ruoznice, jednati a všecko konati, tak jako bychom nahoře psaní stavové toho sami přítomni byli pro uvarování větších ruoznic a nesnází mezi tímto markrabstvím a královstvím uherským a nahoře psanými stranami. Dán v městě Brně atd. — Biskup, úředníci a soudci zemští, páni, praelati, rytířstvo, poslové z měst markrabství moravského, nyní v Brně na sněmu obecním spolu shromáždění.“ (Orig. český v zemském arch. budínském. Monumenta B.)

[2]) Kopie česká císaře Maximiliana II. k neznámé osobě 2. dubna 1576 v arch. třeboňském č. 4950.

[3]) Původní ustanovení těch hranic stalo se na hradě Biteši 21. února 1602, druhé 7. května na hoře Trojačce. (Kopie Bočkovy sbírky zem. arch. mor. č. 2184. Chatrný výňatek.)

[4]) Zpráva o tom ve státním arch. budínském. Monumenta, 22. února 1617.

[5]) Pam. sněm. II., fol. 146.

[6]) Pam. sněm. II., fol. 150—151.

[7]) Pam. sněm. III., fol. 45—47. 1. mezi Janem ze Žerotína a Skalickými, 2. mezi Zdeňkem Říčanským a Bernartem ze Žerotína ve spolku s Bystřickými a mezi Telekessi. 3. mezi Janem Brúmovským a hraběnkou na Trenčíně.

[8]) Pam sněm. III., fol. 60—61.

[9]) Obšírnější zmínka o kupcích mor. a uherských čte se v patentě krále Ferdinanda I., daném z hradu Pražského, ve středu po sv. Lukáši [22. října] r. 1544, jímž zakazuje, aby dováženy nebyly Turkům do Uher zásoby a potraviny z Moravy. Viz k tomu kapitolu o účastenství Moravy při válkách tureckých k r. 1544 (str. 264. a násl.) v poznám. (Landesgerichtsakten z. arch. mor. č. 105).

nýbrž nosili na zádech, nazýváni byli v Uhrách všeobecně „nazadisté," a sněm prešpurský usnesl se roku 1536, aby všem „nazadistům" odpuštěno bylo v Uhrách placení třicátku, cel, mýt i jiných podobných poplatkův.[1]) Moravané a Čechové nesměli kupovati odjinud uherská vína, než z komitátu prešpurského, a také jen tam směli dovážeti vína svá.[2])

Jest přirozeno, že Čechové a Moravané nebyli v Uhrách připouštěni k úřadům. Nalezl jsem pouze jediný případ k roku 1531, kdy Čech, Petr Kostka ze Sedlce, byl hejtmanem v jedné části severních Uher, pod Ludvíkem Grittim jako gubernátorem celého severu. Oba byli ve službách Zápolského.[3]) Jinak se pouze připomíná, že Čechové a Moravané bývali často veliteli na pomezních hradech uherských a podunajských, zvláště na Nových Zámcích, na jejichž stavbu stavové moravští přispívali po několik desítiletí.

2. Styky se zeměmi rakouskými.

Také s rakouskými zeměmi nebyly styky Moravy za 16. století v ničem hodny pozoru, leč ve věcech vojenských a náboženských, o čemž dílem jednáno bylo, dílem jednáno bude na místech jiných. V ostatním byly styky podobny, jako se zeměmi uherskými. Již za 15. století byly četné spory mezi oběma zeměmi, jež se týkaly nejvíce násilností a loupežných vpádů buď z Rakous do Moravy nebo naopak,[4]) tak že roku 1477 sjednáno bylo na rok příměří, a ustanoveno, aby zvláštní komise obou zemí, stejně početné, učinily rozhodčím slovem konec všem třenicím, jimiž ohrožováno bylo klidné sousedství a zároveň obchodní styky obou zemí.[5]) Léta 1518 konán byl sjezd plno-

---

[1]) Král Ferdinand I. dal toto ustanovení sněmu prešpurského vyhlásiti svým patentem, daným z Inšpruka, dne 23. srpna 1536. (Orig. lat. zemského státního arch. v Budíně. Monumenta).

[2]) Orig. lat. městského arch. prešpurského. Nařízení krále Ferdinanda I. z roku 1534, dané z Vídně, „in festo b. Mathei" [24. února]. Patent o dovážení vín do komitátu prešpurského vydán byl r. 1535. Císař Matyáš potvrdil totéž r. 1613.

[3]) Arch. Nár. musea peštského k roku 1531.

[4]) Archiv Český X., str. 263—265.

[5]) Tamže X., str. 279—280.

mocníků moravských a rakouských, aby se dohodli o přechovávání rejtharův a o jiných věcech, oběma zemím potřebných.[1]) V letech 1538,[2]) 1553, 1559,[3]) 1560,[4]) 1573,[5]) 1574,[6]) 1617 a j.[7]) srovnávány byly spory o hranice zemské týmž způsobem, jak se to dálo na hranicích uherských.

Za té příležitosti vznikl r. 1553 a 1554 spor mezi panovníkem a stavy. Stavové chtěli jako jindy rozhodovati sami docela svobodně o sporech mezních na hranicích volbou komisí po dvou osobách. Jmenovitě nechtěli přivoliti, aby k jednání přibírány byly osoby z jiných zemí, zvláště z Čech, a tolikéž bránili se, aby panovník neurčoval doby k jednání. Král Ferdinand I. však popřel jim právo takové a chtěl sám určovati komise i dobu ke schůzím, jak to činil v jiných zemích. Stavům dával jen právo, voliti na sněmích osoby, které by chtěli, a opatřovati je plnou mocí. Na obecném sněmě brněnském, konaném v prosinci roku 1553, bylo tedy uloženo zemským soudcům, aby o příštím soudě olomuckém vybrali ze sebe některé osoby, jež by nahlédly

1) Archiv Český XI., str. 304.

2) Ob. sněm olomucký 1538, o sv. Janu Křtiteli. Pam. sněm. I., fol. 149 a násl. „O hranice uherské, rakúské i slezské, to aby při tom stálo, jakž prve osoby jmenovány jsú; když by těm hranicím rokové položeni byli, aby na ty hranice jely. A jestliže by která osoba pro nedostatek zdravie, aneb pro jinú slušnú příčinu bezelstně jeti nemohla, má to panu hajtmanovi oznámiti, a pan hajtman má jinú osobu dáti; a komuž by na které hranice jeti rozkázal, ten každý aby bez odporu jel.“ — A na témž sněmě ustanoveno ještě zvlášť „o meze rakúské: „Na VMtKú jest také vznášeno více nežli jednú, co se mezí rakúských dotýče, že mezi některými osobami ruoznice o ně jsú: kdež pak již od nás více než jednú osoby k ohledání toho jmenovány a vydány byly a z arcikniížectví rakúského také jmenovány a vydány býti měly, ale ta věc k společnému těch osob shledání a toho ohledání až podnes nepřišla; a protož VKrMti prosíme, že VKrMt to spuosobiti ráčíte, aby z arciknížetství rakúského osoby jmenovány a vydány byly a s osobami, od nás vydanými, na den jmenovitý shledání jměly a těch mezí společně ohledaly a mezi těmi zeměmi a osobami, kterých se dotýká, to na místném konci postavily.“ (Kopiář Pam. sněm. I., fol. 77).

3) Pam. sněm. II., fol. 142 a 146.

4) Tamže II., fol. 150.

5) Tamže III., fol. 45—47.

6) Léta 1574 voleny byly dvě komise na hranice rakouské při obecném sněmě olomuckém, zahájeném o Novém roce. (Pam. sněm. III., fol. 60—61).

7) Pam. sněm. VI., fol. 106 a 107.

do svobod zemských a vyhledaly, co by uznaly za vhodné na obhájení práv stavovských v té příčině.[1]) Roku následujícího 1554 Václav z Ludanic, jako zemský hejtman, vypravil se do Vídně k JMtiKé a předložil věrné opisy dvou německých listin, totiž císaře Bedřicha a vojvody Rudolfa Rakouského, jimiž dotvrzoval stanovisko stavů moravských. Ale král Ferdinand I. neuznal, že by v těch listinách něco bylo, co by svědčilo na prospěch mínění stavovského.[2])

A za let pozdějších stavové moravští ponenáhlu si přivykli, žádati vždy panovníka, aby určil, kdy a kde mají se scházeti komise.

[1]) Ob. sněm brněnský 1553, v pátek po sv. Lucii [15. prosince]. Pam. sněm. II., fol. 44.

[2]) Dal prý si přečísti oba Vidimusy a nenašel tam toho, čeho stavové se domýšlejí, „což by se na meze, hranice a silnice neb jiné takové nevuole vztahovalo, aby takovým spůsobem, jakž hejtman markrabství mor. toho doložil, skrze volení a vydání z každé země po dvou osobách jednány a koncovány býti měly. Aniž se také ten list císaře Fridricha na budoucí časy vztahuje, než tehdáž v časy nepokojné a odevřených válek jest taková smlúva aneb ty listy pro upokojení mezi oběma zeměmi vzdělány, a hned v témž listu císaře Fridricha jest zřetedlně dostaveno, v kterém času o ty různice a válečné nevole tehdáž vzniklé, kdo by co proti tomu žalovati měl, se sjeti mají, totiž v neděli postní Laetare tehdáž příští. Pakli by to z hodných příčin býti nemohlo, tehdy aby v neděli po sv. Duše to se stalo. Než aby na budoucí časy tak to vždycky, což by mezi těma dvěma zeměmi kdy za nevole povstaly a vznikly, jednáno a souzeno býti mělo, toho list císaře Fridricha ničehož neobsahuje v sobě. — A v druhém pak listu knížete Rudolfa Rakouského nic jiného se nezavírá, než že poddané císaře Karla a markrabie Jana jako pod nějakým glejtem tehdáž v ochranu svú béře, aby se jim moci a qvaltu v zemích jeho nedálo. A v témž listu toho dokládá, že takovejš zápis od císaře Karla a markrabie Jana sobě daný proti tomu má. A tak stavové markrabství moravského nemohou sobě slušně těch dvou listuov ku pomoci bráti, aby ke dni od JMtiKé předešle uloženému, na den sv. Jakuba nyní příštího [25. července] na místě jmenovaném s plnú mocí osob vyslati neměli, nýbrž JMtKá hejtmanu markrabství moravského o tom poroučí, aby stavům vůli a jistou a milostivou JMtiKé oznámil, aby při nynějším soudu zemském o sv. Janě v Olomouci osoby k tomu nařídili a dadouc jim plnú moc ke dni již jmenovanému na ty meze a hranice, o kteréž činiti jest, konečně vyslali a vypravili; neb stavové arciknížetství rakouského taktéž učiniti mají. A JMtKá na poníženou prosbu stavuov arciknížeti Ferdinandovi a JMtiKé synu nejmilejšímu psaním svejm milostivě a otcovsky poroučeti ráčí, aby s nejvyššími ouředníky a soudce [sic] zemskými království českého jednati ráčil, aby podle stavův markrabství moravského dvě osoby k radě vypravili.“ (Ve Vídni [1554], ve čtvrtek, oktáv Těla Božího [31. května]. Pam. sněm. II., fol. 63 a násl.)

volené ke srovnávání sporů pomezních mezi jednotlivými zeměmi ba dokonce dovolovali, aby přítomni bývali i zvláštní komisaři císařští.

V letech čtyřicátých 16. století moravští stavové měli příležitost k nespokojenosti, že mince moravská, zvláště tolary Jáchymovské, brány byly v Rakousích jen se srážkou, a že vydána byla zápověď, dovážeti z Moravy do Rakous vína. Stavové moravští byli tím tak pobouřeni, že nechtěli slíbiti poselstvu zemí alpských, které tenkrát obcházelo jednotlivé země koruny české, trvalou pomoc proti Turkům, dokud nebude jim vyhověno ve zmíněných stížnostech.[1])

Styky obchodní mezi Moravou a zeměmi rakouskými upravovány zvláštními smlouvami, které uschovány byly s ostatními důležitějšími listinami zemskými. Týkaly se nejen samého obchodu, nýbrž bezpečnosti kupců, jednaly o cestách obchodních a silnicích, o clech hraničních i všech poplatcích ostatních.[2]) Aby smlouvy takové závazny byly všem obyvatelům, jest přirozeno, že byly schvalovány zemskými sněmy a potom rozhlašovány v zemi. Menších, zlomkovitých zpráv o podobných smlouvách čte se dosti v Památkách sněmovních, ale nikde nenašel jsem smlouvy úplné. Často zasahovali i panovníci do obchodních poměrů jednotlivých zemí, zvláště pokud se týkalo zemí rakouských, v nichž Habsburkové měli proti stavům větší moc, než v zemích ostatních, ale kdykoliv se věc týkala také Moravy, stavové rozhodně se opřeli každému podobnému zasahování do práv a svobod svých.[3]) V takových věcech nikdy se nevyjednávalo

---

[1]) Kop. Pam. sněm. I., fol. 128—137 a 139.

[2]) „Podle milostivého poručení VCMti ty smlouvy, kteréž z strany silnic a handle z jedné země do druhé s arciknížectvím rakouským a tímto markrabstvím máme, chcme s pilností dáti vyhledati. A jakž co vyhledáme, VCMti přípis jich odešleme. Než na ten čas jich zde nemáme.“ (Ob. sněm. brněnský 1567 o sv. Třech Králích. — Pam. sněm. II., fol. 268.)

[3]) Král Ferdinand I. oznámil na př. jihlavským soukenníkům, že smějí voziti do Rakous a prodávati tam jen sukna „stoupená a postřižená“, sice že jim zboží bude vzato. V Cáhlově by se to bylo kupcům moravským málem již stalo. Stavové moravští opřeli se proti takovému nařízení, poněvadž takové rozkazy nebyly vydány ani tehdy, dokud Habsburkové nebyli pány Čech ani Moravy. (Instrukce, daná poslům do Prahy ze sjezdu brněnského, zahájeného

s panovníkem, nýbrž se stavy každé sousední země, a platilo za pravidlo, jak se země sousední chovaly ke kupcům moravským, tak se chovalo obyvatelstvo moravské ke kupcům jejich. Běželo-li však o kupce židovské, dovolávali se stavové moravští ovšem pomoci panovníkovy, poněvadž židé byli v zemích českých pod zvláštní ochranou pána zemského.[1])

Byla-li Morava jmenována ve veřejných listech a listinách zároveň s ostatními zeměmi alpskými, náleželo jí místo hned po arciknížectví rakouském.[2]) Ale roku 1620 vznikl přece spor mezi poselstvem moravským a rakouským o přednost při veřejných vystupováních, který však záhy byl uklizen. Poslové moravští omlouvali se stavům téhož markrabství, že sporem tím vinni nebyli. Nedorozumění týkalo se také Slezska.[3])

3. Styky se Slezskem a s Polskem.

a) Styky obecné.

Ve stycích Moravy se Slezskem jeví se ovšem větší důvěrnost již proto, že obě země byly členy koruny české a měly k sobě více vztahů, než mívají obyčejné země sousední. S počátku století 16. (r. 1512) sjednána byla v Kladsku mezi Moravou a Slezskem na 15 let smlouva o loupežníky a škůdce zemské, jíž přikládán byl význam obecného zápisu (lantfrydu).

---

v 2. neděli postní [18. února] 1543. Má datum ve čtvrtek po Reminiscere [22. února]. Kop. Pam. sněm. I., fol. 172).

[1]) Léta 1615 na př. stěžovali si starší židovští za celou obec na obecném sněmě brněnském, konaném v 2. polovici listopadu, že se židovským kupcům dějí překážky v obchodech, zvláště v zemích rakouských, jako na př. v Kremži a v Linci. (Kop. k r. 1615, fol. 163—164). Stavové moravští ujali se židův, a ještě roku 1617 upozorňovali císaře, nezastaví-li násilností v rakouských zemích proti moravským obchodníkům židovským, že to bude působiti i na povolování berní, poněvadž židé nebudou moci platiti tolik, jako jindy. (Tamže, fol. 175—176).

[2]) Ob. sněm olom. 1530, fer. V. post Dorotheae [10. února]. Kod. duchcovský, fol. 174.

[3]) Kopie v arch. čes. místodržitelství k r. 1620 v červnu a červenci K. 1/137.

Odpovědníci a zhoubcové zemští měli nejen vzájemně býti vydáváni, ale bylo také dovoleno Slezanům, honiti takové lidi na Moravě a naopak, a každý, kdo slyšel pokřik, při honění měl býti nápomocen.[1]) Smlouva kladská byla potvrzena panovníkem 22. ledna 1513.[2]) Podobná smlouva učiněna byla v témž městě roku 1518, dne 9. února.[3])

Po bitvě moháčské měl se konati v Kladsku sjezd zemí českých, aby se dohodly o příštího panovníka. Když k němu nedošlo, a stavové čeští vykonali volbu o své újmě, vznikl ve Slezsku proti Čechám podobný odpor, jako na Moravě. Slezané prohlásili na konec, že Ferdinanda a manželku jeho Annu sami dobrovolně přijímají a volí za panovníka slezského. Ferdinand jim v tomto smyslu také vydal revers.[4]) Vůbec knížata a stavové slezští hájili samostatnosti své proti Čechám právě tak horlivě jako Moravané[5]) dokazujíce za každé příležitosti, že země slezská podřízena jest králům, nikoli stavům českým.[6]) Sněmy slezské měly v celku týž obor působnosti jako moravské, a stavové slezští v jedné věci napodobovali docela stavy moravské žádajíce, aby sněmy a sjezdy slezské, na nichž pojednává se o blahu zemském, směly býti konány bez předchozího oznámení panov-

---

[1]) Archiv Český X., str. 348 a násl., s datem 18. prosince. Kladsko, jež náleželo tenkrát Čechám, leželo prostřed zemí českých, bylo tedy nejvhodnějším místem ke společným schůzím.

[2]) Archiv Český X., str. 350 a násl. Také v Kodexu duchcovském na fol. 165 a násl.

[3]) Viz v Přílohách č. 5.

[4]) Viz o tom v I. díle na str. 98 a 99, zvl. poznámku 2.

[5]) Na sněmích slezských jest hojnost příkladův. V Památkách sněmovních (Fürstentage XVII.) čteme na př.: „Die böhmischen Beschlüsse binden das Land Schlesien nicht“ (fol. 304), nebo: „Das Land Schlesien, aeque principaliter und nicht accessorie der Cron Behaimb unirt“ [fol. 307]. (Orig. v městském arch. vratislavském.)

[6]) „Desgleichen erscheint auch aus weilend Herrn Prezlai, Bishoues zue Bresslaw briefenn, das die Fursten vnnd Lannd Slesien sich alleine den Konigen zue Beheim vnnd nicht den Herrnn daselbst vnntergebn habenn, vnnd sind die Bischoffe zu Bresslaw principes regni vnd schlesischen Fursten von römischen Kaisern vnnd Konigen zu Behem allweg vor Fursten des Reichs vnd Cron zu Behemen genannt, gehaldenn vnd in Stellen vnd Brieffen allen Obristen Ambtleuthen vnd Herrn zue Behem furgesetzt wurden.“ (Fürstentage [1526—1540], fol. 112. Městský arch. vratislavský).

nikovi.[1]) V příčině osazování nejvyšších úřadův a pravomoci soudní knížata a stavové slezští vymohli si již za krále Vladislava Jagjelovce výhody, jakých neměla žádná země koruny české. Ale privilegium krále Vladislava vydáno bylo bez vědomí kancléře českého úředníkem podřízeným, nepoctivým, a podpis Vladislavův byl vylouděn tak, že král nevěděl ani, co podpisuje. Tím se stalo, že král Ludvík zrušil roku 1522 toto privilegium, jelikož bylo na úkor právům královským a svobodám zemí koruny české.[2]) Sporné otázky mezi Moravou a Slezskem srovnávány byly mimo jedinou výjimku bez prostřednictví českého přímo sněmy obou zemí. Slezsko uznávalo, že jako člen zemí koruny české jest za Moravou na místě třetím, a dle toho také jednalo při poskytování pomocí vojenských i peněžných. Vojska slezská bývala na výpravách zemí českých na místě třetím, a při válečných pomocech peněžních Slezsko povolovalo třetinu toho, co Čechy, a tvrdilo, že Morava má platiti polovici, Lužice čtvrtinu.[3]) Za nebezpečenství nepřátelských podporovaly se obě země dosti přátelsky, a zvláště roku 1605 knížata a stavové slezští poslali značnou pomoc proti Bočkajovcům;[4]) ale vojska slezská, ať domácí nebo najatá, vyznamenávala se vždy touhou po kořisti a násilnostmi. Neméně časté byly nepřátelské výpady vrchnosti slezských přes hranice na panství sousedů moravských, hlavně z Těšínska. I spory o hranice zemské se vyskytují, jež srovnávány byly komisemi jako při zemích jiných.[5]) Léta 1591 vyvinul se spor o hranice

[1]) Fürstentage III., fol. 3. Císař ovšem toho nepovolil. Tamže III., fol. 27.

[2]) Viz v Přílohách č. 7. Viz k tomu pozn. 2. na str. 124.

[3]) Slezsko bylo větší, než Morava, ale Slezané tvrdili, že Morava jest země bohatá, Slezsko chudobné. Žádali tedy vždy důtklivě, aby se neukládalo Slezsku více berní než Moravě. (Fürstentage III., fol. 105, 150, 248 a j. Městský arch. vratislavský.)

[4]) Stavové moravští ovšem žádávali o pomoci takové. Na př. r. 1605 poslali do Slezska Jiříka Bruntálského z Vrbna a na Helfenštýně a Jana Kobylku z Kobylího a na Sovinci. (Orig. stát. arch. vratislavského A. A. I., 27aa.)

[5]) Na př. r. 1541 stavové slezští žádali o upravení hranic mezi Slezskem a Moravou „zwischen dem Herrn von Freudenthal vnd Joachim Rosenheim zu Kunzendorf vmb etliche Gebirge vnd Flecken". (Fürstentage II., fol 25 a 33). Roku 1561 srovnáván byl spor hraničný mezi Václavem, vévodou těšínským, a biskupem olomuckým. (Orig. a kopie ve stát. arch. vratislavském [něm.]

území Jana Skrbenského z Hříště a na Fulneku, sudího práva menšího zemského v kraji olomuckém, a mezi Ondřejem, biskupem vratislavským. Poddaní biskupovi vpadali nad Studenkou do území Skrbenského, který byl nemocen, a žádal tedy, aby se ustalo v nepřátelství, a spor aby byl srovnán mírně na podzim, až se pozdraví.[1])

Průsmyky mezi Moravou a Slezskem a horské přechody byly za každého nebezpečenství v nově upravovány, po případě opevňovány.[2])

Obchodní styky byly nevalné, připomíná se pouze obchod s dobytkem, který honěn byl ze Slezska a Polska do Moravy a do Čech na prodej.[3]) K událostem r. 1608 Slezsko zůstalo trpné.

Teschen I. 7g. — Ve Sněmích českých III., fol. 247, k roku 1565 připomíná se rovněž rozepře o hranice mezi Moravou a Slezskem. Roku 1573 stavové moravští jmenovali 2 komise na hranice knížectví slezského. (Ob. sněm. olom. 1573, v pond. po Cantate [20. dubna]. Pam. sněm. III., fol. 45–47.) Roku 1574 rovněž. (Ob. sněm olomucký 1574 při Novém roce. Pam. sněm. III., fol. 60—61). Mimochodem připomínám, že ve sbírce Grottefendově státního arch. vratislavského (A. A. I. 27h) jest malý fascikl akt sporův o hranice s markrabstvím moravským k r. 1738.

1) Státní arch. vratislavský A. A. I., 27 e.

2) Ve státním arch. vratislavském (A. A. II. 3○) zachovala se k r. 1602 relace vyslaných slezských, jak by mohly býti upraveny průsmyky a přechody podél hranic moravských a polských.

3) „Osvíceného a vysoce urozeného knížete a pána, pana Adama Václava v Slezí, knížete Těšínského a Velikého Hlohova, JKnMti pána našeho milostivého, my nařízení rady na Těšíně známo činíme tímto listem, že teď po ukazatelích jeho Janovi Milochovi a Šimonovi Paluzgovi, poddaných JKnMti, pět seth sedmdesáte kusův dobytka valaského, povinnú roční daní k ruce JKnMti nyní vybraného do margkrabství moravského i dále k prodaji posíláme. A protož VMti a Vás jakého koli řádu a povahy, jichž by tento list náš došel, v nebytnosti a na místu JKnMti za to žádajíc, od osob našich přátelsky prosíme, že výše psaný valažský dobytek na clech a všelijakých mýtech volně a beze všeho úplatku netoliko propustiti poručiti račíte a propustíte, než i v nastalých potřebách a zvláště pastvu jich v náležitosti fedrovati, račíte a budete, jsouc k VMtem a Vám tej nepochybnej naděje, že tak na žádost naši učiniti račíte a učiníte. JMKr. se toho VMtem a Vám touž měrou i mnohem větší odměniti račí, a my se přátelsky odsloužiti nepomineme. Tomu na svědomí pečet JKnMti k tomuto listu jsme přitisknouti rozkázali. Jenž dán na zámku Těšíně, v pondělí, den sv. Maří Mandaleny [22. července] létha Páně tisícího šestistého druhého. Kašpar starší Ruczký z Rudz, kancléř knížecství Těšínského.“ Přitisknuta jest pečet, úplně zachovaná. (Orig. český arch. Nár. musea v Pešti).

b) Spor o Opavsko a Krnovsko.

Otázkou velmi složitou za 16. a s poč. 17. století jest spor Moravy a Slezska o Opavsko a Krnovsko.[1]) Stavové moravští pokládali Opavsko za zemi, náležející k Moravě, stavové slezští popírali to v celém rozsahu a dokazovali, že Opavsko náleží ke Slezsku. Důvody brali hlavně z dějin a tvrdili: Když r. 1163 Bedřich I. Hohenštaufský přiznal třem synům Vladislavovým Slezsko, dal Měškovi z nich Opavsko, Opolí a Ratiboř jako knížectví slezská. Když později zemřel Václav, poslední držitel Opavska bez potomků, Přemysl II., král český, osvojil si neprávem zemi tu, ač měla připadnouti příbuzným Měškovým. Tím ovšem nebylo odstraněno právo Slezska k Opavsku, poněvadž čin Přemyslův byl usurpací. Týž Přemysl dal Opavsko levobočkovi svému Mikuláši, ale nelze dokázati, že by je byl zároveň přivtělil Moravě, poněvadž není pro to žádné listiny, aspoň Moravané nemohou se vykázati žádnou. Také by se takové vtělení bylo mohlo státi jen se svolením císaře německého; neboť vévodové opavští náleželi ke stavům říše německé jako jiná knížata slezská. I potomci Mikulášovi pokládali se za knížata slezská. Když pak Boleslav polský zmocnil se Opavska po vymření linie Měškovy, Přemysl jal se s ním o Opavsko vyjednávati, což by nebyl učinil, kdyby byl přesvědčen býval, že Opavsko jest částí Moravy; byl by potom prostě hrozil válkou. Když se později králové polští Kazimír a Ludvík vzdali Slezska, vzdali se také zároveň Opavska. Také čeští panovníci, když připojili k Čechám šest knížectví slezských, nepřipojili Opavska k Moravě „tamquam membrum", a kdyby to byli chtěli učiniti, bylo by se to muselo státi se svolením kurfirstův. Král Jan Lucemburský udělil roku 1318 vévodovi Mikuláši Opavsko lénem s dodatkem, že po smrti jeho mužských potomků má spadnouti na korunu českou,

[1]) Viz k tomu: Dudík: Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren. Vídeň 1857. — Biermann: Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf, 1874. — Lepař Jan: Za jakými příčinami a kdy bylo Opavsko a Krnovsko od Moravy odtrženo a ve Slezsko vtěleno? Č. Č. Musea roč. 1860, str. 407—419. — Kalousek: Č. st. pr. 2. vyd., str. 78.

nikoli k Moravě. Když později téměř celé Slezsko spojeno bylo s Čechami, knížata opavská pokládána byla vždy od panovníků českých za knížata slezská.[1]) Panovníci čeští jmenovali vojvody opavské vždy mezi knížaty slezskými,[2]) podobně stavové čeští.[3]) Král Vladislav Jagjelovec potvrdil roku 1501 privilegia opavská jako nejvyšší vojvoda slezský. Knížata opavská znala se vždy k obecným zápisům (lantfrydům) slezským a umlouvala je (1435, 1512). Stavové opavští hlásili se a přicházeli vždy k soudům slezským, vydávali přiznavací listy na jmění se Slezskem, s nímž také platívali berně a konali vojenské služby. Když knížata opavská vymřela, město i země přihlásily se za části Slezska; proto král Ferdinand I. nařizoval, aby tamější hejtman docházel na sněmy a soudy slezské. Roku 1545 měli opavští docela spor s Hlohovskými, kdo z nich má míti předsednictví při sněmě a soudě, a panovník přiznal přednost opavským. V důsledcích toho císař Maximilian II. vyhlásil resoluci, danou r. 1567, že Opavští patří ke Slezsku. Proti té resoluci neohradili se ani stavové moravští ani opavští, a skutečně od té doby mimo nepatrnou výjimku 3—4 let podnikali Opavští všecko ve spolku s knížaty a stavy slezskými. Geograficky Opavsko zahrnuto bylo vždy v hranicích Slezska, a politicky Opavští byli stavem mezi stavy slezskými, obsílali sněmy, chodili k soudům a pomáhali je osazovati; ve Slezsku platili daně a konali službu vojenskou. Do komory slezské platili také všecka cla a pivní poplatky.

Stavové moravští naopak uváděli jako důvody příslušnosti Opavska k Moravě, že Přemysl rozdělil Moravu na 3 části: na Moravu, biskupství olomucké a knížectví opavské; že Morava zavřela r. 1481 s Opavskem dědičné smlouvy a dle toho sjed-

1) Dokazuje to dle Slezanů listina z r. 1342, v níž se pravilo: „Publice profitemur, quod magnifici principes domini Boleslaus Bregensis, Bolco Falkenbergensis, Nikolaus Opaviensis et Ratiboriensis etc. . . . duces nostrae Vratislaviensis dioecesis, sponte recognoverunt, se, munitiones suas et terras ipsis subjectas in manus Serenissimi Johannis, regis Bohemiae, resignasse et terras realiter resignatas ab eodem Johanne suo et heredum nomine in feudum recepisse."

2) Na př. Karel IV. r. 1367, král Václav r. 1370 a 1378, král Vladislav r. 1504.

3) Stavové čeští psali r. 1511 stavům opavským jako ke knížatům slezským.

nocení že také Opavsko má přispívati na potřeby moravské: král Ludvík dal Opavsku milost, aby účastno bylo všech výsad a svobod, jaké má Morava; a že Opavští odvolávají se ve všem k zemskému soudu moravskému.

Stavové slezští pokládali důvody tyto za liché: Předně nic prý neznamená, co se stalo před 300 roky, nýbrž jak se poměry časem vyvinuly; dědičné smlouvy uzavírají se i mezi zeměmi úplně cizími; mají-li dvě země stejná privilegia, není ještě důkazem, že jedna z nich jest podrobena; konečně Lužičtí prý se odvolávají pravidelně do Magdeburka v Sasku a přece tam nepatří.[1])

Otázka o příslušnosti Opavy[2]) byla otevřena po celé století 16. Jednání stěžováno bylo tím, že Opavští byli vrtkaví, klonice se jednou k Moravě, jindy ke Slezsku, dle toho, jak se jim hodilo, potom panovníci čeští, na něž vznášeno rozhodnutí, protahovali při do nekonečna v domnění, že časem dohodnou se strany samy, a konečně Čechové pohlíželi na spor téměř úplně lhostejně, poněvadž neběželo o odtržení Opavska od zemí koruny české, a jinak jim nezáleželo na tom, patří-li území to k Moravě nebo ke Slezsku.[3]) Zároveň s rozhodnutím o hlavní věci bylo nutno vyšetřiti právní poměry manů biskupství olomuckého v Opavsku, kterým ukládány berně, povolené ve Slezsku i na Moravě.[4])

---

[1]) Arch. dvorské kanceláře ve Vídni k r. 1614.

[2]) A s Opavou také Krnovska.

[3]) Šlo-li o změnu hranic zemí koruny české, stavové čeští byli vždy na stráži. Tak uslyšeli na př. r. 1511, že Uhři si přejí, aby Opavsko přidalo se k nim a stalo se částí koruny uherské. Čechové ihned Opavským dopsali, že tomu nevěří a žádali důtklivě, aby se žádným spůsobem neodtrhovali od království českého. (Měst. kniha ve Vratislavi. Rukop. 208, č. 34. str. 183. Kopie.)

[4]) Manové stěžovali si na to již roku 1538 biskupovi, a on zase stavům moravským, kteří vznesli věc na panovníka. — „VMtiKé oznamujem, že jest nám kněz biskup JMt oznámiti ráčil, že manové JMti, kteříž jsú v knížetství opavském JMti předložili, kterak let pominulých, když jest v knížetství slezských VMtiKé za tři léta šeflgelt svolen a dáván byl, lidé jejich v témž knížetství opavském podle jiných též šeflgelth dávati a spravovati musili, a nic méně, když jsme my zde jakú berni aneb pomoc VKrMti svolili, že jsú oni lidé jejich ty pomoci a berně dávali i činili; pak teď opět nyní z VMtiKé za dvě léthě v témž knížetství slezském ten šeflgelth svolen jest, a že se téhož jako i prvé, aby o to potahováni nebyli, obávají, prosíce JMti v tom jako pána svého za opatření, poněvadž oni vždycky od starodávna berně i jiné pomoci podle tohoto margkrabství dávali a činili a do knížetství slezských

Za první polovice století 16. nebylo času pro neustálé války a spory náboženské, zabývati se vážněji otázkou opavskou; teprve roku 1550 bylo hnuto sporem, když na obecném sněmě brněnském stal se veřejný projev o politické příslušnosti Opavska k Moravě, kdežto v soudnictví přiznáno mu právo vlastní s appellací na panský soud moravský.[1]) Projev stavů moravských byl sice jen opakováním toho, co obsaženo bylo již v knize Tovačovské a Drnovské,[2]) ale postačil, že otázka opavská dostala se do proudu. Stavové slezští ohradili se proti takovému usnešení, a Balthazar, biskup vratislavský, hejtman Horního a Dolního Slezska, nařídil hejtmanovi opavskému, aby přijel na sněm vratislavský, který měl býti zahájen 6. dubna r. 1553. Opavští poslechli a poslali do Vratislavě hejtmana svého Vavřince z Drahotuš a na Benešově, dovolili však, kdyby sám nemohl, aby poslal na místě svém hodnou osobu jinou, a dodali, že se budou spravovati usnešeními sněmu vratislavského.[3]) Ale již následujícího roku

---

v žádné berně aneb pomoci potahováni nebyli kromě v ten šeflgeldt za ta tři létha, abyšte ještě v žádné jiné pomoci ani v ten šeflgeldt do knížetství slezského potahováni nebyli. Při tom nás JMt k VMtiKé za přímluvu prositi ráčil, aby též manové JMti v tom knížetství při těch berních a pomocích od tohoto margkrabství odtahováni a do knížetství slezských v ten šeflgeldt ani v jiné pomoci potahováni nebyli, neb že by to těm manům a poddaným jejich nikoli snesitedlné a možné učiniti nebylo, aby podle nás jednu pomoc a podle knížetství slezského druhú činiti měli. A protož VMtiKé prosíme, že VMtKá ty many, poddané kněze biskupa JMti, při tom, při čem jsú za králuov JichMti, předků VMtiKé, zachovávání byli, milostivě zuostaviti a takového šeflgeltu do knížetství slezského dávání zbaviti ráčite." (Ob. sněm olom. o sv. Janě 1538 za přítomnosti krále Ferdinanda. Kop. Pam. sněm. I., fol. 77 a násl.) Král Ferdinand odpověděl: „Na vznešení manuov biskupa o ten šeflgelth jejich těžkosti JMtKá vyrozuměti ráčil, ale nevědúc, z kterých příčin od stavuov knížetství slezského v to potahováni byli, na to se vyptati a na tento čas při prvnějším pořádku a obyčeji toho zuostavovati ráčí, nepochybujíc, že od stavuov slezských mimo spravedlivost obtěžováni nebudú: neb ten šeflgelth tak cizí, jako domácí, kteříž kupují a prodávají, dáti povinni jsú." (Týž sněm. — Kop. Pam. sněm. I., fol. 83).

[1]) Ale, jak již praveno, kníže opavský, byl-li jaký, směl zasedati na zemském soudě panském jako přísedící. (Viz str. 9, pozn. 4., potom str. 12).

[2]) Brandl: Kniha Tovačovská, str. 120. Kniha Drnovská, str. 18. Pam. sněm. II., fol. 13—14.

[3]) „Také my všichni stavové v rovnosti s VMtmi podle velikosti a malosti statkův tak učiniti chceme. A tak pan hejtman náš aneb ten, kohož by na

byli Opavšti jiného mínění. Na obecném sněmě brněnském. zahájeném o sv. Jeronymě [30. září], žádali poslové knížectví opavského [sám hejtman a Jiří z Tvorkova a z Kravař] stavů moravských, aby zvolili ze sebe několik osob, které by se vypravily s posly opavskými na hrad Pražský k JMtiKé, kde mají rok s knížaty a stavy slezskými ve sporu o příslušnost Opavska. Poslové opavští také žádali, aby jim stavové moravští půjčili všecko, co by měli Opavsku potřebného při svých privilegiích a lantfrydech. Poselstvo moravské bylo zvoleno (po jedné osobě z každého stavu), a výpisy vydány.[1]) Jest jisto, že Opavšti si stěžovali tenkrát na stavy slezské a žádali panovníka za výslech obou stran a za rozhodnutí. Král Ferdinand jim zazlíval, že stěžovali si na stavy slezské i stavům moravským, ač věděli, že rok na hradě Pražském byl pouze odložen, a že se konati bude.[2]) Jednáno bylo potom v Praze několikrát v dlouhých obdobích časových, jak dovolovaly panovníkovi jiné práce, a při

místě svém poslal, podle toho s VMtí na místě našem bude moci jednati, s VMtí zavírati v tej moci, jakož bychom osobami našimi všichni při tom přítomni byli. Páni a rytířstvo, stavové knížectví opavského." (Orig. český ve státním arch. vratislavském k r. 1553. (A. A. II. 1 v.) Jest však ve fascikli k r. 1558.

1) „Jakž pan hejtman z knížectví opavského se panem Jiříkem z Tvorkova a z Kravař, poslové od pánuov a rytířstva knížetství opavského od stavuo žádali, aby z prostředku svého osoby volic, podle nich k roku před JMtKů položenému na hrad Pražský, kdež s knížaty a stavy Horních a Dolních Slezí činiti a státi mají, vyslati, i což by se při svobodách markrabství moravského a lanfrydech k jich potřebě najíti mohlo, jim toho puojčiti ráčili .... Kdež stavové, znajíc slušné bejti, tak učiniti, a osoby duole psané aby podle pánuov opavského knížetství stály vyslati, i takových vejpisů jim potřebných puojčiti ráčili (Pam. sněm. II., fol. 59a—b).

2) Stavové moravští podali proto žádost králi Ferdinandovi o nápravu. Král Ferdinand odpověděl: „Stavové knížetství opavského na stavy moravské vznesli, kterak by knížata a stavové Horního i Dolního Slízska k soudu a pomoci [sic] do Vratislavě potahovali, o kteroužto rozepři že stranám od JMtiKé rok položen byl, prosíce, poněvadž se právem a pořádky tohoto markrabství spravují, aby také při tom zůstaveni byli. JMtKá o tom vědomost míti ráčí, že se též stavové knížetství opavského pořádkem a soudem tohoto markrabství, jakž nyní dotčeno, spravují, při čemž jich JMtKá zuostavuje. Než na samou jich stavův knížetství opavského poníženou žádost, poněvadž se tu privilegí a svobod jich z obou stran dotýče, a znaje JMtKá slušné bejti, rok stranám na hrad Pražský po šťastném JMtiKé do království českého příjezdu, čtyři neděle, aby stáli, položiti ráčil. Čehož JMtKá při tom zůstavuje. Než

všech účastnili se vedle stavův opavských i poslové moravští jako jejich ochránci.[1])

Jest otázka, jak vysvětliti lze náhlý obrat stavův opavských, kteří roku 1553 posílají zemského hejtmana svého na sněm vratislavský, slibujíce, že podvolí se všem jeho usnešením, a již léta následujícího prohlašují svou příslušnost k Moravě. Nejinak, než tím, že po zřízení appellačního soudu na hradě Pražském r. 1548 král Ferdinand I. žádal přísně, aby všecka odvolání od vrchního soudu vratislavského dála se do Prahy a nikoli, jak dosud do Magdeburka, a totéž žádáno na Opavských. Oni však se nechtěli podrobiti tomuto zařízení a po delším váhání prohlásili, že Opavsko náleží k Moravě, odtud že dostává naučení soudní, a od panského soudu moravského že není odvolání. Před tímto rozhodnutím stavové opavští brávali sice naučení soudní na Moravě,[2]) ale politicky klonili se ke Slezsku, a nemá pravdy Dudík, tvrdí-li, že Opavští nestarali se, chodí-li jejich hejtman ke sněmům slezským, čili nic; když byl pozván, musel prý tam jíti jako úředník zeměpanský. Tomuto mínění odporuje naprosto jasné vyjádření stavů slezských roku 1553.[3]) Jmenovitě srovnávání

JMtiKé jest s podivením, že sou stavové opavští na stavy tohoto markrabství tou měrou, vědouce o témž odložení a vlastním svém poddání, vznésti dali.“ (Týž sněm brněnský o sv. Jeronymě. Pam. sněm. II., fol. 62a—b.)

[1]) Tak na př. r. 1558 na ob. sněmě brněnském při času neděle Invocavit, [27. února] voleni byli opět poslové moravští, aby jeli do Prahy s posly knížectví opavského. Byli to ze stavu panského: Zachariáš z Hradce, nejvyšší komorník, a Václav z Krajku; ze stavu rytířského Jáchym Zoubek ze Zdětína a Adam Hrubčický z Čechtína. (Pam. sněm. II., fol. 129b).

[2]) Naučení panská do knížectví opavského zaznamenána jsou v Knihách pamětí, připovědí a naučení, v brněnské č. 37 a v olomoucké č. 45. Nalezl jsem na příklad naučení v knize brněnské č. 37 k letům 1537 z olom. soudu Tříkrálového (fol. 25), 1539 rovněž (fol. 32, 35), 1540 z olom. soudu sv.-Janského (fol. 48), 1541 z olom. s. Tříkrálového (fol. 53), 1541 z olom. s. sv.-Janského (fol. 64), 1542 z Brna o sv. Martině (fol. 94), 1543 z postního soudu brněnského (fol. 97), 1545 z brněnského soudu sv.-Kunhutského (fol. 122), 1546 z Brna v pond. po 3. ned. po Veliké noci (fol. 124), 1546 z olomouckého soudu Tříkrálového (fol. 126, 127), 1553 z olom. s. Tříkrálového (fol. 211 a 212), 1553 ze soudu olom. Svatokunhutského (odloženého) [fol. 223], 1554 z olom. soudu sv.-Janského (fol. 232).

[3]) Viz k tomu poznámku 3. na str. 418—419. Dudík: Des Herzogthums Troppau ehem. Stellung zur Markgrafschaft Mähren. Wien 1857, str. 98.

sněmů slezských s generálními sněmy, jak Dudík si představuje, nemůže býti bráno vážně.[1]) Dudík příliš akcentuje příslušnost Opavska k Moravě a přehání zrovna tak, jako Lepař, který zaujal pro 16. století stanovisko příznivé Slezsku. Otázka tato za 16. století byla spornou a od roku 1554 přímo akutní, poněvadž Slezané naléhali neustále, aby se vyřídila, kdežto Moravané a někdy i Opavští statečně se bránili.[2]) Jednání v letech padesátých století 16. bylo obtížné, jelikož zástupcové Slezska nepřišli (nevím, z jakých důvodů) k rokům, do Prahy položeným; přišli vždy jen poslové opavští a moravští. Když pak arcikníže Maximilian, jako nově zvolený panovník český, přijímal holdování v jednotlivých zemích koruny české a vypravoval se na sněm vratislavský, stavové moravští žádali ho, aby přijal holdování od Opavských zvlášť, poněvadž rozepře o tu zemi mezi Slezskem a Moravou není dosud vyřízena, aby tedy stavové opavští nemuseli jezditi ke sněmu vratislavskému.[3]) Maximilian měl se také přimluviti v té věci

[1]) Dudík tamže, str. 98—100. Praví, že opavští stavové byli ke slezským sněmům v témž poměru, jako stavové zemí českých ke sněmům generálním. Tomu odporuje mínění jeho, projevené zrovna před tím, že stavové opavští se ani nestarali, chodí-li jejich hejtman na sněmy slezské čili nic. Něčeho podobného na sněmích generálních nebylo. Stavové zemí českých velmi se starali o poselstva na gener. sněmy, ač jim byla potíží, a spravovali se usneseními jejich.

[2]) Nechci tím říci, že by Opavští byli se naprosto odlučovali od Slezska. Zjednal jsem si dojem, že byli oportunisty. Pokud viděli ve spojení s Moravou více výhod, dotud se jí drželi. Nebylo to tedy u nich přesvědčení, jak patrno z některých sporův o hranice mezi Moravou a knížectvím opavským. Na př. r. 1560 přeli se o hranice sám biskup olomucký se Štěpánem z Vrbna, hejtmanem knížectví opavského.

[3]) „Neb i toho před VKrMtí tajiti nechceme, že týž knížetství opavské vždycky od starodávna všech svobod, privilegií a práva markrabství moravského sú užívali a starobylými pořádky se spravovali a spravují; a časů pominulých od JMtiCís. majíce též knížata slezská s týmiž stavy knížetství opavského na hrad Pražský rok položený, tu sou se též knížata ani žádný na místě jejich k tomu roku nepostavili, než poslové naši spolu i s nimi sou se k témuž roku postavili, chtíce tu JMtiCís. spravedlivé rozeznání bejti. A poněvadž VKrMt skrze to knížetství do Vratislavě na tento čas cestu svou jmíti ráčíte, zdání naše jest, poněvadž to mezi námi a stavy téhož knížetství opavského i tudíž mezi JichMtmi knížaty a jinými stavy knížetství slezských v rozepři jest, abyšte VKéMt od těch stavů téhož knížectví opavského povinnost VKéMti náležitou v týmž knížetství v místě od VKéMti jim oznámeným milostivě přijíti

u svého otce, krále Ferdinanda I. Ale Maximilian odpověděl tenkrát velmi rozhodně, že nepochybuje o příchodu Opavských do Vratislavě, poněvadž JMtCá svolal do toho města všecka knižata slezská; a že nepochybuje tím více, poněvadž za vlády jeho otce stavové knížectví opavského platili berně dle usnešení sněmů slezských, k nimž pravidelně přicházeli. Výslovně pak dodal, že tím nemají býti dotčena privilegia markrabství moravského, knížectví opavského ani knížectví slezských, pokud pře právoplatně není skončena.[1]) Maximilian sice sliboval, že císař rozhodne celý spor spravedlivě, ale nestalo se.[2]) Brzy po svém nastoupení pokračoval ve vyšetřování a povolával si poselstva všech účastněných zemí ke dvoru.[3])

Za panování Maximiliana II. Slezané a Opavští rozešli se ještě více, a Opavsko klonilo se zjevně k Moravě. Za příprav vojenských roku 1566 stavové knížectví opavského žádali stavů moravských o přímluvu u císaře, aby s vojskem svým přiraziti mohli k lidu moravskému, a nemohlo-li by to býti pro spor se Slezany,

---

ráčili, za to poníženě prosíme. A tak se nám vidí, že to JJMtem knížatům a stavům knížetství slezských i tedy nám bez újmy jedné i druhé strany spravedlnosti až do rozeznání spravedlivého JMtiCís. býti může.“ (Ob. sněm olomucký 1563 o sv. Martině [11. listop.] Pam. sněm. II., fol. 221—222.)

[1]) „Zvláště pak, poněvadž předešlých časuv a kralování JMtiCís. též stavové knížetství opavského všecky berně a dávky podle stavuv knížetství slezských spravovali i také na sněmy do Vratislavě vypravovali, že tolikéž se ve Vratislavi najíti dadí, . . . avšak bez pohoršení privilegií, svobod markrabství moravského, knížetství opavského i také knížetství slezských práva a spravedlnosti jedné každé strany, kteříž na rozepřích v tom mezi sebou jsou a mají.“ (Týž sněm. Pam. sněm. II., fol. 225—226).

[2]) Stavové opavští účastnili se sněmu vratislavského a holdovali Maximilianovi, ale 10. prosince t. r. dostali od něho revers, že holdovali mu „jako stavové markrabství moravského.“ Viz k tomu Dudík: Troppau, str. 105 a 106, kde jest doslovné znění reversu, jenž byl psán jazykem českým. Opavští vůbec tenkrát přáli češtině. Jmenuje se toho roku jako český písař knížectví opavského Jiří Kotulinský. (Orig. zem. arch. mor. Fremde Urkunden). O reversu Maximilianově zmiňuje se také Pilař a Moravec III., str. 30.

[3]) První takové předvolání stalo se již r. 1565. Stavové mor. doplnili své plnomocníky na ob. sněmě olom., v pátek po Bož. Těle [22. června] tak, že na místě pana Hrubčického, který zemřel, zvolili Kryštofa Vencelíka, a celému poselstvu přidali za prokuratory Bohuše Kokorského z Kokor a maršálka Žalkovského ze Žalkovic. (Pam. sněm. II., fol. 235).

aby vojsko opavské smělo míti, jako nedávno před tím, svůj vlastní tábor.[1]) Sbírání vojska v Opavsku dálo se tenkrát úplně dle usnešení sněmu moravského, k němuž stavové opavští veřejně se přiznali a prohlásili, že vytrhnou za vojskem moravským k Mikulovu a odtud do Uher, ale že si přejí, aby napřed opustili hranice opavské rejthaři, kteří při nich leželi.[2])

Do Opavy bývaly často pokládány slezské sněmy, což působilo Opavským nesnáze a dráždilo Moravany. Již roku 1563 stavové moravští ohradili se proti tomu po prvé, roku 1566 po druhé, ale nedostalo se jim vyřízení. Zkusili to tedy po třetí na obecném sněmě brněnském o sv. Třech Králích r. 1567 důtklivě žádajíce předně, aby svolávání sněmu slezského do města Opavy nebylo na úkor práv knížectví opavského a moravských a žádali na to reversu, a za druhé aby panovník „neprodlévajíc" hleděl ukončiti celý ten spor. Maximilian odpověděl hned 16. ledna, že uznává žádost stavů za spravedlivou a že se vynasnaží, aby pře rozhodnuta byla co nejdříve, slíbil pak i dostatečný revers.[3])

Stavové moravští zvolili také hned na témž sněmě plnomocníky své k dalšímu jednání. Ze stavu panského pana hejtmana zemského a Hanuše Haugvice z Biskupic na Začanech; z praelatův kněze opata louckého; z rytířstva Jana Zahrádeckého a Jáchyma Zoubka; z měst Hanuše Partla z Jihlavy. Za prokuratory jim byli přidáni Bohuš Kokorský a Mathiáš Žalkovský.[4]) Císař Maximilian II. poručil rozepsati obecný sněm do Opavy, aby

---

[1]) „Na žádost stavů knížetství opavského k JMtiCís. se přimlouváme a poníženě prosíme: poněvadž se pořádky a právem naším spravují, aby při nás v tažení vojenském byli a jinam nepotahováni. Pakli by to býti nemohlo pro rozepři, kteráž mezi nimi a stavy knížetství opavského, aby při tomto markrabství a svobodách svých zůstaveni byli, stojíme, tehdy aby obzvláštně jakž předešle, když sme u Prešpurku polem leželi, své ležení činiti mohli." (Ob. sněm. olom. 1566, v pond. po sv. Petru a Pavlu [1. července]. Pam. sněm. II., fol. 244).

[2]) V Opavě, v pátek po sv. Petru a Pavlu [5. července] r. 1566. Landesgerichtsakten zem. arch. mor. 1. 52.

[3]) Ob. sněm brněnský 1567 o sv. Třech Králích. Pam. sněm. II., fol. 261 a násl. — Odp. královská na fol. 264.

[4]) Ob. sněm brněnský 1567 o sv. Třech Králích. Pam. sněm. II., fol. 273. Poslům bylo povoleno z peněz zemských 750 kop s dodatkem, čeho neutratí, aby vrátili.

tam srovnal celou spornou otázku.[1]) a stavům moravským dal revers, že obecný sněm, položený do Opavy, nebude na úkor jich právům ani svobodám.[2]) Zdá se, že i stavové slezští činili obtíže, když byli požádáni o plnomocníky k vyjednávání. Již prý dokázali nejednou, že Opavští mají náležeti Slezsku, ale že nechodí ani na sněmy ani na sjezdy.[3]) Mimo to ukazovali na revers, který dán byl Moravanům císařem, prohlašujíce jej za porušení práv slezských. Císař Maximilian II. uspokojil je prohlášením, že zůstavuje stavy slezské při držení Opavska, a že revers, daný Moravanům, nemá býti v té příčině žádným praejudicem.[4]) Když byly odstraněny tyto nesnáze, vznikly nové, hlavně o jazyk jednací při poradách: má-li se totiž jednati česky (slawisch) nebo německy.[5]) — Opavský sněm — ačli vůbec se konal — sporu nerozhodl, a celá záležitost byla odkázána veliké poradě v Praze, která se měla konati v druhé polovici dubna toho roku. Knížata a stavové slezští poslali do Prahy značné poselstvo s obsáhlou instrukcí, v níž bylo dokazováno i na základě kronikářském a od nejstarších dob, že Opava byla odtržena od Moravy a spojena se Slezskem.[6]) I tato porada pražská zůstala bez výsledku, neboť obecný sněm olomucký, zahájený o sv. Janu Křtiteli roku 1569, zabýval se opět doplňováním komise pro srovnání sporu opav-

---

[1]) V Brně, v úterý po sv. Fab. a Šebest. [21. ledna] 1567. Kopie Bočkovy sb. č. 821.

[2]) V Brně, v úterý po sv. Antonínu [21. ledna] 1567. Konc. arch. čes. místodržitelství $\frac{\text{L. 34}}{1573-1579}$. Dudík, Troppau, str. 109 a 110. Revers otisknut tamže jako příloha XXXI.

[3]) Také si stěžovali, že vojska opavská spojují se s moravskými. A přece prý Opavští dříve ve Slezsku právo hledali a — berně platili. (Fürstentage, 1567, IV,. fol. 76—79.) Za druhé polovice století 16. Opavští hledali naučení téměř výhradně na Moravě. Našel jsem taková naučení (mimo uvedená již) ještě k letům 1555 (dvě), 1558 (dvě), 1560, 1562, 1563, 1565 (dvě), 1567, 1568, 1571, 1572, 1575, 1578 (dvě), 1589, 1591, a Dudík (Troppau) uvádí (na str. 113 a násl.) také některá. (Brněnské knihy připovědí a naučení č. 37 a 38 a olom. kniha č. 45.)

[4]) Fürstentage k r. 1567, IV., fol. 61—62. — Orig. měst. arch. vratislav.

[5]) Tamže, fol. 116—120.

[6]) Tamže, fol. 287 a násl.

ského,[1]) a císař Maximilian byl 2. července požádán, aby poručil stavům českým vydati Moravanům originály a přepisy listin karlštejnských, které se týkají té otázky.[2]) Ale neměli jich ještě ani roku 1571,[3]) kdy — jak se zdá — konala se v Praze opětná schůze plnomocníků všech tří stran,[4]) ovšem zase bezvýsledná, poněvadž strany samy nechtěly se dohodnouti, a panovník po zkušenostech z dřívějších let vystříhal se učiniti rozhodnutí ukvapené; ale vědělo se, že nadržuje Slezanům. Opavští pak sami jali se vystupovati samostatně a nestavěli se již tak okázale na stranu moravskou.[5]) Roku 1576 na př. účastnili se generálního sněmu českého na hradě Pražském zároveň se Slezany a konali s nimi porady.[6])

---

[1]) Pam. sněm. II., fol. 307. Poselstvu přidáni byli za prokuratory dr. Lehrmann a Math. Žalkovský. Na noc a den za osobu a koně bylo povoleno 15 gr. bílých, a každý měl dostati na 8 koní.

[2]) Arch. třeboňský. V Olomouci, 2. července 1569. Číslo 4757. Sněmy české III., fol. 429.

[3]) Sněmy české III., fol. 581, 605. Teprve na obecném sněmě olomuckém o sv. Janu Křtiteli r. 1577 bylo oznámeno stavům moravským, že Zachariáš z Hradce, nejvyšší komorník a hejtman markr. mor., dostal dvě škatule s listy a privilegii, týkajícími se otázky opavské, a že je dal k ostatním svobodám zemským. (Pam. sněm. III., fol. 155.)

[4]) Tak aspoň oznámil 15. ledna biskup vratislavský z Nissy Jiřímu, vojvodovi lehnickému a břežskému. (Orig. ve stát. arch. vratislavském [AA. II. 2 h.].)

[5]) Mezi Moravou a Opavskem vznikaly také různé spory. Stavové moravští na př. velmi se pobouřili zprávou, že Tomáš ze Zvole dal si zapsati své zboží oderské do zemských desk opavských, ač Odry tam nenáležejí. Sněm olomucký r. 1569 ustanovil, aby zápis ten byl vymazán, a požádáni měli býti za to úředníci a soudcové knížectví opavského. (Pam. sněm. II., fol. 310—311.) R. 1571 stěžoval si Balcar Schweinicz, že měšťané opavští a probošt fulnecký vkládají se v statek manželky Jiříka Vysockého u Slatiny a že se tam dotýkají hranic moravských, žádal pak, aby zvoleny byly za účelem srovnání té věci komise. (Pam. sněm. II., fol. 23. Ob. sněm. olom. 1571, v pondělí po sv. Prokopu [9. července].)

[6]) Stavové moravští se ovšem hned proti tomu ohradili: „Také se nám toho mlčením pominouti nevidělo, jakož stavové knížectví opavského na sněm obecný na hrad Pražský posly své s plnou mocí vypravili, kteříž vedle poslů z knížectví slezských vyslaných sněmovali a v radě s nimi bývali, ježto knížectví opavské od starodávna vždycky k tomuto markrabství náleželo a náleží. Též JMtiCís. za to poníženě a poddaně prosíme, aby JMtCá nás stavy v té věci dostatečným reversem, tak aby to nám, privilegiím, svobodám a spravedlnostem našim na újmu a škodu nebylo, milostivě opatřiti ráčil.“ (Ob.

Že se však stavové opavští nepokládali za část stavů slezských, dosvědčuje spůsob, jakým holdovali císaři Rudolfovi r. 1577. Přišli sice na obecný sněm vratislavský,[1]) ale nevyjeli panovníkovi s ostatními stavy slezskými v ústrety, poněvadž by to bylo proti moravskému zřízení zemskému, kterým se spravují, a potom neučinili prý posud nic podobného. Spíše žádali, aby panovník vypsal zvláštní sněm do Opavy a tam přijal holdování. Císař Rudolf také nežádal, aby mu holdovali jako knížeti slezskému, nýbrž jako králi českému, a spokojil se pouhou jich přítomností na sněmě vratislavském. Svobody jim potvrdil zvlášť listem, daným z Bruntála 25. června 1577.[2]) Přes to posílali stavové opavští na sněmy slezské zástupce svého, někdy také více, ale vždy osoby významu podřízeného. Knížata a stavové slezští stěžovali si na to r. 1579 žádajíce, že Opavští povinni jsou posílati osoby v zemi usedlé a řádně kvalifikované.[3]) Hejtman opavský, jehož se vlastně ta věc týkala nejvíce, ohradil se proti tomu zvláštní relací k císaři a ke stavům koruny české. Uznával sice, že by se slušelo, aby na sněmy slezské chodil osobně, ale má prý tak malý plat (250 kop gr.), že by mu bylo dosazovati z vlastního jmění. Proto posílá za sebe, koho uzná za hodna, a kdo umí německy, dle zvyklosti, které má Opavsko z Moravy.[4])

Vážnějšího druhu byly nesnáze knížat a stavů slezských s Opavskými, když nechtěli platiti berně, jak usnešeny byly na sněmích slezských.[5]) Když vznesena byla o tom stížnost na císaře, dostalo se stavům slezským ujištění, že vydán bude rozkaz, aby Opavští platili zároveň se Slezany všecky berně a kontribuce.[6]) A skutečně byli vyzváni, aby 26. července 1580 plnomocníci jejich přednesli stavům slezským důkazy, proč nechtějí se spojiti

sněm olomucký 1576, v pond. po sv. Jakubu [30. července]. Pam. sněm. III., fol. 122.)

[1]) Byli tam pozváni. (Pilař a Moravec III., str. 41.)

[2]) Dudík: Des Herzogthums Troppau etc., str. 114—116.— Pilař a Moravec III., str. 42.

[3]) Měst. arch. vratislavský, Fürstentage VI., fol. 73, 110, 171—172, 230.

[4]) Tamže, fol. 239 a násl. Stavové slezští na to prohlásili, že se o tom zvlášť poradí a vše rozváží (fol. 301).

[5]) Městský archiv vratislavský, Fürstentage VI., fol. 357 k r. 1579.

[6]) Tamže VII., fol. 21—22 k roku 1580.

s nimi, ač císař Maximilian II. nařídil to dosti určitě. Zároveň měli o tom podati písemné vyjádření, německy psané, jak jest ve Slezsku zvykem.[1]) Stavové slezští, tím povzbuzeni, pokládali již Opavsko za část Slezska, projevujíce to i veřejně v listinách, určených panovníkovi.[2]) Opavští naopak jednali nedůsledně. Znajíce přání panovníkovo, posílali zástupce své na sněmy slezské, většinou osoby, jež byly buď nízkého rodu šlechtického nebo prosté svobodníky, jichž minulost nebyla nejskvělejší,[3]) ale veliká část stavův opavských zdráhala se platiti berně, ustanovené sněmy slezskými, zvláště z posledních let, tak že bylo je vymáhati exekucemi, a dlužníci i potom platili velmi liknavě.[4]) Po delším jednání Opavští slíbili roku 1591, že vyšlou důvěrníky na sněm slezský, aby se dohodli o splácení berních nedoplatkův a vůbec o celém sporu, který se vlekl do nekonečna.[5])

Ještě více naléhali na ukončení sporu Moravané, kteří důtklivě žádali císaře z prosincového sněmu brněnského r. 1586 a z květnového sněmu, konaného v témž městě roku 1587, aby učinil mocné rozhodnutí, již také z důvodu, že v Opavsku samém tvořily se strany: vyšší stavové a obyvatelstvo venkovské, které hlásilo se k české národnosti a bylo katolické, klonili se rozhodně k Moravě, měšťané opavští a německé obyvatelstvo venkovské, náboženství protestantského (konfesse augšpurské), přáli Slezsku. Ale rozhodnutí nestalo se žádné, poněvadž mysl panovníkova byla zaujata napřed snahou o získání trůnu polského (v letech

[1]) Tamže VII., fol. 79 k témuž roku. Výslovně se praví o vyjádření „in deutscher Sprach, welcher man sich allhier helt“.

[2]) Roku 1582 stavové slezští podali císaři stížný spis hlavně o otázkách náboženských, a tam se praví: „Troppau ist ein Glied des Landes Schlesien.“ (Tamže VII., fol. 241.)

[3]) O plnomocnících opavských r. 1583 stavové slezští se vyslovili: „Die eine (Person), Hans Pelger, sei wol eines alten, guten, adelichen Geschlechtes vnd Herkommens, aber gleichwol im Füstenthumb sonst nicht belehnten, die andere Person aber, Caspar Starawski, ist keiner adeligen Herkunft, sondern hat in seiner Jugend das Schneiderhandwerg gelernet und gearbeitet; hernach durch Kaiser Ferdinanden mit einem Privilegio begnadet, welcher auch nicht mehr als euch Herr Hauptman mit Underthenigkeit vorwand [sic] und sonst im Furstenthumb kein Landses sei.“ (Tamže VIII., fol. 21 k r. 1583.)

[4]) Tamže VIII., fol. 238 k r. 1585; IX., fol. 114 k r. 1587.

[5]) Městský archiv vratislavský, Fürstentage X., fol. 332.

1587 a 1588), později pak nastaly dlouholeté války turecké, pro něž bylo rok za rokem nutné zbrojení a povolování berní. Ale přece i za těch časů bylo patrno, že spor o Opavsko jest nerozhodnut. Když na př. roku 1594 a 1595 stavové knížectví opavského spravovali se ustanoveními sněmů slezských v příčině svolených pomocí, císař Rudolf II. musel vydati stavům moravským revers, že to nebude na úkor jejich právům.[1]) A když Opavští, jsouce dlužni ohromné částky na starých nedoplacených berních,[2]) ustanovili clo na obilí a potraviny, které se přivážely na trh, stavové slezští zakázali takové novoty, poněvadž porušují zemské svobody a jsou na obtíž lidem chudým.[3]) Trvaly také neustále spory o vojenské pomoci opavské, mají-li přidruženy býti k vojsku moravskému nebo slezskému. Panovníci pomáhali si tím, že je přidružili k plukům českým.[4]) S počátku 17. století obnovovány byly dokonce i komise na obou stranách, pověřené plnou mocí ke spravedlivému vyřízení vleklé otázky,[5]) a císař Rudolf II. dal r. 1603 poslati knížatům a stavům slezským obšírný list, v němž zopakovány byly všecky hlavní fase posavadního vyjednávání. Jiný list dal císař poslati purkmistrovi opavskému.[6]) V jednání pokračováno i roku 1604,[7]) ale hned potom nastalo delší přerušení pro povstání Bočkajovo v Uhrách. V Opavsku konány téměř pravidelně přehlídky vojsk slezských, a zvláště země trpěla mnoho lidem knížete těšínského, který se připravoval na pomoc Moravě.[8]) Konečně po léta týral je císařský pluk

---

[1]) Sněmy české IX., str. 143, 5. května r. 1595.

[2]) Městský archiv vratislavský, Fürstentage XII., fol. 358 a 360. List císařský o tom 2. října 1595.

[3]) Tamže, Fürstentage XIII., fol. 182 k r. 1598.

[4]) Sněmy české VII., fol. 144 a jinde.

[5]) Dne 2. září 1602 bylo oznámeno Opavským, aby vyslali posly své do Ratiboře; ale místodržící úřadu hejtmanského v Opavsku odpověděl, že nemůže přijeti, poněvadž jest pozván na Moravu k p. Jiřímu Bruntálskému z Vrbna. (V Opavě 10. září 1602. — Orig. český ve státním archivě vratislavském. A. A. II. 3o).

[6]) Městský archiv vratislavský, Fürstentage XV., fol. 55—90 k r. 1603.

[7]) Tamže, fol. 137 a násl.

[8]) 1000 koní kn. těšínského mělo býti prohlíženo u Bílovce. Stížnost hejtmana knížectví opavského p. Sedlnického z Choltic Janovi, biskupu vratislavskému, na časté přehlídky v Opavsku čte se ve stát. archivě vratislavském

Bedřicha Gaisbergra.[1]) Opavští za těchto bouřlivých let spravovali se usnešením sněmů slezských, i když na nich nebyli nikým zastoupeni.[2]) Máme také zprávu, jak radostně vítali komisi slezské komory, jež byla vyslána, aby se s nimi dohodla o nedoplatky dlužních berní, které dostoupily roku 1610 výše 252.683 kop 32 grošův a 9 denárův.[3]) Komise však nevyřídila mnoho, poněvadž ji podporovali jen měšťané a rada opavská, kdežto hejtman a vyšší stavové vyvolali spor jazykový, nechtějíce jednati jinak než česky, jak dosud na Opavsku bylo zvykem.[4]) Záhy vznikla mezi knížaty a vyššími stavy opavskými na jedné a městem Opavou, jako čtvrtým stavem, na druhé straně rozluka úplná. Králi Matyášovi bylo v září roku 1611 holdováno Opavskem týmž způsobem, jako císaři Rudolfovi II., ale v květnu 1612 měšťané opavští poslali tříčlennou deputaci do Vratislavě k vrchnímu soudu a přiznali se k němu za Opavu přísahou. Stavové slezští potom žádali Matyáše, aby třebas i násilím pohnul knížata a vyšší stavy opavské, přidati se také úplně ke Slezsku. Ti však vyslali poselstvo na Moravu ke Svatojanskému soudu olomouckému, a žalovali na Opavské, jak se Moravě zpronevěřili a od ostatních stavů slezských odtrhli.[5]) Stavové moravští přislíbili jim pomoc a pozvali zástupce knížat a vyšších stavů slezských na příští zemský sněm obecný.[6]) Zároveň ustanoveno, aby poslány byly o tom obranné přípisy císaři Matyášovi a nejvyššímu zemskému hejtmanovi slezskému Karlovi z Münsterberka.[7])

(A. A. II. 3⁹). Orig. český k r. 1604. — Viz k tomu také Fürstentage XVI., fol. 90, k roku 1605.

[1]) Dudík: Troppau, str. 121.

[2]) Pan Sedlnický z Choltic odpověděl na pozvání biskupa vratislavského ke sněmu do Vratislavě, že tenkrát nepošlou Opavští na sněm nikoho pro nevčasné pozvání, ale že se podvolí všemu, co se ustanoví na sněmě. (Orig. český stát. arch. vratisl., daný z Opavy 12. ledna 1606 (A. A. II. 3⁵).

[3]) Orig. český stát. arch. vratisl. (A. A. II. 3ω), daný z Opavy 19. května r. 1610. Nedoplacené berně vlekly se již od r. 1552.

[4]) Dudík: Troppau, str. 124 a násl.

[5]) Pam. sněm. VI. suppl., fol. 34—35.

[6]) Tamže VI., fol. 39. — Kop. k r. 1612, fol. 86—87. Konal se v Brně v srpnu a v září 1612. Opavští byli zastoupeni zvl. deputací.

[7]) Viz u Dudíka: Troppau, v Přílohách č. XXXVI.

List Matyášovi učiněn byl 7. července r. 1612.[1]) zemskému

[1]) „Nejmilostivější císaři, před VCMti tajiti nemůžeme, že jsme při tomto Svatojanským soudu zemským, zde v městě Olomouci držaným, z přednesení oustního i psaného, které jsou vyslaní od tří vyšších stavů knížetství opavského, totiž panského, praelatského a rytířského, sem vypravení, před námi učinili, tomu vyrozuměli, kterak by měšťané opavští, jakožto čtvrtý stav v tom knížetství na obeslání J. L. a Kn.Mti knížat a stavů slezských (spustic se jiných tří vyšších stavův) sami o své újmě bez vědomí země ano i protiv zakázání svému a proti obyčeji předešlému, k soudu (jakž jej Oberrecht jmenují) do města Vratislavě vyslané své okolo třetí neděle po Velikonoci, jež slove Jubilate [13. května], jsou vypravili a tam při témž Oberrechtu též poslové z Opavy (ať předkládáním neb sliby k tomu přivedeni jsouce) k témuž Oberrechtu závazek a přísahu učinili, čímž že netoliko jsou se před vyššími stavy napřed a ven vytrhli a vrchnost svou domácí představenou (totiž pana hejtmana, též pany ouředníky a soudce zemské i všechny jiné stavy) zlehčili, nýbrž i VCMt, jakožto nejvyšší kníže a pána svého, nevznášejic na VCMt o tom prvé nic, jsou opovrhli. Nadto vejš ukázali jsou nám psaní témuž panu hejtmanovi knížetství opavského od J. L. a KnMti, též stavů slezských jemu učiněné, jako i snešení při témž času strany knížetství dotčeného obecně stalé, v kterýchžto mimo naději naši sme se dočtli, jaká tvrdá a tuhá domluva, jaká nenadálá pohrůžka témuž p. hejtmanovi učiněná a jaká neobyčejná executia proti němu nařízena jest, čímž dotčení stavové slušně pohnuti jsou, aby se toho ujali, na nás, **jakožto netoliko od starodávna s nimi spojené a sjednocené, nýbrž jakožto oud jeden této země to vznesli**, a abychom je vedle povinnosti své a podle privilegií jejich v tom neopouštěli, žádati musili.

I jsouc nám předně do týchž měšťanův opavských, jakožto čtvrtého stavu, takové zmatečné a nepořádné předsevzetí s nemalým podivením, potom také i do J. L. a KnMti a stavuov slezských dost lítostivé, že majíce o tom dobrou vědomost, kterak stavové markrabství tohoto s dotčenými J. L. a KnMtí a stavy knížetství slezských o knížetství opavské na dávným odporu zůstávají, a že jste VCMt jako i předešlí králové čeští tu rozepři sami k sobě k vyslyšení a spravedlivému rozeznání milostivě přijíti ráčili, též také znajíce to, že jsme my pod takovou rozepří nic tomu podobného (nad čímž by se J. L. a KnMti a stavové slezští urážeti mohli) skutečně před sebe nikdy nebrali, ale pokojně vyřčení a vejpovědi spravedlivé té věci očekávali, že pak nás ne tím spůsobem, nýbrž tomu nětco odporného od J. L. a KnMtí a pánův stavův potkává, nechtíce času mlčením opomenouti, přinuceni jsme tu všecknu věc na VCMt v poníženosti vznésti. A protož VCMt, pána nás všech nejmilostivějšího, za to pokorně a poddaně prosíme, že v tom své milostivé cís. a král. poručení, aby takový nespusob na ublížení naše předsevzatý, zastaven a přetržen byl, učiniti, tolikéž to při J. L. a KnMti knížeti Karlovi Minsterberském, jakožto vrchním hejtmanu Dolní i Horní Slezí, aby podle úřadu svého netoliko sám od sebe nic toho před sebe nebral, ale i při jiných, aby taková v tom podobná, škodlivá, na újmu a ublížení spravedlnosti naší a privilegií stavův knížetství opavského předsevzetí zastavena byla, ano také ničeho toho nedopouštěl, aby

hejtmanovi slezskému dne 9. července.[1])

Hned potom knížata a stavové moravští jali se přísně nastupovati proti Opavským a žádali na nich vysvětlení, proč se i soudně odtrhli od Moravy, přemlouvali je, aby upustili od podobných projevův a vrátili se opět k Moravě. Opavští setrvali však při svém posledním rozhodnutí. Odtud počalo dlouhé jednání súčastněných stran s císařem Matyášem, od něhož bylo žádáno, aby rozhodl konečně po právu.[2]) Stavové slezští jali se zároveň posílati vyšším stavům opavským přípisy prostřednictvím slezské kanceláře, aby tím naznačili, že pokládají Opavsko již za panství své. Listy takové nebyly ovšem přijímány; vyšší stavové opavští naopak hrozili, budou-li Slezané pokračovati v té nezákonnosti, že s nimi přeruší veškero jednání, a berně že budou platiti přímo císaři, který byl nedlouho před tím prohlásil, že otázka, kam Opavsko náleží, posud rozhodnuta není.

Opavsko bylo tenkráte svobodnější a volnější než kdy jindy, a to bylo příčinou,že císař Matyáš daroval je na radu svého místokancléře Schönaicha Karlovi z Lichtenštejna, aby jej odměnil za veliké služby jeho z posledních let. Stalo se to 28. prosince 1613. Karel z Lichtenštejna stal se knížetem opavským s právem dědičným dle prvorozenství a byl postaven na roveň ostatním knížatům slezským, což znamenalo, že Opavsko bylo podřízeno vrchnímu právu slez-

---

Opavané aneb kdo jiný z knížetství toho k soudům vrchním (a jak oni jmenují Obrrechtům), což jest se předešlých let pod rozepří nedálo, nucen býti měl, milostivě nařiditi ráčíte, tak abychom my z obojí strany (uznávajíce VCMt jakožto krále českého, vrchního našeho soudce) pokojně rozeznání té rozepře očekávali, kterážto aby brzy předsevzata a vážena byla i vejpovědí spravedlivou VCMtí konec se jí stal, za to ve vší věrné poddanosti VCMti vždy více a více poníženě žádáme . . . Dán v městě Olomouci 7. Julii 1612. VCMti věrní poddaní, kardinál biskup, hejtman, nejvyšší ouředníci a soudové [sic] zemští markr. mor., VCMti raddy, nyní při soudu zemském spolu shromáždění.“ (Orig. arch. dvorní kanceláře víd., IV. H. 2. Také v Kopiáři Pam. sněm. VI. suppl. fol. 73 a násl.) Viz Dudík: Troppau, přílohu XXXVII., kde jest táž listina otisknuta bez udání pramene a s četnými, i smysl rušícími chybami.

[1]) Dudík: Troppau, str. 129. Skoro téměř souhlasný list jako Matyášovi. Kop. Pam. sněm. VI. suppl., fol. 74 a násl.

[2]) Viz Dudík: Troppau, str. 129 a násl. Bylo vysláno do Prahy slavné poselství s četnými také jinými přáními. (Kop. Pam. sněm. mor. k r. 1612, fol. 91—94).

skému, a kníže měl místo nejen na soudě, nýbrž i na sněmě slezském. Lenní listina císařská vydána byla z Lince 4. ledna 1614. Město Opava holdovalo novému pánu svému radostně, vyšší stavové však odepřeli mu poslušnost, a když nepomohly protesty k Matyášovi, vyslali důvěrníky na obecný sjezd brněnský, který byl svolán ke dni 2. června 1614, aby žádali o pomoc Moravanův. V Brně bylo ustanoveno, aby byla podána stížnost k císaři na knížete Karla z Lichtenštejna, že si bez jejich vědomí Opavska vyžádal, na knížete Münsterberského, že neprávem zasáhl do záležitosti opavské, na město Opavu, že se odtrhlo od vyšších stavův a podrobilo Lichtenštejnovi a konečně na slezskou kancelář, že bezprávně přejímá úkoly, které náležejí české kanceláři. Stavové opavští slíbili, že nepodniknou ve své při ničeho bez vědomí stavů moravských. Stavové moravští prohlásili, že se zatím nepřidruží k nim svou pomocí, ale že hned zasáhnou do sporu, kdyby viděli, že se věc nedaří. A jak smluveno, tak vykonáno. Když poslové vyšších stavů slezských k císaři brali se Moravou, poslali z Mohelnice, kde se zdrželi několik dní, k zemskému hejtmanovi moravskému, Karlovi st. ze Žerotína, aby prohlédl a dle libosti opravil instrukci, kterou byli dostali. Tak vyšší stavové opavští svěřili se úplně vedení stavů moravských,[1]) kteří i jinak zasáhli do sporu dříve, než původně zamýšleli. Dne 10. července totiž r. 1614 zahájen byl v Olomouci za přítomnosti arciknížete Ferdinanda obecný sněm, při němž se všech stran bylo naléháno, aby vysláno bylo k císaři do Lince (kdež tenkrát byl) poselství s kardinálem Františkem z Dietrichštejna v čele, s přímluvou, aby vyhověno bylo stížnostem vyšších stavův opavských, poněvadž stavům moravským na tom velmi záleží jako jejich ochráncům. Poselství moravské mělo dodati, kdyby proti vyšším stavům opavským saženo bylo zbraní, že by jim stavové moravští přispěli na pomoc, a že by si přirozeně nechali všecky sbírky, povolené JMtiCé. Konečně také mělo býti žádáno o potrestání Opavských, že se odtrhli svévolně od vyšších stavův. Pokud se pak týkalo knížete Lichtenštejna, bylo na Moravě rozhlášeno, aby

[1]) Sjezd nejv. pánův ouředníkův a soudců zemských v Brně, 2. června. Pam. sněm. VI., fol. 33—37.

nikdo z obyvatelů nepřikládal mu žádným spůsobem názvu knížete opavského.[1])

A tak sešla se u císaře poselstva: vyšších stavův opavských, poselstvo moravské a poselstvo slezské; zanedlouho přibylo i poselstvo české, jež podporovalo snahu stavů moravských a vyšších stavův opavských potud, že radilo císaři, aby svolal zástupce všech zemí koruny české na poradu a k vyslechnutí všech přání. Císař přijal tuto radu a svolal takovou schůzi na 24. listopadu do Vídně. Do té doby vyšší stavové opavští měli zůstati pod bezprostřední jeho poddaností a měli se spravovati svým právem, jako za dob dřívějších. Na dotyčné schůzi mělo se rozhodnouti, kam Opavsko náleží a má-li býti necháno rodu Lichtenštejnskému. Stavové moravští připravili se důkladně, opatřivše si staré listiny, jež se týkaly poměru Opavska k Moravě.[2]) Situace začínala býti spletenější také tím, že se proslýchalo, jakoby Čechové si přáli, aby Opavsko připadlo jim. Stavové moravští dali poselstvu svému plnou moc žádati, aby císař napřed rozhodl mezi Moravou a Slezskem, potom teprve že Čechové mohou domáhati se práva svého u země, které Opavsko bude přiřknuto. Jinak měli vyslaní moravští požádati přímo poslů českých, aby na poradách vídeňských podporovali žádosti poselstva moravského již v zájmu koruny české, „poněvadž markrabství moravské jako i dotčené knížectví (opavské) immediate ku koruně české přísluší a tak vtěleno jest, že nikdá pod nižádným vymyšleným spůsobem odcizováno a odlučováno býti nemůže“, čímž jaksi mělo se narážeti na to, že Morava spojena jest těsněji s Čechami než Slezsko, a že tedy bude lépe, aby Opavsko bylo přiznáno jí.[3])

Schůze vídeňská se konala od konce listopadu 1614 do polovice ledna 1615, ale nevyřídila nic, poněvadž poslové čeští

---

[1]) Ob. sněm olomucký 1614, ve čtvrtek po sv. Kylianu [10. července]. Pam. sněm. VI., fol. 52—54.

[2]) O sv. Voršile (21. října) r. 1614 osoby, zvolené k vedení pře opavské, sešly se v Olomouci k důvěrné poradě. Odtud žádáno bylo v Čechách o výpisy různých akt, týkajících se celé země. Dne 22. listopadu poselství moravské mělo již býti ve Vídni a 24. mělo se začíti s jednáním. Instrukce, daná poslům moravským do Vídně, jest velmi obšírná. (Kop. k r. 1614, fol. 133 a násl.)

[3]) Kopiář pam. sněm. k r. 1614, fol. 136.

dokazovali, že oprávněným místem k rozhodnutí v záležitosti, týkající se země koruny české, jest dle ustanovení císaře Karla IV. generální sněm. Císař i tomu se podvolil a odkázal při k nejbližšímu pražskému sněmu generálnímu, jenž měl býti zahájen v březnu, konal se však až v červnu. Císař chtěl mimo to zvláštní komisí v Opavě srovnati spor mezi vyššími stavy opavskými a Slezskem o zadržené a nedoplacené berně, ale sešlo z toho pro odpor vyšších stavův opavských.[1])

Generální sněm pražský otázkou opavskou se téměř ani nezabýval; jediné co se stalo, bylo, že vyšší stavové opavští podali stavům českým stížnosti své. Císař potom utěšoval strany, že bude v otázce pokračovati komisemi. V tom nastal nenadálý obrat. Stavové čeští a moravští dohodli se zásluhou knížete Dietrichštejna při důvěrné schůzi červnové (1616) v Praze tak, aby Opavsko bylo prohlášeno za zemi, náležející bezprostředně králi českému a české koruně, ale že zůstane částí Moravy. Stavové slezští naopak se snažili po poselství, které poslali do Prahy, aby císař konečně rozhodl spor. Po dlouhém a marném prodlévání u dvora Matyášova stalo se dohodnutí, aby císaři podáno bylo stavy slezskými obšírné memorandum, které by obsahovalo vývoj celé otázky od nejstarších dob. Práci té podrobila se kancelář slezská, probravši celý spor dle pěti stežejných otázek: 1. Kam náleží knížectví opavské in possessorio et petitorio? 2. Jsou-li stavové moravští oprávněni, přisvojovati si knížectví opavské, a smějí-li zasahovati usneseními sněmovními do práv a regalií JCMti? 3. Mohl-li císař uděliti knížectví opavské lénem Karlu Lichtenštejnovi? 4. Kdo má právo býti soudcem mezi stavy slezskými a moravskými ve sporu o tuto zemi? 5. Jak a kým v té věci mají býti obsílány jednotlivé strany? — Na první otázku kancelář slezská odpověděla: Jest nepochybno, že Opavsko

---

[1]) O záležitosti té psali stavové moravští císaři Matyášovi na prospěch vyšších stavův opavských zvláštní list roku 1615. (Kopiář pam. sněm. k r. 1615). — Následujícího roku 1616 snížen byl odhad opavský ze 145.430 zl. na 54.000, a mělo býti dáno v moc knížeti Karlovi z Lichtenštejna, aby odhad ten rozdělil na domy opavské. Stavové moravští ohradili se proti tomu, poněvadž by to mohlo vésti k rozepři s ostatními stavy. (Kop. k r. 1616, fol. 169—170.)

náleží knížectví slezskému, a dokazovala správnost tohoto mínění 36 důkazy, vzatými z dějin, potom replikou na důkazy stavů moravských.[1]) Dle druhé otázky stavové moravští neměli práva ohrazovati se, že císař udělil Opavsko knížeti Lichtenštejnovi a zasahovati tím do právomoci panovnické, poněvadž císař Maximilian II. prohlásil jasně, že země ta nenáleží k Moravě, a stavové moravští neopřeli se tomu nikdy rozhodně, tak že promlčeli právo své k Opavsku dle zákonů saských dvakrát, dle českého a moravského práva 15 až 16 krát. Dle třetí otázky císař měl právo, dáti 16 krát (dohromady) Opavsko knížeti Lichtenštejnovi; Opavští nebyli tím nikterak v právech zkráceni. Také stavové čeští neměli práva zasahovati do té otázky. Za čtvrté jen panovník může býti soudcem mezi dvěma zeměmi, vtělenými do koruny české; a za páté záleží rovněž na panovníkovi, kterou kanceláří, zda českou či slezskou, dá předvolati sporné strany.[2])

Císař Matyáš nezaujal ani k této důležité listině kanceláře slezské určitého stanoviska, nýbrž odložil spor na pozdější doby, vymlouvaje se na jiné starosti vládní. Ani stavové slezští ani moravští nemohli se domýšleti, že by císař jim byl dal za pravdu. Naopak vše bylo tak nejasné, že Ferdinand Štyrský, byv zvolen za panovníka českého, nedal si holdovati stavy opavskými ve Vratislavi,[3]) a hned v Praze při korunování prohlásil, že co nej-

---

[1]) Viz u Dudíka: Troppau, str. 177 a násl. Orig. v arch. dvorní kanceláře ve Vídni. — Viz str. 415 a 416.

[2]) Proti slezské kanceláři brojili Čechové i Moravané, pokládajíce ji za nezákonnost, kterou se omezují práva kanceláře české. — Již roku 1616 (v listop.) konána byla v Praze porada nejvyšších úředníkův a soudců zemských i moravských o kanceláři slezské, a vynuceno její zrušení. (Kop. v českém arch. místodržitelském).

[3]) Ovšem také z toho důvodu, že stavův opavských sešlo se do Vratislavě velmi málo. Stavové moravští zvláště žádali r. 1617 na císaři, aby král Ferdinand nedal si holdovati ve Slezsku od vladaře domu Lichtenštejnského za knížectví opavské a vůbec aby mu ani nepropůjčil léna na to knížectví. (Ob. sněm. brněnský, v pátek po sv. Bartoloměji [25. srpna]. Kop. k r. 1617, fol. 184). Týž sněm vyslovil přání, aby město Opava připojeno bylo zase k vyšším třem stavům opavským jako čtvrtý stav, a celá pře aby byla vyřízena co nejdříve. (Tamže, fol. 183—184). Žádosti tyto předneslo císaři ve Vídni zvl. poselství, v němž byli: kard. Fr. z Dietrichštejna, Ladislav z Lobkovic, zemský hejtman, Vilém z Roupova, Karel st. ze Žerotína; z rytířů: Bedřich Jankovský

dříve svolá komisi v záležitosti opavské. K tomu ovšem již nedošlo pro povstání české. Za to však jednáno pilně mezi zeměmi samými, jednak mezi Moravou a Čechami, jednak mezi Slezskem a Opavskem.

Čechové totiž, když jednáno bylo v Praze 5. července r. 1619 o pořádku v sedání při sněmích a průvodech, prohlásili důrazně, že ustupují od přání svého, aby knížectví opavské vtěleno bylo bezprostředně do království českého, a slíbili, že buď již na příštím generálním sněmě nebo za nejbližší příležitosti vůbec budou nápomocni Moravanům, aby srovnány byly mírně dlouholeté spory o knížectví opavské mezi stavy moravskými a slezskými.[1]) Odbojní stavové čeští chtěli tím nakloniti si vedle Moravanův i stavy slezské, kteří byli pohoršeni úmluvou, jež se stala mezi Moravou a Čechami roku 1616, a skutečně dosáhli, že Slezsko přistoupilo ke konfoederaci. Stavové slezští jali se potom roku 1620 opětně vyjednávati se stavy opavskými, kteří projevovali ochotu, přidati se ke Slezsku za výhodných podmínek.[2]) Činěny již také přípravy, aby obsazeny byly Slezany město a zámek Opava. Zemský hejtman moravský varoval však před tím nejvyššího hejtmana dolno- a hornoslezského, dokud panovník nerozhodne o při, nebo dokud se nevyjádří opavští stavové na generálním sněmě, jak bylo již několikrát umluveno.[3]) Zatím

z Vlašimě, Jan Čejka z Olbramovic, Jindřich Zahrádecký, Bohuš Kokorský z Kokor. Kardinálovi bylo určeno týdně na útratu 1000 zl., zemskému hejtmanovi na den 50 zl., osobám stavu pansk. 30 zl., ze stavu rytířského 20 zl. (Pam. sněm. VI., fol. 103—104.)

[1]) .... „dotčení páni stavové království českého od té předešlé praetensí své, aby immediate do království českého to knížectví náležeti mělo, upouštějí, aniž o touž předešlou praetensí svou se pány stavy markrabství moravského v jakou dišputaci se dávati a překážku v praetensí jejich k témuž knížectví činiti oumyslu jsou, nýbrž mnohem víceji se pánům stavům markrab. mor. v tom zakazují, že buď při generálním sněmu anebo jiné příležitosti chtějí jim dle nejvyšší možnosti nápomocni býti, aby všickni ti odporové mezi nimi, pány Moravany a Jich Mtmi knížaty a stavy knížectví slezských a strany téhož knížectví opavského vzniklý a až posavad trvají, skrze mírné a přátelské prostředky spokojeni a k místu přivedeni býti mohli.“ (Kop. česká arch. jindřicho-hradeckého, 5. června 1619.)

[2]) Ve státním archivě vratislavském (I. 5a) jest 9 kusů listin, týkajících se záležitosti opavské, jichž v následujícím jest užito.

[3]) Státní arch. vratislavský (I. 5a). Zemský hejtman moravský píše nejvyššímu hejtmanovi slezskému z Olomouce, 10. června 1620.

markrabí Jan Jiří Braniborský vyjednával s některými stavy opavskými, kteří konečně byli ochotni, vyslati k věcnému jednání své plnomocníky.[1]) Podal o tom ihned zprávu nejvyššímu hejtmanovi slezskému, ale ho upozornil, kdyby poslové slezští bez obalu přijali vyjednávání a poslali za tím účelem zvláštní poselství, že by se zdálo, jako by právo jejich k Opavsku bylo pochybno: radil tedy, aby poslové slezští vypravili se do Opavy, jako by chtěli zabrati město a zámek, a za té příležitosti aby se nevyhýbali vyjednávání, bylo-li by jim nabídnuto, a při tom si vymínili dodatečnou ratifikaci stavů slezských. Teprve k dokončení úmluv že by se mohlo vypraviti řádné poselstvo s plnou mocí.[2]) Opavským měla býti dána naděje, že by jim asi prominuty byly všecky nedoplatky starých berní, a plnomocníci slezští měli býti pověřeni, aby slíbili, že se za to přimluví u stavů slezských.[3]) Ač Vratislavští nesouhlasili, aby zahájeno bylo jednání v tak nepřihodnou dobu, a také mínění své oznámili nejvyššímu hejtmanovi slezskému,[4]) přece byl určen rok na 2. červenec. V čele komisařů slezských byl markrabí braniborský (principal commissario), a z ostatních vynikal Jiří Berhard, doktor obojího práva, jako státní kancléř.

Neznáme sice průběhu jednání, tolik však jest jisto, že vyznělo na plano, pro vzájemnou nedůvěru. Zdá se, že poslové slezští žádali napřed zásadní uznání práv slezských na Opavsko, a potom teprve chtěli jednati o nezaplacených berních a povinnostech Opavska ke Slezsku.[5]) Vyjednávalo-li se ještě potom dále, nevíme. Ale jest známo, že veškero jednání, jež se dálo mezi stavy za povstání, bylo prohlášeno po bitvě bělohorské za neplatné.

---

[1]) List Jana Jiřího, markraběte branib., nejv. hejtm. slezskému, daný z Krnova 14. června 1620. (St. arch. vratislavský I. 5a).

[2]) List téhož témuž z Ostravy 18. června. (Tamže).

[3]) List Jindřicha, Václava a Karla Bedřicha, vojvod minsterberských, daný z Olešnice Jáchymovi Maltzanovi st. na Wartenberce a Miliči, dne 22. června 1620. (Tamže).

[4]) List radních vratislavských ze dne 25. června 1620. (Tamže).

[5]) List Jiřího Rudolfa, vévody slezského v Lehnici, Břehu a Goldberku Jindřichu Václavovi a Karlu Bedřichovi, knížatům minsterberským, daný z Lehnice 20. června 1620. Také došel souhlas s vyjednáváním z Miliče 24. června. (Tamže).

a císař jednal samostatně. Opavsko dáno bylo r. 1622 trvale v moc rodu Lichtenštejnskému, jako knížectví slezské z poručení a vůle panovníků, kteří zlomivše stavovskou moc v Čechách i na Moravě, nedbali starších práv ani svobod těchto zemí. Moravané ani vyšší stavové opavští však neuznávali připojení Opavska ke Slezsku, nýbrž trpěli je pouze.[1]) Roku 1659 vyšší stavové opavští přiklonili se ke Slezsku dobrovolně zavázavše se, že budou platiti berně do Vratislavě, ale ani tím ještě nebyla odklizena otázka opavská, poněvadž stavové tenkrát vytkli výslovně, že sjednocení týká se pouze bernictví. Ještě roku 1682 učiněn byl pokus z Moravy, aby obnovena byla její stará práva k Opavsku.[2])

Když později za 18. století větší část Slezska připadla Prusku, zřízena byla ve zbytku Slezska samostatná vláda královská se sídlem v Opavě. Císař Josef II. ji zrušil a zřídil pro Moravu i rakouskou část Slezska společné gubernium (1783). Konečně za novějších převratů v 19. století stalo se Slezsko samostatným vojvodstvím se zvláštní správou politickou, ale pod vrchním zemským soudem moravským.[3])

Vedle sporu o Opavsko měli stavové slezští od 2. polovice století 16. vyjednávání se stavy moravskými a zvláště s biskupy olomuckými o některá panství, jež náležela většinou k biskupství olomuckému; stavové moravští počítali je k Moravě. Běželo hlavně o Osoblahu, Hrazovou (Grosse), Ketř, Kunčice, Fulnek,[4]) Slatinu, Slavkov a Frýdek.[5]) Poněvadž stavové slezští nechtěli se vzdáti míst těch, žádajíce, aby zůstala zároveň s Opavskem částmi Slezska, požádán byl r. 1577 císař Rudolf II., aby zařídil

---

[1]) Pilař a Moravec (str. 158, III.) pokládají to neprávem za ukončení sporu.

[2]) Viz u Dudíka: Troppau, str. 220. Bylo to vůbec naposled, co Morava se zajímala o Opavsko.

[3]) Viz k tomu Dudíkovu práci „Troppau", str. 205 a násl. a zvl. v Přílohách.

[4]) Fulnek byl r. 1512 Janem ze Žerotína vložen do zemských desk olomuckých a tím připojen k zemi moravské. MS. z. arch. mor., M. IV. 1, pag. 49.

[5]) Dudík, Troppau, str. 27, kde se vypočítávají enklávy moravské a mimo to dvě panství allodiální (čísl. 13 a 14). Kunčice, Fulnek, Místek a Frýdek nejsou tam uvedeny.

vyjednávání o nich s biskupem olomuckým, a knížata i stavové slezští aby byli také povoláni k poradám. Císař to slíbil, vymíniv si napřed, aby knížata a stavové slezští podali mu v té věci písemnou stížnost. K jednání byl pozván také markrabě braniborský jako prostředník a zástupcové stavů moravských, jichž se věc rovněž týkala. I císař jmenoval své komisaře;[1]) ale komise se nescházela, poněvadž kladeny byly překážky prostřednictví markrabí braniborského. Císař odstranil překážky, a od r. 1583 konána potom neustálá jednání, jednak mezi stavy slezskými a moravskými, jednak mezi biskupy olomuckým a vratislavským. Císař sám dal vyslýchati biskupa olomuckého o panství frýdecké, které mu náleželo jen z části.[2]) Stavové moravští byli v těchto otázkách velmi vlažni, a vždy trvalo dlouho, než zvolili plnomocníky k jednání.[3]) V letech devadesátých století 16. byli ochotni vyjednávati pouze na Moravě a nikoliv ve Slezsku a oznámili to i císaři.[4]) Za to jednání s biskupem olomuckým dařilo se aspoň částečně; císař oznámil stavům slezským roku 1594, že biskup jest ochoten rozděliti ve východní Moravě panství své řekou Ostravicí tak, aby Místek zůstal Moravě, Frýdek Slezsku.[5]) Bylo ovšem také potřebí, aby i stavové moravští k tomu svolili; a to se stalo roku 1596 zvláštním listem, napsaným císaři.[6]) Ale stavové slezští váhali schváliti návrh takový, dokazujíce, že biskup olomucký koupil ta panství, nevyžádav si dovolení od stavů slezských, že se tedy statkův oněch zmocnil neprávem. Ať je tedy napřed vrátí, a potom že bude lze vyjednávati.[7]) Na konec však povolili; od počátku století 17. až téměř do povstání českého vyjednáváno ve volných lhůtách a dosti ostře, poněvadž i když

---

[1]) Zprávy o tom ve státním arch. vratislavském (A. A. II. 2o) k r. 1577.

[2]) Státní arch. vratislavský (A. A. II. 2u) k r. 1583. — Fürstentage měst. arch. vratislavského VIII., fol. 27, 55, a potom zvláště 263 a násl. k r. 1585, i také IX., fol. 7 a násl.

[3]) Fürstentage X. v měst. arch. vratisl., fol. 75, 117, 335 a j. k letům 1589—1592.

[4]) List stavů mor. k císaři ze sněmu brněnského 1593, zaháj. ve čtvrtek po Laetare [1. dubna]. Fürstentage XI., fol. 122.

[5]) Tamže k r. 1594, fol. 111, XII., fol. 246.

[6]) Tamže XII., fol. 367 k r. 1596.

[7]) Tamže XIII., fol. 70—75 k r. 1597.

se dosáhlo shody o jedněch statcích, o jiných nastal spor tím ohnivější, nebo dřívější dohodnutí byla zvrácena. Stavové moravští na př., ač dříve byli již svolili, aby řeka Ostravice tvořila hranici mezi Moravou a Těšínskem, roku 1602 v nově tvrdili, že o Frýdecko právě tak jako o Fulnecko a Osoblažsko nebylo za dřívějších dob vůbec sporu, poněvadž náležely vždy k Moravě, k ní se hlásily, platily berně a na Moravě vkládaly statky do zemských desk.[1]) Jen tím se vysvětluje, že o Místecko a Frýdecko byla pře ještě roku 1611[2]) a v letech následujících. Konečné vyřízení těchto sporných otázek vyvinulo se samo sebou podobně, jako ve při opavské. Místek, Hrabová a Fulnek zůstaly Moravě, Frýdek Slezsku, kdežto Ketř s okolím postoupen byl Prusům se dvěma třetinami Slezska r. 1742. Ostatní panství, náležející biskupství a později arcibiskupství olomuckému, zůstala do dnes Moravě jako zvláštní enklávy.

c) Styky s Polskem.

S Polskem Morava pěstovala styky nepatrné; zdá se, že stavové moravští o ně ani nestáli.[3]) Léta 1556 jela Moravou do Vídně králová polská Bona, a Moravané starali se o její bezpečnost.[4]) Půta z Ludanic na Helfenštejně, Jan ze Žerotína na St. Jičíně, Erazim z Bobolusk na Tršicích a Baltazar Schweiniczer ze Schweinicz provázeli ji na rozkaz Ferdinandův Moravou a do

---

[1]) Tamže XIV., fol. 45, 207, 216, 229, 348 k r. 1601 a 1602; Ob. sněm brněnský 1602, v úterý po sv. Dorotě [12. února]. Pam. sněm. V., fol. 101.

[2]) Fürstentage XIX., fol. 55—56 k r. 1611.

[3]) Na obecném sněmě olomuckém 1530, zahájeném ve čtvrtek po sv. Dorotě [10. února], král Ferdinand I. žádal stavů moravských, aby vybrali ze sebe osoby k jednání s radami krále polského. Stavové odpověděli: „Jakož JKrMt žádati ráčí, abychom k tomu sjezdu, kdež rady JKrMti a krále polského sjeti se mají, osoby znamenité z sebe vybrali a poslali; a rozvažovali jsme tu věc pilně mezi sebú a toho najíti nemuožem, aby se při tom sjezdu co tu margkrabství tohoto dotýkalo. A protož nezdá se nám náležité býti od tohoto margkrabství k tomu kterých posluov posílati, než jestliže JKrMt ráčí které osoby pro potřebu svú z tohoto margkrabství při tom jmíti, to JKMt ráčí věděti, jak to před se vzíti.“ (Pam. sněm. I., fol. 75 a násl.)

[4]) Orig. reskriptu Ferd. I. zemskému hejtm. mor. Václavovi z Ludanic o tom ze dne 8. ledna 1556 v arch. třeboňském, č. 4351.

Rakous až k Mistelbachu.[1]) Teprve snahy Habsburkův o získání koruny polské spůsobily větší rozruch i na Moravě. Výtečné služby v té příčině konal biskup olomucký Stanislav Pavlovský, a když arcikníže Maximilian vypravil se Moravou roku 1587 do Polska, bylo v družině jeho mnoho Moravanův.[2]) Konečně kdykoliv Moravané za století 16. i na počátku 17. najímali vojska, vždy hlásilo se mnoho dobrovolníků polských.

4. Styky s Lužicemi.

Poměr Moravy k Lužicím byl za století 16. a s počátku století 17. vždy přátelský. Zvláštních styků sice nebylo, poněvadž velice vadila zeměpisná poloha obou zemí, ale máme zprávy, že stavové moravští pokládali obyvatele lužické, jako členy koruny české, za své rodáky, nikoli za cizince, a téhož přáli také sobě v Lužicích.[3])

---

[1]) Orig. reskriptu Ferd. I. ze dne 19. února 1556 v arch. témž, č. 4352.

[2]) Smil Osovský vedl 6 jezdcův, Oldřich Krajíř vypravil se také osobně se 6 jezdci, Vilém z Roupova poslal 2 jezdce, Hanuš Wolfart Strejn poslal svého syna s několika koňmi, Václav, Oldřich a Jan Zahrádečtí poslali člena rodiny se 6 neb 7 koňmi, Jan, Šimon a Wolf Koňasové člena rodiny se 3 koňmi; Jan Hodějovský, Jan Kořenský a Václav st. Hodický slíbili, poslati některého ze svých přátel a 3 jezdce; Vilém Dubský, Jan a Petr Choustenští přítele s 5 koňmi; Václav Hrubšický přítele s 2 koňmi, Aleš Stranec bratra Oldřicha se 3 koňmi; Prokop a Oldřich Lhotští přítele se 2 koňmi; rodina Čížovských člena rodiny se 2 koňmi; Mates Zryn syna se 2 koňmi a Vít Hoder syna se 2 koňmi. — (Zprávy o tom v arch. jindřicho-hradeckém k letům 1585—1588. Poslové polští měli k arcikn. Maximilianovi, jako nově zvolenému králi polskému, řeč v kathedrále olomucké, kde mu také odevzdali volební dekret. (Kopie latinská tamže). Srov. k tomu pojednání moje v Č. Č. Mus. z roku 1888: „Diarium Smila Osovského z Doubravice a na Třebíči do Polska r. 1587.“

[3]) Jest to patrno z přímluvného listu, který Moravané poslali zemskému hejtmanovi dolno-lužickému za Jindřicha Krejzlovice ze Štusu a Vel. Hostěrádek, obyvatele zemského. Praví se v něm: „. . . . a zvláště nemajíce my obyvatelé markrabství moravského za žádné cizozemce v markrabství Dolních i Horních Lužic podle starodávných smluv a společného spojení našeho pokládáni bejti . . . ., nebo my pány obyvatele markrabství Dolních Lužic za žádné cizozemce u nás nepokládáme.“ (Kop. pam. sněm. k r. 1610, fol. 19. — Ze sv. Kunhutského soudu brněnského).

5. Styky s Čechami.

a) Od počátku století 16. až do povstání českého.

Nejvýznamnější jest ovšem poměr Moravy k Čechám, neboť obě země byly od pradávna spjaty nesčetnými svazky, jež měly kořeny své v zeměpisné poloze, jednotné národnosti, podobném zřízení zemském a stejné víře. Každé hnutí v Čechách nalezlo svůj ohlas i na Moravě, která také politicky náležela k Čechám od nepaměti.[1]) Krátké doby odluky na tomto poměru nezměnily nic, naopak Morava se vrátila vždy za první příležitosti tam, kam přirozeně náležela. Tak bylo i koncem století 15., po smrti krále uherského Matyáše (1490),[2]) který mírem olomuckým (1478) zbavil Čechy všech vedlejších zemí, tedy i Moravy. Sotva zemřel, Morava připojena byla opět k Čechám a zůstala při nich po celé století 16. jako „přední úd", vtělený do koruny české.[3]) Roku 1518 sjednána byla mezi Čechami a Moravou v Kladsku smlouva o vzájemné pomoci proti odpovědníkům a škůdcům zemským, podobná smlouvě, jež umluvena byla téže doby se stavy moravskými a slezskými.[4]) Z české kanceláře a komory vycházely na Moravu listy a nařízení jako do ostatních zemí českých,[5]) obyvatel moravský byl postaven na roveň obyvateli českému i v postupu k nejvyšším úřadům dvorským a zemským.[6]) Byla ovšem i jiná pojítka mezi oběma zeměmi,[7]) hlavní však sílu dodávalo tomuto svazku vědomí národní a cit o vzájemné příslušnosti, zakořeněný v srdci každého Moravana. Bylo docela příkazem politické prozíra-

---

[1]) Viz k tomu článek Brandlův: „Poměry markrabství moravského ke koruně české". (Časop. Právník, roč. 1870, str. 289—311 a 326—343. — Kalousek: Č. st. pr., str. 77 a j.)

[2]) Arch. Č. X., str. 303.

[3]) Kalousek: Č. st. pr., str. 84.

[4]) Viz v Přílohách č. 6.

[5]) Městský arch. vratislavský, Fürstentage III., fol. 301 k r. 1562.

[6]) Podrobně o vzájemném poměru zemí českých od nejstarších dob viz v Kalouskově Č. st. pr., str. 68 a násl. — Moravané vyčítali sice Čechům, s počátku století 16., že rodáky jejich nechtějí dosazovati na úřady, ale bylo to spíše nedorozumění, než vážný spor. (Kalousek Č. st. pr., str. 96).

[7]) Viz Kalousek: Č. st. pr., str. 100 a násl.

vosti, aby tento cit, toto vědomí národní bylo nejenom zachováváno, ale i sesilováno, k čemuž zajisté znamenitě se hodila volba nové dynastie, jež vykonána byla roku 1526.

Volba Ferdinanda Habsburského za krále českého měla se státi velikolepou manifestací jednoty a společného postupu všech zemí koruny české, jak tanulo na mysli Karlovi, Otci vlasti, když r. 1348 upravoval postup voleb českých panovníkův. Nestalo se, a odtud začíná prodírati se do popředí roztrpčenost vedlejších zemí českých proti „hlavě", z roztrpčenosti vyrostla nedůvěra, a z ní vytryskly potom snahy po uvolnění starého svazku tak, že tou měrou, jakou Habsburkové za století 16. obmezovali a seslabovali práva stavovská, uvolňoval se i poměr vedlejších zemí k Čechám, až s počátku století 17. hrozil úplnou roztržkou. Již r. 1547, za odporu stavů českých proti Ferdinandovi I., Moravané nedali se získati k součinnosti, naopak, když odboj byl pokořen, zasedli jako soudcové nad provinilci.[1]) Neshoda tato neměla tenkrát vážnějších následkův, aspoň se nejevily patrněji. Na venek bylo zdánlivě vše v pořádku. Morava hlásila se vždy za člena koruny české, a byla za něj uznávána i králem Ferdinandem I.[2]) a jeho nástupci, stavové moravští posílali svorně s Čechy pomoci proti Turkům,[3]) obsílali generální sněmy, uznávali českou kancelář za nejvyšší společný úřad, uznávali společné právo inkolátní, komoru královskou i českou appellaci, ale ohrazovali se pravidelně proti přijímání jednotlivých Habsburků za panovníky samými Čechy a přijímali je na zemských sněmích za markrabí moravské zvlášť, pomoci válečné povolovali jen dle s v é h o uznání, k appellaci odvolávali se velmi zřídka, zakazovali povolávati obyvatele moravské na soudy do Čech, generální sněmy pokládali za dobrovolné schůze, kterým se podvolovali jen pro přízeň královskou, a vůbec jali se energicky hájiti úplné

---

[1]) Viz k tomu str. 271.

[2]) Ob. sněm olomucký 1556 o sv. Lucii [13. prosince]. Pam. sněm. II., fol. 92.

[3]) Čechové naopak hájili Moravanů vždy a proti každému nepříteli, nejen proti nebezpečenství z Uher. Když na př. vzniklo selské povstání v Rakousích r. 1597, nejv. úředníci a soudcové zemští v Čechách slíbili Moravanům pomoc, kdyby Morava byla z Rakous napadena. (Sněmy české IX., str. 432.)

samosprávy země moravské v rámci spolkového státu zemí českých. Zašli až tak daleko, že roku 1550 opakována byla na obecném sněmě brněnském známá slova „o svobodě země moravské", jak obsažena jsou v Knize Tovačovské (str. 28) a Drnovské (str. 17).[1]) V některých věcech však zachovávali věrně staré zvyklosti: uznávali na př. obyvatele z Čech, ze Slezska a Lužic vždy za obyvatele domácí a nikoli za cizince[2]) a podvolovali se nařízením české kanceláře, jejímž prostřednictvím přijímali také listy a nařízení od panovníka.

Zemské sněmy a sjezdy moravské měly týž význam, jako sněmy a sjezdy české, a pokud se týkalo oboru působnosti, vynikaly nad ně hlavně tím, že obmezovaly více než v Čechách moc panovnickou. Jednání mezi Čechami a zeměmi do koruny české vtělenými, a tedy také jednání s Moravou, dálo se vždy dle obapolné rovnosti, jako strany se stranou, nikoli jako země mocnější se zemí podřízenou. Mimo generální sněmy konány byly mezi stavy českými a moravskými časté schůze a porady (konference), jež se týkávaly všech otázek státoprávních a zahraničných.[3]) Moravané byli přibíráni i do družin panovnických na říšské

---

[1]) „Item rozumíno býti muože z starých obyčejuov, že země tato byla vždycky svobodná, jakžkoli jest od království a koruny své padla, a žádnému pánu ani které zemi podmaněna nebyla; neb páni, rytířstvo a praelati žádných přísah pánu svému nečiní též jako Čechové, než prostý slib poddanosti a poslušenství, ani žádné jiné zemi, než tomu pánu a dědicóm jeho od něho řádně pošlým, a to v zemi své moravské a ne kde jinde, a města též krom přísahy podle obyčeje jich. Také práva svá země má svobodná beze vší překážky pána svého a všelijakého odvolání ani k císařské milosti ani k svému vlastnímu pánu, jakž se o těch právích dole šíře psáti bude." (Ob. sněm brněnský 1550 o sv. Jiří [23. dubna]. Pam. sněm. II., fol. 13). Slova ta směřovala ovšem proti zasahování moci panovnické do jejich práv, ale přece jest karakteristické prohlášení o naprosté svobodě.

[2]) Arch. Č. XI., str. 343 k r. 1523. — Cizince, zvl. Němce a Vlachy, vyloučili z jakékoli součinnosti ve svých radách. „V Moravě tak, jakž sem slyšel, že při svých svobodách stojí, že jiným národem a cizozemcem, jakožto Vlachem a Němcem v svých raddách bývati nedopouštějí . . ." (Zpráva o tom v korresp. Zd. Lva z Rožm., 31. března až 13. dubna 1523. Arch. třeboňský č. 3845).

[3]) O podobných poradách nalezl jsem mimo Památky sněmovní také v třeboňském archivě č. 4015 (k r. 1534), č. 4372 (k roku 1556), č. 4389 (k r. 1557).

sněmy do Německa,[1]) do panovnických rad a zastávali vynikající místa ve vojenství vedle Čechův.

Spory hraniční mezi Čechami a Moravou srovnávány byly podobně, jako s jinými zeměmi za účastenství panovníkova. Roku 1559 běželo o spor Březovských, poddaných biskupa olomuckého, s bratřími Želušickými z Nestojova o vedení vod na mlýny a o lovení,[2]) roku 1560 byl spor o hranice mezi měšťany jihlavskými na jedné a nejvyšším komorníkem moravským s Janem a Šebestianem Leskovci na straně druhé;[3]) roku 1573 byly voleny na hranice české dvě komise: jedna, aby srovnala spor mezi Zachariášem z Hradce a pány Leskovci, druhá mezi Janem z Boskovic a Žampachem Černhausem a mezi Karlem ze Žerotína a týmž Černhausem.[4]) Léta 1574 byly voleny na české hranice opět dvě komise.[5])

Nechybělo také vpádův ani loupežných útoků na statky a vsi moravské. Škody takto spůsobené bývaly ovšem srovnávány také nestrannými komisemi.[6]) Roku 1580 sdělána byla smlouva mezi

---

1) Roku 1558 byli na př. v družině arciknížete Karla: Albrecht z Černé Hory, Bernart ze Žerotína, Bedřich ze Žerotína, Bedřich Březnický, Žabka, Tetaur, Schweinicz, Gerštorf. (Arch. třeboňský č. 4399). Téhož roku byl syn Půty z Ludanic v cís. družině. (Tamže č. 4422).

2) Ob. sněm v Hradišti 1559, v pond. po Třech Králích [9. ledna]. Pam. sněm. II., fol. 142 a 146.

3) Ob. sněm brněnský 1560, v pond. po sv. Valentině [19. února]. Pam. sněm. II., fol. 150.

4) Ob. sněm olomucký 1573, v pond. po Cantate [20. dubna]. Pam. sněm. III., fol. 45—47.

5) Ob. sněm. olomucký 1574 o Novém roce. Pam. sněm. III., fol. 60—61.

6) „Též jest na nás [stavy] Matyáš Žalkovský z Žalkovic, prokurator JMtiCís. v markrabství mor., vznesl, kterak by poddaní p. Zdeňka z Valdštejna a na Sobčicích, obyvatelé království českého z Krulichu, z Lipky a z Bořikova z téhož království sem do markrabství moravského přes hranice zemské, kteréž dělí království české a markrabství moravské, na grunty jeho dědičné, k statku jeho šilperskému náležité, na znamenitou škodu jeho i také záhubu poddaných jeho ze vsi Šanavy a z Červené vody sáhli, les rubali, sekali a klúčili, veliký kus hor gruntu jeho v markrabství moravském ležících sobě osobovali, i také lidi na gruntech jeho bráti měli.“ Stavové žádali, aby to bylo zakázáno, pokud císař nenařídí, aby svolána byla komise, poněvadž se to týče také hranic zemských. (Ob. sněm olom. 1576, v pond. po sv. Jakubu [30. července]. Pam. sněm. III., fol. 123).

Čechami a Moravou o nepřátele, odpovědníky a zhoubce zemské[1]) asi tak, jak se stalo roku 1518 v Kladsku.

Poměry obchodní byly dle všeho upraveny zvláštním řádem jako s jinými zeměmi sousedními.[2])

Vůbec až do počátku století 17. souhlasí poměr Moravy k Čechám aspoň v hlavních rysech s ustálenými tradicemi, a neviklali na tomto poměru zjevně ani Čechové ani Moravané ani panovníci, ač úmysly tu a tam byly již dosti patrny. Ještě roku 1605 sblížily se obě země velmi tím, že Čechové vysvobodili Moravu od plenův uherských (Bočkajovci) a valně tím přispěli ke sjednání míru vídeňského i žitvatorockého. Ale právě tyto míry, do nichž Moravané kladli největší naděje, a těšili se, že nastanou lepší časy, staly se východiskem nových sporů, tenkrát domácích, jež vedly k rozrušení poměru dosavadního mezi Čechami a Moravou a ke sblížení země moravské s Rakousy a s Uhrami, ovšem pouze na čas.

Slabá vláda císaře Rudolfa II., netušený a cíle vědomý postup církve katolické proti nekatolíkům, zvláště na Moravě, která druhdy rozhlášena byla jako země s úplnou svobodou náboženskou, a důsledné zkracování práv a svobod stavovských poskytly dosti příčin, že stavové moravští jali se přemýšleti, jak by si rázem pomohli k bývalé moci, a jak by si zajistili navždy svobodu náboženskou proti výbojnému katolictví. Od císaře Rudolfa nemohli očekávati v tom směru ničeho, přiklonili se tedy k arciknížeti Matyášovi, který s počátku sice chtěl jen dosáhnouti, aby poslední mír s Turky byl císařem potvrzen, později však pojal záměry dalekosáhlé, totiž, aby si pojistil nástupnictví

---

[1]) Vidimovaná kopie zemského arch. mor. Všeobecné listiny k r. 1580.

[2]) R. 1612 na př. vlnaři jihlavští přáli si úlev při svém obchodě s Čechami: neboť z Moravy prý se více vyváží do Čech, než naopak. Zvláště žádáno, aby vybírán byl od vlnařů moravských na hranicích z kamene poplatek 6 gr. bílých, sněmem ustanovený, a nikoli 9 grošův: neboť prý nevědí, komu náleží taková přirážka, učiněná mimo sněmovní nařízení. (Ob. sněm brněnský při Nanebevzetí P. Marie [15. srpna]. Kopiář pam. sněm. k r. 1612, fol. 85). V Čechách byly celní sazby velmi přesně ustanovovány celními řády, jak byly vydány v letech 1558, 1571, 1575, 1602, 1612 a Bedřichem Falckým (německý) 4. dubna 1620. (St. arch. drážďanský, Kriegssachen č. 9177, fol. 33 a násl.)

v zemích českých a v říši.[1]) Stavové uherští a rakouští byli jím záhy získáni, a nedlouho potom i stavové moravští, kteří se byli znepřátelili s Ladislavem Berkou, místodržícím úřadu hejtmanského, a svěřili se vedení Karla st. ze Žerotína, jenž byl již s konce prosince r. 1607 svolal do Rosic tajnou schůzi některých pánů moravských a rakouských, zajisté za účelem, aby pojednali o svých záměrech a o dalších krocích. Matyáš o této schůzi byl bezpochyby zpraven, ač proto není přímého důkazu.[2]) Na zemském soudě brněnském, konaném při druhé neděli postní [2. března] r. 1608, žádalo mnoho členů stavu panského a rytířského, aby vpuštěni byli do šraňků za účelem porady s nejvyššími úředníky a soudci o nebezpečenství, v jakém se země octla tím, že mír žitvatorocký nebyl dosud potvrzen, a že arcikníže Matyáš spojil se se stavy uherskými a rakouskými, aby vynutil na císaři potvrzení míru toho. Ladislav Berka však prohlásil, že neví o nebezpečenství, a chtěl pustiti do šraňků pány a rytíře moravské teprve druhého dne. Ale poněvadž docházely do Brna zprávy poplašné, a v noci puštěni byli do města lidé neznámí a podezřelí, stavové panský a rytířský opustili Brno a sjeli se k poradám do Slavkova (10. března), kde učinili projev na prospěch míru žitvatorockého a smluvili si všeobecný sjezd do Ivančic na 13. dubna téhož roku. Na oko pak žádali císaře Rudolfa, aby týž sjezd na tu dobu dal svolati, a ubezpečovali ho svou oddaností. Praelati a města neúčastnili se sjezdu slavkovského, který trval pouze dva dny, proto rozeslána byla jim hned ze Slavkova pozvání na sjezd ivančický rovněž s ujištěním, že tam nebude jednáno o jiném, než „aby země tato spolu s námi JMtiCís. zachována býti mohla.“[3]) Weyk-

[1]) Poměr císaře Rudolfa II. k bratru jeho Matyášovi za století 16. vylíčil obšírně Václav Kratochvíl v Gollově Čes. Časop. Historickém, roč. V. (1899), str. 169—176 a 216—238. Stať ona značně přispívá k pochopení událostí, které se sběhly mezi oběma bratry po roce 1600.

[2]) Chlumecký: Carl v. Zierotin, str. 399.

[3]) Pozvání, učiněné na př. městu Brnu ze Slavkova, znělo: „Službu svou atd. Opominouti sme nemohli my, osoby z stavu panského a rytířského markrabství tohoto moravského, kteří sme se tak sem do města Slavkova nyní společně sjeli, o příčině rozjedu našeho z města Brna a sjezdu sem do Slavkova Vám v známost uvésti, totiž, že jest p. Ladislav Berka, místodržící úřadu hejtmanského, nejvyšší komorník markrabství tohoto, na vznešení některých předních

hart hrabě z Salmu a Neuburku nad Innem a na Tovačově, Ladislav Šleynic ze Šleynic a na Hostimě z panstva, Jan st. Kobylka z Kobylího a na Sovinci, Vilém Pražma z Bilkova a na

---

osob z stavu panského a rytířského, kteří v počtu znamenitém při tomto minulém soudu zemském do šranku vstoupili a o velikém nebezpečenství země této a nemalé potřebě k spěšnému opatření již jemu p. Ladislavovi Berkovi, jakožto místodržícímu ouřadu hejtmanského a Jich Mtem nejvyšším pánům ouředníkům a soudcům zemským oznamujíce za to žádali, aby je mezi sebe do lavic vzíti a o to spolu s nimi, kterak by země tato, vlast naše milá, k nějakému pádu nepřišla, rozmluviti ráčili, k jich slušné žádosti přistoupiti a jim toho nijakž povoliti nechtěl s tím dalším doložením, že on o žádném nebezpečenství neví. — A ač pak potomně teprv na druhý den k tomu jim dovoliti chtěl, však vědouce my o tom, že se nočně brány městské tajně odvíraly, lidé neznámí do města pouštěli, hlasy rozličné, též některá psaní, zprávy a listy nás docházely, tak že jsme nevěděli, abychom hrdly svými bezpečni býti mohli, což Vám bohdá vše při sjezdu našem společně v známost uvésti moci budeme, nebylo nám nijakž bezpečné, tu v Brně tehdáž zůstávati a obecní věci rozmlouvati, nýbrž z jednomyslného našeho snešení musili sme sem do města Slavkova sjeti. A poněvadž to všem vědomé jest a na oko se příliš spatřuje, v jak velikém nebezpečenství země tato postavena jest, není potřebí Vám o tom nic šířeji, jak by pak tomu v cestu vkročeno, a země tato spolu s námi JMtiC. pánu nás všech nejmilostivějšímu, zachována bejti, a my s manželkami, dítkami, hrdly a statečky svejmi v bezpečnosti zuostávati mohli, o to sme mezi sebou zde promlouvali. A ačkoliv sme se i na něčem spolu snesli, k čemuž že přistoupíte, a s námi se v tom srovnáte, nepochybně věříme; však že to vše a jiné ještě většího a bedlivějšího uvážení potřebuje, my pak toliko dva dni zde se meškati sme mohli, také aby řečeno nebylo, že se od Vás dělíme, chtíce o všecky ty věci, kteréž k dobrému JMtiCís., nás všech společné a vlasti naší jsou, spolu s Vámi promluviti a raditi, toho sme do jiného času odložili a jednomyslně za velmi potřebnou věc uznali, abychom, poněvadž o položení sněmu obecního od JMtiCís. žádné vědomosti nemáme, všichni obyvatelé markrabství tohoto tu neděli, jenž slove Quasimodo, jinak neděle Provodní, to jest dne 13. měsíce Aprilis, v městě Eyvančicích se sjeli a tu dáleji o to všecko, což podle znění lantfrydu v tak veliký potřebě nám všelijak náležité jest, jednati a společně rozmlouvati a zavírati mohli. Protož Vás jakožto milovníka vlasti a spolulantfrydníka našeho, za to žádáme, poněvadž tu nic jiného jednáno a konáno býti nemá, nežli aby země tato spolu i s námi JMtiCís. zachována býti mohla, že tolikéž konečně na svrchu jmenovaný den a v místě již oznámeném se najíti dáte a spolu s námi i jinými pp. stavy a obyvateli toho uvažovati nápomocni budete, nejsouc k Vám, jakožto k milovníkům vlasti a spolulantfrydníkům svým jiné naděje, než že tak a nejinak učiníte. Za odpověď však místnou a psanou Vás společně žádáme, kterážto odpověď JMti p. Karlu z Lichtenštejna na Prostějov nebo p. Weykhartu hraběti z Salmu na Tovačov společně neb rozdílně, kteréž sme k tomu, aby takové odpovědi od Vás přijímati ráčili, zvolili, neprodleně odeslati moci budete.

Chropyni z rytířstva posláni byli s listem do Vratislavě na slezský sněm ke knížatům a stavům, aby i Slezsko připojilo se ke společné akci na prospěch míru žitvatorockého.[1]) Podobně žádáni byli o součinnost i stavové čeští. Kdežto slezští stavové propustili poselstvo moravské bez odpovědi, Čechové odpověděli ihned dosti přátelsky, ale přece neurčitě, vyčkávajíce, jak se vyvine poměr mezi Moravou, Rakousy a Uhrami. Nejvyšší úředníci zemští na Moravě postřehli záhy, kam vyšší stavové moravští směřují, oznámili vše císaři Rudolfovi a žádali o vydatnou a rychlou pomoc, aby roztržitosti v zemi brzy mohly býti uspořádány a odklizeny.[2])

Císař po sjezdě slavkovském pověřil za komisaře své kardinála Františka z Dietrichštejna, Viléma Slavatu a J. Lukavského,[3]) aby vyjednávali a učinili dohodnutí přiměřené s Ladislavem Berkou. Komisaři odjeli do Brna, kde jim Berka oznámil, že arcikníže Matyáš zamýšlí přijeti osobně do Ivančic. Komisaři žádali tedy, aby ihned rozepsán byl obecný sněm, kterým by sjezd ivančický potom stal se zbytečným, ale Berka se vzpíral, poněvadž by na takovém sněmě nebyl bezpečen osobou svou, a že by se k tomu odhodlal, kdyby dostal od císaře náležitou ochranu vojenskou. Toho komisaři nemohli schvalovati, poněvadž se důvodně obávali, že by se stavové pobouřili ještě více, kdyby spatřili, že císař posílá na Moravu vojsko. Ale Berka setrval na svém, radě, aby sněm ivančický překažen byl za každou cenu, a sám se nabízel, že by s pouhými 200 rejtharů vyhnal z Moravy Kozáky, kteří byli povoláni stavy do země. Také císař Rudolf II. připra-

---

A poněvadž také nám to možná není jak pro veliký počet pp. obyvatelův, tak i pro krátkost času každému obzvláštně psáti, i za to Vás tolikéž žádáme, že i jiným okolním a blízko sebe přísedícím o tom . . . . na místě našem v známost uvedete. S tím milost Boží atd. Dat. v městě Slavkově, v pondělí po ned. postní, jež slove Oculi [10. března] l. 1608. Osoby stavu panského a rytířského na Moravě, nyní v městě Slavkově pospolu shromáždění.“ (Koncept arch. čes. místodržitelství. — Kopie v Bočkově sb. z. arch. mor. č. 2313.)

[1]) Orig. ve stát. arch. vratislavském A. A. I. 15e. Ve Slavkově, 13. května 1608. Viz v Přílohách č. 26 a—b.

[2]) Orig. arch. čes. místodržitelství. V Olomouci, 16. března 1608. List Kavky z Říčan Zdeňkovi z Lobkovic.

[3]) Chlumecký (str. 418) Lukavského nejmenuje.

voval na Moravě něco vojska pod Tillym, jemuž mohl býti vykázán byt jenom na statcích duchovních, aby stavové, kteří již bez toho pokládáni byli za odbojníky, nejitřili se ještě více. Za náčelníky vyšších stavů moravských byli zvoleni Karel z Lichtenštejna, Weykhart ze Salmu, Jiří Martinkovský a Jan Bukůvka, jimž uloženo, aby za stavy jednali, kdyby se něco sběhlo, co by se dotýkalo stavu panského nebo rytířského. Karel st. ze Žerotína zůstal tedy zatím stranou. Komisaři císařští jednali i s tímto výborem stavovským, ale shody nedosaženo.[1]) I císař sám psal jim osobně, aby nekonali sjezdu ivančického, oni však ani neodpověděli; naopak nařídili, aby mustrováno bylo 1000 jízdných, a najímali do služeb svých neustále Kozáky.[2]) Ladislavu Šlejniczovi ze Šlejnicz bylo nařízeno, aby ničeho nikam nevydával z peněz zemských, uložených v Brně a v Olomouci, poněvadž jich bude potřebí na obranu zemskou.[3]) Do Ivančic pak shromažďovali se vyšší stavové moravští již v druhé polovici března, ač sjezd konati se měl až v polovici dubna. Císař učinil poslední pokusy, aby zmařil ivančický sjezd. Předně dal rozepsati na 14. duben generální sněm do Prahy, tedy na touž dobu, kdy se měl konati sjezd ivančický, a na konec března svolal obecný sněm do Brna,[4]) kde měli býti zvoleni poslové do Prahy s výslovným poručením, že na tom sněmě nemá býti jednáno o ničem jiném. Stavové moravští sešli se sice do Brna, ale poselstva nezvolili, jednak že nemohou odejíti ze země, která jest v nebezpečenství, jednak že ani nevědí, o čem se má jednati na sněmě generálním, a konečně že se blíží velikonoční čas, „kde každý s pánem Bohem smířiti se má“.[5]) Také se ohradili, že by neměli na obecném sněmě jednati, o čem by chtěli.

---

[1]) Orig. čes. arch. místodržitelského L. 34., 1606—1608. V Brně, 20. března 1608.

[2]) List Ladisl. Berky císaři z Meziříčí Vel., 22. března 1608. Kopie v arch. čes. místodržitelství.

[3]) Kopie arch. čes. místodržitelství, 22. března 1608.

[4]) Zpráva o tom také ve státním arch. drážďanském. Moravica č. 1032 k r. 1608. Sněm moravský svolán byl na 20 března.

[5]) Viz k tomu „Archivní rozhled“ v časop. Matice moravské, roč. 1892, strana 239 a 240. V jiných zemích českých nebylo pro generální sněm také mnoho zájmův. Stavové hornolužičtí na př. oznámili 21. března 1608 svému

Zároveň, co rozepsán byl obecný sněm do Brna, císař napomínal stavy moravské svými komisaři, V. Slavatou a Janem Lukavským, aby se vzdali sjezdu ivančického, který by se konal bez povolení panovníkova, tak že by na něm nemohli nic platně ujednati.[1]) Konečně císař Rudolf II. nařídil 26. března moravskému podkomořímu Janovi Mošovskému z Moravičan, aby zakázal praelatům a městům účastenství na sjezdě ivančickém; při tom oznámeno, že císař posílá listy každému z obou stavů zvlášť.[2]) Dvorská kancelář psala o tom Olomuckým již 24. března.[3]) Komisaři císařští nepořídili u praelatů moravských, ale královská města moravská, jež se byla zástupci svými sešla k poradě do Brna, oznámila císaři již 3. dubna, že se neúčastní sjezdu ivančického, ač tam původně jeti chtěla, aby vyslechla úmysly a cíle stavu panského a rytířského. Kdyby však proto měla býti od vyšších stavů stíhána, prosila císaře za ochranu, a jako zvláštní odměnu za svou věrnost žádala, aby císař nedal konati na území jejich

---

zemskému hejtmanovi, že nelze jim dobře zvoliti poselstvo na generální sněm do Prahy, poněvadž nevědí, pošlou-li zástupce Moravané a Slezané, z čehož vyplývá, že i o Slezanech to bylo nejisto. (Státní arch. drážďanský, Kriegssachen k r. 1608, 21. března).

[1]) Konc. arch. čes. místodržitelství. Instrukce poslům, daná z hradu Pražského 25. bř. 1608.

[2]) Koncept téhož archivu ze dne 26. března. Listy císařské zněly: „. . . . Jistou toho zprávu jmíti ráčíme, že by někteří z obyvatelů markrabství moravského, z stavu panského a rytířského, sjezd sobě do Eyvančic k pondělímu po neděli Quasimodogeniti, jinak Provodní nejprve příští položiti, a k jednomu každému z Vás obzvláštně psaní, abyste se též k témuž sjezdu najíti dali, učiniti měli. Poněvadž pak týž sjezd bez vůle a vědomosti Naší, jakožto krále českého a markrabí moravského, rozepsán a položen jest, a My k němu z jistých hodných a podstatných příčin dovolení Našeho dáti moci neráčíme, protož Vám dostatečně poroučíme a zapovídáme, abyste k témuž sjezdu do města Eyvančic ani k žádnému jinému, kterýž by na poručení Naše rozepsán nebyl, nikoli nejezdili a nic toho, čím byste Nás, krále a pána svého, uraziti mohli, před sebe nebrali, nýbrž Nám v náležité a povinné poslušnosti stáli a zůstávali vědouc, že na tom etc.... A My Vám takovou poddanou věrnost a poslušnost Vaši netoliko milostně vzpomínati, ale také Vás, jakožto věrné a milé poddané Naše, laskavě ochraňovati a Vaším milostivým císařem, králem a pánem bejti a zuostávati chtíti ráčíme. Dán na hradě Pražském, ve středu po neděli Judica [26. března] létha 1608. — Orig. a kopie v Bočkově sbírce z. arch. mor. č. 2314. — Zákaz Mošovského v téže sb. č. 2315.

[3]) Orig. Boč. sb. č. 2316. V Praze, 24. června.

vojenských přehlidek, jimiž jsou téměř již úplně zničena.[1]) Praelati dlouho váhali s konečným rozhodnutím, ale sjezd ivančický obeslali; biskup olomucký, který však byl mimo stavy, zůstal císaři věren a nepřišel do Ivančic. Tím byv osmělen, císař žádal ještě jednou vyšší stavy moravské, aby nekonali sjezdu ivančického, nýbrž raději vyslali posly na sněm generální,[2]) ba docela poslal jako zvláštní komisaře do Ivančic Viléma Slavatu z Chlumu a Děpolta Lobkovic a na Strakonicích s touž žádostí a mimo to s tajnou instrukcí, aby sjezd buď vůbec zamezili neb shromážděné stavy pohnuli, aby se rozešli.[3])

Všecky snahy tyto byly ovšem úplně marny. Stavové moravští byli se již úplně dohodli se stavy horno- a dolnorakouskými o společný postup vedle arciknížete Matyáše, a obě zmíněné země vyslaly do Ivančic poselstva.[4]) Sjezd byl tedy připraven a zahájen proti vůli císařově slavnostním spůsobem 14. dubna roku 1608. Přítomno bylo asi 200[5]) osob stavovských, pánů, praelatův a rytířův. Arcikníže Matyáš nepřijel.[6]) Shromáždění stavové hned s počátku prohlásili, že nemohou za těchto nebezpečných dob důvěřovati místodržícímu úřadu hejtmanského, Ladislavu Berkovi, a proto svěřili správu země nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, sobě oddaným, a osobám ze stavu panského a rytířského, které ihned zvolili. Tento sbor důvěrníků stavovských měl vybrati ze sebe náčelníka, který by svolával k poradám ostatní pod svou pečetí.

---

[1]) Kopie Bočk. sb. č. 2317. V Brně, 3. dubna. — Orig. v arch. čes. místodržitelství. Podepsáni jsou purkmistr a konšelé měst Olomouce, Brna, Znojma, Jihlavy, Hradiště a Uničova.

[2]) Varovný list císařův stavům moravským z hradu Pražského, 9. dubna 1608. Orig. čes. arch. místodržitelského.

[3]) List císaře Rudolfa II. z hradu Pražského, 11. dubna i s instrukcí oběma poslům v opise v arch. čes. místodržitelství.

[4]) Instrukce poslům hornorakouským ze dne 9. dubna. Konc. v arch. spojených dvorních kanceláří ve Vídni I. A. 1. — List stavů dolnorakouských stavům moravským ze dne 11. dubna v arch. čes. místodržitelství, L. 34., 1606—1608.

[5]) Tak uvádějí Vilém Slavata z Chlumu a Děpolt z Lobkovic, cís. komisaři, v Ivančicích přítomní. Chlumecký (str. 434) má pouze 140.

[6]) Stavové moravští opatřili se v Ivančicích také vojskem. Měli 1000 jezdců, najatých zemí, 1500 jezdců domácích a na 1000 drábův a Hajdukův. (Dle zprávy týchž komisařů císařských).

Sjelo-li se z nich aspoň šest, směli platně rozhodovati a usnášeti se o všech potřebách zemských. Za náčelníka (direktora) zvolen byl Karel z Lichtenštejna z Mikulova, na Valticích, Lednici, na Plumlově, Ousově a Černé Hoře, vladař domu Lichtenštejnského a veliký odpůrce Berkův. Za jeho nepřítomnosti zastupovala ho osoba z nejvyšších úředníkův a soudců zemských v důstojnosti nejvyšší (nejvyšší sudí zemský). Ostatní plnomocníci stavovští mimo úředníky a soudce byli: Z pánů Jiří Bruntálský z Vrbna a na Helfenštejně, Jiří Wolf Křinecký z Ronova a na Přiseči, Oldřich z Kounic na Slavkově a Ždánicích, Jiří Hodický z Hodic na Tavikovicích, Rudolci a Plavči. Z rytířstva Jiří Martinkovský z Rozseče a na Litenčicích, Jan Bukůvka z Bukůvky na Evvanovicích a Třemešku, Hanuš Petřwaldský z Petřwaldu na Petřwaldě a Račicích a Václav Vanecký z Jemničky a na Valči. Těmto osobám s nejvyššími úředníky a soudci dána byla moc, aby najímali i vojsko, kdy by uznali za potřebno. Za tím účelem byla již ve Slavkově vypsána značná berně, totiž po 120 zl. z každého zbrojného koně, a každých 10 lidí poddaných mělo platiti na místě vojáka po 4 zl. moravských měsíčně po tři měsíce. Sbírky posílány byly z kraje olomuckého do Prostějova, z kraje brněnského do Krumlova. Přirozeně i všecky jiné berně, svolené původně panovníkovi, zůstaly v zemi a měly býti odváděny na týchž místech.[1])

K řízení záležitostí mimo zemi zvolen byl zvláštní výbor, v němž zasedali: Karel z Lichtenštejna, Karel st. ze Žerotína, Jiří Hodický z panstva, a Václav Zahrádecký, Jan Čejka z Olbramovic, Jiří Zikmund Prakšický z rytířstva. Porad jejich mohl se účastniti každý úředník a soudce zemský mimo ty, „kteří nejsou za jedno s pány stavy“.[2])

Svobody zemské měly býti z Olomouce dopraveny na místo jiné, bezpečnější, což opatřiti měl direktor s osobami nařízenými.[3])

---

[1]) Ob. sjezd ivančický, v pond. po Quasimodo [14. dubna] r. 1608. Pam. sněm. V., fol. 372 a násl.

[2]) Pam. sněm. V., fol. 376.

[3]) Kopie Bočkovy sb. z. arch. mor. č. 2322.

Poněvadž kardinál, některé osoby ze stavův a města královská nepřišli na sjezd ivančický, ustanoveno, aby byli ještě jednou vyzváni ke spolku, a kdyby odepřeli, aby pokládáni byli za rušitele míru, a aby proti nim bylo zakročeno dle ustanovení lantfrydního.[1])

Téhož dne, kdy zahájen byl sjezd, totiž v pondělí 14. dubna, přijeli do Ivančic komisaři císařští Vilém Slavata z Chlumu a Děpolt z Lobkovic. Stavové přijali je v radním domě v úterý, dne 15. dubna, a vyslechli přání císařská; odpověděli pak, že si rozmyslí napřed tak vážné věci a potom že dají císaři odpověď. K poslům chovali se stavové velmi přátelsky, zvali je k sobě, navštěvovali je i vyznamenávali, ale otáleli s odpovědí císaři, bezpochyby, „aby se jejich osobami déle ujistili". Ve středu potom stavové moravští vyjednávali s posly zemí rakouských, kteří mluvili německy, a ve čtvrtek s posly uherskými, kteří jednali latinsky.[2]) Obojí přemlouvali Moravany ke zjevnému spolku s arciknížetem Matyášem dle úmluv prešpurských. Poněvadž půda pro konečnou shodu všech stran byla již napřed připravena Karlem z Lichtenštejna, který jednal počátkem dubna s Matyášem a stavy rakouskými ve Vídni, a Karlem starším ze Žerotína, který zase konal schůzi s Illyesházem, dosaženo shody snadno, a v pátek, dne 18. dubna,[3]) podepsána byla společná smlouva, již Uhry,

---

[1]) „Poněvadž JKnMt p. kardinál, biskup olomucký, a některé osoby z obyvatelův i města JMtiCís. v tom, aby k nám, stavu panskému, praelatskému a rytířskému přistoupiti chtěli, se až posavad neohlásili, snešeno a zavříno jest, aby jakž JKnMti panu kardinálovi, tak týmž osobám psaní učiněno bylo, aby podle artykule v lantfrydu položeného podle nás a s námi k obhájení svobody a pořádků chvalitebných, starobylých země této, jednomyslně stáli, dostatečně napomenutí se stalo; na kteréžto psaní, dokudž by žádná odpověď neprodleně nenásledovala, aneb že by toho odepřeli, aby k tomu každému a těm a takovým jako rušitelům pokoje zemského a obecního dobrého vedle znění a vyměření téhož artykule lantfrydního s exekucí všelijak přikročeno a postupováno bylo, kteréž slovo od slova takto zní: „Jestliže by nás kdo nyní neb po smrti krále, pána našeho, mimo spravedlivý řád a svobody naše k čemu míti a tisknouti chtěl a k své vůli připravovati, v tom abychom podle sebe stáli a sebe neopouštěli." (Pam. sněm. V., fol. 376).

[2]) Huber: Gesch. Oesterreichs IV., str. 500 praví, že vynikající z poselstva rak. a uh. byli: Černembl, Pavel Jakob ze Starhemberka, Valentin Lépes, Petr Révay a hrabě Štěpán Pálffy.

[3]) Někdy se udává také 19. dubna.

Rakousy a Morava spojily se s arciknížetem Matyášem na ochranu míru vídeňského a žitvatorockého, schválily úmluvy prešpurské a zároveň spolek proti každému, kdo by s jakoukoli záminkou, politickou nebo náboženskou, chtěl proti nim útočně vystoupiti.[1])

[1]) „Nos N. N. N. N. N. nomine Serenissimi principis D. Mathiae, Dei gratia archiducis Austriae etc. et statuum ordinumque Hungariae regni, Nos N. N. N. N., nomine ordinum Inferioris et Superioris Austriae, et Nos barones, praelati, nobiles marchionatus Moraviae universis et singulis, ad quorum manus auresque et notitiam hae praesentes confoederationis nostrae literae, aut quod iis complexi sumus, pervenerint, votum testatumque facimus, cum diuturni belli incommodis et calamitatibus eo tandem deventum sit, ut consilia pacis amplecti, nec solum, quae ad eam conciliandam, verum etiam tuendam conservandamque facerent, providere cogeremur, nihil nos prius vel antiquius habuisse, quam ut omnia ea, quae ex sententia et voluntate Invictissimi et Potentissimi principis et Domini Viennae primum, secunde ad fluvium Zitvam cum Turcis insigni beneficio tam horum regnorum et provinciarum, tum universae reipublicae christianae acta decisaque fuerunt, integre inviolateque observarentur. Verum cum instinctu et perniciosis consiliis quorundam perditissimorum hominum eo res prope modum fuerint redactae, ut nulla habita seu dictorum et premissorum seu publice quietis seu denique dignitatis caesareae ratione parum omnino abfuerit, quin quidquid adeo solenniter utiliterque conventum stipulatumque fuerat, cum interritu regni Hungariae vicinarumque provinciarum rescinderetur atque ea tenus plane infectum irritumque redderetur, ducti tum religiosa fidei datae reverentia, tum studio et observantia pacis amore quin etiam patriae et reipublicae communis tam sceleratis conatibus obviam eundum duximus insistentesque vestigiis actionis Posoniensis, quam ommes probamus et confirmamus, omnino constituimus ad avertendam a cervicibus nostris tam immanis hostis vim et furorem reddendamque nobis et subditis nostris imo etiam vicinis et confoederatis nostris, regno praesertim Bohemiae et provinciis ad id pertinentibus optatam dudum desideratamque pacem certae arctissimaeque necessitudinis vinculo nos conjungere expensisque rite et mature deliberatis omnibus, firmum, perpetuum atque inviolabile foedus inire, prout vigore et robore praesentium litterarum sanximus et inivimus hac lege et conditione, ut si forte quempiam temerario ausu vel nostrae quietis et felicitatis invidia vel proprii commodi et beneficii cupidine vel quovis alio fine nunc et in posterum hostile aliquid infestumque in nos amicos et confoederatos nostros tentari contingat et ratione foederis huius, quo pacta et conventa Posoniensia clare et solemniter comprehendimus, vel alio quantumlibet specioso aut religioso colore et praetextu arma in nos, regna, provincias et patriam nostram nostrorumque sumat aut quovis alio modo turbare istud infringereque instituat, nostro denique jure libertatis, consuetudini atque iis, quae immunitatum et privilegiorum vocabula complectuntur, apertam vim inferat, vel clauculum et per insidias aliquid detrahat, omnes nos illi conjunctim opponamus et mutuis viribus, opibus, auxiliis vim et injuriam et

Z podrobných ustanovení zasluhují zmínky aspoň tato: 1) Spojenci budou neporušitelně zachovávati, co ujednáno bylo ve Vídni se stavy uherskými (1606) a při ústí řeky Žitvy s Turky (1606). 2) Stavové moravští svolili, aby uherský lid vojenský mohl vtrhnouti do Moravy a odtud s arciknížetem Matyášem do království českého; poslové uherští naopak slíbili, že lid jejich nikomu neublíží, kdo bude s nimi zajedno. S nimi spojiti se mělo 1000 jízdných Rudolfa z Tiefenbacha a pana z Golczen a pluk knechtů Maximiliana z Lichtenštejna.[1])

Tím zároveň dána byla nepřímá odpověď komisařům císařským,[2]) kteří zatím vyjednávali s Ladislavem ml. z Lobkovic, aby přijal úřad hejtmana moravského, což on odepřel a zvláštním listem to oznámil císaři. Stav praelatský, který — jak již řečeno — v Ivančicích byl přítomen jako tichý pozorovatel, dlouho váhal, má-li se spojiti se stavy nebo zůstati císaři věren, a rozhodl se až 18. dubna proti císaři. Radil se s komisaři císařskými, ale na konec podlehl naléhání stavův, když prohlásili, že ty, kdož se s nimi nespojí, nebudou chrániti ani proti Hajdukům ani proti vojskům nepřátelským, a statky že jim zabaví. Podobně oznámili

---

praesidii divini fiducia tamquam in communi periculo ad effusionem sanguinis imo ad extremum usque vitae spiritum et habitum nulla tergiversatione, quin potius summa alacritate et promptitudine a nobis propulsemus. Quam ob rem nos suprascripti Serenissimi archiducis et regni Hungariae, necnon utriusque Austriae legati tam nostro quam eorum, a quibus missi sumus, nomine, et nos barones, praelati et nobiles marchionatus Moraviae sancte religioseque promittimus et spondemus, nos haec omnia aut sincere et citra omnem cavillationem et calumniam intelligimus et agimus, ita etiam fideliter et incorrupte servaturos, nec unquam ab hoc pio instituto contractu unionis formula discessuros, quamdiu nos vita non defecerit. In cuius rei fidem et certitudinem perpetuamque firmitatem hasce nostras sigillis et chyrographis nostris ad evitandam omnem doli, fraudis vel inconstantiae suspicionem roboravimus et munivimus. Actum Evanczicii XIIII. Kl. Maii [18. dubna] anno salutis humanae MDCVIII." (Kopie arch. spojených kanceláří ve Vídni I. A. 1.).

[1]) Maximilian z Lichtenštejna, polní zbrojmistr Matyášův, a hejtman jeho Albrecht z Valdštejna měli právě najmouti 3000 knechtů německých. Stavové moravští vybídli obyvatelstvo moravské ze sjezdu ivančického, aby je v tom podporovalo. (Kopie zem. arch. mor. Art. Znaim II. V Ivančicích 21. dubna.)

[2]) Později dána jim bylo odpověď přímá.

kardinálovi; v příčině pak statků Ladislava Berky (Jaroslavic a Meziříčí) nařídili, aby ihned byly zabaveny.[1])

Arcikníže Matyáš poslal do Ivančic posly své; sám dlel ještě 14. dubna ve Vídni, dne 15. odtud vyjel[2]) a teprve 23. dorazil do Znojma, kde vydal stavům moravským majestát, jímž slíbil, že ponechá jim úplnou volnost ve správě zemské a potvrdil všecka práva a svobody, zároveň však je ujistil, že nedá se s nikým do vyjednávání bez jejich souhlasu a vědomí.[3]) Z téhož města poslal vysvětlení knížatům a kurfirstům německým, proč byl přinucen, spojiti se proti vlastnímu bratrovi se stavy uherskými, rakouskými a moravskými.

Stavové moravští dostali za sněmu ivančického z Čech dva listy: jeden jim poslal císař Rudolf s datem 12. dubna, druhý poslali v pondělí dne 14. nejvyšší úředníci, soudcové a rady soudu dvorského i komorního; v obou bylo žádáno, aby Morava nevystupovala nepřátelsky proti Čechám. Účastníci sjezdu ivančického odpověděli (18. dubna), že právě se spojili s Uhrami, Rakousy a arciknížetem Matyášem za účelem, aby zachovali pokoj sobě a království českému.[4]) Dne 19. dubna psáno bylo po druhé knížatům a stavům slezským, kteří dosud nebyli odpověděli na list, poslaný ze Slavkova, a naléháno, aby přispěli pomocí svou proti každému „rušiteli pokoje".[5])

---

[1]) Zpráva Viléma Slavaty z Chlumu a Děpolta z Lobkovic, komisařů císařských o sjezdě ivančickém, poslaná 21. dubna Rudolfovi II. (Orig. arch. českého místodržitelství. — 9 kusův akt o témž sjezdě jest ve Všeob. listinách zem. arch. mor. k r. 1608.) Několik zpráv (listův) o událostech na Moravě v březnu a dubnu r. 1608 jest v rukopise c. k. univ. bibliotheky v Praze XVII, D. 20. (Viz v mých „Pramenech" str. IX. v poznámce). — Rovněž Ladislav Berka dal zprávu císaři téhož dne 21. dubna o sjezdě s prosbou, aby se směl někam do Čech utéci i s rodinou. Spojencům prý stále přibývá vojska. (Ve Vel. Meziříčí, 21. dubna. — Orig. arch. čes. místodržitelství.)

[2]) Orig. a kopie dvor. a státního archivu vídeňského.

[3]) Viz v Přílohách č. 25.

[4]) Kopie arch. čes. místodržitelství.

[5]) Orig. ve státním arch. vratislavském A. A. 1. 15 e. V Ivančicích, 19. dubna 1608. Viz v Přílohách č. 26 a. V květnu pak stavové mor. poslali dokonce poselství do Slezska. Věřící list, daný poslům ze Slavkova, dne 13. května, viz v Přílohách č. 26 b.

Posud ještě byla naděje, že země moravská na konec bude svorná, a že ke konfoederaci přistoupí i města moravská; Znojemští totiž přihlásili se již 23. a Jihlavští 26. dubna, poněvadž prý se přesvědčili, že úmluvy ivančické nesměřují proti císaři, nýbrž k zachování pokoje.[1]) Ale více se nestalo; naopak Hradišťané na př. zůstali císaři věrni a žádali ho, aby je opatřil potravinami a střelivem, poněvadž v okolí tábořilo několik tisíc Uhrův.[2]) I z praelatů mnozí přidrželi se kardinála a Berky; podobně ve stavu panském i rytířském bylo několik tajných i veřejných stranníků císařových. Stavové moravští na místě, aby se byli snažili připoutati k sobě i živly nespolehlivé, začali agitovati na prospěch konfoederace v Čechách. Byltě arcikníže Matyáš psal do Čech již 16. dubna z Klosterneuburka (hejtmanům kraje slanského) o příčinách svého spolku s magnáty uherskými, rakouskými a moravskými a zval stavy české za týmž účelem na 4. květen do Čáslavě.[3]) Ze Znojma potom, kde se zdržel přes týden, vydal všeobecné pozvání do Čáslavě celým Čechám. Ale nejv. úředníci čeští poslali hned do Znojma větší poselstvo, které mělo varovati Matyáše před výpravou do Čech. On však se vymluvil na konfoederaci, jež má za účel zachování pokoje zvláště s Turky.[4])

Moravané si přáli upřímně, aby i království české přistoupilo ke konfoederaci, proto vyšší stavové (páni a rytíři) poslali z Ivančic již 21. dubna list Petru Vokovi z Rožmberka, mocnému pánu jihočeskému a horlivému bratru, v němž mu vysvětlili ujednání ivančická; zároveň pak důtklivě žadali, aby jako přední pán království českého pohnul ostatní stavy, aby ke konfoederaci přistoupili.[5]) V témž smyslu psali mu obšírněji důvěrníci a nejvyšší

---

[1]) Originál zem. arch. mor. Art. Znaim II. 26. dubna 1608.

[2]) Orig. arch. čes. místodržitelství. List dat. 23. dubna.

[3]) Orig. arch. čes. místodržitelství. V Klosterneuburce, 16. dubna.

[4]) Chlumecký, str. 448.

[5]) „Protož VMt za to přátelsky a služebně žádáme, že netoliko od osoby VMti. jakožto přední pán království českého, ale také při jiných pánich obyvatelích téhož království, aby v tak spravedlivé věci . . . . . podle nás stavův, jakožto spoluúdův svých věrně a za jedno stáli a se s námi spolu spolčili, jakž pokoje velice žádostivého, tak i chvalitebných, starobylých pořádkův pečetí a poctivostí svých i našich hájiti a zastávati opravdově napomáhali, při tých

úředníci i soudcové zemští dne 23. dubna ze Znojma, kamž se byli odebrali za arciknížetem Matyášem.[1]) Petr Vok poslal výňatky

pánich obyvatelích příčinou býti a jich k tomu potřebně napomenouti račíte." — (Kopie v arch. čes. místodržitelství. — V Ivančicích, 21. dubna.)

[1]) „Službu svou V. L. a V. Mti vzkazujeme, vysoce urozený pane, pane švagře náš zvláště milý a laskavý a pane, k nám laskavě příznivý, zdraví dobrého na pánu Bohu V. Mti žádáme.

Z psaní, které jsou stav panský a rytířský markrabství moravského z města Eyvančic V. L. a V. Mti učiniti račili, za to máme, že porozuměti račíte, jaké se nám od nich v příčině osoby V. L. a V. Mti poručení stalo. vedle kteréhož postupujíc nechceme a nemůžeme před V. L. a V. Mti tajiti, kterak JMtCá týmuž stavu panskýmu a rytířskýmu psaní obšírné učiniti a je po svých vzácných komisařích a poslech do města Eyvančic odeslati račil, zakazuje a zapovídaje týmž stavům, aby se nikoli nesjížděli, aneb, pokudž by se sjeli, nic nejednali ani nezavírali, jakž též psaní to i jiné v sobě obšírně obsahuje a zavírá. Ale že se takové poručení a zápověď na újmu a ublížení našich starobylých svobod a pořádků vztahovalo, učinivše svou slušnou omluvu, jakž se toho v připisu odpovědi JMti, tolikéž i nejvyšším pánům ouředníkům a soudcům království českého dané a V. L. a V. Mti přítomně vedle tohoto psaní odeslané dočísti račíte, přece u velikém a znamenitém počtu shromážděni jsouce, sou jisté zavření mezi sebou učinili k tomu cíli a v ten rozum, aby pokoje s Vídní učiněného proti každému, kdož by jeho rušitelem býti chtěl, ano tolikéž svobod a chvalitebných svých práv a pořádků vedle nejvyšší možnosti hájili a zastávali. A za tou příčinou majíce u sebe vzáctné posly jak od JMti arciknížete Matyáše Rakouského, tak také od pánů stavů království uherského i obojího arciknížetství rakouského, s nimi jsou smlouvu celou a dokonalou učinili, kteréž V. L. a V. Mti také pro lepší vyrozumění jeden originál odsíláme. A poněvadž JMt [arcikn. Matyáš] skrze týž pány posly žádati račil, aby netoliko lidu JMti německýmu a uherskýmu pas svobodný skrze zemi pustili, než také s lidem svým verbovaným s JMtí se strhli a spolčili, k tomu jsou povolili a nad to osoby jisté, které by s JMtí do království českého jely, sou z prostředku svého voliti a nařiditi račili. Jakož pak podle takového povolení do této chvíle obojí lid JMti skrze země táhnouti začal, ano i JMt sám osobou svou dnešního dne sem do Znojma přijeti račí, odkudž nadějeme se, že JMt s svým i naším lidem, nedlouho se mezi námi zdržuje, dále do království českého pro dokonalé utvrzení téhož pokoje račí se obrátiti. Že pak se V. L, a V. Mti toliko od stavu panského a rytířského psaní činí, neděje se to, aby druzí dva stavové od nás dokonale odstoupili, nebo V. L. a V. Mti to oznámiti můžeme, že jsou někteří z pp. praelatův v Eyvančicích mezi námi byli a město Znojmo k nám dokonale již přistoupilo, než že pro zápověď JMtiCé do Eyvančic přijeti se ostýchali. Však jsme té nepochybné naděje, že vyrozuměvše již dobrýmu oumyslu stavu panského a rytířského a majíce příklad od některých z prostředníků svého sobě již daný, k nám bez dalších odporův přistoupí a s námi se snesouce za jedno státi budou. I poněvadž pak to,

listů moravských nejvyšším úředníkům českým s přáním, aby vše oznámili šetrně císaři a učinili opatření, jak bylo by lze hrozícímu zlu předejíti.[1])

Stavové čeští vyjednávali zatím s konce dubna přímo s panským a rytířským stavem moravským a snažili se odvrátiti Moravany od posavadních krokův, nevědouce, že smlouvy mezi konfoederovanými zeměmi a arciknížetem Matyášem jsou již tak určity, že nebylo lze, než jednati dle nich.[2]) Matyáš sám poslal 26. dubna písemné zprávy knížatům říše německé, v nichž omlouval své jednání proti císaři a ukazoval na nesnesitelný stav, do jakého byly uvedeny země uherské, rakouské a Morava vinou Rudolfovou. Již nebylo mluveno jen o potvrzení míru z r. 1606, nýbrž i o zlepšení vlády v dotčených zemích.

Právě v tom vězel veliký klam císařův, že podceňoval vystoupení bratra svého Matyáše a domníval se, až bude zle, že prostě podepíše oba míry a zažehná jedním rázem všecko nebezpečenství. Proto nestaral se, aby měl připravené vojsko, a vzpíral se vydati k účelům vojenským peníze v pokladně své nastřádané, když jiných nebylo. Teprve když vojsko Matyášovo, v počtu asi 20.000 mužův,[3]) postupovalo ke hranicím českým, a Matyáš vyzval

jakž od JMti arciknížete Matyáše a stavů království uherského i arciknížectví rakouských tak i od země této nic jiného se nevyhledává, než co by k záchování pokoje a k vzdělání jakž vlasti naší tak i království českého a jiných zemí k němu připojených sloužiti mohlo, V. L. a V. Mti vedle týchž pp. a stavův za to přátelsky a služebně žádáme, že jakožto přední a vzáctná osoba království českého pro obecné dobré a pro zdržení víry jednou dané, pečetmi předních obyvatelův ze všech zemí stvrzené, ke cti a slávě Boží, ráčíte se k nám připojiti a k takovému našemu sjednocení přistoupiti, a my na místě všech stavův zakazujeme se V. L. a V. Mti podobně vedle V. L. a V. Mti státi a od osob našich službami našimi se V. L. a V. Mti volně odsluhovati. S tím . . . . V. L. a V. Mt v ochranu věčného p. Boha poručina činíme. Datum v městě Znojmě, 23. Aprilis a. 1608. Nejv. úředníci N. N. a soudcové zemští markr. mor. a osoby k nim z stavu panského a rytířského volené a přidané.“ (Kopie v arch. čes. místodržitelství. Ve Znojmě, 23. dubna 1608).

[1]) Orig. arch. čes. místodržitelství 1608, ve středu po Jubilate [30. dubna].

[2]) Kopie arch. čes. místodržitelství ze dne 22. a 28. dubna r. 1608.

[3]) Z moravské šlechy táhli s ním: Maximilian z Lichtenštejna, Jiří Hodický, Gynther Golz, Rudolf Tiefenbach, Petr Náchodský, Bedř. Jankovský, Ladislav Velen ze Žerotína, Diviš ze Žerotína, Václav Zahrádecký. (Pešina II., str. 437).

z Jihlavy dne 7. května soudce komorního a dvorského soudu českého, aby přišli do Čáslavě a s ním se spojili, dodávaje, že zítřejšího dne vtrhne do Čech[1]) (— slyšel prý, že v kraji plzeňském sbírá se vojsko —), císaři otevřely se oči, a poslal kardinála Dietrichštejna s některými nejvyššími úředníky českými k hranicím moravským, vyjednávat s Matyášem.[2]) Císař sliboval úplné potvrzení míru s Turky, sliboval naprostou amnestii stavům všech zemí, tedy i moravským, kteří se byli s Matyášem spojili, a projevil ochotu, že chce vyjednávati se stavy českými, aby Matyáš stal se čekancem koruny české, ovšem s podmínkou, kdyby císař měl ještě manželské potomky, že by jim musel ustoupiti.[3]) Arcikníže nabídek těch již nepřijal vymlouvaje se, že bez zvláštního přivolení zemí s ním spojených nemůže se dáti do žádného jednání. Dne 10. května přitrhl od Německého Brodu do Čáslavě,[4]) kde ho očekávalo veliké zklamání, poněvadž tam nepřišel na jeho pozvání nikdo ze stavů českých, kteří zůstali věrni císaři jednak ze soustrasti k jeho osobě, jednak z uražené ješitnosti, že vedlejší země chtějí království vnucovati nového pána, hlavně však z prospěchu osobního, poněvadž císař Rudolf II. slíbil jim vyhověti ve všech přáních a zvláště ve svobodě náboženské.

Dietrichštejn vyjednával s Matyášem i v Čáslavi, kde konečně se dověděl, za kterých nejmírnějších podmínek bylo by lze dosíci smíru. Matyáš totiž žádal bezpodmínečně, aby byl uznán za čekance koruny české, a aby mu postoupeny byly v panství Uhry, země rakouské a Morava. Císař chtěl splniti první žádost, v příčině druhé však chtěl se teprve dohodnouti se sněmy dotyčných zemí.[5]) Matyáš, který byl zatím přitrhl až do Kolína, žádal ne-

---

[1]) Zpráva v arch. čes. místodržitelství. V Jihlavě, 7. května 1608.

[2]) Dietrichštejn byl již vyjednával před tím několikrát s Matyášem, ale vždy marně, poněvadž císař s počátku nabízel velmi málo. Viz k tomu vypravování Tomkovo ve XII. díle Dějepisu Prahy, str. 436 a násl.

[3]) Orig. v arch. spoj. kanceláři dvorských I. A. 1. — V Praze, 8. května 1608.

[4]) Zprávy o jeho tažení jsou v arch. čes. místodržitelství ze dne 30. dubna ještě ze Znojma a ze dne 6. května z Německého Brodu.

[5]) Kopie arch. čes. místodržitelství. Instrukce císařská poslům k Matyášovi z hradu Pražského, dne 16. května 1608.

podmíněné vydání zemí těch, a přál si docela, aby byl za čekance království českého veřejně vyhlášen, a při nejblíže příštím sněmě českém aby byl korunován, a aby mu bylo holdováno.[1]) Když pak dne 19. května octl se až v Českém Brodě a jal se již ohrožovati Prahu, císař v největších nesnázích,[2]) dohodl se s ním prostřednictvím Dietrichštejnovým o hlavních bodech smlouvy a dal ji předložiti českému sněmu, který byl 23. května osobně na hradě Pražském zahájil.[3]) Český sněm vyslovil po delším váhání, když se byli stavové zabezpečili ve svých tužbách a přáních, ochotu, přijmouti arciknížete Matyáše za čekance království českého. O ostatním nastalo potom v červnu jednání mezi oběma stranami na hradě Dubči a později v Libni u Prahy, kde došlo konečně k úplné shodě dne 24. června. Matyáš žádal původně od císaře Uher, Rakous, Moravy, Slezska a Lužic, spokojil se však na konec Uhrami, Rakousy a Moravou, poněvadž Slezsko a Lužice byly již dříve na sněmích prohlásily, že se nemíní připojiti ke konfoederaci,[4]) naopak jaly se sbírati a přehlížeti vojsko pro Rudolfa.[5]) Císař původně nechtěl se vzdáti ani Moravy, ale

---

[1]) Konc. v arch. spoj. kancel. dvorských I. A. 1. — Odpověď Matyášova císaři, v Kolíně, dne 18. května. Jak směle si počínal Matyáš, toho důkazem jest list jeho z Kolína ze dne 14. května, svědčící nejvyšším ouředníkům českým, aby rozpuštěno bylo vojsko, sebrané na pomoc císaři, a aby dováženy byly jeho vojsku potraviny. (Orig. v arch. čes. místodržitelství). Matyáš nebyl totiž z Moravy dosti podporován. Jmenovitě doprava potřeb válečných vázla povážlivě, tak že na př. ze Znojma do Jihlavy byla vykonána pouze na přísný rozkaz výboru stavovského. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II. V Kolíně, dne 17. května r. 1608).

[2]) Pomýšlel prý i na útěk do Drážďan. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen).

[3]) Na tomto sněmě bylo přítomno také několik zástupců moravských, totiž: Karel z Lichtenštejna, Vilém z Roupova, Karel st. ze Žerotína, Jiří z Hodic, Václav Zahrádecký, Václav Vanecký, Jan Čejka z Olbramovic a Jiří Zikm. Prakšický ze Zástřizl. Byli tam posláni Matyášem, aby hájili jeho požadavkův. Hlavní slovo měl ovšem Karel st. ze Žerotína. (Viz k tomu: Pilař a Moravec III., str. 89. — Pešina II., str. 457 a násl. — Chlumecký, str. 464 a násl.

[4]) Kněz Jednoty bratrské Matěj Cyrus psal již 16. června z Otic Petru Vokovi, že Morava bude postoupena Matyášovi, ale nikoliv Slezsko a Lužice. (Orig. arch. třeboňského č. 6136).

[5]) Fürstentage XVII., fol. 133 a násl. Tamže orig. listy císaře Rudolfa z Prahy, 29. června 1608 (F. F. F. 1029, 1035 a 1038).

náčelníci stavů moravských, Karel z Lichtenštejna a Karel st. ze Žerotína, nechtěli žádným spůsobem zůstati pod panstvím Rudolfovým; naopak si přáli, aby uvolněn byl dosavadní poměr mezi Čechami a Moravou. Právě v této věci narazilo se na značné potíže. Uhry a Rakousy propustiti z panství, bylo císaři dosti snadno, postoupiti však Moravy znamenalo, vytrhnouti zemi tuto z rámce koruny české, což se mohlo státi jen zvláštní smlouvou a dohodnutím mezi císařem a Matyášem, jako novým vládcem moravským. Matyáš, dorozuměv se se stavy moravskými, podal císaři již 19. června přesné podmínky, za jakých mu měla býti Morava postoupena:

1. Aby stavové markrabství moravského směli si zvoliti arciknížete Matyáše za pána svého, a po jeho smrti, kdyby císař byl ještě živ, aby si směli opět vybrati za markrabí některého z arciknížat rakouských, ale tak, aby Morava nikdy se nesměla odtrhnouti od zemí koruny české, nýbrž aby nepřetržitě zůstala „údem, do koruny české vtěleným.“ 2. Moravané aby neměli nic činiti ani s kanceláří českou, ani s českou komorou ani s appellací, nýbrž aby práva těchto úřadů přenesena byla na Matyáše. 3. Kdyby Morava opět spojena byla s Čechami pod jedním panovníkem, že potvrzena budou v nově všecka privilegia zemská, i taková, kterých by bylo dosaženo teprve za odloučení od Čech, a o poměru obou zemí že má býti učiněna nová smlouva dle obapolného dohodnutí. 4. Císař měl uznati, že bylo slušno a spravedlivo, co stavové moravští podnikli od r. 1608. 5. Císař ani stavové čeští nesmějí se Moravanům za to mstíti ani jim toho připomínati, nýbrž chovati se k nim přátelsky. 6. Aby stavové moravští mohli svobodně užívati všech statkův pozemských, nápadův a expectancií, jež mají v království českém a v ostatních zemích českých, a téhož aby dopřáno bylo zase Čechům na Moravě. 7. Moravané aby směli všude v království českém volně kupovati a prodávati zboží, jezditi a opatřovati své záležitosti, a totéž aby směli činiti Čechové na Moravě. 8. Stavové čeští aby schválili úmluvy ivančické a spojili se s Uhrami, Rakousy a Moravou na prospěch zachování míru tureckého z r. 1606. 9. Aby vyzdviženy byly, přetrženy i přemazány všecky pře mimo ty, které učiněny byly

u soudu zemského, a stavové moravští aby nebyli příště tímto způsobem obtěžováni. 10. Aby císař uvolil se zaplatiti všecky dluhy, které učinil v markrabství moravském. 11. Aby vydal generální revers z české kanceláře, že nemá býti na úkor ani právům ani svobodám zemským, co stavové moravští svolili na sněmích obecných císaři za posledních let. 12. Biskup olomucký aby náležel bezprostředně pod pravomoc Matyášovu. 13. Spory o hranice aby vyřizovány byly komisemi; kdyby vznikly pře o hranice mezi Uhrami, Rakousy a Moravou, že má býti jednání přítomna i komise česká.[1]) 14. Aby stavové čeští dali přepsati v Čechách všecka privilegia a svobody, jež se vztahují na Moravu, a vydali hodnověrný opis stavům moravským. 15. Ladislav Berka aby byl sesazen s úřadů zemských a vzat na závazek; při nejbližším zemském sněmě pak aby se zodpovídal, z čeho bude obviněn.[2]) Tyto podmínky byly základem konečného dohodnutí. Císař vydal dle nich stavům moravským již dne 22. června z hradu Pražského tři listy: Prvním propustil stavy z přísahy a poddanství na vlastní žádost jejich a Matyášovu a v odměnu za služby, prokázané císaři zvláště za válek tureckých; druhým prohlásil, že spolek stavů moravských s arciknížetem Matyášem a výprava s ním do Čech nebudou na úkor ani cti ani dobrému jménu Moravanův; a třetím, na místě generálního reversu uznal, že stavové moravští povolovali mu dobrovolně všecky pomoci za posledních let.[3])

Hlavní pak smlouva, která dotýkala se vůbec všech přání Matyášových a stavovských, podepsána byla císařem teprve 25. června. Obsahuje některé změny nebo dodatky proti původním přáním a v jednom článku odpověď vyhýbavou, ve skutečnosti však zápornou.

Císař Rudolf dovolil za souhlasu stavů českých [na obecném sněmě, zahájeném 23. května], aby arcikníže Matyáš stal se jeho nástupcem v Čechách, kdyby císař neměl manželských potomkův, a

---

[1]) Přirozeně proto, že Morava měla zůstati i po odtržení členem koruny české, a že tedy Čechům příslušelo, aby věděli o každé změně hranic.

[2]) Kopie v arch. kutnohorském s datem 19. června 1608. — Beckovský II., str. 40 a násl.

[3]) Pam. sněm. V., fol. 387. Listy mají datum: Na hradě Pražském v neděli, ochtáb sv. Víta [22. června]. Otisknuty jsou v I. díle na str. 457—461.

zatím aby měl název čekance království českého. Kdyby císař měl manželské potomky, Matyáš měl býti správcem Čech a gubernátorem do jejich zletilosti. Oba vydali stavům českým reversy, že ustanovení to není na újmu právům ani svobodám jejich.[1]) Mír žitvatorocký byl potvrzen císařem, který zároveň sliboval za Čechy pomoci do Uher jako jindy. Císař propustil Moravu [s Uhrami a Rakousy] na žádost stavův arciknížeti Matyášovi, ale tak, že nesmí býti úplně odtržena od koruny české a s výminkou, kdyby císař zůstavil manželské potomky, aby Moravané po smrti Rudolfově a Matyášově uznali za svého pána jen toho z nich, který by byl zároveň králem českým. Zemřel-li by Matyáš před Rudolfem, stavové moravští směli si zvoliti za nového pána zemského kteréhokoli z arciknížat rakouských. Císař Rudolf vyminil si do smrti název markrabí moravského. Kancelář česká ani komora ani appellace nemají zasahovati působností svou na Moravu, dokud bude míti jiného panovníka. Obyvatelé moravští nesmějí býti povoláváni na věčné časy před žádné soudy do království českého. Vrátila-li by se Morava opět k Čechám, mají v nově potvrzena býti panovníkem českým všecka práva stavovská, i Matyášem udělená, pokud nebudou na úkor starým svobodám českým a smlouvám dřívějším. Ale také Čechové mají býti opatrni, aby nejednali o ničem proti svobodám moravským. Svobody moravské, uchovávané na Karlštejně a jinde v Čechách, měly býti vydány stavům moravským v hodnověrných opisech. Císař měl vydati řádný revers generální, že všechny pomoci, učiněné stavy moravskými na sněmích obecných, byly dobrovolné. Stavové moravští měli převzíti část dluhů, které učiněny byly na obranu zemí českých, a za něž se byli zaručili. Poněvadž důvěrníci moravští neměli plné moci rozhodovati o této choulostivé otázce, bylo ustanoveno, aby o tom rozhodl budoucí sněm moravský. Biskup olomucký byl povinen vykonávati vše, co povinen byl Čechám, ale to, co povinen byl králi českému, měl konati nyní Matyášovi a jeho

---

[1]) Revers Rudolfův vydán byl z hradu Pražského hned v sobotu po slav. Božího Těla [7. června]; revers Matyášův teprve ve středu po. sv. Janě Křtiteli [25. června] od Štěrbohol a Měcholup.

nástupcům. Naopak arcikníže Matyáš měl vydati biskupovi revers, že všecka práva jeho zachová neztenčená. Hranice zemské mezi Čechami a Moravou měly zůstati tak, jak byly právě, a všecky příští rozepře měly býti srovnávány komisemi o stejném počtu členů s obou stran. Při srovnávání sporů mezních na hranicích uherských a rakouských měla býti vždy přítomna také komise česká. Císař Rudolf vyhlásil všeobecné odpuštění. Moravané směli podržeti v Čechách všecky statky, úřady i nápady, mohouce si tam opatřovati všecky své záležitosti úplně volně, a podobně i Čechové na Moravě. Rovněž volné kupování a prodávání zboží v obou zemích bylo dovoleno. Císař slíbil, že na přímluvu arciknížete Matyáše potvrdí stavům slezským všecky svobody a výsady. Konečně pak bylo ustanoveno, aby vojska císařská i Matyášova co nejdříve byla rozpuštěna a klidně se chovala.[1]) Moravany odvedl domů Jiří z Hodic.

Jak vidno, byly změny proti původnímu návrhu Matyášovu dosti nepatrné, dílem bezvýznamné, zvláště pokud se týkalo modality, kdyby císař měl manželské potomky. Nejcennější pak jest bez odporu ustanovení, které pokládaly obě strany za důležité a vlastně samozřejmé, aby Morava i za nového pána zemského nebyla vytržena ze svazku zemí českých. Není pochyby, že i stavům moravským velmi záleželo na tom, aby zůstali předním členem koruny české, třebas vymínili si proti dosavadnímu stavu různé výhody, které měly Moravě zajistiti větší samosprávu.[2])

Maximilian Lev z Rožmitála, nejvyšší sudí moravský, měl jako zástupce prvního direktora Karla z Lichtenštejna zprávu o smlouvě libeňské již 27. června, a téhož dne svolal, dohodnuv se s ostatními direktory, úředníky a soudci zemskými i osobami „z obce“, obecný sněm do Olomouce na den 15. července, aby obsah smlouvy mohl býti oznámen stavům a rozhlášen po zemi.[3])

---

[1]) Pam. sněm. V., fol. 378. Viz v Přílohách číslo 27. Kopie a výňatek německý ve dvor. a stát. arch. víd. — Orig. český dle katalogu tam také má býti, ale chybí.

[2]) Viz k tomu článek Brandlův v Právníku r. 1870 na str. 333 a násl., kde vysloveno jest podobné mínění.

[3]) Orig. zem. arch. mor. v Brně. Art. Znaim II. List. Maxim. Lva z Rožmitála, daný z Brna, v pátek po sv. Janu Křtiteli [27. června].

Sněm ten byl zahájen 16. července za přítomnosti všech čtyř stavů, schválil smlouvu i patenty císařské, zvolil Karla st. ze Žerotina zemským hejtmanem a vyslal poselství do Vídně, aby pozvalo arcikníže Matyáše na obecný sněm do Brna o sv. Batoloměji. Stavové mu chtěli holdovati, kdyby jim potvrdil všecka práva a svobody.

Za holdování v Brně musel Matyáš povoliti stavům značné milosti politické a dosti rozsáhlou volnost náboženskou,[1]) ač stavové žádali původně mnohem více. Jen rozvážlivosti Karla st. ze Žerotína lze děkovati, že nedošlo mezi Matyášem a stavy moravskými k roztržce. Žerotín důvodně se obával, že císař by těžil pro sebe z každého sporu mezi Matyášem a novými jeho poddanými, a mimo to země ohrožována byla Valony, kteří od východu připravovali vpád do Moravy.[2]) V Rakousích došlo skutečně mezi Matyášem a stavy k roztržce, jež měla za následek, že v srpnu bylo na Moravě nařízeno Matyášem všeobecné zbrojení.[3]) Poněvadž byla obava, že Rakušané vpadnou do země, nepostaví-li se jim Morava po bok, Karel st. ze Žerotína ustanovil po úradě s nejvyššími úředníky a soudci zemskými, aby k odvrácení nebezpečenství v Podyjí okolo Znojma vydržováno bylo 500 jízdných za vůdcovství Gynthera z Golczen. Znojemským bylo domluveno, aby je trpěly na svých statcích, že beztoho běží jen o trochu slámy a sena; při budoucím sněmě obecném že bude na ně pamatováno náhradou.[4]) Jízda Golczova zůstala na jižních hranicích moravských přes celou zimu, a v lednu roku 1609 mluvilo se dokonce o nějaké bitvě mezi Moravany a Rakušany u Guntersdorfa.[5]) V únoru a v březnu konaly se porady ve Vídni i v Roháčh mezi stavy rakouskými a Matyášem, jichž se

[1]) Viz k tomu archivní rozhled v Časopise Mat. mor. roč. 1892, str. 243 a 312 a násl. — Pilař a Moravec III., str. 86—87.

[2]) Kopie zem. arch. mor. Art. Znaim II., ke dni 5. srpna. Za tím účelem svolána byla otevřenými patenty zemská hotovost.

[3]) Tamže k roku 1608 v srpnu.

[4]) Tamže k 17. a 22. listopadu. Na Znojemsku usadili jízdu Golczovu komisaři Zikm. Čertoryjský a Frydrych Jankovský z Vlašimě.

[5]) Tamže k 26. lednu 1609. Smil Osovský dotazoval se Znojemských, co jest pravdy na pověstech o bitvě guntersdorfské mezi lidem p. z Puchheima a Rakušany. List datován z Třebíče.

účastnil také Karel st. ze Žerotína, které dle jeho vlastní zprávy měly průběh příznivý,[1]) tak že stavové moravští slíbili holdování.[2]) Za to však strana katolická hrozila novou bouří rozhlašujíc, že Matyáš povolil nekatolíkům příliš mnoho. Proto jízda Golczova nejen nebyla rozpuštěna, nýbrž po úradě s nejvyššími úředníky a soudci rozmnožena o 100 jezdcův.[3])

Nemenší nebezpečenství hrozilo však z Čech. Již na sněmě olomuckém proskakovaly řeči a docházely zprávy, že smlouva libeňská má mnoho odpůrců, kteří chtějí rozrušiti shodu mezi císařem a bratrem jeho Matyášem, čímž Moravu uvádějí do nového nebezpečenství. Stavové pokládali tyto zprávy za tak spolehlivé a bezpečné, že dali zemskému hejtmanovi plnou moc, aby s nejvyššími úředníky a s osobami, libovolně přibranými ze stavův, učinil v zemi bezpečnostní opatření, jmenovitě buď aby svolal veřejnou hotovost nebo udržoval pohromadě pluk Maximiliana z Lichtenštejna.[4]) Na sněmě pak brněnském s rozhorlením odmítnuto bylo nařknutí Šťastného Mošovského, jež učinil stavům

---

1) Tamže ze dne 23. března 1609.

2) Zprávy o tom ve stát. arch. drážďanském (Kriegssachen).

3) Tamže ze dne 14. dubna 1609. List Žerotínův, psaný z Rosic.

4) „Jakož také všelijaké kundšofty pánův stavův docházejí, že by někteří nepokojní a cizího žádostiví lidé mnohé praktiky a lsti o přerušení pokoje, mezi JMtiCís. a JMtí, voleným čekancem království českého, nedávno zavřeného a dostatečně smlouvami dokonalými stvrzeného, obmejšleli, jest věc povinna, abychom na vlast svou v té příčině veliký pozor měli. Za kteroužto příčinou my stavové JMti, často jmenovanému panu hejtmanovi to v moc dáváme, aby pán podle uznalej potřeby ten regiment náš, kterýž pan Maximilian z Lichtenštejna, nejvyšší náš, pod správou svou má, buď dále držeti, buď také i obdankovati dáti, ano i patenty po zemi strany hotovosti s počtem koní i lidu pěšího rozeslati moci ráčil. Ten pak regiment nahoře dotčenej má vedle vyměření JMti pana hejtmana ne ve vsech, než v poli na jednom neb více místech se položiti a žádných škod pp. obyvatelům a poddanejm jejich nečiniti, nýbrž budouce dovážením profantův (jakž pak to JMt. p. hejtman ráčí věděti, jak opatřiti) fedrován, mají takové profianty bez všelijaké škody a překážky těm, kteří by je přiváželi, hotovými penězi platiti. Nastala-li by pak, čehož p. Bože uchovati rač, jaká náhlá potřeba, a že by se nebezpečenství nějaké na vlast naši milou valiti chtělo, bude moci JMt p. hejtman Jich Mti nejvyšší pány úředníky a soudce zemské i některé osoby z uobce k sobě obeslati a s nimi o to vše vedle potřeby se uradíce, zavírati." (Ob. sněm. olom. 1608., ve středu po Rozesl. sv. apoštolův [16. července]. Pam. sněm. V., fol. 394).

českým, jako by stavové moravští zle smýšleli o Češích a o císaři Rudolfovi.[1])

Morava měla po smlouvě libeňské postavení nepřirozené, o tom není pochybnosti. Náležela pořád k zemím koruny české, ale politicky spjata byla s Uhrami a Rakousy, kteréžto spojení ukládalo jí nové povinnosti, totiž hájiti loyalně společných zájmů těchto zemí i proti Čechám i proti císaři. Není zde úkolem, vysvětlovati všecky otázky (zvláště náboženské), které za této doby hýbaly myslemi obyvatelů zemí konfoederovaných, ani líčiti styky stavů moravských s novým pánem jejich Matyášem na obecných sněmích zemských[2]) i jinde; spíše nás zajímá, že neustávaly pokusy, aby Matyáš zbaven byl zemí, jež byl roku 1608 získal. Původcem těchto snah byl sám císař Rudolf a jeho nejbližší okolí. Na oko vyjednávalo se mezi oběma bratry o dokonalé smíření, ve skutečnosti však rozšiřovány v Rakousích i na Moravě tajné patenty císařské, jimiž obyvatelstvo bylo sváděno ke vzpouře proti Matyášovi.[3]) V Praze dokonce připravoval se státní převrat, aby Matyáš zbaven byl nástupnictví nejen v Čechách, ale i v říši německé. Císař pomýšlel vážně, aby pojistil nástupnictví svému příbuznému arciknížeti Leopoldovi, biskupu passovskému a štrasburskému, jemuž dovolil, aby za tím účelem sebrati dal v okolí Passova větší vojsko. Záminkou měl býti spor o dědictví jülišské.[4]) Stavové moravští se dověděli, že v Horních Rakousích okolo Passova se zbrojí, proto najímali také vojsko a hledali pomoci u všech zemí sousedních,[5]) zvláště u Rakušanů,

---

1) Ob. sněm v Brně o sv. Bartoloměji [24. srpna] 1608. Pam. sněm. VI., fol. 15. suppl.

2) Viz. Č. M. Mor. roč. 1892, str. 243 a násl. a I. díl této práce, str. 118 a následující.

3) Ob. sjezd olom. 1610, v út. před sv. Janem Křtitelem [22. června]. Pam. sněm. V., fol. 496. Patenty takové byly ovšem konfiskovány a osoby, je roznášející, trestány.

4) Již dne 3. března 1610 Matyáš tázal se listem nejvyšších úředníků zemských v Čechách po příčině najímání lidu válečného. Bylo mu odpověděno, že se konají přípravy na tažení do Jülišska. (Kopie dvor. a stát. arch. vídeňského.) — O vpádu Passovských do Čech napsal článek již r. 1830 Fr. Palacký. (Č. Č. Mus. r. 1830.)

5) Týž sjezd olom. r. 1610. Pam. sněm. V., fol. 493.

Slezanův a v Opavsku. Poslali pak důvěrného a zkušeného posla do Horních Rakous, aby vyšetřil, co se tam válečného podniká, a aby prohlédl šance a přetažení Dunaje řetězy. Matyáš sám měl Moravě poskytnouti pomoci a pohnouti k tomu i stavy uherské. Proto sbíral vojska velmi účinně, a když byl tázán z Čech po příčinách, vymlouval se, že zbrojí pouze na obranu zemskou. Podobně ujišťoval císaře listem ze dne 26. března i Karel st. ze Žerotína.[1])

Stavové moravští najali 1000 jízdných a 3000 pěších za nejvyššího vůdcovství zemského hejtmana, jemuž přidělen byl za lieutenanta Jiří z Hodic. Velitelem jízdy byl jmenován Petr Sedlnický. Tři praporce pěších dány byly do Olomouce, tři do Brna, po dvou praporcích do Uh. Hradiště a do Uničova. Z jízdy 400 posláno do Znojma, 60 do Jihlavy. Aby se všemu lidu mohlo řádně platiti, vypsána byla zemská půjčka po 200 zlatých z každého koně zbrojného (z 20.000 kop majetku).[2]) Zároveň přehlížena jízda zemská u Víškova a najímáno 600 mušketýrů, jimž měl veleti Albrecht z Valdštejna.

Poněvadž se u Passova pokračovalo ve zbrojení velmi rázně, stavové moravští požádali Karla Münsterberského, jako místodržícího vrchního hejtmanství slezského, aby knížata a stavové slezští nedovolili žádnému lidu válečnému shromažďovati se v zemi, a aby proti Matyášovi nepodnikali nic nepřátelského, naopak aby dle starého přátelství pomáhali Moravanům; Moravané že učiní ovšem pomoc zase jim.[3])

Zbrojení císařovo a Leopoldovo bylo nápadno i stavům uherským, a dotazovali se tedy v Čechách, co má znamenati. Stavové čeští ujišťovali, že nezamýšlí se nic nepřátelského proti království uherskému.[4]) Podobnou odpověď dostali v téže době

---

[1]) Kopie arch. čes. místodržitelství. Ve Vídni, 26. března 1610.

[2]) Pam. sněm. VI. suppl., fol. 26. — Kop. zem. arch. mor. Art. Znaim II. Stalo se tak dle usnesení sněmu brněnského.

[3]) List napsán byl ze sjezdu olomuckého, zahájeného ve středu před sv. Janem Křtitelem [23. června]. Státní arch. vratislavský. Český originál s 35 pečetmi.

[4]) Orig. český ve státním arch. budínském. Monumenta B. Zní: „Vysoce duostojným a velebným pánům praelatům, vysoce urozeným a urozeným

na opětný dotaz i stavové moravští od nejvyšších úředníků českých.[1]) Zdáloť se skutečně, že na konec dojde přece ke smíru mezi císařem a bratrem jeho Matyášem, zásluhou některých knížat německých, zvláště vévody Julia Brunšvického.

Stavům běželo pouze o zemskou obranu, proto ustanovili, že zemský hejtman může vojsko domácí propustiti ven ze země pouze tehdy, dostane-li záruku, že vojsko moravské smí vrátiti se ihned domů, kdyby nastalo zemi nejmenší nebezpečenství.[2])

Smíru trvalému a opravdovému stavové moravští přáli úplně a zvolili také osoby ze sebe, aby pomáhaly hned při

pánům, pánům, urozeným a statečným rytířům mnohovzáctné poctivosti, vyslaným z měst, všem čtyřem pánům stavům slavného království uherského, pánům přátelům a sousedům našim zvláště milým, a pánům k nám laskavě přízniivým.

Vysoce důstojní, vysoce urození a urození páni, urození a stateční páni rytíři, mnohé vzáctné poctivosti vyslaní z měst, všickni čtyři páni stavové slavného královského [sic] uherského, páni přátelé a sousedé naši zvláště milí a k nám příznivi, VMtem a Vám služby své povolné a přátelské vzkazujem, na Pánu Bohu výborného zdraví i jiných všech dobrých věcí žádáme a vinšujeme.

Psaní VMtí a Vaše, jehož datum v městě Vídni, 6. dne měsíce června létha tohoto šestnáctistého desátého, jest nám teprv dvadcátého prvního dne měsíce července dodáno, z něhož sme, nač by se vztahovalo, vyrozuměli, a to vše v svém bedlivém uvážení jměli i také JMtiCé, králi a pánu našemu nejmilostivějšímu, a Jich Mtem kurfirstům, arciknižatům a knížatům svaté říše zde při dvoře a residencí JMtiCís. přítomným, poddaně a poníženě v známost uvedli.

I nečiníme VMtí a Vás tejna, že jsme tomu z odpovědi týchž Jich Mtí kurfirstův, arciknížat a knížat nám daný [sic] vyrozuměli, že jsou hned z počátku tohoto JMti jednání od JMtiCís. takovú deklarací dostati ráčili, že tím lidem JMtiCís. válečným JMti králi uherskému a zemím JMti nic nebezpečného míněno není, jakož také táž deklarací jak psaním, tak i skrze jisté knížetcí osoby z prostředku týchž Mtí JMtiKé v známost uvedena jest.

My pak na jiném nejsme, nežli vedle smluv mezi JMtíCís., králem a pánem naším nejmilostivějším, s JMtiKú učiněných, k JMti, králi uherskému, pánu našemu milostivému, a zemím JMti náležitě a pokojně se zachovati.

Čehož jsme VMtí a Vás touto světlou odpovědí tejna učiniti pominouti nechtěli, jsouce k VMtem a Vám té celé a nepochybné naděje, že tolikéž k nám se všelijak pokojně, přátelsky a sousedsky zachovávati ráčíte a budete.

S tím milost a ochrana Pána Boha Všemohoucího rač býti s námi všemi. Dán na hradě Pražském, v sobotu po sv. Martě, hospodyni Páně [31. července], létha 1610.“

[1]) Koncept arch. čes. místodržitelství, K. 1/211, 31. července 1611.

[2]) Ob. sjezd olomucký 1610, v úterý před sv. Janem Křtitelem [22. června]. Pam. sněm. V., fol. 496—467.

prvním jednání na hradě Pražském, ale kladli za nezbytnou podmínku, aby se nejednalo o vytržení Moravy z panství Matyášova ani o porušení nebo změně smlouvy z r. 1608.[1]) Když vyjednáváno později ve Vídni, důvěrníci moravští byli neustále přítomni, aby měli bedlivě pozor, a posílali zprávy na Moravu.[2]) Po delším jednání došlo skutečně ke smíru na základě několika článkův a s podmínkou, že Matyáš císaře odprosí a uzná za hlavu rodu Habsburského. Dne 10. září podepsal smlouvu císař, dne 30. září, či snad lépe 1. října, Matyáš.[3])

Shoda tato vzbudila u stavů moravských četné pochybnosti a mnohou nedůvěru, tak že si přáli o některých bodech bližšího výkladu. Z obecného sjezdu brněnského, zahájeného 17. listopadu r. 1610, vyslali poselství k Matyášovi do Vídně,[4]) jež sice mělo vysloviti radost nad konečným smírem, ale také žádati vysvětlení o některých článcích porovnání. Hned v prvním článku se mluvilo o odprosu krále Matyáše. Stavové nevěděli, míní-li se odpros jen za osobu Matyášovu nebo také za jeho země. V druhém článku bylo vytknuto, že Matyáš má pokládati postoupení Uher, Moravy a Rakous za milost a dobrodiní císařské. Tomu stavové moravští odpírali, poněvadž si zvolili Matyáše za markrabí dobrovolně a nebyli mu ani darováni ani prodáni. V třetím článku bylo doloženo, že země Matyášovi postoupené mají býti poslušny proti všem nepřátelům. Stavové moravští se tázali: proti nepřátelům Rudolfovým nebo Matyášovým? Dvěma pánům nelze sloužiti, a takové nejasnosti mohly by míti za následek, že by

---

[1]) Týž sjezd. Pam. sněmovní V., fol. 497—499.

[2]) Důvěrníky moravskými byli: Jeronym Václav hrabě z Thurna, Jiřík hrabě z Hodic a Jan Čejka z Olbramovic. (Ob. sjezd brněnský, ve středu po sv. Martině [17. listop.]. Pam. sněm. V., fol. 514.) Jednání ve Vídni vleklo se od 3. července do 3. října. Stavové uherští, rakouští a moravští přáli si toužebně, aby dorozumění mezi oběma stranami stalo se co nejdříve, a poslali důvěrníky své k Matyášovi, aby jednání urychlil, poněvadž posavadní stav jest jim nesnesitelný. Rádi prý by rozpustili vojska, která nyní pro všecky případy musejí vydržovati. (Orig. arch. spoj. kancel. dvorských [I. A. 1] k r. 1610.

[3]) Kopie lat. ve státním arch. budínském. Monumenta B. Ve Vídni 10. září a 1. října 1610.

[4]) V poselstvě byli: Oldřich z Kounic, opat loucký Kohele, Jindřich Zahrádecký a Melichar Sprengle, městský písař znojemský. Instrukci dostali 19. listopadu. (Pam. sněm. V., fol. 502 a násl.)

snad někdy byli nuceni táhnouti proti svým vlastním spojencům. Ve čtvrtém článku se Matyáš zavázal, že se nevydá v žádnou konfoederaci ani svou osobou ani svými zeměmi „in praejudicium“ sv. říše římské, rakouského domu a JMti císařské, a kdyby něco podobného se sběhlo, že takové spolky budou prohlášeny za neplatné. Stavové moravští se tázali, míní-li se tím konfoederace Moravy, Rakous a Uher z r. 1608, či platí-li článek jen pro budoucnost. V ostatním poselstvo moravské mělo Matyáši připomenouti některé jeho staré sliby. Matyáš byl poselstvím a jeho přáními a dotazy nemile dotčen. Odpověděl vyhýbavě a vytkl stavům moravským zvědavost.

Přirozeným následkem dohodnutí se obou bratří mělo býti všeobecné rozpuštění vojsk v jednotlivých zemích i také vojska passovského. Na Moravě týž sjezd listopadový nařídil, aby po výplatě žoldu rozpuštěno bylo hned vojsko moravské. Poněvadž bylo potřebí k tomu 250.000 zl., užito výtěžku berně 20tého groše, a mimo to vypsána půjčka po 150 zl. z každého koně zbrojného. Kdyby ani to nestačilo, uložena byla sbírka poddaným po 1 zl.[1]) Jinak bylo v okolí Passova. Poněvadž smír mezi císařem Rudolfem a Matyášem byl neupřímný, vojsko passovské nejen že nebylo rozpuštěno, nýbrž — dle všeho s vědomím císařovým — vpadlo před Vánocemi r. 1610 do Horních Rakous[2]) a překročilo 30. ledna 1611 hranice české. S počátku února Passovští blížili se již ku Praze.

Na Moravě sešli se stavové hned na zprávu o vpádu Passovských do Horních Rakous k soukromému sjezdu do Olomouce a žádali o pomoc Čechův i Slezanů v případě, že by ohroženy byly hranice moravské.[3]) Z rozkazu pak Matyášova konal se obecný sjezd v Brně, svolaný na den 24. ledna 1611,[4]) kde bylo ustanoveno, aby mimo veřejnou hotovost a mimo

---

[1]) Pam. sněm. V., fol. 510. Ob. sjezd brněnský, 17. listopadu.

[2]) Dne 30. prosince Matyáš oznámil to Karlovi st. ze Žerotína po zvl. poslu a radil hned, aby každý na Moravě připraven byl s náležitým počtem koní. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim. II.)

[3]) Kopiář Pam. sněm. k r. 1611, fol. 35 a násl. — Kopie arch. čes. místodržitelství, K. 1/211. V Olomouci r. 1611.

[4]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim, II. ze dne 6. ledna.

500 jízdných, kteří za vedení Golczova měli vtrhnouti do Horních Rakous.[1]) najat byl pluk knechtův o 1500 mužích pod nejvyšším Rudolfem z Tiefenbacha. Přehlídka měla se konati u Jemnice. Další opatření, bylo-li by potřebí, svěřena byla nejvyšším úředníkům a soudcům zemským. K sv. Jiří povoleno 20.000 kop na střelivo a na velitele vojenské; potřeboval-li by Matyáš částky té dříve, mohl si ji vypůjčiti. Konečně vypsána půjčka zemská po 150 zl. ze zbrojného koně (giltpferda), a nařízeno, aby všecka šlechta moravská vypravila se do pole, kdyby Matyáš sám postavil se vojsku v čelo.[2]) Sjezd byl obeslán velmi slabě, proto Karel ze Žerotína oznámil usnešení veřejnými patenty, aby všichni věděli, čím se mají spravovati.[3]) Na zprávu, že Passovští překročili hranice české, zemský hejtman svolal na rozkaz Matyášův nejvyšší úředníky a soudce zemské k poradě, jež zahájena byla 7. února. Ustanoveno, aby najato bylo nových 500 jezdců, a Matyášovi do Vídně aby posláni byli za rádce Jeronym Václav hrabě z Thurna, Jiří z Hodic a Jan Čejka z Olbramovic. Matyáš si takových rádců výslovně přál.[4]) Také byla povolena výprava za hranice, ale s výminkou, byla-li by země v nebezpečenství, aby zemský hejtman směl odvolati vojsko moravské k obraně zemské.[5]) Když potom 15. února Passovští zmocnili se Malé Strany Pražské, Karel st. ze Žerotína vydal ze Znojma 20. února rozkaz, aby zemská hotovost přehlédnuta byla 28. února u Brna, odtud pak aby odtáhla buď na hranice zemské nebo, kam určí nejvyšší soudcové a úředníci zemští. Nedostal-li by někdo z obyvatelů zprávu do 28. února, vypraví řádný počet koní bez přehlídky za ostatní jízdou.[6]) Bylť Čechové poslali na Moravu Václava Budovce

---

[1]) Vojsko Golczovo ovšem nepřišlo do Horních Rakous, poněvadž Passovští zatím vtrhli do Čech. (Kopiář Pam. sněm. k r. 1611, fol. 45.)

[2]) Ob. sjezd brněnský, 29. ledna 1611. Pam. sněm. V., fol. 522. — Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II.

[3]) Orig. zem. arch. mor. — Všeob. listiny.

[4]) Rádcové moravští směli jednati s Matyášem jen o věcech, jež nebyly na úkor svobodám zemským; zároveň jim nařízeno, aby byli přítomni každému jednání Matyášovu s Rudolfem. Dostali pokyn, kdyby je Matyáš nebral k radě, aby se ihned vrátili.

[5]) Pam. sněm. V., fol. 528 a násl.

[6]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II.

z Budova, prosit o pomoc proti Passovským. Dostalo se mu ujištění, že Moravané rozhodli se hned na první zprávy najímati vojsko a poslati je s vojskem Matyášovým do Čech, jsouce pamětlivi pomoci, kterou Čechové poslali Moravě za vpádu Bočkajovcův.[1])

Přehlídka vojska moravského u Brna, konaná 28. února, vypadla smutně: mnozí neposlali vůbec koní, jiní poslali jízdu nepořádně vystrojenou. Karel st. ze Žerotína oznámil v rozhorlení nad tím jména nedbalých veřejným patentem a nařídil, aby do týdne vyslali náležitý a dobře vystrojený počet jezdců k Ivančicům, kam vytrhnou vojáci již zmustrovaní.[2])

Žerotín potom byl povolán do Vídně k Matyášovi, aby mu pomáhal s ostatními rádci činiti přípravy na cestu proti Passovským. Vůdce Herberštein poslán byl s části vojska do Čech napřed, s ostatkem chtěl se Matyáš vypraviti osobně. Dne 11. března byl již ve Znojmě, kde vyjevil zemskému hejtmanovi a důvěrníkům stavů moravských své úmysly a přání asi v tomto smyslu: Nesnáze, které nastaly za posledních dob zemím českým, není lze odstraniti jinak, než novou výpravou do Čech, aby země ochráněna byla proti vetřelcům. Za tou příčinou žádal, aby mu stavové moravští povolili větší sbírku zemskou, poněvadž nezbytně potřebuje peněz, zároveň pak oznámil, že si nechá oněch 80.000 zlatých, které má ročně povolené na úhrady panovnických dluhův, a slíbil, že po roce onu částku splatí věřitelům; mimo to si přál, aby mu stavové dali všecku jízdu na výpravu do Čech, poněvadž sám má vojska velmi málo. Stavové že s ním nemusejí táhnouti osobně, ať chrání raději vlast a rodiny své. Z pěšího vojska stačily by mu dva až tři praporce knechtův a na místě ostatních že raději by měl peníze. Vedle Jiříka z Hodic, který byl velitelem části vojska, přál si do rady ještě jednoho plnomocníka moravského, který by při něm byl ustavičně.

Důvěrníci moravští ve Znojmě rozhodli, že velitel Golcz má s 500 jezdci moravskými táhnouti s Matyášem do Čech. Petr

---

[1]) Sjezd nejv. úř. a soudců v Brně, 28. února. (Pam. sněm. V., fol. 538 a násl.) — Pilař a Moravec III., str. 91.

[2]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II.

Sedlnický z Choltic aby jej s jinými 500 jezdci doprovodil až do Čech, ale potom aby se vrátil na hranice zemské. 1500 knechtů konečně že dlužno nechati doma na obranu zemskou. Také nebyl jmenován jiný plnomocník do rady královské, poněvadž Matyáš i Jiří Hodický budou při témž vojsku a tudíž neustále pohromadě.[1])

Passovští dopouštěli se zatím na Malé Straně Pražské hanebných ukrutností, za něž činěn byl odpovědným císař Rudolf, tak že rázem se zbavil všech dosavadních sympathií v Čechách. Na zprávu, že Matyáš s vojskem strojí se do Čech, Praze na pomoc, Passovští opustili v noci z 10. na 11. března Malou Stranu a brzy vyklidili Čechy. Nutil je k tomu i sám císař Rudolf, domnívaje se, že jediné tím způsobem vyvázne z nesnází a zachrání trůn. Klamal se ovšem: neboť v Čechách opustili jej i poslední přátelé, a Matyáš se rozhodl, že za této příležitosti učiní jej úplně a na vždy neškodným. Na cestě do Čech vydal z Jihlavy dne 17. března stavům moravským revers, že výprava jeho není na úkor ani právům ani svobodám moravským, že jest podnikána jen proti vojsku passovskému.[2]) Dne 24. března vjel slavnostně do Prahy. Císař byl přinucen, svolati na hrad Pražský generální sněm na 11. duben.[3]) Po dlouhých sporech mezi zástupci jednotlivých zemí byl Matyáš prohlášen za krále českého a korunován kardinálem Dietrichštejnem 23. května, čímž Rudolf ztratil celou korunu českou.

Z této zvláštní změny na trůně českém jaly se těžiti země vedlejší, aby uvolnil se poměr jejich k Čechám. Morava k tomu měla i právo, poněvadž v libeňské smlouvě bylo řečeno, že za opětného spojení Moravy s Čechami vzájemný poměr má býti

---

[1]) Pam. sněm. V., fol. 540 a násl. — Ob. sjezd úředníkův a soudců zemských ve Znojmě, 11. a 12. března. Kopie také v arch. čes. místodržitelství.

[2]) Dvor. a stát. arch. ve Vídni č. 1837.

[3]) Brandl vyvozuje z toho (v Právníku r. 1870, str. 335 a násl.), že poměr mezi Moravou a Čechami byl i po roce 1608 velice těsný, poněvadž Morava byla na tento gener. sněm pozvána, ač měla svého markrabí. Kdyby nebylo jiných důvodů pro správné mínění Brandlovo, tento důvod byl by slabý, poněvadž na generálním sněmě pražském r. 1611 Matyáš jako panovník moravský měl býti prohlášen a korunován za krále českého, čili Čechy a Morava měly dostati zase jediného panovníka. Moravané museli tedy býti k tomu sněmu pozváni každým případem.

upraven dle dohodnutí. Stavové čeští se ovšem bránili, pokud bylo lze, aby zachován byl starý poměr mezi královstvím a zeměmi vedlejšími, ale nepochodili ani ve Slezsku ani na Moravě, kde za tříleté vlády slabého Matyáše moc stavovská vzmohla se tou měrou, že zastiňovala i dobu Jagjelonskou. Stavové moravští, vypravujíce plnomocníky na generální sněm pražský, poslali stavům českým 49 článků, v nichž bylo obsaženo, jak si představovali poměr Moravy k Čechám, až budou míti obě země zase jednoho panovníka, aby mezi Čechami a Moravou byl pokoj a pořádek. Poněvadž tyto články jsou nezbytny ku přirovnání s konečným dohodnutím, podávám z nich stručný výňatek: 1. Aby byla stvrzena společným panovníkem všecka privilegia země moravské. 2. Aby v platnosti zůstala dohodnutí mezi Matyášem a stavy moravskými, učiněná po r. 1608. 3. Aby kancléř a česká kancelář vždy byli při panovníkovi, ať jest kdekoli. 4. Aby nevycházely z české kanceláře ani odjinud rozkazy, které by se příčily zemskému zřízení; všecka podobná nařízení aby byla neplatna. 5. Aby nikdo z Moravy nebyl obsílán ku právu českému (tedy ven ze země). 6. Žádný obyvatel moravský aby nebyl zdržován v Čechách déle dvou týdnův, ať by byl povolán českou kanceláří, nebo měl býti trestán. 7. Z české kanceláře nemají býti Moravě ustanovovány žádné komise, to že si obstará Morava sama. Nikdo nemá býti ke komisím nucen, členové jejich mají býti nestranni a spornými stranami přijatelni. Komisaři straničtí aby mohli býti vyloučeni. 8. Všecky listy, posílané na Moravu jménem panovníkovým, aby měly vlídné znění a neobsahovaly hrozeb. 9. Aby nebyly z české kanceláře posílány na Moravu otevřené listy na dávání svědectví nebo stavění svědkův neb o svědectví písemná nebo za vydání obyvatelů bez vědomí zemského hejtmana moravského. Každý přestupek v tom aby byl trestán. 10. Aby z kanceláře královské nevycházely mandáty, jež by nebyly napřed stavy moravskými uváženy a schváleny; bez vědomí zemského hejtmana nebo za zasedání zemského soudu bez jeho svolení aby se nedála nikomu ani bolest ani nepříjemnost. Kancelář královská nemá poroučeti, nýbrž jen prostředkovati. 11. Byl-li by kdo z Moravy nutně povolán k české kanceláři, nesmí se mu odpírati prokurátor a nesmí

se na něho kvapiti otázkami. 12. Urozené osoby moravské ať jsou zvány k české kanceláři na určitou chvíli, aby nemusely čekati na výslech celé hodiny. 13. Dopustil-li by se rodák moravský v Čechách přestupku nebo zločinu, má býti souzen před soudem moravským, k němuž náleží. 14. Mocné listy mají obyvatelům moravským na požádání ihned býti vydávány, zvláště za případu smrti, a taxa nemá přesahovati 14 kop grošův. Kdo je položil v české kanceláři, má mu to platiti, jako by měl již v rukou mocný list sám. Odkázal-li kdo jmění deskami zemskými nebo rukou společnou (spolkem), má přece zaplatiti české kanceláři určitou částku na její vydržování. 15. Česká kancelář nesmí se míchati do zemského práva, nesmí zbraňovati stranám, aby si vzaly prokurátory, ani stranám nadržovati, aby potom vina nespadla na krále. 16. Stížnosti poddaných moravských nemají býti přijímány v kanceláři české, nýbrž lidé takoví mají býti odkázáni na zemské právo a zemského hejtmana. 17. Co patří soudům městským, ať se rozsoudí u nich, nikoliv u české kanceláře; stávaloť se, měl-li kdo známé u české kanceláře, že tam zanášel pře své na místě k soudu městskému. 18. Aby nebyly zdržovány českou kanceláří rozsudky městských soudův, u nichž vykonána byla i appellace. 19. Byla-li již u městského soudu žaloba projednána, žalobce nesmí předkládati ji v nově české kanceláři; vůbec všecka nová ustanovení, směřující proti právům a svobodám zemským, nemají býti městům závazná. 20. Z kanceláře české nemá býti udělována milost lidem, vypověděným z měst anebo potrestaným za zločiny. 21. Zadluženým měšťanům nemají dávány býti lhůty, aby jim nebyl nařizován proces a tím poctiví lidé šizeni a ničeni na svém majetku. 22. Kdyby mandáty, vydané z kanceláře, byly proti právním zvykům zemským a vznikl z toho spor, má býti rozhodnut králem za součinnosti zemského hejtmana, nejvyšších úředníkův a soudců moravských, bez nichž nesmí vůbec se státi rozhodnutí. Čeští úředníci mohou také býti přibráni. 23. V listinách, vycházejících z kanceláře české, nemají zemský hejtman ani nejvyšší úředníci moravští kladeni býti po nižších úřednících českých. 24. Nejvyšší kancléř má činiti přísahu nejen králi českému a stavům českým, nýbrž i stavům

moravským, že bude šetřiti práv jejich. 25. Místokancléř český má býti vždy rodák moravský, neb aspoň Čech, znalý moravských práv. Jmenování jeho má se díti vždy za vědomí a souhlasu stavů moravských nebo jejich zástupcův. 26. Za úředníky české kanceláře mají býti dosazovány jen osoby schopné, bez ohledu na vyznání náboženské. 27. Došlo-li by při sporech o zřízení zemské a o věci čestné na appellaci, má ji vykonati panovník s moravským hejtmanem a nejvyššími úředníky na útraty toho, kdo se odvolal. 28. Appellační radové mají činiti rozsudky dle municipálních práv příslušného města a nikoliv dle obecného zřízení a práva zemského. 29. Vynesen-li rozsudek ve při, náležející k právu purkrechtnímu, třeba mezi pánem a rytířem, ať domácím nebo cizím, nemá býti z něho dalšího odvolání, a královské město s právem stavovským musí se jím spokojiti. 30. Za rady aby bráni byli do soudu appellačního také rodáci moravští, poněvadž jest mnoho při moravských. 31. Aby zrušeny byly všecky smluvy (Rechtfertigungen) a vyslechnuté i rozhodnuté věci. 32. Aby za neplatné byly prohlášeny všecky rozsudky a výpovědi, které se vztahují na obyvatele moravské ve přích o pozemky, ležící mimo zemi, a nikdo se nesmí na ně odvolávati. 33. Povolování berní a sbírek zemských aby náleželo stavům jako dosud: komory česká a dvorská aby nesměly do tohoto práva zasahovati. Teprve když se berně vyplatí rentdienrovi, na rozkaz zemského hejtmana neb direktora zemských peněz, může se takových berní užiti dle rozkazu císařského. 34. Na dlužních reversech mají příště býti podepsáni praesident komory a radové komorní, aby se na nich mohli hojiti rukojmí moravští. 35. Zadlužení praelati a města aby nebyli bráni vůbec za rukojmí. 36. Aby JMtKá vzal na sebe všecky dluhy, za něž se Morava zaručila. 37. Aby mezi Čechami a Moravou, jako předním „údem“ koruny české, trvaly přátelství, láska a svornost. 38. Obě země aby se spravovaly jen svými právy. Příště nemají se díti žádná předvolání z Moravy do Čech ani k soudům ani ke komoře ani k purkrabství ani k Čechám. 39. Obyvatelé moravští nemají dávati svědectví k žádnému soudu českému osobně, nýbrž v místě, kam patří soudem. 40. Vzájemné právo

inkolátní a volnost kupovati statky zůstává v platnosti jako jindy. 41. Aby učiněny byly pověřené výpisy z práv a svobod zemských v Čechách, pokud se vztahují také na Moravu, a odevzdány stavům moravským. 42. Aby stavové moravští směli nahlédnouti do posledních privilegií českých, není-li v nich nic na úkor svobodám moravským, poněvadž země proti zemi nemá si vymáhati žádných privilegií. 43. Aby Moravané byli bráni i k nejvyšším úřadům zemským, mají-li v Čechách statky své a podobně na Moravě Čechové. 44. Kdo byl přijat za obyvatele v Čechách, aby tím již byl také obyvatelem moravským a naopak, to jest, aby nemusil v druhé zemi žádati v nově za inkolát. 45. Aby osoby, přijaté do stavu rytířského na Moravě, měly právo na rytířství i v Čechách a naopak. 46. Aby v obou zemích byli chytáni škůdcové zemští a vzájemně vydáváni. 47. Aby obě práva zemská, respective soudcové obou zemí, navzájem se podporovali. 48. Kdyby někdy učiněno bylo při společném sněmě psaní od nejvyšších úředníkův a soudců moravských úředníkům a soudcům českým, aby je nejvyšší úředníci bez odporu a ohražení přednesli. 49. Konečně, aby se na něco nezapomnělo, má vůbec každá země zůstati při svých právech a svobodách.[1])

O těchto článcích, navržených stavy moravskými, konaly se porady mezi plnomocníky stavů českých a moravských po několik dní, a konečné dohodnutí stalo se až po korunování Matyášově[2]) dne 26. května.[3]) Obsahuje pouze 30 článkův, ale jest formálně i věcně dokonalejší a propracovanější, než byly návrhy moravské, a vyčerpává je všecky téměř úplně; byloť ustanoveno: 1. Aby z kanceláře dvorské nevycházely žádné rozkazy na Moravu ani jménem královským ani kohokoliv jiného, které by se příčily zemskému zřízení moravskému, právům a svobodám, poněvadž toho není potřebí, když nejvyšší kancléř český vždy zůstává při dvoře královském. A kdyby přece bylo nutno vydati nějaký rozkaz, aby nebyl nezvyklý, zbytečný, mylný a sobě odporující. 2. Aby

---

[1]) Kopie něm. ve dvor. a státním arch. vídeňském k r. 1611, bez data.

[2]) Korunování Math. dne 23. května.

[3]) Kop. něm. ve dvor. a stát. arch. vídeňském, s datem 26. května 1611. Boehm. Akten 263.

listy, posílané na Moravu za krále JMt nebo z české kanceláře, byly mírné a šetrné bez nemilostivého vyhrožování, jako se dálo za posledních let. 3. Aby z kanceláře české nedála se obyvatelům moravským žádná obeslání právní, leč by se pře týkala statků, ležících v království českém. Každá jiná obsilka aby zůstala nepovšimnuta. 4. Aby nikdo v království českém nesměl bráti obyvatele moravského o žádnou věc, která by se dotýkala práv moravských. Dopustil-li by se rodák moravský něčeho a byl přistižen, budiž s ním naloženo tak, jak toho žádá právo království českého, a podobně budiž jednáno v takovém případě i na Moravě. 5. Obsilky z kanceláře české jménem JMtiKé ať jsou činěny s největší šetrností, aby nemohly býti pokládány za trest nebo pokutu. Jmenovitě aby obeslaný co nejdříve byl odpraven, a kdyby byl zdržován přes dva týdny, aby směl odjeti bez odpovědi. Zvláště k vyšším stavům aby zachovány byly všecky ohledy, jako, aby voláni byli k určité hodině a směli sobě vzíti právní přátely, kteří by jim radili, jak a co odpovídati, nebo za ně mluvili. 6. Ač se uznává za nejlepší, aby jménem královským nevycházela do Moravy žádná komise z kanceláře české, přece kdyby to bylo nutno, aby složena byla z obyvatelů moravských a činila svá rozhodnutí v téže zemi. Nikdo aby nebyl nucen uznávati všecky členy komise takové, nýbrž aby každému volno bylo odstraniti členy nepříjemné. 7. Aby nevycházela z kanceláře české do markrabství moravského poručení o dávání svědectví, o stavění svědkův, o kladení listův, o vydávání osob ven ze země neb obstavování, o braní za rukojmí a podobná bez vědomí nejvyššího hejtmana i stavů moravských. Podobně nemají býti vydávány z kanceláře mandáty panovnické na Moravu, pokud nebyly stavy uváženy a schváleny. Bez povolení zemského hejtmana, nebo zasedal-li by právě soud, bez povolení zemského soudu nemá býti příště povoleno dávati průvodní listy (glejty). Rozkazy panovnické nemají se dekretovati, nýbrž oznamovati listy královskými. 8. Mocné listy královské aby dávány byly bez odporu a rychle (zvláště za moru) po zaplacení taxy 14 kop gr. míšenských. Kdo zaplatil taxu, jako by již měl mocný list. 9. Kancelář česká aby se nemíchala do při, projednávaných při

zemském soudě moravském, a zvláště aby neporoučela královskému prokurátoru, aby nenadržoval té neb oné straně. 10. Žaloby moravských lidí poddaných aby nebyly přijímány v české kanceláři, a žádná poručení aby odtud na ně nevycházela, tím méně aby byli podaní k české kanceláři povoláváni nebo dokonce louzeni; vůbec žádosti poddaných, svědčící panovníkovi a podávané české kanceláři, aby byly odkazovány zemskému hejtmanovi a zemskému soudu. 11. Vyžádal-li by si kdo z obyvatelů moravských roku o poctivost před hejtmanem zemským, před nejvyššími úředníky a soudci, a potom se odvolal ke králi s dovolením zemského hejtmana, nejvyšších úředníkův a soudcův, aby panovník buď sám vyslyšel tu při s nejvyššími úředníky a soudci moravskými na náklad toho, kdož se odvolal, aneb aby tu věc odevzdal ku projednání moravskému soudu zemskému. 12. Aby pře, náležející soudům městským, nebyly projednávány ani českou kanceláří, ani appellací, a kdyby přece, aby taková jejich rozhodnutí neměla platnosti. 13. Aby rozsudky soudů městských, schválené v náležité době vyšším právem nebo appellací, zůstávaly v platnosti. 14. Aby nevycházela městům žádná poručení královská od takových expedicí, jimiž by práva, svobody a pořádky městské byly porušeny. 15. Aby nebylo dáváno z české kanceláře zadluženým lidem městským příročí ani zastavováno proti nim právo na úkor věřitelův; a kdyby dlužníci s věřiteli svými chtěli vyjednávati, aby věřitelé nemohli k jednání býti nuceni proti vůli své. 16. Vyšel-li by jaký rozkaz z české kanceláře, který by se příčil právům a svobodám zemským, a vznikl proti němu odpor, aby srovnán byl panovníkem, nejvyššími úředníky a soudci, jak českými tak moravskými. 17. Vedle toho, že jmenovány byly plnomocníky obou stran osoby, vhodné k úřadu místokancléřskému, má nejvyšší kancléř i toho dbáti, aby též za kancelářské úředníky brány byly osoby hodné a schopné bez rozdílu náboženství. 18. Aby při appellacích brán byl zřetel na práva, pořádky a zvyklosti města, jehož se ortel týče. 19. Aby staré nálezy a výpovědi soudní, učiněné v Čechách na obyvatele moravské, mimo ty, které se týkaly statkův a zboží, ležících v Čechách, nebyly brány za vzor ani za příklad, poněvadž tímto dohodnutím zastaveny

jsou všecky obsílky k soudům ven ze země. 20. Aby ze všech podobných pří, které jsou v projednávání, ať při soudech českých nebo v appellaci, sešlo vůbec, a soudy české aby se jimi dále nezabývaly. 21. Praelati a města, kteří jako rukojmí panovnických dluhů jsou velmi zadluženi, aby nebyli již více bráni v rukojemství; a kdyby přece, aby to zůstávalo na vůli jejich, to jest, aby k rukojemství nebyli nuceni pohrůžkami. 22. Aby JMtKá jako panující již král, přejal všecky zápisy na dluhy, obnovil je, a dohodnul se s věřiteli. 23. Aby nevycházely z Čech na Moravu žádné obsílky soudní (půhonové) ani od soudův zemských (většího a menšího) ani od desk ani od soudu dvorského, ani komorního ani purkrabského, leč by běželo o statky Moravanů, ležící v království českém, a v tom případě aby obsílky posílány byly přímo na ty statky a nikoli na Moravu. 24. Aby z Moravy nesměl nikdo býti volán do Čech dávati svědectví, nýbrž potřeboval-li by kdo v Čechách svědectví moravského, aby v tom postupoval dle práva a zřízení markrabství moravského. [Obyvatel moravský dal písemné svědectví před svým příslušným soudem, a to bylo potom posláno do Čech]. 25. Koupil-li by sobě obyvatel moravský statek v Čechách anebo vůbec získal-li by statek dědictvím, neb jakýmkoli spůsobem zákonným, a musel dáti revers k deskám zemským, aby platil za to jako každý obyvatel český, totiž nejvyššímu písaři 100 uh. zlatých, místopísaři 50 a osobám při deskách 25 zlatých. Podobně obyvatel český na Moravě. 26. Ačkoliv bylo shledáno osobami, které se tím zabývaly, že v privilegiích a svobodách českých na Karlštejně ani jinde nic není, co by se týkalo markrabství moravského, přece mají svobody české ještě jednou býti co nejdříve prohlédnuty a věci moravské z nich (našly-li by se jaké) vydány do sv. Havla příštího [16. října] stavům moravským. Podobně aby prohlédnuty byly svobody moravské a hledáno, není-li v nich, co by se týkalo království českého. 27. Na vyšší a nižší úřady, i také do soudu zemského, dvorského, komorního i jiných v Čechách aby bráni byli také rodáci moravští, jsou-li v Čechách usedlí a vykonali-li, co předepsáno jest zřízením zemským, jako se posud často dálo a dosud děje na Moravě s rodáky českými. 28. Odpovědníci a

skudcové zemští, kteří by z Čech na Moravu nebo naopak řádným spůsobem byli oznámeni, nemají býti ani přechováváni ani podporováni, nýbrž v obou zemích trestáni. 29. Pořádek míst při společném zasedání nejvyšších úředníkův a soudců českých i moravských, poněvadž dosud nemohl býti projednán, má býti ustanoven do svatého Martina [11. listop.] osobami, z obou stran k tomu zvolenými.[1]) 30. Konečně, aby se na něco nezapomnělo, bylo ustanoveno, aby vůbec Čechy a Morava zůstaveny a chráněny byly při svých výsadách, svobodách, dobrých a chvalitebných obyčejích, země zemi aby nezasahovala do jejích práv a tak se každá chovala, aby možno bylo trvalé a přátelské spolužití.[2])

Srovnáme-li původní přání stavů moravských s tím, co plnomocníky obou stran bylo 26. května usnešeno, spozorujeme, že některé žádosti stavů moravských zůstaly více méně netknuty. Byly to zvláště odstavce 1. a 2., z nichž první rozuměl se sám sebou a týkal se vlastně nového panovníka a stavů moravských, druhý závisel rovněž na vůli panovníkově, nechá-li totiž jako král v platnosti dohodnutí, jež učinil se stavy jako „čekanec". Odstavec 19. postulátů, že ustanovení nová proti právům a svobodám městským nemají býti městům závazná, není sice do článků do-

---

[1]) Tato lhůta nebyla zachována, a trvalo 8 let, než došlo ke konečnému srovnání této otázky. Stalo se to před zahájením gener. sněmu pražského r. 1619, když dne 5. července direktoři čeští předložili stavům články, které se týkaly pořádku v sedáních při sněmích a společných shromážděních úř. a soudcuv českých i moravských. A tu zástupcové Čech a Moravy ustanovili, aby první místo měl nejvyšší purkrabí pražský, po něm zemský hejtman moravský, potom nejvyšší hofmistr český, nejv. maršálek dědičný, nejvyšší komorník král. českého, potom nejvyšší komorník moravský, potom nejvyšší sudí český a moravský. Ze soudců napřed nejstarší soudce stavu panského český, potom moravský a tak pořád. Z úředníků rytířských první místo přiřknuto písaři českému, potom hofrychtéři mor., podkomořímu českému a moravskému, purkrabímu karlštejnskému, nejvyššímu písaři moravskému a purkrabímu kraje hradeckého. Soudcové rytířští dle stáří jako panští. — Týž pořádek platil o veřejných průvodech a v psaní. (Kopie v arch. jindřichohradeckém s datem 5. července 1619.)

[2]) Kopie Boček. sb. č. 876. — Brandl: Sněm držaný r. 1612. Kopie jest také v arch. čes. místodržitelství. Viz Přílohy č. 28.. — Chlumecký, str. 762 a následující.

hodnutí přijat plným řečením, nýbrž jeví se býti důsledkem toho, co bylo schváleno oběma stranami o městech. Některé z článků moravských byly, zdá se, buď necbány k vyřízení pozdějšímu, nebo, což jest také možno, stavové čeští nesouhlasili s nimi. Byly to články 20. o udělování milosti odsouzeným zločincům, čl. 24., že nejvyšší kancléř má přisahati také stavům moravským, čl. 25., že místokancléř má býti buď Moravan, neb aspoň práv moravských znalý,[1]) čl. 29. o rozsudcích dle práva purkrechtního, čl. 30., že za rady appellační mají bráni býti také rodáci moravští, čl. 33., že komory česká a dvorská nemají moci svou zasahovati do sbírek a daní zemských, čl. 34., aby na dlužních reversech panovnických podpisovali se president komory a radové, čl. 42., aby Moravané směli nahlédnouti do nejnovějších privilegií českých, a čl. 48. o předčítání listů moravských nejv. úředníky a soudci českými. Konečně čl. 44. o inkolátu, 45. o vzájemné platnosti rytířství v Čechách a na Moravě a čl. 47., aby obě práva zemská a soudcové obou zemí se podporovali vzájemně, rozuměly se samy sebou, a proto snad nebyly ani pojaty do článkův. Dohodnutí obsahuje i nová ustanovení a dodatky, jakých moravská přání nemají. Na př. v čl. 7. odstavec o vydávání glejtů, v čl. 15. o vyjednávání dlužníků s věřiteli, v čl. 16., aby odpory proti rozkazům kanceláře české srovnávány byly panovníkem, úředníky a soudci českými i moravskými, kdežto v článcích moravských se praví, že čeští úředníci mohou býti přibráni. V článku 8. zase vynecháno jest místo z požadavku, obsaženého v čl. 14., že i při odkazech deskami nebo společnou rukou má se platiti něco na vydržování čes. kanceláře.

Tímto dohodnutím vyjasněn byl poměr mezi Čechami a Moravou v největší části sporných otázek. Znění jeho nasvědčuje, že vzata byla za základ úplná rovnost obou zemí a samospráva Moravy. Stavové moravští vymohli si při české kanceláři náměstka nejvyššího kancléře, kterého sice nenavrhovali sami, nýbrž společně se stavy českými, tak že to zajisté byl vždy muž, obezná-

---

[1]) Bylo pouze ustanoveno, že má jmenování jeho díti se od panovníka z navržených osob stavy českými a moravskými společně.

měný s právy moravskými,[1]) potom upravili styky s kanceláří a komorou českou i s kanceláří dvorskou, vytkli přesně poměr appellací k soudům moravským a vůbec se domohli zákonné úpravy soudnictví i respektování práv městských. Také si vymínili samosprávu finanční, volné rozhodování o povolených sbírkách a berních, pokud byly v jejich rukou. Ač tato smlouva znamená značné uvolnění poměru Moravy k Čechám, přece základními svazy nebylo hnuto; naopak v předloze moravské v nově položen důraz na vzájemnou platnost práva inkolátního (čl. 44. a 45.), a v konečném dohodnutí dovolen Moravanům, když by měli statky také v Čechách, přístup k nejvyšším úřadům. Proto zůstala příslušnost Moravy k Čechám povýšena nade vši pochybnost, ale stavové moravští chtěli míti v rukou písemný důkaz, že náležejí do koruny české jako rovnocenný a samosprávný člen, což v Čechách vždy nebylo uznáváno.[2])

Dohodnutí květnové předneseno bylo nejvyšším úředníkům a soudcům zemským při soudě olomuckém dne 25. června a schváleno beze změny obecným sjezdem, který zahájen byl v Brně, dne 22. listopadu,[3]) čímž dokonáno opětné spojení Moravy s Čechami, které bylo přerušeno na tři léta. — Smlouva mezi císařem a Matyášem, jíž se určovaly podmínky, za kterých se vykonala změna panovnická v Čechách, podepsána byla císařem Rudolfem teprve 11. srpna. Ostatním vedlejším zemím českým, Hornímu i Dolnímu Slezsku, Horní i Dolní Lužici, povolena byla králem Matyášem 7. října 1611 zvláštní slezská expedicí

1) Huber udává nesprávně: „wofür die maehrischen Bevollmächtigten einen Vorschlag machen sollten“ (Oesterr. G. V., str. 37). Odporuje to čl. 17. dohodnutí.

2) Jak stavové moravští sami pohlíželi na poměr Moravy k Čechám po roce 1611, dokazuje odpověď jejich biskupovi olomuckému r. 1612, když chtěl rozeznávati krále českého a markrabí moravského. Prohlásili totiž: „. . . tato země jest titulo tenus toliko markrabstvím, ale sice oud k věčné nerozdílnosti spojený s královstvím českým a tak immediate že jest poddána království českému, poněvadž markrabí žádného obzvláštního míti nemůže“. (Sněm držaný r. 1612, str. 76., vyd. Brandlova. — Právník r. 1870, str. 330.)

3) Pam. sněm. k r. 1611, fol. 70. — Brandl: Sněm držaný r. 1612, str. 163 a násl. Císař slíbil teprve s počátku r. 1613, že celou smlouvu vydá jako privilegium. (Tamže, str. 165.)

s jedním místokancléřem, jedním sekretářem a dvěma appellačními rady se sídlem ve Vratislavi, jež měla na starosti otázky, týkající se pouze těchto zemí a nikoli celé koruny české, a byla zároveň appellací soudní. Knížata a stavové slezští i lužičtí měli právo, navrhovati králi vhodné osoby (terna) za úředníky slezské expedici. Vedle dvou appellačních radů v expedici měli býti jmenováni ještě dva radové appellační mimo expedici, tak že vlastně byli appellační radové čtyři, dva ze stavů slezských a dva ze stavů lužických, jeden totiž z Horní a druhý z Dolní Lužice. Appellační radové mimo expedici byli odpovědni pouze králi; podobně zatím i místokancléř, dokud trval spor o to mezi stavy českými a slezskými.[1]) Roku 1616 byla však slezská expedici na vytrvalé stížnosti Čechů spojena s kanceláří českou, a místokancléř podřízen nejvyššímu kancléři, tak že obnoveny v hlavních rysech staré poměry, jak byly před rokem 1611.[2])

Sotva pronikly na veřejnost první zprávy, že docíleno bylo v Praze shody, Vilém z Roupova a na Mladoňovicích, místodržící úřadu hejtmanského na Moravě, rozhlásil stavům, listem daným ze Znojma dne 28. května, že počátkem června ukončí se tříměsíční služba najatých a sebraných vojsk moravských, a že hned 10. t. m. budou v Telči rozpuštěna; zároveň vybízel stavy, aby pilněji posílali peníze za svou čeládkou a za svými jezdci, které vyslali do pole; lidé ti nadělali prý mnoho dluhův, a nemohli by tedy býti propuštěni ani z bytův ani z hospod.[3]) Ale stavové moravští zbrojili toho roku ještě jednou: v Uhrách jali se totiž pleniti Hajduci sibiňského vojvody Gabriele Báthora, a košický župan Thurzo žádal Moravanův o nějakou jízdu na pomoc.[4]) Poněvadž pak byla obava, že i země moravská by mohla býti postižena, Karel st. ze Žerotína nařídil s konce září,

---

[1]) Orig. v městském arch. vratislavském. Ve Vratislavi, 7. října 1611. Privileg. 33.

[2]) Radila se o tom komise, složená ze všech zemí, do koruny české vtělených. (Kopie v arch. čes. místodržitelství k r. 1616.) Viz k tomu Rachfahl: Organisation Schlesiens, Exkurs III., str. 421—428. Podivno, že Rachfahl neví o druhých dvou appellačních radách mimo expedici.

[3]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II. — Ve Znojmě, 28. května 1611.

[4]) Kopie arch. čes. místodržitelství, 7. září 1611.

aby připravena byla veřejná hotovost a shromáždila se ihned na místě, jež by veřejným patentem bylo jmenováno.[1])

Spory mezi oběma bratry, císařem Rudolfem a arcikn. Matyášem, měly za bezprostřední následek značné poklesnutí moci královské v zemích českých, poněvadž Rudolf i Matyáš udržovali věrné své pohromadě jen různými milostmi a stavovskými ústupky. Zdálo se na chvíli, že všecko, čeho byly stavové jednotlivých zemí pozbyli za 16. století, a čeho se domáhali marně, bude jim vráceno měrou vrchovatou a povoleno panovníky. Zvláště Matyáš navnadil stavy neustálými ústupky a milostmi za tříleté války své v Uhrách, v Rakousích i na Moravě, a když potom stal se panovníkem českým a po smrti Rudolfově i císařem německým, nedovedl čeliti žádostem stavovským jinak, než že je odkládal nebo sliboval neupřímně. K politickým potížím přidružily se ještě spletitější otázky a nesnáze náboženské a konečně otázka nástupnická, poněvadž Matyáš neměl potomkův, a jeho žijící bratří vzdali se trůnu dobrovolně. Za silné a obezřetné vlády bylo by snad bývalo lze překonati všecky tyto těžkosti, poněvadž by stavové jednotlivých zemí nebyli měli odvahy, klásti prospěchy své nad prospěch c e l k o v ý, ale tenkrát nebylo lze mluviti ani o silné ani o moudré vládě. Naopak ve všech choulostivých otázkách tehdejších postupováno bylo způsobem tak nešťastným, že na konec došlo až k revoluci, která se stala osudnou zvláště Čechám a Moravě. Za bojů revolučních rozvinuly se přirozeně mezi Moravou, Čechami, Rakousy, Slezskem a Uhrami nové četné styky, jež působily i na vzájemný poměr zemí těchto vůbec a zemí koruny české zvláště.

b) Účastenství Moravy v povstání českém a následky bitvy bělohorské. (Od r. 1618 do r. 1628.)

Defenestrace pražská ze dne 23. května nebyla následkem okamžitého rozhorlení stavů českých, nýbrž činem připraveným a smluveným mezi Jindřichem, hrabětem z Thurna, Vilémem z Roupova, Kolonou z Felsu, Ondřejem Šlikem, Oldřichem Kin-

[1]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II. V Brně, 20. září 1611.

ským, Vilémem z Lobkovic, Václavem Budovcem, Albrechtem Smiřickým a j., kteří tímto „starodávným zvykem českým“ chtěli najednou zaraziti vítězný postup katolictví a obmezování práv stavovských: zvláště mělo býti zabráněno, aby vláda nesahala na ustanovení majestátu Rudolfova z r. 1609. Hrabě z Thurna a jeho přátelé rozhodli se také již dříve, že se pokusí, aby Ferdinand Štyrský nestal se panovníkem českým, ač byl již přijat za krále a korunován.

Na Moravě bylo rovněž dosti příčin, aby stavové byli znepokojeni. Ze svobody náboženské, jak byla za 16. století, zbyl sotva stín, a práva stavovská byla ponenáhlu tak obmezena, že i mužové rázu Karla st. ze Žerotína vybízeli stavy k obraně, ovšem v mezích dovolených. Na převrat státní však nepomýšlel nikdo, tím více ne, že po roce 1608, po nastoupení Matyášově, stavovská moc patrně se na chvíli povznesla, a také v náboženských otázkách poskytnuty byly nekatolíkům značné výhody. Ani později, když Matyáš po volbě Ferdinanda Štyrského za krále českého jal se vystupovati pánovitěji, nevinil nikdo veřejně z toho dynastii, nýbrž spíše se žehralo na výbojnost strany katolické a na špatné rádce Matyášovy.

Čechové poslali na Moravu dopis záhy po defenestraci, dne 30. května, v němž vysvětlovali pohnutky, proč změnili smýšlení své k Matyášovi i k Ferdinandovi, a žádali stavů moravských o pomoc aspoň v tom směru, aby netrpěli v zemi najímání vojska proti nim. Konečně si přáli, aby z Moravy bylo vysláno poselstvo na hrad Pražský na poradu o společném postupu dalším.[1]) Čechové soudili dobře, že nekatolická většina stavovská na Moravě nebude povstání naprosto nepřízniva; naopak že ozve se ihned dosti hlasův, aby Morava se spojila s Čechy. Ale stavové čeští zapomněli, že taková přízeň zůstane jen platonickou, pokud odboj neschválí mocní a vlivuplní mužové moravští, jimiž tenkrát byli Karel z Lichtenštejna, kard. Fr. z Dietrichštejna a Karel st. ze Žerotína. Zvláště vliv posledního z nich byl rozhodující, poněvadž se vědělo všeobecně, že jest vůdcem nekatolických stavů moravských. Ač nebyl již zemským hejtmanem, přece vynikající duch

[1]) Kop. Pam. sněm., fol. 196b a 197a.

jeho, zdravá soudnost a nejvíce ohnivá a úchvatná výmluvnost zjednávaly mu význačné místo nejen na Moravě, nýbrž i u dvora. A Karel ze Žerotína nesouhlasil s odbojem českým; neboť neuznával ani příčiny k němu za dostatečné ani dobu za vhodnou. Mínění tomuto přisvědčili i Karel z Lichtenštejna i kardinál, a tak potlačeny byly úplně nesmělé hlasy některých stavů nekatolických, jež ozvaly se na prospěch Čechův. Na obecném sjezdě olomuckém, zahájeném 25. června toho roku, vyslechnuti byli čeští poslové, žádající Moravanův o pomoc, a složena odpověď stavům českým.[1]) Stavové moravští zaujali hned s počátku stanovisko sprostředkovací: Litují prý toho „nedorozumění", a bojíce se, aby z něho nevzešlo něco většího, zvolili poselstvo k císaři s prosbou, aby se s Čechy dohodl mírně. Najímání vojska císařského na Moravě není již proto možno, poněvadž stavové sami sbírají hotovost zemskou. O společné defensi pak není třeba jednati v nově, poněvadž se stalo již dohodnutí na posledním sněmě generálním „s jistou vůlí a vědomím JMtiCís.[2])

Poslům do Vídně bylo uloženo, aby pověděli císaři, kterak Čechové se ucházejí o pomoc z Moravy, a jaké se jim dostalo odpovědi. Potom měli prositi, aby nepokoje v Čechách srovnány byly mírně, přál-li by si císař, za prostřednictví stavů moravských. Také král Ferdinand měl býti požádán, aby smírně působil na Čechy i na císaře Matyáše. Poněvadž právě byl na korunovaci v Prešpurce, a nebylo jisto, vrátí-li se do Vídně, dostalo poselstvo dovolení, aby odejelo z Vídně za ním. Konečně poslové měli žádati za brzké svolání zemského sněmu a ohlásiti, že stavové moravští najali na obranu zemskou 2000 jízdných a 3000 pěších. Nad 1000 jízdných ustanoven za vůdce Petr st. Sedlnický, nad ostatkem pak Jiří z Náchoda; velitelem pěších jmenován Václav Eusebius

1) **Gindely**: Děj. čes. povstání I., str. 309.

2) Tamže. — Za posly k císaři byli zvoleni: kard. Fr. z Dietrichštejna, potom ze stavu panského: Karel z Lichtenštejna a Karel st. ze Žerotína; ze stavu rytířského: Bedřich Jankovský z Vlašimě, Jan Čejka z Olbramovic a Bohuš st. Kokorský z Kokor. Z praelatův a měst nebyl zvolen nikdo. (Pam. sněm. V., fol. 87a).

z Valdštejna.[1]) Vrchní velení svěřeno později kardinálovi Františku z Dietrichštejna.[2])

Patrno, že stavové moravští klonili se s počátku na stranu Matyášovu a Ferdinandovu. Ale Čechové nedali se zastrašiti prvním nezdarem: poslali Moravanům brzy potom ještě dva listy, jeden 19. července a druhý 8. srpna. V prvém si stěžovali, že dostali na první žádost odpověď vyhýbavou a zatmělou, ve druhém vytýkali stavům moravským a zvláště kardinálovi, jako nejvyššímu polnímu hejtmanovi, že dovolují vojskům císařským, aby procházela zemí moravskou.[3]) List, datovaný 8. srpna, dodán byl na Moravu v polovici srpna, právě když zahájen byl za přítomnosti krále Ferdinanda obecný sněm brněnský. Odtud poslána do Čech na oba listy odpověď. Stavové moravští prohlásili, že odpověď jejich na první žádost byla docela jasná: nabídli se za prostředníky, poněvadž nemají příčiny, aby vystupovali nepřátelsky proti císaři Matyášovi ani proti králi Ferdinandovi, a rovněž přátelsky míní se chovati vůči stavům českým, s nimiž jsou v krevním přátelství a příbuzenství.[4]) Opět vyšlou poselstva i k císaři i k Čechům, aby dosaženo bylo smíru. Výtka, že propouštějí Moravou vojska císařská, jest nesprávná, poněvadž císař má k tomu jako pán zemský právo. Stavové ho sice požádali, aby ušetřil země v té příčině, ale nedosáhli toho; naopak císař nařídil zemskému i polnímu hejtmanovi, aby císařská vojska dali komisaři svými provázeti zemí, a oba přirozeně poslechli. Mají tedy Čechové se lépe informovati a nedávati na zprávy „nepovědomých“ lidí.[5])

Na témž sněmě dostalo se stavům moravským po prvé úřední zprávy od panovníka o nepokojích v Čechách.

V předloze královské se totiž praví, že vzbouření stavové stříleli na místodržící, s okna vyhozené, že ihned jali se najímati jízdný i pěší lid a část uvedli na hrad Pražský, že zvolili

---

1) Pam. sněm. VI., fol. 123. Ob. sněm brněnský 1618, při Nanebevzetí Panny Marie [8. srpna].

2) Pam. sněm. V., fol. 87.

3) Státní arch. drážďanský, Kriegssachen č. 9169, fol. 71 a násl.

4) Kop. Pam. sněm., fol. 201.

5) Kop. Pam. sněm., fol. 201—202. List stavů moravských datován byl 22. srpna. (St. arch. drážďanský, Kriegssachen č. 9169, fol. 211.)

ze sebe 30 direktorův a zmocnili se správy zemské. Císaři poslali apologii, co se stalo, že stalo se na prospěch JMtiCís., a dokonce žádali, aby císař dal úředníky s oken svržené přísně potrestati. Císař Matyáš psal jim tři listy, aby je umírnil, ale marně. Stavové čeští naopak sebrali zemskou hotovost, hledali pomoci v zemích sousedních, uvěznili nejvyššího purkrabího pražského, zabraňovali rozhlašování císařských patentů v zemi a vyhrožovali, že by za to nemohli, kdyby rozhněvaný lid udeřil na kostely a kláštery. Předloha královská zmiňuje se dále s povděkem, že Čechové dosud nezískali žádných spojencův, a obšírně líčí násilnictví a přetěžování obyvatelstva berněmi. Města v jižních Čechách byla dle téže předlohy přinucena k povstání jen násilím. Císařské listy do Němec byly direktory zachyceny a otevřeny; vůbec chtějí všecko v zemi sami říditi, spravovati, hubiti a kaziti, císař pak aby se na to díval jako se svázanýma rukama; při tom tvrdí, že jsou praví milovníci vlasti, a že všecko podnikají k dobrému vlasti své. Předloha se končila výzvou, aby stavové moravští poskytli hojné pomoci proti Čechům, a ujišťovala, že není třeba se báti vpádů vojska císařského do země.[1])

V odpovědi stavovské na tuto předlohu zřejma jest státnická rozvaha Žerotínova, Dietrichštejnova a Lichtenštejnova: se zkormoucenou myslí vyslechli první zprávy o nepokojích v Čechách a nyní neradi slyšeli, že císař chce povstání utlumiti násilím, ač původně tak nesmýšlel dle zprávy poselstva, které k němu byli poslali hned ze soudu sv. Janského (v červnu) se žádostí, aby odboj český byl srovnán mírně a klidně. Nyní pošlou druhé poselství do Vídně za týmž účelem a z Vídně přímo do Prahy, ne aby bylo prostředníkem mezi Čechy a císařem, nýbrž aby přátelsky napomenulo Čechy k mírnosti. Kdyby však Čechové opovrhli takovými radami, Moravané neopustí císaře, žádali jen, aby ušetřeni byli vpádů nepřátelských a také vojsk císařských.[2])

---

[1]) Pam. sněm. VI., fol. 116 a následující.

[2]) „. . . . . nemá JMCá vedle milostivé žádosti, na nás vzložené, od nás opuštěn býti, nýbrž raději toho, čím věrní poddaní vrchnosti své v takových příčinách povinni jsou, od nás očekávati moci ráčí.“ (Pam. sněm. VI., fol. 120 a násl.)

V poselství, vypraveném dle usnešení sněmovního do Vídně a do Prahy, byli Žerotín, Dietrichštejn i Lichtenštejn. Ve Vídni mluveno jim mnoho o nejlepší snaze, aby s Čechy docíleno bylo smíru, ale žádáno, aby učinili oni začátek a prosili císaře za odpuštění; mají prý mír i válku ve své moci.[1]) S tímto skoro ponižujícím vzkazem poselstvo moravské odešlo do Prahy, ale ne již v tom složení, jak jednalo ve Vídni. Na místě Dietrichštejnově přidal se k poselstvu Petr st. Sedlnický z Choltic a na Fryšavě.[2]) V polovici září brali se poslové moravští jihovýchodními Čechami a spatřili tam spousty, jakých se nenadáli. Bylať vojska téměř úplně poplenila okolí Jeníkova a Čáslavě. V Praze byli Moravané přijati důstojně, ale chladně. Předložili stavům českým memorandum,[3]) v němž důrazně bylo řečeno, má-li vůbec dojíti

---

1) Poselstvo moravské ucházelo se tenkrát o pomoc také u poslů slezských a lužických, kteří právě byli přítomni ve Vídni.

2) Kop. Pam. sněm. V., fol. 203 a 204. Pověřující listy poselstvu datovány jsou 23. srpna.

3) Pravilo se v něm: „. . . . JMtCá, pán náš nejmilostivější, ráčil JMt krále Ferdinanda, uherského, českého, pána našeho milostivého, sem do města Brna na sněm nám stavům od JMtiC položený vyslati a skrze JMt nám pospolu shromážděným mnohé a veliké stížnosti, které do nich, jakožto poddaných svých míti ráčí, předložiti poručiti, o kterých už prve jsme vědomost již na díle měli, ano i toho, jak JMtC sobě těžce takové urážky bráti a za zlehčení důstojenství a reputace své pokládati ráčí, povědomi byli. Avšak když jsme při tom doslechli, že by se oni páni stavové pod obojí v ničem nejmenším znáti ani k JMti poníženosti žádné ukazovati, ani dobrotivosti JMti sobě vážiti nechtěli, nemálo jsme se nad tím, předkládajíce sobě, co by z toho dále pojíti mohlo, zastavili, skormoutili; a protož pamatujíce na to, že nám jakožto přednímu oudu království českého dívati se na to a dokonale k tomu mlčeti nikoli nesluší, nýbrž že povinnost naše ukazuje zlému tomu, kteréž již dosti vysoce se vzneslo a příliš široce rozmohlo, co nejdříve vstříc vkročiti, jakž prve vyslance své k JMtiC jsme vypravili a o spomožení těmto nevolem skrze mírné a pokojné prostředky v poníženosti poddaně žádali, tak že i nyní totéž jsme učinili a skrze ně pány vyslané naše JMti netoliko za to, aby lidu válečnému svému všelijaké další do království českého tažení, ovšem škod činění zastaviti, než také k tomu, aby přední a znamenité osoby pro spokojení a srovnání tak velikého nedorozumění v tyto věci vložiti se mohly, milostivě povoliti ráčil, pokorně prosili . . . ., pročež že jich všelijak za to prosíme a žádáme, aby sobě to dobře v mysl vložili, k srdci to připustili, ano i v tom se poznali, že vždy i podle přirozeného práva, nercili podle božského a lidského, poddaní povinni jsou vrchnosti své ustupovati, před ní se snižovati a nechtíti se jí ve všem vyrovnati a pari passu s ní jako se svou rovnou kráčeti a postupovati . . . .

ke smíření, že stavové čeští musejí zastaviti další najímání vojska, ustati od obléhání měst a zdržeti se všeho, čím by dráždili JMtCou; a Karel ze Žerotína obsažnou a vroucí řečí vlasteneckou napomínal je, aby se podrobili císaři a Ferdinandovi, ukazuje na ochotu stavů moravských jako prostředníků.[1]) V dalších rozmluvách s direktory Žerotín dokazoval, že Čechové mají napřed složiti zbraň, poněvadž se jí chopili první, a že císař potom jistě se nakloní k mírnému vyjednávání.[2]) Všecky domluvy Žerotínovy však byly marny, poněvadž pokládán byl v Čechách za náhončího dvora císařského, a Václav z Roupova mu důrazně vytkl, že docela jinak vystupoval roku 1608 s Matyášem proti císaři Rudolfovi, ač neměl nikterak tolik příčin, jako nyní mají Čechové. A v témž smyslu zněla také poslední odpověď, kterou Čechové dali poselstvu moravskému. Zvláště v ní bylo prohlášeno, že Čechové nerozpustí vojska svého, pokud se jim nedostane záruky, že budou zachováni při všech svých právech a svobodách. Moravané prý hrubě stíhají stavy království českého, což jim nenáleží. Ale než odjelo poselstvo moravské, Václav z Roupova s direktory dali přece znáti, že bylo by lze mírně vyjednávati, svolí-li císař k určitému příměří, a zakáže-li vojsku drancování. Byl to bez odporu značný úspěch moravského poselstva, které s ním s konce září spěchalo do Vídně a tam žádalo rozhodně, aby císař přijal nabízené podmínky mírného vyjednávání. Ba

---

A poněvadž mezi jinými prostředky, kterými ten velice potřebný pokoj dosažen by býti mohl, i ten za velmi platný a podstatný u sebe nacházíme, aby JMt krále Ferdinanda, jakožto pána svého a krále korunovaného, v tom poddaně a šetrně vyhledávali, aby JMt vedle jiných vzácných a předních knížecích osob ráčil se dáti k této věci ujíti a přímluvou, pomocí i prostředkováním svým k objednání často připomenutého pokoje při JMtiCís. nápomocen býti, vidí se u nás, aby nikoli JMti královské pomíjeti neráčili, nejsouce jiné k JMti naděje, než že poněvadž JMti neméně než JMtiCís. na zachování a vzdělání království českého záleží, že JMt jako o svou vlastní věc se ujíti a všelijak ku dobrému a k užitečnému téhož království a jich všech směřovati ráčí.“ (Kop. Pam. sněm., fol. 205—210).

[1]) Pešina II., str. 641 a násl.

[2]) Také král Ferdinand psal Čechům z Vídně 5. září, aby se císaři podrobili, že jim vše bude odpuštěno. (Státní arch. drážďanský, Kriegssachen č. 9169, fol. 254 a 281.) Dne 17. září psal v témž smyslu Čechům král polský Zikmund z Varšavy. (Tamže, kn. V., č. 9169, fol. 342).

připojena byla dokonce i hrozba, kdyby nedošlo ke smíru, a stavové čeští potom žádali Moravanů v nově o pomoc, že by Moravané nemohli nevyhověti přání jejich, jako svých odvěkých přátel.[1])

Moravané nebyli jediní, kteří radili císaři, aby se klidně vyrovnal s Čechy. Již 2. července psal mu o tom kurfirst saský po prvé a 22. července po druhé.[2]) Císař ujišťoval, že jest ochoten smířiti se, a 7. září dokonce žádal kurfirstů, saského, falckého, mohučského a vévody bavorského za prostřednictví. Vyjednávati se mělo v Plzni; později však ustanoveno, by strany sešly se v Chebu. Dálo se o tom pilné dopisování; ale 9. října vévoda bavorský oznámil, že nemůže býti prostředníkem, kdežto arcibiskup mohučský jevil ochotu.[3]) Poselstvo kurfirsta saského učinilo s konce září ve Vídni určité návrhy k smíru, a císař slíbil, že zastaví na nějakou dobu nepřátelství a že bude vyjednávati.[4]) Ale ovšem naděje na zdárný výsledek byly praskrovné, jak ukazuje list císařský ze dne 2. listopadu, napsaný zemskému hejtmanovi moravskému Ladislavovi z Lobkovic za účelem, aby jej přečetl stavům, kteří se strojili na 5. listopad ke sjezdu brněnskému.[5])

---

[1]) Ve Vídni, 1. října 1618. (St. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. V, č. 9169, fol. 99).

[2]) Ale naopak jest také zjištěno, že císaři bylo razeno, aby potrestal povstalce vojskem a hlavní vinníky aby přísně pronásledoval. Za tím účelem dáno bylo císaři neznámými osobami 37 rad, jež končily se slovy: „Lege, intellige, delibera et postea fac. Periculum summum in mora.“ (Státní archiv drážďanský, Kriegssachen, kn. II, č. 9169, fol. 63, bez data.) Jiní rádcové císařští přimlouvali se opět za mírný postup, ukazujíce na zhouby, které spůsobil v Čechách odboj stavovský roku 1547. (Tamže, fol. 371.)

[3]) Všecka akta o tomto předmětě (19 kusů) jsou ve dvorním a státním archivě vídeňském. Stavům moravským císař psal 2. listopadu: stěžoval si, jak Čechové řádí, zvláště proti věrné Plzni, a jak jsou neupřímni, jsouce slovy jiní a skutkem též. Ujišťoval pak Moravany, že by rád vše mírně a brzy skončil, poněvadž vydržování vojska jest velmi drahé. (Kop. k r. 1618, fol. 210—212).

[4]) Odpověď císařova ze dne 29. září v měst. archivě vratislavském, F. F. F. 1364 b. Listina německá.

[5]) Sjezd brněnský se sice konal, ale na zprávu, že Buquoy táhne na České Budějovice, usnesli se stavové moravští, aby svolán byl zemský sněm, a kardinál Frant. z Dietrichštejna poslán byl za tím účelem do Vídně. (Státní arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. V., č. 9169, fol. 409.)

Císař Matyáš velmi si stěžoval na Čechy, jak zatvrzele zamítají návrhy na smír, a že i Slezany přivedli již na svou stranu, tak že jim poslali na pomoc 2000 pěších a 1000 jízdných.[1]) Plzeň že jest obležena, z císařského „czeykhauzu" že dali si poslati děla a střelivo, jimi že boří města, kláštery a kostely. Plzeň padla 21. listopadu a potrestána velmi krutě, což ovšem bylo císaři novou pohnutkou, aby docílil co nejdříve smíru. Psal v tom smyslu kurfirstovi saskému 1. prosince r. 1618[2]) a neustále působil na všech stranách, aby nepokoje omezeny byly jenom na Čechy.[3]) A stavům českým prohlásil patentem, daným z Vídně 4. prosince, že za příčinou smírného narovnání zastavil na 2 měsíce válečný postup vojska svého v Čechách, a že o totéž žádá i stavů českých.[4]) O veliké smířlivosti císařově svědčí také

---

[1]) To nebylo ovšem docela správné.

[2]) V listě z Vídně, psaném kurf. saskému 1. prosince, císař výslovně si přeje, aby míru dána byla přednost před válkou. (Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1365 [b]. Kop. něm.

[3]) Tak na př. císař radil Vratislavským, aby se nepouštěli do českých nepokojův a aby nezbrojili vůbec. (List císařův [orig.] z Vídně, 6. listopadu 1618. — Městský arch. vratislavský, F. F. F. 1364 [a].)

[4]) Patent onen zní: „Liebe getreue! Auf Sr. Gn. des Churfürsten zu Sachsen etc. ansehenliche Intercession auch wohlmeinendes Gutachten, auch väterliche Affection vnd Sorgfeltigkeit, so wir vmb vnser Königreich vnd Länder tragen, haben wir gnedigst hierzu gewilliget vnd beuehlen vnseren Obersten Feldmarschalk, dass vnser Kriegsvolk wider Niemanden aus den Inwohnern vnsers Königreichs Böhmen vnd deroselben Unterthanen vnd nach dem in vnserm Königreich Böhmen geworbenen vnd daselbst liegendem Volk nichts attentire, keinen Schaden thue, sonderns sich ruhiglich und friedlich verhalte, vnd das bis nach Ausgang zweyer Monat von Tag ahn der Publicirung dieses vnsers Patents, damit die von vns bewilligte Interposition vnd was ferner zu Erlangung des Friedens von Nöthen, desto eher vnd leichter fortgestellt werde. Beuehlen derohalben Euch sambt vnd sonders, dass ihr Euch gleichfals bis zu angedeuteter zweyer Monaten Ausgang sowohlen von Euch selbst als Euere Underthanen und geworbenes Kriegsvolk friedsamb erzeiget, nichts feindseliges vor Euch nehmet noch Jemanden vorzunehmen gestattet, weniger einigen Schaden mehr geschehen lasset auf das dergleichen betragens vnd weeheklagen, schaden, blutvergiessen vnd gäntzliches verderben der Armen vnschuldigen Unterthanen (welche in dergleichen Fällen ammeisten leiden müssen) vnd Ausrottung unsers Königreichs Böhem , . . . verhütet vnd eingestellet werden. (Ve Vídni, 4. pros. 1618. — Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1375 [c]— Orig. český ve stát. arch. drážďanském, Kriegssachen, kn. X., č. 9170., fol. 169.

předloha královská na sněm moravský, který se konal v Brně po 13. prosinci, v níž se praví, že dne 7. září[1]) kurfirsti a vévoda bavorský požádáni byli zvláštními listy za prostředníky. S počátku že sice váhali, potom však že většinou jevili ochotu. Ale Čechové nic nedali na domluvy: oblehli Plzeň a dobyli ji přes listy prostředníkův. I potom ještě císař zasadil se aspoň o příměří a poslal Adama z Valdštejna ke kurfirstovi saskému v otázce prostřednické.[2]) Kdyby všecka snaha tato byla marná, císař očekává od stavů moravských slibenou pomoc a podporu.[3])

Tento prosincový sněm brněnský pokládán byl za rozhodný; stavové moravští vyžádali si ho na císaři, aby se na něm stalo dohodnutí o přáních nekatolických stavů, jejichž splnění mělo přivoditi trvalý klid v zemi. Byla to známá gravamina, skládající se ze 17 článků, v nichž rozhodně hájeno bylo svobody náboženské a žádáno o nápravu v případech, kde za posledních let staly se nekatolíkům křivdy.[4]) Strana katolická odpověděla na každý článek zvlášť a přiznala v celku oprávněnost stížnosti, ale různé dodatky a klausule, jimiž provázela výklad svůj, neuspokojily nekatolíků, tak že ustanoveno na konec, aby důvěrníci obou stran sešli se v Olomouci při zemském soudě Tříkrálovém r. 1619, připravili návrhy a přednesli je na sněmě obecném nejblíže příštím.

Tato líčená jen povolnost katolické strany moravské, jak se jevila na prosincovém sněmě brněnském, byla dostatečným důvodem ráznějším nekatolíkům na sněmě, že žádali, aby Morava prostě spojila se s Čechy proti císaři a vymohla si s nimi, co katolíci nechtějí dáti dobrovolně a klidně. Snaha strany této málem by se byla podařila, poněvadž zvláštní poselstvo české neunavně pracovalo k témuž cíli, a dokonce v Brně objevil se

---

[1]) V předloze sněmovní jest chybně 7. listopadu.

[2]) Kurf. saský prostředkoval vytrvale a psal opětně stavům českým, napomínaje ke smíru. Zvláště listem ze dne 31. ledna vynucoval na nich příměří hrozbou, nepovolí-li, že císař přikročí k násilnému ukončení „všech neřestí.“ Kop. k r. 1619, fol. 218—219.

[3]) Pam. sněm. VI., fol. 129 a násl.

[4]) Gravamina vytisknuta jsou u D'Elverta a v Rezkově Sborníku Histor. r. 1883 na str. 152 a násl.

s praporem jízdy i velitel vojsk českých hrabě Jindřich z Thurna. A přes to na konec zvítězilo mínění Žerotínovo, který pohnul nekatolické stavy k dalšímu jednání se stranou katolickou a odvrátil spojení Moravy s Čechami. Císaři mělo v nově býti přimlouváno, aby se smířil s Čechy co nejdříve.[1]) Stavové moravští zároveň vyslovili díky císaři za posavadní smířlivost a netajili, že poměry se horší i pro ně, poněvadž stavové čeští jim vyhrožují, nespojí-li se s nimi dobrovolně, že je přinutí násilím. Jest se tedy Moravě napřed starati, jak by zabezpečila sama sebe. Kardinál František z Dietrichštejna byl poslán do Vídně, aby osobně tlumočil císaři, čeho se Moravané obávají.[2]) Usnešení brněnského sněmu přijato bylo ve Vídni s velikou radostí; věděloť se, že stavové rakouští se strojili spojiti se s Čechy ihned, jakmile to učiní Morava; a tomu právě na chvíli bylo zabráněno.

Ač zatím povstání v Čechách valně bylo pokročilo,[3]) přece s počátku roku 1619 zdálo se na okamžik, že snad dojde k míru, poněvadž se na Čechy naléhalo se všech stran: ze Saska, ze Slezska, z Moravy i od císařského dvora. Stavové slezští, ač ve skutečnosti nebyli nepříznivi povstání českému a očekávali od něho mnohé výhody pro sebe, položili si na 30. leden 1619 obecný sněm, jehož projevy rovněž směřovaly k témuž cíli, aby totiž vše bylo odvráceno, co by nepokoje v Čechách mohlo podněcovati.[4]) S počátku ledna zastaveno bylo ve Slezsku na zvláštní žádost

---

1) Kopiář Pam. sněm. k r. 1618, fol. 214—217.

2) Tamže VI., fol. 132 a násl.

3) Patenty direktorův o organisaci zemské a o zbrojení od 30. května až 8. prosince jsou v arch. jindřichohradeckém. Tamže jest list Matyášův ze dne 16. srpna 1618, v němž vytýká stavům, že nejen nepropouštějí vojska, nýbrž je rozmnožují; následky aby si připsali sami. (Patenty direktorův jsou tištěny, dopis Matyášův jest kopií.)

4) Jest to patrno z listu Matyášova Vratislavským (21. ledna 1619 z Vídně). Orig. něm. v měst. archivě vratislavském, F. F. F. 1369. V témž smyslu psali stavové moravští již 31. ledna 1619 také stavům hornorakouským. (Kop. pam. sněm., fol. 219—220. Se stavy hornorakouskými vyjednáváno se strany moravské již koncem prosince r. 1618 (22. pros.) a navrhováno, aby kard. Fr. z Dietrichštejna působil na císaře. Rovněž se stavy českými dopisováno neustále. (Státní arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. VIII., č. 9170,

Matyášovu zbrojení, a nařízeno, aby zemská hotovost chovala se klidně.[1]) Dne 10. února pak sděleno bylo stavům českým, že knížata a stavové slezští jsou za jedno se stavy moravskými a rakouskými, že vyjednávání nechtějí rušiti, a že také nepošlou Čechům žádné pomoci, poněvadž by hranice slezské v délce 60 mil. zůstaly úplně bez obrany.[2])

Za to přihlásili se ochotní pomocníci mimo hranice Rakouska: kurfirst Bedřich Falcký, protestantská unie německá, Karel Emanuel Savojský, kníže Kristian Anhaltský, Arnošt Anspašský, ba i dokonce Benátčané byli ochotni poskytnouti za jistých podmínek peněz na válku proti rodu Habsburskému. Arnošt z Mansfelda, generál Emanuela Savojského, který byl přijat na oko do služeb českých, vyjednával pilně o velikou koalici, jejímž účelem bylo, rozebrati si země české a alpské.[3]) Tím se vysvětluje, že Čechové nechtěli složiti zbraně, leč by vyhověno bylo jejich přáním jak ve věcech politických, tak i náboženských. Matyáš a Ferdinand měli však zabezpečenou pomoc ze Španělska, z Polska, částečně i z Francie od Ludvíka XIII.,[4]) proto neměli příčiny, aby přílišnou povolností k Čechům posilňovali nespokojence v ostatních zemích svých.

Arcikníže Ferdinand dal zavčas odstraniti z Vídně Khlesla, hlavního odpůrce války, a potom bylo bez velikých obtíží rozhodnuto, aby odboj český povalen byl mocí. Ale dříve, než bylo lze podniknouti něco rozhodného, císař Matyáš zemřel 20. března r. 1619. A tu se ukázalo teprve, že Čechové byli odhodláni, nepřijmouti za žádnou podmínkou Ferdinanda Štyrského

---

fol. 258, 260, 262, 336, 350 a 423; kn. IX., fol. 300 a násl. — Mnohá z těchto jednání spadají ovšem již do počátku roku 1619.

[1]) List Mat. z Vídně, 18. prosince 1618, v měst. arch. vratislavském, F. F. F. 1368.

[2]) Resoluce knížat a stavů slezských augšp. konfesse direktorům českým, 10. února 1619. — Kopie něm. ve dvor. a státním arch. vídeňském.

[3]) Mansfeld byl za to dán do říšského achtu. Declarace, kterou císař to oznamuje Slezanům, jest v měst. arch. vratislavském. (Vídeň, 19. února 1619. Kopie něm., F. F. F. 1371[a].)

[4]) O poměru Francie k českému povstání a k císaři v letech 1618—1620 napsala velmi pěkné pojednání Helena Tuskánová v Gollově Čes. Časop. Historickém, roč. V. 1899, str. 359—374.

za panovníka.[1]) Marně je volal Ferdinand do Vídně k vyjednávání (22. dubna)[2]); listů, jimiž jim sliboval, že potvrdí všecka práva a svobody zemské majestátem, ani neotevřeli a prostě je vrátili;[3]) mimo to naklonili si stavy slezské a lužické různými sliby: oněm se zaručili, že je pozvou příště vždy k volbě nového panovníka, slíbili jim samostatnou kancelář a připojení Opavska, těmto dali naději, že dosáhnou svobody náboženské, jakou mají Slezané, a jaká jest obsažena v českém majestátě Rudolfově. Zatím pak, co Ferdinand rozmnožoval a zásoboval vojsko Buquoyovo[4]) a zabezpečoval panství své v Uhrách,[5]) vyslán byl direktory českými Thurn na Moravu, aby stavy přinutil ke konfoederaci.[6]) Dne 23. dubna překročilo 8000 mužů hranice moravské a zabralo bez boje největší část země.[7])

---

[1]) Hned po smrti Matyášově direktoři čeští žádali Karla st. ze Žerotína, aby se zasadil o společný sjezd Moravanuv a Čechů za účelem srovnání poměrů po smrti panovníkově. Žerotín svolil listem, daným z Třebíče, 8. dubna. Netřeba dokládati, že bylo úmyslem Čechu, získati Moravany na svou stranu. Ku sjezdu nedošlo. (Státní archiv drážďanský, Kriegssachen, kn. X., č. 9170, fol. 397 a násl.)

[2]) Stát. arch. drážďanský, kn. XIII., č. 9171, fol. 39 a násl.

[3]) Podobně sliboval Ferdinand II. stavům slezským potvrzení všech svobod. (Měst. archiv vratisl., F. F. F. 1372[ab]. Orig. z Vídně, 23. března 1619).

[4]) Státní a dvor. arch. ve Vídni. Orig. něm. 12. dubna 1619.

[5]) Dne 24. dubna 1619 konala se v Prešpurce důležitá porada. (Zemský arch. v Budíně. Monumenta B., orig. lat. s datem 9. dubna.)

[6]) Také král Ferdinand nezapomněl na Moravu. Brzy po smrti Matyášově žádal stavů listem ze dne 26. března, aby zřídili novou vládu zemskou, jemu příznivou, a slíbil, že brzy přijede na Moravu. Zemských úřadů v nově neobsadil, ale uložil jim přesné konání povinností. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XII., č. 9171, fol. 63 a násl.)

[7]) I Slezané se přičinili, aby Moravané záhy byli získáni pro povstání. — Za téže doby, co vpadl do Moravy Thurn, zmocnili se Hranic a Lipníka. Chtěli tím stavy moravské postrašiti a pohnouti ku konfoederaci. (Pešina II., 2. díl, str. 29—30. Počítalo se, kdyby Čechy, Morava a Slezsko postavily do pole desátého člověka, že by sebráno bylo 771.822 mužův, a sice z Čech 307.200, ze Slezska 400.710 a z Moravy 63.912. Zpráva o tom ve stát. arch. drážďanském, Moravica, oddíl 1032, číslo 7218. — Jest to starý německý tisk z tiskárny Jiřího Hübnera. Špatným součtem udává se tam však 778.122 mužův. Také se tam připomíná, že v Čechách jest 700 měst a městeček, 230 zámků, 34.772 vesnic a lidí 3,072.200; ve Slezsku měst a městeček 411, zámků 200, rytířův a šlechticů 11.000, vesnic 29.000, obyvatelstva pak 4,007.110, na Moravě 500 měst a městeček, 300 zámku, 15.000 vesnic a usedlých všech 639.100.

Bylyť se zatím poměry na Moravě změnily značně, poněvadž nedošlo k dohodnutí stavů nekatolických s katolickými. Schůze Tříkrálová, ujednaná na obecném sněmě prosincovém, vůbec se nekonala, poněvadž nepřišli zástupcové strany katolické, a tím již vlastně bylo rozhodnuto, kde nekatoličtí stavové moravští jediné mohou hledati pomoci. Vybízeli sice ještě naposled stranu katolickou na obecném sněmě brněnském, zahájeném 21. ledna 1619, aby zamezila pronásledování nekatolíkův, ale bylo se jim spokojiti pouhými sliby. Stavové katoličtí odkazovali totiž úplné vyrovnání na doby klidnější a příhodnější, a to jen proto, že na sněmě bylo přítomno české poselstvo, jež přemlouvalo nekatolické stavy k odboji. V odpovědi, která dána byla českému poselstvu stranou nekatolickou, jeví se patrně nálada jiná, než dosud jsme pozorovali. Stavové nekatoličtí neodmítali již naprosto spojenectví, nýbrž prohlásili, že uváží přání bratří českých, přesvědčí-li se, že strana katolická na Moravě nechce vyhověti stížnostem jejich.[1]) A nejen že se o tom přesvědčili skutečně,[2]) ale octli se záhy v situaci tak kritické, že jim nezbylo, než rychle se rozhodnouti pro Ferdinanda nebo pro Čechy. Ač v únoru a v březnu bylo neustále jednáno o příměří mezi Vídní a Prahou, a konečně ustanoveno, aby otázka příměří i smíru rozhodla se na zamýšleném sjezdě chebském, který svolán býti měl na den 14. dubna, Čechové přece neustali hledati spojence, zvláště po smrti Matyášově, když vzájemnou nedůvěrou sešlo se sjezdu chebského. Po Slezsku a Lužicích měla býti získána Morava, a proto působeno zvláště na Karla st. ze Žerotína, aby odstoupil od císaře. Psali mu z Čech i ze Slezska, on však zůstal věren svému přesvědčení, ač viděl, že se tím úplně zbavuje důvěry svých kra-

[1]) „Pokudž by však budoucně z té interposicí dokonce sešlo aneb k ní přikročeno, aneb skrze ni nic platného a užitečného vyřízeno nebylo, tedy že tu teprva, bude-li v tom vůle Boží, túž žádost jich ve své bedlivé uvážení vzíti nepominou a jim ve všem tom věrně nápomocni býti chtějí, což by k trvanlivému a vinšovanému pokoji, tak dobře král. českého jako i markrabství moravského budoucně sloužiti mohlo, jsouce k nim, jakožto ke svým zvláště milým pánům strýcům, ujcům atd. . . . té přátelské naděje, že s touto jich slušnou a podstatnou omluvou výborně spokojeni býti a na ní přestati ráčí.“ (Pavel Skála, III. str. 23.)

[2]) Srov. Gindely: Děj. českého povstání II., str. 406 a násl.

janův.[1]) Ostatní stavové nekatoličtí na Moravě byli v neustálých stycích s direktory českými a naklonili se povstání úplně, tak že výprava Thurnova na Moravu, jak ustanovena byla sněmem pražským v druhé polovici března 1619, měla vlastně za účel, aby zlomen byl poslední odpor hlavních čtyř odpůrcův povstání, totiž Žerotína, Lichtenštejna, Dietrichštejna a zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic. Hranice českomoravské nebyly nikterak chráněny vojskem moravským, a poslové jihlavští, vyšedše Thurnovi v ústrety do Německého Brodu, oznamovali, že město nebude klásti odporu. A skutečně Thurn vjel s vojskem svým bez překážky do Jihlavy[2]) již dne 23. dubna, a byl tam uvítán částí nekatolické šlechty moravské, která mu byla oznámila již dříve, že na Moravě jest vše připraveno ke konfoederaci s Čechy.

Ve Znojmě čekalo Thurna ještě více nekatolické šlechty moravské, jež zvala vůdce českého do Brna, kde s počátku května měl se konati obecný sněm. Thurn oznámil rychle úspěchy své direktorům českým a vyzval je, aby vyslali posly na sněm brněnský, na němž nekatoličtí stavové moravští veřejně chtěji vyhlásiti spolek svůj s Čechy. Zemský hejtman Ladislav z Lobkovic byl úplně bezbranný; neboť Valdštejn tábořil nečinně s vojskem pěším u Olomouce, Petr Sedlnický, vůdce nad 1000 jezdců, přiklonil se ke stavům nekatolickým, a Jiří z Náchoda jízdou svou byl opuštěn,[3]) když chtěl od Brna vytrhnouti za Valdštejnem k Olomouci a spojiti se s ním; byliť oba nakloněni Ferdinandovi II. Za takového stavu věcí zemský hejtman moravský nevzmohl se na více než na dotaz k hraběti Thurnovi, za jakou příčinou překročil s vojskem svým hranice moravské.[4]) Kar-

[1]) Smýšlení a snahy jeho v dubnu r. 1619 vypsal obšírně Herben v Rezkově Sb. Histor. I. (1883), str. 176 a násl. Dlužno však opraviti na str. 190 název Uhelný trh na správné pojmenování Zelný trh. K témuž předmětu hledí má práce v témž Sborníku: „Kterak Moravané přistoupili k povstání českému r. 1618—1620?“, str. 244 a násl. Tam dlužno zase opraviti všude při jméně kard. Fr. z Dietrichštejna, zemský hejtman na správné polní hejtman.

[2]) Pešina II., str. 15 a 16, 2. část.

[3]) Zpráva Lebzeltrova ve stát. arch. drážďanském ze dne 9. května 1619.

[4]) List Lobkovicův ze dne 29. dubna 1619. Opis v arch. kutnohorském. — Něm. ve státním arch. drážďanském. Thurn odpověděl uštěpačně, že zajisté ví, co chce.

dinál a Karel z Lichtenštejna byli již důvtipnější: oba slibovali tajně Thurnovi, že nebudou proti spolku se stavy českými. Veliké pohoršení způsobil smělý podnik Valdštejnův u Olomouce. Nařídil vojsku, aby táhlo ke hranicím uherským, kde za vhodné příležitosti spojiti se mělo s Dampierrem, který dlel při hranicích rakouských. Valdštejn sám zmocnil se stavovské pokladny, v níž bylo 96.000 tolarův a odnesl ji do Vídně králi Ferdinandovi.[1]) Vojsko Valdštejnovo dílem se vrátilo do služeb stavovských, dílem přidrželo se Ferdinanda, část pak se rozešla. Že část vojska Valdštejnova zůstala ve službách stavovských, mělo svou příčinu v tom, že někteří podvůdcové jeho nechtěli zrušiti přísahu věrnosti, učiněnou stavům, kteří také hned po zradě Valdštejnově na přísahu takovou se odvolávali.[2])

Zatím sešli se do Brna Žerotín, Lichtenštejn i kardinál s největší částí stavů katolických, a když zvěděli, že nekatoličtí stavové ze Znojma blíží se k Brnu, vyšli jim vstříc a uvedli je do města. Tam konali nekatoličtí stavové téhož dne (2. května) asi hodinnou poradu za velikého shluku lidu, který obklopoval poradní místnost.[3]) Ladislav Velen ze Žerotína náhle otevřel okno na náměstí, a mocným hlasem tázal se lidu, chce-li věrně státi při stavech nekatolických. Když všichni přisvědčili, zazpívána píseň válečná, vojsku stavovskému nařízeno, aby zmocnilo se bran městských, a stavové s měšťany, shromáždivše se na Zelném trhu, učinili si přísahu věrnosti a vzájemné pomoci.[4])

Následujícího dne, 3. května, vnikli stavové moravští do bytu kardinálova a tázali se ho důtklivě, věděl-li jako nejvyšší vůdce vojsk moravských o zradě Náchodově a Valdštejnově, hrozíce, že jej shodí s okna na ulici. Také mu vytýkali, že nepřátelsky vystupuje proti zemi moravské, že volá na Moravu vojsko uherské i Dampierra, a žádali, aby se vzdal nejvyššího veli-

---

[1]) Ferdinand vrátil později stavům moravským celou tu částku na důtklivé prosby kardinálovy.

[2]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XII., č. 9171, fol. 419. Dat. 3. května.)

[3]) Porada se konala u hraběte Oldřicha Kounice na Velikém náměstí, v domě zvaném Slavkovský.

[4]) Schriften der Hist. stát. Section XVI., str. 13.

telství a čestně slíbil, že vyčká dalších nařízení a rozhodnutí stavovských. Kardinál se zaručil přísahou, že nic nepřátelského nepodnikal proti zemi a že nevěděl o podnicích Náchodových ani Valdštejnových; prosil pak, aby nebyl brán na závazek, že jim snad postačí jeho čestné slovo, jímž slibuje, že bez vědomí stavů nikam se nevzdálí.[1]) Stavové se zatím spokojili a odešli k Žerotínovi, jemuž kladeno za vinu, že byl srozuměn s Náchodem a s Valdštejnem, poněvadž oba byli jeho příbuzní. Žerotín mužně prohlásil, že jest nevinen, a stavové uvěřili. Nejšetrněji stavové se chovali ke Karlovi z Lichtenštejna, který nejen dokazoval nevinu, nýbrž slíbil, že s nimi ve všem bude za jedno. Dle toho vypadlo také konečné rozhodnutí: Lichtenštejn nechán na svobodě, kdežto kardinál, Žerotín a také zemský hejtman Ladislav z Lobkovic byli uvězněni, to jest byli ve svých bytech hlídáni stavovskými vojáky.[2])

---

[1]) Zpráva drážďanského státního archivu ze dne 3. května o tom praví: „Herrn Cardinal hat man verhebt, dass er viel Praktiken wider das Land führt, in denen er die Ungarn in das Land vnd den Tampier alher zu bringen gerathen habe; nit weniger dass er als General die Sachen also übel versehen vnd der Landschaft zu Hohn vnd Spott dem von Waldstein das Regiment aus dem Landt hat führen lassen, begert derowegen, er sollte seinen Generalbevelch niederlegen vnd den gegenwertigen Herrn vnd Landleuten angeloben, dass er von hinnen bis auf fernere Resolution der Herrn Stände in keinerley weis weichen vnd derselbigen weiteren Willen vnd Meinung erwarten solle.“. . . Er hatte sich aber verschworen, er habe wider das Land nichts practicirt, vielweniger von des von Waldstein aufbrechen und Intention gewust. . . . . Biett derowegen, man wolle Ihme als einem Cardinal den Spott nicht thun, dass man ihn aufs Gelübd nehmen wolle, er verspreche aber bey seinen fürstlichen Worten, Trauen vnd Glauben, dass er ohne Vorwissen vnd Willen der Herrn Landleut keinen Fuess nicht setzen wolle; bei welchem es verblieben.“ — V témž svazku XII. drážďanského archivu (Kriegssachen) jsou obšírně vylíčeny všecky události na Moravě ve dnech 3.—12. května, zvl. na fol. 278, 282, 284, 355, 358, 408—15 a více. Na fol. 389 jest také odpověď stavu moravských králi Ferdinandovi II., daná 8. května. Ferdinand jim totiž vytýkal, že pustili vojsko české do země a varoval je před porušením věrnosti. — Stavové mu odpověděli, že nevolali vojska českého na Moravu, a že vůbec za to nemohou, že nebylo docíleno smíru mezi panovníkem a Čechy, naopak, že poměry neustále se horší.

[2]) Podal o tom zprávu jeden z poslů českých hned z Jihlavy dne 5. května: „Die Herrn Stände in Maehren seind albereit zu uns getreten und wollen entlich mit und neben uns alles vollziehen und verrichten. Den Herrn

Dne následujícího (4. května) zahájen byl sjezd brněnský, ač poslové čeští ještě nebyli v Brně. Dne 5. května byli teprve v Jihlavě.[1]) Sjezd sesadil některé neoblíbené úředníky zemské, mezi nimi i zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic, a stavové chopili se vlády sami. Magistráty brněnský, olomucký, hradištský a uničovský, kde měli katolíci posledně většinu, byly obnoveny a osazeny vhodnými osobami.[2]) Jesuité vypověděni ze země na věčné časy.[3]) V kostele sv. Jakubském měly o nastávajících svátcích Svatodušních konány býti bohoslužby řádem evangelickým, a podobně nařízeno i v jiných městech.[4])

Dne 7. května přišli do Brna poslové čeští, a pozítří, dne 9., byli slyšáni stavy moravskými. Mluvil za ně sám předseda direktorů českých Václav Vilém z Roupova, vybízeje stavy, aby konečně přistoupili ke konfoederaci. Podrobnosti spolku že by smluveny byly později. Nejvyšší komoří moravský odpověděl, že stavové uváží bedlivě žádost Čechův, což se také stalo ihned s výsledkem Čechům příznivým.[5]) Brzy potom stavové moravští zvolili si po-

Cardinal, H. Carl v. Zierotin und Herrn Landeshauptman haben sie in Arrest genommen.“ (Státní arch. drážďanský).

[1]) Jeden z poslů českých píše dne 5. května z Jihlavy: „Heut werden wir von hinnen aufbrechen und mit den Herrn Maehrern zwischen Iglaw und Brünn zusamben kommen. Der Herr Graf von Thurn wird daselbst mit unserm Volk auch erscheinen und sollen mit einander volkömliche vereinigung aufrichten, welche wir schriftlich verfassen und besiegeln, dan hernach uns alsbald wiederumb nach Prag wenden werden. Allhie sehen uns alle, die so sub utraque, herzlich gerne, und gilt der Gegentheil nichts, werden uns also mit der Hülf Gottes aus diesem Unheil verhelfen. Die Herrn Maehrer wollen mit uns ezliche Personen nach Prag obfertigen, daselbst ferners mit den Herrn Schlesiern dasjenige, so von Nöthen sein wird, zu verrichten; und was allhie geschrieben wird, das ist gewiss und wahrhaftig, und kann von einem jeden gesagt werden.“ (Státní archiv drážďanský. Zprávy z 3.—5. kv. 1619).

[2]) Pam. sněm. VI., fol. 144.

[3]) O vypuzení Jesuitů z Moravy zpráva z 9. května ve státním arch. drážďanském od jednoho z poslů českých. Byl prý proti nim vydán ostřejší mandát než v Čechách — . . „und es ist wol zu vermuthen, sie werden zu ewigen Zeiten nicht mehr einkommen.“ (Kriegssachen, kn. XII., fol. 550, a XIII., fol. 29—30.)

[4]) Dudík: Mährische Geschichtsquellen I., str. 185.

[5]) Zprávy o jednání poslů českých se stavy moravskými jsou uschovány v drážďanském archivě státním. V jedné z těch kopií se praví, že poselstvo české přišlo do Brna v úterý (7. května) a pozejtří, tedy 9. května, od-

dobnou vládu, jakou měli Čechové, totiž 29 direktorů, 12 ze stavu panského, 12 z rytířstva a 5 ze stavu městského.[1]) V čele vojsk zemských nechali Petra Sedlnického nad 1000 jízdných, nad druhým 1000 jízdných pak zvolili Ladislava Velena ze Žerotína a nad pěším plukem druhdy Valdštejnovým Bedřicha z Tiefenbacha, kteří měli právo zasedati společně s direktory a raditi se s nimi o potřebách zemských. Konečně dne 11. května oznámeno písemně direktorům českým, že Morava přistupuje k povstání.

Dva dni před tím, 9. května, oznámeno bylo totéž králi Ferdinandovi,[2]) a 10. května dána zpráva i stavům uherským se žádostí, aby vojsko uherské z Moravy bylo odvoláno.[3])

---

poledne o 5. hod. že bylo vyslechnuto stavy moravskými. Gindely udává 6. a 8. květen.

[1]) Gindely i Huber praví, že ze stavu městského bylo direktorů 6 — tuším nesprávně. Za direktory byli zvoleni ze stavu panského: 1. Pertolt Bohobud z Lippého a na Moravském Krumlově, nejvyšší dědičný maršálek království českého; 2. Vilém z Roupova na hradě Znojemském a Kyjovicích, nejv. komorník markrab. moravského; 3. Jiří z Vrbna na hradě Helfenštejně a Kvasicích; 4. Kryštof z Říčan na Budiškovicích a Červeném Hrádku; 5. Rudolf Šlejnicz ze Šlejnicz a na Novém Meziříčku; 6. Albrecht Sedlnický z Choltic a na Čechách pod Kosířem; 7. Zdeněk Brtnický z Valdštejna na Brtnici, Sádku, Heralticích a Moravských Budějovicích; 8. Bedřich z Kounic na Slavkově a hradě Lomnici; 9. Jindřich Václav hrabě z Thurna a Valesasyny, svobodný pán v Krejcu, na hradě Letovicích, Borotíně a Letonicích; 10. Jan Bernart z Kunovic na Ostroze, Louce, Kunovicích a Hluku; 11. Jindřich z Zahrádek na Jemnici, Višňovém, Krhově a Hobzí; 12. Václav Volle z Modřelic na Hranicích a Drahotuších. Ze stavu rytířského: 1. Jan Čejka z Olbramovic na Nových Syrovicích a Bystřici, nejv. písař mark. mor.; 2. Hanuš Petřwaldský z Petřwaldu na Račicích, hradě Goldštejně a Velikém Petřwaldě; 3. Kryštof Blekta z Outěchovic a na Vranově; 4. Viktorin Žernovský z Žernoví; 5. Kryštof Ullrštorf z Němčího a na Žeranovicích; 6. Václav Bítovský z Bítova a na Bystřici pod Hostýnem; 7. Hans Ludvík Krokvicar z Nové vsi na Písečném a Slavičíně; 8. Jiří Zahrádecký ze Zahrádek na Oujezdci a Hrotovicích, sudí práva menšího zemského v kraji brněnském; 9. Jan Skrbenský z Hříště na Fulnece a Dřevohosticích, sudí práva menšího v kraji olomuckém; 10. Vilém Munka z Ejvančic na Moravci, Radlanech a Novém Ořechovém; 11. Pavel Wolbram ze Štěkře a na Fryšperce bliž města Ejvanovic, purkrabí zem. moravský. 12. Jindřich Vodický z Jemník. Z měst: 1. Václav Lužický z Olomouce; 2. Eliáš Netolička z Brna; 3. Frydrych Maynrot ze Znojma; 4. Jan Hynek z Velinova z Jihlavy 5. Frydrych Mužík z Uh. Hradiště. (Pam. sněm VI., fol. 146—147.) Viz str. 518, pozn. 2.

[2]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XIII., fol. 198 a 321.

[3]) Tamže, fol. 177.

Direktorům vyměřen byl plat, totiž pánům po 160 zl., rytířům po 140 a měšťanům po 55. Na pomoc směli míti tajemníky, českého, německého a latinského.

Stavové dali direktorům plnou moc, sbírati vojsko, pokládati stavům sjezdy, sjednávati spolky s cizími zeměmi, vypůjčovati za zemi peníze, a kdyby někdo z nich zemřel nebo se vzdal, o své újmě se doplňovati.

Nekatolikům olomuckým odevzdán byl na věčné časy farní chrám sv. Mořice s farou i školou a jesuitská kolej s kostelem, brněnským kostel, fara i škola u sv. Jakuba a kolej jesuitská; podobně vydán jim jeden kostel v Uh. Hradišti a v Uničově. Zabrané katolíky sbory, kostely a fary i domy byly všecky nekatolíkům vráceny, zřízena evangelická konsistoř, a nařízeno, že příště nikdo nesmí býti nucen k odporné víře.

K dalším úmluvám foederačním poslány byly do Čech tyto osoby: Vilém z Roupova a Kryštof z Řičan ze stavu panského; Jan Čejka z Olbramovic, Jan nejst. Odkolek a Jindřich Vodický z rytířstva; Abraham Kolkreyter ze Znojma a Martin Leupolt z Jihlavy.[1]) Na sněm uherský dána direktorům plná moc, poslati osoby dle uznání.

Albrecht Eusebius z Valdštejna, Lev Licek z Ryzmburka, jeho pomocník, potom Jiří z Náchoda a Vilém Brabanský z Chobřan byli vypověděni na vždy ze země, a statky jejich zabrány, poněvadž se chtěli spojovati s nepřáteli vlasti.[2]) Za správce zemských peněz zvolen byl na místě kardinálově Ladislav Šleinicz, a na pomoc mu přidělen Zdeněk z Roupova.[3])

Stav praelatský nesouhlasil s těmito usneseními a vzdal se dalšího účastenství sněmovního.

V témž měsíci odhodlali se stavové hornorakouští i dolnorakouští ke spolku s Čechy.[4])

---

1) Ustanoveno prý: „Locus consiliorum erit Praga: eo mittent suos legatos Moravi, item facient Silesii et ex utraque Lusacia; idem fiet eciam ex utraque Austria, et hunc cum literis et armis fiet pax vobis divina favente gracia.“ Jaký to klam! (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XII., č. 9171, fol. 408 a 447.)

2) Pam. sněm. VI., fol. 148—149 a také fol. 153.

3) Tamže, fol. 150.

4) Gindely: Děj. čes. povstání II., str. 39 a násl.

Kardinál František z Dietrichštejna žádal stavův, aby byl propuštěn na svobodu, a minil odebrati se do Polska nebo do Italie. Podobně žádal i Karel st. ze Žerotina. Stavové však nedovolili ani tomu ani onomu. Zvláště Žerotina nechtěli se zbaviti jako muže věhlasného a prozíravého, jehož rad by snad ještě mohli potřebovati.[1]) Stavové měli také důkazy proti oběma těmto mužům: neboť nalezeny u nich kompromitující listiny.

Prvním veřejným činem direktorů moravských bylo vyzvání, učiněné 12. května 1619, aby každý obyvatel ze všech tří stavů (praelatův již direktoři nepokládali za stav), který nebyl při sněmě brněnském, přiznal se zvláštním listem, že přistupuje k usnešení sněmovnímu, a že chce s ostatními býti za jedno a státi při nich.[2]) S posly českými smluveno, položiti do Prahy na 15. červen generální sněm, aby dokonána byla konfoederace a uspořádána společná defense.[3]) Hned potom spojila se vojska moravská s Thurnem, vpadla do Dolních Rakous za ohromného plenění, zmocnila se Lávy, Korneuburka a oblehla Vídeň, od níž v polovici června musela odtáhnouti s nepořízenou.[4]) Ještě 1. června Ferdinand II. nabízel Čechům smír veřejným patentem, v němž oznamoval, že Buquoy dostal rozkaz, aby dal milost všem, kteří by ústně nebo písemně vzdali se odporu a vrátili se

---

[1]) . . . . „weilen er seinem selbst berühmen nach der witzigste Mann im ganzen Lande wehre, so müsste man ihme in alweg in guter Verwahrung halten, damit man sich in zuetragenden Nöthen seines Raths und vortrefflicher Geschicklichkeit bedienen khöndte. Es wehre auch gegen der Posteritet nicht zu verantwortten, dass er vf zuetragenden Todtfall die Weisheit Salomons mit under die Erden nehmen und dem Lande einen solchen grossen Schacz entziehen sollte.“ (Orig. státního arch. drážďanského k 11. květnu.)

[2]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.

[3]) Orig. státního arch. drážďanského k 16.—18. květnu 1619. Relace Lebzeltrova. K tomuto sněmu pozváni byli českými direktory listem, daným z hradu Pražského 23. května, i stavové uherští. (Kopie v zem. arch. mor. fasc. Hungarica.)

[4]) Direktoři moravští nařídili 3. června veřejnou hotovost 10. člověka: každý aby přišel, kam bude nařízeno. Prach a sanýtr aby nebyl vyvážen ze země, nýbrž dopravován do Znojma. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.) — Bedřich ze Žerotína žádal na svém bratru Ladislavu Velenovi o muškety pro 1000 svých mušketýrův a vybízel ho, aby rychle přirazil k Vídni, kde co nejdříve zabrána býti mají předměstí. (Orig. dvor. a stát. arch. vídeňského, 1619. 5. června.)

k poslušenství.[1]) Zdá se, že příčinou této smířlivosti bylo konečné připojení Moravy a zemí rakouských k českému povstání. Zvláště výbojný postup nekatolíků moravských znepokojoval Ferdinanda velmi.[2]) Dlouho trvalo, než Morava byla povstání získána, ale potom vystupovala jako nejhorlivější pomocník. Nejen značná vojska poslána do Čech, ale voženy tam i hojné zásoby potravní, poněvadž veliká část země byla vojskem císařským úplně zpustošena.[3]) A když král Ferdinand v listě ze dne 24. května, svědčícím Moravanům, litoval, že se spojili s Čechy a hrozil účinným zbrojením,[4]) stavové moravští nejen že se nelekli, nýbrž žádali rozhodně (31. května), aby Ferdinand vojska svá z Čech i z Moravy odvolal.[5]) Jiným listem ze dne 20. května psali stavům slezským o pomoc 1500 pěších a 500 jízdných, kteří zbytečně táboří při hranicích polských, kde jich není potřebí, kdežto oni dobře by jich mohli užiti proti 6000 mužů vojska uherského, které ohrožovalo Moravu.[6]) Stavové slezští se vymluvili, že zatím slíbili větší pomoci Čechům. Časem však že najmou více vojska, z něhož část pošlou na Moravu.[7]) Ale kladli jaksi za podmínku, aby odstraněna byla všecka nedorozumění mezi Moravou a Slezskem, čímž naráželi na spor opavský.[8])

Patentem ze dne 12. července nařídili direktoři moravští, aby z celé země vypraven byl k Olomouci každý 10tý člověk v plné zbroji,[9]) a 20. července pohrozeno restantníkům berní, nezaplatí-li do sv. Bartoloměje, že budou vzati na závazek.[10]) Stavové moravští stěžovali si 23. července arciknížeti Leopoldovi, že vojska císařská plení zemi, a žádali v nově, aby jednotlivé

[1]) Orig. český, tištěný, ve dvor. a státním arch. vídeňském. Dne 3. července Ferdinand II. přimlouval také nejv. hejtmanovi slezskému, knížatům a stavům, aby zachovali klid a uznali ho za krále. (Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1375a.)

[2]) List krále Ferdinanda o tom hraběti Buquoyovi ve dvor. a státním arch. vídeňském, 3. června 1619.

[3]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 21. června 1619.

[4]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XIII., fol. 204 a 325.

[5]) Tamže, fol. 200 a 323.

[6]) Tamže, fol. 404.

[7]) Tamže, kniha XIV., fol. 263.

[8]) Tamže, fol. 261.

[9]) Kopie Bočkovy sbírky zem. arch. mor. č. 889.

[10]) Orig. zem. arch. mor. Artikel Znaim, 20. července.

oddíly byly odvolány.[1]) Dne 24. července vyzváni byli zvláštním listem stavové uherští, aby se přidali ke konfoederaci. Odpověděli 1. srpna ze sjezdu prešpurského, že jest jim líto prolévání krve křesťanské, a že tedy radí jen k pokoji.[2])

S počátku srpna vpadl na Moravu z rozkazu Ferdinandova Dampierre a jal se pleniti jihozápadní Moravu. Pronikl až k Vistonicům, tam však byl poražen statečným Bedřichem z Tiefenbacha.[3]) Vítězství toto bylo všude uvítáno radostně, a pokládáno za odvetu porážky u Záblatí, již nedlouho před tím připravil českému vojsku Buquoy. Dampierre zůstal však na Moravě i po bitvě vistonické a plenil zemi ještě v měsíci září.[4]) Jest přirozeno, že

---

1) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XV.

2) Orig. lat. státního arch. budínského. V Prešpurce, 1. srpna 1619. (Monumenta B.) Stavové uherští dodali, že za týmž účelem poslali k Ferdinandovi poselstvo.

3) Srážka u Vistonic stala se 5. srpna. Zpráva o ní v místodržitelském arch. inšpruckém. Také ve stát. arch. drážďanském, Kriegssachen, kn. XV., č. 9172, fol. 266 a násl., jsou bližší zprávy o bitvě vistonické. Dampierre prý měl 9500 mužů jízdných a pěších. Tiefenbach 2700 a přece zvítězil. Byla prý to „eine so schöne, stattliche und ansehnliche Victoria". Dampierre se později přiznal sám, že ztratil 2000 mužův. (Viz k tomu poněkud odlišné zprávy Gindelovy v Děj. čes. povstání II., str. 91 a násl.) Kardinál František z Dietrichštejna díval se na žádost Dampierrovu na bitvu s nedalekého kopce, bezpochyby s hor Pálavských; . . . „er solle nur zusehen, wie er die mährischen Hunde tractiren wollte." Po bitvě nalezeno bylo na bojišti nádherné brnění, a když raněný důstojník císařský byl tázán, čí to odění, pravil, aby na to nebyl tázán. Z toho se soudilo, že bitvy se účastnila význačná osobnost. — Dne 8. srpna, tedy tři dni po bitvě, přirazil k Moravanům plukovník Burkhardt šl. Sallern se 14 praporci pěších a 300 jízdných. Jiných 500 mužů pluku Sallernova vytrhlo 7. srpna k Olomouci. U Slavkova přidal se k nim oddíl vojska Tiefenbachova. Většina však vojska moravského stála u Nových Mlýnův. (Stát. arch. drážď., Kriegssachen, kn. XVI., č. 9172, fol. 143.) Ale vítězství vistonické bylo draze zaplaceno. Byloť císařské vojsko před bitvou poplenilo v jižní Moravě Jaroslavice s okolím, Dyjákovice, statek Rouchovanský, Fryšavu, Litobratřice, náležející zem. maršálkovi, Mackovice, Domašov, Vlasatice, náležející hrab. Thurnovi, Bohutice, náležející p. Kusému, Miroslav, Hostěradice, okolí Vel. Meziříčí a Krumlova, Skalici, Višňovou, Prostoměřice, náležející panu Vlachovskému, Moskovice, Rudolec Český v okolí dačickém, Podivín, Bilovice, ba i okolí Mikulova. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. XV., čís. 9172, fol. 181—182.)

4) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. XVI., č. 9172, fol. 143. — Zprávy od Nových Mlýnův: Dne 1. září asi 1000 jezdců nepřátelských plenilo

učiněna byla proti němu rozsáhlá vojenská opatření; již na obecném sjezdě, který direktorové svolali do Brna právě na začátek srpna (zahájen byl teprve ve středu dne 7.), nařízeno, aby najato bylo 1500 pěších pod Rudolfem ze Šleinicz. Mimo to smluveno, aby mimo obyčejné berně vybírána byla zvláštní pomoc na potřeby zemské po 100 zl. z každého zbrojného koně, z každých 1000 zl. půjčených po 5 zl., od poddaných, předměšťanův i měšťanů po 1 zlatém, od osob stavu panského, sedících na dvořích, mlýnech a domích po 2 zl., od hoferův a podruhův po 6 groších. Židé ženatí měli platiti po 4 zlatých, neženatí přes 10 let po 1 zlatém, novokřtěnci po 150 zlatých. Z vědra vína domácího ustanoven poplatek 6 grošů, z cizího 9 grošů, ze suken domácích po 1 groši, z cizích po 2 groších. I všecky ostatní platy, jako lozunky, třicátky a posudné, přiřknuty zemi na potřeby vojenské. Berně tyto svoleny na dvě lhůty: první o sv. Václavě r. 1619, druhá o Novém roce 1620.[1])

Direktoři zemští žádali, aby byli sproštěni svých úřadův, a vymlouvali se na veliké přetížení. Stavové je přinutili, aby podrželi úřady do příštího sjezdu nebo sněmu obecného, a vyzvali je, aby si zvolili osoby jiné za členy vystouplé, propuštěné nebo sestárlé.[2]) Kníže Karel z Lichtenštejna, Zdeněk Žampach a Jan st. Kavka z Říčan, kteří nechtěli uznati usnešení sjezdu květnového, byli vypověděni ze země a zbaveni statkův. Také statky biskupské, kláštery a dědičné statky kardinálovy byly vzaty do

okolí Rakvic, byli však 600 jezdci moravskými zahnáni, a přes sto jich pobito. Následujícího dne opakovali útok s 9 děly. Dne 3. září Moravané vzali nepřátelům 94 kusů dobytka. Dne 12. bojováno v menších potyčkách asi 4 hodiny, a 13. vypáleny Rakvice. Odtud nepřátelé podnikli dne 14. útok se 7 děly na okolní bratrské dvory. 15. září drancovalo u Šakvic asi 200 Uhrův, a vesnice Příkluky zapálena. Byli vehnáni do řeky Dyje. Dne 17. září osazeny nepřítelem vinohrady a okolní pahorky, 19. zapálen Podivín a dvě okolní vsi, 20. udeřeno na Břeclav, kde bylo asi 100 mužů posádky moravské, 21. září vyhořel byt Tiefenbachův, zapálený z neopatrnosti od domácích.

[1]) Pam. aměm. VI., fol. 155. — Vedle Dampierrova vojska byly na Moravě i jiné oddíly nepřátelské. V okolí Kroměříže leželo něco vojska kardinálova, Žampach se 2000 muži útočil na Hodonín a Strážnici. I v okolí Uh. Brodu bylo něco vojska císařského, které týralo lid. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XV., fol. 446 a násl.)

[2]) Pam. sněm. VI., fol. 156.

správy zemské, poněvadž kardinál, duchovenstvo i kláštery vystupovali proti stavům nepřátelsky. Poddaní jejich byli propuštěni z povinnosti k nim a uvedeni pod moc zemskou. Zabrané duchovní statky prodány, a opati, probošti, mniši i panny slušně vybyti z výtěžku prodeje. Kláštery a domy jejich byly prohledány, zbraně i peníze vzaty. Kardinál vypověděn na věčné časy ze země, a kanovníci uvězněni. Katolíci, kteří zasedali v nových nebo starých radách, byli propuštěni, a evangelíci dosazeni na místa jejich. Práce tyto vykonaly komise, složené z pánů, rytířův a zástupců městských. Statky manů biskupských měly býti prohlášeny za svobodné, a kdyby se manové nechtěli přihlásiti ku konfoederaci, mělo s nimi býti naloženo jako s nepřáteli zemskými. Nekatolíkům znojemským dán byl k bohoslužbě druhý kostel, poněvadž jeden nestačil, a v Jihlavě přiřknuty nekatolíkům kostel, škola i špitál, které náležely klášteru strahovskému.[1])

Význačným bodem sjezdu srpnového bylo schválení konfoederace s Čechy, Slezany a Lužičany, jak smluvena byla důvěrníky všech zemí jmenovaných na generálním sjezdě, konaném v červenci[2]) na hradě Pražském. Konfoederace obsahuje 100 článkův, a byla utvořena, aby nikdo svévolně nerušil dobrovolného svazku zemí českých, který trval již od staletí, aby zachována byla práva a svobody všech i každé země zvlášť, aby dosaženo bylo svobody náboženské v míře, jak obsahují majestáty český a slezský, a konečně aby jmenované země české v nesnázích a za nebezpečenství si pomáhaly vzájemně.[3]) Dle této konfoederace král

[1]) Tamže, fol. 151—158.

[2]) Zahájen 8. července. Původně byl umluven na 15. června. — Ještě před zahájením, 5. července, stavové mor. vymohli na direktořích českých, aby všecky staré reversy a listy, které jakkoli se dotýkají práv a svobod moravských, byly vyhledány a zničeny; a kdyby se budoucně ještě některé našly, aby nebyly platny a nikým uznávány. (Kopie česká v Jindř. Hradci.) Dobré zdání moravských stavův o konfoederačních článcích o 66 oddílech obsaženo jest ve stát. arch. drážďanském, Kriegssachen, kniha XV., fol. 141—146. Moravané se tam vyslovují také o článcích, které se týkají Čechův. Připojen jest i návrh 21 článků, týkajících se pouze Moravy. Celé usnešení sjezdové o konfoederaci vytisknuto jest německy tamže na fol. 406 a násl. „Gedruckt in der Neuen Stadt Prag bei Daniel Carl von Karlsperg.“

[3]) O takovou konfoederaci jednalo se již dříve, posledně za tím účelem svolán byl generální sněm pražský r. 1615, ale vyskytli se vždy nepřátelé myšlenky té a zmařili ji.

měl býti volen vždy důvěrníky všech zemí na společném generálním sněmě, svolaném defensory, a to tak, že Čechové měli míti první a poslední hlas, ostatní země po jednom (2hý Morava, 3tí Slezsko, 4tý Horní Lužice, 5tý Dolní Lužice). Bylo tedy všech hlasů šest, a při rovnosti rozhodl los. Král nesměl o své újmě měniti ani práva ani svobody jednotlivých zemí, které „nejsou dědičné, nýbrž mají své vlastní volení", a nesměl ustanovovati ani čekance ani nástupce, leč by stavové zemí českých o to požádali sami. Král nesměl bez povolení zemí českých ani vypověděti válku, ani najímati vojsko, ani cizí pluky uváděti do jednotlivých zemí a osazovati jimi místa. Nesměl o své újmě dovoliti ani průchod vojska zemí, ani přehlídky. Pevnosti v zemích českých mohly býti stavěny jen po svolení stavovském; podobně jen stavové dávali svolení, dělati dluhy na účet zemský. Ani k rukojemství nesměli býti nuceni. Přesně bylo ustanoveno, kteří úřadové vyšší v jednotlivých zemích mají býti osazeni osobami náboženství evangelického, a určen i spůsob volby a jmenování, zvláště v Čechách a na Moravě, kde stavům vyhrazeno, aby jmenovali čtyři osoby, z nichž by král si vybral. V Čechách měly nekatolíky osazovány býti: úřad nejv. purkrabí, nejvyššího kancléře, obou purkrabí karlštejnských, nejvyššího písaře, presidentů komory nad appellacemi, obou podkomoří, hejtmana hradu Pražského, nejvyššího mincmistra a obou hofrychtéřův.[1]) Na Moravě úřad zemského hejtmana, nejvyššího komorníka, podkomořího a nejvyššího písaře. Ve Slezsku úřad vrchního hejtmana, všech hejtmanův ostatních a kancléřů v dědičných knížectvích. V Hořejších a Dolejších Lužicích úřady obou lantfojtů, zemských hejtmanův a soudcův.

Chtěl-li kdo býti z katolíkův úředníkem, ať zemským nebo městským, bylo mu přísahati na konfoederaci a na svobodu náboženskou. Konfoederace byla sice ujednána pouze mezi stavy nekatolickými, ale čl. 45. prohlašoval, že i katolíci mohou jí býti účastni, slíbí-li, že se chtějí připojiti a chovati se přátelsky ku

---

[1]) Huber praví nesprávně, že nekatolíci si přiřkli osazování 11 úřadův; bylo jich pouze 9, ale úředníků bylo více než 11. — (Oesterr. Gesch. V., str. 131.)

pod obojím. Proti usnešením sněmovním nemá býti ani králem replikováno; a kdyby přece, stavové nemají takovou repliku přijímati a mohou se rozjeti. Zemské sněmy a sjezdy nemají trvati déle 14 dní.

Jiné články týkaly se úřadů městských, věcí vojenských, české kanceláře, jejíž náčelníkem měl býti vždy Čech, soudův a obsílek ven ze země, volby defensorův a jejich právomoci,[1]) volnosti náboženské a zvláště práv nekatolíkův a konečně vzájemných pomocí vojenských, jak ustanovují zvláště články 75—79. Článkem 56. přesně vytknuto, že všechny sjednocené země mají býti pokládány za věrné spoluúdy, a země nad zemi že nemá si osobovati „žádné vrchnosti mimo přednost, která se zachovávala od starodávna“. Článkem 30. se ustanovilo, kdyby král podnikl něco, co by čelilo proti konfoederaci, že země prosty budou ihned své přísahy, a čímkoli by se bránily, nemá jim býti vykládáno za odboj proti autoritě královské. Konečně dlužno zaznamenati zajímavou podrobnost: Dle kopie v Bočkově sbírce obsahovaly některé články (7., 12., 48.) zmínku o konciliích kostnickém a tridentském. V originále zmínek těch není, nýbrž mluví se všeobecně o „některých sněmích a právích duchovních“.[2])

Listina konfoederační jest důležitým příspěvkem k posuzování poměru jednotlivých zemí k Čechám. Předně týká se jen zemí ke koruně české náležejících[3]) a potom jest vážným dokladem, že již v celém 16. i na poč. 17. století země české tvořily dobrovolný spolek (konfoederaci) samosprávných zemí, v němž přední místo náleželo vždy Čechám, druhé Moravě, třetí Slezsku a poslední Lužicím. Za století 16. Čechové ovšem nepřiznávali ostatním zemím práva společné volby panovnické a také v jiných

---

[1]) Měli se na př. každého roku sjížděti k poradám, jež nemohl ani král zakázati. Také nemuseli porad svých panovníkovi ani oznamovati.

[2]) Celou listinu viz v Přílohách č. 32a. Huber: Gesch. Oesterr. V., str. 130, pokládá ji dosti nejasně za „neue Verfassung Boehmens“. — Pilař a Moravec III., str. 119 a n. — Gindely: Děj. čes. p. II., str. 131 a násl.

[3]) Konfoederace netýká se zemí rakouských, jak tvrdí D'Elvert v „Beiträge zur Geschichte der Rebellion“ atd. na str. 28 a násl. Dobré zdání stavů moravských o článcích jest ve st. arch. drážďanském. (Kopie.) 7. srpna 1619. Viz str. 512, pozn. 2.

otázkách (kancelář česká, soudnictví) dávali na jevo, že koruna česká jest více než foederace, ale jednotlivé země sebe proti tomu hájily, a zvláště Morava dokazovala vždy, že jest vedle Čech a nikoli pod nimi. A smlouvou konfoederační z roku 1619 vedlejší země české kodifikovaly si přesně všecka práva svá a poměr k Čechám způsobem, jak si jej představovaly vždy.[1]) Čechové pak uznali tento poměr v celém rozsahu, poněvadž potřebovali spojenců a poněvadž vlastně nemohli nic vážného namítati. — Neméně zajímavo jest, jak si celá konfoederace upravovala poměr svůj k příštímu panovníkovi, kterého si mínila zvoliti. Země české prohlásily se za říši volební, a navždy mělo býti učiněno nemožným, aby panovník jakýmkoli způsobem zasahoval do práv a svobod stavovských: země konfoederované uzákonily si i právo odboje proti takovým snahám.

Vedle hlavní listiny konfoederační smluveny byly s počátku září [4. září] s každou zemí zvláštní články, jež se týkaly pouze jí.[2]) Takových článků moravských jest 33, a žádá se v nich, aby Morava dostala majestát jako mají Čechy, aby na Moravě zřízena byla konsistoř pod obojí, kterou by spravovali defensoři, nekatoličti obyvatelé ve všech městech aby si mohli stavěti kostely a školy na své útraty, a v zemi aby zřízena byla universita,[3]) také pod správou defensorův. Ve většině ostatních článkův upraveny byly poměry mezi katolíky a nekatolíky v městech, učiněna příslušná opatření stran desátků, hanlivých kázání, pohřbů, tisku knih a poměru patronů ke kněžím. Náboženské nepořádky v městech nekrálovských měly býti odstraněny do Velikonoc r. 1620. Z politických článků zasluhuje zmínky 8., v němž se praví, kdyby český kancléř přednášel králi o Moravě, že má býti přítomen místokancléř, jenž má býti vždy jmenován za souhlasu stavů českých a moravských. V článku 17. se ustanovovalo, aby města královská nebyla povinna holdovati ani přisahati panovníkovi, jako

[1]) Viz k tomu Kalousek: Č. st. pr., str. 90 a 93.

[2]) Zvláštních článku českých jest 31, slezských 23, hornolužických 17, dolnolužických 6. — Všechny jsou ve dvor. a státním arch. vídeňském. Zvláštní články slezské, hornolužické i dolnolužické otiskuji v Přílohách č. 32. c, d, e. Všechny mají datum 4. září a tvoří zároveň celek se zvláštními články českými i moravskými.

[3]) Na místě dosavadní akademie o dvou fakultách.

toho nečiní města česká. Závěti aby každý mohl činiti na Moravě volně bez mocných listův, a nové městské rady aby rychle potvrzoval na místě panovníkově sám nejvyšší podkomoří, poněvadž toho vyžaduje pořádek ve městech. Článkem 7. zakazovalo se zřizovati v zemi nové klášterní řády, a článek 10. ustanovoval, že usnešení, učiněná na posledním sjezdě brněnském proti nevěrným synům země moravské, mají zůstati úplně v platnosti.[1])

Na sjezdě srpnovém stav praelatský nebyl přítomen, poněvadž mu stavové konání jeho ani neohlásili.

Dle ustanovení sjezdového direktoři vydali dne 15. srpna patent, aby sebrána byla ihned proti Dampierrovi veřejná hotovost. Vojsko mělo se shromážditi v týdni, to jest do 22. srpna u Brna. Kdo by neměl řádné zbraně, ať si vezme třeba kosy. Na statcích církevních, které byly zabrány zemí, měli se postarati o veřejnou hotovost úředníci nebo správcové.[2]) Stalo se to na zprávy, jež došly s počátku srpna z moravského tábora u Nových Mlýnů, při hranicích moravsko-rakouských.

Dne 16. srpna došlo také na konfoederaci zemí českých se stavy dolnorakouskými a hornorakouskými, s nimiž vyjednáváno bylo zvlášť, což jest novým dokladem, že na země rakouské pohlíželo se jako na spojence mimo foederativní sdružení zemí koruny české.[3])

---

[1]) Celé ujednání viz v Přílohách číslo 32b.

[2]) Viz v Přílohách číslo 33.

[3]) Orig. konfoederace se zeměmi rakouskými na pergameně s velikým počtem pečetí jest o 2 exemplářích v dvor. a stát. arch. vídeňském s č. 1861. I země rakouské vyhradily si zvláštní články, jak patrno z jiného originálu téhož archivu (č. 1862). Ve stát. arch. drážďanském (Kriegssachen, kniha XXXVII, č. 9177, fol. 416 a násl.) jest kopie, obsahující smlouvu zemí konfoederovaných s Horními Rakousy o 23 článcích, jejichž obsah v podstatě zní; 1. Řádný život a stavování hříchův; 2. zlepšení správy zemské; 3. přesné konání spravedlnosti; 4. panovníci mají konfoederaci zachovávati a dle ní zříditi vládu; 5. ani s Jesuity ani s cizími radami nesmějí se raditi o konfoederovaných zemích; 6. úplná svoboda náboženská i ve vesnicích a na všech statcích; 7. náboženská snášelivost; 8. evangelíkům aby dovolen byl přístup k úřadům; 9. kdyby panovník něco porušil, co obsaženo jest v konfoederaci, vypoví se mu poslušnost; 10. bez svolení stavů konfoederovaných zemí nesmí panovník najímati vojsko ani dovolovati cizím vojskům vstup do země; 11. volnost dědického práva ve všech zemích; 12. aby defensoři jednotlivých zemí, kteří se měli navzájem dorozumívati, byli pod přísahou; 13. jména defensorů mají býti ostatním konfoederovaným zemím ohlášena; 14. svolávací právo k poradám

Stavové uherští, ač rovněž byli vyzváni, aby přistoupili ke koalici, a měli dosti příčin, zvláště náboženských, k nespokojenosti, zůstali nestranni. Neutralita jejich nebyla však bezvadná; neboť dovolili Ferdinandovi II., aby najímal v Uhrách vojsko proti Čechům, tak že mnoho Uhrů, vedených Tomášem Bosňákem, bojovalo ve vojsku císařském.[1]) Za to však vyvstal proti císaři nepřítel velmi nebezpečný v Gabrieli Bethlenovi, vojvodovi sibiňském, který umínil si, že povstání českého užije, aby se zmocnil panství v Uhrách, neb aspoň v severní části jejich. V druhé polovici srpna vpadl do Uher a nalezl tam dosti spojenců v nespokojených magnátech. Jal se dokonce i vyjednávati se stavy moravskými o spojenství, bude-li mu vyplácena ročně určitá částka peněz. Za to sliboval Moravě pomoc vojenskou. Direktoři moravští poděkovali mu listem ze dne 19. září za přízeň, kterou věnuje ohrožené zemi jejich, ale dodali, že o spolek s ním jednati nesmějí, jelikož dle úmluvy konfoederační nesmí žádná země zvlášť vstupovati v nové spolky; že však přání a návrhy jeho poslové moravští přednesou všem zástupcům koruny české na generálním sněmě pražském, kteří zajisté je důkladně uváží a jim — pokud bude lze — i vyhoví.[2]) To postačilo, jak se zdá, vojvodovi sibiňskému; neboť v říjnu byla již část pomocného vojska jeho na Moravě.

---

mají defensoři čeští; 15. za nebezpečenství také defensoři země postižené; 16. vzájemné pomoci mají se posílati dle určitého, napřed smluveného poměru; 17. každá země ustanoví svému pomocnému vojsku zvláštního velitele, a vůdce země, která jest v nebezpečenství, zůstane tak dlouho vrchním velitelem, až přijde na bojiště vrchní vojevůdce; 18. spolky jednotlivých zemí konfoederovaných se zeměmi mimo konfoederaci nedovolují se bez souhlasu ostatních členů konfoederace; 19. prohlášena úplná rovnost všech členův; 20. privilegia každé země zůstanou neskrácena; 21. do konfoederace mohou býti zahrnuti i katolíci a obyvatelé nižších stavův, uznají-li články její; 22. žádná země nesmí jednati proti konfoederaci, ale 23. smlouvy dřívější se touto konfoederací neruší. — Podotýkám výslovně, že naznačil jsem obsah jednotlivých článků pouhými hesly. — Listina datována jest v Praze.

[1]) Lat. orig. zem. arch. v Budíně (Monumenta B). — V témž archivě jest také maďarská kopie konfoederace mezi zeměmi českými a Dolními Rakousy (16. srpa 1619.)

[2]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XVII., č. 9172, fol. 196 a násl. Latinská kopie.

V Čechách připravoval zatím generální sněm volbu nového panovníka. Dne 19. srpna Ferdinand prohlášen byl za zbavena panství a v úvahu vzati jednotliví nápadníci, z nichž nejvážnější byli kurfirst falcký Bedřich, Karel Emanuel, vojvoda savojský, a Jan Jiří, kurfirst saský. Vítězem zůstal Bedřich Falcký, jenž byl zvolen za krále českého 26. srpna téměř bez odporu, ale za velmi slabého účastenství sněmovníkův. Dne 27. srpna schválili volbu i zástupcové jednotlivých zemí českých. Bedřich Falcký přijal volbu po malém váhání a s konce října vypravil se do Čech. Dva dni po volbě Bedřichově za krále českého, 28. srpna, zvolen byl jednosvorně ve Frankfurtě n. Mohanem Ferdinand za císaře německého; i zástupce Bedřicha Falckého dal mu hlas. Volbou za císaře Ferdinand získal velmi mnoho na své moci a vystupoval také sebevědoměji.[1]) Konfoederace naopak se přepočítala volbou kurfirsta falckého, který ani nevynikal osobně, ani nepřivodil Čechům nových pomocníků, jak bylo očekáváno. Konfoederace poznala záhy, že může spoléhati jen na sebe. Bylo to vědomí skličující, poněvadž sami stavové v jednotlivých zemích nejevili dosti porozumění ani obětovnosti k velikému podniku svému, tak že všude chybělo hmotných prostředkův, a direktoři nevěděli si rady. Úřadu tomu vyhnul se vlastně, kdo mohl, a na Moravě počet jich nebyl téměř nikdy úplný.[2]) Válečné přípravy byly konány jako v jiných zemích s nechutí, tak že na př. ani nevíme, konal-li se zemský sjezd, který svolán byl do Brna na den 22. září dle zvláštního přání stavů českých.[3]) Dne 7. září přistoupili ke konfoederaci manové biskupa olomuckého, přijali s díky usnešení stavovské, že mají se státi svobodnými, ale prosili,

---

[1]) Hned 30. srpna a 13. září psal na př. měst. radě vratislavské listy, v nichž ji napomíná, aby dbala císařské důstojnosti a zasadila se o docílení míru. (Orig v měst. arch. vratislavském, F. F. F. 1376 a 1377. Z Frankfurta.)

[2]) Znojemští na př. měli poslati dva měšťany, Melichara Sprengra a Bedřicha Maynrota, ale neučinili to ani na zvláštní vyzvání. Melichar Sprenger měl býti asi 30. direktorem. (Viz str.506, pozn. 1.) — Za té příležitosti direktoři nařídili Znojemským, aby odvezli do svých sklepů víno z kláštera louckého, které propadlo zemi, a aby je prodali za určitou částku. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 6. září 1619.)

[3]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 8. září 1619.

aby za to nebylo na nich žádáno zvláštních služeb ani platův.[1]) Stavové katoličtí byli direktory obsíláni do Brna, kde na nich bylo žádáno, aby přistoupili ke konfoederaci a zaručili to svými podpisy. Přísnými tresty vyhrožováno těm, kteří by neposlechli.[2])

Na zprávy o útoku Gabriela Bethlena do Uher generál Buquoy povolán byl arciknížetem Leopoldem, jenž byl za nepřítomnosti Ferdinandovy správcem zemí rakouských, k Vídni.[3]) Buquoy přitrhl na Moravu s 3000 muži 5. října a 6. položil se táborem u Šaldorfa nedaleko Znojma.[4]) Potom spojil se s Dampierrem v jižní Moravě[5]), a oba zaměřili k Dunaji, jsouce pronásledováni spojeným vojskem českým a moravským, jež vedli Hohenlohe a Thurn. Vojsko jejich bylo četnější než císařské, od něhož již v Čechách odcházelo mnoho bojovníků na zvláštní listy propouštěcí.[6]) Zvláště oddíl moravský byl tenkrát velmi četný. Direktoři zemští nařídili totiž 5. října vypravení veřejné hotovosti k Brnu a pohrozili, kdo by nevypravil do 14. října náležitého počtu vojákův a koní, že za každého koně musí zaplatiti pokutu 200 zlatých, a kdyby nezaplatil, že bude vzat na závazek.[7]) Kolem 10. října přišla první vojska Hohenlohova z Čech, a také Gabriel Bethlen poslal značné pomoci (prý 8—10.000 mužův) z Uher. Bylo pohromadě na 25.000 mužův, a direktoři moravští museli se starati o zásoby. Vrchnostem a obyvatelstvu vůbec nařízeno, aby vozili do ležení maso, chléb, oves, víno, pivo, sůl a p., že vše bude dobře zaplaceno a povozy takové osvobozeny ode všech mýt.[8]) Všichni prachaři zemští směli dělati prach

---

[1]) Viz k tomu v Přílohách číslo 34.

[2]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 27. září 1619.

[3]) K příchodu jeho byly učiněny v Rakousku značné přípravy jak od arciknížete, s nímž se měl Buquoy sejíti osobně ve Štokravě, tak od Dampierra. (Dvorní a státní arch. vídeňský, 2 originály německé, jeden ze 4., druhý z 8. října 1619.)

[4]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XVI., č. 9172, fol. 329. Zpráva datována jest ze Znojma, 7. října 1619.

[5]) Pokusili se také o dobytí některých měst, jako Znojma, Lávy a j. (Státní arch. drážďanský, 17. října 1619.)

[6]) Arcikníže Leopold rozkázal, že plukovníci nesmějí vydávati takové propouštěcí listy. (Orig. něm. dvor. a stát. arch. ve Vídni, 26. září 1619.)

[7]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. — Kopie Bočkovy sb. č. 892.

[8]) Tamže. V Brně, 10. října 1619.

jen pro stavy moravské a dostávali za cent po 6 zlatých. Kdo by byl přistižen, že dělal prach pro jiné, ztratil hrdlo.[1]) Dne 18. října direktoři moravští nařídili, aby z každého giltpferdu jmění skládáno bylo v zemi po 50 zlatých moravských na útraty válečné.[2])

Zatím Gabriel Bethlen pronikl severními Uhrami až na Slovensko. 14. října dobyl Prešpurka[3]) a hned 20. října smluvil tam spolek se zeměmi konfoederovanými.[4]) O bližších podmínkách tohoto spolku mělo býti mezi jednotlivými stranami dále vyjednáváno. Nejbližším úkolem spojenců měl býti útok na Vídeň, ale trvalo dlouho, než se shodli o podrobnostech. Již 25. října přešla vojska císařská Dunaj, aby hájila Vídně, kdežto vojska česká a uherská přitrhla teprve v druhé polovici listopadu. Menší vojsko rakouské bránilo dovozu potravin po Dunaji zvláště z Bavor. Bylo to nezbytno, poněvadž vojska česko-uherská neměla dosti obléhacích děl, tak že Vídně mohlo býti dobyto jen vyhladověním. Na mysli obhájců působilo velmi dobře, že císař byl přítomen. Ale nedošlo vůbec k větším operacím, poněvadž Gabriel Bethen na zprávu, že jeho starý odpůrce Drugeth z Homonny vpadl z Polska do severních Uher, opustil vojsko české u Vídně dne 29. listopadu, aby hájil vlastního panství svého. Hned potom odtáhlo také vojsko české i moravské, valně seslabené nemocmi a rozmrzelé, že mu již po dlouhé měsíce nebyl vyplacen žold.

V Čechách i v zemích přivtělených nastupoval v druhé polovici r. 1619 vládu Bedřich Falcký. S konce října, jak již praveno, vstoupil na půdu českou, 4. listopadu byl v Praze korunován a 7. listopadu vydal z Prahy tištěnou obšírnou proklamaci, v níž vysvětloval, proč přijal volbu za krále českého.[5])

---

[1]) Tamže. V Brně, 10. října 1619.

[2]) Tamže. V Brně, 18. října 1619. Usnešení to, jak uslyšíme později, bylo zem. hejtmanem zastaveno, ale zase obnoveno. Str. 528.

[3]) Arcikníže Leopold nevěděl ještě 19. října, že Prešpurk padl. Psal aspoň v tom smyslu Buquoyovi. (Orig. dvor. a stát. arch. vídeňského, 19. října.)

[4]) Lat. kopie státního arch. budínského z 20. října. (Monumenta B.]

[5]) Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1379. Ve státním arch. drážďanském (č. 10.711, fol. 58 a násl.) zachovala se zpráva Michala Steigra, datována ze dne 8. listopadu 1619, o korunování Bedřicha Falckého a jeho manželky. „Co prý tomu řekne Ferdinand?“

Zároveň oznámil, že navštíví jednotlivé země české, potvrdí jejich privilegia a přijme holdování.[1]) Jako v jiných zemích, tak i na Moravě konány přípravy k slavnostnímu uvítání. Direktoři moravští svolali patentem, daným 14. listopadu, sjezd do Brna na den 9. prosince, aby stavové ještě před příchodem jeho do země učinili některá potřebná opatření.[2])

Nařízením ze dne 22. listopadu zakázáno na Moravě prodávati zlato a stříbro překupníkům a židům, kteří zaváděli lehkou minci z cizích zemí. Kdo měl co zlatého nebo stříbrného, mohl prodávati zemi, aby mohla býti ražena dobrá mince domácí.[3]) Ve skutečnosti však direktoři chtěli opatřením tímto zjednati si něco dobrých kovův, aby si zlepšili úvěr, po případě aby ražením nových mincí aspoň částečně uspokojili vojsko, které poslali k Vídni.

Na sjezdě brněnském, zahájeném 9. prosince, učiněna byla pronikavá opatření ve správě zemské. Direktoři zemští byli na svou žádost „milostivě" propuštěni z úřadů, poněvadž JMtKá ujme se co nejdříve vlády sám, a do té doby zvolen byl za zemského hejtmana Ladislav Velen ze Žerotína, dosud nejvyšší nad 1000 koní najatých. Direktorům slíbili stavové, že jich budou hájiti proti každému, kdo by je chtěl jakýmkoli způsobem napadnouti.[4]) Dle smlouvy konfoederační zvoleno bylo 20 defensorův, 8 z panstva,[5]) 8 z rytířstva[6]) a 4 z měst.[7]) Na příštím obecném

---

[1]) Slezané poslali k němu poselství do Prahy. Bedřich ujistil posly 14. listop., že potvrdí Slezsku všecky svobody ještě před holdováním. (Měst. arch. vratisl. Par. I. 5). Dne 24. listop. žádal Vratislavských, aby mu zachovali věrnost. (Tamže, F. F. F. 1378. V Norimberce, 24. listop.)

[2]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. — Bedřich Falcký cestoval bez choti, která byla v požehnaném stavu a s konce r. 1619 porodila v Praze synáčka.

[3]) Tamže. V Brně, 22. listop. 1619.

[4]) Ob. sjezd brněnský, v pondělí po 2. neděli adventní [9. prosince] 1619. Pam. sněm. VI., fol. 159 a násl.

[5]) Ze stavu panského byli zvoleni: Pertolt Bohobud z Lippého, nejvyšší maršálek království českého, Vilém z Roupova, nejvyšší komorník moravský, Jiří st. Bruntálský z Vrbna, Ladislav Šleynicz, Karel Kryštof Sedlnický, Albrecht Sedlnický, Zikmund sv. p. z Tieffenbacha a Jindřich ze Zahrádek.

[6]) Jan Čejka z Olbramovic, nejv. písař moravský, Jan st. Kobylka z Kobylího, Bernart ze Zástřizl, Václav Bítovský, Vilém Munka z Ejvančic, Beneš Pražma z Bílkova, Jiří Zahrádecký a Jan st. Skrbenský z Hříště.

[7]) Vilém Lerssmocher z Olomouce, Eliáš Netolička z Brna, Martin Leupolt z Jihlavy a Tobiáš Rajmund z Hradiště Uh.

sněmě měl jim býti vyměřen plat a dána instrukce o právích a povinnostech jejich.[1]) Tam měli vykonati také stavům přísahu. Zemský hejtman měl se od té chvíle raditi o zemských otázkách jen s defensory a nikoli s nejvyššími úředníky. K takovým poradám mohly ovšem býti přibrány i jiné osoby stavovské. Hned jim uloženo, aby se postarali o zřízení konsistoře a aspoň jedné hlavní školy.[2]) Dále byli zvoleni komisaři k vyšetření škod, způsobených nepřáteli v krajích znojemském, brněnském a částečně také v uhersko-hradištském.[3]) Úkol ten měli vykonati hned po Vánocích a podati stavům zprávu ještě před příchodem panovníkovým do země. Konečně zvoleni byli komisaři k odhadu statků, které byly předešlými sjezdy zabaveny.[4]) Odhadnuty měly býti nejen statky, jejichž majetníci ze země utekli, nýbrž i všecky statky duchovní, jmění i dluhy, počet mnichův i jeptišek.[5]) Přípravy k uvítání panovníkovu měl učiniti zemský hejtman, jemuž také uloženo, aby vyjednal s osobami zvlášť přidělenými[6])

---

[1]) Zpráva o tom jest také ve stát. arch. drážďanském, Kriegssachen, kniha XX., č. 9173, fol. 338.

[2]) Pam. sněm. VI., fol. 160—161.

[3]) V kraji znojemském: Kryštof z Říčan, Zikmund z Dietrichštejna ze stavu panského; Václav Koňas z Vydří, Arnošt Stockhorner z Storeyna ze stavu rytířského; Jiřík Gestle ze Znojma, Jan Neymar z Jihlavy ze stavu městského — V kraji brněnském: Jindřich Václav hrabě z Thurna, Bernart Finfkyrcher z pánů: Jan Jetřich Lhotský ze Ptení, Bernart Skrbenský z Hříště z rytířů: Havel Roučka z Brna, Zachariáš Kurcperger z Hradiště z měst. (Pam. sněm. VI., fol. 162.)

[4]) V kraji olomuckém byli zvoleni z pánů: Karel Kryštof Sedlnický, Adam Šťastný ze Žampacha: z rytířstva: Kryštof Ullrstorfer z Němčího, Hynek Žalkovský z Žalkovic: z měst: Jan Adam, Marek Švadlejka, oba z Olomouce. — V kraji brněnském z pánů: Karel z Kounic; z rytířů: Bohuslav Janaur ze Strachnova a na Kojátkách: z měst: Blažej Bochovský z Brna. — V kraji znojemském a jihlavském: Wolf Zikmund z Vlašimě; z rytířů Václav Rechenberg ze Želetic; z měst: Jan Ryder ze Znojma. — V kraji hradištském: Jan Bernart z Kunovic: z rytířů: Václav Bartodějský z Bartoděj a na Luhačovicích; z měst: Frydrych Mužík z Hradiště.

[5]) Pam. sněm. VI., fol. 163.

[6]) Zemskému hejtmanovi byli přiděleni ze stavu panského: Vilém z Roupova, Ladislav Šlejnicz, Albrecht Sedlnický, Bedřich z Kounic a Jindřich Zahrádecký: ze stavu rytířského: Jan Čejka z Olbramovic, Hanuš Petřwaldský, Jan st. Kobylka, Vilém Munka a Jiří Zahrádecký: z měst: Adam Šeffer a Abraham Macák z Olomouce, Eliáš Netolička a Jiřík Payer z Brna a Václav Dřiovský z Uničova. (Pam. sněm. VI., fol. 164—165).

předběžné kupní smlouvy o prodej zabavených statkův a předložil je ke konečnému schválení příštímu obecnému sněmu zemskému. Stav praelatský zbaven byl na věčné časy místa na sněmě moravském,[1]) a konečně zvoleno poselství do Uher na sněm prešpurský, svolaný Bethlenem, knížetem sibiňským, kde mezi jiným měla býti prohloubena konfoederace mezi Uhrami a korunou českou i stavy zemí rakouských. Poslům moravským bylo poručeno, aby ničeho neujednávali bez poslů českých.[2]) Král Bedřich český poslal za týmž účelem do Prešpurka Jiřího Bedřicha, hraběte z Hohenlohe.[3]) Konečné dohodnutí stalo se až 15. ledna r. 1620.[4])

1) Usnešení o tom zní: „Ačkoliv osoby duchovní náboženství římského, kteříž jsou tak zde v markrabství tomto statky pozemské drželi a praelaty jmenováni byli, též za jeden stav počítáni a jmíni byli, majíce pak ku povolání jich vlastně patřící a příslušející, více nežli co jiného říditi, častokrát dále, nežli jim náleželo, do řízení a správy politické se všetečně vtírali a pod tou zástěrkou ku potlačení náboženství pravého evangelického všech prostředků jak mezi jinými stavy, tak obzvláštně v stavu městském užívali. Nad to výše jest vůbec vědomé, jaké nespůsobné osoby na takové praelatury brávány a dosazovány byly, tak že mnozí z nich ani k duchovní ani k té světské (do níž se všetečně vtírali) správě spůsobni nebývali, nýbrž zlý a prostopášný, Bohu i lidem ošklivý život vedouce, k mnohému zlému příčinou bývali: z těch i z jiných mnohých příčin na tom jsme se my tři stavové jednomyslně snesli, aby více takoví a jakoukoli duchovní správu na sobě mající lidé za stav počítáni a jmíni nebyli, nýbrž toliko stav panský, rytířský a městský v zemi této na budoucí věčné časy za stavy markrabství tohoto příkladem království českého aby jmíni a držáni byli. Však toto naše jednomyslné snešení a nařízení neděje se od nás proto a k tomu cíli, abychom náboženství římské, totiž pod jednou, potlačovati chtěli, než toliko proto, aby tato vlast naše milá v lepším spůsobu a řádu postavena jsouc, v řádích světských neb politických umenšení nebrala.“ (Pam. sněm. VI., fol. 159—167.) Gindely (České povstání II., str. 248) mylně udává, že stav duchovní byl na Moravě stavem prvním. Známe jen stav praelatský, a ten byl stavem druhým, resp. třetím.

2) V poselstvě moravském byli: Jan Bruntálský z Vrbna, Wolf Zikmund z Vlašimě, ze stavu panského: Pavel Wolbram ze Štekře a na Fryšperce, Bernart Morkovský ze Zástřizl, ze stavu rytířského. Za města: Bedřich Maynrot a Jiřík Miller ze Znojma. (Tamže VI., fol. 167.)

3) Instrukce Bedřichova jest datována 18. prosince. (Kopie něm. ve dvor. a stát. arch. vídeňském.)

4) Orig. č. 1867 dvor. a stát. arch. ve Vídni. Čechové a Bedřich podepsali 15. ledna — Uhři, Rakušané a Bethlen 19. ledna. (Orig. český č. 1869 dvor. a st. arch. víd.) O téže konfoed. dála se později jednání 19. března, 23. dubna, 28. srpna (v Uherské Bystřici). Opis smlouvy jest také v arch. university peštské a ve státním archivě drážďanském, Kriegssachen, kniha XXIX, č. 9175,

Zároveň však Gabriel Bethlen vyjednával od počátku prosince r. 1619 o příměří s císařem, poněvadž poznal, že nemůže od Čechův dostati tolik pomoci, kolik by potřeboval, a proto nechtěl s císařem přerušiti veškery styky.[1]) Byv císařem vyzván 7. prosince k jednání, vyslal do Vídně ze sněmu prešpurského poselství, jemuž císař Ferdinand napřed musel zabezpečiti průvodním listem volnost jednání a bezpečný návrat.[2]) Výsledek úmluv byl, že 16. ledna r. 1620 — tedy den po sjednání smlouvy s Čechy — obě strany se shodly na příměří do 29. září. Vojvoda sibiňský žádal, aby toto příměří mohlo býti dle okolností rozšířeno i na země české, kdyby o ně požádaly císaře.[3]) Král Ferdinand dal mu

---

fol. 413—420. Latinský text obsahuje 18 článků: 1. Mezi zeměmi konfoederovanými, i Rakousy v ně počítajíc, a Uhrami sjednává se spolek a věčný, nezrušitelný mír; 2. kdyby kterýkoli člen byl napaden, ostatní brániti jej budou krví a životy svými, dle poměru, jak se stanoví z obou stran; 3. i jiné sousední země mohou býti přijaty do konfoederace, aby se šířila a mohutněla, musejí však napřed přisahati na jednotlivé články; 4. každých pět let mají se konati schůze, kde by nejasné články se buď vyjasnily nebo doplnily; 5. bez vědomí ostatních žádný člen spolku nesmí začíti válku ani sjednati mír, tím méně umlouvati se s nepřáteli; 6. konfoederované země zaplatí ročně na obranu hranic uherských proti nepřátelům 50.000 tolarův; 7. mír s Turky aby byl udržován, a všecky země aby posílaly společně poselství do Cařihradu a přispívaly na dary; 8. aby upraveny byly komisemi hranice při Moravě, Slezsku a Rakousích na jedné a při Uhrách na druhé straně; 9. sporná území buďtež přátelským dohodnutím vrácena Uhrám; 10. budiž dovoleno obchodování ve všech konfoederovaných zemích; 11. budiž upravena mince, hlavně větší; 12. spory buďtež srovnávány na místě zvlášť ustanovenými zástupci jednotlivých zemí, po případě defensory nebo palatinem nebo králem; 13. členové řádu jesuitského nebuďtež v konfoederovaných zemích trpěni pod žádnou záminkou; 14. pomocná vojska aby se chovala v každé zemi slušně a netrápila obyvatelstva; 15. stará privilegia jednotlivých zemí buďtež zachována v platnosti; 16. starší nepřátelství a hořkosti buďtež zapomenuty; 17. zločinci buďtež ve všech zemích stíháni a vydáváni; 18. panovníci konfoederovaných zemí musejí šetřiti ustanovení konfoederace a přisahati na ně. Kdyby je porušili, stavové konf. zemí mohou jim vypověděti poslušnost. — Spolek s vojvodou sibiňským oznamován byl lidu v Čechách (zvl. v Praze) a ve Slezsku s kazatelen, vyzváněno zvony a zpíváno Te Deum. (Stát. arch. drážď., Kriegssachen, kniha XXII., č. 9173, fol. 206 a 89.)

[1]) Huber: Gesch. Oesterr. V., str. 150.

[2]) Arch. zem. v Budíně (Monumenta B). Orig. lat. Ve Vídni, 17. prosince 1619.

[3]) Kopie ve dvor. a st. arch. vídeňském č. 1868. V Prešpurce, 16. ledna 1620. — Také v zem. arch. budínském (Monumenta B).

však odpověď dosti vyhýbavou.[1])

Stavové moravští připravovali se s počátku r. 1620, aby holdovali králi Bedřichovi a v Brně důstojně opatřili jeho i družinu. Okolní obyvatelstvo muselo svážeti do Brna píci (oves, slámu a seno), jež ukládána ve skladištích městských.[2]) Z příprav stavové nepříjemně byli vyrušeni žádostí nejvyšších úředníků českých o pomoc 1000 koní a 3000 pěších dle znění listiny konfoederační.[3]) A král Bedřich ještě než přišel na Moravu, naléhal, aby posláno bylo 1500 pěších knížeti sibiňskému.[4])

Sněm holdovací svolán byl na 27. leden do Brna. V prvních schůzích zvoleno bylo stavovské poselstvo, jež vyšlo králi v ústrety aby mu připomenulo povinnosti k zemi a přání obyvatelstva.[5]) V instrukci, dané poslům 30. ledna, žádáno na novém králi potvrzení lantfrydu a spolku Moravanů se zeměmi konfoederovanými, potvrzení všech usnešení sněmovních a sjezdových, učiněných za poslední doby, zvláště pokud se týkala církevních statkův. Dále žádána úplná svoboda náboženská a opravení, doplnění i nové vytisknutí zemského zřízení.

Dne 30. ledna Bedřich Falcký přijel do Polné. Poslové moravští tam nebyli, čekal tedy do 2. února, kdy přijeli. Zemský podkomoří p. z Roupova měl k němu českou řeč, kterou nejvyšší kancléř překládal po každé větě do němčiny. Téhož dne vyslechl Bedřich v Polné ještě kázání Scultétovo na 121. žalm, potom posnídal a odjel k Třebíči, kde byl uvítán zvl. tamními soukenníky. Dne 3. února přijel do Krumlova za veliko-

---

[1]) Huber: Gesch. Oesterr. V., str. 153. — Gindely: Děj. čes. povstání II., str. 266.

[2]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. Patent zem. hejtmana, daný z Brna, 10. ledna 1620.

[3]) Koncept arch. čes. místodržitelství, 18. ledna 1620.

[4]) Koncept arch. čes. místodržitelství, 22. ledna 1620.

[5]) V poselstvě byli: Vilém z Roupova, Jiří st. Bruntálský, Albrecht Sedlnický z Choltic, Jan Bernart z Kunovic, Jindřich ze Zahrádek z panstva; Jan Čejka z Olbramovic, Václav Bítovský, Vilém Munka z Ejvančic, Beneš Pražma z Bílkova, Rafael Chroustenský z Malovar z rytířstva; Vilém Lerssmocher a Hons Adam z Olomouce, Eliáš Netolička a Šebestian Krezl z Brna, Melichar Olšovský z Hradiště z měst. (Pam. sněm. VI., fol. 168.)

lepých projevův oddanosti, jež byl připravil nejvyšší maršálek.[1]) Bedřich si prohlédl krásný zámek pánů z Lippého. Dne 4. nastoupena cesta k Brnu. Okolní novokřtěnci přinášeli mu hojné dary, zvl. krásnou železnou postel. Půl míle od Brna čekali stavové. Ač padal sníh, Bedřich sedl z povozu na koně a přijal od nich hold. Průvod, který ho uváděl za hlučné střelby do Brna, čítal asi 1500 koní. V městě vedl zemský hejtman koně Bedřichova až k jesuitskému kostelu, který byl určen reformovaným. V kostele zpíváno Te Deum, a prosloveno české kázání, což trvalo do 7. hod. večerní. Potom byl Bedřich ubytován v domě Dietrichštejnském. Následujícího dne, 5. února, konal král porady se stavy, Scultét s vynikajícími členy Jednoty bratrské, jimž jako zvláštní milost odevzdán byl do správy kostel jesuitský, ač původně měl býti postoupen reformovaným. Na věci se tím nic neměnilo, poněvadž Jednota přiklonila se úplně ke kalvinismu, ba možno říci, že s ním splynula.[2]) Holdování vykonáno dne 6. února. Karel ze Žerotína, ač dlel v Brně, neúčastnil se této slavnosti k veliké nelibosti Bedřicha Falckého, který na konec povolil mu delší lhůtu, do které měl mu učiniti slib poslušnosti. Dne 7. února čtena byla za přítomnosti panovníkovy na sněmě předloha královská, v níž bylo žádáno: 1. aby obecný sněm zvolil poselství na generální sněm pražský, určený na 25. březen, kde shromáždí se zástupcové zemí konfoederovaných, aby vyjednávali s Uhrami a se Sibiňskem: 2. aby stavové povolili dar císaři tureckému, k němuž Bedřich mínil vyslati poselství zároveň s Bethlenem, aby sultána získal proti císaři; 3. aby dána byla králi náhrada za ztracená regalia z biskupství olomuckého; 4. aby země opatřena byla proti nepříteli dle dvojnásobného odhadu a 5. aby povolena byla králi daň, obvyklá při nastupování pána zemského, a posudné na výlohy dvorské. Stavové odpověděli na přání panovníkova většinou příznivě:[3]) slíbili, že

---

[1]) Dle některých zpráv očekávalo v Krumlově Bedřicha nové mor. poselstvo, které mu předložilo zemské svobody a omlouvalo se, že jej v Brně nebude vítati duchovenstvo, nýbrž měšťanstvo.

[2]) St. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XXV, č. 9174, fol. 172 a násl. Jsou to spolehlivé zprávy z Brna.

[3]) Pam. sněm. VI., fol. 176 a násl.

vyšlou poselství na sněm generální,[1]) kde poslové moravští mají se s ostatními zeměmi shodnouti také o daru císaři tureckému.[2]) V náhradu za regalia biskupství olomuckého, které mělo býti docela zrušeno, povolili králi darem statek mikulovský, panství kroměřížské (město a zámek) a městečko Hulín, králové pak statek chropyňský, ale berně zemské aby z těch statků placeny byly jako jindy.[3]) Zemi nemohli opatřiti proti nepřátelům dle dvojnásobného odhadu, ale slíbili, že místo 20tého člověka najmou 1500 mušketýrův.[4]) Konečně vyplatili králi 15.000 zlatých místo berně při nastupování pána zemského,[5]) ale nepovolili posudného, jelikož statky, jež darovali králi a králové, více ročně vynášely než posudné.[6]) Na všecko pak stavové žádali reversu. O své újmě usnesl se sněm, aby ke 2000 koní, které země vydržovala, najato bylo ještě dalších 500 na 6 měsícův. Vojsku tomuto mělo

---

[1]) Posláni byli ze st. panského: Ladislav Velen ze Žerotína (kdyby nemohl, Pertholt Bohobud z Lippého, nejv. maršálek král. čes.), Vilém z Roupova, nejv. komorník, Albrecht Sedlnický z Choltic a Jindřich Zahrádecký na Višňovém: z rytířstva: Václav Bítovský, nejv. hofrychtéř moravský, Vilém Munka z Ejvančic, podkomoří mor., Jan Čejka z Olbramovic, nejv. písař mor., Jiří Zahrádecký na Hrotovicích; z měst: Vít Estereycher z Olomouce, Eliáš Netolička z Brna, Bedřich Maynrot ze Znojma a Martin Leupolt z Jihlavy. (Pam. sněm. VI., fol. 182.)

[2]) Z každé konfoederované země měla býti poslána do Cařihradu jedna osoba; generální sněm však rozhodnouti měl o výši daru a o rozdělení podílů jednotlivým zemím. Z Moravy zvolen byl za posla Jan Šelndorfer z Hornšperka. (Pam. sněm. VI., fol. 183.)

[3]) Kroměříž, Mikulov a Chropyň odevzdány byly zvláštní komisí stavovskou se vším příslušenstvím i se svršky panu podkomořímu moravskému, aby se jich ujal za krále a královou. Na Kroměříž a Chropyň posláni z pánů: Albrecht Sedlnický z Choltic, z ryt. Bernart Skrbenský z Hříště, z měst Jan Adam z Olomouce. Na Mikulov z pánů Bedřich z Kounic na Slavkově, z ryt. Pavel Wolbram ze Štekře a na Fryšperce, purkrabí moravský, z měst Jan Grešle z Brna. (Pam. sněm. VI., fol. 181.)

[4]) Měly býti připraveny vlastně 2000 mušketýrův, ale něco bylo po ruce, na př. praporec Rudolfa Šlejnicze, Ebenbergrův a Golczův, tak že chybělo asi 1500. Aby mohli býti v poli plných 6 měsíců, vypsána nová berně — na chudé lidi tak, že každých 20 poddaných mělo platiti měsíčně po 6 zl. mor. Komu byl stateček vypálen nebo popleněn, byl od této daně osvobozen. (Pam. sněm. VI., fol. 180.)

[5]) Pam. sněm. VI., fol. 181.

[6]) Pam. sněm. VI., fol. 168 a násl. — Gindely (České povstání II., str. 248) neudává správně ustanovení sněmovního z února r. 1620.

se platiti ze zvláštní berně, jež uložena dle giltpferdů, totiž z každých 20.000 kop statku měsíčně po 15 zlatých mimo statky vypálené a popleněné. Jízda ona měla býti vydržována pouze na obranu zemskou.[1]) Již s konce roku 1619 bylo — jak dříve jsem se zmínil — ustanoveno, že má každý obyvatel zaplatiti ve dvou nedělích na výlohy válečné z koně zbrojného po 50 zlatých. Zemský hejtman berni tu zastavil, ale brněnský sněm lednový a únorový nařídil, aby zmíněná berně zaplacena byla neprodleně.[2]) K přijímání počtů zemských brány měly býti osoby jen ze tří stavů: neboť z praelátů nemá na příště nikdo býti volen k žádným správním úkonům zemským.[3]) Také bylo ustanoveno, aby všecky osoby stavovské, jež dosud nepřistoupily ke konfoederaci, obeslány byly zemským hejtmanem a vybídnuty, buď aby s ostatními se shodly nebo se vystěhovaly ze země.[4]) Konečně byli zvoleni poslové na uherský sněm do Báňské Bystřice, svolaný ke dni 1. května, aby dále vyjednávali o konečné schválení spolku mezi zeměmi českými a vojvodou sibiňským.[5])

Za jednání sněmovního došly zprávy, že větší vojsko polské vpadlo do Moravy. Bylo to asi 3500 Kozáků, táhnoucích Slezskem a Moravou do Rakous, císaři na pomoc za ukrutného plenění a divokých násilností.[6]) Zemský hejtman moravský Ladislav Velen

---

[1]) Tamže, fol. 179.

[2]) Tamže, fol. 180—181.

[3]) „Poněvadž z stavu praelatského sešlo, a týž stav z jistých a hodných příčin od jiných tří stavů zavržen tak, aby více k žádné politické správě vedle jiných stavův užíván nebyl: že prvotně z téhož stavu osoba k přijímání počtů zemských nařizována bývala, na místo tedy té osoby aby napotom jiné dvě osoby, jedna z stavu rytířského a druhá z stavu městského, k přijímání takových počtů k předešlým osobám přidány byly.“ (Tamže VI., fol. 184.)

[4]) Tamže, fol. 188. Stavům bylo nepříjemno, že zvl. Alexander Jošt Haugvic nepřistoupil dosud ke konfoederaci, ale jezdil po zemi a divně mluvil o nekatolických stavích.

[5]) Byli zvoleni: Bedřich z Tiefenbacha, nejv. nad plukem mušketýrův (kdyby nemohl, Rudolf Šleynicz), a Wolf Zikmund z Vlašimě z pánů: Pavel Wolbram z Štěkře a Benedikt Palassy z Kesejova z rytířstva; Mathiáš Haynz z Olomouce a Bedřich Maynrot ze Znojma. (Pam. sněm. VI., fol. 183 a násl.).

[6]) Podrobné zprávy o plenění Moravy Poláky jsou v listech Bedřicha Falckého, jež psal z Moravy manželce své Elišce, potom v arch. kutnohorském jsou noviny z Těšína, Příbora, Nov. Jičína, Hranic, Litovle a Moravské Třebové, jež Čáslavští, dostavše je z Chrudimě, poslali Kutno-

ze Žerotína rozepsal hned 7. února z nařízení sněmovního veřejnou hotovost, jež se měla sejíti u Brna; když však docházely zprávy pořád hrozivější, vydán byl nový patent 12. února, aby veřejná hotovost z krajů hradištského a olomuckého strhla se u Olomouce, z krajů jihlavského, znojemského a brněnského u Brna.[1]) Král Bedřich pak nařídil 8. února hejtmanovi kladskému, aby rovněž připravil zemskou hotovost na obranu proti vojsku polskému,[2]) a 10. února poslal ještě z Brna stížnost králi polskému Zikmundovi na vpád Poláků na Moravu.[3]) Bedřichovi běželo o zabezpečení vlastní osoby, poněvadž z Brna vypravil se do Olomouce, kde přijal holdování v polovici února,[4]) a odtud do Vratislavě, kam dorazil 24. února za většího nadšení obyvatelstva, než dálo se na Moravě.[5]) Privilegia slezská potvrzena byla Bedřichem 4. března.[6])

Plenění Moravy vojskem polským trvalo až do 2. polovice dubna zvláště proto, že neustále přicházely do země nové a nové čety loupežné. Máme sice zprávu, že byli (hned v únoru) Poláci na Moravě poraženi a že ztratili 400 mužův, ale nenašel jsem, kde bitka se strhla.[7]) Na 11. březen svolán byl zemským

horským. Počet vojska polského se přeháněl. Říkalo se, že jest jich až 10.000. Ve stát. arch. drážďanském mluví se o 8000 Polácích. Lid rozšiřoval zprávu, že plení již 3 míle od Brna. (Kriegssachen, kn. XXV., fol. 172 a násl.)

[1]) Orig. zem. arch. mor., Art. Znaim III. — Kopie Bočkovy sb. č. 892.

[2]) Konc. arch. čes. místodržitelství, 1619—1620.

[3]) Konc. čes. místodržitelského archivu, 1618—1620.

[4]) O příchodu do Olomouce Bedřich sám podal zprávu místodržícím českým. (Konc. arch. čes. místodržitelství,) Právě v polovici února mučen byl v Olomouci farář holešovský Jan Sarkander, o němž stavové mylně se domýšleli, že povolal na Moravu Poláky, jelikož nedávno před tím byl v Polsku na pouti v Čenstochově. Býval druhdy zpovědníkem neoblíbeného zem. hejtmana Ladislava z Lobkovic, proto na něm také žádáno, aby vyzradil vše, co ví o něm a jeho tajných podnicích. V březnu Sarkander na mukách zemřel.

[5]) Gindely (Čes. povstání II., str. 255) udává 23. února. Ale v orig. měst. arch. vratislavského (F. F. F. 1381) s datem 12. února král Bedřich stanoví sám vjezd svůj na 24. února. — První zprávu o svém příjezdu učinil Vratislavským hned 6. února. (Orig. měst. arch. vratislavského, F. F. F. 1382).

[6]) Orig. s větší pečetí královskou v měst. arch. vratislavském (Privilegia, 38.) s datem ve Vratislavi, 4. března 1620.

[7]) Jest to patrno z listu nejvyššího kancléře českého hejtmanovi kladskému ze dne 23. února. Koncept v českém arch. místodržitelském II., 1619—1620.

hejtmanem moravským sjezd do Brna, aby učinil opatření na obranu zemskou proti nepřátelům, kteří již útočili přes hranice nejen z Polska, nýbrž i z Rakous;[1]) 17. března Kryštof Sedlnický z Choltic, místodržící úřadu hejtmanského, vybízel obyvatelstvo moravské, aby obsadilo cesty při lesích, silnicích a zemských stezkách, nepouštělo Kozáků do země, a kteří by přece na Moravu vnikli, aby ihned byli jati.[2]) V druhé polovici dubna přicházely do Čech pořád ještě zprávy o vpádech Poláků na Moravu. Mluvilo se dokonce o prudké srážce jejich s obecným lidem u Kojetína.[3]) Neméně trpělo jimi Slezsko.[4])

Zatím v dubnu zasedal generální sněm pražský (od 26. března do 11. května) za přítomnosti krále Bedřicha.[5]) Z ustanovení jeho zasluhují zmínky změny některých článků konfoederačních, na př. článku 17. ve smyslu: „co se markrabství moravského dotýče, v tom se má při dosazování na potomní časy úřadův takový spůsob, jaký v té zemi od starodávna bývalo, [sic] zachovávati“; článků 39. a 40., aby z předvolání učiněných kanceláři českou do jiných zemí jen ta byla platna, která se stala se svolením zemských hejtmanů dotyčných zemí; a čl. 97., že nejen nepřátelé vlasti mají býti vypovědění, nýbrž i ti, kteří nechtějí uznati Bedřicha za krále. K některým článkům podáno bylo vysvětlení.[6])

---

[1]) Sjezd byl svolán právě na dobu zasedání zemského soudu, k němuž se vždy scházelo mnoho pánův a rytířův. Městům pak bylo oznámeno, že stačí, pošlou-li ze sebe pouze důvěrníky s plnomocenstvím. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.)

[2]) Patent Kryštofa Sedlnického obyvatelstvu moravskému vydán byl z Olomouce. (Orig. v zem. arch. mor. Art. Znaim III. Kopie v Bočkově sb. zem. arch. mor. č. 894.)

[3]) Noviny z Olomouce a z Těšína o vpádu polském do Slezska a do Moravy, zvláště o srážce s lidem moravským u Kojetína. Zpráva hejtmana kraje chrudimského do Vysokého Mýta. (Kopie v arch. kutnohorském s datem 24.—27. dubna.)

[4]) Král Bedřich se staral, aby hranice slezské chráněny byly proti Polsku dostatečným vojskem, a psal o tom nejv. hejtmanovi slezskému hned dne 8. března. (Konc. v čes. arch. místodržitelském II., 1619—1620.).

[5]) Sněm tento Bedřich Falcký svolal z Brna dne 7. února 1620, právě když tam přijímal hold stavů moravských. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. XXV., č. 9174, fol. 176 a násl.)

[6]) Arch. min. vnitra ve Vídni, IV. H. 3. Kodex sněmovní 1584—1731 s datem 26. března [Pfingstag nach Oculi] 1620. — Také v archivě třeboňském č. 6282.

Se vpády polskými na Moravu souvisí snad i královský patent Bedřichův, vydaný z Prahy 20. března, jímž se zapovídá, vjížděti do království českého z Uher, z Rakous a z Moravy jinudy, než silnicí vysokomýtskou.[1]) Byly ovšem také i jiné příčiny, které mohly spůsobiti takové opatření. Král Ferdinand II. totiž nemínil povoliti Čechům příměří, jak bylo ustanoveno v lednové smlouvě s Bethlenem, jinak, než když se úplně podrobí moci jeho a vzdají se Bedřicha Falckého. Na místě toho však poučilo jej holdování, jež připravili Moravané a Slezané Bedřichovi, že zemím konfoederovaným ani nenapadá jednati s ním na jiném základě, než vzdá-li se koruny české. Ač Bethlen naléhal, aby příměří záhy stalo se skutkem a nabízel se za prostředníka,[2]) císař zbrojil a připravoval veliký spolek evropský proti Čechům. Již 17. února vydal z Vídně provolání říši německé a dědičným zemím, v němž vylíčil vznik a dosavadní průběh povstání českého, potom kterak Morava i rakouské země připojily se k povstání, a jak Bethlen podporoval posud Čechy v jejich odporu proti rodu Habsburskému.[3]) Téhož dne protestoval jiným patentem proti volbě Bedřicha Falckého, jíž Čechové porušili bullu císaře Karla IV., i proti ukrutnostem, páchaným vojsky českými.[4]) Žádal pak na svých poddaných vydatné pomoci. Dne 11. února psal Buquoyovi, nebylo-li by lze ve spolku s Kozáky poraziti nepřátelské vojsko, počtem slabé, jež tábořilo v Dolních Rakousích.[5]) Ale Buquoy byl posud sláb a začal teprve v březnu organisovati svou válečnou moc.[6]) Přes to však docházely zprávy z Dolních Rakous o menších bojích. Za dnů 8. a 9. března svedeno bylo několik potýček mezi vojskem českým a císařským u Egenburka, v nichž kníže Anhaltský osobně se účastnil, a pluk staromoravský výtečně si počínal. Císařští prý ztratili 400 mušketýrův a 1000

[1]) Konc. arch. čes. místodržitelství. Na hradě Pražském, 20. března 1620.

[2]) Odpověď stavů českých a důvěrníků konfoederovaných zemí uherským komisařům, jako prostředkovatelům příměří, jest ve dvor. a státním arch. vídeňském. Kopie latinská ze dne 22. dubna 1620.

[3]) Stará kopie lat. v arch. Nár. musea v Pešti. Ve Vídni, 17. února.

[4]) Tištěný patent tamže. Ve Vídni, 17. února.

[5]) Orig. německý ve dvor. a státním arch. vídeňském, 11. února.

[6]) Originály německé ve dvor. a státním arch. vídeňském, jeden z 19., druhý z 25. března. Jsou to listy Ferdinanda II. Buquoyovi.

mužův jiného druhu vojska; mimo to zajata byla celá korveta jezdců. Také rakouské vojsko udeřilo na císařské, ale utrpělo značné ztráty. Uhři v bitkách těchto nebojovali vůbec.[1]) V polovici dubna císař navázal styky s evangelickými stavy dolnorakouskými, když se byli shromáždili na sněmě zemském, ale nedosáhl, aby se odloučili po dobrém od konfoederace.[2]) Podobně vyznělo na plano ultimatum císařovo, učiněné 29. dubna Bedřichovi Českému, aby se do 1. června vzdal Čech i všech přivtělených zemí.[3]) Některé význačné osoby v Čechách dostaly zprávy, že Buquoy zamýšlí dostati se podskokem do Prahy, a polské čety vojenské objevovaly se zase při hranicích moravských.[4]) Českému králi byly tyto zprávy důvodem, aby ve všech zemích zahájil sbírání válečných pomocí peněžitých i vojenských. V polovici května přirazila ke Strážnici pomoc uherská, čítající 6000 mužův.[5]) Také přicházelo na Moravu mnoho jezdců hollandských, kteří byli původně najati od Mansfelda, ale záhy propuštěni.[6]) Na Moravě nařídil zemský hejtman Velen ze Žerotína již 12. května, aby každý 10tý člověk připraven byl do pole,[7]) a 15. května rozepsán byl z nařízení králova obecný sněm do Olomouce na 10. červen. V patentě se poznamenalo výslovně, aby každý přijel ozbrojen (s koňmi dobře vyrystovanými), poněvadž nepřátelé z Polska ohrožují zemi.[8]) Na nejkratší cestě z Čech k Vídni, z Jihlavy do Znojma, měla býti zřízena pošta.[9]) Do Uher posláno bylo z Čech

---

[1]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XXVII., č. 9175, fol. 193.

[2]) Orig. něm. tamže ze dne 13. dubna. Konfoederované země, když se o tom dověděly, vyslaly poselstvo k evangelickým stavům do Vídně a varovaly je před věrolomností (6. května 1620. Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XXXI., č. 9176, fol. 51).

[3]) Dva výtisky ve dvorním a státním arch. vídeňském.

[4]) Stát. arch. drážďanský, kn. XXXI., fol. 233 a 302.

[5]) Tamže, fol. 233.

[6]) Tenkrát (5. května) vojsko moravské hnulo se k Bejdovu (Waidhofen) v Rakousích a zapálilo tam několik vesnic. (Tamže, fol. 302).

[7]) V Olomouci, 12. května 1620. Kopie Bočkovy sb. č. 895.

[8]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Olom., 15. května. Královský list o tom datován jest 24. dubna.

[9]) List Bedřichův o tom hejtmanovi moravskémn z hradu Pražského, 10. června. Konc. arch. čes. místodržitelství.

poselstvo, aby podrobně smluvilo společnou obranu s Bethlenem proti císaři.[1])

Nejhůře opatřena byla v Čechách stránka finanční. Povstání české od počátku do konce ledna r. 1620 vyžadovalo 3,808.377 zl. 7 kr. a 4 haléře. Zaplaceno bylo 1.829.179 zl. 91 kr. 4 hal., tak že zůstal dluh 1,979.197 zl. 26 kr. Na 11.000 mužů vojska pěšího bylo měsíčně potřebí 137.446 zl., na 4904 mužů jízdných 99.300 zl. 20 kr., důstojníkům 24.270 zl. a dělostřelbě 4435 zl. 10 kr., dohromady 265.451 zl. 30 kr. Na tehdejší poměry byly tedy Čechy finančně téměř zničeny.[2]) Na Moravě také nebylo lépe. Obecný sněm olomucký zahájen byl 15. června za přítomnosti poslů Bedřichových, kteří žádali, aby stavové moravští nařídili konání modliteb a dobrých skutkův a připravili do pole zemskou hotovost dle krajův. Na posledním generálním sněmě pražském bylo usnešeno, zříditi pevné ležení vojenské (campo formato) se všemi potřebami, a zástupcové moravští slibili účinnou pomoc. Nyní tedy žádáno na stavích, aby splnili, co byli slibili, a zvláště kladeno jim na srdce, aby netrpěli v zemi žádných projevů nepřátelských proti konfoederaci. Sobě žádal král Bedřich na útraty válečné a na vydržování dvoru místo posudného určitou částku peněz a sliboval revers.

Stavové na přání královská odpověděli, že o pobožnostech a pokáních budou vydány zostřené rozkazy, a vojsko že bude připraveno. Dle potřeby budou nařízeni i krajští hejtmané, a kdyby král vytrhl osobně do pole, všichni stavové vytrhnou s ním. Pro campo formato učiní se vše, co bylo slibeno, a místo posudného povoleno 20.000 zlatých moravských při Novém roce 1621 a druhých 20.000 o sv. Janu Křtiteli t. r.[3]) Těchto 40.000 zl. posudného nebylo již Bedřichovi vůbec vyplaceno, poněvadž zůstal v Čechách jen do listopadu 1620. Na témž sněmě schváleno bylo dodatečně 13 článků, ujednaných s konfoederovanými

---

[1]) Arch. zem. v Budíně (Monumenta B). V Praze, 29. května 1620. List o tom Jiřímu Szeczovi, rádci Bethlenovu, aby podporoval snahy poselstva.

[2]) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kniha XXV., č. 9174, f. 259.

[3]) Pam. sněm. VI., fol. 190 a násl.

zeměmi při generálním sněmě r. 1619 na hradě Pražském, které se týkaly některých dodatků ke smlouvám předešlým.[1])

Z direktorstva zemského propuštěn byl na svou žádost pan Ladislav Šleynicz a na místě jeho zvolen zemský hejtman Ladislav Velen ze Žerotína, jemuž přiděleno 6 osob (3 ze stavu panského a 3 z rytířstva) k pečetění zápisů rukojemských.[2]) Velmi přísně bylo zakázáno, aby nikdo neposílal z Moravy do Vídně nebo kamkoli jinam nepřátelům listů, z nichž by bylo lze se dověděti, co se děje na Moravě. Každý list, který se pošle na ony strany, ať napřed se ukáže zemskému hejtmanovi nebo pánům úředníkům a soudcům zemským, nebo vůbec osobám k tomu nařízeným. Kdo by se prohřešil proti tomu, měl býti ze země vypověděn, a jmění jeho zabaveno.[3])

Aby vojsko moravské opatřeno bylo řádně, vypsána byla dle usnešení sněmu olomuckého dne 14. července zemským hejtmanem všeobecná půjčka, z každého giltpferdu po 200 zl., jež měly býti vyplaceny ve 14 dnech po rozeslání patentu zemským výběrčím, kteří zasedli v jednotlivých krajích. Vyňaty byly jediné vrchnosti, jimž vojsko úplně poplenilo statky. Půjčka nezdařila se dle všeho valně; neboť 2. srpna zemský hejtman moravský hrozil těm, kteří dosud nezaplatili, ztrátou všech statkův a dával opět lhůtu jen 14denní. Zároveň sliboval, že každý bude si moci půjčku později sraziti z berní zemských.[4]) Z toho, co se bylo hned sešlo v červenci, Moravané vyplatili 100.000 zlatých vojvodovi sibiňskému jako příspěvek českého krále Bedřicha i zemí českých na válku v Uhrách.[5]) Ručnice vojsku moravskému opatřovány do zásoby v Suhlu v Meininsku.[6])

1) Tamže VI., fol. 260—262. Články obsaženy jsou ve výňatku v Časop. Mat. Mor., roč. 1894, str. 52—53. Doslovně viz v Přílohách č. 35.

2) Pam. sněm. VI., fol. 204—205. Byli zvoleni: Ladislav Šleynicz, Zikmund z Tiefenbacha, Jindřich ze Zahrádek z panstva; Jan Čejka, Jan st. Kobylka a Melichar Bořita z rytířstva.

3) Pam. sněm. VI., fol. 213.

4) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. Dne 20. srpna upomínáno po druhé, a vyhrožováno exekucí.

5) Konc. arch. čes. místodržitelství. List Bedřichův hejtmanovi moravskému z Prahy, 26. července 1620.

6) Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. XXXIV., č. 9177, fol. 141.

Také strana císařská se zorganisovala: unie protestantská v Německu prohlásila po dlouhém jednání neutralitu, kdežto liga katolická měla volnou ruku, spojiti se s vojskem Ferdinandovým, v jehož čelo postavil se Maximilian, vévoda bavorský. Buquoy stál s menším vojskem v Rakousích u Světlé v blízkosti českého vojska, které vedl Anhalt. Dne 29. června přibylo do Vídně Uhrami 2000 Kozáků, kteří byli císařem v nově zmustrováni.[1])

Dne 24. července Maximilian Bavorský překročil asi se 30.000 bojovníky hranice Horních Rakous[2]) a 4. srpna byl již v Linci, nenaleznuv nikde odporu. Také v Dolních Rakousích přihlásilo se v červenci mnoho i nekatolických stavů na vyzvání panovníkovo k poslušenství a odtrhlo se od konfoederace, tak že císař vyžádal si v radosti nad tím na Buquoyovi 300 dobře zřízených jezdcův, aby chránili obyvatelstvo Moravského pole za doby žní proti nepřátelům.[3]) Rovněž učiněny pokusy, nebylo-li by lze odvrátiti Mansfelda od Čechův.[4]) On však nedal se získati.

Bylo patrno, že blíží se rozhodný boj, zvláště když kurfirst saský přejal úkol, pokořiti Lužice a Slezsko.[5]) Ladislav Velen

---

1) Orig. něm. dvor. a stát. arch. ve Vídni. List Ferdin. Buquoyovi 29. června 1620.

2) Orig. něm. dvor. a stát. arch. vídeňského. List Maxim. Bav. Buquoyovi dne 26. července 1620.

3) List Ferdin. Buquoyovi 23. července. Orig. něm. dvor. a stát. arch. vídeňského. Bethlen stěžoval si 7. srpna Bedřichovi, králi českému, na nespolehlivost Rakušanův a oznamoval, že získal stavy sibiňské konfoederaci. Zároveň oznamoval, že poslal vojsko Čechům na pomoc. (Kopie lat. dvor. a státního arch. ve Vídni.)

4) List Ferdin. II. Buquoyovi 27. července. (Orig. něm. dvor. a státního arch. vídeňského.)

5) Jednání o to s kurfirstem trvalo dosti dlouho, poněvadž činil svou pomoc závislou na třech podmínkách: 1. že protestantští stavové v Sasku podrží na vždy zabrané statky katolické; 2. že protestanté nebudou v zemi jeho pronásledováni a 3. že mu budou dány zástavou obě Lužice, pokud se mu nedostane náhrady útrat válečných. Císař přijal 2. a 3. podmínku, první dal rozhodnouti v březnu katolickým knížatům v Mühlhausech durynských, kdež přijata resoluce, že protestantští stavové mohou zabrané katol. statky podržeti, ale příště že nesmějí na duchovní statky katolické sahati. Kurfirst saský se tím spokojil. Resoluce mühlhausská byla Moravanům oznámena 9. května po zvl. poslu Jiřím Schweizrovi. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, kn. XXXII., č. 9176, fol. 111.)

ze Žerotína oznamoval stavům moravským 17. srpna, „kterak Horní země rakouská na díle skrze lstivé praktiky, na díle skrze lahodná slova i zradu domácí obmyslně od knížete bavorského opanována a v moc podrobena jest“, a že odtud otevřena jest císařským cesta do Čech i na Moravu. Poněvadž není času, aby svolán byl sjezd, shodl prý se s některými stavy, aby vyhlášena byla veřejná hotovost v zemi od domu k domu (z každého domu poddaných jeden voják) s náležitou „zbrojí a oružím“, poněvadž dle přísloví „nejde již jen o řemen, nýbrž o celou kůži“. Každý má býti připraven, a každou chvíli vypraviti se na místo, kam bude povolán.[1]) Dne 18. srpna vydal král Bedřich patent, v němž nabádá, aby nepřátel jeho nikde nebylo šetřeno,[2]) a 20. srpna oznamoval hrabě Thurn z ležení u Bechyně zemskému hejtmanovi moravskému, že vojsko císařské táhne k Budějovicům. Kdyby měl více jízdy, že by se jim postavil na odpor. O Slezanech ani neví, a těší se na pomoc moravskou, uherskou i na vojsko Anhaltovo.[3]) Zatím v 2. polovici srpna Maximilian Bavorský přirazil s vojskem svým do Cáhlova v Horních Rakousích a nechtěl se odtud hnouti, pokud nebude míti zajištěno zásobování. Žádal na Buquoyovi, aby za tím účelem poslal mu do Horních Rakous Baltasara Maradasa.[4]) Návrhu Buquoyova, aby vpadl do Čech Zlatou stezkou, nepřijal, poněvadž by tudy vojsko pěší mohlo projíti dosti těžko, jízda pak za velikých obtíží nebo vůbec ne, a rozhodl se, že vnikne do Čech přes Vyšní Brod. Dne 30. srpna byl Maximilian již ve Vitoraze a odtud vytrhl do Světlé, aby co možná nejdříve spojil se s Buquoyem.[5]) Anhalt, který byl s vojskem českým nedaleko, ustoupil ke Znojmu na Moravu, aby se případně spojil s Bethlenem, jenž nedávno (25. srpna) byl v Uhrách zvolen za krále a umluvil spolek s Turky. Byla pak obava, že vpadne co

---

[1]) Orig. zem. arch. mor. z Brna, 17. srpna. Artikel Znaim III. — Kopie v Boček. sb. č. 896.

[2]) Orig. tištěný v měst. arch. vratislavském, 18. srpna, (F. F. F. 1397.)

[3]) „Dann wollten wir mit Gottes Hülf vnsern Feinden ein solchen Wiederstandt thun, dass sie es gewies keinen Nuzen haben sollen.“ Dne 29. září byl Thurn již zase u Znojma. (Orig. něm. dvor. a stát. arch. ve Vídni.)

[4]) Orig. něm. dvor. a stát. arch. vídeňského, 24. srpna 1620.

[5]) Tamže, 26. a 30. srpna. Listy Maxim. Bavor. Buquoyovi.

nejdříve do Dolních Rakous, tak že proti němu bylo nutno opatřiti Vídeň.[1])

V prvních dnech září spojil se Maximilian Bavorský s Buquoyem v Dolních Rakousích, odeslali 6000 mužův na ochranu Vídně a opatřivše se zásobami, které bylo dovážeti až z Bavor, překročili teprve až 20. září hranice české a zaměřili k Budějovicům. Tu musel i Anhalt s vojskem svým, které počítalo 23—25.000 mužův, opustiti Moravu a pospíchati k obraně Čech a zvláště hlavního města. Na Moravě svolána byla na rozkaz Bedřichův[2]) zemská hotovost k Brnu na den 7. září, aby odtud vytrhla proti nepřátelům.[3]) Z krajův olomuckého a hradištského žádal vypravení 5. člověka, jakož i účastenství všech osob stavu panského k Brnu pod ztrátou hrdla.[4]) Uprchlíci od vojska jak slezského,[5]) tak moravského[6]) měli býti jímáni a vězněni. Krajští hejtmané znojemští sbírali hotovost na zvláštní dovolení zemského hejtmana u Znojma ke dni 14. září, aby potom se spojila s ostatním vojskem moravským,[7]) jež mělo vytrhnouti od Brna k hranicím rakouským. Od polovice září mělo obyvatelstvo moravské voziti do ležení obilí a všecky potřeby zásobovací,[8]) a nařízeno, aby obyvatelé z každého zbrojného koně odvedli do Brna, do Olomouce, Znojma a Hradiště nejdéle do sv. Václava po 15 měřicích rži, z každých 10 poddaných po 3 měřicích ovsa, nebo ze 100 poddaných 1 met. Nebylоť dostatek peněz, proto ti, kteří zůstali doma, měli se starati o vojsko v poli, aby mělo

---

[1]) List Ferd. II. Buquoyovi o tom 31. srpna. (Orig. něm. dvor. a stát. arch. videňského.)

[2]) Dán v Praze, 21. srpna 1620. Koncept arch. čes. místodržitelství.

[3]) Kopie Bočkovy sb. č. 897. Patent z. hejtm. mor., 25. srpna. Viz v Přílohách č. 36.

[4]) Tamže, kopie č. 899. List hejtm. mor. 21. srpna.

[5]) Markrabí braniborský a kníže krnovský Jiří oznámil zem. hejtmanovi mor., že vojáci houfně prchají od jeho čet. Zemský hejtman dal tedy takové úprchlíky chytati. (Kop. Bočk. sb. č. 898.)

[6]) Také z moravského vojska utíkalo mnoho jednotlivcův, ač neměli propouštěcích listův ani od nejv. velitele ani od důstojníkův. (Kopie Bočk. sb. č. 900.)

[7]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III., 10. září.

[8]) Nařízení zem. hejtmana, 14. září z Brna. (Kopie Bočk. sb. č. 901.)

co jísti a píti.[1]) V polovici září bylo již také veškero vojsko moravské (hotovost 5. člověka) sebráno, přehlídnuto, opatřeno hejtmany i důstojníky a posláno na místa, kde bylo potřebí,[2]) ale jen v zemi moravské. Král Bedřich ohlašoval, že osobně vytrhne proti nepříteli, a že navštíví také Moravu.[3]) žádal pak, aby stavové moravští přirazili k vojsku českému s jízdou i pěchotou co nejdříve.[4]) Zdá se, že vojsko moravské přes všecka zařízení zemského hejtmana nemělo dobré kázně. Zjistilo se na př., že jednotliví vojáci brali obyvatelstvu dobytek i svršky násilím a prodávali je překupníkům,[5]) aby si za ztržené peníze mohli přilepšovati.

Někteří dvořáci v kraji znojemském a jihlavském, ač měli zapsané statky v deskách zemských, neposlali pátého člověka a také nepřišli osobně. Dne 8. října dostali nařízení, aby bez odkladu přihlásili se u Zdeňka z Roupova, rytmistra nad jedním oddílem vojska moravského, jinak že budou trestáni na hrdle i statku.[6])

Nemalé nesnáze působil Čechům kurfirst saský, který připravoval vpád do Lužic a do Slezska. Nejvyšší úředníci a soudcové čeští psali mu ještě 4. září, aby nepodnikal nic nepřátelského proti zemím konfoederovaným a nepropůjčoval svých sil papeži a Španělsku na velikou škodu víry evangelické a německého národa.[7]) Kurfirst však zůstal věren císaři, a tak ve Slezsku

---

[1]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 14. září. — Kop. Boček. sb. č. 902.

[2]) Nařízení o uprchlících bylo zároveň zostřeno tak, že propouštěcí listy směli právoplatně vydávati ne všichni důstojníci, nýbrž pan hofrychtéř jako nejvyšší lieutenant, potom hlavní vůdcové Schweinperk a Ebenperger a hejtmané jednotlivých čet. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Brně, 14. září.)

[3]) List Bedřichův z. hejtm. moravskému z Prahy, 17. září. (Konc. arch. č. místodržitelství.)

[4]) List Bedřichův stavům mor. z Prahy, 25. září. (Konc. arch. č. místodržitelství.)

[5]) List Ladislava Velena ze Žerotína, zem. hejtm. mor., o tom z Přímětic, 28. září. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.)

[6]) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. V Jemnici, 8. října.

[7]) Kopie lat. státního arch. vídeňského, 4. září.

zbrojeno hlavně na obranu proti němu. Zvláště Vratislavští jevili značnou horlivost, pomáhajíce Zbořeleckým i Budišínským.[1])

Podobné služby, jaké prokazoval kurfirst saský císaři na severu, činil Gabriel Bethlen Čechům na jihovýchodě. Zpřetrhal všechno jednání s císařem a připravoval se k útoku na Vídeň. Anhaltovi poslal 5000 jízdných[2]) a sliboval další pomoc. Ferdinand II. požádal Buquoye, aby mu poslal k Vídni všecko vojsko, kterého by mohl postrádati, poněvadž Bethlen blížil se již k hranicím rakouským.[3])

Zatím, co Maximilian Bavorský dobýval měst v jižních Čechách, směřuje ponenáhlu k Praze. Anhalt — sesílený Moravany a Uhry — pospíchal s vojskem svým, aby mu zastavil postup k hlavnímu městu. Bitvy se neodvážil, poněvadž byl slabší, nýbrž zřídil si pevný tábor u Rokycan; teprve když spozoroval, že císařští mají v úmyslu přepadnouti co nejdříve Prahu, předešel je a opevnil se na Bílé Hoře nedaleko Prahy, na místě strategicky velmi výhodném. Tam svedena byla 8. listopadu bitva, jež netrvala déle jedné hodiny, ale stačila, aby rázem celé povstání české bylo povaleno.

Ač poražené vojsko české mohlo sebe úplně dobře hájiti v Praze, vůdcové Anhalt, Hohenlohe a Thurn vzdali se vší naděje v možnost úspěchu a opustili hned 8. listopadu s králem Bedřichem nejen Prahu, nýbrž i Čechy. Dne 14. listopadu byl „zimní král“ již v Kladsku a oznamoval odtud Vratislavským, že k nim přijede na několik dní,[4]) což se také 17. večer stalo.[5]) Ve Vratislavi přimlouval Bedřich městské radě i obyvatelstvu, že bitvou bělohorskou není vše ztraceno, a žádal o vytrvalou věrnost:[6])

---

[1]) Listy Bedřichovy Vratislavským, 17. a 28. září (F. F. F. 1399 a 1401 v měst. arch. vratislavském). Ještě z tábora u Rokycan psal král Bedřich Vratislavským, aby vynutili přistoupení ke konfoederaci u všech, kteří toho posud neučinili. (Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1402, 16. října.)

[2]) Vedl je kancléř Bethlenův Šimon Pechy. (List Ferdinandův o tom Buquoyovi ve dvor. a státním arch. vídeňském. Orig. něm. 28. října.)

[3]) List Ferd. II. Buquoyovi, 22. září. (Dvor. a státní archiv vídeňský. Orig. něm.)

[4]) Orig. měst. arch. vratislavského ze 14. listop. 1620, (F. F. F. 1403.)

[5]) Tamže, 16. listop. (F. F. F. 1404.)

[6]) Tamže, 20. listopadu, souč. kopie, (F. F. F. 1405.)

zároveň vypsal sněm obecný na 2. prosince.[1]) Pobyt Bedřichův ve Vratislavi prodloužen byl na několik týdnův; máme zprávu z 15. prosince, že si tam vypůjčoval peněz,[2]) a poslední zmínka jest až z 21. t. m.[3]) Dne 16. ledna r. 1621 byl již v Kostříně.[4])

Po útěku Bedřichově české vojsko se rozprchlo, a Maximilian Bavorský vjel bez odporu do Prahy. Dne 11. listopadu všecka tři města Pražská poslala císaři Ferdinandovi II. holdovací adresu, v níž ho uznávala za řádného panovníka českého a přisahala mu věrnost.[5]) Dva dni potom přiznávali se čeští stavové, že neprávem se protivili králi Ferdinandovi a přisahali Maximilianovi Bavorskému, jako císařskému komisaři, že Ferdinanda nejen uznávají, nýbrž že ho budou i poslouchati.[6]) Podobné projevy dály se i mimo Prahu.[7])

Císař přijímal tato osvědčení chladně, tak že obyvatelstvo trnulo, očekávajíc konečná jeho rozhodnutí. Když Jesuité uvedeni byli do Čech a hlavní strůjcové povstání potrestáni, vyzván byl 30. června 1621 v největší tajnosti Vilém Slavata z Chlumu, aby učinil císaři návrhy, kterak uvésti Čechy do pořádku, a 24. července obeslán byl za týmž účelem do Vídně.[8])

Král Ferdinand II. neměl — podivno dost — přesných zpráv o porážce Čechův ještě ani s počátku druhé polovice listopadu.[9])

---

[1]) Tamže, 20. listop., orig. (F. F. F. 1406.)

[2]) Orig. tamže, 15. prosince (F. F. F. 1414.)

[3]) Orig. tamže, 21. prosince (F. F. F. 1415a—b.) Odjel dle všeho z Vratislavě dne 23. prosince.

[4]) Orig. v měst. arch. vratislavském (F. F. F. 1417a.)

[5]) Originály na papíře (3) ve dvor. a stát. arch. vídeňském č. 1875, 1876, 1877 ze dne 11. listop. 1620.

[6]) Formule přísahy (starý opis) ve dvor. a st. arch. vídeňském č. 1878. Kopie německá v arch. jindřichohradeckém, 13. listop. 1620.

[7]) Dne 30. listop. sešli se na př. v Hradci nad Labem všichni tři stavové krajů hradeckého, čáslavského, chrudimského, boleslavského, litoměřického, slanského a veřejně se přiznali ke králi Ferdinandovi zvláštním osvědčením, které poslali Ondřeji Kreynffnhákovi, sekretáři úřadu hrabství kladského s vyzváním, aby Kladsko učinilo podobně. (Orig. sešlý a poškozený ve sbírce Gottefendově státního arch. vratislavského.)

[8]) Originály německé v arch. jindřichohradeckém.

[9]) List Ferd. II. Buquoyovi, 19. listopadu, v němž vyslovuje podiv, že po několik neděl nedostal od něho žádné zprávy, ač dle souhlasných zpráv Če-

Byl proto značně rozrušen, poněvadž oddíly vojska moravského, které střehly hranice při řece Dyji, plenily a pustošily severní Rakousy, jako by nevěřily v porážku bělohorskou. Zemský hejtman moravský Ladislav Velen ze Žerotína poroučel ještě 17. listopadu Znojemským, aby přijali do města rakouský pěší pluk Špotův, poněvadž se osvědčil věrností ke králi Bedřichovi, a aby mu zaplatili žold, asi 19.000 zlatých, jež by sehnali za sukna; později že jim vše bude nahrazeno.[1]) Moravané ovšem spoléhali na Bethlena, který byl rozložil část vojska svého při hranicích moravských.[2]) Dne 19. listopadu oznámili mu po zvláštních poslích porážku bělohorskou a žádali ho důtklivě o pomoc.[3]) Také Bedřich nabádal je, aby stáli při konfoederaci, a hotovost zemská, sebraná dům od domu, aby byla připravena vytrhnouti do pole kamkoliv a kdykoliv. Král Bedřich zval zároveň stavy moravské na obecný sněm vratislavský ke dni 2. prosince. Za tím účelem svolán byl sjezd do Brna na 30. listopadu, kde měli býti zvoleni poslové moravští.[4]) Tak se jevily věci na venek; ale v zákulisí objevovaly se příznaky, které byly Ferdinandovi bezpečným důkazem, že odpor stavovský i na Moravě jest zničen. Bylo mu d ů v ě r n ě oznámeno, zaručí-li amnestii č t y ř e m osobám, že se mu podrobí celá Morava. Nezáleží na jménech oněch čtyř osob, nýbrž více záleží na následcích, jež spůsobila jejich zbabělost. Ferdinand II. jim prostě odpověděl, ať se vzdají napřed v š i c h n i odbojní stavové moravští, potom teprve že učiní rozhodnutí o odpuštění. Buquoyovi pak nařídil, aby vítězství vojsk císařských využitkoval i na Moravě.[5]) Již

---

chové byli poraženi a Prahy dobyto. (Orig. něm. dvor. a státního archivu vídeňského).

1) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III., 17. listopadu.

2) Dne 16. listopadu Bethlen oznamoval stavům moravským, že magnáti uherští souhlasí s ním v povstání proti císaři a že podporují jeho vojsko, jehož část položil k hranicím moravským. Žádal stavův, aby mu oznámili své záměry. (Kop. arch. kapit. pražské.)

3) Tamže, 19. listopadu. Jiný podobný list tamže s datem 21. listopadu.

4) List o tom, daný z Olomouce zemským hejtmanem 26. listopadu. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III. — Kopie Bočkovy sb. č. 904 týká se téhož.) List Bedřichův donesl na Moravu p. Ješín.

5) Orig. německý dvor. a st. arch. vídeňského, 19. listopadu.

27. listopadu oznámeno bylo z Vídně, kolik válečné kontribuce mají platiti obyvatelé měst, městeček a vesnic.[1]) Tím připadlo zemi nové a veliké břemeno, ač obyvatelstvo nemohlo dostáti ani povinnostem, které mu byly dříve uloženy direktory.[2]) Odtud události obrátily se úplně na neprospěch odbojných stavův a následovaly za sebou ráz na ráz. Ladislav Velen ze Žerotína rozpisoval sice po zemi listem, daným z Olomouce dne 8. prosince, z nařízení krále Bedřicha obecný sněm do Olomouce na 1. ledna 1621,[3]) ale již v polovici prosince Buquoy blížil se z Čech k Jihlavě a spůsobil v zemi takové zděšení, že stavové moravští poslali k němu poselstvo, s prosbou, aby šetřil země, pokud nedostanou od císaře úplné amnestie, která jim byla přislíbena.[4]) Do Vídně pak bylo vypraveno slavné poselstvo s Karlem st. ze Žerotína a kardinálem Dietrichštejnem v čele, aby prosilo císaře na kolenou za milost. Poselství však bylo přepadeno oddílem vojska císařského u Ivančic, tak že se na cestě značně zdrželo. Hrabě Buquoy dal mu potom do Vídně bezpečný průvod.[5]) Aby vojsko jeho příliš netýralo země, odevzdána mu byla města Znojmo, Mikulov na Moravě, Láva a Retz v Rakousích, a císař požádán, aby mu zakázal jakékoliv násilí.[6])

Moravští poslové měli sice ve Vídni žádati vedle odpuštění také za ochranu svých práv a volnosti náboženské, ale brzy poznali, že císař nehodlá vůbec vyjednávati, nýbrž prostě diktovati, a to tím více, že i Gabriel Bethlen nabízel se mu k vyjednávání o mír.[7])

---

[1]) Kop. něm. s datem 27. listopadu tamže. Huber: Gesch. Oesterr. V., str. 186, uvádí částky, jaké platiti musela jednotlivá města moravská. Rovněž Gindely.

[2]) V zem. arch. mor. Art. Znaim III., jest seznam dlužníků berní z let 1619 a 1620 s datem 3. prosince 1620, který obsahuje 31 foliových sloupců jmen. Dne 7. prosince bylo všem vyhrožováno exekucí. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.

[3]) Orig. zem. arch. mor. s datem 8. prosince. Art. Znaim III.

[4])) Kopie Harrach. arch. vídeňského, 14. prosince.

[5]) Zpráva o tom v místodržitelském arch. inšpruckém s datem 22. prosince (německá).

[6]) Kopie tamže s datem 22. prosince. List stavů mor. k císaři Ferdinandovi II.

[7]) Orig. tamže s datem 23. prosince. List Kašpara Stadiona arciknížeti Leopoldovi. Jiný list tamže o téže věci s datem 30. prosince. — Císař byl již

Proto vzdali se bez podmínky, svalujíce vinu na vůdce a náhonči odboje.[1]) Císař přijal milostivě ujištění věrnosti a poslušenství, rozhodnutí však o vinnících odložil na dobu pozdější.[2]) Toto jednání stavů moravských popudilo Gabriela Bethlena k prudkým projevům. Z Trnavy poslal na Moravu list, v němž vyčetl stavům, že porušili konfoederaci, přijavše do země vojsko císařské, a vyhrožoval, nedojde-li mezi ním a císařem ke slušnému míru, že uvidí, co znamená zrušiti přísahu. Žádal, aby neodkladně rozpuštěny byly po výplatě dva praporce žoldnéřů moravských, kteří tábořili u Prešpurka, jinak že to učiní sám a zjedná si potom na Moravě náhradu násilím.[3]) Stavové moravští měli nejlepší vůli rozpustiti vůbec všecka vojska, i ta, co ležela v zemi, ale chybělo prostředkův, aby jim vyplatili žold. Sháněli, kde co bylo, a volili často cesty dosud úplně neobvyklé.[4])

Zatím s počátku ledna 1621 konány byly o věcech moravských ve Vídni porady, jichž účastnil se i kardinál František z Dietrichštejna. Radil, aby zjednána byla na Moravě katolictví ve všem převaha. Duchovenstvu aby vráceno bylo místo na sněmě, na úřady městské aby dosazováni byli jen katolíci; bratří čeští a novokřtěnci, kteří by nechtěli přestoupiti ke katolictví, aby byli vypověděni; sirotci aby bez výjimky byli vychováváni ve víře katolické; cechy aby přidržovány byly, jako jindy, účastniti se služeb Božích; patronátní právo na statcích komorních aby svěřeno bylo všude biskupům olomuckým a konečně aby vychováván byl dostatečný počet katolických duchovních. Návrhy

---

také zrušil volbu Bethlenovu za krále uherského ze dne 25. srpna dekretem, daným z Vídně 10. prosince. (Arch. univ. biblioth. v Budapešti.)

[1]) Kopie něm. státního a dvor. arch. ve Vídni. Bez data. — Pilař a Moravec III., str. 148, 149.

[2]) Jan hrabě Zollern a arcikníže Leopold blahopřáli dne 2. ledna 1621 z Mnichova císaři Ferdinandovi, že Morava jest pokořena. (Orig. místodržit. arch. inšpruckého.)

[3]) Kopie místodržit. arch. inšpruckého z Trnavy, 8. ledna 1621. — — Pilař a Moravec III., str. 147.

[4]) Stavové moravští, shromáždění při obecném sněmě brněnském, žádali na Znojemských, aby dle Brněnských a Olomuckých půjčili zemi buď sirotčí nebo vlastní peníze a prodali zemi všecky své stříbrné věci. Za hřivnu zaručovali místo 20 zl. 35 zl. rýnských. Chtěli zaplatiti vojsku, které tábořilo v kraji olomuckém a čekalo na žold. (Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim III.)

tyto schválil císař, a správu Moravy svěřil samému kardinálovi, který po krátkém váhání úkol ten přijal a zjednal si tím neobyčejnou moc v zemi, jak v otázkách náboženských tak i politických.[1]) Při poradě, konané 28. ledna, projednávána také otázka, má-li se přímo sáhnouti na hlavy povstání, a zdá se, že rozhodnuta byla kladně, poněvadž bylo zatknuto mnoho šlechticů moravských.[2]) V dalších krocích císař zdržen byl nepokojným chováním Bethlenovým v Uhrách, s nímž sice navázáno smírné vyjednávání již s konce ledna 1621, ale menší potyčky vojsk uherských s císařskými, zvláště při hranicích moravských, trvaly neustále. Jednak Buquoy bojoval s Uhry u Ostrova a Strání v jihovýchodní Moravě,[3]) jednak vpadlo 3000 mužů vojska Bethlenova na Moravské pole.[4]) Na Moravě zmocnili se Uhři i Strážnice, ale záhy byli odtud vypuzeni.[5]) Porady o mír, jež konaly se

---

[1]) Jesuité byli povoláni na Moravu dekretem ze dne 23. ledna 1621, a statky jim musely býti vráceny. Vůbec protireformace byla na Moravě tak pronikavá, že nekatoličtí páni, rytíři a zástupci měst stěžovali si již v únoru 1621 na utlačování a žádali bohosloveckou fakultu vittenberskou za přímluvu u kurfirsta saského. (Orig. ve státním arch. drážďanském, 18. února.) O náboženských opatřeních na Moravě velmi mnoho u D'Elverta: Beiträge zur Gesch. der Rebellion III., u Schmidta a u Skály V. — Viz také Sborník historický na oslavu 10letého trvání Hist. Klubu. 1883, str. 15 a násl.

[2]) První porada byla 15. ledna, druhá 28. ledna. (Zprávy o tom ve dvor. a stát. arch. vídeňském.) — Seznam šlechticů moravských, kteří byli zatknuti, jest v místodržitelském arch. inšpruckém. — V Čechách, kde se stal generálním komisařem Karel z Lichtenštejna, zatýkáno v téže době, mimo to 29. ledna dáni do achtu král Bedřich, markrabí krnovský, Anhalt a Hohenlohe, kteří z Čech uprchli. Dne 17. února byli veřejným patentem voláni před Karla z Lichtenšteina. (V Praze, 17. února. Tisk ve dvor. a státním arch. vídeňském č. 1880. — Achtování Bedřichovo a jeho vůdců oznámil Vratislavským Jan Fürst, měšťan vratislavský, z Vídně, 1. února. (Orig. měst. archivu vratislavského, F. F. F. 1416e).

[3]) Stará kopie (únor 1621) ve státním arch. budínském (Monumenta B.) Praví se tam, že i vojsko Bethlenovo bylo skleslé, jednak že mu nebyl žold řádně placen, jednak pro porážku Čechův.

[4]) Jan Kašpar Stadion oznamoval o tom z Vídně, 20. února 1621, arciknížeti Leopoldovi, dodávaje, že 800 Kozáků bylo rozpuštěno a posláno domů. Mansfeld že posud se drží v Plzni. (Orig. místodržitelského archivu inšpruckého IX., 118/19.)

[5]) List téhož arcikn. Leopoldovi z Vídně, 3. března. (Orig. místodržit. arch. inšpruckého, IX., 118/8.) Císařští že se také zmocnili Nové Vsi, a jednání s Uhry že není posud ukončeno.

v Hainburce za prostřednictví poslů francouzských, nedařily se, poněvadž Bethlen chtěl podržeti všecky výboje, císař pak žádal pro sebe téměř celé Uhry, kde mínil obmeziti politické svobody. A tak se jednání rozbilo koncem dubna. Ve válce pokračováno potom se střídavým štěstím až do první polovice října,[1]) kdy zahájeno bylo nové jednání v Mikulově a ukončeno se zdárným výsledkem 7. ledna 1622. Listina mírová obsahuje přes 30 článkův.[2])

Pro válku císařovu s Bethlenem bylo nutno, aby stavové moravští neustále vydržovali značné oddíly vojenské po celý rok 1621. Nejlépe opatřeno bylo Brno a Špilberk, ale Brňané za to měli se starati o zásobování. Aby se jim v tom dostalo podpory, kardinál nařídil všem okolním vesnicím a městečkám, aby dovážely každého pátku do Brna zásoby všeho druhu. Těm, kteří dováželi potraviny, dáván byl na cestu bezpečný průvod, aby nebyli přepadáni vojenskými hlídkami.[3]) Na výplatu vojákům uložena byla šlechtě zemská půjčka dle usnešení sjezdu brněnského, a to na osobu po 133 kopách 9 gr. počtu moravského.[4]) V červnu odzbrojena byla z nařízení císařského a kardinálova města moravská. Musela odevzdati zbraně i střelivo, při čemž účastnil se vydatně Václav Albrecht Eusebius z Valdštejna,[5]) jako nejvyšší nad 2000 jízdnými a nad plukem pěším lidu německého, kteréžto

[1]) Bethlenovi poslal značnou pomoc Moravou Jan Jiří Krnovský, s nímž potom Bethlen v srpnu a v září poplenil ukrutně celou východní Moravu, tak že se opakovaly strašné doby Bočkajovcův. Císař poslal na Moravu něco lidu kurf. saského a Slezany, jimž zásoby opatřovalo obyvatelstvo moravské ze všech krajův. Každý poddaný dával 1 měř. žita a 1. měř. ovsa, vrchnosti ze zbroj. koně po 10 měř. sladu a $^1/_2$ měř. chmele. (Všeob. listiny zem. arch. mor. — V Brně, po 18. srpnu 1621. Kopie v arch. nár. musea v Pešti. Viz v Přílohách č. 38.)

[2]) O jednání Bethlenově s císařem jsou 3 svazky akt ve státním arch. budínském (Monumenta B). Mír mikulovský potvrdil 6. ledna 1622 Bethlen, 7. ledna císař. „Diploma Gabrielis Bethlen ratione pacis tractatus emanatum“ jest v arch. univ. peštské, Tom. XLV„ p. 1. Ve Skalici, 6. ledna 1622. — Od 27. ledna 1620 mělo býti mezi císařem a Bethlenem příměří, ale ovšem nedodržováno. (Tamže, p. 57.) V říjnu r. 1621 na př. část vojska Bethlenova poplenila okolí Prešpurka, část vpadla na Moravu. (Orig. st. arch. drážďanského, 9. října.)

[3]) Maso muselo býti ihned placeno těm, kteří je přivezli, za libru po 3 krejcařích. (Všeob. listiny zem. arch. mor. s dat. 27. března 1621.)

[4]) Orig. Bočk. sb. č. 910 s datem 30. dubna 1621 v Brně.

[5]) Tamže, č. 908.

vojsko také muselo býti zásobováno obyvatelstvem domácím.[1]) Poněvadž se to nedálo pravidelně a v dostatečné míře, vojsko vycházelo z ležení do širého okolí a plenilo. Kardinál tedy nařídil, aby počínajíc dnem 4. září po tři dni převážely zásoby do tábora vozy z okolí brněnského: z panství rosického 5 vozů, z řičanského 4, z oslavanského 4, z líšenského 1, z blanského 1 a z kláštera sv. Tomského 5 vozův. K 6. září mělo začíti s převážením z panství slavkovského 5 vozův a z pozořského rovněž.[2]) V říjnu táhla Moravou vojska slezská, jež tam byla najata pro Bethlena, a působila všude v zemi veliké škody.[3])

Aby aspoň v něčem obyvatelstvu dostalo se úlevy, kardinál zakázal upomínati dlužníky ležením od sv. Václava r. 1621 až do sv. Jiří r. 1622.[4]) Týž působil také ve Vídni konejšivě, aby tresty vinníků byly nejmírnější. Jeho zásluhou se stalo, že císař vydal již v květnu r. 1621 generální odpuštění celému stavovskému vojsku moravskému,[5]) z něhož potom větší část byla najata do služeb císařských,[6]) a v září přimlouval se za moravské vůdce povstání, kteří byli uvězněni, aby císař povolil jim mírnější vazbu, poněvadž

---

1) Kdo nedovezl dle nařízení potravin k Hodonínu, musel za každý vůz poslati dva nebo zaplatiti 80 zlatých pokuty. (Boč. sb. č. 911 s dat. 15. července 1621 v Brně.)

2) V Brně, 25. srpna 1621. Všeob. listiny zem. arch. mor.

3) Kopie místodržit. arch. inšpruckého. Ve Fulneku, 13. října 1621. Plukovník Elbel oznamoval, že najaté vojsko slezské nechce překročiti hranice moravské, ale později poslechlo a prošlo celou Moravou do Uher. Tak byla země ničena vojsky vlastními i cizími. Statky na př. zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic byly popleněny i vojskem povstaleckým i císařským. (Koncept v arch. roudnickém.)

4) Orig. v Boč. sb. č. 912, v Brně 28. září. — Abych ukázal, jaká břemena byla Moravě po bitvě bělohorské ukládána, uvádím příklad, kolik zaplatilo malé město Uherský Brod na věci válečné v l. 1621—1627: Z obecního měšce vydáno 186.918 kop, 59 gr. 2½ den., — Měšťané zaplatili 523.181 kop. Na 2 prap. vojska od 7. února 1626 — 9. října 1627 město: 13.810 kop 38 gr. 1½ den., měšťané 12.121 kop 26 gr., židé 7175 kop. — Dohromady **743.207 kop 4 gr. 1 den.** (Art. Znaim v z. arch. mor. V.)

5) Orig. tištěný ve dvor. a stát. arch. vídeňském s datem 3. května 1621. Také v zem. arch. mor. Patenty. Radili k tomu také císařští radové ve svém dobrém zdání, podaném 15. dubna t. r. (Koncept ve dvor. a st. arch. vídeňském.)

6) Najatá vojska císařská byla přehlížena u Jihlavy hrabětem Lichtenštejnem. (Orig. místodržit. arch. v Inšpruku.) List o tom hrab. Lichtenštejna arciknížeti Leopoldovi z Lince, 25. srpna 1621.

někteří z nich byli nemocni a slibovali, přesně dodržovati vězení domácí, bude-li jim povoleno.[1]) Souzeni byli až v 2. polovici roku 1622 soudem, v jehož čele byl kardinál sám.[2]) Dvacet z nich odsouzeno bylo na smrt, čtyři potrestáni dlouholetým vězením a všichni mimo to ztrátou buď všeho nebo značné části jmění svého. Císař změnil však trest smrti oněm dvaceti za doživotní nebo několikaletý žalář. Byli potom uvězněni na Špilberce.[3]) Vůdcové povstání, kteří uprchli, byli prohlášeni za psance a zbaveni cti, hrdla i statkův.[4]) Jeden z nich, Václav Bítovský, byl v srpnu r. 1627 v Braniborsku jat, přiveden na Moravu a později (1633) sťat na brněnském náměstí. Byla to třetí krvavá oběť na Moravě po pokoření povstání českého.[5]) Dříve potrestáni byli smrtí Bedřich Tiefenbach (1621) a Krištof st. Blekta z Outěchovic (1623).[6]) Z nařízení kardinálova konány po zemi soupisy škod, jež spůsobeny byly válkou,[7]) a slibováno, že dle jich vyšetření poskytnuty budou podpory na penězích a úlevy v platech.

Dne 9. listopadu 1622 kardinál František z Dietrichštejna vydal patent císařský, jimž udělovalo se všeobecné odpuštění ostatním účastníkům povstání, to jest odpuštěn jim trest smrti

---

1) List kardinálův císaři z Brna, 19. září 1621. (Kop. v místodržit. arch. inšpruckém IX. 126/25.)

2) Dne 18. července 1622 poroučel všem obyvatelům moravským i poddaným, listem z Brna, aby dávali potřebná svědomí proti uvězněným povstalcům purkmistrovi i radě olomucké. (Orig. Bočk. sb. č. 914.) Přísedící soudu udáni jsou u Pilaře a Moravce III., str. 160.

3) Roku 1623 prosili Karla st. ze Žerotína, aby se za ně přimluvil u císaře Ferdinanda i u kardinála. (Orig. čes. zem. arch. mor. — Listiny všeobecné.) Jména odsouzených jsou udána ve Sb. Histor., vydaném na oslavu 10letého trvání Klubu Historického v Praze roku 1883 na str. 18. — Srov. k tomu: Pilař a Moravec III., str. 161 a násl.

4) Jména uprchlých provinilců viz cit. Sb. Histor. na str. 17. a 18. Při soudu vzpomenuto i provinilců, kteří byli zatím zemřeli. Pilař a Moravec III., str. 166 a n.

5) Viz cit. Sb. Histor., str. 19.

6) Pilař a Moravec III., str. 168. Pešina II., 2. díl, str. 275 (o smrti Tiefenbachově), str. 395 (o smrti Blektově). Přímo za účastenství na povstání českém nebyl na Moravě vlastně nikdo na hrdle potrestán. Zmínění tři účastníci postiženi byli při nových proviněních, a potom teprve vykonán nad nimi trest smrti.

7) Orig. lat. dvor. a stát. arch. vídeňského o soupisu škod ve Žďáře a okolí. (17. února 1622.)

a ztráta cti, ale na statcích byli potrestáni dle stupně svého provinění, a za tou příčinou měli všichni do šesti neděl (počítajíc od 1. prosince) přijíti ke kardinálovi, kde dostalo se jim naučení, jak se měli dále chovati. Konfiskace jmění stihly více než 3000 osob, a cena zabraných statků převyšovala částku 5 millionů zlatých.[1]) Roku 1625 zřízeny byly z rozkazu panovníkova při deskách zemských, jak brněnských tak olomuckých, zvláštní kvaterny nové, do kterých byly zapisovány statky zabrané a v nově prodané. Vklady dály se česky, nemohl-li si však někdo pořiditi překlad, mohl vkládati i německy. Vklady do nových kvaternů byly tak platny, jako by byly učiněny do obyčejných desk zemských.[2]) Rozhodnutí toto souviselo

---

1) Podrobnosti o všem tom u D'Elverta: Beiträge z. G. d. Rebellion. Schriften, počínajíc zvláště svazkem XVI., str. 155 a násl. — Pešina II., 2. díl, str. 277 a násl. Velmi přehledně o trestech na Moravě po bitvě bělohorské pojednává R. Dvořák v Děj. Moravy. (Vlastivěda.) — V jednotlivých městech však byli přece vyslýcháni účastníci povstání, hlavně vynikající. Tak na př. 24. prosince 1622 podával Dr. Raphael kardinálovi zprávu o výsledku vyšetřování 30 odbojných měšťanů jihlavských. (Orig. lat. ve dvorním a státním arch. vídeňském.) Dne 26. listopadu zval kardinál po druhé všechny, kteří se účastnili povstání, do Mikulova před konfiskační komisi. (Kop. Bočk. sbírky č. 915.) Po třetí a německy rozhlašován byl generální pardon 30. dubna 1624. (Kop. Bočk. sb. č. 922.) V Čechách Karel z Lichtenštejna byl přísnější. Vydal patent již 13. prosince 1621, aby všichni účastníci povstání z měst Pražských vystěhovali se ve 3 dnech a z Čech v 8 dnech. Movité jmění mohli vzíti, nemovité směli svými plnomocníky prodati do 3 měsícův. Kdo by po těch lhůtách byl chycen, měl býti smrtí potrestán. (Zpráva o tom v arch. jindřichohradeckém.) Všeobecné odpuštění Starému Městu Pražskému dáno bylo z Vídně teprve 14. září 1624. (Starý opis ve dvor. a stát. arch. vídeňském č. 1884.)

2) Nařízení císařské znělo: „Vysoce důstojné a osvícené kníže, ujče milý! Psaní V. Lásky, jehož datum 5. dne přítomného měsíce března, jsme přijíti a z něho, co nám tak ono z strany vložení do desk zemských listův dědičných rozdílným obyvatelům markrabství moravského, též i cizozemcům na statky na Nás v pokutě připadlé a zase prodané, v německém jazyku daných, píše, vyrozuměti ráčili. I majíce my tu věc v svém bedlivém uvážení, na tom jsme se ustanovili a tento prostředek obrati si ráčili, aby při dzkách zemských téhož markrabství moravského novej kvatern, do kterého by se konfiscirované a prodané statky, tak jako v království Našem českém vpisovaly, založen byl. Pročež tímto psaním milostivě poroučeti ráčíme, aby V. Láska skrze nejvyššího komorníka dotčeného markrabství moravského, věrného Našeho milého, při již jmenovaných deskách zemských, jak holomouckých tak i brněnských, nový kvaterny založiti a do nich takové listy dědičný komukolvěk dané v českém jazyku, a pokudž by kdo sobě svůj list

s otázkou jazykovou. Do starých desk zemských nesmělo se totiž vkládati jinak než česky, proto kardinál učinil dotaz k císaři, co má učiniti s vklady, které se mu podávají v jazyce německém. Ani císař neodvážil se porušiti starodávné právo jediného úředního jazyka českého ve starých kvaternech a proto nařídil založení nových kvaternů v Brně i v Olomouci.

Že konfiskace moravské poměrně byly menší než v Čechách, i v tom značnou mají zásluhu kardinál a Karel st. ze Žerotína.[1]) Rovněž volněji postupováno bylo na Moravě i v otázce náboženské. Kdežto v Čechách již roku 1621 zakročeno přísně proti nekatolíkům, na Moravě vypověděni byli na podzim r. 1622 jen novokřtěnci a z Jihlavy luteránští kněží; všichni nekatoličtí kazatelé z celé Moravy byli vypověděni teprve roku 1624, a potom nařízena restaurace katolická ve městech i vesnicích.[2]) Nekatoličtí

---

na česko přeložiti dáti nemohl, tehdy v německém vložiti a vepsati nařídila, kteréžto vklady do svrchupsaných kvaternův mají býti tak pevny a stály a mocny, jako by v obyčejné dcky zemské vloženy a vepsány byly. Čehož jsme V. L. pro vědomost tajna učiniti chtíti neráčili.“ (Orig. Bočkovy sb. č. 928. Ve Vídni, 10. března 1625.)

1) Adam Martinkovský z Rozseče a na Střílkách prosil na př. Karla st. ze Žerotína o přímluvu u kardinála a komisařův, aby mu zůstalo aspoň něco ze statkův, aby jsa věkem sešlý za živobytí svého „něco dítkám svým k dobrému spůsobiti mohl“. (Orig. nár. musea v Pešti (Extranea). V Zástřizlí, 10. července 1623.)

2) Velice trpěla roku 1624 Jihlava. Dle zprávy Jana Kirna, ord. Praemonstr. a hlavního faráře městského, byla cvičení v německé škole zastavena, a dítky musely do školy latinské, která byla v rukou katolických. Evangelické služby boží zastaveny, a farní kostel zbaven všeho, co urážело katolíky. Všecky evangelické knihy musely býti odstraněny. Jakýs katolický praelat v Jihlavě se vyslovil, kdyby město nepřítelem bylo obléháno, že by to nebyla taková pohroma, jako když se v městě trpí lutheranské knihy. Měšťanům ještě nedostalo se odpuštění, a svobody jejich „sind löcherig worden“. Císařský rychtář, který byl městu ustanoven, zmocnil se klíčů městských i pečeti a prohlížel všecky listy, které přicházely do města nebo posílány byly odtud. Za měšťana nebyl nikdo přijat, kdo nebyl katolíkem. Nikdo nesměl vzíti nekatolického chlapce do učení. Domy směly býti prodávány jen katolíkům. Snoubenci byli sezdáváni, jen když slíbili, že budou katolíky. Městu byla uložena pokuta 150.000 kop, z nichž měšťané mohli zaplatiti sotva 70.000. Praedikantům majetek prostě vzat. Poněvadž se tenkrát ještě kázalo evangelíkům v Třešti a v Něm. Brodě, bylo zakázáno choditi z Jihlavy do kostela přes pole. Jihlava, druhdy bohaté a zámožné město, stala se chudobným a ubohým. „Den Menschen wird auf Erden bang, von wegen vieler Plagen, komm doch, komm doch du

faráři byli vyháněni z far s ukrutenstvím nevídaným. Karel ze Žerotína trpěl na statcích svých kněži bratrské, ale i jemu nařízeno, aby je vypověděl. Stěžoval si ve Vídni, že se s ním nakládá, jako s nepřáteli císařovými, ale nepořídil. Na konec se musel i sám vystěhovati do Slezska. V červnu roku 1625 bylo zakázáno nekatolíkům vkládati zápisy do zemských desk, a vůbec vystupováno proti nim podobným spůsobem, jakým horleno od stavů nekatolických proti katolíkům za povstání před bitvou bělohorskou. V některých případech i mnohem přísněji, ba lze říci ukrutněji.

Bída na Moravě byla tím větší, že právě za doby, kdy zabírány byly statky účastníků povstání, země navštívena byla novou pohromou. Vojvoda sibiňský totiž vypověděl roku 1622 císaři válku ve spolku s Turky, poněvadž nebyly dodržány některé výminky míru mikulovského. S počátku bojováno bylo jen v Uhrách; ale v druhé polovici roku 1623 válka zasáhla i Moravu. V říjnu toho roku Bethlen položil se táborem u Hodonína a odtud poplenil v listopadu celou jižní a východní Moravu až ke Znojmu, Brnu a Olomouci.[1])

Pokud nehrozilo zemi nebezpečenství, císař a stavové moravští měli po zemi rozložené pouze menší oddíly vojenské, ač i ty byly obyvatelstvu na potíž;[2]) když však vojska uherská blížila se hranicím zemským, bylo nutno, opatřiti se náležitě. Poněvadž chybělo peněz, císař nařídil, aby měsíčně vypláceny byly jen dvě třetiny žoldu, a k tomu že by postačila berně

Richter gross und mach vns in der Gnaden loss von allem Übel. Amen." Těmito slovy končí zpráva Kirnova. (Stát. arch. drážďanský, Kriegssachen, č. 7220, fol. 12—16, v lednu 1624.)

[1]) Také baša budínský poslal prý značnou část vojska na Moravu (Pešina II., 2. díl, str. 359.)

[2]) Tak na př. část vojska ležela v Hradišti Uherském (Kop. lat. ve dvor. a stát. arch. videňském, 29. května 1622), část jízdy v západní Moravě na panství telečském (Konc. arch. jindřichohradeckého, 20. října 1622), jiné oddíly u Olomouce, kde generál Jeronym Caraffa udržoval velmi přísnou kázeň (Kopie Bočkovy sb. č. 916, 16. prosince 1622). Na brněnském Špilberce bydlelo 40—50 mušketýrů, kteří dopouštěli se takových násilností, že městská rada důtklivě naléhala na generálního komisaře a plukovníka Miniatiho, aby je odvolal z hradu. (Original italský ve dvorním a státním archivě videňském, 15. června 1623).

obyčejná, kterou kardinál nařídil tak, aby obyvatelé z každého poddaného a v městech královských úřadové městští z předměšťanů platili od 1. června r. 1623 měsíčně po půldruhém zlatém do šesti měsíců, a měšťané po 15 zlatých měsíčně výběrčím svého kraje.[1]) O vojsko císařské, sebrané k hranicím uherským z Čech i z Moravy v počtu až 30.000, měla se starati komora uherská dovozem obilí, vína, ovsa i všech zásob do skladišť buď prešpurských, nebo marcheckých nebo hainburských dle pohodlí obyvatelstva.[2]) Na štěstí již 19. listopadu r. 1623 smluveno mezi císařem a Bethlenem příměří téměř na 10 měsíců, a 8. května 1624 sjednán ve Vídni trvalý mír, jímž císař dosáhl proti míru mikulovskému i některých výhod. Následky však této války pro Moravu byly velmi citelné. Ač východní část země byla vypálena a zničena, vymáhány přísně na stavích i obyvatelstvě nebývalé berně na výplatu vojsku, které v zemi tábořilo, aby mohlo býti rozpuštěno. Na brněnském sjezdě, konaném po 22. červenci, císař žádal, aby vybíráno bylo od každého usedlého poddaného po 6 měsíců po 4 zlatých měsíčně, a to nejméně po 3 zlatých v penězích a po 1 zlatém třeba v obilí. Z giltpferdu žádáno měsíčně po 60 zlatých, posudného dvakrat více, než jindy, totiž ze sudu čtyřvěderního po 12 groších. Města měla zaplatiti 150.000, židé 50.000 zlatých. Sjezd však povolil méně:

---

1) Všeob. listiny zem. arch. mor. V Mikulově, 23. května 1623.

2) Císař dal napsati o tom biskupovi vácovskému toto: „Cum ad pericula a regno Hungariae propulsanda necessitas ipsa exigat, ut non solum exercitus Mtis Suae hinc inde per Bohemiam et Moraviam dispersus .... colligatur et ad fines regni Hungariae deducatur, verum etiam ut eidem de commeatu et pabulo tempestive provideatur: idcirco Mtas Sua praelibata Camerae Suae Hungaricae injunxit, ut tantam frumenti, vini avenarumque copiam, quantam sive pro praesenti, sive futura solutione conquirere posset, quanto citius coëmat et comparet, dictoque exercitui advenienti et finibus regni appropinquanti subministret. Quando vero Mtas Sua in proxima audientia sese resolvit ac voluit, ut eadem de re Ill. Dno palatino et potioribus regni comitatibus perscribatur, usque moneantur, ut de rebus ad sustentationem triginta hominum millium, inter quos decem millia equitum consistant, pertinentibus, ut pote frumento, vino, avena aliisque tempestive et sustinenter provideri et vel Posonium, aut Mareckium vel Hainburgum pro cuiusque meliori commoditate transferri curent.“ (Orig. lat. stát. arch. budínského — Akta komory královské, 19. září 1623.)

od poddaných po 3 zlatých 30 kr., potom čtvrt míry žita a čtvrt ovsa: za to však nebylo vyhověno přání císařovu v příčině giltpferdů, poněvadž většina panství byla zničena a spálena. Posudného slíbeno jen po 6 groších, a židům uloženo jen 30.000 zl. Ve příčině 150.000 zlatých mělo býti jednáno mezi komisaři a městy zvlášť, ale zdá se, že na konec se města podvolila dani té. Na výplatu žoldnéřům polským bylo zvlášť ustanoveno 50.000 říšských tolarův, a částka ta měla býti uhrazena tak, že stavu panskému uloženo 30.000 zlatých, praelatům 6000, rytířstvu 14.000, městům 10.000 a židům 4000 zl., dohromady 64.000 zl.[1]) Berně tyto vymáhány byly přísně: i sám kardinál vyhrožoval dlužníkům, že je udá císaři.[2]) V pravdě Čechy tolik netrpěly po bitvě bělohorské posádkami vojenskými jako Morava, ani nemusely platiti tak velikých daní.

Když mír s Bethlenem byl ujednán, a vojsko ze značné části rozpuštěno, císař učinil v Čechách a na Moravě poslední a nejdůležitější opatření, aby zjednal úplnou jednotu náboženskou a zničil trvale moc stavovskou. Na Moravě vydal s konce roku 1625, byv pobídnut Caraffou, legátem papežským, obnovený mandát proti nekatolickým kazatelům, a konečně 9. března 1628 prostě nařízeno, aby každý obyvatel moravský, muž nebo žena, buď se přiznal k víře katolické, nebo se vystěhoval do určité lhůty.[3]) Tak opustili tisíce nekatolíků zemi moravskou, a jen odvážlivější skrývali se v horách vsatských a karpatských, očekávajíce, že přijdou časy lepší. Uklidnění země ponenáhlu vykonali Jesuité a Piaristé, které kardinál povolal na Moravu a svěřoval jim správu škol.

Nejpronikavější novotou konečně bylo vydání Obnoveného zřízení zemského, jež bylo rozhlášeno na Moravě 1. července 1628 téměř v doslovném znění, jak vydáno o rok dříve v Čechách.[4])

---

1) Orig. zem. arch. mor. Art. Znaim II. Sjezd obecný v Brně, 22. července 1624.

2) Kopie arch. roudnického B 214, ze dne 4. září 1624. List Jaroslava Bořity z Martinic kardinálovi Fr. z Dietrichštejna.

3) Znění patentu latinsky u Pilaře a Moravce III., str. 183.

4) Obn. zř. zemské Moravě vydané má datum v Praze, 10. května, právě ve výroční den vydání Obn. zř. z. v Čechách. (Kalousek: Č. st. pr. str. 439. — Jireček Herm.: Cod. jur. Boh. V. 3., str. IX.)

Byla to poslední a smrtelná rána starému zřízení stavovskému, kterou Habsburský rod zajistil si na vždy výhody a práva, o něž za století 16. veden byl neustálý zápas. Rod Habsburský prohlášen byl za dědičný, a nová volba mohla nastati jen, kdyby nebylo dědice ani mužského ani ženského, nebo kdyby poslední dědic vzdal se dobrovolně zemí českých, nebo nemohl vládnouti pro přirozený nedostatek rozumu. Stavové musejí panovníkovi věrnost přisahati. Sněmy zemské složením svým postaveny byly na jiných základech (stav duchovní, panský, rytířský a městský), panovník si vyhradil právo, svolávati je, odňal stavům na nich moc zákonodárnou i s právem iniciativy (návrhy menší váhy a důležitosti byly však dovoleny) a ponechal jim pouze právo povolovati berně. Veřejné i tajné schůze při sněmování byly zakázány. Podobná opatření učiněna byla Obnoveným zřízením i v jiných oborech správy zemské na prospěch absolutní moci královské. Vůbec panovník si vyhradil, že on jediný má právo, zřízení zemské rozšiřovati, proměňovati a opravovati, ale dodal k tomu milostivě, že stavům napřed oznámí svůj úmysl. Podobně bylo při osazování úřadův a v právě inkolátním. Cizozemci směli se totiž zakupovati v zemi jen se svolením panovníkovým. Obyvatelé Čech, Slezska a Lužic nejsou ani v Obnoveném zřízení zemském pokládáni sice za cizince, ale chtěli-li se usaditi na Moravě, museli složiti slib panovníkovi, že se budou spravovati moravským zřízením zemským.

Země nesměla vcházeti v žádné spolky s jinými zeměmi, a vojenských výprav musel se účastniti každý obyvatel bez odporu na prostý výzev panovníkův. Nikdo nesměl o své újmě najímati v zemi vojsko ani je mustrovati ani zemí prováděti, nikomu nebylo dovoleno o své vůli stavěti město, zámek nebo tvrz, ani je bořiti, nikdo nesměl libovolně povolovati trhy ani zaváděti nová cla a mýta (ovšem bez újmy práv biskupa olomuckého). Stavové byli v Čechách i na Moravě posledními událostmi tak udoláni, že se vůbec nevzchopili k odporu.[1]) Několik dnů před

[1]) Proti Obnovenému zřízení zemskému ohradil se na Moravě jediný Zdeněk hrabě Žampach v Brně při soudě sv. Kunhutském, 20. září 1627, tímto listem: „Protestati a žádost proti novým právuom od JMti Cís. vydaným

vyhlášením (nikoli před vydáním) Obnov. zřízení zemského na Moravě král Ferdinand II. potvrdil stavům moravským všecka práva a svobody, pokud neodporovaly Obnovenému zřízení, ač by prý mohl zrušiti privilegia všecka. Mnozí z obyvatelů moravských za povstání raději opustili zemi, než by se byli dali v odboj proti svému panovníkovi: proto byl milostiv a většinu práv zemských nechal v platnosti. Zvláště zůstavil stavům povolování berní, slíbil ochranu statkův a přísné konání spravedlnosti. Ale v náboženství žádal, aby každý obyvatel přidržel se jen víry katolické,

---

v margkrabství moravském. Předně: že JMt, když do tejto země přijímán býti ráčil, pod přísahou připověděti ráčila, mne při svobodách a starobylých pořádcích zanechati. Druhé: tolikéž i J. arc. Mt Leopold na místě JMti Cís. i všeho slavného rakouského domu sám osobně a ousťně připovídati ráčil, že mne při týchž privilegiích a svobodách starobylých zanechati, a co mně tak koliv v tom proti JMti Cís. pozdvižení pobráno jest a škody sem vzal, že mně to všeckno zase znamenitými statky od JMti Cís. vynahraženo býti má, v čemž se i na mandát J. arcikn. Mti odvolávám, v kterémž toto doloženo jest: že jeden každý, kdož se při věrnosti své zachová, při privilegích a svobodách zůstaven, a od lidu JC. Mti válečného jak jemu, tak ani poddaným jeho žádné škody a ublížení nečiněno býti má, jakž týž mandát, jehož jest datum v městě Vídni, ve čtvrtek po Památce Proměnění Krista Pána, to jest dne 8. Augusti létha 1619, to v sobě šíře obsahuje a zavírá.

I poněvadž jsem já hrdlo, statek i všeckno jmění své pro JCMt vynaložil a nic toho, co by k ourážce mocnosti JMti Cís. a slavnému domu rakouskému, též přísaze a poctivosti mé bylo, nikdy nepřečinil, nevím, proč bych jměl o svobody a práva svý starobylý bez viny přijíti a pokutován býti. **Protož já proti tomu protestiruji, že těch práv nových přijíti nemohu a nemíním, nýbrž při JMtiCou mně učiněné připovědi zanechán býti žádám.** Já dáleji při JMti Cís. to, co mně **tak koliv připověděti ráčila, abych při tom zůstaven byl, toho** vyhledávati chci. Stalo se v městě Brně při soudu sv. Kunhutském, to jest 20. dne 7bris létha 1627. Zdeněk hrabě Šampach." Jak z protestu patrno, Zdeněk Žampach zůstal vytrvale věren císaři a nepřidal se vubec k odboji. (Opis v Jindřichově Hradci.) Listina tato otisknuta je v Kalouskově Českém st. právě na str. 602 a 603, kde zároveň pravděpodobně se ukazuje, že datum pošinuto bylo nazpět snad při opisování na rok 1627 místo roku 1628. Nasvědčuje tomu i stížnost soudcu moravských na Žampacha k císaři, učiněná z olomuckého soudu sv. Kunhutského r. 1628. (Kopiář Pam. sněm. k r. 1628, ze dne 22. září, fol. 236.) Můj opis protestu jest doslovný, proto jeví se od Kalouskova textu některé nepatrné úchylky formální. — Zajímavo jest, že Zdeněk Žampach protestoval již o brněnském soudě postním téhož r. 1628, aby nucen byl exekucí platiti uložené pokuty, poněvadž se ničeho nedopustil a „práva svého nezlámal". (Kop. Pam. sněm. k r. 1628, fol. 234 a násl.)

k čemuž chtěl nutiti i jednotlivce. Konečně slíbil řádnou a dobrou minci, aby se zvelebily živnosti a odchod.[1])

Události v Lužicích a ve Slezsku utvářily se po bitvě bělohorské docela jinak. Kurfirst saský, naraziv v Lužicích na tuhý odpor Jana Jiřího Krnovského, přijal rád nabídnuté vyjednávání o mír, a sjednal se stavy lužickými 3. března 1621 drážďanský akord, jímž obě Lužice dosáhly volnosti náboženské a téměř úplné amnestie.

Slezsko pokračovalo jako Morava ve válce i po bitvě bělohorské. Ještě sněm prosincový (1620) ustanovoval nové zbrojení. Teprve po odjezdu krále Bedřicha z Vratislavě (23. prosince) knížata a stavové slezští počali se smlouvati s kurfirstem saským a dosáhli již 28. února 1621 rovněž svobody náboženské i odpuštění, z něhož vyňat pouze Jan Jiří Krnovský, markrabí braniborský.[2]) Císař potvrdil slezský akord 17. dubna 1621.[3])

[1]) V Přílohách č. 44. Viz k tomu: Kalousek: Č. st. pr., str. 439 a 603 a násl.

[2]) Markrabí Jan Jiří dán byl do achtu říšského. I potom ještě pokračoval v odboji proti císaři a prohlašoval, že stavové moravští posud se nepodrobili, naopak že trvají v odporu. Král Ferdinand varoval stavy moravské před ním zvláštním listem, daným z Vídně, dne 12. srpna 1621. Viz v Přílohách č. 37.

[3]) Měst. arch. vratislavský, F. F. F. 1416 d. Přes to však zůstalo ve Slezsku i v pozdějších letech mnoho nepřátel císařových, kteří snažili se obnoviti boj. (Tamže, F. F. F. 1416 k, a 1417 c2.) — Dne 2. srpna 1621 císař stvrdil knížatům a stavům slezským všechny svobody. (Tamže, Priv. 39.) Za války falcké a dánské měl Mansfeld ve Slezsku množství přívrženců. (Tamže, F. F. F. 1551, 1554.) — Dne 20. října r. 1627 zval císař Vratislavské do Prahy na korunování své manželky a svého nejst. syna na krále českého. Korunování položeno na 21. nebo 25. listopadu, ale konalo se 24. listopadu. (Tamže, F. F. F. 1613.)

PŘÍLOHY.

Číslo 1.

Král Vladislav Jagjelovec uděluje vyšším stavům moravským právo, aby mohli děditi statky svobodné úplně dle příbuzenstva v mužském i v ženském potomstvě, a vzdává se tím práva k odúmrtem. V Olomouci, dne 10. března r. 1510.

Orig. ve stavovském arch. mor. V. I. 66. — Vytisknuto již u Kalouska: Právo děd. a odúmrtné atd., str. 49.

My Vladislav, z Boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický margkrabie etc. Oznamujem tiemto listem všem, že prohlédajíce k mnohým pilným, ustavičným a věrným službám Urozených, Statečných a Slovutných pánuov, rytieřstva margkrabstvie Moravského, věrných Našich milých, kteréž jsú Nám činili a činiti nepřestávají, i chtiece je, jakož slušné jest, za takové jich služby, jakož slušné jest, k potomním budúcím pilným službám přivésti, tak aby, čímž Naší větčí milost k sobě poznají, byli náchylnější povinnostmi poddaně slúžiti: protož s dobrým rozmyslem a Naším jistým vědomím z milosti a moci Naší, jakožto král Český a margkrabie Moravský, pánuom a rytieřstvu již dotčeného margkrabstvie Moravského tuto zvláštní milost učinili jsme a listem tiemto činieme a to takovúto, že všecky a všelijaké odúmrti, kteréž jsú na Nás, jakožto na krále Českého a margkrabie Moravského připadly, ty a takové věčně a budúcně jim jsme dali a odpustili a listem tiemto dáváme a odpúštieme, tak že kdož by s tohoto světa sšel, zřízení a poručenství podle řádu, svobod a obyčeje této země o statku svém neudělaje, a nezuostavil po sobě synuov neb dcer, strýcóv aneb tetek nedílných a neodbytých, tehdy aby statek toho na Nás ani dědicích a budúcích Našich žádným obyčejem vyprošován býti nemohl, ani aneb

dědicové a budúci Naši, králi a margkrabové moravští, aby toho mimo tyto svobody žádnému dávati nemohli; pakli by dali buďto z omylu aneb na jakúžkoli zprávu, tehdy aby to dání ničímž nebylo a žádné moci nemělo, než statek ten aby spadl na najbližšího přítele po meči, mužského pohlaví, totižto strýce; pakli by nedostalo mužského pohlavie, tehdy na ženské pohlavie najbližší po meči. Jestliže by pak obojieho toho pohlavie po meči nedostalo, tehdy tiem vším obyčejem a pořadem aby spadl na najbližšího přítele po přeslici, mužského neb ženského pohlavie. A by pak která i vdova byla, tehdy aby toho nápadem královským nikterakž odlúčena nebyla, než těch svobod aby také užiti mohla. A jestliže by která vdova byla a umřela a statku svého nezřídila a s dietkami svými nechlebila, tehdy aby statek její spadl na děti jejie. Pakli by dětí neměla, tehdy na najbližšího přítele mužského aneb ženského pohlavie, toto při tom znamenitě vymieňujíce, že kdožby se koli na takové statky přibuzenstviem táhnúti chtěl, aby takové přibuzenství a přátelstvie dostatečně provedl. Tomu na svědomí pečet Naši královskú k listu tomuto kázali jsme přivěsiti. Dán v Olomúci, tu neděli postní, jenž slove Letare [10. března] létha Buožieho tisícého pětistého desátého, královstvie Našich Uherského dvatcátého a Českého třitcátého devátého.

Ex commissione propria Regie Mtis.

Přivěšena visutá pečet královská česká, úplně téměř neporušená.

Číslo 2.

Jednání pánův a měst při soudě sv. Kunhutském v Brně r. 1516 o otázce „Co náleží k soudům městským?“

Olom. kniha připovědí a naučení č. 47, fol. 121.

Toto se nám zdá, že podle smluv z těchto dolepsaných věcí nejste povinni ku právu zemskému odpovídati: z domuov, z zahrad, z mlýnuov a jiných purkrechtních městských věcí. Také o cla a mýta i z jiných věcí, kteréž k gronthu a okršlku městskému přísluší a v lozunku jsú a ku právu zemskému nepřísluší. Chcem o těch svrchupsaných kusích úředníkóm práva menšího

poručiti, aby o to, ač by Vás kdo pohaněti chtěl, póhonóv nepřijimali, než aby se v tej věci podle smluv k Vám zachovali.

Odpověd od měst pánuom zase daná:

Toto se nám zdá podle smluv dolepsaných, z čeho jsme povinni ku právu zemskému odpovídati etc.

A my páni, rytiřstvo svolili jsme k tomu, aby všechna zbožie řádně kúpená podle práva země, od kteréhožkoli z měščanuov byla by kúpená, mají ve deky zemské vkládána býti a ve všem právě od nich požívána tak, jakož řád a obyčej pánuov a rytiřstva jest, ve všem právě pozemském buď před panem hajtmanem neb dekami, spolky i jiným slušným řádem. A my města i obyvatelé z těch zbožie před právem zemským, hajtmanem a pány máme ku póhonóm a žalobám viněni podle těch statkuov stávati a odpovídati a nálezy panské trpěti tak a tím vším řádem, jako z pozemského zbožie právo v zemi jest, však bez pohoršení našich práv a jiných svobod všelijakejch mimo toto srovnání znějících etc. A v tom se chceme tak zachovati. A VMti prosíme, abyste VMt úředníkóm práva menšieho poručiti ráčili, aby se oni věděli v tom tak zachovati. A což v tej smlúvě vytiščeno není, chceme se podle svobod a práv našich držeti, jakož pak v úmluvách stojí, tak aby každá strana při svej spravedlivosti zuostati mohla.

Zase odpověd od pánuov městóm daná
na jejich psanie.

K tomu tak pravíme, že se k Vám zachovati chcem tak, jakž smlúvy a vejpověd královská mezi námi ukazuje, i úředníkuom rozkázati, aby se k Vám také podle toho při póhoních zachovali.

Číslo 3.

a) Páni praelati žádají vyššíck stavů moravských, na sněmě olomuckém shromážděných, aby zachováni byli při svém duchovním právě a svobodách. Roku 1516, bez místa.

Olomucká kniha připovědí a naučení č. 47. Kodex rukopisný zem. arch. mor. v Brně, fol. 101—102.

Žádost pánuov prelatuov na pány vznesena v Olomúci na sněmu v Olomúci.

Pane hajtmane, pane komorníče, pane sudí VMt. milí páni VMt. páni rytieřstvo i páni města VMt všickni stavové jednati ráčite na tomto sněmě obecniem, k tomu se se vší pilností snažíc, což by bylo užitečného a dobrého a pokojného tomuto margrabství, kdež my za to všickni na modlitbách našich ku pánu Buohu voláme proše, aby ráčil dáti mír a pokoj a svatú jednotu. Kdež pak žádnému zřízení, kteréž jste VMt po všecky časy minulé činiti ráčili, neprotivili jsme se, než všecko se vší pokorú nade všecku možnost naši a snad někdy proti výsadám a k úrazu práv duchovních jsme snášeli, a protož VMtem toho oznamujem, VMtí všech stavuov prosíc:

1. Poněvadž nynie se znovu lantfryd stvrdil, abychme najprve v svých právích a výsadách zachováni byli, tak aby právo duchovní svuoj proskok jmieti mohlo, aby pře, které ku právu duchovniemu přiležie, týmž právem súzeny byly a konec vzaly, buďto o manželstvo aneb kteréžkoli pře.

2. A za toto také VMtí prosíme, což se osob našich dotýče, abychme jinam ku právu taženi nebyli než tu, kdež přiležíme, k správě prelatóm.

3. Také toto VMtem ku paměti přivozujem, což se pikhartuov dotýče, kdež jste VMt z obecnieho svolení na tom zuostati ráčili, aby jim ty školy a zborové zastaveni byli, poněvadž my duchovní počet pánu Buohu z ovec dáti jmáme, najprve JMt pán a prelat náš skutečně jest učiniti ráčil, že těch lidí pod sebú nikdež trpěti neráčí, tolikéž i my na gruntech kapitolních jich nejmáme; i račte VMt pro pána Buoha k tomu se přičiniti, neb z tejto příčiny toto margrabství nejvíce by skaženo a zrušeno býti mohlo.

4. Což se pak dotýče kněžstva chudého ve vsech, kteréž pak milý Buoh ráčil zvoliti za správce a vuodce lidu svému, ti na mnoha místech nejedné statku jsú zbaveni, ale někteří i životóv svých, vězení, bití, sazení a mnohého protivenství, kdež skrze to far mnoho pustých jest, a bludové mnozí povstávají; jakož pak VMtem o prvniem sněmu oznámeno jest, častokrát k JMti, ku pánu našemu, s žalobú a pláčem se utíkají a k nám, jakožto k těm, kterýmiž se v řádu duchovniem tato země zpravuje, my i jich v tom politujíce, jináče napraviti nemuožem, VMtí prosíme, aby to také zastaveno bylo.

5. Toto jste VMt také spuosobiti ráčili, aby duchovní statkuov pozemských nekupovali a ve dcky zemské aby vkládány

nebyly. VMtem toto oznamujem, že nevieme, by ve stu letech u kostela našeho kúpeno bylo dědičně, a také prebendy naše nejsú tak hojné. Plat ten, kterýž se zase na výplatu kupuje, buohdá pobožně, kdež VMt všickni stavové o nás sobě mysliti jináče neračte, že také na spasení dušich našich pomniemy, než poněvadž stolice apoštolská, na kterej své spasení zakládáme, vyznává, že ten takový kup Buožskému ani světskému právu protivný není, a toho sám přirozený rozum okazuje; a tomu VMt rozuměti ráčite, jaké my nebezpečenstvie neseme na tom, tu někteří zjevně nás lichevníky i zde před VMtmi jmenují k hanbě a útržce stolici apoštolské a stavu duchovniemu. VMtí všech prosíme, že nás ráčite také v tom opatřiti, neb jest nám i poněkud to ošklivo, toho tak často přislýchati, zvláště znajíce, že všecku povolnost VMtem vždycky jsme ukazovali, kdež my toho modlitbami našimi VMtem odplatiti se chceme. Za laskavú odpověď žádáme.

Jinou rukou připsáno:

6. Také při obecním jednání slýcháme, že s tolika tře stavové se menují, pak VMtem jest to vědomo, že v tomto margrabstvie od staradávna vždycky sú štyřé stavové byli, totižto stav panský, stav prelacký, stav rytířský a stav městský. VMtí za to prosíme, že nás také zapomínati neráčite, a zvlášče znajíce to, že také v tejto zemi a napřed kněz biskup, pán náš, JMt statek má, zámky i města a jiní prelati tolikéž a kapitula, jakž pak my Buoh náš obdařiti ráčil, za to VMtí prosíme, aby, když se obecné věci jednají s povolením všech stavuov, abychme také hlas a místo mezi VMtmi míti mohli.

Číslo 3.

b) Odpověď na žádost pánů praelatův.

Olomucká kniha připovědí a naučení č. 47. Kodex rukop. zem. arch. mor. v Brně, fol. 105—106.

Anno domini M° V^c XVI., fer. Vj. post festum Johannis Baptiste [27. června], capitolarum deputati in presencia Reverendissimi domini Episcopi domino capitaneo et baronibus articulos in hunc modum, qui sequitur in scriptis obtulerunt.

[Opakuje se první článek žádosti poslů kapitol a praelatův.]
Responsum.

Poslali jsou páni JMt k nám, tážíce se, které by to pře byly, příslušející k právu dochovniemu. Pověděli sme, což nám tu chvíli k paměti přijieti mohlo, že najprve manželstva, poddací kostelní, lichvy, cizoložstva a soud ten, kteří sú dobrého lože přišli, a o desátky se některým nezdálo položiti.

Odpověděli jsú nám najprve na manželstvo, že to slušná [věc] jest, aby duchovním soudem rozeznáno bylo; o poddací se nám zepřeli pravíce, že je ve ckách mají a že za ně penize dávali. Odpověděli jsme, že poddacie kupované aneb prodáno bez svatokupectvie býti nemóž. Item. Což se dotýče lichev a cizoložstva aneb rozvazování stavů manželských, že to také k duchovniemu soudu příslušejí. Item. Kteří z dobrého lože přišli, že ten soud od staradávna před panem maršálkem býval. Odpověděli jsme: což se panského, rytieřstva práva dotýče, že tomu se neprotivíme. Také jsú nám svolili, aby ty dva stavy, vesmúce o takovúž věc, k duchovnímu právu hledieno bylo.

Secundus articulus. [Zase se opakuje].

Pan hajtman jménem všech pánuov pověděl z vuolí jednostajně, aby osoby duchovní naše o zvláštní věci kromě statku pozemského před súdci duchovniemi hledáni býti [byli] a jinam se netáhli.

Tertius articulus. [Zase se opakuje]. Responsum.

Tuto nenie, kdo by měl prvnie kamenem hoditi, odpověděli nám, že tepruv v královstvím českým o to jednati, mluviti chcí.

Quartus articulus. [Opakuje se plným zněním] Responsum.

Pan hajthman všech stavů pověděl jest, že jestli knězi jaká se křivda stane, tiem aby ku právu pohnal, že se jemu má spravedlivě státi, a bude-li kdo chtieti kněze z čeho kolivěk viniti, aby se nain [naň] všetečně neutrhal, než knězi JMti oznámil, a JMt aby tak jako na kněze [sluší] trestal, jakož na to slušie.

Quintus articulus [v rukopise jest ultimus]. Opět se uvádí doslovně. Responsum.

Krátce pověděli sú nám, že když by se koli všetečně z takovú řečí vtrhl, že toho trestati ráčíte, než že se to Jejich Mti obtiežná věc zdá, abychom za sto deseth kupovali; pověděli jsme, že vejše osmi nikdy kúpeno nenie. Žádali jsú toho na nás, že poněvadž kostel náš jest hlava a jiní stolika údové, abychme

sě v to ptali, že opath naprosto lucský lichvi; pověděli jsme, že ktož koli [pola]pen by byl, že jest hoden z ouřadu kněžského s sazení.

Sextus articulus [v rukopise předposlední]. Opět se uvádí doslovně. Responsum.

Pan hajtlman pověděl, že páni Jich Mt, páni rytířstvo to velmi rádi vidie, aby hlas a miesto vám dáno bylo, než z tolika, abychom se sami k tomu jměli. Pan hajtlman pověděl, že z nepaměti stav prelacský několikráth vypustil, abychom jemu to odpustili, že se chce potom jináče pamatovati.

Číslo 4.

„Zřízení při zemském soudu“.

Asi k r. 1517. Olom. kniha přípovědí a naučení č. 47, fol. 72—74.

1. Item. Což se zřízení a osazení soudu dotýče, najprve aby podle psaní krále JMti k tomu sezeno bylo, aby se soud osadil tak, jak na to sluší, a na čem jsme se svolili, a král JMt toho majestátem svým potvrdil, ten aby předsevzat byl, a podle toho aby se již osoby z pánuov i z vladyk vybraly, aby ten počet naplněn byl.

2. Item. Když soud již tak osazen bude, potřebí jest, aby se to zřídilo, aby při tom soudu také vážnost zachována byla, aby sobě nás lidé tak v lehkost nebrali, a poněvadž řád míti [chceme], abychom jej sami na sobě najprve počali a sami se [jím] řídili, abychom potom také jiné říditi mohli; neb jistě malá věc není, a veliké a těžké přísahy jsme k tomu učinili, a jest v pravdě soud těžký, neb se odtud dále žádný odvolati nemuože, a s toliko na našich hlavách záleží. I sluší nám tu věc tak jednati a tak opatrovati, abychom v potomní časy počet z toho dáti mohli, a [již?] není sobě co lehce vážiti.

3. Item. Zřízení naše aby toto bylo: Napřed aby soudci zemšči, kteříž jsú přísahu učinili, na jmenovitý den se sjížděli a v hodinu jmenovitú neb uloženú se scházeli, jiným se nezaneprazdňujíc, aby nebylo potřebí pro ně posílati; neb se proto sjíždíme a ne pro jiné, a sejdúce se, aby každý na svém místě seděl tak, jakož na soudci sluší, vážnost a poctivost toho místa

zachovaje, ne tak, jako jsme tyto [časy?] činili jeden z druhým rokuje neb sem i tam se motaje, [až] nás o to lidé dosti pomlúvají.

4. Item. Když se póhonové a pře slyší, aby pilně a s vážností [poslou]cháno bylo a všech řečí zanecháno, a jestliže jest [pře?] a těžká, aby se na ni vystúpiti kázalo; pakli by byla [potřeba?] slyšeti jednu, dvě, tři, a potom na ně vystúpiti kázáno, [aby] každý volně k tomu mluviti mohl, ježto toho, když se stúpí a shluknú tak učiniti nemuože, a tudy by se mohlo někomu ukrátiti.

5. Item. Když již na kterú při vystúpí, aby pan sudí při, k kteréž se mluviti má, pánuom v slušných slovích připomenul a k ní již mluviti kázal, počna, kdež by mu se slušné zdálo, od starších pánuov počna, a dokudž ten mluví, na kohož pan sudí podá, aby jiní mlčeli, a žádný se nepřimlúval, leč ten domluví, a tak druhý, třetí i čtvrtý, až by vuokol obešlo; potom zdálo-li by se komu co přimluviti, když by obešlo, a něco připomenúti, to učiniti muože, a jestliže by se v čem dělili, aby se podruhé ptalo, a komorník neb pan hajtman aby páteř maje, toho poslúchal, a kdež by větší strana na čem se srovnala, podle toho aby nález se psal, a tak aby se povlovně všetci vyslyšeli.

6. Item. Kteří páni nález vynésti mají, aby již nález slušně napsati kázali a potom nad hlas [povýšeným hlasem] aby přečten byl. Zdálo-li by se co opraviti, a když by již nález hotov byl, kázati zase vstúpiti a nález čísti, a jinú při neb pře opět slyšeti a též se zachovati a ničím se nezaneprazdňovati, ani v jaké naučení ani v stranné pře se dávati, než právo, pro kteréž jsme se sjeli a kterémuž jsme přísahu učinili, konati.

7. Item. Jestliže by jaké zemské potřeby neb královské byly aneb jací listové, ty pan hajtman oznámiti má, a tu se páni svolí, kdy a který den je slyšeti chtí, a k tomu jiných stavů také k sobě zavolají a ty potřeby před se vezmú.

8. Item. Jestliže by jaké stranné pře byly neb jakých naučení žádati, těmi aby se soudce nezaneprazdňovali, než póhonné pře předse soudili, a v neděli, kterýž den póhonuov nesoudí, aby se na tom sedělo a těch věci také porovnalo. Pakli by se právo tak skoro dokonalo prve, než by neděle přišla, tehdy po vzdání soudu aby pan hajtman se pány na tom poseděl, a na to — aby den vážili a těch pří, kteréž by k soudu zemskému ne[příslu]šely, povážili, a naučení, kdož by žádal, jich také tu od [sebe dali], aby lidé také v svých spravedlivostech nehynuli; pakli by [pře]

takové byly, o kteréž se poháněti muož, ku právu jim u[čiňte]. A páni aby se odtud nerozjižděli pod túž pokutú jako od súdu.

9. Item. Přes šrank aby žádný nemluvil, než jestli komu co potř[eba[, [ať] z šranku vystúpí.

10. Létha od narozeni Božího XV^C prvního kněz biskup, pan hajtman i všeci páni i z vladyk, kteříž v súdu zemském sedají, na tom se ustanovili a svolili, když se súd zahajuje, aby každý pilně poslúchal, jakými slovy se zahajuje, a protož aby se každý podle toho zachoval, a ktožbykoli to v čem přestúpil, že trestán bude, a když se [pře] soudí, aby potřebné věci mluvili, kteréž k [jejich] při přislušejí, půtek v šrancích a před soudem nečinice, než což k tej při sluší, a ku póhonu aby [stáli] a v tom se opatrovali v póhonech a v pře vedení, neb že páni podle toho souditi chtí, což předně [sly]šeno bude. Obmeškáli se kdo v čem sám, aby právu [vinu] nedával.

O vysvědčování póhonuov.

11. Item. Při vysvědčování póhonuov aby se tak zachovávalo, na tom zuostáno jest: aby se každý při tom ohlásil a k vysvědčování póhonu stál, pakli by nestál, aby naň [stanné?] dáno bylo, leč by toho příčina bezelstná byla, že by [státi] nemohl, tehdy to má listem nebo skrze přítele hned [při] vysvědčování oznámiti.

12. Item. Když se póhonové vysvědčí, aby se póhonové [všeci] soudili a žádnú mierú přeskakování nebyli, leč by [takový] póhon byl, ješto by k tej při, kteráž se slyší, slušel a tej se pře dotýkalo, ten muož slyšán býti, než jiný žádný. Než aby bylo jednomu jako druhému, a aby ten neřád s staven byl, kterýž se mnohokrát trefuje, že páni a soudci sedí, a žádný se souditi nechce, než tam každý chodí, kdež mu se zdá, ješto jest to pánuom a soudcím k velikej těžkosti a se škodú, ješto se to při jiných soudích nikdyž neděje, ten neřád aby takto staven byl: Na kterýžkoli póhon by již pořadka přišla, aby se na ty zavolalo, a jestliže by která strana nestála, buď pohnaný, neb ten, kdož pohnal, ten ktož nestojí, hřivnu groší dáti má bez milosti. Pakli by obě straně nestály, tehdy aby ten póhon vymazán byl, a ten aby znova zase, ač by chtěl, pohnal.

13. Item. Aby pohnaný i ten, kdož pohnal, vždycky se pohotově k soudu měl, když by naň přišlo, a roku sobě nebral

a soudci nemeškal, než on raději na ně čekal, nežli soudci naň, leč by toho slušná příčina byla a pány schválená.

14. Item. Což se úřadu menšího dotýče, poněvadž již ten úřad tak zlehčen jest, že lidí hodných k tomu míti nemuožem, ješto se prve o to znamenití lidé třeli, a již v tom býti žádný nechce, proto že je sobě lidé v lehkost vzali, puotky na ně činíc i jim hrozíc, ješto jest to všecko nám k lechkosti, poněvadž jest vždy úřad zemský, a bez něho býti nemuožem, a protož potřebí jest, aby v tom od nás opatřeni byli, a všem oznámeno, chudým i bohatým, aby se k nim zachovali, jako na úřad zemský sluší. Pakli by jim kdo jakú lechkost buď skutkem neb řečí okázal, že se k němu páni jmíti chtí jako k tomu, kterýž jest protivá vší zemi učinil, a žádnému toho netrpěti. A když koli na jaké hranice neb meze jedú, aby se jim dálo to, což se díti má, a strany aby se na těch hranicích zachovaly a ne s braněmi jako na vojnu, než pokojně s potřebami svými přišly, znajíce, že se ta věc ne mocí než právem jednati má. A tu přijdouc aby každá strana svú potřebu úředníkóm slušně oznámila, a čeho ohledati a nač se ptáti mají, sepsáno dala bez hádek a hadrunků a všelijakých puotek na úřad. A úředníci se také při tom tak zachovajte, jakož jsú přísahu učinili, a jich potřeby povlovně vyslyšte a pilně ohledajte a spište tak, jakž na úřad jejich přísluší. Pakli by se komu zdálo, že by mu úřadem co se ukrátilo, ten toho hleď právem a před pány tak, jakož řád jest; tu pak bude-li na ně co uvedeno, páni také věděti budú, kterak jim to vážiti. Pakli by se také k úřadu kdo jináč zachoval a jich neuctil, úředníci to také na pány vzneste, a páni je v tom opatřte, jako úřad zemský.

Číslo 5.

Knížata a zástupcové stavů slezských stvrzují úmluvy, sjednané s vyslanými moravskými na sjezdě kladském o vzájemné pomoci proti odpovědníkům a škůdcům zemským. V Kladsku, 9. února 1518.

Orig. zemského stavovského archivu v Brně, V. I. č. 73a.

Vemeno [sic] svaté a nerozdielné Trojice amen. My kniežata, páni poslové kniežat JichMti i tudiez všech stavuov kniežetstvie

Slezského, shromážděnie a vyslaní jsúc na sjezd do Kladska, kterýž držán jest o Matce Božie Hromnic [2. února], takto sme se srovnali a smluvili s knězem biskupem, s pány prelaty, rytieřstvem i městy margkrabstvie Moravského a stvrdili podle landfridu předešlého, kterýž s sebú máme, najprv, jakož landfrid a zápis mezi margrabstviem Moravským a námi obyvateli kniežetstvie Slezského učiněn jest, o nepřátely, odpovědníky, zhúbce zemské, zloději, povaleče, přechovávače, fedrovníky, kterýž sme učinili z rozkázanie a povolenie krále JMti, a na kterýžto landfrid potvrzenie krále JMti, slavné paměti, jmáme, že k těm a k takovým lidem tak se zachovati jmáme tím vším obyčejem, jakož týž landfrid a zápis, mezi námi učiněný, šiře a světleji v sobě ukazuje a zavierá. Též na tomto sme se svolili: ktož by odpoviedal do margrabstvie Moravského, tehdy ten jistý odpovědník hned od hajtmana najvyššieho margrabstvie Moravského má oznámen býti hajtmanu kniežetstvie Slezského, a od toho času, kterýž by to oznámenie stalo se, tehdy my obyvatelé kniežetstvie Slezského tej jisté osoby za čtyři neděle pořád zběhlé za nepřitele vziti a držeti nemáme, však na takový spuosob, že ten aneb ty osoby, kteréž by se nepřátelé margrabstvie Moravskému učinily, přechovávánie ani stavunku u nás v kniežetstvie Slezském jmieti nemají. A pakli bychom v tom času prve, než by čtyři neděle vyšly, zasstiženi kde byli v kniežetstvie Slezském od obyvateluov margrabstvie Moravského aneb od těch, kteříž by po takových lidech posláni byli, tu se jimi každý ujistiti má a před hajtmanem kniežetstvie Slezského je postaviti, a hajtman má se k nim podle landfridu a smlúvy zachovati, a po vyjití těch čtyř neděli povinni budem ty jisté odpovědníky za nepřátely jmieti a držeti a jich hleděti tiem vším obyčejem, jakž landfrid předešlý a smlúva tato mezi námi v sobě šiře ukazuje a zavierá. Také toto jest svoleno, což se zločincuov dotýče, jestliže by který u nás v kniežetstvie Slezském na kterú osobu z stavuov panského neb rytieřského co vyznal z margrabstvie Moravského, tehdy hajtman kniežetstvie Slezského má ty aneb tu osobu a to vyznánie najvyššiemu hajtmanu margrabstvie Moravského oznámiti, aby ta aneb ty osoby stály v kniežetstvie Slezském při tázánie i při popravě týchž zločincuo, na čem by zemřeli, a jestliže by týž zločinci při přítomnosti tej aneb těch osob na tom zemřeli, což jest na ty osoby neb osobu pravil, tehdy ti aneb ta osoba má

se s toho vyvésti před najvyššiem hajtmanem margrabstvie Moravského. Pakli by se nevyvedl, tehdy najvyššie hajtman margrabstvie Moravského má se k němu zachovati podle landfridu učiněného. Také sme se na tomto svolili: Jestliže by který odpovědník odpověděl do margrabstvie Moravského a žádal od nás z kniežetstvie Slezského pro jakuož kolivěk věc neb příčinu, a hajtman kniežetstvie Slezského o jeho odpovědi nevěděl, aby on nepřítelem margrabstvie Moravského byl, tehdy má se hajtman na té osobě toho ptáti, prve než jemu klejth dá, jestli nepřítem margrabstvie Moravského; jestliže povie, že jest, tehda jemu klejth dán býti nemá; pakli by oznámil, že není nepřítelem margrabstvie Moravského, bude-li slušné, má jemu glejth dán býti, a jestliže by potom naň se shledalo, že jest nepřítel margrabstvie Moravského, tehdy takový jeho podvodný klejth jemu držán býti nemá, než máme se k němu tak zachovati, jakožto k nepříteli markrabstvie Moravského a kniežetstvie Slezského. Také sme se na tomto svolili: Ktož by kolivěk byl odpovědníkem margrabstvie Moravského a byl oznámen hajtmanu kniežetstvie Slezského, že takovému žádnému nemáme klejthu dávati bez vuole a vědomie margrabstvie Moravského. Také toto má od nás držáno a zachováváno býti: Ktož by koli jedné osobě odpověděl neb dvěma neb víc, a potom ten odpovědník chtěl, by osoby aneb tu osobu právem bez klejthu viniti a odpovědi se stúpil, když ty osoby ku právu v kniežetství Slezském přísluší, a ty osoby, komu odpovědieno, toho by přijíti nechtěly, tehdy takových odpovědníkuo podle těch osob, kteří by více své volnosti než spravedlnosti užívati chtěli, nejsme povinni a nemáme za nepřátely jmieti, a budú moci předse po právě jíti. Také sme se na tomto ustanovili: Jestliže by kto na kterém zámku, tvrzi aneb miestě nepřítele svého hledati chtěl, že má jemu toho dopuštěno býti, v slušném počtu osob aby hledal, a jestliže by jej našel a chtěl jej odtud vzíti, má jemu vydán býti; pakli by jeho vzíti nechtěl neb nemohl, tehdy se jím ten pán aneb ouřadník dostatečně ujistiti má a v moc panu hajtmanovi jej vydati. Pakli by nalezen nebyl, tehda takové hledánie tomu pánu ani ouředníku k žádné lehkosti býti nemá. Než jestliže by jej tak přechovali, že by jeho tento najíti nemohl, a to se potom pokázati mohlo, tehdy každý takový hrdlo, čest, statek, tak jakž v landfridu položeno jest, stratiti má. Což se měst královských dotýče, ty podle smluv mezi námi učiněných

zachovány býti mají. A to všecko naše zjednánie a srovnánie, kteréž jest se stalo proti odpovědníkuom, zhúbcím zemským, fedrovníkuom, přechovavačuom, kteřiž by pod odpovědie i bez odpovědie lotrovstvie svá puosobiti by chtěli, jakož landfrid, smlúva mezi námi učiněná, v sobě šiř ukazuje a zavierá, to všecko od nás držáno a zachováno ctně a řádně býti má, jako by v předešlém landfridu slovo od slova vepsáno bylo. Tomu na svědomie my, z Božie milosti Jan, biskup Vratislavský etc., Fridrych, knieže Lehnické i Břeské, hajtman Dolnie Slezi etc., Karel, knieže Minstrberské v Slezi, Olešnické a hrabě Gladské etc., Valentin, knieže Opavské a Ratiborské etc., pečeti naše rozkázali sme přivěsiti k tomuto listu. A při tom sú byli podle nás, vysláni súce od pánů svých a z krajuov kniežetstvie Slezského s plnú mocí, k tomu ke všemu svolivše a to držeti přiřiekše zejmena tito: Jan Sedlický na místě kněze Kazimíra Těšínského, hajtmana Horní Slezi etc., Viktorin Honbický, hajtman na Prudnice, Hanuš Zajdlic, hajtman na Frankštýně, na místě kněze Hanuše Opolského etc., Jakub Doktor, hajtman Velikého Hlohova, a Krištof Škop z kniežetstvie Hlohovského, Achacius, hajtman Vratislavský, a Ambroz Jankvic s plnú mocí kniežetstvie Vratislavského, Svídničtí a Javorští měšťané na místě svém i jiných měst téhož kniežetstvie, Petr Fibayk z Kožichova s plnú mocí téhož miesta i jiných všech miest téhož kniežetstvie. Jenž jest dán a psán v Kladště, v úterý den svaté Apolony [9. února] panny létha páně patnástistého osmnástého běžícieho.

Přivěšeny čtyři pečeti visuté biskupa vratislavského a knížat slezských, jednání přítomných, z nichž první jest částečně porušena, ostatní jsou zachovány.

Číslo 6.

Vyslaní stavů českých stvrzují úmluvy, sjednané na sjezdě kladském s vyslanými země moravské o vzájemné pomoci proti odpovědníkům a škůdcům zemským. V Kladsku, 9. února 1518.

Orig. zem. stavov. arch. mor. v Brně, V. I. č. 73b.

My Zdeněk Lev z Rozmithala a z Blathné, najvyšší purgkrabie prazský, Vojtěch z Pernštajna a na Hluboké, najvyšší

hofmistr kralovstvi Českého, Šebestyan z Waytmile a na Chomútově, Jan Špetle z Janovic a na Bezdězi, Radslav Beřkovský z Šebiřova a na Liběchově, najvyšší písař královstvie Českého, Bavor Rodovský z Hustiřan a na Rotnburce, Hendrych Kutlnaur z Guttnova etc. a z Pražan Daniel Rauss z Vlknova, Martin Holec z Květnice, Mikuláš Jiřík Vlk a jiní poslové z měst království Českého na místě svém i jiných všech pánnov, rytiřstva, Pražan, měst královstvie Českého. Známo činíme tímto listem přede všemi, kdež čten nebo čtúce slyšán bude, prohlédajice ke cti a k chvále pána Boha Všemohúcieho a potom k obecnému dobrému, takto jsme se sjednali, svolili a na konec utvrdili: Najprvé jakož lantfryd a zápis mezi námi, obyvateli královstvie Českého a obyvateli margkrabstvie Moravského učiněn jest o nepřátely, odpovědníky, zhoubce a zloděje, zemské povaleče, fedrovníky a přechovavače, kterýž sme učinili z rozkázání a povolení krále JMti, a na kterýžto lantfryd potvrzení krále JMti, slavné paměti, máme, že k těm a takovým lidem tak se zachovati máme tím vším obyčejem, jakož týž lantfryd a zápis mezi námi učiněný šiře a světleji v sobě ukazuje a zavírá. Též na tomto jsme se svolili, ktož by odpověděl do margkrabstvie Moravského, tehdy ten jistý odpovědník od pana hajthmana margkrabstvie Moravského má oznámen býti najvyššiemu panu purgkrabí pražskému, a od toho času, když by to oznámení se stalo, tehdy my obyvatelé královstvie Českého té aneb těm osobám za čtyři neděle pořád zběhlá nepřátelé býti nemáme, však na takový spuosob, že ten neb ty osoby odpovědné přechovávání ani stavunku u nás v království Českém mieti nemají. Pakli by v tom času prvé, nežli by ty čtyři neděle vyšly, zastiženi byli v království Českém od odbyvateluov margkrabstvie Moravského aneb od těch, kteříž by po takových lidech posláni byli, povinni budem znáti každý, jimi se ujistiti a hajthmanu toho kraje vydati, a hajthman v moc najvyššiemu panu purgkrabí pražskému jeho aneb je vydati, a po vyjití těch čtyř neděl povinni budem takové odpovědníky za nepřátely mieti, je držeti a jich hleděti tím vším obyčejem, jakž lantfryd předešlý, mezi námi učiněný, v sobě siře ukazuje a zavierá. Také jsme se na tom svolili: Což se zločincuov dotýče, jestliže by který vyznal na kterou osobu z stavu panského, rytířského u nás v královstvie Českém do margkrabství Moravského, tehda najvyšší pan purgkrabie pražský má ty aneb tu osobu podle

vyznání oznámiti pánu hajtmanu margkrabstvie Moravského, aby ti aneb ta osoba stáli v království Českém při tázání i při popravě toho neb těch zločincov, co vyznávají, a na čem mřieti budou. A jestliže by ti zločinci při přítomnosti té aneb těch osob na tom zemřeli, co jest na ty osoby aneb osobu pravil, tehdy ty osoby aneb ta osoba má se z toho vyvésti a spraviti v margkrabstvie Moravském na schválení soudu zemského. Také jsme se na tomto svolili: Jestliže by kteří aneb kto odpověděl do margkrabství Moravského a žádal glejthu od královstvie Českého pro jakouž kolivěk věc aneb příčinu, a pan purgkrabie najvyšší pražský o jeho odpovědi nevěděl, že by on nepřietelem margkrabstvie Moravského byl, má se té aneb těch osob ptáti prvé, nežli glejth dá, jestli nepřietelem margkrabstvie Moravského. Jestli oznámí, že jest, tehdy jemu glejth dán býti nemá. Pakli by oznámil, že není nepřítelem margkrabstvie Moravského, bude-li slušné, má jemu glejth dán býti; a jestliže by se potom naň to shledalo, že jest nepřietel margkrabství Moravského, tehdy pro takovaj jeho podvod gleth jemu danaj [sic] držán býti nemá, a máme se k němu tak zachovati, jako k nepřieteli královstvie Českého a margkrabstvie Moravského. Také jsme se na tom svolili: Ktož by kolvěk byl odpovědníkem margkrabstvie Moravského a byl oznámen do královstvie Českého, že takovému žádnému nemáme glejthu dávati bez vuole a vědomí margkrabstvie Moravského. Také toto má od nás držáno a zachováváno býti, ktožby kolivěk které osobě odpověděl, jedné nebo dvěma aneb víc, a potom ten odpovědník, chtěl-li by se té odpovědi spustiti, a tu neb ty osoby právem bez glejthu viniti, tu kdež ty osoby v královstvie Českém ku právu přileží, a ty osoby neb ta osoba toho by přijíti nechtěly, než jejich odpovědi se držeti, tehdy takových odpovědníkuov aneb takového odpovědníka podle těch aneb té osoby, kteříž by více svévolnosti než spravedlivosti užívati chtěli, nejsme povinni a býti nemáme za nepřátely mieti, a ten bude moci předse po právě jíti. Také jsme se na tomto svolili: Kdež v lantfrydu mezi námi prvé účiněném to se ukazuje, jak se k sobě zachovati máme, když by jedna země druhé ku pomoci žádala, tehda ti lidé, kteříž by od nás [z] královstvie Českého do margkrabství Moravského táhli, mají od nás vopatřeni býti podle najvyšší možnosti, aby na škodu margkrabstvie Moravskému ani obyvatelóm margkrabstvie Moravského netáhli. A toto všecko na zjednání a srovnání, kteréž jest

se stalo proti odpovědnikóm, zhúbcim zemským, fedrovnikóm, prechovavačóm, kteřiž po odpovědi i bez odpovědi lotrovstvi svá puosobi a puosobiti by chtěli, jakož lantfryd a smlúva mezi námi učiněná to v sobě šiře ukazuje a zavierá, to všecko od nás držáno a zachováváno ctně a řádně býti má, jako by v předešlém lantfrydu slovo od slova vepsáno bylo. Tomu na svědomi my, nahoře psaní páni a rytiřstvo, Pražané, do Kladska na sjezd vyslaní, své jsme pečeti a sekrety k tomuto listu přitiskli na mistě svém i jiných všech obyvateluov královstvie Českého. Jenž jest dán a psán v Kladště, v outerý, den svatté Apolony, panny [9. února], létha Páně tisicieho pětistého osmnáctého.[1])

Přivěšeno 10 pečetí visutých, úplně neporušených.

Číslo 7.

Král Ludvík Jagjelovec ruší listinu otce svého, krále Vladislava, vydanou z kanceláře neupřímně a úkladně, jíž se knížatům slezským povolovala vynikající práva při osazování nejvyšších úřadův a v soudnictví na úkor práv královských a koruny české. Na hradě Pražském, dne 18. září 1522.

Dle vidimovaného opisu v zem. arch. mor., 116/b p. 174 a násl.

My Ludvík, z Buoží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kniže a Lužický markrabie etc. Oznamujem timto listem všem: Jakož král Vladislav, slavné paměti, otec Náš nejmilejší, všem knižatuom knížetství Slezského, poddaným a věrným Našim milým, potvrditi jest ráčil všech jejich privilegii, svobod, obdarování, a nad to do téhož listu obdarováni nová jsú vstavena, zejmena ta, aby slavné paměti král Vladislav, otec Náš nejmilejši, My ani budúci králové Češti žádného jinýho vyzšiho hajtmana saditi ani dávati nemohli kromě jednoho z knižat Našich Slezských, druhý artykul vstaven jest v tejž list, když by slavné paměti král Vladislav, otec Náš nejmilejši, aneb budúci králové

---

1) O zhoubcich zemských a loupežnicich stará usnešeni stavů moravských z 2. pol. 15. stol. zapsána jsou v Olom. Knize připovědí č. 47, fol. 188—191. Smlouvy kladské z r. 1512 jsou tamže na fol. 204—207.

Čęsti na některé kníže neb obyvatele, duchovního neb světského, sáhnúti chtěli v tom, ješto by se gruntuov a země dotýkalo, a zase též knížata neb vosedlí na napřed psaného krále Vladislava aneb na budúcí krále České buď gruntuov aneb svobod aneb privilegí jejich že by se dotýkalo, aneb zvláště jedno kníže k druhému oč chtělo hleděti, to všecko že se státi má před knížaty Slezskými a jejich raddami, kteréž by k sobě přijali, též také, což by se manuov a rytířstva, měst aneb obyvateluov v jejich panstvích aneb koho koli cizího dotýkalo, a jeden druhého chtěl z čeho viniti, tehda že má toho hleděti před právy jich a v jich knížetství, jakž pak tejž list to všecko v sobě šíře vokazuje, drží i zavírá: Kdež My tu všecku věc s dobrým rozmyslem uváživše, i také v tom jistú zprávu majíce, že slavné paměti král Vladislav, otec Náš nejmilejší, bez vědomí svého v to jest uveden býti ráčil, že jest v témž listu se svou rukou ráčil podepsati, kdež pak i JMt sám svými ústy v Vratislavi při přítomnosti i některých knížat Slezských to ráčil vyznati, že jest se tak stalo.

Druhé, Urozený Zigmund Kurzboch, svobodný pán z Trachmberku, k tomu se jest seznal, že jest, jsúc vyslán od knížat Slezských s Osvíceným Kazimírem v Slezi, knížetem Těšínským, hajtmanem Horní Slezi, ujcem Naším, věrným milým, o ty artykule nejednal, a JMtKá že jest také k nim nepovoloval, jakož pak bez přítomnosti nejvyzšího kancléře království Českého, ty časy Urozeného Jana Šelnberka a z Kosti, ten list jest vyšel a z kanceláři vydán byl od nějakého Nejdekara, ty časy písaře v kancelláři, kterýž jest pro svú nešlechetnost a zradu jak v této věci, tak i v jiných ji činíce z kancellaři utekl, ješto při tom i to seznáváme, že takový list, kdyby měl svuoj pruochod míti, vztahovati by se musil k újmě důstojenství Našemu i budoucích králuov Českých, a při tom Nám moc i budoucím králům náležitou z Nás by snímal a poddaným Našim o spravedlivosti jich cestu k outočišti k Nám by zavříti musil, a naprosto že by se dotejkal svobod království Našeho Českého a vysoce se proti nim vztahoval, při kterýchžto svobodách od předkuov Našich, též od Nás i budoucích králuov Českých koruna Česká s povinnosti beze vší újmy zachována bývala a býti má; a protož z těch příčin s dobrým rozmyslem, Našim jistým vědomím, mocí Naší královskú v Čechách, jakožto král Český ten list a potvrzení v těch artykulích ve

všech, kdež se v témž listu a potvrzení píše, jim knížatuom Slezským znovu daných, poněvadž jest tejž list tak neupřímně a úkladně z kancellaří vyšel, mořime, rušime, v nic obracujem, tak aby ten list v tejchž artykulích napřed jmenovaných žádné moci neměl, nyní a na budoucí věčné časy. A jestliže by kdy buď od Nás z nepaměti aneb od budoucích králuov na odpor tomuto listu jaký jiný vyšel aneb jakýmžkoli zpuosobem a od kohož koli že by vyjednal [sic] byl, tehda žádné moci míti proti tomuto listu nemá, než má před Námi i před budoucími králi Českými, též přede všemi právy a soudy světskými i duchovními i přede všemi lidmi v nic obrácen býti a v neužívání zuostati. Tomu na svědomí pečet Naši královskú k listu tomuto rozkázali sme přivěsiti. Dán na hradě Prazském, ve čtvrtek po svaté Lidmille [18. září] létha Buožího tisícého pětistého dvamecitmého, království Našich Uherského, Českého sedmého.

Kopie vidimovaná z originálu, uloženého v tajném dvorním archivě ve Vídni, učiněná roku 1782.

Číslo 8.

Král Ludvík Jagjelovec potvrzuje svobody a privilegia zemská stavům moravským a vzdává se všech nápaduv na odúmrti až do šestého kolena po meči i po přeslici. Také slibuje, že nejvyšší úřady zem. hejtmana, komorníka a sudího obsazovati bude po vyslechnutí rad svých osobami jen stavu panského, usedlými Moravany.
V Olomouci, 9. dubna 1523.

Vytisknuto jako vložka podobného majestátu Ferdinanda I. v Archivě Českém XI., str. 385—390. Orig. listiny té jest ve stavovském archivě moravském v Brně, V. II. 109.

Přivěšena královská pečet visutá, úplně zachovaná.

Číslo 9.

Smlouva mezi olomuckým biskupem Stanislavem a plnomocníky stavů moravských, že jen ty statky biskupské, které zapsány jsou v deskách zemských, náležejí k právu zemskému, ostatní pak všecky (stolní i zaměněné) že náležejí k soudu manskému biskupův olomuckých, který má býti svoláván dvakrát ročně. V Brně, dne 22. září 1531.

Orig. zem. stavovského archivu v Brně, V. II. č. 81.

Letha Páně tisícího pěti stého třidcátého prvního, v pátek po svattém Mathúši [22. září] v městě Brně mezi námi Stanislavem, z Boží milosti biskupem Olomuckým, s jedné, a námi, Albrechtem z Lichtnburgka na Hostimi, Janem z Pernštajna na Helffenštajně, Dobešem Černohorským z Bozkovic a na Rosicích, Vilémem z Vickova na Cimburku, Janem Kyjovským z Kyjovic na Kobylnicích, Janem Lhotským ze Ptení na Pniovicích, vydanými od stavů margkrabství Moravského na místě týchž stavuov s strany druhé, stalo se srovnání celé a dokonalé a na budúcí časy zjednání, a to takové: Jakož jest od některých časuov mezi biskupy Olomuckými a stavy tohoto margkrabství ruoznice byla, když jsú kteří z obyvateluov kněze biskupa ku právu a soudu zemskému poháněli, že sou jim před týmž soudem odpovídati nechtěli, zastírajíce se jim svobodami svými, a skrze to i král JMt starán jest býval; i nechtíc na obě straně o to v dalších ruoznicích státi, o to jsme se snesli: Poněvadž hned po válkách kněz biskup Thas a pan Stibor Thovačovský z Cimburka, ten čas hajthman margkrabství Moravského, jsúc od stavuov tohoto margkrabství vydáni, právo zemské jsú řídili, majíc při sobě některý počet pánuov a rytířstva, práva povědomých, a při tom řízení hned jsou to vysvětlili, že biskup Olomucký z svého zboží stolního, čehož ve dckách nemá, před právem zemským odpovídati nemá, a protož kněz biskup, nynější i budúcí, při tom tak zuostaveni a zachováni býti mají. Než jestliže by kněz biskup, nynější neb budoucí Olomučští biskupové, která zboží v tomto margkrabství od toho času přikoupili, kteráž by zboží pod právo zemské příslušela, z těch a takových zboží koupených, když by řádně pohnáni byli ku právu zemskému, před súdem zemským

odpovídati mají potud, pokudž by se těch statků koupených a lidí neb úředníkuov a při, na nich neb o ně zběhlých, dotýkalo. Než, což by se osoby JMti a těch statkuov jeho, kteříž ve dskách nejsou, dotýkalo, o to kněz biskup, nynější i budoucí, ku právu svému manskému pohnán býti má, a na tom právě práv býti, a má to opatrovati i budoucí biskupové, aby právo manské při puohoních i při súdu pořádně šlo a obyčejně každý rok dvakrát v roce držáno bylo, aby lidé při tom právě spravedlnosti svých bez odtahuov docházeti mohli. A což se statku Postupeckého, kterýž od Kosteleckých a puol vsi Nosálovic od pana Dobeše kněz biskup JMt přikoupiti ráčil, i jiných vsí, kteréž směnou JMti za jiné vsi biskupské v držení a ve dsky zemské vešly, dotýče, to se JMti i budoucím biskupóm Olomuckým pouští, aby s toho statku o grunty i o lidi poháněni a v súd práva zemského potahováni nebyli, než před právem svým s toho odpovídali.

Toto se také znamenitě vymieňuje, jestliže by kdo ku právu zemskému služebníky a poddané kteréhožkoli řádu kněze biskupa JMti k svědomí potřeboval, ten každý JMti o postavení těch osob prositi má, aby v Olomúci neb v Brně k potřebě jeho ráčil jim kázati státi, a JMt skrze úředníky své má tak učiniti a rozkázati těm osobám státi, a lidem městským i sedlským také od těch, k číž potřebě postaveni budú, má činěno a placeno býti podle práva. A též zase, jestliže by JMt čích lidí z statkuov dědičných ku právu svému potřeboval, má toho, číž lidé jsou, žádati, aby jim rozkázal ku právu JMti státi. A ten se má tak zachovati, a JMt těm lidem tolikéž podle práva učiniti. Než jestliže by kněz biskup JMt neb budoucí biskupové Olomučští statky svými, kteréž v této smlúvě nahoře vymieněny jsou a ku právu JMti přísluší, jakú směnu o statky ku právu zemskému příslušející učinili aneb ty statky prodadúc a pod právo zemské pustic, za ty peníze jiné statky koupili, z těch také nemají a povinni nebudou ku právu zemskému odpovídati, než při tom, jakž se nahoře píše, zuostaveni býti. Toto naše dobrovolné a přátelské pro zachování lásky s stavy tohoto margkrabství [srovnání] My Stanislav, biskup Olomucský, slibujeme i s budoucími potomky našimi, biskupy Olomuckými, ctně a křesťansky zdržeti a nepohnutě, cele a bez přerušení všelikého zachovati. A my Albrecht z Lichtnburka, Jan z Pernštajna, Dobeš z Bozkovic, Vilím z Vickova, Jan z Kyjovic a Jan ze Ptení na místě všech stavuov tohoto margkrabství též slibujem ctně a

křesťansky zdržeti a v celosti zachovati, což se v této naší dobrovolné a přátelské smlúvě píše. Tomu na svědomí a jisté zdržení pečeti naše vlastní s naším jistým vědomím k tomuto listu přivěsiti jsme dali, a pro budoucí paměth jednu [sic] my Stanislav biskup Olomucký máme, a druhý list v táž slova napsaný má při svobodách margkrabství Moravského v Olomúci na Rathúze ležeti. Stalo se v Brně, létha a dne, jakož se svrchu píše.

Přivěšeno sedm pečetí, totiž olomuckého biskupa a osob ze stavů vyjmenovaných, z nichž první, třetí a sedmá jsou neporušeny, ostatní jen částečně zachovány; jedna chybí úplně.

Číslo 10.

Smlouva, sjednaná mezi plnomocníky stavu panského a rytířského s jedné a zástupci královských měst moravských se strany druhé o obstávkách vrahů, lupičův a zlodějů, potom o půhonech a mučení při obojím právě, panském i městském, a konečně o obstávkách a půhonech vůbec. V Olomouci, 19. ledna 1532.

Orig. zemského arch. stavovského v Brně, V. II. č. 82.

Létha Páně tisícího pětistého třidcátého druhého, v pátek před svatým Fabianem a Šebestyanem [19. ledna] v městě Olomúci námi Vylémem Kunou z Kumstathu [sic] na Hrádku, Janem z Pernštajna na Helffenstajně, Bernartem starším z Žerotína na Dřevohosticích, Vylémem z Vickova na Cimburce, Hanušem z Petřwaldu, Janem Lhotským ze Ptyně na Pňovicích od stavů panského a rytířského vydanými, a námi Matyášem Mikssmelcarem, Matyášem Wakelí [Wakelij], Janem Krocarem a Gabryelem, písařem z Olomúce, Janem Petříkem, Pavlem Neplachem, Janem Telnicarem, Janem Gerultem z Brna, Petrem Sstrosarem, Krystoffem Hyntlem, Václavem Horčičkou z Znojma, Šebestyanem Sspisarem, Pavlem, písařem z Jihlavy, Filipem Kraysů a Mikulášem, písařem z Hradiště, Václavem Fučíkem a Janem Ausovským z Uničova, od stavu městského vydanými, stalo se v artykule dole psané toto zjednání a srovnání pro zachování lásky, svornosti v tomto margkrabství. A tak se protiv sobě zachovávati

manc, aby jedno právo v druhé potahováno nebylo, a mimo smlúvy a vajpověd krále Vladislava JMti, slavné paměti, abychom jedni druhým těžkosti nečinili. Item, poněvadž tento artykul mezi stavem panským, prelatským, rytířským a městským oč činiti, najvětčí se býti zdá, že města sahají v lidi panské, prelatské a rytířské a v městech je popravovati dadí: Item, toto uznáváme za prostředek býti při tom artykuli, jestliže by člověk hostinský v městě královském zhoubcí, loupežníka, mordéře neb zločince svého našel a jej právem obstavil, při takové obstávce má se to město zachovati podle pořádku a práva městského, a volal-li by se ten obstavený na pána svého neb ouředníka aneb na přátely své, má jemu toho příno býti, aby posla svého k nim poslati mohl, aby k určitému dni právem uloženému stáli. A tu bude-li chtíti pán nebo ouředník neb přátelé jeho podle něho státi, toho vůli míti budou. Pakli by nestáli a státi nechtěli, pořádek práva aby mezi tím, kdož stavuje, a obstavním [sic] zachován byl, a právo se vykonati mohlo. Než když by se přihodilo, že by v některém z měst královských něčí člověk, súc psanec neb podezřený [sic], z rozkazu jich vzat byl, a ten se v tom skutku znal a k vajvodu se nevolal, k tomu buď podle práva zachováno. Pakli by se k vajvodu volal, tehdy jemu toho příno býti má, aby to pánu nebo přátelóm oznámil a z sebe v slušném času svésti mohl. Pakli by kdo s jistinú byl popaden, podle práva k němu zachováno buď. A jestliže by kteraj psanec nebo podezřelý vzat byl a k vajvodu ani ku pánu se nevolal a také ani se k zlému skutku znáti chtěl, k tomu též zachováno býti má podle práva. Item, což se puohonuov při obojím právě zběhlých, o zmučení lidí dotýče, takovi puohonové se zdvihají a v nivec obracují. Item, což se stávek dotýče, ty se díti mají tak, jakž o tom prve zřízeno jest, aby každý hledal své spravedlivosti na taj dědině, kdež dlužník jeho jest. A jestliže by se jemu spravedlivé nestalo na tej dědině, tehdy položí opovědního dva peníze, aby lidi z tej dědiny stavovati mohl; pakli by kdo, nevyčekaje pořádku práva na tej dědině, kdež by spravedlivosti své hledal, a odtad odšel a přes to lidi s tej dědiny stavoval, a to naň prokázáno bylo, bude povinem [sic] takovú obstávku propustiti a obstaveným škodu zaplatiti, kerúž by skrz tu obstávku vzali. A při každé obstávce, když by se díti měla, rychtář toho práva má se žádající o práva stávky zeptati, byl-li na dědině, žádal-li spravedlivého,

a proč se jemu nestalo. A jestli rychtář vyrozumí, že jest na dědině spravedlivého nežádal podle pořádku práva aneb nechtěl roku přijíti, tehda jemu stávky tej nemá dopustiti. A také ten, kerajž se obstavuje, byl-li by na vodpor tomu praví, že jest na dědině nebyl, aneb že jest nechtěl podle práva roku přijíti, má rychtář oba určiti, aby před ním stáli k roku položenému, a najde-li se to na toho, kdož chtěl stavovati, že se nezachoval podle práva, aby obstavujícímu škody napravil. Pakli se to najde, že jest se obstavující podle práva zachoval, stávka na toho, keréhož obstavil, před se puštěna býti má: než host hostě a jistec jistce staviti muož, tak jakž pořádek od starodávna ukazuje městský. Item o ten puohon, kdež pan Vylém z Žerotína purgmistra a rady města Jihlavy pohoní o dání svědomí, proč sou ortele vydati nechtěli na hory Heyštaynské podle práva svého starého Jihlavského, což se Jiříka Ahnika dotýče, a Jihlavští praví, že jim možná věc není, aby oni měli svědomí dáti, co jest s nimi Ahnik tajně a pod svěřením mluvil; než bude-li jich pan Vylém z Žerotína žádati, aby jemu svědomí dali, proč sou toho wortele nevydali, že to učiniti a svědomí dáti chtí, a na ten zpuosob se ten puohon zdvihá, aby Jihlavští svědomí dali. Item, jakož pan František Ssarkan pohnal purgmistra a rady města Hradiště, že Filip, spolu obyvatel jejich, podvolil se jemu, když by mu dům v Hradišti prodajen [sic] byl, že jej v půldruhém stu kopách grošich vzíti chce, a purgmistr a rada aby jej k tomu drželi, aby tomu dosti učinil. Item, druhaj puohon, kterajmž pan Jan mladčí z Štermberka pohnal téhož purgmistra a rady, že Václav Beránek, fojtch jejich, Jiříkovi Štolbaskému z Doloplaz dopustil stávku na lidi jeho z Holešova v Hradišti, uznáváme, že ty obě pře póhonné dotýkají se práva městského, a protož ty puohony zdviháme, a víc o takové věci poháněni býti nemají, a pan Ssarkan a pan Jan chtí-li ty osoby viniti, aby je vinili podle smluv a vajpovědí krále JMti. Item, jakož pan Zdeněk z Lomnice purgmistra a rady města Znojma pohoní, viníc je, že sou Janovi Kyvisovi, člověku jeho z Vracovic vůz vzali, a Znojemští tomu odpírají pravíc, že sou nevzali, než že jest ten vuoz od nějakých pacholkův obstaven ku právu jich: A protož ten puohon zdviháme na ten zpuosob, aby pan Zdeněk vydal dva dobrá člověky a Znojemští dva, a ti sjedúc se do Znojma, aby tu věc vyslyšeli a konec mezi panem Zdenkem a Znojemskými

učinili. Item, jakož pan Jindřich Mezřický z Lomnice pohnal týchž purgmistra a rady města Znojma, viníc je, že sou lidi jeho Jakuba Masojídka a Jakuba Loučného z Jaroměřic do vězení svého vzali a odtud jich pustiti nechtěli, až jim dali třidceti dvě hřivně mince, a Znojemští sou proti tomu list ukázali pod pečetí městečka Jaroměřic, že sou od nich vyručili podle práva městského mistra popravčího, a toho mistra podle slibu svého jim zase nepostavili, že z té příčiny základ z nich vzali: I uznáváme, že jest ten puohon o tu při proti smlúvám a vajpovědi krále Vladislava, slavné paměti, a že se práva městského dotýče, a protož ten puohon zdviháme, a chce-li pan Jindřich Znojemské z toho viniti, aby je tak, jakž smlúva a vajpověd královská ukazuje, vinil. Item, což se těch puohonův mezi panem Dubským a pány Olomúčany dotýče, ti se zdvihají na mocné přestání na panu Vylémovi Kunovi, na panu Janovi, podkomořím, na panu Vylémovi z Vickova, na panu Janovi ze Ptyní, ty aby strany vyslyšíc, spravedlivě rozvážíc, mocnú vajpověď mezi nimi učinili. Item, jakož pan Putha z Ludanic pohnal purgmistra a rady města Olomúce, vinu jim dávajíc, že sou Matěje Plecha, masaře z Kokor, člověka jeho, v městě svávolně nočním časem vzíti a do vězení vsaditi dali a s něho deseth kop grošuov českých vzali, a toho jemu napraviti nechtí, proti tomu páni Olomúčané pokázali měščany Uničovskými, že ten Plech v Uničově má ženu svou zdávanú i dítky s ní, a kterážto žena jest dobrá a zachovalá, a s jinú ženú nezdávanú že ten Plech neřádně proti řádu křesťanskému bydlí, a privilegie městu Olomúci dané ukazují, že takových neřádných lidí v městě trpěti nemají, a smlúvy a vajpověd krále Vladislava JMti v sobě zavírají, to, což by se v okršku města zběhlo, že ku právu zemskému nepřísluší, a protož ten puohon zdviháme, a jestliže pan Pûta chce o to pány Olomúčany viniti, aby je tak vinil, jakž jmenované smlúvy a vajpověd o tom ukazují. Item, jakož pan Jan Kuna z Kunštathu, hajthman margkrabství Moravského, a pan Vylém Kurovský z Vrchlabie pohnali zatkynie Annu z Vizovic, manželku Filipa, měštěnína hradizského, a zatkli ji u purgmistra a rady v městě Hradišti; Hradišťané tomu póhonu odpor činí, pravíc, že nejsou z toho povinni před soudem zemským státi, poněvadž žádný člověk městský zatkyní poháněn býti nemá. I takto o tom vypovídáme: Poněvadž Anna stav svůj vladyckaj změnila a jeho se zbavila a v stav městský se dala, že za ni

Hradiščané tiem puohonem odpovidati nemají. Item, jakož pan z Pernštajna ráčil několika puohony Martina Hyble, měštěnína brněnského, ku právu zemskému pohnati, a pán nepokazuje, aby Merthybl jakého statku pozemského v držení byl a o statek, kerajž slove Opaestvo, nejiný ale kněz opath Hradietský a konventh jeho se pohánějí, a protož ty puohony zdviháme. Tomu na svědomí my nahoře psané a vydané osoby z stavu panského a rytířského pečeti naše vlastní k tomuto listu přivěsiti sme dali. A my purgmistr a rada města Olomúce na místě všech měst jiných královských, v margkrabství Moravském ležících, s vúli a vědomím jich pečeth naši městskú k tomuto listu přivěsiti sme dali. Jenž jest dán a psán létha a dne nahoře psaného.

Přivěšeno jest sedm pečetí úplně neporušených (6 panských a rytířských a pečet města Olomouce).

Číslo II.

Král Ferdinand I. potvrzuje výpověď krále Vladislava II. z r. 1493 (17. prosince) ve sporu mezi stavem panským a rytířským s jedné a stavem městským se strany druhé o předvolávání šlechticův a měšťanů k právu zemskému a doplňuje Vladislavovo ustanovení vlastní výpovědí svou. V Olomouci, 7. dubna 1546.

Orig. v zem. arch. stavovském v Brně, V. II. č. 85.

My Ferdynand, z Boží milosti Římský král, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, infant v Hyspanii, arcikníže Rakouské, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže, a Lužický margkrabie etc. Oznamujem tímto listem všem, jakož jest časuov jminulých mezi stavem panským a rytířským s jedné a stavem městským margkrabství Moravského, věrnými našimi milými, z strany druhé pře a ruoznice o puohony a potahování k soudóm byla vznikla, kterúžto při vyslyšic my s raddami našimi s pilností, vejpověd sme mezi oběma stranami udělati ráčili. I jsouc my od stavů panského a rytířského i také městského poníženě prošeni, abychom jim tejž vejpovědi naši vejpis vydati rozkázali, kterážto vejpověd slovo od slova takto v sobě zní a zavírá: Jakož jsou na JMtKú stav městský margkrabství Moravského vznesli, že by od stavuov panského a rytířského téhož margkrabství Moravského proti

smlouvám a nálezu krále Vladislava, slavné paměti, i tudíž proti JMti královské vejpovědi právóm, privilegím a svobodám jich z některých věcí, pod šos a ku právu městskému náležitých, před soud zemský poháněni a potahováni býti měli etc., JMtiKé poníženě prosíc, aby toho na ně dopouštěno nebylo, nébrž je při těch vejš dotčených smlouvách a vejpovědech i právích, privilegích a svobodách jich milostivě zuostaviti a zanechati ráčil. Proti tomu zase od stavu panského a rytířského promluveno: Poněvadž stav panský a rytířský podle smluv a krále Vladislava, slavné paměti, i také JMtiKé vejpovědi se tak zachovávají a nic proti tomu před se nebrali a neberou, avšak z stavem městským v žádnou při se nedávajíc, JMtiKé také za to, aby při vejš psaných vejpovědech zachováni byli, z pokorú prosili. Tu JMtKá nahledše s pilností v tu smlouvu a vejpověd krále Vladislava, kterážto smlouva a vejpověd slovo od slova takto v sobě zní a ukazuje:

[Následuje list krále Vladislava II., daný v Budíně, v úterý po sv. Lucii [17. prosince] 1493, otisknutý v Arch. Č. V., 450—452].

Tolikéž JMtiKé na to učiněná vejpověd slovo od slova takto v sobě zavírá: JMt Najjasnější kníže a pán, pan Ferdynand, Římský, Uherský, Český etc. král, infant v Hyspanii, arcikníže Rakouzské a margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický margkrabie etc., vyslyševše v tom artykuli stavy margkrabství Moravského a v smlúvu mezi nimi učiněnú a na tu potvrzení [sic] králem Vladislavem JMti, slavné paměti, nahlédše, takto o tom vypovídati ráčí, aby se k sobě stavové panský a rytířský k stavu městskému a stav městský zase k stavu panskému a rytířskému zachovávali vedle tej smlouvy, kteráž mezi týmiž stavy učiněna a slavné paměti králem Vladislavem potvrzena jest, a puohonové žádní aby nevycházeli na žádné věci, kteréž by v perkhrechtu šosovitém městóm zřetedlně náležely. Než kteréž by věci tak zřetedlné nebyly, ješto by na pochybě byly, pozemský-li věci čili šosovní jsú, a při prvním stání ku právu měšťané pravili, že to k šosu jich, oč ten puohon jest, náleží, to aby hned hajtman s soudcími v tom soudu slyšel a rozvážil; náleží-li to k šosu, aby hned ten puohon zdvižen byl, pakli by nenáležel pod šos, z toho aby předse podle pořádku odpovídali před týmž soudem. A protož JMtKá o tom takto poroučeti a rozkazovati ráči, aby stav panský a rytířský margkrabství Moravského podle těch vejpovědí králem Vladislavem i také JMtiKú

učiněných k stavu městskému a zase stav městský k stavu panskému a rytířskému (poněvadž jest vejpověd krále Vladislava a zvláště JMtiKé v jistých artykulích z strany puohonuov, jak ti vydáváni, a také v tom, což pod šos a ku právu městskému zřetedlně náleží, poháněno býti nemá, a kterak také ti puohonové při soudu zemském při vyhlašování puohonuov rozváženi býti mají, oč jsou dotčení tři stavové mezi sebou na rozepři byli), světle, zřetedlně a srozumitedlně postaveno, nyní i napotom se tak zachovávali, a jedna i druhá strana z toho nevykračovaly ani co proti tomu před se bráti neb činiti dopouštěly, a to pod uvarováním JMtiKé hněvu a nemilosti. K jejichžto svrchupsaných stavuov panského a rytířského i také městského snažné prozsbě nakloněni jsouce, vejš dotčené vejpovědi naši jedné každé straně, totiž stavu panskému a rytířskému jeden a stavu městskému druhý list v jednostajná slova sme vydali. Tomu na svědomí pečeth naši královskú k listu tomuto přivěsiti sme rozkázati ráčili. Dán v Olomouci, v středu po neděli postní, kteráž slove Lethare [7. dubna], létha Božího tisícého pětistého čtyřidcátého šestého a královstvi našich Římského šestnáctého a jiných dvatcátého.

Ferdinand.

Henricus, Burgravius Misnensis,
S. R. Bohemie Cancellarius.

Přivěšena visutá veliká pečet císařská, úplně neporušená.

Číslo 12.

Stavové moravští posílají k panovníku Ferdinandovi I. posly své Jetřicha z Kunovic a Jana Zahrádeckého, jednat o právích a pořádcích zemských. V Brně, dne 11. dubna r. 1549.

Kopie stará v Bočk. sbírce zem. arch. moravského č. 807.

Najjasnější králi a pane, pane náš milostivý! Vaší královské Mti služby své poddaně, povolně (s winšováním šťastného a dlúhého kralování) vzkazujem.

Milostivý králi! Poznavši toho pilné a znamenité potřeby z strany pořádku a práva našeho, posieláme k VMtiKé Urozeného pána, pana Jetřicha z Kunovic na Brodě Uherském, a Urozeného

vladyku pana Jana Zahrádeckého z Zahrádek na Budiškovicích, a jim sme poručili, aby potřeby s Vaší MtíKú, jako s naším milostivým pánem rozmluviti [sic], a VMtiKé prosíme, což v tomto poselství od nás s VMtiKú mluviti budú, že jim toho milostivě věřiti ráčite, jako bychom tu osobami svými při VMtiKé přítomni byli. Dán v městě Brně, ve štvrtek po neděli Judica [11. dubna] 1549 létha.

Biskup, hejtman, páni, rytířstvo, v soudu zemském markrab. Mor. sedající.

Číslo 13.

Smlouva JMti kněze biskupa olomuckého se pány many učiněná na předhradí olomuckém v domě JMti. V pátek před sv. Markem [24. dubna] létha Páně 1573.

Kniha Petřwaldská. MS. Františkova musea v Brně č. 260, str. 1—3. Nyní v zemském arch. mor.

Létha Páně 1573, v pátek před sv. Markem [24. dubna], v městě Olomouci v domu Důstojného v Bozie otci a pána, pana Jana, biskupa Olomuckého, když JMt sněm manský držeti ráčil, stalo se snešení o dále psané artykule mezi knězem biskupem JMti a pány many, biskupství Olomuckému přináležejícími, námi Zdeňkem Lvem z Rožmitále a z Blatné a na Hrotovicích, hejtmanem margkrabství Moravského, Pertoldem z Lippého a na Krumlově, nejvyšším maršálkem království Českého, a JMti Římského císaře, Uherského a Českého krále, panem komorníkem Hanušem Haugwicem z Biskupic a na Račicích, podkomořím margkrabství Moravského Jetřichem z Kunovic a na Brodě Uherském, jakožto prostředníky od obou stran požádáni [sic], a to takové: Jakož sou sobě páni manové předkem a prvotně stěžovali, že by od listů mocných výpisů i jinak dáváním obtěžováni byli od písaře manského, a že není nic vyměřeno, co od čeho by se dávati mělo, a že žádají, aby se nařízeni stalo, co by se od čeho dávati mělo; tolikéž aby dcky manské a rejstra a svobody v lepším opatrování byly, nežli na ten čas jsou. Druhé, že se tím listem, kteréž [sic] od předešlých biskupův mají a na budoucí biskupy se vztahují, jiní páni biskupové místa dávati

nechtěli. Třetí, že se kněz biskup v statky manské, když kterýž z manův umře, bez rozeznání uvazovati ráčí. Čtvrté, že kněz biskup nechce dopouštěti věna manželkám jejich na statcích manských zapisovati ani dluhův že nechce platiti z těch statkův, v kteréž nápadem uvazovati ráčí [sic], ani žádných spolků na statky manské dopouštěti. Páté, když který man statek komu prodá s povolením biskupa, smlouvu učiní a strží, že kněz biskup na trh vstupovati chce. Šesté, statky, kteréž na kněze biskupa připadají, cizozemcům aby se nedávaly. Sedmé, že se v to potahují, aby na korunování knězi biskupovi větší berni jich poddaní dávali, než od starodávna jest za právo. Osmé, že žádají, aby jisté vyměření bylo, jak se poručenství na mocný listy, od kněze biskupa dané, o statky manské dělati mají.

To my napřed psaní prostředníci, slyšíce stížnost jejich i také odpor tomu od kněze biskupa přijmoucí [sic], takto sme je srovnali: Páni manové kněze biskupa JMti a pánům soudcím v soudu manským sedajícím, co se písaře a opatrování svobod desk manských dotejče, v moc dáti mají, aby JMt kněz biskup s těmi pány many v to při nejprvnějším soudu manským nahlídl a vyměřil, co by který man od čeho dáti měl i také, jakž by se při témž právě dcky manské a svobody opatrovati i také vejpisy v zapisování všelijaké dávati měly, a co by se od čeho dávati mělo, tak aby se na budoucí časy věděli při tom právě, čím zpravovati.

Strany listův mocných, kteréž páni manové mají od předešlých pánův biskupův, a na budoucí biskupy se vztahují a na ně pořádná poručenství vzdělány jsou aneb ještě zdělána budou, ti listové a poručenství v své mocnosti zůstati mají, a kněz biskup, komu ráčí mocný list dáti, ten aby svědčil i na budoucí biskupy.

A poněvadž se [sic] některé statky manské s některým[i] osobami JMti kněz biskup rozepři strany nápadu míti ráčí, ti se vymieňují a v toto srovnání se nepotahují. Když by který man bez poručenství pořádného z tohoto světa sešel a syna po sobě nepozůstavil, a kněz biskup k statku po něm pozůstalém právo se míti pravil, a dcera anebo některý přítel také by chtěl k tomu statku právo míti, aby se v takový statek až do rozeznání té pře hofrychtýř manský se dvěma many uvázal a jej drželi, až by rozeznáno bylo, kdo k tomu statku právo má, a to při nejprvnějším soudu manském (však s vejhradú appellací to rozeznáno

býti má), kterýž by potom držán byl, a komuž přisouzeno bude, tomu hofrychtiř a ti dva manové pořádný počet z užívání toho statku aby učinili a jemu postoupili. Než jestliže by ten statek knězi biskupovi přisouzen byl, k svrškům kněz biskup práva nemá. Však co se těch statkův, o kteréž rozepře jest, dotejče, z nichžto některé kněz biskup držeti ráčí a některé osoby některé drží, vo ty aby jedni druhé pořádkem práva vynesli, než budoucí časy podle toho vymienění se k sobě z obou stran chovali.

Také kněz biskup JMt na žádost manů k tomu povoliti ráčil, aby věno na statku manském zapsati podle slušnosti a velikosti neb malosti statku aneb jak by se s knězem biskupem JMtí tehdy srovnati mohl. Než jestliže by který man dědičný statek měl, nemá věna na statku manském zapisovati, nežli na statku dědičném.

O placení dluhův pozůstalých z těch statkův manských, kteréž na kněze biskupa připadají, mají to páni manové při nejprvnějším soudu aneb sněmu manském ukázati, že předešlí páni biskupové sou takové dluhy z těch statkův i s práva a povinnosti platívali, a což by toho tak ukázali, při tom aby zůstaveni byli.

Jakož také páni manové to při knězi biskupovi míti chtěli, aby jim JMt z práva spolku na statky manské dopouštěti ráčil, to při vůli JMti jest, komuž toho přiti chce, než z práva toho páni učiniti nemají.

Když by který z pánů manů jakej statek manský s povolením kněze biskupa prodati chtěl, nejprv má rejstra JMti knězi biskupovi vydati, a s ním se, jestliže bude chtít koupiti, v jednání dáti. A jestliže by se kněz biskup smluviti nemohl aneb koupiti nechtěl, a on jiné osobě k tomu hodné ten statek prodal aneb smlouvu s ním učinil, nemá se jemu v tom žádná překážka od kněze biskupa ani vod žádnýho státi, však nemá žádnému za tu summu aneb pod tu, což mu JMt kněz biskup dávati ráčil, ten statek pustiti, a v tom se má beze všeho fortele chovati.

O berni dávání mají páni manové knězi biskupovi nejvyššímu takovou berni, jako sou knězi biskupovi Janovi neb Markovi dávali, dáti, a to konečně mezi tímto časem a sv. Bartolomějem nejprv příštím. A tím, že sou knězi biskupovi Vilímovi nětco více dali, honěni býti nemají; však jestliže by se to našlo, že by

co mimo to vyměření spravedlivé panu biskupovi povinni dávati byli, o to s JMtí knězem urovnati mají.

Kteříž by statkové manští na JMt kněze biskupa spravedlivě připadali, ty JMt může dáti prodati aneb sobě schovati, však cizozemcům jich JMt dávati ani prodávati nemá, než ti se za cizozemce nepokládají, kteří v řízení zemským za cizozemce nejsou položeni.

Co se poručenství dotejče, pověvadž mocní listové jak by se spraviti měli, se to vyměřuje, aby poručenství na takový list jakž předešle učiněna a dělána byla; a jestli by nad to vejše kněz biskup kterému manu větší milost učiniti chtěl, to při vůli JMti se zůstavuje.

Však toto snešení a námi prostředníky svrchu psanými narovnání JMti knězi biskupovi ani těm osobám, kteréž s JMtí o některé statky v rozepři a JMt s nimi jest, ke škodě a újmě jich spravedlnosti obec [sic] nemá.

A pro lepší toho vědomost a budoucí pamět má toto snešení v knihy a ve dcky manské, a kdež se jiní vobecní sněmové manští zapisují, při nejprve příštím soudu neb sněmu manském zapsáno býti, kteréž jsme pečetmi našimi my svrchupsaní prostředníci zapečetili a každé straně v jednostejné slova na pergameně sepsané dali. Stalo se létha a dne nahoře psaného.

Číslo 14.

Císař Rudolf II. ztvrzuje usnešení stavův moravských, aby soudy zemské a posudky konaly se na Moravě v jiné, příhodnější doby, než bylo posud zvykem. Na hradě Pražském, 6. prosince 1578.

Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. II. 91.

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc., král etc., arcikníže Rakouzské, margkrabie Moravský, Luocemburské a Slezské kníže a Luožický margkrabie etc. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsou na Nás všickni čtyři stavové margkrabství Našeho Moravského, věrní Naši milí, poníženě vznesli, že jsou se na sněmu obecním, kderýž létha tohoto etc. sedmdesátého osmého, v ponděli po Památce na

Nebevzetí Blahoslavené Panny Marie [18. srpna] v městě Našem Brně držán byl, o to jednomyslně snesli a se svolili, aby soudové jejich zemští, kdeříž se drživají o sv. Janě Křtiteli Božím, v neděli po sv. Kunhutě a v druhou neděli postní, předešlým landtfrydem a zřízením zemským téhož margkrabství Moravského v nejpilnější díla na polích vyměření, kteřížto mnohým z obyvateluov a zvláště chudým, kteříž při týchž soudech činiti mívají, nemálo na překážku živností jejich, že jsou tolikéž i posudkové na jiné časy příležitější přeloženi byli, a to na časy tyto níženi psané, totiž soud Brněnský, kderýž se, jakž dotčeno, předešle o sv. Kunhutě a nyní v neděli před sv. Vavřincem držíval, ten aby držán bejval na den sv. Martina. A trefilo-li by se sv. Martina v sobotu, tehdy v neděli po sv. Martině. Soud Olomucký, kterýž se o sv. Třech Králích v městě Olomúci drživá, ten aby v své celosti zuostal a na ten čas budoucně držán byl. A posudkové k těm dvěma souduom, totiž v Olomúci aby druhý pátek před neděli Masopustní a v Brně ten pátek před Masopustní neděli držáni byli, a tak puohonové pořád podle starobylého pořádku aby šli. Soud postní Brněnský aby se v městě Brně v neděli Provodní a soud sv. Janský Olomucký v neděli před sv. Bartolomějem v Olomúci držel. A posudkové k těm dvěma souduom, totiž v Olomúci, v pátek před sv. Matoušem a v Brně v pátek po sv. Matouši, a tak puohonové aby také pořád podle starobylého pořádku aby šli. Však takové přeložení dotčených souduov a posudkuov i také jití puohonuov aby na ublížení a újmu dckám zemským, svobodám a privilegím jich nebylo, nyní i na časy budoucí, nébrž tak aby v své mocnosti a celosti zuostaveni byli, prosíce Nás nadepsaní stavové margkrabství Moravského poníženě, abychom k tomu své milostivé povolení dáti a jim takového jejich jednomyslného snešení a svolení milostivě potvrditi ráčili. K jejichžto ponížené prosbě nakloněni jsouce i také majíce v milostivé paměti jejich mnohé věrné, platné a ustavičné služby, kteréž jsou Nám i předkuom Našim vždycky rádi činili a činiti nepřestávají, a poněvadž pak to k jich dobrému a pro uvarování škod a překážek v živnostech jejich býti má, protož s dobrým rozmyslem, Naším jistým vědomím, s raddou věrných Našich milých, mocí království v Čechách a jakožto margkrabie Moravský k takovému jejich všech čtyř stavuov margkrabství Moravského jednomyslnému snešení a svolení z strany týchž přeložení na jiné časy souduov

i také posudkuov, jakž již dotčeno, milostivě jsme též povolili, schválili, i také toho jim potvrdili a tímto Našim listem císařským tak, jakž to vše do něho slovo od slova vepsáno jest, vědomě a docela k tomu povolujem, to jim stavuom schvalujem a toho potvrzujem, chtíce tomu konečně, aby podle takového svého snešení a svolení za právo stalé a pevné to majíce, toho všeho na budoucí časy a věčné užívati mohli a moc měli bez Naší, dědicuov a budoucích Našich, králuov Českých a margkrabuov Moravských, všelijaké překážky. Tomu na svědomí pečet Naši císařskú k tomuto listu přivěsiti jsme rozkázati ráčili. Dán na hradě Našem Prazském, v sobotu, den sv. Mikuláše [6. prosince], létha Božího tisícího pětistého sedmdesátého osmého a království Našich Římského čtvrtého, Uherského sedmého a Českého též čtvrtého.

Rudolf. H. [S.] Mezl.

Vra. a Pernestan.

S. R. Bohemiae Cancellarius.

Ad mandatum Sacrae Cesareae Mtis proprium.

Khober.

Přivěšena veliká pečet císařská, visutá, z níž třetina ulomena.

Číslo 15.

Císař Rudolf II. dovoluje, aby stavové moravští směli na ten čas obsazovati soud zemský osobami hodnými a poznamenané aby mu vždy odeslali. V Augšpurce, dne 15. září 1582.

Orig. zem. arch. mor. Art. Landrecht I. b. Bočkova sb.

Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, Uherský, Český etc. král etc.

Duostojní, Urození, Stateční a Slovutní, věrní Naši milí! Psaní Vašemu, kderýmž Nám poddaně oznamujete, za jakými bezelstnými příčinami jminulý soud zemský sv. Bartoloměјský k odložení jest přijíti musil, tomu všemu, nicméně také ponížené prozbě Vaší, abychom od toho odporu, kderéhož z strany dosazování osob do soudu zemského s Vámi jmíti ráčíme, upustiti a k tomu milostivě dovoliti ráčili, abyšte sami týž soud zemský

osobami hodnými dosazovati mohli, jsme milostivě vyrozuměti račili. I poněvadž slušné jest, aby lidé při témž soudu zemském, zvláště pak vdovy a sirotci v spravedlnostech svejch náležitě ředrováni byli, a takový soud zemský pro nedostatek soudcuov zemských dále odkládán nebyl, protož na ten čas k tomu milostivě povolovati a Vám poroučeti ráčíme, abyšte nadepsaný soud zemský osobami hodnými, kteřížby předně ke cti a chvále Pánu Bohu, Nám a vlasti své k užitečnému dobrému pracovati a lidských spravedlností vyhledávati mohli, osadili a Nám ty osoby potom také poznamenané odeslali, vědouc, že na tom milostivú vuoli Naši císařskú naplnite. Dán v městě Našem a říšském Augšpurce, v sobotu po Památce Povýšení sv. Kříže [15. září] létha LXXXII° a království Našich Římského sedmého, Uherského desátého a Českého též sedmého.

Rudolf.

Wra. a Pernestan, S. R. Bohemie Cancellarius.

Ad mandatum Sacrae Caesareae Mtis proprium
Ozwald z Ssenfeldu.
Šeb.[1]) Hewgel.

Pečet chybí.

Číslo 16.

Císař Rudolf II. potvrzuje stavům moravským usnešení sněmovní, aby soudy zemské se konaly dle starého pořádku časového a nikoli v době, jak ustanoveno bylo roku 1578. Ve Vídni, 30. září 1583.

Orig. stavovského arch. mor., V. II. 93.

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král etc., arcikníže Rakouzské, margkrabie Moravský, Luocemburské a Slezské kníže a Luožický margkrabie etc. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsou všecky čtyři stavové margkrabství Našeho Moravského, věrní Naši milí, na sněmu obecním, kderýž létha jminulého etc. Lxxviii°, v ponděli po Památce na Nebevzetí Blahoslavené Panny Marie v městě Našem Brně držán byl, o to se jednomyslně snesli, aby soudové jejich zemští

1) V I. díle tiskl jsem Ferdinand. Tušim správné jest Šebestián.

a posudkové na jiné časy a terminy, nežli jsou od starodávna předešlým landtfrydem a zřízením zemským vyměřené, držáni bejvali, přeloženi a držáni byli, což jsme jim také na poníženou prozbu jejich majestátem Našim císařským, jakž týž majestát, kderémuž datum na hradě Našem Prazském, v sobotu, den sv. Mikuláše téhož létha, to v sobě šířeji obsahuje a zavírá, milostivě potvrditi ráčili. I vznesli jsou na Nás předepsané všecky čtyry stavové téhož margkrabství Moravského, že to poznávají, kderak by vajš oznámené přeložení týchž souduov zemských a posudkuov předešlých, k jemuž jsme jim tehdáž, jakž vejš oznámeno, na poníženú žádost jejich povoliti a jim toho milostivě potvrditi ráčili, na nemalú škodu a ublížení činnosti a hospodářství jich všech stavuov, tolikéž i chudých poddaných jich se vztahovati mělo, za kterýmiž to nadepsanými příčinami jsou se jmenovaní stavové margkrabství Moravského na sněmu obecním, kderýž v neděli po svatým Vítě [19. června] létha tohoto osmdesátého třetího v městě Našem Brně držán byl, na tom snesli, aby z těch předešle přeložených souduov a posudkuov sešlo, a soudové zemští i posudkové zase podle starodávního spuosobu svými vyměřenými časy tak, jakž prve za předkuov jich bejvalo a předešlý landfryd a zřízení zemské ukazuje, držáni byli, a jeden každý soud i posudek na svém místě zuostal, totižto soudové zemští v městě Našem Olomúci první soud na den sv. Jana Křtitele Božího a druhý potom na den Svatých Tří Králuov, a v městě Našem Brně první soud zemský v druhú neděli postní a druhý v neděli po sv. Kunhutě, a posudkové k nyní psaným souduom zemským aby tolikéž podle starobylého pořádku držáni byli, a puohonové aby také pořád, jakž od starodávna bejvalo, šli, prosíce Nás častopsaní stavové margkrabství Našeho Moravského poníženě, abychom jim takové jich jednomyslné snešení a dotčených souduov zemských a posudkuov v starobylý spuosob uvedení milostivě potvrditi ráčili. K jejichžto ponížené prozbě nakloněni jsouce, i také majíce v milostivé paměti dotčených stavuov mnohé věrné, pilné, platné a ustavičné služby, kderéž jsou předkuom Našim, též také Nám každého času platně činili a činiti nepřestávají, a zvláště poněvadž to dotčeným stavuom a chudým poddaným jich, aby v živnostech svejch nehynuli, k vzdělání a dobrému bejti a se vztahovati má, protož s dobrým rozmyslem, Našim jistým vědomím, s raddou věrných Našich milých, mocí královskú

v Čechách a jakožto margkrabie Moravský k takovému jmenovaných stavuov margkrabství Našeho Moravského jednomyslnému snešení a týchž souduov zemských a posudkuov, jakž vejš dotčeno, v starobylý spuosob uvedení jsme též milostivě povoliti a jim toho schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili a tímto listem a majestátem Našim císařským vědomě k tomu docela povolujem a stavuom toho schvalujem, obnovujem a potvrzujem, chtíce tomu konečně, aby to na újmu a ublížení dckám zemským, též privilegím a svobodám margkrabství Moravského, nyní i na časy budoucí, nebylo, nébrž aby to všecko, jakž vejš psáno, podle dotčených stavuov jednomyslného snešení stále a pevně, jakž od starodávna bejvalo, na budoucí a věčné časy drželi a zachovali bez Naší, budoucích Našich, králuov Českých a margkrabí Moravských, všelijaké překážky a odpornosti. Tomu na svědomí pečet Naši císařskú k tomuto listu přivěsiti jsme rozkázati ráčili. Dán v městě Našem Vídni, v pondělí den svatého Jeronyma [30. září] létha Božího tisícého pětistého osmdesátého třetího a království Našich Římského osmého, Uherského dvanáctého a Českého devátého.

Rudolf. Ozwald z Ssenfeldu.

Ad mandatum S. C. Mtis proprium

Šeb. Hewgel.

Přivěšena veliká pečet císařská, visutá, úplně neporušená.

Číslo 17.

Císař Rudolf II. opětně ztvrzuje usnešení stavů moravských, že poddaní nemají míti ve svých rozepřích od práva městského žádné jiné appellace. Pouze ve sporech šlechticů s měšťany v městech královských dovolena jest appellace na hrad Pražský. Na hradě Pražském, 24. října 1583.

Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. II. č. 95. Kopie v Bočkově sbírce č. 857.

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, arcikníže Rakouzské, margkrabie Moravský, Luocemburské a Slezské kníže a Luožický margkrabie etc. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsou se všecky [sic] čtyři

stavové margkrabství Našeho Moravského jminulých leth na tom jednomyslně spolu snesli, jestli by se kdy přitrefilo, že by lidi poddaní jich spolu v věcech, což by se hrdla neb statku dotejkalo, buď o mordy neb prodávání statkuov a kladení peněz gruntovních anebo z strany jiných k tomu nápodobných věcí na rozepři byli a s povolením vrchnosti svejch ku právu městskému do měst Našich v témž margkrabství o naučení a nebo právního rozeznání podáváni bejvali, aby od téhož práva městského dále nikam appellací jíti a brána bejti nemohla, že jsme od jmenovaných stavuov dotčeného margkrabství Moravského poníženě prošeni, poněvadž jsme týmž stavuom k předepsanému artykuli, o kderýž jsou se, jakž vejš oznámeno, spolu snesli, předešle milostivě povoliti a jim na to decret Náš, kderémuž datum na hradě Našem Pražském, třinátctého dne měsíce Aprilis, jinak dubna, létha Božího tisícého pětistého sedmdesátého devátého vydati ráčili, abychom jim toho pro budoucí pamět milostivě schváliti a obnoviti ráčili: K jejichžto ponížené prozbě nakloněni jsouce a přivedše sobě k milostivé paměti mnohé, věrné, pilné a platné služby, kderéž jsou dotčení stavové margkrabství Našeho Moravského předkuom Našim a Nám volně činívali a posavad činiti nepřestávají, s dobrým rozmyslem, Naším jistým vědomím, s raddou věrných Našich milých, jakožto král Český a margkrabie Moravský, předepsaný artykul ve všem jeho znění, položení, punktích, klauzulích a artykulích jsme dotčeným stavuom milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili a tímto majestátem Naším císařským schvalujem, obnovujem a potvrzujem, chtíce tomu konečně, aby od jednoho každého při tom bez přerušení zachováni byli bez Naší, budoucích Našich, králuov Českých a margkrabí Moravských, i jiných všech lidí všelijaké překážky a odpornosti, však s tou jistou vejminkou, jestli by se kdy přitrefilo, že by osoby stavu panského, prelatského nebo rytířského s obyvateli a poddanými Našimi v městech Našich, kdeří stavu užívají, též také měšťani a obyvatelé v týchž městech Našich spolu jaké rozepře o šosovní a městské věci měli, že to při předešle z strany appellací nařízeném řádu a ustanovení, tak že jednomu každému appellací před osobu Naši císařskú, dědice a budoucí Naše, krále České, aneb raddy Naše nad appellacími na hradě Našem Prazském od Nás zřízené, zastavena a zhajována bejti nemá. Tomu na svědomí pečet Naši císařskú k tomuto listu přivěsiti jsme rozkázati

38*

račili. Dán na hradě Našem Pražském, v pondělí po svatém Lukáši, Evangelistu Páně [24. října], létha Božího tisícého pětistého osmdesátého třetího a království Našich Římského osmého, Uherského dvanáctého a Českého devátého.

Rudolf.

Ozwald z Ssenfeldu.
Ad mandatum Sacrae Caesareae
Mtis proprium
Šeb. Hewgel.

Přivěšena veliká visutá pečet císařská v dřevěné krabici, ale částečně porušena — s udrobenými dvěma kusy.

Číslo 18.

Komisaři císařští, Vilém z Rožmberka a Adam z Hradce, srovnávají spor mezi biskupem olomuckým s jedné a mezi rytíři a nejv. úředníky moravskými se strany druhé o souzení osob duchovních z nářku cti a věcí hrdelních před soudem zemským. V Brně, 29. září 1586.

Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. II. č. 96.

Létha Páně tisícího pětistého osmdesátého šestého, v pondělí, den památný svatého Michala, archanděla Božího [29. září], Námi Vylímem z Rožmbergka a na Krumlově etc., vladařem domu Rožmberského, rytířem Tovarystva zlatého rúna domu Burgundského, JMtiCé tejnou raddou a nejvyžším purkrabí Prazským etc., Adamem z Hradce na Hradci a Hluboké, též JMti Římského císaře, Uherského a Českého krále etc. raddou, komorníkem a nejvyšším kanclířem království Českého, jakožto od JMtiCé nařízenejmi komisaři, stala se jest smlouva celá, dokonalá a dobrovolné porovnání, a to mezi Vysoce důstojným v Bohu otci pánem, panem Stanislavem Pavlovským, biskupem Olomuckým s jedné, a Urozenými pány, pány, Urozenými a Statečnými rytíři, nejvyššími pány ouředníky a soudci zemskými markrabství Moravského z strany druhé. Jakož jest mezi dotčeným panem biskupem a již jmenovanejmi nejvyzšími pány ouředníky a soudci zemskými nedorozumění vzniklo o to, že by osoby duchovní z nářku poctivosti slov hanlivých aneb z věci těch, kderéž by se hrdla dotejkati

chtěly, před soudem zemským jsouce obviněni stávati a odpovídati povinni nebyli, jakož pak začátek té rozepře a nedorozumění pošel jest z té pře, kderáž jest na soudu zemském vzešla byla někdy mezi Urozeným vladykou Voldřichem Valkaunem z Adlerů a knězem Zygkmundem Scutellanem, kanovníkem kostela Olomuckého, v kderéžto rozepři někderá psaní od pana biskupa soudu zemskému, též od soudu zemského panu biskupovi zase odpověd, jsou se zběhly, pro kderéžto jedna i druhá strana nemalé své stížnosti JMtiCé jsou předstíraly, pokládajíc, kderak by takovými psaními veliké ublížení jedněm i druhým se státi mělo: I srozumívajíc tomu JMtCá, že takové věci mezi dotčenejmi stranami větší stížnost, nevoli a nedorozumění by přinésti mohlo, a majíce o to milostivou otcovskou péči, aby jak ve všech království a zemích JMtiCé tak také v markrabství Moravském láska, svornost, dobré porozumění zvláště mezi předními osobami byla, souce JMt panu biskupovi též i nejvyzším pánuom ouředníkuom a soudcuom zemskejm jakožto raddám a služebníkuom svým vší císařskou milostí nachýlen, nás svrchu jmenované komisaře do města Brna k soudu svato-Kunhutskýmu vypraviti ráčil, tak abychom mezi stranami o to se vší pilností jednali, aby takové nedorozumění skrze ta psaní vzniklé, i co by jiného mezi nimi bylo, přátelsky porovnáno bejti mohlo. Kdež po mnohém a pilném jednání k tomu sme strany přivedli, že ku dokázání své volné, poddané poslušnosti a volnosti k JMtiCé, jakožto pánu svému, i také prokázání své náchylné všelijaké mysli k svornosti křesťanské, jsou nám, co se těch všech ztížností a nevolí, kderé sou se skrze též psaní mezi nimi zběhly, dobrovolně v moc dáli. A protož podle takového v tom na nás mocného přestání jménem a na místě JMtiCé etc. předkem a nejprve ta všecka psaní i vodpovědi a skrze to vzešlé nevole a nedorozumění mezi dotčenejmi stranami dokonce zdviháme, moříme a v nic obracujem, tak že jedné ani druhé straně, co se tu koli zběhlo, duostojenství a poctivosti, povinnosti, ouřaduom, stavu i právuom jich k žádné újmě, zlechčení není a bejti nemá, a žádná strana ničehož toho sobě více nemají, nyní i na časy budoucí a věčný, ničímž zlým spomínati, nežli tak jakž předešle, aby se k sobě ve všem dobrém přátelství a lásce chovali, JMti císařské, pána svého, a vobecního dobrého markrabství tohoto věcí buď při soudech neb jiných jednání a potřebách zemských sobě nápomocni byli, což jsou

nám z vobou stran, že se k sobě tak přátelsky a křesťansky zachovati chtějí, připověděli. Co se pak toho artykule osob duchovních ku právu zemskému obvinění o věci napřed doložené dotejče, ten artykul k rozeznání na JMtiCé zůstává. A jestliže by v tom čase, nežli JMtCá strany spravedlivou vejpovědí poděliti ráči, kdo z osob světských osobu duchovní před soud zemský z nahoře psaných věcí obvinil, ta pře nemá slyšána nežli odložena bejti dotud, pokudž by JMtCá vo ten artykul strany buďto porovnati anebo spravedlivou vejpovědí poděliti neráčil. Všakž chtěl-li by kdo koho z duochovních strany nářku, jakž nahoře dotčeno, právem duchovním viniti, to se jemu nezavírá. A což tak touto přátelskou a dobrovolnou smlouvou podle obojího na nás mocného přestání vypovídáme, o to se skutečně přičiniti a od osob našich jednati chceme, aby to stranám JMtCá, jakožto král Český a margkrabie Moravský, majestátem svým pro budoucí pamět stvrditi a upevniti ráčil. Pro lepší toho jistotu a duověrnost my svrchu dotčení komisaři pečeti naše s podepsáním vlastní ruoky dali sme k této smlouvě přitisknouti a každé straně v jednostejná slova sepsaná jednu sme vydali. Stalo se v městě Brně, létha a dne svrchu psaného.

Vylém z Rozmberka rukú vlastní. — Adam z Hradce rukú vlastní.

Přivěšeny visuté malé pečeti obou komisařů, zachované.

Číslo 19.

Majestát císaře Rudolfa II., jímž na žádost vyšších dvou stavů moravských, uznávaje ochotu jejich při povolování velikých berní a platů na zaplacení obtížných dluhů královských, vzdává se nápadův na statky i po šestém koleně. Na hradě Pražském, 27. dubna 1587.

Orig. zem. stavov. arch. mor. v Brně, V. II. č. 98.[1])

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, arcikníže Rakouzské, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický margkrabie etc. Ozna-

[1]) Viz u Kalouska (O staroč. pr. děd. a odúmrt.) str. 52, pozn. 2.

mujem tímto listem všem, jakož jsou stav panský a rytířský margkrabství Našeho Moravského, věrní poddaní, Naši milí, skrze Urozeného Hynka Brtnického z Waldštejna na Brtnici, hejtmana Našeho v témž margkrabství, věrného milého, a jiné vyslaný své toho při Nás poníženě hledali a za to žádali, abychom od nápadův, kderéž v margkrabství Našem Moravském po šestým koleně, kdož by tak bez pořízení a krevních přátelův z světa sešel, míti ráčíme, pro služby předkův jejich i také jich samých ustavičné, věrné a platné služby, kderéž jsou císaři Ferdynandovi, panu dědu, a císaři Maximilianovi, panu otci Našemu nejmilejšímu, slavných a svatých paměti, tolikéž také Nám z upřímné a poddané náchylnosti a lásky každého času podle vší možnosti rádi činívali a činiti nepřestávají, milostivě upustiti ráčil: I ačkoliv tento artykul jeden z předních regalí Našich, kderéž v margkrabství Našem míti ráčíme, jest, na kderým Nám a budoucím Našim, králům Českým a margkrabí Moravském [sic] —, nemálo záleží, avšak neohlídajíce se na to, nébrž patříce více na jich, stavův margkrabství Našeho Moravského, věrné a upřímné služby, kderéž jsou na sněmích obecních činěním znamenitých a velikých pomocí i sice v mnohých příčinách po ta všecka létha kralování a panování Našeho z poddané lásky ochotně a platně činívali a nyní k milostivé žádosti Naší císařské na splacení a svedení toho těžkého a nesnesitedlného břemena stížných dluhův, tolikéž že sou znamenitou a podstatnou pomoc jakožto věrní poddaní, Naši milí, do jistých leth svolili a vyplniti připověděli, a protož z milosti Naší císařské a jakožto král Český a margkrabie Moravský od takového práva a spravedlnosti Naší vědomě upouštěti a stavy vyšší často psaného margkrabství Moravského s vyššími stavy království Českého v tomto artykuli srovnávati a tomu milostivě chtíti ráčíme, aby oni stavové margkrabství Našeho Moravského, nyní i na časy budoucí a věčný, při této jim od Nás učiněné milosti a svobodě, jako království Naše České podle milosti krále Vladislava, předka Našeho, slavné paměti, stavům království Českého dána, zuostaveni byli bez Naší, budoucích Našich, králův Českých a margkrabí Moravských, i jiných všech lidí všelijaké překážky a odpornosti. Tomu na svědomí pečet Naši císařskú k tomuto listu a majestátu přivěsiti rozkázati sme ráčili. Dán na hradě Našem Pražském, v pondělí po neděli Cantate [27. dubna], létha Božího tisícého pětistého

osmdesatého sedmého a království Našich Římského dvanáctého, Uherského patnáctého a Českého též dvanáctého.[1])

Rudolf.

Adamus de Nova Domo. Ozwald z Ssenfeldu.

S. R. Bohemiae Cancellarius.

Ad mandatum Sacrae Caesareae Mtis proprium.

Šeb. Hewgel.

Přivěšena visutá, veliká pečet císařská, částečně porušená.

Číslo 20.

Císař Rudolf II. potvrzuje smlouvu mezi biskupem olomuckým a knížetem Karlem Münsterberským ze dne 30. listopadu roku 1588. Na hradě Pražském, dne 30. dubna r. 1590.

Orig. státního archivu vratislavského [Oe].

My Rudolf II., z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouské, markrabie Moravské, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabě.

Oznamujem tímto listem všem, že sme poníženě prošeni od Vysoce duostojného knížete Stanislava, biskupa Olomouckého, raddy Naší a královské české kaple hraběte, a Osvíceného knížete Karla Minsterberského a Olešnického, hraběte Glaczkého na Šternberce, ujce Našeho, věrných milých, abychom jim smlouvy dolepsaný, kteráž jest mezi nimi skrze Urozené Albrechta Sedlnického z Choltic na Bartošovicích, nejvyš. sudího knížetství Opavského, Jana Jetřicha mlad. z Žerotina na Strážnici, Statečné Mikuláše z Hrádku na Novém Zámku, podkomořího markrabstvie Moravského, Ondřeje Bzence z Markvartovic na Klimkovicích a Třebovici, hofrychtéře soudu manského biskupstvi Olomuckého, a Slovutné Jakuba starš. Vojsku z Bogdunčovic na Veselí, prokurátora Našeho markrabstvie Moravského, Petra st. Pražmu z Bílkova na Eyvanovicích, kraječe Našeho, Jindřicha Šípa z Branice a z [sic] Lorence Edera z Šťávnice na Sovinci, věrné naše milé, udělána, milostivě potvrditi ráčili, kterážto smlouva slovo od slova takto v sobě zní:

---

1) V listině jest omylem d e v a t e n á c t é h o.

Létha Páně tisícého pětistého osmdesátého osmého, v středu, den Památky sv. Ondřeje, Apoštola Božího [30. listopadu] na zámku Kroměříži při soudu manském mezi Vysoce duostojným v Bohu otci knížetem a pánem, panem Stanislavem Pavlovským, z Boží Mti biskupem Olomouckým, královské kaply české hrabětem a JMti císaře Římského, Uherského a Českého krále raddou, též Velebnými pány praelaty, knězem Bartoloměejem Lybertanem, děkanem, a vší kapitolou kostela Olomouckého s jedné a Osvíceným knížetem a pánem, panem Karlem, z Boží Mti knížetem Minsterberským v Slezi Olešnickém, hrabětem Glaczkým a pánem na Šternberce i na místě Osvíceného knížete pána, pana Jindřicha Václava, pana syna JMti vlastního, z strany druhé, námi Albrechtem Sedlnickým z Choltic a na Bartošovicích, nejvyšším sudím knížectví Opavského, Janem Jetřichem ml. z Žerotína a na Strážnici, Mikulášem z Hrádku a na Novém Zámku, podkomořím markrabství Moravského, Ondřejem Bzencem z Markvartovic na Klimkovicích, hofrychtířem dvora JMti knížete pana biskupa Olomuckého, Jakubem st. Vojskú z Bogdunčovic a na Veselí, JMti císaře Římského, Uherského a Českého krále, prokurátorem v dotčeným margkrabství Moravském, Petrem st. Pražmú z Bílkova a na Evvanovicích, JMtiCís. Římského, Uherského a Českého krále firšnejderem, Jindřichem Šípem z Branicze, Lorencem Ederem z Šťavnice a na Sovinci, jakožto přáteli od svrchu jmenovaných stran dožádanými, stala se jest smlouva dobrovolná, celá, dokonalá a to taková: Jakož jest JMt kn., pan biskup Olomoucký svrchupsaný, JMt knížecí pana Karla knížete Minsterberského napřed jmenovaného k soudu manskému dvěma puohony v každém puohonu ze dvacíti pěti tisíc hřiven gr. čes. širokých, dobrých stříbrných pohnati ráčil, v prvním puohonu JMti tu vinu dávajíce, že jse jest léta tisícího pětistého osmdesátého třetího při času neděle Křížové [15. května] v zámek pustý a ves Medlice, městečko Domoštat, ve vsi Madlejovicích v devět člověků, v Novú Vesku, v Rejhartice, v Dobrú slove Lhotú, v Krakořice, v Skřipuov, v ves Bielú, ves Heczendorf, ves pustú Bušovec, v Hranice, v Kunčice, v Gerhartice, statek JMti knížecí pana biskupa a kostela JMti Olomouckého manský se vším jeho od starodávna příslušenstvím, po smrti Osvícený kněžny, paní, paní Kateřiny Berkovny z Dubé a z Lippého v Slezi, kněžny Minsterberské, Olešnické a hraběnky Glaczké a na Šternberce, paní manželky JMti kniž.

pozuostalé, a na JMt kníž. pana biskupa spravedlivě připadlej uvázati ráčil, práva k tomu nemaje, a toho že JMt napraviti chtíti neráčí; a v druhém puohonu tu víru kladouc, že uvážíce se JMt týž kníže Karel Minsterberské létha a času svrchupsaného v zámek pustý a ves Medlice, městečko Domeštat a jiné napřed jmenované vesnice, statek JMti knížecí pana biskupa a kostela JMti Olomouckého manskej se vším jeho příslušenstvím, po smrti svrchupsané kněžny, paní manželky JMti kníž. pozůstalej, na JMt pana biskupa spravedlivě připadlej, jeho podle pořádku a práva manského až do rozeznání a skončení té pře, komu spravedlivě náleží k držení a spravování hofrychtíři dvoru JMti knížecí pana biskupa spolu se dvěma many postoupiti chtíti neráčí tak, jakž též puohonové o to při právě manským učiněnej to všecko v sobě šíře a dále obsahují a zavírají. Podle kterýchžto puohonův JMt kníž. p. biskup Olomoucký, chtice k tomu vedle práva a svobod manských spravedlnost jmíti, toho jest žádati ráčil, aby JMt kn. Minsterberský ten svrchupsaný statek manský na JMt knížecí pana biskupa a po nebožce JejíMti kněžně Minsterberské jako to téhož statku manského podle listu někdy Urozenému pánu, panu Václavovi Berkovi z Dubé a z Lippého na Šternberce, panu otci JejíMti, od kněze Marka, biskupa Olomuckého, dobré paměti, na týž statek manský daného již posledním manským držiteli [sic] nápadem přišlej se vším téhož statku manského příslušenstvím JMti panu biskupovi postoupiti ráčil. Proti čemuž JMt knížecí Karel Minsterberský od sebe jest promluviti dáti ráčil, že JMt na místě pana syna svého, jakožto pravého manského dědice a vlastního syna svrchupsané JMti kněžny, paní manželky své, v dotčený statek manský po smrti JejíMti jest se slušně a spravedlivě uvázati a toho posavad v držení na místě téhož pana syna svého bejti ráčí, žádajíce při tom na místě téhož pana syna svého zuostaven bejti. Tu my svrchupsaní od JichMtí napřed jmenovaných knížat od každé strany obzvláštně k tomu dožádaní a vydaní přátelé, vyrozumějíc prve v té všecké věci dokonalému úmyslu a jisté vuoli JichMtí svrchujmenovaných knížat, k jakému by prostředku jedna i druhá strana přistoupiti chtíti ráčili, s dobrú a svobodnú vuolí JichMtí o ty napřed psané puohony a o ty všecky svrchu oznámené, při právě manským vzešlé v dotčených puohoních obsažené rozepře, u přítomnosti, s vědomím a jistým povolením Velebného praelata kněze Tomáše,

opata, kněze Jiříka, převora, a kněze Lukáše, bratřích konventu kláštera Zdiárského, jakožto na místě všeho konventu téhož kláštera Zdiárského na obeslání JMti Karla, kniž. Minsterberského, jakožto pana fundatora téhož kláštera, na Kroměříž toho času vyslaných osob, jsme JichMti svrchupsaná knižata na spůsob dole psanej dobrovolně srovnali a dokonale smluvili, totiž, že JMt kníže Karel Minsterberské právo své dědičné fundatorské, kteréž JMti po pánich předcích svejch, slavných pamětí knižatech Minsterberských, a pánich z Kunštatu na klášteře Zdiárským se vším a všelijakým k témuž klášteru od starodávna náležitým příslušenstvím jmíti ráči, i s tou povinností, kterouž opatové jmenovaného kláštera a s konventem svým JichMtem knižatům Minsterberským a pánům z Kunštatu jakožto fundatorům téhož kláštera povinni a zavázáni sou (ku kterýžto povinnosti napřed psanej kněz opat tohož [sic] kláštera Zdiárského, souce tu sám osobně přítomnej i s bratřími konventu svého tu také přítomnejmi jest se přiznal), totiž vychováním slušným panů fundatoruov svejch s jistejm počtem osob a koni též odoumrti po opatech z tohoto světa prostředkem smrti v témž klášteře sešlejch a potvrzení a dosazování jich na týž opatství, tak jakž jsou těch již oznámených povinností a spravedlností svejch na tom klášteře páni předkové JKnMti a páni z Kunštatu užívati ráčili, a také JMt nynější kníže Karel Minsterberské toho posavad užívati ráčí (o kteréžto povinnosti nadepsanej kněz opat Zdiárský i s konventem svým s JMtí kniž. panem biskupem v jistém času, kderejž od JMti pana biskupa témuž knězi opatu a konventu jeho jmenován bejti má, podle dalšího o to s JMtí snešení urovnati jest se uvolil). A tak to všecko svrchupsané právo své dědičné fundatorské JMt kn. Karel Minsterberský nic tu sobě, dědicuom, erbuom ani budoucím potomkuom svým žádného práva, panství ani fundatorství na tom klášteře nepozustavujíc a nezanechávajíc, než to všecko, jakž totčino od sebe, dědicuov, erbuov a budoucích potomkuov svejch směnú dědičně jest pustiti ráčil a touto smlouvou dokonale poušti JMti kn. panu biskupu Olomouckému, budoucím potomkuom JMti, pánuom biskupuom Olomuckým, tak že JMt pan biskup Olomoucký, nynější i budoucí, toho svrchupsaného dědičného fundatorského práva i těch všech napřed jmenovaných povinností, kterýmiž opatové kláštera Zdiárského s konventem svým podle téhož práva fundatorského panu [sic] fundatorům svejm povinni sou, svo-

bodně, jako svého vlastního dědičného práva užívati mají a moc budou, nyní i v časích budoucích. A aby svrchupsanej klášter Zdiárský s městečky a se všemi vesnicemi a jiným všelijakým k témuž klášteru náležitým příslušenstvím ku právu manskému biskupství Olomuckému směnú dolepsanú připojen byl, a již ne ku právu zemskému, nežli k dotčenému manskému právu na potomní budoucí časy náležel, o to JMt kníže Minsterberský, erbové a budoucí potomci JMti, též JMt pan biskup vedle JMti Karla knížete Minsterberského při pánich stavích markrabství Moravského při nejprvnějším sněmu obecním, kterýž v tomto markrabství držán bude, [jednati mají]; proti tomu JMt knížecí pan biskup, kněz děkan a kapitola kostela Olomouckého zámek pustý a ves Medlice, městečko Domeštat, ve vsi Mladějovicích 9 člověkůw, Novú Vesku, Rejchartice, Dobrú slove Lhotkú, Krakovice, Skřipuov, ves Bilú, ves Hyczendorf, ves pustú Bušovec, hraničné Kunčice, Gerhartice a tak ten všecek již jmenovaný statek manský, o kterýž jsou napřed psaní puohonové od JMti knížecí pana biskupa Olomouckého na JMt kníže Minsterberské při právě manském učiněný se vším a všelijakým téhož statku manského náležitým příslušenstvím, čehož JMt kníže Minsterberský posavad k statku Šternberskému v držení bejti ráčil a bejti ráčí, tak jakž ten statek manskej v svých mezech a hranicích od starodávna leží a vymezen jest, nic sobě tu na témž statku manském JMt knížecí pan biskup ani kněz děkan a kapitola kostela Olomuckého i s budoucími pány biskupy Olomuckými a potomky svými žádného práva vrchnosti panství nebo kterého vlastenství ani manské povinnosti nepozustavujíc, než ten všecek nahoře psaný manský statek JMti panu Karlovi knížeti Minsterberskému a pánu na Šternberce, dědicuom, erbuom a budoucím potomkuom JMt ku pravýmu dědictví, jmění, držení a dědičnému požívání směnú za to napřed psané dědičné právo fundatorské a vrchnost na klášteře Zdiárském od JMti jmenovaného knížete Karla Minsterb. na JMt knížecí pana biskupa Olom. a budoucí potomky JJMti pány biskupy Olomuckými, tak jakž se o tom napřed píše, předvedená touto smlouvou, pouštěti a v dědictví uvozovati ráčí, však na takový spůsob a s tou jistou znamenitou výminkou, když předkem JMtCís. jakožto král Český a markrabě Moravský tyto mezi JichMtmi napřed jmenovanými knížaty učiněné smlouvy milostivě potvrditi a páni stavové markrabství Morav-

ského k tomu povoliti ráčí. aby proti nadepsané směně statku manského v dědictví touto smlouvú uvedeného a již ku právu zemskému připojeného svrchujmenovaný klášter Zdiárský s městečky a vesnicemi v tomto margkrabství ležícími a všelijakým k témuž klášteru příslušenstvím ku právu JMti pana biskupa manskému tak jako dědičný statek manský JJMti knížat Minsterberských v dědictví uveden i ku právu zemskému náležel a připojen byl, nyní i na časy budoucí. Což aby k vyřízení svému přijíti a již oznámená směna stálá a dokonalá býti i do desk zemských vjíti mohla, mají obě strany, totiž JMt p. biskup i také JMt kníže Minsterberské o to jak při JMtiCé tak také při pánich stavích tohoto margkrabství jednati a o potvrzení i o vkladu do desk zemských smlouvy této společně zaplatiti, a když tato smlouva majestátem JCisMti Milostivě potvrzena i také od pp. stavův k tej napřed oznámenej směně ve všem docela povoleno bude: tehdy předně JMt kníže Karel Minsterberské s dědici, erby a budoucími potomky JMti má a povinnen bejti ráčí kněze opata kláštera Zdiárského, nynějšího neb budoucího, z toho závazku a přísahy, kterouž JMt [sic] zavázán jest, propustiti a JMt [sic] knížecí panu biskupovi, nynějšímu neb budoucímu, všecko právo své fundatorské s tou povinností, spravedlností a vrchností, kteréž JMti na dotčeném klášteře a opatech téhož kláštera náleží, postoupiti, kněze opata JMti panu biskupovi v náležitú povinnost uvésti, též majestáty, privilegí a listy, smlouvy a jiné všelijaké listovní spravedlnosti, kteréž JMt kníže Minsterberské na ten klášter po pánich předcích svých jmíti ráčíme [sic], v moc JMti pana biskupa při postoupení svrchupsaného práva svého fundatorského položiti. A jestliže by se mimo ty listy na svrchupsanej klášter a právo fundatorské se vztahující, kderéž by od JMti Karla knížete Minsterberského JMti knížecí panu biskupovi při postoupení dotčeného fundatorského [práva] odvedeny byly, více jacíkoli majestáty, smlouvy neb jakékoli listovní spravedlnosti, téhož práva fundatorského se dotejkající, kdekoli našly, k takovejm všem listům JMt pan biskup s budoucími potomky svejmi právo míti ráčí.

Proti tomu JMt knížecí pan biskup, nynější neb budoucí, též kněz děkan a kapitola kostela Olomouckého s potomky svejmi statek manský svrchupsanej se vším téhož statku příslušenstvím JMti knížeti Minsterberskému, dědicuom, erbuom a budoucím potomkům JMti, tak jakž se o tom svrchu píše, v dědictví uvésti

a postoupiti, a týž statek manský, komužbykoli ve dckách manských svědčil, z týchž desk manských vymazati dáti mají; též na puohony, kteréž o ten statek manskej od JMti pana biskupa na JMt kníže Minsterberské při právě manském učiněny sou, 'poklid zapsati dáti mají, a podle týto smlouvy povinen bejti ráčí.

A což se v tejto smlouvě napřed i dole píše, v tom ve všem sou se podlý týž smlouvy jedna i druhá strana k sobě tak upřímě [sic] a křesťansky bez přerušení i s budoucími potomky svými zachovati připověděli. Toho na jistotu my s počátku jmenovaní od stran dožádaní přátelé a smlouvci k tejto dobrovolné smlouvě pečeti naše vlastní přitisknouti a přivěsiti sme dali, a každej straně od nás smlouva jedna v jednostejných slovích psaná a odvedena jest. Stalo se létha a dne napřed psaného.

K jejichto [sic] pokorný prozbě nakloněni jsouce s dobrým rozmyslem Naším, jistým vědomím s raddou věrných Našich milých, mocí královskou v Čechách a jakožto margkrabě Moravský svrchu dotčené smlouvy ve všem jejím znění, položení, v punktích, klauzulích a artikulích jsme milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili a tímto listem mocně potvrzujem, chtíce tomu konečně, aby vejš psaní biskup Olomoucký, nynější i budoucí, též také kníže Minsterberský, erbové, potomci a budoucí jich při týž smlouvě a tomto milostivém potvrzení Našem, od Nás, dědicuov Našich a budoucích králův Českých a markrabí Moravských i jiných všech lidí všelijaké překážky, nyní i na časy budoucí, bez přerušení zuostaveni byli pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší císařský, dědicuov a budoucích Našich, králuov Českých a margkrabí Moravských, přikazujíce při tom nejvyššímu komorníku a sudímu desk zemských již dotčeného margkrabství Moravského, nynějším i budoucím, věrným Našim milým, kdyžkoli za to od častopsaných biskupa Olomouckého a knížete Minsterberského požádáni budete, abyšte tuto smlouvu i s tímto listem a milostivý potvrzení Naše do desk zemských téhož margkrabství Moravského podle pořádku vložiti a vepsati dali beze všeho zmatku a všelijaké odpornosti. Tomu na svědomí pečet Naši císařskou k tomuto potvrzení přivěsiti rozkázati sme ráčili. Dán na hradě Našem Prazském, v pondělí po neděli Provodní [30. dubna] létha tisícého pětistého devadesátého ——— a království Našich Římského patnáctého, Uherského osmnáctého a Českého též patnáctého.

Rudolf.

Adamus de Nova Domo. Ad Mandatum Sacrae Caesareae
S. R. Bohemiae Cancellarius. Maiestatis proprium
Krystof Zelynsky.

Pět listů pergamenových velikého kvartu, z nich 9 stránek popsáno. Pečet chybí, byla na hedbávné šňůře.

In tergo: Poslové ke dckám od JMti pana hejtmana dani: pan Jan st. z Žerotína a pan Smil Osovský z Doubravice.

Tato smlouva s potvrzením JMtiCís. jest o soudu zemském, kterýž v městě Brně při času sv. Kunhuty létha 1591 držán byl, v Brně do desk zemských vložena.

Totéž německy.

Také **smlouva sama** jest zde v originálu (čís. 263). Bylo k ní přivěšeno na ústřižku pergamenovém 8 pečetí, ale 2 jsou ztraceny.

Číslo 21.

Stavové čeští, odpovídajíce na prosbu stavů moravských o pomoc proti nepřátelům, slibují učiniti vše, co bude možno, jakožto přátelům svým, zvláště milým. Na hradě Pražském, dne 2. listopadu r. 1593.

Orig. (na papíře) stavovského zem. arch. mor. v Brně, V. VI. č. 316.

Služby naše V. Mtem a Vám vzkazujem. Osvícený a Vysoce důstojný kníže a pane, pane biskupe, Urození páni, páni, Urození a Stateční páni, rytíři a vladyky, páni strejcové a švagrové a páni přátelé naši milí! Zdraví i jiného všeho dobrého přáli bychom V. Mtem a Vám věrně rádi. Psaní věřící všem třem stavům království Českého od V. Mti a Vás učiněné, jest nám od pánův vyslanejch od V. Mtí dodáno, a podle toho i dále oustně, čeho při nás přátelsky vyhledávati ráčíte, přednešeno, kteréž přečetši a vyslyševši, všemu, nač se vztahuje, sme porozuměli. A věda o tom, jak vždycky páni stavové království Českého, předkové naši milí, v každé náležité potřebě pánům stavům margkrabství Moravského, jakožto k svým zvláště milým pánům přátelům a oudům, sou se podlí možností svejch v potřebách a nebezpečenství proti nepřátelům skutečně pomocí prokazovali, protož i my s pomocí pána Boha na jiném nejsme, než touž měrou k V. Mtem a Vám podle nejvyzších možností našich nápomocně a přátelsky se ukazovati, jakž sme pak i na tomto sněmu obecním, kterýž se nyní na hradě Pražském drží,

při přítomnosti JMtiCý. krále a pána našeho nejmilostivějšího, vo učinění pomoci proti ukrutnému nepříteli všeho křesťanstva Turku se snesli, tak že s pomocí Boží těm nepřátelům, VMtem škoditi mínícím, podstatně odepříno bude moci bejti, čehož sme VMti a Vás tejna učiniti nechtěli; nebo netoliko v tom, ale ve všem nám možném, znajíce se tím VMtem a Vám, jakožto našim zvláště milejm pánům přátelům a jednomu přednímu oudu tohoto království, povinni bejti, všelijaké dobré přátelství prokazovati sme vždycky hotovi. Dán na hradě Pražském, v outerý po Památce Všech Svatých [2. listopadu] létha etc. LXXXXiii.

Páni, rytířstvo a vladyky, nejvyšší ouředníci a soudcové zemští, JMti Římského císaře raddy, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království Českého, nyní na hradě Pražském na sněmu obecním pospolu shromáždění.

Osvícenému a Vysoce důstojnému v Bohu otci a Pánu, Panu Stanislavovi Pavlovskému, biskupu Olomouckému, a Urozeným Pánům, Pánům, Urozeným a Statečným rytířům a vladykám, nejvyšším Pánům ouředníkům a soudcím zemským margkrabství Moravského. Pánům bratřím, strejcům, ujcům, švagrům a přátelům našim milým.

Přitisknuto 16 malých pečetí, nyní již od listiny odtržených.

Číslo 22.

***Majestát císaře Rudolfa II., jímž potvrzuje usnešení obecného sněmu brněnského z r. 1590 o poručenstvích na mocný list královský. Na hradě Pražském, dne 3. dubna r. 1595.*[1])**

Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. II. 101a.

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, arcikníže Rakouzské, margkrabie Moravské, Luocemburské a Slezské kníže, a Luožický margkrabie, etc. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsou Nám všickni čtyři stavové margkrabství Našeho Moravského skrze vyslaný z prostředku

---

[1]) Otisknuto ve Sněmích Českých IX., str. 128—129, dle kopie v arch. minister. vnitra vídeňského.

svého sem do tohoto království k pominulýmu sněmu generálnimu vypravené a mezi jiným i tento potřebný artykul přednésti dali, že by se při sněmu obecním, kderýž v pondělí po neděli Misericordias Domini [3. dubna] v městě Brně létha tisícého pětistého devadesátého držán byl, jednomyslně o to snesli, jak by napotom poručenství na mocný listy Naše císařské, jakožto krále Českého a margkrabí Moravského pro lepší stálost činěno býti mělo, za to Nás poddaně žádajíce, abychom pro fedrunk tak slušný a náležitý i vší zemi velice potřebný věci, dotčené jich společné snešení milostivě schváliti a majestátem Našim císařským potvrditi ráčili. K jejichžto ponížené prozbě nakloněni jsouce a povážívše toho, kderak až posavad zřídka kderé poručenství tak na mocný list udělené, v mocnosti své zuostalo, a to pro odpory, kderýž se za dosti špatnými příčinami takovým poručenstvím od mnohých dály, tak že lidé téměř nevěděli, kderak by poručenství svá bezpečně spisovati mohli, a to velmi těžce na mysli a svědomím svém snášeli: Z těch příčin s dobrým rozmyslem, Naším jistým vědomím, mocí královskou v Čechách a jakožto margkrabie Moravský, s raddou věrných Našich milých nadepsaným stavuom margkrabství Moravského sme ty všecky nížepsané artykule ve všech punktích, klauzulích schváliti a v tento list Náš slovo od slova pořádně, jeden po druhém, vložiti, vepsati dáti poručiti i potvrditi ráčili a tímto listem mocně nyní i na budoucí časy potvrzujem, totižto nejprve, když poručenství na mocný list pána země, krále Českého a margkrabie Moravského, by JMt již toho času, když se poručenství děla, v živnosti býti neráčil, na pargameně s sedmi pečetmi visutými, s jednou toho, kdož poručenství činí, a šesti jiných pánuov a dobrých rytířských lidí, k tomu na svědomí dožádaných, přitištěnými uděláno a v něm tytul náležitý pánu země, jakž jej JMt sám sobě v mocném listu svém královském dávati ráčí, položen, datum pak poručenství posléze, nežli v listu mocném, postaveno jest. Druhé, když ten, kdož toho podle zřízení zemského a pořádku margkrabství tohoto mocen jest, poručenství činí. Třetí, když se poručenství na ty, kderýmž zřízení zemský statky pozemské, hotové nebo listy ujištěné peníze, klenoty od zlata, stříbra, perel a drahého kamení, svršky a nábytky poroučeti a odkazovati poručenstvím na mocný list královský dopouští, vztahuje. Čtvrté, když věci šosovní, a ne ty, kderéž ku právu zemskému, nežli k jiným náležejí, do poručenství

potaženy nejsou. Páté, když ten, komuž poručenství, aneb co v něm svědčí, jménem a rodem svým vlastním se jmenuje, by pak jinší připadný tytul jeho (poněvadž v takových tytulích někdy často se proměny dějí) vypuštěn byl. Šesté, když ten, komuž se v témž poručenství všecko nebo na díle poroučí, na svědomí k poručenství pečeti své nepřitiskl, taková poručenství v mocnosti své zuostávati mají a jinými příčinami a odpory, jako posavad, kažena býti nemají, než ta poručenství, o kderéž již do tohoto času a sněmu odporové při právě zemském sou, ty při předešlém spůsobu zůstati mají. A protož uznavše, že ti všickni artykulové v tento list Náš vepsaní, o kderéž sou se stavové na témž sněmu obecním snesli, jim k obecnému dobrému sou, protož poroučíme nejvyšším ouředníkuom a soudcuom zemským častopsaného margkrabství Moravského, nynějším i budoucím, věrným Našim milým, abyšte nad tímto majestátem a potvrzení Našem ruku drželi, podle toho se nyní i na budoucí věčné časy řídili, spravovali a lidem k spravedlivostem a odkazuom jich při soudech, z toho nevykračujíc dopomáhali. Tomu na svědomí pečet Naši císařskou k tomuto listu přivěsiti jsme rozkázati ráčili. Dán na hradě Našem Pražském, v pondělí po Provodní neděli [3. dubna] létha Božího tisícého devadesátého pátého, a království Našich Římského dvadcátého, Uherského dvadcátého třetího a Českého též dvadcátého.

Rudolf.

Kryštof Zelynský.
Ad mandatum Sacrae Caesareae
Mtis proprium
J. Myllner.

Číslo 23.

Půhončí markrabství moravského prosí císaře Rudolfa II. za ochranu práv a svobod svých proti stavům moravským, kteří je chtěli prodati a k robotám nutiti. 1597. Bez místa a bližšího data.

Kopie Bočkovy sbírky v zem. arch. mor. č. 854.

Nejjasnější a Nejnepřemoženější Velikomocný Římský císaři, Uherský a Český králi a Pane, Pane náš Nejmilostivější! Nejmilostivější císaři! Že my chudí a sprostní lidé VCis.Mti tímto svým poní-

ženým supplikováním zaměstknání činíme, ve vší ponížené poddanosti VCMt pro pána Boha a spravedlnost jeho svatou prosíme, že nám to milostivě vážiti a nás v níže položených artykulích z důležitých potřeb našich VCMti v známost, což samo v sobě a v pravdě tak jest, uvedených, opouštěti neráčíte.

Od některého sta leth k tý potřebě zemské markrabství Moravského v kraji Olomuckým, abychom půhony, kdo koho z čeho k soudům zemským toho kraje obsílá a viniti jej chce, roznášeli oddani souc nás k tomu v sedmi dědinách aneb všech třidceti čtyry osoby od starodávna nařízené, za tu práci jsme všech roboth a podplatků zbaveni, a zůstávajíce sobě s manželkami a dítkami svými vždyckny na svobodě grunty a živnosti své chudé ve dekách zemských zapsané máme, a týž k soudům zemským, jestli že by nás kdo z čeho viniti, aneb my zase kohokoliv poháněti chtěli, zůstáváme a při tom sme vždyckny zanecháni byli, a tu povinnost, k níž zavázáni sme, vždyckny těch všech časů až dosavad náležitě, že sou sobě do nás JJMti nejvyšší páni ouředníci a soudcové zemští ani jiní JichMt páni stavové téhož markrabství Moravského nikdy nic stěžovati neráčili, jsme vykonávali a ještě v tom státi poslušně chceme. Jaká pak to povinnost naše bejti má, to zřízení zemské, list dvanáctý, sněmem obecním v městě Znojmě létha Páně 1535, tu středu po první neděli v postě držaný, stvrzeným [sic] v sobě obšírněji obsahujíc zavírá, a pro vyrozumění VCMti ten artykul pod literou A pokládáme. Ač se prve předkuom našim po jednom groši českým od míle platilo, to nám taky odjato a jeden groš bílý k puohonuom přidáno jest, tak že se nám nyní jednom po dvou penězích bílých od míle platí, na čemž sou předkové naši, aby jednom pokoj měli, přestali, i my, jako lidé sprostní přestáváme, a času postního létha 1596 souce sněm obecní v městě Brně držán, i o nás půhončích zmínka se v týmž sněmě, aby prodáni byli, činí, a JichMt všickni čtyři páni stavové to tím artykulem sněmovním JichMtem pánům soudcím zemským, aby nahlédnouce do svobod našich, s tou věcí, jak se jim viděti bude, učiniti ráčili, v moc dávati ráčí. I Nejmilostivější císaři, dovědouce se toho, co se o nás chudých lidech a svobodách našich starobylých smejšlí, hned při nejprv příštím soudu zemským, kterýž téhož léta držán byl, JMti panu hejtmanu a nejvyššího komornictví místodržícímu, jemuž sme k vochraně poručeni bejvali, a JichMtem pánům soudcím zem-

-kým ponížený supplikaci jsme podali, za to volajíce se ke dckám a svobodám svým, chtíc jich tak dobře jako i jiní pro obhájení starobylých spravedlností svých užiti, pokorně sme prosili, aby nás při takových svobodách zanechati a jich nám vejtah dáti poručili: není nám žádný odpovědi na to dáno: dočené [sic] supplikaci pro vyrozumění taky VCMti přípis hodnověrný pod literou B pokládáme, při čemž až teď do jminulého soudu zemského sv.-Janského, kterýž létha tohoto 1597 v městě Olomúci držán byl, zanecháni jsme byli, a že při témž soudě prodáni a v poddanost uvedeni býti máme, souc to vše v tichosti, nic sme nevěděli, až povoláni souc do domu pana Jana Skrbenskýho, místosudího toho kraje Olomuckého, tu na nás dotázka učiněna jest, co kdo ne s povinnosti než své dobré vůle, a to ještě jednom, když se soudy v Olomouci drží, nejvyzšímu panu komorníkovi pro snadší se tu v Olomoutci vyživení ovsa, slepic, vajec dává, abychom se přiznávali, tak se toho všeho od nás vyhledalo a našlo, ovsa třidceti měřic, slepic třidceti, vajec šest kop a podle tých platův JMti panu hejtmanovi markrabství Moravského sedmnácte osob, panu Jetřichovi Podstackýmu, jednomu soudci zemskému, šest vosob a panu Mikulášovi Kobylkovi pět vosob prodáni a z tých starobylých svobod tou měrou vyvedeni a na věčné časy v dědičnou poddanost a v robothy, v kteréž nás již potahovati a divně s námi chudými zacházeti potčínají, přivésti nás usilují. Vostatních pak šest osob, aby ty půhony roznášely při tich svobodách zanechali. A ti znajíc, že by tomu za dosti neučinili, toho k sobě připustiti a nás všech se spustiti nechtějí, ješto se toho ve dckách zemských a svobodách našich, aby za nás kdy co JichMt páni stavové dáti ráčili, ani tím ovsem, slepicmi a vejcemi dědičně povinni byli, nikdy nenajde. Ač nám, Nejmilostivější císaři, připovídáno bylo, že spravíc ty platy, kterým sme se přiznali, a je ne s povinnosti, než své dobré vuole, a to ještě ne vždycky, než když se soudové drží, za ochranu toliko dáváme, mimo to v nic potahováni bejti nemáme, a tak abychom těm třem osobám poddanost slibovali anebo do vězení šli, o tom nám ne z soudu zemského, než od toho pana Kobylky přístně poručeno jest. Což sme my chudí lidé, ač ještě ne všickni (majíc tu hned na poskoku několik biřičuov), jestli že bychom slibovati nechtěli, aby nás do vězení brali, museli, ješto prve podle vyměření zřízení zemského, kdyby

z nás kterej vězení zasloužil, ne byřiči do šatlav bráni, ale na rathouzi trestáváni sme bejvali, však až do soudu zemského nejprv příštiho, kterýž v městě Olomouci při Svatých Třech Králích držán bejvá, nám ta věc odložena jest. Tu bychom již dokonce, kdyby milostivé ochrany VCMti nad námi a spravedlnosti naší držáno nebylo, potlačeni a v nic obráceni byli, ač již dosti těžkostí někteří s manželkami a dítkami našimi snášeti musime, že nás JMt pan hejtman někdery skupuje, dvory sobě toho dědictví našeho k panství Přerovskému zdělati strojí a nás některé, abychom k těm dvorům robotovali, v to již potahuje, a jináč na nejvyžší při svých chudých živnostech souženi sme; tak maje nás chudý lidi před násilim a křivdami proti dckám a světlýmu zřízeni zemskýmu i pouhé spravedlnosti, (že se statků dědičných umenšovati nemá) podle povinnosti své zastávati, pán pak sám sa žádostiv vždy většího bohatství, nás od spravedlností našich dědičných odstrčiti a sobě z nás, lidí od starodávna svobodných a VCMti rovně jako i jiní lidé svobodní poddaných, dědičných nadělati a v dědičnou bídu s manželkami a dítkami našimi přivésti míní, čehož sme nikdy nezasloužili, ani od žádného právem, k němuž od starodávna náležíme, proč by naše grunty dědičný v purkrecht uvedeny a my z svobod svých zbaveni bejti měli, žádným právem odsouzeni nejsa ani slyšáni nebyli. Nebo když se, Nejmilostivější císaři, soudové zemští v margkrabství Moravském zahajují a držeti se mají, zjevně Nejvyšší pan písař čísti a toho slova dokládati ráčí, (kdokoliv k tomu právu náleží, buď bohatý nebo chudý, každej že se spravedlnosti dovolati a volně slyšán bejti má), my, ač chudí jsme, však k tomu právu, maje grunty svý odstarodávna vecky [sic] zemský vložené, nejsa od žádného z ničehož obviněni, i nemohli sme bejti ani slyšáni, a tak se nám nebohým lidem až posavad tý spravedlnosti vokusiti nedostalo.

Z tých příčin, Nejmilostivější císaři, se k VCMti ve vší ponížené poddanosti utikáme a pro Pána Boha VCMti prosíme, že nad námi chudými lidmi a poddanejmi VCMti i nad spravedlnostmi našimi milostivou ruku držeti a JichMtem všem čtyrem pánuom stavuom do margkrabství Moravského k nyní příštímu soudu, kterýž při času Sv. Třech Králů v městě Olomoutci držán bejti má, milostivé poručení učiniti poručiti ráčite, aby nás, chudých lidí, což od starodávna až do těchto časů trvalo, při

tých svobodách a povinnostech zanechati a nám vejtah z desk zemských pod pečetí zemskou týchž svobod našich vydati račili, tak abychom my VCMti, JichMtem pánuom stavuom ani sobě větší zaměstknání nečinili a znamenitých outrat a tudy o živnosti své s manželkami a dítkami svými připravováni ujíti mohli. A pak-li nás, Nejmilostivější císaři, JichMt páni stavové k těm povinnostem potřebovati neráčí, a poněvadž nás páni stavové nekoupili, nech nás z tých povinností propustí a při těch našich svobodách zanechati ráčí, my VCMti jako i prve v poddanosti zůstávati a ku panu podkomořímu margkrabství Moravského k vochraně se utíkati chceme; nebo, Nejmilostivější císaři, víme jistotně, kdyby VCMt na svobody margkrabství Moravského, souc jednou od VCMti stvrzené, v něčem sahati milostivě ráčila, že by to JichMtem pánuom stavuom margkrabství Moravského nic příjemné nebylo, a neráčili by moci než VCMt o milost prositi, a čemu právo od starodávna jmíti ráčí, to před VCéMti [sic] předstírati; i proč též neráči nad námi chudými té lítosti jmiti, že by nám to nic příjemné nebylo, aby naše od starodávna dědičný grunty v purkrecht a nesvobodství uvedeny bejti měly, v čemž se dále v milostivou ochranu VCMti poručena činíme a milostivé odpovědi pro hojnú odplatu Věčného Pána Boha od VCMti očekávati budeme. A s tím VCúMt Pánu Bohu v jeho svatou ochranu poručena činíme.

VCéMti

věrní poddaní

půhončí všickni v margkrabství Moravským.

Nejjasnějšímu a Nejnepřemoženějšímu, Velikomocnému Římskému císaři, Uherskému a Českému králi a Pánu, Pánu nás všech Nejmilostivějšímu, ponížená supplikací od nás půhončích všech z margkrabství Moravského.[1])

---

[1]) Jiným inkoustem a jiným písmem připsáno: „Includatur".

Číslo 24.

Revers kardinála biskupa olomuckého Františka z Dietrichštejna, daný stavům moravským, že ponechání praporce a počtu jízdných, které do pole vypravil pod správou vlastní, nebude na úkor jich právům ani svobodám. V Hradišti Uh., dne 31. července 1605.

Orig. na papíře ve stavov. zem. arch. mor. v Brně. V. VI. č. 318. (Vytištěno již v práci Kameníčkové o Vpádech Bočkajovcu, str. 37 a 38 separátu a v Pramenech na str. 72—73.)

My František, z Boží milosti svatého Římského kostela tytule svatého Sylvestra kardynál z Dytrychštejna, biskup Olomoucký, kníže, královské České kaply hrabě, JMti císařské etc. radda, též království a zemí JMti dědičných protektor. Známo činím tímto listem obecně předevšemi, jakož mezi pány stavy margkrabství Moravského a Námi, též předky Našimi, biskupy Olomouckými, z strany vypravování počtuov jízdných i pěších proti nepříteli, co na koho uloženo, nemalí odporové bejvali: kdež pro uvarování dalších takových odporuov a nesnází, aby tudy obecní dobré v tyto nynější nebezpečné časy nehyndrováno, nýbrž náležitý prospěch jmíti mohlo, a v těch příčinách jak právu Našemu, kderéž předkové Naši sou sobě natahovali, na tom jsme se s pány obyvateli dotčeného margkrabství Moravského pro zachování z obojí strany lásky a svornosti snesli, že na ten čas jsou nám svrchu psaní páni obyvatelé praporec a počet koní Našich, poněvadž sice s znamenitým nákladem a keštem Našim pro dobré vlasti tejto milé více, nežli povinnost Naše jest, nemálo jiného lidu válečného chováme, obzvláštně pod správou a mocí Naší zanechali a pozuostavili, všakž s tou jistou vejhradou, že to budoucně jim, pánuom stavuom a spravedlnosti jejich, kderéž mají, k žádné újmě a stenčení býti nemá. Pro budoucí toho pamět a jistotu jsme týmž pánuom stavuom tento revers pod sekretem Naším s podpisem vlastní ruky od sebe dali. Stalo se v městě Hradišti, třidcátého prvního dne měsíce Julii, létha Páně tisícího šestistého pátého.

Přitisknuta biskupská Dietrichštejnská pečet, úplně neporušená.
Podpis kardinálův chybí a nikdy nebyl na listině.

Číslo 25.

Arcikníže Matyáš slibuje stavům moravským, kteří přistoupili k úmluvám prešpurským a vídeňským, že je chce chrániti proti každému a že se nepustí do vyjednávání s nikým bez jejich svolení a vědomí. Vládu nad nimi si neosvojuje, leč by se s nimi o tom dohodl. Ve Znojmě, dne 23. dubna 1608.

Orig. zem. arch. stavovského v Brně, V. V. č. 319.

Wir Matthias vonn Gottes genaden Ertzhertzog zue Osterreich, Hertzog zue Burgundt, Steyr, Kharndten, Crain vnnd Wiertemberg, Grauen zue Habspurg vnndt Tyroll etc., thuen khundt offentlich mit disem Brieff, ob woll noch verschiner sechsszehenhundert vnndt sechsten Jahr zue Wienn mit denen hungerischen Ständten wegen der in Hungern sich vor disem erregten gefehrlichen Rebellion ain ordentlicher Friden Schluss beschehen, derselbe auch auss Beuelch der Khay. Mayt. Vnsers Genedigisten geliebten Herrn vnndt Bruders vonn denn anrainenden vnnd Benachbartten Khunigreich vnndt Landten durch dero Abgesandte ordentlich bewestigt vnndt bestettigt worden, so hat sich doch nichts weniger vmb das beschehenen Schluss gemäss, so woll denn Hungern vnnd Turggen der Friden nicht zugehalten werden wöllen negst Verwichnes sechszehenhundert sibenten Jahrs vonn denn Hayduggen ein neuer gefährlicher Auffstandt erzaigt, wie Sy sich dann auss Ober in Vndter Hungern vnndt nach Presspurg oder Thuernau begeben wöllen des furhabens entweder sich gar in des Erbfeiendts des Turggen Hanndt vnndt Gewalt zubegeben, oder einen andern Khunig Ihrer Nation zuerwehlen, dardurch vnnsser löbliches Hauss Osterreich vnnd die anderen Anrainende christliche Khunigreich, Furstenthumb vnnd Lande in höchste Gefahr vnndt schaden gestiertz worden wehren, wo Wir nit in höchster eill den iungsthin im Monat Januario gehaltenen Conuentum zue Presspurg angestelt vnd Vnnss selbst neben etlichen hungerischen Vnndt Osterreichischen Stendten in aigener Person dahin begeben, auch den daselbst gemachten Schluss zue Conseruation des Khunigreichs Hungern Vnnsers Hauss Vnnd der benachbartten Landter furgenommen hetten. Demnach sich aber theils widerwertige Fridhässige Leuth befunden, die solchen beschehenen

Tractat auff ale mitl vndt weeg vmb ihres aigenen privat Nutzen willen eusserist zuuerhindern gedenckhen, Vnnss aber auss vatterlicher fursorg alss nach der Khay. Maytt. eltistem Ertzhertzog zue Osterreich vnndt Gubernator in Khunigreich Ungern in alweg obligt zuerhaltung Vnnsers löblichen Hauss vnnd deme Zugethanenen Khunigreich Vnnd Ländtern auff allerley Mitl vnndt weeg zugedenckhen, damit nit allein dasjenige so hieuor zu Wienn Vnnd jungstlichen zue Presspurg mit den Hungern tractiert vnnd geschlossen, auch wir Vnnss neben den Andern Ländtern gegen Inen verbunden seitemaln [sic] Wir dardurch nichts Anders dan Vorderist die Ehr Gottes vnnd der christlichen Khunigreich vnndt Ländter beuor ab Vnnssers Hauss Conseruation gesuchet, gehalten Vnnd Volzogen werde; Wir aber befunden, das wir solches nit woll ohne Rath Vnndt Hulff der Getreuen vnnd woll affectionirten Stendt vnndt Landtleuth thun khunnen, vnndt nun mehr neben Andern Vnnssern confidenten alle die loblichen Vier landtstendt des Margraffenthumbs Mährern in solchem gemainem Vatterlandt Vnndt der Christenhait hoch obgelegenen Werch auch zue Ihrer Vnnd der Irigen Aigenen Permansion sich gleichfalss mit Vnnss verainigt Vnnd Ihnen gemelten Wiennerischen Tractat vnnd jungst vergangenen Schluss zue Presspurg allerdings belieben vnnd gefallen lassen, solchen auch acceptirt vnnd ratificirt haben, Wie Sy sich dann bei demselben neben Vnnss vnndt den Andern confoederirten zueleben Vnndt zusterben gentzlichen Verbunden vnd dabei Ire muglichste Hulff zuthun zugesagt vnd versprochen, geloben, derohalben zuesagen vnnd versprechen Ihnen obgemelten landtstendten des Margraffenthumbs Mährern hierauff in Krafft dises brieffs bei vnnssern ertzfurstlichen wahren Wortten trauen Vnndt glauben, dass wie wir hierundter dass jenig [sic] zuuolziehen gedenckhen, so Wir vnnss mit den Hungern vnnd osterreichischen Ständten einhelliglich verbunden, das Wir auch Sy vnnd die Irigen, die sich gemeltem Wiener vnnd Presspurgischen Schluss anhengig gemacht vnnd neben Vnnss vnnd den Verbundenen ländtern zue wolfart gemainem Vatterlandts confoederirn werden sambt Iren Priuilegien, Freihaitten, alten wolher gebrachten Gewonhaitten vnnd gebräuchen, vermug dern mit Unnsern Herrn Gebrudern vnnd Vettern auffgerichten Bruderlichen Verainigung Vnnd habenden Vollmacht in Vnnssern ertzfurstlichen Schutz vnndt Protection nehmen, Vnns aber einiger Regierung Vber Sy die Ständt vnndt

die Jenigen, so von Inen dependiren (Ess wehre dann, dass wir Vnnss Eines andern mit Ihnen Vergleichen möchten) khaines weegs anmassen, auch ausser Ires Wissens vnnd Einwilligung mit Niemandts, wer der auch seie, in ainicherley Vertrag oder Vergleichung einlassen, sondern diss alles gantz stett Vnnd Vest halten, auch neben vnnd bey Ihnen leib vnnd leben, Vnnd alles Vnnsser Vermugen auffsetzen wöllen, wie dann die Stendt solches gleichfalss zuthun, vnnd ausser Vnnssers Wissen Vnnd Verwilligung Sich mit Jemandten in ainicherley Verträg oder Handtlung nit einzulassen, hiemit ebenmessig gegen Vnns verobligirt vnnd verbunden haben etc. Genediglich vnnd ohne geuerde etc. Dessen zue mehrer bewesstigung haben Wir vnns mit Eigener Hanndt vnderschriben vnnd Vnnsser klainer Secret Insigel hierundter gestelt. Geben vnndt beschehen zue Znaimb der drei vnd zwaintzigisten Aprilis Im Jahr Sechsszehenhundtert vnd achten etc.

Matthias.

Přitisknuta arciknížecí malá pečet, úplně neporušená.

Číslo 26.

a) Páni a rytířstvo, vyšší stavové markrabství Moravského, žádají knížat a stavů slezských, aby jim přispěli pomocí svou proti rušitelům pokoje. V Ivančicích, dne 19. dubna r. 1608.

Orig. státního archivu vratislavského, poněkud poškozený, A. A. I. 15e.

Vysoce Důstojná a Osvícená knížata, Urození Páni Páni, Urození a Stateční rytíři a vladyky mnoho vzactné poctivosti a opatrnosti páni Vratislavané i jiná města JMtiCís. knížata a páni nám milostivě přízniva etc.

Není pochybné, že V. L. V. K. Mti Vaš. Mtem a Vám předešlé psaní naše z města Slavkova v pondělí po neděli Oculi [1]) létha tohoto jak strany laskavé přímluvy V. L. V. K. Mti V. Mti a Vaší k JCMti v příčině oblíbení létha 1606 v městě Vídni na milostivé poručení JMti pro dobré všeho křesťanstva s Uhry stvrzeného pokoje a vyzdvižení vá[lečného lidu to]ho, kterýž posavad v zemi této leží, tak také jestli [. . . .] jaké příkoří činiti chtěl, abyšte vedle nás státi a pomocí svou k ochraně naší proti podobnému

---

1) 10. března.

našemu zase zakázání přispěti ráčili, žádostivě učiněné, netoliko náležitě dodáno, ale také v laskavé paměti zůstává, že pak až posavad na takové psaní a snažnou prosbu naši od V. L. V. Kn. Mti V. Mti a Vás nám žádná odpověd dána není, jest nám proto tím s větším podivením, že učinivše podobné a též věci se dotejkající psaní pánům stavům království Českého, nám odpověd ihned odtud následovala; ale soudíce, že snad bez slušné příčiny se průtah ten s touž odpovědi na takové psaní naše neděje, jsouce nyní při tomto sjezdu v větším počtu zde v městě Eywančicích, kdež i poslové JMti arciknížete Matyáše Rakouského, pánův stavův království Uherského a arciknížetství Rakouských v vzáctném počtu k nám vyslaní přítomni sou, pospolu shromážděni, nevědouce, jak sebe, tak také týž pány komisaře o oumyslu V. L. V. Kn. Mti VMti a Vašem jak spraviti, vidělo se nám za dobré i potřebné býti V. L. V. Kn. Mt VMtem a Vám touž předešlou žádost naši psaním tímto připomenouti a obnoviti.

Poněvadž pak v této příčině od nás nic jiného, než což by jak k žádostivému království Českému a zemím k němu připojeným velice užitečnému pokoji, k zdržení víry a obhájení poctivosti a pečetí našich, tak také pro zachování privilegií, svobod, práv a chvalitebných, starobylých pořádků zemí těchto sloužilo, se neděje, V. L. a V. K. Mt VMti a Vás, jakožto našich laskavých a obzvláště milejch pánů přátel a sousedů za to přátelsky, jakž i předešle žádáme, jestli by v příčinách nadepsaných zemi [. . . .] jaké příkoří činiti chtěl, že V. L. V. Kn. Mt VMti a [. . . . .] proti takovému každému rušiteli pokoje [. . . . .] ho státi, pomoci a retunkem svejm k ochraně přispěti ráčite, nebo i my V. L. V. K. Mti Vašim Mtem a Vám v takové příčině proti jednomu každému, kdož by se tomu na odpor stavěti chtěl, podobně i jinou měrou příjemně odměniti a odsloužiti upřímně zakazujeme, načež místné a spěšné odpovědi od V. L. V. K. Mti V. Mti a Vaši, kterouž bychom se spraviti mohli, žádostivě očekávati budeme. S tím ochraně Pána Boha, lásce a přízni V. L., V. K. Mti, Vašich Mti a Vaší se s našimi službami poručena činíme.

Datum v městě Eywančicích, 19. dne měsíce Apprilis jinak dubna létha páně 1608.

Přitisknuto 45 pečetí.

Číslo 26.

b) Věřící list poslům moravským do Slezska. Ve Slavkově, 13. května 1608.

Orig., částečně poškozený, ve státním arch. vratislavském, A. A. I. 15 e.

Vysoce Důstojnému a Osvícenému knížatům, Urozeným Pánům, Pánům, Urozeným a Statečným rytířům a vladykám, pánům stavům knížetství Horního i Dolního Slizska, pánům a přátelům nám laskavě příznivým a našim zvláště milým.

Služby své atd.

Při tom V. Kn. Mti VMtem a Vám oznamujeme, že za někderými obzvláštními a vysoce důležitými potřebami k tomuto nynějšímu sněmu anebo sjezdu do města Vratislavě dodavatele tohoto listu našeho, totiž Uroz. pp. pana Weykhardta hrabě z Salmu a Neyburgku nad Ihnem a na [Tovačově], JMtiCis. raddu a pana Ladislava [Šlejnice ze Šlejni]cz a na Hostimě, svobodného pána na To[. . . .]steině a Šluknově, a Urozené a Statečné rytíře p. Jana st. Kobylku z Kobylího a na Sovinci a p. Vilíma Pražmu z Bilkova a na Chropyni k VMtem vypravujeme, jimž sme někderé obzvláštní a pilné potřeby vlasti naší milé dotýkající jménem a na místě všech čtyř stavů V. K. M. V. Mtem a Vám podle Instrukcí od nás jim dané předvésti a vedle potřeby jednati poručili.

Pročež V. K. M. V. Mti a Vás za to přátelsky a služebně žádáme, že napřed psaným vyslaným našim toho všeho, což tak VMti jménem a na místě všech čtyr stavů v této obzvláštní a velmi pilné potřebě naší podle Instrukci jim dané jednati budou, netoliko napřed zouplna cele věřiti, je volně vyslyšeti, nýbrž na V. K. Mt a VMti slušné vyložené žádosti naplniti a též vyslané naše dlouho nezdržujíc, což nejdřív možné, odpraviti račíte. Čehož my se V. Kn. Mtem, V. Mtem a Vám touž měrou i jiným dobrým přátelstvím a sousedstvím, službami našimi volně odsloužiti nepomineme.

S tím se atd. Dat. v Slavkově, 13. dne Maje 1608.

N. N. nejvyšší úředníci, soudcové zemští a osoby od J. M. všech 4 stavů markr. mor. k JMtem přidaní.

Přitisknuto 15 pečetí.

Číslo 27.

„Přípis smlouvy mezi JMC. Pánem, Panem Rudolfem Druhým, Římským císařem, s jedné a JMKr. voleným čekancem království Českého arciknížetem Mattyášem Rakouským z strany druhé v království Českém učiněné.“ Bez místa (u Libně), ve středu po sv. Janě Křtiteli [25. června] 1608.[1])

Kopie Františkova musea současná. MS. číslo 571. — Nyní v zem. arch. mor.

My Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouské, margrabie Moravský, Lucemburský a Slezský kníže a Lužický margkrabie, oznamujem všem vůbec: Jakož jsme každého času to skutečně a otcovsky obmejšleti a opatrovati ráčili, aby mezi Námi a Nejjasnějším knížetem, panem Matyášem, arciknížetem Rakouským, knížetem Burgundským, Štyrským, Korytanským, Kranským a Virtenberským, hrabětem v Tyrolu, panem bratrem Naším nejstarším a nejmilejším upřímá [sic] bratrská láska a svornost zůstaviti [sic],[2]) nicméně aby království Naše České s zeměmi k němu příslušejícími a připojenými v dobrém, pokojném způsobu zachováno bejti a mezi věrnými poddanými Našimi dobré přátelství a srozumění trvati a zůstávati mohlo, tak i nynějšího času majíce to v bedlivé péči a paměti a směřujíce k tomu, aby netoliko za živobytí Našeho, než také po vyjití Našem z tohoto světa svrchu psaný p. bratr Náš nejmilejší spolu i s královstvím Českým a zeměmi k němu příslušejícími a připojenými v stálé a trvanlivé bezpečnosti od Nás postaven bejti mohl, na jistý níže psaný způsob sme to opatřiti a pro větší všeho toho bezpečnost a zdržení tímto listem obsáhnouti a k místnému a dokonalému zavření a dokonání, skrze společné s vejš jmenovaným p. bratrem Naším nejmilejším a zmocněnými margkrabství Moravského namluvení, s raddou a vědomím nej-

---

1) Smlouva tato jest sice vytisknuta již dvakrát: Dr. B. Dudíkem v Č. Č. Mus. r. 1845, str. 293 na násl., potom v Pamětech Slavatových (str. 170 a násl.), ale pro úplnost celého jednání r. 1608 otiskuji ji zde v nově. V poznámkách uvádím některé význačnější odchylky Jirečkovy. Dudíkovo vydání jest velmi chybné.

2) Jireček: zůstávat.

vyšších ouředníkuv a soudcův zemských a rad soudu dvorského a komorního i všech tří stavů království Našeho Českého, věrných milých, přivésti poručiti ráčili. Předně rozvažujíce to při sobě, že podle jistého Božího uložení neměně My,[1]) než jako i jiní lidé (čehož však Pán Bůh Všemohoucí ještě za dlouhý časy uchovati rač) vykročením z stohoto světa poddáni bejti ráčíme,[2]) a nechtíce, aby království České a země k němu připojené a vtělené bez hlavy a budoucího pána svého opuštěné zuostati měly, a tudy skázy a škodlivých proměn, kteréž se v okolních královstvi[ch] a zemích spatřují, pocejtiti musely, z tej příčiny, abychom to ještě za živnosti Své předjíti a časně opatřiti mohli, na snažnou žádost a nejedné toho při Nás vyhledávání často jmenovaného pana bratra Našeho nejmilejšího k tomu sme se nakloniti a na sněmě obecním, kterýž sme všem třem stavům téhož království k pondělímu po neděli Exaudi [19. května] letta tohoto[3]) na hrad Prazský položiti a rozepsati ráčili, milostivě toho po nich stavích vyhledávati a za to žádati ráčili, aby, pokudž by Nás P. Bůh Všemohoucí bez dědicův mužského pohlaví, z[4]) stavu svatého manželství od Nás pošlých, z stohoto světa povolati ráčil, to mezi sebou pro dobré a užitečné jich nařídili, a majíce sobě povolení, od Nás k tomu dané, to tak opatřili, by jmenovaný p. bratr Náš nejstarší a nejmilejší, když by toho při nich pořádně a náležitě vedle privilegí a svobod jich vyhledával, po Nás čekancem království Českého byl a žádný jiný kromě Jeho Lásky po Nás[5]) tohoto světa sjití za krále Českého volen byl,[6]) s tím při tom zakázáním, když k tomu tak přijde a Jeho Láska[7]) takového svého[8]) opatření dostane, že stavy království Českého, aby to privilegím a svobodám,[9]) chvalitebným zvyklostem, obyčejům a pořádkům jich k újmě a ke škodě, nyní ani na časy budoucí, nebylo a býti nemohlo, spolu s týmž panem bratrem Naším nejmilejším, však jeden každý z Nás obzvláštně, dostatečným

---

1) My u Jirečka chybí.

2) Jireček má musíme.

3) U Jirečka přidáno **1608** s pozměněným slovosledem.

4) Jireček má **v**.

5) Jireček: Našem z.

6) Jireček: nebyl.

7) U Jirečka: tu.

8) Jireček nemá svého.

9) Jireček — dobrýma.

reversem opatřiti račíme. Kdež jmenovaní stavové království Českého, majíce takové sobě od Nás učiněné přednešení v svém bedlivém a poníženém uvážení, na milostivé Nás, jakožto krále Českého, vyhledávání a povolení z své dobré a svobodné vůle téhož pana bratra Našeho nejmilejšího na ten a takový spůsob, pokudž by P. Bůh Všemohoucí Nás bez dědicův mužského pohlaví z[1]) stavu svatého manželství od Nás pořádně pošlých, z stohoto světa pojiti[2]) ráčil, za čekance království Českého a budoucího krále sou přijali a na sněmu obecném u přítomnosti kommissařův Našich a vyslaných Jeho Lásky, též všech stavův téhož království skrze Urozeného Adama z Šternberka na Bechyni a Zelené Hoře, raddu Naši a nejvyžšího purgkrabí Pražského, [proti odvedení do rukou téhož nejv. purgkrabí Pražského][3]) a vepsání do sněmu dvou reversův, o nichž se nahoře zmínka činí, kterýchž dattum jest Našeho císaře [sic] Rudolfa, na hradě Pražském, v sobotu po slavnosti Těla Božího [7. června] léta tohoto 1608 a Našeho arciknížetství Matyáše, v ležení polním mezi Štěrboholy a Dolními Mecholupy [sic], v středu po sv. Janě [25. června] téhož léta, jakž tíž reversové to vše v sobě obšírněji zavírají a obsahují, vyhlásili, a k tomu aby Jeho Láska na tento čas až do živobytí Našeho čekancem království Českého se psáti a tytule toho užívati moci ráčil, povolili, pro větší pak toho všeho jistotu a bezpečnost revers pod pečetí zemskou na to Jeho Lásce odvedli a do sněmu obecního slovo od slova vepsati a položiti dali. Když by pak P. Bůh podle jisté vůle své Nás z tohoto světa bez dědicův mužského pohlaví, řádně pošlých, povolati ráčil, na tom sme se s častopsanými stavy království Českého snésti ráčili, aby týž pan bratr Náš nejmilejší a žádný jiný na království České volen, korunován a dosazen byl. Pakli by nám P. Bůh dědice jakž se svrchu píše, dáti ráčil, aby po sjití Našem z stohoto světa týchž dědicův a království Českého správcem a kubernatorem byl a s raddou, vědomím a vůlí nejvyšších ouředníkův a soudcův zemských, radd soudu dvorského a komorního všech tří stavův království Českého až do let dospělých týchž dědicův Našich též království řídil a spravoval.

---

1) Jireček — v.

2) Jireček — povolati.

3) Doplněno z Jirečkova tisku.

Za druhé, jakož jest jmenovaný pan bratr Náš nejmilejší [na] Nás a stavy království Českého skrze vyslané své žádostivě vznesl, aby ten pokoj, kterej mezi Uhry a Turkem od letta 1606 až do tohoto času po několikráte zavřín jest, od Nás a stavův zouplna a docela stvrzen a zdržán byl, na tom jsme spolu s Jeho Láskou zůstati ráčili, abychom spolu s týmiž stavy při též smlouvě a stvrzeným pokoji,[1]) kterýž jsou kommissaři od stavův téhož království a zemí k němu připojených s povolením Naším v Vídni 23. dne měsíce Septembris téhož letta ujali a stvrdili, všeho tak zouplna, jakž táž smlouva to v sobě obsahuje a zavírá, pozůstavili, k ní ve všech artykulích přistoupili a ji beze všech vejminek a vejkladů věrně a upřímně zadosti činili.

Co se pak pomoci na zámky pomezní a bánská města též žádosti od p. bratra Našeho nejmilejšího (kterémuž jsme z své svobodné a dobré vůle království Uherské[2]) postoupiti ráčili) na stavy království Českého, aby pro dobré své a všeho křesťanstva k držení[3]) a zachování týchž pevností a hranic jistou berni a zbírku na sebe uložili a svolili, též co se i z solního handle v městě Gmuntu vložení dotejče, poněvadž sněm tento za tou samou a jedinou příčinou, aby pan bratr Náš za čekance království Českého volen a vyhlášen byl, od Nás rozepsán, položen a držen jest, toto se z tej příčiny až do nejprve příštího sněmu, kterýž v království tomto držán bude, odkládá; při kterémž, bude-li Jeho Láska při Nás, a stavové království Uherského při stavích[4]), jakých pomocí na svrchu psané hranice a zámky, též i strany toho solního handle dalšího porovnání vyhledávati, nepomineme spolu z stavy vyrozumějíce tomu, to v svý vážení[5]) vzíti a Jeho lásce a jim náležitou odpověd na to dáti. Však jestliže by království Uherskému jaká taková potřeba nastala, pro kterouž by spěšné pomoci potřebí bylo, nepominou stavové příkladem předkův svejch s vědomím Naším, když by koliv od krále Uherského čeho toho při království tomto [žádáno bylo],[6]) což jsou jim králové a potentátové předešle činívali a činiti budou, tolikéž vedle nich podle náležitosti učiniti.

---

1) Jireček — ztvrzení pokoje.

2) Jireček — uherského.

3) Jireček — k zdržení.

4) Jireček — království Českého.

5) Jireček — uvážení.

6) Jireček — kdybykoli od krále uherského na ně žádost vložena byla, což jim králové a potentátové činívali.

Jakož jest tolikéž pan bratr Náš nejmilejší nás spolu smocněnými od stavův margkrabství Našeho Moravského vedle jejich ponížené a pokorné prozby snažně za to žádal, abychom k tomu se milostivě nakloniti, stavy téhož margkrabství z poddanosti, správy a panování Našeho propustiti, a aby Jeho Lásku, jakožto čekance království Českého, sobě za pána a po smrti Jeho Lásky kohokoli jiného z domu Našeho Rakouského za ochránce až do vyjiti Našeho z stohoto světa vzíti mohli, povoliti ráčili: Kdež My, ohlédajíce se na takovou Jeho Lásky i zmocněných téhož margkrabství snažnou a poníženou žádost a prozbu, s raddou stavův království Našeho Českého k tomu milostivě povoliti a stavy margkrabství Moravského, poddané Naše, věrné milé, s povinnosti a poddanosti propustiti, a aby sobě Jeho Lásku, jakožto čekance a budoucího krále Českého za pána vzíti mohli (však neodtahujíce se ani nyní ani na budoucí časy od koruny království Českého), milostivě sme k tomu povoliti ráčili s tímto při tom doložením, pokudž by se Pánu Bohu Všemohoucímu pana bratra Našeho nejmilejšího, Jeho Lásku, z tohoto světa prve nežli Nás povolati líbilo, aby sobě kohokoliv jiného z slavného domu Našeho Rakouzského za ochránce vzíti a jemu se poručiti mohli z touto a znamenitou vejminkou, aby po vyjití Našem i Jeho Lásky pana bratra Našeho nejmilejšího z stohoto světa již jmenovaní stavové margkrabství Moravského, vidělo-li by se Pánu Bohu Všemohoucímu Nás dědici muzského pohlaví, pořádně v stavu manželském splozenými, obdařiti, žádného jiného, kromě toho, kterýž by z nich králem Českým byl, za pána sobě vzíti nemohli a moci neměli, jakž pak na to všecko revers od Nás sobě daný mají, jehož datum, na hradě Prazském, v neděli ochtáb sv. Vítta [22. června] ut supra 1608, kterýžto revers i do sněmu slovo od slova vepsán jest. Však nicméně, poněvadž toto povolení k dokázání milostivé Naší péče a lásky k týmž stavům margkrabství Moravského od Nás se stalo, ráčíme sobě to při tom zachovávati a vyhražovati, abychom mezi tytuli svými margkrabství Moravské klásti, a odkudž bychme od téhož tytule dobrovolně upustiti neráčili, margkrabím Moravským jako prve se psáti mohli. A poněvadž se tíž stavové margkrabství Moravského do jistého času a na jistej, nahoře oznámenej spůsob samou toliko správou a panováním od království Českého s Naším milostivým povolením oddělují, nebude moci jakž kancelář Česká, tak ko-

mory[1]) i appellaci obyvatelům téhož margkrabství, vyžšího i nižšího stavu, nic poroučeti až do budoucího se zas pod touž správu navrácení, a jak a pokud by ji, nevykročujíce z práv, z pořádků, svobod, privilegí a obyčejův svých starobylých, podnikati a[2]) poddáni bejti měli, [vedle] jistého a dokonalého s králem a z stavy království Českého[3]) snešení a namluvení, mimo kteréž nemají vejše potahováni býti. Za kteroužto příčinou všecka jich obsílání, jak právní tak i jiná všelijaká, za jakou by koli příčinou vyjíti mohla, též sročení kommisse právní, pře vyslyšané a na vejpovědi zůstávající a jakékoliv jiné jich ven z margkrabství Moravského ku právu potahování, minouti a zůstavena bejti mají, aby tak všeckna správa, gubernaci a panování Jeho Lásce, jakožto čekanci a budoucímu králi Českému (potud, pokud králi Českému v témž margkrabství poroučeti přísluší), zůstati a přináležeti mohla, bez všelijakého se v to vkládání, jakž jmenovaných kanceláří, tak i všech jiných soudův zemských, ježto by k tomu jaké právo předstírati chtěly a mohly.

A jakož sou tíž stavové toho při Nás poníženě vyhledávali,[4]) aby všelijaké výpovědi a nálezy, který sou na obeslání a sročení osob z margkrabství Moravského v tomto království proti týmž osobám docela a dokonale přetrženy a vymazány byly: i poněvadž sou takové vejpovědi a nálezové již jednou v moc svou právní vešli, jich při tom pozůstavovati ráčíme, však s tou při tom znamenitou vejminkou, aby na b u d o u c í v ě č n é č a s y obyvatelé margkrabství Moravského před žádný soud[5]) do království Českého potahováni nebyli a žádným vymyšleným spůsobem nebejvali[6]) krom samého odvolání na krále o nářek poctivosti, k d y ž b y v š a k t é ž o d v o l á n í n á l e z e m s o u d u z e m s k é h o m a r g k r a b s t v í M o r a v s k é h o s c h v á l e n o a p o t v r z e n o b y l o,[7]) nýbrž jestliže by se komu z čeho vinna dávala, aby z toho byl před právem margkrabství Moravského vedle pořádku téhož margkrabství obviněn a tam souzen a rozsouzen býti mohl. Když pak k tomu přijde, že stavové často psaného margkrabství [Mo-

---

1) Jireček — komora.
2) Jireček — a jí.
3) Jireček — u č i n ě n é h o.
4) Jireček — p o h l e d á v a l i.
5) Jireček — s o u d y.
6) Jireček nemá — n e b e j v a l i.
7) U Jirečka celé chybí.

ravského] pod budoucího krále Českého správu a panování JMti zase se dostanou, mají jim všecka jich privilegia, svobody, práva, pořádky, dobré, chvalitebné a starobylé obyčeje, zvyklosti, kterých koliv od předešlých králův Českých a margkrabův Moravských dosáhli, a oni sami neb předkové jejich v užívání jich byli, ihned znovu od budoucího krále spolu se všemi jinými, kteréž by jim v nově od Jeho Lásky p. bratra Našeho nejmilejšího za panování Jeho Lásky nadáni[1]) byli, zouplna potvrzeny býti, však z tou při tom vejminkou, aby ke škodě předešlým smlouvám, svobodám a závazkům a předešlému sjednocení království Českého s margkrabstvím Moravským[2]) nebyly a býti nemohly, jakož podobně i stavové království Českého nic takového, což by týmž smlouvám, svobodám a závazkům na újmu bylo, sobě a budoucím svým jednati nemají a nemohou, leč by se z obou stran z toho propustili, a aby jedna i druhá země co takového sobě zjednati mohla, snešení jisté a dobrovolné mezi sebou učinili. A pokudž by mimo takové snešení jedni neb druzí co toho sobě vyjednali neb z milosti Naší a Jeho Lásky dostali, nemá to žádného průchodu, platnosti ani moci jmíti, nyní i na budúcí časy.

Co se pak privilegí a svobod, kteréž se stavův téhož margkrabství dotejkají a na ně jakým koliv spůsobem se vstahují a mezi svobodami království Českého buď na Karlštejně neb při dckách se chovají, dotejče, ty mají skrze jisté osoby od stavův téhož království na nejprvnějším[3]) sněmě k tomu volené a nařízené bedlivě vyhledány a k žádosti stavův margkrabství Moravského přepsány a v hodnověrných vejpisích co nejdříve jim vydány býti.

A jakož jsou zmocněni od stavův margkrabství Moravského Nás za to poníženě žádali, abychom jim revers generální z kanceláře České na to, což tak od nich na milostivé žádosti Naše při sněmích obecních a sjezdích od peněz i lidu svolováno bylo, aby to jejich privilegím, svobodám, nadáním, dobrým a chvalitebným pořádkuom a zvyklostem na škodu nebylo, vydati poručiti ráčili: na takovou žádost jejich ráčíme chtíti ihned to nařiditi, aby [jim] takový revers generální bez odkladu a průtahu vydán a odveden byl.

---

1) Jireček — vydány.

2) Jireček — učiněnému.

3) Jireček: nejprv příštím.

Kdež také sme o to s zmocněnými margkrabství Moravského milostivě a pilně jednati a za to jich, poněvadž sou obyvatelé téhož margkrabství k milostivé žádosti Naší po ta všecka léta v zemi i ven z země za nemalé summy, [v] kteréž sme se z nevyhnutedlné potřeby vzdlužiti[1]) ráčili, vedle Nás v rukojemství se stavěli a za Nás z poddané lásky slibovali, aby ty všecky summy peněžité na místě týchž stavův k zaplacení na sebe přijali, se vší pilnosti žádati ráčili, čehož sme však vedle jistejch od nich předložených příčin na nich obdržeti nemohli, i poněvadž Nám na tom, aby takové břemeno z Nás sňato bylo, nemálo záleží, na tom sme se ustanoviti ráčili, abychom takovou žádost Naši všem stavům margkrabství Moravského při obecném sněmu [předvésti dali], kdykoliv těch dluhův a komu na jaké terminy povinnovato bylo, vyhledajíce to, poznamenání jim toho odeslali.[2]) Z strany biskupa Olomouckého na tom zůstáno: jakejmi by koli povinnostmi království Českému zavázán byl, ty aby témuž království vykonávati byl povinen; než jaké by koli právo a povinnost král Český na něm jmíti ráčil, poněvadž sme[3]) všecko své právo, kteréž v zemi Moravské jmíti ráčíme, stavům margkrabství Moravského, aby od nich na Jeho Lásku, pana bratra Našeho nejmilejšího, převedeno bylo, postoupiti ráčili, tím právem a tou povinností bude nynější i budoucí biskup Jeho Lásce, jakožto volenému čekanci království Českého, povinen.

A pakli by týž pan bratr Náš nejmilejší dříve nežli My časnou smrtí z světa sešel, a stavové sobě kohokoli jiného z domu Našeho Rakouského za ochránce vzali, aby častopsaný biskup od nich se neodlučoval a s nimi se srovnal; však aby častopsaný[4]) pan bratr Náš od sebe dostatečný revers dal, že svobody a privilegí biskupství Olomouckého při předešlým spůsobu, však bez újmy svobod margkrabství Moravského, zanechati a chrániti chce. A poněvadž appelací od soudu manského k Jeho Lásce, jakožto čekanci království Českého (ačby kdo k Jeho Lásce se odvolati a appelovati chtěl), podle pořádku práva manského jíti mají, má

---

[1]) Jireček — vydlužiti.

[2]) Jireček — a což by koliv těch dluhův a komu na jaké terminy povinovato bylo, vyhledajíce to, poznamenání jim toho odeslali.

[3]) Jireček nemá — sme.

[4]) Jireček — týž.

ten ortel, který před půl letem mezi Vysoce důstojným knížetem panem Františkem kardynálem z Dytrychštejna, biskupem Olomouckým, královské kaply České hrabětem, tejnou raddou a přítelem Naším, a Kryštofem Sedlnickým z Choltic a na Polský Ostrově [sic][1]) vyrčen jest, přečten a publikován býti. V jiných pak věcech, kterýmiž margkraběti Moravskému a zemi Moravské zavázán jest, v těch ve všech bude povinen bez proměny Jeho Lásku[2]) podnikati, jemu poddán býti a všeliké povinnosti k zemi podle starobylého obyčeje a způsobu vedle lantfrydu a smluv vykonávati, a tomu všemu od sebe dosti činiti.

Dále pak, poněvadž, jak vejš oznámeno, stavové margkrabství Moravského v poddanost téhož pana bratra Našeho nejmilejšího dostati se mají, aby budoucně skrze odpory, které by o hranice mezi královstvím Českým a margkrabstvím Moravským vzniknouti mohly, k nějakým nevolem a nedorozuměním nepřicházelo, to se zejmena tímto listem vymiňuje,[3]) aby hranice v svých mezech, jak posavad, tak i napotom zůstávaly; však přišlo-li by kdy k tomu, že by mezi sousedy o něco na odpořích býti chtělo, mají kommisaři z jedné i z druhé země v rovným počtu nařízeni býti, kteří by strany oně spokojili a vejpověd dokonalou mezi nimi učinili.

Jestliže by pak o hranice mezi královstvím Uherským a margkrabstvím Moravským, též mezi arciknížetstvím Rakouským[4]) různice nějaké povstaly, mají stavové království Českého, když by o to od stavův margkrabství Moravského žádáni byli, k kommisařům častopsaného margkrabství[5]) tolikéž své kommisaře přidati a spolu s nimi stavy, však na náklad jich, týchž hranic hájiti a zastávati.

Co se zatím přijezdu téhož pana bratra Našeho nejmilejšího,[6]) Jeho Lásky, do království Českého s nemalým počtem lidu, kterýž pro bezpečnost svou s sebou vzíti ráčil, dotejče, poněvadž sou s Jeho Láskou jisté osoby, jakž předně ti, kteří od stavův margkrabství Moravského k tomu zmocněni byli, tak

---

[1]) Jireček — Polské Ostravě.
[2]) Jireček — Lásky.
[3]) Jireček — vyměňuje.
[4]) Jireček — a markrabstvím Moravským.
[5]) Jireček — Moravského.
[6]) U Jirečka — nejmilejšího chybí.

i jiné, které se v službu Jeho Lásce zakázaly a oddaly vedle jisté smlouvy, od stavův margkrabství Moravského s Jeho Láskou a stavy království Uherského, též stavy Dolních a Horních Rakous učiněné, do tohoto království se dostaly[1]), jakž sme všem stavům téhož margkrabství jistej revers, jehož dattum na hradu Prazském v neděli, ochtáb sv. Víta [23. června] léta 1608 na to dáti ráčili, tak i tímto listem na též svrchupsané osoby to vše, co se v tom reversu slovo od slova obsahuje a zavírá, to vstahovati a toho všeho při tom zůstavovati ráčíme, slibujíce při tom a připovídajíce slovy Svejmi císařskejmi a královskejmi za sebe i stavy království Českého, že s tím vším, jakž nahoře dotčeno, dobře a milostivě spokojeni bejti ráčíme, a jestli by co v zemi neb ven z země od který osoby z stavův téhož margkrabství Moravského slovy, skutkem a jakýmkoli jiným zevnitřním spůsobem před i při tažením [sic] tomto předsevzato i dokonáno[2]) bylo a Nám i stavům království Českého za stižné se vidělo neb bylo, že to vše chceme spolu s nimi z stavy mimo sebe dokonce pustiti, na to docela zapomenouti a toho nyní i na budoucí časy žádným vymyšleným spůsobem nespomínati; ovšem pak že neráčíme nikoliv buď[3]) na celou zemi Moravskou buď nad kterým obyvatelem z též země se mstíti, je v nějakou nenávist sobě bráti, nýbrž raději že všelijakou císařskou a královskou milost k nim ráčíme prokazovati, jakož i stavové království Českého i obecně všickni ve spolek i jedenkaždý obzvláštně k Moravanům všelijakým dobrým přátelstvím a sousedstvím se[4]) zamlouvají a zakazují. A proti tomu stavové margkrabství Moravského touž měrou k nim stavům království Českého se ohlasují a připovídají, a aby to tím jistčí a stálejší bylo, ráčíme k tomu milostivě spolu z stavy častopsaného království[5]) povolovati a tímto listem spolu s nimi to dostatečně a dokonale tvrditi, aby všickni obyvatelé margkrabství Moravského, kteří by jaký ouřady, statky pozemské, dluhy peněžité, nápady a jakékoliv jiné spravedlnosti buď v království Českém neb v zemích a manských [manstvích] k témuž království přináležejících drželi a měli, anebo budoucně jmíti a

---

[1]) V rukopise jest omylem „dostalo".
[2]) Jireček — konáno.
[3]) Jireček nemá buď.
[4]) Jireček má — se zachovávati.
[5]) Jireček má — českého.

držeti budou, toho všeho tak a nejináč, než jako vždy[1]) předešle, bez překážky užívati neb budoucně užiti, a s tím, co by se jim dobře líbilo a zdálo, (zachovajíc však při tom řád a právo) v království tomto obyčejně činiti a působiti mohli, v čemž ve všem, aby jim žádná překážka, ublížení, skrácení, škoda, zmenšení aneb zlehčení se nedálo, nýbrž mají ve všem, což tak v království Českém mají a drží aneb budoucně skrze náležité a spravedlivé prostředky dostati a dosáhnouti by mohli, nebo jináč ještě k dosažení očekávají, pravejm a přirozenejm Čechuom zároveň beze vší zlé lsti a všelijakých fortelnov jmíni a držení býti, tak jakož pak i k Čechuom v margkrabství Moravském to všecko, jakž se nahoře píše, řádně a křesťansky vždyckny[2]) zachováváno býti má. Podobně aby všem Moravcům svobodno bylo v království Českém bezpečně handlovati, kupčiti a po potřebách svých všelijakých jezditi, věci své jednati a říditi beze vší a všelijaké překážky, jakož pak i Čechóm v Moravě táž svoboda zůstává.

A poněvadž mezi jinými žádostmi od často psaného pana bratra Našeho nejmilejšího na Nás vznešenejmi, aby osoby z obyvatelův království Českého, kteří při Jeho Lásce v službě jsou a kteří se sitce v tomto tažení Jeho Lásce jakým koliv spůsobem potřebovati daly, do tohoto srovnání cele a dokonale pojaty a v něm obsaženy byly, tolikéž na Nás vzložena jest, na ten jistej a konečnej spůsob, aby proti nim pro takové Jeho Lásce činěné služby a proto, že sou při Jeho Lásce stály, s ním držely a do tohoto království s Jeho Láskou přijely[3]), ani zjevně ani tejně nyní i na věčné časy nic předsebráno nebylo, ani žádným vymyšleným spůsobem na žádného z nich žádných obtížností se nedopouštělo, ani kterému z nich jaké příkoří [se] činilo, nýbrž aby každému z nich svobodno bylo v království Českém i v jinejch zemích témuž království příslušejících a připojených bezpečně bydleti, zůstávati, potřeby své všelijaké jednati, dobrodiní právních a všelijakejch jinejch, k nimž obyvatelé království Českého právo mají, užívati, statky své, kteréž drží, a kteréž budoucně jmíti a držeti mohou a jich buď nápadem, neb kupem, neb jakýmkoliv jiným spravedlivým prostředkem dosáhnou, i napotom držeti, jich užívati, s nimi podle dobrého zdání svého a

[1]) Jireček — kdy.
[2]) Jireček — od nich.
[3]) Jireček — vjeli.

libosti své (však podle řádu, práva a obyčeje koruny České) činiti, působiti a ze všemi obyvateli téhož království v rovným právě držáni[1]) býti. I poněvadž Nám, jakožto vrchnosti křesťanské všelijak to obmejšleti náleží, aby mezi poddanejmi Našimi pokoj, láska a svornost zachována byla, k takové žádosti Jeho Lásky jsme dobrovolně přistoupiti, a aby Václav ze Vchynic a z Tetova a na Zásmucích, Jeho Lásky komorník, a všickni jiní, kteří koli z Čechů při Jeho Lásce byli a sloužili, nejináč, než jakoby jeden každý obzvláštně jménem svým vlastním doložen a tuto postaven byl, všeho toho, což se nahoře píše a žádost pana bratra Našeho nejmilejšího v sobě obsahuje,oučastni bejti a skutečně toho beze všech vejkladův, odporův, přítrže a překážky užiti mohli, milostivě povoliti ráčili, nýbrž k dokázání, že k přímluvě často připomenutého pana bratra Našeho nejmilejšího všelijak bratrsky a laskavě prohlédati chtíti ráčíme, i k tomu sme své milostivé dovolení dáti, a aby ze všech obeslání hlavních, půhonův, důhonův k svědomí pro položení i jinak vyšlých, kterýmiž svrchupsaný Václav ze Vchynic a z Tetova (kterýž jest za to skrze[2]) pana bratra Našeho nejmilejšího při Nás ve vší poníženosti poddaně žádal) od Nás a prokurátora Našeho na místě Našem a Nám k ruce před vlastní osobou Naší císařskou a královskou nejvyšší ouředníky a soudce zemské, raddy Naše soudu dvorského a komorního obeslán a obviněn jest, sešlo, a ta všecka obeslání k svému přečtení [přetržení] přišla a dokonce minula, a také aby z kanceláře Naší České soudu Našemu komornímu na to relati o přetržení takovejch obeslání a půhonův i důhonův vyšly, milostivě nařiditi ráčili.

Naposledy, jakož jest pan bratr Náš nejmilejší spolu s zeměmi s Jeho Láskou sjednocenejmi na Nás žádostivě vznesl, abychom na přímluvu Jeho Lásky k tomu se nachýliti[3]) a knížatům a stavům knížetství Slezských netoliko privilegia a obdarování jich potvrditi, nýbrž také, což by koli v nich přetrženo a zrušeno na ublížení jejich bylo, to jim napraviti a z obtížností jejich, kteráž by sobě koliv pokládali, v slušných a spravedlivých věcech pomoci a vysvoboditi ráčili: na takovou Jeho Lásky přímluvu jsme se k tomu zakázati, a že jim knížatuom a stavům taková jich privilegia a obdarování potvrditi, a což jim koliv ublíženo, to jim k skutečné

[1]) Jireček — držáno býti.
[2]) Jireček — výš psaného.
[3]) Jireček — nachýlili.

nápravě přivésti i ze všech jejich stížností jim dokonale spomoci, a že se tomu neprodleně[1]) zadost stane, sněmem i dekami zemskejmi to dostatečně potvrditi chceme, zavázati se ráčili, obzvláštně pak, poněvadž mezi Jeho Láskou kurfirstem Brandeburským a synem Jeho Lásky markrabim Janem Jiřím spor z strany knížetství Krnovského a panství Bitomského[2]) a Ode[r]burského[3]) jmíti ráčíme, i v to sme se na přímluvu téhož pana bratra [Našeho] nejmilejšího podvoliti ráčili, aby ta pře nikdež jinde, než před právem vrchním knížat Slezských, kdež knížata Slezská podle obdarování a svobod týchž[4]) knížat k soudu náleží, slyšána, souzena a rozeznána nebyla[5]), leč by táž knížata, že ta pře před ně nenáleží, uznali a soudili, a kde by bez ublížení práv a svobod jejich souzena bejti měla, ukázali.

Poněvadž již tak s pomocí Pána Boha o všecky artykule nahoře psané s Jeho Láskou, panem bratrem Naším nejmilejším, sme se snésti a na místě spolu s stavy království Českého a s zmocněnými od stavův margkrabství Moravského postaviti ráčili, bude povinna Jeho Láska, jakž by to vše, což tak[6]) k ubezpečení obojí strany dokonáno bylo, podle reverse obzvláštního, stavům království Našeho Českého od Jeho Lásky odvedeného, s lidem svým z království tohoto odtáhnouti, jakož pak i My i stavové království tohoto Českého lid Náš válečný najatý i domácí neprodleně obdankovati a rozpustiti chtíti ráčíme a chceme, a že takovej lid Jeho Lásce a zemím s Jeho Láskou spojeným na škodu zdržován ani po abdanku zase najímán skrze Nás aneb koho jiného v království tomto nebude, milostivě připovídáme, jakž pak také i stavové království tohoto Našeho Českého Jeho Lásce a zemím s Jeho Láskou spojeným za to slibují a listem tímto Naším, kterýž slovo od slova do desk zemských království tohoto vjíti a vepsán býti má, připovídají.

Jestliže by skrz takový aneb jiný lid z království tohoto Jeho Lásce, panu bratru Našemu nejmilejšímu, a zemím s Jeho Láskou spojeným co na škodu předsevzato bylo, že proti takovému

---

1) Jireček — od nás.
2) V rukop. jest „Bítovského".
3) Jireček má — Odenburského.
4) Jireček — táž.
5) Jireček — byla.
6) U Jirečka chybí — což tak.

spolu s Jeho Láskou a sjednocenými zeměmi zajedno státi a proti němu se postaviti chtějí až do nejvyzšího přemožení.

Tomu na svědomí My, císař Rudolf, pečet Naši královskou k tomuto listu přivěsiti sme rozkázati a vlastní rukou v něm se podepsati ráčili.

A My Mattyáš, arcikníže Rakouské, oblibivše sobě takové artykule ve všem jich znění a položení, tolikéž na svědomí pečet Naši arciknížetci k témuž listu sme přivěsiti rozkázali a v něm se vlastní rukou podepsali.

A My František, kardynál z Dytrychštejna, biskup Olomoucký, královské kaply České hrabě, J. Mti Cís. tejná radda, Adam z Šternbergka na Pechyni [sic] a Zelené Hoře, nejvyzši purgkrabie Prazský, Kryštof z Lobkovic na Pátku a Divicích, nejvyžši hoffmistr, Wolf Novohradský z Kolovrat na Lnářích a Winterberce, nejvyzši komorník, Adam ml. z Waldštejna na Hrádku nad Sázavou a Lovosicích, nejvyzši sudí, Zdeněk z Lobkovic na Roudnici a Chlumci, nejvyzši kancléř, Jan Jiří z Švambergka na Vorlíku a Ronšperce, nejvyzši sudí dvorský království Českého, Vilém Slavata z Chlumu a z Košmbergka na Hradci a Telči, purgkrabie Karlštejnský, Jan z Sezima z Sezimova Oustí a na Oustí a Jistrpech, dědičný kraječ království Českého, Vilém z Landštejna[1]) na Bilštejně, hejtman Nového Města Prazského, Joachym Ondřej Šlik z Holejče, hrabě s Pasaunu a z Lokte na Svijanech, Jan z Klenového a z Janovic na Roupově a Zinkově, nejvyzší písař království Českého, Purgkhardt Točník z Křimic na Prostiboři a Křimicích, podkomoří téhož království, Kryštof Vratislav z Mitrovic na Lochovicích a Protivíně, purkrabie Karlštejnský, Tyburcius Žďárský ze Žďáru na Kladně, hejtman Menšiho Města Prazského, Diviš Černín z Chuděnic na Nedrahovicích a Chocomyšli, Kašpar Kaplíř z Sulevic na Voticích a Miličíně, Ludvík Šleyffer[2]), Jiljí Perkar z Častolovic, primasové Starého a Nového a Jiřík Rattych z Albrndorfu, J. Mti Cís. rychtář Menšiho Měst Pražkých, na místě všech tří stavův království Českého, jako i My Karel z Lichtnštejna a z Nyklšpurgku na Valticích, Lednici, Plumlově, Prostějově, hradě Ousově a Černý Hoře, vladař domu Lichtnštejnskýho, Vilím z Roupova na Mladoňovicích a hradě Znojemském, Karel st. z Žerotína na Dřevohosticích, Rosicích a hradě Přerově,

---

1) U Jirečka před Vilémem Slavatou.

2) U Jirečka — Šleifar.

J. arcikn. Mti. radda a komorník, Jiřík z Hodic na Plavči, Rudolci a Tavíkovicích, J. Mti arcikn. komorník a nejvyžší generál nad lidem, J. Mti. wachmeister, Václav Zahrádeckej z Zahrádek na Budiškovicích a Radoticích, Václav Vaneckej z Jemničky na Valči a Vanči, Jan Čejka z Olbramovic na Polici a Syrovicích, purgkrabí zemský[1]) margkrabství Moravského, a Jiří Zygmund Prakšickej z Zástřizl na hradě Buchlově a Žeravicích, zmocněnì od stavův margkrabství Moravského, také sme na svědomí pečeti Naše k tomutu listu s podpisem ruk našich přivěsiti dali.

Jenž jest dán v středu po sv. Janu Křtiteli [25. června] léta od narození Syna Božího 1608 a království Našich císaře Rudolfa Římského 33, Uherského 36, a Českého též 33.[2])

Číslo 28.

„Smlouva mezi Jich Mtmi pány stavy království Českého z jedné a Jich Mtmi pány zmocněnejmi od Jich Mtí pánův stavův margkrabství Moravského z strany druhé létha Páně 1611 ve čtvrtek po slavném Hodu Seslání Ducha Svatého na Apoštoly na hradě Pražském při sněmě obecním a generálním vykonaná.“ Na hradě Pražském, dne 26. května 1611.[3])

Pam. sněmovní zem. arch. moravského V., fol. 554—564.

Létha Páně tisícího šestistého jedenáctého, ve čtvrtek po slavném Hodu Seslání Ducha Svatého na Apoštoly mezi námi Adamem z Šternbergka na Bechyni, JMtiCís. raddou a nejvyžším purgkrabím Pražským, Adamem ml. z Waldštejna na Hrádku nad Sazavou, Lovosicích a Dymokuřích, JMtiCís. raddou a nejvyšším sudím království Českého a dvoru JMti nejvyšším štolmistrem, Jiřím z Talnbergka na Jankově a Nemyšli, JMtiCís. raddou, Theobaldem Švihovským z Ryzmbergka a z Švihova a na Horažďovicích, JMtiCís. raddou a kraječem, Joachymem

---

[1]) Jireček — Nejvyšší písař.

[2]) U Jirečka podpisy: Rudolf — Mathiáš.

[3]) Opis téže smlouvy jest také v Bočkově sbírce č. 876, pořízený od Jana Landškrounského ve Vídni, jemuž ji zapůjčil pan Fridrich Jordán z Klauzenburka, sekretář JMtiKr. — Opis jest doslovný. — Otisknuto u Brandla: Sněm držaný 1612, str. 154 a násl. s některými omyly.

Ondřejem Šlikem z Holejče, hrabětem z Pasaunu a z Lokte na Svijanech, nejvyšším berníkem království Českého, Janem z Klenového a z Janovic na Zinkovech a Zitíně, JMtiCís. raddou a nejvyšším písařem království Českého, Purgkhartem Točníkem z Křimic na Prostiboři a Křimicích, JMtiCís. raddou a podkomořím království Českého, Janem Lukavským z Lukavice a na Zámrsku, JMtiCís. raddou, a Kašparem Kaplířem z Sulevic na Miličíně, Voticích a Neustupově, JMtiCís. raddou, Symeonem Humburgkem z Humburgka, kanclířem Starého Města Pražského, Jiříkem Švikem z Lukonos a mistrem Valentinem Kochanem z Prachové z Nového Města Pražského, jménem a na místě všech tří stavův království Českého, jakožto k tomu nařízenými s jedné, a námi Františkem z Boží milosti Římského kostela tytule sv. Sylvestra kardynálem z Dytrychštejna, biskupem Olomouckým, knížetem, královské kaply České hrabětem, JMtiCís. tejnou raddou, též JMtiCís. jako i JMti krále Uherského a Českého, království a zemí dědičných protectorem, Karlem st. z Žerotina na Dřevohosticích, Rosicích a hradě Přerově, hejtmanem margkrabství Moravského a JMti krále Uherského a Českého raddou a komorníkem, Ladislavem z Lobkovic na Šternštejně, Nejštatu, Rybnicích a Holešově, JMtiCís. raddou a JMti krále Uherského a Českého tejnou raddou, komorníkem a nejvyšším komorníkem margkrabství Moravského, Jiřím hrabětem z Hodic a Olbramic, na Plavči, Rudolci a Tavíkovicích, JMti krále Uherského a Českého raddou a komorníkem, Janem Jetřichem z Kunovic na Ostroze a Kunovicích, Janem Čejkou z Olbramovic na Polici, Syrovicích a Bystřici, nejvyžšim písařem margkrabství Moravského, Vilímem Dubským z Třebomyslic na Novým Městě, Jimbramově [sic] a Dačicích, Jindřichem Zahrádeckým z Zahrádek na Višňovím, Trtěnici a Hobzi, sudím práva menšího zemského margkrabství Moravského v kraji Brněnském, Václavem Vaneckým z Jemničky na Valči a Vanči, JMti krále Uherského a Českého mundšenkem, Zygkmundem Wolfem Jankovským z Vlašimě na Dolní Slatině a Budči, purgkrabím zemským margkrabství Moravského, i na místě všech jiných spolu s námi ze všech čtyř stavův margkrabství Moravského zmocněných z strany druhé, stalo se snešení a narovnání jisté a dokonalé a to takové:

Jakož jest letha Páně tisícího šestistého osmého, ve středu po sv. Janu Křtiteli [25. června] Nejjasnější kníže a Pán,

Pan Rudolf Druhý, z Boží milosti volený Římský císař, Uherský a Český král, listem a majestátem svým pod pečetí JMti a též Nejjasnějšího knížete a Pána, Pana Mattyáše, tehdáž arciknížete Rakouzského, již pak Uherského a Českého krále, a osob k tomu z království Českého a margkrabství Moravského nařízených a zmocněných vydaným, stavy margkrabství Moravského na jejich poníženou a pokornou prozbu netoliko z poddanosti, z správy a panování Svého milostivě propustiti, než také i v tom opatřiti dobrotivě ráčil, aby za živobytí JMtiCís. v touž poddanost, panování a správu navraceti ani také poručenimi jakými koli z kanceláře České, komory a appelací vycházejícími, spravovati se povinni nebyli, dokudž by se zase pod správu a panování budoucího krále Českého nenavrátili a s JMti a stavy téhož království, pokudž by touž správu (nevykračujíce z práv, z pořádků, svobod, privilegí a obyčejův svých starobylých) podnikati a poddani jí bejti měli nenamluvili a nesnesli.

I poněvadž řízením a působením Božským jest k tomu přišlo, že jest týž Nejjasnější kníže a Pán, Pan Rudolf, císař Římský, své milostivé povolení k tomu dáti ráčil, aby JMt král Mattyáš netoliko na Království České korunován, než také v dokonalou a celou správu a panování téhož království uveden bejti ráčil, a stavové margkrabství Moravského pod touž správu a panování JMti, jakožto krále korunovaného a panujícího, vedle vejš psaného listu a majestátu navrátiti se jak povinni tak i žádostivi sou, toliko aby se vejmince v něm postavené zadosti stalo a skrze námluvu jistou a místnou, jak dalece a na jakej spůsob v často psanou správu potaženi by bejti měli, s nimi se urovnalo a na místě postavilo.

Kdež my svrchu psaní, jsouce k tomu obzvláštně jakž od stavův království Českého z jedné, tak od stavův margkrabství Moravského z druhé strany nařízeni a zmocněni, po bedlivém všeho ohledání a rozvážení takto jsme se na níže psanej, jistý a dokonalý spůsob společně na místě častopsaných stavův jmenovaných království a margkrabství snesli, namluvili a na budoucí věčné časy tyto níže psané artykule a punkty, mimo které často psaní stavové margkrabství Moravského nemají ani vejše potahováni ani jináče spravováni bejti, ustanovili a upevnili:

Předně, poněvadž podle starobylého obyčeje nejvyžší kanclíř království Českého při dvoře JMtiKé zůstávati ustavičně

má a povinen jest, aby z kanceláře České dvorské žádná poručení jménem JMtiKr., ovšem pak kohokoli jiného, vědomě nevycházela, která by jakýmkoli spůsobem chtěla proti zřízení zemskému právům, svobodám, starobylým obyčejům, starodávnímu užívání, pořádkům a všemu tomu, čímž se margkrabství Moravské od starodávna řídí neb spravuje; a jestliže by kdy která vyšla, aby žádné moci a platnosti neměla. Též také aby táž poručení nebejvala neobyčejná, sama sobě protivná, omylná, nepotřebná a na ublížení a zmenšení týchž práv a svobod, jakž svrchu se píše, učiněna.

Za druhé, aby psaní, kteráž jménem JMtiKr. stavům téhož margkrabství, soudu zemskému, neb obyvatelům společně neb obzvláštně z kanceláře České činěna budou, byla psána s takovou povlovností, mírností a šetrností, která se zachovávala za časů předešlých králův Českých, slavné paměti, a zejména krále Vladislava, Ludvíka, Ferdinanda, Maximiliana, ano i JMtiCis. Rudolfa až do létha dvatcátého pátého království JMti bez utrhání, dotejkání, nemilostí hrození a strachu bezpotřebného na poddané JMti uvozování.

Za třetí, aby žádná obeslání právní, ani sročení k soudu, buď před osobu JMtiKé, buď ke dnům sročených při, buď k kterýmu koli jinému soudu českému nevycházela z kanceláře České proti žádnému obyvateli margkrabství Moravského ze všech stavův, leč by statek v království Českém měl, a něco se toho statku dotejkati chtělo, aneb že by statek v témž království maje, sice se oučinku nějakého v témž království dopustil a z něho před právem království tohoto odpovídati povinen byl; a kdyby takové sročení neb obeslání i vyšlo, aby se k němu žádnej stavěti, ovšem pak odpovídati povinen nebyl.

Čtvrté, aby žádnej ouředník nejvyšší království Českého ani kdokoli jinej v témž království žádného z obyvatelův margkrabství Moravského o žádnou věc, kteráž by se jakýmkoli spůsobem práva margkrabství Moravského dotejkala, na závazek bráti nemohl, než pokudž by se kdo z týchž obyvatelův v království Českém něčeho dopustil a při skutku postižen byl, aby k němu tak, jakž právo téhož království s sebou přináší, přistoupeno bylo, jakož i podobně v margkrabství Moravském týž spůsob k obyvatelům království Českého zachován bejti má.

Páté, aby žádný z obyvatelův margkrabství Moravského jménem JMtiKé nebejval obsílán z kanceláře České tou měrou a

spůsobem, aby to za nějakou pokutu a trestání musilo jmíno bejti, když by s velikým nepohodlím a nákladem svým zde se zdržovati, aneb začasté na takové obsílání a poručení ke dvoru JMti jezditi a stavěti se musel. A přišlo-li by kdy k tomu, aby kdo z týchž obyvatelův za slušnou příčinou neb příčinami obeslán byl, aby co nejdříve možné zase byl odpraven a propuštěn, a nemohlo-li by se to za důležitou potřebou státi, aby vždy přes dvě neděle dýle nebyl zdržován, nýbrž po vyjití toho času i bez odpovědi odjeti mohl. Když by pak na takové obeslání se postavil, aby k němu, zvláště jestliže by osoba z vyžších stavův byl, náležitá vážnost a šetrnost v mluvení a příčin obeslání jeho předkládání zachována byla, ovšem pak aby před kanceláři zbytečně zdržován nebyl, nýbrž k určitý hodině povolán jsa, časně tam pouštěn, a pokudž by pro nějaké nastalé příčiny v tu chvíli prázdnosti nebylo, aspoň k jinému času šetrně odkládán bejval. Jakož dále, aby pro potěšení své a pro průchod spravedlnosti nebylo mu hájeno přítele neb přátely s sebou ku postavení bráti, kteříž by spolu s ním, což by mu předkládáno bylo, doslejchati, a co by odpovídati měl, raditi i také potřebu od něho přednésti a promluviti mohli.

Šesté, ačkoli za nejlepší se uznává, poněvadž jeden každý ku právu usedlý jest, aby žádná kommissí do margkrabství Moravského pod jménem JMtiKr. nevycházely v věcech právních z kanceláře České. Avšak přihodilo-li by se to kdy, že by z jistých příčin jaká kommisí od JMtiKr. nařízena byla, aby kommissaři bejvali z obyvatelův téhož margkrabství, kteříž by touž kommissí nejinde, než v margkrabství Moravském řídili, žádného pak, kdož by k ní dobrovolně přistoupiti nechtěl, k ní nenutili, nýbrž jestliže by kdo ku právu se odvolal, aneb některého z prostředku jinejch kommissařův, že by mu nepříjemný byl, sobě neobliboval a za tou příčinou jej z jinejch vyňal a vymínil, při tom jeho zanechati povinni byli.

Sedmé, aby z kanceláře nevycházely do margkrabství Moravského žádní listové otevření, neb poručení, svědčící buď o svědomí dání, neb svědkův stavení, neb listův kladení, neb ven z země které osoby vydávání, neb v zemi obstavování, neb na rukojmě braní, neb načkoli jiného k tomu podobného se vztahující, bez vědomí a povolení hejtmana země a stavův téhož margkrabství. A kdož by koli je přinesl, neb přibijel, neb užíval,

aby o to trestán byl. Týmž spusobem také aby z kanceláře nevycházeli žádní mandátové pod jménem JMtiKé, leč by prve od stavův margkrabství Moravského uváženi a schváleni byli. Tolikéž aby gleitové žádnému dáváni nebyli, leč s povolením a dobrým zdáním téhož hejtmana margkrabství Moravského, aneb byl-li by tehdáž soud zemský držán, bez povolení a vědomí soudu zemského. A kdož by koli glejtu jiným spůsobem dosáhl, aby mu k žádné platnosti bejti nemohl. Též také skrze decrety aby se obyvatelům častopsaného margkrabství nic neporoučelo, než bylo-li by co potřebí poručiti, aby se to skrze psaní JMtiKé dávalo.

Osmé, aby každému obyvateli margkrabství Moravského listové mocní královští bez odporu a průtahu na žádost jeho a zvláště v čas morový, proti odvedení čtrnácti kop míšenských bez ukládání větší za ně taxy vydáváni bejvali. A pokudž by kdo v té příčině zdržován byl, aby takových čtrnácte kop míšenských složiti a tudy poručenství nejináč, než jako by list mocný sobě daný měl, učiniti mohl.

Deváté, aby kancelář Česká do pří, o kteréž při soudu margkrabství Moravského činiti jest, se nemíšela, stranou nedělala, prokuratorům a zvláště pak prokuratoru JMtiKé více jednu, nežli druhou stranu fedrovati a jí napomáhati neporoučela a naříkání na JMtKou tudy neuvozovala, nýbrž průchod právu pustila a nakládáním jedné straně druhé nepotlačovala.

Desáté, aby do kanceláře žaloby lidí poddaných obyvatelův margkrabství Moravského přijímány nebejvaly, poručení žádná na ně a strany nich nevycházely; ovšem pak tíž poddaní aby louzeni a povoláni sem nebejvali. A jestliže by kteří do kanceláře s nějakými supplikacími k JMtiKé svědčícími se utekli, aby na hejtmana a soud zemský odkazováni bejvali.

Jedenácté, přišlo-li by kdy k tomu, aby podle zřízení margkrabství Moravského roku sobě kdo z obyvatelův margkrabství Moravského o poctivost před hejtmanem a nejvyžšími úředníky a soudci zemskými vyžádal, a potom na krále JMt se odvolal, a to odvolání nálezem páně hejtmanovejm a nejvyžších pánův ouředníkův a soudcův zemských stvrzeno bylo, a vedle téhož stvrzení tak a nejináč před JMt Kr. přišlo, aby JMtKá podle starobylého obyčeje tu při, neb sám osobou svou královskou, povolajíc sobě nejvyžších ouředníkův a soudcův zemských margkrabství Moravského, na náklad toho, kdož by se odvolal, slyšeti,

neb tu při zase na soud zemský téhož margkrabství podati ráčil, tak aby pro nepovědomost práva straně se skrácení nestalo.

Dvanácté, aby pře ku právu městskému vlastně náležité, z téhož práva městského snímány a do kanceláře České neb před appelací, neb před kommissaře na ublížení práva a starobylých obyčejův městských potahovány nebejvaly, a jestliže by se kdy to stalo, aby taková poručení z kanceláře neb z appelaci vyšla, platnosti žádné neměly.

Třinácté, aby města při ortelích svých skrze vodvolání se stran před právo vyšší v času právem vyměřeném in rem judicatam vešlejch, anebo od appelací schválených a stvrzených zachována byla.

Čtrnácté, aby žádná poručení královská, z kterékoli expedicí na ublížení práv, svobod a pořádkův městských se vztahující budoucně nevycházela, a města takovým poručením dosti činiti povinna nebyla.

Patnácté, aby z kanceláře České lidem městským zadlužilým příroči žádného dáváno, ani proti nim právo zastavováno, ani poručeními z kanceláře vyšlejmi věřitelům proti nim process právní zachovávati bráněno nebylo. A jestliže by kdy který dlužník s věřitelem svým jednati chtěl, aby věřitel mimo vůli svou k tomu nucen nebyl.

Šestnácté, jestliže by kdy jaké poručení z kanceláře vyšlé, že by proti zřízení zemskému, aneb právu, neb svobodám, neb jakékoli jiné zvyklosti margkrabství Moravského čelelo, odpor jaký vzrostl, ten aby byl rozsouzen JMtiKr. a nejvyžšími ouředníky a soudci zemskými jakž z království Českého, tak i margkrabství Moravského.

Sedmnácté, a poněvadž na tom zůstáno, aby za místokanclíře jedna osoba z těch, kteréž při sněmu tomto generálním od pánův stavův království Českého a zmocněných margkrabství Moravského jmenovány byly, vybrána byla, má také nejvyžši pan kancliř toho šetřiti, aby mezi osoby kancelářské ke všem expedicím brány byly osoby hodné a dobře zachovalé bez rozdílu náboženství.

Osmnácté, aby rady nad appelací zřízené podle jednoho každého města práva municipálního, pořádku a zvyklosti jich své reformacie na ortele z měst vycházející činili.

Devatenácté, aby žádní nálezové a vejpovědi, které by na obyvatele margkrabství Moravského krom statkův a zboží v krá-

41

lovství Českém ležících, předešlými lety vyšlé, a při kterémkoli právě zapsáni a poznamenáni se nachází, nemohli nyní, ani na budoucí časy k žádnému příkladu sloužiti, ani k důvodu jakému citováni a allegováni bejti, ani se kdo na ně odvolávati, poněvadž jakž listem a majestátem svrchupsaným, tak také tímto jednáním všecka obsílání, půhonové a důhonové zastaveni, zapověděni a vyzdviženi bejti mají, a tak bez toho k ničemu se treffiti moci nebudou.

Dvadcáté, poněvadž listem často jmenovaným to jmenovitě vyhraženo jest, aby všecky pře vyslyšané, na vejpovědi zůstávající a jakékoli jiné, dokonce minuly a vyzdviženy byly, protož byly-li by jaké pře buď na appelaci neb na revisi zůstávající, aby z těch docela sešlo a více se na ně žádným spůsobem navrátiti nemohlo.

Dvadcáté první, stav prelatský a města, poněvadž již prve netoliko v velkých dluzích, než v znamenitém nebezpečenství skrze rukojemství, v kteráž jsou od JMti Cís. uvedeni, vězí a zůstávají, aby budoucně ušetřeni a v rukojemství potahováni nebyli; a pakli by vždy bez toho býti nemohlo, aby to aspoň na dobré a svobodné vůli jejich zůstávalo a skrze pohrůžky aby k žádnému rukojemství donucováni nebyli.

Dvadcáté druhé, aby JMtiKr., jakožto již panující král Český, všecky zápisy obyvatelům margkrabství Moravského od JMti Cís. svědčící obnoviti a dluhy na sebe převésti, i s věřiteli, jakž by toho potřeba uznána byla, jednati milostivě ráčil, tak aby lidé svým jisti bejti, k svému přicházeti a JMti tím volněji a ochotněji v podobných příčinách sloužiti mohli.

Dvadcáté třetí, aby žádní půhonové, důhonové a obeslání ani od soudcův zemských, většího a menšího, ani od desk ani od soudu dvorského, komorního a purgkrabského na obyvatele margkrabství Moravského nevycházeli, leč by bylo činiti o grunty, statky a zboží, kteráž by v království Českém měli a drželi, avšak aby takoví půhonové, důhonové a obeslání nebejvali posíláni přes hranice do margkrabství Moravského, než na statky dotčené v království Českém ležící, tak jakž to artykul zřízení zemského téhož království č. 3. v sobě světleji obsahuje a zavírá.

Dvadcáté čtvrté, aby obyvatelé margkrabství Moravského, ovšem pak poddaní jejich k žádnému soudu království Českého, buď zemskému neb jinému, o svědomí potahováni nebyli; než jestli

že by kdy se přitrefilo, že by který obyvatel téhož království svědomí z margkrabství Moravského ku při, kterouž by v témž království jměl, potřeboval, aby v tom postupoval, jakž práva o zřízení téhož margkrabství s sebou přináší, a když by ho tím spůsobem dosáhl, aby ho ku při své platně užiti mohl.

Dvadcáté páté. Poněvadž obyvatelé margkrabství Moravského žádní cizozemci nejsou, když by kdo statek sobě v království Českém koupil, neb zdědil, neb jej sice směnou neb jináče na sebe přivedl a revers ke dckám podle obyčeje a práva téhož království od sebe dáti musil, aby od takového reversu nejvyžšímu písaři sto uherských zlatých, místopísaři padesáte a osobám při dckách dvadceti pět zaplatiti povinen byl, a mimo to vejše potahován bejti nemá. Týmž spůsobem také který by obyvatel z království Českého v margkrabství Moravském statek koupil, neb zdědil, neb jináče dosáhl, aby se podobně k nejvyžšímu písaři, místopísaři a písařům menším zachoval.

Dvadcáté šesté. A jakož již od dávných časův stavové margkrabství Moravského toho vyhledávali i také listem a majestátem vejš psaným to obsaženo jest, aby privilegia a svobody, kteréž by se stavův téhož margkrabství dotejkaly a na ně jakýmkoli spůsobem se vztahovaly a mezi svobodami království Českého buď na Karlštejně neb při dckách chovány byly, aby od osob k tomu nařízených bedlivě vyhledány jsouc přepsány a v hodnověrných vejpisech častopsaným stavům margkrabství Moravského vydány byly: I poněvadž se zpráva dává, že po pilném přehlídání týchž privilegií zemských nic takového, což by se týchž pánův stavův dotejkati chtělo, vynajíti se nemohlo, na ten čas při tom se zachovává. Však na tom zůstáno, aby co nejdříveji ještě skrze jisté osoby taková privilegia království Českého přehlídnuta, a nalezla-li by se mezi nimi která, ješto by se na markrabství Moravské na díle neb na všem vztahovala, aby podle dotčené žádosti mezi tímto časem a svatým Havlem příštím pánům stavům téhož margkrabství vydána byla, a týmž spůsobem od týchž stavů margkrabství Moravského, tolikéž ku pánům stavům království Českého učiněno býti má.

Dvadcáté sedmé. Také i na tom společně snešeno jest, aby na ouřady, nejvyšší i nižší, též také do soudu zemského, dvorského, komorního i jiných tak dobře rodiči margkrabství Moravského, jako rodičové království Českého, když by toliko

usedlí v království Českém byli, a to, což v zřízení zemském království Českého vyměřeno jest, vykonali, brání a dosazování podle předešlých příkladův vedle hodnosti osob od JMti králův Českých býti mohli, poněvadž týmž spůsobem rodičové království Českého v margkrabství Moravském na takové úřady se dosazují.

Dvadcáté osmé. Kdož by jedné neb druhé zemi, jakž království Českému, tak margkrabství Moravskému, odpověděl, v nich škodil, neb za psance, též nepřítele vyhlášen byl, a to od pánů stavů království Českého, aneb na místě jich nejvyššího pana purgkrabí Pražského stavům margkrabství Moravského, aneb na místě jich panu hejtmanu margkrabství Moravského, a podobně z margkrabství Moravského do království Českého v známost uvedeno bylo, aby žádným spůsobem v jedné ani druhé zemi přechováván a fedrován nebyl, nýbrž aby k němu, jakožto k nepříteli obecnímu a zhoubci od obojích společně hledíno a postupováno bylo.

Dvadcáté deváté. Co se pak dotejče míst a sedání mezi nejvyššími pány ouředníky a pány soudci zemskými království Českého a mezi panem hejtmanem a nejvyššími pány ouředníky a pány soudci zemskými margkrabství Moravského, poněvadž z slušných příčin při tomto sněmu věc ta na místě postavena bejti nemohla, na tom jest zůstáno, aby konečně mezi tímto časem a sv. Martinem příštím od osob k tomu z obojí strany nařízených porovnána a k konci přivedena byla; však aby tento odklad na žádnou škodu a ublížení listu a majestátu napředpsaného býti nemohl.

Třidcáté a naposledy. Poněvadž všecko, což by se tak zprávy často řečené dotejkati chtělo, v jistých artykulích obsaženo býti nemůže, na tom srovnáno a zavříno jest, aby jedna každá z obou zemí při svých privilegích, svobodách dobrých, chvalitebných obyčejích a řádích zůstavena a chráněna byla, a jedna země k druhé bez vkračování v řády, práva a svobody její tak se chovala, aby láska, svornost a dobré srozumění mezi nimi vždycky trvati a zůstávati mohlo.

Kteréžto nadepsané artykule všecky, my svrchu jmenované, z království Českého a margkrabství Moravského k tomu srovnání nařízené osoby sobě sme oblíbili a k zachování starodávního obojí země sjednocení, též chvalitebných dobrých práv, řádův, ano i lásky mezi obyvateli jedné i druhé země, jakožto krevními

přáteli, a tak k rozmnožení obecného dobrého za velice potřebné jsme uznali a v tuto smlouvu uvedli, kteráž JMtiKr. od oboji strany ukázána, a v kterých by se artykulich JMtiKé se dotýkalo, o to podle častopsaného majestátu JMtiCís. od stavův margkrabství Moravského, neb osob k tomu od nich nařízených a zmocněných s JMtiKr. jisté a dokonalé snešení a námluva učiněna bejti má. A tomu na svědomí pečeti naše k ní pro větší pevnost a jistotu přivěsiti jsme rozkázali, a za jednou každou stranou jedna zanechána jest. Jenž jest dána a psána na Hradě Pražském, letha a dne svrchu psaného.

Číslo 29.

„Zmocnění ke dckám manským". Na Račicích, dne 16. května 1616.

Kniha Petřvaldská, rukop. zem. musea Františkova č. 260, str. 249. Nyní v zemsk. arch. mor.

Já Hanuš Petřwaldský z Petřwaldu na Račicích, hradě Goldštejně a Velkém Petřwaldě, JMti císaře Římského, Uherského a Českého krále radda etc. Známo činím tímto listem a zmocněním obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží, poněvadž nyní pro nedostatek zdraví svého k tomuto nynějšímu soudu manskému, který se na zámku Kroměříži drží (majíce manství Novo-Světlovské podle smlouvy ke dckám manským učiněné panu Ferencovi Sserenimu z Malého Sserenu a na Vlachovicích a paní Dorotě Jakušic z Orbova, paní manželce jeho a erbům jejich do desk manských, když otevřeny budou, vkládati), přijeti nemohu, za tou příčinou nechtějíce, aby mnou v tej příčině co scházeti a z nadepsaným vkladem se prodlívati mělo, ted[y] Jana Jetřicha Petřwaldskýho z Petřwaldu, syna svého do města Kroměříže k tomuto soudu manskému vypravuji a zmocňuji, aby když dcky mansky otevřeny budou, před pana hofrychtíře manského předstoupil a na místě mém žádal, aby statek manský Novo-Světlovský podle smlouvy mezi panem Ferencem Sserenínem z Malého Sserenu a paní Dorotou Jakušic z Orbova, paní manželkou jeho a mnou, o tenž statek učiněné, na pargameně napsané a ke dckám manským svědčící, panu Ferencovi Sserenimu z Malého Sserenu a paní Dorotě Jakušic z Orbova, paní manželce jeho a erbům

jejich do desk manských vložiti dal etc. Tomu na svědomí sem pečet svou k tomuto zmocnění přitisknouti dal a v něm se svou vlastní rukou podepsal. Jehož jest datum na Račicích, v outerý před slavnou Památkú Seslání Ducha Svatého na Apoštoly [17. května], létha Páně 1616.

Číslo 30.

„Přípis mocného listu od pana kardinála na statek manský daného.“
V Kroměříži, 28. července 1617.

Kniha Petřvaldská. Rukop. zem. musea Františkova č. 260, str. 248—249.
Nyní v zemsk. arch. mor.

My František, z Boží milosti svatého Římského kostela tytule sv. Sylvestra kardynál z Dytrychštejna, biskup Olomucký, kníže, královské kaply České hrabě, JCMti tejná rada, též království a zemí JMti dědičných protector, známo činíme tímto listem obecně přede všemi a zvláště, kdež náleží, že jest před Nás předstúpil Urozený vladyka Jindřich Václav Přepiský z Rychmburku a na Vízkách, man Náš a kostela Našeho Olomuckého věrný milý, se vší snažností a ponížeností Nás prosíce, jakož pod Námi a kostelem Naším Olomuckým má a drží na manství ves jménem Koválovičky, půl vsi Lytopecen, ves pustou, slove Lhostka, se vším k témuž manství od starodávna příslušenstvím, jakž ho nyní v držení a užívání jest, abychom se k němu tou milostí nakloniti a jemu z mocnosti Naší knížetcí, jakožto biskup Olomoucký, dovoliti a na to list mocný dáti ráčili, tak aby dítky jeho obojího pohlaví jak synové vedle pořádku a práva manského pořádně od něho pošlí, tak také i dcery, kteréž nyní má neb ještě jmíti bude, z obzvláštní této Naší milosti na dotčeném manství dědicky bejti, aby o týmž statku svým manským a dítkách obojího pohlaví, zachovajíce v tom pořádek práva manského poručenství za zdravého života neb na smrtedlné posteli učiniti a týmž dítkám svým poručníky podle dobrého zdání svého a vuole zříditi mohl. Kdež prohlídajíce My k takové jeho snažné a ponížené prozbě a majíce zření k podvolení jeho, že se toho Nám a kostelu Našemu Olomouckému ve vší ochotnosti, jakožto

věrný man, odsluhovati chce a vedle připovědi povinen bude, tuto jemu milost činiti a k tomu dovolovati a moci listu tohoto dopouštěti račíme, aby ditky jeho obojího pohlaví, jak synové podle pořádku práva manského, tak také z této z vlastní milosti Naši dcery jeho na dotčeným statku manským dědicky bejti a nápadu jako i synové pořádně od něho pošli užiti mohly, a pokudž by ho Pán Bůh od smrti uchovati neráčil a ditky jeho k letům svým nepřišly, aby jim poručniky vedle libosti a vůle své (mezi nimiž aby i manželka jeho bejti mohla) spůsobiti a nařiditi mohl. Tolikéž i tuto milost jemu činiti a k tomu povolení Naše dávati račíme, jestliže by Pán Bůh ditky jeho obojího pohlaví prostředkem smrti z tohoto světa povolati račil, aby svrchu jmenovaný statek svůj manský, kteréhož nyní v držení jest, zachovajíc v tom pořádek práva manského osobě neb osobám klenu [k temu] hodným, komuž mu se koliv líbiti bude, dáti neb poručiti mohl buď za zdravého života neb na smrtedlné posteli, a to vše bez všeliké Naší a budoucích Našich potomkův, biskupův Olomouckých překážky. Však to vše bez újmy a umenšeni vrchnosti služeb a práv Našich manských, kteréž sobě a budoucím potomkům Našim, biskupům Olomouckým, na dotčeným statku jako i na jiných manstvích Našich zachováváme a pozůstavujeme. Tomu na svědomí pečet Naši k tomuto listu jsme přivěsiti a v něm se vlastní rukou Naši podepsati račili. Jenž jest dán na zámku Našem Kroměřiži, dvacátého osmého dne měsíce Juli léta Páně tisícího šestistého sedmnáctého.

Léta Páně tisícího šestistého dvacátého čtvrtého, dne dvacátého čtvrtého měsíce dubna na zámku Nyklšpurku račil JVKnMt tento list mocný na poníženou žádost nadepsaného Jindřicha Václava Přepiského z Rychmburgku znovu potvrditi, poněvadž JMti propaden byl.

Číslo 31.

Císař Matyáš obsílá před soud svůj do Prahy hejtmana opavského Pertolda z Tvorkova ve při s Karlem st. ze Žerotína. Na hradě Pražském, 9. října 1617.

Kopie v arch. Nár. musea v Pešti (Extranea).

Matthiáš, z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český král etc.

Urozený, věrný Náš milý! Jakož o tom dobrou vědomost máš, že jest nám na onen čas Urozený Karel st. ze Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a hradě Přerově, radda a komorník, Náš věrný milý, poníženě své suplikací podal, stěžujíce sobě do osoby Tvé, že by Ty při konci roku již jminulého šestnáctistého čtrnáctého, osumnáctého dne měsíce Novembris nějakou pamět svou proti osobě jeho v příčině opatrování sirotčího statku Bruntálského, v knížetství Oppavském ležícího, do kněh pamětných zemských téhož knížetství v přítomnosti málo některých osob z soudcův zemských vepsati sobě dal, a jeho v ní, jako by se nějakého nepořádného předsevzetí v témž knížetství dopustil, a mimo chvalitebný a starobylý pořádek nětco učinil, na nemalé zlechčení a potupu jeho dobré pověsti a řádného chování, z tehdejšího ouřadu hejtmanského, kderejž jest toho času od Nás na sebe vzložený měl, nevinně a nedůvodně dotekl, jakž táž suplikací jeho to v sobě šířeji obsahuje a zavírá, prosíce Nás v tom již jmenovaný Karel st. z Žerotína za milostivé a spravedlivé opatření a s Tebou před vlastní osobu Naši císařskou, jakožto krále Českého, za sročení, vyslyšení a spravedlivé rozeznání: Kdež chtíce My se v tom, jakožto křesťanská vrchnost spravedlivě zachovati, protož Tobě k takovému s nadepsaným Karlem st. z Žerotína slyšení rok a den, to jest v pátek po sv. Ondřeji, Apoštolu Páně, jinak prvního dne měsíce Decembris pokládati a při tom milostivě poroučeti ráčíme, aby se na týž den před Námi, nejvyššími ouředníky a soudci zemskými království Českého, též raddami Našimi soudův dvorského a komorního na hradě Pražském v zeleném pokoji, ničímž se nevymlouvajíc s průvodem neb odvodem Tvým osobně postavil a tu vyslyšání a spravedlivého rozeznání očekával, jináče nečinice. A pokudž by sobě jaké svědky zde v království

Českém vésti a jak průvod zhotoviti chtěl, ráčili sme o tom k dotčenému soudu Našemu komornímu, skrze zvláštní relaci poručiti, aby Tobě odtud jako i druhé straně půhonové i důhonové na svědky neb pro polehčení vydávání i také ku svědomí zapisováni byli.

Dán na hradě Našem Pražském, v pondělí, den památný sv. Diviše, [9. října] létha Páně šestnáctistého sedmnáctého a království Našich Římského šestého, Uherského devátého a Českého sedmého.

Mathiass.

Zdenko Popel de Lobkovicz,

S. R. Bohemiae Cancellarius. Ad Mand. C. R. Mtis proprium

Bohuslav z Michalovic (?).

Pavel Michna.

Urozenému Pertholdtovi z Tworkova a z Kravař na Radouni a Suchých Lazcích, radě Naší, hejtmanu a místodržícímu ouřadu komornického knížetství Našeho Oppavského, věrnému milému.

Srotčeni.

Číslo 32.

a) Společná úmluva mezi Čechy, Moravany, Slezany a Lužičany,[1]) učiněná při generálním sjezdě v Praze r. 1619. Na hradě Pražském, 31. července r. 1619.

2 orig. české ve dvor. a státním arch. vídeňském (Boehm. Archiv) č. 1860 se 96 pečetmi. 4 orig. německé tamže. Kopie Bočkovy sbírky zemského archivu moravského č. 2315. Jiná kopie v arch. min. vnitra ve Vídni.

Jakož jest Pán Bůh Všemohoucí, (v jehož rukou všech potentátův, knížat a vrchností tohoto světa srdce zůstávají a od něhož všeliké proměny v zemích pocházejí) to spůsobiti ráčil, že jsou se země tyto, Moravská, Slezská a Hořejší a Dolejší Lužice, nadíle z své svobodné, dobré vůle, nadíle pak z jiných důležitých příčin počátečně k království Českému beze vší dědičnosti, kteráž by z toho králi pojiti neb náležeti měla, připojily a

---

[1]) D'Elvert ve své publikaci: Beiträge zur Geschichte der Rebellion etc. uvádí na str. 28. a násl. 84 z těch článků v německém jazyku. V exordiu té listiny nesprávně se praví, že také stavové obojích Rakous konfoederaci tu ujednaly.

potomně skrze JMtí tehdáž panujícím římským císařem, a jinými JJMtmi kurfirsty říšskými učiněné přivtělení tak se spolčily a jako věrní spoluoudové mezi sebou v takový spolek a bratrské sjednocení vešly, že slušně žádné naděje k nějaké roztržce býti nemělo, což vše z dotčeného přivtělení, jako i z některých zlatých bullí a mnohých zvláštních smluv i předcházejících jednání známé a zjevné jest. Avšak se všech časův lidé nepokojní nacházeli, kteří častokráte za dosti lehkými příčinami z zlých, vysoce škodlivých začátkův, zlou svou raddou všelijaké nedorozumění, zjitření a roztržky činiti se snažovali, čehož jsou též země s velikou svou škodou okoušeti a pociťovati musily, až i léta šestnácti stého osmého již hrubě se k tomu schylovalo, že jest to celé tělo roztrženo býti mělo, ano i v tomto zarmouceném a žalostivém spůsobu to též se prakticírovalo. Protož jsou výš oznámené země společně již před několika lety za nevyhnutedlnou potřebu uznaly, aby ještě bližší a to takové sjednocení a svazek mezi sebou učinily, skrze kterýž by všechněm nepřátelským, neupřímným praktikantům to zastaveno, naproti tomu pak dobré a stálé srozumění mezi vrchnosti a poddanými jako i mezi zeměmi samými vzděláno, všecko v pokojný spůsob uvedeno, jednostejná ochrana nade všemi zeměmi, stavy a obyvateli jich, bez rozdílu náboženství držána býti a spravedlnost dle jedné každé země, práv, svobod, privilegií a starobylých dobrých pořádkův svůj průchod jmíti mohla, a to ve všech nastalých potřebách, zvláště pak, kdyžby takoví rušitelové obecného pokoje buď v příčině náboženství aneb správy světské zase povstati chtěli, aby jedna země druhé skrze dostatečnější spolčení tím lépe ku pomoci přispěti mohla.

K jakémuž cíli bylo jest toho při slavné paměti JMtiCís. létha šestnácti stého jedenáctého jako i potom při sněmě Budějovském, aby se taková Confederati státi mohla, poddaně vyhledáváno i také obdržáno, že jest létha šestnácti stého patnáctého sněm generální k tomu rozepsán byl, ale poněvadž ti, kteří až posavad ve všech těch zemích tak mnohých útiskův a zsoužení [sic] původové byli, a o potlačení evangelitského náboženství vedle své nejvyšší možnosti usilovali, skrze svou lest tehdáž k tomu přivedli a tak mnoho zlého spůsobili, že taková vysoce užitečná věc minula a nevyřízena zůstala. Odkudž a mezi tím ty země k tomuto zarmoucenému a žalostivému

spůsobu, kterýž se očima spatřuje, přivedeny jsou, tak že každý ten, kdož by nad tím křesťanské lítosti nenesl a těchto daleko patřících věcí, (kteréž se k žádnému jinému, než toliko k tomu samému a jedinému konci, aby evangelitské náboženství potlačeno bylo, vztahují, a pro něž již země a obyvatelé jejich nanejvejš jsou zhubené a mnoho země skaženo) věrně se ujímati žádostiv nebyl, nejen beze vší lítosti by býti, ale jako kamenné srdce jmíti musel, toto také království a jiné země bez opravdového a horlivého se spolčení v budoucích časích před podobným a větším neštěstím v bezpečnosti zůstávati by nemohlo, z těch a jiných mnohých vysoce důležitých příčin jsou při tomto generálním sjezdu všickni evangelitští stavové království Českého, margkrabství Moravského, knížetství Sleských, též margkrabství Hořejších i Dolejších Lužic tuto následující Confoederatí neboližto sjednocení učinili a je také dotčení stavové království Českého všickni, jiné pak země skrze vyslané své osobními přísahami podle následující Notule stvrdili:

My N. N. N. N. přisaháme Pánu Bohu Všemohoucímu, berouce to na své, principálův našich a dědicův a budoucích jich duše, že toto stálé snešení a od nás a vyslaných ze všech zemí spečetěné a stvrzené sjednocení a artykule v něm obsažené na všecky země veřejně i na jednu každou obzvláštně se vztahující, nyní i na budoucí věčné časy stále, pevně a neporušitedlně zdržeti, všemu tomu, co se tu nařizuje, věrně a právě zadosti učiniti a od toho se žádnému člověku vyžšího neb nižšího stavu, též žádné milosti ani nemilosti, přízni ani nepřízni, darům neb slibům ani jakým jednáním, a tak nižádným spůsobem, jakžby to lest lidská vymysliti mohla, odvésti nedáme a nedají, tak nám toho i jim dopomáhej Pán Bůh Všemohoucí.

Při čemž však to před Bohem a vším světem osvědčujeme, že toto vysoce potřebné sjednocení a zavázání naše nižádnému k nějakému neslušnému neb nespravedlivému potlačení neb ublížení míněno není, než toliko k vzdělání cti a slávy Boží a k stálému zachování a ostřihání privilegí a svobod jedné každé z týchž zemí, tak aby též zjednocené země vedle svých práv, privilegií a svobod spravovány jsouce, svobodu v provozování náboženství dle českého a slezkého na to daných majestátův jmíti, a kdyby mimo naději dále turbirovány býti chtěly, jedna země druhé věrně přispěti mohla.

První artykul.

Aby tehdy Pán Bůh Všemohoucí také k tomu svou milost a požehnání dáti ráčil, poněvadž to zjednocení předně pro obhájení náboženství učiněno jest, z té příčiny jsou se země především mezi sebou na tom snesly, že všickni a jedenkaždý víry naší svaté, křesťanské, evangelitské účastný má a povinnen bude vedle evangelitského učení a vyznání také křesťanský život a obcování vésti a zoumyslných hříchů, nešlechetností, zjevného pohoršení a pokrytství na každém místě se s pilností vystříhati. K čemuž také lidé na kázaních napomínáni a skrze vrchnosti přístným trestáním k tomu přidržáni býti mají.

Druhý.

Zatím má hned předně v této Confoederatí zavřín býti i jí užívati král, pokudž privilegia, majestáty porovnání a zjednocení i také všeckny artykule v této Konfoederatí obsažené milostivě na pozoru jmíti, podle toho svůj regiment zříditi i také v věcech náboženství a spravedlnosti se dotejkajících všechny země bez rozdílu náboženství jednostejně chrániti ráčí.

Třetí.

Král nemá s žádným Jezuvitem, s cizími poselstvími neb raddami o věci zemí těchto se dotýkajících se raditi, ani také nižádných cizozemcův k předním ouřadům, raddám neb jiným expedicím též k městským, konšelským neb jiným ouřadům potřebovati.

Čtvrtý.

A nemají Jezuvité již více na věčné časy do těchto zjednocených zemí pod jakýmkoliv zámyslem a barvou neb řeholou uvozováni býti. A pokudž by oni neb učedlníci jich ještě kde zůstávali neb tajně se vloudili, mají odtud býti vybiti. Ta pak řehola, v které by se Jezuviti a učedlníci jich kryli a nalezeni byli, má o důchody a statky své přijíti, a ti k Denfi [sic][1]) země obráceni bejti. Tolikéž jich Jezuvitův fundací a privilegia i jakákoliv jiná opatření, kteráž jsou buď od králův neb jiných privátních osob vyprakticirovali a v Čechách na relací sněmovní do desk zemských sobě opravili, mají zase z týchž desk zemských vymazány a všecky jejich kolleje, statkové a důchodové k dobrému zemi obráceni býti.

---

[1]) Rozuměj k Defensí.

Pátý.

Tolikéž nemá do těchto zjednocených zemí žádných více nových řehol, mimo ty, kderéž nyní v jedné každé zemi jsou, uvozováno bejti.

Šestý.

Též všeliká duchovenství, kostelové a klášterové s příbuzenstvím jich, kteříž nyní na díle pustý a na díle k školám a jiným službám Božím evangelitských [sic] obráceni jsou, mají v rukou, moci a užívání stavův evangelitských nyní i na budoucí časy zůstávati.

Sedmý.

Především pak má král majestáty a povolení z strany náboženství jako i to zjednocení mezi stavy evangelitskými království Českého a knížetství Sleských létha šestnácti stého devátého učiněné a od JMtiKé potvrzené, též tuto předešle od někdy císaře Mathyáše, slavné paměti, šestnácti stého čtrnáctého týmž zemím dopuštěnou a nyní učiněnou a zavřenou Confoederaci ze všemi v ní doloženými artykuli, tak jakž sama slova z sebou přináší, beze všech vejminek aneb postranních vejkladův potvrditi a zejména té v některých sněmích a právích duchovních se nacházející vejminky, že kacířům nemá se víra držeti, a v druhém o rozhřešení od jakékoliv přísahy se odřízi [sic].

Osmý.

Všecky kosteli ve všech sjednocených zemích, v Čechách, v Moravě, v Slesku a v Hořejších i Dolejších Lužicích, v městech, v městečkách, ve vsech a na všech místech, kderýchž evangelitští na ten čas v držení jsou, mají jim nyní i na budoucí věčné časy beze vší překážky a hydrunku, jakž by ten od koho vymyšlen bejti mohl, zůstati.

Devátý.

Všecky sjednocené země, kderéž žádných zvláštních majestátův na svobodné provozování náboženství nemají, totiž Morava a Hořejší i Dolejší Lužice, i které by více k této Confoederací přistoupily, mají míti právo podle znění českého a sleského majestátův ve všech jejich klauzulích, punktích a artykulích svobodně náboženství provozovati.

Desátý.

Ve všech sjednocených zemích a městech, buďto že ta králi neb králové, též jiné všeliké duchovní neb světské vrchnosti

přináležejí, tolikéž i ve všech městečkách i vesnicích, má svobodné provozování evangelitského náboženství obojího pohlaví lidem v tom jazyku, kderého v které zemi se užívá vedle znění české aneb augšpurské konfessi, a stavení kostelův, far, škol a krchovův, též kazatelův a školmistrův pod obojí dosazování povoleno a dopuštěno; též jeden každý má na svobodě jmíti v svém kostele staré ceremonie dle svého svědomí a slova Božího zachovávati aneb je opouštěti; a naproti tomu za příčinou svornosti a pro vyhnutí všelijakým roztržkám a nedorozuměním všeliké hanění a důtky na kazatelnicích i jinde obojího náboženství lidem pod pokutou zbavení ouřadu zapovědíno bejti.

Jedenáctý.

Nemají také v těchto sjednocených zemích na žádná duchovenství, buďto biskupství, oppatství, kommendy, proboštství, prelátství neb jiná k těm podobná budoucně cizozemci, než sami toliko v království Českém a v jiných k koruně České náležejících zemích zrodilé (kteříž za cizozemce se nepokládají) dosazováni býti. A mimo ta nadání, kteráž nyní mají, aby žádných více na pozemských statcích od krále ani koho jiného se neučinilo.

Dvanáctý.

Všickni pod jednou ve všech sjednocených zemích mají všem stavům v jedné každé zemi přísahou se zavázati, že proti majestátu a porovnání z strany svobodného provozování náboženství nic činiti a před se bráti nechtějí, s tím odřeknutím se té v některých sněmích a právích duchovních se nalézající vejminky, v příčině nezdržení víry kacířům a rozhřešení od přísahy, jako i jiných sněmův duchovních ustanovení a nařízení, kteréž dotčenému majestátu jsou na odpor.

Třináctý.

Žádná osoba náboženství pod jednou nemá jak k vyžším tak i k nižším ouřadům, též v městech k ouřadům městským a do rady potřebována býti, leč by se při činění ouřadní povinnosti prvé přísahou zavázala, že chce majestáty, sjednocení a obzvláštně tuto Confoederaci zdržeti s tím oderčením, které v sedmém a dvanáctém artykuli doloženo jest.

Čtrnáctý.

Žádný pod jednou od nejvyššího až do nejniššího nemá v sjednocených zemích, kdež by byli, trpín býti, leč by se podobným spůsobem k těm povolením a zjednocením z strany

svobody v provozováni náboženstvi, obzvláštně pak k této Confoederaci s tím, které nahoře v sedmém a dvanáctém artykuli doloženo jest, odeřknutím přísahou zavázal.

Patnáctý.

Nemá také ve všech těchto sjednocených zemích žádný z lidí duchovních pod jednou buď vyžšího aneb nižšího důstojenství pod žádným zámyslem, jak by ten vymyšlen bejti mohl, jakou vrchnost nad evangelitskými v věcech duchovních, mnohem méně v světských sobě osobovati.

Šestnáctý.

V Čechách mají tito ouřadové osobami evangelitského náboženství na potomní časy osazováni býti, totiž: nejvyžší purkrabí Pražský, nejvyšší kancléř, obadva purkrabové Karlštejnští, nejvyšší písař, presidentové komory nad appellacími, obadva podkomoří, hejtman hradu Pražského, nejvyšší mincmeystr, a též obadva hofrychtyřové. V Moravě hejtman zemský, nejvyšší komorník, podkomoří a nejvyšší písař. V Slesku vrchní hejtman, jako i všichni hejtmané a kancléři v dědičných knížetstvích. V Hořejších a Dolejších Lužicích oba landfogtové a zemští hejtmané a sudí.

Sedmnáctý.

A aby hodné osoby k dotčeným vyžším zemským ouřadům potřebovány býti mohly, má všude volení neb jmenování jistých osob k týmž ouřadům v jedné každé zemi stavům, potvrzení pak jich králi náležeti. A co se království Českého a margkrabství Moravského dotejče, od jednoho každého stavu, kterémuž jakej ouřad náleží, bez překážky druhého stavu k každému ouřadu čtyry osoby jmenovány a z těch od krále jedna vybrána a na týž ouřad potvrzena býti má: však tak, že to, co se tkne téhož jmenování osob ouřadních v Čechách a v Moravě, knížatům a stavům slezským jako i Hořejším Lužičanům na újmu jich privilegií a svobod býti nemá.

Osmnáctý.

V těch městech všech zemí sjednocených, kdež se posavad radda toliko osobami pod jednou dosazovala, na potomní časy aby polovice osobami pod jednou a polovice evangelitskými dosazována byla. Však přední osoba, jako primas, aneb v těch zemích, kde žádného primasa není, purgkmistři ve všech městech muži hodní, náboženství pod obojí, aby bejvali.

Devatenáctý.

Ve všech třech městech Pražských jako i v jiných v Čechách Moravě, Slesku a obojích Lužicích, kdež dostatek jest lidí náboženství pod obojí, tu nyní i na potomní časy sami pod obojí na ouřady konšelské a jiné povinnosti městské dosazováni bejti mají.

Dvadcátý.

Za tou příčinou všecka privilegia, kteráž k potlačení evangelitských vyjednána jsou, aneb k tomu cíli směřující, jako v Čechách v Budějovicích a Plzni, v Moravě téměř ve všech královských městech, v Slesku v Opoli, Ratiboři a jinde, v Hořejších Lužicích v Wettigerově, Bernštatlu, Ostřici a Hennersdorfu pod Královským lesem, mají docela minouti a zrušena býti. Kde pak evangelitští mezi katolickými se nacházejí, mají zároveň chráněni bejti.

Dvadcátý první.

Osoby pod obojí nemají v žádném městě a místě ve všech zjednocených zemích z ouřadu, též z měšťanství a mistrovství neb z řemesla pro náboženství zsazováni, ale obojího náboženství lidem rovní obchodové, živnosti a handle svobodně propuštěni býti. A kdyby která vrchnost mistrovství neb práva městského komu odepřela, nemá toho při ní dále vyhledáváno, nýbrž od vyšší vrchnosti téhož místa aneb od nařízených defensorův též země dáváno, a lidé při tom chráněni býti.

Pražané pak i jiná města svobodná v království Českém, třetího stavu užívajíce, ti se při jejich svobodách v příčině přijímání do měšťanství zůstávají [sic].

Dvadcátý druhý.

A poněvadž tyto země, jako Česká, Moravská, Slezská a Lužická nejsou žádné dědičné země, nýbrž mají své svobodné volení, některé z pouhé dobré vůle se připojily, pročež žádný král nemá moci nic na újmu svobod jejich o nich říditi.

Dvadcátý třetí.

Tolikéž nemá na časy budoucí za živobytí panujícího krále žádný jinej na čekanství, mnohem méně na království volen neb korunován býti, leč by všecky sjednocené země samy toho potřebu uznajíc, za to žádaly.

Dvadcátý čtvrtý.

Přísahy také na potomní časy mají toliko na samého krále a na žádné jeho dědice se vztahovati. A poněvadž král předchá-

zejícím zemím, totiž Čechům a Moravanům přísahu koná, protož budoucně s jinými zeměmi, jmenovitě s Slezáky a obojími Lužičany, prvé a dříve, než by králi slibovali, podobně zachováno býti má.

Dvadcátý pátý.

Ty smlouvy o království České a země k němu přivtělené bez vědomí a povolení jich s králem Hyšpanským učiněné, a jestli by co k tomu podobného více se najíti mohlo, jakož samy z sebe sou ničímž, tak tuto se zdvihají a kazí.

Dvadcátý šestý.

Mají také nyní i na časy budoucí a věčné všelijaké raddy, kteréž by se všech těchto sjednocených zemí dotejkaly a obzvláštně kdyby král Český volen býti měl, společně držány, a bez přítomnosti všech zemí, totiž České, Moravské, Slezské, Hořejších i Dolejších Lužic, žádná proposicí slyšána, mnohem méně uvažována býti, leč že by která země z důležitých příčin a nevyhnutedlných příčin toho přítomna býti nemohla, v takové příčině mají jiné přítomné země nic méně krále voliti, a na čem zavrou, k tomu i nepřítomné přistoupiti povinny býti mají.

Dvadcátý sedmý.

A kdyby král volen bejti měl, mají níže dotčení defensorové království Českého sněm generální stavům království tohoto, stavům margkrabství Moravského, knížatům a stavům Hořejšího a Dolejšího Sleska, též Hořejších a Dolejších Lužic rozepsati a na hrad Pražský položiti.

Dvadcátý osmý.

A jakož pánům stavům českým, kdyžbykoliv k volení nového krále přišlo, to právo, aby jiné země k tomu povolovati [sic] mohly, puštěno jest, takž také mají potom při společném shromáždění všech zemí proponirovati a při tom každého času tu moc jmíti pána jmenovati a přednášeti a na to potom první hlas jmíti: zatím páni stavové moravští druhý hlas, páni knížata a stavové slezští třetí, hořejší Lužičané čtvrtý, dolejší Lužičané pátý, páni stavové čeští šestý, a tak votum conclusivum neboližto hlas zavírající.

Jestli by pak mimo všecku naději hlasové byli v rovném počtu a hmotnými důvody to změněno a napraveno býti nemohlo, v té a takové nevyhnutedlné příčině má se skrze los zavírati, a na tom všecky země přestati.

Dvadcátý devátý.

Když tak král toto sjednocení potvrdí a vedle něho regiment zřídí, bude moci této následující generální defensí ve všelijakých potřebách však s radou všech zemí proti všem nepřátelům užiti.

Třidcátý.

Jestliže by pak mimo všechnu naději proti svobodnému provozování náboženství sjednocení a této učiněné Confoederati něco takového, což by proti tomu všemu čelilo, před sebe vzal neb vzíti chtěl, tak že by země k defensí přinucené byly, v takové příčině všichni stavové těchto sjednocených království a zemí ihned svých přísah mají osvobozeni bejti, a to, co by budoucně před sebe vzali, nemá jim k žádné ourážce důstojnosti a vyvejšenosti královské vykládáno neb přičítáno býti.

Třidcátý první.

Nebude a nemá také míti moci král bez povolení zemí jakou válku začíti ani verbunkův nařizovati, méněji cizí lid do těchto zemí uvozovati, lidem vojenským jaká místa v zemi neb v městech obsazovati, anebo lauffu, durchzugu, mustrunku neb abdanku k tom dopouštěti.

Třidcátý druhý.

Dále nemá král té moci míti v které z sjednocených zemí jakou pevnost bez povolení zemí stavěti.

Třidcátý třetí.

Podobně nemá král nyní ani na budoucí časy na žádnou z sjednocených zemí bez jich povolení žádných dluhův uvozovati, též stavy a města k žádným rukojemstvím přinucovati.

Třidcátý čtvrtý.

Co se pak zřízení regimentu dotejče, poněvadž, jakž nahoře v desátém artykuli doloženo jest, nejvyžší kancléř náboženství evangelitského býti má, protož mají všichny země, jakž od starodávna bejvalo, při správě České kanceláře zůstávati. Avšak co se místokancléře a sekretářů dotejče, ti mají tím spůsobem dosazováni býti, jakž v partykulárním snešení jedné každé země zmínka se činí, kdež i z strany komory České obšírnější správa se najde.

Třidcátý pátý.

Obzvláštně poněvadž vedle starobylého obyčeje nejvyšší kancléř království Českého při dvoře JKéMti ustavičně bejti a zůstávati má a povinen jest, tak aby z České dvorské kanceláře

žádná poručení jak jménem JMtiKé, tak žádného kohokoliv jiného vědomě nevycházela, kteráž by proti majestátům, zřízením zemským, právům, svobodám, starobylým zvyklostem a obyčejům neb vejsadám, jako i proti tomu všemu, čímž se přivtělené země řídí a spravují, jakýmkoliv spůsobem čelila, protož má toho při tom i ještě zůstaveno bejti a taková prve nikdy nebejvalá, neobyčejná a sama proti sobě čelící bezpotřebná, na potupu a lehkost zemí i také zřízeného v jedné každé práva, svobod a dobrých chvalitebných obyčejův se vztahující poručení nikterakž vycházeti ani přijímána býti nemají. Psaní pak, která jménem JMtiKé stavům těchto sjednocených zemí anebo soudu zemskému anebo obyvatelům společně nebo rozdílně obzvláštně z České kanceláře činěna bejvají, s takovou povlovností, mírností a rozšafností, jakž se to za časů panování předešlých králův Českých, slavné paměti, zachovávalo, a budoucně bez dotejkání anebo nemilostí hrožení vycházeti mají.

Třidcátý šestý.

Žádný z nejvyšších ouředníkův zemských království Českého anebo kdokoliv jinej v témž království nemá obyvatelův margkrabství Moravského, knížetství Slezských a margkrabství obojích Lužic pro nižádnou věc, kteráž by se práv moravských, slezských a lužických dotýkala, obstavovati anebo jinak jim ubližovati, jako nápodobně i země přivtělené proti obyvatelům království Českého ničeho takového se dopouštěti nemají, nýbrž jedna každá z sjednocených zemí má při svém právě zůstavena bejti a vedle řádu, processu a vejsad svých v zemi a ne ven z země postupovati.

Třidcátý sedmý.

Mají také nyní i na budoucí věčné časy všelijací nápadové z jedné každé z zemí sjednocených do druhé, totiž z Čech do margkrabství Moravského, do Slezska a Hořejších i Dolejších Lužic a z týchž zemí zase do Čech, a tak jakž dotčeno, z jedné země do druhé, pravým nápadníkům buď na zemi neb v městech, kterýmž by takoví nápadové náleželi, propouštěni býti.

Třidcátý osmý.

Nemá žádný člověk poddaný v Čechách, Slezsku a Hořejších i Dolejších Lužicích, leč by list vejhostní a propuštění svého z poddanosti ukázal, býti přijímán. A stalo-li by se co toho, mají takoví lidé na vyhledávání pánův jejich z jedné země do druhé zase bez odměny bejti propouštěni.

Třidcátý devátý.

A poněvadž obsílání ven [z] země týmž zemím znamenitě obtížna jsou, nemá žádný z obyvatelův margkrabství Moravského, knížectví Slezských a obojích Lužic jménem JMtiKé z kanceláře České, tak jako by pod pokutou to učiniti musil, obsílán bejti, nýbrž kdyby vždy někdo z obyvatelův z sjednocených zemí z důležitých, dostatečných a nevyhnutelných příčin obeslán bejti měl, tehdy ten nebo ti mají co nejdříveji zase bejti vypraveni, propuštěni a přes dvě neděle se nezdržovati, nýbrž po vyjití toho času i bez resolucí a odpovědi domů beze všeho jaké pokuty a nemilosti se obávání navrátiti se mohou.

Čtyrydcátý.

K takovému pak každému ze všech stavův svobodných, kdož by se na takové obeslání najíti dal, má bejti náležitá šetrnost v mluvení a přednášení příčin obeslání jeho zachována, a jedenkaždý s vyžších a nižších stavův časně předpuštěn dříve projíti dotčených dvou neděl odbyt, aneb jinej čas mu jmenován, a vedle toho dovoleno, aby k sobě jednoho neb více osob, kteříž by se mu za přátely postavili, a toho, což by se přednášelo, doslejchati, i také, co by za odpověď dáno býti mělo, mu poradili a potřebu jeho přednesli, převzíti mohl.

Čtyrydcátý první.

Ačkoliv proti těm, kteříž ku právu osedlí jsou, žádné kommissí jménem JMtiKé v věcech právních z kanceláře České do margkrabství Moravského, knížetství Slezských a Hořejších i Dolejších Lužic slušně vycházeti nemají, však, kdyby se stalo, a od JMtiKé z jistých příčin do sjednocených zemí jaká kommissí nařízena byla, tehdy žádný jiný, nežli jedné každé země obyvatelé za kommissaře potřebováni, ani táž kommissí ven z země řízena bejti má.

Čtyrydcátý druhý.

Jakož pak žádný z obyvatelů přivtělených zemí nemá k takové kommissí bejti nucen, nýbrž jestliže by k takové kommissí dobrovolně přistoupiti nechtěl, na vůli jeho se zůstavuje, bude-li chtíti takovou kommissí ujíti aneb ku pořádu práva se odvolati, při čemž má každý býti zůstaven.

Čtyrydcátý třetí.

Tolikéž nemá Česká kancelář žádných žalob obyvatelův a poddaných margkrabství Moravského, knížetství Slezských a obojích

Lužic přijímati ani na ně žádných poručení činiti, nýbrž obyvatelům jedné každé země s takovými žalobami a stížnostmi na pořádnou jejich vrchnost a soud ukázati.

Čtyrydcátý čtvrtý.

Žádná královská poručení, kteráž by s vědomím krále aneb jménem JMti vyšla a na újmu práv, svobod a řádů všech neb kteréhokoliv stavu v sjednocených zemích se vztahovala, nemají napotom z žádné expedicí vydávána, ani stavové a města týmž poručením zadosti činiti povinni bejti.

Čtyrydcátý pátý.

Ačkoliv stavové pod obojí v nadepsaných zemích sami toliko tuto Confederací a defensí činí, však nicméně stavové katoličtí a lidé duchovní, když se nadepsaným spůsobem k tomu, že majestáty a jiná potvrzení z strany náboženství, též i tuto Unii zdržeti chtějí, zaváží a pokojně bez škodlivých praktyk proti pod obojím chovati se budou, mají též v tomto sjednocení obsaženi býti a ochrany proti svým a našim nepřátelům užiti.

Čtyrydcátý šestý.

T o h o t o s j e d n o c e n í z e m í a n a ř í z e n í v e ř e j n é d e f e n s í m á v n á s l e d u j í c í c h p ř í p a d n o s t e c h a p o t ř e b á c h u ž í v á n o b e j t i: Kdyby z připovědi, privilegí, majestátu, potvrzení, nadání a čeho koliv, co přiřknuto jest, vykročeno a proti tomu něco jiného nařizováno býti chtělo.

Čtyrydcátý sedmý.

Kdyby také vyžší i nižší ouředníci dle této Confoederací zřízeni a dosazeni nebyli.

Čtyrydcátý osmý.

Proti stavům pod jednou a lidem duchovním i všem těm, kteříž by k zemským neb městským ouřadům potřebováni byli a k zdržení majestátův a svobod v provozování náboženství se nezavázali, též sněmův a práv duchovních v tom artykuli, že kacířům víra držána bejti nemá, a v druhém o rozhřešení od přísah se neodřekli.

Čtyrydcátý devátý.

Kdyby který nejvyšší ouředník zemský neb kdokoliv jiný, jak v krajích tak v městech, obzvláštně purkmistři, prymasové a radní osoby, chtěli proti náboženství evangelitskému co více praktycírovati, anebo kdyby kdo pod jednou evangelitské k processím

a jiným náboženstvím jejich odporným ceremoniím pod jakým pak koliv zámyslem nutiti chtěl.

Padesátý.

Kdyby také v svobodných sjezdích evangelitským neb defensorům této Konfederati od nich nařízeným buď zjevně neb tejně jaká překážka činěna byla.

Padesátý první.

Neb jestliže by kdo tuto Confoederací rušiti a proti ní se stavěti chtěl.

Padesátý druhý.

Jestliže by se také budoucně která země z tohoto sjednocení vytáhnouti aneb v čas potřeby jiné země opustiti chtěla, a tak tomu všemu, což tuto snešeno jest, skutečně zadosti učiniti nechtěla, tehdy mají sjednocené země tu, kderáž by se odtrhnouti chtěla, zase napraviti, škody pak a outraty, ku kterýmž by jiné země přivedeny byly, ta země odpadlá sama nésti a vynahraditi povinna a s společnou pomocí sjednocených zemí k tomu přidržána býti má.

Padesátý třetí.

Kdyby také kdo koliv na kderou koli s týchž sjednocených zemí nepřátelským spůsobem sáhnouti a do ní vpád učiniti chtěl, proti takovému, jako i proti všem v nadepsaných artykulích obsaženým osobám má této veřejné defensí užíváno býti.

Padesátý čtvrtý.

Kdyby budoucně buď král neb kdokoliv jiný někoho z sjednocených zemí proto, co jest se tu při této defensí zběhlo, stěžoval, avšak tomu nějaký jiný vejklad dávati chtěl.

Padesátý pátý.

Aby to vše na něčem jistém založeno bylo, protož jsou se tyto země, totiž Česká, Moravská, Slezská a Hořejší i Dolejší Lužice sobě vespolek na věčné časy zavázaly, že při sobě pevně a stále držeti, ve všech potřebách dle této Confoederací za jednoho člověka státi, statky, hrdla i všeckno své jedni při druhých vynasaditi mají.

Padesátý šestý.

Avšak mají tyto všecky sjednocené, k koruně České přináležející země nyní i budoucně nejinak, než za věrné spoluoudy držány a jmenovány býti a mimo přednost, která se od starodávna

zachovávala, jedna země nad druhou žádné vrchnosti sobě osobovati nemá.

Padesátý sedmý.

Ani také jedna druhé, jako i žádný stav druhého v jejich právích, svobodách, zřízeních zemských a privilegích utiskovati a žádné překážky činiti.

Padesátý osmý.

Též nemá a nechce žádná z týchž sjednocených zemí nyní i na budoucí věčné časy nic před sebe bráti, což by v nejmenším proti této Confoederací neb defensí čelilo.

Padesátý devátý.

A poněvadž toho veliká potřeba jest, aby jedna každá země své jisté defensory měla, mají od jedné každé druhým ve třech měsících v známost uvedeni býti, kteříž obzvláštní přísahou k tomuto sjednocení mají bejti zavázáni, totiž:

Já N. N. přisahám Pánu Bohu Všemohoucímu, že chci v této mně od pánův evangelitských stavův pod obojí svěřené povinnosti k dobrému vlasti a jiným zjednoceným království a zemím věren bejti, všecko to, co se říditi bude, i tolikéž, co tato Confoederací ve všech punktích a klauzulích v sobě obsahuje, s pilností na pozoru míti, též věrně raditi, pomáhati a k tomu se přičiniti, aby se též Konfederací ve všem skutečně zadosti dalo, aniž se čemu, buďto jaké milosti neb nemilosti, darům neb slibům, přízni neb nepřízni od toho všeho odvésti dám, nýbrž stále při vlasti státi a setrvati, a cožby v raddách i jinak se řídilo, žádnému toho nevyjevovati ani svěřovati, ale do hrobu sebou to vzíti. K tomu mi dopomáhej Pán Bůh Všemohoucí.

Šedesátý.

Sešel-li by který z nich prostředkem smrti z světa, má co nejdříveji, jakož vedle příležitosti které země státi se moci bude, na to místo jinej bejti dosazen, a to defensorům v jiných sjednocených zemí[ch] hned v známost uvedeno býti.

Šedesátý první.

Ti pak defensorové mají podle dané sobě od jedné každé země Instrukcí se chovati, a každoročně, když by toho byla potřeba, na jisté místo se sjeti a spolu raddu držeti.

Šedesátý druhý.

A kdyby kde jací outiskové díti se chtěli, mají ty osoby, jichž by se dotejkalo, nadepsaným defensorům v jedné každé

zemi to v známost uvésti, a oni mají o to raddu držeti, jak by tomu spomoženo býti mohlo, a pokudž by zapotřebí uznali, mají to hned na JMtKr. anebo místodržící JMti v jedné každé zemi vznésti, a král to od vznešení toho na JMt v šesti nedělích k nápravě přivésti.

Šedesátý třetí.

Pokudž by pak v tom čase tomu spomoženo a to k nápravě přivedeno nebylo, a oni sami také toho spokojiti nemohli, mají to všem stavům jedné každé zemi přednésti, a ti podobně, aby tomu spomoženo býti mohlo, na to se všelijak vynasnažiti.

Šedesátý čtvrtý.

A kdyby ani oni mírnými prostředky tu věc spokojiti a jí spomoci nemohli, tehdy mají to na defensory všech sjednocených zemí vznésti, kteříž mají v jisté příležité místo se sjeti, raddu o to, jak by nejpovlovněji tomu se spomoci mohlo, držeti, a na čem se snesou, v tom tu zemi, která by raddy vyhledávala, spraviti.

Šedesátý pátý.

Defensorové čeští mají míti to právo, defensory z jiných sjednocených zemí obsílati, jakž obšírněji šedesátý sedmý artykul to vysvětlí, a nemá se jim ani od krále ani od koho jiného v příčině takových sjezdů žádná inhibicí nebo nejmenší překážka díti.

Místo pak k takovým sjezdům má býti Praha, aneb které by koliv jiné místo vedlí příležitosti, času a nebezpečenství nejpříhodnější k tomu bylo.

Šedesátý šestý.

Kdyby pak k defensi přijíti mělo, mají defensorové všickni společně věrně a upřímně v tom raditi a tu věc fedrovati pomáhati.

Šedesátý sedmý

Však tu defensorové jedné každé země, kteráž by defensi užívati musila, direccí a právo k obsílání jiných defensorův jmíti mají.

Šedesátý osmý.

Dříve a prve, nežli k defensi přišlo, mají všelijací mocní prostředkové na všech místech pořádně, povlovně a rozšafně obíráni a před sebe bráni býti.

Šedesátý devátý.

Nemá také žádná země té svobody jmíti bez předcházející

raddy a povolení jiných sjednocených zemí a spoluoudův k žádným přikřejším prostředkům neb extremis sáhnouti.

Sedmdesátý.

Co se hlavní defensí dotejče, na tom jsou se země, totiž Česká, Moravská, Slezská, Hořejší a Dolejší Lužice, snesly, že jedna země druhé těmi pomocmi, kterýmiž sou se sobě tuto zavázaly, ve všech nastalých potřebách bez prodlévání a odporu přispěti chce.

Sedmdesátý první.

A poněvadž toho potřeba ukazuje, aby jedna každá země sama od sebe v jisté hotovosti stála, tak aby jiné země věděti mohly, jak se v nastalé potřebě jedna na druhou bezpečiti a při kom toho vyhledávati: protož má jedna každá země svou vlastní hotovost co nejlépe a nejspěšněji fedrovati a potom, na čem zavříno bude, jiným zemím v šesti měsících pořád zběhlých v známost uvésti.

Sedmdesátý druhý.

Poněvadž také těžce přichází verbovaný lid shledávati, protož má jedna každá země na to mysliti, jak by poddaní, jízda i pěchota, a pěchota tak v vesnicích, jako v městech mohla bejti cvičena, tak aby se vždycky v záloze vycvičený lid v zemi míti mohl. Zbraně pak sedlákův od vrchností schovávány a jim toliko k cvičení vydávány býti mají.

Sedmdesátý třetí.

A poněvadž jedna každá země spůsob, jak by mělo k takovému cvičení přistoupeno a odkud na to náklad brán býti, vedle své příležitosti nejsnáze vynajde, zůstavuje se toho při vůli jedné každé země; však aby každého roku defensorům všech zemí od jedněch druhým psaná správa odsílána bývala, jak daleko v témž cvičení přivedeno jest, a na jaký spůsob v každém místě se děje a koná.

Sedmdesátý čtvrtý.

Co se pak hlavní pomoci dotejče, tu Česká země jiným zemím v nastalých potřebách, a to od prvního připsání ve čtyrech nedělích (kterýžto čas i od jiných zemí zachován býti má) ku pomoci poslati se uvolila, jmenovitě:

Sedmdesátý pátý.

Moravanům jeden tisíc koní a tři tisíce knechtův.

Slezákům též jeden tisíc koní a tři tisíce knechtův.

Hořejším Lužičanům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Dolejším Lužičanům jedno sto koní a dvě stě knechtů.

Sedmdesátý šestý.

Moravané Čechům jeden tisíc koní a tři tisíce knechtů.
Slezákům jeden tisíc koní a tři tisíce knechtův.
Hořejším Lužičanům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Dolejším Lužičanům jedno sto koní a dvě stě knechtů.

Sedmdesátý sedmý.

Slezáci Čechům jeden tisíc koní a tři tisíce knechtů.
Moravanům jeden tisíc koní a tři tisíce knechtův.
Hořejším Lužičanům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Dolejším Lužičanům jedno sto koní a dvě stě knechtův.

Sedmdesátý osmý.

Hořejší Lužičané Čechům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Moravanům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Slezákům půldruhého sta koní a tři sta knechtův.
Dolejším Lužičanům jedno sto koní a dvě stě knechtův.

Sedmdesátý devátý.

Dolejší Lužičané Čechům jedno sto koní a dvě stě knechtův.
Moravanům jedno sto koní a dvě stě knechtův.
Slezákům jedno sto koní a dvě stě knechtův.
Hořejším Lužičanům jedno sto koní a dvě stě knechtův.

Osmdesátý.

Kdyby však nebezpečenství tak se rozmáhalo, že by nadepsané pomoci nepostačovaly, tehdy má jedna každá země se vší svou nejvyžší mocí té, v takovém nebezpečenství postavené zemi, co nejdříve možné, ku pomoci přispěti povinna býti.

Osmdesátý první.

K tomu snesly jsou se sjednocené země, aby sobě jednoho generála volily; ale poněvadž jednoho času na dvě neb tři země zároveň nepřátelsky saženo by býti mohlo, pročež aby všechny země v čas nastalé potřeby hodným vůdcím [sic] opatřeny byly, má jedna každá země zkušeného generála leytenambta sobě obrati, kdyby do jedné nebo více zemí jednoho času nepřátelský vpád se stal, aby v takové příhodě té země generál leytenambt Commando tak dlouho měl, až by generál sám osobně do té země přijel, kdež potom podle jiných pod Commando generála zůstávati, ním se říditi a jeho poslušen býti má.

Osmdesátý druhý.

Přihodilo-li by se pak, že by všech zemí lid vojenský v jedné zemi v hromadu se strhl, má zajisté generál všech zemí commendirovati, však jiní Generálofficírové a beffelikshaberové svá místa, tak jak země od starodávna jedna po druhé jdou, míti, tolikéž jedni po druhých jíti.

Osmdesátý třetí.

Kdyby pak více nežli jedna země nepřátelský outok trpěla, má netoliko táž země svou pomoc sobě zanechati, aneb kdyby tu již vypravila, ji nadíle neb v celosti zase naspátek povolati, nýbrž jsou povinny i jiné země, kteréž žádného nebezpečenství nemají, dílem pomoci jedné zemi a ostatkem druhé zemi přispěti podle velikosti potřeby a nebezpečenství.

Osmdesátý čtvrtý.

Podobně kdyby nepřítel do tří míst vpád učiniti chtěl, mají ty země, kteréž žádného nebezpečenství nemají, své pomoci na tři díly rozděliti a zsouženým zemím k retunku přispěti, však vedle velikosti a malosti nebezpečenství má proporcí těch pomocí zachována býti.

Osmdesátý pátý.

Však kdyby k tomu přišlo a jedna země druhé na pomoc táhnouti musela, tehdy té země generálleytenambt, v kteréž by nebezpečenství bylo a se lid vojenský chovati musel, má v nepřítomnosti generála nade vším lidem válečným příkladem v takových příčinách svaté říše správu a Commando jmíti dotud a tak dlouho, dokud válka v té zemi trvati bude.

Osmdesátý šestý.

Má tolikéž každá země na to mysliti, aby sobě časně všelijaké municí s potřebú objednala a se zásobila, a co tak jedna každá země ročně sobě spůsobí, to má defensorům všech zemí skrze psaní, však v tejnosti v známost uvedeno bejti.

Osmdesátý sedmý.

Poněvadž také žádná defensí bez peněz a důkladu nemůže nařízena a zdržena bejti, protož mají hned s počátku všechna dobrovolná svolení, posudní i jiné sbírky tak dlouho k tomu obráceny a užívány býti, dokudž by k pokoji nepřišlo, an král z svých statkův stolních v Čechách i jiných svých dědičných zemích s dvorem svým dobře se vychovati může.

Osmdesátý osmý.

Lidem duchovním, kteříž by se nechtěli nahoře dotčeným spůsobem, jakž při artykuli sedmým a dvanáctým a jiných doloženo, k zdržení majestátův z vlastním oderčením přísahou se zavázati, mají býti statkové pobráni a důchodové k defensí obráceni.

Osmdesátý devátý.

Stavové pak a přední lidé duchovní, jako biskupové a k těm podobní, kteří by se tou měrou k zdržení majestátův a vejšpsaným odřeknutím zavázati nechtěli, dále za žádný stav jmíti a a držáni býti, ani také žádného místa v sněmích míti nemají.

Devadesátý.

A pokudž by se kdo s toho stavu takovým snášením na odpor stavěti chtěl, tehdy s pomocí jiných sjednocených zemí k dostičinění jim přidržán býti má.

Devadesátý první.

V čemž zapodobné k jiným osobám a spoluoudům téhož stavu v jedné každé zemi, zvláštním knížectví a místě, tak jakž o vyšších osobách téhož stavu doloženo jest, zachováno se býti má.

Devadesátý druhý.

Ostatek muselo-li by se skrze Contribucí a zbírky shledati, při čemž však netoliko na defensí se hleděti musí, ale také, jak by každoročně nětco peněz pro budoucí potřebu zhromážděno býti mohlo.

Devadesátý třetí.

A z takových shromážděných peněz nemá bez vědomí a povolení všech sjednocených zemí nic v jiná místa mimo tuto defensí obráceno aneb svolováno býti.

Devadesátý čtvrtý.

Když se defensorové ze všech zemí každého roku sjedou a shledají, mají také o penězích, jako i o jiných k defensí přináležejících, nahoře zejména dotčených věcech, sobě vespolek důvěrně v tejnosti správu učiniti.

Devadesátý pátý.

A na čem se stavové jedné neb druhé zemí při sněmích a zjezdích obecních jednou snesou a co králi na proposicí za odpověď dají a svolí, při tom po každé na konec zůstati má, a nic se proti tomu replikovati. Pakli by co replikováno bylo,

aby stavové nebyli povinni toho přijímati, nýbrž se rozjeti mohli. A jestliže by po jich odjezdu od pozůstalých co zavíráno bylo, tomu aby jim dosti činiti povinni nebyli.

Devadesátý šestý.

Nemá taky žádný sněm déleji trvati než dvě neděle, leč by stavové sami pro obecné dobré toho nějakou potřebu býti poznali.

Devadesátý sedmý.

Z strany těch osob zpronevěřilých synův vlasti, o kteréž jsou se stavové čeští při jminulém sjezdu snesli, že jedni v zemi a druzí v ouřadech terpěni býti nemají.

Devadesátý osmý.

Nápodobně na čem se stavové sjednocených zemí v té příčině nyní aneb budoucně snesou, to vedle dotčeného snešení v skutek uvedeno a při takovém snešení toho zůstaveno býti má.

Devadesátý devátý.

Naposledy na jaký by způsob Erbanunkové s JichMtmi kurfiršty a jinými okolními zeměmi obnoveni býti měli, má to při nejprv přištím sněmě uváženo a na místě postaveno býti.

Stej.

Však tito nadepsaní v této Confederaci obsaženi artykulové mají bejti bez újmy vejsad, práv, privilegí, svobod, zřízení a dobrých starobylých zvyklostí jedné každé země.

Na potvrzení toho zvolené osoby od dotčených stavův království Českého a z jiných zemí vyslaní sekryty a pečeti své k tomuto listu přivěsiti dali a rukami svými vlastními v něm se podepsali. Stalo se na hradě Praském při obecném generálním sjezdu a zhromáždění všech předjmenovaných zemí, třidcátého prvního dne měsíce července, létha Páně 1619.

Číslo 32.

b) Zvláštní články, ujednané se stavy moravskými vedle všeobecné konfoederace. Na hradě Pražském, 4. září 1619.

Kop. něm.[1]) na papíře ve dvor. a stát. arch. vídeňském, č. 1863 (Böhm. Archiv).

Volgen die Artickul, welche das Marggrafthumb Mährern eigentlich allein angehen.

---

[1]) Nepokládám ani tuto ani následující listinu konfoederace se týkající za originály, ač jsou za orig. poznačeny.

1.

Obschon wie an sich selbsten rechtmesig gebür: vnd billich. also auch durch lang: vnd alther kommenen Gebrauch kundtbar ist, dass wir Ständt vnd Innwohner des Marggrafthumbs Mährern die Freyheit in vervbung vnserer christlichen Religion sub vtraque bekreftiget gehabt haben, vnd vnsere Vorfahrere berürte Freyheit durch ihr bluet mühsamb erworben, jederzeit vertheidiget vnd in seinem esse bis anhero erhalten, vnd ob wollen solches auch in dieser General-Confoederation klärlich ausgeseszt wird, das in einem Jdern dieser incorporirten vnd vereinigten Länder das christliche Religions-Exercitium sub vtraque frey sein vnd darinnen keinem Menschen einige Verhinderung geschehen solle. Dannoch weil die Welt von Tag zu Tag ärger wird, der Feind auch solches vnsers Religions-Exercitii nicht weniger werden vnd die Herrn Stände des Königreichs Behaimben, wie auch die Herrn Fürsten vnd Stände in Schlesien vnd andere Länder Ihnen vber die verübung vnd forttreibung berürten evangelischen Gottesdiensts sub vtraque ertheilete Maiestetbrieff vnd austruckliche Freyheiten zu wege gebracht haben, das ebener vrsachen halben Ihr KayMt auch vns Mährern gleichfals einen austrücklichen Mayestetbrief zu geben geruhen wolle, vnter des aber, eher derselbe erlangt werden möchte, man sich nach der behemischen vnd der schlesischen Fürstenthümbern vber das freye Religions-Exercitium erlangten Mayestetbrieff allerdings richten solle.

2.

Vnd dieweilen vermög besagten Mayestet brieffs in dem Marggrafthumb Mährern ein Consistorium sub vtraque, wie im Königreich Behaimben geschehen, aufgerichtet werden muss, das die aufrichtung berürten Consistorii in der Herrn Defensorn des marggraffthumbs Maehrern macht verbleiben solle auf mass vnd weise, wie es im Königreich Behaimb gehalten wirdt.

3.

Demnach man den Bischoffen zu Olmutz die Collaturen der Kirchen auf deroselben abfordern vbergeben müssen, das solches allerhandt vnordtnvngen bishero darbey vermerkt worden, zuuerhüten, nach ableiben der Bischoff zu Olmucz von denen Collaturen wider abstehen, dieselben auch den jenigen, welchen sie zuuor gehörig gewesen, wider vnverzüglich einraumen solle.

4.

Das in Ihr Kön. Mt Städten, sie mögen sich des Standes gebrauchen oder nicht, vnd sonst vber al im ganczen Marggraffthumb Mährern nicht allein die h. Einwohner von allen Ständen, sondern auch Ihre sowohl vnder Geist — als veltlichen Obrigkeiten wohnende Vnderthanen fueg vnd macht haben sollen, ihnen Kirchen vnd Schuelen zu euangelischen Gottesdinst auf ihrer aignen Vncosten erbawen zu lassen.

5.

Das eine Academia, es sei zu Olmucz, Brynn oder sonst anderswo im Marggraffthumb Mähren, aufgerichtet würde, darüber Ihr Kön. Mt den Aussacz machen sollen, doch das dieselbte vnter der Herrn Defensoren Direction gelassen werde.

6.

Das auch denen Ständen sub vtraque frey stehen solle, künftigerzeiten bey den gemeinen Landtägen aus ihren aigenen Seckeln oder von deren Vnderthanen eine gewisse geldthülffe zu aufricht[en] vnd Erhaltung dieser Academien vnd anderer Kirchennotturfften zu bewilligen vnd solche bewilligungen in den Landtag mit geschlossen, dieselben auch eben so wol als andere Landes Steür von den Herrn Defensoren eingebracht werden mögen.

7.

Das werden Ihr Kön. Mt noch, dass theil sub vna keine Ordten mehr vber die, so albereit verhanden, in dieses Marggrafthumb einführen solle.

8.

Wann der Obriste Canczler des Königreichs Beheimb etwas in sachen das Marggraffthumb Maehrern betreffende vortragen würde, das der vice Canczler behemischer Expedition alzeit dabey sein vnd dauon wissen, welcher vice Canczler dann künfftig mit willen sowol der Herrn Stände des Marggraffthumbs Mährern, als der H. Stände des Königreichs Beheimb allzeit erseczt werden solle.

9.

Dass in die Canczley Secretarien Evangelischer Religion sub vtraque vnd wolverhaltene Leüte eingeseczet werden.

10.

Wegen der des Vatterlandes ungetrewen Kinder soll es allerseits bey deme dissfalss von den H. Ständen bey der Jüngs-

thin zu Brinn gehaltenen Zusammenkunfft gemachten Schluss verbleiben vnd bewenden.

11.

Das die Stände des Marggrafthumbs Mährern Testamenta vnd leczte willen vber ihre Hoab vnd güetter ohne königl. Macht brieffe zu machen macht haben, die andern aber doch auch so ihre testamenta auff die königl. Machtbrieff olbereit aufgerichtet in ihrer völligen Macht vnd Crafft verbleiben sollen.

12.

Dieweil die erkäntnuss mündiger Jahre so von Ihrer Kön. Mt beschicht, den Herrn vnd Adelichen Standess Mündlein nachtheilig zu sein verspüret wird, das solche gleichfalss in entlichen obgang geseczt vnd ihre Gütter den Landes-Ordtnung vnd gebrauchen nach den jenigen, so sie zu halten begeren, auss zu bürgen vergönnet werden sollen.

13.

Das die Städte des Marggrafthumbs Mähren, die sich des Freyen Standes gebrauchen, nicht mehr königl. Camer-gütter genennet werden, wie dieser titul bisshero vnterschiedlich gebraucht worden, doch das die Städte voriger Gewonheit nach die königl. Losungen Ihrer Königl. Mayt oder, wehme sie zugehören, zu verrichten schuldig sein sollen.

14.

Vnd demnach durch die vergleichung zwischen Ihren in [sic] denen Herrn Ständten des Königreichs Behemen vnd des Marggraft. Mährern Gesandten donnerstags nach dem H. Pfingstag im 1611 Jahr abgeredet worden, das die Appellations-Räthe nach einer jedern Stadt Municipal Rechten vnd derselben ordtnungen vnd gewonheiten die vrthel fassen sollen, darauf ohnlengst verwichener Zeit von diesen H. Räthen begert worden, dass eine Jedere Stadt derer Rechte oder Municipalien glaubwürdige Abschrifften einschicken solten, dessen aber die Städte zu thun aus gewissen vrsachen sich verwidert, derentwegen wann ie kunftig bey der Appellation vnd Überschickung der Acten der Articul, darauf das Vrtheil ausgefertiget vnd ergangen, aus ihren Rechten von wortt zu wortt vnter der Stadt Insigel zu den Oberen Rechten verschicket oder auf diese Weise altt gehabte Ordtnung klärlich allegiret würde, soll vermöge desselben Rechtes vnd ordtnung

dieser Stadt Vrthel weiter berathschlagt vnd entweder beliebet oder verbessert werden.

15.

Das die Städte, als ein freyer Standt, wie zuwor also auch künftiger zeit von denen gemeinen Einkommen, es sey vom Lande oder Stadt, Kirchen vnd Hospital güttern Ihrer Königl. Mt, nach der Königl. Cammer Raittung zu thun, nicht schuldig sein, sondern es bey der alten gewonheit vnd ordtnung, das nemblich der verordnete Rath dem andern nachfolgenden neuen Rath anstatt der ganczen Gemeinde oder, wie es etwa in einer Stadt von alters gebraüchlich ist, jährlich richtige Rechnung thue vnd abführe, gelassen werden solle.

16.

Das der Herr Vnter Cammerer von verneuerung des Raths in Ihr Königl. Mts Städten im Marggraffthumb Mährern vber Marggraff Hansen Aussacz vnd begnadung, deren Datum in der Stadt Ollmucz a⁰ 1410, nicht mehr fordern oder nehmen, sie demselben auch ein mehrers zu geben nicht schuldig sein. Vnd wann die Zeit der Raths-veränderung herbei nahet, der Herr Vnder-Camerer vmb erhalttung guether ordtnung willen damit nicht saumen, auch solche taugliche Personen, die vermög des Rechtens vnd alten gewonheiten von den geschwornen Räthen zu neüen Raths-Verwandten erkieset worden sein, ohne Änderung anstatt Ihr Kön. Mt zu bestettigen schuldig sein soll.

17.

Vnd demnach im Königreich Beheimb nicht breüchlich ist, das die Präger vnd andere Städte, die sich des Freyen Standes gebrauchen, bey des Königs-Crönung Ihre Huldigung vnd Aydt ablegen solten, dass solches auch bey denen im Maggraffthumb Mährern sich des Standes gebrauchenden Städten unterlassen werde.

18.

Demnach auch bey der Stad Iglaw von alttersher diese löbliche Ordtnung vnd gebrauch gehalten wirdt, das der geschworne Rath vnd niemandt anderss tauchliche, wolverhaltene, eingeborne vnd in mindern Ambtern gevbte Personen für Mitglieder in Rath zu erwählen macht haben, welche dann der Herr Vnder Cammerer anstatt Ihrer Kön. Mt ohne alle Änderung zu bestettigen schuldig

ist, das sie dabey ohne menniglichs verhinderung zu künfftigen ewigen Zeitten würcklich geschuczt vnd gelassen werden.

19.

Demnach sich die Herrn Stände vnd Einwohner des Marggrafffthumbs Mährern zu Ollmucz, Brinn vnd in andern Königl. Städten etzlicher Kirchen vnd Schuelen angenomben, das alle dieselben Kirchen vnd Schuelen in allen denen Städten, sambt allen Ihren zu vnd angehörigen Einkommen der Religion sub vtraque künfftig zu jeder Zeit verbleiben, vnd denselben von dem theil sub vna, wie von der Obrigkeit, also von den Ambtern noch sonst Jemandten anderen kein Eintrag noch einiger Weise erdachte Verhinderung hierbey geschehen solle.

20.

Item, das den Herrn Einwohnern sub vtraque, es sein welches Standes sie wollen, zu ihren Erb- vnd eigenen Pfarrhen, Collaturen, Kirchen vnd Versamblungen sambt allem dem, was dorczue gehören möchte, von Niemanden des theilss sub vna keinerley erdichteten weise noch vnter einigen praetext gegriffen werden solle vnd denjenigen, zu welchen ie durch was Mittel oder weise es wolle, gegrifen, die Kirchen vnd Versamblungen versperret worden, oder versigelt seind, vnverzüglich widerumb aufgemacht, aufgeschlossen, zu ihren Freyen gebrauch abgetretten vnd vbergeben, ins künfftige aber dergleichen nichts vorgenomben werden solle.

21.

Item. Demnach sich dieses auch gar offt zu geschehen befunden, das ein Innwohner des theils sub vna vnterm Deckel der Religion denen Pfarherrn sub vtraque zu denen Pfarrhen, in welche sie von ihren Collatoribus eingeseczet, von alters schuldige vnd gehörige zehenten, zinsen entweder selber vorenthalten, oder Ihren Vnderthanen vorzuhalten anbeuohlen, oder ia mit willen zugelassen vnd nachgesehen: als soll solches forthin nicht mehr geschehen, sondern einem jeden Pfarherr, der mit willen seines Collatoris die Pfarrh vberkommen ohne alle eintrag vnd Rechtstheidigung offt erwehende Zehenten, Zins und Nuczungen von einem jeglichen der Einwohnere sub vna, Geist- vnd weltlichen Standes, wie auch von ihren Vnderthanen entrichtet werden, vnd da fern Jemandten bis hero wess dergleichen vorenthalten werden, das ihme solches vor voll wider gelassen vnd

gebürlich erstattet werde, darüber dann ein jeder Herr von dessen Güttern solche Zehenten verrichtet werden müssen, hand zuhalten schuldig sein soll.

22.

Es halten Ihnen auch die Herrn Einwohnere von dem theil sub vtraque dieses für ein grosse beschwerde, das der theil sub vna ohngeachtet dabey dess gemeinen Fridens, nach den hierüber vielfaltig gemachten Vergleich vnd Anordtnvngen, (das nemblich eine die andern in der Religion nicht bedrängen solten), ihren Vnderthanen sub vtraque die Kirchen, Versamblungen, Schuelen, Heuser vnd Kirchen Eikommen, wider deroselben Privilegia, Begnadungen vnd althergebrachte gewohnheiten abnimmet, die Pfarrer aber sub vtraque verweiset vnd ausjaget vnd hergegen seiner Religion Pfarrer, da sich doch bisweilen alle angesessenen zue der Religion sub vtraque bekennen vnd beruffen, also das vnder ihnen nicht ein einziger von dem theil sub vna zu finden ist, einseczt, da er doch dessen nicht befugt; darczue auch noch dieses kombt, das sie nicht allein die Kirchen, Versamblungen vnd Gottesheüser in den Städten, Märkten vnd auf den Dörffern, welche offtermals auf genugsame der armen Leuthe schwere aufgewandte Vnkosten, ja auch Hülffen vnd Beförderungen der Obern Standt-Personen, wie auch auff bewilligung der Obrigkeiten, welche damaligen zeitten dieselben gründte besessen, zum Gottesdinste vnd desto freyer vbung des wort's Gottes aufgebawet vnd vbergeben, aber doch ohnbegabet gelassen worden, sondern auch die, welche mit gnugsamen vnd stattlichen brieffen vnd befreyungen versehen seindt, gewaltsamblich wider alles Recht vnd Gebrauch Ihnen zuaignen vnd in ihre gewalt ziehen, ia dieselben auch wol mehren theilss oder in ganczen Verderb bringen, oder zu höchster beschmähung vnd vernichtung zu genugsamb ohngebürlichen gebrauch anwenden. Derhalben soll alles dieses, was in diesem Articul begriffen ist, nicht allein ins künftig hintertrieben, sondern auch, da ie wess dergleichen vorgelauffen, zu billicher veränderung vnd verbesserung von einem Jeden gebracht vnd diese Örtter sambt ihrer zugehör wider erstattet in vorigen Standt gebracht vnd, was etwa für schäden durch das Abzwingen geschehen, wider gerichtet vnd erfüllet werden.

23.

Es bedarf dieses auch absonderlicher verbesserung vnd vorsehung, das wann der Herr Einwohner sub vtraque Pfarrern ihre

Gehülffen vnd gesindel, wie an andern Ortten, also auch auf freyen Strassen vnd stegen Ihres weges friedsamb fortgehen, Niemandten einige vrsach zu was bösen geben, sie dannoch selbsten in Sicherheit vnd ruhigem Frieden nicht verbleiben können. Weiln damn diss nicht allein den guetten Ordtnungen vnd Landtfrieden, sondern auch dem [sic] natürlichen Rechten zu wider lauffen thuet, so soll solches von den Herrn Geist: vnd weltlichen Einwohnern sub vna abgestellet vnd so wol für ihre Personen selbsten, als auch bei ihrem Gesindt vnd Vnderthanen, die Verordtnung thun, das sich dessen fortmehr Niemandt vnterstehe vnd keinem Pfarherr sub vtraque Ihrem Gesindel vnd gehülffen einigen wider driess thue, sondern dieselben mit Wortten vnd werkhen zufriden lasse bey vnnachlesslicher Straff des jenigen, der sich des gleichen etwas zu begehen vnderstehen würde.

Hieher gehört auch noch dieses, das etliche der Herrn Einwohner sub vna vnsere Pfarrern sub vtraque für Ihre Vnderthanen nicht allein anzuziehen pflegen, sondern mit furwendung Rechtens zu Ihnen vmb versicherung vnd ausfolgung derselben vns beschwerlich sein: derohalben wann imer das Pfarr Ambt an sich genommen, soll er ohne verhinderung seiner Obrigkeit vnd menniglichen in diesem Ambt frey vnd vnbeirret bleiben.

24.

Das ein Jeder, arm vnd Reich, Herr vnd Vnterthan, darbey gelassen werde, darzue ihm Gott gelaitet vnd zuerkennen gegeben, also das keiner der Herrn Einwohnere sub vna Niemanden von seinen Vnderthanen wegen der Religion beschweren, mit gefengnus plagen, mit straff buessen, belegen, vertreiben, noch auf ihne, sein weib, Kind vnd guett greiffen, sondern denselben bey ruhigen Posses vnd geniess seiner Hoab vnd Nahrung lassen solle. Vnd dafern sich einicherley Exempel befinden würden, das etwas dergleichen von Jemanden aus den Herrn Einwohnern sub vna geschehen vnd eingezogen were, das solches den jenigen Personen widerumb erstattet vnd bezahlet werden soll.

25.

Item, es widerfehret nicht allein den Lebendigen, sondern auch den Todten, sowol den Vnderthanen alss theilss Höhern Standtspersonen wegen der Religion aller Hand widerwillen, als nemblich wann deroselben Cörper ehrlich begraben vnd zu der

erden, davon sie kommen, wider bestattet werden sollen, das man solches vor etlichen Obrigkeiten und Geistlichen sub vna, welche es nicht allein nicht zulassen, sondern auch würklich verweheren, nicht erlangen kan. Vber diss wird auch nicht zu gelassen, das die Pfarrer sub vtraque, welche ihr angehörigen Pfarrkinder sub vtraque leichen zu grabe beglaiten, vff die Kirchhöff vnd in die Kirche neben denen sub vna zu begraben, vnd derent wegen, weiln den Geistlichen sub vna kein verleczung von den angesessenen der Religion sub vtraque geschicht, die Zehenten werden ihnen entrichtet, die andern Pfarrers Nuczungen vnd schuldigkeiten werden ihnen auch nicht vorbehalten, so sollen nur auch sie in den jeczt erzehlten Vrsachen Niemandten einige Verhinderung, wider driess zu Schimpff vnd Nachtheil anfügen, die Leut vbermessig schäczen und spannen, sondern bey dem mesigen vnd was von alters gewöhnlich ist, verbleiben, vnd das darüber jede Geist = und weltliche Obrigkeit würklichen schucz vnd handhalten solle; würde sich aber einiger Pfarrer jetst, was so hierinnen beschrieben ist, mehr unterstehen, das er darumben genugsamblich bestraffet, der Pfarrer entseczet oder vber diss des Zehenten vnd alles dessen, was ihme sonst die ewangelische angehörige von Rechtswegen zu thuen schuldig weren, verlustig sein.

26.

Was aber die bedrängnusse vnd fast vnerhörte beschwerdten, welche denen Bürgerschaften sub vtraque in den Städten, die sich des Standes gebrauchen, vnd sonst andern, so keinen Stand repraesentiren, als Ollmucz, Brinn, Hradischt, Neustatt, Schönberg, vnd anderswo, so von dem Rath alss von ihren Mittnachbaren des theilss sub vna wegen der Religion vnd in andern politischen sachen bis hieher widerfahren, anlanget, dieweiln sich diese Bedrängnusse, wie ieczt berürt, zimblich viel befinden, vnd von gedachten Städten in vnterschiedliche Verzaichnus gefasset vnd vns zugeschikt worden, so ist man zu ersparung der Zeit vnd verminderung fernerer Vnmuess darauf verblieben, das zwischen dieser Zeit, vnd wils Gott negstkünfftigen Ostern des 1620 Jahres von lhren H. den Herrn Ständen des Marggraffthumbs Maehrern ein gewisses Mittel gefunden vnd geordnet werden solle, dardurch allen diesen beschwerden in erwehnten Städten nicht allein abgeholffen, sondern auch, was disfals einander von

der Burgerschafft sub vtraque in einem vnd dem andern zu wider geschehen, die Verbrecher zu gnugsamber satisfaction gebracht werden können.

27.

Vnd demnach gnugsamb zu sehen, das viel vnruhige Priester nicht allein sub vna, sondern auch sub vtraque in ihren Predigten das Wortt Gottes zu handeln vnd den Vorgenombenen Text auszulegen vnterlassen vnd sich des Scheltens, Verdammens vnd Verkeczerung eines gegen den andern, der sich mit seiner Mainung nicht allerdings vergleicht, befleissigen, solches soll wie zuuor durch vnterschiedliche Landtagsbeschlüsse, also auch hiermit dieser Vergleichung, gänzlich aufgehohen vnd verbotten sein, vnd welcher Pfarrer sich wess der gleichen zu thun vnterfinge, vnd es auf Jhn dargethan würde, desswegen würklichen bestrafft vnd seines Ambts entseczt werden.

28.

Es befindet sich auch dieses, das etliche Kön. Städt, so sich des Standtes gebrauchen, vnd nicht wegen der Religion, wan man sich mit denselben ihrem kopffe nach (wenn sie schon sub vtraque wehren) nicht allerdings vergleichet, allerhand Verhinderungen vnd schäden ihren Nachbaren vnd denjenigen, die sich bei ihnen niderzulassen gesonnen, zuzufüegen befleissen, also das auch zu leczt den Kindern Ihres von Eltern zue gestorbenen anfalss zu geniesen verwehren, soll solches geändert vnd Niemandt der Religion halben gehindert werden.

29.

Taugliche Bücher drucken zu lassen soll der Pristerschaft einer Jedweden Religion oder mainung frey vnd zuegelassen sein (doch auf ainnützige Vergleichung jedwederes Ordens derselben Priesterschaft), vnd was also einer drucken lassen, als dann von jederer Priesterschafft hand vber seiner Arbeit halten, der anderen Priesterschafft Bücher aber nachzudrucken viel weniger seines gefallens zu verändern noch zu verbessern befuget sein.

30.

Demnach auch in diesen verainbarten Ländern eine grose vnordtnung hierinnen vorgehet, das, wann etwa ein Handtwerchsgesell wider seinen Maister vmb einer geringen Vrsach willen einen vnwillen gefasset, denselben für einen ohnrichtigen aussgiebet, vnd von demselben, eher er es dargethan, abwandert, vnter dess

aber das ander gesindl einen solch gescheltenen Meister, ob er schon vnschuldig were, bis er dessen ausgeführt, für einen ohnrichtigen zu halten pfleget, welches alles im ganzen H. Reich vermög der von A. 1548, 1577, 1594 ergangenen Reichstags beschlüsse gänzlich abgestellet ist.

Derentwegen wann ein gesell, welches Handwerchs er immer were, seines oder andern Handwerchs Maistern desswegen gescholten hette, so soll er alsbaldt die vnrichtigkeit oder Fehler bey denjenigen Rechten, zu welchen der meister gehürig, wider ihn erweissen, vnd derselbe vnter dess an seiner nährung vnd Handwerch bis zur erkändtnus gar nitt gehindert vnd sonsten der gesell selber fur einen gescholtenen vnd verleimbtem gehalten vnd dem [sic] Rechten nach gestraffet werden.

31.

Wann sich zwischen den Städten, so sich des Standes gebrauchen, vnd den Praelaten (vnd Geistlichen) wegen der Zehenten oder anderer Landsachen einiger Strietl eraigen wolle, sollen die Städte die Praelaten vnd hinwider die Praelaten die Städte für dem Landrechte vorzunehmen schuldig sein.

32.

Demnach auch etliche von der Burgerschaft ihnen von der Kön. Mt. Privilegia auszubringen pflegen, das sie zu keinen Stadtämbtern vnd schuldicheiten gezogen werden, fur deroselben Rechten zu antworten nicht schuldig sein solten, auch auf ihre Heuser, Gütter, salva guardia, Befreyungen der Robotten vnd anderer Begnadungen ausbettlende, die gemeine Bürden last neben andern ihren Mitbürgern zu tragen sich verwiedert, welches alles nit allein den Stadtrecht vnd Privilegien entgegen - vnd widerstehet, sondern dadurch auch allerhand Vngelegenheiten vnd widerwillen vervrsachen, vnd die Städte darduch verderben, ja endlich mangel tauglicher Leute zu bestellung der Ämbter leiden mussen, so sollen solche bürgerliche Begnadungen vnkrefftig sein vnd kunfftiger zeit nicht ausgeferttiget werden.

33.

Was die St. Niclas-Kirchen zu Znaim anlanget, dieweil dieselbe jederzeit derselben Stadt Pfarkirch gewesen, den Jezt vnd vorigen Dechanten vnd Schulmeistern auch die Besoldung aus der Stadt Seckel geben werden, wie noch geschicht, vnd sie vor diesen ihren aigenen Prediger Evangelischer Religion auf der

Stadt-vncosten gehalten, das die Kirch dieser Stadt (aldar ausser etlich wenig Personen alle der Euangelischen Religion zu gethan sein) widerumb in ihre macht eingegeben, aber der Pfarrhof bey dieser Kirchen an der Stadtmauren, weil man sich daselbsten auf einer Laitter in den Gruben leichtlich herunder lassen vnd die Stadt erstiegen werden könte, wie auch das Haus, so dem Pltenbergischem [sic] Probst gehörig, in der Stadt vnd hart an der Stadtmauer, der Stadt aber zu grossen gefahr anliget, sollen eingerissen, vnd derselbe ortt von dem Rath der selben Stadt desto besser vnd sicherlicher verwahret werden.

Sine dato, loco et die.

Číslo 32.

c) Zvláštní články, ujednané s knížaty a stavy slezskými vedle všeob. konfoederace. Na hradě Pražském, 4. září 1619.

Orig. na papíře ve dvor. a stát. arch. videňském č. 1863. (Böhm. Archiv).

Volgen die Special-Articul, welche principaliter das Landt Schlesien angehen.

1.

Demnach fürnemblich dahin vor zusinnen, wie eines jeden habenden Landes leges fundamentales dermassen verfasset werden, damit ins künftig alles disputat und Anlass zu allerhand Misshelligkeit gänzlich abgeschnitten werde, alss bleibt es zwar anfangs wegen des schlesischen Mayestetbriefs in puncto Religionis, welcher zu forderist vnter die Leges fundamentales billich gesezt würdet, allerdings bei deme, was oben die General-Verfassung buchstablichen besaget vnd vermag.

Doch darneben mit dieser ausdrücklichen Erklerung, das alle vnd jede Religions Verwandte, so bisshero im Landt Schlesien bedrängnuss erduldet, vnd denen vermittelss des Oberambts oder eins jeden Orts, Standes oder Ambts Obrigkeit, oder in Abgang der Ambtshülfe der verordenten [sic] Landes-Eltisten oder Rechtsizer die vollige Restitution der abgenommenen oder vorenthaltenen Kirchen freien Religions Exercitii, handelss vnd wandelss, Burger auch Meister Rechtens vnd, was solchen allem mehr anhengig

albereit erfolget ist, oder noch inns Künftig erfolgen werde, als da sein die zur Neuss, Teschen, Skotschow, Schwarzwasser, Troppaw, Oppeln. Ratibor, Ober-Glogaw, Prostaw, Strigaw, Libenthal, vnd wie sie mehrers Nahmen haben mögen, bei solcher Restitution vnd entnommenen Religionsbeschwerden zue allen ewigen Zeiten ruhig gelassen, gehandhabt, geschüzet vnd darbey erhalten vnd verbleiben.

2.

Was aber die Ersezung der Oberhaubtmanschaft betrifft, soll dieselbe aus vrsachen, dass der Schuz des Maiestatbrieffs wie auch jezige Verfassung dem Oberhauptman anvertrauet, allezeit mit einem evangelischen Fürsten bestellet vnd ersezt werden.

3.

Zu mehrerm Respect aber desselbten soll kein Standtt, weder Bischoff, noch ander dem Oberhauptman der Session halber einzigen Strits zu moviren befugt sein, aldieweil es gar vnschicklich, dass derjenige, so des Königstell helt vnd vber alle Ständt anstatt desselbten die Oberambts-Direction hat, einem Stande in der Session weichen solte vnd kan, vnd soll hier bei dasjenige, was vor diesem aus den Canzleien geschrieben oder auch aus guetwilligkeit nachgesehen worden, wie auch die angeborne Hoheit an jezo nach beschehener Contradiction gar nicht in Consideration gezogen werden.

4.

Ferner so sollen auch im Lande wie alle Stände, also auch vnd fürnemblich die fürstlichen Personen vber ihnen habenden Privilegien die geistliche Stifter, Closter vnd alle Geistlichkeit besagend, vom Könige würcklichen geschüzt, darwider im wenigsten bedrengt, oder ihnen einiger Eintrag vnter wasserlei Schein und praetext es immer geschehen könne, es sei gleich, das sich der König für einen obristen Patron und Schuzherrn aller Gestifft in Schlesien bisher anziehen lassen, gethan noch angefügt werden, Und soll der König solche Stiften wie auch die Städte in den Erbfürstenthümbern für seine Cammergüelder anzuziehen gar nicht befugt sein.

5.

Zu mehrer Gewissheit und Sicherung der Religion vnd Landesfreiheiten sollen auch alle Haubtleute, sowol die Canzler

in den Erbfürstenthümbern der ewangelischen Religion zugethan sein, weil ihnen der Schuz des Mayestetbrieffs mit anbeuohlen worden. Massen [sic] Si dann auch ihre Aydesplicht auf Beschüzung des Mayestetbrieffs vnd dieser Coniunctions Capitulation vnwaigerlich zu laisten schuldig sein sollen.

6.

Denjenigen Erbfürstenthumbern in Schlesien, so der Alienation halber privilegiret, soll der vor diesem gesuchte vnd verwilligte Revers erfolgen.

7.

Vnd weil auch die Herrn Fürsten vnd Stände wegen vieler ihren, aus der behemischen Canzley entstandenen Beschwerten bewegt worden, auf eine Enderung der Canzley vorzusinnen vnd desswegen anno 1611 einen absonderlichen Recess ausgebracht, vnd aber in jeziger Verfassung zu befinden, das der obriste Canzler hinfüro ein euangelischer Herr sein soll, vnd die Herrn Fürsten vnd Stände das guette Vertrauen inn die löblichen behemischen Ständde sezen, sie werden alzeit auf solche Subiecta bey der Canzley, sowol bey den Appellationen trachten, die eines jeden Landes Privilegia vnd Freyheiten wol in acht nehmen möchten, alss soll es künfftig bey dem alten Modo verbleiben, das nemblich der König die Canzley haltten vnd alle Expeditiones vnter einem obristen Canzler sein sollen. Weil aber vor diesem mehrers theilss wegen der Länder Schlesien vnd Laussniz ein Teutscher vice Canzler vnd ein Teutscher Secretarius gehalten werden, so wird die Nomination dieser beeden Personen nicht vnbillich den obgedachten Ländern anvertrawet. Es soll aber auch der Oberste Canzler ohne Beisein des vice-Canzlers in Sachen diese Lande betreffendt nichts dem Könige vortragen vnd referiren. Die guetachten sollen wie vor alters, aus der Appellation geholet vnd hier zue sonderlich die von den Ländern vorgeschlagene Appellation-Räthe gebraucht werden.

8.

Es soll aber die beheimische Canzley dieses in guetter Aufacht halten, damit alle einkommende Sachen zum schleunigsten expediret vnd vber drey oder vier Tage nicht aufgehalten vnd Jedermenniglich ohne Ansehen der Person die Justiz administriret werden.

9.

Ale einkhommende Supplicationes vnd Minderschriftten sollen im Rath gelesen. vnd was aber grosse Schriften vnd Acten sein, die sollen vnter den Räthen, doch im gehaimb zue halten, aussgetheilet, durch sie zu hause mit Vleiss gelesen vnd nachmals im Rath ordentlich referiret vnd, worinnen die merita causae beruhen, ad verbum abgelesen vnd darüber votiret werden.

10.

Denen enormiter facinerosis, so rechtmesig des Landes verwiesen oder sonst gestrafft worden, soll ohne Einziehung der Obrigkeitberichts kein Gelait oder Gnade ertheilet werden.

11.

Ingleichen soll denen aus den Städten beschulteten Leuten keine Nachfrist gegeben, noch das Recht wider sie gehemmet, oder durch die aus der Canzley ergangene Beuelch den Creditoren der rechtliche Process wider sie auszuführen verwehrt werden, vnd wann etwa ein Beschuldeter mit seinen Glaubigern handeln wolte, das kein Creditor wider seinen freyen Willen hierzu nicht soll genöthiget werden.

12.

Alle Agentereien. Sollicitaturen vnd dergleichen sollen denen bei der Canzley dienenden Personen vntersagt vnd bei Straff verbotten werden.

13.

Weil auch die Repressalien zwischen den Ständen in Beheimb vnd dem Lande Schlesien der Vnion auch sonsten der guetten Nachbarschafft vnd beeder Länder ordentlichen Rechten zu wider, sollen dieselben hincinde von nun vnd zu ewigen Zeitten noch bleiben vnd beiderseits vnterlassen werden.

14.

Es soll auch das vngewöhnliche Jus appraehensionis bonorum, dessen sich die Camer in Schlesien vor Jahren angemaset, vermöge der ergangenen Kaiserlichen Resolutionen gänzlich aufgehoben vnd abgeschafft sein. Vnd so der König zu einigen Stande oder Inwohner seiner Gütter halben auf Lehen, Pfandt, oder aigen zu Spruch hat oder zu gewinnen vermeinet, es geschehe vnter was herfür gesuchter Praetension es immer wolle, soll anders nit, als mit ordentlichen landtvblichen Rechten wider denselben verfahren, vnd keines weges einigen Fürsten, Herrn

oder Standt oder Einwohner die gewöhnliche Confirmation so lang, biss der zu Spruch gefordert wird oder zu Ende kombt, verwaigert oder vorenthalten, noch auch in fürstossenden commodis des Landes deshalben vbergangen, oder aber an Erkauffung vnd Acquisition mehrer Gütter verhindert, sondern gleich andern vor einen Standt vnd Inwohner des Landes so lang erkennet vnd gehalten werden vnd des Rechtens im Lande feheig [sic] vnd theilhaftig sein, bis zu Rechte vnd ordentlich die Ausprüche aussgeführet vnd geendet worden.

15.

Ob auch wol seithero auss Verhinderung etlicher Städte Privilegien vnd alter praetendirter Gewonheiten die Erbschafften aus dem Königreich Beheimb in Schlesien aller Ortten nicht abgefolget werden wollen, so soll doch von jezt an vnd zue künftigen ewigen Zeiten es anders gehalten vnd alle vnd jede Erbschafften seinen rechtmesigen Erben in Schlesien aus Behemb vom Landt vnd Städten vnd reciproce auch aus Schlesien in Beheimb gefolget werden.

16.

Dieweil auch die Einwohner des Landes Schlesien keine Ausländer sein, so soll, wann Jemandt ein Guett im Königreich Beheimb, oder Marggraffthumb Mährern für sich erkaufft, oder ererbet, oder es sonst vertauschet, oder anderwerts an sich gebracht hette vnd einen Revers in die Landttaffel des Königreichs Beheimb, oder Marggraffthumb Mährern vblichen Gebrauch vnd Rechten nach, von sich geben müsste, von solchem Revers dem obristen Landschreiber hundert Ducaten hungerisch, dem Under-Landschreiber fvnfzig vnd deren Personen bey der Landtaffel fünff vnd zwanzig Ducaten zubezahlen schuldig sein, vnd vber diss weiter nicht vberhöhet werden; ebenergestalt dann auch, wann irgedt ein Inwohner des Königreichs Beheimb oder Marggraffthumbs Mährern in Schlesien ein Gueth erkauft oder ererbet oder anderwerts erlangt hette, soll derselbe gleichsfalss mit eben mesiger nit mit höher Tax beschweret werden.

17.

Förner ist öffentlich vnd erweisslich, dass die Städte vnd Inwohner Bresslischen auch Schweidnizischer vnd Jaurischer Fürstenthümbern, wie auch Nimbtsch vnd Haynav, vom König Johanne ao 1327 vnd Kaiser Carolo IV. im Jahr 1355 vnd 1359

dahin ausstrücklich also privilegiret vnd begnadet, das die Burger vnd Einwohner derselben, wann und wo sie durch das Königreich Beheimb vnd andere Irer Kais. Mt Städte vnd sonderlich auch in der Stadt Praag, in welcher man zoll einnimbt vnd Sie mit Ihren Wahren durchziehen mussen, von allen Zöllen zu ewigen Zeitten befreyet, solche Privilegia auch von folgenden Kaisern vnd Königen alle Zeit confirmiret worden, werden derowegen sie billich auch dobey zu lassen vnd zu schüzen sein.

18.

Demnach auch ein alter Stritt von der Geistligkeit wegen der Mitleidtung in vnterschiedenen Fürstenthümbern in deme aufgeiagt worden, das sie in den Contributionen vnd Landes-Anlagen jedes ortts nicht gleich den andern Innwohnern mittleiden vnd dieselben in dem territorio, wo ihre Gütter gelegen, einbringen, noch in Musterungen vnd Landtes-Aufbotten daselbst vnterstellen, sondern sich in einem und dem andern ohne Mittel an den Bischoff halten, darüeber auch mit etlichen zu Recht gedyegen, das Recht aber nachmahlen vorsezlich aufgehalten vnd dargegen sich per viam facti einen weg alss den andern der Exception anzumassen vermainen, vnd aber vnvernainlich, das wie die Steuern vnd Contributiones, also auch die Musterungen vnd Auffbotte den Juribus territorii anhengig, welche kheine Landes-Obrigkeit inn Fürstenthumb Schlesien, weniger die Kais. Mt zu Behemb in den Fürstenthumbern dem Bischoff jemals eingeraumbt, vngeachtet, wos für nichtige attentata mit affigirung-Patenten vnd aussgegangenen Schreiben de facto vorgenomben werden wollen, also sollen von nun an vnd zu künftigen ewigen Zeiten die Geistlichen aller ortte die mitleidtungen von ihren güettern auch die Vnterstellungen bey den Landtes-Musterungen, Defensionen vnd Landtes-Auffbotten, an denen Orten, da ihr Güetter gelegen, ratione juris territorii befördern vnd zu werckh richten, vnd alles diss, was bishero de facto furgegangen, hiemit cassiret vnd aufgehoben sein vnd zu fernern Beheltf, wie auch die geführten Process, item wass von dem Bischoff wegen des loci ordinariats, sowohl was wegen seiner Taffelgüetter fürgeschüzet wird, nicht angezogen oder attendiret werden.

19.

In gleichem solle in Actionibus civilibus auch keiner Exceptioni fori, derer sich die Geistlichen biss anhero in Gestifften

mit Berueffung auf ihren Provincialen, Erzbischoff zue Prag vnd Gniesen, inn Commenden aber auf den Grossmaister zu Malta gebraucht, deferiret werden, sondern alle Geistlichen vnd Commendatores an denne orte, wo sie ihre Domicilia vnd güetter haben, vnd zwar auch secundum Statuta et jura loci, Recht geben vnd nehmen.

20.

Weil auch die höchste Vnbillichkeit ist, das die Stiffter vnd römisch catholischen Geistlichen dem Bischoff Steüeren vnd Contributionen auch offters zu vordrinkhung vnd Hinderung des euangelischen leisten mussen, da doch derogleichen, alss obvermeldet, ad jura territorii gehörig, deren sich der Bischoff nirgendt, als an Ortten vnd Enden seines Bissthumbs zu gebrauchen befugt, soll solches hiemit gänzlich abgestellet vnd allen Landes-Obrigkeiten solches bei der Pöen ein Tausend Taler abzuschaffen vnd keines Weges zuuerstatten mitgegeben sein.

21.

Als auch zu Hinderung in gänzlicher Ausrottung der Religion fast bei allen catholischen Obrigkeitten nunmehr eingeführet, das Niemandt, so nicht sub vna communiciret, zum Burger vnd Maister-Rechten in Städten, in Dörffern aber zu Erkauffung Grund vnd Bodens zugelassen wirdt, soll im künfftig bey dero gleichen Obrigkeiten das Maister- vnd Burgerrecht nicht gesucht, sondern von dem Lande, Ambt oder Obrigkeit dessen Orths, oder den Verordneten Defensoren gegeben vnd die Leute darüber geschüzt werden.

22.

Alle Privilegia, Decreta vnd Resolutiones vor vnd nach dem Mayestetbrieffe, weiln derostellte auf die Vtilitatem et tranquillitatem publicam fundiret, aussbracht, so demselben zuwider lauffen, sollen für nichtig vnd Crafftloss gehalten werden.

23.

Es ist auch zu erschöpf vnd Enervirung des Landes in Vbung gebracht worden, das die vom Landt vnd Stadten im Erbfurstenthümbern mit Bedreüung königlicher Vngnadt zu Bürgschafften vnd Sieglungen bey der Schlesischen Cammer gedrungen worden, vngeacht die Schuldten offters ohne noth vnd vnbillicher weiss Contrahiret worden, daraus dann erfolget, das desto stärker auf Contributiones bey gemeinen Lande gedrungen vnd vmb der vor

Interessirten Mitglieder vnd derer Rettung willen auch die andere Stände zu Bezahlung der Schulden, gleichsamb per indirectum gebracht werden wollen. Diesem Vbel zu remediren, soll Niemandt bey der Cammer ohne freyen vngezwungenen Willen in einige Siglung oder Burgschafft sich einzulassen schuldig sein, noch auf verwiderten fall einige Vngnade oder Gefehrde verwürckt haben, weniger bey Jemanden von den Andern Ständen zu Rettung dessen, der sich dissfalss freywillig eingelassen vn[d] verteüfft, einige Contribution gemuttet oder gelaistet werden.

Číslo 32.

d) Zvláštní články, ujednané se stavy markrabství horno-lužického vedle všeob. konfoederace. Na hradě Pražském. 4. září 1619.

Orig. na papíře ve dvor. a stát. arch. vídeňském, č. 1863.

Volgen die Specialarticul, welche principaliter dass Marggraffthumb Ober-Lausicz angehen.

1.

Die Teutsche Canzley betreffende, weil der Oberste Canzler ein evangelischer sein wird, verbleibt es bey dem alten Modo, also, das der König die Canzley halte vnd besolde, jedoch das es mit der Denomination des teütschen Vicecanzlers vnd Secretarii nach Inhalt des zu Breslaw Ao 1611 ertheilten Recess gehalten werde, vnd wann dem Könige von dem Obristen Canzler etwas, so das Marggraffthumb angehet, referiret, das es in gegenwart des Vicecanzlers erfolge, vnd die Guetachten bey der Appellation sonderlich mit zuziehung derer von den Ländern benanten Räthe requiriret, auch die Appellation alle Zeit mit wol Qualificirten Räthen bestellet, die acta vleissig vnd schleünig expediret vnd einem Jeden ohne Respect vnd Corruption gleichmessig Recht ertheilet werde.

2.

Das auch die Canzley dieses in guete acht haben soll, damit alle einkommene Sachen zum schleünigsten expediret vnd Jedermanniglichen ohne Ansehen der Person die Justiz administriret werde.

3.

So sollen auch alle Supplicationes im Rath collegialiter abgelesen, weitleuffige Acta aber vnter die Räthe sub fide Silentii ausgetheilet, dieselben auf das Schleunigste vnd mit Vleiss von Ihnen durchsehen, alss dann dem ganzen Collegio referiret, die merita causae aber völlig abgelesen, hernach darauf votiret vnd die Partheyen vber Gebür damit nit aufgehalten werden.

4.

Weil sich die Cammern bishero vnterstanden in Justitiensachen allerley Beuelche aussgehen zu lassen, da doch denselben in dero gleichen sollen, die das Justitienwesen anlangen, keine Jurisdiction zustehet, sondern, da was befördert werden soll, der Canzley in Justitiensachen gebürt vnd dannenhero Anordtnung vnd rechtmesige Beuelch erwartet werden mussen, also soll solches auch hinfüro eingesttellet vnd die Cammer kein Beuelch in Justitiensachen ausgehen lassen, soll auch keiner, da es je geschehen wolte, demselben Folge zu leisten schuldig sein.

5.

Dieweil auch die Inwohner des Marggrafthumbs Ober Lausniz keine Ausslender sein, so soll, wan Jemandt aus derselben Mittel ein Gueth im Königreich Behaimb oder Marggraffthumb Mährern für sich erkaufft oder ererbet oder es sonsten vertauscht oder durch Donation oder in andere Wege an sich gebracht hette vnd einen Revers in die Landtoffel des Königreichs Behemb oder Marggraffthumb Mährern oblichen Gebrauch vnd Rechten nach von sich geben musste, derselbe von solchen Revers dem obristen Landschreiber Hundert Ducaten vngerisch, dem vicelandtschreiber funfzig vnd den Personen bey der Landttaffel fünf vnd zwainzig Ducaten zu bezahlen schuldig sein, vnd vber diss weiter nicht erhöhet werden. Ebenergestalt auch, wann Irgent ein Inwohner des Königreichs Beheimb oder Marggraffthumb Mährern in Oberlausniz ein Gueth erkaufft oder ererbet oder anderwerts erlanget hette, soll derselbe gleichsfalls mit ebenmesiger vnd nicht höher Taxa als hundert fünf vnd sibenzig Ducaten bey der Annehmung ins Landt beleget werden.

6.

Demnach bis anhero vielfältig erfahren, das, obwohl die verstorbene Röm. Kais. Mt hochloblichsten Andenkens durch deroselben ansehenliche Herrn Commisarien auf allgemeinen Land-

tägen zu Abtragung deroselben Schuldenlasts hohe Contributiones verwilligt mit diesen Reservaten vnd Conditionen, das daruon die bedränglichen Schulden hier im Lande den Inwohnern von Landt vnd Städten oder dauor sich dieselben in selbschuldige Bürgschafft eingelassen, sie rühren von der Hof, Behem oder schlesischen Cammer oder anders woher, abgetragen, das doch demselben zu wider schorffe Beuelche ausgangen, andere frembde schulden von den Contributionen zu contentieren vnd also die Inwohner, die doch neben ihren armen Vnterthanen willig darzuo contribuiret, vbergangen vnd dahin nicht gewendet, dahin es von den Ständten gemeinet, auch noch wol do aus der Landtshaubtmanschafft etwas von den Inwohnern die in Burgschafft vor Ihr Mt sich eingelassen vnd schon hierauf gar ansehenliche Summen ausgezehlet, ihnen was wider erstattet, solche Erstattung difficultiret werden wollen. Alss soll solches hinfüro nachbleiben vnd die dergleichen contributiones vermöge künftiger Landtagsbeschlüsse vnd Einwilligung nirgend anders wohin, als zu Abtragung der Schulden, damit Ihre Mt den Inwohnern vom Landt vnd Städten verhafftet, oder dafür sie sich in selbst schuldige Bürgschaft eingelassen, sie rühren, woher sie wollen, verwendet, die ausländischen den inlandischen nicht vorgezogen vnd, das keiner dergleichen Beuelch zu wider der Landtagsschlusse ausgefertiget oder, do dieselben ausgebracht, den doch solche null vnd nichtig sein sollen.

7.

Demnach bis anhero in vermainten Lehenfelligkeiten vnd Caduciteten oder auch vermainten verschwigenen Lehen dieser modus durch Hof vnd Cammer Beuelch practiciret werden, dass inaudita parte man stracks ab appraehensione der Güetter vnd also ab executione der Anfang gemacht, als soll hinfuro in der gleichen zweifelhaftigen Lehensfelligkeiten oder Verwürckhung der Lehen, der Proces nicht ab appraehensione vielweniger ab executione angefangen, sondern parte audita et causa prius legitime cognita procedirt werden, do auch was deme zu wider biss dato vorgenommen, das dasselbe null vnd nichtig sein, auch die bishero sie sufficienti causa cognitione sequestrirten oder appraehendirten Gütter denjenigen, welche derselben sub praetextu caducitatis entsezt, cum fructibus perceptis restituiret vnd sie darbey geruhiglich gelassen vnd manuteniret werden sollen.

8.

Das kein Mitbelehnter noch successor feudi, er hab gleich das jus succedendi quocunque titulo, entweder aus vralten Special Lehenbriefen oder Kaiser Maximiliani neuen erlangten Lehens Privilegio, ehe vnd zuvor er in die Posses vnd würklichen Besiz des ihnen zustehenden Guetts gelanget, die Lehen darüber zu suchen oder einige Folge zu thun schuldig sein, auch in künftig von dem regirenden Könige, derohalben vnter was Schein oder Pretension es immer wolle, niemandt belanget werden solle.

9.

Wann sich Lehensfelligkeiten eraignen möchten, so ganz vnd gar nicht zweifelhaftig vnd also billich dem Könige heimfallen vnd darauf eingezogen werden, dass dieselben vor allen andern den agnatis, oder do dieselben nicht vorhanden, den Landsassen von Adel oder Andern rittermesigen Personen angetragen vnd nach des Landes breüchlichen Taxa hingelassen werden sollen.

10.

Wann dieselben jeczt geseztermassen verkhaufft, das man anfangs des Verstorbenen Vergünstigte vnd sonsten privilegirte Schulden als Leibgeding, alte väterliche Schulden, der Wittwen und Töchter Ausstattung, Begräbniscosten, Liedlohn vnd Handwerkhleute, auch, was sonsten aus den verfelleten Lehengüttern vermög, sächsischer Rechte den Landt-Erben zustehet, abgetragen vnd contentiret werden sollen.

11.

Was alsdann noch im residuo von den Kaufgeldern, dass davon die im Landstehend königl. Schulden oder dauor sich Landleute in selbschuldige Bürgschafft eingelassen, bezahlet werden sollen.

12.

Wegen der Lehn in Oberlausiz die Pflicht Succession vnd Folge betreffendte, soll es allerdings bey dem habenden Privilegio vnd vralten Observanz verbleiben vnd vber die gewöhnliche Erbhuldigung Niemand weder von den Landt-Ständen noch von den Städten mit einicher neuen Lehensfolg Pflicht beleget werden, vnd da was darwider ergangen, soll dasselbe gänzlichen aufgehoben, null vnd nichtig sein.

13.

So sollen auch die Juramenta, so dem Könige zu laisten in künftig von den Städten ea formula, wie es bis dato von vndencklichen Jahren hero von den Landtständten jedesmahl geleistet, praestiret werden.

14.

Demnach auch in den General-Articuln begriffen, dass alle Privilegia, so zu Vnterdruckhung der euangelischen ausbracht worden oder zu demselben End vnd Zweck gerichtet, ganz null vnd nichtig sein sollen, vnd zwischen dem Capitulo zu Budissin vnd dem Rath daselbsten uor diesem vnterschiedliche Compactata vnd Vertrag vorgegangen, als soll solcher General-Articul dahin erleüttert vnd ebenmesig auf solche Compactata verstanden vnd dieselbe sowohl alle andere Verträge, Statuta, Gebraüch vnd Gewohnheiten, so viel deren zwischen gemelten Capitulo vnd der Stadt Budissin, wie nicht weniger den andern Sechs Städten im Marggraffthumb Ober-Lausniz vorhanden sein, vnd wie dieselbe immer Nahmen haben mögen, nunmehr in künftig vnd zu ewigen Zeiten cassiret, annulliret, todt vnd auffgehoben sein.

15.

Weiter sollen die Städte in Oberlausniz als ein freyer Standt von nun an vnd zu ewigen Zeithen vor keine Königl. Cammergüetter gehalten vnd geachtet werden.

16.

Ingleichen sollen die von ihren Städen [sic] verordnete nicht schuldig sein von der Gemain Einkommen, es sey von Landt oder Stadtgüttern, weder der Königl. Mt noch deroselben Cammer einige Raitung zu thun, sondern es soll dieses bey der altten hergebrachten Gewohnheit, das ein geschworner Rath jederzeit bey der Chur vnd wahl des andern Raths demselben ordentliche richtige Raittung jährlich thue vnd ablege, gelassen werden vnd verbleiben.

17.

Schliesslichen, ob auch wohl hiroben bey dem Neunten Articul gesezt, wann sich Lehensfelligkeiten eraignen mächten, so ganz vnd gar nicht zweiffelhaftig vnd also dem Könige billich heimbfallen vnd darauf eingezogen werden, das dieselben vor allen andern den Agnatis, oder do dieselben nicht vorhanden, sonsten andern Landtsässen angetragen vnd nach des Landes breüchlichen Taxa

hingelassen werden sollen, so können doch die von Städten sich von solchen Käuffen gar nicht ausschliessen lassen, sondern wollen ihnen dieselben auf alle vnd jede begebende Fälle hiemit bestendigster Weiss Rechtens per expressum reserwiret vnd vorbehalten haben.

Číslo 32.

e) Zvláštní články, ujednané se stavy markrabství dolno-lužického vedle všeob. konfoederace. Na hradě Pražském, 4. září 1619.

Orig. na papíře ve dvor. a stát. arch. víd. č. 1863.

Volgen die Speciel-Articul, welche principaliter das Marggrafthumb Nieder-Lausnicz angehen.

1.

Erstlich soll es des Behemischen Obristen Canzlers wie auch des teütschen Vicecanzlers vnd Secretarii in gleichen der Canzlei vnd Appellation-Expeditionen halber bey der Hochlöbl. Fürsten vnd Ständte in Schlesien hoch vnd wolansehentlichen Herrn Abgesandten bey dero Special-Articulen wol erwogene Mainung allerdings verbleiben.

2.

Soll ein jedermahl, so oft ein neuer Landvoigt oder auch Oberambtsverweser auf vorgehende Denomination der Stände angenommen wird, derselbe soll das Land mit gewöhnlichen Reuers, wie herbracht, versehen, auch Kaiser Rudolffi, der Landtvogtey halber ertheilte Assecuration de dato Prag den 1. Februari a⁰ 1598 in ihrem Esse wie vor, also nach verbleiben.

3.

Sollen die Stände zu Beratschlagung der Landesfurfallenden Notturfften vnd Angelegenheiten jedesmahl Landtäge vnd Zusammenkunfften vermittels des königlichen Oberambts oder vor sich selbsten auszuschreiben wol befugt sein.

4.

Soll kein Mitbelehner, eher er das Feudum wurcklich possidiret, zu einiger Lehenspflicht vnd folge vnter etwa einem praetext angehalten, vnd da solches nicht geschehen, hiervon auf

begebenden Anfall nicht excludiret noch von dem Possessore feudi, wenn er in publico actu homagii bey antretung eines Königes im Behemben vnd Marggrauen in Nieder-Lausniz die Erbhuldigung sub juramento abgeleget, mit weitern Pflichten nicht beschweret werden. Es sollen auch V e t t e r n so eines Schildtes vnd Helms sein in feudis tam directis quam sub alternis laut habender Landes-Privilegien ad simultaneam investituram gelassen werden. Da sich auch eine Lehensfelligkeit ereignen solte, soll dasselbe entledigte Lehengueth vor allen dingen den negsten Agnaten oder in Mangel derselben andern Landtsassen dieses Marggraffthumbs vmb Landtvbliche Taxa vberlassen vnd hieruon zuforderst Leibgeding gegen Vermachtnus, Ausstattung der Töchter, Begräbnusscosten, Liedlohn vnd andere des abgeleibten Possidenten schulden vnd Pürgschafften vor allen dingen daruon abgeführt, vnd was von selcher Taxa vbrig bleibet vnd dem Fisco zum besten kommen möchte, das die Einwohner wegen der hochbeschwerlichen kaiserl. Birgschafften, die rühren her, wo sie wollen, sonderlich die jenigen, so albereit gezahlet, sich daran zu halten befüget sein.

5.

Soll einem Einwohner des Margraffth. Nieder-Lausicz, im Königreich Behemb, Marggraffthumb Mähren, Herzogthumb Ober- und Nieder-Schlesien vnd Marggraffthumb Oberlausnitz Landtgüetter zu kauffen vnd sich niderlassen, auch an ererbte güether zu appraehendiren vnd zu besizen, oder solche Anfälle anderen zuverkauffen vnd die kaufgelder hieruon zu haben vnd obgedachten Ländern solches vice versa in dem Marggraffthumb Nieder-Lausnicz auch zu thun freystehen vnd hierbey mit höhern Consens Gelder als ein Eingeborner nicht beschweret werden.

6.

Sollen die, wie Städt L u c k a u, Guben, Luben vnd Cahlo für keine Cammergüether sondern vor einen freyen Standt gehalten, auch niemandten anders als der gemeinen Stadt Ihrer Intraden halber Raittung zu thun schuldig sein.

Zu Vrkhund vnd stettwester Halttung seind diese hergesezte Puncta von den dreyen Ständten im Königreich Behemb, so wol den Incorporirten vnd Vnirten Länder, Mährern, Schlesien, Ober und Nider-Lausnicz anwesenden Gesandten mit ihren Secret Insigeln vnd Petschaften bekrefftiget vnd besigelt worden. So

geschehen auffm Prager Schloss den vierdten Tag Septembris A^no im Sechzehen hundert neunzehenten.

Místo pro 54 pečetí, z nich 28 přitisknuto.

Číslo 33.

Patent direktorův zemských o všeobecném ozbrojení země moravské proti nepřátelům, kteří hubí zemi. (Plenění Dampierrovo na Mor. s 12.000 m.) V Brně, 15. srpna 1619.

Kopie v zem. arch. mor. — Listiny všeobecné.

Urozeným pánům, pánům, Urozeným a Statečným pánům rytířům a vladykám, Moudrým a Opatrným pánům stavu městského, všechněm třem pánům stavům a obyvatelům margkrabství Moravského, pánům strejcům, ujcům, bratřím, švagrům a přátelům našim zvláště milým a pánům k nám laskavě příznivým, Jich Mtem.

My N. N. N. direktorové, správcové a rady zemské od Jich Mtí všech pánův stavův a obyvatelův margkrabství Moravského nařízení:

Služby naše povolné VMtem a Vám vzkazujeme a na Pánu Bohu všech potěšených věcí žádáme. Jest již VMti a Vám příliš známé a vědomé, co se těchto nedávno pominulých a zarmoucených dnův v markrabství tomto, vlasti naší milý, od lidu nepřátelského (čehož Pánu Bohu politováno buď) stalo, jakej díl země této vyplundrovan, ohněm zkaženo, mečem nevinné krve (bez ušetřování věku i pohlaví) vylito jest, což jistě nemůže srdci křesťanskému než litostivé a žalostivé býti; a ještě každodenně nás jiné správy docházejí, kterak todle netoliko se umenšuje, nýbrž čím dále vždy více a více rozmáhá a vzrůst svůj bráti chce; to se již očitě spatřuje, že lid ten nepřátelský, nemaje na svým až posavad zlým oučinku dosti, ještě dále a hloube [sic] do margkrabství tohoto se vkrádá a tejně loudí naposledy mocně vtrhnouti, některé pevnější zámky, města, městečka, (maje tam již prvotně nětzo lidu svého tejně vloženého) sobě podmaniti, odkudž by se nejsnáze potomně celého margkrabství tohoto zmocniti, nás nemilostivě plundrováním a ohněm, mečem (čehož milostivý Pán Bůh uchovati rač) skaziti a v nic obrátiti mohl, což on, kdyby jemu

časně v cestu vkročeno a s pomocí Pána Boha odpíráno nebylo, dovésti usiluje.

Ačkoliv jsme předešle VMt a Vás patentem naším v příčině vypravování člověka desátýho k mustrunku po zemi rozeslaném, abyšte jeden každý z VMtí a Vás v veřejné hotovosti dle své nejvyšší možnosti státi ráčili a stáli, napomínali, a velice bychom rádi tomu byli, aby i z vypravování dotyčného člověka desátého, ovšem pak mnohem raději z té veřejné vejpravy pro ušetření velikého na to jdoucího nákladu sjíti mohlo, ale poněvadž to tak veliké nebezpečenství již se na nejvyšší rozmohlo, a jináče (kromě moci svrchovaného Pána Boha, jemuž všecko učiniti jest snadné) těmto věcem spomoženo a nepříteli odepříno býti nemůže, než abychom se všichni obyvatelé země této zdvihli a sobě vespolek (vezmouce Pána Boha na pomoc) udatně nepříteli odpírati nápomocni byli: Vašich Mtí a Vás jednoho každého z pánův obyvatelův země této, osob stavu panského a rytířského, i osob erbův užívajících, tak dobře těch, kteří statky pozemské v zemi této drží, jako ti, kteří jich nemají, buďto v městech neb kdekoliv jinde své obydlí mají, též kteří na dvořích svobodných neb purgkrechtních sedí, anebo peníze na ourocích mají, žádného ani těch, kteříž se mezi jakýkoliv lid válečný již prve verbovati dali, nevynímajíc, nebo ti budou moci na místě osob svých jiné hodné osoby s koňmi svými vypraviti (ty toliko osoby, kteříž v službách některých pánův obyvatelův a že jich(již?) bezelstně propuštěni bejti nemohou, vynímajíc) od osob našich, žádajíce z povinností svých a moci od JichMtí pánův stavův margkrabství tohoto na nás rozložené pod propadením poctivosti, statku a všeho jmění napomínáme, že jakožto věrní a opravdoví milovníci Pána Boha a vlasti své, nelitujíc v tom žádných pokladův ani žádných nepříležitostí, kteréž z toho pocházeti budou, neočekávajíce taky na žádné jiné patenty ani jaké další nařízení naše, nežli ihned, jakž koho z Vašich Mtí a Vás tento patent náš dojde, jedni druhým, kteříž oblízce a po stranách sebe, ježto by každého patent ten dojíti nemohl, bydliti ráčíte a bydlíte, věděti dadouc, jedenkaždý, jak vejš dotčeno, sám osobně jízdou co nejsilnější a nejoupravněji možné zbrojně jako i města vedle předešlého (tehdáž na hotovost toliko se vztahujícího nařízení), ničímž se (kromě obzvláštně moci Boží nevymlouvajíc a sobě k obraně neberúc) dnem notcí k městu Brnu přijedouce, před námi direktory, jak

velikém počtu se kdo vypravil, ohlásiti ráčite a ohlásite, člověka pak pátého z poddaných JichMtí a Vaších dobrými, dlouhými ručnicemi, prachem, olovem a zbraněmi pobočními, pakli by těch z dostatkem všady před rukami tak naspěch nebylo, tehdy s jakýmikoliv jinými příhodnými zbraněmi je opatříc, konečně v týmdni, to jest 22. dne Augusti, do města Brna dostaviti ráčili a dostavili. Jiným pak poddaným Vaších Mtí a Vaším jako i těm, kteříž v podružství bydlí, anebo přichozí jsou, ješto by zbraně jaký, kterými by nepříteli odpíráno býti mohlo, měli, naposledy, pokudž by ručnic a jiných podobných zbraní nestačilo, kosy sobě k tomu přistrojiti dadouc, kdo by tak dobrovolně jíti chtěl s tím při tom ohlášením, kdobykoliv po šťastném bůhdá vítězství od všelijakých kořistí neb jakých koliv nábytkův co dostati mohli, že to každému zanecháno bude, jim to oznámiti poručiti ráčite a poručite.

A poněvadž nad statky klášterními jistá executí těchto dnův podle zavření sjezdu obecného se koná, z té příčiny mají ouředníci neb správcové, týmž statkům představeni, to vše strany této vejpravy ve všech punktích, klauzulích, zouplna a dostatečně vyříditi pod skutečným trestáním, kdež se společně všickni s jiným naším hlavním vojskem a rytířstvem země této strhnouti, vezmouce dobré srdce (s pomotcí Pána Boha Všemohoucího, v jehož božských rukou a silném rameni jeho více nežli ve množství vojska doufání své skládati máme) nepříteli statečně odpírati, vlasti naší milé před dokonalou záhubou, skázou, sami sebe, statky, manželky, dítky a chudé poddané naše před budoucím otroctvím hájiti, sobě pomáhati ráčite a pomáhejte. A poněvadž desátý člověk již prvotně vypravený, tu kdež kteří rozsazeni jsou, v těch místech zůstávají, abyšte jedenkaždý svý na druhej měsíc penězi opatřiti a jim poslati ráčili a poslali. Jakož pak jsme k Vaším Mtem a Vám té celé nepochybné naděje, že pro tu lásku, kterouž jedenkaždý Pána Boha a poctivost milující k vlasti své jmíti povinen jest, toto nebezpečenství sobě k srdci připustiti, pro napřed psanou ochranu manželek, dítek i hrdel, svých statkův a všeho jmění svého, k veliké pochvale Vaších Mtí a Vaším, tak a nejináče se zachovati ráčite a zachováte. Pro důvěření toho sekryty své k tomuto patentu jsme přitisknouti poručili. Jehož datum v městě Brně, 15. dne Augusti létha 1619.

Číslo 34.

Manové biskupa olomuckého odpovídají stavům moravským na jejich usnešení, aby propuštěni byli z manství a stali se samostatnými. Zároveň přistupují ke konfoederaci. V Brně, 7. září 1619.

Kopie Bočkovy sbírky v Brně č. 890.

VMtem Urození páni páni, Urození a stateční páni rytíři, Slovutné a Vzácné poctivosti páni z měst, páni dyrektoři, správcové a raddy zemské, páni, pani ujcové, strejcové, švagrové a páni přátelé naši zvláště milí a na nás laskaví, služby naše povolné s vinšováním od Všemohoucího Pána Boha zdraví, jeho svatého požehnání a summou všeho dobrého VMtem a Vám vskazujeme etc.

Patent těchto pominulých dnův od VMtí a Vás z vůle a poručení Jich Mtí pánů stavů margkrabství Moravského ku pánům manům vyšlý nás došel, v kterémžto patentu se poroučí, abychom se sem do města Brna na jistý den, totiž 7. Septembris tohoto, najíti dali a vůli Jich Mtí bychom vyrozuměti mohli, proti tomu jsme býti nechtěli a shromáždivše [se] do soudnice, volně jsme před VMti a Vás najíti [se] dali a že jsme VMti a Vás v dobrém zdraví spatřili, povděčni jsouce a toho i napotomní budoucí časy věrně přejeme a vinšujeme, a tu jsme také od VMtí a Vás, jaká by příčina Vašeho obeslání byla, jak z oustního VMtí a Vašeho přimluvení, tak i z proposicí nám poddané vyrozuměli, a majíce to všeckno všem [sic] [1]) pilném a dostatečném vážení, tuto odpověd VMtem a Vám dáváme: Nejprve, jakož nám v obšírných slovích oznamovati ráčíte a oznamujete, kterak by Jich Mti páni obyvatelé margkrabství Moravského při obecním sjezdu v městě tomto Brně, ve středu po Památce Proměnění Pána Krista [7. srpna] držaném, na tom jednomyslně snésti se ráčili, poněvadž by se pan František kardynál za jednoho nepřítele země této postavil, že z těch a jiných mnohých slušných příčin z země této na věčnost vypověděn a statkové jeho k ruce zemi obráceny, to jsme mimo všecknou naději a na rady [nerádi] uslyšeli a velice lítostivě to snášíme, že takové neštěstí mezi Jich Mtmi a panem kardynálem vkročilo. Majíce my o tom dobrou vědomost, kterak předešle vždycky, jak v času pokoje tak i boje mezi Jich Mtmi

[1]) ve svém.

a panem kardynálem dobrý corespondens, všelijaké přátelské k sobě důvěření bývalo, dále i tomu jsme srozuměli, kterak jest tolikéž det [teď] ještě nedávního času více nežli jednou pod velikými sliby zjevně před Jich Mtmi pány stavy zjevně se prohlašoval, že podle Jich Mtí a této vlasti upřímně a věrně státi a trvati chce do svého přemožení, kterýmžto jeho ohlášením a příkladem páni manové probouzeni souce, i oni také vedle Jich Mtí pánů stavů ve všech příčinách, statků i životů svých nelitujíce, trvati míniii a posavad jiného oumyslu nejsou. Což se pak dotejče toho artykule, kdež se oznamuje i takový Jich Mtí snešení, aby páni manové s přísahy, v které panu kardynálovi a kostelu Olomuckému zůstávali, propuštěni byli, i s tím oznámením, že to také při tomž sjezdu aj zůstalo, a s takové přísahy že propoustiti ráčili, pamatujíce na pečeti naše prvotné i tudiž že jsme tími nebezpečnými časy beze vší ochrany zanechali [áni], nevíme tomu, co říci, nežli Jich Mt i dobře trpěti a od VMti se nieleti [neděliti]. Co se statků našich manských, aby v dědictný obráceny ve dcky zemské vloženy býti mohly, dotejče, takové laskavé ohlášení od Jich Mtí pánů stavů páni manové vděčně přijímají, a to aby co nejdřívěji státi se mohlo, toho sobě vinšují. Ale že pak při tom artykuli toho se dokládá, aby páni manové v tem se otevřeli a oznámili, co by proti tomu za takové pohodlí Jich Mtem pánům stavům učiniti chtěli, toho sou se v pravdě páni manové nenadáli, aby Jich Mti, zvláště těchto válečných, nebezpečných těžkých časů na větře takového času po vůli míti ráčili [sic],[1]) budouci již prvé mnohými a častými berněmi i jinak obtíženi, až ustávají, a již i s chudými poddanými svými tomuž ze všeho se vydali, protož Jich Mti za to přátelsky a služebně žádají, aby na té i jiné mnohé příčiny a nemožnosti popatříce, tu lásku ku pánům manům prokázati ráčili, aby takoví statkové manští bez uplacování ve dcky zemské vloženi bejti mohli, mohlo by se pak mnoho rozloučených [rozličných] příčin ukázati, pro které ani možné není panům manům to podutknouti [podniknouti] a v nětco se uvolovati, krátce toliko některých dotknouti se musí: jedno, poněvadž Jich Mt páni stavové o tom vědomost dobrou míti ráčí, že páni manové hned začátku těchto nesnází a na první oznámení té větší [věci] tuhými dosti s Jich Mtmi za jednoho státi

[1]) Snad „po vůli býti ráčili."

a vlasti této naší proti každému nepříteli hájiti se sobě zavázali, což také za pomoci Boží činili a činiti nepřestávají, jeden každý vedle možností svých, jako i páni stavové vedle svých možnosti. Pán Bůh uchovej, když bychom jsouce v tem svazku a sjednocení, a že bychom společně jako svobodní a užitečného co sobě, vlasti této dobýti a dosáhnouti mohli, aby toliko toho jedna strana počíti měla a druhá nic, ješto tomu každý rozuměti může, že až posavad v této válce ještě více nebezpečenství JichMtem pánům stavům nastávalo, nežli pánům manům, poněvadž nepochybná věc jest, že tento den oumyslu toho neměl pánu kardynálovi neb jeho manům a poddaných[m] tomu biskupovi škoditi, ale nepochybně že JichMtem pánům stavům, avšak páni manové JichMtem jako vlastní věci hájiti také pomáhali. Musí se to připomenúti, že tato válka ještě nepominula, a jaký konec a kdy bude míti, to jest samému Pánu Bohu nejlépe vědomo; a kdyby to Pán Bůh dal, tento Dampiro nepřítel docela byl přemožen a skažen, ještě žádného pokoje bejti nemůže, poněvadž nepochybně osoby ty, kteří zapomenuvše nad landfrúdem, vypověděny z země jsouc, všemi obyčeji a vší silou této vlasti protiviti se nepřestanou; z čehož jiného nic následovati nemůže, nežli že tak dobře páni manové jako i JichMti páni stavové před takovými nepřáteli se opatrovati musejí a této své milé vlasti hájiti pomáhati. A poněvadž k dosahání [všelijakých nadání, privilegí, osvobození, majestátů rovný náklad sme manové s JichMtmi pány stavy vésti pomáhali, tak nepochybné naděje sme, že tolikéž tu věc v laskavým uvážení míti račte. Více příčin páni manové předkládati nechtějí, jest vše ztachnie [stačné] na oko. V jakým spůsobem jedni i druzí a ze všech stran u velikém nebezpečenství stojíme, obzvláště ti, kteří obyčeje hranic polských obydlí své mají, proto páni manové za to snažně žádají, aby JichMti vzhlednúce na jejich všelijak[ou] volnost za to pohodlí (ač že na ni prose a poslední to zvají) ouplatku od nich jako žádat neráčili, a páni manové tak, jakž započali, věrně a upřímně až do takovej války to při JichMtech jakž milovníkem[ům] vlasti náleží, trvati svatě připovídají, aby taková věc, těch statků manských osvobození, tím lepší podstatu měla, poněvadž při přijímání pánů do země ten obyčej se zachovává, že se JMti potřeba zemská přednáší, žádají páni manové, aby i tento artykul potom mezi jiné pojat byl, JMtiKr. přednešen, tak aby podle jiných potvrzen býti mohl.

Strany pak té confederatí, kterou JichMt páni stavové, království Českého i jiné přivtělené země jednomyslně učiniti ráčily, poněvadž JichMt páni stavové margkrabství tohoto to oblibiti a závazky svými s podpěší [s podpisy] vlastních ruk stvrditi ráčili, tak také páni manové tím vším obyčejem oblibují a stvrditi sou hotovi. S tím VMtem a Vám službam[i] a připojeným přátelství[m] volní zůstáváme.

Datum v Brně, 7. dne 7tembris anno 1619.

Číslo 35.

„Artykulové při sněmě generálním spolu s jinými přivtělenými zeměmi na hradě Pražském létha 1619 zavření a ode všech tří stavův margkrabství Moravského schválení.“

Obecný sněm olomucký 1620, v pondělí, den sv. Víta [15. června]. Pam. sněmovní VI., fol. 200—202.

1. Nejvyšší kanclíř království Českého, když králi co v věcech margkrabství Moravského se dotýkajících přednášeti bude, aby místokanclíř Český expeditie vždycky toho přítomen byl a o tom vědomost měl. Na kterýžto ouřad místokanclířský aby osoba hodná v časích budoucích vždyckny buď z obyvatelův království českého neb z obyvatelův margkrabství Moravského obirána a s vuolí a vědomím jak stavův království Českého tak stavův margkrabství Moravského dosazována bejvala, tak jakž i smlouva na hradě Pražském učiněná, od JMti Cís. Mathiáše, slavné paměti, potvrzena, to v sobě šíře obsahuje a zavírá.

2. Aby stavové margkrabství Moravského bez listu mocného královského o statcích a jmění svém kšaftovati a poručenství svá činiti mohli; avšak kteří jsou až posavad poručenství svá na listy mocné královské již učinili, ta poručenství aby v moci a podstatě své zůstávaly.

3. Poněvadž doplňovati leth od krále JMti sirotkům stavu panského a rytířského s nemalým ublížením býti se spatřuje, aby z něho také dokonale sešlo, a statkové jejich podle pořádku a zřízení zemského k ručení těm, kteřiž by je držeti žádostivi byli, přicházeli.

4. Aby města margkrabství Moravského, stavu svobodného užívající, neplatili více komorou královskou, jakýmkoliv spuosobem, [který] až posavad užíván byl, avšak lozunky aby podle předešlého spuosobu města JMtiKé aneb komu náleží, zpravovati povinni byli.

5. A jakož v smlouvě mezi Jich Mtmi pány stavy království Českého a vyslanými margkrabství Moravského, ve čtvrtek po slavném Hodu Seslání Ducha Svatého [26. května] létha 1611 snešeno jest, aby raddy nad appellacími podle každého města práva municipálního, pořádku a zvyklosti jejich ortele napravovaly, načež nedávního času od týchž pánův radd žádáno bylo, aby každé město hodnověrný vejpis práv svých neb municipálův jim odeslaly, což města z jistých příčin učiniti jsou se zbraňovaly: protož kdy by koliv při appellování a odeslání akt artykul ten, podle kteréhož ortel vynešen a učiněn jest, z práva jich slovo od slova pod pečetí městskou k vrchnímu právu odeslán anebo tím spuosobem starobylý pořádek zřetedlně alligirován byl, aby podle téhož práva a pořádku téhož města nález uvažován a buď schválen neb napraven byl.

6. Aby města, jakožto stav svobodný, jak předešle tak i na budoucí časy z duochodův obecních, buď pozemských neb městských, kostelních neb špitalních, JMtiKé neb komoře královské počtu činiti povinny nebyly, nýbrž aby to při starodávním pořádku, když radda přísežná druhé následující nové raddě na místě vší obce neb jak v kterém městě od starodávna za obyčej jest, pořádný počet každoročně odvede, zůstaveno bylo.

7. Aby pan podkomoří od obnovení raddy v městech v margkrabství tomto mimo vyměření a obdarování margkraběte Jana [Jošta], jehož datum v městě Olomouci létha 1410, více nežádal a nebral, a oni víceji jemu dávati povinni nebyli. A když čas k obnovení raddy přichází, aby pro zachování dobrého řádu tím neprodléval, též osob hodných podle práva a starobylého obyčeje od radd přísežných za nové konšely volených, aby bez měnění na místě JMtiKé potvrditi povinen byl.

8. A jakož v království Českém za obyčej není, aby Pražané a jiná města, stavu svobodného užívající, při korunování krále hold a přísahu vykonávati měli, aby to při městech margkrabství Moravského, stav užívajících, též minulo.

9. Jakož také při městě Jihlavě od starodávna ten chvalitebný pořádek se zachovává, že radda přísežná a žádný jiný osob

hodných, dobře zachovalých, doma zrodilých a v menších ouřadech prve zkušených, za konšely do raddy voliti moc má, kteréž pan podkomoří na místě JMtiKé bez jinačení a měnění toho potvrditi povinen jest, aby při tom bez překážky jednoho každého na budoucí věčné časy skutečně chráněni a zachováni byli.

10. Aby jedenkaždý, jak chudý tak bohatý, jak pán tak poddaný, při tom zůstaven byl, k čemuž ho Pán Bůh přivésti a co mu poznati dáti ráčil, tak aby žádný z pánův obyvatelův žádného poddaného svého pro náboženství neutiskoval, nevězel, netrápil, nepokutoval, nevypovídal, ani na ně, na manželku, na dítky a statek jeho nesahal, nýbrž při pokojném držení a užívání jmění a živnosti jeho jej zanechal; a pokudž by se jací příkladové našli, že by se něco podobného od kteréhokoliv z pánův obyvatelův stalo, a co odňato bylo, to aby se těm osobám zase vynahradilo a zaplatilo.

11. Jakož také v těchto sjednocených zemích veliký neřád se v tom děje, že některý tovaryš v řemesle, maje nechuť k mistru svému, pro ledajakou příčinu jeho za nepořádného vyhlásí prve, než by toho dokázal, od něho odvandruje, a pod tím jiná čeládka takového nařčeného mistra, by pak nevinný byl, až by se z toho vyvedl, za nepořádného mívají, což vše v svaté říši podle sněmův létha 1546, 1577, 1594 přísně zastaveno jest: protož kterýž by koliv tovaryš jakéhokoliv řemesla svého neb jiného mistra na řemesle nařkl, aby ihned povinen byl, neřád anebo vejstupek na jeho právě, ku kterému mistr ten náleží, naň vésti, a on před tím nemá na své živnosti a řemesle až do rozeznání hyndrován býti, jinak ten tovaryš sám za nepořádného, zlepověstného zůstávati a podle práva trestán býti má.[1])

12. Jakož také někteří z měšťanův sobě od JMtiKé privilegia vyjednávají, aby k žádným povinnostem a ouřadům městským užíváni nebyli, před právem jich neodpovídali, než na domích a gruntech svých Salvaquardy, osvobození robot a jiných všelijakých nadání sobě vyprosíc, obecného břemena s jinými spolusousedy svými vésti se spěčovali, což vše netoliko proti právu a privilegiím městským čelí, nýbrž tím k rozličným nesnázím a nevolem příčinu dávají, a města skrze to hynou, ano také na lidech k ouřadům hodných nedostatek snášeti musejí, taková obdarování aby měšťanům platny nebyly a na budoucí časy nevycházely.[2])

---

[1]) Viz k tomu na str. 678 odst. 30.

[2]) Viz k tomu na str. 679 odst. 32.

13. Co se kostela sv. Mikuláše v městě Znojmě dotejče, poněvadž farním kostelem města vždycky zůstával, děkanům prvnějším i nynějším, též školmistru z obecného měšce každoročně [se] platilo a ještě se platí a před tím kazatele svého německého, náboženství evangelického na náklad městský v něm chovali, aby témuž městu (kdež kromě několika málo osob všickni pod obojí jsou) zase navrácen a v moc jejich uveden byl, fara pak při témž kostele, na zdi městské vystavěná, poněvadž by se tudy do příkopu po řebříku spouštěti a město snadně sléstí mohlo, jakož i ten dům proboštu Peltenberskému náležitý, v městě a při samé zdi městské na veliké nebezpečenství téhož města ležící, aby zbořen a to obé lépeji a bezpečněji od ouřadu téhož města opatřeno bylo.[1])

Číslo 36.

Patent Ladislava Velena ze Žerotína, zem. hejtm. mor., stavům moravským, jímž dle listu JMti krále Bedřicha, který jest doslovně uveden, nařizuje se veřejná hotovost v zemi. Vojsko má strhnouti se k Brnu. — V Brně, dne 25. srpna 1620.

Orig. v zem. arch. mor. Listiny všeobecné. Kopie v Bočk. sb. č. 897.

Ladislav Velen z Žerotína na Bředslavě, Moravské Třebové, Zábřeze a Ruddě etc. Tak, jakož sem těchto pominulých dnův, znaje toho velice důležitou a nevyhnutedlnou potřebu, s raddou a uvážením některých z prostředku Jich Mti, nejvyšších pánův soudcův i jiných pánův obyvatelův země, veřejnou hotovost v zemi nařídil a VMtem a Vám všechněm pánům stavům a obyvatelům skrze otevřené patenty po zemi do všech krajův stěžně rozposílané ji v známost uvedl a vyhlásil, napomínajíc všech vůbec i jednoho každého obzvláštně, abyšte se vždyckny [všickni] jakž osobami svejmi a všelijakejmi potřebami k veřejné hotovosti příslušejícími zásobiti, nahotově bejti, také i poddané své k tomu, aby dům od domu s náležitými dobrými braněmi se opatříc zhůru býti to nařiditi ráčili a nařídili, a když by druhejm patentem od nás čas, den a místo jmenováno bylo, ihned táhnouti

---

[1]) Viz k tomu na téže str. odst. 33.

mohli. Mezi tím pak JMtKá, pán náš Nejmilostivější, ráčil strany takové veřejnosti mně milostivě psaní učiniti, kteréž slovo od slova takto zní:

Frydrych, z Boží milosti Český král etc.

Urozený věrný Náš milý! Věděti milostivě dáváme, že sme za příčinou nebezpečenství [na] naše české i jiné přivtělené a Confederyrované země z nejedněch míst se valícího, v témž království Našem Českém veřejnost vyzdvihnouti nařídili, jakž tomu z přiležícího patentu šířeji porozuměti moci budeš: I poněvadž v margkrabství Našem Moravském stavům a obyvatelům, věrným Našim milým, na pozoru se míti a před nebezpečenstvím opatrovati sluší, a protož milostivě poroučeti ráčíme, aby to z ouřadu svého hejtmanského stavům téhož markrabství našeho Moravského skrze patenty tolikéž vyhlásil a veřejnost nařídil, příhodná místa a pasy náležitě osadil, tak aby nepřítel tak snadně jako do Horních Rakous, do téhož margkrabství Moravského (čehož Pane Bože uchovati rač) vpádu učiniti a obyvatelům škoditi nemohl. Vědouce, že na tom jistou a milostivou vůli Naši královskou naplníš. Dán na hradě Našem Pražském, v pátek, den[1]) Nanebevzetí Panny Marie [21. srpna] létha šestnáctistýho dvadcátého a království Našeho Českého prvního.

Frydrich etc.

Protož Vaší Mti a Vám z ouřadu hejtmanského na takové milostivé poručení JMti Královské, pána našeho Nejmilostivějšího, poroučím a od osoby své přátelsky žádám, abyšte ihned po dání patentu tohoto, neprodlévajíc ani na jaké další oznámení očekávajíc, dne ani hodiny neodkládajíc, se pány hejtmany krajskými jak vlastními osobami svejmi a potřebami k spůsobu válečnému přislušejícími, jako vozy špižnejmi, stany, zbrojí, čeládkou, a což k tomu náleží, jakž nejsilněji a nejoupravněji bejti může, zhůru bejti, poddané, aby ihned tolikéž buď ručnicemi neb jinejmi dobrejmi braněmi náležitě opatřeni jsouce, k městu Brnu táhli a konečně sedmého dne měsíce příštího Septembris tam pospolu bejti a se strhnouti, a odtud, kdež by toho největší potřeba ukazovala, obráceni bejti, nepřátelům, kteříž by sem do země [vpády] učiniti a nám škoditi chtěli, předně s pomocí Pána Boha Všemohoucího, též jiných s námi confederyrovaných zemí lidem, jako nejméněji také i s počtem nemalým lidu válečného z týchž všech zemí podstatně odpírati

[1]) Má býti asi „po“, neboť Nanebevzetí P. M. bylo v sobotu.

a vlasti této naší milé podle nejvyšší možnosti hájiti mohli, přidržeti a to při nich skutečně nařiditi ráčíte a nařídíte. Jsem VMtem a Vám tý a nepochybný naděje, že jedenkaždý z VMti a Vás, vida v tom jistou a milostivou vůli JMti královy bejti, netoliko pro uvarování se pokuty v předešlém patentu doložené, ale mnohem víceji pro Boha, pro svědomí, pro vlast a pro sebe samého, nežli pro nějakou pokutu a trestání tak učiniti, a toho že věrným patriotům a opravdovým milovníkům vlasti své (pro kterouž krev svou vyliti, život vynaložiti milé a sladké jest, což i pohané za největší ctnost sobě pokládají), nyní, když toho největší, nejpilnější potřeba ukazuje a vyhledává, skutkem a pravdou dokázati a dotvrditi ráčíte a dokážete.

Což jestliže se od Vašich Mtí a Vás upřímně, věrně a opravdově díti bude, nejní pochybné, že i Pán Bůh nám pomáhati i žehnati ráčí. Tomu na svědomí sekryt svůj vlastní k tomuto patentu jsem přitisknouti dal a v něm se svou rukou podepsal. Jehož datum v městě Brně, 25. Augusti létha 1620.

Číslo 37.

List krále Ferdinanda II. stavům markrabství moravského a všem obyvatelům země, aby nedali se svésti přímluvami achtovaného Jana Jiřího Krnovského, který se nazývá markrabím braniborským, k novému povstání proti panovníku svému. Ve Vídni, 12. srpna 1621.

Kopie zem. arch. mor. Listiny všeobecné. Stará kopie česká v arch. Nár. musea v Pešti.

My Ferdinand II., z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouský, margkhrabě Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický margkrabě.

Oznamujem tímto listem všem obyvatelům a poddaným Našim v margkrabství Našem, jakého by koliv stavu, řádu aneb povolání byli, že toho jistou správu jmíti ráčíme, kterak nepřátelé a protivníci Naši všelijakejmi zlejmi a škodlivejmi praktykami nový roztržitosti v zemi tropiti usilují, obzvláště pak do achtu daný Jan Jiří, který se margkrabem brandenburským jmenuje, nedávných dnův některá psaní a patenty pod svým jménem

roztrušovati a v nich nestydatě a podvodně doložiti ano i za věc jistou hlásiti směl, jako by již jmenovaní obyvatelé a poddaní Naši téhož margkrabství Moravského ještě v rebellí trvali a se k Našemu poslušenství nenavrátili, je v tom vychvalujíce, k stálosti, též aby v hotovosti stáli, napomíná, a k posledku jim, že je lidem svým, při sobě majícím, chrániti a zastati chce, připovídá.

I zůstává jim všem obyvatelům a poddaným Našim svrchu psaného margkrabství Moravského v čerstvé paměti, kterak jsou oni již dráhně času svým [sic] pobloužení a provinění, kteréhož jsou se v zašlé rebellí dopustili, opravdově litovali, toho želeli a Nás skrze vyslané své ke dvoru Našemu do města Vídně vypravené s odvedením od sebe těch neslušných a vysoce zapověděných konfederací a s odříkáním se jich za odpuštění a promíjení jim toho všeho ve vší poníženosti prosili a při tom v stálé věrnosti, poslušenství a poddanosti státi Nám se zakázali a připověděli, a aby jinšího oumyslu bejti měli, toho jsme od nich až posavad seznati neráčili; a tak se z toho patrně nachází, že téhož do achtu daného zlé a lstivé předsevzetí v tom, jako i ve všem jiným naskrze obmyslné jest a s pravdou se v ničemž nesrovnává, jakož pak podobným spůsobem dvoje rozdílné patenty v knížetství Našem Slezském, plné pouhé zlosti a nepravdy semotam roztrušovati dal, kterýmžto však netoliko sobě a svému předsevzetí ku pomoci ničehož dokonce nespůsobil, ale taky Naši věrní a poslušní knížata a stavové a obyvatelé knížetství Slezského, jimžto jeho podvodný, nešlechetný a k nepokoji toliko směřující oumysl nejlépeji známý jest, jeho za zjevného nepřítele vlasti drží a jej vykořeniti všelijak se vynasnažují.

I ačkoliv My o stálosti a věrnosti a poslušnosti týchž obyvatelův a poddaných Našich margkrabství Moravského, též také o tom, že oni sami tomu vejborně rozumějí, kterak dotčený, vypověděný a do achtu daný Jan Jiří s pomocníky svejmi k ničemuž jinému, opováživ se sám všeho, nesměřuje, než aby se v svý zlosti síliti, země zbouřiti, na všech stranách neřest a rozbroj v lidu vzbuditi mohl, pochybovati neráčíme, však nicméně pro větší zahanbení téhož zlostného, do achtu daného, předsevzetí všecky obyvatele a poddaný Naše v svrchu jmenovaným markrabství Moravském tímto listem Naším otevřeným právě otcovsky vystříhati a napomínati, též vedle toho přísně poroučeti ráčíme přikazujíc, aby předně Pána Boha Všemohoucího před očima

majíce na svou poctivost, svědomí, věrnost a povinnost, poddanost i na svý svlastní dobrý bedlivý pozor dali, k žádným podvodným a k novému zbouření směřujícím praktykám víry nepřikládali, nýbrž se jich do konce vystříhali, a jak by toliko co podobného slyšeli nebo zvěděli, ihned tu, kdež náleží, vyjevili a oznámili a to, co jest jim to jminulé pozdvižení proti králi a pánu a vrchnosti své přirozené a dědičné ano i opovržení jí dobrého a užitečného spůsobilo a přineslo, nikda z paměti a z mysli své nevypouštěli, a také se v tom ve všem, což jejich poddanost, věrnost a povinnost sebou přináší, v ničemž nejmenším sobě překážeti ani lahodnými trošty nebo jakýmiž kolvěk pohrůžkami se zavésti nedali, nebo My se spravedlivému Bohu cele důvěřujeme, že Nám, jakž posavad, tak i budoucně svou Božskou milostí a pomocí k obhajování království a zemí Našich přispěti, a ty prostředky dáti ráčí, kudy bychom ostatní bezprávní odporníky a nepřátele Naše skrotiti a zemím a poddaným Našim dokonalý pokoj spůsobiti a je před všelijakým nebezpečenstvím chrániti mohli; čehož sme všech vůbec i jednoho každého obzvláštně pro vědomost a vejstrahu tejna učiniti a chtíti neráčili, té milostivé vůle souce, častopsaným obyvatelům a poddaným Našim margkrabství Moravského v krátkých dnech další Naši milostnost a dobrotivost ukázati a v známost uvésti. Datum v městě Našem Vídni, ve čtvrtek po sv. Vavřinci, mučedníku Božím, [12. srpna] léta Páně 1621.

Číslo 38.

Kardinál František z Dietrichštejna nařizuje, aby sváženo bylo vojsku obilí do Brna, Olomouce a Hradiště. Každý obyvatel musel poslati určitou míru dle odhadu jmění. V Brně, dne 18. srpna 1621.

Kopie Nár. musea v Pešti. Jiná ve Všeob. listinách zem. arch. mor.

My František, z Boží milosti svatého Římského kostela, tytule svatého Sylvestra kardynál z Dytrichštejna, biskup Olomoucký, kníže, královské kaply České hrabě, JMtiCís. tejná radda, též království a zemí JMti dědičný protektor.

Urození páni, Velební páni preláti, Urození a Stateční rytíři, vladyky, též Moudří a Opatrní z měst, VMtem a Vám v známost

uvozujíce oznamujeme, že jest v těchto v nově pominulých dnův psaní od JMtiCís., pána nás všech nejmilostivějšího nás došlo, v kterémž nám věděti dávati ráčí (poněvadž Bethlehem Gabor sebrav rozličného národu nemálo válečného lidu, k hranicím země této se přibližuje, jakož pak i vpády do ni nenadále činiti počíná, tím bezpochyby míněním ji sobě násilně, pokudž ky k tomu přivésti mohl, podmaniti chtíce), že jest ráčil podle příčin a příležitosti k tomu danejch na to milostivě mysliti, jakby dále vedle potřeby uznalé země tato ochráněna a zaopatřena býti měla, a na tom se resolvovati, aby nejen lid JMti válečný, ale i něco lidu Jeho Lásky kurfirsta Saskýho a Jejich Lásky knížat a stavův slezských na hranice a pasy uherský obráceno, a tudy vlast naše milá v lepší bezpečnosti zachována byla, s tím při tom milostivým poručením, abychom na prostředky pomysli[li], jakby takový nemalý počet lidu proffianty, pěší i jízdný, náležitě opatřen byl, tak aby potomně z nuzné potřeby dohnán a přinucen nebyl na poddané VMtí a Vaše sám najížděti a jich ještě vícej ubírati; i ačkoliv o tom dobrou vědomost máme, kterak země tato již na nejvejš zhubena a znuzena jest, a že obyvatelé její spolu i s poddanejmi svejmi v dokonalou nouzi a chudobu uvedeni jsou, avšak aby vždy JCMt nás všech skutečnou povolnost a poddanost, pro niž sobě ani nemožnosti naší nevážíme, milostivě poznati ráčil, to jsme za dobré uznali, aby mimo jiné zbírky, již předešle na poddané VMtí a Vaše uložené, ještě na každého poddaného po jedné měřici žita a po jedné měřici ovsa, na pány obyvatele pak na každého koně zbrojného, na statek jeho podle starého šacunku uloženého, po desíti měřicích sladu a po půl měřici chmele uloženo bylo, a mimo to aby se žádná dávka anebo zbírka víceji za šest měsíců pořád zběhlejch na poddaný ani na obyvatele země této neukládala. A protož VMtem a Vám patentem tímto otevřeným v známost to uvozujeme a jménem JMtiC. poroučíme, od osoby své přátelsky žádáme, abyšte ihned, jakž VMtí a Vás patent tento náš dojde, při poddaných VMtí a Vašich usedlejch to nařiditi ráčili a nařídili, aby jeden každej z nich, nečinice žádného rozdílu mezi nimi ani nevyminujíce žádného z nich, však bohatší chudšímu napomáhaje, po jedný měřici žita a po jedný měřici ovsa, tolikéž i páni obyvatelé z statkův svejch, jakž vejš dotčeno, z každého koně zbrojného na statek jeho podle šacunku uloženého po desíti měřicích sladu a po půl mě-

řici chmele jmenovitě na den památný Narození Panny Marie, to jest 8. dne 7bris z krajův Brněnského, Znojemského a Jihlavského do města Brna, z Olomouckého kraje do města Olomouce, z Hradištského pak kraje do města Hradiště s listy přiznavacími, jakž se jeho teď příležitě připis při tomto patentu přikládá, konečně dovésti a osobám jistým, jež k tomu v každým městě nařízeným proti kvitanci odváděti dali, a v tom se tak JMtiCis. poslušně a poddaně zachovali. Jakož pak my té celé naděje jsme, že všichni obyvatelé tuto věc k bedlivému a skutečnému vyžízení sobě poručenou jmíti budou, a beze všech vejmluv skutkem a tak zouplna ve všem naplní, jsme té nepochybné naděje, že JCMt podle milostivého svého zakázání VMtem a Vám v krátkejch dnech další svou milostivost a dobrotivost ukázati a v známost uvésti ráči. Kdož by se pak tak nezachoval a takového obilí na den určitej aneb dříve toho času od sebe a poddanejch svejch neodvedl, aby povinen byl dvojnásobně takového obilí do dvou neděli spraviti. Tomu na jistotu pečet Naši knížecí k tomuto patentu jsme přitisknouti poručili a vlastní rukou se podepsali. Jehož datum jest v městě Brně, v středu po Památce Nanebevzetí Panny Marie [18. srpna] létha Páně 1621.

Přiznání k platům.

Já N. vyznávám tímto listem, že sem podle patentu od JKn.Mti pana kardynála a poručení, jménem a na místě JCMti vyšlého, jehož datum v městě Brně, v středu po Památce Nanebevzetí Panny Marye, létha tohoto 1621, takto se zachoval a z statku svého N., jíž šacunk jeho starý vynáší, N. koně, z každého koně 10 měřic sladu a $^1/_2$ měřice chmele, poddané pak své sčísti dadouc, jichž se v počtu N. nachází, od každého po 1 měřici žita a po 1 měřici ovsa vybírati nařídic, čehož v summé sladu N. měřic, chmele N. měřic, žita N. měřic, ovsa N. měřic, osobám k přijímání toho obilí nařízeným do města N. odsílám. Že sem se v tom spravedlivě zachoval, to přijímám k svému dobrému svědomí; pro lepší toho jistotu sekryt svůj vlastní k tomu listu sem přitiskl. Jehož datum etc.

Číslo 39.

Naučení J. V. K. M. panu kardinálovi a knížeti z Dietrichštejna o věci sirotčí. Při soudě brněnském po 2. ned. postní [24. února] 1625.

Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 387. (Z. arch. m.).

Naučení Nejdůstojnějšímu a Vysoce osvícenému knížeti a p. p. Františkovi, svatého Římského kostela, tytule sv. Panny Trans Tiberim kardynálu a knížeti z Dytrychštejna, biskupu Olomouckému, královské kaply České hraběti, JMtiCís. tejné raddě a JMti dědičných zemí Protectoru a Commissaři Generali, jakožto správci ouřadu hejtmanského v margkrabství Moravském v příčině sirotkův, kteříž za času rebeli a z ní pošlejch nepokojných leth osiřeli, dané.

Jakož jest J. V. K. Mt před JMt pana hejtmana a Jich Mti nejvyšší pány ouředníky a soudce zemské předstoupic oznámiti ráčil, poněvadž od času té ohavné v této zemi nešťastné vzniklé rebeli ano i skrze bezprávní zsazení z ouřadu hejtmanského dobré paměti p. Ladislava z Lobkovic žádné pořádné zaopatření až do JMtiCé, pána nás všech nejmilostivějšího, z Božské spravedlnosti obdrženého, vší slávy hodného, šťastného vítězství a potom skrze rozličné nepokoje a všelijaké nepříležitosti učiněné není, JMtCá pak teprva od toho pondělka po druhé neděli adventní[1]) létha již jminulého 1624 J. V. K. M. správu ouřadu hejtmanského podle jiných povinností poručiti ráčil, abychom z těch příčin J. V. K. M. opatřili, tak aby budoucně JM. erbové ani potomci JM. odpovídáním za sirotky v tom čase osiřelé sužován bejti neráčil a nebyli, s tím ohlášením, že nicméněji chtíti ráči pilně se na ty všecky věci dáti vyptati, inventáře, jestli které před rukama budou, přednýsti, bude-li se co ještě moci najíti, zinventovati dáti a na to naučení žádati, od toho pak času, jak správu ouřadu hejtmanského na sebe přijíti ráčil, se tak, jak obyčej jest, zachovati.

I poněvadž v čas dotčenej rebelli a jiných z ní pošlejch nepokojův sirotčí věci nemohly tak, jak by náleželo a obyčej byl, opatrované bejti, protož nebude J. V. K. M. povinen od téhož času až do poručení sobě od JMCé správy ouřadu hejtmanského dané žádnému nižádným spůsobem z takových sirotčích věcí kromě těch, které na milostivé JMCé poručení J. V. K. M. od

[1]) 9. prosince.

pořádných předešlých hejtmanů na sebe vzíti a k sobě přijíti ráčil, odpovídati; avšak aby ti, kteří v takovém nešťastném čase osiřeli, na dokonalou záhubu nepřišli, a jak nejvejš možné, zaopatřeni bejti mohli, všelijaké pilnosti při tom užívati, na sirotky se vyptávati, bude-li se co, ježto by jim náleželo a před rukama bylo, nacházeti též inventovati dáti. Za kteroužto také příčinou mají a povinni budou všickni přátelé, kteří by o sirotcích v dotčeném času osiřelých ano i věcech jim přislušejících jakou vědomost měli, tak také i vrchnosti, pod kterejmi někteří z týchž sirotků osiřeli, J. V. K. M. to časně v známost uvésti a svou správu učiniti. Rellatores z pánův: pan Václav z Zástřizl, JMC radda a komorník, z rytiřstva: Kryštof Konický z Švábenic, též JMC radda.

Číslo 40.

O navrácení desk manských biskupství olomuckého. V Olomouci, při zemském soudě Tříkrálovém 1626.

Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 394. (Z. arch. mor.)

Když se dsky otevřely, pan Zdeněk František Lev z Rožmitále a Blatné, JMtiCé radda a komornik, jakožto hofrychtýř manskej biskupství a knížetství kostela Olomouckého a s ním Urozenej a Statečnej rytíř Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic, nejvyšší hofrychtýř margkrabství tohoto, do šrankův vstoupíce přednesli, kterak Nejdůstojnější a Vysoce osvícené kníže a pán, pan František, kardynál a kníže z Dytrychštejna, jakožto biskup Olomoucký, pominulých dnův ráčil zjezd pánům manům svejm na zámek Kroměříž položiti. A poněvadž dezky manský od těch rebellantskejch ouředníkův a správcův jim vzaty a ke dezkám zemským přiloženy byly, nadepsaní páni manové jich za to sou žádali, aby Jich Mti nejvyžší pány ouředniky zemské za to na místě jich všech prosili, aby jim zase týž dezky manské jejich navráceny byly. Což když sou vykonali, Jich Mt ráčili jim dáti za odpověd, když na tu věc přijde, že podle poručení JMtiCé ráčí se věděti v té věci, kterak zachovati.

A potomně manský dezky J. V. K. Mti panu kardynálovi a knížeti z Dytrychštejna zase navráceny sou, kterýž hned tehdáž

JMti svýmu hofrychtéři manskýmu, panu Zdeňkovi Františkovi Lvovi, jest odvísti ráčil.

Číslo 41.

Nařízení, aby zničeny byly půhony nepořádné. V Olomouci, při zemském soudě Tříkrálovém 1626.

Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 38, fol. 395. (Z. arch. mor.)

Po přečtení vkladův Urozený pán, pan Jiří, svaté Římské říše hrabě z Náchoda, JMtiCé radda, komorník a nejvyžší sudí margkrabstvi tohoto, znovu půhony létha 1618, v pátek před sv. Jiřím [20. dubna] k právu dodané, vyhlašovati, nálezy i postranní poznamenání, kteréž se při soudu držaném času rebellie staly a zapsaly, podle milostivého JMtiCé poručení vymazovati, a to, co za potřebné bylo, zapisovati poručiti ráčil. Po vyhlášení těch přišlo na půhony létha Páně 1620, při času Památky sv. Jiří [23. dubna], jenž byli za těch nepořádných a sproneyěřilých ouředníkův dodáni, ti ačkoliv byli vyhlášeni, avšak každej půhon rostržen a pryč zahozen, a pánům obyvatelům povědíno, že to nemá žádnému bejti na újmu jeho práva a spravedlnosti, a komuž se bude viděti, že bude moci zase o touž věc poznovu zapohnati.

Číslo 42.

„Pamět strany cassirování z desk času rebellie do nich vešlých věcí." V Olomouci, při zemském soudě Tříkrálovém 1626.

Brněnská kniha přípovědí a naučení č. 38, fol. 394. (Z. arch. mor.)

J. V. K. M. pan František kardynál a kníže z Dytrychštejna, jakožto místodržící ouřadu hejtmanského etc., ráčil ke všem vůbec toto promluvení učiniti:

Jakož každému povědomé jest, kterak deky zemský, nejpřednější klynot země této, sou skrze ouředníky nepořádné času této škodlivé rebellie k sfalšování přišly, a když klíče svého od

nich pan Lev Buryan Berka, jakožto tého času nejvyšší sudí, souce tehdáž při JMtiCé v Vídni, vydati nechtěl, jinej místo toho udělati dali, domnělej pak tehdáž komorník Vilím z Roupova svůj klíč sebou odnesl, a tak chtice JichMti podle starobylého pořádku při zasednoutí soudu vklady dáti zjevně čísti, ale k nim se nemohlo.

Pročež Vysoce urozenej pán, pan Lev Buryan Berka, hrabě z Dubé a z Lippého, JMtiCé radda a komorník etc., též nejvyžší komorník margkrabství tohoto, ráčil zamečníkovi poručiti zámky od desk odníti a klíče k nim nové udělati. Mezi tím nadepsanej J. V. K. M. ráčil poručiti přečísti psaní JMtiCé, v kterejm ráčí všecky vklady do desk a všelijaké právní věci do rejster zemských času nadepsané rebellie vešlý a konání [sic] cassirovati, mořiti a v nivec obraceti. Jakožto od JMtiCé, pána nás všech nejmilostivějšího, relator té věci nařízenej, nejvyššího pana komorníka a nejvyššího pana sudího, v tom aby JMtiCé vůli za dosti učinili, napomenouti ráčil.

A tak vyňata jest z desk Viléma z Roupova, nepořádnýho komorníka, a co v soudu létha Páně 1620, při času Památky sv. Jana, Křtitele Božího, od rebellantův držaném, do desk vloženo bylo, tíž všickni vkladové byli potrháni, vyřezáni a zahozeni.

Číslo 43.

„Nález všechněm vůbec o žádání odkladův při vyhlašování půhonův, kteří na obrany odpovídání půhonům nastupovati chtí, učiněný při soudu sv. Janským v městě Olomouci, létha 1626 držaném“.

Brněnská kniha připovědí a naučení č. 38, fol. 418. (Z. arch. mor.)

Jakož se již až příliš zhusta a často přihází, že po zahájeném soudu mnozí obyvatelé ze všech čtyr stavů margkrabství tohoto Moravského, obzvláštně pak pohnanej při vyhlašování půhonův, chtice na obrany odpovídání půhonu svého (časem pro dosti malou příčinu) nastupovati, JichMtí nejvyšších pánů ouředníků a souděů zemských za jistý den ku přednešení tej obrany žádá, a takový, jak tu tehdáž tak i potom nemalé zaneprázdnění činíc, k tomu přivozují, že na obrany v půhonu i nálezové činěni bej-

vají a vycházejí, skrze což nemalý čas, nerci-li daremně mrhán bejvá, ale také i jinejm lidskejm péčem a spravedlnostem mnohokráte pro takové zaneprázdnění překážka se činí:

I aby těch takových zaměstknání na potomní časy více užíváno nebylo, nýbrž z toho (jakožto z věci neužitečné a toliko daremně čas odnímající) sešlo, JichMt nejvyšší páni ouředníci a páni soudcové zemští ráčili se jednomyslně společně na tom snésti a to ustanoviti: Jestliže by budoucně pohnanej na jakou obranu při vyhlašování půhonův nastupovati chtěl, aby žádného odkladu více nežádal, nýbrž předně to, zdali jaké podstatné příčiny na obranu půhonu svého nastupovati má, u sebe bedlivě rozvážil a potom to ihned při vyhlašování půhonu jeho učiniti mohl, a příčiny, pro které se jemu k takovému půhonu odpovídati nevidí, oznámil, jako také i původ protiv tomu, omluvu svou, přednýsti (žádných postranných ouskokův jedna i druhá strana sobě ku pomoci neberouce ani užívajíce), a to co v nejkratší řeči učiniti mohl a moc měl. Což když JichMti jednu i druhou stranu slyšeti, potaz zvolati stran přednešení v své uvážení vzíti ráčí, aby místo nálezu (kterej na obrany půhonu činěn bejval toliko) z potazu JichMti skrze nejvyššího pana sudího, pohnaným oznámeno bylo, (na čemkoliv v potazu zavříno bude) buď že má tomu půhonu odpovídati anebo že povinen nejni, a to, což z potazu vynešeno a oznámeno bude, má tak za pevné, platné a stálé držáno bejti, jako by to skrze nález JichMti stvrzeno bylo. Rellatores z pánův pan Karel Haugwicz z Biskupic, JMtiC. radda a podkomoří margkrabství Moravského, pan Zdeněk František Lev z Rožmitále a z Blatné, JMtiCé radda a komorník, a J. V. K. M. pana kardynála a knížete z Dytrychštejna nejvyšší komorník, knížetství a biskupství kostela Olomouckého hofrychtýř: a z rytířstva Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic, též JMtiC. radda a nejvyzší hofrychtéř margkrabství Moravského.

Číslo 44.

Král Ferdinand II. potvrzuje práva a privilegia všem stavům moravským, pokud neodporují Obnovenému zřízení zemskému. V náboženství že chce trpěti v zemi jen katolíky a zároveň slibuje napraviti minci. Zemským sněmům nechává povolování berní.[1]
Ve Znojmě, dne 26. června r. 1628.

Ve Všeob. listinách zem. arch. mor.

My Ferdinand II., z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský a Slovanský etc. král. etc. arcikníže Rakouské, margkrabě Moravské, Lucemburské, Slezské kníže a Lužické margkrabě etc. — Vyznáváme tímto listem a všem vůbec v známost uvozujem, jakož vědomé a zjevné, kterak jest se margkrabství Naše dědičné Moravské času nedávno prominulého proti Nám veřejně et in forma universitatis mocně pozdvihlo i ohavnou a takovou rebellí začalo, že jsme též margkrabství Naše dědičné z donucené potřeby s znamenitými válečnými vejpravami s vynaložením vší možnosti Naší a Slavného Domu Našeho Rakouského zase s pomocí Pána Boha Všemohoucího mečem dobyli a je pod Naši moc uvedli: pročež bychom slušně a spravedlivě všecky témuž margkrabství náležející privilegia, pokudž i jak daleko se na stavy téhož margkrabství obecně aneb universitatem jejich vztahují, zrušiti a vyzdvihnouti mohli, ale vzhledše na stálou věrnost některých obyvatelův jeho, kteří raději svou vlast opustili, nežli by se byli proti Nám postavili, též také že již na větším díle často jmenované margkrabství Moravské k víře Naší samospasitedlné katolické římské přistoupilo, ano i mnozí z věrných radd a z služebníkův Našich se v něm osadili: za kterýmižto příčinami jsme se z přirozené dobrotivosti a milostivosti po bedlivém toho všeho uvážení na tom ustanoviti ráčili, aby svrchupsané margkrabství Naše dědičné Moravské zase v jisté stavy (jakž naše zřízení zemské to v sobě šířeji obsahuje a zavírá) vyzdviženo býti a všecka a všelijaká privilegia, obdarování, svobody, jenž by proti témuž

[1] Otisknuto německy v D'Elvertových Beiträge zur Gesch. der Rebellion etc. p. 294. — Vydáno před zahájením ob. sněmu ve Znojmě, konaného od 27. června do 3. července toho roku.

Našemu Obnovenému zřízení zemskému nečelily, a kteréž jsouce My jim stavům vedle této Confirmati a jistého od Nás podepsaného a pečetí Naší utvrzeného poznamenání a registříku zase vydati a navrátiti ráčili, bez překážky jednoho každého člověka užívati a nimi se těšiti mohli. Též také mocí listu tohoto Našeho císařského a královského s napřed položenou vejminkou a vyhražením všecka a všelijaká od slavných předkův Našich stavům téhož margkrabství Moravského společně jako i jednomu každému stavu rozdílně nadaná a propůjčená privilegia, práva a svobody, kteréž by, jakž výš dotčeno, proti témuž novému zřízení zemskýmu nečelily, a že jsme o nich jiné nařízení neučinili, schvalujem, obnovujem a mocně potvrzujem, přiříkajíce za Nás i za dědice Naše, budoucí krále České, že všecky čtyry stavy a všecknu obec téhož margkrabství Našeho dědičného Moravského, též také každý stav obzvláštně při jejich právích, spravedlnostech a dotčeném od Nás Obnoveném zřízení zemském ochraňovati a zachovati ráčíme. Nechceme také žádné berně a daně od nich, poslušných stavův Našich jináčeji, nežli na sněmích podle artykule v témž zřízení zemském položeného žádati a mimo to, co by tak kdy stavové svolovali, na ně jiných daní a berní neukládati. Též nechceme na žádnou osobu z stavův téhož margkrabství aneb na statky jich de facto aneb mocí sahati, než jednoho každého na jeho právě slyšeti a po rozeznání té věci podle práva a spravedlnosti kráčeti. A poněvadž jest rozdílnost v náboženství největší příčinu k té jminulé rebelli podala, tehdy chceme a máme všecky stavy svrchu psaného margkrabství Našeho dědičného v jednotě církve svaté katolické římské držeti a zachovati a žádné jiné víry a náboženství aneb provozování jeho v témž margkrabství Moravském netrpěti, nýbrž kteří ještě k též víře svaté katolické nepřistoupili, je náležitými prostředky k tomu přivésti dáti, tak aby v jednotě víry a mysli srovnáni jsouce předně Pánu Bohu Všemohoucímu sloužiti a Nám tím lípeji povinnou poslušnost prokazovati, a tudy obecné dobré a užitečné fedrovati mohli. Naposledy chceme také každého času strany mince takové nařízení učiniti, nímž by obecnému dobrému často psaného margkrabství Moravského dobrými a hodnými penězi spomoženo býti, též také skrze to živnosti a obchody lidské zrůst svůj bráti mohly.

Tomu na svědomí pečet Naši císařskou a královskou větší

k listu tomuto přivěsiti jsme rozkázati a v něm se vlastní rukou podepsati ráčili.

Dán v městě Našem Znojmě, v pondělí po Památce sv. Jana Křtitele, jinak dvatcátého šestého dne měsíce června, létha od Narození Syna Božího tisícího šestistého dvatcátého osmého a království Našich Římského devátého, Uherského desátého a Českého jedenáctého.

Ferdinand. Ad mandatum Sac. Caes. Mtis proprium
Gulielmus Comes Slavata, Raffael Winšowský.
Regis Bohemiae S. Cancellarius.
K. K. z Švábenic.

Podpis nečitelný. (Snad Otto Nostic). 2 malé pečeti.

Ukazatel jmenný.

A.

B.

C.

E.

F.

G.

H.

Ch.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

Ř.

S.

T.

U.

V.

Z.

Ž.

Ukazatel věcný.

A.

B.

C.

Č.

D.

E.

F.

G.

H.

Ch.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

Ř.

S.

Š.

T.

U.

V.

Z.

Ž.

Obsah dílu druhého.

Opravy a chyby tiskové.

Na str. 33, po slově „místodržícím“ v řádku 11. s hora budiž doloženo: „Roku 1601 nebyl konán soud olomucký sv. Janský. (Spisy Karla st. z Žerotína, vyd. Brandlova, I. str. 272)“.

Na str. 34, po slově „náměstek“, v ř. 8. s hora budiž doloženo: „Z téže příčiny nekonal se také toho roku soud olomucký sv. Janský. (Tamže, I. str. 273)“.

Na str. 88, v řádku 10. na místě „přijímati“ má býti „dary přijímati“.

Na str. 89, po slově „slepým“ v 3. řádku s hora budiž dodáno: „Kdo nechtěl svědčiti, ač byl k svědectví pohnán, mohl býti upomenut zvláštním listem důhonným. Důhon byl možný i na osoby, které nechtěly odpovídati půhonům. (Glossář, str. 42)“.

Na str. 70, v 9. řádku z dola (v textu) na místě „zprávě“ má býti „správě“.

Na str. 71, v pozn. 4. na místě „artykul z řízení zemského“ má býti „artikul zřízení zemského“ . . .

Na str. 94, v pozn. 2. na místě jménem ústanným“ má býti „právem ústanným“.

Na str. 104, v posl. řádku textu na místě „Moravé“ má býti „Moravě“.

Na str. 126, v pozn. 4. na místě „Banfy“ má býti „Bánfy“.

Na str. 155, v pozn. 1. v řádku 10. na místě „vzná ejíc“ má býti „vznášejíc“.

Na str. 162, v pozn. 2. v 6. řádku z dola na místě „dskámi“ má býti „dskami“.

Na str. 178, v pozn. 3. v řádku 2. z dola po slově „v Olomouci“ budiž dodáno „**1556**“.

Na str. 187, v 3. řádku s hora po slovech „Kryštof Jager“ budiž připojeno „(Jäger)“.

Na str. 224, v řádku 8. textu z dola na místě „povozník“ má býti „pavezník“.

Na str. 224, v pozn. 2. na místě „brněnští“ má býti „Brněnští“.

Na str. 288, v poznámce 2. na místě „Pálfy“ má býti „Pálffy“.

Na str. 310, v řádku 19. s hora na místě „biskup Olomucký“ má býti „biskup olomucký“.

Na str. 358, v pozn. 1. v 3. řádku s hora na místě „sněm brněnský“ má býti „soud brněnský“.

Na str. 363, v 1. řádku 2. odstavce na místě „Sigmund Báthory“ má býti „Zikmund Báthory“.

Na str. 366, v pozn. 4. na místě „sněm šerenčský“ má býti „sněm serenčský“.

Na str. 386, v pozn. 2. na místě „Scheckenhaus“ má býti „S n e c k e n h a u s“.

Na str. 394, v řádku 12. s hora na místě „ardinálu“ má býti „kardinálu“.

Na str. 401, v posledním řádku pozn. 1. na místě „Dudika“ má býti „D u d í k a“.

Na str. 409, v poznámce 2. v 5. řádku z dola na místě „Ferdinandoví“ má býti „Ferdinandovi“.

Na str. 416, v řádcích 13. a 15. s hora na místě „opavští“ a „opavským“ má býti „Opavští“ a „Opavským“. V poznámce 1., v řádku 3. na místě „Nikolaus“ má býti „Nicolaus“.

Na str. 431, v 2. řádku s hora na místě „knížata“ má býti „v y š š í s t a v o v é o p a v š t í“.

Na str. 437, v pozn. 5. na místě „Jindřichu Václavovi“ má býti „Jindřichu, Václavovi“.

Na str. 449, v 3. řádku textu z dola na místě „sněm ivančický“ má býti „sjezd ivančický“. Podobně na str. 457, v ř. 1. 2. odstavce.

Na str. 452, v 8. řádku s hora na místě „Děpolta Lobkovic“ má býti „Děpolta z Lobkovic“.

Na str. 454, v poznámce 2. na místě „Pavel Jakob“ má býti „Pavel Jakub“.

Na str. 539, v 2. řádku s hora na místě „Zbořeleckým“ má býti „Zhořeleckým“.

Na str. 540, v pozn. 7. na místě „Gottefendově“ má býti „Grottefendově“.

Na str. 561, v ř. 7. z dola na místě „vyššíck“ má býti „vyšších“.

Na str. 601, v řádku 6. a 7. z dola na místě „v Hranice, v Kunčice“ mělo by se asi čísti „v Hraničné Kunčice“, jak tomu nasvědčuje čtení v téže listině na str. 604 v řádku 15. s hora. Tam by se „hraničné“ mělo psáti „Hraničné“. Viz k tomu „Ukazatele jm.“ s heslem „Hranice“.

Na str. 621, pozn. 1. má v prvních řádcích zníti: „Smlouva tato jest sice vytisknuta již dvakrát: Dr. B. D u d í k e m v Č. Č. Musea r. 1845 atd., potom v Pamětech Slavatových (str. 170 a násl.) J o s e f e m J i r e č k e m, ale pro úplnost celého jednání atd.“

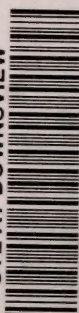
Na str. 669, v řádku 5. z dola na místě „Kop. něm. na papíře“ má býti „Originál německý na papíře“. Poznámka 1. potom odpadá vůbec.

Na str. 681, v odstavci 3. v řádku 4. z dola na místě „díesem“ má býti „diesem“. — Podobně v odstavci 4., v řádku 4. z dola na místě „Schlesien“ má býti „Schlesien“.

Na str. 700, v 1. řádku s hora po slovech „páni stavové“ budiž čárka vynechána.

Na str. 744, u hesla „Sneckenhaus“ budiž přidáno „Snekenhaus“.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 06 11 01 011 7